MATICE LIDU

1880

A 180.

Columbia University
in the City of New York

THE LIBRARIES

POVÍDKY

FERDINANDA SCHULZE.

I.

Matice lidu ročníku XIV. číslo 1.

(Běžné číslo 79.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1880.

891.86
14427
1880

Tiskem dra. Ed. Grégra v Praze 1880.

Mladá žena.

I.

Luisa stála ve své komnatě u otevřeného okna a patřila nepokojným okem k zahradním vratům, vrací-li se již Gustav z pisárny. Ručička na alabastrových hodinách, které zdobily psací stolek její, blížila se k sedmé: byl čas do divadla; Luisa již v úplné toiletě čekala na svého muže, a pohlížela střídavě s rostoucí netrpělivostí na posunující se ručičku a k parkovým mřížím, které vroubily ulici, kudy Gustav měl přijít. Když po obědě odcházel, žádal ženu, aby naň čekala, že do dnešní nové opery půjdou společně.

S takovým slibem odcházel sice skorem co den, a Luisa přece velmi často ubírala se do divadla sama, když po marném čekání na jeho průvod nechtěla tráviti večer doma o samotě.

Ale včera, když přišla na své sedadlo do parteru opět sama, a sedadlo Gustavovo podle ní zůstalo opět prázdno, slyšela za sebou ze šepotu dvou známých dam soustrastná slova: „ubohá panička — — sotva tři měsíce vdaná, a již přichází do divadla sama — — nechce-li doma se nudit — — pan Molan žije zase jako — mládenec.“ Luisa zapýřila se až po čelo, krev prudkými vlnami hnala se jí ze srdce, dech zatajil se jí, chvěla se po celém těle, slyšela v duchu, jak všichni přítomní si povídají, proč jest tu sama; myslila, že každá žena tu jest se svým mužem,

jen ona ne, zděsila se, že zhřešila proti ženské počestnosti, zraky všech pálily ji jako řeřavé uhlí, patřila upřeně toliko na scénu, ale již neviděla a neslyšela, co se tam děje, byla by nejraději utekla. A když po dvouhodinných mukách jejích Gustav ke konci posledního jednání přišel, aby ji provodil domů, lekla se ho a nevěděla, zdali pozdný příchod jeho jí pomohl, či ještě více uškodil. Byla povděčna obecnému šumotu a hluku, že nezaslechla již, co sobě ty dvě dámy za ní povídaly o Gustavovi, když přišel; bála se pohlédnouti k nim, aby se neprozradila, že slyšela, co mluvily, tiskla se ze sedadel a v parketu sklesla Gustavovi na rámě, žádajíc ho, aby vzal vůz, že jest slaba. Cestou tázala se Gustava velmi sladce, proč nepřišel, aby ji dovedl do divadla? On jí hladil tvář, líbal jí ruce, a prose ji za prominutí omlouval se starostmi svého obchodu, které prý ho ještě utrápí. Luisa politovala svého muže srdečně, ale myslila, že by jí k vůli mohl složiti část svých obchodních klopot na své písaře, aby alespoň na večer mohl žíti pro ni. „Vždyť tě po celý den mám doma sotva tu chvíli při obědě, a mně samotné velmi se stýská. Do divadla nerada chodím sama, nemajíc podlé sebe žádných známých, abych se s nimi dala do hovoru mezi akty, a když pak všichni kolem mne vespolek se baví, jest mně velmi smutno, ano i styd; raději bych byla vždycky doma.“

„Jsou, má drahá, mnohé věci v obchodu, které nemohu svěřiti nikomu, a které mě zdržují v pisárně při práci, když bych nejraději užíval zábavy jako ty. Jsi paní, můžeš jít do divadla sama; bývá tam velmi mnoho žen bez svých mužův. Divadlo jest vlastně více pro vás; nám bohužel jest toliko poskrovnu dopřáno, oddati se jeho

radostem. Ale zejtra zanedbám svůj obchod, a půjdem spolu na novou operu“ .....

Když dnes po obědě opakoval svůj včerejší slib, Luisa přitulila se k němu, položila své bělounké lokty kolem jeho šije a pohlížejíc mu do tváře s úsměvem chvějícím se mezi výčitkou a vděkem, prosila ho, aby před sedmou hodinou přišel domů.

Právě byla sedmá, ale Gustava tu nebylo. Luisa měla již zimnici v srdci. Nikdy žádná dívka za svým miláčkem tak netoužila s nedočkavostí traplivější, nežli tato žena dnes za svým mužem. Chtěla ve vlastním svědomí pomstiti se dnes za včerejší pokoření své, chtěla utišiti cizí soustrast a vzbuditi závist, chtěla, aby všichni poznali, že přichází sama, když chce, ale že Gustav nežije za tři měsíce po svatbě zase jako svobodný člověk. Dnes chtěla přesvědčit jiné, třeba netušíc, že klame sebe samu. Čas prchal; Luisa chtěla na rychlost jeho poněkud zapomenouti, svlékla rukavičky, a posadivši se k pianu, počala hráti z not, které právě byly rozloženy před ní. Ale neměla žádné harmonie v sobě samé, a proto nenašla ji také ve hře, ba ani neslyšela, co hraje; ucho a mysl její tkvěly na dveřích, přestala hrát v polovici taktu, mrzutě a prudce vstala a oblékajíc v nervosní rozčilenosti opět rukavičky, procházela se zrychleným, nestejným krokem po pokoji, co chvíle vztýčila svou hlavu a šlehla temným okem svým po vchodu parkovém, pak zase stanula před zrcadlem, rovnala květiny na svých bohatých vlasech, upravovala svou pěknou toiletu, a již opět sklesla na pohovku a vkusným vějířem chladila oheň svých tváří. Bylo půl osmé. Luisa sobě vzdychla: „Již zase nepřišel. Zůstanu doma.“

Za čtvrt hodiny mladá paní v nízkém sláměném kloboučku, v bílých šatech, se zelenou v dlouhé konce vlající hedbávnou stužkou kolem útlého tílka, vyšla z domu, a mdlým krokem bloudila hned po drobném písku širokých stezek, hned po svěží zeleni bujného pažitu, a majíc mysl ponořenou v bouřlivém bezdnu temných pocitův, kudy šla, bělounkou rukou nevědomky uštipovala listí, větvičky i květy, a nevědomky rozmetávala je kolem sebe, jako ty city ve svém srdci. Duch její pohyboval se, ani tělo nemohlo zůstati pokojno. Konečně unavena vešla do stinné besídky, obroubené květoucími keři růžovými a jasmínovými, sedla si k malému stolku, opřela plný loket svůj o něj, a složivši kloubouček podlé sebe, sklonila své nepokojné čelo do měkounké alabastrové dlani a patřila stuhlým zrakem před sebe.

Nebyla však nikdy zvyklá myslet o sobě, spíše o jiných, chtěla na dnešní den rychle zapomenout; měla potřebí společnosti a jala se prohlížeti veliké album fotografií, které před ní leželo na stolku. Již stokrát byla viděla všechny tyto podoby známé i neznámé, vždycky na ně patřila zběžně a roztržitě; dnes byly jí všechny zajímavy a novy.

Kolem ní úplné bylo ticho. Dům stál ve středu prostranství zahrady jako na ostrově přírody, houpajícího se na vlnách civilisace; snad aby vášně hlučného světa nemohly vniknouti do tichého domu, či aby vášně tichého domu nebyly rušeny hlukem světa?....

Stmívalo se. Byl jasný, červnový večer. Luisa již několikkráte za poslední doby dlela v této besídce na večer sama, bavíc se toliko patřením po zahradě a dále skrze mříže na ulici, kudy však šel málo kdo za dne, tím řídčeji z večera. Vždycky

bývalo jí tu teskno, ale nikdy samota netížila ji tak, jako dnes. Třeba sama po všechen posavadní život svůj byla spíše obrazem klidu a pokoje, měla přece ráda život a ruch kolem sebe.

Nežli vyšla za Gustava, bydlila v domě rodinném pod ochranou matky své v nejživější části města a měla okna na ulici; i ačkoliv podlé pravidel, kterýchž matka její, paní Terpilová, svědomitá a úzkostlivá strážkyně starých dobrých mravův, při vychování své jediné dcery šetřila, Luisa nesměla nikdy přiblížiti se k oknu tak, aby z ulice mohlo jí býti vidět, přece od stolku a od piana i skrze záclony a květiny, jimiž starostlivá matka ozdobě oken hověla tím štědřeji, čím více pomáhaly její pædagogice, dětinná zvědavost poslušné dcerušky měla s prvního patra vyhlídku daleko do ulice, a neušel jí ani jediný prudčeji rachotící kočár, ani jediný pohřební průvod, ani jediný damský klobouk podlé nové módy.

Tu bylo jí hned po svatbě jako na poušti, a dnes cítila svon samotu posud nejbolestněji. Divné obrazy v mlhavých podobách plíhaly se jí myslí a zachmuřovaly ji, oči jí zvlhly, ruce sklesly v klín, hlavička znenáhla sklonila se k nepokojným prsům, a jako mrazivý průvan přes mladé osení jakási tajná bázeň života náhle zavanula srdcem jejím a zachvěla celou její bytostí. Nevěděla, co v duši se jí děje; byla by ráda padla někomu na srdce.

Snad Gustavovi? . . .

Večerní chlad ji náhle pronikl. Vzchopila se, pustila album na stolek, zvedla klobouk a nejkratší cestičkou rychlým krokem spěchala domů. Z průjezdu, který byl toliko překlenutou částí zahrady, vyšla skleněnými dveřmi na široké mramorové schody: po bohatém koberci vystoupila do prvního patra, a vysokou prostrannou síní, proplétajíc se

za šerého světla opatrně plátěnými stěnami, lešením a stoly, na kterých a pod nimiž rozloženy byly nákresy a malby krajin, pravídka, barvy a štětce v nejpestřejším neladu, jak je byl malíř zůstavil, vkročila do své komnaty.

Noha zaváhala nad prahem a tesknota, ale jiná, nežli ta, která zachvátila Luisu, když do této komnaty poprvé vstoupila na večer svého svatebního dne, tesknota nikoliv očekávající, ale vzpomínající sypala se na mladou ženu z tichého šera, jež kolem bílé postavy její bylo ještě temnější, nežli nad aksamitovými oponami jejího lůžka.

Bezděky vzpomenula sobě Luisa na ono první vstoupení své v tato místa, — a když mladá žena počne vzpomínat, jest s blažeností její zajisté již veta. Sama toho posud nebyla znamenala, ale včera dověděla se od jiných, že všechno kolem ní se změnilo. Náhle tomu porozuměla.

Toliko prvních několik neděl po svatbě býval Gustav po celý večer se svou ženou. Vracel se časně z pisárny, šli spolu co den na procházku, na návštěvy, do divadla, a když opět přišli domů, povečeřeli společně a on již neodcházel. Ale nyní vídá ho jen při obědě, ba ani to ne již vždycky, večer pak jen přicházívá pro ni do divadla, aby ji doprovodil domů, u parkového vchodu dává jí „dobrou noc“ omlouvaje se, že musí do té neb oné besedy, schůze a porady, že tam budou také ti a ti, že má při tom důležitou úlohu, že jeho obchod, že politika, průmysl, umění, literatura a bůh ví kdo ještě tím získá . . . . jen ona ne.

Nespatří ho již až ráno. „Ach, paní Setnická pověděla včera pravdu, Gustav žije opět jako mládenec,“ vzdychla sobě Luisa, aniž by věděla, jak její Gustav jako mládenec byl živ. Paní Setnická to věděla, tisíc jiných lidí také, a slova její:

„ubohá panička," týkala se rovněž minulosti Gustavovy, jako budoucnosti Luisiny.

Nemohouc tato slova vypuditi ze své mysli a opakujíc je od včerejška co chvíle, Luisa myslila při nich více na sebe, nežli na něho, a nemohla srozumět, jak se vyplní proroctví matčino, které ji vedlo k oltáři, že totiž panu Gustavu Molanovi, o dvacet pět let staršímu, brzy přivykne. Jak má mu přivyknout, když ho ani nevidí? . . Že ho dnes také již nespatří, věděla.

Co má počít s večerem? Co s sebou samou? Osmnáctiletá dívka zná poesii temnoty večerní, snáší z celého dne do té vytoužené chvíle všechny poklady, všecko blaho i všechen žal svého sladkého života; jako ze sluneční záře s potěšením patří do zrcadla na svou tvář, tak v posvátném úkrytu stínův večerních s nevýslovnou slastí pohlíží až na dno svého srdce, zapomíná na čas a zadívá se do svého štěstí, a když ji při něm překvapí i ten, kdo jest jeho původem, hodí na ně roušku svého ruměnce, aby je před ním napolo utajila. Osmnáctiletá *žena* zná jen nudy a útrapy samoty večerní; a když mladá žena počne toužit po samotě, jest s poesií a štěstím manželství jejího již konec.

Když ale v manželství ani v okamžiku nejposvátnějším nebylo poesie, když v té tajůplné chvíli, v které život vyšinuje se na svou apotheosi, třiačtyřicetiletý muž pro svou osmnáctiletou ženu v srdci neměl jiného daru mimo zdvořilou a snad i nezdvořilou smyslnost, pak ovšem brzká osamotnělost její jest velmi přirozena. Ale jest tím žalostnější, protože Luisa nedovede žíti svým vlastním duchem. Vychování její pro život vůbec a pro manželství zvláště bylo při všeliké zevnější lahodě a při všem lesku uvnitř tak liché a prázdné, že by jí

nepomohlo vyplniti ani mezeru mezi dvěma zábavnými chvílemi; tím méně postačovalo zásobiti mysl její na celý večer samoty a zaplašiti chmury s nepokojného čela. Smutek sice vždycky zůstane na dně srdce, ale ukolébán prací, usne tam. Než, jaká to zpozdilá, urážlivá žádost, aby bohatá, osmnáctiletá žena měla baviti se sama, snad studiem a prací nějakou!? Podlé návodu matčina a podlé módy dostalo se jí vychování velmi pečlivého, aby mohla baviti jiné, ale pro sebe samu neměla v sobě ničeho; sama měla žíti z jiných. . . .

Aby již skončila ten mrzutý den, Luisa hledá útočiště ve spánku.

Mladost dlouho nevolá na sen: to sladké ptáče usedá sobě na svěží květoucí letorost nejraději.

Luisa usnula. Podlé lůžka na mramorovém stolku hoří lampička; kmit její přitlumený zkaleným bílým sklem pohrává sobě s klidnou milostnou tváří Luisinou a s mužským portretem, jenž visí nad lůžkem mladé ženy. Jest to podobizna Gustavova, velké fotografované poprsí. Obyčejná tvář obyčejného člověka, který již byl žil: mdlé, prázdné oko, ani jediné myšlenky na vráskovitém čele.

Divné rozmary přírody! Ten mladý, kyprý život, jehožto vděky v objetí snu tu rozkvétají, vadnul a zvadnul by, snad dlouho ani nevěda a snad ani nikdy nežele, v objetí tohoto muže, — kdyby tento muž měl v prsou svých kousek poctivého srdce . . . .

Gustav byl bohatý obchodník. Firmu měl na nejruchlivější ulici pražské. Dům dal sobě před několika lety vystavěti v zahradě daleko od středu města v tichých končinách hradebních. Stavitel i zahradník spojili své umění, aby chválen byl Gustavův dobrý vkus po městě. Když pak

o letošním masopustě Gustav do svého pěkného domu přivedl mladou, spanilou a bohatou ženu, záviděli mu hlasitě i mlčky všichni mladí a staří mládenci pražští.

Gustav oženil se z dvojí příčiny: předně nechtěl, aby o něm mluvili co o „starém mládenci“, a za druhé myslil, žena že patří k lesku zámožného muže; když má již všechno, aby měl také ženu. Měl jí potřebí více pro světský zvyk, nežli pro sebe. Pomohl sobě životem bez ní až do čtyřiceti let, mohl by bez ní býti ještě déle. Jako mnozí mužští, ani Gustav nikdy nemiloval. Smyslnost procitla v něm dříve nežli láska; měl toliko vášně, ale citu žádného. O ženské věděl všechno, o lásce nevěděl nic. Prohýřil svou mladost; však když konečně se rozhodl, že se ožení, hledal, jako všichni muži jeho druhu, ženu anděla, aby měl takovou, jakou až posud neměl. Tak pustošil svět.

Luisa ho spatřila poprvé, když matka ji zavolala do salonu, aby jí ho presentovala co ženicha, který za čtrnáct dní s ní se ožení. A proto že ubohá dívka i od matky i od svých starých učitelek byla zvykla o manželství slýchati toliko to, že jest odměnou dobrého vychování, myslila, že každé manželství samo sebou jest schránkou blaženosti, a nemohla v radostném překvapení svém jinak, leda s vděčným zapýřením sklopiti stydlivý zrak svůj a pokloniti se v nevinnosti své tomu, který jí tu slíbenou odměnu přinášel. Zalíbil se jí proto, že chtěl s ní se oženit. Však srdce její posud spalo.

Pan Gustav Molan, s panskou pečlivostí vystrojený, vkusně uhlazený a zkušený záletník, byl první muž, s kterým Luisa promluvila. Za nynější doby uvadlé, bledé mladosti a květoucího,

červeného stáří shýřilý čtyřicetník má dosti způsobův, aby svůj zevnějšek učinil příjemným osmnáctiletému děvčeti, které posud znalo svět toliko z „půldvanácté“ u Františkánův a skrze záclony svých oken.

Paní Terpilová byla svou dceru střežila velmi pozorně a vodívala ji toliko do společnosti některých svých známých a důvěrných paní, kde byla děvčata ještě mladší, nežli Luisa. Z veškerého bohatého repertoiru srdce ženského matka hověla při dceři jedině marnivosti. Protože ale věděla, že srdce ženské v osmnáctém roce svém má již také jiné potřeby, a protože největší obavou její bylo, aby Luisa snad nějakou lstivou nástrahou osudu nezamilovala se do někoho, kdo „nic nemá“, opatrná matka pomýšlela již od roku na brzké vdavky, a uvítala tudíž bohatého a příjemného obchodníka, pana Gustava Molana v svém domě co nejvlídněji, věříc v bláhové mysli své, že takový ženich nejen nedbá jmění Luisina, nemaje ho potřebí, ale že se žení z pouhé lásky. —

Však nejhrabivější nejsou ti nejchudší; a co se týká lásky mladých manželův, Luisa jí v Gustavovi nenašla, a Gustav jí v Luise nehledal ....

Bylo již dávno s půlnoci, když tiše a zvolna otvíraly se dvéře ze sousedního salonu do spací komnaty Luisiny: Gustav opatrným krokem stanuv na prahu, s labužným úsměvem pohlédl na svou snějící ženu.

Láska vrací nevinnost; ale v duši jeho bylo pusto. Hlavu měl těžkou, tvář temně zarudlou, rty mdle svislé, oko jen kmitalo; pozorně opět zavřel a šel spat.

II.

Srdce má svou zvláštní astronomii, jeho dni a jeho noci nedbají kalendáře. V líbánkách na příklad slunce vychází pozdě, někdy velmi pozdě. Ne vždycky již o tu ranní dobu jako dnes paní Molanová sedávala při pianě.

Bylo rozkošné jitro. V noci přešla přes Prahu malá bouřka s prškou: svěží lahodný vzduch, protkán zlatými paprsky ranního slunce vanul z květoucí zahrady do komnaty; byl ten čarovný čas pozdního jara, když příroda plýtvá zázraky jako děcko svými úsměvy, když otvírajíc dokořán všechny poklady moci a bohatství svého, rychle spěje k zenithu své krásy; byl ten slastný čas, jejž kéžbychom všechen probdíti mohli! . . . Ale komu nekvěte v srdci, ten nerozumí jaru.

Luisa nevstala k vůli jaru, nevěděla, jak krásné bylo ráno; nevěděla, jak jeho kouzlem sama byla spanilá ve svém ranním šatě z bílých krajek a čepečku, zpod něhož černé vlasy v bohatých pramenech spadaly na labutí její šíji.

Také srdcem jejím prošla bouře, ale tvář její nebyla po ní tak jasná, jako lazurová obloha ranní. Ta bouře probudila v ní ženu, o kteréž až po prah své nynější spací komnaty ničeho nebyla věděla. Od včerejška jako by Luisa byla dospěla o několik let. Co hrála, nebylo před ní napsáno; hrála z mysli své, ač o tom nemyslila.

A přece byla zabrána tak hluboko v myšlénkách, že ani tušení neměla, když za ní z pobočních dveří vstoupil Gustav a k ní zvolna se blížil, potřásaje skvostným zlatým šperkem, jejž za oba konce vznášel. Až když stanuv těsně za ní s mistrnou hbitostí upjal skvoucí šperk kolem bělostné její šíje, a skloniv se podlé ní vtiskl prudké polí-

bení na jarou tvář její, zajíkla se, vzkřik překvapení zpoly utkvěl jí na svěžích rtech, zapýřena až po čelo vzchopila se náhle ze sedadla, pohlédla plachým okem na muže a šeptajíc chvějícím se hlasem:

„Dobré jitro, Gustave!“ podala mu ruku a svezla se podlé boku jeho zpět na sedadlo.

Gustav vzal hebounkou ruku její, políbil ji, a neznamenaje pohnutí ženina, odvětil:

„Dobré jitro, má drahá Luiso! Promiň, jestliže jsem tě ulekl. Nemohl jsem již dočkati se rána, abych tě poprosil za odpuštění své včerejší nedbalosti. Líbo-li ti, pojďme dolů do besídky, dal jsem tam již donesti snídaní. Povím ti cestou, jaké včera mě potkaly nehody.“

Luisa převracovala noty, a pohlížejíc úkosem na Gustava, který přecházeje komnatou byl zaměstnán zapálením cigara, hleděla přitlumiti nepokoj svých citův. Poprvé v životě činila své tváři násilí.

„Bylo mně velmi líto, že jsi na mne včera zapomněl, Gustave; měla jsem smutný večer,“ pravila klidným hlasem, a vstávajíc snímala čepeček a ohlížela se po mantille i po kloboučku.

„Nezameškala jsi mnoho, milá Luiso,“ těšil ji Gustav odfukuje husté kotouče dýmu; „opera neměla veliké ceny, odešli jsme po druhém jednání . . .“

„Ty jsi tam byl . . .?“ zvolala Luisa v náhlém podivení, a ruce sklesly jí s mantillou v klín. Ale sebravši opět mžiknutím svou mysl, byla ihned hotova s toilettou zahradní a pravila vlídně:

„Jsem ti povděčna, že jsi dal snídaní přichystat dole; jest mi tu těsno. Pojďme —“ a již zavěsila se do lokte Gustavova, v druhé ruce

nesouc košíček s vyšíváním a s několika čísly obrázkového časopisu módního.

Když šli kolem zrcadla, pohlédla do něho, aby poznala, nemá-li tvář příliš vzrušenou. A tu teprv z obrazu svého se upamatovala, že Gustav ji před chvilkou ozdobil drahým darem. Bohatý zlatý šperk jí zajisté slušel velmi pěkně, viděla to.

„Ach, ano, jsem posud tak roztržita," pravila, vycházejíc do síně, „že jsem zapomněla poděkovati se ti za ten skvostný dar, milý Gustave. Kde pak jsi jej koupil? Myslila bych, že to ani není domácí práce."

Gustav s potěšením uslyšel Luisu konečně promluviti o šperku. Obával se již, že o něm ani neví, a sám přece nemohl začít. Zaradoval se, že úmysl se mu sdařil. Drahé kollier mělo býti Luise odměnou za včerejší i za mnohou jinou samotu i urážku; zlatem chtěl nahraditi lásku vlastní ženě, jako zlatem kupoval sobě rozkoše jinde. Zvykl žíti toliko se ženskou; s vlastní ženou býti živ nedovedl. Myslil o ní špatně, měl pro ni jen peníze.

„Umíš hádat. Jest to mistrovský kus díla italského. Koupil jsem jej včera večer od malíře, který právě přijel z Říma, a jemuž tu došly peníze. Přijde-li dnes náš Harvot," pravil, když s chlubnou tváří znatele a ochránce umění byl pohledl na počaté fresky po síni, — „bude ti snad o svém kollegovi vypravovat více. Šťastný člověk! To kollier hodila za ním krásná Římanka oknem, aby mu sneslo její list . . ."

Luisa mžiknutím oka vyvlekla své rámě z lokte Gustavova a chvějícími se prsty sňala se šíje toho posla a tu památku cizího blaha. Jako blesk projel jí srdcem ostrý šíp výčitky, že hřeší na ubohé Římance. Patříc na vzácný šperk, který přes

všechnu trpkou rozčilenost, v jakéž od včerejška posud byla, marnivosti její přece velmi zalichotil, zvolnila svůj krok, a již netěšila se z daru Gustavova co ze své ozdoby. V nezkalené hlubině srdce na polo probuzeného ozval se cit, který jí dal tušiti cenu toho zlata — pro jiného. Pro ni bylo bez ceny.

„Chudák," pravila tiše přikyvujíc hlavou, „jak bolestně asi rozloučil se s tou památkou! . . ."

„Dal přinesti hned několik lahví šampaňského," odvětil Gustav suše, „a pozval nás, abychom pili na zdraví té krásné paní."

„Paní?" . . . užásla Luisa a upustila kollier na stůl besídky, do níž právě byli vstoupili.

„Ano, *paní*," opakoval Gustav s vážnou chladností, přisedaje naproti Luise k stolu. „Malíři mají u římských paní veliké štěstí."

Sluha přinesl snídaní. Luisa nalila a podala Gustavovi. Pak zvolna nalévajíc pro sebe, obrátila k němu svůj tázavý zrak a skorem ostýchavě pronesla:

„Zajisté veliké štěstí, když vypravování o něm bavilo tě po celý večer tak, že jsi skorem zapomněl, že máš sám také ženu doma! . . . Gustave," — připojila po malé přestávce, vztyčujíc k němu ruku a měkký hlas její chvěl se dojemnou prosebností, — „či nemůžeš bývati více času se mnou? Včera opravdu horšila jsem se na tebe." A přisunuvši se k němu, pojala ruku jeho v své hebounké dlaně, pohlédla mu do očí se vší vroucností své duše a pravila:

„Viď, že již nebudeš nechávati mě vždy tak samotnou?"

Gustav byl překvapen. Sklopil zrak a netroufaje si z objetí Luisina vytáhnouti ruku, rychle položil cigaro, a pozdvihnuv šálek k ústům, pil

dlouhým, dlouhým douškem, hledaje odpovědi. Teskná důvěrnost a jasné oko toho dítěte pomátly jeho jindy výmluvný vtip a sehnaly mu s jazyka zpět až na dno lživého srdce všechny obvyklé omluvy a vytáčky. Byl na rozpacích. Raději byl by slyšel prudké vášnivé výčitky, nářek, pláč. Proti těm bázlivým a zoufalým útokům na tulácký způsob svého života byl by měl zásobu planých frází a chlácholicích posuňkův. Ale té klidné prosby, která přece veškerou vinu jeho znala, té prosté otázky, která odpouštějíc mu přece ho odsuzovala, nenadál se. Byl přemožen. Však zkušenost přispěla mu na pomoc. Naklonil se zpět, až se opřel o sedadlo, a zalomi rukama nad hlavou, vzdechl sobě s nucenou žertovností:

„Tak vede se člověku, který se oženil. Aby na zejtří po svatbě se odloučil od celého světa, opustil všechny přátele, vzdal se své občanské důležitosti: sic ženuška se mu doma utrápí! . . . O Karle, Karle,“ zvolal povýšeným hlasem, vida několik krokův od besídky zahradou k domu kráčeti malíře Karla Harvota, „Karle, obětuj čtvrt hodiny své blažené budoucnosti, navštiv nás, já ti dám dobrou radu pro život.“

Gustavova tvář se rozveselila. Nikdy nepřišel mu nikdo lépe vhod, nežli nyní ten malíř, jehož počítal jaksi k svému dvoru, proto že si dal od něho malovat některé fresky v síni, aby byla upravena co jídelna. Nebyl se znal s ním jinak leda z kavárny a vinárny; ale když si ho přivedl domů, počal mu, ač mnohem mladšímu, tykat, a prosil ho za totéž znamení přátelství.

Luisa seděla vedlé Gustava a měla na klíně rozloženy módní obrazy, když pan Karel Harvot ušlechtile se kloně stanul ve vchodu besídky.

„Bojím se postoupiti o krok dále, abych ne-

zrušil plný soulad a rozkošnou krásu obrazu, jejž blaho lidského života samo tu uložilo v nejskvostnější rámec přírody," pravil umělec, pohlížeje s potěšením na manžely. „Děkuji ti, šťastný Gustave, za tu radu, kterou mně pro blaženou budoucnost mého života dáváš. Avšak za tvým štěstím možná toliko toužit, nikoliv jíti," doložil, kloně se Luise, a vroucí pohled jeho utkvěl na spanilé postavě její.

Ona vítala ho vlídně a s něžným pozváním pokynula mu k protějšímu sedadlu.

„Jen nechoď nikdy tou cestou, na kterou mě právě navádí moje Luisa," odvětil se smíchem Gustav, s jehožto záměrem slova Harvotova nepříliš se shodovala.

„Co se týká srdce, rád podám se ve všem ruce ženské," pravil Harvot, sedaje naproti manželům.

„Pak jest po tobě veta. Neboť v rukou ženských *všechno* týká se srdce."

„Proto také se vším něžně zacházejí."

„S tebou by věru měli práci snadnou!" zachechtal se Gustav. „Kdybys se oženil, bylo by o jednoho muže méně."

„Spíše o jednu šťastnou ženu více," pravila jako ve snu Luisa, pohlednouc okem plným díkův k Harvotovi.

„Štěstí ženy jest mužovou ctí, milostivá paní!"

„Tož by tvoje čest s větrem se měnila," pronesl s útrpným úsměchem Gustav, probíraje se v nákresech, které Harvot byl přinesl.

„Štěstím ženy jest její *láska*, a ta nejčastěji se mění vinou mužovou!" odvětil Harvot.

Náhlé ticho. Gustava a Luisu jakoby tajná nějaká ruka byla chytila za srdce a tiskla jim je. On přitáhl k sobě konvice a prohlížel, zdali v nich ještě něco zbylo. Seznav je prázdné, zamračil se,

a jal se zapalovati sobě cigaro. Nabídl též Harvotovi. Na Luisu netroufal si pohlednouti.

Jí bylo, jakoby jiskra byla padla v mrákoty mysli její. Co právě uslyšela, bylo její vlastní tajemství, které ji mučilo, ale jemuž nedovedla dáti roucha, slov. Duší projela vysoká vlna života, a splákla v ní pískové stavby bláhové mladosti. Celá bytost její jako naladěná harfa náhle zazvučela tím slovem, které posud nebylo zaznělo v jejím životě. Bledost a zardění každým tepnutím srdce střídaly se na jemné pleti její. V těch několika okamžicích procitla a prožila více, nežli za všechen posavadní život; ale zvláštní silou svého pohlaví dovedla hluboké své pohnutí pokryti zevnější tichou lahodou celé postavy, že Harvot neměl ani nejmenšího tušení mocného účinku, jejž poslední slova jeho v mysli její způsobila.

Také Gustav netušil, co v Luise se děje. Činil sobě sice výčitky, jak neopatrně jednal, že za její přítomnosti dal hovoru takový směr; však potěšil se, když Luisa jasným a veselým svým hlasem požádala Harvota, aby jí laskavě podal košíček s vyšíváním, který podlé něho byl na zemi.

„Ano, Luisa dává nám dobrý příklad," pravil vstávaje a chystaje se k odchodu. „Nesmíme pro daremné řeči zapomenout, že máme každý svou práci. Velmi rád bych zůstal sedět s vámi, jest tu tak příjemno; ale mám dnes psát několik listův velmi důležitých. Prosím tě, Karle," pravil odcházeje, „vypravuj Luise, s hostmi jak vzácnými jsme strávili včerejší večer, aby mně již odpustila, že jsem nepřišel podlé svého slova. Pověz jí také tu zábavnou historii o té krásné Římance; ale pěkně obšírně, neboť —" dodal nakloňuje se k Harvotovi — „ty nevinné jsou velmi zvědavy Na shledanou, drahá společnost!"

„S bohem, Gustave. Dobré pořízení! . . . Ani jsi mi nepodal ruky na rozloučenou!“ volala za ním Luisa.

On ale jen se ohlédl, a ještě se uklonil. Pak spěchal zahradou na ulici, mumlaje:

„Jaké pak loučení? Vždyť jsem sto krokův od domu. Bezpochyby chtěla mi dát ještě nějaké napomenutí. Jest dobrá duše, ale já jsem muž, musím hájit své svobody. Ta jest nade všecko!“

I šel do pisárny.

III.

„Pane Harvote, mám k vám prosbu; neodepřete mně jí,“ pravila Luisa, zvedajíc se stolu ono kollier a pohrávajíc si s ním.

„Bude to první příležitost, které, milostivá paní, mi popřejete, abych k vašemu rozkazu něco vykonal. Pilnost má bude rovna díkům, které vám vzdávám za poctění.“

„Račte přijmouti toto kollier pro svého pana kollegu, který včera přijel z Říma, a s kterým jste se bavili večer. Patří jemu, muž můj přinesl mi je na ukázku. Jest velmi pěkné.“

„Ale jest vaše, milostivá paní,“ pravil Harvot s podivením. „Pan Molan je pro vás koupil, a nebudete mě mít za pochlebníka,“ připojil s úsměvem, „když vyznám, že vám bude slušet asi lépe, nežli našemu kameradu. Chtěl-li pan Molan vás tím darem teprv překvapit, když byl seznal vaše zalíbení v něm, prozradil jsem bohužel tajemství. Však neračte mu zkazit radost.“

„Netrapte se výčitkami. Není tu pro mne žádného tajemství, ale také žádné radosti. Ten

šperk má cenu toliko pro vašeho přítele; račte mu jej vrátit.“

Harvotovo oko utkvělo na jasné tváři Luisině, jako by chtělo z ní čísti, co v hlase jejím bylo zatajeno.

„Milostivá paní, pravá cena toho zlata najde v rukou vašich útočiště. Zachráníte památku ubohého srdce před novou hanbou svévolné dražby. Když jsem odjížděl před dvěma měsíci z Říma, nenadál jsem se, že můj kollega za dobu tak krátkou ani šetrnosti nezachová té, která ho milovala z celé duše své.“

„A svého muže . . . ta paní . . . nem . . .“

„Nemilovala,“ dokončil Harvot dříve nežli Luisa. „Žila s ním nešťastně. Bylo to jedno z oněch nešťastných manželství, kde muž není ženě ničím jiným, leda veřejným vysvědčením, že měla pěkné věno a obratnou matku.“

„Ubohá paní,“ vzdechla Luisa. „Schovám tu její památku.“

A zamyslila se.

Harvot sbíral nákresy, které Gustav byl zůstavil v neladu na sedadle, a poroučel se.

„Ozdobujete nám svým uměním náš život,“ pravila se vděkem Luisa k odcházejícímu.

„Strojím jen příbytek, jehož život váš jest ozdobou!“ odvětil, kloně se a odešel do domu . . .

„Jen že život ten v sobě samém nemá ozdoby!“ zasteskla si k srdci svému Luisa, a oči její zalily se slzami. „Štěstím ženy jest její láska —“ opakovala sobě bázlivým hlasem.

Poprvé v životě svém uslyšela ta slova, srdce její bylo jimi vztrženo, rozumělo jim, a nový svět počal šeřiti se v jejím duchu. Jako by veškeren posavadní život její byl býval toliko magický sen, stírala s čela roušku opojení a ouzkostlivě roz-

hlížejíc se v paměti své, bolestně zatoužila: „Kde jest láska má? Kde jest štěstí mé? . . .“

Všechny mámivé obrazy, na kteréž dětinná obraznost a zápal probuzené smyslnosti metaly bludnou záři štěstí života, náhle prchly ze srdce mladé ženy, a prázdnota zalkala tisícerým ohlasem ze všech koutův jeho. Chcete bludičku upnout na svícen? Ona svítí jen, když utíká! . . . Spoutaná až posud v Luise pravá ženskost prolomila procitlou silou své okovy a vznesla se jedinou myšlénkou až k ideálu svému: Luisa pocítila potřebu lásky. Vše, co posud měla, nestačilo jí. Nevyslovná tesknota rozlila se celou bytostí její.

Kdyby tu nyní byl Gustav, sklesla by mu na srdce a štkajíc prosila by ho, aby ji miloval. Zasteskla by si v jeho objetí, že jí posud nemiloval, že její srdce to cítí; chtěla by naučiti ho té lásce, jakou sama mu dá, jaké sama má potřebí, a jakou musí nalézti, aby byla šťastna. Všechen milostný žár srdce jejího, který již dávno vřel pod hermetickou korou konvenience, zasmušujíc dýmem svým její tvář, proraziv na svobodu zůstal v mezích povinnosti. Srdce Luisino bylo tak blízko její ruky, že i v prvním vzletu svém spatřilo toliko Gustava. Čisté duši její sželelo se zároveň jeho i sebe, i ačkoliv s bolestí vzpomínala těch několika slov, které Gustav před chvílí byl pronesl o manželství, přece nad trpkým tímto citem vítězilo v ní polítování, že v mysli jeho posud nezabřesklo svaté jasno lásky, a těšila se, že je v něm zažehne . . .

Mladost má tolik tepla, že by jím chtěla zahřáti celý svět. A láska myslí dobře o všech lidech . . .

Slunce již bylo vystoupilo vysoko, když přišla paní Terpilová k Molanovům. Přicházela co den

z rána, aby dohledla k domácímu hospodářství mladé paní, i aby co den se potěšila štěstím své dcery, udílejíc jí ze své zkušenosti potřebnou radu.

Paní Terpilové bylo padesát let, a měla se po celý svůj život dobře. Již deset let vdovou, hospodařila opatrně a šťastně, dala Luise pěkné věno, že pan Molan byl úplně spokojen, a s mateřskou hrdostí slýchala po městě, že dům její dcery patří k „panským.“ S potěšením paní Terpilová pohlížela kolem sebe, jakmile vstoupila do zahradních vrat, a patříc po celém domě na dostatek, eleganci a důkladnost, usmívala se a přikyvujíc svým laloškem, mluvívala k sobě: „Ti lidé mají pravdu, Luisa jest šťastnou paní!“

S podobným sladkým pocitem vstoupila paní Terpilová také dnes k Luise do besídky, když byla od sluhy se dověděla, že milostivá paní ráčí býti ještě u snídaní v zahradě.

„Žiješ jako v ráji, Luiso,“ pravila matka, když se byla s dcerou políbila. „Jest tu u vás tak krásně; dole v městě ani člověk neví, že máme léto. Ale tu až milo dýchat, samý květ, samá vůně.“

Odložila mantillu a klobouk, i sedajíc ssála do sebe dlouhým dechem svěží vonný vzduch.

„Těším se tu již od rána, milá maminko, a skoro jsem zapomněla, že již čas, abych učinila denní toilettu. Jestli že laskavě chvilku počekáte, odpočinete si, a já si pospíším před zrcadlem.“

A skládajíc svůj košíček, podala matce zlatý šperk: „To mi Gustav dnes daroval.“

„Dobrý muž,“ zvolala paní Terpilová, a patřila s veselou tváří na drahý dar. „Stále na tebe myslí!“ A vstanuvši objala svou dceru, přitiskla ji k srdci, políbila jí čelo a pravila pohnutým hlasem: „Jsi šťastna, Luiso!“

„Ano, jen kdybych věděla, že i Gustav jest

šťasten," pravila Luisa, stojíc se spuštěnýma rukama a s přikloněnou hlavou podlé matky. V hlase jejím třásly se slzy, které nepustila do svého oka.

Zavřete srdci bránu jednu, vyjde jinou; všechny nezavřete mu nikdy; mát celé tělo vaše ve své moci. Nikdo sám své srdce nezkrotí; jiný ovšem zlomí mu je třeba jediným pohledem.

Paní Terpilová neměla se svým srdcem po celý život žádných nesnází. Byla z těch lidí, kteří rovněž pravidelně a klidně cítí, jako zažívají a spějí. Zvláště co nebožtíka manžela se týká, byla s ním žila co nejtišeji. V jedné toliko věci byla mezi nimi žárlivost, a vzpomínajíc té příčiny, paní Terpilová srozuměla, že i Luisa může míti při všem štěstí svém přece nějaký podnět k žalobě na Gustava.

Pokud totiž pan Terpil byl zdráv, oba manželé pohlíželi co den po obědě k vůli příjemnému strávení po celou hodinu oknem na ulici. Jídelna měla toliko jedno okno, a okno mělo toliko jedno kukátko; ale i pan Terpil i paní Terpilová zažívali mnohem příjemněji, když se dívali na lidi a kočáry okénkem otevřeným. Museli však dívati se spolu, a proto vždy každý pospíchal, aby druhého předešel, ale aby ten toho neznamenal. Paní Terpilová obyčejně bývala k večeru poněkud churava, když se nedostala k okénku. Jakož pak uznávala přednost svého muže ve všem, nestěžovala si nikdy . . . .

„Milá Luiso, Gustav není žádný bláznivý student, aby ti snad stále deklamoval, jak jest s tebou blažen. Štěstí manželské jest na něm vidět. On jest vesel a hledí si pilně svého obchodu. Budete míti časem pěkné jmění. Ty jsi paní doma, máš všeho v hojnosti, užívej pohodlí a nekal sobě spokojenost žádnými vrtochy a zbytečnostmi."

„Myslíte, maminko, že Gustav mě ze srdce miluje?“

„Pro boha dítě, jak se tak ptáš? Vždyť má přece oči, aby viděl, jakou má ženu. Můžeš bohudíky vyrovnati se mu i krásou i stářím i bohatstvím,“ odvětila s povznešeným hlasem a s hrdým úsměvem matka. „Ale k čemu takové plané řeči? Zajisté jsi čtla něco marného v těch knihách, kterých ti Gustav postavil do pokoje plnou skříň. Jsou sice ozdobou pokoji, ale hlavě nesvědčí. Nech jich, jsou jen pro mužské.“

A vstávajíc ujala Luisu za ruku, a pravila: „Pojďme již nahoru. O které hodině vrátí se dnes Gustav na oběd?“

„Neslíbil nic. Ačkoliv se končí obyčejně jináče, nežli jak slibuje.“

Paní Terpilová byla sama již několikráte svědkem, že Luisa na Gustava marně čekala.

„Každý muž má nějakou chybičku, milá Luiso. A Gustav není řemeslníkem, aby stále byl doma. Muž, jako on, musí mnoho času obětovat společnostem.“

„Já jsem myslila, že má být každému jeho vlastní žena společností nejmilejší. A když Gustav má s pány tak mnohými co jednat, ať si je časem pozve k sobě. Společné návštěvy ve mnohých známých rodinách již také zanedbáváme. Dávno tomu, co nás nikdo nenavštívil.“

„Prosím tě, Luiso, netrap Gustava takovými výčitkami. Na návštěvy do známých domův můžeš vycházeti sama. Bývá tam vždy více paní nežli pánův. Ale co se týká společností Gustavových, nechtěj ze svého domu činiti žádný hostinec,“ pravila paní Terpilová, a vešla v průjezdě do postranní chodby, kde byly spižírny a kuchyň.

Luisa šla s pobouřenou myslí ke své toiletě . . .

V jedné toliko věci bohatá bourgeoise posud nedostihuje erbovní šlechty; v salonním životě svých paní. Erbovní šlechta má ve společnosti své vždy hojnost svobodných mladíkův, jichžto jedinou péčí a snahou jest, aby bavili paní, ovšem toliko mladé. Tito moderní minnesaengrové nepodobají se zajisté ve mnohých podstatných věcech svým šťastným i nešťastným vzorům středověkým, ale změněnými spůsoby jdou za týmž cílem. Mladá paní v aristokracii má vždycky více ctitelův, nežli jich měla jakožto děvče. V měšťanstvu právě opak. Se svíčkami, které po sňatku jejím zhasly na oltáři, zhasínají též ty plameny, které až posud svítily na její krásu. Ačkoliv mladá paní v bourgeosii má tutouž svobodu, jako v aristokracii, bývá salon její přece mnohem tišší. Jest připraven toliko pro společnost ženskou, která podlé mladé paní teprv se utvoří. Děvčata, družky z let svobodných s počátku jaksi ostýchají se mladé ženy, a ona jich také. Život spustil mezi ně tajemný závoj, i ač srdce jejich s obou stran na témž místě dotýkají se ho, jsou od sebe přece tak vzdálená, jako životy, které leží po obou stranách hrobu. Brzy zvykají sobě opět, ale již neznají se a nelnou k sobě tak jako jindy. K paním starším či podlé let či podlé času mladá žena pohlíží jako žák k učiteli, mezi nimiž nevzniká přátelství, pokud oba nesejdou se na téže cestě skoumání, radostí a klamův . . .

Jediný člověk, který mladé ženě úplně rozumí, a k němuž ona se upíná se vší důvěrou a vroucností svou, jest její muž. Co v něm ztratí, nenahradí jí nikdo.

IV.

Gustav vrátil se dnes dříve, nežli za doby poslední byl zvykl. Luisa ve své komnatě zaslechla jeho hlas ze síně, kde maloval Harvot. Vyšla mu vstříc s veselou tváří a ujavši ho za obě ruce vítala ho s dětinskou radostí. Harvot pohlédl na ně a žehnal dobrému srdci Luisinu. Gustav zaradoval se v duchu, neznamenaje z ranní rozmluvy žádné stopy v mysli své ženy. Obrátil se k Harvotovi a pravil hlasem rozjařeným:

„Vidíš, brachu, když člověk má tak mladou ženušku, tuť omládne," a pojav Luisu kolem tílka, vedl ji ke dvéřům salonu.

„Jest ještě větší div, jejž mladé srdce koná," volal za nimi Harvot. „Budí blahost, jež v nás dřímala. A v lásce srdce nikdy neustárne."

„Ty, jak se zdá, mlád věčně zůstaneš," odvětil Gustav, ohlížeje se k němu.

„I ten-li mlád, kdo v cizím blahu šťasten, tož díky vám."

„Ze sadu vlastního přece každému květ nejmilejší," pravila Luisa, přikyvujíc s úsměvem hlavinkou a tulíc se k muži svému.

Odešli. Luisa uvedla Gustava k sobě.

„Dobrák, ten Harvot," počal Gustav. „Jsem rád, že jsem ho našel. Člověk musí umění podporovat. Malíři mají se nyní zle, a on maluje pěkně a lacino."

„Dobré srdce z něho mluví; má z nás radost," odpověděla Luisa.

„Vidí, že máme jmění a krasochuť, a že jsme štědří. To umělce vždy těší. Ale při všech svých idealech jest společník velmi zábavný . . . Kam pak dnes spolu půjdeme, Luiso?" ptal se, jako by

se chlubil, že jí obětuje dnešní večer, i aby předešel nějakou nemilou prosbu neb napomenutí její.

Luisa přistoupila k němu a sklonivši své čelo na jeho rámě, pravila hlasem něžnosti nejtklivější: „Gustave, zůstaňme někdy raději doma. Tak milo tu jest u nás, i v domě i v zahradě. Bavme se sami sebou. Vypravujme si o sobě samých . . .“

Gustavovi bylo, jako by náhlý sen pojal smysly jeho. Pohledl na Luisu s podivením, ano s leknutím. Strojí naň nějaký nový útok; a snad nebezpečnější nežli byl ranní. Celému systemu jeho rodinného života hrozí pohroma. Života *rodinného?* Či sňatkem svým skutečně postavil a zasvětil nové ohnisko životu rodinnému? Ženu měl doma; ale sám bydlil v hospodě jako dříve. Rozkládal všechny způsoby civilisace kolem sebe, zdobil jimi svůj život, ale ducha jeho netkla se jejich moc. Měl mnoho kněh skvostně svázaných, ale nečetl ani jediné. Měl obrazův po stěnách, vzácných a drahých, měl bohaté sbírky fotografií ze všech galerií světa, měl sošek bronzových a sádrových, kopie nejslavnějších děl antického i moderního umění, ale měl to všechno z mody, pro jiné; procházel se mezi nejskvělejšími plody ducha lidského, ale měl je toliko za pěkný nábytek. Abonoval sedadla v divadle, nikoliv z vlastní potřeby duševní, neboť duch jeho neměl vůbec žádných potřeb, nikoliv z péče o zábavu a vzdělání své ženy, nikoliv z lásky k umění, nýbrž aby měl kam odvésti Luisu z domu, nevěda, co by s ní po celý večer sám mluvil . . . Ale co se s ní stalo tak náhle? Ráno ještě hořila se naň, že ji včera opustil, a nyní již prosí ho, aby jí dopřál užívati radostí domácích. V té žádosti by jí ovšem ochotně povolil; ale Luisa chce, aby také on zůstal po celý večer doma, aby se s ní bavil, aby jí vypravoval o sobě. V těch slovích

leží nález smrti posavádnímu životu jeho. Co by sobě doma se svou ženou sám počal!? . . .

Tato myšlénka s veškerou hrůzou svou utkvěla mu na tváři, když klada ruku svou na hlavu Luisinu, odpověděl:

„Jsi-li dnes nemocna, Luiso, zůstaneme. Ale k vůli pohodlí neb rozmaru nemám ochoty, abych proti sobě vzbudil smích všeho města. Mám svůj dům také rád a těším se z něho; však neučiním si z něho klášter. A tobě, co mladé paní, také slušelo by velmi málo, kdybys se vzdalovala světa. Znenáhla by všichni na tebe zapomněli.“

„Lépe, nežli abychom na sebe zapomínali my sami,“ zasteskla sobě Luisa, tisknouc ruku Gustavovu pevně k svému horkému čelu. „A bohužel,“ pokračovala třesoucím se hlasem, „my na sebe zapomínáme. Nejsem nemocna, ale do světa mne dnes nic nevábí. Žijme více sobě, Gustave . . . Nemáš mi nikdy nic co říci . . .?“ a štkajíc skryla tvář svou na jeho prsou.

Gustav uhodl, co v Luise se děje. Slyšel zimničný tlukot srdce jejího, bouře prsou jejích dorážela naň, oheň tváří jejích pálil ho na svědomí, sladký dech její ovanul ho, čistá démantová záře nevinné duše, která se rozlila po celé jemné bytosti její, oslnila ho: živá nejvyšší poesie chvěla se nevýslovným žalem v jeho náručí, a on — on sebou nehnul, nesklesl před ní. Ze skály slunce vyhřívá toliko chladný stín.

Gustav věděl, co jeho žena myslila, věděl, jak jí jest, a neměl slitování. Ovšem, každý vzdech, každá slza její byly žalobníkem proti němu, a on nemohl, nechtěl přiznati se k vině. Pustou myslí jeho plíhaly se stíny již tolika žen poznaných a zrazených, a přesunovaly se přes obraz Luisin.

Zdvihl ji ze srdce svého a veda ji mdlou

k otevřenému oknu: „Jak jsi dnes rozčilena, Luiso!“ pravil chlácholivým hlasem. Pak utíraje slzy se žalostných lící jejích a rovnaje jí vlasy: „Nebuď bláhova, naříkáš, jako by tě bylo postihlo hrozné neštěstí. Co matka sobě pomyslí? Upokoj se a buď vesela. Tuším, že dnes k nám přijdou hosté.“

„Já již nikdy nikam nepůjdu!“ zalkala Luisa ze stísněné duše, klesajíc na sedadlo při okně; „a dnes nemohu vítati žádných hostí,“ připojila v tiché tesknotě . . . „Když musíš, jdi sám . . .“ A oči, na jichžto dlouhých hedbávných řasách třásly se slzy, spočinuly prosíce na Gustavovi.

On to neviděl . . .

Po obědě celá společnost: paní Terpilová s Harvotem a za nimi Luisa s Gustavem ubírali se do stínu košatých lip, které za zadním průčelím domu v drobném písku v kruh seřaděny, korunami svými dotýkaly se, tak že na stůl uprostřed nich postavený ani paprslek nepadal. Mezi domem a tímto, za odpoledního parna zvláště příjemným místečkem, šumný vodotrysk metal svůj křišťálový sloup, jenž na vrcholi svém stále se rozpeřuje, rozpryskoval se, a sypaje hustý déšť perel v mramorové lůžko své, dychal svěžím vlhkým vzduchem kolem sebe.

Paní Terpilová měla tu své zamilované místečko. Za jasného tichého dne po obědě nedočkavě pospíchala sem, usedla si pod vonným loubím lípovým, zbožně složila ruce na okrouhlé tělo své a v plném pocitu spokojenosti tělesné i duševní klidně patřila na stoupající a padající vodu: ani nemyslila nic, tak jí bylo dobře. V té stuhlé blahosti vytrvala po celou hodinu, ano i déle.

A v takové chvíli nevědomé slasti portretoval ji včera Harvot, postřehnuv ji s prvního patra, i

těšil se z kresby co jedné z nejšťastnějších studií svých. Teprv sluha, přinášeje kávu, vyrušil ji vždycky z blahého spánku. Tu pak zvlhly jí oči, a dobrá žena se vší vroucností vzpomínala na nebožtíka muže svého, jak i on by se těšil, kdyby tu s ní užívati mohl odpoledního klidu, jejž by mu nekalilo ani — okénko . . . .

Rozhostili se kolem kulatého stolu. Luisa mezi Gustavem a Harvotem, paní Terpilová podlé malíře, ale pohlížejíc k vodometu. Mimo ni přinesl sobě každý nějakou práci neb zábavu: Gustav své obchodní zápisky a účty, Luisa illustrované cestopisy a vypouklé vyšívání, které chystala k blízkému svátku matčinu. Harvot jakýsi spis o kostumech středověkých a theku se svými studiemi a nákresy. Páni zapálili sobě vonná cigara; neboť Gustav byl vzorem labužníkův a po chutném obědě neznal rozkoše sladší mimo lahodné cigaro cizokrajní, jichžto rozmanité druhy měl vždy v hojné zásobě a rád jimi častoval. Měl útlejší jazyk nežli srdce. —

Paní Terpilová spatřivši v otevřené knize Harvotově malované obrázky, jala se probírati se v ní, a nejednou dala se do upřímného hlasitého smíchu, až oči se jí zamykaly, volajíc: „Jsou ti lidé blázni; co na sebe věší! Jak vypadají! Učiněné maškary!“

„Tenť jest osud skorem všech kostumův. Směješme se portrétům svých dědův k vůli kroji jejich, a v šatech svých pradědův provozujeme masopůstní kratochvíle; ve svých jsme příliš vážni: teprvé vnukové naši najdou v nich humor.“

„A přece v umění nejvíce zajímá nás postava lidská,“ pravila Luisa, kladouc vyšívání na stůl a upínajíc oko své na Harvota.

„To jde tím, milostivá paní, že v životě nejvíce nás zajímá lidská duše.“

„Přece tělo nemůže nikdy skrýti se tak jako duše,“ odvětila smutně Luisa a ohledla se na Gustava, jenž sedě podle ní, ani sobě nevšímal obecného hovoru, jsa zabrán do svých spekulací.

„Dobrá duše nikdy neskrývá se,“ vece Harvot; „sídlí v očích a patří na svět: tu ji vizte,“ a podal Luise podobiznu její matky.

Luisa vzkřikla radostným překvapením, až slzy v oči jí vstoupily. Náhle vzchopila se a již objímala matku, která odklonivši se od stolu, a patříc na hru vodní, dávno neslyšela, co podlé ní se mluví. Luisa položila portret před ní, a mezi vroucím líbáním volala:

„Tu patřte, maminko, jaká jste dobrá, pan Harvot to také ví.“

Paní Terpilová s potěšením zadívala se do své podobizny, až pak obrátila se k Harvotovi, podala mu ruku a pravila:

„Mně se přece zdá, že jste mi lichotil.“

„Možná; ale tím, milostivá paní, jest vinna vaše přívětivost. Umění nenapodobuje přírodu doslovně; rozpomíná se na ni. Malíř musí v portretu podat, co si myslil o podobě, jižto opakuje . . . .

„Vy umělci pomátli byste svými idealy celý svět!“ přerušil náhle Gustav jeho výklad, zvednuv hlavu ze svých zápisek, a dívaje se na podobiznu paní Terpilové. „Ubohá matka bude sobě nyní podlé tohoto ovšem výtečného obrazu myslit, že jest o dvacet let mladší. Ale ona nemá takových kejklův potřebí,“ doložil vstávaje; „ona jest výborná tak, jaká skutečně jest;“ a pokloniv se před ní políbil jí galantně ruku.

Paní Terpilová byla takovou lichotivou zdvo-

řilostí na nejvýše potěšena; pohlédla blaženým okem na Luisu a pravila:

„Obejmi za mne svého muže, Luiso!“

Mladá žena zapýřila se, smekla plaché oko své po Harvotovi i po matce, a odepjavši zpoly rozkvětlé poupě růžové se svých ňader, podala je s milostným úsměvem Gustavovi a šeptala hlasem plným něžné lásky:

„Tu přijmi zatím mého rukojmí.“

Gustav políbil poupě a zatýčil si je do knoflíkové dírky nad srdcem.

„Hrajete si jako děti,“ zvolala matka a opět žehnala v mysli té šťastné hvězdě, která uvedla Gustava poprvé do jejího domu.

Luisa sotva hnuvši hlavou pohledla na Gustava oním tajemným pohledem zpod sklopených víček, jejž toliko ženské oko umí, a z něhož do srdce, které hledá, padne celé nebe.

Luisa doufala potkati se s důvěrným okem Gustavovým, a nalézti v tváři jeho stopu z posledních slov matčiných. Ale na tváři jeho jako by psal na vodě. Již opět byl se zabral do svých čísel a v ruce držel svazek spisův a listův, jež z pisárny mu právě byli poslali.

Oko Luisino zvolna i smutně vracelo se s ledového obličeje Gustavova, ale nezdvihlo víčko dříve, až když mohlo patřiti přímo před sebe, aby nikdo nevěděl, kde bylo, a co se mu stalo. Smutná to byla cesta; srdce Luisino konalo ji s ním.

Všichni utichli. Harvot byl se zadíval do nákresu, na kterém pro jídelnu Molanovu nejnověji pracoval; bylo to skupení hodovníkův, vítajících právě příchozího, ale již podnapilého hosta. Paní Terpilová byla již dávno ponořena v blaživé pozorování přírody. Mysli všech byly pokojny; srdce všech již měla za sebou buď část života,

aneb celý, a šla tudíž buď pokojně dále, aneb již odpočívala ještě pokojněji: toliko Luisa nebyla s nimi v souladu. Mysl její jak rozechvěná hladina hlubokého jezera, srdce její jak běloskvoucí prázdný list pergamenový . . . .

„Budu muset odjeti na několik dní," ozval se Gustav, skládaje listy, které právě byl přečetl.

„Snad nic nepříjemného . . .?" ptala se Luisa soustrastně, všecka překvapena rozhodnutím tak náhlým.

„Nikoliv, jen obyčejné starosti obchodní," těšil ji Gustav, „zejtra ráno vás opustím a doufám, že za dva neb za tři dni opět se shledáme."

„Víme, že si pospíšíte s návratem," pravila paní Terpilová. „Přejeme vám dobrého zdaru."

„Račte po ten čas zůstati u Luisy," žádal Gustav matku. „Bylo by jí smutno samotné."

„Budu na tebe stále vzpomínat: přijeď brzy!" prosila ho Luisa.

„Nyní musím ještě do pisárny," odvětil Gustav, přecházeje kolem stolu, „ale vrátím se hned," připojil.

Paní Terpilová též odešla v průvodu pana Harvota, aby učinila na ten čas pořádek ve svém domě. Luisa zůstala sama.

Gustav zajisté se vrátil asi za půl hodiny. Když šel z pisárny, potkal jednoho ze svých hejřivých druhův a vytrhnuv růžové poupě z knoflíkové dírky, dal mu je s důvěrným příkazem.

Cestou opakuje sobě v mysli všeckno, co Luisa byla k němu dnes mluvila, a vzpomínaje všech rozpakův, které mu způsobilo veškeré dnešní chování její, uznal, že učiní nejlépe, když čas své večerní s ní zábavy skrátí co jen možná. Skrze mříže již ohlížel se po zahradě, neprochází-li se Luisa před domem, a nepostřehnuv jí na stezkách,

spěchal přímo do průjezdu a na první patro. Byl velmi povděčen šťastné náhodě, která ho volala na několik dní z Prahy. Než se vrátí, Luisa zajisté utiší se a zapomene na dnešní myšlénky své, „ženské snadno zapomínají, a ta jest jedna z nejlepších vlastností jejich; jinak bylo by zle i jim i mužským.“ Přiveze ji z Drážďan nejnovější modní oblek. Ale dnes omluví se starostmi obchodními, i ač neví, jak tolik hodin sám o sobě „zabije,“ zůstane ve svém pokoji. Mlčeti jsou pro něho sice strašná muka, takové chvíle duch jeho nemá potřebí nikdy, ale dnes již učiní to ženě k vůli. S takovými úvahami vstoupil k sobě . . .

Krev srazila se mu v žilách: klečíc uprostřed pokoje podlé tlumoku Luisa skládala jeho potřeby na zejtřejší cestu . . .

„Již jsem skončila,“ zvolala vesele a zatleskala rukama, spatřivši ho. „Doufám, že nebudeš nic pohřešovat. Ale toliko na tři dni! Mé srdce bude měřiti ten čas,“ připojila žalostně a vstávajíc vztyčovala ke Gustavovi ruku.

Ujal ji a zvedaje Luisu pravil: „Žena obchodníkova musí býti připravena časem na delší odloučení od svého muže.“

„Od srdce tvého nedám odloučiti se ani na okamžik!“ A tisknouc ho již k svým ňadrům „pojďme ke mně, tam tě mám radši.“

Šel podle ní jako ve snách.

V.

Boudoir mladé ženy! Slastná atmosfera duše, v které počíná klíčiti tajemství života. Všeho, co tu jest, dotklo se kouzlo její. Tu jest všechno krásnější a útlejší, nežli by bylo i v sousedním

již saloně. Vším jako by jemně zněla ta čarovná hudba, kterou rozechvělo se srdce ženské, když položilo ruku svou v ruku mužovu. Když sem vstoupíš, zazvučí touto hudbou jako harfa také srdce tvé a porozumíš veškerému blahu života rodinného, lidského . . . Ale Gustav nosil s sebou ďábla i do chrámu.

„Budeš tak laskava, Luiso, a zahraješ něco na pianě?“ tázal se roztržitě, když pohodlně se ukládal do rohu pohovky. Chtěl, aby něco bylo mezi nimi: a proto že již nemohlo to býti několik zdí, měla to býti hudba. Přál si, aby Luisa něčím se bavila, v čem mysl její všechna by se ponořila, a v čem by on nemusel míti účastenství.

Hudba jest páskou duší něžných a básnických, útěchou srdcí raněných a trpících, ale Gustav chtěl ohraditi a zastříti jí svou chmurnou duši. Co milovník opery měl sice pověst zvláštního přítele hudby vůbec; však jeho zalíbení v hudbě dramatické mělo svůj původ v tom, že Gustav v svém životě „měl“ mnoho primadon a baletnic, jak v důvěrné chvíli opojených smyslův mezi známými se honosíval.

„Lituji velmi, že spěchem zapomněl jsem v pisárně nejnovější plody některých tvých zamilovaných skladatelův. Líbo-li ti, pošlu pro ně,“ a již bral za zvonkovou šňůru, která visela nad ním.

„Děkuji ti, milý Gustave, neposílej;“ pravila Luisa přisedajíc k němu. „Hudba mi bude milým společníkem až zejtra, když tebe tu nebude. Nevíš ani, jak v domě jest smutno bez tebe. Nežli jsi se nyní vrátil, právě jsem myslila, že ačkoliv tu bydlíme jako v ráji, na zimu přece bychom mohli odstěhovati se dolů do města, ke skladu a k pisárně. Neměl bys cestu tak dalekou a já bych tobě byla blíže.“

I položivši ruku na jeho rámě, zahrávala si s černými, vždy velmi pečlivě přičesanými vlasy jeho. Když neodpovídal, smekla svou hedbávnou dlaň na jeho čelo, a hladíc mu je, naklonila se k tváři jeho a sladkým hlasem připojila:

„Až přijedeš, viď, že některý den půjdeme spolu a vyhledáme si byt pro zimu? Nejlépe by ovšem bylo, kdybychom mohli bydleti nad pisárnou. Byli bychom pospolu celý čas . . . Ach, jak již se těším! . . . Kdybys nemusel odejet, šli bychom již zejtra hledat ten milý koutek pro své zimní hnízdečko. A já ti je vykrášlím, Gustave . . .“ pokračovala v proudu své radosti, ani neznamenajíc, jaké stíny se kladou nad hustými brvami jeho . . . „vykrášlím ti je vším, co mám nejlepšího!“

A vzpřímivši se, přivinula se k němu, až tváře jejich se dotýkaly. Gustav užasl, slyše ty nové Luiny plány. Ač je byl domyslil se všemi následky jejich dříve, nežli ona byla domluvila, mlčel ještě některou chvíli, když již byl ucítil vanutí dechu jejího po své tváři.

„Máš dnes divné rozmary, Luiso,“ ozval se konečně, patře nepohnutým okem přímo před sebe. „Jsi nepokojna a vymyšlíš sobě stále nějaké změny. Až by se stalo všechno, jak nyní chceš, měla bys opět něco nového na mysli.“

„Gustave . . . víš, proč tak mluvím?“ Tichý, tklivý hlas váznul jí mocným pohnutím . . . „Já — tě miluji“ a slzí proud skryla ve svých dlaních. Chvěla se po celém těle. —

Ubohá žena! Ke komu promluvila ta nejsladší slova své duše? V čí ruce kladla nejdražší poklad svého života? Proč to srdce, které pod svým bohatstvím omdlévalo, nemohlo dáti ani zrnka srdci žebráckému? . . .

Gustav vyslechl vyznání Luisino, nepocítiv ani

jediného prudčího tepnutí krve. Patřil na ni jako na svou oběť; ale v prázdné posupné mysli nebyl sobě vědom ani toho hříchu. Pohlížel na žal své ženy jako na hříčku a nemoc mladosti, o které často byl slýchal, které sám nikdy nepoznal, a které vždycky se posmíval.

Posud vystačil u ženských smělou galantností. Pojal Luisu kolem tílka, a tiskna ji k sobě, dal se do laškovného smíchu, i rozplývaje se v bujné žertovnosti, pravil:

„Čtveračko! Což jsi se zamilovala do svého muže teprv tak pozdě po svatbě? Já se těšil, že jsi mne měla ráda již dávno, jako — já tebe,“ připojil, ani nemysle nic při tom.

„Gustave,“ žalostně odvětila mladá žena, vymykajíc se mu z nepokojného náručí, „já již tě miluji jinak; ano, jest mi, jako bych tě až posud nebyla milovala, a ty mne také ne . . . Mně jest tak teskno . . . i v tvém objetí Chtěla bych vědět více o tvém srdci a ráda bych ti mnoho povídala o svém. Zdá se mi, že se posud neznáme . . .“

„Máš pravdu, milá Luiso,“ vece Gustav již tiše a mírně, když byl seznal, že smích a žert ho opouští, „známe se posud málo; ale vždyť jsme teprv čtvrt roku spolu. Já vím, že jsi dobra. Krev mladosti bouří v tobě; potřebuješ více zábavy, mně zbývá málo času. Vidím, že ti tento dům skutečně nesvědčí. Kdyby bylo možná, změnil bych jej ještě dnes za jiný, kde by nebylo kolem tebe tak ticho a mrtvo a kde bys měla bližší společnost. Však na zimu sobě skutečně najdeme pěkný byt na Příkopech.“

„Budeme-li vždycky žíti tak jako posud, nepoznáme se nikdy!“ vzdechla Luisa. Mýlíš se, Gustave: nemám potřebí více zábavy, ale více — lásky. A láska neměří se časem. V jediném

okamžení, vím to již podlé sebe, možno dáti celé srdce. Já ti je dnes dala, Gustave.“ A ujavši ho třesoucí se rukou za pravici pohledla mu do tváře očima plnými slzí a nevýslovného žalu a šeptala rtem nejsladší touhy: „Či ty nemáš potřebí lásky!?“

„Luiso! Co se děje s tebou dnes?“ zvolal Gustav v podivení nelíčeném.

„Ano, Gustave,“ a oko její usmálo se skrze slzy a tvář zaskvěla se skrze žal, cítím sama, že dnes se stala se mnou veliká změna. Tvoje Luisa jest tebe ode dneška hodnější. Již nepohlížej k ní jako k děcku. Sdíleje se mnou štědře všechno bohatství své, neodepřeš mi, co jedině může sladkými učiniti všechny tvé dary; neodepřeš mi, co jsi mně již slíbil, když jsem toho na tobě ještě nežádala . . . Gustave, miluj mě!“ A sklonila hlavinku na jeho prsa.

„Má milá, dobrá Luiso,“ pravil Gustav obyčejným chladným hlasem svým, klada ruku kolem její šíje a těkaje pokojným okem nad hlavou její po stěnách.

„Můj drahý muži!“ prolomilo se se vší vroucností z hloubi srdce mladé ženy . . . .

Od širokých aksamitových záclon tkaly se již, jako první myšlénky v duchu dítěte, jemné stíny večerní po boudoiru Luisině. Znenáhla, ale vždy hustěji opřádaly Gustava a Luisu: její mysl, její srdce. Ze zahrady vonný chlad vál na zanícenou tvář její . . .

Byla rozkošná noc: plna jasna měsícového a třpytu hvězd, plna slavičího zpěvu a vůně květin, plna klidu a blaha. —

Luisa seděla u okna dlouho do noci a snila o svém štěstí. — Na zejtří Gustav odejel. — —

„Divný ten Gustav,“ pomyslila sobě Luisa,

sedíc po obědě s matkou pod lipami, a prohlížejíc nejnovější vzorky látek pro šaty letní. „Divný, — chtěla bych věděti, jak asi žil, nežli jsem ho poznala,“ a patříc na tenounký batist s drobnými modrými kvítky, myslila na Gustava a na jeho minulost. Posud ještě nikdy nebyla ohledla se po svém muži zpět za den svatební.

Tať jest zajisté jedna z nejtajemnějších záhad mysli ženské: ač s velikou zálibou baví se skoumáním života i osudův svých bližních, přece když s mužem jen poněkud šťastně žije, žena svou zvědavost k jeho osobě nikdy nenapíná za oltář. Taková manželství, kde muž a žena vzájemně znají veškeren život svůj od dětinství, ve velkém městě jsou velmi vzácna. Nebyla-li družka života jeho také první jeho láskou, — a ten idyllický proces lidského života, když jako v ráji první políbení bylo snubem, jest velmi řídký, kde jmění zděděné již od kolébky čeká na naši dospělost; tam však, kde srdce nečeká, až budeme moci oženiti se, naprosto jest nemožným, — pak i muž, nejpoctivější má mnohá tajemství, jichžto žena jeho, i když se jí vyzpovídá ze vší lásky své, nedoví se nikdy. Ovšem i naopak; jen že muž přece vždycky lépe zná minulost své ženy nežli ona jeho. Štěstí jest květ tak vzácný, že mnohý člověk nenajde ho po celý život svůj; ale ač podivné to srdce lidské zapomíná při letošních růžích na loňské, přece když muž a žena nepodívali se jeden druhému do očí při prvním vzletu svých srdcí, každý z nich tajně chová v sobě nějakou drahou památku, třeba to byl toliko hrob. Žárlivost časem šilhá i po mrtvých; ale co jsme milovali, jest naše na věky . . .

Proč Luisa chtěla poznati Gustavovu minulost?

Zajisté ne proto, jako by sobě byla vědoma, jak nešťastně s ním žije, ani ještě ne ze žárlivosti;

nemyslila při té otázce vůbec na nic jiného, toliko na povahu Gustavovu. Ráda by byla věděla, jestli ta chladnost, kterou srdce její včera pocítilo i z jeho lichotných slov, i z jeho políbení, i z jeho objetí, nejteplejším tonem jeho duše, o jejížto dobrotě a poctivosti neměla ovšem pražádné pochyby.

Avšak život Gustavův byl jí zakletým zámkem, k němuž neměla klíče . . .

Strávila celý den s matkou. K večeru přišel Harvot a bavil dámy rozličnými novinami z města. Nebyl sice ještě dlouho v Praze, ale navštěvuje po denním studium a práci pro sotavení mysli tak zvanou uzavřenou společnost několika veselých a vtipných druhův: umělcův všeho spůsobu, a ženatých i svobodných, starých i mladých elegantův, mezi něž Gustav ho byl uvedl, seznal z úst jejich za několik večerův veškerou vzdělanou a zajímavou společnost pražskou, zvláště damskou, a dověděl se tu všechna tajemství ohnivých srdcí mladých i starých, všechny milostné pletky osob jen někdy poněkud interesantnějších, všechny žerty z celého města. Musel ovšem učiniti v paměti své výbor velmi přísný a pečlivý, chtěje z včerejší bohaté mosaiky městských klepův sděliti něco pro kratochvíli paní Molanové a její matce, jež byl zastal v hlubokém mlčení a, jak brzy byl seznal, v tesknotě za Gustavem; ačkoliv co včera za obecného žertu a smíchu s úžasem poprvé byl slyšel vypravovat také ze života Gustavova, tak zachmuřilo jeho mysl, že spatřiv Luisu zamyšlenou, již byl se ulekl, že snad i ona všechno ví. Pohledl na ni s hlubokou lítostí, a ukloniv se jí s tou zároveň důvěrnou i ostýchavou úctou, s kterou se klaníme každému velikému neštěstí, posadil se mlčky vedle paní Terpilové. Ta však vyvedla ho ihned ze smutných rozpakův

svou vždy spokojenou, jasnou tváří, a velmi klidnou otázkou:

„Co jest nového v městě, pane Harvote?“ — Harvot sice za krátký svůj pobyt v domě Molanově již byl zkusil, že paní Terpilová, jako všichni lidé, kteří nic nečítají, živí se pouze zprávami denního života místního: vypravovalať co den o nových svatbách, křtinách, pohřbech, toilettách, kávových společnostech, damských hněvech a smířeních atd., jak ten život lidský se spřádá a mění; — ale myslil, kdyby ji potkala věc vážná a smutná, že by přece neměla času, starati se o jiné lidi. Pročež jal se opakovati jí některé žertovné historie z městského života, připojiv na konec mezi jinými novinami také o jejím sousedu domácím, panu X..., že maje churavou ženu v Karlových Varech, zamiloval se do příjemné mladé učitelky svých dcerušek.

„Nu, poctivým může přece být i nejhloupější!“ zvolala plna rozhorlení Luisa.

Ubohá ženo! pomyslil sobě Harvot; jiných lítuješ a nevíš, jak tobě se vede . . .

Sluha přinesl telegram. „Z Drážďan,“ pravil stranou k paní Terpilové, která na něho byla upřela tázavé oko, když byl podal list Luise.

„Od Gustava!“ radostně zvolala Luisa, až se začervenala; ale radostný ruměnec nemohl tak rychle zmizeti s tváře, jako rychle zmizelo potěšení ze srdce jejího. Skládajíc zvolna ten list, jejž s takovou nedočkavostí byla otevřela, oznamovala smutným hlasem, že Gustav nevrátí se tak brzy, jak doma se byl nadál, že nejen pobyt jeho v Drážďanech se prodlouží, nýbrž že musí zajeti ještě do jiných měst; aby mu poslali cestovních potřeb ještě na měsíc.

„Ti obchodníci mají nepokojný život,“ pravila

paní Terpilová, přikyvujíc hlavou. „Jsou stále jako na moři, žena jest zpoly vdovou. Ale jaká pomoc! Do domu jim nikdo nic nepřinese zadarmo. Buďme rádi, že se mu daří. Jiní by cestovali, ale nemají proč.“

„Já do toho času skončím malbu,“ vece Harvot, „a milostivá paní uvítá pana Molana v nové síni.“

„Dnes budu skládat mnohem smutněji, nežli včera,“ pravila Luisa a vstávala k odchodu. „Pane Harvote, račte s námi strávit večer!“ A odešla do domu.

„Štěstí, že vy jste tu, pane Harvote,“ šeptala paní Terpilová, pohlížejíc za odcházející dcerou. „Pobavíte ji přece. Oni se mají velmi rádi, a měsíc jest dlouhý čas.“

Čas prchal. Minul týden. Gustav ani nehlesnul. Luisa měla z celého dne dvě chvíle, ke kterým upjala všechnu mysl svou, mezi nimiž srdce její kolísalo se nadějí a klamem. Ráno čekala na poštovní hodinu, s večera vycházela s matkou na hradby a čekala v nádraží, až přibyl vlak; ale den za dnem mijel, a nepřicházel ani Gustav ani list. Co den vázala novou kytku z nejkrásnějších květin, a na zejtří opět odnášela ji z komnaty jeho povadlou, jako tu svou naději a radost. Byla by mu sama velmi ráda psala, ale neodebravši od něho po onom telegramu již žádné vzkázky, nevěděla, kde by ho měla hledat svým listem. Učinila několik návštěv u některých mladých i starších paní; ale všude byla přivítána s velikým podivením a se soustrastnou výčitkou, proč nejela s panem Molanem, když on se vybral na čas tak dlouhý. Již po svatbě prý sobě nevyjeli, jak přece na mladý bohatý párek se sluší; proto měla tím spíše užiti nynějšího lahodného času i vhodné příležitosti a upamatovati pana manžela na svou zábavu sama,

když on již na ni zapomněl. S bolestí přisvědčujíc v srdci těmto úvahám, Luisa omlouvala Gustava náhlou potřebou jeho odjezdu a původně krátkou lhůtou cesty; ba aby odvrátila všechno podezření od sebe, jako by neměla žádné moci nad ním, i od něho, jako by nebyl pečliv její zábavy, sdělila dámám, že jakmile Gustav se vrátí, zajisté pojedon spolu do Ischlu, a v zimě že budou bydleti dole v městě. Tím nejen se rehabilitovala mezi nimi, ale podráždila i jejich závist, která se tajila v usmívavém přání k zábavám lázeňským a v žertech o letním a zimním appartementu v městě. Kdyby se byla pochlubila ještě nějakou sebe menší výhodou neb nadějí, kterou nemohly honositi se všechny, byly by zajisté po odchodu jejím již politovaly pana Molana pro její rozmařilost i vládu, a pro jeho dobrotu i štědrost.

Byly opravdu již některé paní, jež dověděvše se, že v domě Molanově výtečný umělec malbami ozdobuje jídelní síň, počaly litovati Gustava, jaké útraty mladá žena prý mu spůsobuje, a takové dámy navštěvovaly v těchto dnech Luisu toliko proto, aby se přesvědčily, nedává-li sobě za nepřítomnosti mužovy malovat obrazy po stěnách všech pokojův, jakož skutečně již o tom byly kdesi slyšely a všude ochotně opakovaly se srdečným pokáráním nezkušené mladé ženy. Tak měla Luisa co den nějakou zvědavou návštěvu, která však nenalezši, co by byla ráda spatřila, po krátkém pobytu s mrzutou myslí odcházela, jídelny nové sobě ani valně nevšímajíc.

Ale té, či spíše malíře jejího všímaly sobě opět jiné oči. Náhle vědělo několik paniček s největší určitostí, že Luisa s Gustavem schválně nejela, aby mohla baviti se s interessantním mladým malířem, učíc se s ním nyní kreslit. Tato no-

vina spůsobila veliké pobouření a pohoršení v několika společnostech kávových, které jí k vůli se byly sešly, a rostla jako tma v lese, ale v nejdůvěrnější tajnosti po dámském světě pražském.

Taková pikantní historka velmi osvěžuje společenský život: některé jí nevěří, některé jí věří, ale všechny ji opakují a rozšiřují.

Luisa stala se na své samotě osobností velmi zajímavou. Ano právě, že od několika dní nikoho již ani nenavštěvovala, a že již déle nežli týden nebyla v divadle, poskytovala vděčnou látku k romantickým domyslům a k cnostným deklamacím. Nikdo nevěděl nic, ale každý tušil všechno. V takových chvílech ještě jsou výmluvnější oči nežli jazyk. Oko zajisté má větší svobodu nežli ret: může vždycky všechno povědět, a nemusí nikdy nic odvolávat . . . .

Od toho večera, co z několika málo slov šprýmových druhův byl poznal pravý život Gustavův a veliké neštěstí Luisino, Harvot vstupoval do domu Molanova s teskností a bázní. Zdálo se mu, že pokud on nepřejde přes práh, jest zde jasněji a blaženěji, z jeho oka že po celém domě se zachmuří a úzkost i žal se rozsype z jeho mysli. Pokud on nepřišel, nikdo tu nevěděl, jak strašlivý jest osud Luisin; když tu byl, bál se, že to vědí všichni. Umění netěšilo ho tu již, neměl tu žádné radosti ze své práce, bylo mu zde těsno, vystupoval na lešení, jako zločinec, s nechutí vládnul štětcem: veselí, zábava a spokojenost, jichžto podoby kladl na stěny této síně, zdály se mu nejtrpčím sarkasmem na ten bídný život, jejž Luisa v sousední komnatě žije. Byl by nejraději všechno smazal, a opustil ten smutný dům . . . . Aby alespoň brzy skončil, zabral se tím pilněji do práce, a kdyby paní Terpilová nebyla ho zdr-

žela na večer, byl by Luisu zajisté sotva spatřil. Slýchal ji po mnohé hodiny hrávati na pianě; smutné, zádumčivé melodie zněly v prsou jeho ještě žalostněji. Často štětec odpočíval, a Harvot zamyslil se, jak by z daleka slyšel pohřební zpěvy nad mladým srdcem . . .

Sedávaje s damami na večer v zahradě, vypravoval nejraději o svých cestách a o životě cizích národův. Rozvinoval v paměti své velikolepé obrazy života i umění, a byl šťasten, když po dlouhém hovoru znamenal, že i sám byl zapomněl na nepokoj, který ho v tomto domě tížil, i že na některou chvíli byl odvrátil mysl Luisinu od toho, jenž pro ni neměl leda jed. — Ale dnes ráno byl již tak vzrušen, že nemohl jíti k Molanovům. Včera večer ptal se ho pan K., co píše Gustav z Drážďan, a kdy se vrátí. Nežli však Harvot mohl odpovědět, zvolal soused jeho, obstárlý jakýs elegant, který právě z Drážďan byl přijel:

„Pan Molan slaví v Drážďanech druhé líbánky, a jak se zdá, spanilá Karolína jest šťastnou sokyní krásné Luisy . . .“

„Což si ji vzal s sebou?“ tázal se s podivením p. B.

„Ona za ním jela;“ pravil p. K., „vždyť jí poslal po mně v předvečer svého výjezdu krásné poupátko růžové . . .“

Harvot neusnul po celou noc.

Zmítán hněvem z pusté nešlechetnosti Gustavovy a soustrastí až zoufalou se životem Luisiným, umělec hned kvapným hned mdlým krokem procházel se po svém skromném pokojíku, kde bylo štědřeji postaráno o umění nežli o život. Časem stanul a opět četl list, jejž napsal ještě včera večer a dnes poslati chtěl Gustavovi do Drážďan. Všechnu bouři srdce svého byl v něm

vylíčil slovy ohnivými; ale čím dále přemýšlel o vině Gustavově, tím méně byl spokojen se svým listem. Kdyby myšlénky svoje mohl malovat!... Na konci mu sděloval, že opouští jeho dům. — Ale jak jej má opustit! Čím omluví se paní Molanové a matce její, že zůstavuje svou práci neukončenu? . . . . . A přede vším, má a může-li vlastně nyní opustiti Luisu? Může-li s vědomím vydati ji v plen nepoctivosti Gustavově? . . . Avšak, proč se rozčiluje? Vždyť Luisa žije tak s Molanem již od svatby; vždyť Gustav nehřeší proti ní teprv od minulého téhodne aneb snad teprv od včerejšího večera, co jemu vše známo jest. Vždyť Luisa sama nezná své bídy, a jako mnohá žena snad jí nepozná nikdy. Nezrušil by tudíž on sám blaho mladé ženy, kdyby hanbu její chtěl pomstít? . . . Pomstít hanbu ženy!... Na kom?... Na jejím muži?!... Zastyďme se; neboť nejsme s to. Společnost ještě nedospěla k té vzdělanosti, aby hájila cti ženy proti muži jejímu. A žena zrazená jest žena potupená. Kde posud kyne ochrana ženě zrazené! Muž vraždí prznitele své ženy, ale sám zrazuje ji bez pomsty! Zastyďme se: naše mravnost jest rovněž chatrna jako spravedlnost naše. Tisíc nás patří na jednu zrazenou ženu a nikdo z nás nemá odvahy, aby muži jejímu do očí pověděl: „Ty jsi lotr!“ — Největší mravní hrdinství, na které se vzmůžeme, jest, že ubohou ženu tajně politujeme. Ale i to skromné svědectví lidskosti jest velmi vzácné: většina divákův vždy jen se baví cizím neštěstím, a má dobré srdce, když se mu nesměje. Hájíme cti panenské a honosíme se tím co důkazem vzdělanosti; cti žen nevšímáme sobě a nehanbíme se za to . . . Ovšem, jakou náhradu, jakou pomstu chcete dáti za zrazenou lásku? — Jsou zajisté

hříchy, kterým žádná pokuta nestačí, a ten, kdo je páše, myslí pak, že na ně není žádné . . . .

V takových myšlénkách zabrán, Harvot nevědomky znenáhla byl roztrhal list, jejž chtěl poslati Gustavovi, a přisedal ke stolu, aby mu napsal jiný, snad tišší, snad žalostivý; neboť prositi muže za jeho ženu zákon nám dovoluje.

Tu vstoupil k němu sluha paní Molanové s přátelským pozváním na oběd a se zprávou, že pan Molan dnes ráno se vrátil. Harvot v překvapení svém upustil péro a jako by byl zapomněl na všechno, čím již od večera duch jeho se mučil, a jako by náhle všechno opět bylo dobře, vzkázal milostivé paní svou nejuctivější poklonu s díkuplným slibem, že přijde. Ale patře za odcházejícím sluhou cítil, že srdce mocněji mu tepe a krev že mu rozpaluje tváře. Plán jeho se zvrátil. Nechtěl již potkati se s Gustavem. Byl by si přál, aby pan Molan ještě některý čas se zdržel mimo dům. Nyní nastala úloha těžší.

Cestou hleděl vyjasniti a ochladiti svou tvář i zapuzoval z mysli všechnu zádumčivost, která od téhodne v ní stále se zmáhala, jak zimní soumrak. Ubíraje se zahradou, zaslechl již veselý hlas Luisin z besídky její. Zahnul tam.

Luisa zářic radostí vyšla mu rychle vstříc, a uvádějíc ho do květoucího loubí, plesala v dětinném veselí: „Gustav umí překvapovati nás i smutkem i radostí. Za první pokárejte ho, pane Harvote; za druhé přijmi ještě jednou mé díky, Gustave!“ A ujavši mužovu ruku, přitiskla ji pevně k svým ňadrům.

Gustav sedě zády ke vchodu besídky houpal se v pohodlném křesle, a objímaje jednou rukou ženu kolem pasu, ohlížel se ospalým okem přes

rameno po Harvotovi a vztyčuje k němu druhou ruku, pravil přívětivě:

„Děkuji ti, milý Karle, že jsi se staral za mé nepřítomnosti o náš dům. Bylo mi útěchou, že jsi tu.“

Harvot nemohl pro odpor srdce podati mu ruky; vítal ho z cesty, a jako by měl za to, že Gustav hoví zemdlenému probdělou nocí tělu svému, uhnul se jeho napřažené pravici a sedaje sobě proti němu odvětil:

„Měli jsme všichni větší starost o tebe, nežli o sebe, nevědouce, kam tě obchod zahnal. Až včera večer dověděl jsem se od pana P., — znáš toho mladíka s parukou z naší večerní společnosti, — že meškáš sice po všechen čas v Drážďanech, ale tak zasypán starostmi peněžnými a obchodními, že ještě nepomýšlíš na návrat . . .“

Slyše jmeno pana P., Gustav trhl sebou, jak by jím byl projel elektrický proud, a zblednuv, šlehl kalným okem svým po Harvotovi. Však ten již kloně se k Luise ptal se, co pan Molan jí přivezl pěkného?

„O, velmi mnoho,“ a lichotivě poklepávajíc lepou ručkou Gustavovi na rámě vtiskla mu políbení na čelo a již vyvinuvši se z jeho lokte, uklonila se Harvotovi: „Budete chváliti sám; přinesu to,“ a radostně se usmívajíc odkvapila lehounkým skokem do domu.

Harvot pohlížel za ní okem nejhlubší žalosti. Když byla zmizela, dlouhým bolestným vzdechem ulevil tísni srdce, upřel na Gustava mužný pohled, a křečovitě tiskna sepjaté ruce k svým prsoum, zvolal hlasem plným nejtrpčí výčitky:

„Člověče! není tobě té ubohé bytosti líto!?“

Gustav uhodl, že Harvot ví všechno. Ale maje již svá pravidla života, nechtěl dáti se s ním do

dlouhých řečí. Tváře se, jako by byl neznamenal mocného pohnutí a rozčilení Harvotova, prohlížel na sobě nudícím se oknem novou letní toilettu, kterou sobě byl přivezl, a tázal se jen jako v roztržitosti s myslí nejpokojnější:

„Mluvíš o mé ženě? Kdo pak jí ubližuje?“

A zívnul jako z nejhlubšího unavení.

„Kdo jí ubližuje!?“ vece Harvot pevným hlasem všecek ustrnulý nad zatvrzelostí Gustavovou. „Kdo jí ubližuje? — Sám hlas tvůj tě odsuzuje. Ale ty jí neubližuješ; ty ji vraždíš. Vraždíš svou ženu, nešťastníče! A zač? — Za její lásku k tobě!“

„Dětino,“ chlácholil ho Gustav, ani na okamžik se nerozčiluje, „pro samé malování zapomněl jsi žíti.“ A nakloniv se k němu přes stůl, pohledl naň s ďábelským úsměvem a připojil pološeptem: „Což jsi neměl u ženských štěstí? Bylo by mně tě líto,“ a zjemniv svůj hlas až k sladkosti, s potutelným podezřením pravil: „Svatoušku, jen až okusíš jedné, zachutnají ti všechny.“

„Ty bohužel žiješ podlé té hnusné filosofie, ale právě proto neměl jsi potřebí, abys se ženil. Neotravoval bys černým dechem svým tak čistý květ, jakým jest tvá žena.“

„Blouznivče! viz ten otrávený květ,“ zvolal Gustav s úplnou spokojeností, pohlížeje k vracející se Luise, za kterou sluha přinášel dva veliké kartány. „Není-li šťastnější, nežli žena nejcnostnějšího otroka manželství?“

„Celé štěstí její jest, že tě nezná!“

„Doufám, že v tom uskromníš své ochoty,“ a pozvedl k němu své pánovité oko.

„Má soustrast s ní končí se u tebe. Kéž bys sám šetřil jí tak, jako ji klameš . . .“

Luisa v radostném chvatu již kladla kartány na sedadla a jala se rozkládati před Harvotem

velmi skvostný letní oblek, látka i kroj podlé nejnovějšího vkusu salonův pařížských; zajisté nikdo v Praze posud nemá cosi podobného! A což klobouk? Vzor elegance! Luisa již byla všechno na sobě zkusila: vše jest jako na vlas; Harvot ji v té toilettě bude muset portretovat, matka jí k tomu radila, a těší se na nový portret.

„Račte si ustanovit některý den z příštího téhodne, milostivá paní," pravil Harvot, poutaje v srdci svém i hněv i lítost, „neboť mého pobytu v Praze jest již na mále. Rád bych ještě poznal letošní uměleckou výstavu pařížskou."

Gustav mrštil po něm okem ironickým; lehký úšklebek trhl mu ústami. Ale v nitru svém se zaradoval, že Harvot odjede. Luisa nechtěla věřiti, že fresky v jídelně tak brzy by mohly býti dokončeny, a podávajíc Harvotovi ruku pohledla naň prosebně, aby jí slíbil, že s malbami svými u nich nebude pospíchati zbytečně. Pak prý ještě chce požádati ho, aby ji s Gustavem portretoval na jediném velikém obraze.

Harvot utlumuje v sobě bouři citův, jež v něm vybuchla, když z milostných úst Luisiných byl zaslechl tato poslední slova, sklonil se nad přijatou rukou Luisinou, a políbil ji v hlubokém pohnutí.

„Tenť bude obraz velmi interesantní," pravil, obraceje se ke Gustavovi; „až příliš mnoho pro jednoho malíře," připojil s ušlechtilou úklonou před Luisou a s pohrdlivou vážností před Gustavem.

Oba muži rozuměli sobě; oči jejich chytily se jako oba magnetické poly.

Luisa neměla ani nejmenšího tušení toho krutého souboje, jenž na tvářích a a v očích obou mužův o ni a při ní letem blesku byl se svedl.

„Pan Harvot jest vždy rovněž galantním, jako skromným," pravila se sklopeným zrakem, ukládajíc dary Gustavovy opět velmi pečlivě do kartánův. „K tvé prosbě, Gustave, zavítal k nám; popros ho se mnou, aby portret nás obou zůstavil nám co památku svého přátelství. Jeho ruka umí dáti dobrotě a blahosti lidské tvar tak pravdivý a lahodný. Když bude portretovat dřív tebe, Gustave, snad mu ve štětci zbude také nějaká barva pro mne."

Harvot myslil, že se mu rozkočí srdce; stiskl rty a zachytil slova již na jazyku.

„Nech titěrných rozmarův, Karle," vece Gustav, „ zůstaň ještě u nás. Žena má tě prosí," dodal s významnou vlídností.

„Chtěl bych víc umět, bych vás portretoval, a proto půjdu ještě učiti se. Vím, že rok netkne se vás mnoho," odvětil s úklonou Gustavovi a přistoupil k Luise, aby jí pomáhal při skládání. „Tu chválu sluší vzdát panu Molanovi," pokračoval, „že má vkus až damské jemnosti a vytříbenosti. Milostivá paní sama zajisté nebyla byste si vybrala nic jiného a elegantnějšího."

„Když člověk stále žije s umělci, tož přece získá něčeho z jejich krasochuti," vděčil se Gustav s jizlivým úsměvem Harvotovi.

„Pocit krásy cvičí se na podobě lidské," pravil Harvot, „a jak tvé dary svědčí, měl jsi obraz milostivé paní tak živě v paměti, že jsi uhodl, co kráse její sluší nejlépe."

Planoucí oko malířovo stíhalo pohled Gustavův; ale on vymknul se mu, obraceje se k Luise, která všecka vztržena těmito slovy Harvotovými, pojala muže svého za ruku, a vzhlednuvši k němu se vší blažeností a silou své lásky, vřele mu ji políbila.

„Nečiň mě marnivým před svědky, Luiso!“ napomínal ji Gustav, a objímaje ji políbil zapýřenou její tvář i pohleděl vítězně na Harvota, v němžto chvěla se každá kapka krve.

„Ženy nemají rády ani podlosti, ani cnosti, ani milování tajné,“ omlouval Harvot nezkalený cit mladé ženy, „a jest vždy větším potěšením, býti svědkem věrnosti a blaha manželského, nežli zrady a žalu. Není nic krásnějšího nad štěstí lásky; pohled na ně lahodí srdci a přec nebudí závist.“

„A přec prý jest tak vzácné,“ pravila Luisa s teskným přízvukem. „Či má ho někdo tolik, že některým již se ho nedostalo?“

„Lakota má vždycky všeho málo,“ usmál se Gustav.

„A hejřilost ještě méně!“ zvolal Harvot tak rychle, jako dva blesky se skřižují. „Jen že kdo po lásce *nelakotí*,“ připojil zvolna i smutně, „také žádné nedá.“

„Tož *hejřil* jistě má velikou zásluhu. Tent oblažuje všechny,“ namítl Gustav s potutelným chechtotem.

„Až na tu ubohou, která ho miluje,“ odvětil Harvot ještě volněji a žalostněji.

„O lásce mluví celý jarý svět,“ prohodil Gustav.

„Jen *poctivost* zná lásku!“ pravil Harvot s vroucím důrazem, a jasné oko jeho s potěšením utkvělo na Luise, která usednuvši sobě vedlé Gustava, s celou duší svou naslouchala slovům malířovým, nevšímajíc sobě valně řečí mužových.

Co Harvot nyní byl pověděl, vlilo jí takovou sílu do srdce, že jí bylo, jako by v ní rostlo. Cítila, že v něm přibývá tepla, ale zároveň nepokoje.

Všichni mlčeli, když tu po suchém drobném

písku zachrustily kroky paní Terpilové, která opatřivši již veškeré potřeby domácí, přicházela, aby se s Gustavem vlastně teprv přivítala; neboť když přijel, byla s ním promluvila sotva několik slov, a nejsouc ještě hotova se vší toilettou svou, nechtěla dáti se s ním do delšího hovoru. Nyní měla po všech starostech a mohla se vším pohodlím mysli i těla oddati se otázkám i odpovědem, na kteréž od několika hodin byla se připravovala.

Nastalo dlouhé vyptávání a vypravování. Gustav s nejobšírnější podrobností jal se vyličovati rozličné malicherné příhody své cesty. Paní Terpilová poslouchala s velikým napnutím mysli; vše ji zajímalo, proto že se týkalo Gustava. Harvot znamenaje, že povídce Gustavově, v které bylo mnoho improvisace, nebude hned tak konce, nechtěje přítomností svou Gustava ani k pravdě nutit, ani mu ve lži překážet, poroučel se a odešel ke svým malbám. Ale nemaloval. Procházel se mezi podobami, kteréž v duchu jeho byly se zrodily, jako by jich neznal. Zdvihl štětec se země, a jal se máchati jím okolo hlavy, jako by zapuditi chtěl trapné myšlénky, jež v ní se rojily. Konečně usedl sobě u okna, otevřel svou theku a přemítaje v duchu, jak má rozřešiti úlohu, kterou mu život v tomto domě vykazoval, převracel list za listem, nákres za nákresem, jako by tu hledal odpovědi. Když pak přišel k prázdnému listu, vzal tužku a kreslil. Oko jeho, jindy tak jasné a lahodné, zakalilo se a jako šíp probodalo kresbu. Srdce vládlo rukou jako vždycky, ale dnes ruka sama až se lekala těch tvarův, které z ní rostly rychlostí úžasnou. Každá čára jako strašlivá pověst; celek jako krvavá tragédie života. Skončil, ruka rychle pustila tužku a oko umělcovo se strašnou rozkoší páslo se na svém plodu. Harvot sklonil se a ve-

škerou myslí svou tak se ponořil do obrazu, že až snil a neprocitl dříve, až když Luisa podlé něho vzkřikla:

„Bože! To jest Gustav! . . . Ale hrozný!“

Smetl theku na zemi, až listy po všech koutech se rozletěly, a zachytiv Luisu, která tvář sobě zakrývajíc podle něho klesala, vedl ji k její komnatě a všecek pomaten pravil třesoucím se hlasem:

„To jsou mé staré studie z Říma. Časem se v nich probírám . . . Jak vás poděsily! . . . Račte se utišit, milostivá paní . . .“

„Zajisté muž té ubohé paní . . . jížto kollier . . .“

„Ano . . . ten bídník“ . . .

„Ach, jak jsem se ho lekla,“ pravila utírajíc si čelo jednou rukou, a druhou přitiskujíc k srdci, „jest tak podoben Gustavovi“ . . . a zachvěla se, jako by ji mráz ovanul.

Tu Gustav vstoupil do síně. Vida Harvota, an vede mdlou ženu jeho, stanul zaražen a upřel na ně oči své, jako dvě dýky.

„Zůstali jste příliš dlouho v tom parnu,“ vece Harvot postřehnuv ho na prahu a uhodnuv jeho myšlénky. „Milostivou paní popadla mdloba, jak vyšla na schody.“

„Ale již jest zase dobře,“ nutila se k jasnému slovu. „Pojď, milý Gustave, doveď mne do chladného salonu.“

A zavěsila se na loket jeho i odešla mdlým krokem. Harvot s rukama křížem přes prsa založenýma patřil ještě dlouho na dvéře, které se zavřely za ní. Pak máchnul rukou, vystoupil na lešení a maloval . . .

V saloně bylo ticho. Za malou chvíli Gustav hvizdaje vracel se skrze síň, šel na ulici.

„Byl jsi pilný ten týden,“ pravil pohlednuv spěchem na nové malby.

„Ještě za jeden budeš se mnou úplně spokojen, odejdu!“ pravil Harvot, ani k němu se neobrátiv.

Při obědě bylo pokračování cestopisu Gustavova a Harvot byl povděčen paní Terpilové, že má zvědavost tak neunavitelnou. Pyšnila se již novým čepcem a vějířem, které jí Gustav přivezl. Zvláště vějíř jí působil velikou radost, byl z rybích šupin a skvěl se všemi barvami duhovými. Dnes jí bylo stále horko, stále si chladila tvář, a nemohla rozuměti, proč Luisa jest tak bleda; byla by jí ráda nabídla svůj překrásný vějíř.

Luisa zajisté byla bledší nežli ráno, ale nelíčená veselost a hovornost její zaplašovaly všelikou obavu, jako by snad byla ochuravěla . . .

„Jen nervosní rozčilení z radosti tak nenadálé,“ těšil Harvot starou paní, když po obědě byla se ho stranou s bázní ptala, nemá-li snad poslat pro lékaře. „Vždyť jsme všickni již byli připraveni, že pana Molana budeme muset pohřešovati ještě delší čas.“

Gustav pojal v srdci svém velkou nechuť k Harvotovi, snad ještě větší, nežli jakou choval Harvot k němu. Na pohled nezměnilo se nic mezi nimi; zvláště u přítomnosti dam; pestrý, zábavný hovor a vzájemná přívětivost pokrývaly napnutost a záští, jež co chvíle mezi nimi rostly, a o kterých oba věděli. Duše má tykadla velmi jemná a provozuje jimi tajně hru, které nepostihne oko ani nejbystřejší.

Gustav věděl, že Harvot pospíchá z domu, ale že odejde co jeho nepřítel a Luisin ochrance. Harvot věděl, že Gustav již čeká, aby je opustil, ale že se ho více bojí nepřítomného; ačkoliv i nyní pilně a ostražitě dbá o to, aby Luisa nezůstala s ním nikdy samotna. Paní Terpilová za-

jisté k lichotivé žádosti zeťově zůstala u Luisy i dále, a Gustav sám byl mimo hodiny ranní skorem stále doma, dávaje sobě z pisárny všecky spisy donášeti.

Bavil se po mnohé hodiny s Luisou buď v pokoji jejím, buď v zahradě, buď na procházce, buď na návštěvách, co večer byli spolu v divadle; slovem, co se vrátil, žil se ženou opět tak, jako v prvních dnech po svatbě: ano Luise, plesající v srdci svém z této blahé změny v jich životě domácím, zdálo se, že Gustav se má k ní ještě mnohem sladčeji a laskavěji. A on předce při vší galantnosti své neměl péče jiné, nežli aby zapomněl i na ni i na sebe. Sedávajíc s ním za pozdní doby rozkošných letních večerův ve svém boudoiru, otvírala před ním nejsvětější úkryty své duše; láska její rostla i ve snu; co den přibývalo jí nové síly, co noc nového kouzla. V srdci jejím bylo tak blaze jako na tom hvězdnatém letním nebi. Gustav přijímal celé to holdování mladého srdce ženského s nejněžnějším pokrytstvím, a když Luisa unešena čistým zápalem vlastního citu viděla ho podlé sebe vztrženého slastmi vzájemné lásky, Gustav počítal, kolik dní bude muset tu komedii ještě provozovat k vůli Harvotovi . . .

„Nenadál jsem se," pravil k Luise, vraceje se s ní jednoho večera ze zahrady domů, „nenadál jsem se, že těch několik figur, které nám tu Harvot maluje, tak dlouho nás zdrží v konečném upravení této síně. Jest velmi nepříjemno, vstupovati a proplétati se k nám tímto nepořádkem."

A prudce odkopával na obě strany pravídka, štětce, mísky, barevničky, nákresy, všechno, čeho nohou toliko dosáhnouti mohl.

„Ale mně spíše zdá se," namítla Luisa jdouc opatrně za ním, „že pan Harvot od několika dní

sám velmi pospíchá s malbou. Vždyť nás již úplně zanedbává. Jest tu skorem celý den a ani nevíme o něm. Či odjede skutečně tak brzy?“

„Umělci jsou podivní lidé,“ vece Gustav, snímaje s nejdvornější delikatessou s Luisy v saloně mantilu, „nemají nikde stání. Nedivil bych se, kdyby Harvot odejel zejtra, zůstaviv nám všechno v tom pořádku,“ a pokynul hlavou ke dvéřům. „Těm lidem není pomoci,“ pokračoval procházeje se s Luisou, „nemají co jíst, ale kde nemohou panovati, tam hned znechutí se jim.“

„V tom Harvotovi zajisté křivdíš, Gustave; řekla bych, že jest až příliš skromným.“

„On námi pohrdá, a proto kvapí od nás . . .“.

Luisa měla v mysli své zcela jiný obraz Harvotovy povahy i zabolela ji řeč Gustavova. Vše, co posud byla slyšela z rtův umělcových, dotklo se srdce jejího tak líbezně, a probudilo v něm tak sladkou ozvěnu, že nemohla přisvědčiti soudu Gustavovu o něm; ano při vší blaženosti, v jaké žila za těchto dnův s Gustavem, s tesknotou pohřešovala společnosti Harvotovy. Že zúmyslně se straní, skorem přiznávala; ale že by jimi pohrdal, nemohla domnívati se. Alespoň co jí se týče, jí za jeho přítomnosti vždycky bylo, jako by anděl strážce při ní stál. Myslila, že při něm nemůže státi se jí nic zlého; pohlížela k němu vždy s jakousi vděčností, a těšila se, že on o tom ví. Ale proti Gustavovi hájiti ho přece netroufala sobě. Bála se, aby tím snad nějak nezhřešila . . . . více proti Harvotovi, nežli proti muži svému . . .

Na zejtří odpoledne, když po úpalném vedru ranním hustý dešť se spustil z bouřlivých černých mračen a zatmělo se celou oblohou, paní Terpilová úzkostlivě patříc skrze zalitá okna na zmí-

tané vichrem vrcholky stromův, náhle vzchopila se a spěchajíc ke dveřům:

„Nyní snad předce můj milý malíř nebude vidět na barvy. Vždyť při svých vymyšlených lidech skorem již zapomněl na nás. Přivedu ho zase jednou mezi nás.“

Otevřela dvéře a stanuvši na práhu, rozhlížela se temnotou po malířovi.

„Pan Harvot právě odešel,“ pravil sluha, zamykající tu okna.

„Bože, v takovém povětří!“ zvolala litujíc paní Terpilová. „Kam měl tak na pilno?“

„To jsou ideály!“ zasmál se Gustav.

Luisa pocítila trhnutí v srdci. „Šel raději bnuří a deštěm, nežli by zůstal u nás,“ zasteskla si v duchu, a rozpomínajíc se na chování jeho za posledních dnův, postihla, že dnem návratu Gustavova počalo ustupování jeho od nich. Bylo by něco mezi ním a Gustavem? Muž její se ho dotýká s tajnou trpkostí! Sám nikdy nezačíná mluviti o něm. Až opět přijde, Luisa zeptá se ho, proč se na ně hněvá. Urazil-li ho Gustav, odprosí ho zaň sama.

Harvot loučil se téhož večera ve svém klubu, oznamuje, že odjede do Paříže.

„Což jste již dokončil malby u Molanův?“

„V pondělí je odevzdám Gustavovi.“

„Prosím vás, co se s ním stalo? Žije nyní jako poustevník. Činí snad pokání za Drážďany?“

„Byl by již čas.“

„Mně se zdá, že bude vždy týden u Luisy a čtrnáct dní u Karoliny,“ pravil pan K.

„Ale tři neděle u Hedviky —“ zvolali někteří zároveň . . .

VI.

Po včerejším dešti vzešel dnes jasný, lahodný den. Jako vzorná hospodyně příroda v sobotu myla a metla v Praze i daleko v okolí jejím, aby v neděli odpoledne bylo příjemno vyjeti sobě do parku bubenečského.

Když Gustav a Luisa přijeli, byla již všechna elegantní bourgeoisie pražská v plném proudu zábavy. Hudba hrála, skvostné ekvipáže a elegantní jezdcové koketovali se společností, hovící sobě ve stínu košatých kaštanův, a zajížděli opět do lípových alejí. Kdo slezl, aby sobě vyhledal také místo v pestrém a těsném, ale stále ruchlivém davu sedících, zvábil k sobě oči všech, zvláště ohlížel-li se v hořejším oddělení stolův, kde se uhostují toliko důstojníci a všichni, kterým na šlechtictví schází jen erb na kočáře.

Gustav vedl sem Luisu i paní Terpilovou. Obecný šepot, divení ano i úžas uvítal je. Luisa měla svou nejnovější toilettu pařížskou. Páni patřili se zalíbením na krásu, dámy s nadšením na toilettu mladé paní. Luisa byla královnou dnešního krásného dne. Věděla o tom i byla blažena. Nastalo hnutí v celé společnosti; kolem Luisy vzdvihlo se víření, šířilo se v kruzích vždy širších a širších, až zasáhlo nejkrajnější obruby její; celý proud mířil k paní Molanové.

Tu když oči a mysli všech jaty byly Luisou, zahrčel v prudkém klusu nádherný povoz s pravé strany, a stanul u zábradlí podlé hořejších stolův.

S povozu sestoupila dáma . . . a celou společností ozval se jako jediným trhnutím lehký vzkřik překvapení; oči všech jako poplašeny těkaly s Luisy na příchozí dámu, a s této opět na Luisu . . . . obě měly tutouž toilettu! — Nastalo hnutí nové,

ještě kvapnější, a obecná zábava dospěla k vrcholu svému, když ona dáma, prošedši se pyšným krokem a smělým okem kol několika stolův a nenalezši nikde místa, sedla sobě na čtvrté sedadlo u stolu Molanův, naproti Luise . . . . . —

Schylovalo se k večeru, když Harvot druhého dne sbíral u Molanův všecky své malířské rekvisity, chtěje dnes po skončené práci rozloučiti se s Molanovým domem. Tak dlouho těšil se na tuto chvíli, a když přišla, stál před ní s teskným srdcem. Myslil na Luisu; nejraději kdyby mohl odvesti ji odtud. Měl již všechno složeno; rozhledl se ještě jednou po své práci, rozloučil se s ní, spustil ruce podlé sebe, upřel zamýšlené oko své k zemi a hledal nejtišší slova rozbouřeným citům.

Chtěl již na rozloučenou vstoupiti k Luise, když tu ona z komnaty své vyšla, na smrt bleda, krokem klesajícím přivlekla se k němu a třesouc se na celém těle položila ruku na jeho rámě, aby se o ně opřela, a vzdechnouc z hlubin srdce svého, promluvila k němu hlasem zoufalé žalosti:

„Pane Harvote . . . máte více cnosti, nežli . . . . ostatní . . . muži?“

Harvot se zděsil. Viděl, že jest s Luisou zle. Ale co počít? Ujal ji za ruku; cítil v ní led i oheň, srdce jí chtělo vyskočit každou žilkou . . .

„Milostivá paní,“ pravil sám zachvácen proudem citův, „každý žije, jak může; ale soudí jak musí!“

„Suďte toho!“ zvolala tonouc v slzách, v zimničnou rukou podala mu list.

Harvot četl v smrtelných ouzkostech:

Milostivá paní!

Vybírajíc panu Molanovi v Drážďanech pro vás letní toilettu, takovou jako pro sebe, nevzpomněla jsem, že bychom mohli potkati se někde,

a ocítiti se na rozpacích tak nepříjemných jako včera. Prosím Vás tudíž, abyste příští neděli do Bubenče nepřijížděla, já tam budu opět tak, jak jsem byla včera. Že svého pana chotě nyní tak přísně chováte, jest mi srdečně líto; až s ním opět někam vyjedu, nechám si ho déle.

Karolina D.....

Luisa upjala celou žíznivou duši svou na Harvotovu tvář. Jemu padl list z ruky. On váhal.

„Promluvte," prosila Luisa úpěnlivě, klesnouc podlé něho.

Jako blesk projela Harvotovou hlavou myšlénka odvážná ... Chtěl Luisu zbavit všeho ...

„Gustav jest ... odsouzen!" pravil v nejhlubším pohnutí.

„Ach!" vzkřikla z rozervané duše své Luisa v největší bolesti, a tisknouc mramorovou ruku mocně k srdci, sklonila hlavu, až se dotkla zemi.

Harvot skočil do salonu, a zatrhl šňůrou zvonkovou tak prudce, že sama paní Terpilová všecka polekaná přiběhla. Spatřivši Luisu na zemi, zalkala žalostně a třesoucíma se rukama zdvihla ubohou za pomoci Harvotovy.

„Prosím, přiveďte Gustava!" žádala paní Terpilová plačíc usedavě.

„Zůstaňte!" pravila Luisa hlasem zlomeným, pozvedajíc k němu umírající oko, a položivši svou ledovou ruku na jeho ... „kdyby předc nepřišel ... bylo by mně ... velmi líto ..."

Měsíc svítil již na mrtvolu. Slza skvěla se jí na liliové tváři, jako pomník jejího života.

Rok v Praze.

I.

Krásný den letní doplanul. Na temném blankytu prázdno. Tajemná chvilka mezi posledním zásvitem slunce a prvním myknutím večernice krátká, tichá památka věnovaná uhaslému světlu dennímu; krátká dumka, věnovaná blahu a žalu, životu dennímu!

Všechen ruch města náhle umlká: nad tichnoucími jeho vlnami zvony zahlaholí své čarotklivé hymny, až s modlitbou na rtech jeden po druhém opět usne v tichých temnotách věží. Ptáci na Petříně čekají, až usne i svatovítský. Když dozněla nad Vltavou ozvěna posledního, táhlého zvuku jeho, počínají někteří nesměle ozývati se a opatrně pohvizdovati, jakoby se obávali, aby ho nevzbudili. Ale on spí sen spravedlivého. Tu pak se všech stran rychle přibývá zpěvu, jako z jara květu: každý strom má svého básníka, každá křovina jest trůnem lásky, každý stín zdrojem písně; tisícerá blaho a tisícerá muka lejí se z roztoužených srdeček tajných pěvcův; líbezný Petřín rozezvučí se, jakoby závoditi chtěl s umlklými melodiemi pochmurných věží, ... starý bard, se srdcem věčně mladým, pěje rozkoš večera své drahé, věčně krásné družce, Praze . . .

Hvězdy tichounce scházejí se nad milenci Ale s každou novou hvězdou umlká jeden ptáček, jako by ji byl zavolal: démantův na blankytu jako snův v srdci panenském; zpěv již toliko sladký

šepot . . . blažené ticho . . . bard usnul v objetí své milenky.

Letní večery po břehu Vltavy naproti Petřínu jsou nevýslovně čarovné. Ponořeni v jejich slast, prodléváme rozžehnouti světlo v komnatě své: líto jest nám toho vlažného, zpěvného, hvězdového šera, jež v duši naší sestoupilo a oživuje v ní vše, co v ní chováme nejlepšího. Kladouce zapálenou lampu konečně přece na stolek, mimo vůli vzdechneme sobě; jest nám teskno, jakobychom byli zhřešili na přírodě; ostýcháme se přistoupiti ještě k oknu a popatřiti, jak neskonale krásný jest ten snivý svět! Třesoucí se rukou zamýkáme okno, spouštíme záclonu jako hráz mezi poesií a prosou, a odloučivše se od přírody ohlížíme se po příbytku svém, jakobychom něco hledali, jakobychom chtěli ptáti se, kde máme sobě sednouti. V mysli naší posud svítí hvězdy. Všechna minulost naše jako stinné obrazy putuje pamětí; srdce rozechvěno až do žilek nejjemnějších; duše opojena blahem: krásou přírody . . . Jak cizí jest nám komnata, když oko vrací se do ní opět! Jak odvykli jsme jí za hodinu! Zdá se nám, že vstupujeme do vězení . . . .

Teprva za některou chvíli padá záclona také v duchu našem, a zahaluje v něm zaklené zámky našeho života s poklady a s útrapami jejich. Jsme opět doma: vrátili jsme se s luhův vzpomínek a ideálův k povozu života, jejž jsme opustili uprostřed silnice skutečnosti . . . Tím vším jsou vinni ptáci, zvony, hvězdy . . .

Slečna Julie Lutarova také již pracuje při světle lampy a neví, mnoholi krásy přibylo letnímu večeru za tu krátkou chvilku, co před ním zamkla okno, v němž mezi květinami hlava i srdce její tak blaženě byly snily. V pohodlném fauteilu sedí nakloněna nad psacím stolkem, jenž

podlé stěny a po obou rukou přeplněn jest knihami, thekami a papíry různo rozloženými. Zář lampy sražena jest modrým hedbávným stínidlem na stolek: Julie v stínu, po komnatě šero. Toliko když skloní se níže k ruce, tvář Juliina stopí se v ostrou záři, v níž bledost její tím půvabněji vroubí se plností černých vlasův. Julie čte v thece, jížto podobných má podlé sebe na sedadle položenou pěknou zásobu. Čte velmí pilně a pozorně: časem opravuje některá slova, časem připisuje po straně doplněk nebo úvahu delší; opravuje písemné práce děvčat, svých žaček, patříc netoliko k dokonalosti mluvy, ale i k srdci a k duchu.

Byla přečtla sotva několik listův, když služka otvírajíc dvéře ohlašuje milostivé slečně pana Rudolfa Delína, který již z předního pokoje pozdravuje přátelským přáním dobrého večera. Julie s veselou tváří pospíšila mu vstříc, a podávajíc mu ruku, vítala ho srdečně; i vedouc ho k stolku svému, pokračovala hlasem velmi příjemným a měkkým:

„Jsem vám povděčna, že jste nezapomněl na dnešní náš večer, pane Delíne. Či spíše, že mně jej věnujete. Chci požádati vás za radu ve věci, jež mě dnes velmi překvapila.“

„Na břehu střeleckého ostrova zažil jsem podvečerní doby lahodu,“ odvětil Rudolf Delín, odkládaje theky se sedadla na stolek a sedaje sobě naproti Julii. „Čekal jsem, slečno, až v okně vašem zabřeskne světlo. V chvíli tak slastné jako dnešní, každý kdo blaho nejvyšší navštěvuje v minulosti, nejraději bývá sám. Upomínky štěstí jsou velmi plachy, jako štěstí samo. A já žehnaje těm zlatým chvilem života, za celý svět bych nedotknul se jich. Nechám je dozníti, jako každou melodii.“

„Můj dobrý příteli!“ šeptala Julie hlasem přitlumeným, a tisknouc srdečně jeho ruku, klonila se nad ní, že až slza, jež po tváři tajně jí splývala, na ni skanula.

„Rozkoš upomínek osamělých za přítomnosti přítele mění se v žal,“ vece Delín, a pojav obě hebounké ruce její, políbil je vroucně, i patře okem plným srdečnosti v zastíněnou její smutnou tvář, připojil skoro ostýchavě: „Proto lépe jest, že přítel přišel, až když rozkoš byla procítěna.“ Zároveň pak podávaje Julii knihu, již byl přinesl: „Nejdříve přijměte slečno nejnovější květ naší literatury. Nový básník, a jak rád se naději, také nové básně.“

A položiv knihu na stolek, přisunul své sedadlo blíže k Julii, a tázal se hlasem plným něžné péče: „Jaká starost překvapila vás, slečno? Z milého poklidu tváře vaší tuším s radostí, že nenadálá zpráva není smutna.“

„Nikoliv,“ usmála se Julie, přesunujíc běloukou ruku přes vlhké oči své, smutna není, a přec uvádí mě na rozpaky. Však o tom promluvíme hned. Dříve povězte mně, četl jste již tyto básně?“ a probírala se v knize. „Neráda přijímám do své skromné knihovny každou knihu; koho do ní vkládám, přijímám do své důvěrnosti: a tu činím rozdíl.“

„Račte mi je vrátit, slečno, nebudeteli spokojena,“ pravil Delín, pokrčuje ramenoma, „znám ryzost úsudku vašeho; sám nečetl jsem z nich posud ničeho. Ale abychom nezapomněli. Chtěla jste mi pověděti něco nového, slečno.“ . . . .

„Ano, má novina podobá se skoro vašemu dnešnímu daru, pane Delíne.“ A odhrnuvši několik papírův se stolu, zdvihla a ořevřela list, podávajíc jej Delínovi: „Bratr žádá mě, abych

dceru jeho přijala na vychování . . . Pravda, v tom potřebí neukvapiti se?“

Ohnivé oko Juliino upjalo se na tvář Rudolfovu.

„A ta žádost vám, slečno, působí rozpaky?“ zvolal Delín, usmívaje se. „Slečna Růžena zajisté stane se vaším potěšením. Co může býti sladčího nežli patření na rozkvetající srdce dívky, zvláště když sami svádíme na ně rosu a záři slunce. Doufám, slečno, že jste nečekala teprv na radu moji, ale již odpověděla panu Lutarovi, že svolujete. Těším se, slečno, že budete míti milou družku, která již nyní vám není takovou záhadou jako tyto básně, a kterou zajisté za krátkou dobu v duchu poprosíte za prominutí toho pochybivého porovnání.“

„Růžena ani netuší, jak výmluvného má ve vás přímluvčího,“ žertovala Julie. „Ale má ho posud potřebí. Zabývala jsem se úvahou žádosti bratrovy po celou dobu odpolední procházky, a posud váhám. Neviděla jsem Růženu již po pět let. Když jsem se loučila s Lípovou, děvčátko dospívalo do svého dvanáctého roku. Při smrti matky její, — právě minula dvě léta od toho nešťastného dne, — byla jsem sama na lůžku choroby. Víte, pane Delíne, že od té doby chystala jsem se několikkráte na návštěvu k Ludvíkovi; ale vždy nahodila se nějaká překážka. Nemohu sobě v duchu představit nynější Růženu z upomínek dětského obrazu jejího. Srdce její prošlo již nejdůležitější periodou svého života. Kdo je nepoznal, kdo nepatřil do něho a nevedl je v té době, nemá k němu klíče. A pouhé upravování zevnější podoby nad vnitřními tajnostmi, pouhé uhlazování tváře třeba nad neladem mysli, pouhé obohacování hlavy třeba nad prázdnotou srdce, příčí se mi.“

„V tom, slečno, souhlasím s vámi úplně!“

zvolal Delín v nadšení. „Ale, či mysl sedmnáctiletého děvčete není průzračna jako křišťál? Růžena vám dá klíč srdce svého zajisté s radostí.“

Když užíváme již obrazův, mně zdá se, že většina děvčat v té době jsou spíše podobna svatojanským muškám, které svítí, pokud nic cizího netkne se jich. Přibliž se k nim toliko dechem, již ozbrojují se tmou proti tobě: noc mžiknutím zavře se nad nimi. A co týká se těch klíčův“ — pravila Julie, zvolňujíc svůj lahodný hlas, — „ty v těch letech svěřují se mezi námi na výměnu. Výměna však váží léta na vážkách dukátových. Čas nasypává hráze mezi námi a osamotňuje nás v blahu i v hoři. Často sklesl by člověk člověku na srdce; ale ostýchá se proto, že jest mladším aneb stydí se proto, že jest starším. Než, přece i tu pravdu třeba znamenati, že, má-li dívka mladší nežli my potřebí důvěrníka bez jistoty vzájemného daru — i kdyby měl pro ni půvabu a zajímavosti, — zvolí sobě spíše vás nežli mne,“ a s lehkým úsměvem uklonila se svému hosti.

„Ach,“ rozveselil se Delín, „toť byla by pěkná zábava pro mne. Zpovědník mladosti! — Avšak,“ připojil vážně, „nerad mluvím s dětmi o životě: raději patřím na ně, když žijí. Bylo by mně jich líto, kdybych je učinil třeba toliko o mžiknutí staršími. A upřímně řečeno, co mne se týče, domnívám se, že umění vychovatelské má meze velmi těsné. Myslím, že mládež dosti záhy dospívá k těm letům, kde udílení vší moudrosti neušetří jí přece ani jediného bludu. Co vpravdě má jí pomoci, musí vlastně sama zkusit. Mimo to,“ dodal opět žertovně, „kdo již počal činiti rozdíl mezi zpovědníky, uteče se také raději k mladšímu.“

„Ó nikoliv!“ zvolala Julie, a krásné oko její zaplálo dětinnou radostí; „již vidím vás ve sladké

službě Růženině! Mýlíte se, dobrý příteli; děvčatům sedmnáctiletým líbí se vždycky lépe mužnost dospělá. Léta studentská mají pro ně zřídka kdy půvabu . . . Přimlouváte se ještě za Růženu?“ ptala se čtveračivě, a ujavši Delína za ruku, zvala ho ke stolu, kde služka mezi tím byla postavila čaj.

„Dnes tomu týden,“ odvětil Delín tragickým přízvukem, „co odcházeje z této tichounké komnaty neměl jsem ani tušení, že tak rychle budu muset rozhodovati o budoucnosti života svého. Ale,“ pokračoval zcela opravdově — „nespůsobí-li vám, slečno, přítomnost osiřelé neteře nepohodlí příliš citelné, tož přes všecko nebezpečí, kterým mně hrozíte, opakuji svou radu k vůli vám i k vůli ní.“

„Poslechnu tedy, pane Delíne,“ pravila Julie. „Za měsíc bude na vaše návštěvy těšiti se zde o jednu duši více.“

„Budeme jako malá rodina,“ vece Delín s jasnou veselou tváří.

„Alespoň jednou za týden,“ připojila Julie podávajíc mu ruku.

„Ač všichni tři svobodni,“ pokračoval Delín.

„Alespoň dva až do času,“ . . . usmívala se Julie, nabízejíc Delínovi čaj . . . . .

Slečně Julii Lutarové bylo tři a třicet let. Bydlila sama pro sebe. Měla pěkný byt na nábřeží, s rozkošnou výhlídkou na Malou stranu. Přilnula k Praze celou duší svou, a s tohoto místečka myslila, že jí užívá nejlépe; zde, myslila, že jest jí nejblíže, patříc jí zároveň do tváře i do srdce. Avšak i příbytek Juliin byl velmi příjemný. Tři pokoje bez nádhery, ale velmi vkusně upraveny: hojnost květin v oknech i po stolcích.

Julie těšila se z milého domova svého, byla velmi ráda doma; nikde, kamkoliv přišla, nelíbilo

se jí tak. Dlouho, po několik let byla pilna ozdobení a pohodlného upravení toho prostoru, v němž měla a chtěla žíti. Její příbytek byl obraz její mysli. Ovšem, tato mysl mohla rozvíjeti a rozkládati se kolem ní pohodlně a klidně, nejsouc obmezována ani rušena myslí cizou, životem druhým. Ač byla sobě vědoma této výhody, jížto hlubší a další rozbor však po obvyklých cestách duše vždy tutouž jednu sbíral odpověď: dumku na čele a slzu v oku, tož přece nikdy nemohla srozuměti, proč mnohé rodiny, mnozí lidé, kteří by v ostatním životě svém nemuseli nikde ani uskromňovati se, slušné a lahodné úpravy svého bytu jsou dbalí až příliš málo; nemohla srozuměti, proč ve mnohých rodinách není ani jediné ruky, která by měla péči o příjemnost bytu; byla přesvědčena, že mysl a ruka ženská dovede ozdobit i chudobu . . .

Julie žila bez starostí a bez klopot o denní chléb: těšila se dostatku, jenž byl ovocem pilné minulosti a stálé práce její. Osm let byla vychovatelkou v hraběcí rodině v Lípové, kde bratr její posud hospodářským správcem. V Lípové zažila nejkrásnější a nejblaženější léta svého života, a loučíc se s rodinou, jíž byla vychovala dvě šlechetné dcery, odcházela s velikomyslným darem takové míry, že potřeby života jejího byly slušně opatřeny. Od pěti let Julie bydlí v Praze. Byla zde vychována; rodiče dávno byli zemřeli; měla toliko bratra Ludvíka.

Přistěhovavši se na stálé přebývání do Prahy, Julie mohla bez rozpakův oddati se nečinnému užívání života pohodlného. Mnozí hádali, že asi nebude meškati dlouho, aby se vdala. Počali starati se o ni ve společnostech dámských i mužských. Přiznávalo se, že jest velmi vzdělaná, mravův ušlechtilých, a vědělo se, že má pěkný

důchod roční. Ale skorem všechny slečny, jimžto z nynější velmi přísné milosti mužské dovoleno jest, aby počítaly se mezi mladé, šeptaly sobě o dvacíti osmi letech Juliiných, a pošilhávajíce každá tajně po zrcadle, usmívaly se blaženě. Úsměv mladosti byl ještě vítěznějším, byl-li oslněn vzpomínkou věna sebe skromnějšího ano i pochybného; neboť mladost domnívá se, že v jejích rukou krejcar má cenu dukátu!

Matky čtouce v očích myšlenky svých rozkvétajících dcerušek a přisvědčujíce jim, nemohly pro obecné upokojení, zvláště u přítomnosti pánův smlčeti zkušenost, že osoby, jako Julie, třeba nejčistších mravův a třeba s jměním, přece nehodí se pro domácnost měšťanskou: že za dlouhého pobytu svého v domě šlechtickém jsou zhejčkány živobytím příliš dobrým a pohodlným, že jsou zvykly samé úsluze, a že vymáhají, aby se jim vedlo vždycky tak po pansku. Jiná měšťanská dcera nemá prý takových drahých pretensí, nezná takových lahůdek života, jest prý v skromné domácnosti spokojenější, činí muže šťastnějšího atd.

Jakmile někde rozpředla se řeč o Julii za prvních dnův samostatného života jejího v Praze, nezůstalo bez rozličných dvojsmyslných poznamenání a pochyblivých výkladův i to, že jsouc damou svobodnou bydlí sama. Pro takový samostatný spůsob života prý jest přec ještě mlada: lépe by jí slušelo, kdyby se byla přidružila k některé rodině, pod protekci paní. Ale guvernantky prý jsou v té věci jako zpěvačky a herečky, osobujíce sobě největší volnost v mravích společenských. Proto prý všecky jiné měšťanské dcery mají s nimi nesnadnou konkurenci, nemohouce k vůli zachování dobré pověsti své dáti se jejich cestou . . .

Julie ani netušila, jak nevyčerpatelným, bohatým zdrojem zábavy, hospodářských a mravných úvah na mnohých místech se stala. Páni ovšem patřili na ni okem zcela jiným nežli dámy. Ačkoliv co guvernantka bývala v Praze každou zimu alespoň za doby masopustní, tož páni přece měli pravdu, že ji posud ani neznali; neboť Julie žila v domě hraběcím jako v jiném světě, a nedbala, aby po těch několik neděl svého pobytu v Praze byla mimo dům vídána jinde a častěji, nežli povinnosti její určovaly.

V městě po osm let málo kdo věděl o ní: guvernantky vdávají se velmi zřídka; nemluví se o nich. Však nyní, když se vrátila jaksi do života, když měla svou vlastní domácnost, ačkoliv uchýlila se v úplnou vzdálenost od ruchu společenského, a nehledala ani místa ani hodiny modné, přece za krátký čas měla mnoho tajných ale tím ohnivějších ctitelův, z nichž každý se divil, čím to bylo, že o ní nevěděl dříve. Výstrahy, úsměšky, výčitky mladších slečen a zděšení starších dam neprospívaly. Osmadvacet let, kteráž při mnohých jiných slečnách byla pánům překážkou nezvažitelnou, nevadilo jim při Julii. Ač posud nikdo z nich nebyl s ní mluvil, přece ke škádlivým a zlomyslným námitkám, že „není mlada ani krásna“ odpovídali s nadšením: „Ale jest velmi interesantní.“ —

Interesantní! Ano, to jest zlaté, rozkošné slovo! S ním nemůže pustiti se v zápas ani mladost, ani krása; před ním umlká všeliká námitka; jeho není lze dotknouti se ani vtipem, ani závistí, ani hloupostí, ani sprostotou. Mladost a krása nemohou s interesantností ani měřiti se; na ně jest míra, na ni nikoliv: na ně jsou cifry, pravítka, kružidla, barvy; ona jest tajemstvím.

Ona má je vždycky obě; ony obě spolu velmi často jí nemají. Interesantní! Jaký to zázračný sloh těla i ducha: jak šťastné spojení obou! Interesantní . . . . jest vítězství ducha nad hmotou.

Muži nevyměřují životu ženskému lhůtu tak krátkou, jakou mu vyměřují dámy. Třeba by svobodné dámě již upírali mladost, muži přece nikdy nebudou upírati jí právo — lásky.

Svobodná dáma nad lety dvacíti šesti jest v životě společenském bytostí záhadnou netoliko jiným, ale zajisté i sobě, nevstoupila-li do těchto let s ozdobou a právem let mladších: s láskou, ať již šťastnou nebo nešťastnou. Neboť blažen, kdo miluje; lásky netýká se čas. Přišla-li však netoliko s rukou samotnou, ale i se srdcem samotným, vzniká spor netoliko o ní, ale i v ní. Spor vnitřní jest ovšem bolestnější; ale možno pokryti jej. A nezmění-li se již, všechen život až do smrti záleží toliko v průsvitném pokrývání tohoto vnitřního sporu; v pokrývání tím trapnějším, čím kvapnější jest spojena s ním snaha, alespoň v prvních letech tohoto nepřirozeného spůsobu života, čeliti zároveň oběma sporným stranám zevnějším. Vždyť každá uráží ubohou v hlubinách bytosti její; ač dámy více nežli muži. Muži jí upírají mladost; dámy na pohled schopnost, ale vlastně právo lásky, . . . neboť o své vlastní schopnosti i starší vdané nebudou pochybovati nikdy . . . snad proto, že již podaly důkazy . . . Muži nejsou v té při konkurenti; ano rovněž jako dámám, spíše jim lichotí, jest-li konkurence hojnější o ně; a proto dovolují, že i starší svobodné dámy mohou zamilovati se. Ale není-li prchavá mladost nahražena květem zlata, vždy svěžím, milostivé dovolení mužův zůstává pouhou theorií. Jsouce sami podle vlastního rozumu a velmi často i podlé

chování svého věčně mladi, muži s ženské mladosti, která však za krátký čas nedostatkem místa již naprosto zmizí z života lidského, přesmykují své oko a své srdce toliko na interesantnost . . . .

Julie byla interesantní! Bledá, velmi důmyslná tvář, černé husté vlasy, plné brvy, temné ohnivé oko, panské ušlechtilé hnutí urostlého, ztepilého těla . . . a co ještě mnozí, ač toliko mezi sebou, vychvalovali za zvláštní zásluhu její . . . sama . . .

Nebyla ještě dlouho v Praze, ve své domácnosti, a již mnozí ctitelé hleděli zavděčiti se jí svou pozorností. Avšak Julie neviděla je. Prvního dne, když přijela do Prahy, zaprosila k sobě žurnalistu pana Rudolfa Delína. Jeho pomocí zařídila sobě domácnost, a za několik měsíců ohlásila veřejnými listy, že přijímá dorostlejší děvčata na učení literní. Za krátký čas měla malou domácí školu. V ní žije již po pět let.

Seznavši lichost svých prvních obav, společnost dámská již dávno smířila se s ní a věnuje jí svou nelíčenou přízeň. Za pět let vychladl již i oheň nepozorovaných ctitelův; vždyť za pět let změnila se také „interesantnost“ Juliina.

Delín navštěvuje Julii vždy ve čtvrtek. Oba těšívají se na tu chvíli: vypravují sobě o časích minulých, o nynějším životě svém i národním; o literatuře, o umění; o nadějích vlastních a cizích. Znají svá srdce až do hlubin; jsou staří dobří známí.

Za měsíc přibude k nim Růžena.

II.

„Smutná bude zejtřejší cesta má domů, milá Julie!“ zasteskl sobě tichým hlasem pan Ludvík

Lutar, statný čtyřicetník, sedě po obědě samoten se sestrou, jížto ruku po některou chvíli byl mlčky držel ... „ale mnohem smutnější bude můj život doma," připojil ještě tišeji, pohlížeje skrze polootevřené dvéře do sousedního pokoje na Růženu, která skládala několik kruhulí s okna na podlahu, aby měla volnou vyhlídku na lidi, procházející se po nábřeží.

„Nemohu ti dáti žádné útěchy," odvětila něžným šeptem Julie, jižto hluboce dojalo srdečné vyznání bratrovo. „Ale věř, drahý bratře," pokračovala s jasným úsměvem, „v tvém smutku jest nevýslovně mnoho blaha. Budeš nás častěji navštěvovat; Růženě zajisté bude také velmi teskno bez tebe a bez volné přírody."

„Jest dobré dítě," vece pan Lutar hlasem pohnutým, a patře s tklivou zálibou na Růženu, nakloněnou mezi květy. „Avšak děti dříve odvyknou nám nežli my jim. Proto otálel jsem tak dlouho, snad až příliš dlouho, nežli jsem rozloučil se s ní. Vím, že jsem měl dbáti více o ni nežli o sebe, a poprositi tebe hned po smrti matčině, abys ji přijala k sobě. Ale nebylo mi možno; nechal jsem si ji doma pro útěchu, pro jedinou radost. Myslím, co se týče náuk, že Růžena neví méně nežli každé děvče na venkově; náš nynější zámecký pan kaplan, muž velmi učený a přívětivý — toť víš, že pater Albert zemřel nedlouho po tvém odchodu — věnoval jejímu vzdělání po tato dvě leta co den dvě hodiny, a byl s ní velmi spokojen. Však se přesvědčíš. Ale mně se zdá, že v knihách není všechno, čeho ženě jest potřebí. A co v nich není, tomu Růžena nemohla naučiti se ani při hospodyni, ani při mně, ani při panu kaplanovi ... a proto přivezl jsem ji k tobě, milá Julie; a maje ji při tobě, neprahnu po ničem,

leda abych mohl žíti s vámi.“ A nakloniv se k Julii políbil jí vroucně čelo. „Též počínalo mně již býti ouzko, že Růžena od letošní zimy, co pan důchodní obě své dcerušky dal na vychování do jakéhosi ústavu zdejšího, byla úplně osaměla. A samota děvčatům nesvědčí.“

„Jsi dobrý otec, musím ti odpovědět za Růženu; co na mně chceš, také s radostí znamenám, že víš. Ale proto, že rovněž jako muž také žena není účelem jedině sobě samé, a jakkoliv žena, vychována v pravém svatém významu svém, štěstím života svého není vázána toliko na jedinou kategorii společnosti lidské, tož přece při děvčatech již dospělých jako jest naše Růžena, není na vrcholu vychování jejich naprosto zbytečno věděti, zdali buď děvče samo, buď rodiče za ně již neupjali oko své k nějakému jasnějšímu a bližšímu cíli. Třeba plány těchto let, zvláště plány děvčat, skorem vždycky zůstaly toliko krásnými sny, a třeba za nynější doby manželství bylo znenáhla již spíše náhodou nežli pravidlem života lidského, tož přece, pokud ještě jde o rozvoj a upevnění vlastní podstaty ženské, zvláště v posledních dobách, jako při Růženě, bylo by velmi pochybeno, nevšímati sobě směru, jejž buď děvče samo chce dáti životu svému, aneb na jaký my chceme navésti jej podlé nejlepšího svého vědomí. Ani srdce děvčete, ani rozum rodičův obyčejně nečeká, až děvče bude vychováno. Vychování a život jdou posléze vedlé sebe. Ano, děvče, které miluje, jest mnohem snáze a radostněji vychovávat. Nechtěj tudíž, milý bratře, považovati za pouhou planou zvědavost otázku mou —“

„Mám zpovídat se ti za sebe i za ni!“ zasmál se pan Lutar, nevyčekav posledních Juliiných slov. „Chtěl jsem beztoho poraditi se s tebou

o těch svých plánech. Když sama se tážeš, mám spíše příčinu zmíniti se o nich. Ale co ti povím, jsou toliko mé myšlénky. Růžena posud nemá nikoho na mysli, třeba páně polesného Bohumil, který končí svá studia na zdejších školách lékařských, o letošních prázdninách se zalíbením počal pohlížeti na ni. Jest to švarný hoch, a nedivil bych se Růženě, kdyby do něho se zamilovala. Přeju mu sám ze srdce a objal bych ho rád co syna. Ale — nehorši se na mne, drahá sestro, že se dotýkám tvých žalostných upomínek — ženy v naší rodině neměly štěstí s lékaři. A proto s dvojí vděčností uvítal jsem tvůj list, moha odsunouti Růženu očím Bohumilovým dříve, nežli mysl její na nich by byla vzplanula. Na venkově, v hájích a na lukách daří se lásky studentské; v Praze není jejich půda: a proto myslím, až Bohumil vrátí se do Prahy, při svých studiích a při obecném ruchu ani sobě nevzpomene, že Růžena tu jest také . . .“

„A tvé vlastní plány . . . .“ ptala se Julie poněkud roztržitě.

„Jsou ovšem také jen jako oblaka na nebi,“ pravil bratr, pokrčuje ramenoma, „ale zdá se mi, že jsou přece bližší. Na sousedním panství, v Borku, jest inspektor, svobodný příjemný muž třicíti let. Za příčinami hospodářskými byl u nás letos několikráte návštěvou. Posléze sám počal mluviti se mnou o Růženě. Jsme spolu dobří; doufám, že Růžena by byla s ním šťastna. Ví, že jela do Prahy, a chce milerád čekat, až se vrátí . . .“

„Tetinko! Tetinko!“ zaznělo tu náhle jasným zvonkovým hlasem ze sousedního pokoje, „tu jdou důchodňovic děvčata!“

A jako laňka pružným skokem již tu stanula Růžena s rozjařenou dychtivou tváří před těmi,

kteří o příštím životě jejím myslili; a ujavši otce i tetu kvapně za ruce, „hle! tu je vizte, obě, Berta i Marie," zvala je k oknu; „hned jsem je poznala; mají nové klobouky, pěkné; a mnoho děvčat jest s nimi," ukazovala k železnému mostu. Snad s nimi někdy budu mluvit," pozvedla tázavý zrak k Julii; „snad někdy je potkáme, tetinko, pravda?"

„Navštivíme je někdy," přisvědčila Julie, „a pozveš je k sobě, Růženko."

Růžena zaradovala se, a nakloňujíc se vyvěšenými záclonami za odcházejícími děvčaty, pravila velmi vážně:

„Ani se neohlédly! A vědí přece, že jsem v Praze, a že tu bydlím. Snad již nezpyšněly?" —

A odstoupivši rychle od okna, vedla tetu i otce zpět k pohovce, posadila se mezi nimi, objala je oba kolem pasu, a pohlednuvši usmívavě s jednoho na druhého se vší srdečností, pravila vesele:

„Nejlépe by bylo, kdybychom zůstali všichni tři pospolu. Kdyby tatínek zůstal s námi, tetinko."

„Aneb, kdyby tetinka přijela k nám do Lípové," namítl otec, pohlížeje zpytavě na dceru.

„Ó, nikoliv!" zvolala Růžena, „v Praze jest lépe, veseleji."

„Ubohý Bohumile," pomyslila sobě Julie, „s tebou jest veta . . . . ."

Zatím bylo se ochladilo. Pan Lutar zaprosil slečnu Julii na poslední společnou procházku.

Vyšli sobě na belvedere. Odtud jest Praha nejkrásnější. Jest viděti ji celou s dalekým malebným obzorem. Vltava s mosty a výspami; věže jako stožáry na klidné hladině mořské, a báně jako lampy houpající se na ní; strážný Vyšehrad a za ním chlumy kunratické, Bráník, Závist;

Petřín a Hradčany s vysočinou bělohorskou; Žižkov a strmá skalná zeď holešovická, spojeny vysokým hřebenem, přes nějž topolové řady zatýčeny spojují rovněž požehnané kraje jako dobrá srdce lidská . . . ten obraz nemá pro nás v světě rovného sobě. Jest to opravdu „krásné patření“ odtud dolů i vzhůru. Kdo nezná Prahu se sadův belvederských tomu jest krása a poesie její tajemstvím. Kdo ji viděl a studoval s tohoto rozkošného břehu Vltavského, vysoko nad šumícími jezy, ten srozumí, zač žijeme, pozná, čím Praha nám jest . . .

Byl všední den, a slunce posud na obloze. Praha má málo zelených procházek, ale ještě méně lidí, kteří by navštěvovali je mimo neděli odpoledne a večery dnův všedních. Občanstva, které netoliko může procházeti se, když jiní pracují, ale které také cítí potřebu procházky pro tělo i pro ducha, jest v Praze dosti skromně; a proto, že na Malé straně jest ho nejméně, a na pravém břehu Vltavy jedni nemohou ani v letě odvyknouti Příkopům a druzí nechtějí státi se nevěrnými hradbám, tož ve všeduí den odpoledne na rozkošné stráni belvederské možno užívati procházky s úplným pohodlím a klidem mysli a těla. V čas povšechné procházky ovšem ani tu ani kde jinde, kam vůbec z města vedou cesty, pro samé lidi není vidět přírodu. Taková nedělní letní procházka Pražanův jest velikolepý klam a podvod. Pro všední dni má Praha zelena mnoho, pro neděle a pro svátky málo . . .

Když předevčírem touže dobou vystupovali sem od přívozu poprvé, Růžena byla všecka opojena ruchlivostí pestrého davu; zvolna toliko a skrze oblaky prachu posunovala se dvě hustá pásma svátečního lidstva v opáčných směrech těsně podlé sebe. Tak Růžena byla sobě myslila život

v Praze vždycky. Líbilo se jí to množství cizích, neznámých a nastrojených lidí; líbil se jí ten obebný spěch a šumot, hlasitý hovor a volný smích společnosti, stále proměnlivé a stále četné; líbila se ji ta obecná veselosť lidí, z nichž, jak znamenala ze vzájemné nevšímavosti, vždy toliko dva neb tři se znali. Mysl její byla stržena vlnami nového, cizího života . . . hned první den zalíbila se jí Praha. Totiž život v Praze; neboť kdo chtěl by diviti se, že pustivši se očima a veškerou myslí za proudem rozčeřené zábavy a obživené nádhery, zapomněla rozhlédnouti se z jasné výše po šeré, zasmušil tváři města?

Dnes kráčejíc podlé tety, která s bratrem po vystupující úplné prázdné stezce co chvíle se zastavovala, aby vždy vyšším a širším obrazem se potěšili, Růžena netrpělivě těkala okem svým po rozlehlém a pahorkovitém městě; vzpomínala na předvčerejší život těchto sadův a zdálo se jí, že jest opět na venkově, v Lípové, v osamělém, tichém parku zámeckém, odkud viděti jest přes veliký rybník, na blízké krajské město s kasárnami, s jedním novým a jedním pobořeným kláštěrem a s několika fabrikami o ohromných komínech. Ani ti žebráci, co v neděli jako pro kontrast života v krátkých mezerách se rozsedli po celé stezce, nebyli tu dnes. Růžena již chtěla tázati se tetinky, zdali snad veškerá nedělní společnost dnes nebaví se v některých jiných sadech, a nebylo-li by tam daleko odtud, když tu zahnuvše v okliku stezky jako do výklenku, uvítáni byli úpěnlivou prosbou starce žebráka, jenž schoulen sedě na zemi, opíral mdlou šedivou hlavu o kůl stromku akátového, a maje obě suché ruce skleslé v klín, slabé oči důvěrně upíral na příchozí. Za ním ležely berle; před ním otevřená

prázdná čepice. Ačkoliv každý člověk rozděluje svět na dvě části: sebe a — všechno ostatní tvorstvo, tož žebrák při takovém rozdělení všehomíra jest nejdůslednější, a sám jediný neporušuje při něm mravnosti. Jesti to věru situace, naskytající se ze všeho stvoření toliko při člověku: jediná bytost, sama a sama, má za vis-à-vis všechen ostatní svět; a jest jí úplně jedno, kdo právě podlé ní se mihá; prosí každého . . .

Jdouc na několik krokův před otcem a tetou, Růžena naklonila se k starci a položila dárek do jeho čepice, do pokladničky, z které možno rovněž snadno brát, jako se klade do ní; nemát klíče, ani víčka. Žebrák jako stroj pronesl svou formuli děkovací, z téhož zvyku jako prosebnou. Růžena přešla. Ale bůh ví, čím to bylo: snad chtěl žebrák jednou také býti štědrým; zvedl kalné oči v pravo k Julii a Ludvíkovi, a přál jim, aby dožili se velikých radostí na své dcerušce.

„Měl jste také dítky?“ tázal se pan Lutar soustrastně, klada též dárek podlé daru Růženina.

„Ach ano!“ vzdechl sobě stařec, pokyvuje těžkou hlavou; „mám; avšak“ — — a máchl rukou kolem zvráštělého čela, „jsem sám . . . Svět zkazil všechno . . .“

„Strašno,“ pravila Julie, když byli přešli několik krokův: „žebrákovi možno ukrásti nejvíce!“

Šli mlčky dále. Růžena rychlejším krokem již dostoupila výšiny; sedla si na lavičku a čekala na ně.

Když přišli, myslil pan Lutar, že bude příjemno pohověti sobě tu. Růžena posadila se mezi nimi.

Pokračují v hovoru o svém životě, o své domácnosti; vyptávají se vzájemně na své známé, a dovídají se, že jedni umřeli, druzí se oženili a vdaly; jedni schudli, druzí zbohatli; jedni se

přestěhovali tam neb tam, někteří odešli daleko a není ani slychu po nich . . . přisvědčují, jak všechno kolem nich a při nich změnilo se za krátký čas; jak rychle stáří se blíží, život prchá a mládež za námi dorůstá. Tak vždycky vypravují sobě lidé, když po delším čase opět byli se sešli: učení a neučení, vznešení a prostí, bohatí a chudí. Kdo nikdy nepřemýšlel o životě sám, ani s lidmi, s kterými stále žije, počne filosofovat o něm, když po drahné době sejde se opět se známými. Drobné děje života denního prosypávají se řídkou myslí . . . ale sbírají se na dně duše; tu pak najde je ležet slity, kdo neuměl zachytiti je v mykavých kapkách . . .

Pan Lutar lituje, že posud neviděl se s panem Delínem; ctí ho a chová k němu velikou vděčnost za jeho upřímné přátelství k Julii: navštíví ho ještě dnes a požádá zároveň, aby byl také Růženě ochrancem. Julie sama diví se, že věda přece o příchodu bratrovu, pan Delín posud je nenavštívil; čeho zajisté nadála se tím méně, čím více sobě přál, aby Růžena již přijela . . . .

„Tetinko, to jest ten pán, který tak často býval v Lípové, pokud byl živ pan doktor Hypol?“ tázala se kvapně Růžena, jež kreslíc hůlkou svého stínidla před sebou v písku kruhy, hvězdy, košíčky a stromečky, jakoby sobě nebyla všímala veškerého hovoru.

„Ano, milé dítě,“ přisvědčila Julie, „poznáš ho, a budeš vítati ho s radostí u nás. Pan Delín jest již tvým přítelem.“ —

„Pamatuji se na pana Delína velmi dobře. Býval také u nás velmi často; hrával si se mnou. Byl vždy vesel; měla jsem ho ráda. Posléze viděla jsem ho, když vedl tetinku k hrobu pana doktora Hypola. Od té doby nebyl v Lípové. Těším se

naň; budeme s ním procházeti se. A časem půjdeme s panem Delínem do koncertu, do divadla; pravda, tetinko?“ a hodivši čtveračivě hlavinkou, až husté rusé kadeře její se zahoupaly, jako květy na mladé třešni, když vlažný větřík zavane bohatou její korunkou, vzpřímila se podlé zamýšlené Julie a přitulila se k ní se sladkým lichocením.

„Máš tak spěšně veliké plány s panem Delínem, Růženko;“ usmála se Julie. „Hleď zavděčiti se mu také v těch, které on snad má již s tebou.“

„Pan Delín — se mnou?“ ptala se Růžena hlasem chvějícím se mezi radostným udivením a bázní. Ruměnec rozlil se po bílé pleti její vysoko k modrým očím, které nepokojně přelétaly s otce na tetinku.

„Já nevím o ničem, milá dceruško;“ vece klidně pan Lutar, „ale mám úplnou důvěru v pana Delína, že jeho plány s tebou nezarmoutí ani nás ani tebe.“

„Musím dopovědět, co jsem napověděla,“ jala se dále mluviti Julie, „abych upokojila Růženku. Pan Delín nabízí se ti, roztomilá panenko, že bude s tebou pokračovati v některých naukách, kterými jsi počala zabývati se již v Lípové . . .“

„Tetinko,“ usmívala se Růžena, „my jsme přišli již na konec všech kněh. Byl zajisté svrchovaný čas, že jsem odjela do Prahy. Důchodňovic děvčata budou muset učiti se teprv zde. V Lípové nechtělo se jim. Velebný pán nechválil je za to . . . Ah hle,“ zajíkla se, pohleděvši náhle v levo a mžikem obrátivši se k otci „pan Bohumil Věžnický také již opustil Lípovou,“ oznamovala mu šeptem, pak opět nachýlila se k Julii, šlehla okem za ni a pravila spěšně: „Viz, tetinko, tu přichází také jeden můj krajan.“

Pan Bohumil Věžnický byl již před nimi.

Přicházeje stromořadím na úbočinu ovšem viděl společnost na kraji svahu; ale poněvadž bokem k němu první seděla Julie, jižto neznal, nespatřil Růženu a pana Lutara, až když ocítil se těsně před nimi. Ačkoliv, aneb spíše proto, že mysl jeho právě bavila se Růženou, byl náhlým zjevem jejím tak překvapen, že toliko, kdyby stála před ním samotna, byl by mohl mocné hnutí srdce zacloniti aneb zraditi — neboť v té chvíli jest obojí totéž — buď slovem, buď pohledem; ale láska v prvním záchvěvu svém jest jako všeliké poupě, které rozvíjí a otvírá se toliko — bez svědkův. Zaváhav krokem, neměl síly v duši, aby ještě jednou pohledl na Růženu, která naň patřila okem jasným, zářivým ale studeným, jako slunce v zimě; Julii co neznámou posud vlastně ani neviděl, ona také toliko letmo přesunuvši svůj vzhled po něm, svedla svou pozornost na tvář Růženinu, pokrývajíc účel tohoto pohledu napnutostí nějaké, příbytem cizince právě přerušené otázky. Patřil na pana Lutara, a klaně se velmi ušlechtilým obratem štíhlého těla celé společnosti, práhl toliko, aby již byl o několik krokův níže. Ale pan Lutar, sám rovněž překvapen přítomností jeho, vstávaje mu vstříc, podával mu ruku, a přímým srdečným hlasem vítal ho do Prahy.

Věžnický již opět úplným pánem své mysli, stanul, děkoval panu Lutarovi, těšil se z milého potkání, a opakuje svou úklonu dámám, přál mu tolikéž mnoho příjemné zábavy v Praze.

„Mé zábavy jest tu již na mále.“

„Slečna Růžena zajisté bude dbáti o Vašnostinu radost také odtud,“ odvětil Věžnický, pohleděv plachým okem na Růženu.

„Budeme s tetinkou velmi často psát do Lípové, aby tatínek stále věděl, jak se nám vede,

a co se tu děje zajímavého a nového; pravda, tetinko?“ usmála se Růžena, vstávajíc zároveň se slečnou Julií a přidružujíc se k otci.

„Má sestra Julie, pane Věžnický;“ pokynul pan Lutar ke slečně Julii. — „Příští hraběcí lékař na Lípové, pan Věžnický,“ pravil k Julii, pokloniv se lehce mladému lékaři.

„Jsem panu Lutarovi povinen vřelými díky za čest osobního poznání se s milostivou slečnou, k nížto hlubokou úctu v nás není potřebí buditi ani vzpomenutím výtečnosti jejího srdce a ducha; když mne potřebí jest ozdobiti vypůjčenými tituly, aby mohlo mluviti se o mně.“ Dvořil se Věžnický celé rodině.

„Když mně není lze, odpovědět vám, pane Věžnický, z vlastní zkušenosti, chtěla bych alespoň slyšet mluviti o vás vaše přátele, jakož, jak znamenám, vy slyšel jste mé; aby byla stejná naše zbraň, a já nemusela mlčet k pochlebám.“ Pravila s důvěrným přízvukem Julie.

„Já ovšem mám slov přátel potřebí; za vás, milostivá slečno, mluví život váš, a z jeho úst i přátelé nestrpěli by frasí. — Co mne se týče,“ připojil hlasem volnějším a tišším, „přál bych sobě z celého srdce, abych měl při vás, milostivá slečno, více takových přátel, jakým mně jest pan Lutar . . .“ ušlechtilá tvář jeho lehce vzplanula, a temné oko mimovolně utkvělo na Růženě, která na slaměný klobouček upínala kytici ostrožek a pukavce, jež mezi rozmluvou Věžnický byl upustil . . .

Julie viděla, kde oko Věžnického spočinulo. Pan Lutar rozuměl slovům jeho. Nikdo nemluvil.

Růžena upravivši sobě na jasných bohatých kadeřích klobouček velmi malebně ozdobený, přerušila tajemné mlčení kvapnou otázkou, není-li

již čas, aby se vrátili domů; aby snad pan Delín nemusil dlouho čekati na ně, aneb aby snad z netrpělivosti neodešel?

Slečna Julie přisvědčila Růžence. Pan Věžnický loučil se, chtěje s belvederu opět jednou spatřiti velebný obraz zapadajícího slunce. Pan Lutar těšil se na brzké shledání-se s mladým lékařem na Lípové; Bohumil jistil, že do té doby pan Lutar ještě několikkráte přijede do Prahy, a že snad opět svede je náhoda tak šťastná jako dnešní. Slečna Julie podávajíc panu Věžnickému ruku, již on s vroucí úctou políbil, byla povděčna této dnešní náhodě, a přála loučícímu se „dobrou noc“ hlasem plným srdečnosti. Růžena prosila, aby pan Věžnický se nehněval, že sobě upjala jeho kytici za klobouček.

„Sluší vám, slečno, velmi pěkně,“ pravil Bohumil a sednuv sobě na lavičku patřil za odcházejícími.

Několikkráte zmizeli mu v oklikách, níže a níže vyšli opět. Růžena pospíchala sama první: ostrožky a pukavec na levé straně kloboučku živými barvami svítily mu zdaleka, tu v stínu tu v záři slunce; zmizely a vyšly opět, až zmizely ještě jednou, ale již nevyšly.

Bohumil vstal a vrátil se na výšinu.

III.

Minuly dva měsíce. Malá rodina, na kterou Delín kdysi byl se těšil, posud nemohla splynouti v jediný obraz, v jedinou nejvyšší ideu. Růžena posud byla úplně cizí všemu duševnímu životu, jenž v nynějším příbytku jejím od dávna utěšeně

byl kvetl. Julie s nepokojem co den trapnějším čekala, kdy konečně utiší se mladá mysl, vzbouřená ovšem změnou tak rozhodnou, jakou jest přesídlení se z osamělé dědiny lesní do velkého města. Vědouc, že všechna děvčata v letech Růženiných z venkova do Prahy přicházejí s romantickým naladěním obraznosti, se sladkým chvěním nervův, se zimničným tušením, ale zároveň se snivou tužbou věcí velikolepých a příběhův tajemných, Julie nechtěla nechati nepřítele za sebou, nýbrž kvapila nasytiti Růženinu zvědavost, napnutou k veřejnému životu velikého neznámého města, aby pak s klidem a s jistotou tím bezpečnější mohla duchu a srdci jejímu okázati vzletnou dráhu k životu jejímu vlastnímu, k životu v pravdě ženskému, který že jest jí posud úplně tajemstvím, hlubším nežli život pražský, seznala hned za prvních několik dnův. Proto Julie obětovala s počátku všechen čas, který mimo vyučování jí zbýval, aby Růžena co nejrychleji poznala město a veřejný a poněkud i společenský život v něm, i aby co nejdříve vystřízlivěla ze snův, jichžto dle domnění Juliina zajisté také plnou hlavu přinesla do Prahy, a které ještě spíše umořují se v uzavřenosti klášterní, nežli by tišily se plouhavým ukájením.

Není ovšem tryzlivějšího a jak pozdější život dosvědčuje, neblažšího chování dospělejší mládeže ženské, nežli v klášterech velikých měst; ale jest tu přece opravdový princip, žije se podlé něho důsledně, a s peklem s jedné a s četníkem s druhé strany vymůže se konečně při člověku velmi mnoho. Kázeň klášterní není zajisté vychováním; taková pædagogika jest velmi krátka a snadna, opírajíc se o mravnost a pravdu toliko jediného paragrafu, který činí všechny jiné zbytečnými: o dubová, plechem pobitá, a na dvě spouště zamčená vrata.

Však kde vychovává se pro život, musí vychovávati se životem a v životě . . .

Praha sice rychle přestávala býti tajemstvím Růženě; ale mysl děvčete přece co den více vzdalovala se mysli Juliiny. Každým návratem s ulice Růžena byla roztržitější, ač nikoli vzrušenější. Všechno ji sice bavilo, ale nic nepřekvapovalo, nic nerozčilovalo: hleděla na všechno chladně, jako by na to byla čekala; mysl její trávila rovněž rychle jako její oči. Vše naplňovalo toliko paměť její; duše byla stále prázna.

V listech, které posud pravidelně co týden posýlala otci, ještě nezastesklo se jí za tichou kolébkou, za zpěvnými háji a vonnými lučinami rodiště. Obšírně vypisovala otci, jak příjemně jí opět uplynul týden. Ráno prý ovšem tetinka ji zve, aby byla přítomna společnému učení jednoho sboru děvčat, a ve čtvrtek večer vždycky a mimo to ještě dosti často pan Delín asi hodinu buď jí vypravuje o těchže věcech a lidech, jako zámecký pan kaplan, toliko poněkud podrobněji, buď čítá s ní nějaké povídky, které by sobě přečtla sama zajisté mnohem rychleji, proto že pan Delín co chvíli ve čtení ji přerušuje a rozpřádá výklady mnohem delší nežli kniha sama; ale čas odpolední za pohody stále příznivé mijí velmi zábavně po Praze i v nejbližším okolí a na návštěvách v některých známých domech tetinčiných, — s důchodňovic děvčaty ještě nemluvila, tetinka slíbila, že je navštíví příští neděli. Večer tetinka pracuje pro svou školu; pak, není-li u nich pan Delín, vypravují sobě, zabývajíce se rozličným ozdobným pletením, kterému tetinka ji učí. Několikráte byly již také v divadle s panem Delínem; zdává se jí pak po celou noc o těch nádherných damách ze sceny i z loží; posléze viděli se v divadle také

s panem Věžnickým, seděl v přízemí podlé jejich lože. Pan Delín zná se s ním, vypravoval o něm, že bude po vánocech povýšen na doktora. Večery doma trávené jsou přeee poněkud smutny, a nyní počínají značně dloužiti se; zvláště když tetinka se dá do čtení, a Růžena má nějakou práci písemnou, kterou tetinka žádá na ní právě tak, jako na všech žačkách, a která jest vždy mnohem nesnadnější, nežli Růžena časem psávala panu kaplanovi: uplyne při ní celý večer, a tetinka přece ještě mnoho na ní vytýká. Nyní však snad brzy tyto úlohy přestanou. Tetinka včera zmínila se o nějakých hodinách tanečních; Růžena již se těší na ně velmi . . . .

Ano, Julie vytýkala na písemných prácech Růženiných velmi mnoho; ale byla s duševní činností její ještě mnohem méně spokojena, nežli jí dávala znáti. Dříve, nežli Růžena zavítala k ní, skorem na jisto tušila, že vzdělání její mysli nebyla věnována posud péče ani potřebná; však doufala nalezti tuto mysl přece měkkou a kyprou z mladistvé vláhy; nadála se, že příroda sama byla alespoň strážcem té svaté jiskry, která za mladosti má vzplanouti v duši každého člověka; myslila, není-li Růžena již nadšena idealem života, že třeba toliko jemným dotknutím vzbuditi ho v ní z dřímoty, a že zlatou září svou pronikne veškerou bytost její. Ba, Julie přála sobě, aby v Růženě ideal ještě dřímal, a ona aby ho teprv vzbudila. Těšila se na to nevýslovné štěstí, plesala již neskonalou radostí, až uvidí roditi se duši v mladém, svěžím, lepotvárném těle, až uvidí vlastně roditi se člověka. A chtěla míti zásluhu při tom divu. Jest zajisté slastí vznešenou nade všechno pomýšlení, patřiti na život člověka nešeného ideálem; ale kdo viděl jak ideal dotýká se lidské tváře, tváře

mladé, tváře ženské prvním hnutím své peruti, zná vztržení rozkoše tvůrčí . . . .

Julie chvějícím se srdcem těšila se na tuto božskou chvíli, těšila se na rozkvět nového života podlé sebe: nyní chvějícím se srdcem patří na tu mysl ovšem jasnou a hladkou, ale nikoliv jako studánka, nýbrž jako deska sklená, tvrdou a suchou. Julii počínalo znenáhla býti těsno podlé té chladné mladosti; měkká duše její dotýkala se lesklé oceli duše Růženiny po celý den, každým hnutím, každým slovem, každým pohledem, a urážela se na ní.

Hned za prvních dnův příbytu Růženina tázal se Delín slečny Julie, nebude-li snad poněkud stísněna ve svých třech malých komnatách, z nichž jedna byla upravena za školu. „Duše má potřebí mnohem více místa nežli tělo," odvětila tenkráte Julie, ani netušíc, jak bude cítit pravdu těchto slov za několik neděl.

Julie byla poznala v životě, a měla ve své domácí škole dávno i nyní mnoho děvčat, která v týchž letech jako Růžena také byla a zůstala úplně prosta všeho vyššího snažení duševního, vší vznešenější myšlénky; ale jakkoliv mělkost a všednost jejich myslí zkalily jí mnohou chvíli, jakkoliv mladost bez nadšení a vzletu duše vždy byla jí obrazem života lidského nejžalostnějším, tož přece nikdy nezdálo se jí, že to ubožství přistoupilo k ní tak těsně jako nyní. Bylo jí jako by nyní za ně byla odpovědna. Byla jí svěřena mladá, čistá bytost, aby zřídila její život, aby v ní vzbudila činnost za cílem povýšeným nad všední a plané, třeba sebe skvělejší živoření.

Chudák bratr ví, že není všechno v knihách, čeho potřebí jest mladému srdci ženskému, ale neví, že v mnohých knihách jest, co jeho Růženě

schází. Julie studovala duši Růženinu s nejněžnější láskou a s nejjemnějším okem, jakéž má toliko, kdo zvykl hleděti do sebe sama. Ale co v Růženě spatřila hned prvního dne, bylo všechno, co vůbec v ní bylo. Veselost, touha novoty a potřeba stálého, třeba mělkého proudu zevnějších zábav a kratochvílí; povšechné znaky mladé zdravé krvi a ducha všedního, čistého, ale o sobě skorem nevědoucího. Malé zajisté to bohatství! Ovšem, pokud mladost má čím připlácet, stačí alespoň denním útratám života na veřejném trhu; ale když mladosti došly drobné, za jeho cenu není lze přikrýti nuzotu bytosti. Lidí toho druhu jest ohromná většina, a štěstí jejich, že měli kdysi alespoň tělo mladé, a že takovým spůsobem, ač mnohem pohodlněji, alespoň polovicí své bytosti (nechceme mohouce při nich právem říci, že celkem) učinili zadost obecnému zákonu o rozkvetání a zvadnutí všelikého tvora . . . .

Julii bylo Růženy nevýslovně líto; z celého srdce ráda byla by v ní postihla nejslabší kmit idey, jejž teplým, vroucím dechem svým byla by mohla rozdmychati v blahý žár života jejího. S nejútlejší pozorností naslouchala všem slovům, každé otázce, každé odpovědi, všelikému vypravování jejímu, či by zaslechla jediné ozvěny vyššího hnutí duševního; se soustrastnou dychtivostí často mimo vědomí její upřela na ni své oko, či by postřehla jediné, nejjemnější buď tajené buď nepovědomé zavanutí citu, v těch letech prociťujícího.

Avšak nic nemluvilo z Růženy mimo mladost a lepotu. Julie již od prvních dnův měla ji podlé sebe při učení děvčat, v letech s ní úplně se shodujících; významněji a déle nežli kdy jindy rozbírala otázky, o které jí nyní hlavně šlo při Růženě; výmluvněji ano ohnivěji zabírala se při čtení

buď jejich prací, buď spisovatele do výkladův mravných, krasoumných, dějepisných; dávala Růženě čísti práce všech žaček svých, mladších i starších nežli ona, aby v ní vzbudila přemýšlení, aby jí poskytla míru sil jejích vlastních . . . . posud všechny snahy její o rozechvění mladé bytosti byly marny.

Růžena byla dobré dítě a činila tetince k vůli, že nedala nikdy na sobě znáti, jak mnohem raději by po ten čas, který takto velmi zvolna ubíhá, bavila se sama v sousedním pokoji nějakým vyšíváním, ba třeba v kuchyni strojením oběda. Měla Julii opravdu ráda, a bála se zarmoutiti ji neposlušenstvím. Z dětinné lásky k otci a z úcty k velebnému pánu byla se učila také v Lípové; ale proto že při tom bylo šlo hlavně o paměť, neměla s tím mnoho starostí, ač upřímně se zaradovala, když odjezdem do Prahy byl učiněn všemu konec. Tím netrpělivěji čekala nyní na uplynutí učebné hodiny Juliiny. Byl to svět jí úplně cizí; nerozuměla mu, netoužila po něm a divila se druhým děvčatům, jak v něm mohou žíti. Nebyla by ovšem dovedla dáti slova všemu, co sobě myslila o sobě i o světě; ale zdálo se jí, že jest nejlépe státi se bohatou, vzácnou paní, a že by jí dovedla býti beze všeho, co nyní stále ozývá se podlé ní.

Julie se klamala; Růžena měla již ideal svého života: viděla se věčně mladou a krásnou, vždy ve skvostných šatech, s drahými šperky, v nejmodnějším klobouku, v pravých krajkách a žlutých rukavičkách, v nádherném saloně, v lesklé společnosti. Mysl její při takovém vidění byla zajisté čista a klidna; ani nejslabší stín světácké porušenosti aneb sobeckého spěchu neplížil se po ní. Ale byl to její ideal, a šla za ním s dobrou

a pevnou, ač posud nejasnou a nesvědomou vírou v blaživost a dokonalost jeho.

Julie byla sama velmi pilnou přítelkyní uhlazeného, vkusného zevnějšku, a postřehnuvši hned prvním vzhledem při Růženě patrnou náklonnost k marnivosti, neměla v úmyslu, překážeti jí v té zálibě více, nežli moudré užívání otcovy štědrosti sobě přeje. Nepokládala potěšení v okrase těla za poklesek, za mravnou vadu, nýbrž ovšem za vlastní příznak mladosti, zvláště při pleti ženské, a měla za to, že i s nejvyšší poesií ducha pečlivost o půvabný a ušlechtilý zjev osoby shoduje se úplně, ano že jest jaksi zrcadlem jejím. I když počala seznávati, že snaha o zevnější ozdobu jest veškerým obsahem mysli Růženiny; Julie nepřestala býti jí v té snaze horlivě pomocnou. Z této příčiny pak rostla Růženina upřímná oddanost a vděčná láska k Julii.

Vidělať Růžena velmi jasně, že garderoba její za tyto dva měsíce péči Juliinou nabyla mnoho svěžesti ano i lesku, že změnila se úplně, a že touto změnou a mnohým doplněním kvetoucí tvář a rozkvetající tílko mnoho získaly. Děvčata velmi dobře znamenají, když jim přibývá krásy, a umějí při tom oceniti každou sebe drobnější pomůcku. Krasochuť a něžná starostlivost tetinčina ve věcech garderoby nahražovaly Růženě všechny nudné a trapné chvíle, které jí působila tetinčina učenost.

Jediným pohledem do zrcadla Růžena zapomínala na nejohnivější horování citu básníkova, na nejmalebnější obrazy přírody, na nejtklivější děje z života lidského, jichžto krásy Julie právě byla rozebrala podrobně; a tímto pohledem Růžena byla rovněž blažena jako Julie a děvčata rozechvěním svých myslí. Z této blaženosti však ozývaly se vždycky díky dobré tetince, ku které

Růžena často spěchala od zrcadla, aby ji vroucně objala. Julie prvním takovýmto objetím byla velmi radostně překvapena, a domnívajíc se, že vzešla již ona vytoužená šťastná chvíle, že pukla již ona sklená kůra, která svírala srdce Růženino, přitiskla ji k sobě se vší blažeností a láskou, a jako matka zlíbala čelo a skráně její . . .

Tyto záblesky panenské smyslnosti opakovaly se dosti často, i ačkoliv po nich mezi Růženou a Julií vrátilo se vždy opět staré šero, vítala je Julie přece vždy. Na veselou mladost jest vždy milo hleděti třeba si hrála s bublinkami . . . Děti sobě hrají, my přemýšlíme; oni mají zábavu, my poesii: obojí jest život . . .

Byla neděle. Pozdní sychravá jeseň sypala hustou mlhu na Prahu, vítr po nábřeží paběrkoval listí na akátech a smetal je do Vltavy; všude jinde měl by s nimi každým hnutím novou práci. Julie a Růžena šly do kostela. Julie nebyla modlilka; její zbožnost byla vroucí, hluboká; ale neměla potřebí ani mnoha slov ani mnoha obřadův. Rovněž nenáviděla ten spůsob zevnějšího náboženství, který v Praze ovšem toliko v dnech nedělních a svátečních kvete velmi bujně o hodině poledni, a který co do duševního výsledku mohl by vykonati se s týmž prospěchem pomocí navštivenek. Julie chodila vždy na tichou mši.

Dnes také vybraly se navštívit děvčata důchodňovic. Julie slíbila to Růženě již před tímdním; ale včera psal jim pan Lutar ještě snažnou prosbu pana důchodního, aby laskavě se přesvědčily, jak se vede se zdravím starší dcerušce jeho Bertě; Marie prý psala, že sestra od několik dní jest nemocna.

Bila jedenáctá hodina, když Julie s Růženou vcházely do ohromných vrat starého, velikého a

pochmurného domu v Celetné ulici. Ve vysokém tmavém průjezdě, jehožto podlaha bylo několik již shnilých a místy v hluboké jámy prošlapaných buď propadlých prken, stálo podlé obou stěn narovnáno velikých beden. Byl tu v přízemí hlavní sklad střížného zboží z jakési továrny. Těsnou uličkou mezi těmi prkenými stěnami vyšly na prostranné, pohodlné, ale rovněž tmavé a starožitným železným zábradlím obroubené schody. V prvním poschodí na vysokých hnědých dveřích byla deska s nápisem: „Mädcheninstitut der Madame S—.“ Julie zazvonila. Uvnitř bouchlo několik dveří. Přišla služka. „Madame ještě spí; přijímá slečinky do školy vždy toliko odpoledne od hodiny třetí až do čtvrté,“ a již opět zavírala dvéře.

„Slyšte, panenko,“ pravila Julie držíc kliku, „slečny Trasovy jsou ještě doma?“

„Ano,“ vece služka, stanouc opět na prahu, „ale slečna Berta jest těžce nemocna, leží,“ a již opět přimykala.

„Přinesly jsme jí pozdravení od pana otce. Buďte tak dobrá, vyřiďte jí, že tu jest její přítelkyně Růžena; či jest jí možno s ní mluvit?“ —

Služka odešla. Vešly za ní do špinavé haluzny o jednom okně s jednou deskou rozbitou a s třemi nemytými snad sto let. Podlaha jako na ulici. Kolem do kola stály skříně; na nich v nejpestřejším neladu naházeno malých a velikých krabic a kartánův. Dvě skříně byly otevřeny do kořán; šatstva všelikera druhu bylo více povaleno na dně nežli pověšeno na kolících; několik kartánův buď prázných buď s naházenými klobouky bylo rozmetáno po podlaze.

Julie patřila na to divadlo s ustrnutím. Růžena skorem s bázní střídala pohled s těch věcí na Julii. Netroufala sobě promluviti. Služka se

vrátila, a kynouc Julii a Růženě k protějším dveřům ještě skrze jeden prostranný pokoj, v kterém mimo holé stěny nebylo nic, leda dlouhý nepokrytý umazaný stůl, a asi dvacet různo rozestavených a převrácených sedadel, odcházela do vstupní síně, pravíc za nimi úsměšně jako k sobě samé: „Ty budou mít radost. Krásný pořádek.“ —

Pro mnohohlasný smích a šumot, jenž uvnitř se přitlumoval, Julie nemohla doklepati se pozvání; až marně opětovavši svůj dotaz, konečně zvolna otevřela dvéře a za Růženou vstoupila. Ale stanula na prahu. Postranními dveřmi několik děvčat v toilettě sotva počaté chvatně hrnulo se do sousedního pokoje, kde vítal je vítězný smích mnoha tenounkých hlásků. Třeskem za nimi zapadly dvéře.

Julie viděla, že místo do pokoje pro nemocné přišly do společných komnat spacích, a že situace jest méně příjemna nežli zajímava. Asi deset lůžek bylo tu; pokoj prostranný, okna do dvora, zastřená; šero. Po levé straně dvě, jak se zdálo dospělejší děvčata snažila se před užaslým okem cizích dam svou opozdilost na lůžku omluviti chorobou, avšak tváře jejich rozjařené hovorem a zábavou sotva přerušenou, nechtěly souhlasiti se strojeným melancholickým vzhledem a ochablým pokývnutím hlavy co znamení pozdravu; také veliké konvice kávové na stolku mezi oběma lůžky alespoň nepřisvědčovaly obavě o nějakém nebezpečí, v kterém by zdraví obou slečen vězelo. Julie tudíž nebála se, že oběma slečnám ukřivdí, když je má za úplně zdravé, a nechtějíc zajisté býti příčinou dalšího posunutí toilettní hodiny jejich, s kvapnou prosbou za prominutí nevhodného příchodu svého ustupovala opět do prvního pokoje, když spatřila že Růžena již se objímá se slečnou Marií Tra-

sovou, která jsouc na velikých rozpacích touto situací, od lůžka chorobné sestry bázlivě přicházela vstříc hostem, a objavši se srdečně s Růženou, se zapýřenou tváří a se sklopeným okem rychle blížila se k Julii, a za opětovné úklony prosila milostivou slečnu, aby sama ráčila Bertě sdělit pozdravení otcovo.

Julie podlé rozpačité dívky volna kráčela k nemocné, která v pravo naproti oběma oněm slečnám vesele již vítala se s Růženou. Příchodem Juliiným průsvitný ruměnec rozlil se po bledé tváři její, a slabé oko zazářilo. Julie se srdečným pohledem podala nemocné ruku; Berta přijala ji s vroucím stisknutím. S Růženou se políbily. Nadějíc se, že choroba nebyla považliva, Julie sdělila Bertě pozdravení otcovo, připojujíc také své přání k brzkému úplnému zdraví jejímu. Berta s rozjasněnou tváří přisvědčila, že zimnice již ji opouští, a lékař že pro některý z nejbližších dnův jí dovolí opět vyjíti z domu; ona pak i sestra že by již nejraději vrátily se opět do Lípové. Růžena pohledla tázavě na Marii, která spěšným pohnutím hlavy sestře dala za pravdu. Julie stopila své oko v tklivou tvář Bertinu, a byla jista, že příští jaro v Lípové vyhladí poslední — ač zbude-li do těch dob ještě nějaká — stopu letošní choroby její.

„Domov pozdravil by mě již nyní," odvětila Berta se sladkobolným úsměvem, „avšak jaro nahradí mi celý letošní rok. U nás v Lípové jest tak krásně, pravda, milostivá slečno? Zde však velmi smutno. Nestýská se ti posud, Růženko?"

„My tu posud nemůžeme zvyknout," připojila Marie.

„Tady nelíbilo by se mi také," šeptala Růžena, nakloňujíc se k Bertě. „Jest tu jaksi divoko a pusto."

„A utratíme tu rok," zasteskla si Berta s žalostným pohledem na Julii, „beze všeho prospěchu . . ."

Návštěva netrvala dlouho. Julie sice věděla, že slečna Marie dá panu otci potěšitelnou zprávu o navracujícím se zdraví slečny Berty, ale bude mu s Růženou také psáti, aby ho v té radosti njistily. Obě sestry srdečně děkovaly za přátelskou návštěvu; Berta žehnajíc se s Julií prosila ji, aby neráčila urážeti se tím obrazem domácnosti, jakýž zde spatřila; v neděli nepřichází žádný učitel, a tak užívá se prázné chvíle. Julie slíbila, že přijde brzy opět, v den všední, a že pak také poprosí madame S—, aby dovolila Trasovy na návštěvu k Růženě. Děvčata zaradovala se vespolek; Berta přála sobě, aby toliko k vůli tomu potěšení co nejdříve se uzdravila. Co jsou v Praze, nebyly v žádném jiném domě mimo ústav . . .

Odcházejíce Julie a Růžena lehkým ukloněním poroučely se oběma protějším slečnám, které mezi tichou rozmluvou jejich zabývaly se hlasitým posuzováním rozličných modných obrazův, rozložených po lůžkách, a dopíjely svou snídani.

Marie doprovázela milé hosti; cestou omlouvala se z nešetrnosti, kterouž se proti nim provinila zaprošením jim do takového neladu. Ale v radostném překvapení zapomněla prý na pohoršlivé okolí; nechtěla ubohou sestru zbaviti radosti tak blízké a dávno vytoužené: a pak — připojila s roztomilou zlomyslností — „chtěla jsem ony dvě slečny, z nichž jedna jest dcerou adame S—, potrestati za jejich spůsob života . . ."

Mlčky a s myslemi ač nestejně pohnutými, Julie s Růženou vyšly z pochmurného domu, ze sklepového vzduchu. Vstupujíce na ulici, sešli se těsně s panem Věžnickým, jenž ubíral se v tu stranu, v kterou damy zahýbaly. Po vzájemném

se uvítání pan Věžnický tázal se slečny, poštěstilo-li se jim, zastati slečny Trasovy doma?

Místo odpovědi tázala se slečna Julie: „Pane Věžnický, kdo jest ta madame S—?“

Přidruživ se na pozvání ke slečnám, Věžnický vypravoval, že madame S— má v městě pověst vznešené bohaté dámy, jest prý vdovou po jakémsi divadelním řediteli, po němž zdědila všechno jmění. O ústavu jejím opakují prý se velmi často hlučné chvály v novinách, z venkova prý nejbohatší rodiny dávají své dcery k ní na vychování; ale „praví se, že madame S— baví se více sebou samou, nežli svým ústavem.“

Julie vypravovala, že byly navštíviti nemocnou Bertu; že se jí vede již lépe, ale ústav madame S— že není příliš vzorný.

Blíže kostela týnského potkali se s panem Delínem.

„Tot celá osada lípovská v Praze slaví dnes své shledání,“ pravila Julie a prosila pana Delína, jestli mu možno, aby se připojil k nim. Delín podal rámě slečně Růženě; za nimi Věžnický byl průvodcem slečny Julie.

„Zůstaňme tedy dnes již déle pospolu,“ proponoval Delín, když byli přišli na nábřeží.

„Jste mi vítáni, pánové!“ zvala je slečna Julie, a uklonivši se panu Věžnickému, kynula mu k svému příbytku.

Vešli.

IV.

Věžnický miloval Růženu se vším zápalem ryzího citu. Nebyl jí to posud pověděl, ale myslil, že o tom ví. Ústní vyznání opravdivé lásky nepřekvapuje žádné srdce ženské. Duše Věžni-

ckého zářila tak jasno, že vnímavost, jakouž mysl dívčí velmi záhy uciťuje i nejjemnější paprsky přízně mužské, a kteráž, ačkoli zůstává vždy nejvyšší hladinou života ženského, v mladosti jest veškerým obsahem jeho, nemusela při Růženě býti útlejší, nežli jest při všech děvčatech, aby neměla potřebí ještě dvou těch slov, s jichžto vyslovením posud ani jediný muž nebyl spokojen. Rcete sami, jak možná všechno blaho, důvěrnou bázeň, něžný žár a slastné zapomenutí všehomíra, shrnouti na dvě slova: „miluji tě,“ aby v nich bylo celé srdce vaše? Láska ví, že jí nestačí veškeren život, veškera věčnost, a přece vždy opět zkouší, zdali se skryje do dvou slov. Věžnický posud užíval té rozkoše, ježto co den výše stoupá v srdci milujícím, dříve nežli s chvějícího se rtu splynula ona dvě slova. S plným vědomím užíval oněch krásných snův života, jež v mysli rozkvetají kouzlem té tajemné doby, když duše z daleka blíží se duši.

Jest to slastná doba, doba před vyznáním lásky, podobna době před sňatkem. Věžnický za svého pobytu loňského léta v Lípové pocítil v srdci zoři té doby, když poprvé potkal se v parku zámeckém s Růženou a se slečnami Trasovými. Od toho dne vídal, potkával a bavíval se s děvčaty častěji, v parku, na lukách, v háji. Či náhoda, či děvčata či on od té chvíle byli pilnější, nesnadno bylo rozeznat. Scházela-li jedna slečna, tož Marie, Růžena a Berta byly družky nerozlučitelné. Podlé parku měli pan správce s panem důchodním společnou zahradu. Slečny pozvaly Věžnického na česání ovoce. Navštěvoval je tu pak častěji; zalíval květiny, ozdoboval besídku, svačíval. Když opět odejel do Prahy, Berta pravila Marii, že Bohumil miluje Růženu. Sama však bývala od té chvíle často zamyšlena, chodívala

do parku i do zahrady samotna; ani snad nevědouc, zalívala toliko ty květiny, které Bohumil zalíval, maně zabluzovala k těm stromům, s kterých Bohumil jim přinášel ovoce, v besídce usedla sobě vždy do toho koutku, kde Bohumil sedával, a někdy snila tu dlouho, dlouho, až veselý hlas Růženin ji vyrušil. Bylo jí vždy velmi sladko, když Marie vzpomněla Věžnického; zdálo se jí, že má sestru pak vždy mnohem radši, ač ji milovala vždy se vší vroucností. Když Růžena o něm promluvila, Berta pocítila dotknutí v srdci a oheň na tváři. A ze slov Růženiných o něm vanul přece vždy opravdivý chlad mysli, ano za krátký čas již neozývala se za ním s krásných rtův Růženiných ani ta chladná slova. Když pak opět letos přijel do Lípové se srdcem roztouženým za modrým okem dívčím, nenalezl na slíčné tváři dospělejší Růženy ani vzpomínky na chvíle minulého leta; ale mladost klamala ho: považoval prázdnotu za poklid, netečnost za důstojnost, led za cudnost panny, a láska jeho rostla.

Slečny Trasovy z jara již byly odjely do Prahy. Bohumil v Lípové bolestně je pohřešoval; Růžena nyní vycházela obyčejně s otcem. Kdykoli samotnou spatřil ji v háji nebo na lukách, toliko z dáli hleděl na ni a blaženým okem utkával kolem ní zlatou síť lásky. V parku potkal se s ní toliko jednou nenadále o samotě: krmila labutě na rybníčku. Litoval ji, že letos má toliko tyto dvě smutné družky. Odvětila veselým hlasem, že za týden odjede také do Prahy. Bohumil opustil Lípovou o den dříve nežli ona. Přenesl svůj život z venkova do Prahy; ale pan Lutar měl pravdu, v Praze není pro něho místa. Věžnický vídal Růženu, těšil se rozkvetáním jejím, byl blažen, že jest jí na blízku; ale šetřil pelu a poesie

lásky své tak něžně, že ač byl ujištěn nejupřímnější náklonností slečny Julie Lutarovy, byl by zajisté po celý rok Růženě se nepřiblížil.

Pozvání dnešního ovšem nebyl by nadál se nikdy. Sama Julie byla překvapena slovy Delínovými, a toliko z povinné již zdvořilosti nežli z uloženého nějakého plánu vítala pana Věžnického u sebe. Jednou arci, rozmlouvajíc s Delínem o Růženě, Julie sdělila mu též, co bratr jí o Věžnickém vypravoval, a co sama při prvním potkání se s ním byla znamenala; Delín znaje Věžnického od mnoha let, s radostí vyslechl zprávy Juliiny, ano více nežli žertem pronesl, že Věžnickému podaří se při Růženě zajisté velmi snadno, k čemu jak se zdá, oni oba nedostačují. Julie odvětila, že by si toho přála, nenadějíc se, že Delín sám učiní v tom tak brzy první krok . . .

Růžena vidouc oba pány vstupovati, podivila se tetince, že k sobě zve hosti o polednách, nemajíc již času opatřiti kuchyň. Ale sotva vstoupili, pan Delín s jarým humorem žádal slečnu Julii, aby mu dovolila, že bude dnes u ní hospodářem, a podávaje Věžnickému ruku, vesele omlouval se právě k vůli prvnímu uhoštění jeho ze své nezkušenosti v umění tomto. Julie byla mu v duchu velice povděčna, že na sebe přijal rozpaky, které byl spůsobil, a odevzdávajíc mu s úsměvem vládu, těšila se na první oběd za jeho panování. Věžnický vida náhlý veselý obrat společné, poněkud trapné situace, přidružil se rychle do žertovnosti svých hostitelův a kloně se za kvapícím do kuchyně Delínem, přál mu štěstí v novém úřadu. Růžena odloživši rychle klobouk a plášť, spěchala za panem kuchařem, aby prý nic nepřipálil. Však kuchař mžiknutím vykonal divy, Růženu ani nepustiv do svého laboratoria.

Poslal služku do blízké restaurace a vrátil se ihned do pokoje, prose své shovívavé hosti za krátké strpení. Slečna Julie s panem Věžnickým podivili se jeho kouzlům, Růženka však prozradila tajemství.

Proud vtipného, ale spíše pestrého a lesknavého nežli hlubokého hovoru rozvlnil se znenáhla z myslí všech. Delín co nejpečlivěji dbal svých povinností hostitelských, Julie a Růžena vypravovaly o své pouti do ústavu madame S—, a Věžnický přispíval k zajímavé zábavě novinami z mladších kruhův života pražského. Vstávajíce od oběda všichni byli v nejlepším humoru a Delín přijav díky všech za svou starost, složil žezlo opět do rukou slečny Julie, která zaprosila společnost do salonu. Bylo velmi příjemno v tom salonečku: teplounko jako v lázni, a květu jako v máji. Na ulici poletoval sníh; bylo tu tím příjemněji . . .

„Ubohé Trasovy," vece Růžena, tulíc se na pohovce k Julii; „není divu, že pospíchají z Prahy. Rok v takovém ústavu jsou zajisté veliká muka. Berta bezpochyby zachorovala z toho nepořádku."

„Mně jest těch ostatních děvčat líto více nežli Trasových," odvětila Julie. „Berta a Marie vrátí se domů toliko se ztrátou jednoho roku, ale z ostatních bohužel mnohé děvče se ztrátou celého života."

„A přec rodiče odvážejí je z domu, aby se tu připravily pro život!" pravil Věžnický s ironickým přízvukem.

„Mnozí, milý brachu, také jen proto, aby prý dcerušky užily své mladosti," připojil Delín s trpkým úsměvem.

„Vdovcům netřeba míti za zlé, že v něm pro své dcery hledaly náhrady za péči matčinu; ale že i matky z venkova, z rodinného kruhu, od srdce

svého uvězňují dospívající již dcery své do *takových* pustin, jest velmi smutno," žalovala Julie. „A které děvče v oněch síních užilo své mladosti, nepoznalo nikdy její ceny. Berta a Marie mají, jak jsem znamenala, velmi zdravou mysl, a vrátí se domů s prospěchem, který již zde klíčí pod rumem dětského poklidu, ale který v Lípové rozkvete v záři dospělého a volného ducha panenského."

„Až i slečna Růžena opět vrátí se do Lípové, budou slečen Trasových trudné upomínky na Prahu při společných zábavách muset ustupovat radostnějším obrazům," pravil Věžnický, zvolna přenášeje své oko s Julie na Růženu, která s postranního stolku na svůj klín stahovala veliký koberec, na němž s tetinkou od několika dní společně vyšívají vlnou.

„Oh, já bych nejraději zůstala navždy v Praze," spěšně odvětila Růžena, vzhlednuši jen letmo na Věžnického a hledajíc odpovědi na tváři tetinčině. Julie však právě obrátila se k panu Delínovi, zádajíc ho, aby jí podal košíček s klubíčky vlny a s náčiním šicím, i nevěděla tudíž, že odpověď Růženina k panu Věžnickému končila otázkou k ní.

„Společnost milostivé slečny tetinky nemohla by vám, slečno, nahraditi Lípová zajisté nikdy, —"

„Pane Věžnický," náhle přerušila mu Julie řeč a ujímajíc Růženu za ruku, pravila s lehkým úsměvem, „Růžena by asi nechtěla být i v Praze až do smrti u guvernantky, jakkoliv ji co tetu má ráda . . ."

Růžena se zachvěla; Julie ucítila oheň v její ruce, kdyby na ni byla pohledla, byla by růměnec její rozdmychla v plameny . . .

„Se svými učiteli každý člověk nejdříve pře-

stane žít," pravil Delín, „aby se nezdálo, že jest stále žákem."

„A hledá sobě přátele, by mohl žít," připojil Věžnický.

„Mladosti však nestačí pouhé přátelství," namítala Julie, hledajíc na koberci, kde včera přestala vyšívat, a schválně nechtějíc pohleděti na Růženu, pokud by sama nepromluvila.

„Jeť mladost štěstím života; ale štěstím mladosti jest láska," pravil Delín hlasem něžným. A přes jasné čelo jeho přesunul se blahý sen.

Oslava a velebení lásky ze srdce, jehož mladost již oprchala, z úst, která již nelíbají, jest velmi dojemné. Ten kousek citu, jenž toliko na vzpomínkách se hřeje, činí nás i na troskách života našeho nevýslovně bohatými; jím toliko zůstáváme vždy lidmi. Jak milo, sladko, jak dobře jest vám při muži, při starci, jenž nestydí se mezi vámi za radostné či bolestné rozechvění své bytosti, jenž s vámi zaplesá, s vámi zapláče. Svět plnýma rukama bral z života jeho, nenechal mu nic, jen co proň samého nemělo ceny, jen to křečovité hnutí, jen ten záchvěv srdce . . . ale cena tohoto hnutí, tohoto záchvěvu jest neskonalá. Vážte si ho sami, aby nepřišla chvíle, kde byste sobě rádi koupili — slzu! . . .

„Svět zapomíná, již neumí milovat," odvětil po krátkém společném mlčení Věžnický; „znenáhla budeme toliko v knihách viděti, jak lidé mohou míti se rádi."

„Manželství a peníze jsou dva kypící prameny našich moderních společenských strastí," pravil žalostným hlasem Delín.

„Peněz by bylo," namítla Julie, „ale pan Věžnický bohužel dobře pověděl; lásky není. Neřest jest útratnější nežli výživa rodiny. Podlé

toho vzmáhá se úžasnou měrou sobectví, které nechce rozděliti se o kousek svého chleba s nikým jiným. Hyne nadšení pro život, hyne radost ze života: jest co den méně těch, kteří vidouce krásnou dívku chtěli by psáti báseň; přibývá za to takových, kteří by toliko rádi věděli, mnoho-li má věna.“

Hluboké ticho, v které po těchto slovích všichni tři tak se zadumali, že až tepot srdce svého ucítili, po krátké chvíli přerušila Růžena, když vážně vztýčivši hlavinku, jasným klidným hlasem zvolna pravila: „Kdo jest bohat, každý měl by se oženit.“

„A kdo jím není . . . slečno . . .?“ rychle tázal se Delín, utlumuje své podivení z této procitlé duševní zralosti, jížto povahu přece hned po prvním potkání se s Růženou v zárodku byl tušil, a od té chvíle zajisté co den spěšněji dospívati viděl. Tohoto okamžiku však nemohl promeškati, aby nevyzval snad nejvyšší myšlénku Růženinu.

„Toho alespoň já bych sobě nevzala!“ odvětila čtveračivým smíchem Růžena. Začervenala se až po čelo, sklopila mladistvým blahem zářivé oči a jala se kvapnými stehy vyplňovati některé mezery v liliovém květu na koberci, jejž Julie byla s klínu svého odsunula, neboť sníh tak hustě již se chumelil, že v saloně se zašeřilo.

„Šetři svých očí, Růženo,“ napomínala ji Julie a zadržela ruku její nad kobercem . . . „bys poznala své blaho, až k tobě zavítá . . .“ připojila poněkud smutněji.

Vešla služka, oznamujíc příchod dvou slečen z Juliiny školy. Vstoupily. Přišly pozvat Růženku do tanečních hodin, které v jejich rodině pro děvčata, jež slečna Julie všechna zná, zejtra počnou,

a do kterých slečna Julie také Růženku již dávno byla dovolila. Růžena se zaradovala. Těšila se již od několik let na takové zábavy, o kterých vždy mnoho veselého byla slýchala. Zejtra je pozná. Po krátké konvenienční rozmluvě poroučely se slečny. Růžena provázela je. Bylo slyšet, že zůstaly v prvním pokoji . . .

V saloně po odchodu jejich byla společná rozpačitost. Nikdo nebyl se nadál z povšechných úvah tak vážné otázky pro vlastní život. Nikdo netroufal sobě pokračovati v přerušeném hovoru. Ač všichni tři věděli, že mají jedinou, tutož myšlénku, přece každý čekal na druhého. Věžnický ovšem, v hlubinách srdce raněn, domníval se, že ani Julie, ani Delín neznají tajemství jeho, a že byv sem uveden náhodou jednak z rozmaru Delínova, jednak ze zdvořilosti Juliiny, učiní nejlépe, když chovaje se, jak by slova Růženina jeho naprosto se netýkala, s žalem svým odejde z domu tohoto rovněž tiše, jako s radostí a blahou nadějí vstoupil do něho. A přece nemohl o něčem jiném počíti řeč.

Julie a Delín myslili té chvíle toliko o něm; tížilo je domnění viny . . . ale kdo mohl by nyní dotknouti se ho . . . ?

Minula chvíle mlčení. A přec chtěli spolu mluvit, a obávali se, aby Růžena mezi tím časem se nevrátila. Pozdní doba odpolední slabým světlem svým nemohla překonati mrákoty, sypající se ze sněhových mračen. V saloně za hustými záclonami a květinami setmělo se. Temno budí a sesiluje důvěrnost . . .

„Často horlí se proti drsnatosti rodičův a proti lakotným rozpočtům jejich," jal se mluvili Věžnický hlasem velmi měkkým. „Ale ačstěji, nežli by snad kdo myslil, ta bělounká ňadra panenská

chovají v sobě srdce chladné... Škoda ho, škoda!“ vzdechl z hluboka, máchl rukou, vstal a rychlým krokem přistoupil k oknu.

„Škoda ho . . . škoda, milý brachu!“ zvolal za ním soustrastně Delín, a přiblíživ se k němu, ujal ho za ruku; chvěla se zimničně.

„Pane Věžnický,“ pravila s tklivou vroucností Julie, přidruživši se k oběma mužům, „máme společné hoře; buďme přáteli!“ A podávajíc mu ruku. „Netřeba slov mezi námi; rozumíme si.“

Věžnický políbil ruku Juliinu a podržel ji. Tak v tichém souhlasu myšlének a citův stáli tu, když Růžena se vrátila. Srdce všech vyšla jí vstříc se stejným přáním, aby ji pojali do svého kruhu.

„Jsem zvědava, kdo budou tanečníci,“ pravila, blížíc se k oknu, podlé něhož přátelé její byli se rozstoupili. Přidružila se k Julii a naklonila hlavu na její rámě.

„Jen aby nebyli všichni stejně bohati!“ pronesl Delín s výstražnou obavou.

„Což by to škodilo, pane Delíne?“ namítla vesele Růžena.

„Byla byste snad na rozpacích, slečno, s kterým nejlépe bylo by tančit,“ pokračoval Delín týmž tonem.

„Kdo by dřív přišel; mně na nich nezáleží,“ odpověděla Růžena . . .

Páni se poroučeli. Julie poprosila pana Delína, bude-li mít večer volné chvíle, aby přišel doprovodit je do divadla; Věžnického žádala lichotně, aby na ně nezapomínal, odpoledne že bývají vždycky doma. Věžnický vděče se z milostivé přízně odvětil, že přijde s pozváním na svou promoci. Zdvořilost Růženina byla rovněž ušlechtilá jako zimná . . .

„Nezáleží jí také na mně," zasteskl sobě Věžnický, když před domem byl rozloučil se s Delínem; a měl pravdu; Růženě posud nezáleželo na žádném muži.

Mnohá děvčata již čtrnáctým rokem pomýšlejí zalíbiti se a vábiti. Osmnáctým rokem některá mají na svědomí třeba již několik milostných pletek, ač jim upřímně také nikdy na nikom nezáleželo. Ale srdce počíná velmi záhy pohrávati sobě s ohněm; a jest doba v mladosti, kde bychom vzájemně všechnu ostatní mladost chtěli strhnout k sobě a obejmout, třeba bychom ji hned opět z náručí pustili. Jest to čisté, bezinteresovné potěšení z mladého života vůbec.

Růžena té krásné doby posud neměla. Chtěla také líbiti se: ale nejvíce sobě; pak teprv cizímu oku — či ženskému, či mužskému, na tom jí nezáleželo. —

Za několik dní, klonilo se k večeru, Věžnický šel sám k Lutarovům. Služka mu ohlásila, že milostivá slečna před chvílí vyšla, že ale prosí, kdyby pan Delín nebo pan Věžnický přišel, aby jen vstoupil, že sobě pospíší s návratem.

Bohumil vešel do komnaty. U okna seděla Růžena.

V.

„Tak šero již, a slečna ještě pilna!" podivil se Věžnický, vida, že Růžena na jeho pozdravení s úklonou vstříc mu vstávajíc odkládá knihu na okno.

„Nečtla jsem," omlouvala se Růžena; „tetinka před několika dny půjčila mi svůj památník; probírala jsem se v něm; jsou tu některé pěkné kresby. Co psáno, jest skorem všechno velmi smutné."

„Bohužel věrný to odlesk štěstí života, jakéž slečně Julii usouzeno bylo," pravil Věžnický, sedaje proti Růženě pod záclonami u stolku, na němž s několika knihami ještě rozložena byla okrasná práce ženská.

„Usouzeno?" pochybovala Růžena, skládajíc za pomocí Věžnického své vyšívání. „Pokud jsem byla v Lípové vlastně ani neznajíc tetinky, podlé nejasné paměti a podlé žalostného vypravování otcova také pomýšlela jsem na ni s největší lítostí; ale nyní mám za to, že tetinka buď jest tak, jak žije, úplně spokojena aneb že jest nespokojena z vlastní vůle. Proto že pan doktor Hypol umřel, tetinka za pět let mohla vdáti se již dávno a mohla býti šťastnou paní; a to zajisté jinde nežli na vsi, kde na celý život jsouc ukována mohla by utrápiti se z nudův."

„Dávno šťastnou! A jinde nežli na vsi!" opakoval Věžnický váhavě a tiše, upíraje své teskné oko na Růženu, a náhodou dotknuv se na stole hebounké její ruky, jal ji lehkým stisknutím a chvějícím se hlasem ulevil stísněnému srdci svému:

„Růženko! nehledejte štěstí ve hluku světa. V srdci vašem jest nejdražší bohatství . . . věřte, že jest také v jiném . . . Slečna Julie žije blažena v paměti své lásky . . . jak blažena byla v jejím životu! . . . Tak veliké bylo štěstí její, že jím vystačí až do hrobu . . ."

Růžena mezi tím zvolna vysmekala svou ruku z jeho; ale on stisknuv ji vroucněji, nakloněním přiblížil se k dívce a sladkým šeptem prosil:

„Nechte mi ještě chvíli svou ruku . . . dám vám za ni své srdce."

V síni ozvaly se hlasy. Růžena rychle vyvlekla svou ruku z Bohumilovy: Julie a Delín vešli.

Věžnický děkoval soumraku, že zahaloval vzrušenou tvář a planoucí oči jeho.

Delín žádal Julii, aby dovolila, že posedí tak společně, pokud nesetmí se úplně. Julie sama milovala toto patření do rostoucí noci zimní; pokud byla sama, těšila se na tuto chvíli po celý den, a nořila se do ní celou duší svou. Letos užila posud velmi málo večerního temna, protože Růžena neráda v něm byla. Neodmlouvajíc žádosti Delínově, Julie usedla k psacímu stolku svému; Delín pozval Věžnického k sobě na pohovku, Růženka zůstala u okna: rudá záře z kamen silnými prameny rozlévala se po ní. Čím hustší mrákota, tím magičtější byl tento obraz. Věžnický sděloval, že za čtrnáct dní ještě s dvěma kolegy svými bude slavit svou hodnost doktorskou a zval obě dámy, aby přítomností svou při těch obřadech mu prokázaly čest; budou prý jediní hosté jeho, ale jemu zajisté nejvzácnější. Kolegové z Prahy zvou prý sobě velmi četnou společnost dámskou na oslavu toho dne. Věžnický nezná v Praze nikoho mimo slečny Julii a Růženu, a před tímdním neměl naděje, že by mohl s pozváním svým přijíti také k nim.

„Zapomínáte ještě na dvě krajanky své, děvčata Trasovy," napominala ho Růžena. „Bude je zajisté jako mne těšit, když budou přítomny vaší slávě."

„Ach, ano, pane Věžnický," připojila Julie, „vašich hostí bude více, než-li sám jste se nadál."

„Nezapomněl jsem, že tu jsou také slečny Trasovy; velmi rád bych je též zaprosil. Ale jakým spůsobem dostati se do toho zakleného zámku, a jak vyvesti ubohé oběti z čarovného kruhu?"

„Mimo kněze, dva učitele a tanečního mistra

nesmí prý do ústavu madame S— žádný mužský ani vkročit a kdyby byl vlastní bratr některé dívky," ujišťoval Delín.

„V tom jest snadná pomoc," pravila Julie. „Slíbili jsme s Růženkou děvčatům, že opět brzy je navštívíme, a že zároveň poprosíme madame, aby je s námi dovolila z domu. Půjdeme k nim zejtra. Doufám, že Berta již bude zdráva a madame že nebude opět ještě spát. Přivedeme vám slečny Trasovy také za družičky, pane Věžnický, a vaši kolegové budou vám je zajisté záviděť."

Bohumil vděčil se Julii za laskavost a prosil Růženu, aby se za něho při slečnách Bertě a Marii přimluvila.

„Bylo by velmi krásné," počal opět Delín, „kdyby některá z těchto družiček šla s vámi později k oltáři."

„Děje se velmi často," pravil Věžnický, patře s tajnou blažeností na Růženu, „že nevěsta bývá přítomna doktoratu svého příštího muže. Když oba již o sobě vědí, jest ta chvíle zajisté velmi šťastna."

„Nu," zasmál se Delín, „na masopust bude o jednoho ženicha více . . . Ano, abychom nezapomněli, slečna Růžena nepověděla nám ještě, jak se bavila v taneční hodině —"

„Není mnoho co povídat, pane Delíne," odvětila Růžena s obyčejnou chladností svou, „myslila jsem si ty zábavy poněkud jiné. Nyní zdají se mi velmi dětinské. Nerozumím, jak děvčata mohou baviti se s těmi studentíky. Pán tam nebyl ani jeden. Tančila jsem, a půjdu opět ráda tančit; ale bavím se lépe s děvčaty nežli s tanečníky. Každý mluví o lásce, však ženit nemůže se ani jeden. A přece děvčata těší se těmi řečmi. Bylo mi k smíchu, když mi ukázaly jedno děvče,

které ten celý večer bylo smutno proto, že její milovník, také takový citlivý jinoch, nemohl přijít. Ani nechtěla tančit.“

„A proč tančíte vy, slečno?“ ptal se Delín, veda mysl Růženinu opět k zajímavému vyznání.

„Mně jest velmi příjemno, když tančím, samo sebou; kdo podlé mne jest, ani nevím.“

„Či by tě Růženko bavilo, kdybys jako tanečnice v divadle tančila sama?“ tázala se Julie.

„Chtěla bych to zkusit, tetinko, kdybych to dovedla,“ odpověděla žertujíc Růžena.

„Toť by měli, slečno, vaši tanečníci velikou radost, kdyby věděli, jak snadno je pohřešujete,“ pravil Věžnický.

„Alespoň děvčata nebudou žárliva na mne,“ těšila se Růžena.

„Však přízeň pánův odvrátí se od vás,“ zahrozil jí Delín.

„Za to nebudu nikdy tak nešťastna, jako ono nešťastné děvče, které s nikým jiným tančit nemohlo,“ zasmála se Růžena.

Věžnický cítil všechnu krev shrnovati se v jediný bouřlivý zmatený proud mezi srdcem a hlavou; závrať jala mysl jeho, sklonil se podlé Delína zpět na pohovku a ze svého temna patřil na ozářenou Růženu okem, do něhož vstoupila všechna němá bolest lásky. Bylo mu žal, když náhlým příchodem Julie a Delína rozmluva jeho s Růženou přerušena byla právě v tom okamžiku, kde ze srdce Růženina doufal zaslechnouti ozvěnu milostné touhy své; ale nyní se zimničnou bázní vracel se k němu duchem svým a nechtěl ani tušiti, jakou odpověď lásce jeho Růžena snad již měla na rtech.

Všechno, co již Růžena za dvojí návštěvy jeho byla mluvila, týkalo se nejvíce jeho, bylo

věštbou jeho lásce: nad jasným obrazem milované dívky, jakýž byl v duši své přinesl z Lípové, a před nímž v blažené samotě tak často uklekal, začaly poletovati lehýnké mlhy, mráčky . . . avšak láska zaplašila je ihned . . . Růžena jest tak nevinná, tak krásná; bude i něžná, jen až láska v ní se probudí . . .

V tuto blahou naději konečně rozplývala se tesknota Věžnického, když Julie ze sousedního pokoje vkročila s rozžžatou lampou. Věžnický nebyl slyšel ani dalšího hovoru, jejž Julie s Delínem a s Růženou byli měli o svém hospodářství, o blížících se vánocech, o zábavách na ledě, o nových spisech domácích a cizích; ani nebyl znamenal, když Julie byla odešla pro lampu. Teprv když se vrátila a kolem něho světlo se rozletělo, prchlo i z jeho mysli šero, a bylo mu sladko, jako by se byl vrátil z daleké ciziny mezi své milé dobré přátele, když opět spatřil lahodnou tvář Juliinu a přívětivé oko Delínovo: ve svém bdělém snu byl skorem zapomněl, že jsou při něm. Na Růženu pohledl se vší blažeností své lásky: zdála se mu mnohem krásnější nežli za světla denního.

Dámy snášely práce na společný stůl. Růženka chystala vánoční dary otci a děvčatům Trasovým. Julie jí pomáhala.

„Dnes je můj den," pravil Delín s výčitkou, vida tyto přípravy rozvinovati se po stole. „Přinesl jsem novou knihu," pokračoval přisedaje sobě podlé Julie proti Růženě, „doufám, že nás bude všechny bavit. Ale proto, že slečna Růžena má velmi na pilno, bude nám zajisté laskavě čísti pan Věžnický."

A již podával knihu Bohumilovi, který mezi něho a Růženu sedadlo sebě přisunoval, a se vší

ochotou nabízený sobě úřad přijal, jsa v srdci Delínovi velmi povděčen, že mu tímto spůsobem poskytl omluvu delšího pobytu jeho zde, ač byl by velmi rád slyšel čísti Růženu, aby v cizích slovích studoval duši její. Ale ujal se knihy tím radostněji, když také Julie lichotnými slovy, a Růžena mimo to i prosebným okem ho byly požádaly. Za tento jediný pohled, který mu až do srdce vnikl, byl by za ni četl celé bibliotheky, zvláště kdyby v nich byly všechny knihy obsahu tak zajímavého, jako tyto „Úvahy o poesii naší doby."

Nic zajisté neshodovalo se s veškerým myšlením jeho vlastním věrněji, nic nemohlo jasněji mluviti z vlastní jeho duše, nežli stesky na vzmahání se přílišné praktičnosti, holé prosy v životě nynější doby, na ustupování poesie z literatury. Patřil do knihy, ale četl ze sebe. Hlas jeho byl místy tak vroucí, srdečný, důvěrný, že Julie několikkráte pozvedla k němu s tklivým úsměvem své oči s práce, domýšlejíc se, že mluví mimo knihu. Konečně pak ani nevědouc složila ruce v klín, a unešena rovněž myšlénkami jako živým, procítěným podáním jich, s tváří jasnou z vnitřního potěšení, poslouchala, když Věžnický sám již rozehřán vlastním citem četl:

„Lidé nejpoctivějšího života, nejútlejšího citu, nejjemnější mysli jako by sami také již neznamenali, že literatura nemá své nejkrásnější ozdoby. Zdá se, jako by všechen svět měl tajné tušení, že učinil veliký krok k dokonalosti od té doby, co nepohodlná mluva veršovaná vyšla ze zvyku. Avšak smrt poesie byla by počátkem takového zdivočení v literatuře, že žalostné následky jeho velmi záhy objevily by se v celém soukromém i veřejném životě našem. Literatura a mravy ve-

řejné mají zajisté stejný interes na básnictví, této koruně na umění písma. Když nebude poesie, nejen nebude za krátký čas v krásné literatuře také žádné prosy; ale budeme také zbaveni nejkrásnějšího, nejpřirozenějšího a nejsnadnějšího prostředku vychovávacího a nejrozkošnější náuky mravné. Zajisté jest věk života, kde člověk může obejíti se bez poesie; kde duch vzdělaný, srdce poctivé, přísnost povinností, klopoty života dovolují nám, nutí nás, abychom nemyslili na nic leda na skutečnost; ale za mladosti člověk nikoliv bez trestu nevzdává se tohoto ušlechtilého rozptýlení mysli, této důležité zábavy. Za těchto let rovněž nebezpečných jako rozkošných, kde již nejsme dítětem a ještě ne člověkem, poesie jest jedinou vychovatelkou srdce i ducha, vychovatelkou tím šťastnější, proto že každá duše, která jest schopna, aby jí rozuměla, sama klesá jí v náručí. Dychtivé obraznosti poskytuje potravu, mlhavé lásce modlu, srdci volnému předmět pocty. Poesie jest zároveň náukou i radostí a ochranou mladosti. A kdyby svět nynější ještě rozuměl mravným úvahám tohoto spůsobu, pověděli bychom bez rozpaků, že poesie ze všech ochran mladosti jest nejjistější; neboť od té doby, co ochabla moc náboženství, od té doby, co filosofie jest zmítána vírem hádek, od té doby, co žádná náuka nepanuje myslem, co všechno stalo se pochybným, ano i povinnost, většina mládeže kloní se toliko jedinému zákonu: šlechetné myšlénce a něžnému citu . . .“

„Kéž by alespoň většina klonila se mu!“ zvolala Julie z plného srdce, když Věžnický byl tu přestal čísti; „ale rcete, pánové, sami, mně se zdá, že za naší doby jest více poesie v myslech starších nežli v mladších. Buď úplná zpozdilost, buď úplná opatrnost, ale obojí až hrůza chladná, toť

zdá se mi heslem, za kterým jde většina nynějšího mladého světa," pravila, hledajíc odpovědi na tvářích obou mužův . . .

Růžena velmi pilně pracovala. Časem také pohlédla na Věžnického a usmála se. Bohumil cítil její spokojený pohled, někdy potkalo se oko jeho s jejím. Při čaji byla velmi hovorná, bavila se s Věžnickým, a když odcházel, podala mu s radostným úsměvem ruku, děkujíc mu, že její úlohu dnes byl přijal na sebe.

„Dovolíte-li, slečno, budeme vždycky tak čítat," odvětil blažený Věžnický . . .

Na zejtří Julie poprvé nevolala Růženu, když děvčata sešla se na učení. Chtěla zvědět, či Růžena alespoň ze zvyku přijde. Děvčata slyšíce v sousedním pokoji časem zašustění, tázala se slečny Julie, chorá-li jest Růženka. Ale Růženka zatím prohlížela svou garderobu, pak psala list otci, pak usedla sobě k oknu a bavila se střídavě vyšíváním a patřením na dámy, které kolem střeleckého ostrova provozovaly na ledu své sólové tance. Byla by velmi ráda mezi nimi. Tetinka zajisté svolí, když požádá pana Věžnického, aby ji učil jezdit na bruslích; přemýšlí, jak se k tomu ustrojí.

Spěchala s celým plánem k Julii, a přišla, když děvčata se poroučela. —

Julie nedala na sobě znáti, jako by Růženu byla pohřešovala; Růžena však, když byly samy, s uzardělou tváří objala ji, a prosila za prominutí; ani prý sobě nevzpomněla . . .

Po obědě šly do ústavu do Celetné ulice. Ohlásivše se k madame, byly služkou vedeny se schodův jiným vchodem do pokojův, vystrojených veškerou nádherou panskou. Madame S— uvítala hosti se všemi manýrami vznešené dámy a sezna-

movala je velmi obřadně se svým bratrem, plukovníkem Laufem, který po rytířsku již se klonil Julii a Růženě. Madame S— zaprošujíc nejsladším pokynutím tváře i ruky obě slečny na aksamitová křesla, litovala s nejstrojenějším smutkem, že za první návštěvy drahých dám v tomto domě byla tak nešťastná, že jsouc konečně přemožena stálými starostmi o svůj ústav, tráviti musila celý den na lůžku. Zároveň prosila s pokrytou koketností, aby jí dámy prominuly pohoršení svého citu a vkusu, jakéhož bohužel doznati musily, vstoupivše minule vinou služčinou do oněch síní, v nichžto při takové přízni obecenstva nemůže arci vypadat jinak, nežli jako ve škole.

Mezi tím časem, když plukovník rozpředl s Růženou hovor, plížící se ovšem toliko širokou drahou všedních frasí, Julie snažila se ukojiti pobouřené vychovatelské svědomí madame S—, až konečně po dlouhých poklonách, kterými madame odpovídala, Julie mohla přistoupiti k účelu své dnešní návštěvy. Madame S— odvětila s mladickou radostí, že slečna Berta již jest opět úplně zdráva, že ze stálé pilnosti, od kteréž madame ovšem žádné děvče ve svém ústavě osvobodit nemůže, toliko okamžité jakési ochabnutí nervův ji stihlo; však že opět jest ve studiích. A zatrhnuvši šňůrou zvonkovou, nařídila vstupující služce, aby donesla její prosbu panu professoru B., nechať laskavě dovolí slečny Trasovy do salonu.

„Pan professor B. přednáší v mém ústavě o domácím hospodářství," pokračovala madame s prosvítající chlubností. „Můj bože! jak snadno nyní děvčatům, aby za několik neděl staly se výbornými hospodyněmi. Všechno na stroje a na minuty. Pan professor B., slečno, umí lépe hospodařit, než-li my všechny dámy v Praze. Zvláště

učí děvčata šetřiti časem; jest člověk až úžasně praktický: ví, za kolik sekund se uvaří vejce na měkko, na tvrdo, jak chcete; za kolik minut můžete míti zmrzlinu; jak můžete žehlit dvě košile zároveň . . . to jest pokrok ve vzdělanosti! Šťastni mužové, kterým dostanou se tato děvčata za ženy. Professor B., slečno, jest mi nejmilejším professorem, sama učím se při něm; všechny ostatní vědy jsou méně zajímavé; nepokračují, a vlastně ani nehodí se pro děvčata, jsouce spíše mařením toho času, jejž pan professor B. učí šetřit.“

Tak to šlo jedním dechem v největší živosti; sotva že Julie mohla zeptati se: „A k čemu, madame, vlastně šetří se toho času?“ když tu již slečny Trasovy vstoupily do salonu.

Růžena kloníc se panu plukovníkovi běžela jim vstříc.

Berta byla zajisté již úplně zdráva. Madame též presentovala je svému bratrovi. Plukovník, veliký suchý padesátník s hlavou již silně prokvetající, pohleděl s Trasových na Růženu a osmáhlá tvář svraštila se potutelným úsměvem kolem jiskravých očí jeho.

Děvčata po uvítání se s Julií posadila se podlé Růženy, která jim ihned oznamovala pozvání pana Věžnického, zároveň když Julie jmenem jeho sdělovala prosbu madame S—.

Berta posud byla bleda, ale uslyševši jmeno Bohumilovo s úst Růženiných, zarděla se jako liliový oblak, když na úsvitě první paprslek slunce po něm se rozleje. Madame skvěla se ráda ve veřejnosti, a neměla tudíž dosti sladkých slov, jimiž by vděčila se za tak vzácnou poctu, kterou pan doktor jí zalichotil. Doufala, že do té doby snad dostane se jí potěšení, aby panu Věžnickému k po-

výšení jeho gratulovala, nechtějíc přijíti jako neznámý host ke slavnosti.

Plukovník s nejuhlazenější žertovností prosil slečny, aby jeho nezůstavili doma samotného. Julie odvětila rovněž s roztomilou elegancí, že průvod tak rytířský bude jim ozdobou, za kterou samy ani neodvážily se prositi pana plukovníka, ale za kterou pan Věžnický zajisté sám panu plukovníkovi svými díky se osvědčí . . . Madame uznávala i tuto poctu za svou, i ačkoliv se bratrovi oulisně smála, bude-li snad chtít pana doktora bránit, těšila se přece z toho, že půjde s nimi, a že při takové příležitosti zář z jeho zlata padne také na ni.

Rozmluva stala se tímto rozjařeným humorem jejím velmi živa. Plukovník znal se výborně v mravech panských, způsobech salonových, v rozmluvě mělké, ale bleskem střídavé, anekdotické. Růžena bavila se výborně . . .

V šumném hovoru zaslechla Julie ze sousedního pokoje cinkot sklenic a talířův; strojilo se k obědu . . . Poroučela se, těšíc se, že madame s děvčaty Trasovými co nejdříve zavítají k nim. Děvčata s radostí uslyšela, jak madame s nejveselejší tváří dává Julii slib brzké návštěvy. Plukovník žehnaje se mnohými úklonami slečně Julii sladkými slovy k Růženě těšil se na shledanou při promoci . . .

Když za chvilku samoten obědval s madame S—, usmívaje se zvolal několikráte mezi rozličnou jinou řečí: „Roztomilé dítě, ta Růžena!“

„Nu, vždyť jsi vdovcem,“ žertovala sestra, a za chvilku připojila: „Máš pravdu, Arture, ta Růžena jest roztomilé dítě . . .“

Plukovník Lauf nedávno ovdověl: jest bezdětek a boháč. Byl se svým jízdeckým plukem

dlouhá léta v Uhrách! zalíbil se jediné dceři bohatého statkáře; nyní zdědil po ní všechno jmění. Mimo to byl vždy šťastným hráčem v karty, a proto že v pluku bylo vždy mnoho bohatých šlechticův, a na pustě mnoho prázdného času, hrálo se skorem po celé dni, ano někdy také noci. Štěstí v karieře vojenské přálo Laufovi rovněž jako v kartách. Letos opustil službu a chce usaditi se s důchody svými ve Vídni. Po mnoha letech přijel navštíviti svou sestru.

Ještě téhož večera madame S— ve společnosti několika svých přítelkyň, přistárlých dam, které byly vlastně živými deskami zemskými pro veškerou na vdaní dospívající a dospělou mládež ženskou z bohatšího a vznešenějšího měšťanstva pražského, a jichžto jediným nejvyšším potěšením bylo: sháněti svatby, opatrnými otázkami dověděla se, že Růžena mimo krásu a mladost muži svému přinese také dosti slušný příspěvek k společnému příjemnému životu. Blažíc se touto, po dnešní rozmluvě s bratrem zajisté velmi zajímavou vědomostí madame ani nemohla usnouti: čekala, až již pozdě v noci v sousedním hostinském pokoji uslyšela zařinčeti šavli. „Dobrou noc, Arture!“ volala veselým hlasem, „šťastný ženichu! Spínadla nebudeš muset kupovat!“ A spěchem pověděla mu vše, co byla slyšela o rodině Růženině, zvláště co se týká jistoty, to jest dědictví po matce, a náděje, to jest smrti otcovy a tetinčiny. „Z jara budeš míti švakrovou, Gustynko!“ odvětil rozjařeným hlasem plukovník . . . Povídali sobě ještě chvíli. Artur již dávno spal, když Gusty umlkla. Pak sama usnula, těšíc se, jak příště překvapí své přítelkyně dílem vlastním.

Radostné i smutné sny vloudily se v nestřežené lidské mysli a hrály sobě v nich po celou

dlouhou noc. Julii snilo se o Bertě, Bertě o Bohumilovi, Bohumilovi a madame o Růženě . . .

Bohumil procitl s veselým srdcem a byl velmi blažen po celý den. Nad životem jeho vznášel se obraz Růženy, všechna práce ducha měnila se v radost srdce: bylo mu, jako by byl studoval toliko pro Růženu; ale skutečnost vypůjčovala sobě mnoho lesku od snův, a den žil ze sladkosti doby noční. Od první návštěvy na nábřeží přibylo této sladkosti nocem Bohumilovým velmi. Tím pak i dni staly se mu tak mily, že začal jimi šetřit a nerád i nejvěrnějším druhům svým věnoval z nich chvíli. Od téhodne však nebyl se viděl ani s Delínem. Činil si z toho právě výčitky, když tu Delín vstoupil k němu.

„Přicházím tě žádat, abys mne dnes omluvil u slečen; nemohu dnes přijít. Ač“ — připojil poněkud váhavěji, „chtěl-li jsi navštíviti je dnes také sám.“

„Budu vždycky těšiti se na tvé čtvrtky, zvláště pokud tu bude Růžena. Ale,“ ptal se s podivením, „proč pochybuješ, že bych byl dnes nechtěl přijít? Či stalo se něco?“ tázal se kvapněji, „či nevolno dnes někomu?“

„Nic nového,“ vece Delín; „nechtěl jsem býti opět já příčinou, abys snad znova musel slyšet, jak Růžena rozchází se s tebou v názoru života . . . Bohumile,“ pokračoval, když tento neodpovídal, „pověz mi upřímně, mohl bys být šťasten s Růženou, kdyby již nezměnila se mysl její?“ A zůstaviv ho u okna, procházel se pokojem.

Bohumil patře za ním, nemohl vzpamatovati se z tohoto přímého útoku na říši mladických snův svých. Delín to znamenal, a přál mu času k jasné myšlence; konečně opět stanuv při něm, jal ho

za ruku, stiskl ji srdečně a hlasem nejútlejšího přátelství ptal se opět:

„Či jest Růžena tak, jak nyní jest, tvým ideálem?“

„Není —“ smutně pravil Bohumil; „ale vždyť jest posud dítě.“

„Miluje tě již?“

„Bude mě milovat.“

„Bohumile, pusť ji s mysli! Dráha života jejího jest jiná nežli tvoje. Ty máš potřebí jiné ženy, ona jiného muže. Tebe klame mladost; ona ti nerozumí. Vy dva nesejdete se nikdy. Ty ji nedohoníš. Ona vdá se dříve, nežli ty budeš moci ženiti se. To dítě je již starší nežli ty.“

Bohumil trhl za této řeči Delínovy několikráte rukou, již Delín třímal; druhou zakryl sobě oči a vzdechnuv zdlouha pravil hlasem tichým ale hluboce žalostným: „Rudolfe! co ze mne činíš? Či nevíš, že ji miluji?“

„Vím; a přec k tobě tak mluvím, abych ti ušetřil hoře pozdějšího, většího. Znám vás oba: jste oba dobří; ale nejste pro sebe. Růžena již se nezmění. Již musíme shodnouti se s ní takovou, jaká jest; ale ty se s ní neshodneš.“

Bohumil pohleděl na Delína okem, v němž splývaly žal s nadějí, a pokrývaje ránu srdce veselým slovem, pravil s něžnou výčitkou: „Já mám víru v mladost. Růžena bude má, a budeme spolu šťastni! Až opět se vrátí do Lípové, zapomene na Prahu. Jak dlouho tu má zůstat?“

„Pan Lutar myslí, že rok.“

„Kéž by raději nikdy nebyla sem přišla. Doma nebyla tak roztržita.“

„A když se vrátí, víš, že máš již soka?“

Bohumil se podivil.

„Jestli že nebude tvou, dokud jest v Praze,

pan inspektor z Borku nenechá ti ji dlouho v Lípové. On jest bohat, a bude míti u otce přednost tím jistější, čím snáze sobě získá náklonnost slečninu.“

„Ty jsi dnes strašný, Rudolfe!“ zvolal Věžnický bolestným přízvukem, „boříš celý můj život!“ A odstoupiv od něho, sklesl při svém stolku na sedadlo, a skryl smutnou tvář do dlaní. Delín patřil naň s nejžalostnější tklivostí. Minula chvíle hlubokého mlčení . . . Pak Bohumil náhle vzchopil se z němého žalu svého, a „musím míti brzy jistotu!“ zvolal klidným hlasem, a podávaje Delínovi ruku:

„Děkuji ti za pobídnutí; ale věř, že všechno skončí se jinak, nežli se obáváš. Ty již zapomněl jsi patřiti do mladého oka. Pojďme. Slíbil jsem Růženě, že dnes opět přijdu . . .“

Vyšli. Věžnický bydlel na Karlovu náměstí. Ostrý mrazivý vítr vanul zasněženými ulicemi; na jasné obloze slunce dobíhalo svůj malý kruh. Blíže nábřeží rozloučil se Delín s Bohumilem stisknutím ruky. Nebyli spolu promluvili po celou cestu ani slova. Věžnický jest vlastně rád, že Delín dnes nebude u Lutarův. Po dnešní rozmluvě byl by mu při Růženě toliko na překážku. Ano kdyby Delín dnes šel, byl by Věžnický raději zůstal doma. Slečna Julie zajisté bude míti nějaké zaměstnání; Bohumil bude moci s Růženou promluviti o samotě. Poví jí dnes všechno, co ho blaží a mučí: Růžena neodolá jeho lásce. Měl již dávno zjeviti jí své srdce, měl již dávno úplným vyznáním vštípiti obraz duše své v její mysl, Růžena nebyla by ji naplnila obrazy nádhery světské, které teprva v Praze k ní se shrnuly.

Dnes všechno se rozhodne. Srdce mu mocně bilo, když vstoupil. . . . V síni spatřil několik

cizích plášťův a kloboukův damských. Zamrzel se. Služka pravila, že tu jsou opět ty dámy, jež zde byly v neděli v poledne poprvé, jedna stará a dvě mladé: nezná jich. Bohumil chtěl již vrátiti se, když tu Růžena vyšla z pokoje: spatřivši ho ihned ustoupila zpět a pokyvujíc mu s blahosklonným úsměvem za sebou obrátila se k oknu a oznamovala zvonkovým hlasem svým:

„Pan Věžnický, děvčátka! Již dávno neviděly jste se s ním . . .“ Bohumil rychle odložil svrchník a vstoupil.

Vstříc přišly mu slečny Trasovy. Marie přikvapila až ke dveřům, Berta stanula u stolu. Bohumil bavíval se s nimi v Lípové výborně, pohřešoval je letos v letě velmi, často vzpomínal na ně v Praze, a rád byl by s nimi někdy ve společnosti; ale dnes nenadál se jich tu proto, že si jich zde nepřál více nežli koho jiného. Viděl, že dnešní návštěva jeho zde jest již zpoly ztracena. Mžikmutím utlumil v sobě pohnutí mysli, s kterým byl vstoupil, tak úplně, jak by toho sotva za jiné příležitosti dovedl: tvář mu náhle chladla. Skorem rozpačité uklonil se Růženě, a opět s onou důvěrnou, dětskou veselostí, jakou při něm byly znaly v Lípové, vítal se s děvčaty Trasovými.

Marie, jako vždy činívala, podala mu ruku, a těšila se z milého shledání se po čase tak dlouhém. Bohumil položil hebounkou ručinku bodrého děvčete do svého lokte a blížil se podlé Marie s jasnou tváří k Bertě, k níž to již opět byla přidružila se Růžena. Stály podlé sebe jako dvě růže: jedna červená, druhá bílá. Růžena byla, jakož již plukovník také byl uznal, mnohem krásnější; ano, Berta vlastně nebyla ani hezka. Bledá, klidná tvář, tiché snivé oko v těch letech nevábí k sobě zvláštní pozornost, nejméně pak tu, která

již jest upoutána jinde. Růžena podlé Berty *svou* mladostí slavila triumfy. Pohlednuv na ně, jak v něžném objetí tu stály, Bohumil nikoliv bez tajného potěšení znamenal, že od té doby, co posléze všichni pospolu byli v Lípové, Růžena rozvila se mnohem více nežli Berta. Tato jako by v květu svém spíše byla ustoupila o jedno jaro zpět, a přece byla o rok starší nežli Růžena . . .

„Gratuluju vám slečno k novému zdraví,“ pravil se srdečnou radostí, stanuv před ní s Marií.

„To jest pravé lékařské pozdravení,“ usmála se Růžena. „Pane Věžnický, děvčata vám za ně pomohou k doktorátu.“

„Kdyby snad bylo potřebí aneb možná, třeba ještě mnohem výše,“ žertovala Marie, vzpřímujíc se po jeho boku.

„Z celého srdce ráda,“ přisvědčila Berta roztomilým přikývnutím hlavy, a přitulila se k Růženě se vší silou své duše.

„Byl jsem vždy blažen vaším přátelstvím, slečny,“ odvětil Bohumil, „doufám pevně, že si zůstaneme vždycky upřímni.“ A přitisknuv k sobě rámě Marinčino, prosil za ruku Bertinu. Berta podala mu ji. Blahost rozlila se jejím srdcem. Ale již vzala ruku rychle zpět, a jala se spěšně odsunovati černé kadeře s čela. Lekla se, že štěstím svým hřeší na Růženě . . .

„Kdy asi opět sejdeme se všichni v Lípové?“ ptala se Marie.

„Či pravda, slečny, že tak pospícháte z Prahy?“ pohledl Věžnický zpytavě s Marie na Bertu.

„Kdybychom byly bývaly tak šťastny a byly našly takový dům jako Růženka,“ odvětila Berta s povzdechem, „zajisté nepospíchaly bychom odtud ještě; ale ode dneška bude nám každá hodina mukami ještě trapnějšími. Bohu díky, že

bude brzy konec našemu roku. Nechceme otci působit nových starostí. Raději všechno již přetrpíme," a ohlížela se po dveřích vedoucích do salonu, odkud zaznívaly švitorný hlas madame S—.

Posadili se blíže okna u stolku Růženina. „Takový příbytek," pokračovala Berta, usedajíc mezi Věžnickým a Růženou a rozhlížejíc se snivým okem svým podle sebe, „taková dáma, taková knihovna, takové ticho a taková vyhlídka . . . to jest ovšem jinačí život nežli náš. Růženko! ty jsi velmi šťastna!" A přisunuvši se k ní, objala a políbila ji se vší vroucností.

„Ach, ano!" zvolala Marie toužebně: „Kéž slečna Julie by byla také naší tetinkou!"

„Odtud jest stále co zábavného vidět," přisvědčovala Růžena. „Nyní neunavilo by mne patřiti po mnohé hodiny na led, jak vesele společnost se tam proplétá a střídá. Pane Věžnický," s prosebným hlasem naklonila se k němu, „až po vaší slavnosti chtěl byste laskavě učiti mě jezdit na bruslích?"

A položivši svou hlavinku do pravé dlani usmívala se naň úkosem: „Odpustím vám to čtení ve čtvrtek; budu zase raději čítati sama," připojila smutně. „Avšak," vzpomněla sobě náhle a pravila s povýšeným hlasem: „pozvala jsem na vaši slávu ještě jednoho velmi vzácného hosta, a žádám za něho odměnu! Budete mě učit!"

Věžnický se omlouval, že bruslím naprosto nerozumí, litoval, že v takových věcech poněkud se zanedbal, a že by tudíž byl slečně v tom umění učitelem velmi chatrným. Růžena se divila, že Věžnický při svých vědách i při svých básnících neměl ani tolik volného času, aby se byl naučil věci tak kratochvilné:

„Škoda, škoda, že nemohu poprositi pana

plukovníka; ten zajisté umí všechno, čeho potřebí k životu," skončila s teskným pohledem na led.

„Kdo jest ten pan plukovník?" tázal se Věžnický, očekávaje nějaký žert.

„Bratr naší madame," odvětila Marie, „ten vzácný pán, jehož Růženka pozvala vám za hosta — a sobě za průvodce," doložila zvolna, usmívajíc se.

„Když sám se nabízel, tetinka přece nemohla zdvořilost jeho zamítnout," pravila Růžena, jako by chtěla omlouvati se. „Však nám bude pro parádu všem."

„Zvláště když umí všechno, čeho potřebí k životu," přisvědčil s trpkým poněkud přízvukem Věžnický, ač chtěl toliko zažertovati.

Berta ucítila ten jemný osten podrážděného citu jeho, a chtějíc Růženě usnadniti opravu přenáhlených zajisté slov, připojila rychle k výčitce Bohumilově: „Totiž k životu kratochvilnému."

„A ten jest přece nejmilejší spůsob života," namítala Růžena. „Prosím vás, co máte stále na těch knihách? Jsem tu již několik měsícův, vídám tetinku čítat každý den po několik hodin; ale když odloží knihu, vždycky buď sobě vzdychne aneb dlouho jest zamyšlena . . . Nikdy před tím nemyslila jsem, že jsou knihy tak smutny; nyní mám z nich strach. Pan Věžnický minulý čtvrtek laskavě obětoval se za mne. Bože, dnes máme již zase čtvrtek; jak ten týden rychle uplynul; a pan Delín jest nemilosrdný. Tetinka již od několika dní osvobodila mě ode všeho čtení i psaní."

„Pan Delín, slečno, dnes nepřijde, máte mu dobrotivě prominout."

„Má úplné odpuštění!" zvolala Růžena radostně.

„Ale," doložil Věžnický volněji, „požádal mě, abych ho zastal."

„Počněte hned!" Berta i Marie prosily zároveň. „Dokud jsme zde také my," opakovala žádost Berta, pohlížejíc k němu prosebným okem.

„Povídejme si raději," přimlouvala se Růžena. „Škoda večera. My vám tu knihu půjčíme domů; nechte si ji, jak dlouho chcete . . ." a již vstala, aby jim ji přinesla, když tu za dveřmi salonovými ozval se živější hovor, a uklánějíc se Julii spůsoby nejsladšími vyšla madame, aby vybídla děvčata k odchodu. Však tu spatřivši Věžnického mezi Bertou a Marií, stanula příjemným úžasem; pak obrátila se tázavě k Julii a vidouc ji usmívati se, přimhouřila co nejmilostněji své zářivé oči, uložila vrásky svých rozjařených tváří kolem úst v nejčtveračivější úsměv, a hrozíc velmi něžným hnutím ruky a prstu, pravila tajemným pološeptem: „Děťátka, pozor na srdéčka, aby se neporanila!"

„Vždyť tu jest lékař, madame," odvětila svěžím rozmarem Růžena, kynouc k Bohumilovi, kteréhožto Julie svému hosti hned presentovala co známého. Opětujíc mnohými ceremoniemi jeho úklonu, madame nezměnila ani mladickou tvář ani cukrový hlas, když pravila: „Takový doktor jest pro takové pacienty velmi nebezpečný, zvláště jest-li sám raněn," a upřela své zkušené oko na mladého muže, kteréhož hned po prvním vzhlédnutí vřadila do třídy příjemných.

„Pak, madame, nezbývá nic jiného, nežli aby pacient a doktor léčili se vzájemně."

„Bravo, doktore!" zvolala madame; „my všechny podpíšeme váš diplom!" Když odcházely, Berta šeptala Růženě: „Blažený večer, Růženko,

s Bohumilem. Nehněvej se na nás, že jsme zůstaly tak dlouho.“

„Bláhová!“ odvětila jí šeptajíc Růžena smíchem, z něhož však prokmitla nevole. „Deset let fantasírovat a pak být doktorkou na vsi! . . .“

Berta se zachvěla. Když pak líbala se s ní, cítila led na rtech, mrazilo ji v srdci . . . Ohledla se po Bohumilovi a slza vstoupila jí do oka.

Již byly ve dveřích, madame ještě stanula a spěšně pravila k Julii: „Pro zejtří, slečno, těším se na zvláštní zábavu. Pojedeme sanicí. Bratr si dnes koupil krásné koně.“

„Toť zajisté z nejpříjemnějších zábav zimních,“ odpověděla Julie. „Ale v lesích a v širém poli jest lepší nežli po ulicích pražských.“

„Budete-li jezdit po nábřeží, milostivá paní, budu se dívat,“ pravila Růžena.

„Jezdit také bylo by ti ovšem asi milejší,“ namítla Marie.

„Prozradím tajemství k vůli Růžence,“ usmívala se madame.

„Nestaje-li sníh, bratr jakožto přijatý průvodce zaprosí slečny Lutarovy, aby ráčily užíti jeho šibké povozky k promoci pana Věžnického.“

„Pane Věžnický,“ ohlížela se po něm Růžena, „prosím vás, vyberte si podlé kalendáře den, kdy bude nejtužší mráz a nejvíc sněhu.“

Však Bohumil neodpověděl k této prosbě. Odešel již ze síně do pokoje, když madame byla domluvila, i ač dvéře byly otevřeny, choval se, jako by slova Růženina již nebyl slyšel. Stál zadumán u okna. A když konečně Julie s Růženou se vrátily, poroučel se ihned také s omluvou, že přišel toliko oznámit milostivé slečně, že pan Delín dnes jest příliš zaměstnán.

„Opouštíte nás oba!“ zasteskla sobě Julie. provázejíc Bohumila.

„Bude tu veseleji beze mne,“ odvětil tichým hlasem Věžnický, a pozvedl své smutné oko k Julii. Ona v něm přečtla všechno.

„Nezapomeňte na naši sanici, pane Věžnický!“ volala za ním od zrcadla Růžena.

„Vy, slečno, také ne!“ napomínal Bohumil.

Odešel; ale nevěda ani kudy bloudil dlouho do noci po ulicích pražských nejhustší chumelicí . . .

„Jak se povětrnost změnila,“ přivítal ho domovník, vida, že jest všecek zasněžen. „Odpoledne bylo tak jasno.“

„Bude výborná sanice,“ odvětil Bohumil, setřásaje se sebe sníh. Myšlénky nemohl střásti se sebe. Ty chumelily se v něm, až mu zavály duši.

VI.

Julie měla noc trapnou. Nepokojnou myslí uvažovala, jak znenáhla vzrůstá kolem ní život, jakéhož v příbytku svém nikdy nebyla by nadála se, a jemuž v ní samé není pražádné ozvěny. Lekala se nepříjemného rozvoje a ještě nepříjemnějšího konce nynější situace: viděla, že ač mimo svou vůli a své vědomí, Růžena sama již strhuje ji do svého obzoru, že zapletá ji do poměrův velmi nepohodlných, do známostí zbytečných. Bylo jí, jako by příbytek její byl se stal jí samé cizejším, jako by nebyla doma u sebe samé. Těšila se, že poznala Bohumila, Bertu a Marii, ale známost s madame byla jí velmi nemila. K lidem toho druhu netoužila nikdy. Pokud Trasovic děvčata zůstanou v Praze, nebude ovšem lzé, vymknouti se z tohoto náhlého přátelství; ale až Růžena tu

bude sama, Julie chce od madame opět znenáhla ustupovati: ač bude-li toho pak ještě potřebí. Snad madame sama po setření novoty přesvědčí se, jak vlastně velmi málo zábavy Julie jí poskytuje, a zápal nové známosti ochladne rovněž rychle, jako se roznítil. Ale do těch dob bude s ní asi mnohá chvíle tak nudná, jako byla dnešní.

K tomu ještě bratr její, plukovník počíná býti až příliš úslužný! Julie by velmi nerada, aby snad nahodilé setkání se s ním mělo být počátkem další nějaké důvěrnější zdvořilosti, jakouž madame jmenem jeho již dnes velmi honosně věštila. Ani nedbajíc řečí, které po městě by se ozvaly, Julie není milovnicí podobných zábav a prchavých známostí; Růžena pak již nemá potřebí pobudky k životu rozptýlenému . . . Až plukovník sám učiní své pozvání, Julie poděkuje mu za jeho laskavost omluvami nejplatnějšími, netoliko k vůli sobě, ale i k vůli Věžnickému, jemuž Růžena radostným uvítáním noviny, o kteréž plukovník snad sám posud nic neví, spůsobila smutný večer. Ubohý hoch! odešel s hlubokým žalem . . . jako by pochovával svou naději . . . A přece vlastně nikdy žádnou neměl. — Růžena nebude jeho . . . vždyť není ani možná, aby to již nebyl znamenal, že k němu nemá ani nejmenší náklonnosti. Vždyť on nemůže zajmouti mysl její obrazy skvělého života hmotného. Delín svým proroctvím o Růženě klamal se dvakráte: poprvé při Julii, podruhé při Věžnickém . . .

Mluvili spolu o tom již často, ale není pomoci. Duševní život v Růženě již nerozkvete, proto že v ní schází zárodek . . . Julie vzdala se při ní vší naděje; a hledíc již toliko, aby, pokud u ní samé jest k tomu příležitost, vycvičila ji v hospodářství domácím, bude čekati, až otec

opět vezme ji domů, aby bezpochyby provdal ji za pana inspektora v Borku . . . Pak bude všechno skončeno . . .

Ale do té doby jest ještě daleko . . . Kdyby nebylo Věžnického, Julie měla by zajisté i při vší své nespokojenosti s Růženou mnohem méně starostí; ale tak obává se již každé návštěvy Bohumilovy, vědouc, že bude muset opět patřiti na ten ohromný kontrast dvou mladých srdcí. Nemohouc však Bohumilovi pomoci, pokud Růžena jest u ní, bude dbáti alespoň o to, aby ji vzdálila všeho, co by mohlo dotknouti se ho tak nemile, jako dnešní hovor o saních plukovníkových. Když by nebylo vyváznutí jiného, raději nepůjde s Růženou na promoci; Bohumil bude litovat, ale smíří se za dnešní mrzutost . . .

Zejtra mu bude psát, pozve ho a poradí se s ním o to . . . Nejraději by ovšem byla, kdyby Bohumil jasně prohledl a se shodl se skutečností. Julie sama nemůže probuditi ho ze sna, ač by to zajisté učinila dotknutím jemnějším, nežli jakého Bohumil konečně ucítí z ruky jiné . . . Nazejtří byl den před štědrým večerem. Růžena poslala své dary otci, a v listu též zmínila se s patrnou radostí o všech přípravách k promoci Bohumilově.

Pan Lutar byl své dary Julii a Růženě odeslal již včera. Došly dnes ráno. V listu k Julii opakoval své vroucí přání, aby Růžena při návratu svém zasnoubila se s panem inspektorem, který na ni vzpomíná s upřímnou náklonností, a s kterým také on již o všechno ostatní byl se smluvil v dorozumění nejsrdečnějším; těší se na blaženou budoucnost Růženinu, a děkuje Julii za všechnu péči, kterouž Růženě i jemu připravuje takové štěstí. Julie zvala písemně Delína a Bohumila na štědrý večer.

Odpoledne vyšla s Růženou, aby jim koupila též dárky na zejtřejší večer. Ještě když se k tomu strojily, ozval se náhle na ulici dunivý šum a jasné hopkující klusem cinkání zvonečkův. Růžena přiskočila k oknu. Plukovník a madame jeli sanicí. Madame ohlédla se k Růženě, a usmívajíc se pokynula hlavou. — Julie uhodla, kdo jel... Na všech ulicích bylo velmi živo, ruchlivo, veselo. Na všech tvářích skví se radost; každý spěchá se svým tajemstvím, kterým zejtra překvapí toho, koho miluje. Sladko, velmi sladko jest blouditi městem v tuto krásnou dobu před štědrým večerem. Všichni lidé jsou tak dobří, tak šťastni; každý nese dárek, každý má někoho rád . . . Jak milo jest procházeti se touto obecnou dobrotou a štědrostí, v tento čas, alespoň jednou za rok možno viděti, že jest mnoho, mnoho lásky na světě . . .

Julie s Růženou kupovaly pro své hosti rozličné ozdoby na psací stolek, když do téhož krámu vstoupil také plukovník Lauf. Spatřiv je za mnohými damami, přiblížil se k nim, a žehnaje svému osudu, který již dnes strojí mu štědrý večer, dada mu potkati se tu se slečnami, prosil je, aby mu pomohly z rozpakův, a vybraly mu také nějaký dar pro jeho sestru.

„Pan plukovník zajisté bude umět velmi dobře sám vybírati dary pro dámy," pravila Julie.

„Má krasochuť, slečno, zdivočela na pustině; rád bych dal se na učení k damám."

„Kdo tak skvostný povoz sobě zřídil," žertovala Růžena, „dovede i náušnice koupit."

„Byl bych blažen, slečno," pravil pološeptem Lauf, nakloňuje se k Růženě, „kdybych pro vás je vybrat směl, bych zkusil, či pravdu mluvíte, a spolu bych skromné díky vzdal za vaši lichotnou pochvalu." Růžena se zarděla.

„Pan plukovník na pustině nezapomněl cvičiti svůj humor na dětské naivnosti," odvětila za ni Julie, již sbírajíc své drobné koupě a poroučejíc se panu Laufovi chladnou úklonou.

„Nesmím již své slovo nechat v zástavě, bych i nového měl doznat pokárání," pravil plukovník, kloně se odcházejícím damám s tváří nejveselejší...

Když vyšly, Julie napomínala Růženu, aby příště v podobných rozmluvách byla opatrnější. Růžena usmívala se, pravíc, že ten okamžik rozpakův vyplatil by se jí, kdyby pan Lauf zejtra jí poslal nějaký drahý šperk. Ač Julie s touto její nadějí nebyla nikterak spokojena, ano ač s přísným podivem jí se tázala, jakým spůsobem by od plukovníka, pána jim všem naprosto cizího, mohla přijmout dar, i kdyby skutečně jí ho nabízel, tož Růžena nemohla zbaviti se myšlenky, že pan Lauf svým slovem přece jest jí nějakým darem povinen, a že jest jeho starostí, aby jí ho nabídl spůsobem takovým, jakým by ona mohla přijmouti ho. Nepochybovala, že se k ní tak zachová. Jdouc mlčky podlé Julie, přemýšlela, jaký šperk nejlépe by jí slušel, a jaký nejvíce by ji těšil.

Julie neměla z tohoto nového potkání se s plukovníkem velikou radost. Nemohla upamatovati se, že za tu krátkou chvíli, co s ním poprvé mluvili u madame S— jeho sestry, byly se staly takovými přáteli s ním, aby bylo bývalo lze nadíti se dnešní důvěrnosti jeho, která již nepřestávala na pouhé zdvořilosti, a kterou tudíž Julie hleděla od sebe odmítnouti. Proto že však posud přítelem není, snadno uhodnouti, že chce státi se jím, a sice Růženě. Všechna pozornost a úslužnost jeho jest obrácena k ní; a při směru mysli Růženiny jest ovšem obávati se, že galantnost jeho bude vítězem, bude-li mu dána další příle-

žitost . . . Jest *obávati* se? Ano, Julie zajisté ví, že Růžena neumí ceniti štěstí srdce, ale přece by jí přála, aby šla za muže mladšího nežli plukovník. Vždyť jest také mezi mladými muži až úžasná většina takových, kteří mají s Růženou stejný cíl života. Pan inspektor v Borku nebude duchem a srdcem asi tak příliš vysoko vznášeti se; ale jest přece skorem o dvacet let mladší nežli pan plukovník, a takový rozdíl jest na pováženou i při dvou idealistech.

Tělo zajisté i při nejvyšším horování citu má velikou cenu, a chceme-li býti upřímni: člověk má přece vždycky radši člověka nežli anděla . . . Pouhý duch našemu srdci nestačí . . . Kdyby Julie s myslí Růženinou a v letech jejích měla jíti za plukovníka, velice by se rozpakovala. Ale podivným během věcí lidských, mladé idealistky vdávajíce se mnohem více, dbají také na mladost mužovu, nežli děvčata, tak zvaná velmi praktická. Než, příroda nedá přece nikterak oblouditi se ani praktikami sebe důmyslnějšími, a *nejpraktičnější* nevěsty bývají pak nejblouznivějšími ženami; toliko s tím malým rozdílem, že při muži, bohatém mrzoutu, užívají peněz, blahobytu, pohodlí a nádhery života: poesii a lásku hledají sobě jinde . . . Těmito a podobnými myšlenkami Julie za příčinou včerejšího potkání se s plukovníkem nepokojila se i dnes ráno, když mimo svůj obyčej přišel Delín. Julie byla sama v pokoji.

„Jsme opět o jednu naději chudší, slečno; či spíše již toliko o jednu starost," pravil vesele. „Věžnický odtrhl Růženu od svého srdce," dodal s tichou vážností.

Julie podivila se, a převracejíc listy v knize zamyslila se na chvíli, ani nedbajíc, že Delín čeká na odpověď. Konečně vzdechla sobě z hluboka,

pokývla několikráte hlavou a obrátivši se k Delínovi, pravila klidným hlasem: „Muselo tak přijít. Lépe dříve nežli později . . . Ale je toho přece škoda . . . Jemu bude lépe!“

Delín vypravoval Julii, že Bohumil s tváří velmi bolestně vzrušenou dnes časně ráno k němu přišel, a vylíčiv mu několika velmi dojemnými slovy veškerou slast a všechno hoře své tajné lásky, a všechen boj, jenž z nenáhlého poznávání vlastní podstaty života Růženina v duši jeho konečně byl vzplanul, zdržuje slzu v očích, pevným ač hluboce smutným hlasem mu sdělil, že obraz Růženy v mysli své na věky pochoval . . . „Byl velmi bledý,“ pokračoval Delín soustrastně, „trapně probdělá noc zanechala mu roušku svou na očích a na čele; tisknul mi ruku se vší vroucností bolestného citu svého, a objav mě se vší srdečností, poslal vám, slečno, po mně prosbu, abyste mu své přátelství zachovala, ani když sem nepřijde již, pokud Růžena bude v Praze. Od dneška za týden má promoci; těšil se dlouho jako dítě na tento den, nyní prý bude mu velmi smutným. Snad prýnaň nezapomenete.“ Julie poslouchala s velikým pohnutím; bledá tvář její zastřela se žalem, temné oko stanulo v zamyšlení . . . když Delín dávno byl domluvil, pravila jako z hlubokého sna: „Opět o jednu lásku méně na světě!“

„Tať byla toliko traplivá choroba, z které Bohumila zajisté vyhojí pravdivá láska.“

„Ale Růžena?“ tázala se tesklivě Julie.

„Má svou filosofii života a pomůže sobě sama. Lidé jejího druhu bývají po řídku nešťastni. My, jak se mi zdá, jsme s ní již hotovi; či spíše ona s námi!“

Mluvili opět o Bohumilovi. Julie od prvního dne, co ho byla poznala, tušila takový konec jeho

náklonnosti k Růženě, za poslední doby již ani jiného rozhodnutí neviděla, ještě dnes v noci přála si, aby Bohumil konečně poznal marnost svých nadějí . . . a přece zpráva Delínova ji překvapila, ač i s ním častěji byla mluvila, že tak se skončí.

„Těšila jsem se na dnešní večer; bude taky smutný, jako by tu někdo dnes byl umřel . . . Jest mi přece velmi líto Růženy," pravila žalostně. „Přijďte přece na večer, pane Delíne," prosila toužebně, „nemohla bych s ní dnes být sama . . . v tu krásnou, posvátnou chvíli, kde lidská srdce kvetou, a kde každý jest tak rad dítětem. Vedle Růženy samotné nemohla bych jím být."

Delín slíbil, že zajisté přijde, ač mu též velmi žal, zůstaviti Bohumila na samotě. Julie mající plné oči slzí odevzdávala Delínovi pro něho dárek, jejž mu chystala na dnešní večer; žádala Delína, aby mu pověděl, že k tomu dárku přikládá mu srdce své . . .

Odcházeje Delín na schodech potkal se s důstojníkem, který ho prosil, či tu bydlí slečna Lutarova. Delín pokynul mu ke vchodu, a s podivením odešel; neznal ho. Byl to plukovník Lauf.

Julie užásla, čtouc jeho navštěvenku. Zadívala se do ní a neodpovídala, až služka milostivé slečně opakovala, že pán čeká. „Bude mi vítán," pokynula mdlou rukou Julie, stále ještě myslíc na Bohumila více nežli na vstupujícího hosta. Jako z hlubokého unavení vstala mu vstříc, když byl pronesl již svůj pozdrav, a lehýnce uklánějíc se mu, vítala ho s patrnou roztržitostí.

„Pohoršení, které jsem, milostivá slečno, mimo vůli svou ve vaší mysli včera vzbudil, budiž mi při vás omluvou dnešní mé nevhodné návštěvy.

Vina jest zajisté na mně; ale přicházím s prosbou za prominutí. Kdybych vyzvání, s kterým osměluji se k vám, milostivá slečno, blížiti se dnes, byl podal vám včera ráno, dobrota vaše byla by mě soudila snad mírněji . . .“

Julie poslouchala s rostoucím žasnutím. Byla již tušila účel plukovníkovy návštěvy, ale bála se přisvědčiti tomu tušení . . .

„Nepamatuji se, pane plukovníku,“ pravila se zdvořilostí stále napnutou zvouc ho do salonu, „nepamatuji se, že byste byl kdy v něčem mi ublížil.“ A kynouc mu k pohovce usedla naproti němu. „Snad nějaké nedorozumění, pane, kterého by mně samé bylo velmi líto . . .“

„Račte již dovolit, milostivá slečno, když budu mluvit zpříma, jako voják.“

Julie se uklonila.

„Slova, kterými včera za vaší přítomnosti jsem odpověděl k roztomilému žertu slečny Růženy, zajisté překročila meze poklony dovolené mužům, jižto s damami teprva jednou měli čest mluvit. V tom jsem chybil, a prosím za prominutí. Ale slova má byla toliko pro cizí ucho tak pohoršlivá; já myslil je upřímně. Milostivá slečno, přicházím nabídnouti slečně Růženě svou ruku.“

„Pane plukovníku!“ zvolala Julie unešena podivením.

„Ano, milostivá slečno, nedotknu-li se již práv jiného muže, přicházím prosit, chtěla-li by slečna Růžena býti mou ženou. Jsem vdovec, bezdětek, mám dvacet tisíc důchodův ze svých statkův a rád bych žil ve Vídni.“

„Růžena má svou svobodnou vůli, pane plukovníku,“ odvětila Julie, všecka vzrušena.

„Či smím prosit, milostivá slečno, abyste slečně Růženě mou žádost sděliti ráčila?“

„Pane plukovníku, zajisté příliš nepospícháte z Prahy . . . Takový krok má potřebí rozvahy . . , Děvče jest velmi mladé . . . otec . . .“

„Příští týden musím odejet, slečno; do té doby rád bych znal rozsudek . . . Děvčata v těch letech přece již se vdávají . . .“

V tom Růžena vešla do salonu. Poznavši plukovníka podlé hlasu hned při vstupu jeho, blížila se ze třetího pokoje za nimi a vyslechla celou rozmluvu; neboť plukovník mluvil ze zvyku velmi hlasitě. „Plukovník — dvacet tisíc důchodův, Vídeň —“ jako bleskem projelo jí hlavou; celá bytost její zaplesala; již v sobě rozhodla a tiše vešla . . .

„Tu již sama přichází,“ pravila Julie k panu Laufovi; „račte zeptati se jí sám . . .“ a chvěla se v duši své nadějí a bázní. Byla by snad přísahala, že Růžena, neodmluví-li přímo, vyžádá sobě alespoň lhůtu na rozmýšlenou, na poradu s otcem, s tetinkou, s přáteli.

Plukovník přistoupiv k Růženě, přednesl jí svou prosbu s nejněžnější delikatností, nezapomínaje ovšem zmíniti se o svých důchodech, statcích a svém domě ve Vídni. Když pak končil svou sladkou řeč osudnou otázkou: „Mohla byste odhodlati se, slečno, na život se mnou? . . .“ tu Julie upjala ouzkostlivě své oči na její růžová ústa, a cítila krev až ve spánkách . . . Plukovník též žíznivou dychtivostí práhl jejího slova, pohlížeje na ni s větší obavou nežli nadějí. Růžena po krátkém rozmýšlení zvedla uzardělou tvář, pohledla vesele na tetinku, sklopila své krásné modré oči, a uklonivši se lehounce plukovníkovi, pravila pološeptem: „Ano, pane . . .“

Julie cítila bolestné stisknutí srdce, mdloba rozlila se jí všemi žilami, pevně sevřela rty, aby

nevzkřikla . . . kalilo se jí před očima. Plukovník radostí vzplanuv, podal Růženě ruku; ona položila do ní svou, kterou on políbil nejútlejším přitisknutím svých rtův . . .

Při večeři sluha přinesl slečně Růženě Lutarové s listem pana plukovníka Laufa skvostné kožené pouzdro. V listu prosí pan plukovník, aby slečna přijala tuto památku dnešního krásného dne. Otevřela v nedočkavé radosti pouzdro . . . drahocenný šperk briliantový zazářil jí ve světle štědrovečerním . . . Byla nevýslovně šťastna a divila se, že tetinka a pan Delín po celý večer tak málo mluví. Růžena byla vesela jako dítě; Julie a Delín byli velmi vážni . . . Jmeno Bohumilovo nevyslovil nikdo . . . Bohumil seděl v hostinci sám jediný u osamělého stolu . . .

Růženě snilo se o nádherném paláci, o zlatě a aksamitu; ze všech slov plukovníkových hrčely kočáry a vzpínali se koně. — Nazejtří přišla s bratrem madame S—, aby pozdravila nevěstu, svou roztomilou švakrovou.

Julie podala panu plukovníkovi adresu svého bratra.

„Nejlépe bude, když Růženka s Arturem sami pojedou k panu Lutarovi," radila madame, a radostně objímajíc Julii: „slečna Julie zajisté prokáže jim tu laskavost, že je k panu bratrovi doprovodí."

Julie slíbila se k tomu ochotnou. Plukovník vděče se za toto přátelství slečně co nejzdvořileji, tázal se, zdali by mohl zaprositi ji k té radostné jízdě na příští pondělí, ač bude-li pohoda . . .

„Bude pěkný den," pravila s úsměvem Růžena, „vždyť pan Věžnický má promoci."

„Ach, pravda!" rozpomínala se madame.

„Pan doktor nám promine," těšil sestru Ar-

tur; a obraceje se s lichotivou tváří k Růženě: „za mou vinu Růženka pozve ho na svatbu . . .“

Ještě dnes šly do Lípové tři listy k panu Lutarovi: psala Julie; plukovník s Růženou psali také.

Růženě vzešel život, jaký vždycky sobě přála...

V pondělí byl jasný zimní den. Sníh tuhnul mrazem. Dvoje saně s bujným spřežením letěly do Lípové: v prvních seděla Julie s Růženou; v druhých plukovník.

Na promoci Bohumilově byli madame s děvčaty Trasovými a Delín.

Z parku Lipovského přes hlubokou úžlabinu, z nížto po skaliskách šumný potok pospíchá na blízkou lučinatou rovinu, vede most do háje, v jehožto stínech za úpalu červencového jest milý útulek. Široké, jemným pískem posypané stezky proplétají se hustým loubím a zavádějí na bujné pažity, k studánkám, k mechovým besídkám . . . do posvátného ticha, nad nímž vznáší se toliko sladký zpěv blaženého ptactva lesního.

Sem za doby odpolední ráda zabluzuje Berta. Když z jara byly vrátily se z Prahy, první vycházka do přírody, za kterou po celý rok tesknĕ byla toužila, vedla ji sem. Má tu svou besídku: zná všechny kvítky, co při ní rostou, zná všechny ptáčky, co nad ní zpívají . . .

Usedla sobě na pažitu, položila knihu vedlé sebe, a pohrávajíc sobě s pomněnkami, ježto v klín byla sebrala, aby z nich uvila věnec, patřila nepohnutým snivým okem do stínův lesních. Několik paprskův slunečních promyklo se hájem, a přeletěvše po ozářené smaragdové stezce pažitové, rozlily se po milostné tváři dívčí . . . V tom zvuky veselé písně probudily Bertu ze snění. Poznala

ten milý hlas, srdce roztoužilo se po něm . . . byl to Bohumil . . .

Již minulý týden slyšela, že přijel navštívit své rodiče. Posud však nebyla ho spatřila. Neviděla ho, jak o vánocech. Ale Bohumil vídal ji tu od příchodu svého co den. Prvního dne, když přijel, zhledl ji tu z daleka; od té doby přicházíval, aby se blažil pohledem na ni . . .

Vidouc, že se blíží k ní, Berta sklonila jemně zardělou tvář, a jala se vybírati pomněnky nejpěknější. Ale ruce chvěly se jí; nemohla ty méně pěkné oddělit . . . bylo jí nevýslovně sladko . . . čím blíže Bohumil přicházel, tím mocněji bilo srdečko její . . . jediný nade vše krásný a blahý cit jal veškerou její mysl . . . pomněnky množily se jí před očima, ruce sklesly v klín . . . vše kolem ní zmizelo; neviděla nic . . . toliko Bohumila, který již byl usedl podle ní . . . „Spojte tuto mou růži se svými pomněnkami —“ prosil sladkým hlasem, podávaje jí krásné poupě . . .

Berta pohledla naň se vší slastí svého srdce, a vztýčila k němu chvějící se ruku . . . Bohumil poznal svůj ráj v jejich očích. Položil poupě na její klín, a pojav její ruku, třímal jí dlouho, dlouho . . .

Za několik dní přijeli do Lípové také slečna Julie a pan Delín. V zahrádce úřadnické byla svačina. Byli všichni pospolu. Tu přinesl posel list panu Lutarovi. „Z Vídně. Čti, Julinko!“ žádal ji Ludvík.

„Jest velmi šťastna,“ ohlašovala Julie, skládajíc opět list.

„Bohu díky!“ pravil Delín.

Jen výš!

Román

Michala Balucského.

Z polského od

Vojtěcha Bardouna.

Matice lidu ročníku XIV. číslo 2.

(Běžné číslo 80.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1880.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1880.

I.

Přede skladem klenotníkovým zastavily se k večeru dvě dívky vracející se ze skladiště domů a prohlížely si skvosty, které se při třpytivém plynovém světle zdály čarovně krásnými. Zvláště jedna jevila živou zaujatosť ve prohlížení šperků těch a velké černé oči její těkavě a se zálibou zahleděly se na některé věci. Drobná, bledá její tvář ostrých rysů byla v tu chvíli mocně oživena. Tvář ta měla jemný profil, krásný nosíček, malá ústa, a jevila svižnou, čilou a ráznou přirozenosť. Rusé vlasy, v silně zlatou barvu přecházející, tvořily čarovnou protivu s černýma očima i dvěma obloučky černých obočí. Protiva ta činila ji krásnou a vábila k ní pozornosť.

„Pohleď, má drahá," ozvala se zlatovláska ku své družce mnouc mimovolně dlaň její v rukou svých, „to jsou překrásné náramky. I ty jehlice a náušnice náležejí zajisté k nim, neboť jsou téže práce. Toť celá garnitura. Ach, jakou radosť bude míti ta, která ji dostane!"

Oči mluvící dívky zajiskřily se při tom pomyšlení tak, že se zdály jako dvě zrcadla, v nichž se odrážel lesk všech diamantů skladu.

„A proč by ji dostala? vždyť si ji může kou-

piti," řekla jí společnice, brunetka lahodného vzezření, a červená buclatá tvářička se jí při tom zapálila; vězeltě ve slovech její malý úšklebek.

„Koupiti? Ach, jak jsi, Teklo, podivná!" pravila a rozesmála se první ukazujíc ve smíchu bílé, drobné zoubky. „Ještě snad za své peníze?"

„Proč by ne, měla-li by v takých skvostech zálibu?"

„Kdož by jí neměl? Ale byla by to ženská politování hodná, která by si takové žádosti sama ukájeti musila. Nač jsou muži? Ženě jest říci své přání, aby měla, co chce."

V té chvíli jakýsi mladík elegantně vystrojený, přecházející ulicí, zastavil se též před krámem. Jakoby si chtěl prohlížeti šperky přistoupil blíže k děvčatům a místo na vystavené věci vrhl smělý a pronikavý pohled pod černý klobouček zlatovlásčin. Tato drzá dotíravosť ji patrně urazila. Odstoupla od mladíka a přísným pohledem změřila dotíravce od hlavy k patě, obloučky její černých obočí se stáhly k sobě a utvořily nad nosíčkem zlobivou vrásku. Čiperná ta osoba učinila další sblížení, po němž mladík toužil, nemožným a zahnala mu všecku odvážlivost. Postál ještě chvilku, popravil si na nose zlaté brejle, pohledl mechanicky na výstavu a šel dále. V jisté vzdálenosti se však zastavil, přešel na druhou stranu ulice a odtamtud dívky pozoroval.

„Pojďme již, Márinko, je pozdě," ozvala se ruměnná brunetka táhnouc družku a nepokojně se ohlížejíc.

„Počkej ještě chvilku, podívám se na ten nášijník."

„A co ti z toho pojde?"

„Také pozorování tříbí, má milá, vkus a znalosť věcí. Kdyby se mi někdy přihodilo, že bych

něco podobného vybírati měla, nebyla bych v nesnázích, co vybrati.“

„Či myslíš, že někdy v takém postavení budeš.“

„Proč ne? Žádná z nás neví, jaký život ji čeká. A Herminka? Kdo by se byl nadál, že bude plukovníkovou, že bude míti svůj kočár a služebníky? A byla pouze prostou švadlí. Každou z nás může podobný osud potkati.“

„O! já bych si takého osudu nepřála. Povídají, že na ni v domech, kam chodí, křivě pohlížejí.“

„Proto, že si neumí slušně vésti. O! já bych to znala. Cítím v sobě schopnosť na velkou paní.“

„Plácáš, má drahá. Pojďme raději domů, jest již pozdě. Otec se na mne bude hněvati.“

Ohledla se opět starostlivě kolem po pusté ulici a spatřila onoho mladého člověka, upřeně je pozorujícího; potáhla tudíž svou družku za sukni a pravila:

„Pojďme, jakýsi pán nás s oné strany ulice pozoruje.“

„Neohlížej se tam, toť tentýž, kterýž tu u nás před chvílí stál.“

„Co si o nás pomyslí, pojďme již, já se bojím.“

„Jsi dětina, přece nás nesní. Nuže pojďme, podej mi ruku.“ A podavši rámě třesoucí se a starostlivé družce šla s ní dále. Mladík jako stín šel v jisté vzdálenosti stále za nima. Když zahýbaly v pobočnou ulici, přistoupil k nim blíže, tak že ho jen několik krokův od děvčat dělilo. Tekla znepokojena tou smělostí neznámého chtěla zrychliti krok, ale družka ji zadržela a postupovaly dále krokem jistým, jednostejným.

Tak došly do malého, jednopatrového domku, stojícího u sadův. Když měly již vstupovati na kamenné schodky, vedoucí do úzké síňky, Márinka

se zastavila a obracejíc se ku své družce ozvala se dosti vysokým a silným hlasem, a s určitým záměrem, aby ji slyšel za nima jdoucí mladík.

„Nemáš drobné peníze?“

„K čemuž potřebuješ nyní peněz?“ tázala se Tekla nepokojna tím zastavením.

„Ráda bych zaplatila onomu pánu za cestu, že si nestěžoval a doprovodil nás.“

„Mári! co děláš?“ ozvala se po tichu Tekla. „Dej mu pokoj, pojďme již.“

„Škoda jen, že se nepostaral o lucernu. Kdo se zabývá vyprovázením, jest povinen zaopatřiti si ji přece.“

Tekle již bylo té Márinčiny smělosti přes příliš, vyrvala násilím svou ruku z její ramena a vběhla čerstvo do síně. Márinka byla nucena jíti též.

„Počkej, kam pak běžíš?“

„Ale Márinko, jak jsi jen něco podobného mohla říci?“

„Třeba jej poučiti. Podruhé nebude míti takou chuť k vyprovázení.“

„A kdyby ti byl něco řekl.“

„Zajisté bych mu uměla odpověděti.“

„Ach, já bych se nikdy k něčemu podobnému neodvážila.“

„Ty bys potřebovala ochrance, ošetřovatele.“

„Ne, ale tak bych nejednala, nezavdala bych k tomu příčiny.“

„Proto mám tedy býti nevolnicí a seděti doma jako klášternice? Jsem zvědava, proč bychom neměly také svobody jako muži?“

„Ach, tlachalko, co ty všecko nenapovídáš? Kdyby to můj otec slyšel. No, dobrou noc, mám ještě doma mnoho práce.“

„Kam půjdeš zítra do kostela?“

„Jak obyčejně, do našeho farního kostela.“

„Tam málo kdo bývá. Já půjdu k Panně Marii. Obléknu si poprve svou novou modrou sukni; přijď k nám hned po obědě, budeš mne v ní viděti. Ráda bych věděla, jak se ti bude líbiti. Tedy dobrou noc.“ Tak hovořily na dvorku domu, do něhož vešly. Márinka notujíc si jakousi veselou píseň běžela rychle po schodech na pavlač zacloněnou střechou a zmizela v malé síňce, Tekla vešla do bytu dole, jehož dvéře měly kamenné veřeje, zubem času již velice zkažené a vydrolené. Tmavou kuchyňkou, v níž byly umístěny různé hospodářské věci šlo se do prostranné, ale špinavé a dosti pusté světnice, kde stál nízký ševcovský stolek a několik pořádně již vyseděných a černých stoliček; na stolku hořela lojová svíčka, a okrouhlá báně vodou naplněná a před ní stojící propouštěla a sesilovala její světlo. Při světle tom pracoval jakýsi starý, neoholený a dosti ošklivý člověk, vedle něho seděl chlapík s naježenými vlasy, ospalý, smolil dratve, mazal popem cvočky, a po chvíli vždy přiklepnul, a kocour sedě na okně přihlížel ospalýma očima pohybům pracujících rukou a časem dřímal. Starý člověk se zeleným stínítkem na očích, zpíval pobožné písně jednostejným, nosovým hlasem přerušuje někdy zpěv rázným napomenutím chlapíka ku práci. Byl to dělník, pracující již třicet let u Teklina otce, pana Tomáše Barylkěviče, mistra a zároveň staršího obuvnického cechu. Učili se někdy spolu, spolu si též umínili jíti dle předpisu cechovního na zkušenou. Valentin Kopeč, jak se dělník ten jmenoval, měl více schopností k ševcovskému umění, ale poněvadž pan Tomáš měl štěstí, že se zalíbil slečně Nastince, komorné staré hraběnky Henrikové a získání její ruky dopomohlo mu též k penězům, dostal diplom mistrovský a do-

volení, aby si mohl otevříti vlastní dílnu. Byl by mohl též otevříti sklad a jmenovati se továrníkem obuvi, neboť mu řemeslo nešlo špatně; ale k novotě té se nemohl přese všecko zjevné a horoucí přání své polovice odhodlati, a to hlavně za příčinou odporu proti všem novotám.

„Sklad a obchod jest věc kupecká," říkal, „řemeslník má zůstati v dílně a dost. Tak jest to odedávna."

A věren starému obyčeji zůstal při dílně, kdež mu nešla práce zle a měl několik pomocníkův. Mezi těmi byl též Valentin Kopeč, který nemoha si ani výnosným manželstvím ani prací rukou svých sjednati dosti prostředků, potřebných ku nabytí mistrovství, musil přestati na skromném postavení pomocníka a v tom se též dočkal starosti. Stáří a zkušená uctivosť jakož i schopnosti jeho v řemesle sjednaly mu u řemeslnické čeledi vážnosť — i mistři, — ano i pan Tomáš jej měl velice rád a jednal s ním jako s rovným sobě, nejednou užíval jeho rady, a když se po manželčině smrti vždy méně a méně zabýval domem, ale víc a více politikou, Valentin Kopeč se za časté jeho nepřítomnosti zabýval hlavně dílnou a zastupoval jeho místo. Mimo tu činnosť zastával též úřad staršího pomocníka v dělnické hospodě, měl ve správě své klíče od skříně bratrstva růžencového, dozor nad oltářem svatých Kryšpína a Kryšpiniána, patronů cechu ševcovského v zákristii mnichů Dominikánův a zároveň plnil povinnosti mladšího na čtvrtletních schůzích cechových. Všecky povinnosti ty konal s velkou správností a svědomitostí a nešlo-li mu vše, jako chtěl, nebylo to jeho vinou. Nejhůře se mu vedlo s dílnou, nemohl ji zachrániti od úpadku přese všecku svou úsilovnosť a práci. Pan Tomáš totiž věren starodávnému ševcovskému obyčeji při-

lnul ku sklenici a politice, a vždy častěji v medovně na Pobřeží a u Robackého nebo v obchodě vinném Těchanovského řečnil o osudech Evropy, předpovídal války, činil příměří, a vždy méně a méně se zabýval prací; peníze, za něž si měl koupiti potřebné věci do práce, promarnil při politických disputacích, na zdraví pánů bratrů kamarádů, a proto šla práce nepravidelně, známí odběratelé jeho výrobků uraženi častým nehezkým chováním principálovým, odcizovali se mu a dílna klesala vždy více. Tak se stalo, že pan Tomáš přes to, že jakožto starší cechu mohl míti větší počet pomocníků, nežli jiným dovoleno bylo, měl posléze jen dva, totiž Valentina Kopče a Filipa Rutkovského, který měl též brzo odejíti, poněvadž zdědiv po smrti jakéhosi strýce proboštа peníze zadal o mistrovství. Jediný Valentin Kopeč měl tedy zůstati jakožto svědek dávných stkvělých časů pana Tomáše, on tvořil celou jeho dílnu a stal se již téměř členem rodiny; alespoň Tekla jej za takého měla a dávala mu to znáti svým jednáním, začež také Valentin měl Teklu velmi rád, rád jí vždy posloužil a nejednou se jí zastal, když rozbouřená otcova fantazie neznala v týrání mezí. Ať měl jakékoli starosti, vždy se na Teklu příjemně usmál. Tak i nyní, když vešla, se jeho zachmuřená tvář vyjasnila a ustal na chvíli v práci.

„Dobrý večer, pane Valentine,“ zazvonila milým hláskem Tekla.

„Dobrý večer, dobrý večer, slečno Teklo,“ odpověděl taktéž příjemně kývaje několikrát na přivítanou hlavou.

„A kde jest otec?“

„Pan Tomáš šel s Filipem k Robackému.“

„S Filipem?“

„Ano, udělal mu tu čest, vždyť bude přece

pan Filip za nedlouho mistrem. Mladík, dosud bez vousů; ale bude mistrem, neboť má peníze a při tom jest šlechtic. Za nedlouho se zajisté ožení, dostane za ženu nějakého andílka uctivého a dobrého a bude šťastným. Není-li pravda, slečno?“

Tu povznesl hlavu a hleděl zvědavě přes brejle na Teklu.

„Může dost být.“

„Víte, slečno Teklo, koho míním?“

„Koho?“ tázalo se děvče s takou upřímností a prostotou, že nebylo možná ani dost málo o tom pochybovati, že mluví pravdu.

„Tedy se, slečno, nedomýšlíte, že Filip má již něco za lubem?“

„Odkud bych to mohla věděti? Ostatně co mi do toho? Nemám ráda toho nudného Filipa, který mluví stále jen o svém šlechtictví a jest při tom tak omezený a zpustlý.“

„Ale pan Tomáš jej má rád, jest na to hrdým, že má v dílně své šlechtice a zajisté nebude od toho, dáti mu slečnu Teklu, kdyby se o ni ucházel.“

„Já bych ho nikdy nechtěla.“

„Zcela věřím Kdo má na vybranou mezi takým nadutým troupem a panem Josefem, ten se nemusí rozmýšleti.“

Tekla zčervenala jako rak, odvrátila se v jinou stranu a chtějíc změniti řeč tázala se Valentina o večeři.

„Ho, ho, ho, večeře ještě tak hned nebude, ještě ani netopíme. Matějová jest u Františkánův a nevrátí se tak brzo.“

„A pan Valentin má, myslím, hlad?“

„I ne, slečinko. Přišlo něco po poledni, lokaj od pánů naproti nám dal sklenici piva, mohu počkati.“

„Přece bude třeba, aby Antek zapálil v peci

a ohřál cihličku, mám na zítřek něco sobě a otci též popraviti. A panu Valentinovi bude též asi třeba nějaký náprsník vyžehliti.“

„Byla-li byste tak laskava, slečno Teklo,“ řekl potěšený Kopeč. „Zítra bude míti u nás cech schůzi, člověk chce přece slušně vystoupiti. Nuže, Antku, vstaň čerstvě, ty ospalče a rozpal pec, slečinka potřebuje cihličku.“

Antek, jejž rozmluva pomocníkova se slečnou mistrovou ve blahý spánek ukonejšila a jenž mezi tím hlavou jako kývadlem hýbal s jedné strany na druhou, procitnul po těch slovech a počal bezúčelně tlouci na cvočky.

„Ale, ospalče, máš zapáliti v peci.“

Chlapík vstal a ještě ospalý se protahuje odešel do kuchyně, a Tekla sňavši klobouček šla do druhého pokoje.

Byl to pokoj velký, klenutý jako dílna, ale dosti čistý a jak tak nářadím opatřený, neboť se zde odbývaly cechovní schůze, tu byla pokladna, okutá skříně, v níž byly peníze ševcovského cechu, jimiž podporovali kleslé mistry, vdovy a platili jim nemocnici i pohřby. Ve skříni té byly uschovány výsady cechu, dva mosazné a pozlacené kyje, s nimiž mistrové, starší i jiní vystupovali v průvodu na Boží Tělo. Druhým cechovním nářadím byl velký stůl, u něhož se členové radívali a malý ševcovský stolek, sloužící při volbě pomocníků ku krájení kůže na obuv dle míry udané přísahavšími znalci. Kanapé a stolice vybledlé a již velmi sešlé náležely též cechu. V koutě pokoje toho stálo lůžko pana Tomáše, pokryté modrou velkými květy krášlenou přikrývkou. Nad lůžkem visel maličký obrázek Matky Boží Čenstochovské, nad ní svatí Kryšpín a Kryšpinián, patronové cechu, a na druhé straně nad kanapem Kiliňský a kníže

Poňatovský, jak skočil do řeky Elstry. Mimo ty obrazy visel ve velkém černém rámci mistrovský diplom pana Tomáše z r. 1837, který opěval, že roku toho při schůzi starších se pan Tomáš Barylkěvič osobně dostavil, a ve smyslu článků cechových a ustanovení senátu ze dne 26. května r. 1843 položil mistru předepsanou kvalifikací, a zvláště mistrovské dílo, totiž pár loveckých bot, a když ten umělý výrobek byl úřadem starších pochválen, jmenovali tito pana Tomáše Barylkěviče činným a skutečným mistrem; zároveň pak členem zdejšího cechu jej uznali.

Vypsali jsme tu dokument ten doslovně, neboť pan Tomáš si ho velice vážil a mnohem větší cenu mu přiříkal, nežli diplomům později dle novějších ustanovení a zákonů vydávaným, a proti mladším mistrům cítil v sobě takou nadvládu a převahu, jakou má ku př. hrabě ze starodávného šlechtického rodu proti čerstvě teprve stvořenému haličskému hraběti. Aristokracie má ve všech třídách lidí své zástupce a vyvolence; pan Tomáš byl aristokratem cechovým a měl onen dokument své hodnosti ve velké vážnosti a pečlivosti a nejednou v neděli nebo ve svátek, kdy si mohl déle poležeti, pohlížel zarmoucen na sežloutlý papír, na němž již s namaháním bylo lze přečísti, co jsme výše vypsali. Pokoj, v němž dokument ten a svatí Kryšpín a Kryšpinián, jakož také Kiliňský a Poňatovský viseli, byl téměř sanctuarium páně Tomášovo — ani Tekle nebylo dovoleno něco změniti nebo spraviti v pořádku, uvedeném panem Tomášem. Tu měl jen on výhradnou moc. Tekle odevzdal k užívání jiný pokoj, s oknem na dvorek, který ačkoli byl dosti chudě a skromně upravený, vyhlížel čistě a vkusně. Tu za oknem mezi perkalikovými záclonami stály kvetoucí plné pe-

largonie, vonné keříčky resedy a myrty, a tu se nejednou milé děvče zamyslilo. Nade květinami visela klec s kanárkem, jemuž Valentin Kopeč každého rána vraceje se z ranní přinášel buď znamenitou drchničku ze sadů nebo čerstvý salát z Krovodže. Vedle okna lůžko pečlivě ustlané a bílou přikrývkou pokryté činilo dojem nepoškvrněného panenství, bylo tu viděti, že jest tu příbytek tiché ctnosti. Naproti lůžku byl stolek pracovní taktéž bílým ubrusem pokrytý, na němž stály různé maličkosti. Dále stála almara s věcmi, zelená skříň a jiné domácí nářadí.

Tekla vešedši do svého pokojíku sňala klobouček a mantylku, schovala je do armary a dala se do práce. Valentin jí přinesl sám horké želízko, začež mu upřímně poděkovala a počala žehliti. V pokojíku bylo ticho, tak ticho, že bylo slyšeti znění noční můry potloukající se po tabulích oken. Ze třetího pokoje ozývaly se čas od času hodinky Valentinovy. Tekla pílila, neboť na ni ještě mnoho práce čekalo. Sobota — robota, přísloví to mělo u ní svou svrchovanou platnosť, toho dne měla nejvíce práce. Pojednou ji něco zastavilo v práci a obrátilo pozornosť její v jinou stranu. Za oknem na dvorku bylo slyšeti chůzi po kamenech a potom po schodech jdoucích nahoru. Tekle počalo srdečko čileji tlouci a tvářička se silněji zaruměnila. Zajisté ty kroky dobře znala. Když utichly, dala se znova do své práce a to s ještě větší pílí nežli dříve, přitom si tiše zpívala tak sobě práci zpříjemňujíc. Byla to známá píseň „O hvězdičce, jež třpytěla.“ Přezpívala všecky sloky písně té, potom začala jinou o Filonovi, jenž čekal za lesem, když měsíc vyšel a psi usnuli, pak zase třetí o těch dvou, z nichž jeden šel horou, druhý dolinou, a mnoho, mnoho

jiných písní přezpívala, než dokončila práci, posléze povečeřela s Valentinem, neboť jim již byla mrzutá Matějová večeři připravila, — a otec dosud nikde. Teprve někdy po desáté, když již ponocný chodil s hrkačkou po ulici, bylo slyšeti zvonek u brány a za nedlouho vešel aneb raději vkradl se do světnice pan Tomáš Barylkěvič, vracející se domu s pořádnou dávkou, jak se o něm Valentin vyjadřoval. Valentin seděl ještě u práce a uvítal vcházejícího otázkou:

„Což se vracíte sám, pane Tomáši? A kde zůstal Filip?“

„Filip, Filip,“ bručel nespokojený Tomáš, „pan Filip, aneb jak se, pane, jmenuje, jest nyní mistrem.“

„Nu, ještě se jím nestal.“

„Ale stane, neboť jest, pane, jak se jmenuje familiant a majetný člověk. A takým jest mnoho možným. Proto jsem mu dovolil, pane, jak se jmenuje, do cukrárny. Já jsem nešel, protože cukrárna, pane, jak se jmenuje, jest pro pány, pro šlechtice, ale pro nás, pro ševce starého řádu jest jen medovna nebo vinný nálev a dost. Ale chce-li se člověk z lepšího stavu jinak baviti, já nemohu býti od toho a nikomu nic do toho není i basta.“

„Vracíte se v jaksi špatném humoru, pane Tomáši.“

„Dost možná. Kde jest Tekla.“

„Slečna Tekla již bezpochyby spí.“

„Pěkné věci se dovídám, jak se jmenuje . . .“

„O slečně Tekle? Kdo se opovážil něco říci. Zajisté ten Filip něco naplácal.“

„Filip, ne Filip, dosti na tom, že vím. Já jí dám romány a jak toho darebáka Jobka dostanu, tak mu zmaluju hřbet, že na to ani za uherský měsíc nezapomene.“

„Josífek není darebák, jest velmi řádný člověk," odporoval Kopeč.

„Proč mi tedy balamutí dceru?" řekl Tomáš vysokým hlasem a udeřil holí o podlahu.

„Nebalamutí, to není pravda. A milují-li se, v tom jim nemůže nikdo překážeti, neboť jsou mladi."

„Ale já nechci, já to nedovolím, poněvadž mám, pane, jak se jmenuje, jiné kombinace, jiné záměry."

„Chcete ji snad vdáti za toho hloupého Filipa?"

„Prosím, abys mluvil o Filipovi s respektem, ke stu beček, vozu beček, sto milionů ďáblů! Já tomu nepřivolím."

„Ať přivolíte nebo nepřivolíte, on zůstane i bez vašeho dovolení hloupým."

„Valentine, nerozzlob mne."

„Mluvím pouhou pravdu a směle Vám, pane Tomáši, řeknu do očí, že chtěl-li byste slečnu Teklu dáti té žábě, vyvedl byste nesmysl. Zhubíte jen děvče a nic jiného."

„Tedy ji mám dáti tomu troupovi Jobkovi, co? To by se jí poštěstilo, to jest pravda, dostala by se do hezké rodiny, dostala by syna prťáka fušera, který dělá u židův."

„Syn za otce nemůže."

„Nuže, co má? co má? čím jest? Ničím. A povede-li se mu dobře, může se státi nanejvýš nějakým příštipkářem. Děkuju pěkně za také štěstí. Tekla jest, pane, jak se jmenuje, dcera mistrova a půjde za mistra, bude mistrovou a basta."

„A nebude-li slečna Tekla chtíti?"

„Děti jsou zavázány poslouchati rodiče. Tak chci a basta. Hned uvidíme, jsem-li já zde pánem

v domě nebo ne. Teklo!“ zvolal a odešel do svého pokoje.

„Ale, pane Tomáši, nedělejte daremně rámus, slečna Tekla spí.“

„To jest mi všecko jedno, jsem otec a mohu dělati dle své chuti. Teklo!“

„Hned, otče!“ ozval se zvučný hlásek ze přístěnku a po chvilce vyšla Tekla s vlasy v drobné vrkoče zapletenými a v košilce, kterou zakryla šátkem.

„Co chceš, otče?“ tázala se přistupujíc k panu Tomášovi.

Při spatření dcery rozdurděná mysl Barylkěvičova trochu ochladla a něco povolil; neboť mu Tekla přese všecku oddanosť a úctu, již k němu měla, imponovala trochu silou povahy a pevností, již někdy prozrazovala. Pan Barylkěvič předvídal, že mu bude nesnadno tu tichou a na pohled měkkou přirozenosť nakloniti své vůli. Proto, když mu bylo oznámiti vůli svou v tak vážné věci a vystaviti svou otcovskou váhu nebezpečné zkoušce, zbojácněl trochu a nevěděl jak počíti, pokojný a zvědavý pohled dceřin jej zmátl ještě více.

„Jde tu o to, pane, jak se jmenuje, že bych s tebou chtěl o něčem důležitém promluviti.“

„Poslouchám, můj otče,“ ozvala se vážně Tekla, která tu chvíli byla panu Barylkěviči velmi nepohodlna.

„Především zamkni dvéře od dílny, aby se mezi nás Kopeč bez potřeby nemíchal.“

„Pan Valentin nám možná přeje více nežli sám sobě, nikdy ti, otče, zle neradil.“

„Jde mi tu o rodinné záležitosti, do nichž, aby se mi někdo míchal, si nepřeji,“ řekl hněvivě, neboť se patrně ku hněvu nutil a zavřel dvéře

ode dílny sám. Potom se vrátil na své místo a pokračoval:

„Víš o tom," tu zakašlal, poposedl na stolici, aby si dodal vážnosti, „že, pane, jak se jmenuje nemáme jmění, ta trocha, již jsme mozolně nashromaždili, se ve zlých časech rozešla, a že ti proto sám štěstí zabezpečiti nemohu."

„Já si je zabezpečím sama, otče."

„Čím?"

„Prací."

„Prací, prací, to jest povídání a nic víc. I já jsem pracoval a nic nemám."

Dcerka k důvodu tomu neodpověděla; nechtěla se bezpochyby dotknouti nějakou nepříjemnou úvahou otce. On to však měl za přisvědčení s její strany a osmělen tím pokračoval:

„Tedy myslím, že, jak víš, dostal Filip po svém strýci blahé paměti hezké dědictví, zcela hezky pane, jak se to jmenuje, shotovil již dovedné dílo a zítra bude přijat jakožto mistr do ševcovského cechu."

„A což mne to může zajímati?"

„Musí tě to zajímati," osopil se zlostně pan Tomáš rozdrážděný její pokojným a chladným chováním, „neboť se dnes u mne Filip najisto ucházel o tvou ruku, rozumíš? Máš si to pokládati za štěstí. Člověk z také rodiny jak on a s takým jměním mohl by si najíti Bůh ví jakou ženu."

„Tedy dovol, můj otče, nechť si ji vyhledá, já bez toho jeho ženou nebudu." Řekla slova ta tak jistě, že tím pana Barylkěviče rozhněvala.

„Nebudeš? Proč?" tázal se rozhorlen, „jest ti snad malým, není-li pravda? Slečince myslím smrdí ševcovina, ráda by dostala nějakého filosofa? Jistě bys ráda nějakého šviháka z mořské pěny, který by se uměl dvořiti a klábositi jako kome-

diant, a proto že není Filip tak uhlazený a dovedný, neměl to štěstí, aby se ti zalíbil, co?“

„Proto ne, milý otče; ale jednoduše proto, že ho nemiluji a já manželství bez lásky nerozumím.“

„Porozumíš mu, porozumíš, jak jen toho blatošlapa Jobka vyženu, neboť ten ti stále mate hlavu jakýmisi bezpotřebnými řečmi. Tím jest on vinen. Ale já ti vyženu z kotrby ty plesky a romány. Vyházím hned oknem ty všecky farmasonské knížky, jimiž tě kazí a jej samého vyhodím s nimi, jako že jsem Barylkěvič. Já ti povím, co jest to ctíti otce.“

„Ctila jsem tě vždy, můj otče, jak to Bůh přikázal.“

„A proč si nechceš vzíti Filipa? Když ti manžel takový může pojistiti štěstí?“

„Tam, kde se jedná o mé štěstí, dovol, otče, abych byla ve výběru volna. “

„A bezpochyby bys si vybrala toho darebáka Jobka, který svítí děravými lokty. Zakládáš-li si na tom, to se velice mýlíš, neboť dříve mi tu,“ řekl ukazuje na dlaň, „vlasy vyrostou, nežli přivolím ku sňatku s tím panáčkem.“

„Beze tvého požehnání, otče, nešla bych nikdy za Josefa, ačkoli jak jest Bůh nade mnou, jej miluji; ale Filipovou ženou nikdy nebudu, to jest též jisto.“

„Uvidíme,“ zvolal zlostně pan Barylkěvič, chodě dlouhými kroky po pokoji. „A především ti přísně zakazuji scházeti se s Jobkem, rozumíš, a dovolil-li by si překročiti práh mého domu, potom se s ním spravím jak náleží. Můžeš mu to ode mne vzkázati.“

„Učinil-li ti snad něco zlého?“ tázala se s výčitkou, v níž bylo znáti slzy rozlítostnění.

„Balamutí tě a já tomu nechci a punktum. Rozumíš? Já nemíním dáti dceru ledajakému příštipkáři, který by si potom ještě founěl a myslil, že prokázal milost ráčiv rukou svou učiniti mistrovu dcerku šťastnou. O! já je znám, oni by se stali všickni rádi pány, počnouc od otce, který nemohl se státi pánem a ze svých synův by též rád nadělal pánův. Tací oni jsou.“

„Josef taký není,“ odporovala Tekla.

„Jaké semeno, také plemeno. Není-li, bude. Jablko daleko od stromu nepadá. Ale toho se nedočkáš, že bych mu někdy děkoval za velké dobrodiní, proto že tě učinil paní Dylskou. Ty jsi dcerou řemeslnickou, dcerou mistrovou, pane, jak se jmenuje, a půjdeš za řemeslníka, za mistra, to jest má vůle a kvit a punktum pausa, ani slova.“

II.

Pro objasnění nevole, již choval pan Barylkěvič ku rodině Dylských, třeba nám důkladněji se s rodinou tou a především se samým Dylským seznámiti. Byla to osůbka na pohled nepatrná. Malý, zvadlý, žílovitý; tvář bez jasných a určitých rysů, zešlá, jedna z těch, jež nepoutají pozornosti a neutkví v paměti, holá, nos okrouhlý, dýmkovitý, oči zamračené a krátké, kučeravé vlasy plavé barvy — toť celý obraz postavy té, jejíž život však a povaha byly nadmíru poutavy ku studiu a význačnou illustrací poměrů řemeslnické třídy.

Život Dylského byl ustavičná válka s osudem a právem, ano spíše se řády cechovými, s nimiž stále se rozcházel při bouřlivém, chytrém, rázném a podnikavém svém nadání. Snaha vyšinouti se vzhůru a nadělati jmění byla vodítkem vší čin-

nosti toho nespokojeného a čilého člověka, žádostivosť ta jej hnětla a ponoukala k neustálé práci. Byl snad selským synem jmenem Jiří Dyl; ale nikdy se k tomu nepřiznával, ano i přede dětmi a ženou o své rodině nikdy nevzpomínal; ze vlastní své paměti vymazal vše týkající se jeho minulosti; rozešel se s ní navždy a každou stopu za sebou zahrabal. Jako dvanáctiletý chlapec přišel bosý a otrhaný do Krakova, beze všeho, ani domovský list neměl, a šel prvně ku zedníkům, jimž podával cihly a nosil vápno. V zimě, když zednické práce přestaly, šel po žebrotě a později se stal posluhou nějakých akademikův. V domě, kde páni ti bydleli, byl stolař, jeden ze předních stolařů krakovských a poněvadž posluhování chudým studujícím nežádalo mnoho času, chodil za volných hodin malý Jiřík do dílny, prohlížel si stolařské práce, nosil s učenníky do domů práce, časem posloužil paní mistrové v kuchyni, pomáhal hotoviti klíh, hoblovati desky a tak se jaksi dostal do dílny, že si brzy získal přízeň pana mistra Tatarkěviče i paní mistrové a stal se skoro jako domácím. Mohl spáti v dílně, nelitovali též lžičky jídla a poněvadž chlapec mnoho nadání a chuti ku práci měl, umínil si pan Tatarkěvič vzíti jej k sobě stále a zapsati do cechu. Stálo to mnoho namáhání, poněvadž byl chlapec bez domovského listu, zrovna jako z kamene vyrostlý a nic jistého nebylo se možno ani o jeho rodině ani o domově dověděti. Pravil, že otce nepamatuje, že se toulal s matkou po světě žebraje o kousek chleba, dokud nezemřela v nemocnici, potom prý se potuloval zde a onde, až se dostal do Krakova. Bylo to nesnadno přesvědčiti se o věrohodnosti zpráv těch, z nichž nebylo jasno pranic, ani o rodinných poměrech ani o domovu a to bylo nemalou pře-

kážkou přijatí jeho do cechu. Ale poněvadž pan Tatarkěvič byl starším cechu stolařského a maje dobrou vyřidilku uměl si nakloniti lidi, pominuli nesnázi tu a Jiřík byl jakožto sirotek zapsán mezi učeníky.

Bylo mu od akademikův odjíti. Ale zřeknuv se posluhování nalezl Jiřík vždy trochu času, aby mohl svým dřívějším pánům buď vody přinésti nebo zaskočiti do města pro tabák nebo housku a za to si u nich vyprosil, že jej učili večer čísti a psáti. Měltě velkou zálibu ve knížkách a sotva že se naučil poněkud skládati písmena, hned se jal se zápalem čítati; četl, co měl po ruce; každý kousek potisknutého papíru na ulici ležící sebral do kapsy a večer při lojové svíčce nebo lampičce, která každý pátek v dílně před obrazem srdce Ježíšova hořela, mučil se přečítáním nalezeného, vpravuje se tak vždy víc a více ve čtení. A když hlasitá jeho cvičení nedávala soudruhům jeho spáti a pan mistr sám s nevolí na noční to civění hleděl a konečně mu to i zakázal, odešel Jiřík tajně do kuchyně, kde kuchařce čítal ze snáře vysvětlení snů, předpovídání z planet a čísla, potom život svaté Jenovefy a jiné zajímavé knížky, jimž ona s velkou zálibou naslouchala a ráda sama zapravovala útraty za svíčky a vypůjčování nových knížek; při tom dostával čtenář za svou práci dosti často nějaký zbytek od oběda nebo krejcar na marcipán. Místo marcipánu kupoval si Jiřík papír a tužky i velmi pilně psal písmena. S počátku byly to křivé a nepodařené čárymáry, ale pomalu nabývaly oko i ruka zběhlosti a časem naučil se dosti dobře stavěti písmena, tak že již mohl napsati, ačkoli dosti obtížně, list. První zkoušky podařily se nad očekávání a od té doby soudruhové jeho písmena neznající dávali si mu

sestavovati a psáti listy k rodičům, přání ano i milostná vyznání, načež se mu dostávalo nejen krejcarův ale i vážnosti. Připouštěli jej ku lehčím a krásnějším pracím, rádi mu ukazovali, jak co dělati náleží, jak zacházeti s různým nářadím, dávali mu kousky ku samostatné práci a tak při vrozeném nadání a pilnosti učení jeho rychle postupovalo. Po několika letech uměl tolik, co jest učeníku uměti nutno.

Pan Tatarkěvič s volbou nespěchal poprvé proto, že mu byl Jiřík v dílně velice příhodný, pročež neměl chuti takého dělníka, který mu bezplatně dělal totéž co tovaryš, se zbaviti, — a podruhé, že byl Jiřík ještě příliš mlád a nevysloužil dosud leta, cechovými řády předepsaná. Za důkaz své lásky dovolil mu však súčastňovati se večerního kreslení řemeslnického, poněvadž v tom Jiřík vždy jevil velkou zálibu. Nadaný chlapík dovedl z dovolení toho patřičně těžiti, ohnivě se jal učiti a po roce vzbuzovaly výkresy jeho obdiv celé dílny. Byly to výkresy týkající se oboru truhlářského, jako okrasy a rožní ozdoby, modely různých nářadí a náčiní. Výkresy ty dovedl Jiřík mistrně prováděti i na dřevě a předstihnul v tom nejlepší tovaryše. Proto mu dávali nejobtížnější ornamentové práce.

Nadešel konečně i čas, kdy již pan Tatarkěvič nemohl déle odkládati s povýšením Jiříkovým, než aby nepovstaly pomluvy a špatné domněnky. Zkouška učeníkova nejen uspokojila, ale v podivení přivedla členy cechu, tak že v listině jmenovací po slovech „řečeného mladíka povyšujeme“ mu připsali lichotivé pochvaly, ačkoli to v obyčeji nebylo, a jeden člen navrhl, že by bylo záhodno tak nadaného a schopného učně poslati ku dalšímu cviku na útraty cechu za hranice, neboť měli zvlá-

štní k tomu určené peníze v pokladně cechové. Ale návrh ten nenalezl souhlasu, protože pan Tatarkěvič již po kolik měsíců so o stipendium to staral pro příbuzného své ženy a také slovo od několika mistrů dostal, že jej v žádosti jeho budou podporovati a to se též stalo.

To Jiříka nanejvýš pobouřilo. Znaltě svou hodnotu a přednosť před jinými i měl naději ano skoro jistotu, že dostane podporu za hranice; proto měl zklamání to za křivdu a jednání cechmistrů nazval nepoctivým. Nespokojený a ctižádostivý úmysl jeho počal již prozrazovati své zlostné a úsilné náklonnosti. Opustil hospodu zlý a rozdrážděný nedoplniv obřadů při jmenování obvyklých, jako: líbání klíče, rozdávání dárků, hostění atd. A když jej napomínali, že třeba formalnosti doplniti, že by se celá hospoda tím cítila uraženou, odsekl jim lhostejně, že jim nemyslí zalévati hrdla za to, že se stal tím, čím si již dávno býti zasloužil. Tak lehkomyslné opomenutí obyčeje tradicí posvěceného všecky tovaryše a cechmistry rozhořčilo, nejvíce však ty, kteří nikdy nezanedbali příležitosti, aby se mohli napíti na cizí útraty. Ti se cítili ukřivděnými a uraženými jednáním Jiřího Dyla; ještě více mu uškodilo, že téhož dne následkem lítosti, již mu principál jeho způsobil, tohoto opustil. Byl to přestupek nejen proti obyčeji, ale i proti cechovnímu zřízení, které určité přikazovalo, že tovaryši jest nejméně čtyři neděle pracovati u mistra, jímž byl povýšen. Opomenutí příkazu toho bylo činem nevděčnosti a neposlušnosti a svévolný krok ten měl zhoubné následky pro nového tovaryše a přivedl jej na špatnou cestu. Od té doby byl život jeho ustavičným bojem se zřízením cechovním, jemuž hrdostí nikterak přivyknouti nemohl. Žádný mistr totiž

ho bez urážky cechův a smutných toho následků do dílny své přijati nemohl, dokud by formálností zákonitě nařízených nedoplnil, a poněvadž ustoupiti nechtěl, zůstal přese všecku svou zručnosť a pracovitosť bez práce a tovaryši ho mezi sebe ani připustiti nechtěli.

Nezbývalo mu tudíž nic jiného než opustiti Krakov a jíti do světa na zkušenou. Byla to cesta nedovolená, neboť nešel jako člen cechu a proto nebyl nikdo povinen dopřáti mu přístřeší nebo práce, chodil bez výkazu bez tak zvaného kundšaftu, t. j. tovaryšské knížky a cechové jej měli za pouhého pobudu a tuláka. Pracoval tedy jen v továrnách, které se již za hranicemi počaly z cechovských obyčejů vyzouvati a nedbaly těch různých formálností. Tím spůsobem pobyl za hranicemi několik let a vytěžil ohledně odborného vzdělání mnohem více, nežli by byl získal v dílnách malých mistrův. Přes to nemohl vrátiv se do vlasti nalézti stálého zaměstnání; cechové ho přijati nechtěli a policie mu zakázala bydliti ve městě a pracovati bez dovolení cechu. Byl tudíž přinucen odejíti do vsi a po dvorech a rodinách nebo malých městečkách hledati zaměstnání nebo živnosti. Poslednímu se mohl vyhnouti, kdyby byl chtěl snížiti své čelo, poprositi starších a poddati se jejich zřízení; ano dali mu věděti, že nebudou stavěti žádných velkých překážek a obtíží jakožto urážení, že mu odpustí, ale zakousaný ve svém vzdorování nechtěl ustoupiti. Ovšem, že nepřátelské postavení, jaké ohledně cechů zaujal, zdálo se nespokojenému a bouřlivému duchu jeho dělati po vůli a protivenství jej rozčilovala a povzbuzovala k činnosti. Měl zvláštní zálibu v tom, šel-li proti proudu a kdož ví, nepřivedla-li jej náklonnosť ta k opuštění zahraničných továren, kde se mu přece dobře vedlo,

a k návratu do vlasti, kdež mu tak těžko bylo kousek chleba si vydělati. Protivenství byla mu zámínkou a podporou. Věděl, že přítomnosť jeho nebude cechu po vůli, že bude mnohým trnem v očích a právě proto se vrátil pro zlosť lidem a proti jejich vůli. Chtěl jim dokázati, že bez povolení cechu i žíti i pracovati může. Byl to boj nerovný. S jedné strany člověk osamělý bez zásob hmotných, nikým nepodporovaný, s novotářskými jakýmisi snahami, se druhé strany ústava mající za sebou tradici i právo, zorganisovaný zástup a solidarní společnosť zájmův. A ačkoli mnozí již v hloubi duše uznávali, že ústava ta jest zprách-nivělá i zastaralá, že zařízení její kdysi pro povznesení a podporu řemesel a průmysl zavedené dnes jen rozvoj jejich zdržují a utlačují, přece se nikdo s míněním svým neodvážil vystoupiti a tím méně, brániti křivděného, obzvláště když si Dyl nedovedl sjednati lidského soucitu; za to můžeme říci, že měl zrovna talent u dělání nepřátel. Nejpříznivější a nejhodnější si svým hrdým a hrubým jednáním odcizil. Byla tudíž válka, již cechům vypověděl, ačkoli bojoval s neslýchanou zatvrzelostí, houževnatostí a rázností, přece bezprospěšna. Opravdu ke zlosti cechův nacházel na venkově všude dosti práce, jež mu zcela zaopatření pojišťovala, ale nemohl najíti nikde stálého místa, kde by se usadil, tak že byl v očích cechů jen pokoutním prťákem. To jej trápilo, sužovalo i zkusil jiným spůsobem, jak by se dodělal jmění a důležitosti, totiž šťastným sňatkem.

Na příležitosť k tomu nečekal dlouho; pracuje na venkově u jistého starého probošta, poznal se s jeho, jak povídali, sestřenicí. Dyl připouštěl bližší pokrevenství a měl naději, že sňatkem s ní dostane se do skříně knězovy, jejž

v okolí za velikého boháče měli. Ucházel se tedy a za nedlouho se oženil se slečnou nevalně mladou, nehezkou, ale tichou a přítulnou, příjemnou a ne špatně vychovanou. Dyl nedbal ani nedostatku vnad ani dobrých vlastností, jedno i druhé bylo mu dosti lhostejno, jemu bylo hlavně o jmění. Ale velice se v počtě svém zmýlil, neboť kněz, mimo dosti hezkou výbavu a několik desítek zlatých pomoci na první potřeby nedal nic více a celé své jmění odkázal různým dobročinným účelům. Zklamání to Dyla velice hryzlo, neboť spletlo všecky jeho plány a místo polepšení ještě stav jeho zhoršilo. První obětí mrzutosti jeho byla žena, neboť mu byla příčinou všeho neštěstí a závadou. Ale příjemná a tichá ta žena dovedla muže trpělivostí a ústupností nejen upokojiti, ale získala si též jeho náklonnost. Dyl ji hrubě přezdíval, říkal jí hloupá husa, která není k ničemu, ale přes to musil se v duchu přiznati, že jest ona jediná jemu přející osoba, jíž on něčím jest, jíž jest potřebným, a která se též jemu stávala vždy potřebnější. Bylo to první procitnutí citů rodinných, jichž dosud valně neznal a proto cítil brzo potřebu nějakého domácího krbu. Přeletavý pták pomýšlel na hnízdo. V malém městečku v Haliči usadil ženu a sám chodil po práci jako dříve; chození jeho však již nebylo potulkou, ale pouze chvílovým odejitím z domu, do něhož se vracel s prací k odpočinku a obveselení. Koutek ten nabyl proň ještě větší ceny, když přišly děti. Pohled na ně vzbuzoval mimo otcovskou lásku ve ctižádostivém člověku tom i nová přání, jež se nesla mnohem výše, nežli všecky jeho dosavádní naděje a myšlení. Říkal si, že dítky jeho musejí se dodělati stkvělého štěstí, že musejí přijíti vysoko a od toho času žil jen té myšlénce a pra-

coval v potu tváři k její uskutečnění. Všecko pro děti a všecko skrze děti, to byl rozvrh jeho života a tomu se oddal celý, náruživě a rázně. Na své potřeby a zdraví zapomněl, pracoval zrovna nadlidsky, jen aby vydělal co nejvíce peněz pro děti, k jejich vzdělání a vychování, jak říkal, na lidi.

A dítky byly tři: Jan, Josef a Marie. Děvčete dbal otec méně, dbal méně jeho vychování. „Bude-li děvče krásno," říkával ženě, „bude šťastna i bez vědomostí; ale chlapci musejí učeni býti, neboť vědomosti z nich nadělají pánův."

„Jen aby byli poctivými lidmi jednou," dodávala vždy tiše bohabojná Agata, „to nám dostačí."

„A při té poctivosti chodili bosi jako mnozí jiní? Oni se museji státi pány, musejí se dodělati vysokého postavení. Proto pracuji jako kůň a budu pracovati ještě jednou tolik, bude-li třeba, jen aby dosáhly dítky mé toho, co jsem já dosíci nemohl, poněvadž mi scházely vědomosti, scházelo mi všecko. Jim se nebude ničeho nedostávati, nebude jim tak s osudem jak otci jejich zápasiti; budu jim pomáhati, dokud mi síly stačí; ostatní záleží od nich."

Tak mluvíval k ženě, tak říkal dětem, i hrozbou i prosbou je honil ku knížkám, k učení odkojuje je zároveň odporem a pohrdavostí ku stavu, v němž se zrodili a žádostí povznesení.

Pro další vzdělávání dítek bylo třeba však přesídliti do Krakova, kdež mu bydliti bylo zabráněno z příčin, o nichž jsme již mluvili. Aby se mohl vrátiti, bylo třeba smířiti se s cechem, ponížiti se, odprositi a poddati se zřízením cechovým. Dyl vykonal pro děti i tuto oběť, poddal se v naději, že snad někdy bude moci ještě výše

povznesti hlavu a říditi těmi, jimž pro tuto dobu musil se kořiti.

Ale nedlouho v té poníženosti vytrval, zvláště, když se mu to zdálo zbytečným a neprospěšným, neboť smíření s cechem jej toliko bavilo a obtěžovalo v práci a zmenšovalo důchody. Cechovní předpisy totiž určovaly jistý týdenní poplatek za práci. Dyl se předpisu tomu nechtěl podvoliti; cenil práci svou výše, věděl, že jest mu více nežli jiným pracovati a žádal přiměřeného platu. A poněvadž k tomu přistoupiti nechtěli, znesvářil se znova s cechem a počal pracovati na vlastní kapsu. Práce mu nescházelo, dodávali mu ji židé s nářadím obchod vedoucí a platili za ni dobře, poněvadž měli málo stolařů, kteří jim mohli dělati. Cechovní zřízení nejen židovské řemeslníky do cechu nepřijímalo, ale mimo to zabraňovalo pracovati katolickým tovaryšům u židův a pro židy. Žádný pořádný mistr ani tovaryš by se k tomu byl neodvážil, neboť práce ta nejen že nebyla dovolena, ale též hanobila člověka. Ale Dyl toho nedbal, jemu šlo jen o výdělek, který by mu pomohl vychovávati dítky i posílati je do škol a poněvadž mu židé taký výdělek poskytovali, pracoval tudíž pro ně. A aby na sebe nepřivedl pozornosti cechu a vyzul se z jeho vlády, přesídlil se na Kaziměř — do kláštera kněží Pavlínů na Skalce. Ve zpustlých prostranných světnicích, které najal za laciný peníz, zařídil si dílnu a společně s několika tovaryši, kteří z rozličných příčin se s cechem rozešli, shotovoval nábytek pro židy. Ale za nedlouho jej cech v úkrytu tom vyslídil, a poněvadž práce v dílnách na vlastní kapsu byla tovaryšům zakázána, přišel jednou komisař policejní s pacholky a staršími cechu do bytu Dylova, dílnu

zapečetili, nářadí vzali a jej sama odsoudili ku zaplacení padesáti zlatých.

Bylo to postavení rozhodující, zoufalé. Cech slavil vítězství, a Dyl byl zničen a bez vlády k životu. Nouze vetřela se do jeho domu, nebylo z čeho žíti a tím méně bylo možno mysliti na další vzdělávání dítek. Zdálo se, že není nižádné pomoci z postavení toho. Dyl však nezoufal, nezaložil rukou, v nejhorším postavení místo nářku hledal ten zkušený a rázný člověk jako liška východu a tehda, kdy by každý jiný ztratil hlavu, stávala se obrazotvornosť jeho nejpohodlnější a nejčinnější u vynalézání nápadů a nalézala spůsob, kterak zlu odpomoci. Téhož dne, kdy mu zapečetili dílny, sestavil si plán nový, umínil si jíti do vsi blíže Krakova, kde již moc cechu překážeti nemohla, a vypůjčiv si od židů na nové nářadí a dílnu chtěl pracovati zase; žena měla zůstati pro děti ve městě a živiti se praním, aby si tak sjednala domácí potřeby. Ostatek měl dodávati Dyl z výdělku svého. Přišed ku předsevzetí tomu jal se hned je prováděti. Ale David Mendel, jeden z obchodníků, jemuž plán ten nešel pod vousy, zradil jej od záměru toho slibuje, že mu vymůže povolení, aby směl zůstati v městě. Židovi to nebylo tuze nesnadným. Majíce mnoho práv proti sobě vyvinuli židé v sobě neslýchaný talent u vyhýbání se zařízením jim na obtíž jsoucích, zběhlosť jejich dovede tisíceré spůsoby odškodnění vynalézti. Není práva, v němž by žid nedovedl nalézti mezery, jichž ve svůj prospěch užiti může, jimiž jako had proklouzne. V těžkém boji o bytí své vyvinuli v sobě líčené ustupování a zkušenosť, a vlastnosti tyto spojeny s kapitály, jež mají, tvoří jejich sílu. Dyl hleděl válčiti se zařízeními, jež práva jeho ničila, volnosť jeho omezovala, — ale

nemohl odolati, každou chvíli rozbíjelo se úsilí jeho o tvrdý odpor; žid však zařízení obešel a tak se mu věci podařily. Nebudeme vypisovati, jakým způsobem toho dosáhl, dosti na tom, že Dyl zůstal ve svém dřívějším bytě, pracoval jako dříve a řád na to pohlížel jen skrze prsty. Ale uvolniv se z moci cechu padl Dyl v osidla Davida Mendla. Žid si dobře pamatoval službu, již Dylovi prokázal, a připomněl mu, že ten, který mu dovedl pomoci, dovede mu i uškoditi, kdykoli se mu zachce. Těžil z něho proto přerozmanitým způsobem, hleděl naň s vysoka, slovem byl pánem jeho postavení; a Dyl to musil mlčky všecko snášeti, kořiti se židovi, neboť od něho záležel on i budoucnost jeho dítek. Dítky byly, jak jsme již řekli, tři. Dceru jsme již trochu poznali z oné rozmluvy před výstavou šperků. Mladší syn Josef připomínal částečně matku líbezností povahy, při tom byl pracovitý a zvědavý jak otec. Posedaje ve volných chvílích od učení v dílně a přihlížeje ke stolařské práci pochopil ji Josef tak dobře, že již mohl pomáhati otci a pracovati zároveň s tovaryši. Dělal to velice rád; ale otec tomu nebyl rád a odháněl jej z dílny ku knížkám, k nimž neměl však velké chuti ani schopnosti. Život pohyblivý, práce mechanická, zaměstnání praktické více schopnostem jeho odpovídaly a měl velkou chuť jíti na techniku. Ale otec z něho chtěl míti doktora. Zdar, s jakýmž se několik lékařů městských potkalo, rozohňoval obrazivosť Dyla, myslícího jen o stkvělé budoucnosti svých dítek a proti synově vůli nutil ho na dráhu, již si umínil. Syn byl poslušný a šel tou cestou, ale bez zápalu a odhodlanosti, čímž byl otec velice nespokojen a nejednou mu trpce vyčítal nedostatek ctižádosti.

Za to nejstarší syn Jan byl otci zcela po vůli. Byl to chlapík nadaný, rázný a při plné chuti na pána. Srdce a náklonnosti k rodině jevil velmi málo, byl chladný, vypočítavý, málomluvný a jak lidé říkali, zlo mu hledělo z očí; ale zaslepený otec toho všeho neviděl; jej těšilo, že Jan směřoval ve vyšší kruhy, že vyhledával společnosti panských synků, že ho páni zvali k sobě a měli ho rádi: rád mluvíval o tom, že syn jeho bývá ve hraběcích domech a hrdě říkal: „O ten chlapík to někam přivede, z toho bude pán celou hubou.“ Nebylo oběti, již by byl pro svého miláčka nepřinesl; nic mu nikdy neodřekl, pomáhal mu, seč byl. Jan přijímal ty důkazy otcovské lásky (možno-li cit, jehož hybadlem byl slavomam, nazývati láskou) dosti chladně a lhostejně, ne jako dobrodiní a milost, ale jako věc, jež mu patřila. Sobecká přirozenost uměla využitkovati všecko, a všecky ve svůj prospěch neodplácejíc vzájemně ničím, ani vděčností. Otec toho nevymáhal; jemu dostačilo to, že syn chudého řemeslníka předčil vědomostmi dítky nejbohatších rodičů, že vědomostmi těmi dosáhne vysokého postavení a povznese i celou rodinu a rostl radostí a pýchou při myšlénce, že bude moci někdy pohlížeti s vysoka na ty, kteří ho nyní zlehčují, tupía pronásledují.

V době, kdy pověst naše počíná, dokončil již Jan práva a pracoval od několika let v kanceláři jednoho z předních advokátův. Otec již tehdá bydlil ve městě a pracoval v dílně své veřejně, ačkoli mistrem nebyl. Nové zřízení z roku 1859 totiž uvolnilo řemeslníky od tísnící převahy cechův a dovolovalo provozovati řemeslo na patent. Málo který ze řemeslníků se odvážil ze zřízení toho kořistiti, neboť ničilo práva a důležitost cechův a dlouhá leta potom bylo zřízení to

jen na papíře. Dyl však byl jedním z prvních, kteří se dali dle nového pořádku věcí, neboť byl proň základem vysvobození, vyvedl jej z pod vlivu Davida Mendla a zabezpečoval před závistí cechu. Jako vítěz po dlouhých letech války, která jej stála tolik zdraví a trampot, vrátil se znova do města a pro zlost i vzdor cechům vystavil nade dveřmi domku, v němž bydlil, štít s nápisem velkými písmeny: továrna stolařských výrobků Jiřího Dylského. Změnu příjmení provedl pro své dítky: soudil, že by neslušelo budoucím pánům býti Dyly. To by prozrazovalo selský původ, jehož on se chtěl úplně zbýti. Zamazal tedy i tu stopu za sebou. Cechmistři však naň pohlíželi hrdě; říkali mu vetřelec, prták; tovaryši se měli za tuze poctivé, než aby byli v dílně jeho pracovali a žádný mistr s ním nezacházel. Ano i pan Barylkěvič, ačkoli mu byl sousedem a ač jeho dcera kamarádila s dcerou Dylského, hleděl naň s hůry a s předsudkem, nechodil k němu a nikdy s ním u veřejnosti nemluvil, ať to bylo v pivováře nebo v medovně, nikdy se k němu nehlásil. Dylský si toho nevšímal a při nejmenším se dělal jakoby mu do toho nic nebylo, snášel ponížení to v naději, že se za to někdy pořádně pomstí a když mu někdy vyčítali, že mistrovství jeho za nic nestojí, že si je koupil a nezasloužil, že neprovedl mistrovského kousku, tu odpovídal:

„Vyvedl jsem mistrovský kousek, na jaký z vás ani jeden se nezmotá, neboť jsem vychoval své děti. To jest pravý mistrovský kousek. A ten dokázal sprostý tovaryš mezitím, když dítky nejednoho mistra běhaly bosy po ulici a nyní neumějí ani čísti. Přijde ještě k tomu, že vy i vaše cechy to přivedete na holičky a my se vyšineme nad vás.“

Výhrůžku tu metal ustavičně svým nepřátelům ve tvář, zlehčování a pohrdání, jehož od nich doznával, splácel jim dvojnásobně nevšímavostí a pýchou, důvěřuje ve zdar svého záměru. Nyní již ani dost málo nepochyboval, že překonav tolik obtíží a protivenství dojde šťastně ku cíli svému. Ale zmýlil se v naději, vytrvalost jeho měla ještě těžkým zkouškám se podrobiti, tím těžším, že přišly neočekávaně a to se strany, odkud se naň zdálo jen štěstí usmívati. Nové průmyslové zákony, jež Dylský měl za pramen své hrdosti a vítězství, měly též své temné stránky, jež s časem zmohutněly, otvíraly totiž široké pole zápasu, cena výrobků klesla, továrny zahrnuly sklady nábytku a nářadí svými výrobky, čímž vždy méně a méně brali lidé nábytek u mistrův anebo zaň přešpatně platili. K tomu ještě tovaryši dosud v dílně Dylského pracovavší nyní počali pracovati pro sebe, neboť jim v tom nové zřízení nekladlo žádných překážek. Tak se tedy ostří meče obrátilo proti němu samému. Dílna jeho počala klesati, práce bylo vždy méně. — David Mendel bral nábytek ve Vídni a Dylskému dával jen opravy a to za špatný plat. A tak se počaly důchody jeho menšiti právě v čas, kdy nejvíce potřeboval. Mladší syn dokončil totiž studia gymnasijní a potřeboval větší pomoci, aby se mohl oddati oboru medicinskému, neboť plat byl značný a práce bylo mnoho, tak že o živení hodinami nebylo možná ani mysliti. Starší syn opět byl nemocen očima a to tak nebezpečně, že mu lékaři předpovídali úplnou ztrátu zraku, nezdrží-li se po delší čas veškeré práce. Bylo mu tedy opustiti místo u advokáta a léčiti se. Léčení se vleklo pomalu a s pranepatrným zdarem. Radili mu, aby se šel poradit za hranice ku znamenitým

očním lékařům, do Berlína, Vídně, Wiesbadenu, kdež jsou slavní mužové v oboru tom; Jan poslouchal rady ty hryže rty a svrašťuje čelo s mrzutým mlčením, neboť nedostatek peněz mu nedovoloval z rad těch kořistiti a to jej trápilo. Byla to proň muka strašná, ten zápas s nemocí a osudem. Obě ty okolnosti jej spoutaly právě tehda, kdy mínil vzlítnouti do veliké výše. Neplakal, ani nenaříkal, ale ponuré jeho mlčení bylo strašnější trýzní nežli veškeré nářky. Otec mu dobře porozuměl, z krátkých a trpkých odpovědí synových, z jeho netrpělivých pohybů došel k vědomí, jaká bouře a zmatek musí panovati v těch mladých prsou plných spoutaných sil a zničených nadějí, bylo mu ho líto a to tím více, poněvadž mu nemohl pomoci. Pýcha jeho byla tím těžce potrestána, úpadek hrozil právě ve chvíli, kdy čekal, že již dosáhne cíle.

III.

Obydlí Dylských srovnávalo se s jejich žitím a přirozeností; mělo ráz okamžiku a zdálo se sloužiti jen chvílové potřebě. Nebylo v něm onoho ladu a harmonie, jež by z něho činily krb rodinný, soustřeďující bod domácnosti. Několik skříní, kufříků, stůl zaházený nejrozmanitějšími tretkami a několik stoliček tvořily veškerý nábytek pokoje. Naškrobené spodničky Márinčiny visely tu na oknech, na stěně po hřebíkách a jiné její drobotiny ležely rozházené tu a onde a byly již přichystány na druhý den; tím bylo všecko takého vzezření, jakoby chtěl někdo na cestu. Život Dylských byl vskutku stálé chystání se k odchodu, jejich myšlénky a jednání směřovaly daleko za hranice

toho obydlí a rodinného kruhu. Toliko koutek, kde stálo lůžko staré Dylské, byl trochu v pořádku. Na skrovném tom prostranství složila a shromáždila tichá žena několik památek po svém strýci. Byla tam skříň, pravá starožitnosť, již velice sešlá, a na ní několik sklenic, otlučený talířek, staré hodiny, které již dávno nešly a umučení Páně voskové pod skleněným zvoncem. Nad lůžkem, pokrytým hedbávnou, ale ošumělou pokrývkou viselo několik obrazů svatých, zašpiněných od much a kolem nich růžence z Říma, palmová růže a hromnice. Koutek ten vyhlížel jako starožitnický krám a divně se odrážel od ostatní světnice. Jízbu tu obývala Márinka s matkou. Dylský spal v dílně na zemi. Ve druhém pokojíku bydlili synové Dylského. Pokojík ten měl od několika měsíců zastřené okno, poněvadž toho choroba Janova vyžadovala. Pivní, stuchlý vzduch tu panoval, a chorý se mihal v temnosti té z kouta do kouta jako netopýr.

Ve chvíli, kdy Márinka rozloučivši se s Teklou vešla nahoru, nebylo v prvním pokoji nikoho, toliko naftová lampa, poněkud začazená, hořela na stole — — — Po skřípnutí dveří ozval se ze druhého pokojíku ostrý, trpký hlas:

„Kdo to?“

„Já.“

„Přece jsi přišla.“

„A co?“

„Proto že jste se všickni rozlezli, Bůh ví kam a proč. Ani není, kdo by člověku něco podal, posloužil. Čert vezmi taký život.“

Dívku stesky bratrovy netrápily ani dost málo, neodpověděla mu ani a zastavivši se před malým zrcadélkem počala se odstrojovati.

„Tam na stole jest jakýsi papír. Přinesl jej

před chvílí soudní sluha, podívej se. Bezpochyby úřední vypovězení z bytu.“

Dívka vzala do ruky papír a prohlednuvši jej pravila:

„Tak hospodář nás vypovídá z bytu. Během patnácti dnů se máme odkliditi.“

„Tyť to povídáš takým tónem, jakoby ti do toho nic nebylo. Vždyť se to týká i tebe.“

„Však já si poradím, a najdu někde byt. Dosti jsem se již doma natrápila.“

„Tak, vám ženským do toho není nic. A zvláště tobě jest to zcela lhostejno.“

„Co tím chceš říci?“ — tázala se chmuřic čelo a vrhla rychlý, zlostný pohled v temný pokoj. Ale chorobný neodpověděl, buď proto, že se neodvážil myšlénky své vyjádřiti nebo že měl vysvětlování za zbytečné. Dívka sebou trhla, odvrátila se od něho a opět hleděla do zrcadla. Zajímalo ji něco jiného, přiměřovala si totiž nový klobouček na zýtřek přichystaný. Se zálibou hleděla, bude-li jí svědčiti a to ji tak zaujalo, že ani příchod matky, která se vrátila z města s opravami, ji ze zaměstnání toho nevytrhl; zdálo se, že nedbá ani dost málo příchozí. Matce to ani nebylo divným; byla tomu zvyklá, neboť v celé rodině nebylo užší náklonnosti a tepla, všecko chodilo svobodně, každý pro sebe, ano i Dylský, jehož snah cílem byla přece jen rodina, zdál se více dbáti zájmů, jež by mohly zlepšiti stav té rodiny, nežli její jednotlivých členů; v jeho otcovské lásce byla ještě sebeláska, chodil kolem dětí jako kolem dostihových koní, jimiž chce někdo vyhráti cenu. — Po deváté přišel Josef. Jeho jednání ohledně matky bylo již zcela jiné nežli sestřino, v jejich uvítání byla viděti jistá sympatická nit, jež je spojovala, a ačkoli se přivítání to nedělo tak určitě, přece

z řeči a chování bylo znáti, že syn miloval a ctil matku a že byl její potěšením. Jím toliko žila, on jí byl vším. Pohled na vcházejícího byl výmluvnou zpovědí té tiché tajnosti srdce její, v pohledu tom byla jemnost, citlivost a onen něžný dojem, který proniká nejjemnější odstíny duše na tváři milovaných osob. Stařenka pohlednuvši na syna uhodla hned, že se vracel v neobyčejné náladě, rozčilen a rozjařen. To ji velmi potěšilo, neboť takových okamžiků nebylo u nich mnoho, měli až tuze málo příčin k veselosti; ačkoli nálada Josefova byla vždy jasná, dnes zřejmě zmohutněla a živějším leskem zářila mu v očích. Matka se nemohla zdržeti, než aby se ho nezeptala o příčině té veselosti:

„Zajisté se ti něco dobrého podařilo," ozvala se slabě, „jsi dobré chuti."

„Vracím se z přátelského večera."

„Bavil jsi se dobře?"

„Sešli jsme se u jednoho ze svých přátel, bychom se ještě jednou společně pobavili. Kdož ví kam kterého osud zanese a kdy se zase spatříme. Mluvili jsme mnoho o své budoucnosti, kuli jsme plány, co nám činiti jest. Několik nás vystoupilo s projektem, který vyvolal živou rozmluvu. Rozmluva ta dodala mi odvahy a chuti k životu."

„Bohudíky!" pravila matka, která zahleděna na syna s pobožností a vážností poslouchala slova jeho.

„Předsevzal jsem si záměr, který jak se mi zdá, se mi podaří a potom nám bude všem dobře."

„Co by to bylo?" tázala se zvědava.

„Povím vám, vše, jakmile se otec vrátí. Velice bych si přál, kdyby přistoupil k úmyslu mému a jej schválil."

„Chceš snad jeti do Kalifornie?" otázal se

chladně, úšklebavě Jan, který sedě ve tmavém pokoji rozmluvě té naslouchal.

„Nikterak, chci spůsobiti u nás Kalifornii," odpověděl Josef ani dost málo nezaražený úštěpačností bratrovou.

„A! to bude něco zvláštního. A kde jste ty zlaté doly odkryli?"

„V práci."

Suchý, prsní smích povstal ve tmavém pokojíku po slovech těch; bylo cosi urážlivého, ošklivého v tom zdlouhavém, ďábelském chechtání člověka, jejž viděti nebylo. Zdálo se, že smích vycházel z nějaké temné prázdnoty jako ozvěna kamene padajícího v propast a narážejícího na skály — a vířila dlouho ve vzduchu.

„Co jest ti v tom směšného?" tázal se Josef.

„V práci!" ozval se s tímže chechtotem Jan. „Hlupáku, sečti ty milióny lidí, kteří mrhají zdraví a síly v těžké práci a žijí v nouzi den ode dne a nebudeš se diviti, proč se směju. Byla-li by toliko práce cestou ku jmění, musili by dnes žebráci jezditi v kočárech."

„Tedy jak dojdeš jmění jinak?"

„Co? — štěstím, náhodou, nadáním a nejčastěji urozením. Poslední jest nejjistější a nejsnadnější. Kdo chce zničiti nouzi, nechať zakáže chudým se ženiti. Bídu rozmnožuje neobyčejně rychle proletariát. Maje moc zakázal bych chudým se ženiti, nebo bych topil děti jako štěnata."

„Musil bys tedy utopiti i sebe i mne."

„A nebylo-li by snad lépe, kdyby mne byli otrávili neb utopili dříve nežli jsem počal mysliti, místo abych se nyní trápil nad tím, jak žíti a bát se zítřejšího dne?"

„Jene! boj se Boha, co ty všecko mluvíš, jest bláznovství," ozvala se matka řečí tou rozhořčena.

„Kdo chce míti dítky, jest povinen míti na ně," ozval se opět Jan v odpověď matce.

„Prosím tě; jest povinen toliko dáti jim schopnost ku práci a o to se bohudíky rodiče naši postarali. Ostatek záleží od nás."

Rozmluvu tu, která již počala nabývati rozhořčeného rázu, přerušil příchod starého Dylského. Vešel zachmuřený, starostlivost a obava malovaly se určitě na jeho tváři. Velmi často se nyní takto naladěn domů vracíval. Tu pak byly nejčastěji žena nebo dcera obětí tak rozmrzelé nálady a na nich vyléval svou žluč. Syny obyčejně nechával na pokoji. Tak se stalo i tenkráte. A nejdříve mu zavazely maličkosti, jež Márinka na stole porozkládala a beze všech okolků je počal shazovati a odklízeti stranou.

„K čertu zase ty hlouposti," pravil, „ani kouska stola není prázného."

„To jsou mé šaty," odpověděla hrdě Márinka odporujíc mu a bráníc své věci.

„Tedy je schovej někam do kouta. Všude jest těch hábů plno. Vy ženské neumíte o ničem jiném mysliti. Jen když se vyfintí a už jest dobře."

„Fintím-li se, jest to za mé."

„Lépe bys udělala schovajíc ty peníze na jiné doby, neboť kdo ví, co nás čeká."

Usedl unaven ku stolu, škubaje si prsty nepokojně dávno již neholenou bradu. Potom broukal dále:

„Vždy hůř, vždy tíž. Práce není, peněz není možná vyprositi. Div člověku hlava nepukne, pomyslí-li, kde vezme na živobytí. A všecko musím jen já. Jiní mužové mají pomoc od žen, ženy pracují též, vydělávají — a u nás všecko jen já musím."

„Matka dělá, co může," ozval se Josef bráně matky, neboť ona sama se toho odvážiti nemohla. „Náleží-li ti, otče, od někoho výpomoc, tedy od nikoho jiného než od nás."

„Vám já nic neříkám. Vy se teprve dodělváte štěstí; jakmile ho dosáhnete, vím, že mi budete pomáhati. Ale dokud nic nemáte, jest naší povinností dávati vám a pro vás pracovati. A tuto matka má tutéž povinnosť jako já."

„Mně se zdá, že jest již nejvyšší čas, bychom též sami o sebe pomýšleli."

„Však Josef již prý vymyslil cosi moudrého," ozval se Jan ze svého pokoje — dovol mu, otče, ať se vysloví. Bude to něco velmi zvláštního. Nalezl spůsob, jímž nás chce všecky vytrhnouti z nouze."

„Snad ti někdo slíbil půjčku?" tázal se rychle otec, „co?" a přisedl k Josefovi.

„Něco lepšího nežli půjčku, otče. Umínil jsem si, že ti nebudu více na obtíž a dám se do práce, jež by pojistila živobytí i mně i vám všem."

„Tomu nerozumím."

„Hned se vyjádřím jasněji. — Vidím to dobře, že postavení naše se stále horší, že tobě, otče, se vede vždy bídněji."

„Pravda, pravda," opakoval si jako pro sebe Dylský otíraje si vráskovité čelo.

„Kdybych se oddal medicině," pokračoval Josef.

„Což snad nemíníš?" zvolal živě Dylský.

„Vyslyš mne trpělivě, otče. — Medicina vyžaduje pět let těžké práce, v kteréž době bych ti nejen nemohl pomáhati, ale byl bych ti snad ještě na obtíž."

„Pracoval jsem více let pro vás — mohu se trápiti ještě i těch několik."

„Dejme tomu, že dokončím medicinu, že ji dostuduji s nejlepším prospěchem, k čemuž však necítím nadání ani chuti, ale připusťme to, že se stanu konečně lékařem, kdo mi však může ručiti za to, že mi prakce ponese také důchody, abych mohl sebe i vás uživiti?“

„A přece máme tolik lékařů, kteří byli chudáky většími tebe a dnes jsou páni.“

„Jsou to šťastné výjimky, a při důkladnější rozvaze není možno na také náhody spoléhati, sám bych mohl oddati budoucnost svou osudu; ale jde mi tu o vás. V našem případu aesmíme hleděti na osud. Lékaři, jež mi, otče, dáváš za příklad, dodělali se jmění za okolností celkem jinších, nežli jaké jsou nyní. Lékařů stále přibývá. Medicinský dekret dostává jich každoročně několik a proto jest jejich bytí nesnadnější. Také přelidnění panuje nejen mezi lékaři, ale i v jiných závodech a oborech, a to snad ještě hůře. Co z toho následuje? — To jest proletariát intelligence, — vzdělaní lidé zůstávají bez zaměstnání nebo vydělají tak málo, že si nemohou pojistiti ani zítřejšího dne nemluvíc ani o budoucnosti ženy a dítek, jíž pojistiti nejsou v stavu. Přirovnejme nyní dostatek kupce nebo jiného průmyslníka s důchody úředníka nebo professora universitního a uvidíme ohromnou nerovnováhu, jaká panuje mezi zásobami duševními a prací s jedné strany, a výdělkem s druhé. Jaká jest příčina toho, že mozolná tolikaletá vědecká práce bývá poměrně tak zle placena, tak nepoměrně ku své ceně? — Jest to proto, že se všecko tlačí k tomu zaměstnání, jež jsme přivykli míti za čestnější, za více ctižádostivost naši upokojující. Dříve se drala šlechta ku vojenství, pohrdajíc řemesly a průmyslem, a zabíjení lidí měla za čestnější zaměstnání nežli jich živení a opatrování. Dnes

jsme překonali náhledy v theorii, ale v praktice trvají ku škodě společnosti dosud, a nejeden volí raději celý život proživořiti jako úředník nežli žíti v blahobytu jako řemeslník nebo kupec.“

„Nu, dokonči již tu přednášku,“ ozval se Jan znepokojený tou dlouhou řečí bratrovou, „co chceš ostatně dokázati? Že lékaři se mají státi ševci a advokáti chopiti se loktu a vah. Či to jsi chtěl dokázati?“

„Nemyslím nikterak, aby někdo odvrhl zaměstnání, které již má, jemuž obětoval léta práce; ale jde mi o to, aby učící se mládež nepovažovala jen několik oborů za jediný cíl svůj, a nešla za cílem tím přese všecky překážky, přes nedostatek prostředkův a nadání, ale aby si raději dovedla vybrati skromnější a bližší záměry, jejichž dosáhnutí by bylo snadnějším a společnosti užitečnějším. Pak by měl snad svět méně špatných lékařů, zlomyslných advokátův, omezených úředníkův a více rozumných a vzdělaných kupců, řemeslníkův a rolníkův. Rozdělení práce bylo by přiměřenější a obecný blahobyt by se zvýšil.“

„Což máš ještě málo řemeslníků?“ tázal se otec, s jehož tváři bylo možná vyčísti, že celá ta theorie synova jej nedovedla přesvědčiti.

„Jest jich dosti; ale jsou to většinou lidé, kteří jen proto zůstali řemeslníky, že ničím jiným býti nemohli; stav řemeslnický rekrutuje se u nás většinou jen z odpadkův a zbytků; z lidí, kteří se dávají bez náležité přípravy a odborného vzdělání do práce a proto se u nás řemesla nevyvinují a nepostupují. Rodiče dávají dítky na řemesla proto, že se nechtějí učiti a tu jde vlastně o to, aby se učily proto, aby se staly řemeslníky. Tím spůsobem by se i řemesla povznesla u nás a rozdíly stavův a vzdělání by se zmenšily; společnost

by vešla do pravidelnějších kolejí. Ten jest plán, který jsme dnes sestavili a o němž jsme dlouho i široce rozprávěli.“

„Kdo?“ tázal se otec.

„Několik mladých lidí — mých přátel.“

„Vidím, že byli mladí, velmi mladí,“ odpověděl Jan, „neboť tak nedopečený plán mohl se vylíhnouti jen v jejich hlavách.“

„V čem se ti zdá nedopečeným?“

„Celý nemá smyslu, neboť se protiví přirozenosti lidské, která nedovoluje člověku, aby zůstal na mále a zamknul se v těsných rozměrech; ale pudí jej vždy a vždy výše.“

„Naučíme-li se oceniti každou práci, povzneseme-li řemeslnický stav, a řemesla se vysoko vyvinou; potom bude vyspění v dokonalosť ohledně jich taktéž povznesením, postupem.“

„A vy budete apoštoly toho nového postupu, he?“

„A zároveň činiteli, — příklad jest ten nejlepší učitel.“

„A jaký druh řemesla jsi sobě vyvolil?“ tázal se Jan úšklebačně. „Zajisté pro sympathii ku slečně Tekle jsi sobě vybral umění ševcovské?“

„Kdyby nebylo jiného, volil bych je neodkladně. Žádné poctivé zaměstnání nehanobí. Ale poněvadž jsem se stolařství naučil u otce a znám je dobře, budu tedy stolařem.“

„Zbláznil jsi se — nebo co?“ zvolal silně Dylský a vyskočil ze stolice. „Tedy proto jsem pracoval a se dřel, na tebe nakládal, abych se takového potěšení dočkal? Stolařem, můj syn stolařem — pěkná to čest pro mne.“

„Vždyť jsi jím sám, otče. Proč nás učíš pohrdati řemeslem, v němž jsi pracoval a jež ti dovolilo, abys nás vychoval?“

„Proto jsem pracoval, abyste nemusili státi se tím, čím já jsem. Kdybych byl měl vědomosti jako vy, zajisté byl bych něčím jiným. To jest pravda, že prací rukou svých jsem vás vychoval, ale víš ty, jak jsem se natrápil a nastaral, nasnášel zlehčování a pohrdání? A co značím mezi lidmi, jaké mám postavení, a konečně taž se, co mám, čeho jsem se dodřel? I ty chceš taktéž tříti bídu den ode dne a nikdy se nevybaviti z toho bídného postavení? A tomu máme říkati oprava a tím chceš pomoci sobě i nám? — Hezká to pro mne pomoc."

„Dovol, otče, bych se ti lépe vyjádřil a jsem jist, že budeš s plánem mým souhlasiti. Pravda sice, že ti práce tvá, ač dosti těžká, nepřináší takových zisků, jaké nésti by měla. Ale jaká jest toho příčina? — Proto že závisíš od takého Davida Mendla a jiných podnikatelů, kteří z tebe kořistí, neboť vědí, že nemáš lehkého odbytu svých výrobkův a jest ti čekati jich, že nemůžeš dělati ve větších rozměrech a rychle věci odbývati, neboť nemáš dosti peněz na zakoupení materiálu, tak že musíš pro každou práci hledati půjčky. Materiál v malém kupovaný ti přijde poměrně dráže, lichva pohlcuje tvé důchody a proto se nemůžeš nikdy vybaviti ze smutného postavení svého."

„A ty jsi snad vynalezl nějaký divotvorný spůsob na odstranění těch starostí? Myslíš, že dovedeš lépe s podobnými věcmi zacházeti nežli já, že snadněji nalezneš úvěr?"

„Já sám snad ne, ale bude-li nás několik, kteří se chopí společnými silami práce, najdeme i úvěr a práce naše bude méně omezena a prospěšnější. Mám tudíž úmysl založiti stolařský spolek. Naproti kapitálům peněžitým, které z nás ssají a

nás utlačují, chci se postaviti s kapitály práce a průmyslu. Dnes již průmysl továrnický svými výrobky porazil, převýšil a vystrčil práci domácí, zápas za takých podmínek jest nemožný; třeba tudíž i nám založiti továrny s rychlou prací, jinak klesneme zcela.“

„A ty myslíš, že cechy budou na to hleděti se založenýma rukama, nebo že některý mistr k takému spolku přistoupí?“ tázal se Dylský.

„Udám-li jim prospěch, který z toho vykvete, proč by nepřistoupili?“

„Proč? — Proto že to jejich otcové nedělali, nebudou to dělati ani oni. Já je znám trochu lépe nežli ty a vím, jak každá novota odstrašuje. Což myslíš, že jsem já toho nezkusil, abych je přiměl k jistým změnám ve splesnivělém zřízení cechovém, které místo pomoci nás utiskuje a ničí. Bylo to po mém návratu ze světa; za hranicemi se již počaly věci měniti, svoboda práce již tu a tam klíčila. Chtěl jsem tedy i u nás něco podobného počati; vysvětloval jsem jim, proč bychom draze platili cechu, proč bychom mu zalévali hrdlo nápoji a krmili jej svýma mozolovitýma rukama, když můžeme peněz těch mnohem prospěšněji užiti. Práce jest naším vlastnictvím,“ říkal jsem jim, „proto jsme povinni domáhati se toho, abychom mohli svobodně pracovati, kde chceme a jak chceme; toho žádá slušnost. Nuže, a kam jsem to přivedl? Potají mi přisvědčovali mnozí, ale veřejně se mnou nesměl vystoupiti nikdo a zůstal jsem s návrhem sám, i tebe tak samotného opustí, jest-liže bys je k něčemu podobnému namlouval.“

„Časy se změnily, lidé ti dozráli a patří trochu jinak na svět nynější. Ostatně kdyby se mi i nepodařilo nikoho ku svému plánu přiměti, budeme

přece dva — učiníme počátek a náš příklad potom přivábí jiné.“

„A koho máš druhého?“

„Vždyť vy, otče, snad se mnou budete?“

„Nikdy, nikdy,“ zvolal silně Dylský. „Já nechci, k tomu nesvolím, abys ty se zase vrátil v ten stav, z něhož bych já rád co nejdříve utekl, z něho se vyvlékl. Jdeli ti o prostředky, bojíš-li se nedostatku, budu pracovati dvakráte tolik, vypůjčím si, Bůh ví, co bych všecko neudělal, abych vám pomohl, jen mi nemařte těch nadějí, jimž tolik let již žiju a pracuji; z vás se musejí státi pořádní lidé, musíte to přivésti vysoko, musíte, pravím.“

Mluvil tak rozohněn ve vášni a rozčilení.

„Povol mu, otče,“ ozval se opět Jan, „nechat zkusí uskutečniti své nadšené, všelidské smyšlenky; uvidíme, jak dlouho vytrvá. Jsem jist, že při prvním kroku narazí na nedostatek peněz. S holýma rukama nedovede nic.“

„Postaral jsem se o prostředky pro začátek,“ pravil Josef. „Jeden ze zámožnějších přátel mých mi sám nabídnul půjčku, již budu moci po dosti dlouhém čase zpláceti. Vidíš tedy, že nejdu bez rozvahy ku provedení svého záměru a mám naději, že obstojím.“

„Ale já k tomu nepřivolím, já otec, rozumíš? — Ty nejsi ještě plnoletý, nemůžeš dělati, jak bys sám chtěl. A já užiju vší moci, již mi právo dává, abych tě od toho hlupství odvedl. Uvidíme, odvážíš-li se jíti proti otci, vystupovati proti mně.“

„Ctím tvou vůli, otče, jenom ne ve věcech, týkajících se mé budoucnosti. Tu já rozhoduji.“

„Uvidíme.“

„Zeptej se ho, otče, proč má tak napilno k řemeslu?“ ozval se Jan.

„Proto, že toho postavení naše vymáhá," odvětil Josef, „toť dosti vážný důvod."

„Tak, jen pozor, za tím se skrývá něco jiného."

„Co jiného?"

„Ženská. Slečna Tekla jistě má chuť na vdavky a bylo by jí to tuze dlouho, kdyby jí bylo čekati, až skončíš medicinu."

„Co? ta ševcovina si snad myslí, že bude tvou ženou?"

„Tekla jest dítě řemeslníkovo rovněž jako já," odpověděl Josef pokojně, ale nuceně.

„To není žádný důvod. Ty můžeš býti pánem, můžeš se ucházeti o nejlepší šlechtičny, a ona bude vždy jen ševcovinou."

„Ať jest kdo chce, ševcovina nebo hraběnka, jsouc mou manželkou nebude ničím jiným nežli mou ženou."

„Směl bys to učiniti? — Já bych tě — —" tu povznesl zaťaté pěstě a rozčilením i hněvem oněměl.

„Proč se horšíš, otče, škoda slov. Ať si mluví, co se mu líbí, uvidíme, kdo postaví na svém," pravil Jan.

„Máš dobře. Škoda slov k tak hloupému tlachání," dosvědčoval Dylský, a máchnuv rukou odešel do druhého pokoje a bouchnul za sebou dveřmi.

Přes celý ten výstup seděla stará Dylská všecka ztrnulá. Bála se ozvati se, aby nepoložila muži na příč ani slámy a abychom pravdu řekli, mnoho z hovoru toho nerozuměla i těžko by jí bylo posouditi, kdo má pravdu, ale sympathií stála na straně synově a pud jí pravil, že Josef má pravdu; se druhé strany však se obávala, aby si neurazil otce a aby to nedošlo ku větším sporům.

Jakmile odešel Dylský do druhého pokoje, oddychnula si a ticho počala prositi syna:

„Buď tich, nedráždi otce, on jest tak zlý.“

„Což i ty, matko, neschvaluješ mých záměrův?“ tázal se sladce syn.

„Já těm věcem nerozumím, ale —“ tu snížila hlas obavou, aby ji muž neslyšel, „já věřím, že by můj Josífek nechtěl ničemu zlému a že co vykoná, bude dobré.“

„Děkuji ti, matko, za důvěru tvou,“ pravil Josef líbaje jí ruku. „Uvidíš, že jsi se ve mně nemýlila. Bude nám všem dobře.“

„Dej to Pán Bůh,“ dodala stařenka pozdvihujíc oči nábožně k nebi.

Tu zaklepal někdo na dvéře. Zaklepání, ačkoli lehké, všecky zarazilo. Byloť v tak neobyčejné hodině zcela neočekávané. Hrkačka ponocného ohlašovala již na ulici desátou. Mohla tedy vším právem návštěva v tak pozdní době podiviti a polekati.

„Chval každý duch Hospodina,“ šeptala bázlivě Dylská.

„Kdo to?“ tázal se Josef.

„Já. Jest doma pan Dylský? Spí snad již?“ ozval se za dveřmi židovským přízvukem hlas.

„Toť Mendel,“ pravil Josef upokojuje matku.

Dylský rovněž uslyšel hlas židův ve svém pokoji a podivil se též příchodu jeho, a to tím více, poněvadž se před týdnem zle rozešli. Dylský rozhořčen jeho taškářským jednáním nazval jej drzákem, a zaříkal se, že mu již dělati nebude. Židovi na tom mnoho nezáleželo, neboť měl dosti jiných pracovníkův, ale Dylský tím utrpěl ztrátu, neboť tím neměl práce a neměl, ke komu by si šel vypůjčit v tak náhlé potřebě. Mendel vskutku velice lichvařil a těžil ze člověka do ostatka; ale

konečně přece vždy půjčil a to bylo Dylskému v jeho starostlivém postavení velkým dobrodiním. Litoval tedy potom svého ukvapení a rád by byl tu věc napravil a vešel s Mendlem opět v bližší poměry, neboť ho potřeboval. Neměl žida rád proto, že od něho musil záležeti, vztekal se a zlobil nejednou ve hloubi duše proti němu jako divá zvěř v železné kleci proti svému vězniteli, ale musil ustoupiti, aby nezemřel hladem. Proto byl ten příchod Mendlův, ačkoli v tak neobyčejný čas, Dylskému velmi po chuti, mohlť býti jist, že jej sem vede jen vážný zájem a vyšel ze tmavého pokojíku jemu naproti.

„Dobrý večer, pane Dylský," ozval se žid přátelsky, ale milostivě.

„Spíše dobrou noc," mumlal Dylský dělaje rozhněvaného.

„Teprve desátá. Jsme obchodníci, toho nedbáme. Vždy jest dobrý čas, jde-li o vyvedení nějakého záměru. A já sem vlastně s dobrým úmyslem přicházím, pane Dylský."

„K tomu jest ve dne dosti času. Já v noci žádné smlouvy neuzavírám."

„Nu, a když já musím jeti ráno na jarmark, co potom? Musil jsem proto přijíti dnes. Mohl jsem jíti ku Sliskovskému, k Majerkěvičovi, k Rybkovskému, a Bůh sám ví, ku komu, ale já jsem přišel raději k vám, pane Dylský, neboť se přece neznáme ode dneška a dal jsem vám, pane, již hezké peníze vydělat. Či snad ne?"

„Chtěl jste totiž, pane, říci, že jste mne již pořádně odřel a využitkoval."

„Odřel, odřel, kdo tu koho odírá? Přec já já sám musím též něco vydělati, proč bych byl kupcem? Ruka ruku myje. A kdybyste nebyl,

pane, tak zlobivý, mohli bychom vždy býti dobrými přátely a nejednu smlouvu spolu uzavříti.“

„Oč se tu jedná?“ tázal se Dylský, jejž ta lstivá srdečnosť židova již počala nepokojiti a blázniti.

„Mám pro vás, práci, pane Dylský, velmi dobrou práci. Můžete na ní, pane, mnoho vydělati.“

„Jakou práci?“

„E, daremnosti, malé hlouposti, několik psacích stolků, přinesl jsem vám, pane, k tomu nákresy, však vy to, pane, dovedete, neboť jste, pane, mistr v takých věcech, pane Dylský,“ a poklepal mu důvěrně na rameno.

Dylský prohlednul se zachmuřeným čelem výkresy a pravil:

„A nyní vím, proč jste sem přišel, zajisté si nikdo tak mrzutou práci nechtěl vzíti a v továrnách takých nehotoví.“

„U nikoho jsem nebyl, jdu k vám, pane, přímo jako parou. Sotva jsem tu práci dostal, hned jsem si myslil: to nikdo jiný dělati nebude nežli pan Dylský. Sliskovský by to sice vzal s políbením ruky, vždyť byl i u mne o tu práci.“

„A byl by to zdrápal.“

„Byl by to udělal za ledaco; ale já vám chci, pane, zaplatiti, neboť já vás, pane, pane Dylský — — — —“

„Mnoho-li dáte, pane, za tucet?“ tázal se přerušuje mu řeč Dylský. — — —

„Nu, mnoho-li byste žádal, pane?“

„Po osmdesáti zlatých za tucet.“

Žid se ceny té polekal, nebo jen dělal, že se nad ní ustrnul a chtěl odejíti. Dylský se bál, aby opravdu neodešel a ačkoli nežádal přehnané sumy, neboť složitá a nesnadná práce stolků těch

vymáhala mnoho času i práce, ale proto, že právě potřeboval peněz více nežli jindy snížil cenu jak jen mohl. Žid přes to přese všecko ještě smlouval, hádal se, utrhoval. Dylský již nechtěl ustoupiti, jinak byl by měl ze všeho místo výdělku škodu; ale když vytáhl žid velkou červenou tobolku, nabitou bankovkami a slíbil zaplatiti hotovými, přistoupí-li Dylský ku ceně jím podávané, — při pohledu na peníze, jež proň nyní takou cenu měly, obměkčil se na dobro a přistoupil ku lichvářským podmínkám Mendlovým. Sepsali smlouvu a žid vyňal z tobolky stozlatový papír, prohlédnul jej proti světlu a odevzdal s jistou blahosklonností Dylskému.

Mezitím, kdy tento pohlcuje žádostivým pohledem vnitřek židovy tobolky bankovkami naplněné bral do ruky stovku, osvětlila náhle záře světnici a zároveň bylo slyšeti křik Dylské: Hoří! oheň! Žid i Dylský se obrátili a spatřili velkým plamenem hořící muselínovou sukni Márinčinu. Chodíc se světlem náhodou ji Márinka zapálila. Plamen rychle obalil muselín a mohl se snadno rozšířiti dále. Dylská i dcera pozbyli duchapřítomnosť. Dylský běžel do síně pro konev vody a žid s Josefem odstraňovali věci, jež mohly lehce od ohně býti zasáhnuty. Sbírali věci s postele, háků, se stěny a sházeli je nepořádně na stůl. Oheň uhasili hned; byl více náhlý a lekající okamžitým rozsahem nežli nebezpečností. Konev vody dostačila úplně na uhašení plamene a nic více mimo muselínovou sukni neshořelo. Vzplanula jako motýl beze všech zbytkův a s ní zároveň myšlénky dívčiny přichystané spolu se sukní na zítřejší neděli. Neměla však času želeti ztráty sukynky a myšlének, neboť Dylský, který byl již

bez toho rozdrážděn špatným výsledkem smlouvy se židem, počal jí strašně láti za neopatrnosť.

„Chceš nás zbaviti ještě toho drobtu nábytku. Ztratíme beztoho dosti jinak.“

A když mu Márinka s překousnutím odbrouknula, že učinila-li jakou škodu, tedy jen prý sobě, vypukl v taký hněv, že ho až Mendl musil upokojovati.

„Buďte tiše, pane Dylský, škodu učiněnou tím již nenapravíte, k čemu si kaziti krev a zlobiti se na tak hezkou slečinku.“

„Její škoda, její škoda,“ opakoval si šílený Dylský, „a kdyby byl celý dům shořel, kdo ví, kdo by za to byl odpovídal. A to všecko skrze ty cáry a háby, jichž jest všude plno. Jak se rozzlobím, hned ty šaty vyházím na hnůj.“

„Nu, což jest to něco divného, pane Dylský, že se mladá slečinka tak strojí?“

„Vám do toho nic není,“ osopil se Dylský, že by byl žida téměř spolknul, „smlouva jest hotova, více spolu nemáme mluviti. K čemu jsem se zavázal, to udělám do náležité lhůty a nyní zde již nemáte co dělati.“

Zaražen tak neslušným spůsobem ve svém advokátském zápale umlkl odbytý žid a neotálev dlouho odtáhl z domu. Dylský seděl po nějakou chvíli u stolu, rozpočítávaje o zamluvené práci. Rozpočet ten nevyšel dobře, po důkladnějším zkoumání se ukázalo, že se práce nevyplatí, že ho bude státi mnoho času, za nějž se mu nedostane náležité náhrady. To jej zlobilo. Škrábal se neustále ve hlavě a klel polohlasitě, rozzloben a s sebou nespokojen. Peněz však vrátiti nemohl, neboť zítra mu bylo platiti nájemné, aby ho domácí pán nevyhodil z bytu; byly ještě mnohé jiné pilné výdaje, jež neměl čím zapraviti. Žid

nemohl šťastnějšího okamžiku vyhledati. Jím zanechaná stovka přivedla Dylského k činu, jehož lítoval. Chvílemi se rozmýšlel nad tím, jak by se mohl vyvléci z nevýhodného závazku, ošiditi žida; ale smlouva, již měl Mendel v rukou, jej držela na uzdě. Nedostání smlouvě vedlo by ku processu a žaláři, a k tomu se pro tak malou sumu odhodlati nemohl.

Mezi tím, kdy takoto Dylský přemýšlel, odešla již rodina jeho spat; Josef odešel do tmavého pokojíku, kde měl své lůžko, a Márinka i matka již tvrdě spaly. Jen Dylský bděl, nepokoj a směs myšlének mu nedopřály spánku. Jan též bezpochyby nespal, protože bylo z jeho pokoje čas od času slyšeti odkašlávání.

IV.

Hodiny odbily jedenáctou. Dylský vstal, aby šel spát do dílny a sbíral se stolu výkresy Mendlem tam zanechané. Náhle ustrnul. Zdvihaje jeden arch zakrytý drobnostmi Márinčinými spatřil červenou Mendlovu tobolku. V prvním okamžiku se zarazil, jakoby spatřil zlověstné vidění a nohy pod ním klesaly; ale hned se vzpamatoval, chytil rychle tobolku, jakoby se chtěl přesvědčiti, není-li to snad příznak, otevřel ji a nahlednul do vnitř. Balíky bankovek div tobolku neprotrhly. Dylský jeden vyňal a počal čítati. Ryly to samé tisícovky, vyndával je a třesoucíma rukama rozděloval. Napočítal jich již pět a ještě několik mačkal v ruce. Byl nad tím zrovna hloupý, v očích se mu zatmívalo, musil si sednouti, aby neklesl, a krůpěje potu mu vystoupily na rozpálené čelo. V tobolce byly ještě jiné bankovky jako stovky,

padesátky a desítky. Dylský je vytáhl všecky, mnul v rukou, a opět odkládal nevěda sám, co činí. Tolika penězi mu přešly zraky.

Lehký šustot za dveřmi jej celého polekal, zastoupil peníze a postavil se, jako by jich chtěl hájiti pohlížeje nepokojně ku dveřím. Šustot se neopakoval, byl to pouhý klam. Když obava minula, pohlédnul Dylský na stranu, kde spala žena a dcera, chtěje se přesvědčiti, spí-li aneb vše viděly. Pro lepší jistotu vzal světlo a popošel k nim hledě jim na oči. Spali pevně. Ani záře lampy ani tiché volání jich neprobudili.

Upokojen vrátil se ke stolu, posadil se a počal již střízlivěji o věci přemýšleti. Bezpochyby to byla tobolka Mendlova, neboť si ji velmi dobře vštípil do paměti ve chvíli, když mu Mendel platil za práci. Pravděpodobně ji žid ve chvíli náhlého ohně zapomněl na stole, potom ji zaházeli věcmi, jež zachránili před ohněm a tak zůstala zde. To bylo patrno. Ale co dále? Nebylo pochyby, že Mendel hned svou ztrátu zpozoruje, že se za nedlouho vrátí. Co potom? Vrátiti nebo nevrátiti? Tu počal v mysli Dylského boj, jehož výsledek byl napřed jistým. Poctivosť a strasti svědomí odehrály v boji tom krátkou a velmi podřízenou úlohu; hned je odstrčil stranou, neboť se nemohl spřáteliti s myšlénkou, aby se dobrovolně zřekl těch peněz, jež mu právě štěstí přineslo. Viděl v duchu své smutné postavení, budoucnosť dítek, již nyní mohl tak stkvěle pojistiti. Budoucnosť svou i vší rodiny měl nyní ve svých rukou, od něho záleželo její štěstí a povýšení. Neměl proč by se rozmýšlel. Spůsob, jak se mu peníze ty do rukou dostaly, mu pranic nevadil; měl to za šťastnou náhodu, jíž pohrdnouti by bylo bláznovství. Ku svému ospravedlnění si připomínal všecky ústrky

a nepříjemnosti, jež od Mendla doznával, křivdy, jež od něho utrpěl, vypočítal výdělky, jež žid z práce jeho měl, za niž tak špatně platil, a považoval peníze ty za náhradu, již mu osud sám přinesl.

„To mi náleželo. To jest mé," opakoval si klada ruku na peníze jako na své vlastnictví. O vrácení nebylo již ani řeči, již o tom nemyslil. Šlo mu nyní jen o to, jak a kam by peníze ty schoval, aby se mohl Mendlovi vymluviti. Myšlénkami těmi div mu hlava nepukla; na rozpáleném čele vystoupily od napnutí žíly jako provazy. Kde ty peníze schovati? Všude se mu zdálo nejistým. Ale k rozmýšlení nebylo tu mnoho času, Mendel se mohl vrátiti každého okamžiku.

Dylský shrábnul peníze, schoval je do tobolky a vytratil se opatrně do síně. Tiše sešel po schodech, aby ho někdo z domácích neslyšel a vešel do dílny. Tovaryš i hoši spali v první světnici. Dylský se mihnul mimo ně po prstech a vešel do dílny. Při světle lucerny, jež z ulice přicházelo oknem, prosmekl se mezi různým nářadím a zastaviv se přemýšlel, kam schovati peníze. Oči jeho běhaly nepokojně po rozmanitých předmětech hledajíce úkrytu pro nebezpečný poklad. Mínil jej schovati na různých místech, aby ve případě, že by se jedna částka našla, měl ostatní. Nepomyslil, že tak mohou hledající přijíti snadněji na stopu; byl t všecek pomaten. Vyňal z tobolky peníze a počal je strkati do rozmanitých koutků, tu pod hoblík, tu za skříň nebo pod nohy od stolův. Náhle se však vzpamatoval, že jest to ten nejhorší spůsob a počal znova sbírati, vyndavati z úkrytů peníze zpět do tobolky. Dílna se mu zdála nebezpečným úkrytem. Lépe byloby schovati je na dvoře, alespoň by nebyl ve případě vypátrání peněz za to zodpovědným. Ale bál se jíti světnicí, v níž

byli tovaryši, aby něčeho nespozorovali; otevřel proto okno a vyskočil na dvůr. Tu se chvilku zastavil naslouchaje, není-li někdo na blízku. Bylo úplně ticho. Připlížil se vedle zdi ku dolu, v němž skládali popel a tam chtěl tobolku hoditi. Ale důl byl hluboký, popel tenkráte z něho vybraný, takže chtěje tam skrýti tobolku musil by do dolu vlézti a sám ji zasypati. Stopy nohou by jej mohly prozraditi. Odstoupil tedy i od toho záměru a šel do stoky. Vzepjal se na prsty a makaje hledal přiměřeného úkrytu. Za jedním sloupkem bylo příhodné místo; Dylský tam vetlačil tobolku, ohmatal rukama s jedné i se druhé strany, netrčí-li ven, a přesvědčil se, že byl sloupek příliš tenký a nezakrýval dostatečně tobolky. Bylo třeba najíti jiné místo.

V tom zavzněl v síni zvonek silně rukou zatáhnutý. Jistě to byl Mendel, nebylo času k rozmýšlení; Dylský nechal tobolku za sloupkem nemaje té chvíle příhodnějšího místa, seskočil na zemi, a rychle běžel ku schodům. Chtěl, aby jej Mendel zastal nahoře, kde jej opustil. Zahladil tím podezření, že byl venku. Opatrně se vplížil zpátky do bytu, v němž ještě hořela lampa a sedl ke stolu dělaje se zaujatým rozpočty. Namáhal se upokojiti se, ačkoli mu srdce silně bilo a svaly sebou nervosně trhaly. Utopil oči v počtech; ale sluch zvítězil, tak že nejlehčí šustot narážel na ucho jeho.

Za nedlouho bylo slyšeti po schodech spěšné kroky a po chvilce vešel Mendel polekaný, bledý a všecek změněný.

Dylský jevil podivení a pozdvihnuv oči pravil:

„A co to má býti?“

„Nic, nic, pane Dylský; náhoda, hned se, pane, dovíte.“

A nevysvětluje dále přiskočil rychle ke stolu a počal nepokojně převraceti na něm ležící věci.

„Co se stalo? Což jste se, pane, zbláznil, v této době, co jest vám, pane?“

Žid neodpovídal, jen hledal dále. Každý drobet na stole ležící bral po několikrát do chvějících se rukou, prohlížel, vytřásal, odkládal a bral znova. Zdálo se, že mu oči z hlavy vyskočí, dech jeho byl krátký, unavený.

„Co to znamená, ke všem čertům? Proč chodíte, pane, v noci do mého bytu a nedáte nám pokoje?“

„Vy jste to, pane, schoval!“

„Co schoval?“

„Nepřetvařujte se, pane; víte dobře, co hledám. Vy jste mi chtěl jen nahnati strachu, pane není-liž pravda?“

A chtěl se mermomocí zasmáti; ale smích ten zpotvořil jen bledou a vyměněnou tvář v neforemné rysy, v nichž se jevil místo veselosti strach.

„Pane Dylský, netropte, pane, žádných žertů, není na ně čas. Vraťte mi je, pane.“

„Co mám vrátiti?“ zvolal zhurta Dylský dělaje se rozzlobeným.

„Mé peníze!“ vřísknul žid, „mou tobolku, kterou jsem nechal zde na stole.“

Židův ten vřesk vzbudil Márinku a Dylskou. Obě ženské vstaly a hleděly polekány na muže stojící u stolu.

„Což jsi se zbláznil, žide?“ odpověděl Dylský. „Poslouchejte,“ obrátil se k ženě a dceři, „povídá, že se mu ztratily nějaké peníze.“

„Proč bych já hledal, když vím, že máte, pane, ty peníze vy. Pane Dylský, nedělejte mi toho, pane. Jest to mé veškeré jmění. Já se vám za to, pane, odsloužím.“

„Ale jak pak mám u čerta věděti, pane, kam jste své peníze dal. Kdo ví, kde jste je ztratil.“

„Tu, tu, já na to budu přísahati, že tu.“

„Viděla vás snad některá?“

Žid pohlédnul prosebně na tázané.

„My jsme nic neviděly, šly jsme hned spat.“

„Ony neviděly,“ ozval se žid, který byl z jejich tváří poznal, že o ničem nevědí, „já vím, že neviděly; ale vy, pane Dylský, jste viděl, a vy pane, peníze máte, vraťte mi je, pane; nedělejte hloupostí, já vám dám, pane, padesátku nálezného.“

„Odtáhni, žide, netrap nás v noci a nech nás spáti.“

„Já vám dám, pane, padesát zlatých — celé sto, jež jste si vzal, pane, za práci a vrátím vám smlouvu.“

Žid prosil stále naléhavěji a vášnivěji, pohyby jeho rukou a očí byly vždy nepokojnější a úsilovnější. Chytal se za bradu, za licousy, mlel prsty ve vzduchu, bradu měl celou zaslintanou, neboť plil a mluvil zároveň, a oči, — v těch očích krví podlitých jevil se celý žid, vztek, zoufalost, lítost a slabost. Časem je zaléval pláč slzami, tu zase jimi proletovaly blesky zlosti a hrozby.

Dylský s pýchou uraženého poslouchal nářky židovy a hleděl bez soustrasti na jeho žal. Činilo mu to i jistou radost, že za tolikeré ponížení, jež od něho za tolik let doznal, má okamžitou odvetu. I on tak musil žida nejednou prositi o půjčku, zoufal si, naříkal, a žid byl nepohnut a chladný. Nyní přišla na něho řada. Pásl se mlčky na židovi. Časem se naň jen osopil a hřímal mu do duše za neslušné posuzování a vzpíral se, že o ničem neví, že žádných peněz neviděl.

Žid zoufalstvím zcela seslábnul.

„Pane Dylský,“ pravil ztrápeným a chraplavým hlasem, „vraťte mi mé peníze, sice bude zle. Já přivedu policii, já vás, pane, dám do kriminálu.“

„Dobře, budu seděti, a potom mi, pane, zaplatíte za nevinný trest.“

„Ne, ne, já jsem jen žertoval, proč bychom se tahali se soudy, když vím, že mi je, pane, vrátíte; nejste pane, taký, vždyť, vás, pane, znám již dlouho, pane, vím, že jste, pane, řádný člověk,“ počal již žid pochlebovati a podporoval lichocení své slibem náhrady. Dával již pět set a zvyšuje ustavičně došel až k tisíci.

Dylský byl na váhách. Tisíc zlatých nebylo mu maličkostí, byl by se mohl zotaviti. Ve skutečnosti měl nyní několik tisíc, ale zůstanou-li mu, bylo ještě pochybno, hrozilo se mu processem a snad i něčím horším. Byl by se již skoro odhodlal vrátiti tobolku, ale hned mu napadlo, že žid třeba nedostojí slovu, že chce z něho jen vylouditi peníze, přiznání, a jak by to udělal, potom by byla výmluva těžká. Místo přiznání vypukl tedy na žida ještě zlostněji nežli dříve.

„Pane Dylský,“ prosil ještě Mendel, „to jest veškeré moje jmění, mám ženu i děti, nehubte mne, pane, i sebe. Neboť za to shnijete, pane, ve vězení, já vám to, pane, povídám, jako že jsem Mendel. A bude to pro vás, pane, hanba, pane Dylský a pro vaše, pane, děti. Nečiňte toho, pane.“

„Ty mi chceš vyhrožovati vězením, mně nevinnému a poctivému člověku,“ zvolal rozvášněný Dylský, „pryč z mého domu, pryč!“

Ukázal na dvéře a dodal:

„Táhni, nebo tě vyhodím jako psa!“

„Dobře tedy, již jdu,“ pravil žid, vida, že již vyčerpal všecky spůsoby, jak by mohl zlomiti odpor Dylského, „jdu; ale přijdu s policií, dám

vás, pane, uvězniti, děti a všecky," zvolal nanejvýš rozhořčen pozdvihuje pěst a hroze Dylskému. Ten se naň chtěl vrhnouti; ale žid bouchnul rychle dveřmi za sebou a sběhl se schodův.

„To jest darebák, lajdak, bude tu naříkati lidi," pravil Dylský po jeho odchodu utíraje si zapocené čelo, „to se naň podívejte!"

Mluvil tak, aby se zcela očistil z podezření ženy a dcery, které byly němými svědky toho výstupu. Chtěl je přesvědčiti o své nevinnosti, byla to jaksi zkouška té úlohy, jíž mu bude hráti před soudnou stolicí. Žena i dcera uvěřily, ano žena i ve svatém rozhorlení židovi nadávala, že mohl tak ubohým lidem přisuzovati takou nepoctivost.

„Kdo ví, kde peníze ztratil a nyní jde na nás," dodal Dylský.

„Jako žid, číhá jen na křesťanskou krev."

„Jen af mne zavře, však bude potom hezky platiti za mé sedění."

„To by bylo všecko málo. Musil by do vězení," dodala Dylská, jíž peněžitá náhrada nestačovala za také posuzování.

„Tak, tak," potakoval Dylský ženě — ale pravil to již mechanicky. Mysl jeho byla té chvíle zcela jinde, myslil o tobolce, o úkrytu, v němž ji zanechal. Obával se, bude-li tam v bezpečí, nenajde-li ji tam policie, bylo třeba rychle se rozhodnouti, něco vykonati, ale nemohl sebrati mysli. V tom se ozval ze druhého pokoje plachý hlas Janův.

„Otče, prosím tě, pojď sem."

Dylský se zachvěl jako přistihnutý při činu; pomyslil si, že syn nespal, a všecko viděl i slyšel a lekl se syna více nežli vlastního svědomí, bál se, aby nebyl zločincem v očích samého syna.

Ale hned si to rozmyslil, že syn nic neví, poněvadž dvéře od jeho pokoje byly zavřeny a on k tomu nemocných očí, tak že nic viděti nemohl. A z toho, že byl venku a vrátil se zase nahoru, nemohl se nic domýšleti. Výmluva ta jej upokojila a vešel s lehčím srdcem do pokoje synův.

„Co chceš, Jeníčku?“ tázal se.

„Zavři, otče, dvéře; světlo mi jde tuze do očí.“

Dylský zavřel dvéře a šel k synovi.

„Co to bylo za hluk, kdo to sem přišel?“

„Ale ten lajdák David.“

„Co chtěl?“

„Povídá, že tu nechal tobolku s penězi. Kdo by mohl věřiti, že by žid zapomněl peníze! Jednoduše má na mne zlost a chce mi škoditi. Ano, kdož ví, proč sem dnes v taký čas přišel. Ale nepovede se mu to. Já mu ukážu, co jest to naříkati poctivého člověka.“

Mluvil tak dlouho, neboť se chtěl ospravedlniti před synem ještě více nežli před ženou a dcerou. V hájení sama sebe byl výřečný a zdálo se mu, že jej úplně přesvědčil.

Jan pokojně vše vyslechnul, mlčky otci přisvědčoval, potom se tázal nižším hlasem:

„Kam jsi, otče, tu tobolku schoval? Jest na bezpečném místě?“

„Ale, Jeníčku.“

„Mluv, otče, směle, Josef spí, není času nazbyt.“

Pravil to tónem, který jevil, že ani trochu o tom, co otec učinil, nepochyboval. Zapírati něco nebylo možná.

Dylský se však ještě namáhal k obraně.

„Jak to, ty bys tomu věřil?“

„Pravil jsem, že není času nazbyt,“ řekl netrpělivě Jan, „kam jsi, otče, tu tobolku schoval?“

„Ve stoce, za sloupkem," pravil tiše Dylský. „Učinil jsem to pro vás, pro vaše štěstí." Snažil se před synem svým jednání své omluviti, aby ho neměl za zločince. Jan toho však nedbal docela, on myslil jen o tobolce.

„Tam by ji mohli nalézti," pravil, „ne oni, ale někdo jiný."

„Co tedy počati?"

„Přines ji, otče, sem."

„Tu budou prohledávati."

„Ale nenajdou, jen rychle. Nemáme mnoho času."

Chladná krev a spokojenosť Janova otci zaimponovaly a zároveň ho zarazily. Nebyl by nikdy pomyslil, že v něm najde tak účinlivého společníka zločinu. Před chvílí myslil, že on samojediný jest z celé rodiny schopen něčeho podobného, snížiti se k tak bídnému skutku. V temnotách zlého, do nichž zabloudil, našel vlastního syna. Zdálo se mu to strašným; ale nebylo času nad tím se pozastavovati, musil jíti pro tobolku. Nemohl se dopíditi, kam ji asi Jan ukryje; ale věřil, že ji schová jistě; takou důvěru nabyl nyní v jeho zločinnou ženijnosť.

Ve chvíli, když měl vyjíti z pokoje, zavolal jej Jan tichým syknutím zpět a kázal mu přinésti s tobolkou zároveň kousek černého hedvábí.

„Spí matka?" tázal se ještě.

„Ne."

„Vezmi, otče, sklenici, jakobys mi šel na dvůr pro vodu."

„Rozumím," šeptal si bez vědomí Dylský, tak jej pomátla ta synova duchapřítomnosť.

Odešel a za nějakou dobu se vrátil se sklenicí vody, tobolkou a hedvábnou nitkou. Zastal Jana otvírajícího okno.

„Co chceš dělati, proč otvíráš okno?“ tázal se.

Jan měl odpověď za zbytečnou, vztáhnul jen ruku po tobolce.

„A nitka?“

„Zde jest.“

Vzal nit z ruky otcovy, který se celý třásl, otočil jí několikrát celou tobolku, přivázal konec ku háčku na okně, a zavěsil tobolku na té nitce na zevnější straně okna. To vše trvalo malou chvilku.

Potom zavřel okno a pravil:

„Nyní mohou hledati.“

Tu zavzněl u vrat zvonek.

„Jdou,“ šeptal Dylský.

„Jdi pryč, otče.“

„Do dílny?“

„Kamkoli, jen aby tě zde nezastali.“

Dylský odešel; poslouchal rozkazů synových jako učenník mistra.

Chtěje býti co nejdále od místa, kde tobolka byla, aby svedl pozornosť prohledávajících, myslil, že bude nejlépe, vrátí-li se do dílny. Sešel tedy tam spěchaje, aby ho nepotkali na schodech a počal se odstrojovati. Slyšel, jak šlo několik osob po schodech nahoru, poznal hlas Mendlův, který jim udával cestu. Ale nevyšel a chystal se k odpočinku. Chtěl tím dokázati svou nevinnosť a dělati se pokojným.

Po chvíli kdosi zaklepal na dvéře.

„Kdo to?“

„Prosím otevříti.“

Dylský šel otevřít. Ve dveřích stál policejní agent. Dylský, ačkoli byl k tomu připraven, pomátl se a nemohl snésti pronikavého, jiskrného pohledu agentova. Chtěl pomatení zakrýti otázkou a pravil:

„Co si, pane, přejete?“

„Jste, pane, Jiří Dylský?“

„Tak jest.“

„Jsem policejní dozorce, oblecte se, pane, a pojďte se mnou. Máme ve vašem bytu prohlídku, pane.“

„Jakým právem?“

„Pro stížnost Davida Mendla.“

„To jest pohanění. Já si naň za to pronásledování budu stěžovati.“

„Toho vám, pane, nikdo nebrání, ale nyní již buďte, pane, tak laskav a poslouchejte mne.“

Dylský se oblekl a šel nahoru dělaje se uraženým a křivděným. Na schodech i ve dveřích stáli policajti, žena a dcera byly již na nohou, polooděné a tou noční návštěvou polekané. Josef vyšel rovněž ze svého pokoje a od matky se dověděl, oč se jedná. Ani dost málo nepochyboval o poctivosti otcově a proto byl na Mendla rozzloben, že se opovážil jej podezřívati.

„Proto, že jsme my chudi,“ pravil přistupuje k židovi, „tedy si, pane, myslíte, že máte svobodu nás nepoctivě podezřívati. To se nesluší, pane Mendle.“

Žid nedpověděl nic; nyní již nenahlížel potřeby dávati se do řeči, byl pánem situace, vše záleželo od prohlídky a jen té netrpělivě očekával pozoruje starostlivě všecky členy rodiny Dylského, neprozradí-li se některý posunem nebo slovem.

Počalo slídění. Mendel ještě jednou vypravoval komisaři, jak se přišel umlouvati s Dylským o práci, jak platě mu vyňal tobolku, jak potom následkem požáru tu tobolku nechal na stole a běžel hasit ohně a konečně odešel zapomenuv vzíti ji s sebou. Vysvětloval dále, že šel hned domů, že nikde po cestě se nestavil, ani se ne-

rozepínal a že vrátiv se domů hned spozoroval svou ztrátu a běžel pro ni zpátky k Dylskému.

Dylský se zase se své strany omlouval, že ani nikdo z rodiny jeho tobolky neviděl, že ji musil žid ztratiti někde jinde, anebo úmyslně se zlomyslností na tom trvá, aby jej před obecenstvem zničil a zmařil jeho dobrou pověst. Opakoval vše, co dříve mluvil ženě, dceři i synovi ku svému ospravedlnění a pravil ještě mnoho jiného mimo to. Ale vlastně to množství řeči se komisarovi nelíbilo a vzbudilo v něm jistou pravděpodobnost Mendlova domnění. Na základě toho pozorování počalo hledání. Odbylo se neobyčejně důkladně. Každý koutek prolézli, každý střapec pozdvihli, do všech úkrytů se dívali ano i osoby co nejpřísněji prohledali přese všecek pláč ženských a Dylského odpor. Ale nenašli nic, co by vedlo na nějakou stopu.

Komisař nechal starou Dylskou se synem i dcerou pod dohlídkou, a sám s agentem a Dylským, jejž pilně pozoroval, chtěl propátrati druhý pokoj.

„Tam leží můj syn nemocný na oči," ozval se Dylský, „tam není dovoleno jíti se světlem."

„Nemocný si může zavázati oči, aby mu světlo neškodilo, to mu neuškodí a my musíme vykonati své," pravil chladně komisař a vešel s lampou do druhého pokoje. I tu podobně důkladně hledali, přetřásali knížky, papíry ano i lůžko nemocného, jejž prozatím přenesli na postel bratrovu; ale přese všecku tak důkladnou prohlídku nenalezli nic.

Když se policejní agenti blížili k oknu, Dylský zbledl, obava mu zatajila v prsou dech a slina mu starostí v ústech vyschla. Ale přes bystrost a schopnost žádnému agentovi ani nepřišlo na mysl, hledati ztracené věci za oknem. Jeden již opravdu přistoupil k oknu, a zacloniv si rukou oči, pohlí-

žel na zídku, trčící z venku, neleží-li tam něco; ale učinil to spíše jen pro forma, ne s nadějí, že by tam mohl něco nalézti a odešel hned v jinou stranu. Dylský si oddychnul a stiskl potají radostí Janovu ruku, u něhož stál.

„Máte-li, pane, jen tyto dva pokoje v nájmu?“ tázal se komisař Dylského.

„Ještě dílnu dole,“ dodal rychle Mendel.

„A také dílna. Buďte, pane, tak laskav a zaveďte nás tam.“

Dylský šel odhodlaně a volně napřed. Obava již zmizela, peníze již byly nyní jeho. Myšlénka ta mu dodala obrazotvornosti. Komisař se té náladě jeho divil, zmýlila jej, měl ji za důkaz nevinnosti nařknutého; proto obrátiv se k židovi pravil polohlasitě:

„Pane Mendel, činím vás závazným, že nedokáží-li se vaše domněnky, budete přísně za prohlídku tu zodpovědným.“

„Neračtež se obávati, pane komisare, já beru vše na sebe. Mohu přísahati na to, že on peníze schoval.“

Vešli do dílny. Dylský sám vzbudil hochy a kázal jim rozsvítiti. Byl sebou již jist, ano nyní sobě i přál nejdůkladnější prohlídky, neboť čím tato bude přísnější, tím více nevinnosť jeho zmohutní a bude mu možno žalovati Mendla za pohanění. Rozbodřený tou nadějí vešel směle do dílny a jsa při každém kroku s komisarem, stával se stále mluvnějším.

„Spíte-li zde sám, pane, v dílně?“ tázal se komisař.

„Ano,“ odpověděl rozhodně Dylský.

„A mimo vás, pane, nikdo sem nechodí?“

„Ve dne sem chodí tovaryš a hoši.“

„Ale v noci, ku př. v této době nikdo?“

„Nikdo.“

„Buďte, pane, tak laskav, usnadněte nám prohlídku a ukažte všecky kouty.“

Byla to žádosť, k níž komisaře přinutila umdlenosť; neměl již naděje něco nalézti, bylo mu jen o doplnění formálnosti. Dylský tu změnu v komisarově jednání spozoroval a pln potěšení s vítěznou hrdostí prováděl jej po dílně.

„Tu jest skříně pro věci,“ pravil otvíraje dvířka, „ale prázdná.“

Otevřel šuplík a posvítil naň svíčkou. Komisař tam lhostejně nahlednul, nebylo nač se dívati, skříně byla pusta.

„A to,“ pravil Dylský jda dále, „jest můj stav a stolek.“

Vzal znova šuplík a směle jej vytáhnul, ale náhle jej zavřel a strašně zblednul, neboť v zadu v šuplíku spatřil tisícovku. Žid ji spozoroval též a jako tigr se vrhl na šuplík.

„Mé peníze,“ zvolal chytaje šuplík, jejž chtěl Dylský zamknouti. „Pane komisaři, poručte mu, pane, ať otevře, jsou tam mé peníze.“

Agenti odstrčili Dylského stranou, otevřeli šuplík a komisař z něho vytáhl bankovku. Dal ji tam Dylský ve chvíli, když mínil peníze schovati v dílně. Potom si to jak víme rozmyslil a změniv svůj úmysl vydělal peníze odevšad zpátky, ale ve tmě a pomatení nemohl pozorovati, že nevydělal všech. To jej vyzradilo. Nebylo pochyby, že jest to bankovka Mendlova, neboť na rubu bylo napsáno tužkou jeho jméno německými písmeny. Komisař prohledal šuplík se zimničnou pilností: ale nic více nenalezl.

„Poručte jej, pane, svázati, pane komisare,“ pravil vítězně žid, „ať poví, kam schoval ostatní. Zde musejí býti všecky peníze.“

„Počkejte, pane, trochu trpělivosti," řekl komisař a obraceje se s bankovkou v ruce ku Dylskému přívětivě se otázal:

„Odkud sem ta bankovka přišla, pane? Vždyť jste se sám přiznal, že mimo sto zlatých od pana Mendla přijatých více jste neměl."

„Měl jsem ještě drobné peníze, jež jsem dnes dostal za práci," odpověděl po chvilce Dylský ohlížeje se nejistě stranou — jako vlk, přikovaný ke zdi, když se namahá se vymknouti.

„No, tak, — mohl jste míti, pane, drobné. Ale odkud se u vás, pane, vzala tato tisícovka a to se jménem páně Mendlovým?"

„Nevím. Mohl ji podhoditi, aby mne zničil."

„Podhoditi? Uzavřeli jste, pane Mendle, zde smlouvu nebo nahoře?"

„Nahoře, pane komisare," odpověděl čerstvě žid, „to mohou všickni dosvědčiti, — ať řekne on sám."

„Tedy dnes tu pan Mendel nebyl," pravil komisař obraceje se k Dylskému.

„Ale nyní tu jest. Právě tak to mohl udělati nyní jako dříve. Ostatně nenáleží mi nic vysvětlovati, jak se sem bankovka ta dostala, já o ní nic nevím. Kdybych ji byl schoval, musily by tu býti i ostatní peníze a tobolka."

„Možná, že se pomalu najdou," pravil lhostejně komisař a počal znova prohlížeti.

Nyní děla se již prohlídka houževnatěji; nalezená bankovka pobádala ku dalšímu hledání. Počali znova v dílně všecko přetřásati, taktéž ve světnici tovaryšů, v síních, — ano i po dvorku hledali a stopy nohou v popelu vtisknuté kolem domu přiváděly ku domnění, že možná i tam nějaká částka ukryta jest. Ale nenašli nic. Ve stoce nalezli též stopy nohou popelem zaprášených. Bylo

patrno, že tam někdo od dûla šel, — ano spozorovali za sloupkem čerstvě setřený prach a kousek gumy na hřebíčku zastrčené — gumy, jakou obyčejně opínají se tobolky. Mendel doložil hned, že jeho tobolka byla vlastně též gumkou opásána. Všude tedy přicházeli na stopy, dle nichž bylo snadno se dopíditi, že Dylský kvapně hledal místa na schování peněz; ale peněz samých, mimo onu jednu bankovku více nenalezli, přes to, že agenti policejní každý koutek proslídili, žádného kousku bez důkladného propátrání neminouce.

Prohlídka takého spůsobu nemohla zůstati tajemstvím; chození tolika osob po schodech a po dvorku, pohybování světel probudily domácí lidi, tito otvírali dvéře, okna, aby se dověděli příčiny té noční návštěvy; poloobléčené postavy, ospalé tváře v čepečkách, i bez nich, sem tam se ukazovaly.

Jen z rodiny Dylských nebylo nikoho viděti; policajt hlídal dvéře jejich obydlí a nedovolil nikomu vyjíti. Schouleni v hromadu jako stádo ovec v nebezpečí očekávali nepokojně konce prohlídky. Josef byl událostí tou překonán; Márinka hryzla zlostí rty a matka naříkala pro hanbu, jež je potkala. Jediný Jan choval se pokojně, chladnokrevně a upokojoval rodinu tím, že prý se nemůže nic státi.

„Můželiž se státi více, nežli se stalo?“ tázal se bolestně Josef. „Také nařknutí, taká hanba, jest to ještě málo?“

„Žid bude za to pokutován. Vyrveme mu process z rukou.“

Náhle přestal mluviti, naslouchal a potom pravil:

„Již odcházejí. Jest již jejich kroky slyšeti v síni, u brány.“

„Bohudíky, že se to jednou skončilo," pravila Dylská skládajíc nábožně ruce.

Janova domněnka se potvrdila; policajt při dveřích stojící odešel též; bylo jej slyšet, jak šel po schodech. Za nedlouho potom zavřeli bránu — a nastalo opět ticho. Ale Dylský se nevracel.

Josef šel do dílny pro něj.

Za chvíli se vrátil bledý a pomatený.

„Co se stalo?" tázala se Dylská spatřivši strašně změněnou synovu tvář.

„Otce uvěznili," odpověděl Josef.

V.

Druhého dne nemluvili v celém domě o jiném, nežli o uvěznění Dylského a noční u něho prohlídce. Každý si událost tu vysvětloval po svém a překrucoval, co věděl, ze všech řečí pak vysvítala veřejná nenávist k Dylskému. Vůbec ho nemilovali, nikdo se též neodvážil k jeho ospravedlnění, nikdo ho nelitoval, ano byli i tací, kteří se v duchu tomu těšili. K těm náležel Barylkěvič. Po včerejší rozmluvě s dcerou přišlo mu dnešní uvěznění Dylského velmi vhod, nyní slavil vítězství a přeje to dívce tázal se jí úsklebačně:

„No, což, doufám, že se ti již nechce státi se paní Dylskou, co? Byla bys udělala krásné štěstí, škoda mluviti, žena kriminalistova syna, pěkná mi to čest. Jiného nebylo od lidí těch možná očekávati, oni všickni zle skončí. To jest již také símě, ďábla hodné."

Byl by tak dále a více mluvil, kdyby se mu byl naskytnul u dcery nějaký odpor, ale Tekla mu ani jedním slůvkem neodporovala, seděla smutna a

mlčící, ano, zdálo se, že ani neslyší, co on mluví, tak byla dojata neštěstím, které stihlo Dylské.

Otec si vysvětloval mlčení to jinak. Byl jist, že dcera sdílí s ním jeho náhledy a proto se nenamáhal k dalšímu vysvětlování, maje celou věc za skončenou; nyní již nepochyboval, že Tekla přijme osvědčení Filipovo.

Námluvy se měly státi, až by se stal Filip činným mistrem, a tedy hned dnes po cechovém sezení, které, jak víme, se mělo odbývati v obydlí páně Barylkěvičově. Byla to tedy dvojí slavnost pro dům. Od rána již obcházel Valentin Kopeč jakožto mladší cechu mistry a zval je ku sezení. Matějová s Antkem otírali mokrým hadrem postříkané muchami tváře svatých Kryšpína a Kryšpijána, utírali se stolův a stolic prach a pan Tomáš strávil půl hodiny před zrcadlem při holení a vázání modrého šátku na krk.

Nejokázaleji však vystoupil Filip, rek dnešního dne, oblekl se přiměřeně důležitosti chvíle a svému vlastnímu ševcovskému vkusu, který byl povstal z různých krojů, jež si pamatoval. A tak si vzal pan Filip především na neohrabané nohy těsné skopovice a divoce barvené spodky, vzal si košili s pleteným náprsníkem, naškrobeným límečkem a stojatými límci tak pevnými, že v nich vypadaly tváře tlustého pana Filipa jako zazděné, potom měl zelený límeček, žlutou atlasovou kamizolku, s velkými květy a lesklý černý svrchník s úzkými rukávy a dlouhým životem. Nejvíce však si dal práce oslavenec s upravením hlavy a zvláště zrzavého copu, který si dal načerniti, napomadovati, pokropiti rozličnými voňavými olejíky, v předu načesati do vrchu, oholiti krk a vlasy přistřihnouti za ušima. Tou frisurou a zlatým řetízkem od hodinek, na němž bylo možná místo hodinek

uvázati buldoka, a který dostal Filip při svatém biřmování od svého strýce, chtěl svým budoucím soudruhům zaimponovati a sesíliti svůj šlechtický původ, což se mu též skutečně podařilo. Neboť mimo Antka, který spatřiv Filipa v také parádě, dusil a kousal smíchy čapku, ano i v koutě pověděl Matějové do ucha, že by bylo možná nyní pana Filipa ukazovati v kukátku, tedy mimo Antka, neznajícího se ostatně ve smyslech kroje a nádhery, všickni ostatní byli oslněni ano i trochu zahanbeni tím kandidátovým vystoupením, a pan Barylkěvič pohlížel pyšně na svého tovaryše a budoucího zetě, neboť ač se sám velmi ujímal starodávného ševcovského kroje, dlouhého svrchníku, čapky na stranu, a širokých spodkův a rád by byl viděl všecky ševce vážící si takých zvyků, přece pro Filipa zamhouřil oči a to skrze jeho šlechtictví. To mu imponovalo.

O třetí hodině otevřeli slavně skříň, vyňali cechové knihy a počali své řízení.

Mezitím seděla Tekla u okna ve svém pokojíku; před ní ležela otevřená knížka modlitební, nešporní modlitby. Ale nemodlila se, podepřela si o ruku hlavu a zamýšlená hleděla před sebe. Často ji z toho zadumání vyrušila chůze po schodech, oči se při tom oživily a zdály se někoho očekávati. Skutečně seděla tu Tekla v naději, že spatří buď Josefa nebo jeho sestru a doví se něco bližšího o dnešní noční události, neboť nemohla připustiti, aby jeho otec se mohl dopustiti činu, jaký mu přisuzovali. Seděla tak po několik hodin; ale nikoho se nedočkala. Jen Dylských tovaryš jí pověděl, že Márinka odešla ještě před obědem a dosud se nevrátila, a pan Josef že šel s matkou k úřadu, aby prosili o propuštění otce.

Již se počalo pomalu stmívati a Josef ještě

nikde. Tu vešel do pokoje Filip oblečen, jak jsme již pověděli, s tváří rozpálenou, veselou a lichotivou. Jindy by ji bylo spatření také postavy opravdu rozesmálo; ale nyní, zvláště když jí nebylo nesnadno příčiny té návštěvy se dověděti, nelibě a přísně pohledla na příchozího chtějíc mu tím odníti smělost a naději. Ale aby tomu porozuměl, bylo třeba někoho jiného, nežli Filipa; on si zcela jinak pohled ten vysvětloval — viděl v něm jen podivení a připisoval jej dojmu, jaký na ni svým oděvem učinil a byl jist, že podivení to zmohutní, až se vysloví o příčině svého příchodu. Proto počal bezodkladně osvědčení. Počal tím, že stav se nyní mistrem ševcovského umění má za *hunor* a povinnost poděkovati uctivě dceři svého principála a zároveň jí vysloviti dojem a nezměnitelné předsevzetí svého *srdce*, jakož i že by ji prosil o podobnou vzájemnost a ruku. Vyslovení to, které jsme tuto stručně podali, trvalo téměř půl hodiny; pan Filip se chtěl zcela popsati a ji oslniti, proto hledal výrazův a obratů, které stály na výši jeho napomádovaného copu, a odpovídaly ohledně krásy květům na atlasové kamizolce. Nešetřil při tom výrazů cizojazyčných polapených ve světě, po dílnách a nelítostivě překroucených, a to vše činil jen pro zaimponování slečně mistrové a aby jí ukázal, s jak neobyčejným člověkem jí zacházeti jest. Přes to přese všecko nebyla by Tekla z celé té dlouhé řeči se domyslila pranic, oč se vlastně jedná, nebyvši již včera od otce o zámyslu páně Filipově zpravena. Vyslechla tedy trpělivě a mlčky jeho šumné vyznání, poděkovala mu za čest, již jí prokázal, ale zároveň mu odpověděla krátce a rozhodně, aby se afekty svými obrátil někam jinam, poněvadž ona prý mu své ruky dáti nemíní. Bylo to dosti jasno, ale pan

Filip měl o sobě až příliš přátelskou představu, než aby mohl připustiti, že by to bylo odřeknutí na jisto, a odpověď Teklinu měl za obyčejné v takých řádech panenské okolky a upejpání a trvaje na svém přesvědčení sdělil jí, že hned nežádá *posledního* slova a dává jí *čas k rozmýšlení.*

„Neračtež si mysliti, slečno Teklo," pravil posléze, „že jsem taký sprosťák, abych chtěl věc hned skončiti. V selské známosti by to šlo, ale my šlechticové jsme zvykli po několik měsíců se slečnám dvořiti, a oddávati se lásce. Tedy přes to, že sám jsem čilé *temperatury*, budu uměti to *šacovati*, že ze sebe slečna Tekla vyvine smysl přiměřené vzájemnosti."

Vykoktav ze sebe tu květnatou frási, jíž byl jist, že dojal srdce slečny mistrové na dranc, máchnul pan Filip švihácky bílým cilindrem na rozloučenou a vrátil se do hospody, kdež ho netrpělivě čekal pan Barylkěvič ještě s jinými členy cechu.

„Nuže jak?" tázal se vcházejícího, „zdrážhala se?"

„Obyčejné panenské upejpání."

„Tedy odřekla?"

„Odřekla?" tázal se vzájemně Filip udivený otázkou Barylkěvičovou, „za koho mne tu máte, pane mi — pane Barylkěviči?"

Tu se postavil jednou nohou do předu, podepřel si boky, aby lépe osobnosť jeho vystoupla, o jejíž milostných záležitostech mohl pan Barylkěvič na chvíli pochybovati, a dodal s hrdostí vítězovou:

„My, pane, nedáváme pardonne, kdyby to *skála* byla, musí obměknouti, jak se jí uchopíme. To již v naší rodině. Všeci Rutkovští byli slavní řečníci."

„Nuže, bohudíky," řekl Barylkěvič, jemuž to Filipovo ujištění svrhlo se srdce kámen, neboť nemyslil, že Tekla tak snadno svolí, obával se odporu a zlých výstupův. Upokojen v tom ohledě a rád, že se vše tak hladce umluvilo, oddal se zcela volně častování a napil se jako bečka z potěšení a na nároky svého a Teklinina budoucího štěstí.

Ale po několika dnech se přesvědčil, že se oddával radosti předčasně, že ani uvěznění Dylského ani vyznání Filipovo v ničem prvotné předsevzetí dceřino nezměnilo. Také zklamání jej přivedlo v nesmírné rozhořčení, klel, hrozil, lál a pil více nežli obyčejně a opiv se zdvojnásobňoval hrozby a nadávky, ale všecky ty jeho násilné výbuchy rozbíjely se o tichý, přátelský odpor dceřin. S oddaností a pokorou snášela naléhání otcovo, odpovídala mu nejčastěji mlčením nebo krátkými slovy, měkkými, ale pevnými a vytrvalými jako nitky hedvábné; v něžné té oddanosti byla síla, jíž nemohl odolati pan Barylkěvič s celým arsenálem slov hromových, střelných, vázly v hedvábné síti té, „tvrdošijné holubičky," jak říkal Tekle. Posledními slovy nadával celé rodině Dylských při každé příležitosti, vynášel zálety svého určeného Filipa, zakazoval dceři vycházeti z domu, ano mořil ji i hladem a několikráte se do ní ve zlosti chtěl dáti; ale nepomohlo všecko nic. Tekla úplnou lhostejností otce odzbrojovala, násilné jeho jednání podobalo se silným ránám holí do peřiny, trápilo ho a nemělo žádného prospěchu. K jeho vřeštivým otázkám, proč nechce jíti za Filipa, odpovídala pokojně: že k němu necítí lásky; a když jí otec vyhrožoval, že nevezme-li si Filipa, že ji jinému nedá, říkala lahodně a sladce: tedy zůstanu u tebe, otče, jako dosud. Jest mi zde snad

špatně? Což se snad musím vdáti? Lépe zůstati starou pannou, nežli se státi nešťastnou ženou a já bych měla otrávený život, ty otče, pak bys nebyl spokojen, neboť nepodařené manželství jest pozemské domácí peklo. Pan Barylkěvič možná v duchu uznával oprávněnosť těch úvah; ale zjevně je haněl, neboť pletly jeho plány a čím více se cítil poraženým, tím větší vztek ho napadal. Mezitím Filip na porok slečně mistrově, v níž konečně poznal skutečný odpor přese všecko své omlouvání a vysvětlování chtěje jí ukázati, že o ni nestojí a stkvělejší partii nalezne, obrátil své zálety k jisté dámě, která titulem a příjmením mužovým chtěla zastříti pochybný rod svých atlasových sukní a zlatých stkvostův. Atlasová sukně a náklonnosť té paní tak zaimponovaly a lichotily ševcovsko-šlechtické ctižádosti pana Filipa, že nedbaje ani zrazujících jej rad svých přátel, ani svého dřívějšího mistra, rozhodnul se dáti firmu svou sešlým a uvadlým vnadám té dámy.

Sňatek Filipův schladil trochu sympathii páně Barylkěvičovu, již dříve cítil ku svému zaslíbenému, nazval jej veřejně hlupákem a nechtěl se ani při vdavkách v kostele ukázati považuje svou přítomnosť tam za nehodnou. Zároveň ochabnul též jeho hněv ku dceři, ano jednou jí v umírnění řekl, že udělala dobře nechtějíc si vzíti takého hejska, holobrádka a hlupáka, který si vzal leda jakou poběhlici jen proto, že mu zašustěla hedvábím a že tou ženitbou urazil mistrovský cech. — Tím se stalo, že se i o Josefovi již poněkud příznivěji vyslovil, a to snad hlavně proto, že přes nezdvořilosť, jíž se k němu při každém setkání měl, zachovával Josef k němu přece vždy stejnou vážnosť a upřímnosť, a zvláště si jej naklonil tím, že jda jednou s místodržitelem města se mu velmi zdvo-

řile poklonil. To pochlebovalo hrdosti páně Barylkěvičově a hned Josefa v jeho očích povzneslo; měl již větší úctu ku člověku, jejž spatřil ve společnosti místodržitelově. Jen to mu nemohl odpustiti, že jest synem takého otce; to mu měl za největší hřích.

„Kdyby měl ten chlapík jiného otce," pravil jednou Valentinovi, když spolu večer o Josefovi hovořili, „nebyl by tak zlý člověk, neboť jest usazený, jak náleží a nezdá se hloupým."

„To jste pověděl sotva polovici, pane Tomáši," řekl Valentin, jsa rád příležitosti k vyslovení svého nákladu o Josefovi. — Byltť Josef jeho miláčkem a po Tekle byl hned na druhém místě v srdci jeho zapsán, a možná, že tam byl zapsán jen skrze Teklu. Neboť starý věděl dobře o náklonnosti, jež srdce jejich sbližovala, ano byl i poněkud prostředníkem mezi nima a on poradil Josefovi, aby nenarážel na špatný humor páně Barylkěvičův a přestal nějaký čas choditi do jeho domu.

„Nechť se starý vybouří," říkal, „vyzlobí, bude za to potom lepší a nyní by to bylo i slečně Tekle nepříjemno, za každou vaši návštěvu, pane, by musila mnoho vytrpěti a vám by to též, pane, nebylo příjemno."

Ta Valentinem předvídaná bouře již, jak jsme viděli, přešla. Pan Barylkěvič poražený odporem dceřiným počal se přáteliti s myšlenkou, že by snad Josef nebyl pro ni špatným mužem a proň samého že by to nebyla již tak nectná věc, kdyby měl zetěm člověka, který jest znám s místodržitelem. Počal tudíž pomalu ustupovati a prvním příznivým krokem byla vlastně ona rozmluva o Josefovi s Valentinem. Starý tovaryš to spozoroval a těše se příležitosti počal vypočítávati dobré vlastnosti a schopnosti svého vyhlídnutého. Pan Tomáš po-

slouchal s pozornou lhostejností a zachmuřeloství, ale patrno bylo, že pochvaly, jež Valentin Josefovi vzdával, nebyly mu zcela nemily.

„Inu," pravil, „to, pane, jak se jmenuje, já neříkám, že by to byl špatný chlapík, — to Pán Bůh chraň, — ale jest konečně jen chudák a tak. Kdybych třeba, jen tak povídám, k tomu svolil, jak se jmenuje, abych mu dal Teklu, pak co jich čeká? bez odmlouvání, bída a basta. On nic nemá a ona nic nemá."

„Ale on míti bude."

„Ba! můžeš čekati, až přijde Káča z vojny. Nežli vyjde slunce, padá rosa. Nežli on skončí školy, Tekla sestárne, neboť panny dozrávají mnohem spíše nežli židovská lichva."

„Nebyloby třeba tak dlouho čekati, jak se vám zdá. Pan Josef bude míti za nedlouho postavení, jak náleží."

„Možná za Davídkovy peníze."

„Pfuj, styďte se, pane Tomáši. Tak se nesluší posuzovati lidi bez přesvědčení."

„Povídám, co každý jiný."

„To není ještě pravda, co lidé povídají, neboť co lidé nepovídají? Ostatně ať jest starý Dylský vinen nebo nevinen — syna se to docela netýká, neboť syn není zodpovědným za otce. Já znám dobře Josífka a vím, že by se jistě nechtěl za ukradené peníze státi bohatým, neboť jest chlapík poctivý a řádný."

„Tedy proč mluvíte o jakémsi postavení, jehož by mohl za nedlouho dosíci. Jaké postavení může míti, když ještě nedokončil škol, a kdyby je dokončil, nebude míti nikde žádné podpory. Zůstane nějakým písálkem, smiluj se, Bože, a bude se třeba po celý svůj život jen tak tak proklepávati. Což to snad nevím, nebo máme-liž takých málo?"

„Právě totéž mluvil Josífek a umínil si opustiti školy a chopiti se toho, co mu spíše pojistí kousek chleba. Chce se jednoduše živiti řemeslem.“

„Řemeslem? Jakým řemeslem?“ tázal se udivený pan Barylkěvič.

„Stolařstvím. Přece víte, že se tomu naučil od otce.“

„Tak tedy, ale to, pane, jak se jmenuje.“

Tu se pan Barylkěvič pozastavil a poškrábal na hlavě, byl v nesnázích, jak by vyslovil, co měl na jazyku. Nemohlo se mu to srovnati v hlavě, by se mohl člověk dokončující školy odhodlati k řemeslu.

Měl sice dosti vysokou představu o stavu řemeslnickém a titul mistrovský měl za nemalou čest; ale představa ta nesrovnávala se zcela se vzdělanými lidmi, a vmysliv se v postavení těch lidí pochyboval pan Barylkěvič, že by přestal na tom, co nyní ctižádosti jeho zcela dostačovalo a že by dokončiv školy státi se chtěl řemeslníkem. Proto v něm předsevzetí Josefovo, o němž se nyní dověděl, vzbudilo obdiv a úctu, již má člověk obyčejně k činům, k nimž se necítí schopným. A o kolik jej s jedné strany těšilo, ano jeho hrdosti i lichotilo, že Josef tak dovede vážiti si stavu řemeslnického, že neváhá v něj vstoupiti, zdálo se mu to zase se druhé strany nemožným. Ty protivné city se asi dosti citelně zobrazily na masitých tvářích páně Barylkěvičových, neboť Valentin se ho tázal:

„Což se vám to snad nelíbí? co?“

V tóně té otázky byla ironická výčitka.

„To sice ne, ale pane, jak se jmenuje, já myslím, že by ho bylo k řemeslu škoda. To jest již chlapík s jinými myšlenkami, otrlý světem, jak by se mohl státi řemeslníkem?“

„Totéž se zdálo i mně a také jsem mu to rozmlouval.“

„A co on?“

„Ale, co on mi vše nenapovídal — to stálo za poslouchání, až srdce mi radostí skákalo, jak to hezky povídal. Pravil, že k řemeslu jest vlastně potřebí lidí učených, aby se u nás řemesla povznesla, že poctivá práce nehanobí — ale kdež já vám mohu opakovati, jak on to povídal. Ani kněz by to tak neřekl.“

„Prosím, prosím,“ pravil pan Barylkěvič oddávaje se vážnému přemýšlení a v zamyšlení vstal i chodil velkými kroky po dílně. „Prosím, prosím, nemyslil jsem si, že jest on tak pracovitý chlapík. Neboť každý by se k něčemu podobnému neodvážil. To jest, pane, neobyčejná věc.“

Tu se zastavil a zahleděl se na hřebíky v podlaze; ale místo hřebíků viděl Josefa v zelené, stolařské zástěře, s vyhrnutými rukávy od košile a s hoblíkem v ruce, a čím více se zahlížel v to vidění, tím více se mu vše zdálo nemožným, až se konečně rozhorlil sám na sebe, že v něco podobného chvíli uvěřil, vyplivnul si jakoby po uhranutí a pravil:

„A, hlouposti, kdož tomu bude věřiti, bláznovství a basta. Mladý a tu se mu rojí Bůh ví co všecko v mozku. Dnes se mu něco zachtělo, zítra se mu to znechutí a basta.“

„To jste ho ještě nepoznal, pane Tomáši. Ačkoli jest mlád, jest rozvážný, a nemluví nic do větru, řekl-li, že bude stolařem, tu možná k tomu již přísahati. Však on ví co dělá. Ano, již se skoro postaral o půjčku, zamluvil si materiál a na nový rok otevře dílnu.“

„Jak to, otevře dílnu?“ tázal se Barylkěvič, „a kde lhůta, cesty na zkušenou a mistrovský kousek?“

„Toho všeho nepotřebuje, bude mistrem na patent.“

„Na patent? Krásná mi to věc. Ani nechci mluvit, hezky počíná jako hodný tatíček a skončí možná okradením nějakého žida, nebo kdo se mu naskytne. To jest u nich již v rodě. Otec byl prtákem, s cechy se stále hádal a zabýval se po celý život podloudnictvím. Ať jen jest, vem ho čert — ale ať mi nebalamutí mého děvčete, — ať se střeží mistrovy dcery, neboť jak že jsem Barylkěvič, tak mu kosti polámu, ukáže-li se mi tu.“

Při myšlénce, že by se jeho dcera mohla státi ženou patentovaného mistra, rozzlobil se starý nevýslovně; klel, až se dům otřásal, tloukl pěstí na stůl, odkopával stolice, jež mu v rychlé chůzi po dílně zavazely, a mluvil, co mu slina na jazyk přinesla.

Valentin se ani neozval; znaltě dobře přirozenosť páně mistrovu a dovolil se mu vypovídati, vyzlobiti, a teprvé, když se poněkud upokojil a oddechl si, ozval se:

„Mluvíte tu, ani sám nevěda, co.“

„Jak to, že nevím?“

„Toť se rozumí, neboť jak by to bylo možná, žádati od člověka, pane, který si již skoro odbyl školy, aby snad zároveň s učedníky připravoval klíh, dřel se několik let po dílnách — hloupé klábosení.“

„Valentine! Ještě jsem dobrý.“

„E, tož nemluvte hloupostí, když jedno se druhým nesouvisí. Míní-li to chlapík poctivě, netřeba mu překážeti, nechť si s Pánem Bohem pracuje, ať už na patent nebo na přivolení cechu.“

„Ho, ho, to, pane, není všecko jedno. To jde, pane, jak se to jmenuje, o ustanovení, o

svaté ustanovení, jež nám otcové na smrtelné posteli odkázali a toho nám náleží si vážiti jakožto relikvie, a kdo se jí dotkne, tenť jest zrádce, odštěpenec. Chce-li se státi řemeslníkem, ať se tedy stane poctivým řemeslníkem, jak náleží, jak toho žádají naše cechovní zákony.“

„Tak, a nechť čeká čtyři neb pět let, až bude moci otevříti svou dílnu a oženiti se. Hezky mu přejete a svému dítěti též.“

„Pět let nepotřebuje, třeba jen tři nebo dvě. Ostatně, poněvadž zná práci, možná, že by se i to ještě dalo obejíti. Cech na to bude hleděti skrze prsty již proto, že jest vzdělaný člověk; ale ústavě cechové se podati musí, to jest jistá věc; bez toho nemůže býti pořádným řemeslníkem, jako beze křtu nelze býti katolíkem.“

„Myslíte-liž tedy, pane Tomáši, že by mu cech těch několik let prominul?“

„Já myslím, že by nebyli od toho.“

„A proč?“

„Již já budu při tom. Mám známosti, vliv, neboť nejsem, jak, pane, víte, dnešní, a jeden z nejstarších mistrů tohoto města; pro mne učiní mnoho. Nebudu žádati zadostučinění, ani častování, usnadním mu vše, jen aby ušetřil našich práv a obyčejův. Můžete mu to odemne vzkázati.“

Valentin si nenechal dvakráte nabídnutí to opakovati a při nejbližší příležitosti o tom Josefa spravil. Ale vše mu nepověděl, o velikém a daremném rozhorlení páně Barylkěvičově se ani nezmínil, do něhož jej přivedla zpráva, že se chce Josef státi mistrem na patent. Valentin měl ty podrobnosti za zbytečné, pověděl mu vše jen povrchně, že Teklin otec mu chce usnadniti mistrovství cechové, a že by s ním rád o tom promluvil. Byl jist, že v hovoru si porozumí a se smíří, že

Josef chutě přistoupí k návrhu. Valentin totiž, jakožto starý řemeslník, měl též vážnosť ku starodávným cechovým zřízením a nové zákony z roku 1858. zdály se mu kacířstvím a ačkoli z lásky k Josefovi a úctou k němu ho nehaněl, že se chce státi patentovaným mistrem, přece doznával ve svědomí svém jistých nepokojů, a nemohl zcela jednání Josefovo ospravedlniti, neboť mu to bylo vždy buď jak buď přestupkem a proviněním. Nepochyboval tudíž, že nyní, když se mu podává příležitost, aby se mohl vyhnouti také neslušnosti, že nebude váhati a bude kořistiti z toho, ačkoli obětováním jistých ústupkův. V mínění tom jej podporovalo svolení, jímž Josef byl přistoupil na rozmluvu s panem Barylkěvičem. Nečekaje dlouho, šel hned druhého dne po rozmluvě s Valentinem k panu Barylkěvičovi.

Ale přišel náhodou v také době, kdy mimo Teklu nebyl nikdo doma. Dívka nevěděla o Valentinově rozmluvě s otcem nic, ani o jeho změněném náhledu; Valentin jí to snad nesměl pověděti, nebo jí snad chtěl připraviti překvapení. Tudíž ji naplnil příchod Josefův do jejich obydlí radostí i bázní. Radost objevila se silným ruměncem, který jí vykvetl na tváři jako záře růžových myšlének, jež se v ní zapálily plamenem při jeho spatření; ale nad těmi plameny lásky běhaly černé oči nepokojně jako poplašené vlašťovky a pohlížely s obavou ku dveřím. Josef se domyslil příčiny toho nepokoje a pravil, podávaje jí na uvítání ruku:

„Přicházím sem s dovolením tvého otce.“

„Ach, to jest dobře.“ A děvče si volně oddychlo, a po chvíli dodalo k ospravedlnění své obavy: „ty víš, jaký jest můj otec zlý a já bych

nebyla ráda, abys narazil na jeho hněv. Mluvil-li jsi snad s ním?"

„Ještě ne. Valentin mi jen v jeho jménu řekl, abych si s ním přišel porozprávět."

„O čem?"

„O naší budoucnosti, o našem spojení," dodal hledě jí laskavě do očí, které nesměle sklopila k zemi.

„A myslíš, že otec svolí?" tázala se pokojným hlasem, ale přece bylo v té pokojnosti cítiti radostné chvění srdce.

„Myslím, že nebude činiti obtíží. Na kolik vím od Valentina, líbil se mu můj plán."

„Jaký plán?"

„Což ti Valentin nic nepověděl?"

„Ne."

„Opustím školy a budu řemeslníkem."

Tekla naň vytřeštila černé oči a chvíli tak stála oslepena a udivena.

„Což se ti to nelíbí?" tázal se lahodně Josef a přistoupil k ní.

„Mně se všecko líbí, co ty činíš, neboť vím, že činíš dobře."

„A to, co nyní učiním, urychlí naše společné dobro."

„Činíš-li to jen proto, tedy já nechci. Nechci, abys si na mne někdy stěžoval a litoval, že jsi sobě pro mne zkazil šťastný život. Budu čekati, čekati co nejdéle, neboj se, já si nikoho nevezmu, chci býti jen tvou, to jsem si umínila, při zpovědi v kapli Matky Boží loretanské a slavně slibu svému dostojím. Netřeba ti tedy spěchati."

„Nečiním to jen pro tebe, ale i pro sebe a matku svou a při tom to činím pro myšlénku. Jest to plán dozralý a promyšlený, a ačkoli mne k tomu pobádá též vlastní prospěch i ohled

k osobnímu štěstí, mám k tomu přece hlubší pobudky, jež mě k tomu mají. Příklad můj bude snad i jiné za sebou lákati a to jest nám důležitá věc, aby lidé mající jaké také vědomosti se oddali řemeslu.“

Mluvili o tom ještě dlouho a spíše on mluvil a předváděl jí své myšlénky, a ona očima i myslí lpěla na ústech jeho a poslouchala s pozorností jako slova evangelia. Časem přerušila řeč jeho nějakou otázkou, jež dosvědčovala, že rozumně naslouchala tomu, co mluvil a chtěla mu dobře porozuměti.

Snovali spolu plány své budoucnosti, vzájemného přání, a ačkoli nemluvili nic o lásce, přece bylo z každého slova cítiti vůni té lásky tiché, pokojné a příjemné jako květnový večer.

Příchod otcův rozmluvu tu přerušil.

Pan Barylkěvič přivítal upřímně hosta, nutil jej, aby si sedl a hned s ním počal hovořiti o věci, jež se jich obou týkala.

„Slyšel jsem,“ pravil, „od Valentina o tvém předsevzetí. Potěšilo mne, neboť z toho patrno, že ti školy nepřevrátily mozek a že si dovedeš vážiti řemeslnického stavu. Ale nechválím dokonce tvého záměru ucházeti se o patent. Jest sice každému volno činiti dle libosti, ale my nejsme povinni vlastníma rukama ničiti to, co nám odkázali otcové. Nám jest šetřiti dávných zařízení, pane, a zachovati je. Nechť se o patenty starají lidé, kteří chtějí lacino a s naší škodou dělati peníze řemeslem, v němž se neznají; ty toho nepotřebuješ, znáš řemeslo a dovedeš poctivě pracovati ne jako špekulanti, jako židé, ale jako poctivý mistr. A jedná-li se ti o to, že jest cesta ta zdlouhavá, vždyť ti můžeme

pomoci a nějak se o tom poradíme, aby byl vlk syt a ovce celá. Myslím, že k tomu svolíš.“

„Neporozuměl jste mi dobře, pane Tomáši,“ ozval se skromně Josef po trpělivém vyslechnutí dlouhé řeči páně Barylkěvičovy. „Jde mi opravdu o čas, neboť čas jest jistina, jíž člověk od práce není povinen zameškati; ale není to jediná příčina, jež mne má ku kořistění z nové ústavy. Jde tu o zásadu. Nová ústava jest vymožeností, jíž jsme nastoupili dráhu pokroku a svobody, odpovídá zcela požadavkům naší doby, a proto nejsme povinni dobrovolně se odříkati kořisti z ní. Volnost výdělku jest velkým pokrokem a stvořena pro nás — — —“

„Pro prťáky a ošemetníky!“ vskočil mu náhle do řeči Barylkěvič, „neboť dovoluje zabývati se řemeslem lidem, kteří o něm nemají ani zdání.“

„Tací lidé budou musit ustoupiti v zápasu, s lidmi v oboru dotyčném sběhlými, výrobky jejich nenaleznou odkupu. Obecenstvo bude samo soudcem. A neschopnost lidí těch nebude činiti zřízením, která mají vlastně účelem rozvoj řemesel, žádné hanby.“

„Tentýž účel mají cechy, k čemu potřebí nějakých nových výmyslův.“

„Tak; cechy měly dříve tu snahu, ale dnes nevystačují, přestaraly se a neodpovídají požadavkům.“

„Protože jsou staré a vám se zachtělo novoty.“

„Ne vše, co jest staré, jest dobré. Svět postupuje a zákony se tudíž musejí přispůsobovati. Dříve byly cechy silny, vyvinuly se, vyvedly nám znamenitá díla, ale dnes vtěsnávati v tu samou kolébku dorostlé a dospělé lidi bylo by nesmyslem. Dnes se cechy zpátečnictvím a směšností připra-

vily o vážnost a důvěru. Za hranicemi, ku př. v Německu stydí se již za svá jména a nechtějíce změniti ústavy mění svá jména.“

„A čím se nám cechy provinily? Což se nestarají o naše vdovy, nepodporují kleslých, nedbají čeledi? Či to jest vám ještě všecko málo?“

„Záložny, spolky ku bratrské pomoci je v tom mohou zastati.“

„Co jest mi do záložen, bank, já nejsem spekulant ani žid. Mám cech, ten mi dostačuje a basta, jiným dostačuje též, jenom ti s ním nejsou spokojeni, kteří by rádi v moudrých svých mozkovicích něco nového vymyslili, kteří nedovedou poslouchati předpisův a starších.“

„A proč? Vždyť ty předpisy sužují osobní svobodu, vykazují vysoký poplatek, kladou různé překážky a podmínky, což vše hatí rozvoj řemesel. Největší nemocí a hříchem cechů jest nedostatek volnosti.“

„A vy byste chtěli, aby vám bylo volno dělati, co by vám bylo libo.“

„Nikoli, jen pracovati, jak by nám bylo libo. Ať si každý dělá co chce, kde chce a jak chce, bude-li práce jeho dobra, zdaří se mu vše. To jest zásada nových zařízení.“

„Leť, nepravda! Třeba tu omezení, privilegií, atd., jinak nás Němci snědí v kaši.“

„Nesnědí nás, pane Tomáši,“ pravil Josef vesele, ale rozhořčen, klada mu ruce na kolena, „nesnědí nás, jen chopíme-li se rázně práce a zapomeneme starých hříškův a budeme-li těžiti z vynálezův a method, jež nám novější časy přinesly.“

Tu počal Josef vypravovati o spolcích pohřebních, o záložnách a tovaryšstvech výrobných, vysvětloval jasně a srozumitelně: užitečnost, potřebu a činil to velmi opatrně a delikátně, tak aby

neurazil dráždivé ctižádosti mistrovy a přesvědčil jej o vadách a nespůsobilosti cechových zařízení a o potřebě jejich změny. Prozřetelně a opatrně se dotýkal té otázky, neboť kdykoli se jí dotkl, postavil se vždy starý přísně v obranu starého pořádku a upadal v rozsápanosť. Zvláště, když Josef se vyslovil, že cechy nejen zdržují daremnými a bezvýznamnými předpisy rozvoj řemesel, a jsou spíše družstvem dobrodinců pro vdovy a kleslé mistry nežli zařízením vzdělavatelným — ale že mimo to působí rozdělením řemeslníků v různé stupně s různými výsadami zhoubné různice, místo spojování že rozlučují, slovem, že jsou zastaralým středověkým zřízením, jež třeba konečně odstraniti — Barylkěvič strašně se rozzlobil a pravil:

„Tedy i to jest vám přílišno, že zachováváme podřízenosť, chtěli byste vzíti starším poručnictví. Tam nyní svět spěchá, že dítky nechtějí ctíti vůle svých rodičů, podřízení nechtějí starších poslouchati — a proto se vám cechy nelíbí, že zachovávají dávné ctnosti, pane — — —“

„Nerozumíte mi, pane Tomáši, — nikdo tu nemluví o neposlušnosti mladších a starších, podřízených ku představeným — k tomu jsou zákony — a nikdo tak ani nemyslí.“

„Čerta nemyslí — balamutíte a popichujete nám tovaryše lákajíce je v jakési spolky, učedníky chcete udělati moudřejšími nás, táhnete je do jakýchsi průmyslových škol, aby nás potom neměli ani za náprstek vody. Ale z toho nebude nic, dokud my budeme živi, neustoupíme a nepovolíme ani o krok, vezmi to čert — ať si třeba krk zlomíme; nebude takých mnoho a kteří zbudou, budou nuceni poslouchati cechu a šetřiti jeho předpisův. Učedníku bude znáti moresy před tovaryšem a tovaryš bude musiti vážiti si mistra.“

„Ale mistr jest též povinen šetřiti práv tovaryšových a nepovažovati ho za něco sebe nižšího, jest povinen s ním žíti.“

„Ještě něco, aby se pán svinil s pasákem. Nechť se dodělá prací té cti, ať se stane mistrem, potom s ním budu žíti.“

„Přiznáváte se mi tudíž sám, pane Tomáši, že cechy rozdělují a nespojují — a tu jest nám spojovati se nanejvýš potřebí ku společnému dílu, jinak nás Němci snědí. Zahraniční továrníci nás utiskují velkými kapitály, a z nás těží — nedejme se, pane Tomáši, — naproti kapitálům německým a židovským postavme kapitál práce podporované vzájemným úvěrem a přiměřeností. Bude to též vojna na poli průmyslovém, vojna proti bídě, jež naši půdu navštívila. Čím více nás bude, tím jest vítězství naše jistější, nedáme se.“

„Nedáme se šibalovi,“ zvolal rozjařen pan Tomáš, jemuž se to přirovnání práce k válce velmi zalíbilo a podrážděno jeho politickou žilku. „Nedáme se, pane,“ opakoval, „budeme se s Němci bíti, půjdu s vámi všude, jen dejte našim cechům svatý pokoj. Ať si tam jiní dělají co chtějí a zpřevracejí svět vzhůru nohama, ty se v také věci neplet. Vidíš, co získal z toho tvůj otec, že se vzpíral proti cechům? Třel bídu po celý život — a tak.“

„Právě otcův život mne přesvědčil o potřebě zrušení cechův. Člověk tak pracovitý, s takými schopnostmi nemohl se dodělati ničeho, neboť cechovní zákony mu stále místo pomoci překážely. Pro ledajakou malichernost jej pronásledovaly, odváděly mu příležitost ku práci, měli jej za vyvrhela, loudala a to proč? Pro nevyplnění jakési daremné formálnosti.“

„Tvůj otec vždy bouřil a rozněcoval nepokoj — byl tím znám v celém městě.“

„Protože jej znepokojovalo jednání cechův a znal svou cenu a věděl, že si zasloužil něco jiného. Rasova koně plného ohně nezapřáhne nikdo do vozu a nekrmí ho senem — a s ním chtěli něco podobného učiniti. A vy chcete, pane Tomáši, abych já za to měl v úctě a vážil si vašich cechových předpisův, abych je uznal i za své?“

„No, něco jiného jsi ty, něco jiného tvůj otec, — od toho času se již mnoho změnilo a cechy již tolik nevyžadují. Postaráme se, aby ti šla věc snadno, ulehčíme ti všecko, abys se stal i formálně řemeslníkem, jak náleží, máš-li k tomu náklonnosť a svobodnou vůli.“

„Mnohokrát vám děkuji, pane Tomáši, za tu pomoc a přátelství, ale není mi nic platna.“

„A proč to?“

„Neboť, dada se tou cestou šel bych proti svému přesvědčení a dal bych špatný příklad jiným. A mně se tu jedná hlavně o to, abych k novému zařízení, které ačkoli jest ještě nedostatečno, přece mnoho dobrého v sobě chová, dodal jiným chuti a smělosti. Nikdo nechce jíti v předu, obava před nenávistí cechů každého zdržuje — třeba tudíž překážky ty a nerozhodnosť přemoci, dáti příklad a vésti za sebou jiné tam, kde jediné vidím pro nás vysvobození.“

„A prominul-li by ti cech léta učení, zkušenosti, kdyby se spokojil jedním rokem práce u některého mistra, ano třeba jen pololetím, — jen tak pro vyplnění formálnosti?“

„Kdyby ode mne žádal třeba jediného dne, abych se pak mohl státi mistrem cechovým, neučinil bych toho, neboť se tu jedná o zásadu. — o všeobecné právo pro všecky.“

„A myslíš, že se ti to podaří?“

„S úplnou důvěrou k tomu přistupuji.“

„A dostaneš se na holičky, jako tvůj otec,“ zvolal zhurta pan Barylkěvič rozhorlený nad odporem Josefovým.

„Časy se změnily, jak sám pravíte, pane Tomáši, — to, co bylo pro mého otce předčasným, jest pro nás mladší již zralo.“

„Josefe, nečiň toho,“ pravil Tomáš, „nepohrdej našimi starými obyčeji, važ si jich, aby si i tebe lidé vážili.“

„Budu pracovati, abych si vážnost vaši získal, dáte mi ji, jakmile spatříte dobré ovoce mých snah.“

„A já ti povídám, poslouchej starších, neboť toho budeš někdy trpce litovati, obrať se, dokud čas.“

„Čas ten již minul, neboť jsem zadal o patent a zároveň o potvrzení stanov stolařského spolku. Jakmile mi to přijde, vypůjčíme si v záložně peníze, nakoupíme materiálu a otevřeme továrnu možná ještě na nový rok. A požehná-li nám Bůh, — přijdu si potom i k vám pro otcovské požehnání pro mne a slečnu Teklu.“

„Nikdy! jako že jsem Barylkěvič, nikdy!“ zvolal silně Tomáš, „má dcera nebude nikdy ženou prtáka, špekulanta. Ať by třeba zůstala starou pannou, bude mi to milejší, nežli aby si na mne lidé v cechu prstem ukazovali a říkali: ten nás zradil, zpronevěřil se starým obyčejům, neboť vdal dceru za člověka, který první porušil cechové svatosti.“

„A přesvědčíte-li se vy, přesvědčí-li se oni, že chováte neslušné předsudky k novým zřízením?“

„Toho se nedočkáš. Nejsme vrtohlavi, aby se nám někdy zachtělo novostí, my zůstaneme při

svém. Co jest poctivo a pořádnější, toho se budeme držeti a ostatního nedbáme.“

„Tedy nás máte za nepoctivce, pane Tomáši?“ tázal se Josef s prosebným úsměvem. „Proto, že chceme pracovati bez povolení cechu.“

„Že chcete pobuřovati a blázniti. Ale my se nedáme, my vám ukážeme, že cechy žijou.“

„Tedy nám budete překážeti?“

„Budeme válčiti se zbrklenci, aby byl pořádek.“

„Ale válka ta vám nebude musiti zabraňovati, pane Tomáši, abyste měl ke mně dřívější náklonnosť a přijal mne za zetě.“

„Řekl jsem: ne — a basta.“

„Teklo,“ ozval se Josef obraceje se k Tekle, jež mlčky pozorovala celou tu dlouhou rozpravu a oči její zřejmě pravily, k čí straně se klonily její přesvědčení a sympathie, „přimluv se i ty za mne slovíčkem; snad jej oba uprosíme.“

„Zakazuji, ozvati se proti mé vůli — ty tu nemáš nic mluviti. Hybaj do svého pokoje.“

Vzal ji za ruku a přitáhnuv ji dosti násilně ku přístěnku zamknul za ní dvéře. A potom obrátiv se k Josefovi pravil:

„Jsi-li sám šílenec, nenaváděj mi dceru proti mé vůli. Ostatně nemáš zde více na práci. Neustoupím ani na krok od toho, co jsem řekl a basta. Konec. Poroučím se.“

„Řekněte raději: Na shledanou! pane Tomáši,“ pravil lahodně Josef, „neboť se přece ještě uvidíme a mám naději, že ještě změníte svůj náhled o mně i o tom, co učiním.“

„Šťastnou cestu,“ zamručel rozvášněný Tomáš a obrátil se zády k hostovi. Bylo to dosti jasně vyslovené přání, aby Josef odešel a on také jiného již nečekal.

Po jeho odchodu přecházel Barylkěvič dlouho

sem a tam po světnici rozbouřený a rozzlobený, co chvíli vyndaval a držel si u nosa červený šátek, zpravoval vousy a bručel si nosem:

„Vida ho, holobrádka, bude nás učiti rozumu, chce nás napravovati, vejce jest moudřejší slepice, vari, a važ si starších.“

Nesouvislým tím monologem ulehčoval rozdrážděnému srdci, ale patrně mu úleva ta nedostačovala, potřeboval se více vymluviti, vybouřiti a vzav čapku šel na medovinu k Robackému, kdež doufal nalézti dva známé a před nima pustiti uzdu svému vzteku. Mezitím Valentin Kopeč, který vida Josefa vcházejícího do bytu páně Tomášova úmyslně se vytratil z domu pod záminkou odnesení práce, aby nepřekážel dorozumění, k němužto, jak soudil, přijíti musilo, vrátil se nyní a nezastana v dílně nikoho utvrdil se ve své domněnce, že se věc skončila dobře a že pan Barylkěvič zavedl s sebou Josefa do nálevny, aby si zavdali ku smíření, jakž to míval ve zvyku. Tak si myslil Valentin Kopeč, a spokojen z takého usnadnění věci chtěl si právě usednouti ku práci, když uslyšel za dveřmi hlasitý nářek Teklin. Starý sebou trhl jakoby mu někdo škrábnul železným hřebem do srdce, veselá tvář Kopče zasmušila se vskutku jako sklo lampy špatně shasené a smutně přistoupil ku dveřím přístěnku. Nějaký čas stál přede dveřmi rozmýšleje se, má-li vejíti nebo ne; chtěl se optati své slečinky, co se stalo. Ale taká otázka zdála se mu zbytečnou, hlasitý, srdce rozrývající pláč byl zřetelnou odpovědí. Ale poněvadž se Valentinovi nejednalo pouze o upokojení zvědavosti, neměl tudíž také příčiny vyptávati se o podrobnostech, že všeho jen viděl, že věc špatně skončila a to mu bylo až příliš. Zničen a nespokojen odešel po prstech ode dveří, vrátil se do dílny a tam stál dlouho

zamyšlen s podepřenou hlavou. Potom si pořádně šňupnul, máchnul rukou a pravil:

„E! hloupé namáhání. Utrápí mi Teklu a nic jiného.“

Tabák byl bezpochyby příliš mocný, neboť starému Valentinovi při těch slovech se zaleskly v očích slzy.

VI.

Jeseň se již klonila k zimě. Příroda polo zbavena své zelenosti měla ještě čas od času krásné dni, v nichž se odkvétající vnady její zdály oku velmi půvabnými, čerstvými a svěžími. Zvláště ve městě, neboť ačkoli ve městech život dříve přechází, dovedou si tam mnohem snadněji umělými prostředky úbytek ten zakrýti. Tedy ve městě po zahradách a zahrádkách, v nichž ukazuje příroda leda konečky svých prstíčků, nebylo ještě znáti její stáří, pod tenkou vrstvou umělých ruměnců nebylo ještě viděti blížící se nepohodu a chladno, ačkoli po horách již držela zima rozprostřené plachty sněhové, jimiž každého dne mohla téměř pokrýti zemi. Astry, karafiáty a jiřinky zároveň s letními šaty městských elegantek kořistily z posledních hezkých dnův a vychloubaly se před očima pozorovatelovýma svými barvami; v sadech krakovských procházelo se mnoho lidu v poledních hodinách a slaboši i nemocní vyhřívali i koupali ve zbytcích slunečných paprsků bledé, vyzáblé tváře i vyschlé údy.

Mezi posledními bylo možná každodenně kolem jedné hodiny po poledni na třetí lavici od florianské brány viděti mladého člověka s černýma brejlema. Přese všecko mládí jeho nebyla tvář

jeho ani svěží ani ruměnná, byla bledožlutá, jako uschlý vosk, rysy matné a prodloužené nosily stopy dlouhé choroby a snad i omrzelosti. Často přiváděla jej k lávce mladá ženština, a poseděvši chvilku s ním odcházela do města zůstavujíc jej obyčejně s opřenou o hůl bradou a s hlavou spuštěnou k zemi, jakoby si ničeho nevšímal a jako by ho nic nezajímalo, ani pohoda krásného dne ani mimojdoucí osoby. Proseděl tak několik hodin zachmuřen, omrzelý, rozkvašený, jako stále nespokojený a rozzlobený a potom vstával a krokem povolným, nejistým ohmatávaje holí před sebou cestu odcházel do Mikulášské ulice. Na kolik byla tvář jeho nesympathickou a odporující, na tolik ženská, která jej obyčejně na jeho privilegovanou lavici doprovázela, obracela k sobě pozornost mimojdoucích bílou, drobnou tvářičkou o pravidelných, přísných rysech a velkých černých očích, živých a svěžích, jež se nápadně odrážely od světlých, zlatých a hustých vlasův. Nechtěje zkoušeti důmyslnost čtenářovu, řeknu, že ženskou tou byla Márinka Dylská. Jdouc do skladu vyprovázela bratra ne snad tolik ze starostlivosti o něho, jako spíše, že to měla na cestě a že bratr od ní té posluhy žádal a k níž ona svolila z obavy před jeho výstřednostmi a výčitkami. Dlouho se s ním však nezabývala a po odbytí jedné hodiny vstávala a odcházela spěšně do města. Jak jsem svrchu podotknul, sedával potom Jan po několik hodin sám; možná, že bylo mezi osobami mimo něj jdoucími mnoho jeho známých, ale on jich neznal, poněvadž zrak jeho byl velice sláb a černé brejle chránící oči před světlem ještě více mu překážely v poznávání lidí. Rovněž se k němu nikdo nepřibližoval, neboť Jan měl málo přátel a ti, kteří jej někdy pozuali a na chvíli si k němu

přisedli, bývali zkrátka odbýváni hrubým a rozkvašeným humorem chorého. Stranili se ho tudíž a i známí mimo něj přecházeli ani ho nepozdravivše ani se u něho nezastavivše. Domýšlel se toho a to jej ještě více hryzlo a zlobilo; trápení s očima ještě tu omrzelost a těžkomyslnost zvyšovalo, nenáviděl lidi proto, že netrpěli jak on, že jim nedostatek zraku nepřekážel v chůzi jako jemu, nepřekážel jim v zaměstnání. Kdyby byl mohl, byl by jim vyškrábal oči koncem své hole, již obyčejně vrtěl v zemi u svých nohou. Ve slabém hněvu svém činil dojem medvěda válejícího se v prachu a zadávujícího v pustém prostranství kolem sebe jedovaté řetězy, jimiž nic chytiti a poraniti nemůže mimo údy svého vlastního těla. Tak on v rozdráždění hryzl a trhal jen svou vlastní duši jedovatými myšlénkami. Po několika hodinách takého strašného mučení jedovatými a žlučovými myšlénkami vracel se opět do své temnice ještě unavenější a rozladěnější s předsevzetím, že již nikdy nevyjde do světa, dokud se mu zcela zrak nenavrátí; ale druhého dne vyšel opět, slunce jej z doupěte jeho vyvábilo, kdež mu bylo dusno a nudno a přitom mu lékař odporučoval zdravé povětří; jakmile tedy uslyšel sestru chystající se k odchodu, vstal a šel zároveň s ní.

Když tak jednou spolu šli a Márinka vedouc jej za ruku o něčem mu vypravovala, spatřila na lavici, na níž Jan obyčejně sedával, nějakého mladého muže s řídkými, světlými licousy, který si blížící se k němu důkladně a dosti drze prohlížel. Márinka přešla vedle něho s dobře stavenou lhostejností, ano zdálo se, že ho ani nevidí, ale lehký ruměnec na bledém její líci a chvilkové ustání ve vypravování zrazovaly jistý vnitřní nepokoj. Pozorný pohled neznámého ji popletl a to tím více,

poněvadž tvář jeho jí nebyla cizí, zdálo se jí, že ho již někde viděla.

„Přešli jsme naši lavici," pravil Jan zastavuje sestru a hmataje holí kolem sebe.

„Jest obsazena," pravila polohlasitě Márinka a táhla bratra s sebou dále.

Ale neznámý slova ta patrně zaslechnul, vstal rychle z lavice a máchnuv bezvýznamně rukou, jakoby se snad chtěl pokloniti nebo odprošovati, odešel v opáčnou stranu. Márinka se vrátila s bratrem na uprázdněnou lavici a sednuvši pohlédla zvědavě za odcházejícím a čelo její svraštilo se zadumáním, namáhala se vzpomenouti si, kde a kdy toho člověka asi viděla, že jeho rysy jí tak v paměti utkvěly. Náhle se jí oči jako bleskem vyjasnily, a potěšena ze svého upamatování, ozvala se dosti hlasitě, zapomenuvši přítomnosti bratrovy:

„A! to jest on!" a znova pohlédla za neznámým, který se v jisté vzdálenosti zastavil a obrátil k lavici, na níž dříve seděl. Pohyby a postava jeho ještě více Márinku v její domnění utvrdily. Byl to tentýž muž, jejž před několika nedělmi viděla před výlohou drahocenných věcí. Márinka se podivila, že jí jeho tvář zůstala v tak živé paměti.

„Ano, tentýž," opakovala si.

„Kdo?" tázal se Jan.

Teprve nyní si vzpomněla Márinka bratra a nespokojena, že ji slyšel, odsekla sápavě:

„E, nic, jen tak si povídám."

„No, ale nedokončila jsi o oné události" — týkalo se to toho, co mu dříve vypravovala.

„Nemám již kdy. Jedna odbila. Musím jíti."

To řkouc, vstala a odešla do města. Zahýbajíc ze sadů v ulici, měla příležitosť ohlédnouti se úkradkou za sebe. Neznámý ještě stál a hleděl

za ní. Když v ulici zmizela, vrátil se k lavici, na níž nyní Jan seděl, prohlídl si jej, přešel a znova se zastavil, zdál se chvíli váhati a rozmýšleti, posléze se vrátil, přistoupil ku sedícímu a ozval se:

„Jak se máš, Jene, jsi snad chorý, trpíš očima?“

„Kdo to?“ tázal se Jan, pozdvihuje hlavu a namáhaje se skrze brýle rozeznati rysy mluvícího.

„Já, Alfred Stolze, což jsi mne nepoznal?“

Vosková Janova tvář vzplanula, jakoby ji blesk krvavého plamene osvítil a nepokojně sebou pohnul na lavici. Netrvalo to však dlouho a plameny uhasly, zůstal po nich jen jakýsi kouř jako po zhašené svíci, výraz zlostné nelibosti a zmatenosti.

„Málo co vidím,“ odpověděl, „není to nic divného, že jsem tě nepoznal. Jsou lidé, kteří vidí a přece jest jim nesnadno poznati člověka.“

Ve slovech těch tkvělo ostré žahadlo jakési výčitky, jíž si však příchozí nevšímal, nebo snad se dělal, jakoby jí nedbal a hledě udržeti déle hovor sedl si na lavici vedle Jana a pravil:

„Velice jsi se změnil. Ale také jsme se již mnoho let neviděli.“

„Ano, možná, že jsi mne nechtěl viděti; ale já tebe vídal dosti často.“

„Víš, že jsem se netěšil nikdy výbornému zraku.“

„Dnes se ti patrně zlepšil,“ pravil trpce Jan.

Druh jeho zatal rty, jsa nespokojen rázem, jejž rozmluva nabývala; chtěl zcela odzbrojiti, udobřiti rozdrážděného, který tak zjevně ukazoval, že byl od něho uražen. Chvilku se zdálo, že se rozmýšlí, jak k němu nejblíže přistoupiti; posléze

se ozval, jakoby si posledních slov Janových nebyl ani povšimnul:

„A dlouho již tak trpíš?“

„Dlouho,“ odvětil zasmušile Jan, „déle, než je zapotřebí, abych ztratil poslední trpělivosť.“

„Nedivím se tvé rozmrzelosti. Choroba oční zvláště pro pracovitého člověka jako ty — — —“

„U tebe náležejí oči vlastně mezi zbytečné věci.“

„Zrak není nikomu zbytečným, ale zvláště tobě musí býti nedostatek jeho velice trapným, — byl jsi vždy tak pilen, tolik jsi studoval.“

„A nyní musím nečinně ležeti jako kus zprách-nivělého dřeva, které lidem jen překáží v cestě.“

„A jaká jest to choroba?“

„Čerti vědí. Lékaři tomu říkají zapálení duhovky.“

„A jest to tuze nebezpečná choroba?“

„Pekelná,“ odpověděl Jan, a ve spůsobu, jak to slovo promluvil, bylo znáti všecky furie zlosti a zoufalství, které tísnily duši jeho.

„Tedy nemůžeš nic dělati?“

„Dělati?“ rozesmál se chladně, ďábelsky, „nevidím, tím méně mohu něco dělati.“

„A přece sám chodíš.“

„Tak, hmatám, jinak mne sem vodí někdy má sestra.“

Při těch slovech druh Janův sebou trhl, tvář se mu vyjasnila a oči blýštěly oživenou zvědavostí. Ale nevyzradil se s tím před Janem a dosti lhostejně pravil dále:

„A nenudíš se, když tak sám sedíš?“

„Jaká pomoc? Za vlasy k sobě lidi nepotáhnu.“

„Myslím, že toho není třeba, společnosť tvá může býti každému příjemnou a prospěšnou. A nebudu-li ti protivným, rád bych s tebou denně

několik hodin prodlel, mám dosti volného času a při tobě ho mohu využitkovati lépe nežli kdekoli jinde. Mohu ti předčítati, chtěl-li bys.“

Jan nebyl připraven k takovému obratu řeči, proto se též tvářil dosti hloupě, bylo na něm znáti zahanbení, nesmělost a pomatenost. Byla to tvář psa, štěkajícího a vrhajícího se na lidi, jemuž náhle ukážou kousek chleba místo hole, jíž očekával. Hned schová pod sebe ocas, umlkne a nehledě dávajícímu v oči, blíží se pro kousek chleba. Podobně se tvářil Jan. Byl pomaten, nevěděl odpovědi. Soudruh jeho to spozoroval a chtěje vyvésti jej z nesnáze, pokračoval:

„Bude to jen oplacením dluhu vděčnosti s mé strany. Však ty jsi mi též dříve podobně posloužil, učil jsi mne.“

„Za to jste mi platili.“

„Takých služeb nelze nikdy dosti zaplatiti.“

„Znudí tě to a utečeš; nejsem naladěn mnoho příjemně a přátelsky, nemoc mne učinila ještě příkřejším a nesnesitelnějším.“

„Trochu tě povyrazím, víš, že jsem býval vždy čil a vesel. A ty máš toho potřebu, aby tě někdo pobavil. Kde bydlíš, zítra již budu u tebe.“

„U mne v domě? Ne,“ odvětil zachmuřuje znova čelo Jan. „Bydlím nyní jako v pivnici, nevydržel bys tam dlouho.“

„Přesvědčím tě, že tomu tak není.“

„Ne, ne, nechci, ty potřebuješ jako motýl světla, slunce, já tě znám. Jsi celkem přirozenosti motejlí. Chceš-li se však přece se mnou nuditi, tedy se můžeme vídati zde, já jsem tu denně.“

„O této hodině?“

„Ano, sedím tu po několik hodin.“

„Zítra ti tedy posloužím. Nyní již zde ne-

budu déle meškati, protože má sestra dnes za několik hodin odjede, musím se s ní rozloučiti.“

Jan se znova jako šarlat začervenal, když mu Alfred vzpomněl o své sestře. A nežli měl čas zblednouti, Alfred již odešel zůstaviv jej v labyrintě různých domněnek. Bylo mu totiž divno, co mohlo Alfreda pohnouti k také příznivosti, kdežto se ho dříve stranil a neznal se k němu. Byl jednou čas, kdy byly dobrými přátely, ano Jan i Alfreda učíval a býval často v jeho domě. Nejednou se bavili spolu v salóně a sestra Alfredova Helena brala též podíl v těch zábavách. Byla to slečinka z čerstva z děvčátka vyrostlá, mohlo jí býti ňanejvýš patnáct let; ale při tom byla již úplně vyvinuta hmotně, jádrná, vzdělaná a svěží. Kažena a rozmazlená rodičemi, přivykla si od dětinství neodporovati svým chtíčům a hověti smýšlénkám a marnivostem, jichž měla bez počtu. Byla ráda, když se jí všímali a jí se zabývali. A uměla si nakloniti všecky, dovedla velmi chytře nalézti slabou stránku každého a využitkovati těch slabostí lidských, aby mohla jimi zacházeti po svém. Všickni také v její okolí podléhali vlivu čarodějné despotky. Ponurý a trochu divoký Jan byl k tomu dlouho lhostejným; zaujat vědou, stále podněcovaný žádostí, aby dosáhl vysokého stupně, nedbal mnoho ženských vnad, jež obyčejně vábí jako rozkošné oasy a přitahují k sobě mladé lidi. Jan neměl k takým odpočinkům času, jemu bylo pilně pokračovati, a třeba též dodati, že ho nikdo násilně nezdržoval. Teprve Helena, jíž lhostejnost učeného bručáka, jak Janovi říkala, nešla do hlavy, umínila si s ním zakoketovati. Nebylo to slečince tak obtížno, která byla mladá a krásná, a při tom měla oči jako ze tmavého blankytu vykrojené, výmluvné, lákavé a pokoušející. Očima těma mu

často přicházela v cestu a vábila jej. Jan toho dlouho nepozoroval, snad proto, že z nesmělosti se nikdy Heleně nepodíval do očí. Až jednou se setkal okem v oko s jejích pohledem hlubokým, rozmarným, a pomátl se, pohled ten mu něco pravil, čemu dobře nerozuměl a činilo mu to cit rozkoše a nepokoje. Když se vzpamatoval, stál ten pohled stále v popředí jeho vážných myšlének, vrhal se k nohoum oněm myšlénkám, jako nával vonících květů jej sužoval, činil jej hloupým a myšlénky jeho padajíce na měkké, rozkošné to lůžko, rozplývaly se v myšlení divné, nevyslovitelné. Nejednou uprostřed práce, vzpomenuv si toho Helenina pohledu, dostával chvění a lehtání v nervech, cítil žhavý oheň v žilách, odhodil hned práci a šel do bytu peněžníkova osvěžit paměti toho pohledu. Helena jej však dovedla v žádosti té po několik dní zdržeti, neznala se k němu a to jen zvýšilo nebezpečnou horečku a sesílilo žádosť. Chroust byl již na hřebíku, bylo ho možná opustiti, nemohl utéci, ačkoli se motal a točil. Jen časem bylo třeba dohlednouti, nevymotal-li se, a vrátiti jej na dřívější místo. Helena to činila s jistou náruživostí, bavilo ji to, když viděla bručáka honícího se za ní rozohněným zrakem, blednoucího závistí nebo červeného vášní. Vskutku byly okamžiky, kdy chladný a vypočítavý sobec šílel a zrovna smyslů pozbýval. Náruživosť má svá práva, jimž i hadi podlehají; práva ta ozvala se v Janovi tím mohutněji, poněvadž byla tak dlouho hatěna a tlumena. A mimo náruživosť hrála tu i raněná jeho hrdosť a ta nechtěla prohráti. Hrdosť tedy a náruživosť rozdmýchaly silný oheň v prsou Janových, oheň, který jej požíral a trávil. Helena jej totiž uměla vždy držeti v náležité vzdálenosti a osmělila-li se někdy k výmluvnějšímu pohledu,

hned jej odháněla od sebe slovy a za důvěrnější a živější stisknutí ruky její bylo mu pak po několik dní snášeti marnivé výstřednosti její nálady a býti předmětem dravých žertův. To dvojsmyslné jednání přivádělo Jana v zoufalství, nevěděl, jak by si je vysvětlil, nemohl věřiti, ale též ne úplně pochybovati, o čem? — O něčem nevýslovném, mlhavém, tak že nemohl z té mrákavé tkaniny sosnovati žádné jisté naděje do budoucnosti, bylo to jakési krásné nic, které jej vábilo. Jednání Helenino podobalo se oněm slunečným paprskům, které vpadají skulinami a tvoří dojem zlatých strun. Jan vztáhnul ke strunám těm ruce, chtěl z nich vylouditi zvuk a prsty mu tonuly bez ozvěny v proudech zlatých paprsků, které hasnuly co chvíle. Nejednou zkusil se probuditi, unikal pohledu Heleninu, nebýval po kolik dní u Alfreda, ale potom se objevil Alfred hned u něho, vyptával se o příčině zanedbávání návštěv a nejčastěji dodával: Helena se ptala, proč k nám nechodíš, něco ti chce, — a Jan se znova vracel jako tma ku světlu. Jednou se Helenka chystala na jakousi soukromou zábavu, k jakémusi velkému večeru. Den před tím o tom Janovi povídala a dodala: „Přijďte, pane, zítra k nám, nežli odjedeme, uvidíte mne v bálových šatech, poprve budu míti bálové šaty, uvidíte mne a povíte mi, jak mi sluší.“ Jan se poslušně dostavil. Čekala ho již oblečena, měla růžovou sukni, plnou záhybů, z růžoví vynikala vnadně bílá, okrouhlá ramena a prsa jako rozkvétající růže. Jan ji ještě nikdy tak oblečenu neviděl, odhalené vnady zahnaly mu řeč i duchapřítomnost, stál jako hloupý a hltal očima ten zjev a krev jako rozpálená láva se mu hnala do hlavy. Helena spokojena dojmem, jejž učinila,

oči její se lákavě, rozkošně usmívaly, přistoupila k oslněnému Janovi a tázala se:

„Líbím se vám, pane?“

Otázka ta jím trhla; místo odpovědi vrhl se k ní jako divoká zvěř, chopil ji kolem pasu a přitiskl k bílým ramenám vášní rozpálená ústa. V tu chvíli bylo slyšeti ohlas políčku; vyťala jej ruka Heleny, jež smělce násilně od sebe odstrčila a zazvonila na sluhu.

„Vyhoďte toho stolaříka ze dveří,“ zvolala, ukazujíc na Jana a oči její planuly hněvem a odporem.

Rozkaz její byl zbytečný. Jan sám ulekl se smělosti svého kroku, utekl z pokoje. Od té doby se více v peněžníkově domě neukázal. Pln nepokoje a starostlivosti čekal následky svého přenáhlení, byl jist, že mu to peněžník tak lehce nepromine, že ho možná Alfred vyzve. Nevycházel večer ani z domu, aby se nesetkal s nějakými lidmi, najatými bankéřem na jeho potrestání; doma sebou trhal po ledajakém šustotu na schodech, byl jist, že to jde Alfred nebo jeho svědci. Prošel týden i druhý, celý měsíc a nic podobného se nepřihodilo. Alfred při setkání s ním, dělal, jakoby ho neviděl a to bylo vše. Jan nemohl připustiti, že by byla Helena zatajila, co se jí stalo; nálilá Alfredova lhostejnosť a nevšímavosť jej přesvědčovaly, že ví o všem, mohl se domnívati, že i otec Alfredův o tom ví, ale že věci té málo dbají a zakryli ji pohrdavým mlčením. To jej pokořilo stokrát více nežli kdyby jej byli Bůh sám ví jak potrestali: Pohrdlivá nevšímavosť znamenala, že jim byl příliš malým, bídným, nežli aby je mohl uraziti. Ctižádosť jeho tím velice utrpěla a nemoha se mstíti, jen nenáviděl. Zvláště nenáviděl Helenu, poněvadž ji měl za nejvinnější. Rozvažuje chladnější myslí všecko to počínání,

viděl nyní jasně, že jí byl jen hračkou, že ohledy, které k němu měla, byly jen druhem marnivosti, že mu je poskytovala jako pudlíkovi kousek chleba, když jej chce přiměti, aby prováděl dovedné kousky. Přesvědčení to jej rozvzteklilo, pýcha i náruživosť jeho byly pošlapány malou nožkou peněžníkovny, zlehčeny a zhrzeny, nenáviděl ji tudíž z celého srdce; ale nenávisti té nemohl nijak projeviti, tlumila se v hloubi jako oheň, jemuž přiložíme mokré větve, syčela v něm, kouřila a hryzla jej; ale plamenem vyšlehnouti nemohla. Byla to nenávisť malomocná, která škodila jen jemu. Peněžníkovna o ní nic nevěděla, o něm též bezpochyby pro samé zábavy zapomněla, v jakých se pohybovala první léta po vkročení do světa. Rodiče ji vozili po prvních městech evropských, leto promeškala v znamenitých lázních cizozemských, bály, koncerty, šaty, holdy, nejrozmanitější zábavy naplňovaly všecky hodiny její života. Nesnadno jest představiti sobě, aby jí zůstalo času na vzpomínku o stolařově synu, který jako malý, odporný brouk se jednou mihl po té rozkvetlé růži. Přešlo to beze stopy. Dvě leta potom vdala se Helena za nějakého vídeňského peněžníka. Jan o ní již neslyšel; Alfred též odejel za hranice, a po návratu svém pohyboval se jen ve středu zlaté mládeže i nikdy se s Janem nesešel, a potkal-li jej někde náhodou, neznal se k němu. Až pojednou nyní si naň vzpomněl a dnes poprvé se k němu přiblížil. Janovi to nebylo nemilým, a ačkoli nezdvořile a sápavě Alfreda přijal, učinil to spíše, by zakryl své uspokojení; chtělť si tím sjednati jisté zadostučinění za pokoření a pohrdání, jichž od Alfreda po tolik let doznával. Pes vrčel ještě, ale měřil již žádostivým okem kus laskavosti, jejž mu podávali a pomalu

se mu blížil: ale vždy ještě s jistou nedůvěrou a opatrností. Nemohl totiž proniknouti smýšlení Alfredovo a uhodnouti příčiny, které jej přiměly ku sblížení. Soustrasti nepřipouštěl, taktéž ne obnovené přátelské náklonnosti, v také příčiny nevěřil, neboť sám se jimi nikdy neřídil. Hledal tedy jiných. V prvém okamžiku myslil, že to Alfred učinil z návodu sestry, která přišedši do Krakova, chtěla se z nějakých důvodů, jichž se však domysliti nemohl, dověděti o něm něco podrobnějšího. Chtěla se snad dověděti, umí-li vypoličkovaný miláček zachovávati věrnost mládistvým vzpomínkám. Ženské mívají někdy takové zvláštnosti, a Helena mohla je míti. Ale hned se mu naskytla myšlénka, že kdyby se Heleně něco podobného chtělo, neotálela by s vykonáním své marnivosti až k době odjezdu. Bylo v tom tedy něco jiného; ale nemohl toho proniknouti. Proto si umínil býti prozřetelným, přetvařovati se a vyskoumati počínání Alfreda.

Druhého dne objevil se dříve nežli obyčejně na své lavici a sestra byla s ním. Nežli od něho odešla, přišel k nim Alfred a přivítav Jana sedl si vedle něho. Márinka, jíž Jan před tím o včerejší rozmluvě nic nepověděl, ani nepřipouštěla známosti bratrovy se známým jí neznámým, podivila a popletla se, vidouc jej důvěrně seděti vedle nich. Nežli se mohla vzpamatovati, poprosil Jan Alfreda, aby jej představil sestře.

„Alfred Stolze," řekl krátce Jan. Bylo patrno, že nerad vyplňoval přání Alfredovo.

„Dávný přítel vašeho bratra, slečno," dodal Alfred.

„U něhož vstaly po několika letech přátelské city z mrtvých," vysvětloval zlostně Jan.

Márinka se velice uctivě poklonila a neřekla

nic; z očí jí však bylo možná vyčísti, že lépe nežli bratr pochopila příčinu tak náhle obnoveného přátelství; důmysl a láska vlastní jí pošeptaly hned, pro koho to učinil. Tu počal Alfred hovor otázkou o zdraví Janově.

„A nechť si je čert vezme," odsekl Jan hrubě, „také zdraví."

„Tedy necítíš žádného zlepšení?"

„Možná dost, že se lepší, ale takým hlemejždím krokem, že mne snad spíše utrápí netrpělivosť a vztek, nežli se toho zdraví dočkám."

„Co říkají lékaři?"

„Kážou trpělivě čekati. Lehko se to mluví: čekej; ale čekati v době spěchu, když každá chvíle čekání, jako zloděj, ukrádá čas, v němž by se mohlo nejvíce vykonati — toť peklo!"

„Proč nevyjedeš, neporadíš se se zahraničnými lékaři? Povídají o jakémsi wiesbadenském okulistovi, jest prý velice znamenitý ve svém oboru."

„Vyjeti?" tu se Jan trpce rozesmál a ve smíchu tom vycenil své řídké zuby, „což myslíš, že jsem já kapitalista?"

„Inu, nebylo by tolik potřebí."

„Pro toho, kdo nic nemá, nejmenší maličkosť jest nedostižnou velikostí."

„No, no, však si již poradíme."

Jana ta slova zarazila. Nebyly to již výrazy uctivé náklonnosti, bylo to připovězení účinlivé pomoci. Ale zač? Co k tomu Alfreda pohnulo? Jan se trápil domněnkami, ale nemohl hádanky té rozluštiti. To mu však nepřekáželo, aby si neumínil z pomoci té kořistiti, kdyby se mu Alfred určitěji nabízel, s tou však podmínkou, že to měla býti půjčka a ne dar. Byl příliš pyšný, než aby přijal almužnu z rukou člověka, od něhož se cítil dosud uraženým, ale půjčka mu byla zcela

vhod, neboť mu umožňovala jeti za hranice pro zachování zdraví, na němž mu nyní tolik záleželo. Měl on sám dosti peněz, ale nemohl jich užíti, poněvadž se obával prozrazení, věda, že policie z daleka střeží každý krok, pozoruje jejich život, aby polapila stopu ztracených židových peněz. Ta prozřetelnosť ho stála mnoho; měl peníze a užíti jich nemohl. Pomoc, již mu úslužně nabídl Alfred, vysvobozovala jej ze příkrého toho postavení. Mohl nyní bezpečně a beze všeho podezření odejeti a odjezdem unikal zároveň slídivým očím policie a rodinným poměrům, jež jej tísnily.

Druhého dne se již Alfred vyslovil o své pomoci a nazval ji ze dvornosti půjčkou; radil při tom Janovi, aby si vzal pro zábavu někoho s sebou, třeba sestru. Návrh ten, ačkoliv velmi opatrně pronesený, obrátil k sobě pozornosť Janovu, a patrně se mu nelíbil, neboť krátce odpověděl, že zábavy a společnosti nepotřebuje, že nemíní pro ně zvětšovati své dluhy. Toho dne byl rozkvašeným a protivným více nežli jindy; několikrát připomínal sestře, že již může odejíti, a večer se jí jako mimochodem ptal, nehleděl-li se jí Alfred dříve přiblížiti; chytrá dívčina uhádla tajné domysly bratrovy, nepřiznala se zcela k onomu večernímu setkání, ano, aby utlumila podezření, vyslovila se o synu peněžníkově s jistým zlehčováním a pohrdáním a v rozmluvě s ním u přítomnosti bratrově byla přísná, málomluvná. Jan přese všecku prozřetelnosť nepozoroval, že to byla taktika ženská, že dravá slova, jež jako střely vrhala na zlatého panice, byla z toulu Mílkova. To obranné a odpuzující stanovisko, jaké Márinka ohledně jeho dvorných slov zaujala, dodávalo jí jen v jeho očích vnady, každodenně jej více zajímala rázná, důvtipná a chytrá dívčina, a vyhle-

dával nejrozmanitějších spůsobův, aby získal její pozornosti. Byl hned čilý, rozmarný, jindy zase zlostný a vážný; jindy se snažil uhadnouti nejnepatrnější její přání a dával jí na ruku, jak mnoho mu na ní záleží, jindy se k ní zase neznal a po několik dní ani slovem k ní nepromluvil. Pranic to nepomáhalo. Márinka jej udržovala stále v náležité vzdálenosti, zdála se nerozuměti vřelým vyznáním, neurážela se jeho neslušností, ale spíše jí ani nedbala. Celý ten milostný souboj odbýval se u přítomnosti Janově, ale bez jeho vědomí. Přese všecku prozřetelnost a podezřívavost nedomyslil se však, jaká vyzvání si Alfred i Márinka vzájemně posýlali slovy na pohled lhostejnými, v nesouvislých úsudcích a horoucích pohledech. Byla mu to řeč nesrozumitelná, neznal se docela v těch jemných subtilnostech, jimiž si pomáhá vášeň ku svému vyjádření jako každý pohyb, každý pohled mají svou mluvu, rychlou, bleskorychlou. Rozmlouvaje s Janem o všedních věcech Alfred uměl zcela dobře ztlumočiti, že co dosud činil, činil jen pro ni, že by pro ni vykonal všecko. Márinka odpovídala nejčastěji pohledem, dvojznačným úsměvem, že mu nevěří. Jeden pravil svým jednáním: práhnu — druhý odpovídal: nechci. A odpovídala odstrkujíc všecko jeho dvoření, jež jí sám činil nebo pod jiným jménem. Přítomnost bratrova ulehčovala jí to obranné postavení, jaké zaujala; Alfred se nemohl nikdy otevřeně vyjádřiti. Mohla tudíž dělati, jakoby mu nerozuměla, když rozuměti nechtěla. Alfred vyhledával příležitosti, aby s ní mohl mluviti o samotě; ale Márinka, dovtipujíc se jeho záměru nepřipustila toho a tak dovedně manévrovala, že se s ní setkával vždy jen ve společnosti buď přítelkyně, nebo bratra, nebo matky. Jednou se mu však

přece podařilo, že ji potkal samotnu domů se vracející. Těžil z té příležitosti a přiblížil se k ní pod záminkou, aby se dověděl, kdy Jan odjede. Márinka odpověděla krátce a zrychlila kroky.

„Vy se mne, slečno, bezpochyby obáváte?“ pravil jí.

„Obávám?“ pokrčila raménkama. „Nejste pane, přece tak strašný. Z čeho tak soudíte, pane, že se obávám?“

„Protože spěcháte, slečno, abyste se zbavila co nejdříve mé společnosti.“

„Spěchám domů. Ostatně můj spěch nemusil by býti následkem bázně.“

„Toliko?“

„Můžete se, pane, domysliti.“

„Snad odpornosti.“

„Já nevím.“

Ironicky nehledíc na něho, rozesmála se.

„Slečno Marie,“ ozval se přísně Alfred a rty jeho se rozbouřením chvěly, „proč si ze mne, slečno, děláte žerty?“

„Raději nežli abyste si ze mne, pane, vy dělal žerty.“

„Já hledím na věc vážně. Víte, slečno, dobře, že jen pro vás jsem obnovil známosť s Janem a bývám u něho jen pro vás, abych vám byl, slečno, na blízku.“

„Ubohý Jan, ten nebude tuze spokojen, až mu to povím.“

„Nežertujte, slečno; mluvím vážně. Od onoho večera, kdy jsem vás, slečno, spatřil poprvé před výstavou skvostů, nemohu nalézti pokoje, učarovala jste mi, slečno. Vy to znáte, slečno a kořistíte z mé slabosti.“

„Kořistím? Jakéž kořisti?“

„Bavíte se mým souzením a neštěstím, trápíte a mučíte mne svou nevšímavostí.“

Zastavila se, pohledla mu bystře, směle v oči a otázala se:

„Co tedy, pane, chcete, abych dělala?“

„Buďte slečno, dobrou, laskavější, já vás, slečno, tak vroucně miluji.“

K těm slovům zasmála se smíchem žertovným, v němž bylo znáti šíbalství.

„Čemu se slečno, smějete?“ tázal se Alfred uražen tím náhlým výbuchem smíchu.

„Že mne máte, pane, za tak prostinkou. Což si, pane, myslíte, že vy jste ten první, kdo mi tak mluví? Bylo již takých více, nebo žádný z vás nedovede přejíti vedle mladé a nehlídané ženské, aniž zkusí, nenechala-li by se ukrásti. Vážíte si květů v cizích zahradách, krádež několika krejcarů byste považovali za zločin, a nemáte si za hřích ukrásti ženě dobré jméno, poctivost. Řekněte mi, pane, co by se se mnou bylo stalo, kdybych byla uvěřila jiným jako vy chcete, abych vám uvěřila? Co se stalo s těmi, jimž jste takto, pane, nejednou mluvil?“

„Co se stalo? jsou šťastny jakož i vy, slečno, mohla byste býti šťastnou — jsem bohat.“

„A já chudá, tedy mne chcete, pane, koupiti?“

„Křivdíte si, slečno.“

„Povídám, jak sama rozumím. Kdybych byla bohata, oplývala vším, čeho mi třeba ku příjemnému žití, nepotřebovala si dříti prsty, abych si jimi vydělala na dosti špatnou výživu a kdybyste potom ke mně, pane, přišel s podobným vyznáním, byla by pak odpověď má následkem volného výběru a mohla by vás, pane, uspokojiti. Dnes byste si mohl jen mysliti, že jsem se prodala.“

„A kdybych vás, slečno, uvedl do takého po-

stavení, zahrnul vás nadbytkem a pohodlím, a potom se tázal: chcete-li mne milovati?“

„A kdybych odpověděla: ne?“

„To byste neučinila.“

„Ani to, ani nic podobného. Poroučím se, pane.“

Slova ta řekla již před domem, k němuž právě došli a vběhla do síně. Alfred ji zadržel za ruku a pravil:

„Nemyslitež si, slečno, že jsou to žerty, míním to do opravdy, jsem pro vás, slečno, hotov učiniti vše.“

„A já pro vás, pane, nic,“ odsekla se smíchem a běžela na schody. Zastavivši se na chodbě, obrátila se a pohledla na stojícího dole Alfreda. Pohled její zdál se odporovati tomu, co před chvílí pravila.

„To jest neobyčejná dívčina,“ pravil si Alfred v duchu vraceje se domů, „tu na ledajakou léčku neuloví nikdo. Zná svou cenu a umí sebe vážiti. Třeba vsaditi více na hru, ať mne to stojí Bůh sám ví, co.“

Druhého dne byl opět v obydlí Dylských. Blízký odjezd Janův a slotný čas, který chorému nedovoloval do sadův, ospravedlňovaly Alfredovy návštěvy. Ale Márinka se ho od poslední rozmluvy stranila víc a vyhýbala se každé příležitosti k hovoru s ním, ani slůvka s ním nemluvila. Zkoušel to hovořiti s ní alespoň prostředkem lístku a v úmyslu tom přiblížil se k ní několikrát a snažil se jí podstrčiti do ruky lístek, ale zručná dívčina dovedla zmařiti ty náběhy aniž si toho přítomní všímli. Jen jednou, a bylo to několik dní před odjezdem Janovým, podařilo se mu ve chvíli, když byl Jan zaměstnán ve svém pokoji chystáním věcí na cestu, šeptnouti jí otázku:

„Tedy mi, slečno, nijak neodpovíte?“

„Nijak,“ odpověděla lhostejně.

„Ani naděje snad?“

„Každý může míti naději.“

Tím se rozmluva skončila a s odjezdem Janovým byly by se snad na vždy přerušily známost a s ní naděje Afredova, kdyby se nebyla přihodila malá událost, večer před odjezdem Janovým.

Přede sklad, v němž pracovala Márinka, přijel téhož dne povoz a z něho vystoupila jakási dáma nádherně a elegantně oděná i vešla do skladu. Toiletta té dámy obrátila k sobě pozornost všech modistek, pozorování takých věcí náleží částečně v jejich obor, a počaly mezi sebou potichu ceniti skvosty té dámy.

„Přeslíčně oblečena,“ pravila jedna.

„Za cizí peníze se může snadno oblékati,“ vysvětlovala druhá.

„Kdo jest to?“ tázala se jiná.

„Toť milenka mladého peněžníka Stolze,“ řekla první.

Vyslovené jméno člověka, jejž tak dobře znala, vzbudilo pozornost Márinčinu, pohledla zvědavě a bystře na příšedší dámu, která si vlastně před zrcadlem přiměřovala jakýsi závoj. Náhoda tomu chtěla, že Márinka seděla nejblíže dámě a ta nevědouc si rady se závojem, jenž se jí zachytil v záhybech šatův, ozvala se k ní rozkazujícím tonem:

„No, pohněte se, panenko, což nevidíte, že se mi zachytil závoj?“

Márinčina tvář se zapálila. Rozkazující tón ženštiny, jež se strojila za peníze člověka, marně se o její vzhledy namahajícího, tal ji do živého. Ona, která jemu byla tak nepoddajnou, měla posluhovati jeho milostnici. Považovala to za ublížení,

a proto odvrátivši se dělala, jakoby rozkazu nebyla porozuměla.

„Vám, to povídám, slečno," opakovala netrpělivě dáma. „Vstaňte a pomozte mi!"

„Aničko, jdi a pomoz té paní," řekla Márinka služebné, která skládala do krabičky péra.

„A k čemu tu sedíte vy, slečno?" ozvala se majetnice závodu rozhorlena nezdvořilostí své dělnice a přiběhla sama posloužit dámě.

„Máte nezdvořilé slečny, milá paní," pravila dáma, hledíc na Márinku, „to vám může odháněti kupce."

Prodlela ještě nějakou chvíli ve skladě, prohledla si několik novinek, ale nic se jí jaksi nelíbilo, nezdvořilosť Márinčina jí patrně zkazila dobrou mysl a odejela nic nekoupivši. Majetnice závodu nyní nešetřila Márinky a přísně hromovala na její jednání, a když se dívka ku svému omluvení osmělila říci, že takým dámám sloužiti nebude, vypukla majetnice v zlost a pravila:

„Nejste oprávněna, slečno, urážeti mé hosty. Já nedbám toho, kdo jest, pro mne ona jest jen kupcem a protože mi dá vydělati více nežli každý jiný, nedovolím ji urážeti. A nelíbí-li se vám to, slečno, můžete hned můj sklad opustiti."

Byla to už dost určitá výpověď, tím horší, že se udála ve přítomnosti kamarádek. Márinka si to nenechala dvakrát opakovati a opustila závod hned, rozdrážděna a rozhořčena. A když si při tom ještě pomyslila, skrze koho se jí dostalo také hanby a nepříjemnosti, neměl hněv její konce, pocítila šílenou nenávisť ku milence Alfredově a bylaby dala mnoho za to, kdyby ji mohla pokořiti a pomstiti se za svou křivdu.

Příležitosť se za nedlouho naskytla.

Druhého dne potkala na nádraží, kamž vypro-

vázela Jana, tutéž dámu; byla s Alfredem. Bezpochyby ji poznala, neboť jdouc mimo ni, změřila ji důkladně pohledem od paty do hlavy a když spatřila, že se jí Alfred poklonil, ozvala se k němu hlasitě, tak že to Márinka mohla slyšeti:

„Jaké to máte, pane, známosti, nejste vybíravý pán, jak vidím.“

Márince bylo tu urážku mlčky polknouti. Ale za to, když se k ní Alfred, louče se s Janem, přiblížil, dala mu důtklivě znáti svůj špatný humor. Přes to, že ji hlasitě přivítal, že zastaviv se u ní, několikrát k ní promluvil, neodpověděla mu, zdála se docela si ho nevšímati a schválně se rozhlížela po čekárně, aby naň nemusila hleděti.

„Slečno Marie, vy se dnes zdáte, že mne nevidíte; co jest slečno?“ tázal se Alfred, který ačkoli byl marnivé míře Márinčině zvyklý, přece se dnešnímu její jednání divil; byla roztržita, zachmuřena, zraky měla blýskavé, nepokojné a tvář rozpálenou. „Což dnes, slečno, nepoznáváte lidi?“ A když mu neodpověděla, dodal: „Umínila jste si snad, slečno, již nikdy se mnou nemluviti? Proč?“

„Aby tím jiní neutrpěli,“ odsekla trpce.

„Kdo?“

„Ten, kdo na vás, pane, čeká. Pro nás si, pane, neračte kaziti společnosť.“

Alfred se teprv nyní domyslil příčiny, usmál se prosebně a pravil:

„Každý se těší jak může.“

„Nechci vám, pane, v tom potěšení překážeti, poroučím se.“

Řekla to tak ostře, že Alfredovi nezbývalo, nežli odstoupiti s očí rozhněvané dívčiny. Rozloučil se tedy s bratrem a odešel. Štěstí však nebo-li neštěstí tomu chtělo, že po odjezdu vlaku potkal se s ní opět v nádvoří uprostřed tlumu

lidí, když se tlačil k povozu, provázeje onu dámu pod paží. Déšť se jen lil. Alfred jda mimo Marinky, otázal se:

„Míníte se, slečno, vrátiti pěšky? Nebylo by to příjemno. Zaopatřím vám drožku.“

„Ale pojďme již,“ ozvala se zlostně společnice jeho a táhla jej lehce za sebou.

Márinka vrhla za ní bleskorychlý pohled a obracejíc se k Alfredovi pravila:

„Musím těžiti z vaší ochoty, pane, a prosím o tu službu.“

„Hned vám, slečno, posloužím.“

Vyprovodil společnici svou do povozu a přese všecken odpor a prosby její vrátil se pro Márinku a podal jí rámě.

„Ale pojedete, pane, se mnou?“ tázala se jdouc s ním.

„Má — — známá mne čeká,“ odpověděl spletený Alfred.

„A kdybych právě tomu chtěla? Kdybych se odvolala k tomu, co jste nedávno sám, pane, pravil, že byste byl hotov učiniti pro mne vše?“

Alfred jí pohlednul zpytavě v oči, pohledy jejich se setkaly jako němé otázky a odpovědi. Odpověď byla bezpochyby určitá, neboť Alfred stisknul radostně dlaní svou ruku Márinčinu a pravil rozhodně:

„Pojedu s vámi, slečno.“

Jdouc mimo povoz, v němž seděla Alfredova společnice, čekající jej, Márinka pohledla na ni vítězně a pohrdavě i otázala se hlasitě Alfreda:

„Kam si sedneme?“

„Tuto,“ pravil Alfred, otvíraje dvířka nejbližšího povozu, podal Márince ruku a bez odkladu vstoupil za ní. Zavřel dvířka a jeli.

Po několika dnech Márinka beze stopy zmizela.

Když starému Dylskému donesli zprávu o zmizení dcery, přijal zvěst tu zcela lhostejně, máchnul jen rukou a pravil:

„Věděl jsem, že se to tak skončí, že přijde ve psí.“

Nedbal dcery nikdy velice, nezabýval se jí ani dost málo; rád by ji byl co nejspíše dostal z domu, dal komukoli, jen aby změnila své příjmení, a když se nyní sama o z domu odejití postarala, netrápilo jej to, bylo mu jen o to, aby nenosila příjmení jeho synův.

„Ať dělá, co chce, nechť si jde, kam chce, jen aby se nepřiznávala k našemu jmenu.“

Přijmení to musí zůstati nepoškvrněno, aby se moji synové za ně nemusili červenati.

Útěk dceřin byl mu právě vhod; zkusil toho totiž užiti ku své obraně, ačkoli nedosti zřejmě, ale snažil se uvědomiti soudce, že snad dcera Mendlovy peníze schovala a s nimi utekla. Ale soudce ten jeho plán zmařil, ukazuje mu zprávu policie, která soudu zvěstovala, že na hranicích důkladně prohledala utíkající a nic u ní nenalezla. Dylský se při té příležitosti dověděl, že dcera jeho utekla s jakýmsi mladíkem, že policie ví o její pobytu a kdyby chtěl, že by ji přivedla zpět. Ale Dylský k tomu pranic nenaléhal, aby se vrátila domů, kdež by rodině dělala jen hanbu. Ani jí nikdy v rozmluvě s matkou nebo synem nevzpomněl.

Zároveň jej bolelo a zlobilo, že Josef nezanechal úmyslu, opustiti školy a ovšem se již postaral o patent mistrovský a že bez odkladu otevře dílnu. Starý užíval všech možných prostředkův, aby syna zradil od toho záměru, který bořil nejlepší jeho naděje; prosil, proklínal, ano i vyhrožoval; ale přítomnosť soudce, za jehož přítomnosti

se rozmluvy ty odbývaly, nedovolovala mu užíti nejvěcnějšího důvodu ku přesvědčení syna. Neboť jsa přesvědčen, že jen obava nedostatku Josefa k opuštění škol přiměla, byl jist, že kdyby jej mohl zpraviti o ukrytých penězích, že by jej jistě odvrátil od nerozvážného kroku, jak jmenoval jeho přání státi se řemeslníkem. A to mu právě nemohl povědíti, a proto se hněval. Věděl, že má sílu, aby syna podporoval, a síly té nemohl užíti, nemohl jí dobýti z těžkých pout mlčení. Měl naději, že Jan snad přání jeho se domyslí, a sdělí Josefovi tajemství; nejednou snažil se vyčísti z Josefových očí, nemluvil-li někdy s Janem o té věci, ano jednou se odhodlal vyptati se ho, když to opět přišlo k řeči o Josefově předsevzetí:

„A co Jan tomu říká? Což on tě od toho nezrazoval?“

„Jan?“ tázal se Josef podiven otcovou otázkou, Jan není v Krakově. Což se s tebou, otče, nerozloučil?“

Zpráva ta Dylského pomátla. Nenadál se toho, že Jan odjede, aniž se s ním rozloučí, a jakkoli nebyl příliš citlivým, přece jej to zabolelo velmi. Nemohl mu míti za zlé, že jej nenavštívil ve vězení, bylo to, možná, přílišnou prozřetelností a opatrností s jeho strany; ale když mu pověděli, že odejel docela z Krakova a ani nikomu nepřikázal dáti mu s Bohem, pozdraviti jej, doznal divně nelibého citu, jakoby jej někdo kousnul do srdce.

Žal jeho se značně zmenšil, když mu pověděli, že Jan odejel do Wiesbadenu poradit se stran očí a že nějaký majetný přítel mu na tu cestu půjčil peněz; v jednání Janově viděl nyní více opatrnosti, nežli bezcitnosti. Omlouval jej sám před sebou, že se s ním nepřišel rozloučit,

aby uspal činnosť policie; počínáním tím dával jaksi na jevo, že se odříká otce, který zůstane pod tak těžkým břemenem zločinu, a že mu také jednání usnadní odjezd za hranice, kdež bude peněz těch moci užívati.

Tak Dylský omlouval syna, a přece ho nemohl docela před sebou ospravedlniti. Musil se sice diviti jeho duchapřítomnosti, prozřetelnosti a chytrosti v jednání, ale tak prohnaná prozřetelnosť u mladého člověka zdála se mu čímsi potvorným, strašným. Zvláště když si připomněl onu osudnou noc, v níž tiskl v ruce Mendlovu tobolku a ztratil strachem hlavu i nevěděl co si počíti, když si tedy vzpomněl, jaké chladné krve a zmužilosti ducha té noci Jan byl, strach po něm přecházel a všecek se při vzpomínce té zachvěl. Jan se mu stavěl před oči jako prohnaný zločinec; a ačkoli uznával, že to bylo tehdá nevyhnutelno, že bez Jana byl by snad nebyl s to ukrýti peníze před zrakem policie a dnes by nebyly jeho, přece dal by mnoho z těch peněz za to, kdyby to byl učinil někdo jiný, nežli Jan. Pro štěstí svých dětí rozhodnul se státi se zločincem, ale nechtěl v synu svém viděti takových schopností a náklonností ku zločinům. Nejednou sedě, v bezesných nocích na zemi, o tom přemýšlel; ale hned po takových myšlénkách nastal obrat, že Jan, jakožto právník a advokát, byl zkušený v různých druzích zlodějských nápadů, že to, co on měl za jakousi schopnosť vrozenou, bylo jen vniknutím jeho nadání a velké práce v oboru tom. Tím se potěšil a přemýšleje o budoucím povolání svého syna předvídal mu stkvělý život. Mohl býti oň bez starosti — Jan se dovede vyšinouti.

Běželo jen o Josefa. Jeho zatvrzelé smýšlení v jednom umíněném předsevzetí, státi se stolařem,

mučilo Dylského a otravovalo mu život. Stůj co stůj umínil si k tomu nepřipustiti a jakýmkoli spůsobem synovi oznámiti, že jest s to jej podporovati, jen aby neopustil školy a dokončil medicinu. Ku sprostředkování té zprávy užil Dylský žalářního dozorce. Dozorce toho získal si penězi a nejednou po něm posýlal domů lístky. V lístkách těch nebylo nikdy nic důležitého a zvláště nikdy nepsal nic takého, co by naň mohlo přivésti nejmenšího podezření, kdyby se lístek buď neopatrností nebo zlomyslností dozorcovou dostal do rukou soudu. Teprve nyní dohnán nutností rozhodnul se oznámiti synovi, že jest dosti bohat, aby mu pomohl k ukončení škol, přikazoval mu vypůjčiti si peníze, jež on po návratu z vězení zaplatí i s procenty. Lístek ten se dostal do rukou soudu. Dozorce totiž ne z vlastní vůle, ale s povolením policie odhodlal se usnadniti vězňovo dopisování. Tím spůsobem domnívala se policie přijíti na stopu schovaných peněz. Každý lístek Dylského přečetli nejdříve na policejním úřadě, potom jej teprve poslali jeho rodině. Poslední zadrželi a poslali soudci. Obsahovalť malé svědectví proti Dylskému a zhoršil jeho věc. Střežili jeho byt a zabránili mu vůbec s rodinou se vídati. Nemohl tedy nyní docela nic činiti, aby zradil Josefa od jeho záměru.

Ale i bez toho byl by se Josef nepoddal otcově vůli. Jsa hluboce přesvědčen, že to, co chce učiniti, jest dobré, nedal se ničím od svého předsevzetí zadržeti a šel rázně vyvolenou cestou. Především staral se o zabezpečení vlastního bytí, o sjednání si jistého postavení, neboť vycházel z té zásady, že kdo neumí pracovati pro sebe a rodinu, nedovede též provésti nic užitečného pro společnost. Kdo pracuje pro rodinu, přičiňuje se již tím o všeobecný blahobyt; kdežto naproti

tomu lidé, kteří, opomíjíce povinnosti rodinné, chtěli býti apoštoly všeobecné věci, nejčastěji utonuli, stali se blouznivci ano i splašenci beze vlivu, poněvadž neměli půdy pod nohama, a jejich protivníci dovedli přemoci jejich snahy, představujíce je jako lidi, kteří nemají, co by ztratili, kteří chtějíce býti vším, nejsou ničím. Josef ačkoli byl mlád, měl rozvahu střízlivou a praktickou, při tom bystrý úsudek a záhy došel k přesvědčení, že nejprospěšnější ctnosti jsou ty, jichž potřebujeme jako denního chleba, že působí nejlépe a trvají nejdéle; kdežto naproti tomu zasvěcení, která jsou okamžitým výlevem duše, vyčerpají ji a jsou pramenem rozmanitých nebezpečí. Idealisté upadají nejčastěji v pochybnost a apathii, honíce se za čímsi nadobyčejným, nedělají obyčejně nic a mařÍ bez užitku čas svůj i jiných. Ve světě mravním jakož i ve hmotném jsou jistá práva, k nimž se neznati není možná; každá páka potřebuje opory, každá síla potřebuje hmoty, aby se jeviti mohla.

Také opory tedy hledal pro sebe Josef nežli přistoupil k uskutečnění dalších a širších plánů svých. A nejdříve si zařídil prostrannou dílnu, přijal několik schopných cizích tovaryšů, poněvadž místní cech nedovolil v dílně jeho pracovati — zakoupil si značnou zásobu materiálu a postaral se o větší práce. Předtím byl vyjel ještě na několik měsíců za hranice, aby se lépe seznámil s pokrokem svého řemesla a vybral si pořádné nářadí. Půjčka, jíž se mu dostalo od jednoho přítele bez úroků na několikaletou splátku, všecko to mu usnadnila, nepotřeboval se starati, kde vezme peníze, jen o to, jak jich užiti, aby jich užil prospěšně. Radil se v tom ohledu s lidmi zkušenými, těžil z knih, jednajících o věcech jeho oboru a vrátil se do vlasti s nemalou zásobou

vědomostí a zkušeností. Dal se chutě do práce a poněvadž dobře řemeslo své znal, byl slovutným mezi lidmi, dovedl si nakloniti podřízené příjemným a rozumným jednáním, počítal se tudíž před uplynutím jednoho roku již závod jeho mezi přednější ve městě. Cech zrovna šílel tím zdarem člověka, který směl bez jeho povolení provozovati řemeslo, a nemoha mu škoditi veřejně namáhal se pokoutně, kde jen mohl, hanobiti jej a kaziti mu věci. Roztrušovali pokoutní zprávy o jeho otcem ukradených penězích, za něž, jak povídali, synáček si otevřel dílnu; odluzovali mu tovaryše a učeníky, kazili v noci štíty a rozbíjeli okna. Všecky ty skutky nebylo sice možná přisuzovati starším cechu, ale lidé Josefa nenávidějící těžili z nelibosti, již měl cech k novému mistrovi a pod jeho zástěrou škodili nebezpečnému sokovi. Ano několikráte mu chtěli i stavení zapáliti, jedné noci mu oheň též velké zásoby materiálu zničil, původců však nebylo možná se dopátrati, ale nebylo nesnadno se domysliti, že se toho dopustil někdo z těch, jimž záleželo na jeho zničení. Josef to vystál všecko. Poctivým životem a jednáním rázným a jistým odzbrojoval zlomyslné úskoky na svou dobrou pověst a jméno; úsilovnou prací nahražoval škody, jež mu působili a postupoval vždy výš a výše! Přese všecky překážky svých nepřátel dostal několik značných zakázek ku veřejným budovám, které mu stkvělé postavení zjednaly.

Založiv tak svou osobní existenci, dal se do provádění dalších svých plánův a jmenovitě chtěl pomocí spolků povznésti zámožnosť a osvětu svých spolupracovníkův a tovaryšův. Ve volných chvílích studoval pilně rozvoj zahraničných spolků, zkoumal místní poměry a rozbíral otázku tu se vzdělanými lidmi. Ve provádění svých záměrů

postupoval opatrně, pomalu a rozvážně, aby příliš zatvrzelým a nerozvážným jednáním nenarazil na směšné zařízení, jež mělo tolik přívržencův. Ze všech zahraničných spolků zdál se mu nejpřiměřenějším pro počátek spolek vzájemné pomoci a záložna. K prvnímu se mu podařilo přemluviti sotva několik tovaryšův. Žádný z mistrův nedal se k tomu pohnouti, domnívaje se, že by si zadal přistoupením ku spolku, v němž měli nižší něho užívati stejných práv. Zavázali se tedy jen tovaryšové ku vzájemné pomoci tak mravní jako hmotné. Každý člen platil měsíčně vklad, za to měl pak ve případě nemoci nebo neštěstí právo, kořistiti ze spolkových peněz, dostával bezplatně lékařskou pomoc i léky, na nějakou dobu pomoc nebo půjčku, těžil z přednášek pořádaných na útraty spolkové, súčastňoval se v zábavách, jež měly za účel vzdělávati společenské ctnosti, zvyky a šlechetnější náklonnosti. Ale aby vykonali obsáhlý úkol, jaký si spolek přál, nedostačovaly k tomu vklady několika tovaryšů stolařských; bylo zapotřebí velmi četného účastenství členů, aby spolek taký býti mohl o vlastních silách a nepotřeboval cizí almužny. Josef tudíž změnil prvotný plán a nedrže se výhradně jediného řemesla, snažil se všeliké řemeslnické tovaryše ku spolku nakloniti Nerušilo to nikterak zájmů jednotlivých řemesel, neboť mezi různými řemesly jest vždy jistá vzájemnosť zájmů jako mezi rukou a hlavou. Koho bolí hlava, toho ruce nemají veliké chuti do práce. Spolek taký nebyla tedy smíšenina nejrůznějších živlův, ale pevný organický celek. Přes odpor cechu zapisovali se tovaryšové dosti chutě k tomu spolku, vklady totiž nebyly větší tak zvaného suchodenního (čtvrtletního), jejž musili dříve platiti do tovaryšského ho-

stince, a užitek měli z toho mnohem větší. Kdežto cech jim zabezpečoval nemocnici a pohřeb, spolek rozprostíral svou péči na zdravé i nemocné, pomáhal jim v práci i v neštěstí a mimo to spolek tovaryšů v tak značném počtu tvořil jejich sílu, dával jim jistý význam. V cechu bylo shromáždění tovaryšů vždy pod dozorem mistrů, tovaryši byli považováni za neplnoleté, nedospělé, nemohli se raditi o svých potřebách, a štěstí jejich záleželo od těch, jimžto vlastně bylo ve prospěch, že je drželi v podřízenosti. Spolek je vysvobozoval z té péče a podřízenosti, dodával jim jistou hodnotu a vědomí práv a vzdělával v nich cit samostatnosti. Nyní mohli i oni diktovati své podmínky a stali se tím celkem, s nímž bylo cechům uctivě a vážně počínati. Byl to prospěch dosti patrný, který bil v oči i lidem méně pronikajícím, a proto spolek vzájemné podpory dosáhl záhy velkého počtu členův. Žádný z mistrů však, jak jsme již pravili, ku spolku tomu nenáležel, ale ovšem že mistrové rázně o to usilovali, aby úřady spolek ten rozpustili, neboť prý podněcuje poddané ku vzpouře a neposlušnosti. Ale úřad se nenaklonil žádosti cechův, poněvadž stanovy spolku neobsahovaly nic zákonům odporujícího a úřadem byly potvrzeny.

Spokojen takým zdarem, Josef přistoupil ku zřízení společnosti zásobovací t. j. ku zakupování materiálu z prvé ruky. Tu již bylo se omeziti na jednom řemesle, předně proto, že zakupování materiálu vyžadovalo podrobných známostí a vědomostí odborných, a za druhé že bylo potřebí značnějších kapitálů. Josef tedy hledal členy do spolku toho jen mezi lidmi svého oboru. S počátku bylo mu překonávati překážky a sotva několik továrníků, jakýsi kapitalista a několik mistrů, kteří se s cechy rozkmotřili, přistoupilo do spolku. Spolčení pra-

covali s velmi malými kapitály a proto se činnost jejich omezovala v malém kruhu. Ale hned se Josef postaral o koupi nějaké části lesa a tím způsobem mohli se nejen členové zaopatřiti materiálem za velmi laciný peníz, ale ještě jej ve větším množství prodávati řemeslníkům do spolku nenáležejícím a to samo sebou se rozumí, za značně zvýšené ceny. Před koncem roku byli již s to zplatiti půjčku v záložně a mimo to zbyl ještě značný výtěžek. Zvěst o tak velkém výsledku roznesla se hned po dílnách a mnoho mistrů přistoupilo ku spolku, přilákaných nadějí v tak patrný zisk. Jen nejtvrdošijnější drželi se zatvrzele daleko od spolku, a okem plným nedůvěry a závisti pohlíželi na jeho pokrok. Byly to zbytky starého středověkého zřízení, kněží starého bůžka cechu, kteří volili raději daremně při odraných a zanedbaných oltářích zplesnivělého podání zahynouti, nežli se pokloniti novému bohu, pokroku. Mrhali síly své s kletbou na nový řád a na jeho apoštoly na rtech, stěžujíce si do převrácenosti světa a zkaženosti jeho.

Tou dobou rozvíjející se stále spolek zařídil si společný sklad pro snadnější prodej svých výrobků, jak v malém tak i ve velkém, přijal několik značnějších zahraničných zakázek na nábytek, ano myslil již i na stavění továrny. Byl to teprve návrh, jehož provedení se mohlo státi teprve za několik let, neboť bylo k tomu potřebí značných kapitálův. Avšak již myšlénka o podobném závodě svědčila o velkém průmyslovém probuzení a podnikavosti průmyslníkův. Josef pohlížel s potěšením na ovoce své práce a namahání a to jej rozněcovalo ku další práci ve směru tom. Netřeba však mysliti, že mu šlo vše, jak si jen pomyslil a snadně. To, co jsme zde tak krátce vypsali, musil

si dobývati dlouhou a mozolnou prací, pomalu a s namahánim krok za krokem. Třeba bylo válčiti s předsudky, podezřívavostí, nám vrozenou nedbalostí a nepořádkem. Jeden z nejženialnějších satiriků dřívější doby, Opaliňský, právem tvrdil, že Poláci nejsou v ničem tak pořádní, jako ve tropení nepořádku. Josef nejednou pravdy té zakusil, když mu bylo nejednou užiti veškeré chytrosti a rázností, aby udržel jakýs takýs lad a pořádek mezi spolčenými. Rázným a dovedným jednáním smířil rozvášněné, nutil ku práci lenivé; sjednocoval, napomínal, radil, slovem: byl nejen hlavou ale i duší zařízení, jež uvedl v život. A poněvadž se vše soustředilo v jeho osobě, připisovali tudíž jemu každý nezdar, on byl odpovědným za viny jiných, ano podezřívali jej i z podvodův a skrytá nenávist odpůrců mu kopala nejednou pod nohama liščí díry. Poněvadž dílna jeho nejvíce materiálu spotřebovala a on nejvíce pracoval, musil tedy jemu připadnouti i největší zisk z čistého výtěžku. To píchalo závistivým do očí, pokoutně roztrušovali zprávy o špatném zařízení, podezřívali jej, že umí spolek využitkovati ve vlastní prospěch, že oni pracují pro něj, když umí tak vésti jejich zájmy, aby sám ze všeho nejvíce ulovil. Zvěsti ty plazily se v tajnosti jako hadi pod kamením, nikdo se s nimi neodvážil hlasitě u veřejnost, poněvadž nejen že jich nemohl dokázati, ale ani ku pravděpodobnosti nemohl se utéci, přes to, že v ně někteří věřili. Ano časem dorážely až k sluchu Josefovu. Přijímal je s pohrdavým úsměchem jako člověk čistého svědomí, který si nemá nic vyčítati a nedal se tím ani dost málo odstrašiti od svých povinností, aniž ustával pracovati; a to tím více, poněvadž nejednou přicházely těžké okamžiky, k jichž přemožení bylo třeba rozvi-

nouti neslýchanou činnosť, aby mohl zachovati to, co již vykonal. Přišel rok velké stávky v průmyslu následkem války a úpadku papírových peněz, práce zůstávaly ve skladech ležeti, po ničem nebylo poptávky; kasa vzájemné pomoci vyčerpala se pro chudé, jejichž počet se značně vzmohl nedostatkem zaměstnání a spolek byl blízek rozpadnutí a družstvo zásobovací neneslo žádného užitku. To uškodilo mnohým; vyhejčkaní dřívějším zdarem neuměli snášeti rány trpělivě, počalo kvašení, nespokojenosť, pokoutní žehrání na špatnou a drahou administraci, na protekce a stranictví ve prodeji nábytku. Poslední výčitku odnesl hlavně Josef. Jeho nábytek, jakožto nejvkusnější a nejlépe hotovený, šel nejvíce na odbyt; to se ukázalo nejvíce tehda, když byl kupec řídký a tak se nešťastně stávalo, že v nevelkém počtu nábytku, jejž nyní prodali, byl hlavně nábytek z dílny Josefovy. To tedy, co bylo pouze zásluhou jeho schopností a pracovitosti, měli mu za následek strannictví, naříkali jej, že věci ve skladu pro zalichocení a získání jeho přátelství jakožto představeného, jen ty se kupujícím líbí, které jsou z jeho dílny. Vyčítali mu ještě něco mnohem horšího, což ačkoli nebylo rovněž dokázáno jak ostatní, spůsobilo mu mnoho nepřátel. Věci se měly takto. Při koupi jednoho lesa bohatého doubím navrhl Josef spolku hotoviti zvláštní druh nábytku, který mohl jíti velice na odbyt. Návrh ten nebyl po chuti členům spolku, báli se tak odvážně hráti a ustoupili. Josef tedy dal se na vlastní kapsu do práce a koupil jakožto člen spolku duby za sníženou cenu i otevřel továrnu. Podnik se zdařil a Josef tak vydělal velké peníze. Toho nemohli spolčení snésti a místo aby byli sami sebe obviňovali, reptali na Josefa, že je přivedl na holičky, že je

ošidil, představuje jim ten podnik méně výnosný, aby je jen odstrašil, že ukřivdil spolku odlučuje se od něho v tom zájmu, a aby je připustil k podílu. K tomu Josef svoliti nemohl, aby ovoce vlastní své práce dělil s lidmi, kteří nejen že mu nepomáhali, ale ovšem kde jen mohli, překáželi. A když se rozhořčení následkem toho vzmáhalo, a bytí spolku zdálo se proto otřeseným, umínil si zříci se předsednictví, jež mu mnozí záviděli. Po jeho odstoupení teprvé se spolek přesvědčil, čím byl a co dělal. Po zvolení nového předsedy, člověka poctivého ale nevědomého počaly zájmy spolku vždy víc a více upadati, nedostatek rázné ruky dal se důtklivě pocítiti a všickni viděli, že bez pomoci Josefovy si neporadí. Josef mimo schopnosti a vzdělání měl rozvětvené známosti, znal důkladně spolkové zájmy jak hospodářské tak peněžní, a on jediný je mohl zachrániti od zkázy. Musili tudíž odložiti pýchu a prositi jej za opětné předsednictví. Bylo to nemalé vítězství pro Josefa, přijal je však skromně a odřeknuv se rozhodně přijati hodnost a název předsedy, slíbil jakožto tajemník usnadňovati všecky práce spolkové, předsedovi náležející. Ta ponížená ve vítězství sjednala mu náklonnost mnohých, ano i nejzatvrzelejší odpůrci jeho mu lichotili. Stal se téměř osou všeho ruchu průmyslového a byl zároveň silou, jež ten ruch spůsobila, a kdekoli běželo o zastoupení pracující třídy nebo její zájmů, všude jej posýlali jako svého řečníka a zástupce. Přese svůj mladý věk zaujímal stanovisko důležité a rozhodující. To veřejné uznání bylo mu odplatou za jeho poctivé namáhání. Uznání to a úcta všeobecná zvětšily se ještě v čas nemilé roztržky, jež povstala mezi tovaryši a mistry. Věci se měly takto: Do spolku tovaryšů přistu-

povalo mnoho takých, kteří zařízení toho neužívali k tomu, aby poctivě žili a pracovali, ale aby jen zaháleli a žili na útraty jiných. Byli to většinou lidé přibylí, kteří se tahali místo od místa nemohouce nikde místa zahřáti na dlouho pro nedostatek chuti do práce a nespokojenosť. Lidé ti nasáknuti ideami socialistickými, které zpřevrácené a zpotvořené se v ohyzdné způsobě po zahraničných dílnách do uší jejich dostaly, rozšiřovaly idey ty mezi tovaryši. Spolčení velkého počtu tovaryšů jim propagandu tu usnadňovalo; v takém množství najde se lehce dosti nespokojenců i takových, kteří nemajíce co by ztratili, ani chuti do práce, dají se ku všemu použíti. Zhoubné to smýšlení kazilo i zdravější jednotlivce i rychle se rozšiřovalo a vypuklo veřejně jako vzpoura proti mistrům. Ku smlouvě té musili přistoupiti všickni, ano i ti, kteří nesdíleli přesvědčení se svými druhy, musili se s nimi snášeti z obavy před pronásledováním. Vzbouření si umínili zastaviti práci a žádati od mistrů přehnané věci; věc ta nestala se ještě opravdu veřejnou, ale co chvíle mohla zjevně vystoupiti. Mistři byli v nesnázi, co počíti; vmíchání policie do věci bylo nevyhnutelno a zatím by následovalo rozpuštění spolku. K tomu Josef nemohl nechati dojíti; šlo mu o zachování zřízení, které s takým namahánim uvedl v život. Šel tedy do shromáždění, kde právě věc ta měla býti vyhlášena, vystoupil směle a rázně proti bouřitelům, vylíčil jim zhoubné následky takého počínání, hřímal na svévolníky, napomínal slabé a svedené, i podařilo se mu zažehnati bouři a utlumiti ji dříve, nežli vypukla. Čin ten se mistrům velice líbil, dávalť jim rukojmě, že Josef nezaložil spolek vzájemné bratrské pomoci pro bouření tovaryšův, ale aby vyhověl skutečným potřebám. Následkem

té změny přesvědčení schvalovali poslati k Josefovi několik mistrů s poděkováním a při té příležitosti zapsalo se několik mistrů do spolku tovaryšů, neboť poslední událost je přesvědčila, jak potřebno jest spojení a srozumění se svými pomocníky v práci. Josef byl ve sjednání smíru prostředníkem, s obou stran něco ustoupili, mistři svolili k jistým změnám ve smlouvách s tovaryši té doby, tovaryši odstoupili od svých přehnaných požadavků a blouznivce vyloučili ze svého kruhu. Za smlouvání toho slyše Josef, jak se tovaryši ku svému ospravedlnění vymlouvali neslýchanou drahotou potravin, sdělil jim záměr založiti potravní spolek, a obětoval pro počátek k účelu tomu 500 zl. Netřeba povídati, jak mnoho srdcí si získal tím darem, a ještě více návrhem.

Ale dodělal-li se Josef ve veřejném životě takého postavení, uznání a oblíbenosti, poskytoval mu soukromý život méně spokojenosti a příjemností. Bratr, který se byl zatím vrátil z ciziny zcela vyléčen a otevřel kancelář advokátskou, neznal se k němu docela. Měl to za urážku, že se bratr jeho stal řemeslníkem a přerušil s ním veškeré poměry. Bylo též několik dávných Josefových přátel, kteří se nyní styděli přiznati se ku známosti s ním u veřejnosti a to z téže příčiny. Josef toho nedbal, s politováním hleděl na nízkost těch lidí, na plitkost jejich smýšlení; ale že se ho vlastní bratr odřekl, a to jen proto, že poctivě pracoval na kousek chleba, to ho mocně bolelo a otravovalo mu život; zvláště když viděl, že se otec přidal ku bratrovi. Dylský totiž propuštěn byv po roce z vězení na svobodu (pustili jej pro nedostatek důkazů), dověděl se, že Josef proti jeho vůli uvedl svůj záměr ve skutek, odřekl se ho, nechtěl se s ním ani viděti a bydlil u Jana. Sestra

se též od času svého útěku v Krakově neukázala. Zůstala tudíž z celé rodiny Josefovi jen matka. Proto zahrnoval stařenku starostlivou láskou a čím mohl a jak jen uměl, hleděl jí zpříjemniti život.

Poctivá stařenka, která po celý svůj manželský život nepoznala nic mimo bídu a starosti, a co horšího, bylo jí snášeti hrubé zacházení mužovo a býti vždy obětí jeho špatné nálady, — nyní přenesena pojednou do onačejšího bytu, zahrnutá pohodlím, spokojeností a láskou, byla změnou tou téměř pomatena a nemohla se dosti naděkovati Bohu za to štěstí, jež ji potkalo; její modlitební knížka, dar a památka po nebožtíku strýcovi měla denně černější kraje, obzvláště na místech, kde byly modlitby za milované osoby, za děti, modlitba ve štěstí, nosily patrné stopy ustavičného čtení. Velmi často padaly na hrubý papír slzy stařenčiny a vpíjely se do knížky, ale nebyly to slzy, které bolí; plakala radostí. Vždyť jak by se neradovala vidouc, že syn, jehož si vážili a velebili, zacházel s ní neobyčejně něžně a sladce, a snažil se vypátrati všecka její přání. Není tedy divu, že syn ten jí byl vším, jen jím žila; v něm soustřeďovaly se všecky její city a myšlénky, trápení jeho dvojnásobně ji trápilo, a štěstí jeho bylo znáti na rozjasněné tváři její. Pociťovala-li tedy tak jemně vše to, co se týkalo její syna, musila rovněž pudem poznati, že jest-li on jí vším, tož ona mu úplně dostačiti neuměla a nemohla, že láska mateřská třeba by i největší byla, nesplní všech potřeb mladého srdce. Znala trochu jeho tajemství, věděla o náklonnosti, již měl ku Tekle a schvalovala to, neboť znala Teklu jakožto poctivou, pracovitou a pobožnou. Nejednou šly spolu v květnu na ranní mši na Skalku, nejednou, když ještě bydlily spolu v jednom domě, ráda si s ní na dvorku

večer pohovořila a měla příležitost poznati od základu její dobré vlastnosti a ráda by jí byla požehnala jakožto své snaše; ale zlobil ji odpor otcův; hrdost mateřská tím trpěla, že starý Barylkěvič místo aby políbil ruku za čest, jíž se mu dostává, že se totiž její syn chce státi jeho zetěm, dělá jakési brykule a staví překážky. To ji tak zlobilo, že přese vši náklonnost, již měla k Tekle, byla by byla ráda, aby si Josef to manželství vypudil z duše. Josef byl toho však dalek; náležel k lidem stálým a vytrvalým, mnoho nemluvil, ale každé slovo, jež vyřknul, bylo mu důležito a tím více tedy slovo dané Tekle. Láska jeho nebyla vášnivým, horečným výbuchem srdce, který by zničil jeho život; ovšem byla ta tichá láska jako chladná a občerstvující studánka, v níž osvěžoval síly, umdlené válkou života, a překážky mu činěné neuváděly ho v zoufalost, kráčel přes ně v důvěře, že je přejde a dojde tam, kam mířil. Povaha Teklina byla mu rukojmím, že nepřijde pozdě. Časem ji vídával, krátce spolu též někdy promluvili; ale jedno slovo dostačilo, aby si vzájemně dodali zmužilosti. Někdy o tom ani nemluvili, ale jejich pohledy mluvily: čekejme, důvěřujme.

A bylo jim čekati dosti dlouho, neboť pan Barylkěvič trval tvrdošíjně na svém předsevzetí. Stalo se to již otázkou jeho cti, aby se dle předsevzetí svého zachoval, a čím více si Josef získal uznání mezi lidmi, čím lépe se mu dařilo, tím více vzmáhala se zatvrzelost Barylkěvičova proti němu, jakožto proti svatokrádci, který se osmělil porušiti vděčné zřízení a chtěl zbořiti to, co předkové jeho tak těžce postavili a jako nedotknutelnou svátost po sobě zanechali. Barylkěvič si umínil bojovati v obraně těch svatých památek do smrti. Rozumí se, že válka se omezovala jen na slova:

mluvil, co mohl proti Josefovi i proti těm, kteří následovali příkladu jeho a napomínal jiné, aby setrvali ve víře otcův a starodávných obyčejích. A poněvadž řeči také byly na místě jen tam, kde se mnoho lidí scházelo a nejlépe mu šly při sklínce, býval tedy pan Tomáš stále častějším hostem v medovně Robackého a potom se tam stal téměř domácím. Nikde ho nebylo možná nalézti jistěji nežli tam. A mezitím šlo doma stále hůře, bída a nouze navštěvovaly vždy víc a víc obydlí páně mistrovo. Sváteční svrchník byl v zástavě, snubní prsteny dostaly se do rukou židovských ano i hospodářské a kuchyňské nářadí bylo mu prodati, aby mohl zaplatiti nájemné a v medovně a nálevně na tabuli dluhy horlivého apoštola starých řádů stále rostly. Přišlo to tak daleko, že se neměl ani v čem ukázati mezi lidmi, neměl se do čeho obléci, neměl na čem spáti, a špinavá i prázdná dílna vyhlížela jako jeskyně, v níž starý Valentin v záplatované košili a otrhaných šatech seděl jako vězeň v díře a látal starou obuv i zpíval hodinky. Nechtěl svého dávného druha opustiti; vázalo jej tu přivyknutí, opuštění dílny, v níž po tolik let pracoval, zdálo se mu nemožným přestupkem, takým jako kdyby ku př. opustil svou rodinu. Neměl rodiny žádné, dům Barylkěvičův byl jeho rodinou. Starému nemohlo jíti po hlavy, jakby to býti mohlo, aby přešel do jiné dílny pracovat; hrdost jeho toho nemohla dopustiti, aby nechal usnouti dílnu Barylkěvičovu, a k tomu nevyhnutelně došlo, kdyby ji opustil. Skutečně od nějaké doby se již žádný host neukázal i nebylo žádné práce, ale vždy ještě říkali, že mají dílnu. Po jeho odchodu bylo by snad nutno dílnu zamknouti a smíti s domku štít. K tomu starý Valentin dopustiti nemohl. A k tomu kdo by byl těšil Teklu, kdo by jí bránil před

surovým počínáním otcovým, když se vracel s notnou dávkou večer domů? Valentin postavil se v takém případě jako věrný psík vždy k obraně dívky a nedopustil na ni nic. Tož přese všecku bídu a nedostatek, který bylo poctivému Valentinovi snášeti, nechtěl za celý svět opustiti dílnu a Teklu. Zatím však pan Tomáš pil, politisoval a modlil se. Od té doby, co jej počala bída pronásledovati, stal se velice pobožným; čím méně pracoval, tím více rostla jeho důvěra v Boží milosrdenství a věřil, že poctivého Pán Bůh neopustí. Pro vyprošení sobě lásky a smilování chodil tedy na mše a nešpory, vzlykal hlasitě se slzami v očích. Svatý Bože, svatý, mocný! a byl se v prsa, až se echo ozývalo. Zapsal se do několika bratrství, do bratrství sv. Jacka, do růžencového a jiných, vykonával všecky zevnější spůsoby náboženské náležející členům těch spolků velice puntíčkářsky, a nebyl-li v medovně nebo v nálevně, jistě ho bylo možná nalézti v kostele. To náboženské horlení šlo ruku v ruce s náklonností ku starým podáním, víra katolická byla mu rovněž takovým svatým ostatkem po předcích; bratrstva odpovídala dle jeho zdání důležitosti cechů; jedno i druhé mělo svůj počátek a těžiště v kostele. Nenábožnost a lhostejnost ku kostelu, jež viděl na mladším pokolení, rozhořčovaly jej zrovna tak jako náběhy na bytí cechův.

Ale přes to horlení náboženské byly zájmy páně Tomášovy ve stále horším stavu. Přišlo to k tomu, že sami členové cechu, slitovavše se nad jeho postavením, umínili si mu pomoci. Měli k tomu právě vhodnou příležitost. Cech dostal od jakéhosi spolku zákazku na značný počet bot pro dělníky. Byla to věc dosti užitečná. Cech ohledem na zásluhy Barylkěvičovy jakožto nejstaršího mistra

ve městě a uváživ jeho nepříjemné postavení odstoupil mu polovici té zákazky, a půjčil mu sto zlatých na zakoupení materiálu. Když mu tu dobromyslnost cechu oznámili, rozbrečel se jako bobr rozčilen přízní bratří mistrův, zlíbal, zobjímal všecky a pozval je z vděčnosti na počastování k Robackému, neboť jak by nemohl se odsloužiti těm, kteří mu nabídnuli svou pomoc, nepoděkovati, jak náleží, aby je neurazil? Odříci se zase takého pozvání, bylo by též urážkou, jíž se proti tak poctivému mistrovi nechtěli dopustiti. Šli tedy. Při hovoru a nářku na špatné časy vypili jednou, podruhé i potřetí. Pan Tomáš se rozjařil a rozhovořil, medovina mu rozvázala jazyk a počal po svém mluviti a láti o spolcích, jež jmenoval židovským vynálezem, určeným ku špekulaci a čím více se durdil, tím více skleniček medoviny na uhašení ševcovské zlosti potřeboval. Hřímaje na spolky vynášel cechy do nebes, rozplýval se ve chvále toho zřízení, vzpomínaje toho, co mu prokázalo.

„Nechť se mi prokážou ti darebáci, novotáři, svobodní zedníci něčím podobným," pravil rozohněn. „Oni umějí jen počítati jako židé, ale na srdce se jich neptej; toho nemají. My máme, pane, srdce, nám jest víra svatou!"

Rozhorlil se a rozhorlení své dokazoval vždy novými sklenicemi medoviny, píti musili, neboť pan Tomáš, jakmile již měl v hlavě, zapomínal se a buďto musili do vůle, nebo se pobiti. Mistři neměli do bitky chuti, tedy pili, dokud mohli; až někteří tajně se vytratili, jiní složili své těžké hlavy na stůl a v polosnění poslouchali řeči hostitele. Teprve o půlnoci opustili bojiště. Pan Barylkěvič se vrátil domů nejistým krokem, s rozdrobenou již stovkou, z níž zůstalo mnohonáct

zlatých v medovně za pohostění a zplacení dávných dluhův.

Druhého dne, a bylo to v neděli, chtěl pan Tomáš přede vším poděkovati Pánu Bohu za pomoc, jíž mu seslal. Umínil si tedy poslechnouti mši svatou u Panny Marie, potom se měl vrátiti domů k obědu, neboť přikázal Tekle, aby připravila husu a klobásy a po obědě chtěl jíti s Valentinem na Kaziměř pro kůže. Ale po mši se setkal pan Barylkěvič opět s některými známými, s nimiž sděliti své štěstí, jež jej potkalo, měl za povinnost, a vypravoval jim o přízni pánů bratrů mistrů ševcovského umění k němu. A poněvadž o suchu nerad vypravoval, zatáhnul je do blízké hospůdky na šňůru. Poručil jednou, kdosi jiný poručil podruhé, potom třetí a pak začal vypravovati a zalévati, zapomněl na domov, na husu i klobásy, jež ho k obědu čekaly, zapomněl na slib daný Valentinovi, že se vrátí. Jen tolik pamatoval, že jest mu jíti na Kaziměř pro kůže, myšlénka ta utkvěla mu v hlavě jako cvoček a stále si opakoval, že jíti musí, poněvadž zítra třeba počíti práci. Čím více pil, tím více mluvil o nevyhnutelnosti práce, a zaujatí se práce, která mu pomůže na nohy. Předsevzetí to bylo velmi hezké, ale pan Tomáš se již pořádně chvěl na nohou a když se posléze odhodlal ku pouti na Kaziměř, nenesly jej ty nohy na určené místo jako jindy. Ztratil nad nimi vládu, šly tedy tu pravá přes levou, tu levá přes pravou, jak se jim líbilo a dle vlastního pudu, a poněvadž byly zvykly jako selské herky, které se zastavují před každou krčmou, staviti se často se svým majitelem v zahrádce na Podbřeží za mostem, tudíž nesly jej tam i nyní a pan Tomáš ani nevěděl, jak se to stalo, že jda ke Schmulovi pro kůže odbočil na

Podbřeží. A na Podbřeží byla medovina znamenitá, pan Barylkěvič se v ní znal; poručil si tedy na občerstvení nohou skleničku. Hned nalezla se společnost dobrých známých. V zahrádce byl příjemný chládek, flašinetář hrál samé národní kousky, pana Tomáše to těšilo, že se z Němce stal taký Polák a nelítoval desetníků za flašinetářské jeho vlastenectví i nechtělo se mu jaksi odejíti ze zahrádky od příjemné společnosti. Pil do večera, potom pil do noci. Již bylo kolem desáté, když se Valentin jako výčitka svědomí objevil v zahradě. Znepokojen dlouhou nepřítomností mistrovou šel ho hledat; obešel všecky hospůdky ve městě, v nichž si pan Tomáš rád poseděl, byl v kostele u Dominikánův, u Schmula, ano byl až na Podbřeží, ale tehda tam ještě pan Tomáš nebyl. Vrátil se tedy domů; ale nezastav ho tam, šel ho znova hledat; prohledal všecky nálevny a hospody na Kaziměři, byl v medovně Vojtěkiviča i u Franty nedaleko Bonifrátrův, zašel až na Podhoří, kdež měl pan Tomáš též svou vyvolenou hospůdku, až jej konečně nalezl zde.

Panu Tomášovi udělalo se špatně, když před sebou spatřil zachmuřenon tvář Valentinovu. Valentin totiž, nespatřiv ani kouska kůže vedlé mistra, domyslil se, jak prožil ten den, a jakkoli mu nečinil pražádných výčitek, aby mu nedělal mezi lidmi hanbu, tedy již jeho pohled a přítomnost zapudily panu Tomáši humor. Chtěl si jej nakloniti a zval do společnosti i poručil mu skleničku sladké. Ale Valentin se na pozvání odvrátil, přísně si skleničku zakázal a nutil doléhavě Tomáše, aby se vrátil domů.

„No, no, Valentinku, jenom ještě po skleničce, na smíření, udělej mi to, máš-li mne rád.“

„Již máte, pane Tomáši, toho pití dosti,“

osopil se Valentin bručivě. To dosti přísně vyslovené napomenutí napadlo hrdost páně Barylkěvičovu, postavil si hlavu, podepřel boky a hledě s vysoka na Valentina počal naň hromovati.

„Cožto mnoho? co? Či není mi to volno? he? Což nejsem mistr? „Dosti toho pití“ to se naň podívejme, jaká to smělosť. Budu píti, dokud mi bude libo, rozumíš?“ pravil tluče pěstí na stůl, až sklenice poskočily, „a tobě do toho nic není. Vari a podřízenosť, pane!“

„Tak, a práce bude čekati, až se vám bude zdáti, že máte dosti.“

„Práce neuteče. Ku všemu tomu, pane, jak se to jmenuje, jest čas. Proto dal Pán Ježíš neděli, aby se mohl člověk pobaviti v pořádné a poctivé společnosti.“

„Lépe by bylo koupiti koží, však víte dobře, že práce jest pilna.“

„Nějak bude. Co jest rychlé, nestojí za nic. Práce kvapna, nebývá platna. Ku všemu se najde čas, pane, jak se to jmenuje; když dělati, tak dělati, ale když píti, tak píti.“

„O, však také pijete,“ zabručel po tichu nespokojený Valentin.

„Co ty tam bručíš mezi zuby, he? Valentine, dej si pozor, dokud jsem dobrý!“

„Ale nemohu to snésti, co vy děláte, pane Tomáši. Vždyť to není hezké, na tak pořádného mistra se to nepatří.“

„Co ty, osle, víš, co se patří a co se nepatří. Ševci pili vždy, to jest již naše tradice. A co udělalo ze ševců pány? Co jim sjednalo lásku svatého Jacka? Což snad nevíte o té historii?“ tázal se sedících vedle něho.

Pokrčili rameny na znamení, že nevědí.

„Prosíme vás, prosíme, vypravujte,“ ozvali se zároveň všichni ochmelení společníci.

Pan Barylkěvič poručil si znova přes němý odpor, jaký četl na zachmuřené tváři Valentinově, nalíti, a počal oblíbenou episodu z dějin ševcovského krakovského cechu.

„Bylo to tak,“ počal hraje si sklenicí medoviny, „když se svatý Jacek, pane, jak se to jmenuje, vracel z Říma, a bylo o tom oznámeno kapitole krakovské, všecky cechy, pane, vyšly s korouhvemi až do Borku, víte-li, kde jest Borek?“

„Víme, víme,“ potakovali kývajíce obtíženými hlavami.

„Tak tedy, pane, vyšli do Borku naproti svatému našemu patronovi. Zastavili se u krčmy a čekají, čekají hodinu, druhou i třetí a svatý Jacek nikde a prší jako když leje z vědra. Cechům se to zprotivělo a k večeru se vrátily domů. Jen ševci věc zapili a v krčmě zůstali. Medovina nebyla, pane, špatná.“

„Tedy pili med?“ tázal se jeden polodřímající.

„To historie zcela nepovídá. Med nebo vodku, to jest pořád jedna čepice, dosti na tom, že jak začali, pane, píti, tak pili celou noc. Až tu k ránu oznamovali, že svatý Jacek jede. Ševci skočili ku korouhvím a sestoupili se v parádě k uvítání. Svatému se ten dojem ševcovský velice líbil a daroval jim, pane, Doubravu za Gregořkami. Tož vidíte, že švec dělá nejlépe, když pije. To jest již, pane, naše tradice. Ve sklínce jest náš rozum, pane, jak se říká. Jak napitý švec počne mluviti, tak filosofové do děr. To jest naše filosofie, naše politika.“

„A co udělali s Doubravou?“

„Co? Pane, jak se říká, a nic. Ze ševců se, pane, stali páni, dali se nositi tovaryši ve křeslech,

bili své podřízené potěhy, kdy jim napadlo, holili jim lebky a polévali smolou, jako velcí páni a to bylo dobře. — — —“

„Dokud Doubravu nepropili,“ dokončil za pana Tomáše Valentin.

„Valentinku!“ napomínal jej mistr zlý, že mu tak neslušně vskočil do řeči. „Třeba nám vážiti si svých předků. Zlý pták, který vlastní své hnízdo znečisťuje.“

Tak hovoře seděl pan Tomáš na Podbřeží do deseti hodin přes to, že Valentin bručel a přísně naň naléhal. Když došlo ku placení, vyšlo na jevo, že nemá peněz. Pan Tomáš se zmátl a to jej trochu vzpamatovalo. Nemohl na jisto věděti, ztratil-li je nebo mu je někdo vytáhnul. Na nikoho si mysliti nemohl, neboť nebyl jist. Prohledal všecky kapsy, pod stolem, ale kde nic, tu nic. A tu mu bylo platiti za vypitou medovinu a neměl čím. Ale poněvadž pan Tomáš měl jakožto častý host na Podbřeží úvěr, dal napsati dluh a sám beze všeho jako turecký svatý bral se domů s Valentinem, přemýšleje stále, kdy mohl ty peníze ztratiti. Byl to zbytek z oné stovky, za niž měl koupiti kůže. Všecko bylo u čerta. Pan Tomáš ztratil naději, pokořil se před Valentinem a počal naříkati, proč ho neposlechl, nešel s ním ke Schmulovi pro kůže. Lítost přišla již pozdě; peníze se nevrátily: ačkoli druhého dne pan Tomáš tři mše v kostele naznak proležel, a za zbytek drobných, jež mu v kapse zůstaly, koupil svíček pro svatého Antoně. Prohledal všecky kapsy, prohlížel i za podšívkou, obešel všecky známé, s nimiž se včera bratříčkoval, všecky hospůdky, v nichž včera byl, vyptával se, hledal, ale nenalezl nic. Peníze se propadly jako kámen do vody. Svatý Antoň nedal se svíčkami uprositi a bylo třeba koupiti kůže a

počíti práci, aby ho neměli mistři za nějakého darebáka a aby nezklamal jejich důvěru. Pan Tomáš tedy zklamán od svatého Antoně obrátil se k jinému patronovi, k Icigu Trelerovi, k němuž se stal v náhlé potřebě taktéž uctivým a pobožným, s tím toliko rozdílem, že kdežto se svatý Antoň spokojil se několika svícemi, vyžadoval Treler velké úroky za půjčené peníze a to ještě na zástavu. Ale poněvadž nyní nebylo již co zastaviti a půjčku na směnku měl žid za velkou újmu, dal si tudíž újmu tu pořádně zaplatiti úroky, které již napřed odčítal, tak že panu Tomášovi z celé půjčky zbylo málo co. Málo mu to pomohlo. Sotva na několik párů bot bylo za to možná koupiti kůže, a jakkoli chtěje pokání činiti za své provinění dal se pilně do práce a seděl několik dní doma jako připoután, nebyl přece přese všecku píli s to, aby vyhověl požadavkům a povinnosti a za půjčku sto zlatých shotovil sotva dvanáct párů bot. Cech musil zaň doplniti nedostávající se počet. O další objednávku neosmělil se žádati a cech též s něčím podobným se neukvapil. Tedy to, co mu mělo pomoci, zvětšilo jen jeho dluhy a zhoršilo postavení, neboť se dostal do rukou lichváře, který uměl vynutiti poslední groš od pana Tomáše na vyplacení úroků ze směnky. Procenta ta vytahal buď hotovými, nalezl-li je někdy v rukou páně Tomášových, což se ostatně zřídka stávalo, nebo prací, tu zase kousky kůže nebo nějakou obstarožní věcí. Žid nepohrdal ničím, všecko bral, a pan Tomáš platil naléhavému věřiteli čím mohl, neboť se pletl stále jako moucha kolem něho; — hubil se vždy víc a z dluhů vyjíti nemohl. Konečně to došlo tak daleko, že neměl čím platiti, žid čekati nechtěl a jednoho dne přišel s exekucí i sebral co jen bylo možná ještě v obydlí páně

Tomášově na zapravení dluhu vzíti. Vzal starou postel i zbytek nářadí z kuchyně a dílny, prázdný šatník, Poňatovského vrhajícího se do Elstry, ano i svatí Kryšpín a Kryšpinián dostali se do rukou židovských. Treler zašel tak daleko ve své horlivosti, že chtěl vzíti i skříň cechovou a stůl, u něhož obyčejně starší mistři obědvali; ale pan Barylkěvič postavil se jako svatý Michal v obraně té svátosti a nemaje meče mával holí nad hlavou nevěřícího.

„Vari od toho!“ zvolal v posvátném rozhorlení, „tobě, nevěřící pse, není dovoleno toho se dotknouti. To jsou naše poklady, náš majetek, který bys nedostal, kdybys za něj dal všecky peníze, které jste nepoctivě ty i tvoji vydřeli na lidech. Pryč od toho!“

A odháněl žida, který žádostivým okem pohlížel na skříň, v níž že se skutečně peníze nalezají, se domníval. Byl by se upokojil věda, že poklady ty se skládaly ze starých papírů, mosazných kyjův a trochu peněz, jichž se pan Tomáš přese všecko nepříjemné postavení dotknouti neodvážil. To šetření obecních peněz, ta téměř pobožnůstkářská úcta ku starým památkám cechovým a ten zápal, s jakým se nyní v obranu jejich postavil, vyhlížely jako zbytky zlata na vybledlém a zvetšelém starosvětském pásu, nutily k úctě a působily dojímavý pohled. Tvořilo to jedinou vymoženosť člověka, který již všecko ztratil.

Ale přese všecku vážnosť, již měl pan Tomáš ku pokladům péči jeho svěřeným, měl to cech za urážlivé zůstaviti déle skříň v obydlí exekucí vyprázdněném a dali ji k jinému mistrovi, při nejbližší hromadě pak odevzdali i hodnosť staršío; cechu v jiné ruce. To pana Tomáše dorazilo ztratil to, co považoval za nejvyšší čest, co či-

nilo jeho potěšení a hrdosť. Nyní neměl již, co by ztratil, proto rychlým krokem pádil do propasti, rozpil se docela a stal se brzy starcem. Nedůvěřoval již v zachránění sebe, nedbal již ničeho, jen aby se dostal nějak ku několika grošům, aby mohl píti z dešperace. Opilý zapomínal své nouze, neviděl otrhaného svrchníku a let na něm, neviděl děravých bot, jimiž prsty vyhlížely a dělaly hanbu mistrovské cti; dávné dobré časy probuzovaly se v jeho paměti a nabýval zmužilosti. Bylo tudíž pití jediným jeho potěšením a poněvadž na medovinu vždy neměl, povaloval se po hospůdkách a v čtvrťkách nejsprostší kořalky hledal útěchy a potom politisoval jako druhdy, předpovídal vojny, které nás vysvobodí, prorokoval porážky a mory, i rozdával trůny a království. Marně se namáhali Tekla i Valentin, zdržeti jej toho, Valentin domluvami a Tekla výmluvným mlčením i němou prosbou očí; nepomáhalo to pranic. Pohled na ty dvě osoby byl mu bolestnou výčitkou, před níž utíkal jak mohl. Časem neukázal se po několik dní doma, aby se s nimi nesetkal.

Josef dověděv se o tak smutném postavení páně Tomášově, hleděl mu pomoci a prostřednictvím Valentinovým nabízel mu místo dozorce ve své továrně na nábytek, nebo kdyby snad nechtěl, sliboval mu postarati se o jednatelství zahraničných koželužen ku prodeji kož. Ale pan Tomáš považoval podobná zaměstnání za urážku své mistrovské hodnosti a nepřijal jich tvrdě, že za celý svět neopustí řemeslnický stav; byl hrdým, že jest řemeslníkem. Strašně divně odrážela se ta hrdosť od jeho cárův a hadrů, neboť do takého stavu došel již oděv staršího cechu. Tekla chtěla vší mocí otce z postavení toho vysvoboditi. Pracovala těžce, sama sebe okrádajíc a hladovíc, aby

jen otci pomohla. Do ruky se mu bála peníze dáti, ale několikráte mu pořídila nový šat, aby se mu nebylo styděti před lidmi za svou bídu, ale to nic nepomohlo; pan Tomáš šaty propil a vrátil se k hadrům. Proto se mu též nejlepší známí vyhýbali a zastavil-li je na cestě, dali vtíravci několik krejcarův a spěchali od něho. Pan Tomáš klnul nestálosti lidského přátelství, šel píti a zapijel zlost a lítost nad lidmi za krejcary, jež mu s odporností hodili. Potom přišlo k tomu, že i cizí zadržoval a prosil o podporu, aby měl zač píti, neboť píti chtěl neustále, by zapomněl svého postavení, by uhasil žár, jenž jej neustále pálil. Vodka mu byla lékem, jenž mu na chvíli pomáhal a pomalu ho dobíjel. Obyčejná choroba pijácká, třesavka a otupělost, počala se u něho již silně jeviti.

Tak jej potkal jednou Josef. Bylo to v sadech za soumraku. Jakýsi otrhaný a bídný člověk blížil se k němu s nataženou rukou a prosil o almužnu. Josef sáhnul do kapsy, ale náhle se zarazil poznav Teklina otce. Tomáš jej asi též poznal, neboť rychle spustiv ruku chtěl odejíti. Ale Josef jej zadržel a ozval se hlasem plným soustrasti a lítosti:

„Pane Tomáši, co se to s vámi stalo?“

Dávno již k němu nepromluvil nikdo tak přátelsky, proto jej také slova ta dojala, připomněla mu lepší časy a slzy mu vyhrkly na vybledlé tváře. Mocný dojem působil velice na slabý organism, počal se všecek třásti a zachvěl se na nohou. Byl by se svalil, kdyby ho byl Josef nezadržel a neodvedl na nejbližší lavici. Tu se s ním posadil a počal se ho starostlivě vyptávati, proč jsa v tak špatném postavení nepřišel k němu o pomoc a radu jakožto ku dávnému zná-

mému. Tomáš chtěl odpověděti, ale nemohl; slzy mu překážely a nedovolovaly mluviti; potom začal něco bez souvislosti bláboliti, oči jeho hleděly do neurčita, tvář byla siná jako železo, ale hned zase červená, zrovna purpurová. Byl to znak choroby, která vždy více život pijákův podkopávala. Měnil barvu víc a více, až upadl téměř v padoucnici.

Josef znepokojen zavolal nedaleký povoz, vsadil do něho nemocného a poručil jej zavésti do svého obydlí, zároveň pak poslal pro lékaře a pro Teklu.

Pomocí lékařovou přišel chorý k sebevědomí, pohledl po okolostojících pátravým, udiveným zrakem a tiše se tázal:

„Kde to jsem?“

„U mne, u mne jste, pane Tomáši,“ ozval se Josef upokojuje ho.

Tomáš naň upřel své zkalené oči, zdálo se, že sbírá mysl, a oči jeho se zatím zalily slzami.

„A tys mne přijal do domu, bídníka, pijáka, od něhož všickni utíkají? Tys mne přijal, jemuž jsem tolik ublížil? Jak mne Bůh potrestal!“

Vztáhnul k němu ruku, na niž Josef položil dlaň svou, ale hned ji utrhl, spozorovav, že chorý ji chtěl přitisknouti ku chvějícím se rtům.

„Co děláte, pane Tomáši?“

„To ti náleží za vše, co jsem ti učinil. Teklo,“ pravil po chvíli obraceje se ku dceři, „musíš jej — — — po celý život — — — za mne odprošovati — — — Ty mu vynahraď vše, pamatuj si!“

Stále mu byla řeč obtížnější, úsilovně ze sebe vymáhal hlas, který chroptěl, jakoby se vlekl po hroudě.

„Upokojte se, pane Tomáši,“ ozval se opět Josef, „nemáte zač mne odprošovati, oba jsme stejně vinni, neboť jsme oba myslili, že činíme

dobře. Nyní jste se přesvědčil, že jsem nechtěl ničemu špatnému, a bude zase dobře. Budeme spolu zase jako dříve.“

Nemocný potřásl hlavou:

„Ne, ne, mně již nenáleží nic. My staří jsme došli ve psí, z nás nebude již nic, vy nahoru, my ustoupíme.“

Byla to již poslední slova jeho. Potom cosi nesrozumitelně blábolil a k ránu ztratili svatí Kryšpín a Kryšpinián jednoho ze svých nejhorlivějších vyznavatelův. Pan Tomáš Barylkěvič rozloučil se s životem.

VII.

Dověděli jsme se v předcházejícím oddílu, že Jan vrátiv se z ciziny otevřel advokátskou kancelář. Neučinil to pojednou, nezařídil se hned z počátku tak jak mohl a chtěl, aby k sobě neobrátil pozornosť policie. Postupoval pomalu a opatrně, vynakládal na své potřeby jen tolik, aby se mohl případně z nich omluviti. Opatrnosť ta dosáhla u něho takého stupně, že když otec vyšed z vězení šel k němu, Jan mu po dosti chladném přivítání oznámil, že ho při sobě míti nemůže, neboť prý by to bilo v oči policii, odkud začáteční advokát má takové důchody, že může vydržovati sebe i otce.

Starému Dylskému se prozřetelnosť ta zdála trochu příliš přehnanou; byl se nadál lepšího přijetí; ale neřekl nic a svolil k návrhu synovu; jen mu podotknul, že by se to snad neslušelo, aby se nyní dřel stolařstvím, že by mu snad mohl zaopatřiti nějaké jiné zaměstnání.

„Jen tak pro formu,“ pravil, „více pro tvou

čest, neboť žíti z toho nebude třeba. Máme chvála Bohu nyní z čeho žíti.“

Slova ta týkala se oněch ukrytých peněz Mendlových, o nichž dosud Jan ani nevzpomněl. Dylský mu tím podotknutím chtěl jemně připomenouti a dověděti se, kam ty peníze schoval a co s nimi zamýšlí. Jan však se nezdál slovům těm rozuměti a minuv tu otázku úplně, počal s otcem rozmlouvati, jaký druh zaměstnání by mu byl nejpřiměřenější a dal mu dosti zřetelně na srozuměnou, že zaměstnání to mu musí poskytovati také důchody, aby se z nich mohl vyživiti, neboť by prý každé neobyčejné důchody mohly naň uvaliti podezření. Mluvil vše tak přesvědčujícími slovy, tónem tak jistým, rozhodným, že návrhy a rady jeho rovnaly se silou téměř rozkazům a otec chtěj nechtěj musil svoliti ku všemu. Jan mu zaopatřil místo písaře v účtárně peněžníka Stolze. Byl tam spíše vozkou, ba sluhou, neboť mu bylo udržovati v účtárně pořádek, choditi na poštu, nositi zápisy do pokladny a jiné podobné věci činiti; ale ohledem k tomu, že mimo to vypisoval kursy papírů z časopisův a vystavoval je za oknem, že vedl účty na kancelářské náčiní a na posluhování — nazývali jej písařem a titul ten lichotil pýše Dylského; již nyní s nelibostí si připomínal, že byl kdysi řemeslníkem, za to se nyní styděl a byl nerad, když o tom někdo počal řeč. Chtěl z paměti lidské vymazati i svou minulost. Rovněž se nepřiznával k Josefovi z též příčiny. Poctivé zaměstnání synovo zdálo se nyní urážlivým člověku, který pracoval v účtárně peněžnické (tak se totiž Dylský vždy o sobě vyslovoval) a měl syna advokátem. A jakkoli mu to místo v účtárně velmi malé pohodlí zaopatřovalo, přece si umínil zůstati tam tak dlouho, dokud jej Jan nebude

moci vzíti k sobě. To co bylo, měl za minulé. Jeho myšlénka jediná byla žíti u Jana, viděti jej oplývajícího hojností a úctami, jichžto část i jeho údělem státi se měla a těšil se již předem na to, jak bude štěstí jeho páliti v očích jeho známé, jak jim bude moci ukazovati svou hodnost a s nimi dle vůle své a milosti zacházeti. Myšlenky jeho mohly se uskutečniti, neboť Jan nabýval vždy více klientův a získal si jméno nadaného advokáta.

Zvláště jeden process zjednal mu velmi chvalnou známost před veřejností. Byl to soudní process. Před soudem stála mladá hraběnka S. obviněná z otrávení muže. Manželé žili spolu již ode dávna na štíru, — o tom věděli všickni, jakož i nikomu nebylo tajno, že hraběnka prožila román s jistým mladým poručíkem od husarův. Poměr ten z ohledu na nesnesitelnou povahu a věk hraběte S. nehoršil nikoho, zvláště ve vrstvách vyšších, a nalézal tam souhlas. Však tu z čista jasna rozletěla se zvěst o náhlé smrti hraběte. Nikdo o původci zločinu nepochyboval, zvláště ana hraběnka po jeho provedení utekla se svým milánem a teprve na hranicích je zadrželi. Sluha hraběte vyznal se pod přísahou, že v noci, v níž pán jeho přišel o život, viděl paní hraběnku vycházející z pokoje, že byla bleda a pomatena, i držela v rukou jakýsi balík. Soud se domníval, že to byly bezpochyby peníze hraběte, jež hraběnka utíkajíc vzala s sebou. Peněz těch však u hraběnky nenalezli a všecko namáhání soudu i policie, aby je nalezli, bylo dosud marno. Noční dvorská stráž vyznala se též, že hlídajíc u brány uslyšela ve křoví okolo branky šustot, že psi se v tam tu stranu vyřítili silně štěkajíce, ale hned prý utichli a za chvíli se vrátili k ní. Byla tudíž jista, že někdo „z pokojů“ byl v zahradě, a k ránu spatřili

branku zahradní otevřenou. Mimo to dokázalo lékařské zkoumání, že byl hrabě otráven jedem a to značným množstvím. A v pokojíku hraběnčině právě zbytek toho jedu nalezli. Lékárník z městečka, blíže něhož byl statek hrabat S. hned, jakmile se zvěst o smrti hraběte roznesla po okolí, donesl soudu, a potom pod přísahou vyznal, že několik neděl před tím poslala k němu hraběnka sluhu pro lék s pařížským receptem, v němž bylo tak velké množství jedu předepsáno, že se vzpěčoval lék ten poslati, a teprv když hraběnka sama ho po několika dnech žádala a vysvětlovala mu, že jest dosti často nucena jedu toho užívati pro upokojení nervů, že si již přivykla dosti velkým dávkám, odhodlal se učiniti jí po vůli. Ještě i to stěžovalo vinu hraběnčinu, že chtěla z vězení utéci, že podplatila dozorce a jediné náhoda ji ve vykonání záměru toho zklamala. Všecky ty okolnosti byly svědky přísahou stvrzeny, obrana obviněné, proti níž tolik mluvilo, zdála se nemožnou a advokáti nezáviděli svému novému kollegovi ani dost málo té věci, v níž ani znalost práva, ani výmluvnost nic pro obviněnou nemohly učiniti, ano vyhledání vinu umenšujících okolností bylo nemožným. Jan však obranu přijal. Myslili, že kořistí ze příležitosti, aby se mohl dáti poznati veřejnosti, neboť process hraběnčin zajímal osoby vyšších kruhův a v den posledního rokování stálo množství povozů před soudním domem a sál byl nabit. Jan se zdál málo si toho všímati, byl zaujat přehlížením aktův a kodexů, poňurá a dosti obyčejná jeho tvář nevzbuzovala pražádných sympathií, ani naděje v dobrou obranu; šeptali si, že si měla hraběnka vybrati nějakého nadaného a známého advokáta. Smýšlení to utvrdilo se ještě více, když po

slavném vykonání obžaloby prokuratorem obhajce obviněné promluvil sotva několik úvodných slov a to nevelmi příjemně, hlasem chraplavým a odporným.

Výslech obžalované netrval dlouho. Hraběnka buď pro hrdost nebo snad stud odpovídala k otázkám soudcovým velmi málo, ujišťovala jen, že jest nevinna, že by se neodvážila, spáchati zločin, z něhož ji obviňují. Tím omezila svou obranu zůstavujíc ostatek svému obhájci.

Nastoupilo vyslýchání svědků, které trvalo dosti dlouho. Nejdůležitější byly zprávy hraběcího sluhy, neboť podávaly nejdůkladnější podrobnosti zločinu i útěku. Když již svědek všecko vypověděl a měl odejíti, pozdvihl se Jan pomalu ze svého sedadla a požádal soud o zadržení svědka, rád by prý se ho něco málo zeptal. Soud přivolil a Jan popraviv si brýle odkašlal a pravil:

„Svědek trvá na tom, že viděl hraběnku vycházející v noci z bytu mužova, že byla bledá a pomatená, že držela v rukou balík, není-li pravda?“

„Ano,“ odpověděl sluha.

„Mohl by nám snad svědek pověděti důkladnější podrobnosti. A především, viděla-li jej hraběnka, vycházejíc z bytu mužova?“

„Ne, byl jsem ve stínu, neboť v pokoji bylo tma.“

„Kterak mohl tedy svědek viděti hraběnku?“

„Měsíc svítil dosti jasně oknem na místo, kudy hraběnka šla.“

Jan vzal pokojně do ruky jakousi knížečku a přemítal listy. Předseda domnívaje se, že již skončil vyptávání, kázal svědkovi odejíti.

„S dovolením, ještě nejsem hotov.“

Mezi přítomným obecenstvem bylo znáti dosti hlasitou nespokojenosť, že bez potřeby nudí vy-

ptáváním a protahuje záležitosť. Jan se zdál toho si nevšímati a pokračoval obraceje se k soudcům.

„Zločin byl spáchán v noci z 10. na 11. listopad minulého roku. Toho dne, jak se můžeme přesvědčiti z kalendáře, byl nový měsíc, tudíž se výrok svědkův neshoduje s pravdou.“

Slova ta učinila dojem neočekávaný. Nikomu ani na mysl nepřišla okolnosť, již nyní obhájce uvedl. Soudcové na sebe pohledli pomateni a udiveni; Jan přistoupil k nim a podal jim kalendář, který potom šel z ruky do ruky. Každý soudce se mohl přesvědčiti o pravdivosti výroku. Svědek trochu zbledl. Obhajce nějakou chvíli počkal; potom počal:

„Není též důkladně vysvětleno, o které noční době ponocný šustot v zahradě slyšel. Pravil, že „někdy po půlnoci.“ Jest to velmi neurčité vyjádření. Kdyby nám to mohl svědek určitěji objasniti, možná, že by vyšlo na jevo, že té doby již dávno hraběnka byla ze dvora pryč, když nastoupila smrť hraběte. Lékaři, přišedší na místo zločinu se vyjádřili, že nemocný skonal před pěti hodinami. Uvážívše nyní, že účinek jedu toho jest dosti rychlý, nemůžeme si vysvětliti, jak mohla hraběnka po vykonaném zločinu dojeti ku vlaku, aby dojela na hranice v tu dobu, kdy ji uvěznili. Byla by musila přejeti prostranství třínácti mil a to jest přece nemožno.

Tou měrou, jak mluvil, rostlo podivení posluchačů; poslouchali pozorně, aby jim neušlo ani jedinké slovo, i bylo v sále tak ticho, že každý hlasitější oddech, každý povzdech slyšeti bylo. Uprostřed toho ticha padala slova obhájcova jednostejně odměřeně jako kapky studené vody na hlavu; chlad jejich pekl a pálil. Když skončil druhou okolnosť, odkašlal si opět a povýšeným

poněkud hlasem, který skřípal jako špatně namazaná náprava, pokračoval:

„A skutečně ve chvíli, když se zločin odbýval, byla již hraběnka daleko. Odjela zůstavivši muže zdravého a neměla příčiny zbaviti ho života, neboť útěk dostačoval, aby se uvolnila od živobytí s mužem. Tedy spáchal zločin někdo jiný. Jedná se jen o to: kdo a proč? Ony peníze, které se oné noci z pokoje ztratily, přivedou nás možná zločinci na stopu. Hraběnka nepotřebovala bráti peněz mužových, neboť má statek vlastní a to dosti značný. Byl to někdo jiný, pro nějž byl majetek pokušením ku zločinu. Byl to někdo z domácích, jenž věděl o záměru hraběnčina útěku a chopil se té příležitosti, aby z ní těžil. Hraběnka měla s počátku úmysl, k němuž ji šlechetné její urození přiznati se veřejně nedovolovalo, ale který já, jakožto obrance i proti vůli své klientky uvésti musím.“

Hraběnka sebou násilně trhla, jako by jej chtěla zadržeti; ale obhajce nedbaje toho pokračoval:

„Nemohouc srovnati povinnosti ženy s jiným citem, který vždy mocněji srdce její ovládal, umínila si samovraždou strašný boj ten skončiti a k tomu cíli obstarala si jed, jehož však neužila a místo hanebné smrti umínila si utéci. O jedu tom, i o místě, kde byl, věděl zločinec. Kdož to mohl předvídati. Připomeňme si, že hraběnka posýlala napřed s receptem sloužícího, nechtějíc se sama uváděti v podezření u lékárníka.“

Oči všech obrátily se na sluhu, který bledý, hned zase zelený upřel na mluvícího kalné oči a zdál se pozorně poslouchati, ale v rozšířených zřítelnicích místo pozornosti malovala se roztrži-

tost, jakási hloupá omámenost, jíž doznávají lidé po nějakém neočekávaném a strašném zjevení.

„Tedy ten sluha," pokračoval obhajce, „věděl, že jed se nalézal v pokojíku hraběnčině, věděl o její útěku a chopil se pekelného záměru, vykořistiti to přivlastniv si peníze hraběte. Vražedník ten první donesl soudu zprávu o spáchaném zločinu a okolnost ta zároveň s mnohými jinými svedla stíhatele s jisté stopy."

„To není pravda!" zvolal náhle sloužící probuzený ze svého oslepení, „to není pravda!"

Obhajce se zdál odporu toho neslyšeti, nevšímal si svědka docela, jako by o něm ani nemluvil a hledě stále na soudce pokračoval:

„Není to mou věcí ukazovati vinníka; soud jej snadno najde po těch stopách, které jsem tu odkryl. K důkladnějšímu objasnění záležitosti dovolím si jen obrátiti pozornost vysokého soudu k jedné okolnosti, jmenovitě, že, jak se dokázalo, vypil hrabě jed ve sklínce grogu, který pil vždy, nežli šel spat. Hraběnka byla od jisté doby od muže zcela odloučena, nikdy se nevídali. Musil tedy jed vsypati někdo jiný, někdo, kdo měl snadný a častý přístup do jeho pokoje. Uváživ vše, co jsem nyní pravil, osměluji se žádati ve jménu své klientky, aby vysoký soud dosavadního stopování zanechal, uvěznil svědka mnou uvedeného a na základě mnou podaných zpráv počal věc sledovati od začátku."

Hlasitý potlesk rozlehl se po sále. Obecenstvo neočekávavši takého obratu záležitosti, nemohlo utajiti výbuchu radosti, jevíc tím zjevné sympathie ku krásné obžalované a libost ku její obhájci.

Zatím se soud rozhodl odložiti záležitost ještě na nějakou dobu. V době všeobecného ruchu v sále, vrhl se jakýsi člověk náhle ku dveřím,

prodral se stojícími tam sluhy a strážníky i vyrazil ze sálu. Byl to vlastní sluha hraběte, který hleděl utéci. Ale zachytili jej a přivedli zpět. Ten pokus o útěk, jímž se chtěl zachrániti, nyní naň uvalil velké podezření; již před rozsudkem soudu vydal o sobě rozsudek a potvrdil trefné podezření obhájcovo. Tudíž sotva že soud ohlásil, že přistupuje ku žádosti obhajcově a tím rokování skončil, množství osob tlačilo se ku tribuně advokátské, tiskli obhajci ruce, přáli mu se všech stran a zasypávali ho chválou; a hraběnka, která se náhle ze zločinky stala obětí nehodného zločinu, děkovala mu se slzami v očích za uchránění své cti a dobrého jména. Bylo to slavné vítězství pro začátečního advokáta.

Starý Dylský byl též v sále. Snadno si představiti, co se v něm dělo, když viděl taký zdar syna; pýcha, spokojenosť rozšiřovaly jeho hruď; nemohl se zdržeti, aby nevysvětlil okolostojícím, že jest otcem toho, který tak slavně dovedl hájiti — a po celou dobu obrany stál na špičkách, s otevřenými ústy, zaujatý synovými slovy.

Ale syn nebyl jediným podmětem té neobyčejné pozornosti Dylského. Mezi svědky, kteří tu byli při processu hraběnčině, byl jeden, jehož vyslovené příjmení jím mocně zatřáslo a přivedlo jeho pozornosť na člověka, jemuž také příjmení patřilo. Byl to onen noční strážník, člověk asi sedmdesátiletý, trochu již hluchý, přihrbený a churavý; měl na sobě selský kabát, jmenoval se Bartoloměj Dyl. Zdá se to snad někomu divným, že Dylský v tak vážné chvíli obrátil pozornosť svou na toho člověka. Vysvětlí se to však hned, jakmile čtenáři povíme, že to byl jeho otec.

Celá historie o smrti rodičů totiž, již vypravoval Dylský v době, kdy ještě jakožto malý Jiřík

Dyl přišel do Krakova, byla smyšlená, a prohnaný klučík činil to z obavy, aby ho neposlali po šňůře k rodičům, od nichž utekl, aby ve světě něčeho se domohl, aby se z něho stal člověk. Nikdy potom se již nestaral, aby se něco o rodičích dověděl. Maje mysl upřenou ku předu, aby stále jen postavoval výše, nedbal minulosti, chtěl ji zcela ze své paměti vymazati, aby se nemusil před lidmi styděti za svůj selský původ. Však tu se k němu po tolika letech minulost ta přihlásila a soudce, který vyřkl příjmení jeho otce, zdál se mu připomínati povinnosti, jimž se zpronevěřil. V prvém okamžiku se Dylský zalekl, jako zloděj při činu přistihnutý, ohlednul se se strachem kolem sebe, neboť se mu zdálo, že se všickni přítomní mohou domysliti, že onen chlap jest jeho otcem. Byl to klam, nikdo si ho nevšímal; strážníka málo kdo dbal, neboť svědectví jeho hrálo velice nepatrnou úlohu v processu. Dylský přestrašením zmalátněl. Potom zamířil nesměle oči ve stranu, kde stál onen chlap. Zvědavosť poutala tam jeho oči, chtěl spatřiti, jak asi vyhlíží člověk, jejž neviděl přes čtyřicet let a málo si ho pamatoval, a jakkoli za ten čas city rodinné v srdci jeho zcela usnuly, přece nemohl bez jistého dojmu hleděti na starce, který mu dal život a něco jako výčitka svědomí pohnulo se v hloubi duše jeho. Mezi processem pohlížel několikrát mimovolně kradmo na stařečka, byl rozladěn, nespokojen, štouchal vedlejší lokty a nevěda o tom šlapal jim po nohou.

Když soudci sezení uzavřeli a obecenstvo se počalo hýbati i vycházeti, pohledl Dylský opět mimovolně ve stranu, kde stál Bartoloměj Dyl a viděl, jak jeden ze sluhů mu dal znamení, že již může jíti; strážník se neohrabaně poklonil mluvícímu k nohoum a odešel. Dylský vyšel též.

V davu lidí se schodou jdoucích rozeznal snadno bílý kabát, ten kabát poutal jeho oči i pozornost, šel tedy za ním. Sám nevěděl, proč jde, cosi jej táhlo. Byl to snad rodinný cit, který se v něm ozval a upomínal ho o svá práva; snad to byl slavomam vysloužilce, který chtěl ukojiti podivením, jež se domníval způsobiti otci, kdyby se mu přiznal, že jest jeho synem a ten, který si dnes obranou takou slávu získal, že jest synem jeho syna; Dylský se nestaral pro koho a proč jde, šel jako luňák puzený mocnější silou, nežli byly jeho předsudky.

Starý Dyl se docela nedomýšlel, že byl předmětem tak pilného pozorování; šel pomalu, zastavuje se tu a tam, kolébaje se, jako sprostý člověk, který se všemu divil a nade vším zůstával jako hloupý státi. Takto jda potřeboval dosti času nežli došel na Klepař; tu zahnul na levo do jedné krčmy a vešel do nálevny. Dylský jej pozoroval oknem, viděl, jak starý přisedl u peci k jakési ženě prostředního stáří, která mohla býti druhou jeho ženou a snad dcerou, a počal jí něco vypravovati. Potom si vyndali z mošny kousek slaniny a chleba, a starý poručil pulčík vodky. Žena přistoupla též ku světlu. Dylský se z podoby tváře domníval, že jest to bezpochyby jeho sestra. Srdce mu mocněji zatlouklo, přišly mu na mysl dětská léta. Vzpomínky také, ačkoli třeba nejdávnější, mají pro nás divnou vábivost, vnadu, již má pro nás každá věc, již jsme navždy ztratili. Vzpomínky ty táhly jej vždy blíže k rodině. Pod záminkou, že chce uhasiti žízeň, vešel do nálevny a postavil se tam vedle sestry. S počátku se jí neosmělil pohleděti do očí, a dlouhou chvíli potřeboval, nežli přešel první dojem, nežli se uspokojil a osmělil se, dělaje se k tomu lhostejným, otázati:

„A odkud vy?“

Ženská naň pohlednula modrýma očima tak jaksi přátelsky a upřímně, že mu až bylo horko, nevíme, zdali z radosti nebo ze strachu, a odpověděla:

„Jsme od Fryštáku, víte-li kde to jest?“

„A jste ze samého Fryštáku?“

„Ale kde. Jsme z Nedvědice.“

Dylskému zatlouklo živěji srdce, když uslyšel jméno vsi, v níž se zrodil.

„Zajisté jste přijeli do města ku svým známým?“ tázal se Dylský chtěje z nich vypátrati, nedověděli-li se náhodou o jeho pobytu.

„Přijeli jsme sem pro onen process paní hraběnky. Tatínek stál za svědka.“

„A nemáte-liž tu v městě někoho známého?“

„Nikoho,“ pravila lhostejně ženská.

Dylský měl chuť otázati se, zda-li ho nepoznala, říci jí: „Já jsem váš syn, bratr —“ ale hned se zase vzpamatoval a přání to uskromnil, když si pomyslil: „Co bude potom?“ Musil by vzíti rodinu k sobě, k Janovi, a co by tomu řekl syn, co by tomu řekli lidé? Zaplatil rychle za kořalku a odešel na kvap z krčmy kráčeje spěšně do města; tak měl na pilno utéci co nejdále od minulosti své, k níž se přiznati neodvážil. Jda opakoval si pro upokojení:

„To se nesmí státi. To by byla ode mne veliká hloupost.“

Když vešel v zalidněné ulice, ruchem a hlukem vystřízlivěl z okamžitého rozčilení, jaké v něm povstalo spatřením otce a sestry, počal přemýšleti o něčem jiném, a nejvíce přemýšlel o dnešním zdaru synově, který mu otvíral bránu ku skvělé budoucnosti. Starý již nyní nemohl pochybovati, že to syn jeho přivede vysoko. Jeho tolikaleté myšlénky měly se konečně vyplniti; ne-

bylo již třeba dlouho toho čekati. Ale čím byl cíle blíže, tím méně byl trpěliv. Rád by se byl co nejdříve přestěhoval k synovi a počal žíti život šťastný, stkvělý, panský, po němž vždy toužil a vzdychal; ale nesměl toho synovi připomenouti: čekal, až se mu sám nabídne, aby opustil službu a odpočinul si u něho. Janovi stávalo se splnění přání toho snadnějším, neboť se skutečně od času onoho processu hraběnky S. jeho advokátská prakce velice vzmohla. Slavná a chytrá obrana, jíž se seznámil s obecenstvem, táhla k němu také klienty, jejichž záležitosti bylo možná považovati za propadlé. Šli k němu v naději, že tak nadanému advokátovi není nic nemožným. Důvěra ta lichotila Janově pýše a chopil se také několika takých záležitostí, které jiní advokáti odvrhli, nevida možnosti, že by v nich vyhrál, ujal se jich jen proto, že byly obtížny, že bylo třeba rozvinouti neslýchanou chytrosť, ráznosť a nadání ku dobrému jich provedení. Bylo mu to cvičením. A poněvadž několik těch záležitostí dokončil šťastně, tudíž se sláva jeho jakožto nadaného advokáta stále rozšiřovala a vzmáhala, a klienti se hrnuli do jeho kanceláře jako processí.

Jan se tím zdarem nedal svésti, nepřijímal vše, co mu jen pod ruku přišlo, ale chladně a střízlivě si vypočítával, co by mu mohlo buď značný zisk nebo věhlas zjednati. Záležitosti málo zapletené, malé hodnoty, kde požadavky obžalovaných nepodlehaly žádné pochybnosti, a vyžadovaly jen jisté soudní formálnosti, aby mohly býti spraveny, neměly pro něho žádné zajímavosti a také se takými malichernostmi nechtěl zabývati. Ujímal se jen záležitostí většího kalibru, kde nadání a činnosť advokáta měly široké pole ku rozvoji a kořisti. Se zvláštní zálibou ujímal se

obrany padělaných bankovek, peněžných švindlů, prohnaných podvodů; byly to záležitosti vymahající vědomosti a známosti poměrův obchodních a peněžných, záležitosti zapletené, temné a tajemné, a proto právě podávající příležitost k užití nejrozmanitějších úskoků, vytáček a nápadův. Klienty tu byli většinou lidé zámožní, šlo tu o velké peníze, proto býval i honorář přiměřený.

Také processy zvětšovaly rychle důchody Janovy, jimi vzmáhal se též jeho věhlas, ale nepříznivý. Získal si jméno schopného advokáta, ale o jeho poctivosti se pochybně vyslovovalo; činnost jeho vzbuzovala strach i podiv; ale sympathií mu nesjednala. I ti, jichž zločinů se byl veřejně ujal, po ukončení záležitosti se mu zdaleka vyhýbali majíce jej za advokáta nebezpečného, všeho schopného. Používali ho, když jim ho bylo třeba, a odvrhovali s odporností, když nebezpečenství minulo.

O tom se přesvědčil Jan v čas voleb. Ctižádost jeho, osmělená dosavadním zdarem, ponoukala jej k ucházení se o křeslo poslanecké. Počal se o to tudíž starati, těžil ze známostí, jež mu přinesla prakce advokátská, a pomocí svých klientův usiloval získati potřebný počet hlasův. Byl i u Josefa, jehož vliv u třídy řemeslnické mu mohl prokázati valné služby. Nezdržovala jej od kroku toho ta okolnost, že u něho nikdy nebyl, že se k němu ani nechtěl znáti. Nekonečně smělý Jan neostýchal se pranic, omluvil se bratrovi, že od něho nemůže žádati, aby žije v jiných poměrech měl se nutiti ku žití s ním, že tak násilně zjednaný poměr byl by pro oba jen břemenem, že to ostatně nezlehčilo bratrskou lásku a že rád kořistí ze příležitosti přiblížení se k němu na poli politickém.

„Jest to základ," pravil, „na němž si můžeme

podati ruce a společně působit i sobě vzájemně pomáhati. Ty jsi ve svém okolí dosáhl jistého vlivu, jehož budeš moci nyní použiti ku povznešení našeho jména. Stanu-li se poslancem, bude to ctí i pro tebe nemluvíc ani o užitku, jehož se ti může skrze mne dostati, zvolí-li mne do sněmu. Musíme se vzájemně podporovati a sobě pomáhati, abychom někam došli.“

Josef poslouchal pokojně slova bratrova, plná prohnanosti a dělané upřímnosti, nečinil mu žádných výčitek, nehleděl mu sděliti všecky lsti a potvornosti, ale vážně a chladně mu své podpory odřekl.

„Nečiním to,“ řekl mu otevřeně, „z nějaké osobní nechuti a pro urážku snad, ale jednoduše proto, že tvůj dosavadní život mi neposkytuje žádné záruky, abys mohl náležitě vyhověti požadavkům a povinnostem poslancovým a zastávati zájmy naší řemeslnické třídy. Neupírám ti schopnosti, vím, že znáš zájmy a potřeby naše, ale znalosť nedostačí, třeba míti k nim uznání a náklonnosť. Aby se stal někdo naším zástupcem, nedostačí mu, aby tiskl dlaň ševci nebo stolaři v čas voleb, třeba s nimi déle žíti, šetřiti a vážiti si stavu jejich a uznávati jejich potřebu ve společnosti. A ty nejsi člověkem, jakého potřebujeme. Máš v tom ohledu jiné pojmy. Znám tě lépe jiných a proto bych tě nemohl s dobrým svědomím odporučiti svým druhům. Aby se stal někdo poslancem, musí býti nejen nadaným, ale i spravedlivým, musí uměti podříditi osobní prospěch a ctižádosť zájmům obecným a toho ty nedokážeš. Vím, že se ti daří, že jsi věhlasen jako nadaný advokát, ale přiznávám se ti, že mne ten tvůj zdar netěší, že sláva, kterou si sobě několika posledními processy získal, nečiní dócela

čest našemu jménu. Přál bych si, aby lidé mluvili víc o tvé spravedlnosti nežli o nadání a schopnostech.“

„Tedy nebudeš pro mne hlasovati?“ tázal se Jan přerušuje mravní bratrovy úvahy, jež jej počaly již znepokojovati.

„Ne,“ odpověděl Josef krátce a rozhodně.

Tím se skončila rozmluva bratří. Rozešli se beze slova ještě chladnější a lhostejnější k sobě nežli dříve byli.

Jan však nezrazen odřeknutím bratrovým hleděl si jinou cestou sjednati hlasy. Nikdo nebyl tak upřímný jako Josef, aby mu byl otevřeně vyslovil své zdání o něm, někteří mu i slíbili podporu, ale dostáti slibu neměli zcela v úmyslu, neboť znajíce Jana věděli, jak nebezpečno by bylo svěřiti moc jakoukoli takému člověku.

Stalo se tedy, že když přišlo k volbám, — Jan měl sotva několik hlasův. Byl to až příliš patrný důkaz všeobecné nechuti k němu. Jan mu porozuměl a pokořen tím uchýlil se zahanben z jeviště politického do své kanceláře jako pavouk do kouta, pln jedu a nenávisti k lidem. Zklamání, jehož doznal, odkázalo jej rozhodně na dráhu, k níž jevil vrozenou náklonnost, na dráhu, která míjela všecko to, co se lidé naučili ctíti a vážiti, která jej měla přivésti především ku důležitosti a majetnosti za každou cenu. Nešlo mu již nyní o to, jak by jmění nabyl, ale jen aby ho nabyl. Tím si chtěl zjednati důležitost a obrátiti k sobě obecenstvo. Neběželo mu již o to, jak o něm budou lidé souditi, ovšem odpor a bázeň, jež některé činy jeho spůsobily, zdály se duši jeho uspokojovati. Nemoha přinutiti lidí, aby si ho vážili, činil nyní vše, aby se ho báli, nemoha se dodělati pověsti dobré, umínil si státi se velikým ve

špatnostech. Žádné ohledy ho již nyní nezdržovaly — neměl, co by ztratil. Dal se tedy do boje uprostřed zlořečení a proklínání těch, jimž ukřivdil, byl ochrancem zločinův a s ďábelskou radostí pracoval k tomu, aby zločin s povznešeným čelem procházel se svobodně po světě a rouhal se lidskému smýšlení. Nevybíral si ve prostředcích, šlo-li mu o provedení nějakého záměru; všecko bylo poctivé, co se nedalo vměstnati v paragrafy trestního řádu. Práva užíval k obraně bezpráví. Ve směru tom rozvinuv neobyčejnou schopnost a činnost získal si smutnou slávu, která jej učinila bůžkem zločincův. Mezi trestanci žalářními kolovaly o něm zázračné legendy a každý zločinec, jemuž právo dovolovalo vybrati si advokáta, vyvolil si jej. Jan však se stranil obrany zločincův obyčejných, ano říkal takým, aby ho ušetřili té cti; jen velcí provinilci v něm nalezali horlivého obrance a zvláště tací, kteří mohli řádně platiti. Jan dovedl takých využitkovati a chtivost jeho byla známa a vyrovnala se jeho nadání. Tam, kde běželo o zvětšení majetku, neostýchal se užiti i nejneslušnějších prostředkův. Za příklad podáme tu jednu episodu z jeho převrácené v tom ohledu činnosti.

Svirští zapletli se ve dluhy a v těžký process o jakýsi velký podíl po hraběti Jeronymovi Horském s rodinou hraběte, která jim podílu toho upírala a mocí práv svých snažila se testament učiniti neplatným. Process ten trval již po několik let. Svirští vedouce jej urputně zničili poslední zbytky svého štěstí platíce pro nejisté miliony veliké náklady processu i advokátů, jichžto se několik po sobě záležitosti uchopilo. Posléze dostala se do rukou Janovi, který však přese všecku zchytralost a horlivost, jež rozvinul, nebyl

s to dovésti věc ku žádoucímu konci a tolikaletý process byl prohrán i zničil Svirské.

Starý Lukáš Svirský pádu svých nadějí nepřežil, zemřel zanechav nedospělé děti v politování hodném stavu. Poslední jejich ves měla býti prodána dražbou na zaplacení dluhův. Poručník nedospělých chtěje jim pomoci a zachrániti seč byl, vymohl na okolních statkářích slib, že žádný statku toho kupovati nebude, a takým spůsobem měl se dostati po vynesené ceně zpět v ruce dítek. Poručník šel tudíž k Janovi, vyplatil mu cenu statku a uložil mu, aby se v den dražby dostavil na místo i koupil statek ten pro dítky. Tak se i stalo. Statek byl velmi nízko vyceněn, nikdo nepřidal, a Jan ho nabyl za vynesenou cenu. Když mu potom poručník za službu tu přišel poděkovat, pravil Jan zcela pokojně:

„Nemáte, pane, zač děkovati, neboť jsem statek ten koupil pro sebe a nemíním jej nikomu odstoupiti.“

Poručník to měl s počátku za nevčasný žert; tak se mu podobné předsevzetí zdálo nemožným; když se však potom přesvědčil, že se chce advokát opravdu tak nepoctivého skutku dopustiti, zapřísahal jej vším, aby nekřivdil dětem, které se bez toho v tak plačtivém stavu nalézají, odvolával se k jeho citům lidským, k jeho cti; ale marně. Jan nejen že neodstoupil takým podvodem nabytého majetku, ale ještě z peněz, jež dostal na zakoupení, strhl si značnou částku za honorář, který mu od nebožtíka náležel. Záležitost ta se rozhlásila a vyvolala strašnou bouři mezi poctivými lidmi. Nebylo ani slov ku vyjádření ošklivosti ku člověku, který se něčeho podobného mohl dopustiti.

Jan málo dbal řečí lidských, cynicky snášel

pohrdavé pohledy, trpké výčitky rozhořčených a s chladnou krví přistoupil k vydědění neplnoletých.

Ještě záležitost ta neutichla, když druhý podobný čin Dylského rozhořčil a urazil obecné mínění, ještě více nežli dřívější. Jistý znamenitý úředník všeobecně vážený vzal si náhle život. Příčinou samovraždy bylo velké zpronevěření, jehož se dopustil. Zpronevěřených peněz bylo 160.000. Všickni se divili, že člověk tak skromně žijící mohl zpronevěřiti tak značnou částku. Teprvé vyznání ženy samovražedníkovy poněkud to tajemství vysvětlilo. Ukázalo se, že nebožtík ze zbytečné starosti o budoucnost svých dítek chtěje jim ji zabezpečit, oddal se peněžní hře, že k tomu užil nejdříve svých uchráněných peněz, potom že si od někoho vypůjčil, a konečně ustavičně se zaplétaje v peněžních záležitostech dopustil se zpronevěření, které následkem náhlého úpadku papírů rostlo neslýchaně rychle; nešťastný, v naději, že se tím zachrání, tonul vždy více. Mimo to přišlo z řeči ženiny na jevo, že nebožtík z obavy, aby na sebe neobrátil pozornosti vyšších úřadů, nehrál sám, ale prostřednictvím někoho, který z jeho lehkomyslnosti a nepříjemného postavení měl největší užitek, že ten kdosi jako zlý duch jej přemlouval ku vždy odvážnější hře, z níž jen sám kořist odnášel a posléze mu namluvil, aby se zbavil života. Všickni ukazovali na Jana, jakožto na onoho zlého ducha. Věděli, že úředník onen s ním byl v nějakém spojení, jehož rázu si nikdo dříve vysvětliti nemohl, poněvadž se o něm onen úředník nejednou odporně a rozhořčeně vyjádřil. Večer, právě před onou nocí, kdy se nešťastník zbavil života, viděli jej lidé dosti pozdě od Jana vycházeti, ženě, když se ho před ulehnutím tázala, proč jest tak rozhorlen, odpověděl: „Zlobí mne,

že lotři chodí svobodně, kdežto poctiví lidé musejí hynouti.“ Slovům těm nerozuměla, ale rána z pistole po několika hodinách v pokoji její muže se rozlehnuvší vysvětlila jí všecko. Nebylo pochyby, že tím člověkem, o němž onen úředník tak rozhořčeně před vykonáním samovraždy mluvil, byl Jan; on jediný byl považován za schopného k takému skutku. Ale dokázati mu to nikdo nemohl; právo bylo slabo za tak prohnané opatrnosti, s jakou prováděl své plány. Soud mu nemohl též nic vyčítati, neboť nebylo žádných právních k tomu příčin; ale veřejné mínění si naň ukazovalo prstem a jmenovalo jej zločincem. Jan o tom věděl a dělal si posměch ze smýšlení lidu, jež jej nemohlo ani uvězniti ani mu spůsobiti processu a spal pokojně pod záclonou paragrafův a wertheimské pokladnice. Jmění jeho se rychle množilo takými prostředky, jakých jsme tu několik podotknuli; nebylo tajno, že Jan vládne značnými kapitály a přece otec jeho se nemohl dočkati, aby mu syn nabídl pomoc svou, by se nemusil potloukati po cizích domech a sloužiti cizím lidem. Starý čekal s tlukoucím srdcem těch slov synových; ale Jan nezdál se na to mysliti a v čas každé otcovy návštěvy byl tak zaměstnán, odbýval jej tak chladně a zkrátka, že tento se nikdy neodvážil něco o tom podotknouti. Až jednou se rozhodnul, že mu to dá na ruku, že to není slušné pro něj samého, když maje také jmění dovoluje otci pracovati.

„Ale což já snad zahálím?“ tázal se Jan sápaje se. „A jakou to máte, otče, práci? — Jest to spíše hračka nežli práce. A bylo by vám nudno nic nedělati, nemíti žádného zaměstnání; taký život se zprotiví. Ostatně, nestačují-li vám, otče, důchody vaše, mohu něco přidati.“

Otec přijal slova ta mlčky; velice se dotkla jeho srdce. Toho se od syna nenadál. On myslil vždy o stkvělém živobytí, o hojnosti, a místo toho mu syn sliboval almužnu. Mohl se toho nadáti od syna, který požíval tak nekalé pověsti mezi lidmi; a přes to přese všecko měl starý přece naději, že k němu bude jiným. Vždyť vlk, který se vrhá na lidi a kouše, vítá vlčici radostným vytím. Starý sobě i myslil, že zbaven přízně lidské bude syn rád míti při sobě alespoň jedno srdce přátelské, jednoho člověka zcela mu oddaného a věrného. A kdo k tomu mohl býti lepším nežli otec. Náleželo mu to přece za tolikaletou práci, starosti, ano i hanbu, již na sebe vzal pro děti. Zdálo se mu, že si tím vším zasloužil až příliš velkou, ne-li lásku, alespoň vděčnosť. Zklamal se v tom ohledu velice; přesvědčil se, že byl synu cizím, že mu nebyl ničím, z chladného a lhostejného jednání Janova s ním mohl poznati velmi snadno, že ho nevidí velice rád u sebe a že by si z toho mnoho nedělal, kdyby ho vůbec ani neviděl. Bylo to strašné poznání, tím bolestnější, že se s ním musel skrývati před lidmi a vyhledávati různé způsoby k omluvě takého synova jednání; říkal, že on sám nechce býti u syna, neboť prý přivykl práci a nerad by zahálel. Mluvil tak, poněvadž se styděl vyznati se, že syn si nepřeje míti ho u sebe. Ale právě proto, že se svou bolestí před lidmi musil se tajiti, trápila jej bolest ta tím více a hryzla tím hlouběji. Stranil se lidí, neboť se jim neosmělil pohlédnout v oči, aby ve tváří jejich nevyčetl politování, jež se mu zdálo rouháním a výsměchem. Obyčejně chodíval večer sám po sadech, a trapné myšlénky byly jedinými společnicemi jeho. Neměl, s kým by si pohovořil, kdo by jej rozveselil; loudal se od lávky k lávce, jen aby zabil čas; nic ho

netáhlo domů, neboť tam ho rovněž čekala nuda i osamělosť.

Když tak jednou po sadech se potuloval a šel vedle floriánské brány, uslyšel na Klepaři veselé zvuky hudby. Hráli v krčmě, kdež odbývali nějaké veselí. Byla to táž krčma, v níž viděl před několika lety svého otce i sestru. Vzpomněl si na to nyní a zastavil se nad tím, co tehda učinil. Upomínka ta poněkud bol i žal, který měl skrze syna, umenšila.

„On ještě není tak zlý," myslil sobě, „neboť on mne nezapírá, a já jsem vlastního otce zapřel. Dobře mi tak."

Vlastní vinou omluvil syna a nežaloval již, ani slovem ani pohledem nepřipomínal synovi, že jest povinen dáti mu u sebe nějaký koutek. Náhoda jej v tom však zastala. Starý peněžník Stolz náhle skonal. Povídali, že byl raněn mrtvicí, ale lékařské skoumání ukázalo, že byl peněžník tajně zavražděn. Uvěznili sluhu a počali hledati stopy. Ze všeho přišlo na jevo, že večer před zavražděním peněžníka jeho syn, který stále právě prodléval ve Vídni a jejž peněžník, jak povídali, chtěl následkem jeho nevázaného a marnotratného života vyděditi, že syn jeho Alfred byl u něho; viděl jej písař z účtárny, který se s ním právě potkal na schodech, když nesl od peněžníka časopisy. Knihvedoucí totéž tvrdil pravě, že když odnášel klíče od účtárny nahoru, zastal u peněžníka jeho syna. Druhého dne však již v Krakově nebyl. Na základě těch výroků poručil soud vídeňské policii, aby tam syna peněžníkova uvěznila a pátrala po okolnostech.

Záležitosť ta nadělala ve městě nemálo hluku; smýšlení bylo různo. Jedni se děsili ze strašného zločinu, jiní pochybovali, že by to byl syn učinil

a domýšleli se jiného provinilce. Připomínali si při té příležitosti záležitosť hraběnky S., v níž se přese všecky proti ní svědčící okolnosti dokázala konečně její nevina. Domnívali se tudíž, že i zde jest něco podobného.

Starý Dylský však o otcovraždě nepochyboval. Nemohl nevěřiti svým vlastním očím — — — Vypravoval synovi, jak mladý bankéř setkav se s ním na schodech se silně pomátl a v prvém okamžiku chtěl ustoupiti do zadu v síni, aby se vyhnul tomu setkání.

„Tvář jeho se mi tehda nelíbila," pravil, „měla v sobě něco potvorného, odstrašujícího; zlá mysl již záhy jej připravovala na zločince. O! to on jistě spáchal. Strašno jest si to představiti. Syn vlastního otce a proč? Za to, že ho vychoval, připravil do života, pro něj pracoval. Strašné časy!"

Starý mluvil slova ta hluboce dojat, v nářku tom nad cizím neštěstím ozývala se též ozvěna jeho vlastního žalu. Vyvrhuje je ze sebe ulehčoval si. Syn poslouchal chladně, se zachmuřeným čelem a nemluvil pranic.

„Jak myslíš, co mu za to udělají?" tázal se po chvíli Dylský

„Bude to záležeti od toho, jaká budou proti němu svědectví."

„O! to musí přijíti všecko na jevo. Já budu svědčiti a knihvedoucí též."

„Ovšem, takové svědectví bude mnoho znamenati."

„Bude znamenati," pravil rozhorlen Dylský. „Nebude moci zapříti svého zločinu a soud jest povinen jej potrestati, aby dal strašné poučení zlým dětem."

Janu zdálo se, že porozuměl hlubšímu vý-

znamu slov těch, v nichž vězela též ostrá výčitka pro něj a chtěje překaziti tu nemilou rozmluvu přešel na jiný předmět a zároveň otci navrhl, aby jakmile bude dům peněžníkův zapečetěn, přestěhoval se do jeho obydlí. Vykázal mu pokojík zrovna vedlé kanceláře a téhož dne ještě spal Dylský pod jednou střechou se synem svým. Nespůsobilo mu to však také příjemnosti, jaké se dříve nadál, snad proto, že čekal příliš dlouho vyplnění svého přání a snad byl příliš dojat smrtí peněžníkovou, než aby se mohl oddati zcela svému štěstí.

VIII.

Několik dní po smrti peněžníka Stolze k večeru zastavil se před obydlím Jana Dylského kočár, vystoupila z něho jakási ženština ve smutečním obleku, zahalena hustým závojem a vešla rychle na schody vedoucí do advokátské kanceláře.

Jan se právě vrátil od soudu a byl zaměstnán přehlížením listin, když mu sluha dodal navštívenku s černým okrajem. Jan vzal navštívenku do ruky a pohlednuv na ni rychle sebou trhl na křesle, jako by se dotkl elektrické baterie. Nějakou dobu hleděl na navštivenku a vlastním očím nevěřil. Na lístku byl litografovaný nápis: Helena ze Stolzů, baronka Rosenkranzová. Jméno to vzbudilo v duši Janově dávné vzpomínky rozkošné a nepříjemné zároveň; při tom si připomněl záletnické pohledy Heleniny a její pyšný pohyb, jímž mu ukázala dvéře řkouc: „Pryč,“ připomněl si své naděje i pokoření, polibek i políček. Protivné ty dojmy se v něm náhle vzbouřily, tlačily se do hlavy i zrychlovaly chod tepen. Po několika letech měl opět spatřiti tu ženu, která v něm

dovedla kdysi vzbuditi tak silné city a ať to byly jakékoli, byly přece ty nejvřelejší v jeho životě. A ta žena, která ty city odkopla stranou a urazila jej na smrt, přišla nyní k němu sama. Proč? sám ještě nevěděl proč; ale pýcha jeho byla již tím spokojena, že přišla. Nenasycený dosud cit pomsty obživl nadějí v zadostučinění. Ty všecky nejrůznější a sobě odporující city tak se mu kmitaly v hlavě, že potřeboval nějakého času, aby se vzpamatoval a přišel do rovnováhy. Sluhovi bylo nějaký čas čekati, nežli rozčilení advokátovo trochu pominulo a mohl pronésti přitlumeným hlasem:

„Ať vejde!“

Vešla ženská ve smutečním rouše.

Mohlo jí být nanejvýš dvacet pět let; krása její byla v plném květu smyslných půvabův; pohyby a pohledy jevily jistotu ženy žijící ve světě přivyklé panovati a přemáhati a tvář její svědčila, že dovedla a ráda užívala života. I v té chvíli ačkoli tvář její zbledla a ztrápení vyznačilo širokými stíny stopy své pod očima, činila dojem více vábný, vnadný nežli vážný.

Jan ohledl se pokradmo na vcházející a mlčky jí poukázal na křeslo, na něž si též unavena sedla. Chvíli odpočívala a zdála se čekati otázky advokátovy; ale ten urputně mlčel. Posléze počala sama:

„Domyslil jste se, pane, zajisté,“ pravila, „v jaké příčině sem přicházím.“

„Nejsem důmyslný,“ odpověděl suše. „Každým řádem to však bude nějaký process.“

„Ano, process nešťastný, strašný,“ řekla z hluboka si oddychnuvši, „od něhož záleží život mého bratra i dobré jméno naší rodiny. Víte, pane, jaké neštěstí nás potkalo. Bratra mého obviňují ze strašného skutku.“

„Slyšel jsem o tom," pravil lhostejně.

„Bratr můj jest však nevinen; stal se obětí nějakého intrikánského podvodu."

„To vám, paní, věc špatně pověděli. Bratr váš přiznal se ku všemu ve vazbě. Mám o tom zprávu z Vídně."

„Tedy o tom již, pane, víte?"

„A vy jste, paní, též věděla?" tázal se vtápěje v ni zpytavý pohled.

„Věděla jsem," odpověděla klopíc oči, „byla jsem tehda ještě ve Vídni. Ale já myslím, že se vyznal v nějakém mravním rozčilení. To není možná!"

„Jsou svědci."

„Tedy není naděje v jeho zachránění?"

„Obraťte se, paní, k advokátům. Mohou ho brániti."

„Mně nejde o to, aby byl bratr můj bráněn, ale aby byl obráněn, viny sproštěn, a proto jsem k vám, pane, přišla. Byl jste, pane, jeho přítelem, nedovolíte, aby tak nešťastně zahynul. Hanba Alfredova spadne i na nás, na celý náš dům."

„Což se, paní, domníváte, že mi tak záleží na cti rodiny Stolzův?" tázal se ironicky a chtěl ji probodnouti pohledem plným výsměchu a škodolibosti.

Helena stáhla pyšně obrví a rychle odpověděla:

„Pravím vám to, pane, proto, abyste věděl, jak důležitou jest nám věc ta, že není oběti, které bychom nepřinesli k očistění Alfreda. Žádejte, pane, co chcete, jen jej zachraňte."

Jan se zamyslil; upřel zraky nepohnutě v podlahu a hryzl v zamyšlení nehty. Helena netrpělivě čekala odpovědi, ráda by ji byla co nejdříve s tváři jeho vyčtla; ale tvář jeho byla nesrozumitelna v té chvíli jako zakouřený papír.

Po chvíli rozmýšlení potřásl hlavou a pravil rozhodně:

„Nepřijmu té záležitosti.“

„Proč?“ tázala se zoufale Helena.

„Proč?“ tázal se a usmál se ďábelsky. „Proč? Protože vše, co mi můžete dáti, ačkoli byste mi dali co nejvíce, nespůsobilo by mně takého uspokojení jako vaše pokoření. Vy jste uměli pokořovati; nyní zkusíte, jak chutná pokoření, hanba. Myslíte-li, paní, že jsem zapomněl toho ponížení, ježto mne potkalo? Já pamatuji dobře, odpouštěti neumím, a že jsem se vám dosud nepomstil, to ne proto, že jsem nechtěl, ale že jsem nemohl. Náhoda mi pomohla, byl bych hlupec, kdybych jí neužil.“

„Tedy tak přísně se chcete, pane, pomstiti za jeden nerozvážný čin mladé dívky, jehož potom snad litovala?“

„S tolik však ta mladá dívka měla rozumu, že uměla lstnými pohledy lásky obalamutiti nezkušeného člověka, že uměla prohnanou a vybroušenou koketerií jej vábiti a zároveň udržovati v jisté vzdálenosti jako psa na řetěze, jejž z daleka dráždí ukazovaným kouskem chleba, a když pes přetrhl řetěz a skočil po tom, co mu slibovali a ukazovali, vyhnali jej ze dveří. Či nebylo to snad tak? A nyní přicházíte, paní, k tomu člověku, a chcete, aby vás bránil, hájil a chránil před špatnou pověstí? K tomu by bylo třeba anděla, a já nemám nároků k andělství.“

Žena, místo omluvy a ospravedlnění sebe poslouchala v pokorném mlčení slova jeho. Když skončil, klesla mu k nohoum a chytajíc jej za ruku šeptala prosebným hlasem:

„Promiňte mi ten hřích mladosti, netrestejte mne zaň tak strašně a ukrutně!“

Zároveň pocítil Jan na své ruce dotknutí její vřelých, vlhkých rtův.

„Co činíte, paní?“ pravil poněkud ostýchavě a hleděl ji pozdvihnouti.

„Nevstanu,“ řekla vzpírajíc se mu, „dokud mi neslíbíte, že nás zachráníte.“

„To nezáleží ode mne — zločin jest patrný,“ pravil obměkčený prosbou a skroušeností prosebnice.

„Vám, pane, není nic nemožno. Kdybyste jen chtěl, mohl byste mu pomoci.“

„Vstaňte, paní.“

„Přislibujete-li mi to, pane?“

„Musím dříve věc propátrati, prozkoumati okolnosti.“

„Přijímáte tedy, pane!“ tázala se vstávajíc s oživenou nadějí.

„Přijatí věci není ještě vyhrání.“

„Jakmile vy jej, pane, budete hájiti, nemohu pochybovati, že vyhrajeme.“

Jan se pyšně usmál; hned však nabyl dřívější vážnosti a pravil:

„Věříte, paní, že zločin má ve mně dobrého obhájce. Zajisté pověděli vám, paní, že jest jistý advokát, který se ujímá každé i té nejhorší záležitosti, nejnepoctivějšího processu a proto jste přišla ke mně; a potom, kdyby se mi podařilo bratru pomoci z vazby, budete mnou pohrdati jako jiní.“

„Budu vám žehnati, pane!“ pravila, chopivši jej opět za ruku, „budu se snažiti, abych vám vynahradila vinu svou a laskavost vaši.“

„O náhradě si povíme později,“ řekl Jan odtahuje svou ruku, aby z její chvění Helena nepoznala, jaký dojem jej naplnil. Nechtěl, aby poznala, jaký dojem naň učinila. „Musím dříve záležitost prozkoumati. — Jest váš bratr, paní, dosud ve Vídni?“

„Jest, a pokud vím, má býti ku konci tohoto měsíce přivezen do Krakova.“

„Nemáme tedy mnoho času. Tohoto týdne musím býti ještě ve Vídni. Vrátíte-li se tam, paní, taktéž?“

„Vrátím, za několik dní.“

„Buďte paní, tak laskava a nechejte mi zde svou adressu.“

Vyňala malý lístek z tobolky a napsala naň: „Opernring, Nr. 6. erster Stock.“

Jan vzal lístek, přečetl jej a pravil: „Jakmile se lépe rozhlednu v té záležitosti, budu u vás, paní, a povím vám určitě, bude-li mi možná co učiniti.“

„O! děkuji vám, pane, za tu dobrotivost,“ pravila přistupujíc k němu.

„Nemáte, paní, zač děkovati,“ pravil chladně, „ještě jsem pro vás nic neučinil. Na shledanou!“

Po chvíli bylo slyšeti hrkot po ulici odjíždějícího povozu. Jan hleděl oknem za povozem a dlouho potom ještě stál tam v zamyšlení oddrapuje mimovolně nehtem klejt s okna, potom se náhlým pohybem vzpamatoval, jakoby se z myšlének těch chtěl vydobyti, v nichž bředul a pravil hlasem, který se více podobal sykotu hadímu: „Ha, nemyslil jsem, že žena ta bude ještě nyní tak mocně působiti.“

Pokora, k níž se snížila žena tak pyšná jako Helena, odzbrojila docela jeho tvrdošijnosť. Políbení její zplatilo mu dostatečně pohaněnť, jehož se mu kdysi dostalo a vzbudilo v něm znova tolika lety uspanou vášeň. Časem se mu zdálo, že její pokora může býti zrovna tak přetvářkou jako druhdy náklonnosť, jíž jej klamala, že mu potom snad za jeho lehkověrnosť se vysměje a chtěl odevšeho upustiti a napsati jí, že se processu vzdává. Ale ta urputná samoláska, která nedovoluje člověku zříci se dobrovolně milých nadějí, nedovolila

mu míti záležitosť za propadenou a odříci se těch milých následkův a kořistí, jež mu slibovalo stanovisko jeho vzhledem ku Heleně. Nechtěl tudíž přerušiti tak neočekávaným spůsobem obnovené známosti, umínil si jen počínati si opatrně.

Bez odkladu ujal se Alfredova processu.

Počal od toho, že zkusil napřed vyzvěděti od otce všecky okolnosti a podrobnosti, jichž potřeboval. V rozmluvě s ním vyptával se ho lhostejně o poloze bytů v domě peněžníkově, o řádu života rodiny zemřelého a služebnictva, o povaze knihvedoucího, o jeho poměrech ku principálovi, o jeho známosti a zvláště o sluhovi peněžníkově. Všecko to byly předběžné práce ku obraně obžalovaného. Jan měl plán svrci podezření z vraždy na knihvedoucího a na sluhu a jmenovitě že jednali v dorozumění, aby se dodělali peněz, že sluha spáchal vraždu a knihvedoucí ukradl z pokladny peníze. Ten spůsob obrany byl mu tím snadnějším, že již soud sám z ohledův opatrnosti knihvedoucího uvěznil. I to bylo Janovi vhod, že již jednou podobné záležitosti se chopil a tak slavně dokázal nevinnosť obžalované. Příbuznosť myšlének mu tu pomáhala; odvolávaje se ku dokázané nevinnosti hraběnky S., mohl snadněji nevinu obžalovaného dokázati. Běželo mu jen o to, aby se svědectví osob, že Alfreda večer před spácháním zločinu viděli v Krakově, nedbalo, aby dokázal, že se té doby někde jinde nalézal a konečně , aby zmařil a bezvýznamným učinil prvotné vyznání Alfredovo. To byla zajisté věc nejvážnější a nejnesnadnější. Vyznání, které učinil obviňovaný v prvém okamžiku vazby následkem bázně, mu velice škodilo a téměř jej odsuzovalo. Třeba bylo nyní vyznání to zničiti a lépe řečeno jinak vyložiti. Jan doufal, že pomocí

své chytrosti a zběhlosti to dokáže a za tím účelem jel do Vídně.

Náhoda tomu chtěla, že téhož dne jela též Helena. Jan již právě seděl ve vagóně, když nějaký vedlé něho sedící muž obrátiv se ku svému druhu řekl dosti hlasitě:

„Pohleď, pohleď, baronka Rosenkranzová, dcera Stolzova.“

„Kde, kde?“

„Tamto jde ve smutečních šatech, zavěšená v rámě toho blondýna.“

„Jest to snad její muž?“

„Ne, mužův synovec.“

„Nebezpečný to muži synovec.“

„Nyní již nemůže býti nebezpečným, muž baroničin nežije již rok.“

„Tedy vdova?“

„Ne nadlouho, neboť si právě beře za muže synovce. Smrť otcova jim to překazila, neboť v ty dny se měli vzíti.“

Jan celé té rozmluvě naslouchal lapaje důkladně každé slovo a tvář jeho stávala se zrovna rubínovou z mocného rozčilení. Dověděl se, o čem docela nevěděl, že jest totiž Helena vdovou. Nepověděla mu to a proto zatajení takové měl za šíbalství a podskok s její strany. Proč? Možná, že by to nedovedl dokázati, ale přece se mu zase zdálo, že není povinna mysliti o lásce k někomu v době, když od jeho laskavosti záleží a prosí o jeho pomoc. Taká láska zdála se mu zločinem, byl to nový políček, který byl rovněž jako první jistou rukou veden. V prvním okamžiku chtěl vystoupiti z vagónu i vrátiti se domů a celou záležitosť hoditi z paměti na smetiště, jako se vyhazuje nejednou uschlý kvítek milenky, která se vdala, ale po malém rozmýšlení změnil svůj úmysl.

„Jakéž já mám právo," myslil si, „požadovati od ní takého sebezapření? Právo to si musím teprve dobýti a potom budu moci něco žádati."

S tím předsevzetím přišel do Vídně. Jeho starostí bylo sblížiti se s nižšími soudními úředníky, seznámiti se s nimi, aby se mohl jejich pomocí dostati ku soudním aktám. Počínal si opatrně a dovedně, jako kočka, aby se záměru jeho nedomyslili, ukryl před nimi i své zaměstnání a vydával se jim za diurnistu, hledajícího místa! Navštěvoval je v úřadovnách, aby si pod tou rouškou prohlednul místnost a dověděl se něco o záležitosti Alfredově, jmenovitě pak o tom, kde se nalézaly protokoly, v čí rukou, ve které skříni, pod čí dohlídkou. Čím blíže však docházel k cíli, tím postupoval volněji, aby si spěchem vše nezkazil a neprozradil svou snahu. Tím spůsobem se věc protahovala a hlemejždím krokem postupovala. Jan musil býti trpělivým a čekati, a tak bez obrácení pozornosti k jeho tajným záměrům se dověděl, že Alfreda teprve jednou vyslýchali, že protokol vede sudí Weildorf, že však záležitost ta bude odevzdána soudu krakovskému. Adjunktem sudího Weildorfa byl právě jeden z oněch Janových známých, jmenem Flichter. Člověk ten nebyl již příliš mlád, měl hojnou rodinu a dluhův až po uši. Jan seznav důkladněji jeho postavení, navrhl mu hned ukradení listin za dosti značnou odplatu. Rozumí se, že to nečinil ve jmenu svém, ale jakoby byl zástupce a prostředník poslaný od rodiny obžalovaného. Namluvil Flichterovi, že za peníze, jež při tom vydělá, bude moci s rodinou utéci za hranice, vysvoboditi se od věřitelův a žíti daleko pohodlněji, nežli tu z bídné pense, která mu nedostačí ku živobytí. V tom ohledu měl pravdu, Flichter sám to uznal

a nedal se dlouho přemlouvati. Ku smlouvě vzali ještě sluhu Jana Rübena, jehožto pomocí se mohl Flichter dostati v neúředních hodinách do kanceláře a postarati se o klíč ku skříni, v níž byla uložena akta. Jan dal Flichterovi dosti značný závdavek a ostatek mu slíbil vyplatiti po přinesení akt. Plán jeho byl ten, že maje akta v rukou chtěl jíti do bytu baroncina a sděliti jí podmínky, pod kterými by mohl bratra vysvoboditi a jmenovitě zfalšovati protokol a zfalšovaný umístiti znova pomocí Flichtera mezi akty sudího. Kdyby k tomu případně nesvolila, měla se akta nedotknuta vrátiti na dřívější místo. Dle úmluvy slíbil Flichter v neděli večer listiny přinésti. Jan ho netrpělivě očekával v kavárně u Brunera, kdež se měli sejíti.

Kolem desáté hodiny přiběhl bledý a udýchaný Flichter, všecek pomaten. Jan s tváři jeho vyčetl nějakou nepředvídanou zprávu, vyptati se ho však u přítomnosti hostů v kavárně sedících nemohl. Aby na sebe neobrátili pozornost, musili tam nějakou chvíli poseděti a vypili zároveň kávu. Krátká ta chvíle zdála se Janovi věčností. Konečně odešli, sešli z Ringů, na nichž se ještě procházelo dosti osob a zahnuli v poboční uličku nad kanálem. Tu přistoupil Jan ku Flichterovi a nepokojně se tázal

„A co?“

„Akta tam nejsou,“ odpověděl týž v nesnázích.

„Jak to může býti?“

„Nevím. Prohledali jsme s Rübenem několikrát, nikde jsme jich nemohli nalézti.“

Jan pohlednul podezřivě se strany na Flichtera; domníval se, že ten nedůvěřuje mu nebo očekávaje většího zisku, bude-li dělati bez prostředníka, zanesl akta baronce sám a chtěje to z něho vylákati pravil:

„Tedy baronka již má akta u sebe?“

„Má je? Od koho,“ tázal se čerstvě a zvědavě Flichter.

To znepokojení bylo Janovi důkazem, že jeho předsudek byl nespravedliv.

„Já se tak domýšlím,“ pravil opravuje svůj omyl. „Komuž jinému mohlo na dobytí akt těch záležeti?“

Důměnku tu pravil do větru, bez myšlení, avšak po chvíli počal se obávati, zdali skutečně baronka sama nebo dle něčí rady nepřipadla na myšlénku zfalšovati akta. To by mu spletlo všecky plány.

„Možná, že již akta poslali do Krakova,“ podotkl Flichter.

„Bylo by třeba o tom se přesvědčiti.“

„Učiním to. Ráno budu v soudním denníku po tom pátrati.“

Tak se rozešli. Druhého dne měli se opět sejíti v pivováře Bischofově o osmé hodině.

Jan prožil dobu tu ve velkém nepokoji a obavě. Tak mistrně vymyšlený plán měl se rozprchnouti v nic. Vše mu již bylo jedno, ať se dostaly listiny do rukou barončiných nebo byly poslány do Krakova, každým řádem si však přál, aby druhá domněnka byla pravdiva, neboť potom by neslavila vítězství Helena, ale on k tomu měl ještě naději zfalšovati listiny ty v Krakově. Všude možno jest nalézti lidi, jejichž poctivosť lze koupiti za peníze. O tom byl Jan přesvědčen.

Před večerem ku zabití času, který mu velmi pomalu ubíhal, šel do Volksgartenu. Strauss měl koncert. Množství vystrojených dam a elegantní zlaté mládeže naplňovalo místnosť před estradou, na níž vládl Strauss smyčcem a dojímal svými valčíky. Jan mnoho nedbal toho elegantního světa vídeňského, nebyl milovníkem krásných tvářiček,

společnost mu byla docela cizí, sedl si tedy stranou a lhostejně naslouchal hudbě. Pozornost jeho byla zaujata něčím jiným, myslil o processu a působením hudby nabývaly myšlénky jeho nejfantastičtější a nejohavnější podoby. Vedle něho seděli dva mladíci, z nichž jeden patrně dávný obyvatel Vídně a známý dobře v poměrech ukazoval druhému rozličné osoby ze společnosti a vysvětloval dosti zajimavými úsudky a úvahami. Jan si rozmluvy jejich nevšímal, ale ustavičné povídání mladíků počalo ho již mrzeti, neboť mu překáželo pokojně přemýšleti a proto chtěl jíti jinam. Pozdvihl se tedy ze svého místa a rozhlížel se vůkol, kde by se mohl pohodlně posaditi, když tu náhle padl zrak jeho náhodou na jednu dámu, která o několik řad sedadel před ním šla a sklíčkem se rovněž rozhlížela, kam by si sedla. Ženština ta měla šat aksamitový bronzové barvy, neobyčejně elegantní s bílým krajkovým límečkem Marie Stuartky kolem šije, a takový též klobouček, s bílým pérem. V pohybech její bylo mnoho půvabu a elegantnosti, a tvář její kovového lesku, jemná, oživená velkýma černýma očima divného lesku a síly, ověnčená bujnými pletenci zlatých vlasů byla výrazu chytrého, rázného a při tom marnivého. Za ní šel sluha a nesl kudrnatého bílého pinčla.

Jan si prohlížel ženštinu a nemohl ani očím uvěřiti. V elegantní dámě poznal svou sestru. Od času její záhadného útěku z Krakova nevěděl docela, co se s ní stalo. Ostatně ho to málo zajímalo. Věděl, ba spíše domyslil se, že utekla s Alfredem; byl jist, že mladý prostopášník pobaviv se novou kořistí odvrhne ji jako mnohé jiné a dívka se dá obyčejnou cestou toho druhu ženštin, bude těžiti z půvabův a mladosti po jistý čas a potom spustne. Spatřiv ji v takém stavu

velmi se podivil a neuměl si vysvětliti tak stkvělé změny. Hned se však dověděl důkladnějších podrobností z řeči svých sousedův.

„Pohleď!“ pravili jeden druhému ukazujíce očima na příchozí, „to jest krásná Polka, jedna z nejjasnějších hvězd naší polokoule.“

„A zdá se i nejnebezpečnějších,“ uvažoval druhý, „oči ji zrazují, že náleží ku kometám.“

„Proto jí též říkají: zlatovlasá kometa.“

„Mnozí zajisté obětovali nestálému běhu té komety mnoho času i peněz.“

„Veřejně se pro ni dře dvorní rada Zehnmark. Chytrá Polka učinila z vážného dvorního rady nejpokornějšího otroka svých chtíčův a marnivosti.“

Jan důkladně rozmluvě té naslouchal a místo aby se v duchu začervenal, že jest bratrem ženštiny, která za cenu poctivosti si získala věhlas a tak zářivě svítila hanbou svou, litoval, že s ní přerušil veškeré spojení, kdežto při vlivu, jaký měla, mohla mu býti velmi v působení jeho pomocnou. Chtěl se dověděti její adressy, aby toho mohl někdy v čas potřeby užiti; ale poněvadž se blížila hodina, kdy se měl sejíti s Flichterem, tudíž rad nerad musil zahradu opustiti nechávaje si sblížení se sestrou ke příležitostnější době.

„Náleží-li k tak stkvělým hvězdám,“ rozumoval u sebe jda k Bischofovi, „snadno ji najdu.“

V zahradě se k ní nechtěl přiznati nejen z obavy, aby si nezadal, ale spíše proto, že nevěděl, chtěla-li by se k němu Márinka znáti, zvláště proto, že mohla býti spravedlivě uražena tím, že se jí jednou odřekl. Několikrát mu totiž psala, chtějíc opět přijíti domů. V listech těch prosila jen o trochu paměti a přízně. Přese stkvělý zdar zbloudilá hvězda chtěla se vrátiti v tesknosti své do rodiny, nedostávalo se jí rodinného života,

chtěla opět svázati přetrhnuté uzly. Ale bratr házel listy do pece a ani neodpověděl. V listech těch mu totiž neoznámila Márinka nic o svém stkvělém postavení.

„Kdybych byl věděl," bručel Jan, „kdybych byl věděl — — — ale nikdy jsem si nemohl mysliti, že si ta dívka tak dovede poraditi. Utrpěl jsem tím ztrátu, mohla mi nejednou prospěti. No, snad se to dá ještě všecko nějak napraviti."

A počal přemýšleti o tom, jak by se mohl sestře přiblížiti, vysvětliti jí, že mlčení jeho nebylo zapomenutím ani odřeknutím se jí; ale že bylo spíše následkem nepříznivých okolností. Snoval si celý plán jednání a komedie, již měl při ní hráti, aby ji smířil a sobě naklonil. Myšlénky ty jej tak zaujaly, že zahleděn v ně ani nepozoroval, že již minul uličku, v níž se nalézal hostinec Bischofův. Teprve za národní bankou svůj blud spozoroval a vrátil se na umluvené místo.

V hostinci bylo nabito, hlučno, tak hlučno, že uprostřed všeobecné vřavy jednotlivých hlasů slyšeti nebylo možná. Viděl jsi tu lidi rozhánějící rukama, otevírající ústa; ale slyšeti jejich řeči nebylo možná. Vřava byla jakousi potvornou míšeninou křiků, rozmluv, smíchů, tlučení talířů, břinčení sklenic. Hledícímu s vrchu se schodů na sál osvětlený přečetnými plynovými plameny zdálo se to místo jako nějaká fantastická zahrada, zarostlá místo keři a květinami hlavami a lidskými rukami, které se hýbaly kolem světel, okrouhlých stolů pokrytých talířemi a sklenicemi pěnícího se piva.

Janovi bylo nesnadno v té zmatenici najíti svého známého. Toulal se dlouho mezi stolky házeje očima na všecky strany. Konečně ho zahlednul v koutě sedícího při džbánku piva. Porozuměli si očima a Jan nesednuv si nikde, neboť místa ne-

bylo, tak bylo lidmi všecko nabito, vyšel na ulici a za nedlouho potom vytratil se za ním Flichter.

„Listiny ještě neodeslali," pravil, „prohlížel jsem denník."

„Tedy je ukradl někdo jiný."

„Ani to ne. Dověděl jsem se náhodou, že jich žádalo ministerstvo spravedlnosti a odtamtud je pošlou bezpochyby do Krakova."

„A tam by nešlo je dostati? Ať by to stálo cokoliv."

„Myslil jsem již o tom a učinil jsem již jisté kroky, ale nadarmo. Papíry ty nejsou v úřadovně. Dvorní rada Zehnmark je vzal k sobě."

„Dvorní rada Zehnmark?" tázal se živě Jan. Jméno to mu utkvělo v paměti, nedávno je slyšel. Jan nemohl zatajiti své radosti, že se věc tak dobře vyvíjí. Tu mu přišla na mysl sestra a hned si umínil, že skrze ni vykoná to, co chce. Proto při vzpomínce radova jména nemohl se radostí zdržeti.

„Znáte jej, pane?" tázal se Flichter.

„Nikoli; neznám," odpověděl spamatovav se Jan.

„To jest velká osoba. Tam se již nedá nic činiti."

„Pravda."

„Co tedy učiníme?"

„Sám ještě nevím. Musím o tom seznámiti ty, kteří mi záležitosť tu svěřili. Zítra nebo pozítřku budu u vás, pane, a poradíme se, co počíti."

Pravil to k upokojení předtuchy a podezření Flichterova. Nemínil již k němu jíti, byl mu již nepotřebným. Měl jinou cestu, jíž mohl dojíti cíle.

Hned následujícího dne se dověděl o bytu sestřině. Přebývala v nádherném letohrádku v Hitzingu, jejž jí koupil nějaký vlaský boháč. Byla známa pode jménem: goldene Máry von Polen. Její rodového jména nikdo neznal, neboť je přišedši do Vídně byla změnila.

Kolem poledne vyjel Jan do Hitzing a ptal se po zlaté Máry. Ukázali mu na pyšný letohrádek vlaského slohu i šel tam. Švihácký sluha, jejž v předsíni potkal, mu oznámil, že paní jest slába a nikoho nepřijímá. Jan poručil, aby řekl paní, že její bratr přijel a chce se s ní viděti.

Vyzvání to účinkovalo.

Za chvíli vyšel z pokojů sluha a oznamoval, že paní prosí o vstup.

Otevřel dvéře a vpustil Jana do salónku velmi nádherně a elegantně zařízeného. Měkká, perská pohovka stála tu ku pohodlí, stěny a nábytek byly spůsobu perského. Velká zrcadla otáčely věnce jihokrajných květin. Přepychem tím Jan osnul, zarazil se a stal se nesmělým. Postava jeho odražená v zrcadlech zdála se v okolí tom nepřiměřenou. Sluha si vedl daleko lépe nežli on.

Dvéře do druhého pokoje byly otevřeny, sluha mu ukázal, aby tam vešel.

Byla to ložnice Márinčina, všecka naplněna pohovkami s velkými květy na modré půdě. Nábytek byl rovněž modrým atlasem potažen a rámce u zrcadel i stolařské práce na nábytku byly z bílého dřeva mistrně vyřezány s pozlacenými okraji. Na turecké pohovce u okna ležela v bílém průsvitném šatě obyvatelka toho čarovného ústraní.

Jan vešed do pokoje toho zastavil se u dveří, neodvážil se dále vstoupiti; cítil se zaraženým, zahanbeným před sestrou.

Márinka se pozvedla na pohovce a podepřena o loket pohledla na příchozího. Nevěděla, který z bratrů ji navštívil; domýšlela se, že Josef. Objevení Janovo bylo jí překvapením.

„A tos ty?“ tázala se lehce ironicky, „přece jsi sobě na mne vzpomněl. Snad proto, že ode mne něco potřebuješ. Není-liž pravda. Zajisté

se ti špatně daří. Dověděl jsi se, že jsem bohata a proto jsi přišel.“

„Podpory nepotřebuji,“ odpověděl Jan, „mám peníze a jaké také postavení. Jsem advokátem. Přišel jsem do Vídně a dověděv se, že tu jsi, chtěl jsem tě navštíviti. Vidím, že jsem se špatně poradil.“

To řka pohnul sebou jakoby chtěl odejíti. Marie se rychle vzchopila a zadržela jej.

„Odpusť mi,“ pravila, „to trpké uvítání. Mohla jsem se na vás spravedlivě hněvati. Tak jste se mne všickni odřekli.“

„Nevěděli jsme, kde jsi.“

Jak to? Nedostali-liž jste mých listův?“

Jan pokrčil rameny.

„Já alespoň ne.“

„A já jsem byla jista, že se ke mně nechcete znáti. To mi bylo velice nemilo, neboť jsem od vás potřebovala nějakého dobrého slova. Teprve žijíc mezi cizími, jsem poznala, co jest to rodina. Nevím, jak jest to pro vás, muže; ale my ženy potřebujeme rodiny a její nedostatek důtklivě pociťujeme. Vidíš,“ pokračovala, „že mi tu nic neschází, a přece to vše mi ku štěstí nedostačuje. Štěstí mé jest jako květy v té kytici,“ tu ukázala na krásnou kytici v čínském květníku pod lustrem, „stkvěle a dojímavě vypadají, ale nedostává se jim rodné země, místo kořenů mají umělé proutky, na nichž musejí zvadnouti a ti, kteří se jimi chvíli baví a nechají se od nich unášeti, vyhodí je na smetiště. To jest můj život. Ale nemluvmež o tom nyní. Pojď, sedni si tu ke mně a pověz mi, co tam u vás nového? Co dělá matka, otec, Josífek? Jsou-li zdrávi?“

„Otec jest u mne,“ pravil Jan. „S Josefem se málo vídáme, nevím, víš-li, že jest stolařem.“

„Tedy přece?“

„Proti otcově vůli.“

„Kdo ví, neučinil-li lépe. A jak se mu vede?“

„Neprávě zle. Matka jest u něho.“

„Ano, on byl vždy její miláček. Jest jí zajisté u něho dobře. Víš, nejednou mi napadalo jeti k vám, viděti se s vámi, ano měla jsem i chuť vzíti matku k sobě, ale — — —“

Tu se zarazila, hledala slov ku vyjádření toho, co chtěla říci, po chvíli pravila:

„Matka by k tomu jistě nesvolila; jí by se tu snad — — — snad u mne mnoho nelíbilo.“

Po slovech těch upadla ve chmurné a trapné zamyšlení, z něhož však hned vyvázla a znova jej počala obsypávati novými otázkami. Mezi jiným tázala se po Tekle:

„Co se s ní stalo?“

„Nevím. Vdala se bezpochyby, vzala si snad Josefa.“

„Šťastná!“ pravila s povzdechem Marie.

Jana již počaly otázky ty nuditi, rád by již co nejdříve počal řeč o tom, co ho sem vlastně přivedlo; jen že nevěděl, jak počíti. Márinka mu pomohla otázavši se ho, co ho sem do Vídně přivedlo.

„Zájmy advokátské,“ odpověděl rychle, „a to zájmy důležité, na nichž mi mnoho záleží. Vzal jsem na sebe hájení Alfreda. Víš jistě, že jest obžalován.“

„Vím,“ odvětila krátce, jakoby o něm nechtěla mluviti.

„Musím jej vysvoboditi z osudného toho postavení a myslím, že mi v tom pomůžeš.“

„Já?“

„Myslím, že ti není Alfred lhostejný.“

„Možná více, nežli já jemu. Dávno jsme se již rozešli.“

„Ale přece jsi mu za mnohé zavázána díky.“

„Já jemu?“ tázala se a oči její zajiskřily se hněvem.

„Kdyby nebylo jeho, nebyla bys tím, čím dnes jsi.“

Márinka pohledla vyčítavě na Jana a pravila:

„A čím jsem?“

„Oplýváš nadbytkem.“

„To pravda, jsem mu povinna tím, že jsem si přivykla nadbytku, pohodlí, strojení a nedovedla bych se dnes smířiti se skromným životem, vydělávati si chléb; ale právě proto jej proklínám a nenávidím, neboť za ten zářivý, stkvělý život jest mi nyní snášeti ustavičně hanbu a ostudu. Čím pak jsem? Ledajaká švadlí, nádennice může se směle přiznati k tomu, čím jest, já to nemohu říci ani sama před sebou, ale vidím to zřetelně ve tvářích lidských. A chceš ho brániti, toho, který ti zhanobil sestru? To nejsi povinen činiti.“

„Jedná se tu o mé štěstí.“

„Jak může býti tvé štěstí ve spojení s osudem Alfredovým.“

„Alfred má sestru.“

„Baronku Rosenkrancovou.“

„Znal jsem ji již co mladou slečinku.“

„Baronka se vdává za svého synovce.“

„Právě o to mi běží, aby se nevdala, a to se může státi jen tehda, bude-li Alfred zachráněn.“

„A čím já mohu ve věci té pomoci?“

„Velmi mnoho. Alfred se při prvém výslechu vyznal ze všeho, protokol ten jej zničí. Třeba tudíž soudní listiny dostati a změniti přiznání ve prospěch obžalovaného.“

„Jak ti tu mám pomoci?“

„Listiny ty nalézají se nyní v obydlí rady Zehnmarka.“

„Tedy víš o tom, že znám radu?“ tázala

se pronikajíc jej důkladným zrakem a tvář její se zamračila, „a proto jsi přišel. Jinak bys se ke mně byl neznal — — — Ha, toť ukrutno! Býti po celý život jen nástrojem lidí.“

Vrhla se všecka rozčilena na pohovku a lomila rukama. Tvář její měla v té chvíli výraz strašného bolu a zoufalství. Jan sklopil oči, mlčel chvíli a potom chtěje něco říci ku svému ospravedlnění počal jí mluviti o své bratrské náklonnosti, o okolnostech, které mu nedovolovaly spíše k ní přijíti; ale prudce mu vskočila do řeči:

„Ustaň,“ pravila, „nenuť se ku lži. Nechci tomu. Mne neošidíš. A sobě tím jen zadáváš na cti. Nechtěj, abych místo lítosti tebou pohrdala. Nemáš potřebí přede mnou se přetvařovati, i bez toho učiním, co chceš; jde-li tu, jak pravíš, o tvé štěstí. Bude mi to nejméně útěchou, že budeš míti jaký taký prospěch z té sestry, jíž se před lidmi odříkáš; že má hanba ti přinese štěstí.“

„Márinko, křivdíš mi, soudíš-li, že — —“

„Dost o tom. Jakých listin tedy potřebuješ?“

„Soudních akt v záležitosti Alfredově. Dozvěděl jsem se, že je vzal rada k sobě. Potřebuji jich na několik dní, ale aby on o tom nevěděl.“

„Dobrá. Zítra o této hodině budou ty listiny u mne. Na shledanou.“

Jan chtěl ku vyplnění a udržení se v bratrské úloze ještě nějaký čas počkati; ale Márinka jej od toho vysvobodila. Jeho přítomnosť ji rozhořčovala a dráždila. Zazvonila na sluhu a poručila si snídaní. Janovi nezbývalo nežli opustiti sestru.

Po jeho odchodu vrhla sebou zlatovlasá Máry na pohovku a vypukla v hlasitý, zoufalý pláč. Divná žena, divny jsou tajnosti její srdce. Za stkvosty, brillanty a zlato dala to, po čem nyní tesknila, a plakala uprostřed brillantův a zlata.

Žádala si zlata jako frygijský boháč, i jak on uprostřed zlata umírala hladem; byl to hlad srdce, jež toužilo po vřelém citu, stálé přízni a nemohlo se toho dožebrati, a proto plakala. Tou dobou Jan pln nejlepší naděje, nepochybuje již o provedení svého plánu mířil ku baronce, aby jí přinesl podmínky, za nichž by mohl bratra zachrániti. Baronka právě snídala, když jí doručili navštívenku Janovu. Oto, její zaslíbený, byl právě u ní. Zůstavila jej o samotě a šla do salónu přivítat hosta.

Porada trvala dosti dlouho. Oto pro ukrácení chvíle si prohlížel časopisy, noviny, a nemohl se baronky dočkati. Nudil se a byl nespokojen. Již chtěl dlouhou tou osamělostí uražen odejíti, když hraběnka vešla. Oto zapomněl výčitky, jež jí chtěl učiniti a znepokojen tázal se: „Co se stalo? Kdo to byl u tebe? Snad ne někdo od Alfreda?“

„Advokát, jemuž jsem svěřila obranu Alfreda.“

„A což?“

„Přislíbil ho hájiti.“

„A to tě tak rozčililo? Nerozumím ti.“

„Udal mi podmínky, za kterých by mohl obranu přijati.“

„Jaké podmínky? Chtěl asi báječné peníze.“

„Peníze ne; ale báječnou žádosť. Žádá za to mé ruky.“

„Zbláznil se snad?“ tázal se rozhořčený Oto. „Dovolíš mi, abych toho blázna za tu nestydatosť potrestal.“

„Nesmíme si s ním zahrávati. Jest to had, před nímž třeba utíkati, není-li ho možná jinak zabiti.“

„Ale kterak se mohl osměliti něco takého od tebe žádati. Či zavdala jsi mu snad k tomu příčinu?“

„Znal mne již děckem, býval v domě našem ja-

kožto Alfredův přítel. Mou upřímnost si špatně vykládal a odtud si dělal jakási práva na mou lásku.“

„A neporučila-li jsi jej za to vyhoditi ze dveří?“

„Víš, že tu běží o zachránění cti Alfredovy. V každém listě prosí, zapřísahá mne, abych jej zachránila. Já ho nemohu zůstaviti bez pomoci. Za každou cenu jej musím zachrániti.“

„A jsi odhodlána státi se ženou ledajakého ošemetníka?“ — tázal se ironicky, „a to by bylo znamenito!“

„Ne, to není možná. Ale poraď mi, co mám činiti?“

„Což nejsou jiní advokáti?“

„Byla jsem u několika nejsběhlejších. Jedni se nechtěli záležitosti docela ujati, a druzí mi neslibovali mnoho naděje. Ten jediný mi přislíbil na jisto, že jej obhájí.“

„Kdo nám za to ručí?“

„Musí býti jist, neboť nežádá vyplnění podmínek s mé strany dříve, nežli až bratr bude svoboden.“

„Je-li tomu tak, tedy musíš svoliti.“

„Jíti za něj?“

„Kdož o tom povídá? Jen přivoliti k jeho podmínkám. A jak mile bude bratr svoboden, nikdo tě přec nepřinutí, abys dostála slovu. Zaplatí se mu dobře a bude konec.“

Baronka pohledla na svého zaslíbeného divným okem. Návrh jeho byl v skutku dobrý, ale stavěl jej velmi nízko v očích její. Člověk, který tak málo si vážil svých povinností, ztratil u ní úcty. Při tom při všem však si umínila těžiti z rady jeho a poslala pro Jana. Mělo to býti znamením, že přistupuje k jeho podmínkám.

Jan se druhého dne dostavil s listinami.

Helena ho čekala ve svém pokoji; byla k němu upřímna, sladka, nutila se i ku projevení náklonnosti své k němu, aby utlumila jeho podezření. Jan jí vysvětlil, jak míní bratra hájiti, ukázal jí první protokol, který rozhodně dokazoval vinu obžalovaného jeho vyznáním a vlastnoručním podpisem.

„Dostal jsem se k listinám těm cestou nevelmi čistou," pravil Jan; „vešel jsem v rozpor se svým svědomím i se zákonníkem, dopustil jsem se krádeže akt a jejich zfalšování a to vše jsem učinil pro vás, paní. Nezalekl jsem se a neupustil od ničeho, bych vám, paní, dokázal, jak vysoko si vážím štěstí, státi se vaším manželem. Sděluji vám však, paní, již předem, že nemíníte-li mi opravdu ruku svou dáti, chcete-li mne jen klamati, abyste zachránila bratra, tedy odstupte raději v čas, neboť potom od svých práv neustoupím."

„Dala jsem vám, pane, slovo, a na to můžete spoléhati."

„Mohu jakožto člověk; ale jakožto advokát potřebuji jistější záruky."

„Jakou záruku, pane, chcete? Což mi, pane, nevěříte?" tázala se hrdě.

Jan pokrčil pochybně rameny a řekl:

„Dosud na kolik vím, nerozešla jste se, paní, s tím, jejž nazývají vaším zaslíbeným. Dnes byl ještě u vás, paní. To mne učinilo nedůvěřivým."

„Třeba mi k tomu jistého času, abych se s ním mohla rozejíti."

„Proč? Láska sesterská dostačí úplně k omluvení toho vašeho kroku, paní. Ostatně mnoho tím, paní, neztratíte, ten člověk vás nemiluje. Kdysi možná miloval, když jste byla, paní, ženou jiného, dnes ne!"

„Odkud o tom víte, pane?"

„Mám důkazy. Na Singerstrasse v domě p

čís. 6. v druhém patře, dvéře 16., má milenku Adélu Majerhofovou, o tom se můžete, paní, přesvědčiti. S vámi se chtěl oženiti hlavně pro peníze.“

Helena se kousla do rtův a stáhla v poňurém zamyšlení obočí. Slova Janova poranila její pýchu a vlastní lásku. Rozvažovala o jednání Otově, a počala nyní v něm odkrývati množství zvláštností, které se zdály potvrzovati to, co Jan pravil. Přede vším si připomněla jednu okolnost, jíž si dříve zcela nevšímla, a hlavně, že ji měl Oto velmi málo ku zachránění bratra, ano, byly i chvíle, kdy ji z toho patrně zrazoval. Tehda se tomu divila, nepochopovala, jak mohl býti tak lhostejným ku věci, která se jí týkala a mohla ji zhanobiti. Přičítala to velké lásce Otonově, omlouvala ho tím, že jí chtěl tím dokázati, jak velice ji miluje, že by si ji vzal i pohaněnou bratrovou vinou za manželku. Nyní při světle, které jí rozžhal Jan, spatřila tu záležitost jinak. Otonovi běželo o majetek Alfredův, který v případě jeho odsouzení byl by mu připadl. To ji rozhořčilo. Předsevzala si s Otonem učiniti všemu konec a mohla s čistým svědomím Jana ujistiti, že se za Otona nevdá. Na vyplnění druhé části slibu však nyní nemyslila.

Jan se zdál myšlénky její části a jakoby odpovídal, pokračoval:

„Přerušení vaše se zaslíbeným mi ještě nezaručuje, že budete paní mou. Mohl bych pro jistotu žádati od vás, paní, jakožto záruky jisté značné částky, ku př. polovice vašeho jmění. Ale já nežádám lásky vaší, paní, pro peníze, i největší poklady by mi nenahradily to, co bych ztratil. Nežádám toho od vás, paní, chci jen a raději prosím, byste mi paní tento lístek přepsala a podepsala.“

Tu jí podal malý lístek, na němž bylo napsáno několiv řádkův.

„Co jest toto?“ tázala se Helena prohlížejíc lístek.

„Jest to list, který jakobyste, paní, psala jednomu ze soudních úředníků navrhujíc mu ukradení protokolův a slibovala mu za to znamenitou odměnu. Úředník se jmenuje Flichter, Josef Flichter a jeho pomocník Jan Rüben.“

„Já těch lidí neznám.“

„To nic nedělá. Já je znám. Od nich jsem listiny ty dostal.“

„K čemu potřebujete, pane, můj list?“

„Bude svědčiti, kdyby toho byla potřeba, že já jsem nespáchal krádež těch listin, ale vy, paní, že jste to udělala. List ten zároveň s těmi původními akty bude u mne. Kdyby se vám, paní, nechtělo dostáti podmínkám naší smlouvy, budou akta i list dodány soudu, bratr váš, paní, bude souzen znova, a vy přivedena k odpovědnosti jako společnice. Neblouzněte pak, paní, o naději v útěk. Dokud se sňatek náš neodbude, budete vy, paní, i váš bratr přísně střeženi, o to já se postarám.“

„S jak ďábelskou prohnaností jste, pane, osnoval plán ku naší zhoubě!“ pravila Helena vidouc se tak poraženou a zničenou prozřetelností advokátovou.

„To není mou vinou, paní. Chtěl bych přece i bez toho všeho vyznati vám svou lásku a žádati o vaši ruku. Ale tehda byste mi otevřela dvéře a poručila mne jako psa vyhoditi. Musím si tedy dobývati násilím, úskokem, zasloužiti prací ano i zločinem to štěstí, jehož může jiný dosíci beze zásluh, bez mozolův. Ostatně,“ dodal po chvíli již chladněji, „neměla-li jste, paní, úmysl nedostáti danému slovu, nemusí vás má opatrnosť lekati. Akta i list ten po sňatku se zničí.“

Helena naslouchala slovům jeho sedíc u stolu

s obličejem ukrytým ve dlaních; neslyšela z toho však mnoho jsouc zaujata vlastními myšlénkami, jež v té chvíli v chaotickém víru bouřily u prostřed nejprotivnějších sobě citův. Strašný boj trpěla baronka. Pýcha rodová a náklonnosť ku bratrovi, obava o jeho život a odpor k Janovi, sápaly po sobě její srdce a vyvolávaly vždy nová předsevzetí. Jan ji důkladně pozoroval, z pohybů její odhadnul, co se v duši její dělo a očekával výsledku rozmýšlení. Snad proto, že jej chtěl uspíšiti, snad že o něm vůbec pochyboval, neozval se již, nenaléhal na odpověď; jen flegmaticky, pomalu sbíral listiny, ukládal, pořádal a chystal se k odchodu.

Baronka spatřivši to vzchopila se a přistoupivši s odhodlaností k němu, pravila:

„Dejte sem, pane, ten list, napíšu jej.“

Jan jí podal papír.

Utrápena, unavena jako po strašné nemoci sedla baronka ke stolu a počala psáti. Jan stoje vedlé ní hleděl na ni pln radosti a spokojenosti, ve tváři jeho bylo znáti jisté rozčilení, jemnosť, již obličeji dodává cit. Vida se tak blízkým majitelem ženy, jež tak silnou vášeň v srdci jeho dovedla roznítiti, cítil se svým štěstím zrovna hloupým a pomateným. Cit ten spůsobil jakýsi nelad v jeho organismu, následkem teplých paprsků ledovatá povaha jeho se roztájela. Ústa Janova se mocně chvěla, oči prosebně, dojímavě pohlížely na baronku. Několikráte k ní vztáhnul ruku a přistoupil blíže, chtěl něco říci a nemohl se odhodlati. Konečně se k ní přiblížil, kleknul a obsypávaje ruku její polibky ozval se:

„Odpusť mi, Heleno, že se tak ošklivým spůsobem domáhám tvé lásky. Činím to proto, že tě miluji.“

„Dovolte, pane, abych mohla psáti,“ pravila

odstrkujíc jej chladně s pohledem, v němž bylo znáti odpor a pohrdání.

„Nebuď tak ukrutnou," prosil Jan, „dej mi třeba z lítosti, třeba jak almužnu drobet té lásky, k níž jsem si takým namaháním dobyl práva."

„Co chcete ode mne, pane?" tázala se netrpělivě.

„Chci z tvých očí vyčísti, že mne ne nenávidíš."

„Vždyť budu vaší ženou, pane. Což vám to nedostačuje? Více ode mne, pane, nežádejte. Jest to již nad mé síly — — —"

IX.

Ku dni 25. května bylo určeno poslední soudní sezení v záležitosti Alfreda Stolze, obžalovaného z úkladné vraždy otce. Jan uspořádal všecko tak, že vysvobození jeho bylo více nežli pravděpodobným. Běželo mu ještě o odstranění svědectví otcova, jehož přiznání mohlo celou věc splésti. Jan soudil, že v tom ohledu nebude míti velkých obtíží, že otec se dosti snadno poddá a odvolá to, co dříve před soudem vyznal a proto teprve několik neděl před processem počal s ním o tom řeč. Ale padl na odpor, jakého se nikdy nenadál. Starý nechtěl o odvolání svědectví ani slyšeti.

„Co jsem řekl, jest svatá pravda a odvolati toho nemíním," odpověděl synu rozhodně. „Jak bych se mohl odvážiti zapírati před soudem to, co jsem pověděl a nač jsem byl hotov přísahati."

„Jak, jak," opakoval rozkvašený syn, „což se to tak nestává, že svědek něco poví a pak to odvolá."

„Já k tomu nejsem schopen," pravil Dylský s jistou hrdostí, „neprávě svědčiti neumím."

„No," bručel si syn mezi zuby, „toho nemůžete právě tvrditi."

„Co tím chceš říci?“ tázal se Dylský pronikaje syna bádavým zrakem.

Jan se bavil pokojně šňůrkou svého nočního svrchníku a nepomaten docela naléhavou otázkou otcovou, odpověděl flegmaticky:

„To, že jste nebyl vždy tak spanilomyslným, otče.“

„A to mi povídáš ty, Jene, ty? Dopustil-li jsem se něčeho podobného, tož jen k vašemu štěstí; starostí o budoucnost vaši spáchal jsem čin, který mi nyní vyčítáš. Ale abych křivopřísahal k obraně zlého syna, který nešetřil nejsvětějšího citu, k tomu mne nepřemluvíš. Ovšem že budu svědčiti, budu k tomu naléhati, aby tak ukrutný zločin neušel trestu. Svědče proti otcovrahu jako mstitel ve jménu všech rodičů budu vystupovati, kteří trpí od svých dětí, a trest ten budiž jim poučením.“

„Co jest vám, otče, do toho, co kdo dělá a jak kdo dělá. Nejlépe když si každý hledí svého.“

„Taká věc se týká všech; tu se cítí lidskost vůbec takým zločinem uraženou. Taký zločin musí býti potrestán.“

„Toho si přece, otče, nemůžete přáti,“ pravil Jan s jedovatým suchým smíchem.

„Proč? Jakožto otec musím se zlobiti na tak zlého syna.“

„Může býti. Ale jakožto otec advokátův musíte si, otče, přáti, aby syn ten byl očistěn, neboť já ho hájím.“

„Budeš ho hájiti, neboť tvá povinnost ti to přikazuje, jakmile si tě vybral za svého advokáta. Ale nikdo ti to nebude míti za zlé, neobhájíš-li ho. Jsou zločiny, které nezasluhují lítosti. Ty již obecné mínění odsoudilo dříve, nežli vynesl soud svůj výrok. To ti tedy nespůsobí hanby.“

„Ale když vám, otče, pravím," pravil Jan vážně a zvednuv se ze stolice stál zrovna u otce, „že od processu toho záleží mé štěstí, i tehda budete, otče, svědčiti?"

„Jaké štěstí?" tázal se Dylský zmatený tou zprávou, která podkopávala jeho nezlomné předsevzetí, zahleděl se na syna chtěje z tváři jeho vyčísti, neklame-li ho a opětoval otázku: „Jaké štěstí?"

„Toho ještě dnes říci nemohu. Jen to vám, otče, pravím, že jest to pro mne nejdůležitější process, a prohrám-li jej, ztratím to, co si pokládám za největší štěstí tohoto světa. O tom můžete věděti. Více nepovím. Chcete-li mne, otče, mravně zabiti, můžete svědčiti, jak chcete."

To řka vyšel do druhého pokoje zůstaviv otce v nesnázích. To, co od syna uslyšel, pomátlo otci hlavu. Nemohl pochybovati, že to, co Jan pravil, jakkoli nejasno a záhadno, jest pravdivo, že musí býti nějaký nejasný poměr mezi processem Alfredovým a ním, když mu tak záleží na obhájení jeho. Tu by arci musel odvolati svědectví, které mohlo obžalovaného zničiti. Se druhé strany mu to zase nedovolovalo svědomí. Zdálo se mu, že by se dopustil strašného zločinu proti všem otcům, kdyby pomáhal hájiti tak strašného činu synova, hájení se mu zdálo podílem ve zločinu. Svědomí jeho bylo tudíž na rozcestí a otálelo, kterou cestou se dáti. Nemohl se rozhodnouti. Jeho prvotné předsevzetí však vystoupiti proti zločinci vždy více bledlo a sláblo v něm, a jakkoli se k tomu určitě neodhodlal, byl již přece nakloněn jednati dle rady synovy.

Jan byl tím jist a proto pokojně čekal dne soudního přelíčení. Měl zcela právo věřiti ve výhru.

Přišel den 25. května. Soudní sál byl opět tak naplněn jako za processu hraběnky S. Soud-

cové vážně vešli na estradu a zaujali svá místa kolem zeleného stolu; přivedli obžalovaného se stráží a prokurátor počal obžalobu. Sebral všecka svědectví, sestavil je neobyčejně dovedně a logicky a dokázal z nich zločin obviněného. K tomu obžalovaný s lehkým odstínem pohrdavé pýchy odpověděl, že výčitka zločinu se mu zdá tak nespravedlivou, že háje sebe by si zadal. Měl jen za nevyhnutelné, něco soudu vysvětliti a jmenovitě, že v době, kdy byl zločin spáchán, on byl ve Vídni. Odvolával se ku svědectví jisté dámy Ernestiny Schönové, jižto nazval svou přítelkyní a která, jak bylo snadno možná z omluvy obžalovaného se domysliti, byla jeho milenkou. Ta dáma zároveň se svou komornou měly svědčiti, že té noci byl obžalovaný v její bytu na Rotenturmstrasse. Dále pravil obviněný, že se o otcově smrti dověděl teprve ve vězení. Tím omluvu svou skončil zůstavuje ostatní advokátovi.

Počal výslech svědkův. Starý sluha nebožtíka peněžníka vyznal, že večer Alfred skutečně přišel neočekávaně z Vídně v úmyslu, jak pravil, odprositi rozhněvaného otce, že sliboval docela napraviti svůj život a spokojiti se skromnou měsíční podporou, již mu měl otec určiti, a dáti se do práce. O tom o všem dověděl se sluha od svého starého pána, když ho přišel svlékat.

„Panu Alfredovi," pokračoval svědek, „poručil pán ustlati ve třetím pokoji, který jsme ode dávna jmenovali dětským. Já jsem spal v předpokoji. O půlnoci na mne pán zazvonil, poručil si sklenici vody, — pravil, že nemůže spáti, že jest jaksi nespokojen. Poseděl jsem s ním nějakou chvíli, a vida, že usnul, vytratil jsem se po prstech z pokoje a ulehnul. Byl jsem unaven a spal jsem tvrdě. Ve snu se mi zdálo, že slyším jakési šu-

stění a ruch v pánově pokoji, ano zdálo se mi též, že mne volal; ale probuditi jsem se nemohl, a ráno probudiv se měl jsem to všecko za sen. Teprve vešed do pokoje a spatřiv pána bez sebe přesvědčil jsem se, že to nebyl sen. Pán mne jistě musil volati; myslil jsem, že umřel byv raněn mrtvicí, že když se mu udělalo špatně, volal o pomoc, a nemaje pomoci, že skonal. Hned jsem běžel do dětského pokoje zbudit pana Alfreda, a otázati se ho, nemělo-li by se poslati pro lékaře, není-li snad ještě zachránění možno. Pan Alfred tam nebyl. Lůžko jsem našel nedotknuté, žádné stopy, že by tam byl kdo noclehoval, nebylo, tak že se mi v prvém okamžiku zdálo, že i to byl sen, že pan Alfred přijel. Tak jsem byl dojat pánovou smrtí, tak hloupý, že jsem opravdu nevěděl, co jest sen a co skutečnosť. Teprve po chvíli se mi podařilo se vzpamatovati, vzpomněl jsem si, že pan Alfred skutečně byl a noclehoval v domě, a nepřítomnosť jeho jsem si vysvětloval tím, že možná sám první spozoroval nebezpečný stav otcův a šel pro lékaře. Proto jsem se bál zůstaviti dům bez dohlídky a zůstal jsem při svém pánu. Ale když několik hodin uběhlo a nešel ani pan Alfred, ani lékař, šel jsem sám pro fysika místního, který bydlil vedlé nás a přivedl jsem jej s sebou. Lékař prohledl ležícího na lůžku, potřásl hlavou a pravil, že nemá naděje. Otázal se mne ještě něco a potom přivedl policii i úřad. Sepsali se mnou protokol, v němž jsem udal, což i nyní vypravuju, a potom mne uvěznili."

Tu se starý sluha hlasitě rozplakal. Pláč byl tak upřímný, srdečný, tak hluboce dojímavý, že výmluvně svědčil o svědkově nevinnosti. Zločin se nevzmůže nikdy k tak srdečnému pláči, jen člověk rozlítostněný nespravedlivým podezříváním

mohl tak plakati. Slova starého jakož i jeho pláč učinily velký dojem na soudce a obecenstvo. Proto také, když advokát povstal a suchým, bezezvučným hlasem svědka napomínal, aby přestal hráti komedii a odpovídal raději k jeho otázkám, rozlehl se po sále ruch nespokojenosti. Advokát toho nedbal a tázal se svědka ironicky:

„Tedy nevíte, proč vás uvěznili? Já vám to vysvětlím. Zde soud jest přesvědčen, že vy nejlépe můžete věděti, kdo zločin spáchal a že se vám to snad ve vězení konečně objasní, zdálo-li se vám to, že v době smrti starého pána byl syn jeho v Krakově. Ze všeho jde na jevo, že to byl jen sen, a spíše vymyšlený, abyste se zbyl podezření.“

Stařec pohledl na advokáta pevně, upřímně a pravil slavně:

„Nehanobím ani nežaluji nikoho; pověděl jsem svatou pravdu. Pán Bůh, který nás slyší, ví, kdo jest vinen.“

Předseda soudu napomenul advokáta, že není jeho věcí vyjadřovati smýšlení a jednání soudcův, vyvracování námitek že náleží do obrany, jíž bude moci počíti po dokončení výslechu, že se nyní může jen svědků vyptávati.

„Otázky jsou zbytečny,“ odpověděl advokát. „To, co svědek pověděl, dostatečně dokazuje, jak malomocno a bezpodstatno jest podezření, jímž se snažili obžalovaného obviňovati. V hájení svém budu míti příležitost, uvésti ze své advokátské praxe podobný případ, v němž žalující svědek byl uznán sám za zločince.“

„To se během přelíčení ukáže. Což jiných otázek ku svědkům, pane, nemáte?“

„Nemám.“

Předseda zazvonil a poručil přivésti druhého svědka. Byl jím knihvedoucí, též od mnohonácte

let pracující v úřadovně peněžníka Stolze a těšící se jeho důvěře. Pověděl to, co jsme již dříve pověděli. Advokát rovněž neuznával potřeby něco se ho tázati, upozornil jen soudce, že knihvedoucí měl klíč od pokladny a vedl účty; že účty ty měly býti po několika dnech uzavřeny, že by v nich byl peněžník nalezl velký schodek. To smrť jeho urychlilo.

Předseda mu k tomu odpověděl, že prohledávající sudí důkladně knihy propátral, jakož i stav pokladny, a že nalezl vše v nejlepším pořádku, že výčitka, týkající se účastenství knihvedoucího a sluhy ve zločinu dosud se ukázala úplně bezpodstatnou. Mimo to nepřistoupil soud k náhledu prokurátorovu ohledně přísahy těch dvou svědkův. Bylo to důležito. Výpovědi jejich měly totiž velké důležitosti a obžalovanému nepřitížilo se tím pranic. Nejdůležitější byla arci výpověď svědka třetího, Janova otce. Od jeho výroku záleželo potvrzení nebo zneuznání výroků dřívějších. Obecenstvo s napnutím a zvědavostí očekávalo jeho příchodu, a když jej přivedli, nastalo velebné ticho.

Po ukončení obyčejných formálností napomenul prokurátor svědka, aby vyznal úplnou pravdu, nebo od jeho výroku záleží, bude-li obžalovaný trestán nebo svobodně propuštěn. Upozornil jej na odpovědnosť před Bohem a soudem, kdyby nechaje se unésti nějakými ohledy svědčil falešně. Předmluva ta, rovněž jako slavnostní přísné počínání všeho shromáždění, učinila na Dylského velký dojem, naplnila jej svatou bázní, zapomněl na napomínání synovo, na jeho hrozbu a když se ho soudce otázal: viděl-li večer několik hodin před smrtí peněžníkovou syna jeho v Krakově — odpověděl:

„Viděl.“

Jan sebou náhle na sedadle trhnul, zmačkal

papír, který právě držel v ruce a vrhl na otce bleskem sršící pohled. Slovo otcovo zničilo všecky jeho naděje; věc, kterou měl za vyhranou, počala se nyní chvěti, výrok otcův mohl ji úplně zkaziti. Jan hledal v hlavě spůsobu, kterak by tomu zabránil.

„Povězte nám, pane, o tom něco důkladnějšího, podrobnějšího. Kde jste, pane, viděl obžalovaného, které chvíle a co, pane, o věci té soudíte?“

Dylský pověděl vše, co a jak viděl, neopominul žádné podrobnosti, ani nezamlčel o onom zmatení a ustoupnutí Alfredově, když se na schodech potkali.

Výpovědi jeho měly velkou důležitost; prokurator tudíž navrhl, aby svědek přísahal.

Advokát rychle povstal a odporoval tomu.

„Jaké máte k tomu důvody?“ tázal se předseda.

„Svědek nemůže přísahati především proto, že se může ještě dokázati, že jest spoluvinníkem těch, v jejichž prospěch svědčí; za druhé, že již byl několikráte pro různá provinění trestán, o čemž nic neřekl, a za třetí, co též zamlčel, byl obžalován ze zločinu a odseděl vazbu ve zdejším vězení, a ačkoliv nebyl potrestán, byl přece puštěn jen pro nedostatek důkazův.“

Když skončil, zavládlo v sále trapné ticho, udivení zamknulo všem přítomným ústa.

Všickni věděli, že svědek byl otcem mluvícího; okolnost ta spůsobila bezpochyby u soudců, že zapomněli dokázati věrohodnost a nevinnost svědka, nikomu ani nenapadlo podezřívati otce obhajcova z nějakých trestuhodných přestupkův. A tu najednou slyšeli obžalobu naň a to z úst vlastního jeho syna. Byl to případ neobyčejný, soudy ho ještě nezkusily, proto též všickni zaraženi a udiveni oněměli, a s hrůzou upřeli oči na

zamračenou poňurou tvář advokátovu, který stál nepohnut, chladný a nestydatě pokojně utkvěl očima na sudím.

Ale nejstrašnější pohled poskytoval sám Dylský. Hleděl na syna jako bez ducha, zdivočile, zdálo se, že oči jeho podběhlé krví chtějí z důlku vyskočiti, že rozcuchaný vlas vstal na hlavě zděšením nad tak ohavným synovým činem. Nemohl uvěřiti tomu, co viděl, co slyšel, zdálo se mu to nemožným. Mysl jeho se namáhala vysvětliti si to strašné překvapení, jež jej potkalo, a od napnutí mysli vystoupily žíly na čele jeho jako provazy a tvář jeho měla barvu ohnivého rubínu. Ustrnutí odňalo mu pohyb i řeč.

Teprve, když se ho předseda otázal: co by mohl proti těm výčitkám namítati, trhnul sebou jako dotknutý bleskem a svalil se se hřmotem k zemi.

V sále povstal zmatek; hluk rozhořčení nad ohavným skutkem advokátovým vzmáhal se ve hlasité výhrůžky a kletby. Soudcové zapomněli na záležitost i na zločince, kterého souditi měli. Jiný, strašnější zločin odbýval se jim před očima, pro nějž však trestní řád neměl paragrafu. Zločinec stál bez pohnutí.

Několik osob přiskočilo zvednout padlého. Vynesli jej ze sálu.

Jan se ani neobrátil, ani sebou nepohnul, jakoby to vše neviděl. Stál osaměle, nepohnutě jako černý sloup; jeho pokojnosť a chladnokrevnosť činily dojem strašný. Bylo něco děsivého, pekelného v tom klidu člověka, po nejsvětějších citech šlapajícího. Příroda lidská musila se k takému zneuctění práv svých rozhorliti. Proti zločinu obhajcovu zločin obžalovaného se zmenšil. Zločince toho však nebylo možná přivésti za mříže a přese všecko rozhořčení bylo soudcům vrátiti

se ku pokračování u věci a odešli se poradit o námitce obhajcově.

Po několika minutách se vrátili a oznámili, že soud propátrav věc nemíní Jiřího Dylského nutiti ku přísaze. Byla to strašná nevyhnutelnost, že soudcům bylo přijati nelidský návrh zločince; písmo práva toho vyžadovalo!

Přelíčení trvalo ještě několik hodin a obžalovaný ze zločinu otcovraždy Alfred Stolz nebyl za vinna uznán.

Jan své dokázal.

V době, když se to dělo v soudní síni, venku obklopila tlupa lidí starého Dylského, ležícího tu bez vědomí; přišlo několik lékařů, kteří se náhodou nalézali v soudní síni, pustili mu krví, třeli, křísili ho; ale nedodělali se u něho ducha.

„Třeba odvezti jej domu," pravil lékař.

„Kdož ví, kde bydlí," ozval se kdosi.

„Já vím," odpověděl jiný. „V domě peněžníkově."

„Již tam nebydlí. Bydlil od nějakého času u syna."

„Třeba tam jej zavezem," pravil lékař, „bude potřebovati pečlivého ošetřování."

„U syna ho jistě nenalezne."

„Taký syn — kéž by se tací nerodili."

„Byl by s to jej zabíti. Jest horší zbojníka. Lépe dáti jej do nemocnice."

„Ano, nejlépe do nemocnice. Tam bude míti pohodlí."

„A nebude viděti syna, to mu pomůže též k uzdravení."

Poslali pro vozku a zavezli Dylského do nemocnice. Tam se opět namáhali, přivésti jej ku vědomí; ale marně. Ležel bez sebe, s očima v sloup obrácenýma, jako čerstvě vystydlé železo

zsinalý a tuhý. Choří v nemocnici dověděvše se hned o příčině mrtvice, obklopili starce starostlivě a soustrastně.

„Nebude z něho nic," pravil jeden.

„Snad lépe," pravili jiní, „nebude alespoň viděti milého synáčka. Jaký by to byl život."

Ty a jim podobné řeči měli kolem lůžka, na němž odpočíval člověk, snad již mrtvola. Lékaři již o uzdravení jeho pochybovali, ale přec nepřestali všemi prostředky se namáhati, aby jej přivedli k životu. Konečně po dvou hodinách dal nemocný těžkým oddechem známku života. Pomalu přicházel k sobě, oči nabývaly výrazu, tvář se vracela k obyčejné barvě. K ránu již promluvil a mohl se pozvednouti na lůžku; ale sebevědomí se ještě nevrátilo. Nemocný blouznil, mluvil něco nesouvislého. Při tom jevil jistou lekavost a nepokoj. Trhal sebou ustrašený, blížil-li se někdo a třásl se i tlačil do kouta, prose snažně, aby mu nic nečinil.

V tom stavu jej nalezl Josef, který dověděv se o celé události, neboť příhoda ta rozletěla se po všem městě a všude o ní mluvili — přiběhl zároveň se ženou a s matkou do nemocnice. Nemocný je poznal; ale třásl se před nimi, odprošoval je sepjatýma rukama, žádaje, aby mu nekřivdili. A když se k němu přiblížil Josef, aby ho upokojil a promluvil k němu, starý jej poslouchal pokorně, nesměle jako malé děcko, které něco vyvede a bojí se trestu i chtěl mu líbati ruce a jej odprošovati.

Bylo to zdětinění, které následovalo po ochabnutí mozkových nervů. Lékaři pravili, že stav ten se již nezmění, že tak může nemocný dlouho ještě žíti; ale že sebevědomí nenabude docela.

Nebylo tedy, proč by zůstával déle v nemoc-

nici. Nepotřeboval již léků, jen pečlivého ošetřování; proto jej vzal Josef k sobě.

Neodporoval nijak, nechal s sebou dělati vše jako děcko a jako s děckem bylo s ním třeba zacházeti, krmiti jej, oblékati, voditi. Činilo to ukrutně nepříjemný dojem, hleděti na člověka, jejž znali dříve silami oplývajícího, rázného, chytrého a čilého, nyní malomocného a paměti zbaveného. Poznával sice všecky, i dávnější své známé, mluvil s nimi o všedních věcech, ale z toho, co se stalo dříve, nepamatoval pranic, zvláště nevěděl nic o strašném výstupu v soudní síni. Bylo to pro něho snad štěstím. Na Jana si nikdy nevzpomněl, a když se o něm jednou náhodou kdosi zmínil, a tázal se ho, nehleděl-li ho těžce provinilý syn odprositi, odpověděl starý lhostejně a pokojně:

„Odprositi, a zač? Že jsem jej vychoval? To byla má povinnosť, připravil jsem jej k životu, ať pracuje jak otec — může se státi pánem, velkým pánem. Já jsem učinil vše, co náleželo.“

Náhle se zarazil, položil si prst na čelo, jakoby si chtěl něco připomněti a potom pravil:

„Pravda, ne vše, zapomněl jsem učiti jej otčenáši — a — — a čemu ještě — a čtvrtému přikázání; nebylo k tomu jaksi nikdy času, byl jsem vždy tak zaměstnán, a to bylo důležito, velmi důležito, a zcela jsem na to zapomněl. Jak jej potkáte, připomeňte mu to; jest to důležito, bude mu to prospěšno.“

A pro lepší upamatování vyňal kousek papíru, naslinil tužku a napsal na něm čtverku, velkou čtverku.

„Dejte mu to,“ řekl, „a ať to neztratí, jest to talisman, ten přináší štěstí.“

To bylo pouze jednou, kdy mluvil o Janovi. Od té doby o něm již nikdy nevzpomněl, a nikdo

se též neopovážil o tom mu vzpomínati. Stařec byl šťasten ve svém nevědomí, žil pohodlně, jedl chutě, tloustl a bavil se vyřezáváním rozmanitých hraček pro Josefovy dítky. Děti si jej velmi oblíbily a on se zaměstnával nejraději s nimi. Sešly se tu stejné rozumy; malomocné a nerozumné stáří hrálo si s nevyvinutými ještě dítkami a rozuměly si vzájemně dobře i bavily se znamenitě. Obyčejně seděl starý Dylský na zemi mezi dětmi uprostřed rozházených hraček. Tu s nimi stavěl domky nebo budky z listů, tu pouštěl mýdlové bubliny, jindy zase stál čtvermo, dělaje slona nebo koně a malé dítky seděly na jeho zádech a volaly: hyje!

Jednou si hráli na vojnu, rozestavili na zemi figurky, které byl starý Dylský z lípového dřeva vyřezal a pomaloval, a počali na ně stříleti dřevěnými kuličkami. Malý Gabriel byl z toho velmi potěšen, běhal po světnici za kulemi, házel jimi po figurkách a svalila-li se která, tleskal radostí rukama a volal: Bác! a vyvolával figurky dle jména: to kaprál, to král, to jenerál.

„A kdo to jest?“ tázal se Dylský ukazuje na větší figurku, která stála nedotknuta.

„To je jenerál.“

„Ale jest větší nežli král.“

„No, to jest tatí krále,“ a mířil na figurku. Ale Dylský jej zadržel a pravil přísně, hrozivě.

„Otce nesmíš bíti, rozumíš? To jest hřích. Strašný hřích,“ a schoval figurku do skříně.

Jindy, když si hráli, bylo každému povědětí, čím chce býti, a tu Gabriel řekl, že chce býti jenerálem, malá Helenka chtěla býti švadlí, aby mohla oblékati svou loutku.

„A čím budeš ty, dědečku?“ tázaly se dítky.

„Hned," odpověděl, „nyní jest řada na Jiříkovi, on jest mladší nežli já. No, čím ty budeš?"

„Já budu velkým pánem."

„Já tomu nechci," zvolal Dylský tak náhle, že se až děti polekaly a s bázní na děda pohledly, „já ti nedovolím býti pánem, rozumíš?" a přísně pohrozil hošíkovi, a když ten se vzpíral a tluče malou pěstí na dlaň opakoval, že chce býti a musí býti velkým pánem, počal jej Dylský nemilosrdně bíti.

Křikem dítek přivolaný otec a stará Dylská přiběhli.

„Co to? co se to stalo?" tázal se Josef hledě na plačící dítky a rozvášněného otce.

„Dědoušek mne bije," žaloval Jiřík.

„Proto že řekl, že chce býti velkým pánem. A já nechci," odpověděl Dylský omlouvaje se prostě před synem ze své horlivosti a zatvrzelosti. „Zakaž mu býti pánem."

„Dědoušek má pravdu," pravil Josef lahodně chtěje spor další zameziti, „ty se nesmíš protiviti, jakmile si dědeček nepřeje, abys byl pánem, budeš něčím jiným."

„Čím tedy budu?" tázal se Jiřík zamračený mna si očka od pláče červená.

„Budeš poctivým člověkem," pravil Dylský rozkazujícím tónem kořistě z podpory, již nalezl v Josefovi.

„A co jest to, poctivý člověk? Jest to více nežli generál?"

„To jest více nežli král," pravil Dylský dětským tónem, „to jest právě tolik, jako sám Pán Bůh."

„Je-li tomu tak, tedy chci býti poctivým člověkem, neboť musím býti něčím lepším nežli Gabriel, protože jsem starší."

„Nuže budeš poctivým člověkem. Tak, to se mi líbí. Za to si sedneš na koně.“

To řka přisedl před chlapcem čtvermo; Jiřík se vydrápal na dědouškova záda, vzal jej kolem krku a houpaje nožkama po stranách volal: „Vije, hatou!“

Dylský se pozvednul ze země a dělaje nepokojného koně počal řehtati a skákati po světnici.

Staré Dylské na to hledící zaleskly se v očích slzy a utírajíc je pokradmo šeptala synovi:

„Bože, co se s tím člověkem stalo.“

A Josef uspokojuje ji pravil:

„Toť jeho štěstí, milá matko, že zapomněl mysliti.“

X.

Vraťmež se nyní k Janovi. Provedl to, co si přál — Alfred byl obhájen a Helena dostála slibu a po několika měsících se stala Janovou ženou.

Kdyby byl román jen podobiznou života, mohli bychom tím své vypravování ukončiti. V životě se nám totiž udá dosti často setkati se s lidmi, podobnými Janovi, oplývajícími štěstím a pohodlím, spokojenými; spí dobře bez morphia i bez výčitek svědomí, bohactvím si kupují příjemnosti života a přízeň lidskou, strojí zábavy, jezdí do lázeňských míst, stávají se rady, poslanci. Tak to jest v životě.

Ale román není jen kopií jednotlivých episod života a mine se svého účelu, přestane-li kreslením typův a povah třebas i nejgenialnějším, na dovedném zapletání událostí a napínání zvědavosti. Jestiť jeho úkolem ukazovati hlubší, nesmrtelnou pravdu a spravedlnost ukryté na dně činů lidských, musí nejen povídati: *jak?* ale i *proč?* Nejznamenitější typy, nejchytřejší intrika zůstanou jen vna-

didlem, umělým dílem, nodočte-li se v nich čtenář toho, co jej mravně povznésti a zušlechtiti může. Škoda by bylo zajisté času na přečtení několika svazkového románu jen proto, abychom se dověděli, jaký šat nosil pan Pafnuci, jaké povahy byla slečna Placida, nebo jaké překážky bylo překonati panu Gervasimu, nežli se mohl státi manželem slečny Balbíny. Nepochopujeme účelu takých románů docela. Anatomie není posledním cílem mediciny, pouze prostředkem ku poznání těla, by je potom bylo možná s větším prospěchem léčiti. Román, který přestane na propátrání srdce lidského, popisuje jeho nemoci a odchýlky, teprve s polovici vyplňuje svůj úkol a má prostředky za účel.

Tak pojímáme úkol románu a proto nezůstavujeme čtenářův u dveří kostela, v němž se odbyl sňatek Jana Dylského s Helenou ze Stolzův, baronkou Rosenkrancovou; povedeme je dále, do bytu mladých manželův.

Sňatek ten uspokojoval pýchu i vášeň Janovu. Spojil se s domem, jehož postavení lichotilo výše povznešeného a svazek ten uskutečnil se ženou, která jediná dovedla vzbuditi ve chladném srdci egoistově jakýsi vřelejší, mocnější cit.

Byl tudíž šťasten, spokojen. Vypnul se tak vysoko. Zapomněl již, z jakého materiálu stavěl lešení, po němž vyšel do té výšiny; lešení zbořil, odházel a stanul nahoře. Zdálo se mu, že teprve nyní počne žíti. Ale hrubě se zmýlil. Na té výši, kde se nadál odpočinku, počalo jeho trápení a starosti.

Helena nemohla mu toho zapomenouti, že ji ku sňatku přinutil, a ukazovalo mu to dosti zjevně, jak těžko jí jest přemoci nelibost a odpor k němu a k jeho původu. Péči jeho o ni a náklonnost přijímala nuceně. Marně se namáhal různými způsoby získati si její lásku, byl hned oddaným jako

děcko hově její marnivosti a chtíčům, tu zase vyhrožujícím a divokým, nic to nepomáhalo. Úsilí jeho rozbíjelo se o pyšnou ženinu lhostejnost a nevšímavost. Měl ji ve svých rukou a přece nemohl říci, že jest jeho; objímaje ji cítil, jakoby tiskl mramorovou sochu, která nic necítila z toho citu, jenž mu vzkypěl krev a rozlaďoval nervy. To jej bouřilo; šílel zoufalstvím. Jediná byla na světě osoba, která uměla v uvadlém srdci sebemilce vzbuditi mocnější, vřelejší cit, a ta žena cítila k němu odpor. To jej hryzlo a hnětlo. Čím byla Helena k němu chladnější a lhostejnější, tím mocnější plál k ní láskou. Byla to snad spíše choutka vlády nad srdcem ženským, ale konečně má v sobě každá láska trochu té choutky; láska sebemilce divokého byla mocnou žádostí ujařmiti city ženiny, a toho dokázati nemohl. Nemohl uchopiti duše za vlasy, přitáhnouti k sobě a poručiti jí milovati. Nemožnost ta byla mu strašnou mukou. Lhostejnost Helenina byla katem jeho, který se na něm bez milosrdenství pásl a mstil za násilí, učiněná právům lidským Mimovolně byla nástrojem spravedlnosti. Člověk, který zašlapal nejsvětější city, potrhal svazky rodinné, aby si získal lásku, nemohl vyžebrati ani krůpěje té lásky k upokojení strašné žádosti srdce. A to byla největší muka, že to, po čem toužil, nemohl nijak vysloviti a postaviti ženě jakožto ultimatum svých žádostí, i poručiti jí: miluj mne tak a tak. Bylo by to směšným a nerozumným. Nemohl toho od ní tedy žádati a to jej tížilo, že nemůže ani vysloviti to, co jej bolelo. Vyčítal-li jí někdy, že není k němu takou, jakou býti má, tázávala se ho Helena ironicky:

„Jakou mám tedy býti?“

„Takou máš ke mně býti, abych se z toho

mohl přece domysliti, že mne alespoň trochu miluješ.“

„Pověz mi, co jest mi činiti, sepiš mi pravidla, jak si mám počínati, co mluviti, a naučím se jim naspaměť. Víc ode mne nemůžeš žádati.“

Jan cítil veškeru oprávněnosť slov těch a zároveň celou jich pravdivosť. Slova ta rovněž jako veškero jednání Helenino byla celkem oprávněna, nebylo možná proti tomu nic namítati, a přece byla ukrutna. Jan, jemuž byl dosud zákonník jedinou knihou mravnosti, strašnou zkušeností vlastní se přesvědčil, že jest ještě jiná mravnosť. Ta bezpráví, k jejichž spáchání cítil se oprávněným zákonníkem a jimiž brojil proti lidem, obrátila se nyní ostřím proti němu samému a pásla se na něm. Žena jeho nespáchala nic takého, z čeho by ji mohl obviňovati, a přece veškeré její počínání bylo přestupkem, bylo zločinem na něm páchaným, totiž bez zákonníku.

Každý její líbeznější úsměv, každou zdvořilou službu bylo mu velkými oběťmi vykupovati, dobývati si jich s velkými obtížemi. Vydával velké peníze za drahocenné dary, překvapení, na cesty a zábavy, aby si jen získal několik lahodnějších slov, pochvalu, díky. Hleděl uhádnouti její přání, předvídati myšlénky. Byl u ní, bychom toho přirovnání užili, jako honící pes, který se honil za ulovením pro ni příjemností a hleděl jí upřeně v oči, kam mu poručí, běžeti, co přinésti. Jakmile spozoroval na tváři její nudu, hned vyhledával nových prostředků, jakby ji mohl baviti a obveselovati. Poněvadž si stěžovala na nedostatek společnosti v Krakově, kdež málo kdo u nich býval, vyvážel ji proto ročně za hranice do lázeňských míst, do Paříže, do Vídně a jinam. V posledním tom městě bývali nejčastěji, neboť Helena tam

měla mnoho známostí. Jan to činil ohledem k ženě; ale ústupek ten ho stál velmi mnoho, neboť ve Vídni byla Helena otočena množstvím známé mládeže, která jí nadbíhala, tovaryšila na zábavách, koncertech, v divadle a na procházkách. To Jana dráždilo; byl neslýchaně žárlivým. Zvláště jej popouzel strýc Helenin Oto, který byl téměř neodlučným její druhem. Společnost člověka, který byl dříve v tak blízkém poměru se ženou jeho, mohla jej hněvati, vzbuditi žárlivost i podezření. Proto i několikrát Helenu upozornil, že to nesnese. Ale Helena mu vždy odpověděla, že jest to starostí mužovou, odháněti od ženy nápadníky.

„Nelíbí-li se ti," pravila, „jeho společnost, vyzvi jej tedy. Tak se ho zbudeš nejlépe. Mně se to přece nesluší. Projevila bych tím, že jest mi nebezpečným, a tak zle zase není."

Jan musil v duchu uznati, že žena měla celkem pravdu; nemyslil však o zápasu, měl k tomu příliš málo odvahy, cenil život svůj příliš vysoko, nežli aby jej vystavil za terč ráně nápadníkově. Umínil si jen pilně hleděti ženy a byl její stálým společníkem vždy a všude. Byl tím v lidských očích směšným, ale byl o ženu pokojnější maje ji stále na očích, obzvláště, bylo-li to ve společnosti Otově.

Helena se proto pranic neostýchala, nezmenšila proto svou upřímnost ku strýčkovi, ale starala se o to, aby v očích muže a světa byl Oto považován za její milence. Ve skutečnosti byl jí však lhostejným. Známosti jeho užívala za záclonu k ukrytí skutečných milostných poměrů, které měla s jakýmsi mladým doktorem. Byl to člověk mladý, velmi zajímavého zevnějšku. Helena poznala jej u své přítelkyně Herminy Rosensternové, ta jej předvedla jako svého strýčka, čemuž Helena arci věřiti nechtěla, domyslila se totiž, že mezi mladým

doktorem a krásnou Herminou jest něco více, nežli pokrevenství. A poněvadž ty dvě paní spolu zápasily, v šatech i ve kráse, — což jim však nepřekáželo žíti v přátelských poměrech, způsobila tedy Helena tolik, že doktor přestal choditi do domu Herminina a stal se její velebitelem. Bylo to ještě za života její prvního muže. Poměr ten trval dosud a proto právě bývala Helena tak často ve Vídni. Uměla však všecko tak chytře zaříditi, že nejen muž, neboť muži obyčejně v tom ohledu nejméně vidí, ale i jiní lidé, i nejbližší přítelkyně, (a ty obyčejně nejvíce vidí, ano i to, co není) nemohly se domysliti žádného románu mezi doktorem a Helenou. Jediná Hermina se něčeho domýšlela, žárlivosť jí zostřila zrak; ale přes to přese všecko nemohla se dopíditi patrné stopy toho domnělého románu.

Doktor totiž nikdy a při nejmenším velmi zřídka se ukazoval ve společnosti Helenině, zachovával se v takém případě lhostejně, zřídka s ní rozmlouval a nikomu ani na mysl nepřipadlo, že mezi ním a Helenou panuje nějaký poměr, ano snad nějaká známosť. Nápadnictví strýčka Otona a jiné mládeže zvědavé pozorovatele oklamalo a mýlilo jim stopy.

A mezitím se Helena dosti často vídala s doktorem. Byla genialní u vynalézání příležitostí k tomu; čím větší byly obtíže, tím původnější jí přicházely nápady do hlavy. Podotkneme tu jen několik.

Jednou na bále, nebo-li snad na větší zábavě byla též Helena se svým mužem. Strýček byl s nimi jak obyčejně. Doktor tam byl též, ale ani se k nim nepřiblížil. Hrál v postranním pokoji. Helena byla královnou večera, což Hermině, která byla též mezi pozvanými hosty, poka-

zilo veškerý rozmar. Strýček Oto nadbíhal krásné vítězné královně více nežli jindy. Ani od ní neodešel, nosil za ní vějíř, kytici, šál a bavil ji humorem. Jan hleděl zamračeným zrakem na to strýčkovo lichocení a pochlebování, a dobře pozoroval jej i ženu z výstupku, v němž seděl s jakýmsi starým soudním předsedou. Tančili čtverylku. Helena ji tančila se strýčkem. Po čtverylce jí podal ruku a odvedl do druhého pokoje. Jan stáhnul zlostně obočí, chtěl jíti za nimi, ale starý předseda mu právě vypravoval o nějakém processu, neslušelo tedy odejíti; bylo mu vyslechnouti až do konce. Jakmile se tedy mohl od předsedy vzdáliti, vstal a šel do pokoje, kam strýček zavedl jeho ženu. Zastal je oba tam, kde jich hledal. Ona trhala v zamyšlení květ, a on k ní něco živě hovořil, jakoby ji o něco prosil, jakoby naléhal na odpověď. Po příchodu Janově přestal hovořiti a když si k nim usedl, strýček se za jakousi záminkou vzdálil. Janovo podezření probudilo se znova. Přistoupil k ženě, vzal ji za ruku a hledě jí zpytavě, přísně ve tvář tázal se:

„O čem jste spolu mluvili? On tě o něco prosil — není-li pravda?“

Helena zdála se chvilku rozmýšleti, potom pravila:

„Uhodl jsi.“

„O! já mám dobré oči, — ačkoli mi lékaři hrozí slepotou. Vidím všecko.“

„Třeba bys i neviděl, byla bych ti pověděla, neboť to jest k zlosti, co si ten Oto dovoluje. — — Prosil mne — —“

Tu se zarazila jakoby neměla ku slovům dosti odvahy.

„Oč?“

„Ale nebudeš se naň hněvati — ani mu to

nedáš znáti? Učinil to z lehkomyslnosti, ze ctižádosti. Ženské jej svou blahosklonností zkazily, jejich přízeň mu uškodila — a zdá se mu, že může něco vyžadovati."

„Oč tě tedy prosil!?" tázal se netrpělivě Jan a oči jeho divoce blýštěly.

„O nic méně, ani více, jen o schůzku."

„A co ty k tomu?"

„Rozesmála jsem se — to bylo nejpřiměřenější."

„Tím mohl rozuměti, že svoluješ."

„Zdá se, že si to i myslil, ale co jest mně do toho?"

„A kde ti schůzku určil?"

„Zítra v městském parku o sedmé."

„Dobře," pravil Jan, hryže si rty.

„Jen žádných výstupů, o to prosím, mohlo by se to rozhlásiti, já tomu nechci."

„Buď pokojna. Budu věděti, co činiti."

Jan nemyslel zcela na žádné nemilé výstupy, které by mohly jemu samému ve zlé vypadnouti, neboť jak víme, neprovinil se nikdy nadbytkem smělosti. Umínil si jen jíti zítra o naznačené hodině do městského parku a zaprositi zdvořile pana Otu ve jménu ženy, že sama nemohla přijíti a posýlá jej. Bylo by to proň vítězství dostatečné. Do konce večera již od ženy neodešel, aby nemohla strýčka vystříci, že on již o všem ví. Když vycházeli, — v šatnici byl mezi několika osobami, které se chystaly k odchodu, i doktor. Zdvořilost toho žádala, že zastávaje muže pomohl jí se obléci. Poděkovala mu chladně slušnou poklonou, ale ve chvíli, kdy se zabýval muž oblékáním svrchníku, měla čas doktorovi pošeptati:

„Zítra — o sedmé — u mne."

Stalo se tedy, že když muž následujícího dne

po několik hodin v městském parku se procházel, očekávaje příchodu domnělého soupeře, pravý milovník užíval sladkosti sám se ženou jeho.

Jindy dostala zase Helena městskou poštou list od nějaké dávné známé Anny Raapové, úřednické vdovy, která oznamujíc jí svou chorobu Helenu prosila, by ji ráčila navštíviti. Jan byl právě při tom, když list dostala. Helena přečetši list podala jej muži vysvětlujíc, že Anna Raapová jest vdovou po apelačním sudím, že se druhdy mívala dobře, ale nyní obmezena po manželově smrti na skrovnou pensí přestala se ukazovati světu a že se jí známí vyhýbají.

„Musím jeti, aby nemyslila, že náležím do počtu těch, kteří se k ní znali jen ve štěstí.“

Muž proti tomu nic neměl. Pomáhal i ženě se oblékati.

„Pojeď třeba se mnou,“ pravila k němu.

„K té paní?“

„Inu, k ní ne, vždyť píše, že leží nemocna, ale počkáš na mne v povoze. Pojedeme spolu potom do Schönbrunnu.“

Jan se nedal dvakráte pobízeti. Zřídka kdy se mu od ženy také milosti dostalo, proto z ní nemeškal kořistiti. Vzal šál, aby se měla čím přikrýti, až se bude vraceti z Schönbrunnu, vzal zamilovaného její psíčka Amorka na koleno a sedl s ní do povozu.

Jeli na Mariahilf — zastavili se před trojpatrovým domem, jehož číslo bylo udáno v listě. Helena šla nahoru — a Jan zůstal v povoze drže Amorka na kolenou. Mezi tím činil jiný Amorek něco podobného s jeho ženou. Onou Annou Raapovou nebyl totiž nikdo jiný nežli doktor, — který se již dříve s Helenou o tu schůzku umluvil a najal si byt na Mariahilf, na dvéře bytu svého

pak přilepil lístek: Anna Raapová, vdova po úředníku. Téměř hodinu zabavila se Helena u své choré přítelkyně. Potom jela s mužem do Schönbrunnu. Úskok se vydařil znamenitě; proto si též dosti často ať již ve společnosti mužově nebo bez něho Helena dovolovala navštěvovati nemocnou. Muž nejen že proti tomu nic neměl, ale ovšem raději jezdil konaje dobročinný skutek ohledem její přítelkyně, než aby ji viděl obklopenou lehkými, nápadnickými mladíky a zvláště strýčkem Otou. Strany tohoto nemohl se zbaviti jistého podezření, a přes to že se několikráte přesvědčil, ba spíše jej žena o nespravedlnosti jeho podezřívání přesvědčila, byl přece jaksi žárlivým. Žárlivost tu popudil v něm jakýsi bezejmenný list, jejž dostal jednoho dne a který obsahoval:

„Žena tvá má milovníka, — dej si dobrý pozor a odkryješ jej.“

Jan pozoroval jak mohl nejdůkladněji, ale nemohl nic víc odkrýti mimo to, že nikdo jiný, jen Oto jest milencem jeho ženy, a že, jak se přesvědčil, svět již věděl a počínal mluviti o tom milostném poměru, proto nechtěje se státi lidem v očích směšným a nemoha ženu postihnouti při zjevné proneveře, umínil si odjeti s ní z Vídně a rozhodně jí to oznámil. Zaražení, s jakým Helena tu neočekávanou zprávu přijala, utvrdilo jej v podezření ještě víc a proto chtěl odjezd ještě přispíšiti. Helena se proti tomu rozhodně opřela. Nemohla se smířiti s myšlénkou, že by tak náhle a neočekávaně jí bylo veškeré spojení a schůzky s doktorem přerušiti. Tajná ta láska spojena s tolika překážkami, kde třeba každou chvilku štěstí dobývati prohnaností a chytrostí, — měla v očích její neslýchaný půvab; těšila se jí jako lakomec ukrytým pokladem. Proto ji též zpráva o odjezdu

pobouřila a umínila si stoj co stoj nejeti nikam. Za tou příčinou přišlo to mezi ní a mužem ku prudkému výstupu. Tvrdila, že nebude žádným otrokem, že snáší beztoho dosti jeho podivínství a pronásledování a že se nemyslí pohřbíti v Krakově, kde by nudou zemřela. Muž jí sdělil, že tu déle nezůstane, že obává-li se v Krakově nudy, mohou jeti do Paříže. Ale Helena o Paříži nechtěla ani slyšeti, trvala jen na Vídni. Jan se rozzlobil a zvolal:

„Nechceš jeti do Paříže, proto že tam není Oto. Věděl jsem, že ti neběží o zábavu, ale o miláčka. Nechceš se s ním rozloučiti. Ale já tě k tomu přinutím.“

„Čím?“ tázala se pyšně se mu stavíc.

„Protokolem bratrovým a tvým listem, týkajícím se krádeže těch listin,“ pravil Jan vítězoslavně. „Věřila jsi, že jsem listiny ty zničil, — byl jsem trochu prozřetelnější, nežli jsi soudila. Komu jest činiti s takým nepřítelem jako jsi ty, ten musí míti zbraň vždy při sobě. Akta ta jsou mou zbraní a proto jsem se jich nezbyl.“

Helena nic neodpověděla. Vědomí, že bratrova akta ještě jsou na světě, odňalo jí veškerou ráznost, — změkla jako vosk a tázala se oddaně:

„Kdy pojedeme?“

„Zítra.“

„Ještě mi nepřinesli šatův.“

„Obejdeme se bez nich. Máš jich dosti. Pro Krakov až příliš.“

Těžil z převahy, již měl nyní nad ní; zbraň působila. Neužil jí nikdy, dokud byla Helena lhostejna, použil jí jen tehdy, když ji začal podezřívati, že se mu může státi nevěrnou; lásky by tou zbraní nedobyl, ale poslušnosti si na ní mohl vymoci. Také ho byla poslušna bez výminky.

Druhého dne v 8 hodin ráno měli vyjeti do Krakova. Jan byl jist, že žena z toho času bude kořistiti, který jí zbýval, aby mohla oznámiti milenci o svém odjezdu, a viděti se s ním. Umínil si pilně ji pozorovati a za tím účelem si najal na ten den ve protějším domě od jakéhosi chudého studenta byt v třetím patře. Pravil mu, že ho potřebuje ku jakési tajné schůzi. Student rád přivolil. Jan zaujal bez odkladu jeho byt a pilně odtamtud pozoroval vrata svého domu. Viděl mnoho osob vcházejících a vycházejících, viděl i doktora do jeho domu vcházejícího, ale to v něm nevzbudilo pražádného podezření. Doktora znal málo, nebýval u nich, a že šel do jeho domu, to nebylo nic divného. Doktoři lékaři bývají všude.

Půl hodiny po doktorovi zastavil se před jeho domem jakýsi povoz; vyšel z něho muž a běžel na schody. Jan sebou trhl. Nezahledl dobře mužovy tváře, ale byl jist, že jest to Oto.

„Teď mám ptáčky v kleci!“ zvolal s divokou radostí. Chytil čapku se stolu a sběhl se schodův. Mínil vejíti do svého domu zadními dveřmi, jíti kuchyní, jídelnou do pokoje ženina a tím způsobem je lapiti při nejlepším. Nepochyboval, že loučení bude dojímavé a dlouhé.

Sešel rychle se schodův, aby co nejspíše byl na místě, s něhož chtěl výstup pozorovati. Ale jaké bylo jeho podivení, když v síni domu svého potkal se tváří v tvář s Otou, který se právě vracel do povozu nevelmi dobře naladěn.

„Co to znamená?“ tázal se vida Jana jdoucího rychlým krokem, „bezpochyby odjíždíte a žena vaše nechce přijati žádných návštěv na rozloučenou.“

Žádný zdar neuspokojil Jana tak, jako ten omyl, který jej nyní potkal. Běžel chytit soupeře při schůzce a potkal jej odpraveného s dlouhým

nosem. Jan div z kůže nevyletěl radostí a štěstím. Zločinec, jemuž pod šibenicí přečítají místo rozsudku milost, nezaradoval by se tak, jako on této chvíle. Nemohl se zdržeti, aby neobjal Otu a pověděl mu k omluvě ženy, že se skutečně chystají na cestu.

„Tedy se přece může rozloučiti. To by ji nestálo mnoho času. Ale já pozoruji, že vaše žena ke mně není od nějakého času jaksi laskava.“

„Tak?“ tázal se Jan vesele.

„Domnívám se, že někdo nadělal nějakých klepův. Přišel jsem proto, přiznávám se vám, abych se jí otázal po příčině také chladnosti. Avšak neráčila mne přijati.“

„Obyčejná ženská marnivost.“

Byl by běžel a padl ženě k nohám za tu marnivost; ale tu by mu bylo pozvati i Otu nahoru a toho si nepřál. Odložil své přání tedy na jinou dobu a umínil si jeti s Otou k zabíjení času do Volksgartenu.

„Nechci totiž překážeti Heleně v chystání, ženské to nemají rády,“ pravil a vzav Otu pod páži vsedl zároveň s ním do vozu.

V zahradě prodlel několik hodin. Byl neslýchaně vesel a rozjařen. Oto se divil, nikdy jej takým ještě neviděl, a nikdy se ještě ve společnosti jeho tak nebavil jako dnes. Zádumčivý a obyčejně nemluvný muž Helenin byl dnes hovorný, vtipný, a jakkoli byl důvtip jeho vždy samá zlomyslnost a jedovatost, přece trefné úsudky o přítomných se Otovi líbily, a příjemností, již mu působil muž, těšil se po nepříjemnosti, které doznal od ženy. Bylo šest hodin, když se rozešli.

Jan se vracel rychle domů, k ženě se vracel odzbrojen, rozjařen, by ji odprosil za neslušné podezřívání. Nyní měl patrný důkaz, že Helena,

ačkoli byla k němu chladna jako led, byla i čista jako led. Jak směšným byl nyní se svým podezřením, styděl se sám před sebou za to a hněval se na sebe, jak mohl prostou zdvořilosť Heleninu považovati za milostné průjevy a trýzniti ji šílenou žárlivostí. Chtěl ji za to odprositi. Ale slova nedostačovala, umínil si dáti jí větší důkaz své skroušenosti. Šel do svého pokoje, vyňal z něho soudní protokol, jímž včera Heleně vyhrožoval a šel skroušeně do pokoje.

Služka stála v předpokoji.

„Jest tam paní?“ tázal se pán příjemným hlasem.

„Jest.“

Jan jemně zaklepal a vešel.

Helena seděla na pohovce majíc hlavu o ruku podepřenou, byla vážně zamyšlena. Vrznutí dveří ji ze zadumání vyrušilo. Pozvedla hlavu a pohleděla na příchozího.

„Již pojedeme ?“ tázala se bezpřízvučně a mrzutě.

„Ty bys, myslím, ráda zůstala?“ tázal se též nesměle Jan.

„Tu neplatí má vůle, já nemám vůle.“

„I ovšem, že máš, máš vůli,“ zvolal rychle Jan klekaje k její nohoum, „rozkaž, řekni, učiním všecko.“

„Co to znamená?“ tázala se hledíc naň udivenýma očima.

„To znamená, že jsem byl blázen, hlupák, který trápil bez potřeby sebe i tebe bezpodstatným podezříváním, posuzováním.“

„A co tě tak náhle osvítilo?“ tázala se ironickým úsměvem.

„Netaž se. Dosti na tom, že víš, že toho lituji, co jsem učinil, a na důkaz, že ti důvěřuji — přijmi toto.“

Vyňal papíry a podával jí je.

„Co to jest?“ tázala se Helena neberouc listin do ruky.

„Jsou to akta tvého bratra a tvůj list; listiny, jimiž jsem tě chtěl držeti na uzdě.“

„Mohou ti ještě prospěti,“ pravila s úšklebkem. „Proti nepříteli jako já třeba míti vždy zbraň pohotově.“

„Promiň mi ta slova,“ pravil sepínaje ruce jako k modlitbě, „stydím se dnes za ně. Na, vezmi si ty listiny, já tě nechci nutiti k ničemu, jsi svobodna, já ti věřím.“

A vida, že nespěchá s braním podávaných jí listin, vzal je, podpálil sám a hodil do kamen.

„Nyní nejsi ty u mně, ale já u tebe na milosti, můžeš činiti, co jest ti libo.“

„Děkuji ti za to dovolení,“ odpověděla s lehkou ironií a hleděla na muže jako na blázna. Nemohla si totiž vysvětliti ani porozuměti, co Jana tak změnilo. Jestli kdy jindy, tož se dnes mohla obávati, aby nepřišel na stopu její tajnému poměru s doktorem. Dověděla se totiž od téhož při dnešní návštěvě, že tajemství jejich jest odhaleno, že se kdosi tázal domovníka o paní Raapové a chtěl se s ní bezodkladně viděti; a ponévadž žádná paní Raapová nebyla, bylo možno snadno se domysliti, že je někdo stíhal a tajemství jejich odkryl. V tom případě navrhoval doktor útěk. Helena se k tomu ještě nemohla rozhodnouti, bratrovy listiny ji vázaly v rukou Janových; byla nevolnicí. Nyní však pouta ta vznítila se plamenem. Helena dosud nevěděla, jak svobody té užije, byla by bývala ráda, aby se vše obešlo bez veřejného skandálu, zvláště když se věci tak hezky počaly rovnati, a muž již chtěl, jak se nyní dověděla, zůstati ve Vídni.

Jen žárlivosť jej byla přivedla k tak náhlému

odjezdu; nyní, když se všecko podezření rozprchlo, zůstal by rád, tím raději, že toho zdraví jeho vyžadovalo. Oči mu opět počaly vykazovati službu; bylo to následkem dlouhých nočních prací. Jan totiž nezanedbával prací advokatských i v čas nepřítomnosti své v Krakově, neboť snadnější záležitosti zastával jeho praktikant v Krakově a obtížnější mu posýlal. Zvláště důležitý a velkého pátrání i práce vyžadoval jeden process pro úpadek obchodního domu. Byla to záležitosť větší a Jan ji přijal sám. A poněvadž neměl času ani ve dne ani večer, chtěje býti všude se svou ženou, tudíž pracoval v noci. Prohlížení počtův a čísel, nečitelných listů při lampovém světle uškodilo velice očím jeho, bylo mu užívati vždy ostřejších brýlí a přes to mu ještě zacláněl jakýsi mlhavý povlak vždy více. Bylo třeba poraditi se a léčiti; Jan to však odkládal den ode dne. Starosti, jež měl se ženou, mu v tom překážely. Nyní si oddechnul od starostí, cítil se pokojnějším a umínil si počíti léčení. Zítra ráno se chtěl poraditi s lékařem.

Vstal tedy toho dne spíše, oblekl se pln dobrého mínění a humoru a již chtěl jíti k lékaři, když dostal list místní poštou. Písmo mu bylo známo. Bylo to totéž písmo, jakým jej dříve nejmenovaný vystříhal; Jan nyní podobným výstrahám nepřikládal velké důležitosti; připisoval je tajné nenávisti ku své ženě. Roztrhl tedy lhostejně obálku a pohledl na lístek.

Na lístku bylo napsáno;

„Neprozřetelný, dáváš se hanebně klamati. Přesvědčíš se o tom, jakmile nabudeš důkladnější známosti ohledně oné paní Raapové, již žena tvá tak pilně navštěvuje. Osoba taká ani není. Paní Raapovou jest milán tvé ženy.“

Ačkoli četl Jan lístek ten s předsudkem, přece

zpráva v něm obsažená otřásla jeho věrou v ženu. Výstraha byla až příliš určita, než aby o její pravdivosti mohl pochybovati. Bylo však třeba se přesvědčiti. Chytil znepokojen klobouk a vyběhl do města.

Vsedl do nejbližšího povozu.

„Kam pojedeme?“ tázal se vozka.

„Na Mariahilf. Číslo 16. Rychle.“

Vozík pádil hrče po dláždění. Za několik minut stáli u cíle. Jan vyskočil rychle z vozíku a běžel přímo nahoru, do třetího patra. Běžel tak rychle, až se mu tajil dech. Bylo mu chvilku se na konci schodů zastaviti, aby nabyl trochu dechu. Za toho krátkého odpočinku padl zrak jeho na lístek přibitý na druhých dveřích vedle schodů, na němž bylo velkými písmeny napsáno jméno Anna Raapová.

Janovi bilo prudce srdce. Za těmi dveřmi měla se rozluštiti strašná jeho pochybnost. Nohy se pod ním zachvěly, scházela mu odvaha a síla postoupiti ku předu. Konečně se k tomu vzmohl; přistoupil ku dveřím a lehce zaklepal. Nikdo neodpovídal. Mlčení to bylo zlověstným znamením. Jan klepal opět. Již poněkud silněji. Opět nikdo neodpověděl. Pochybnost počala ustupovati; z hlubokého mlčení šklebila se ohavná pravda a ďábelsky se nešťastníku rouhala. Nemocná osoba nemohla býti přece mimo dům, umříti tak náhle též nemohla. Zpráva nejmenovaného zakládala se tedy na dobrých vědomostech. Tedy sem scházela se jeho žena s tím někým, koho neznal, kdo mu ukrádal manželské štěstí. Nyní mohl již připustiti, že byl okrádán; krádež byla tím překvapující, že zloděj byl neznám. Jan si vzpomněl na ony doby, kdy s psíkem na rukou čekal celé hodiny v povoze své ženy ničeho se nedomýšleje; a ona se

zatím s neznámým jemu člověkem smála jeho lehkověrnosti. To se mu zdálo téměř nemožným, aby mohla býti žena tak prohnaná a chytrá. On, který po celý život bojoval úskočností a chytrostí, viděl se malým u přirovnání k tak ďábelské prohnanosti, tak ďábelským zločinům. Chtěl o tom o všem ještě pochybovati, chtěl, aby mu to někdo vymluvil, a sešel se schodů k domovníkovi. Dělal úsilně pokojnou tvář a namáhaje se vynutiti ze sebe hlas tázal se:

„Bydlí tu paní Raapová, vdova po úředníku?“

Domovník naň z pobočí pohlednul a nepříznivě zabručel:

„Zde.“

„Ve třetím patře?“

„Ano.“

„A jest nemocna?“

„Snad.“

„A přece není doma.“

„Do toho mi nic není.“

„Proč by nebylo. Jste za to zodpovědný, co se v domě děje. Tu paní hledá policie, rozumíte? Jest oznámena?“

Domovník se otázkou tou zmátl a pohleděl na přísnou tvář tázajícího se.

„Neoznámili jsme ji, neboť ta paní sem teprve nedávno přišla.“

„Klamete. Bydlí tu dva měsíce. Ale ne paní Raapová.“

„Víte-li, pane, vše, proč se mne tedy vyptáváte?“ osopil se domovník.

„Jak se jmenoval ten pán, který v bytu tom bydlil?“ tázal se přísněji a naléhavěji Jan.

„Nevím, nechtěl jména svého pověděti. Řekl mi, že se tu bude časem scházeti s jednou damou,

zaplatil mi, abych mlčel. A to jest to. Nepomyslil jsem si, že by z toho mohlo něco povstati.“

Jan si zaznamenal domovníkovo jméno a vrátil se do vozu. Kázal jeti domů. Chtěl státi co nejdříve před ženou. Sám ještě nevěděl co učiní, měl však na pilno spatřiti ženu, která byla schopna podobného skutku.

Vozík jel rychle; on však stále pobízel ku předu. Byl bez ducha téměř, rozhořčený vším tím, co se dověděl. Ve hlavě cítil palčivý oheň, rozčilení bouřilo mu nervy, v očích se mu tmělo, že před sebou neviděl téměř pranic.

Konečně dojel domů, hodil vozkovi plat a šel nahoru. Několikrát na schodech strčil do zdi, musil se chytiti zábradlí, aby nespadl, tak se mu vše dvojilo a tančilo v očích. Drápal se vysílen nahoru, chtěl co nejdříve spatřiti ženu a ten vztek, zlost a hořkost vychrliti jako blesk a hrom na její hlavu. Zdálo se mu, že má v sobě tolik ohromné síly, že slovem i pohledem ji bude moci zabiti. Vešel nahoru, zastal dvéře od ženina pokoje otevřené, sluha tam stál v nesnázích a zmatený.

„Kde jest paní?“ tázal se.

„Nevím.“

„Jak to? Nevíš?“ vřísknul strašným hlasem Jan.

„Když jsem přinesl kávu, paní tu již nebyla. Její komorná tu též není. Domovník pravil, že je viděl v noci vsedati do vozu.“

„Utekla,“ zařval strašným hlasem Jan a chytil se zoufalstvím a vztekem za vlasy. Hned se vzchopil a prudce zvolal:

„Běž na policejní úřad, oznam, ať hledají, ať ji chytnou. Zaplatím, co budou chtíti. Počkej, dej mi papír, dopíšu sám policejnímu řediteli.“

Sluha přinesl papír i péro a položil to před něj. Jan vzal péro a počal psáti; napsal několik

slov, ale neviděl jich. Mlha mu zaclonila zrak. Ohlednul se zděšen kolem, všude táž tma; i sluhu, který tu stál vedle něho, sotva pozoroval.

„Josefe, co to znamená? co jest tak tma?“ tázal se hmataje rukama kolem sebe.

„Jest viděti, pane, jest jasný den.“

„Jasný den, a já nevidím,“ zvolal Jan hlasem, který nelze nikterak popsati. „Pomoc! pro lékaře!“ a se hřmotem se svalil k zemi.

Zanesli nemocného bezvědomého na lůžko; přišlo několik lékařův a počali zkoumati jeho stav. Celý organismus utrpěl následkem velkého rozčilení; bylo třeba působiti mírnícími prostředky a nemocného posilniti, zároveň pak dáti kolem očí příjavky, neboť sítnice byla zapálena a krví naběhlá, čímž mohl pozbýti zraku docela. Chorý se podrobil lékařům odhodlaně, byl hotov snésti nejbolestnější operace, aby jen nabyl zraku a zdraví. Chtěl žíti, žíti nevyhnutelně za každou cenu, ačkoli jen proto, by se mohl pomstiti na ženě. Zbaviv se dobrovolně prostředku, jímž ji mohl věznit u sebe, chtěl ji nyní jiným spůsobem, jejž mu poskytovalo právo, přinutiti k návratu domů. Za tím účelem zařídil věci u policie prostřednictvím svého plnomocníka, nelitoval útrat, jen aby dostal nevěrnou ženu do svých rukou. Však by ji dovedl udržeti doma a pomstiti se jí. Mstivost jeho plodila nejrozmanitější, nejošklivější nápady a výmysly na utiskování mravními mukami své oběti.

Ale veškeré úsilí policie u vyhledání sběhů byla marno. Ztratili všelikou stopu jejich útěku. Jan marně čekal zprávy o jich chycení. Po několika nedělích se stav jeho zdraví zlepšil; ale zraku nenabýval ani dost málo. Volal k sobě nejznamenitější lékaře očních nemocí, činili vše, co věda v tom ohledě poskytovala; ale nadarmo. Tě-

šili chorého nadějí, neboť věděli, že jistota ztráty zraku by jej zničila; slibovali mu zlepšení; ale Jan sám viděl, že o zlepšení nelze ani mluviti.

Strašný byl stav nemocného. Upoutaný nedostatkem zraku ležel ve tmavém pokoji sám a sám, ošetřován najatými lidmi a svíjel se na lůžku beze spaní, v zoufalství a neukojená mstivost zdvojnásobňovala jeho trápení. Neměl nikoho ze přátel kolem sebe, byl sám. Sám uprostřed ukrutné tmy, jež jej obklíčovala, bez naděje pomoci sobě z postavení toho. Kolem něho vířil hlučný život městský, doletovaly k němu smích a veselost, a on za hranicemi toho života trpěl jako zlý duch uprostřed mraků nočních. Nejednou mu v takých chvílích přišla na mysl rodina jeho: otec, matka, bratr, sestra, vznikalo v něm to přání, aby alespoň jednu z osob těch měl u sebe, aby mu osamělost ta nebyla tak strašnou, bezednou, nekonečnou; ale nesměl se k té rodině znáti, s níž přerušil tak nelidsky veškeré svaté svazky.

Jednou trápen tou pouští, jež jej obklíčovala, rozhodnul se poslati pro sestru a prosil ji, by k němu přišla. Ale sluha se vrátil s odpovědí, že dáma ta odjela někam před měsícem, aniž kdo věděl kam. Ztratil tudíž i tu poslední naději. Stav jeho byl den ode dne strašnější. Ztrácel trpělivost a skličovala jej zoufalost.

Jednoho dne, když přišel lékař jak obyčejně propátrat jeho stav, otázal se Jan přísně a naléhavě:

„Povězte mi, lékaři, upřímně, mohu-li míti naději nabýti zraku? Netěšte mne nadarmo; nejsem děcko.“

„Činím vše, co možná,“ řekl lékař.

„O to mi neběží; ale jest to k čemu?“

„Časem se dějí věci, jichž nemůžeme předvídati.“

„Ale to, co předvídáte, lékaři, není pro mne nic dobrého?“

„Třeba trpělivosti.“

„Jak dlouho?“

„Může to trvati měsíc, dva, třeba i půl roku.“

„A potom budu zdráv?“

„Jistiti to nemohu; ale možná.“

„Dosti, lékaři. Rozumím vám,“ pravil chorý divným hlasem.

Minulo opět několik neděl. Nemocný sám nejednou zkoumal stav svého zdraví, poroučel odhrnouti záclony, jež zastiňovaly pokoj a zkoušel zrak. Zkoušky ty činily tvář jeho vždy zádumčivější a divější. Stal se nemluvným jako hrob; a v tom hrobě děl se již rozklad mravní a červ pochybnosti hryzl jeho duši. Najatý čtenář předčítal mu knihy, odepisoval k listům a plnil některá jeho přání. Jednou přišel nemocnému balík z knihtiskárny. Čtenář přečítal titule právě vydaných děl, jež mu poslal nakladatel k výběru. Mezi jinými byla Toxologie, návod ku dělání jedův. Čtenář to chtěl nakladateli vrátiti.

„Nechte to zde, pane,“ pravil nemocný, „budu toho potřebovati k jistému processu. Dnes večer mi tu knihu, pane, přečtete.“

Večer počalo čtení. Čtenář pokojným, jednostejným hlasem četl popisy jedův, o spůsobu jich přípravy, o působení na organism a různých znacích. Jan poslouchal napnutě na lůžku s rukama za hlavou založenýma, bledý a nepohnutý jako mrtvola. Když čtenář přečetl celou brožurku obsahující při nejmenším asi sedmdesát tiskových stran, Jan chvilku mlčel, potom pravil:

„Přečtěte mi, pane, ještě jednou o přípravě kvasu modroskalicového — — toho právě potřebuji.“

Čtenář oddíl ten přečetl pomalu, důkladně.

„Děkuji vám, pane,“ pravil Jan chladně.

„Budu vám snad, pane, ještě dnes potřebným?“ tázal se po chvíli čtenář.

„Ne, nepotřebuji již nic,“ odvětil nemocný.

Několik dní potom byla v časopiseckých zápiskách zpráva, že „Jan Dylský, advokát haličský, náhle skončil život otráviv se modroskalicovým kvasem. Příčina samovraždy byla prý melancholie, v niž upadl následkem ztráty zraku.“

Pro osoby, které čtou romány hlavně pro poslední stránky a aby se dověděly, co se stalo s tou neb onou osobou románu, jest nám ještě dodati, že Helena přese smrť mužovu nevdala se za doktora. Svátosť manželství totiž neposkytovala doktorovi dostatečné záruky, zdali ta, která dvěma mužům dovedla nedostáti slovu, zapřisáhnuté věrnosti manželské, neučiní toho též třetímu; snubní prsten nezdál se mu dosti mocným ku připoutání ženy k sobě. Žil s ní tedy bez vyplnění obřadův církevních a byla mu věrnou déle nežli svým manželům, ano déle, nežli si toho doktor sám přál, neboť když sestárla a rozmrhala jmění, cestami a veselým životem, byla mu břemenem a závadou. Jednoho dne jí beze stopy ulétl, a Helena, nemohouc si ani vnadami, které totiž odkvetly, ani jměním, neboť to se ztenčilo na skromné důchody, získat nového druha života, obrátila se ku trpělivému miláčkovi všech opuštěných žen a stala se pobožnůstkářkou.

Krásná Máry zlatovlasá kometa z Hitzing po několika letech dobrodružného života koupila si muže. Byl to jakýsi vysloužilec, silný a urputný rváč; přes to však jej Márinka cenila nad ostatní záletníky, kteří se jako lesklí motýlové třepetali

kolem její vnad. Cenila jej výše, neboť jí dal to, co jí žádný z oněch dáti nemohl a nechtěl, to jest své jméno, titul ženy a trochu srdce. City rodinné hlásily se ku svým právům. Dívka utekla s výšin, na něž se vetřela na útraty své poctivé slávy, a schovala se v tichém ústraní rodinném. Povídají, že byla dobrou ženou.

Co se pak týče Josefa, ten žije dosud, zámožně a šťastně, a těší se všeobecné úctě i přízni lidské. Stal se radním a hledí si pilně vlastních i veřejných zájmův. Spolky od něho založené neudržely se všecky za příčinou svárů, lenošství a podezřívavosti členův, ale několik z nich se neobyčejně dobře rozvíjí a to mu činí nemalé potěšení. Poměry jeho domácí jsou rovněž šťastny a pokojny. Tři dítky vyrůstají k jeho a Teklině potěšení. Otec míní oba synky vzdělati na řemeslníky. Viděli jsme dítky ty v sadech o oktávě Božího Těla. Chlapci šli napřed, a za nima dceruška Anička, sličné děvčátko s kučeravými světlými vlásky, vedla dědečka za ruku. Starý chtěl spatřiti nevyhnutelně koníka ze zvěřince, jak se vzpíral mezi tlumem lidí. Tlačil se napřed, spínal se na prstech, natahoval krk, aby jen spatřil klobouk tureckého koníka. Těšil se tomu jako děcko. Snad předvídal, že naposledy vidí tu náboženskonárodní památku.

Stará Dylská žije ještě, stáří jí nedovoluje něčím se zabývati; chodí jen do kostelův a modlí se za štěstí synovo a večer vždy hrává s Valentinem Kopčem, který požívá též u Josefa z milosti chleba, v mariáš, ačkoli jen o čárky. Časem se staří prou, kdo jest lepší, zdali Josef nebo Tekla, každý chválí své; ale posléze se vždy shodnou, že jsou oba dobroty andělské a žehnají jim.

Čtení

o pěti smyslech člověka.

Sepsal

R. E. Jamot.

Matice lidu ročníku XIV. číslo 3.

(Běžné číslo 81.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1880.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1880.

Předmluva.

Kdož přicházíš mi v ústrety s výtkou, že vlastně nepodal jsem spiskem tímto nic nového, ale hlavně jen staré známé anekdoty vybrané z nejrůznějších knih a časopisů, ten staniž na okamžik a slyšiž, že o tom velmi dobře vím. Dím do opravdy, že všecky historie, všecka skorem pozování tuto otištěná, byla uveřejněna již jinde. Použil jsem jich, abych učinil suchý popis šťavnatějším. Místy udal jsem pramen, ve většině ale ne, jsouť uváděné příklady většinou upomínkami na čtěné spisy, jindy pak ze zápisků vyňaty jsou.

Uzná-li někdo, že kniha tato za čtění stojí, tu připomínám, že majetkem mým pouze způsob podání jest. Všaktě u knihy populární ani jinak býti nemůže.

Možná, že způsob podání mého jest mnohému nepřístupným — pohyboval jsem se tímtéž způsobem jako v nyní již dosti četných pracích svých z oboru podobného a nesnadno odvyknouti si naučený způsob psaní.

V Praze, dne 1. února 1880.

R. E. Jamot.

Oddíl prvý.

O sluchu.

I.

Krásná jedna báseň německého básníka Geibla má následující událost za předmět: Básník jede na večer po Rýně ze St. Goaru, a na vodě jsa slyší náhle ze vzdálí zpívati píseň. Pějí to němečtí studenti také po Rýnu jedoucí. Básník naslouchá zpěvu tomu a hle slyší, že zpívají píseň, kterouž sám byl kdysi skládal, jsa také ještě studentem v Bonnu na Rýně. Jaký to proud upomínek řítí se tu básníku do mysle při slyšení staré té písně; vzpomínky na mládí blažené, na prvou lásku, na přátele; slovem na všecko co člověku v životě bývá draho. Ruský pak básník Puškin praví, že vzpomínka blahá milejší je, nežli naděje; pochopitelno tedy, že krásná ona báseň Geiblova vznik svůj děkovati má krásné chvíli; a krásnou tuto chvíli vyvolalo opět pouhé zaslechnutí staré písně. Jak mocný však kouzelník je sluch, jenž po nepatrném jen dojmu vyvolá v člověku blaženou chvíli! jenž ve mžiku zanese myšlenky v celá léta zpět a vykouzlí zde člověku

živě všecko to, co druhdy jej blažívalo! Jestliže patero smyslů lidských dělá člověka člověkem, věru že sluchu udělena v ohledu tomto nejčestnější úloha. Neboť veškeré naše vzdělávání, veškeré vychování, veškeré obcování s lidmi je možno jedině na základě sluchu.

První pěstění nemluvněte počíná sluchem; naučíť se toto záhy poznávati po hlase matku, rozumí záhy, kdy tato lichotivými slovy je hýčká, či hněvivě mu vyhrožuje; první vzdělání literní, cesta k dobrému — a dále přátelství — všecko to je dílem sluchu, všecko to udržováno bývá hlavně sluchem. Uvažme však dále, že hudba, zpěv — požitek jest jedině sluchu, požitek to tak jemný, tak ušlechtilý, tak každé mysli přístupný; a věru že je oprávněné, počínám-li knihu o pěti smyslech lidských jednající, smyslem tak důležitým, tak vznešeným.

II.

Leč ozbrojte se trpělivostí, laskavý čtenáři, jenž rozevřel jste knihu tuto s nejlepší vůlí. Cesta ku poznání ústrojí tak podivuhodných, jaké slouží smyslům člověka za nástroj, není vystlána hebkým mechem, spíše je na mnoze kostrbatá, a nebude divu, unaví-li se mnohý spíše nežli byl dospěl ke konci. Zejména ústrojí sluchu je velmi složité, tak že bych mluviti musil záhy prázdným stěnám, kdybych vypsati chtěl tuto všecko, co čas a lidská píle o sluchu za všecka ta leta, co se člověk k zpytování sama sebe přiklonil, byly nashromáždily. Že však píšu knihu pro kruhy široké, u nichž povšechný názor o věci daleko je cennější, než umrtvující nějaká důkladnosť, budu se pečlivě vyhýbati všemu, co by povšechnému

názoru v cestě stálo, a tak bohdá se se čtenářem dohodneme. Již tedy k vlastní věci.

Ústrojí sluchové, jak praveno, je dosti složité. Část jeho z venčí je sice viditelna, avšak jiná daleko jemnější část ukrytá je v hloubí lebky, v schránce kostěné, na jejímž konci, jako v jeskyni skalní ukryt je pravý onen čaroděj — nerv sluchový. K části venku rozložené patří především tak zvané zevnější ucho, či boltec ušní, jak mu učenci říkají, kteréž jest úpravou jak známo plochou, tvarem poněkud vejčitou, upomínající živě na skořepinu některého hlemejždě mořského. Zevnější toto ucho je přístrojem naskytujícím se jen u ssavců a u člověka. Ne sice že by nižší zvířata snad neslyšela! Je zjištěno, že pavouci slyší. Jakýsi hrabě Lauzun jsa uvězněn, pavouka — křižáka tak si ochočil, že na zavolání tento přiběhnul, a nachytané mouchy hraběti z ruky požíral. Pavouk ten nejen že slyšel, ale on dovedl i hlas rozeznati, neboť nevyběhnul ven ze skrýše své, kdyby jiný na něj byl zavolal, což patrně svědčí o ostře vyvinutém již smyslu. Také raci slyší. Bylo pozorováno, že mořskému jednomu raku na pobřeží lezoucímu, leknutím klepeta upadla, když z blízké pevnosti vystřeleno bylo dělem. Že pak hadi po zvucích flétny indických kejklířů tančí, je známo. Avšak boltce ušního všichni tito tvorové postrádají, sluchové ústrojí počíná u nich pouhým otvorem do lebky. Jedině sovy, u nichž již dva chocholy po obou stranách hlavy se pnoucí na boltec ušní upomínají, mají kolem otvoru ušního dva hrbolce, zevnější ucho naznačující. Za to však u ssavců je tato část těla nejednou nemálo nápadnou. Již co do tvaru nacházíme všeliké rozdíly, připomínám jen na ucho králíka, psa, rysa; vedle toho však je ucho u ssavců předmětem různých útoků.

Ucho oslovo je světoběžným odznakem hlouposti, a navýchodě prý velbloudi rádi pohrávají si s osly, kteráž hračka však hlavně v tom spočívá, že jim rozkusují dlouhé nevinné jejich uši. Králíky, zajíce, nosíme-li je živé — hlavně za uši nosíme, a ve zvěřincích, v nichž v zimě k vůli teplu k opicím králíky přidávají, zakusí uši ubožáků těchto od nezvedených opic nejrůznějších muk.

Za to je u člověka zevnější ucho mnohem důležitější. Především ohledem krásy, má ucho veliký vliv na tvář lidskou. Velké ucho neplatí za krásné, rušíť podstatně soulad, jaký jinak pravidelná tvář jeví. Tolikéž odstávající od hlavy uši platí za ošklivé. Naproti tomu malé přiléhající uši podle nynějších názorů k dovršení krásné hlavy značně přispívají — zrovna na opak jako v starých dobách — řecký básník Homér přičítá to rekům svým za zvláštní ušlechtilou známku, že měli dlouhé uši.

Z ucha ctěli lidé ode dávna již souditi na vlastnosť ducha. V šedém pravěku řecký učenec Aristoteles tvrdil již, že velké uši značí velikou pamět. Podobně i pověstný Lavater přemnoho podobných pouček vynalezl. Ba ještě v roku 1854 tvrdil Francouz Joux, že tvar a velikosť ucha dovolují u vysoké míře pravdě podobně o povaze člověka souditi. Vedle toho prý nic tak přesně nedědíme jako tvar ucha. Ucho synovo vždy prý nápadně se podobá uchu otcovu. Ba v sporných otázkách dal prý se nejednou u dítěte vésti důkaz z tvaru jeho ucha, kdo je jeho otcem.

Největší uši má prý kmen kolem biskayského zálivu bydlící; tedy Baskové španělští. Slavný učenec německý, professor Hyrtl praví, že největší uši, které kdy viděl, měl prý proslulý spisovatel Hammer-Purgstall. Také mumie v egyptských pi-

ramidách nalezené slynou velikýma, a zároveň vysoce postavenýma ušima.

Že se uchu na krásu těla od jakživa veliký vliv přičítal, svědčí nejrozmanitější druhy ozdob, které se do ucha — patrně co do části obzvláště vhodné zavěšují. Snad není ani národ znám, který by se podobně neozdoboval. Vypravuje se o starých Indech, že nosili tak těžké naušnice, že jim tyto nejednou vytáhly uši do nevšední délky. Do dnes se tak vypráví o některých národech Austrálie. Zvyk, nositi naušnice, zasáhnul v mnohých krajinách hluboko v společenský život. Perští šlechticové vyznačovali se před lety zvláštním druhem naušnic.

Avšak i lidská spravedlnost od jakživa uchu obzvláštní zřetel věnovala. V přemnohých zemích byl to častý trest — uřezati ucho. I přibíjení za ucho se za trest uvádí; ačkoliv nemohl jsem nikdy pochopiti, jakým způsobem by se dal člověk k prknu za obě uši podobným způsobem upevniti. Když provincie Vendée proti francouzskému konventu se pozvedla, a proti ní proto boj veden byl; platil generál Bouland za každý pár uřezaných uší 20 franků. Uši ty prý si jako ozdobu vyvěsil na stěny svého bytu. Zajisté originální to zábava. Avšak do dneška platí u četných národů uřezané ucho za znamení pokořeného nepřítele. I jinak ještě uši zakouší lidskou spravedlnost. Tahání za uši bývalo jindy ve škole oblíbeným trestem, do dnes je oblíbeným u mnohých mistrů vůči učenníkům. Také poranění ucha je dosti častou událostí. Svatý Petr, uťavší biskupskému služebníku Malchusovi ucho, je snad nejstarším historickým příkladem poranění takového. Vedle toho jsou v každé jízdecké šarvátce rány do ucha zjevem obyčejným. Jezdci ještě jinak také uší svých

dbalí býti musejí, neboť není to věcí příliš vzácnou, že kousavý kůň v rozmarném okamžiku do ucha vedle stojícího svého pána zuby zatne. Na štěstí se rány na uchu dost dobře hojí; i uříznuté ucho, pakli příliš dlouho mimo styk s ostatním tělem se nenacházelo, může opět přirůsti. V anglické revoluci byly jakémusi Prynne-mu za pamflet jakýsi obě uši uříznuty. Náhoda chtěla, že dostalo se mu brzké pomoci lékařské a obě uši, byvše uříznuté, zase mu bez závady ku hlavě přirostly. Avšak Prynne-mu naučení to nepomohlo, on psal zase, a tak zažil — snad jediný — podruhé toho potěšení, že mu uřezány obě uši zase. Vedle poranění takových, hlavně zbraní sečnou zasazených, naskytují se na uchu po ranách a pohmožděninách vůbec zvláštní krví podlité boule, nazývané v lékařském světě othaematom. Mluví se, že hlavně u blbých v blázincích pohmožděniny podobné lze viděti; říkalo se, že ošetřovatelé suroví jejich jsou příčinou; avšak jak mi známo, uplynuly na příklad v pražském blázinci již léta, aniž by othaematom tam viděn byl. Písatel sám viděl jej jednou ve vojenské nemocnici u desátníka jakéhosi.

Jinak se ucho poranění ještě dosti dobře vyhne. Podstatu jeho tvoří pružná chrustavka — tatáž hmota jakou vídáme na příklad na chřtánu, jen že mnohem pružnější, která kůží je povlečena. Laloček, do kterého naušnice se zapichují, postrádá chrustavky, jak se pouhým hmatem snadně přesvědčiti můžeme. Jako zvláštnost připomínám, že ucho u lidí, dnou stížených, někdy zvápenatí. Do chrustavky uloží se sole v těle při nemoci té v nadbytku kolující, a odtuď tvrdost její pak.

Uříznuté a ztracené ucho dá se umělým — z různé látky vytvořeným dosti klamavým způ-

sobem nahraditi; tak že krása tváře v ohledu tomto nemá se co báti vážnější pohromy.

III.

Pominul jsem mlčením nejrůznější pojmenování, jaká pitva hrbolcům a hranám na uchu udílí, a tuším že právem; jestiť pochybno, že by suchý popis, a suchá jména věcí jinak nedůležitých dovedla široký kruh, jemuž řádky tyto jsou určeny, upoutati. Podotknu jen, že na zadní ploše ucha rozloženo jest několik malých svalů, které stahují-li se, pohyb boltce ušního za následek mají. V obyčejném životě ovšem je pohyblivosť ucha nepatrna, jsouť svaly ty rovněž nepatrnými, a není potřeba cvikem je sesíliti, avšak jsou lidé, kteří v pohybování, či jak říkáme, stříhání ušima, nacházejí zvláštní zálibu; a tu přivedou to nejednou k dost úhledné dokonalosti. Známý Robespierre byl prý v oboru tomto nevšedním umělcem; také slavný náš Purkyně, který vůbec pohyby tváře své s neobyčejnou dovedností ovládati znal, ušima prý stříhati uměl. Naproti jsou zvířata, u nichž zvláštní pohyblivosť uší je všeobecně známa; připomínám jen na králíky, zajíce, osly, koně atd.

Avšak dlužno nám v popisu pokročiti dále. Ucho zevnější obklopuje hlavně v dolejší své polovici otvor ušní a tímto dostáváme se ku tak zvanému sluchovodu zevnějšímu. Otvor ušní je totiž ústím roury as půl druhého palce dlouhé a různě prostorné, jež celkem vodorovně, do vnitř lebky se ztrácí. Z počátku má stěny měkké — tvořít podstatu jejich podobná chrustavka, jakou nacházíme na zevnějším uchu, později však probíhá roura ta stavši se úzkou, kostí, nazvanou kostí

spánkovou, a tu jsou stěny její ovšem tvrdé. Vykládaná pak roura ta je v celém svém objemu kůží — stejnou s kůží na těle lidském, jen že jemnější a hojnými žlázami posázenou. Na konci uzavírá rouru, poněkuď šikmě položená velmi jemná blána, nazvaná bubínkem ušním. Bubínek pouhým okem nevidíme, neboť sluchovod ač celkem vodorovně je položen, není přece co do směru úplně podoben rovné čáře, nýbrž je poněkud do uhlu zkřiveným, a proto nemůžeme pouhým okem kolmý bubínek prohlédnouti. Pomocí trychtýřkovitého přístroje lze však sluchovod narovnati a pustíme-li trychtýřem světlo do vnitřku, vidíme pak bubínek v celém jeho objemu, pochod to, jaký u nemocných, od uší trpících, pro vyšetřování je nevyhnutelným. Sluchovod pro úzkosť, nerovnosť a hloubku svou zhusta slouží za úkryt cizím tělesům. Potřebuji jen upozorniti na známého škvora, abych doložil, jak zejména tvorové živí v uchu jsou obáváni. Především mohou sluchovod ucpati výměšky uvedených již žlaz ušních. Výměšek takový — lepkavá to, vosku měkkému podobná látka, může světlost sluchovodu docela ucpati a vzbuzuje tak zvláštní druh hluchosti. Dříve, dokud nebylo známo, že vnitřek ucha učiniti si lze trychtýřkem ušním přístupným, byli takto hluší lidé — bez pomoci odevzdáni svému osudu. Ušní lékařství našeho věku navracuje jim však někdy v několika okamžicích nejednou zase úplně zdravý sluch. Prodlí-li však výměsek takový příliš dlouho v uchu, tu ztvrdne, a počíná si velmi znepokojujícím způsobem. Mnohá závrať, na kterou si starší lidé stěžují, spočívá na ucpání ucha lepkavou, ztvrdlou hmotou tou. Někdy zachvátí závrať taková člověka velmi náhle a klame lékaře nepovšimne-li si záhy ucha. Jeden z prvních ušních lékařů našeho věku,

professor Troeltsch ve Würzburku, vypravuje ve spise svém o ušním lékařství případ, jejž se svým čtenářstvem zděliti si dovolím. Starší jakýsi pán, bavivší se dlouho a živě ve vinárně, ubíral se posléze za tmy z této vinárny domů; cestou však narazil na voj v cestě stojícího vozu, a to tak nešťastně, že upadnuv na zem do hlavy se značně udeřil a omdlel. Po některé chvíli se však vzpamatoval a odešel sám domů dosti klidně. V noci sic dobře spal, když však se ráno probudil, shledal, že je úplně hluchým, a povstav viděl, že hluchota jeho ještě těžkou závratí je provázená. Muž tento hledal pomoc u okolních lékařů, avšak marně; stav jeho po dlouhé měsíce zůstal nezměněným. Konečně dostal se nemocný náhodou k Troeltschovi, jenž seznav, že uši má ucpané, na jedno posezení po několikerém vystříkání, závrati i hluchoty jej zbavil. Pád jeho pohnul nepochybně nahromaděným výměskem, tak že sluchovod úplně zacpal, a tak povstala zmíněná ona choroba. Nahromaděný taký výměsek v uchu může však i bubínek protrhnouti, a stává se tak nejednou stavem velmi povážlivým. Ušní lékařství pak v léčení choroby této nejednou slaví skvělé triumfy, ze 165 takto hluchých 60 ihned sluch svůj opětně nabylo; což je výsledek víc, jak velmi slušný. Vyjma výměšek tento, setkáváme se v uchu ještě s nejrůznějšími věcmi. Časem zabloudí sem — ovšem náhodou — pověstný škvor; jenž leze dál do vnitřku, až ku bubínku se dostává a zde pak škubáním svým postiženého nemálo leká. Čmelíci, blechy a jiný ještě hmyz také do ucha zabluzují. Písatel řádků těchto sám viděl a vytáhnul mladého švába do ucha selského hocha zalezšího a podobně vedle toho různé kuličky, korálky a podobné jiné věci nejsou v uchu přílíš neobyčeným zjevem. Za starších dob kladla

pověra do uší obrázky svatých, hlavně obrázků mariánských — jako lék proti různým nemocím. Troeltsch nalezl jednou v uchu celou vranní lebku i s mozkem do ucha v pověře jako lék vecpanou. Na každé pak ušní škole najdeme celou sbírku předmětů podobných, přerůznými náhodami do sluchovodu zabloudivších a potom šťastně vytažených. Předměty takové v uchu nejsou lhostejnými: dráždíce hlavně okolí, v němž leží, vzbuzují tvrdošijné záněty ucha a dovedou postiženého po čase i o sluch připraviti. Na štěstí je odstranění předmětů podobných z pravidla dosti snadné. Jednoduché vystřikání vodou, jestliže bylo v dostatečném počtu a dovednou rukou podniknuto, vyplaví téměř vždy předmět ten z ucha. Naproti tomu důtklivě však zrazováno býti musí šťourání jehlami a dráty, jaké se v rodinách pravidelně jako první „pomoc“ dělává. Odstůně-li to oběť pokusů podobných pouhým zánětem sluchovodu zevnějšího, možno mluviti o nemalém štěstí — někdy nadělá neumělá, někdy však také umělá ruka nejapnými podobnými pokusy pohrom daleko vážnějších. Na vystřikování ucha vodou v případu podobném klade se za našich dob tak veliká váha, že jeden professor ušního lékařství prohlásil se, že by v soudním případu usoudil to lékaři za chybu, který nepokusil se v dotčeném případu nejprvé o vystříkání ucha za příčinou odstranění vady.

IV.

Cesta naše ku poznání ústrojí sluchového podobá se plnou měrou cestě do srázného kopce, kteráž je čím dále, tím obtížnější. Až dosud nenarazila doufám obrazivosť naše na předmět nejasný, avšak již nyní blížíme se k oddílu obtíž-

nějšímu, a dlužno mi vřele se přimluviti za pozornosť čtenářovu, ačli chce míti ze čtení knihy této prospěch nějaký. Přicházíme nyní k tak zvané dutině ušní, k tak zvanému střednímu uchu, na jehož bránu jsme zaklepali dotknuvše se kulaté oné jemné, a celkem kolmo stojící blány — nazvané bubínkem ušním. Bubínek ušní je zevnější stěnou středního ucha. Toto představíme si nejlépe jako malou dutinu celkem kostce podobnou. Chceme-li poměrům její rozuměti, nutno domysliti si ještě následující učení o kostech lebku ohraničujících. Kosť, která rozkládá se kolem otvoru ušního na povrchu lebky, nazývá se spánkovou, a vysílá zvláštní kostnatý hrot vodorovně do vnitř lebky, nazvaný částí skalní kosti spánkové. Kostí touto ubírá se ze zevnějšku do vnitřku, uvedená již kostnatá část sluchovodu zevnějšího a na konci sluchovodu tohoto, taktéž v skalní této kůstce uložena je střední část ucha, dutina ušní. Řečeno, že nechybíme z hruba, představíme-li si dutinu tu jako kůstku. Ovšem by na ní člověk právě tvar kostky tak snadno nevyhledal; dlužnoť míti člověku vůči porovnáním, jichž pitva užívá, obrazotvornosť velmi ohnivou, avšak představa kostky není pochybenou; a nám se jedná přece v první řadě o názor povšechný. Zevnější stěnu kostky té tvoří, jak již praveno, bubínek, tvořící tedy rozhrání mezi sluchovodem zevnějším a středním uchem. Ostatní stěny kostky té tvoří kosť. Promluvme si nyní o ostatních stěnách těch. Vnitřní naproti bubínku položená stěna má dva malé otvory, jeden kulatý, jeden vejčitý. Kulatý uzavřen jest jemnou blánkou; co vejčitého pak se dotýče, tu podrobněji ještě o něm promluveno bude. Ostatní stěny méně jsou důležity oné, již na přední straně nacházíme, a i ta především důležita je jedině

pro to, že nachází se v ní ústí zvláštní roury zvané ode dávna rourou Eustachovou. Podotýkám ještě, že přední strana kostky té, celkem týmž směrem probíhá jako čelo lidské. Co se týče roury Eustachovy, jejíž poměry již roku 1562 svět znáti se zevrubněji naučil, tu dlužno si uvážiti, že směr její z pouhého vypravování poznati, jest nesmírně nesnadno. Pokusím se o vyložení její, ač nevím s jakým zdarem. Laskaví čtenáři sledujte prosím z prvu následující poměry. Otevřeme-li ústa svá před zrcadlem, vidíme, že dutina ústní má vzadu oblouku podobný otvor, v jehož středu zavěšen jako klín, nachází se čípek. Vzadu za obloukem tím — který je vlastně, jak snadno se přesvědčiti můžeme, dvojnásobným, černá se nová dutina. Dutina tato nazývá se dutinou hltanovou. To však co skrz poloobloukovitou onu klenbu ustní vidíme, jest jenom spodní část její; dutina sama prostírá se mnohem výše. Pochopitelno proč? My dýcháme nosem, a vzduch takto vdechnutý dostati se musí do plic, ale jak? Tím spůsobem právě, že dvě chodby nosu, jichž dva zevnější otvory tak dobře vidíme, ústí vzadu — do dutiny prostředkující spojení s plícemi, a dutinou tou je hltanová dutina, do níž v dole pod jazykem ústí otvor — nazvaný hlasivka. Hlasivka pak jest branou do průdušnice a odtud do plic. Vzduch jde nosem, dutinou hltanovou, z té hlasivkou do chřtánu, průdušek a plic. Důkazem o spojení úst s nosem je známé „kouření nosem“, při kterém dým tabáku z úst mocně do nosu skrz dutinu hltanovou vrážíme. O skutečnosti dutiny hltanové můžeme přesvědčit se prstem, ovšem, předpokládám, že by si někdo nepříjemný takový to pokus na sobě dělati dal. Vjedeme-li ukazováčkem do úst až za několikrát uvedený již onen

oblouk, můžeme jej za tímto směle nahoru ohnouti a cítíme pak, že nacházíme se v prostoře volné. Prostora tato jest právě dutinou hltanovou. Přimyslíme-li si nyní, že nahoře nad oblouky ústními as v stejné výši se zadním ústím chodby nosní nachází se v stěnách dutiny té na každé straně v pravo i v levo neveliký téměř kulatý otvor; víme s dostatek, co potřebujeme k pochopení směru roury Eustachovy věděti. Neboť tyto dva otvory ve stěnách dutiny hltanové jsou dolejšími konci rour Eustachových, každá ovšem na jedné straně. Roura ta probíhá tedy šikmo, od přední stěny středního ucha dolů a do vnitř do hořejší části dutiny hltanové. Roura tato má za účel odváděti ze středního ucha různé výměsky pryč, aby nahromadujíce se, sluchu nepřekážely a přiváděti pak zpět vzduch, co jí ovšem snadno možné, neboť ústí dolejší roury té nachází se právě tam, kudy vzduch plnou silou do plic se ubírá. Proto také dostává se vzduch do ucha plnou silou, jestliže zacpeme si nos a pokus děláme jako bychom smrkati chtěli. Známý pocit jakoby v uchu něco prasknouti chtělo, je jasným svědectvím, že vzduch rourou Eustachovou do středního ucha byl se dostal. A tím bychom byli dostoupili vrchole všech obtíží, jaké nám pozorování částic ústrojí sluchového poskytuje; cesta naše vede se srázného kopce zase dolů. Však odpočiňme si trochu v popisování, poohledněme se po poměrech více zajímavějších.

Již staří Egypťané prý tušili, že ucho spojeno jest jakýmsi spůsobem s dutinou hltanovou a ústy vůbec, avšak k poznání přesnějšímu poměru podobného nedospěli. Také prý Aristoteles, učenec řecký, jeden z prvních velikánů všech věků a všech národů, o spojení tom určitě věděl, avšak

vlastního objevení a ocenění dodělal se starý učenec Bartoloměj Eustachius roku 1562. Praktického významu však ani jeho pozorování po delší dobu nemělo. Teprvé roku 1724 ne-lékař, poštmistr Guyot ve Versailles-u, lékaře na pravou cestu přivedl. Dlužno tu k porozumění následující vložiti. Často se udává, že trpíme-li silnou rýmou, nedoslýcháme. V čem hledati dlužno příčinu ohluchnutí podobného? Rýma je zánět blány nos vykládající, a nazvané sliznicí nosní. Zánět ten budí odměšování tuhého hlenu, a před tím nabubření sliznic. Pokračuje-li rýma dále, zachvátí-li zánět i sliznici hltanu, může se státi, že zbubření takové, a hlen vyměšený zalepí otvor roury Eustachovy; čímž se stává, že vzduch nemůže vniknouti do středního ucha, a tak vzniká pomíjející taková hluchota. Ovšem také ještě jinými chorobnými změnami může se roura Eustachova ucpati, avšak nejde mi o obšírné vylíčení jako o poznání poměrů, a proto nebudu se o nich šířiti.

Uchovejme si v paměti jedině, že ucpání roury Eustachovy má za následek větší či menší stupeň hluchoty. Hluchota taková je patrně zhojitelná, známe-li prostředek, jakým spůsobem by se dala hmota rouru Eustachovu ucpávající odstraniti. Prostředek takový spočívá zajisté v jednoduchém avšak dostatečném profouknutí roury té, a zde přicházíme k ocenění nálezu zmíněného poštmistra. Týž, jakým spůsobem k počínání tomu se dostal, nemohl jsem se nikde dočíst — dovedl hubou zakřivenou cínovou trubku, do ústí roury Eustachovy zavésti a pomocí této prý si sám zhojil svou dlouho již trvající hluchotu. Později přišlo se na to, že ústí roury Eustachovy je snáze k dosažení nosem, a od těch dob zavádí se jedním z otvorů nosních malá zahnutá rourka,

tak daleko, až zvláštním umělým pohybem zavésti ji možno do roury Eustachovy a pak se pomocí velikého míče kaučukového, který se k rource připevní, zmáčknutím tohoto profukuje. Počínání takovému říká se v učeném světě katheterisování roury Eustachovy. Katheterisování takové zdá se být na první pohled nesmírně nesnadné, avšak dosti skromný cvik odstraní všecky zde vyskytující se nesnáze. Že pak vynález podobný měl výsledek netušený pro lékařský svět, netřeba připomínati. Vypravuje se přímo o zázračném vyléčení hluchých. Tak vyléčen osmnáctiletý Honoré Trézel podobným katheterisováním. První dny co po nabytí sluchu prožil, byly pro něj jedinou, dosud ovšem nepocítěnou rozkoší. Až dotud se byl domníval, že již nemluvňata mluví; neboť posuzoval řeč podle toho, že viděl lidi ústy pohybovati. Poněvadž viděl nemluvně také ústy pohybovati, myslíval vždy, že také mluví. Pak slyšel zase straku mluvit několik naučených slov; že dříve neměl o čem-si podobném ani tušení, domníval se, že všichni ptáci mluví a podobně.

Samo sebou se rozumí, že věda katheterisování v průběhu let značně k různým počínáním se využitkovala, a že neobmezuje se dnes na pouhé profukování, jež jsem byl pouze co nápadný příklad byl popsal.

V.

Zbývá nám ještě doložiti k popisu našemu mnohé, neboť ač se již po hodnou chvíli brodíme samým jen popisováním jednotlivých součástí ucha, přec jen nemluvili jsme o vlastní a nejdůležitější části jeho — o nervu a spojení jeho se zevnějším světem. Přicházíme tu především k často

jmenovaným třem kůstkám sluchovým, zvaným ode dávna již kladivem, kovadlinou a třmenem. Kladivo leží násadkou na bubínku a spočívá hlavičkou svou na kovadlině a tato spojena je s třemenem tak, že představíme-li si obyčejný třmen u sedla, jemuž tentokráte kůstka zmíněná skutečně nápadně se podobá, ona část, na niž klade jezdec podešev své obuvi, vložena je do vejčitého — nahoře již uvedeného otvoru ve vnitřní stěně středního ucha, kdežto oblouk sám spojen je s malou kovadlinou. Podotknouti dlužno, že i u kladiva i u kovadliny zapotřebí má zase čtenář ohnivé obrazotvornosti, aby vynašel podobnost kůstek těchto s nástrojí, jichž jméno nesou. Pomocí řetězů, jichž tři tyto kůstky tvoří, spojen je nerv se světem zevnějším, neboť připomeňme si, že nejzevnější část řetězu toho, násadec kladiva spočívá na bubínku — jak praveno již na konci zevnějšího sluchovodu položeném, kdežto konec jeho — třmen ponořen je v otvoru vejčitém — bráně to do svatyně, v níž sídlí nerv sluchový. Svatyně tato, k níž také ještě kulatý onen otvor na vnitřní stěně středního ucha vede, nazývá se labyrinthem, po staré oné obrovské budově, v níž zablouditi musel každý smrtelník. A labyrinth náš v kosti skalní uložený tak značně se budově té podobá, že by bylo marnou prácí chtíti unavovati vyličováním různých částic, jichž účel nám dosud neznám, a jejichž pochopení ani z nákresů není možné.

Podotýkám, že v různých těch chodbách a dutinách umístěna je zvláštní tekutina, obklopující jemný nerv sluchový. Tolik trvám k obdržení povšechného názoru úplně postačí. Netajím si, že čtenář málokterý ve čtení až k místům těmto dospěje; tvrdý oříšek, jaký k rozluštění již střední ucho předložilo, odstrašil zajisté mnohou dobrou

vůli, avšak nemysletež, že by seznamování se s vědou lékařskou bylo vůbec snadné. Popisná podobná část jest jediné, co širokému kruhu možno předložiti a i ona má částě nesmírně nesnadné k pochopení; možno si pomysliti tedy na jak obtížných základech stojí teprvé učení o nemocech těla, a zároveň jak směšné je, koupí-li si někdo prostonárodní knihu lékařskou o všech možných nemocech, domnívaje se, že koupil si radu pro všechna protivenství, jakými člověka všeliké nemoce tělesné týrají?

VI.

Pochopil-li čtenář nastíněné tuto poměry, pochopí snadno nyní, jak slyšíme, jakým spůsobem je možno, že něco co zdánlivě tak daleko mimo dosah působnosti našich součástí tělesných se nachází, vnímáno a dále zužitkováno bývá. Nemožno však dále jíti, dokud nemáme názoru o nervech, všemohoucích to činitelích v složitém státu těla našeho. Promluvím proto o nich.

Udeříme-li rákoskou našeho některého bližního přes lýtka, dopustili jsme se sice činu, který nás může přivésti ve styk s trestním zákonníkem, který však, rozumujeme-li nad tím, jakým spůsobem si dotčený náš bližní počíná, může se státi nám velice poučným. Předložme si jen otázku: proč hromuje na nás udeřený bližní? Řekneme proto, poněvadž ho to bolí; a každá bolest — nechť si je druhu jakéhokoliv, rozčílí člověka. Dobrá! A jak se to stává, že tu bolest cítí? — Nuž zodpovíme to.

Vysvlečeme-li si ruku a ohneme-li jí v lokti, vidíme — máme-li ruku silnou, jak se nad loktem jakási hmota dost tvrdá, a kouli více podobná, vy-

tvořila. Kdybychom udělali dlouhý řez po ruce, viděli bychom po odstranění kůže, že kulovatou tu hmotu tvoří to, co nazýváme v obyčejném životě „maso“, čemu se ale vědecky říká „sval“. Svalů takových máme po těle veliký počet, z pravidla jsou podlouhlé, a na obou koncích k některé kosti upevněny. Tím, že se stahují, blíží se kosti v kloubu spojené k sobě, zkrátka pohybují se. Svaly jsou částěmi pravidelně vytvořenými, a krásný pohled poskytujícími. Řezník, jenž stáhnuv kůži z kusu dobytka, maso připravuje, má týž pohled na zvířeti. Avšak on rozsekává tělo zvířete svým spůsobem, a nepřihlíží k tomu, aby zůstaly svaly v jednotě tak jak si anatom to přeje. Než však svaly nejsou jediným zjevem, který nám každý úd náš zbaven jsa kůže k pohledu poskytuje, vidíme při bedlivém pozorování, vedle ovšem zřetelných kostí, jež osu tvoří, celé sítě rourek, žil a tepen, jimiž krev probíhá, a dále, mdle lesklé provazce, různé jemnosti od pruh dosti silných až ku nitkám nejjemnějším, z nichž jedny ztrácejí se ve svalech, druhé v kůži a podobně podobajíce se nejsmělejšímu telegrafickému spojení všech i nejmenších místeček po těle našem. Kdybychom řízli se nožem podél ruky, as tak v polovici dutiny pod pážím, našli bychom po nedlouhém hledání sedm as jako husí brk tlustých nervů, které však čím více se od páží vzdalují, tím jemnějšími se stávají, až u prstů jsou již jen nitkám podobní, neboť podobají se skoro stromu, jehož nejjemnější větvičky rozloženy jsou po koncích koruny; kmen nervů těch probíhá tělem a mizí v pateři, v jehož dutině uložena je mícha jako kořen všech nervů, kdežto koruna rozvětvění nervového rozhostěna je, jak již praveno, po kůži a svalech. Mícha a mozek jsou středem, od nichž veškeré nervy vy-

cházejí, a jsou také co do složení svého aspoň z části nervům po těle probíhajícím podobny. Mozek uložen je v lebu, kdežto dlouhá mícha ukryta je v pateři — oné části, již nazýváme v obyčejném životě křížem nebo otčenášem. Pateř složena je z dvaceti devíti menších kostí, nazvaných obratly; a mezi každým obratlem jsou dva otvory, jeden po pravé, jeden po levé straně a jimi vychází každým jeden nerv; ubírají se za účelem svým na vykázané místo. Jaký obor činnosti nervům vykázán, snadno se přesvědčíme. Kdybychom prořízli uvedený již svazek nervů v dutině podpažní, sklesne ruka naše; my nemůžeme jí pohybovati, my necítíme však v ní také ani nejostřejší ránu. Ruka je bez citu a nehybná. Již z toho vidíme, že nervy především mají za účel, sprostředkovati pohyb údů. A také jednoduchý pokus nás o tom přesvědčí, kdybychom dali nervy ty, a sice onu část, která je spojena s ostatní rukou — tedy ne onu, která je spojena s míchou na tvrdou podložku a udeřili na ně, vidíme, že sebou ruka cuká, kdybychom pak nervy ty spojili s elektrickým přístrojem, vidíme, že se ruka ohne v lokti a i v jiných kloubech zrovna tak, jako kdyby nervy ty prořízнuty nebyly, a my samovolně pohyb takový vykonati chtěli. V zdravém stavu vznikne v mozku rozkaz, abychom ruku v pěst zatali, a v okamžiku sdílí se rozkaz ten nervům, ovládajícím svaly, dotčený pohyb způsobujícím, a my pěst zatínáme. Jak ten rozkaz vzniká, jak se nervům zděluje, jakým způsobem tyto zase na svaly působí — to milý čtenáři jsou věci, které zodpověděti nemůžeme a snad nikdy moci nebudeme, to je právě část učení o duši; na němž pracují již tísíceletí, aniž by se byli dopracovali žádoucího výsledku.

Avšak máme ještě jiný druh nervů, a tu přicházíme především k tak zvaným nervům sensitivním — cit prostředkujícím. Řekl jsem nahoře, že ruka, jíž prořízнuty všecky nervy v podpáží, je nehybná a také necitelná; patrně také, že nervy prostředkují cit. Kdybychom mačkali aneb elektřinou dráždili onu část prořízнutých nervů, která souvisí s míchou, cítili bychom tutéž bolesť jako kdyby někdo uskřípnul zdravou ruku, či kdyby jiným způsobem ji zranil. Udeří-li nás někdo do některého údu našeho, dráždí tím nervy, o nichž praveno, že v nekonečně jemné síti po celém těle rozloženy jsou, a dráždění to sděluje se okamžitě zase ústřední soustavě nervů — mozku a míše.

Jakým způsobem dráždění to se sděluje — je toutéž otázkou jako u nervů prvých, zvaných motorickými. Nevíme!

Nervy celého těla, vyjma hlavu, spojeny jsou s míchou; nervy hlavy spojeny jsou přímo s mozkem. I tyto nervy jsou párovité; jako dvojatosť ústrojí našeho skoro všude je vytčena, a je nervů těchto na počet dvanáct párů; a tu přicházíme pak k novému zase druhu nervů, jestliže některý z párů těchto nervových zkoumání podrobíme. Oči naše jsou podobny koulím, do nichž vzadu ústí silný nerv zrakový. Kdybychom vyloupli oko, a dráždili onu část nervu, která ve vnitřku zbývá, takovým způsobem, jako dráždili jsme nervy sensitivní, tedy uskřinutím nebo bodáním, neměli bychom pocit bolesti, jako když nás někdo metlou přes ruku udeří; podobně pak není nerv ten spojen s žádným svalem, aby pohyby tohoto prostředkoval — není tedy ani motorický; nýbrž nerv ten slouží jedině k tomu, aby duši poskytoval pocit světla, pocit barvy, on má zcela zvláštní úlohu; prostředkuje dojmy, zvané smyslovými, a jest tedy

jedním z nervů smyslových. *Každý smysl má zvláštní nervy*, jež upevněny jsou k zvláštnímu umělému přístroji, který dojmy ze světa zevnějšího přetvořuje tak, aby zdělovány býti mohly nervu, jenž pak opět zděluje je mozku jakož sídlu duše. Tak i celé ústrojí sluchové, ve všech svých podrobnostech a umělých částicích není ničím jiným než strojem přetvořujícím zvuk tak, aby dráždíti mohl nerv, hluboko v labyrinthu ukrytý.

VII.

Jest nám tedy promluviti o pochodu, jakým se dovídáme, že zvon zvoní, hudební nástroj hraje, že ústa mluví a podobně. K účeli takovému jest dlužno poptati se fysiky, co tato ví o zvuku vůbec. Zvuk povstává chvěním se rozličných hmot. Udeříme-li na strunu, nataženou na citeře, na příklad, počne tato se pravidelně pohybovati, chvíti a tím vzniká zvuk. Každá hmota může se pohybovati, může také zvučeti. Křešeme-li dvěma oblázky o sebe, vydávají i tyto zvuk, udeříme-li pěstí do stola, počne se i tento chvíti, — zvučí. Zvučící takové chvění zděluje pak se vzduchu; tento počne se chvíti na všechny strany *a je-li chvění to dost silné, aby zdělilo se i vzduchu v našem uchu umístěném*, slyšíme je. Kdyby nebylo vzduchu, neslyšeli bychom ani nejsilnějšího výstřelu z děla. Okolnost tato může se i pokusem znázorniti. Dáme-li budíček takový, jaký z pravidla v některých našich hodinách umístěn jest, pod skleněný příklopec; a počneme-li vzduch, který v prostoru příklopcem uzavřeném se nachází, pomocí přístroje vývěvou zvaného vyssávati: můžeme jasně pozorovati, jak hlas budíčku stále více a více zaniká, a zanikl by

úplně, kdyby bylo možno všechen vzduch vyčerpati, a strojek samotný umístiti tak, aby chvění budíčku nezdělovalo se jiným hmotám, na nichž umístěn je. Neslyšíme pak zvučný hlas budíčku proto, že chvění jeho nezděluje se vzduchu, jehož v sousedství jeho není, a nemůže tak přiváděno býti až do ucha našeho.

Způsob pak, jak zvuk uchem naším pojímán bývá, jest tento: Zvučící chvění některé hmoty, na příklad zvonu, zděluje se okolnímu vzduchu; nejprvé nejbližšímu okolí, pak dalším a dalším vrstvám, až konečně přichází do chvění i ona část vzdušná, v níž právě prodléváme. Narazivši pak chvění to i na boltce ušní, bývá těmito sbíráno, snad i takto sesíleno, a zděluje se ihned vzduchu v zevnějším sluchovodu, v němž veškerý umístěný vzduch tedy chvíti se počne. Praveno však již, že sluchovod zevnější uzavřen jest na konci bubínkem sluchovým, jemnou to blánkou. Jak ta se chová k narazivším na ni vlnám vzduchovým? Jako tabule v okně, když mocně hřímá. Okno za bouřky řinčí, to jest chvění, jež hrom ve vzduchu vzbuzuje, přenáší se také na okno, avšak sklo je křehké a proto roztříští se snadno, kdežto bubínek je pružný, a počne se tedy tím snáze chvíti, jestliže jen dostatečně silně vzduch v zevnějším sluchovodu se chvěje. Avšak bubínek sluchový není tak volně zavěšen jako okno; seznalit jsme, že přes něj položena, a k němu upevněna je kůstka, zvaná kladivem, tato že pak spojena je s kovadlinou a třmenem v řetěz skrz střední ucho se pnoucí, a ve vejčitém otvoru naproti bubínku upevněný; jestliže tedy se počne bubínek chvít, počne se pohybovati i tento řetěz kostí. Třmen však upevněn je k otvoru vejčitému dosti pevnou blánkou a otvor tento vede jak praveno do labyrinthu naplněného

vodou, a kožnatým váčkem, v němž rozhostěn je nerv sluchový. Pohyb třmenu, chvěním bubínku vyvolaný, působí na otvor vejčitý, jako jakýsi druh pístu v pumpě, pohybuje tedy v labyrinthu vodou, tato naráží na kožený váček s nervem, dráždí tento, a nerv pak dráždění to zděluje mozku jako sídlu a středu veškerého ducha a vniterního života vůbec. Tak složitý je pochod, chceme-li slyšeti na př. pouhou písmenku *a*.

Teď však také porozumíme zařízení roury Eustachovy. Dejme tomu, že dostaneme po krásném dni rýmu. Až do tohoto dne byl vzduch za bubínkem v středním uchu uzavřený co do jakosti úplně podoben zevnějšímu, poněvadž každá změna záhy se pomocí roury vyrovnala. Den na to, po krásném dni, ve kterém jsme si rýmu ulovili, nastane jiné počasí; vzduch se změní tak na příklad, že uzavřený v středním uchu vzduch je mnohem řidší než vzduch zevnější. Eustachova roura však je zavřena následkem mohutné rýmy, a vzduch v uchu uzavřený nemůže být tedy srovnán se vzduchem zevnějším. Tento tedy tlačí na bubínek a poněvadž je ve vnitřku uzavřený vzduch řídším než zevnější, nabývá tento přesily a prohne bubínek do vnitřku. Naráží-li v stavu takovém nyní zvuk nějaký na bubínek, nemůže se tento s obvyklou vydatností chvět, a my slyšíme špatně.

VIII.

Tak se mají poměry jednoduchého slyšení vůbec. Avšak veškerý rozsah látky tím není ještě vyčerpán. My slyšíme ještě jiné zvuky, nežli jsou ony, popsaným již spůsobem na bubínek narážející a dlužno jim tedy věnovati ještě

pozornosť. Počněme příkladem. Udeříme-li ladící vidličkou — toutéž, jaké ladiči piana užívají, ne příliš silně o tvrdý nějaký předmět, neslyšíme záhy zvuku, jaký chvějící se vidlička vydává — týž nepostačí, aby uvedeny byly do chvění vrstvy vzduchové, v poněkud jen větší vzdálenosti rozložené; jestliže však vidličku tu postavíme na lebku, slyšíme zvuk její zase, neboť teď prochází a veden je nervu sluchovému zvuk přímo kostmi lebky. Podivuhodný pak úkaz je, že slyšíme znějící vidlici v onom uchu lépe, které prstem zacpeme, anebo na které nedoslýcháme, slaběji však v uchu volném či správně slyšícím. Úkaz tento různě se vysvětluje, zejména tak, že chvění přecházející z kostí do vzduchu, v uchu — (zde zacpaném) — omezuje se pouze na vzduch tento a nemůže vycházet ven, poněvadž prstem na příklad je ucho ucpáno, a proto odehrává se zde tím větší silou. Zdaliž tak pravda čili nic, nesnadno rozhodnouti; co povědělo je pouhou domněnkou byť i pravdě podobnou. Avšak okolnosť tato má dosť značný význam v praktickém životě. Doložím to příkladem. Mladíci k odvodu se dostaviví za časté předstírají, že jsou hluchými na to či ono ucho. Odvádějící komisse nemůže je na prosto odvésti, pošle je proto do některé nemocnice vojenské, aby zde dokázalo se, jsou-li mladíci ti hluší čili nic. Je-li podezření, že ten či onen lže, podaří se ho ze lži usvědčiti, nejednou již pouze nahoře uvedeným pokusem. Ladící vidlice postaví se mu na hlavu a předloží se mu otázka, v kterém uchu zvuk chvějící se vidlice slyší; je-li skutečně na některé ucho hluchým, slyší zvuk ten silněji v tomto, ne-li, slyší jej stejně v obou. Kdo však věci je neznalým a chce podvésti zkoušejícího lékaře, ten zjevu takému se diví a řekne obyčejně lživě, že zvuk

slyší lépe v zdravém uchu, to jest v onom, na které dle svého udání lépe slyší, a tím si stahuje kličku kolem krku. Zděluji to zde s výslovným podotknutím, že je více způsobů, předstíranou hluchotu prozkoumati; kdyby jich více nebylo, nechtěl bych takto lži podávati nějaké prospěšné pokynutí.

Jiné zvuky, které ještě uchem svým pojímáme, vznikají v bezprostředním sousedství ucha samého. Blízko ucha totiž probíhá krev velkou silnou tepnou do mozku, a my slyšíme její šelest, zacpeme-li si ucho rukama, anebo lehneme-li si na ně náhodou, v posledním případu možno nejednou i tlukotu srdce odpovídající tepot tepny té zcela správně rozeznati.

Konečně pak může se člověk domnívati, že slyší různé zvuky při různých chorobách mozku a labyrinthu, které dráždívají nerv sluchový, který pak dráždění takové jako dojmy zvukové zděluje mozku. Sem spadá většinou tak zvaný „hlas svědomí“. Stalo se mnohokráte již, že zločinci po vykonaném některém zločinu soužíváni byli hlasy do ucha jim volající, kteréžto dojmy jedině následkem podrážděnosti mozku a soustavy nervové vůbec si vysvětliti můžeme. U některých choromyslných vyskytují se podobné přeludy velmi často a soužívají nemálo pak ubohé stížené. Jsou lidé, kteří po celý den slyší střelbu, rány, výstřely, výhrůžky a podobné, a přeludy takové nemožno jim vymluviti, neboť choroba mozku, ve kteréž příčinu přeludů těch hledati dlužno, poskytuje dojmy tak, že se podobá, jakoby zcela určité zvuky podobné mimo hlavu nemocného vznikaly. Avšak o přeludech vůbec při zraku obšírněji promluvíme.

IX.

My však nejen že slyšíme, — my dovedeme také posuzovati především jak vzdálen jest od nás předmět zvučící. My víme, jak as vzdálen je od nás člověk volající, jak daleko od nás vystřelil někdo z pušky i podobně. Takováto naše umělost je výsledkem zkušenosti. My slyšíme jsouce na příklad v nějakém místě návštěvou tamní zvon zvoniti. Domov náš pak, dejme tomu, je od místa tohoto asi půl hodiny cesty vzdálen. Slyšíme-li nyní jsouce doma, zase zvon sousední zvoniti, seznáme, že zvuk ten je mnohem slabší, nežli byl minule, my však víme, kde zvuk ten vzniká a proto utvoří se v nás představa, že půlhodinná vzdálenosť tak a tak oslabí zvuk zvonů. Podobně se dovíme o seslabení u všech nám známých zvuků, jestliže slyšíme je z různé vzdálenosti, a podle seslabení toho posuzujeme pak vzdálenosť, v jaké zvuk ten vzniknul, v případě takovém, kdy slyšíme zvuk nějaký nám známý avšak jinak zbarvený, než když vzniká v nejbližším našem sousedství? Že vzdálenosť jedině podle seslabení toho posuzujem, svědčí také okolnosť ta, že v noci šelest slabý v pokoji, ve kterém spíme vzbuzený nejednou za na ulici vzniklý považujem. Šelest ten právě proto, že je slabý a jinému nám známému poněkud podobný, nás klame, poněvadž nevíme, kde vzniká. Tak se nám zdá za časté, že hřmot, jejž vzbuzuje kniha, kterou jsme v polosnění z blízkého stolu byli shodili, vznikl následkem výstřelu v sousedství a podobně.

Dále však umíme také rozeznávati směr, odkuď zvuk přichází, my víme, v kterém směru na nás někdo volá, byť jsme ho i neviděli, a podobně. Také tato naše znalosť je dílem zkušenosti naší. My

slyšíme totiž onen zvuk nejlépe, jenž v kolmém směru na ucho naše naráží. V obyčejném životě ovšem si nevšímáme tak přesného vytknutí jako tuto, avšak my víme, že různým otáčením hlavy jistý zvuk lépe slyšíme, jindy pak, že slyšíme jistý zvuk lépe levým než pravým uchem a jindy naopak. Otáčení hlavy na různá místa má, byť bychom si i toho nebyli vědomi, za účel, upraviti poměry tak, aby zvuk neznámého zatím původu, v kolmém směru na ucho naše dopadal. My pak slyšíce zvuk jistý v jistém postavení hlavy lépe než v jiném, posuzujem zřídlo zvuku podle polohy, ve které se nacházíme. V okamžiku, kdy zvuk ten nejzřetelněji slyšíme, již přenášíme nevědomky zřídlo zvuku tam, odkud vlnky jeho právě na slyšící je ucho kolmo dopadají, a tím dosti přesně místo, kde zvuk sám vzniká, určujeme.

Další vlastnosti sluchu nemožno mi podrobiti širšímu rozboru. Umělosť naše, nám ovšem aspoň částečně vrozená, pomocí jejíž dovedem hlavně tony hudební co do síly, jakosti a výšky rozeznat, že rozeznáme ladné souzvučné tony od ladných, je zjevem tak složitým, tak ku vysvětlení nesnadným, že třeba předpokládati aspoň poněkud obšírnou a podrobnou znalosť matematiky a silozpytu, má-li výklad o vnímání tónů padnouti na půdu úrodnou; slovem je to úloha pro studium odborné, co možná podrobné. Že pak řádky tyto úlohy podobné nemají, měl jsem příležitosť na několika místech výslovně podotknouti.

K čemu tedy máme sluch? K témuž zajisté účeli jako smysly jiné. Pomocí jeho podobně jako pomocí smyslů ostatních obohacuje, vdělává se duch náš, nabývá dojmů, představ, slovem zdokonaluje se právě do té míry, která pojistila člověku přední místo mezi tvory na zemi naší.

V tomto pak směru má sluch úlohu předůležitou. Ovšem že se stala úloha ta dnes již poněkud zastřenější tím, že se lidstvo naučilo slyšené zvuky označovati zvláštními známkami viditelnými — že se naučilo psáti a čísti. Čtení a psaní již tvoří podstatu veškerého vědění našeho v době přítomné, zakládá se tedy na složitém cvičení zraku a sluchu.

Oddíl druhý.

O hmatu.

I.

Pomyšlení, jak by nám svět připadal, kdybychom byli bez hmatu, není právě příliš snadné. Ba jsem přesvědčen, že by život takový — bez hmatu, byl tisíckráte obtížnější, než-li si jej dovedeme představiti. Naříkají si slepci, bědují hluší nad ztrátou ušlechtilého smyslu; a přirozeným spůsobem, jim obyčejně s politováním věříme; avšak ztracený zrak, dá se aspoň z části nahraditi hmatem, a sluch zase podobně zrakem; leč jak by se dal ztracený hmat nahraditi, nelze si ani představiti; není známo, že by byl kdy býval člověk žil, který by byl hmatu postrádal. Hmat je rozložen po celém těle, kůže naše je sídlem jeho, a již to že zapotřebí má tak širokého působiště, jakým je celý povrch lidského těla, svědčí jasně o bohatosti a velikosti služeb, jaké hmat duchu lidskému prokazuje. Co je ztráta hmatu, naznačuje nám přibliživě tvrdošijná jedna nemoc, zvaná v obyčejném životě vysýcháním míchy či po vědecku „Tabes dorsualis.“ Nemoc tato vyznačuje se mezi jiným tím, že nervy sensitivní (cítící) — jichž úlohu doufám laskavý čtenář

ještě v paměti uchoval — rozložené po šlapadlech ztrácí z nenáhla svou působivosť tou měrou, že nemocný necítí ani pod nohami půdu. Následek toho je, že nemocný takový, chce-li jíti, zrakem musí na nohy pohlížeti, aby se přesvědčil, že má pod nohami půdu pevnou. Necháme-li však jej zrak k obloze pozvednouti, klesá obyčejně k zemi; neboť tím ponechává nohy bez dohlídky, tyto pak necítíce pevné půdy pod sebou z rovnováhy přicházejí. Totéž se děje v noci, za které nemocnému takovému chůze bývá někdy přímo nemožnou. Nemoc ta skličuje ducha nad míru; a dá se již z toho aspoň z části pomysliti, co by úplná ztráta hmatu člověku byla za neštěstí.

Na štěstí nestalo se nikdy a není snad ani také možné, aby někdo byl zcela o hmat oloupen, právě že ústrojí, jímž hmat působí — kůže, je tak rozsáhlá, že si nemůžeme představiti chorobu, která by ji v celosti postihla a tak nervy hmatu sloužící a v ní rozložené zničila. Choroby, které by něco podobného spůsobiti mohly — jako na příklad popálení, usmrcují záhy člověka. Popálí-li si člověk jen třetinu svého povrchu, již z pravidla brzo umírá. Popálení celé kůže, jaké vídáme někdy při opaření, usmrcují téměř okamžitě zajisté k velikému štěstí ještě, ubohého stíženého. Jediný takový nešťastník, jejž jsem r. 1878 viděl, zemřel za hodinu.

Hmat je smysl, jak u zvířat tak u člověka stejně důležitý, poučuje nás o tvaru předmětů, o jejich tvrdosti, jakosti co do povrchu, o jejich tíži a teple. O dokonalosti, již člověku lze pouze hmatem dosíci co do posuzování povrchu rozličných předmětů, poučuje nás zpráva o žijícím sochaři francouzském Vidalovi. Týž narodil se r. 1831, a jest od dvacátého prvého roku věku svého

úplně slepý, přes to však zůstal povolání svému věren, řídě pak se pouze hmatem vykonává všeliká díla umělecká, hlavně své komposice. Pracuje prý hlavně v noci. Mimo jiné vypravuje se o něm, že vlastní svou podobiznu zrobil. Tak četl jsem aspoň 1878 v časopisu francouzském „Temps.“ Podobně vypravuje se o slepém jednom Rusovi, který pouze pomocí hmatu jal se studovati složité a zapletené ustrojení mozku lidského. Jasné to důkazy o důležitosti hmatu! Byli lidé, kteří hmatem poznávali osoby cizí. Pouhé hmátnutí do tváře postačilo jim ku poznání osoby takové. Hmat je smysl, který nás poučuje o skutečnosti okolního světa. Však o tom se ještě domluvíme.

Řekli jsme o sluchu, že zvířata od raků vzhůru jsou obdařena sluchem. Hmat je smysl mnohem rozšířenější. Zdá se, že ani nejsou zvířata, která by neměla smyslu, hmatu aspoň vzdáleně podobného. Jak se podobá i nejnižší, teprvé po mnohonásobném zvětšení viditelná zvířátka, jakými jsou tak zvaní kořenonožci a nálevníci, jichž tělo není nic jiného než nepatrný drobet průsvitné lesklé hmoty, mají jakousi schopnost předměty od sebe rozeznávati, neboť i tato zvířátka hledají si potravu svou; a je-li tomu tak, tu dlužno jim rozeznávati tuto od věcí jiných. U vyšších zvířat pak dosahuje hmat jistoty a dokonalosti překvapující. Tak mají podivuhodný, neobyčejný hmat netopýři. Učenec jeden napjal v pokoji svém napříč množství šňůr a nechal lítati v něm netopýra se zakrytýma očima. Týž vykonal úlohu svou tak výtečně, že ač rychle lítal, přece ani o jednu z natažených šňůr nezavadil. Zvíře to nepochybně již z odporu, jaký mu vzduch při letu klade, pozoruje blížící se nebezpečí a záhy proto se vyhýbá. Podobně lítají netopýři s největší zručností nejuž-

šími chodbami do svých slují. V jeskyni postojenské žijí zvířata skoro vesměs slepá, poukázaná vzhledem k výživě své jedině na hmat, avšak tento jim úplně vystačuje. Jedno ze zvířat těch, mlok, zvaný proteus anguineus, který téměř ničeho nevidí, má tak jemný hmat, že ihned cítí, hodí-li se mu něco do sklenice, v níž se nachází, a plave také, ač předmětu hozeného nevidí, přímo v směru, kde tento se nachází.

II.

U zvířat dosahuje hmat, jak vidíme v některých případech, dokonalosti velmi značné, zrovna překvapující, avšak srovnáme-li s ním hmat člověka, mizí přece u porovnání tom; lidský hmat dovede tvořiti divy. Ve všech spisech o duševědě uvádí se příklad dívky odkázané jen na hmat, jako pravý zázrak schopností duše lidské; příklad to tak zajímavý, že neváhám sděliti ho na tomto místě, a to tím spíše, že není mi známo, že by obšírněji kdy byl býval v jazyku našem vylíčen. Já sám sleduji vypravování velikého anglického románopisce Dickenze, jenž dívku tu viděl, a pochod vzdělání jejího ze zápisků učitele jejího sledoval. Dívka ta nazývala se Laura Bridemanová (čti Brajdžmenova). Narodila se v Hanovru, ve spojených státech severoamerických 21. prosince 1829. Byla pak některý čas po narození čilým, čiperným dítětem, měla hezké tvářičky a krásně modré oči. Přes to však byla stále slaboučkou a malou tak, že rodičové její pochybovali, že ji odchovají; churavěla stále, několikráte byla ve vysokém nebezpečí života, až konečně jsouc téměř dva roky stará přestala býti chorou a počala zdárně i tělem prospívati. Podobně i schopnosti její počaly se zdárně vyvíjeti,

tak že za čtyři měsíce učinila podle výroku matčina ohromný pokrok. Tu však náhle těžce ochuravěla, po pět neděl vězela v nebezpečenství života a mimo jiné oči i uši se jí zanítily a — vytekly. Ubohé dítě osleplo i ohluchlo. Avšak ohromné to neštěstí nebylo ještě daleko ukončeno. Nemoc její trvala celé dva roky a pak teprvé shledáno ještě, že také chuť i čich u ní pohromu utrpěly. Jsouc čtyři roky stará byla sice zdráva, životu navrácena — avšak bez čtyř smyslů, neštěstí to, jehož rozsah člověk si stíží představiti může. Avšak vizme, praví Dickenz, jak si počínala v tak zmrzačeném těle, svatá jiskra zvaná duchem lidským.

Jakmile malá Laura běhati počala, batolila se z prvu po světnici, pak po domě, prozkoumala všecko, všímala si rukama svýma u každého předmětu tvaru, tepla, tvrdosti. Běhala za matkou, hmatala jí po tváři, po rukou, nápodobila všecko, co pochopila, ba naučila se takto sama o sobě šíti a plésti.

Tou dobou dozvěděl se o ní pozdější její pěstoun doktor Howe. Šlechetný tento muž, jehož ohromnou velkodušnost ještě z dalšího vypravování seznáme, spěchal ihned do Hannovru a pohnul rodiče Lauřiny k tomu, že mu ji k vychování svěřili. Laura odvežena do Bostonu a dána do ústavu doktora Howea.

Z počátku chovala se ovšem nemálo poděšeně, a teprvé za dva měsíce, když se byla obeznámila s novou místností a obyvateli její, přikročil Howe k vlastnímu vychování dítěte. Počínal si pak takto:

„První pokus, vypravuje lidumil tento ve svých zápiscích, učinil jsem tím, že jsem dal na všeobecně užívané předměty, jako na příklad na nože, vydličky, lžíce, klíče a p. přilepiti lístky, na nichž vypouklým písmem název předmětu vytištěn byl.

Písmenky tyto ohmatávala Laura velmi pečlivě a naučila se takto záhy rozeznávati, že rozličně klikaté linie, na příklad slovo „lžíce“ vyznačující, zrovna tak se líší od čárek slova „klíč“, jako se od sebe líší oba tyto předměty ve skutečnosti.“

„Potom dány jí do rukou zvláštní malé lístky, na nichž tatáž, jí známá již slova vytištěna byla, a ona naučila se takto znáti, že to jsou tatáž slůvka, která dříve k naznačeným již předmětům připevněna byla. Rozeznávání slůvek těch dala záhy na jevo tím, že lístek se slůvkem „klíč“, položila na skutečný klíč, a lístek „lžíce“ na skutečnou lžíci. K počínání takovému povzbuzována byla pochvalou, jež jí pohlazením na hlavě projevována byla.“

„Takým spůsobem naučila se znáti názvy všech předmětů, jež do ruky vzíti mohla, a ona záhy dovedla na předměty ty správné lístky klásti. To všechno ale až dosud bylo dílem pouhého nápodobňování, pouhé paměti, nikoliv však zdravého úsudku.“

Proto dány jí po některém čase na místo lístků pouhé písmenky vytištěné na papíře; tyto položeny zprvu tak podle sebe, že slovo „klíč, kniha“ a p. vyznačovaly, pak ale smíchány byly na hromadu a dáno jí znamení, aby vyhledala a složila sama písménky tak, aby tvořily některé z uvedených slov. A Laura vskutku tak učinila, dokázala tak, že umí mysliti.“

Howe pořídil jí tedy celou řadu písmenek, jaké se v tiskárnách k sázení užívají, dále pak prkno se čtyrhrannými otvory, do nichž písmenky ty se strkati měly. A Laura cvičila se na to po několik neděl ve vysazování písmenkami všech podaných jí předmětů.

Potom teprve pokročil Howe dále a naučil ji,

že se písmenky tištěné také různým zkřivením, a pohybem rukou a prstů odznačovati dají. I to naučila se Laura tak záhy, že tři měsíce po vstoupení do ústavu znala velmi zběžně celou abecedu, jak jí hluchoněmí užívají.

Na stanovisku tom zůstala po celý rok, cvičila se i dále v užívání svých prstů k naznačování písmenek, a ptala se podobným spůsobem svých pěstounů na jméno všech předmětů, o něž zavadila. Po roce „mluvila“ prsty tak zběžně, že rozuměl jí jen ten, kdo abecedy hluchoněmých byl velmi dobře znalý. Později také naučila se psáti, což ovšem nebylo více věcí tak příliš nesnadnou.

Až sem stopuji spůsob jakým dívka ta se vzdělávala. Šlechetný učitel její Howe učinil z ní člověka a pouhý hmat postačil k provedení úlohy té; zdaž budeme vůči tomu popírati, že hmat je stejnorodý se sluchem i zrakem, oběma to smysly, jež v obyčejném životě z pravidla klademe do popředí.

Však Laura Bridgemanova není osamělou, která pomocí hmatu tak se byla zdokonalila; v témž ústavu kde žila, vychován také ještě hošík, podobně němý, hluchý a slepý; a ubohá Laura byla jemu učitelkou. Podobně pak jako oni, i všichni slepci vzdělávají se hmatem; avšak tito jsou mnohem šťastnější, jeť duše jejich o obrovský rozsah dojmů a představ, jež sluch poskytuje, bohatější. Avšak i slepci čtou prsty. Vidíme a viděli jsme nejednou bible s písmem vypouklým pro slepé určeným; a podobně i v jiném ohledu ještě v užívání hmatu vynikají. Já sám znal člověka a ještě více vypravovati jsem o něm slyšel, který hmatem často po pouhém dotknutí se ruky člověka mu známého, tohoto poznal. Podobně vypravuje se, že ku konci minulého století žila v Paříži ducha-

plná dáma, zvaná Du Deffaud, která byla podobně slepou, přes to však si lidi představovati dávala, a ohmatavši jednou tvář jejich na vždy tvar její v paměti uchovala.

Hmat pak dále u různých povolání, u lidí vidoucích nemalou hraje úlohu. Tak v lékařství. Slavný lékař Oppolzer, kdysi také jako professor na vysokém učení v Praze působící, vyjádřil prý se jednou, že prst je lékařovým třetím okem; a pokračující věda lékařská víc a více výrok ten potvrzuje. Všude tam kde oku překážky se kladou, nastupuje hmat, a zkoumání tohoto má nejednou rozhodující vliv na působení lékařské v jisté nemoci. Nemohu se u věci té příliš zdržeti, dotknulť jsem se látky příliš obsáhlé, než aby sloužiti mohla jsouc uvedena za doklad tvrzení nějakého, avšak dovolím si aspoň příkladem objasniti, jak v určitém případu hmat lékaři prospívá. Naroste-li na některém místě těla našeho, na příklad na noze, hlíza, hledáme pomoc lékařskou. Lékař vyptává se, avšak co mu můžeme někdy pověděti: Že hlíza ta pomalu rostla, až se stala tak velikou jako jest teď. Lékař, chce-li pomoci, musí věděti především, co nemocnému chybí. Musí tedy chorobu tu prozkoumati, avšak oko mnoho mu neprospěje; dejme tomu, že je kůže nad hlízou nezměněná, a lékař okem ani dost málo o poměrech její se nedozví. Rozhodnutí ponecháno hmatu a ten provádí úlohu svou v okamžiku s dokonalostí co nejpřísnější. Několikeré ohmatání postačí, že se lékař dovídá, že hlíza je měkkou, že měkkost ta je podmíněna tekutinou, nejspíš hnisem, jenž se nahromadil zde na místě tomto, a hnis ten že je výsledek dále nepochybně loudavého zánětu kosti. Takovým způsobem slouží hmat lékaři. Hlavně ranlék bez hmatu byl by nemožným. Ranlékaře

sice si mohu představit hluchého, avšak bez hmatu nikoliv. Ohromné množství chorob, jako zlámaniny, různé záněty, vyvrtnutí a podobné poznati možno hlavně pomocí smyslu tohoto.

Podobně potřebuje umělec hmat. Sochař poučuje se jím o jakosti řasnatého roucha, kteréž mu světlo denní klamavě ozařuje a podobně i malíř, chce-li se o tvaru předmětu některého s důstatek poučiti, hlavně ku hmatu útočiště béře. Úloha hmatu v umění výtvarném není snad nepatrnou; písatel sám je ovšem laikem, avšak přátelé jeho, mezi nimiž vynikající umělci výtvarní jsou, nejednou mu důležitost hmatu pro umění vykládali a potvrzovali.

A takovým spůsobem dala by se probrati stará povolání a u všech by se shledalo, že hmat u nich takovou či jinou hraje úlohu. Volil jsem tuto příklady pouze k naznačení směru působnosti smyslu tohoto nikoliv pak k úplnému vyčerpání, ponechávaje každému volnou ruku, aby si v oblíbeném svém zaměstnání sám úlohu smyslu tohoto vyhledal.

III.

Sídlem hmatu je hlavně kůže; vedle této však snad větší část celého těla. Pomocí nervů v kůži rozložených dovídáme se, jakého tvaru je nějaký předmět, jak je těžký, tvrdý, jak teplý atd., jak široký jest celý obsah schopností lidského hmatu. Vedle toho však ještě každá část těla lidského cítí. Cit bolesti náleží totiž také v obor působnosti smyslu líčeného, a bolest cítíme téměř v každé části těla našeho. Tak ji cítíme zcela zřetelně ve svalech, kdo jen jednou procítil křeč v lýtku, když byl na příklad při koupání do vody skočil,

ví, že cit ve svalech není nikterak nepatrný. Podobně je cit v kostech. Jsou ovšem učenci, již tvrdí, že kost je necitelná; avšak kdo ví, jak překonávající bolest provází zlámanou nohu, hlavně když ní se pohybuje, neuvěří zajisté podobnému náhledu. Nyní již více nemůžeme určitě cit v kostech dokázati, neboť při operacích, kdy se nástroj chirurgův kosti dotknouti musí, je nemocný vždy chloroformem uspán, tedy v hluboký spánek pohřížen; avšak staří lékaři, kteří ještě žili a operovali v dobách, kdy chloroformu nebylo, tvrdí, že při odnímání nohy působilo prořízntutí kosti pilou prý největší bolest. Avšak v kůži je cit nejútlejší a nejjemnější, a když tu za výlučné sídlo hmatu odznačíme, nedopustíme se nikterak chyby. V obyčejném životě jen nervy kůži protkávajícími cítíváme.

Lidská kůže je sice pojem obecně známý, avšak představit si ji bez člověka není právě každému naprosto snadným. Pražské anatomické museum chová vydělanou lidskou kůži v celistvosti, ale přiznám se, že to není právě lhostejný pocit viděti ji poprvé. Je barvy bílé a podobá se jelení. Ostatně bylo pravidlem ve francouzské revoluci na sklonku minulého století, že kůže z guillotinovaných lidí byla stažena a do Meudonu k vydělání poslána. Obchodníci tehdejší prý si vydělanou kůži lidskou chválili, tvrdíce, že se jemností i pevností vyrovná kůži kamzičí, avšak jedině kůže mužská, ženská kůže prý je daleko slabší. Nevím. Podlé toho však nebyl by býval buben z Žižkovy kůže, již k účeli tomu genialní tento muž odkazoval, právě nemožným.

Barva, jíž lidská kůže se vyznačuje, není neznáma. Jsou pak rozdíly v ohledu tomto ohromné. Od něžné bílé průsvitné pleti evropské dámy

s vlasem rusým až do kůže černocha ze střední Afriky je značná vzdálenost. Mezi oběma mezníky nacházíme rudou barvu Indianů, hnědou obyvatelů Australie a ostrovů jejich, nažloutlou atd., stupnice sama má odstíny zrovna nesčíslné.

Evropané honosí se hlavně pletí bílou. Avšak jsou choroby, a chorob takových je počet veliký, jež zvláštním zbarvením kůže se vyznačují. Nejznámější a nejobyčejnější příklad je ovšem žloutenka, choroba to vznikající hlavně, kdy žluč nemůže volně do střeva odtékati. Tu vniká žluté barvivo žluční do krve a bývá touto po celém těle rozváděno barvíc tak téměř každou součástku těla lidského na žluto.

Známá nemoc, střídavka, zvaná v obyčejném životě povšechně zimnicí, je-li tvrdošíjnou a těžkou, způsobuje také zvláštní našedivělé zbarvení kůže. Podobně sešediví lidská kůže, užívá-li se dlouho některé sloučeniny stříbra. Nemocný, postížený nemocí zvanou Addisonskou, má na těle svém hnědé, mědi podobné veliké skvrny. Nemoc, zvaná Worlhoffovou, vyznačuje se opět rudými skvrnami; slovem změn množství. Jsou také známy případy, ve kterých ženy zčernaly. Muž jeden, jak starý anatom Soemmering vypravuje, přestáv zimnici zčernal jako mouřenín. Opět jiný starý lékař Blumenbach píše, že má kůži z břicha starého žebráka, která prý je černá jako kůže negrova. Já sám viděl před nedávnem snědého hocha, jenž měl břicho tak hnědé, že otec jeho nevěda si rady holiče povolal, a břicho synovo holiti dal. (R. 1875.)

Na odstíny téže barvy jistého národa má především vliv podnebí. Avšak je chybné domnění určující, že horké pásmo samo sebou podmiňuje temnou barvu. V Americe nežijí nejtemněji zbar-

vení Indiani na rovníku, což už Kolumbus věděl. Vliv podnebí je sice v jistém ohledu nepopíratelný, avšak nerozhoduje. Chybná by byla domněnka tvrdící, že jsou černoši proto černí, poněvadž v horkém pásmu země přebývají. Zde rozhoduje dědičnost. Kde však dlužno hledati prapůvod různého zbarvení lidské kůže, není dosud známo. Horké pásmo ztemňuje sice nade vší pochybu kůži lidskou, avšak ztemnění to je pomíjející.

Vliv pak podnebí vůbec na kůži lidskou dá se as tak povšechně určiti, že především obyvatelé hor jsou pleti jasnější. Hindové, přebývající na vysokých horách jsou pleti velmi jasné, evropské prý na prosto podobné. Abessiňané obývající v horách, jsou mnohem jasnější pleti, nežli bratři jejich v dolinách, vyrovnají však prý se těmto záhy, pakliže s hor sestoupí a v nízkých údolích se usazují. Za druhé, že vlhká, horká krajina pleť lidskou ztemňuje. Zde je zajímavo především, jaké změny prodělají Evropané, cestují-li do zemí cizích: všichni stávají se osmáhlejšími, temnějšími. Růžový nádech na tváři ztrácí Evropan na ostrově Javě, v Africe a západní Indii — stává se nahnědlým. Evropan žijící v Guinei, dostává barvu téměř mědi podobnou. Portugalští osadníci stávají prý se na pobřeží západní Afriky téměř Černochům podobnými. V Aegyptě Evropan hnědne, v Abessynii nabývá barvy téměř bronzové, v Arabsku plavé, v Syrii chorobně bílé a p. Jmenovitě prý lze stopovati velikou stupnici různého zbarvení kůže na židech, žijících jakož známo roztroušeně po celém světě. V Sibiři jsou světle zbarvení a rusých vlasů, pak jsou stále a stále temnější, až v Africe prý zcela černě zbarveni jsou. O vlivu pouhého slunce na naši pleť netřeba mnoho mluviti, již toto samo postačí, aby

vyvolalo na kůži lidské barvu hnědší, jakož všeobecně je známo.

Vedle podnebí však různé ještě okolnosti na pleť člověka vliv mají. Lidé mnoho v nepohodách trvající vesměs jsou osmahlejšími. Lodníci a rybáři jsou vesměs temnějšími lidí na suché zemi obývajících. Bohatý velkostatkář nikdy není tak osmáhlým jako jeho žnec ve vedru červencovém žito kosící. Vůbec pak spůsob života, pohodlí, bohatství, útrapa, nouze, na barvu lidské kůže není bez vlivu.

Avšak nejen Evropané, jichž změnu jsme zde tak často na zřeteli měli, také národové jiní jsou různým změnám kůží podrobeni. Volím zde za příklad třídu nejnápadnější — Negry. I zjištěno, že někteří černochové, žijící po delší dobu v Evropě sežloutnuli. Vypravuje se zejmena o jistém černochovi, který byl živ v Benátkách před časy, živě se ševcovstvím, že po některém času žlutým se stal. Také choroba o změnu kůže černochovy se pokouší. Zejmena tak zvaný Albinismus, stav to, ve kterém kůže naprosto barviva postrádá, a tudíž bez určitého zbarvení, pouze bílá je, naskytá se dost často u černochů, a je někdy tak rozmarný, že postihuje jen některé části těla, čímž vzniká zvláštní strakatina, pro kterou lidé takto znetvoření lidmi — strakami zváni bývají. (Viz další při zraku.)

Pozorujíce patrné rozdíly v barvě kůže, vlasů a oku dělili někteří starší učenci pokolení lidské podlé různosti v barvě na různé třídy. Že však zejména lidská kůže u jednoho a téhož národa, jak jsme svrchu částečně se zmínili, podle spůsobů života různým změnám podrobena je, nemožno barvy pleti k žádnému vědeckému dělení užíti a upuštěno také od dělení takového. Jen mimochodem

podotknuto budiž, že za našich časů dělíme lidi v různé třídy podle různosti jazyků.

Co do souvislosti barvy oka a vlasů s barvou pleti, stojiž tuto, že barva všech těchto tří částí těla lidského z pravidla souhlasívá. Lidé snědí jsou černých vlasů, a černých anebo alespoň hnědých očí. Světlá pleť pak vyskytuje se spolu s rusým vlasem, a světlýma nebo modrýma očima. Avšak výminky nejsou žádnou vzácností. Kdo v posledních válkách na poloostrově balkánském stopoval popis turecké armády, dočetl se zajisté o některých Čerkesech s černými vlasy a modrýma očima; byli prý to největší taškáři ze všech divokých a různojmenných band bojovných. Naproti tomu však světlý vlas, světlá pleť a tmavé oko je velikou vzácností. Doktor Aschersohn zaznamenává podivuhodný v ohledu tomto příklad dítěte, jež při svém narození mělo bílé vlasy a fialové oči, ku konci třetího roku však ztemněl mu vlas i oko, a bylo pak vlasů kaštanových a oka hnědého. Jiná taková zvláštnost zaznamenána jiným německým učencem. Týž totiž viděl v Brasilii černošku — zrzavou, zajisté vzácnost zcela neobyčejná.

Připadá mi zde ještě na mysl známý spor vzdělaného světa o to, která pleť je hezčí, zda snědá hezčí je světlé či naopak. Slovem spor o blondiny a brunetty. Nejsem žádnou rozhodující instancí a proto podléhám jako každý člověk jen svému vkusu. Avšak je zjištěno, že snědí lidé daleko jsou četnějšími světlých; dá-li se z okolnosti té ve prospěch snědých či blondinů vytlouci něco, ovšem nevím.

Vedle barvy líší se kůže různých národů také ještě jinými vlastnostmi. Hlavně je kůže černochů značně od ostatních rozdílna. Tak prý je kůže

plemene tohoto chladnější než kůže Evropanova, jenž v téže krajině jako černoch se nachází, jelikož prý je hebčí a hladší. Naproti tomu mají prý obyvatelé ostrova Sumatry kůži drsnou a křehkou, tak že se velmi snadno rozprýskává. Zrovna tak nejemnou kůži mají prý pověstní Karaibové — a asiatské Turkyně. Někteří Negři mají na rukou velmi jemnou tenkou kůži, opět jiní mají kůži jako podešev silnou. Kůže všech temně zbarvených plemen je lepkavá. Choroba může ovšem i na kůži Evropanově vyvolati změny přímo podivuhodné. Jsou choroby, v nichž kůže lidská ztvrdne, ztloustne, tak, že při každém ohnutí na příklad ruky kůže se trhá a krvácí. Opět jiná choroba vyvolává na kůži vyvýšeniny podobné šupinám ryby, jindy zase je tak suchá, že se z ní slupují plíšky, mdle bíle zbarvené a podobně. Co všechno ostatně na lidské kůži vyvinouti se může, objasňují nejlépe zprávy o všelikých lesních mužích — jakým byl v nejnovější době pověstný Rus Andrej Jeftichév a jeho syn. Také druhdy pověstná Miss Pastrána, jejíž tvář tak byla zarostlá, že se nápadně kozí tváři podobala, je prapodivným příkladem činnosti lidského ústrojí. Nejpodivnější příklad však v oboru tomto byl nepochybně v Anglicku zrozený člověk, který v minulém století pod jménem „porcupine-man“ žil. Týž měl kůži po celém svém těle posázenou tmavě hnědými, dlouhými a tvrdými bradavicemi, kteréž zvláštním spůsobem chrastily pakliže rukou přes ně se jelo, podobně as jako chrastí při pohybu srst zvířete zvaného dikobraz (anglicky porcupine), jehož štětiny jak známo jsou tak dlouhé a tak silné, že slouží za vkusné násadky na pera.

IV.

Ptáme-li se po tom, jak vypadá kůže lidská, podrobíme-li ji bedlivému prozkoumání — tu dotýkáme se opětně jedné z předních otázek veškerého moderního učení o lidském těle — totiž buněk. Lidské tělo neposkytuje prostému oko mnoho jasného, srozumitelného. Kost je pouhému oku tvrdou, pevnou látkou, s nesčíslnými otvory, rourami a podobně, kůže je mu blánou, se sporými otvory, sval je mu vláknitou látkou, a dále nic více; ostří zraku našeho marně by se pokoušelo vniknouti do tajností ústrojí tělesního. Avšak jak jiný svět vyřine se tu z každé tuto uvedené části, jestliže malinounký jen drobet z ní položíme pod přístroj as dvěstěkrát zvětšující. Každá hmota z těla lidského zjevuje se tu co soujem ohromného počtu různo tvárných malých tělísek, z nichž mnohé opatřeno je jádrem. I krev, tekutina zdanlivě tak stejnorodá, není nic jiného, než směsice vodnaté tekutiny a millionů kulatých malých tělísek, jejichž objem tak je nepatrný, že před neozbrojeným lidským okem v neprostupné temno se zahaluje: Avšak z malých takových to tělísek sestrojeno je celé tělo lidské. Miliony tělísek těch všemožným způsobem přetvořeny, ve vlákna, či ve vřetenkovité tvary, tvoří to, co nazýváme lidským tělem. Můžeme pak si utvořiti pojem o množství tělísek těch, uvážíme-li, že v jediné krvi u zdravého člověka, jak učenci vypočítali, na šedesát billiónů jich pohříženo jest, a krev sama tvoří jedva třináctý díl celé váhy lidského těla. Počet jednotlivců těch je tedy ohromný. Každé však má vykázanou svou působnosť a teprvé souladné působení všech těchto nepatrných drobtů poskytuje obraz toho, co v obyčejné mluvě „lidským životem“ nazýváme.

Tělíska tato zoveme prostě buňkami.

Buňka jest v těle našem to, co cihla v budově, z buněk zbudováno je naše tělo.

Největší buňka rovná se tak velikostí asi desátému dílu malého zrnka prosového; nejmenší je třistakrát menší než desítina prosového zrna, tedy něco pouhému oku naprosto neviditelného. Skládá pak se každá buňka hlavně z lesklé průsvitné, někdy zrníčkami protkané hmoty, zvané ode dávna „protoplásma“, asi jako bychom řekli pratvar. Mnohé z buněk mají ještě zrno ve středu poněkud větší, říkáme mu jadérko buničky, avšak vlastnosti té nemá každá buňka, tolikéž nemá každá z nich ještě zvláštní blánku, průsvitné protoplasma ohraničující. Protoplasma je podstatou každé buňky. Jádro i obmezující takovou blánu může bunička míti, avšak nemusí. Z buniček takových sestrojena je také mimo jiné i lidská kůže.

Prořízneme-li kůži naši kolmo, a podrobíme-li průřez takový bedlivějšímu prozkoumání, seznáme, že skládá se z vrstev tří. Svrchní vlivu vzduchu přímo vysazená část nazývá se *pokožkou*, pak přichází silná vrstva vlastní kůže, zvaná *škárou*, a konečně *tkaň podkožní*. Pokožka skládá se jen z buněk, kdežto škára je tkaň sestrojená z jemných ale pružných a pevných vláken, jež mezi sebou propleteny jsouce tkaň tuto tvoří. V škáře uloženo je také však ještě ohromné množství cev krevních a nervů. Malinké poranění postačí, aby dokázalo, že je kůže na krev dost bohatá. Co se pak nervů dotýče, tu beřou se kolmo škárou a končí ve zvláštních bradavkách mezi pokožkou a škárou uložených. Bradavky ty jsou vlastním sídlem hmatu a tvoří po celé kůži, jsouce velice četné, abych tak řekl, ve vrstvě zvláštní malou vrstvu, nazývanou vrstvou brdečkovou. Vedle toho

jsou v kůži ještě četné žlázy a dále i vlasy uloženy, avšak zabřednul bych příliš daleko, kdybych všem těmto částkám pozornosť chtěl věnovati.

Škára je ona část, jež tvoří vydělanou kůži zvířecí. Tatáž je na různých částech těla různé tloušťky. Silnou je hlavně na patě a v týle. U mužů však je vůbec pevnější nežli u ženy. Ve francouzské revoluci, kdy, jak již praveno, lidské kůže vydělávany byly, mohly v továrně Meudonské vydělanou kůži ženskou jen na zhotovování šlí užívati. Co se pokožky týče, tu je tato především sídlem barviva určujícího barvu lidského těla vůbec. Jeť totiž v pokožce opět, ať tak dím, podvrstva zvláštních buniček, z nichž každá nějaké zrníčko barviva v sobě obsahuje, soujem pak všech těch buněk v celistvosti poskytuje obraz lidské pleti. U Negrů je barvivo to černé, u jiného plemene jiné. Svrchní vrstva pokožky však není zbarvena: Kde barvivo to chybí, vznikají zvláštní bílá místa, jsou-li místa taková malá, nazývají je lékaři bělinou, chybí-li však barvivo v celém těle, mluvíme o tak zvaném albinismu či kakrláctví. Kůže je, jak již praveno, místem velmi citlivým; a lidský důmysl v podobě trestajících matek, již záhy k citlivosti a hojnosti nervů v kůži béře útočiště, chce-li, aby na příklad nezvedenému uličníku dostalo se jiného pocitu než pouze lhostejného.

V tváři je pro člověka nejdůležitější část kůže lidské rozložena. Tvář je výkladní skříní krámu lidského těla, proto ji věnujeme pozornosť ohromnou. K vůli ní vynalézá lidský duch přerozličné, na štěstí však velmi nevinné essence, tinktury a podobně, mající za účel zjemnění tkaniva kožního. Kde barva tváře nezdá se být dostatečně svěží, tam moučka, barviva rostlinná i neústrojná kráse

napomáhají. Ostatní kůži pokrýváme si obyvatelé severnějších krajin šatem, avšak kde teplé podnebí, krejčí, obuvníky a modistky učinilo nemožnými, ozdobují si tuzemci všelikým, na mnoze velmi podivným způsobem, pleť svou. Zmínili jsme se u ucha o naušnicích; teď zmínku onu poněkud doplníme. Zvyk naušnic je prastarý. U Athenanů a starých Peršanů již značily před nesčetnými věky naušnice druhu zvláštního šlechtictví. U mnohých divokých národů nosí králové ohromně těžké naušnice. A podobně se má i s ozdobováním ostatní kůže těla lidského. Již starý cestovatel benátský Marco Polo vypravuje o obyvatelích Kangiganu, že si malují na celé tělo samé figury, byliny i zvířata. A jako obyvatelé ti, tak nesčíslní jiní národové snad do dnes těla svá pestře tetovují. I v našich krajinách, hlavně u starých vojáků nejeden ještě taetovované rámě má, na němž aspoň srdíčko se začátečními písmenami jména je vryto; jindy si jednotlivci celé umučení Kristovo nechali do kůže vrýti. Jiní národové v ohledu tomto jsou ráznějšími: obyvatelé africké Nubie vpalují si žhavým železem různé známky do kůže své. Ženy na Grönlandě protahují si kůží na bradě, lících, rukách atd. koptem načerněné niti. V zálivu biafrském vrážejí si obyvatelé do pysků kolíky ze slonové kosti; jiný národ nosí opět kousky syrového masa v uších. U některých národů pomalují se tváře jen dospělým dívkám; u jiných zase jen vdaným ženám. Staří Parthové propichovali si kůži a zasazovali si do ran drahé kamení. Kmen Tupinamba v Brasilii potíral si druhdy tělo roztokem lepkavé pryskyřice a posypal se pak barevným peřím.

Malování takové je nevzdělaným národům zrovna tak neuprosnou módou jako ve vzdělané

Evropě frak a bílá kravatta. Na řece Orinoku styděli se Indiáni vyjíti z domu nepomalováni. A jest to také zcela pochopitelné, uvážíme-li, že v četných krajinách různé pomalování těla značí výraz vnitřního života dotčeného národa. Tak ku příkladu potřou se obyvatelé Australie bíle, mají-li smutek. Někteří Negři, hlavně Ašantové, malují se jen ve svátek bíle, všedního dne chodí prostě.

Každé plemeno představuje si však také krásného člověka jen v národní pleti. Negři, jak mnozí cestovatelé píší, představují prý si ďábla bílého; vrcholem krásy je jim však leskle černá, pyskatá, dívka. Žena jedna austrálská, jež s Evropanem měla dítě, udila toto, jen aby nabylo tmavější barvy. Podobně platí na ostrově Javě jen žlutá dívka za krásnou.

Ubohá kůže lidská!

V.

Dostali jsme se konečně, předeslavše více méně obšírně tolik, co k porozumění potřeba, až k výkladu o smyslu samém. Řekli jsme, že nám hmat oznamuje, jak je předmět, o němž se něčeho bližšího dověděti chceme, tvrdý, těžký, je-li hladký, je-li teplý a podobně. Všechny tyto vlastnosti hmatu dají se pojmouti ve dva oddíly. Pomocí hmatu nabýváme totiž názoru o *tlaku* a za druhé o *teple*. Neboť všechny představy, jichž jakosť slovy „tvrdý, hladký, těžký a podobně odznačujem, vznikají na základě toho, jak *tlačí* při dotknutí se na nervy v kůži naší rozložené. Vedle toho však má tělo naše takové zařízení, že velmi přesně dovedem pověděti, *na* kterém místě povrchu našeho se něčeho dotýkáme. S hmatem

spojen jest tedy ještě smysl pro prostor. Když nám někdo zakryl oči a píchnul nás špendlíkem do některé části těla našeho, dovedeme nejen slovy udati, kde jsme píchnuti, ale položíme dosti určitě i prst na ono místo, kde se osten špendlíku kůže naší dotknul. Tato dovednosť má neocenitelných výhod pro duševní život náš. Neboť tak víme stále o stavu těla našeho, víme o hrozícím mu nebezpečí, a můžeme na základě toho také všemu hrozivému uniknouti. V některých nemocích, zejména jsou to vleklé choroby míchy, doznává smysl náš pro prostor velikých pohrom; nemocný takový nemůže udati, kde se něčím těla jeho dotýkáme, a dopouští se chyb tak hrubých, že udává na příklad píchnutí do lýtka v stehně a naopak. Záhy pak vidíme následky necitelnosti takové; neboť kůže ležícího, necítí-li dobře tlak, jímž působí podložka na tělo nemocného, záhy upadá v chorobu, nemocný se jak říkáme proléhá; kteréžto okolnosti však snadno se vyhne, vládne-li úplně hmatem svým, neboť záhy vystříhá se takové polohy, v níž cítí bolesť či jinou nějakou nepříjemnosť. Smysl pro prostor není však tak jemně vyvinut, aby udával vždy správně jakosť dojmů v obor jeho spadajících. My sice ku příkladu víme, když se nás někdo dotkne dvěma prsty, — aniž bychom mohli zrakem o tom se přesvědčiti, že prsty jsou jen dva, avšak dotkne-li se nás někdo dvěma hroty kružítka, jež nejsou od sebe právě mnoho vzdáleny, tu nesledujeme-li průběh pokusu zrakem, nedovedeme udati, kolika hroty se nás zkoumající dotknul, ba jsou-li hroty ony hodně blízko u sebe, máme tu pocit, že je to jen jediný osten, jímž jsme dotknuti byli. Tělo naše však na různých místech, různou měrou by-

strostí v ohledu tomto je obdařeno. Nejcitlivější částí celého těla jsou rty.*)

Zde dovedeme rozeznati dva hroty od sebe i tenkráte ještě, jsou-li pouhé dvě čárky podle staré míry od sebe vzdáleny. Skorem zrovna tak citlivé jsou dlani přivrácené plochy prstů („bříško“ prstu). Po těch nejcitlivější stránkou těla našeho jsou svrchní plochy prstů, špička nosu, a ostatní dlani přivrácená část prstů, pak přichází jazyk, pak spodní část nohy a tak dále, až kůže v prostřed prsou tak zvanou kost hrudní pokrývající, je nejnecitlivější z celého těla. Zde rozeznáváme hroty ty dvojatě teprvé, jsou-li více jak dvaceti čárek, tedy sedm čtvrtí palce od sebe vzdáleny. Jsou však nemoce, kde vzdálenosti takové sedmi i osmi palců dosahují. Němci v ohledu tomto mnoho pracovali, ba jeden jich krajan vydal spis, v němž není nic jiného než čísla, udávající nejmenší vzdálenost dvou ostrých hrotů od sebe, v jaké kůže lidská po celém těle hroty ty dvojatě pociťuje. Zjev tento zajímal již dávno učence a přirozeným způsobem pokoušeli se tito mnoho o správné vysvětlení záhady takové. Nejpravděpodobněji rozluštěna otázka ta slavným fysiologem E. H. Webrem, který vyřknul domněnku, že jednotlivá vlákna nervová zásobují vždy jisté malé kroužky kůže lidské. Je-li vzdálenost dvou hrotů od sebe tak malá, že se vměstnají pospolu do jednoho kroužku takového, cítíme je jen jednou; zasahuje-li však každý hrot jiný nerv, tu cítíme je dvojatě, neboť prý jedno vlákno nervové současně jen o jednom a nikoliv o dvou dojmech mozek lidský spravovati může. Takovéto malé

*) Lidský důmysl již bez pokusů o tom se dozvěděl; uvažme jen co je to hubička! Že se právě rty při tom namáhají, není zajisté nahodilé.

kruhy v kůži jsou ovšem co do rozsahu velmi různé. Na rtech jsou zajisté nejmenší, neboť zde hroty jsouce o linii od sebe vzdálené, bývají již dvojatě pociťovány, kdežto největší kruhy takové jsou jak již zmíněno, na kůži kost hrudní pokrývající. Na různém takovémto rozsahu kruhů těchto spočívá následující zajímavý zjev.

Dotknem-li se na některém málo citlivém místě kůže hroty kružidla, jež tak jsou od sebe vzdáleny, že vnímány bývají dvojatě, a jedeme jimi, dotýkajíce se stále ku místům citlivějším, na příklad ku dlani, máme pocit, jakoby hroty dotýkajíce se jemnějších a citlivějších míst stále více a více se rozstupovaly; kteroužto okolnost zajisté každý si vysvětlí, použije-li k tomu domněnky o oněch kruzích Webrových.

VI.

Smysl pro prostor je jedním z hlavních činitelů, kteří poučují nás o tvaru některého předmětu. Neboť předmět nějaký, a volme si za příklad třeba praobyčejný klíč, položený ku příkladu na ruku, dotýká se na místech, na nichž na kůži přiléhá, různých nervů, a všecky tyto nervy, jichž rozložení po těle nám dobře je povědomé, zpravují mozek o stavu, jaký tlakem klíče na dlaň nastal a mozek pak z množství a z polohy dotknutých míst dovede o tvaru na ruce ležícího klíče si udělati představu. Jindy opět však předmět ohmatáváme a tím, že se dotýkáme těmitéž místy kůže naší rozličných míst na předmětu zkoumaném, dovedem posouditi tvar ba i velikosť předmětu, neboť úsudek o velikosti v nás vzniká teprvé pak, když mysl uvážila jak velice a jakým směrem se

musila zkoumající ruka pohybovati nežli poznala povrch celého před ní ležícího předmětu. Avšak i poslední takovýto pochod zkoumání našeho může nás svésti k úsudkům nesprávným. Znám je příklad, že skřížíme-li si dva prsty, a sic třeba ukazováček a prst prostřední tak, že prst prostřední nachází se po skřížení svou špičkou na zevnější straně ukazováčku a počneme-li takto skříženými prsty malou kuličku po tvrdém stolu kouliti, kouli tu cítíme dvojnásobně. Klam ten zakládá se na tom, že dotkneme-li se v přirozené poloze prsty těmito malé koule, mysl oba dojmy, jež koule na obou těchto prstech vyluzuje, v jedinou představu pojí, kdežto jsou-li prsty složené, dotýkáme se koule jinými částmi prstů než obyčejně a duše naše nejsouc navyklá na dojmy ty, nedovede si z obou jedinou představu sestrojiti.

Že však současně se smyslem pro prostor, také schopnost rozeznávati tlak k poznávání tvaru zevnějšího světa přispívá, je samo sebou dostatečně zřejmé. Vysvětlení pak, jakým spůsobem nervy o tlaku se dovídají, netřeba po vzdálených končinách vyhledávati. Zakončení nervů hmatových je blízko pod samou pokožkou. Tlačí-li tedy nějaký předmět na kůži naši, dráždí tím přímo nervy kožní, a neznámá nám schopnost nervů těchto sděluje záhy mozku, co se bylo na povrchu kůže událo. I tato schopnost totiž rozeznávati tlak, je značného vzdělání schopna. Nemyslím tím, že rozeznáme záhy měkký předmět od tvrdého — hladký od drsného, — to vše závisí od růzností odporu, jaký se na příklad zkoumajícímu prstu do cesty staví — ale myslím tím, že dovedeme váhu různých předmětů od sebe odlišovat, ba s jinými, známou, osvědčenou tíhu majícími předměty srovnávat. My nejen víme potěžkáváním, že dvě libry

těžšími jsou jedné, ale my víme již z pouhého potěžkávání, že jistý předmět je as libru těžký. Vědomostí takových nabýváme zkušeností a zkušenost ta v nás vzniká tím spůsobem, že si pamatujem, jaký odpor musí překonati svaly, pohyb nazvaný potěžkáváním prostředkující. Jestit to pro nás zcela jiný cit ohybat v lokti ruku prázdnou, a ruku kusem železa obtěžkanou. Z unavení pak svalstva, jaké při pohybu takovém nastává, a ze srovnávání rozličných unavování pospolu, dovedem sami často dost určitě váhu předmětu určovati a nestejně těžké předměty od sebe rozeznávati. Ovšem se pohybuje schopnosť tato jen v jistých prostředních polohách. Zdali je závaží, těžké padesát liber a jeden lot, těžší než závaží pouze padesáti liberní, nedovedeme rozeznati. Lidské schopnosti jsou vůbec určeny jen pro jistou střední cestu, avšak právě tato zlatá prostřednost učinila člověka prvním z tvorstva.

VII.

Posledním uměním našeho hmatu je dovednost, cítiti teplo. Kterákoliv část našeho povrchu tělesného přivedena ve styk s předmětem značně teplejším či značně studenějším nežli je tělo lidské, zděluje mozku ihned o změně, která s ním se byla udála. Avšak jestliže, jak již praveno, schopnosti člověka vůbec jakousi střední cestou se pohybují, tu dlužno tak říci o smyslu pro vnímání tepla zvlášť, který záhy ustává ve své činnosti, týrán-li je předměty příliš studenými či příliš horkými. Oboji vzbuzují bolesť, a vyrušují hmat z chladné rovnováhy. Popáleninu oceňujem podle bolesti, jež nám styk s tělesem horkým spůsobil, avšak abychom dovedli ještě mezi růz-

nými stupni horka pálícího rozeznati, k tomu zřídka máme důstatek kuráže. Činnosť smyslu tohoto je tedy před jinými obmezena jen na prostřední polohy. Neúplnosť smyslu tohoto je však jen zdánlivou; smysl sám ve vytknutých mu mezích obsahuje ostří značného, ba cvik zjemní schopnosť naši v ohledu tomto úžasně. Již bez cviku dovedeme mezi čtrnácti a dvaceti devíti stupni tepla rozdíly o jednu pětinu stupně rozeznati; a to aspoň tak, že dosti zřetelně cítíme, hmátneme-li na předmět dvacet stupňů teplý (dle soustavy Reaumurovy) a potom na předmět dvacet a jednu pětinu stupně teplý, že poslední předmět je teplejším. To je schopnosť srovnávací. Avšak i určování prosté vyniká někdy obzvláštní jemností. Známo je jak důležitým činitelem v nemocích člověka je teplo těla jeho; známo je pak také, že mnohé, z pravidla nebezpečné nemoce vyznačují se zvýšenou teplotou chorého těla. Lékaři jak patrno na tom záležeti musí, aby, než přikročí k léčení, věděl, jak je teplé tělo nemocného. Za tou příčinou měří lékaři za našich dnů teploměrem teplo svého nemocného, avšak pochod takový záhy se jim stává zbytečným, neboť po některém čase, když byli se vycvičili, uhodnou pouhým hmatem často velmi správně teplotu svých nemocných, zrovna tak, jako druhdy, kdy se v lékařství ještě tepu přikládala veliká váha, každý praktikus pouhým přiložením, bez hodinek se dověděl kolikrát za minutu srdce udeřilo. Ovšem patří k obojímu cvik. Největší část lidí přiloživši ruku na tělo člověka nebude mít ani tušení, jak vysoká by byla jeho teplota; avšak porovnávání povznese znalosť jejich záhy na míru velmi značnou.

Máme-li však stupeň tepla přesně rozeznati, musí se lišiti od vlastní teploty zkoumající naší

ruky. Předmět, jenž je tak teplý jako naše ruka, nezdá se nám býti ani teplým ani studeným; jestli-že však je studenějším, tu ihned to pocítíme a sice nepochybně tak, že studenější taková to látka z těla našeho ať tak dím teplotu ssaje, z kteréžto okolnosti my pak teplotu jeho posuzujem. Je-li však předmět, jejž zkoumáme, teplejším naší ruky, tu sděluje opět on přebytek svého tepla s rukou naší, a z té okolnosti zase poznáváme, že není teplota jeho stejna s teplotou těla našeho. Avšak aby se naplnila slova o křehkosti naší je také posuzování tepla přečasto omylům podrobeno. Ponoříme-li na příklad ruku do vody chladné, dejme tomu as 10 stupňů podle teploměru Reaumurova teplé, a vyndavše ji po chvíli z vody té pohroužíme ji do vody as 16 stupňů teplé, tu zdá se nám být voda ta, ač bychom ji jindy také za studenou vyhlásili, zpočátku mnohem teplejší nežli v skutku je, a teprvé po hodné chvíli cítíme ji studenou. Ruka cítí patrně rozdíl, avšak nemajíc dostatečné zkušenosti nadceňuje jej přílišně. Za druhé zdá se nám být sekera stejně teplá jako kus dřeva studenější nežli toto; odnímáť ruce příliš rychle teplo a proto ji považuje ruka za studenější. Konečně pak malé části kůže ponořené do teplé tekutiny nedovedou oceniti teplotu tekutiny té, jako části věcí. Ponoříme-li prst do vody teplé třicet dva stupně, a celou ruku do vody dvacet devět a půl stupně teplé, domníváme se, že poslední je mnohem teplejší teplé. V čem zde pramen klamu hledati dlužno, nesnadno pověděti. Ústrojí naše již je tak zařízeno, věci na kloub přijíti pak není vždy úkolem tak naprosto jednoduchým.

Vypravování o hmatu pak tímto je u konce.

Oddíl třetí.

O zraku.

I.

Lidská obrazotvornosť znázorňovala si boha přečasto jako otevřené oko ve středu stejnostranného trojhranu umístěné. Nechci se ohlížeti po učených výkladech, jak mysl člověka až ku zobrazení takovému dospěla, mně při tom jen jedno zdá se býti pozoruhodným: že oko lidské takovou je vznešenou, tak vynikající částí těla, že ani zbožná mysl neváhala znázorniti si jím to nejvyšší, co duch lidský jen míti může.

Zrak je v obyčejném životě největším pokladem těla lidského. Pravím největším pokladem v obyčejném životě, a to ne bez podstaty. Slepec je předmětem nejvyšší naší útrpnosti; a zdaž neslyšíme-li ho častokráte zvolati: „Přispějte ku pomoci slepci — slepota je bědou nejhorší.“ Vždyť zrakem vnímáme veškerou krásu a nádheru světa, milou tvář, rozkošnou krajinu, nádherné město, slovem téměř vše, co nám milé a příjemné. A přece bych nechtěl tvrditi, že zrak je naprosto prvým ze smyslů našich, sluch váhou svou jistě o mnoho nepředstihne, ba daly se vésti námitky

dost závažné ve prospěch sluchu svědčící. Uvažme jen jaký obraz poskytuje nám člověk od mládí hluchý, a jaký od mládí slepý. Prvý je zároveň němým, tvář jeho jest bezvýrazná, o hlubším duchu nijak nesvědčící; kdežto druhý je z pravidla čiperným, svěžím. Veliký poklad člověka, řeč, pomáhala mu u vzdělávání, kdežto vychování hluchého díti se musilo bez ní. Hluchý tolik ztrácí jako slepý — já proto také za to mám, že sluch dlužno klásti na roveň se zrakem. Ovšem tak dlužno mluviti o slepcích a hluchých, kteří již v útlém mládí smyslů svých zbaveni jsou. Ten, jenž v pozdějších dobách, když byl poznal veškerou krásu světa, zrak svůj ztrácí, je ovšem nešťastnější než hluchý, jemuž zrak čtením značně sluch nahražuje. Ostatně jsou příklady nevšedních schopností u těch i u oněch, jež bujily i tenkrát, kdy bychom jich nejméně očekávali. Slavný mistr hudby Beethoven byl hluchý a v Cambridge přednášel v minulém století professor Saunderson co slepec — učení o světle na universitě.

V obyčejném životě však, jak již praveno, je zrak králem mezi smysly; a je tudíž na místě, abychom prozkoumání jeho královského místa patřičnou píli věnovali.

II.

Dosti často užívané přísloví české dí: „Oko, do srdce okno.“ Přísloví to má k účelu našemu zvláštní cenu; neboť oknem vzhlížíme, jsme-li mimo dům, do vnitřku tohoto, můžeme se pak poučiti o uspořádání jeho. Patrno tedy, že oko nám není pouze nástrojem, jímž vidíme, ono je nám v obyčejném životě důležitou částí těla, ba tak důležitou, že přísloví chce z výrazu jeho, samo srdce

lidské posouditi, odtud ta důležitosť oka. Ono je podstatným činitelem krásy lidské tváře, ono vedle toho rázu lidské tváři dodává rozhodujícího směru. Proto mluvíme o očích věrných, ohnivých, za to ale také o očích potměšilých a falešných. — Důležitosti takové nemá žádné ústrojí smyslové; — proto taková úcta k oku. Však o tom všem budu mluviti obšírněji.

Ukryto jsouc v jehlancovité dutině naší lebky, je oko podobné více méně kouli, u všech lidí s malými jen rozdíly stejně veliké. Že však obojí víčka hořenní i dolenní tvoří oponu, jíž možno oko viditelným či neviditelným učiniti, záleží velikosť části obyčejně viditelné na tom, zdali prostor, jejž víčka jsouce obyčejně rozevřená, je velikým čili nic. Jen na základě štěrbiny, jakou víčka tvoří, mluvíme obyčejně o oku velikém nebo malém. Veliké oko platí za krásné. Ne sice oko ohromné, vyvalené, jaké vídáme u choroby, zvané nemocí Basedowskou, ale za to oko spíše větší než menší. V ohledu tomto platívají Francouzky za ženy s nejkrásnějšíma očima. Že jsou na mnoze očí velikých a skutečně hezkých, mohu z vlastního názoru potvrditi. Že jsou veliké oči, hezké oči, je názor, jejž do nejšedivějšího pravěku nám stopovati lze. Starý pěvec řecký Homer dí o očích bohyně Atheny, že byla volooká. Kompliment to sice za našich dnů poněkud povážlivý, avšak tenkrát mohl býtí zcela úcty hodný, jestiť nepochybné, že tím básník pouze velikosť očí bohyniných odznačiti chtěl. Podobný kompliment byl u téhož básníka název sovooká, jestiť i sova očí velikých. Starý učenec řecký Sokrates měl prý také veliké krásné oči, a hlavně velikosť jejich dodávala jim, jak historik jeden píše, rázu majestátního. Jmenovitě však básníci o velikých očích ve chvále se rozplývají.

U starších básníků perských oplývají básně očima gazelly, jelena, antilopy a jiných podobných velko- a bystrookých tvorů. Tolikéž výtvarní umělci rádi svým kráskám veliké oči udělují. Sochy starých bohyň jsou vesměs velikých očí; a tolikéž i na přečetných obrazech množství krásných velikých očí nahledáme. Veliké oči jsou prý na Východě tak hledanou ozdobou, že prý u mnohých národů tamních lidé malých očí zenici (štěrbinu mezi víčky) řezem rozšiřovati si dávají.

Štěrbina mezi víčky má býti, ač-li oko krásným se zváti má, celkem vodorovně položena, tolikéž i obočí nad okem se klenoucí, ač v oblouku probíhá, přece nesmí býti zakřivení příkrého, má-li být oku ozdobou. Mefisto, král ďáblů, na zemi nejvíce známý, z pravidla s obočím v samý úhel zkřiveným se zobrazuje, a ďábel zajisté nám za příklad krásy nesloužívá. Podobně ošklivými jsou oči šikmě položené. Nápadně šikmé oči mají Tataři, Kalmuci a Čiňané, ani jeden z národů těchto ovšem jako krásný neslyne.

Obočí klenoucí se nad dutinou oční je řada jemných vlásků, vysazených nepochybně na ochranu očí. Zdáť se skutečně, že dovedou zabrániti, aby menší předměty shůry do očí nepadaly, avšak to pouhá jen domněnka. Lidský názor si jich ostatně pečlivěji všimnul. Řekli jsme již, že obočí uhlovitě položené, a nebo šikmé, je ošklivé. Tolikéž neplatí v Evropě za krásné, srostou-li obočí obou očí do hromady. Říká se, že jsou lidé s obočím takovým zlí, potměšilí. Avšak Arabům je obočí to tak krásným, že krasavice jejich, nemají-li obočí podoby takové, černou barvou si spojení obou obočí vyhotovují. A opět jiní národové, aby příkladem podivuhodnou marnivosť naši dokázali, vytrhují obočí již útlým dětem — platí u nich

patrně jiný náhled o kráse, než u Arabů. Blažení ti smrtelníci žijí na ostrovech Nikobarských.

III.

Nežli však upřímněji přihlédneme k posloupnému líčení a popisování jednotlivých částic oka, zastavím se ještě u oka jako celku, ne tedy s nožem v ruce, ale jako člověk v nejužším slova smyslu. Již nahoře jsem naznačil, že oko je důležitým činitelem v souladu lidské tváře a že bez krásných očí, krásná tvář nehrubě může vynikati. Měl bych ovšem promluviti o ohni očí, avšak k tomu poskytne mi příležitost pohovoření o barvě oka a proto věnuji odstavec tento podrobnějšímu prozkoumání uvedeného přísloví — oko do srdce okno.

Již nejstarší národové a učenci přihlíželi k významu oka, a všichni shodovali se v tom, že v oku ráz duše do jisté míry se zrcadlí. Avšak na zdravém takovémto podkladu nestavěna budova zdravá, a záhy stalo se takovéto učení o fysiognomice oka malicherným. Učenci, hlavně řečtí, srovnávali vlastnosti oka lidského s okem zvířecím, a kde viděli podobnosť nějakou, tam také již majiteli takového oka vlastnosti zvířecí udíleli. Široká zřítelnice značila jim hlouposť, a to proto, poněvadž ovce a hovězí dobytek mají oči také s velikými zřítelnicemi. Podobně značila úzká zřítelnice chytrosť, — poněvadž hadi a lišky prý mají oči takového rázu. Ba v malichernostech takových pokročili žáci starých Řeků tak daleko, že z tvaru a podoby oka dovedli předpovídati. Tak tvrdí starý takový znalec jeden, že ten, kdo maje na očích nějaké znaménko od narození, se žení,

brzy umírá. Takové náhledy však nebyly pouze výsledkem zkoumání jednotlivých učenců, ony byly pouhým sesílením a třeba určitějším vyjádřením celých národů. Jako u starých Indů bylo cukání a trnutí pravého oka špatným znamením, tak je i u českého lidu do dnes ještě svědění levého oka známkou, že postížený ještě téhož dne něco nemilého uhlídá. Předpovídání a prorokování ze stavu a jakosti oka lidského je a bylo jak patrno majetkem všeobecným.

Avšak třebas by se střízlivější smýšlení naší doby nebavilo odvážlivým takovým prorokováním, což přece „oko do srdce okno“ je do dnes pravdivé, a herec, který neumí, an představuje různé pohnutí duše, oku svému dáti patřičného výrazu, není mistrem první třídy. Starý učenec Des Cartes praví: „Není žádné vášně, která by nebyla provázena jistým pohybem očí,“ a praví tak zajisté pravdivě. Zlostné, radostné oko pozná nejen člověk ale i zvíře. Psa můžeme pohledem říditi, — patrno, že je oko skutečným zrcadlem duše. Učenci se namáhali, aby pravdivost právě napsané věty také vědecky odůvodnili, a tu se mi zdá velmi pravděpodobnou domněnka Angličana Bella, který dí, že každý stav duše spojen je s jistým napnutím oka; radostí zářící oko je prý silněji napnuto, nežli jiné, následkem většího napnutí silněji se leskne a my přenášíme pak radost do očí, mluvíce o oku radostí zářícím.

Avšak není to pouhé oko jako takové, které výrazem svým nám tak často stav duše tlumočívá, úloha jeho je podřízenější — kdežto svaly v okolí, jichž stahováním se nejrozličnější posuňky vznikají, hrají úlohu hlavní. V jednom ze spisů velikého učence anglického Darvina je vyobrazení tváře jistého člověka, z níž i nejpro-

stější člověk výraz ohromného, ba smrtelného zděšení vyčísti může. Výraz takového zděšení nijak však neodpovídal skutečnému stavu vyobrazeného člověka — naopak — člověk ten byl prostý tvor, pokojné nálady mysle; podráždili mu pouze elektřinou svaly jeho tváře, a ty stáhnuvše se, vyloudily obdivuhodný ten výraz, jehož vyobrazení Darvin čtenáři svému předkládá. I patrno pak, kam s uvedením této okolnosti čelím — že oko nerozhoduje u výrazu, nýbrž že je pouhým činitelem při složitém výkonu, který lidská tvář podniká, jestliže duše zmítána je tím či oným pohnutím. Tak je radostí zářící oko, nejen lesklé oko, ale také oko, jehož okolí nejbližší v tom či onom pro nás zde lhostejném postavení se nachází. Tak je na příklad zřejmé, abychom u uvedeného příkladu již zůstali, že u radostí zářícího oka zároveň hořenní víčko silněji se zvedne. Tím se stává část viditelného oka mnohem větší a lesklejší.

Jakmile se však hořenní víčko skloní, zúžujíc tak štěrbinu, již obě víčka mezi sebou uzavírají, tu přechází výraz radosti do výrazu roztoužení. (Vlhké oči mé roztoužily se, píše Špindler v jedné své básni) a skloní-li se ještě níže, vzniká oko ospalé, netečné.

A tak hluboce důmyslné přísloví: „oko do srdce okno," ač plnou měrou je pravdivé, přece nikdy v doslovném smyslu vykládáno býti nemůže, spíše s okem zároveň část tváře má býti myšlena; neboť tvář je do srdce i do duše, i do citu jasným okem.

IV.

Zrak je v říši zvířecí as tak rozšířený jako sluch; u nejnižších zvířat nedá se souditi s určí-

tostí, že by zrakem nadána byla, za to však počínajíce s červy, u všech dalších zvířat již oči nacházíme. Raci a jim příbuzní tvorové jako pavouci, štíři a podobní — u nichž, jak jsme viděli, sluch počíná, mají již zrak značně vyvinutý a oko jejich počíná již upomínat na úpravu oka lidského. Tak jsou zejména tak zvaní krabové z pravidla zvířata smyslů velmi bystrých. Oko jejich je upevněno na dlouhých násadách, jež zvedati se dají, čímž nabývají schopnosť viděti na různé strany. Někteří druhové z třídy té sedají na skaliskách, avšak jakmile spatřují, že se člověk či podobného něco nebezpečného blíží, vrhají se střelhbitě do vody. Jiní opět sedají v dírách svých v zemi, a vystrkujíce nad povrch pouze své dlouhé oči, číhají na kořisť. Ba zrak je u raků tak mocný, že jistý druh nazvaný Palinurus Lalandii se chytá na kus červeného sukna, který zvíře to patrně mocně láká. U hmyzů pak je již oko u vysoké míře zajímavým předmětem. Z pravidla bývá sice nehybné, za to však je veliké a tak uložené, že hmyz bez všelikého namahání téměř na všech stranách blížící se nebezpečí viděti může. Proto ulétne i nejmenší moucha, byť bychom se k ní i ze zadu nejpozorněji plížili ihned, pakliže po jejím názoru předmět nějaký se byl přiblížil na tak blízko, že nebezpečí je patrným. U člověka nahražuje velikosť a vypouklosť oka menšího pohyblivosť, k jejíž podmínkám ovšem se ještě vrátíme.

Abych však nemařil čas více, k účeli našemu nepotřebným vypravováním, přikročím v okamžiku již k popisu oka samého.

Především mi netřeba šířiti se o umístění oka. Každý člověk viděl již lebku, a byť to bylo jen na hlíně venkovského hřbitova, kam ji byla lopata hrobníkova, upravující nový hrob, pohodila.

Na lebce pak obě dutiny, podobné slujím z kostí vystaveným tak velice vynikají, že obraz jejich spojen ještě s hruškovitým tvarem dutiny nosní, a byť i třeba neumělou rukou byl zhotovený, vždy nám zřetelný jest, vždy víme, že to lebku naznačovati má.

Co do tvaru řekl jsem, že dutina taková podobna je ležatému jehlanci, spíše ještě kuželi, jehož vrchol nekončí v hrot, nýbrž je kulovatým otvorem opatřený. Vrchol kužele toho ústí do vnitř lebky, přední nejširší část pak je sídlem oka, z něhož nazad vychází silný provazec nervový — nerv zrakový, a probíhaje užší částí kužele ubírá se kulatým oním otvorem do mozku.

Že je člověk nadán dvěma očima, nepotřebuji tuším dokazovati. V pověstích národů nejrozličnějších čítáme ovšem o lidech jednookých a mnohookých; zejména řecké bajesloví je v ohledu tom velmi štědré, ano udělilo Argusovi množství, po celém těle rozložených očí; avšak že jedině pověsti o věcech podobných se zmiňují, netřeba zkoumání, co pravdy na tom je, věnovati ani nejmenší chvilky. Pouze jednookosť leží v oboru možnosti; ovšem ne tak zase, aby jednoocí šmahem podobali se latinským a řeckým Cyklopům, majícím jediné velké oko v prostřed čela umístěné. Nastanou-li u dítěte v lůně matky spočívajícího poměry, jimiž se jedno oko zničí, narodí se dítě s jedním okem pouze, kdežto o druhém svědčí třeba jen nepatrné známky. Avšak to není žádnou vlastní jednookostí; — pouze chorobné vlivy zde hrály svou úlohu, bez nich však by bylo i druhé oko se vyvinulo. Pouze tak zvaná cyklopie, choroba to, která vznikne, když obě oči v jedno splynou a jako takové uprostřed tváře sídlí, může se nazývati jednookostí, avšak

věc ta se vyskytuje u dětí z pravidla života neschopných.

Vyloupneme-li oko buď lidské aneb některému dokonalejšímu zvířeti náležící, vidíme, že kulatý jeho povrch je nestejné jakosti. Průsvitná kulatá daleko menší část je přivrácena ku předu a je viditelna z pravidla v mezeře mezi oběma víčkama; bílá, neprůsvitná, daleko větší část zaujímá ostatní povrch a je v nadzmíněné mezeře pouze potud viditelná, pokud tato větší je než průsvitná ona část, kterou právě bílá ona většina obklopuje. Průsvitnou část povrchu oka nazýváme rohovkou, bílou, neprůhlednou pak bělmem. Bělmo je jaksi silné pouzdro, bez důležitějšího úkolu pro zrak, ono je pouze blanou, která má ohraničovat vnitřní jemné a pro zrak důležité části od světa ostatního.

Tím důležitější je ovšem rohovka.

V.

Podoba rohovky nám při pouhém pohledu do oka svého bližního není zřejmou. My pozorujeme nejčastěji barvu oka, a barva oka to také je, která nám při prvém pohledu napadá; avšak jestliže oko své v zrcadle sami prohlížíme, tu vidíme, že před barvou duhovky umístěn je stálý lesk; a lesk ten náleží rohovce. Je to poměr as podobný, jako když skrz sklo prohlížíme hedvábnou látku ve výkladní skříni některého krámu uloženou; i zde vidíme zprvu jen barvu nádherné látky, a teprvé když z dojmu prvého poněkud vyvázneme, vidíme lesk skla od látky nás dělícího. Jen že je rohovka vypouklá, a mnohem jasnější a průhlednější než obyčejné sklo; hloubku její vidíme, podíváme-li se se strany na oko, a tak vymýtíme rušící vliv

barvy oka, poznáme pouze rohovku jako průsvitnou část koule, jejíž ostatek představuje neprůsvitné bělmo.

Lesk rohovky, který, ano se oko často a živě pohybuje, je mihavým a nestálým nazýváme v básnické mluvě ohněm očí. Oko ohnivé je u milujících, u učenců, básníků a podobných jiných pozemšťanů předmětem hojnému povšimnutí se těšícím. Avšak to, co rozumíme ohněm oka postrádá neobyčejného a jemného nádechu nějakého naprosto. Kdybychom vypouklou tabuli skla ve vnitř načernili, bude se lesknouti, dopadne-li na ni světlo, kdybychom ji namodřili, bude se lesknouti také, ale mnohem méně; a to je všecko to tajemství ohnivého oka. Barva duhovky zastupuje u rohovky nátěr zrcadla, a dodává jí, je-li tmavou, většího, je-li světlou, menšího lesku — či oko temné je ohnivější nežli oko modré. Je-li oko veliké, je vypouklejší, jeho lesk je větší — proto je veliké tmavé oko nejohnivějším okem; k tomu pak je veliké oko pohyblivějším nežli malé, jeho lesk se kmitá, září; veliké tmavé oko je nejkrásnějším okem, a mladík Pavel toužící ve Svatopluka Čecha povídce. „Poslední jaro“ slovy:

Mou hlavu k zemi polož zpět
a shlédni ke mně naposled
svým *velkým černým okem*

dobře porozuměl tajemství oka toho.

Východní národové již ode dávna, třeba by nebyli učili se tajemství světla a lomu paprsků, věděli, v čem kouzlo ohnivého oka spočívá a proto snažili se tam, kde příroda méně byla štědrou, umělým způsobem nedostatku odpomoci. Slovem hleděli líčením oku ohně dodati. Již Židé starého zákona líčili tak víčka, čí lépe kraj víček u očí svých a užívali k tomu páleného suříku

smíšeného s olejem, jejž pomocí štětičky na kraj víček natírali. Hleděli tak dáti rohovce temný podklad a tím lesk oka zvýšiti. Jiní národové však tajemství toho nepochopili, a proto nevíme si rady, čteme-li, že někteří národové asijští barvili si oči růžově či žlutě. Starým Římanům však neplatilo ohnivé oko pouze za krásné, oni považovali je také za známku ušlechtilého ducha; kdežto oči mdlé, kalné, jim za výraz ducha opáčného platily. Známý starý římský taškář Catilina byl prý očí kalných, tolikéž i ukrutný císař Nero, kdežto rázný Tiberius měl prý oči tak ohnivé, že i v temné noci viděl všecko jasně, což ovšem bych dokazovati nechtěl, že je pravdou.

Avšak i průsvitnosť i lesk rohovky jsou velmi pomíjejícím statkem oka, neboť jsouc všem vnějším vlivům vysazena, upadá rohovka v časté choroby — aspoň u lidí mnohých, a choroby, zejmena záněty zkalí ji tak, že někdy, i když nemoc ustala, zkalení takové potrvává, tvoříc neproniknutelnou roušku pro ubohý zrak. Rány do rohovky a vředy a podobné — vše to má z husta za následek zkalení její a nemožnosť jasného vidění. Zejména vředy, pakliže jsou většími, zahojují se z pravidla perlově bílou jizvou, pokrývající větší část rohovky. Jizva taková však není pružnou jako rohovka sama, a tu působí na ní tlak tekutiny ve vnitř oka umístěné tak nešťastně, že se stává víc a více vypouklejší a tvoří tak později skutečnou vyvýšeninu perlové barvy, která zrak činí naprosto neschopným. Většina slepců ztratila na spůsob ten svůj zrak; a vedle toho množství vidíme ještě lidí, kteří aspoň jedno oko takovýmto spůsobem znetvořené mají. Bohužel lze přečísti značnou část případů těchto na účet nedbalosti a nevědomosti lidské, neboť ač se považuje oko z pravidla

za poklad veliký, chovají se lidé k němu tak netečně, že pomoci nehledají ani v okamžiku největšího nebezpečí, a když ji hledají, tu věc „ano oko nebolí“ podceňují, a všemu možnému nebezpečí oko své vysazují. Já sám viděl starší jednu ženu kdysi s velmi nebezpečným zánětem oka, bez obvazku v stodole vázati povřisla, nedbala prachu — povřisla že musejí býti. Když pak za několik dnů následovala ztráta zraku, tu ovšem pozdě naříkala, bědujíc na lékaře svého, že ji „zanedbal“. Vedle toho pak právě v oboru očním „slynou“ mnozí lidé, „že tomu rozumějí“. I známo, že v Praze tak slyne na Malé straně jistý obuvník co vyhlášený oční lékař, k němuž lidé proudem chodí, přes to, že za darmo pomoci se jim dostati může u očního lékaře zemského. Obuvník ten vyhojil již mnoho lidí tak nešťastně, že by lékaři odejmuli právo léčení, kdyby podobného něco dokázal, avšak lékař sám je proti všem takovým umělcům bezbranným; neboť pro počínání jejich vynašli právníci krásný název „skutku humanity“ a milosrdenství prý má každý právo prokazovati, jen když si platiti nedá. A tak slynou jako vyhlášení oční lékaři po světě kněži, hospodářští úředníci, baby, rasové a podobní, u nichž člověk jen jednomu se diviti musí a to je — kuráž, s jakou lidé ti oka se chápou, nemajíce ani tušení, jak se nevědomosť právě u oka mstí. Zdá se, že podobným jakýmsi spůsobem ztratil i náš veliký Žižka své druhé oko.

Nebezpečí tomu však dá se snadno zabrániti nošením ochranných brejlí, jen že najde člověk velmi málo továren, kde by nošení takových brejlí řádem továrním nakázáno bylo. Proč? Nesnadno souditi, to už je tak lidské, že neděláme vždycky to, co nám užitečno. Avšak stavím se přílišně u

věcí nespadajících přísně v obor toho, co jsem podal a podati zamýšlím, a proto je na čase, abych pokročil v popisu dále. Již několikráte jsem se zmínil, že barva oka je vlastně barvou duhovky, kulaté to blány, zasazené kolmo za rohovkou, a mající ve středu svém neveliký otvor, který nazýváme v obyčejném životě zorničkou, (panenkou, také mužíčkem či zřítelnicí). Poněvadž je však rohovka vypouklá a duhovka kolmá, vzniká mezi oběma prostor, podobný úsečku koule, nejprostornější ve středu — tam, kde vypouklost rohovky, dosahuje největší míry. Prostor ten je vyplněn bezbarvou, průhlednou, vodnatou tekutinou.

Hlavně však je rohovka vysazena nebezpečí u soustružníků kovu, kameníků a podobných řemesel, jichž práce třískty spůsobuje. Nepatrná, mnohdy neviditelná třístka usadí se na rohovce, dráždí ji, a neodstraní-li se, spůsobuje zánět, který čelí k protrhnutí rohovky a často i k ztrátě oka.

VI.

Duhovka však je tak zajímavou částicí našeho těla, že nutno jí věnovati zvláštní kapitolu — to hlavně pro to, že barva oka hraje si dost často v životě na důležitého pána. Není oko krásné jen tenkráte, je-li, jak bylo mluveno, ohnivé, také barva duhovky u krásy spolu působí. Tajemství pak krásně zbarveného oka není neproniknutelné.

Jsouť nám jisté barvy samy sebou příjemné, ať nacházíme je kdekoliv; jednou z barev takových je modrá violka, modrá pomněnka; to všecko jsou předměty, jichž barva na nás nekonečně mile působí. Vedle toho je nám modrá barva barvou věrnosti; jaký tu div, líbí-li se nám tu barva, již

v životě na tolika milých předmětech nacházíme také na tlumočníku našeho srdce — na oku. Podobně i čistá hnědá barva líbě na nás působí, netísníc zrak ani neutěšeností jako barva černá, ani přílišnou živostí jako červeň a žlutost. I ona se nás mile dotkne, zdobí-li lidské oko. Obě tyto barvy, čistě modrá i čistě hnědá činí oko krásným. Barva neurčitá, na příklad šedá, nepůsobí mile. Očím šedým se v životě vysmíváme spílajíce jim očí kočičích. Přes to však se vypravuje o královně Marii Stuartce, slynoucí svou krásou, že měla dvě překrásné šedé oči. Snad i v očích těch zračila se barva ta určitě a čistě, a tím působila příjemně. Avšak oči barvy neurčité — našedlé, nazelenalé (barva očí čarodějnic z našich pohádek), nažloutlé či modravé nikdy krásnými slouti nemohou. O barvě očí takových nejsme na první pohled s to se rozhodnouti, a v nepříjemný dojem, který tato nejistota v nás vzbuzuje, zahrnujeme začasté i majitelé očí těch a již na pouhém toho základě je z předu odsuzujeme. Vypadá to jako bychom vlastníka tak neurčitě zbarvených očí chtěli činiti zodpovědným za nepříznivý objem, jejž barva ta v nitru našem vyvolala. Takovým pocitem dali se a dávají se vésti do dnes k úsudkům a výrokům. Starší jeden učenec praví: „Modrošedých očí se vystříhej, neboť ti, kdož je mají, jsou falešnými.“ Snad se tu a tam stalo, že faleš náhodou souhlasila s nepříjemnou barvou oka, avšak pravidlo z toho udělat snadné není.

Podlé pásma, v němž člověk žije, vyskytuje se ta či ona barva očí častěji. Řekl jsem u kůže, že pleť člověka v krajinách horkých je vždy temnější, a tak je to i s okem. V krajinách horkých jsou lidi nejvíc černoocí; v krajinách severních jsou modroocí převahující částí.

Vyjímaje barvu modrou, hnědou a příbuzné těmto barvám odstíny, může prý být oko také docela černé což však je aspoň v Evropě vzácností ohromnou. I nejtemnější oko Evropanovo je z pravidla spíše hnědé než černé. Jedině u Mouřenínů vyskytne prý se tu a tam duhovka černá.

Barva duhovek obou očí bývá z pravidla tatáž, avšak jsou příklady, kde jedna osoba má každé oko jinak zbarvené. O vynikající některé osobnosti nevím, že by byla měla vlastnosť podobnou; avšak jinak je známo, že někteří romanopisci hrdiny své vlastností takovou obdařili, zejména v románu uherského spisovatele Jókaie: „Komedianti života“, má hrdina jeden oči takové. Tolikéž vím, že žije v přítomné době v Praze jedna vdaná paní, která má jedno oko hnědé a jedno modré. Vypravuje se také — četl jsem to před mnoha lety o dvou manželích, z nichž jeden byl černo- a druhý hnědooký, ale každý měl jedno oko umělé — skleněné, že oči dítka, jíž se jim narodilo, byly nestejně barevné, jedno hnědé, druhé modré.

Barva sama duhovky není jednotvárnou, nýbrž různými čárami protkanou, což tvoří obraz někdy velmi ozdobný. V Paříži žila prý kdysi dívka, na jejíž duhovce tvořily prý čáry ty jméno Napoleon. Snad to bylo zrovna tak, jako když vidíme na spodině křídel motýla, zvaného admirál, různá čísla. Člověk si musí hodně přimysliti, chce-li vyčíst to, co jiné bujné oko vynašlo.

V posledních dobách vrhnuli se, jak známo, lidé na počítání všeho druhu věcí, zlodějů, nemocí a podobně, a tak se počalo také zejména v jižním Německu počítati, kolik lidí má oči tak, a kolik jinak zbarvené. Tak se našlo v Bavorsku, že ze 755.379 dětí mělo r. 1875 224.381 modré,

281.188 šedé, a 254.754 hnědé oči. Kdo si z toho něco vybere, tomu čísla ta s radostí propůjčuji. A opět jindy mělo prý ze 767.253 školáků německých 450 oči černé, o čemž dlužno pochybovati; neboť praveno, že duhovka úplně černá jest vzácností velikou.

U zvířat nedrží se příroda tak těsných mezí jako u člověka, zejména hmyzové obdařeni jsou přerůznou pestrostí očí; vypravuje se i o žlutých očích — škoda že člověku není takové štěstí také údělem! Vypadali bychom jako cukrlátka strakatě.

Barva duhovky spočívá na zvláštním složení blány této. Pozorujem-li některou částici duhovky pod drobnohledem as třistakrát zvětšujícím, vidíme, že se skládá z jemných, pružných vlákének; mezi těmito rozprostírá se síť buněk, z nichž každá má téměř zrnko barviva, buď hnědého, buď černého — tak je u oka temného; je-li však oko modré, tu jsou poměry jinými. Neboť rub duhovky, t. j. ona část, která je přivrácena vnitřku oka je úplně černou; nemá-li pak vrstva buněk před ní žádného barviva, tu leží před černým rubem blána bez určitého zbarvení, mdle bílá, tato pak ztemňuje čerň rubu duhovky tak, že oku připadá to, jakoby duhovka sama byla modře zbarvenou.

Proč právě u jižních národů je v buňkách duhovky hnědé barvivo, nelze s určitostí udati. Snad že slunce a jeho žár na jihu vytvořují rozkladem částic krevních hnědé ono barvivo, jež rozloženo jsouc po celém těle spůsobuje i hnědou pleť i hnědé oko. To však je jen domněnka.

Vyjímaje ona pružná vlákna a různé buňky, nacházíme v duhovce ještě vlákna svalová, a sice především jedny v kruhu kolem zorničky uložené tenounké a druhé paprskovitě do zorničky k obvodu se rozbíhající. Úloha svalů těchto je snadno

pochopiti. Zkracují-li se vlákna paprskovitě od středu k obvodu probíhající, je patrno, že zornička se zvětší, jestiť právě zornička pouhým otvorem v duhovce, a jestliže kraj této, jenž zorničku tvoří, pomocí vláken svalových odtahován bývá, tu zvětšuje se značně zornička sama. Druhá kruhovitá vlákna mají pak as tutéž úlohu jako šňůra zadrhující míšek na tabák. Jestli-že se zkracují, či stahují, stává se zornička menší a v nejvyšší míře je pouhému bodu podobna. Že se zornička volně stahuje a rozšiřuje, je ovšem věcí známou. Vidíme to hlavně na kočce, jejíž veliká zornička nápadnou je a v proměnách svých dobře pozorována býti může. Zejména je známo, že na jasném světle zúží kočka zorničku až na nepatrný úzký, podlouhlý proužek, kdežto ve tmě se rozšiřuje. Proč tak dělá, dozvíme se. Jestiť i člověk témuž zákonu podroben. Méně však známo je, že jsou jisté léky, jimiž uměle zorničku rozšířiti možno. Zejména připravenina z jedovatého rulíku zvaná atropin, vkápnuta v nejnepatrnější dávce do oka, rozšiřuje nad míru zorničku; patrně spůsobuje jakési ochromení vlákenek kruhovitých, čímž vlákna paprsková nabývají převahy a zorničku zvětšují. Jed zvaný kalabar, — jedna z příprav, jimiž Indiáni američtí šípy své napouštějí, má opáčný účinek atropinu. Vkápnut byv do oka, zúžuje zorničku ve značné míře. Má tedy vzhledem k atropinu účinek opáčný. Obou těchto jedů užívá ráda medicina u chorob očních.

Ku konci podotknouti mi ještě dlužno, že zorničku možno vytvořiti umělým spůsobem. Stávát se totiž někdy, že zornička je ucpána, anebo že před ní na rohovce umístěna je kalná skvrna — ve kterých a ještě i jiných případech člověk zraku postrádá. Tu podniká, aby slepému zrak navrátil, lékař nesnadnou operaci, spočívající v tom, že

prořízne ze strany rohovku, vejde ranou do vnitř před duhovku, malýma klíštkama chopí se duhovky na kraji zorničky a vytáhne částici její ven, kde ji pak ustřihne. Tím vznikne v duhovce mezera, která zorničku dosti dobře zastupuje. Operace ta se nyní v očním lékařství velmi často provádí a je jednou z nejužitečnějších, jakou kdy lidský důvtip vynalezl.

VII.

Tam, kde přestávají viditelné části oka, tam také končí snadné pochopení jeho sestrojení; a krok za mez tu vyžaduje, aby si čtenář obrazivostí svou domyslil, co mu suchá slova jen ledabylo poskytnouti mohou. Řekli jsme, že bělmo je pouze jakýmsi pevným pouzdrem oka, které dává oku tvar a podobu jeho, na vlastní vidění však bez zvláštního vlivu jest. Částice k vidění potřebné usídleny jsou za bělmem, a že jsou to blány nitro bělma vykládající, dá se oko hrubě porovnati s cibulí, mající množství soustředivě, položených koží. Nejsvrchnější část jsouc vzduchu vysazena, je také jaksi jen pouzdrem pro vnitřní jemné, šťavnatější vrstvy, kdežto tyto opět hluboko ve vnitřku sídlí. Oko nemá sice tolik listů jako dozralá cibule — naopak jsou s bělmem pouze tři, avšak chceme-li trefného názoru nabýti, aniž bychom k noži vzali útočiště, nepochybíme přílišně, vezmem-li cibuli si za porovnání.

Takovým spůsobem leží za bělmem tak zvaná žilnice, velmi jemná to blána vykládající celé nitro oka vyjímaje jedinou duhovku, za jejíž však pokračování platiti může. I duhovka je druhou blánou oka, jen že před ní zastupuje bělmo prů-

svitná rohovka, která je vypouklá, kdežto duhovka je kolmo postavena. Tím ovšem vzniká mezi oběma prostor, podobný, jak již praveno, kulosečce. Kde počíná však bělmo, tam počíná také žilnice, a obě přiléhají těsně k sobě, čímž vzniká poměr jiný než mezi rohovkou a duhovkou, avšak na podstatě mnoho nezměněno. Duhovku možno považovati za poněkud jinak upravené pokračování žilnice, které vedle toho nepne se kulovitě jako ostatní oko, nýbrž kolmo postaveno jest.

Žilnice jest barvy tmavohnědé, téměř černé, a tloušťka její jest téměř nezměrně nepatrná. Považme si jen, že je na nejlepším svém místě jedva patnáct stotin jediného millimetru silna, kdežto na jiných místech ještě o polovici je slabší; a přes to všechno skládá se ještě z několika vrstev, jmenovitě je v ní uloženo množství krevních cév, které tvoříce celou jednu vrstvu, poskytují pod drobnohledem překrásný obraz, podobný as přerůznému propletení nejjemnějšího mechu. Pro své bohatství na cévy ty, a krev, která jimi koluje, můžeme nazvati žilnici krevním špýcharem oka. Vedle cév, nacházíme ještě směrem k bělmu na zevnějšek vrstvu pružných vlákenek s buničkami naplněnými hnědým barvivem — příčinou to tmavohnědého zbarvení látky samy, na vnitřní pak straně žilnice uložena je jemná jako sklo průsvitná blanka, tak že když si konec oddílů těchto k sobě představíme, vidíme že z tří vrstev či listů žilnice jest list s buňkami barevnými, druhý vrstva cev, a třetí průsvitná ona blána.

Nedostává-li se žilnici, podobně jako ostatnímu tělu (kůži a vlasům) barviva takového, vzniká zvláštní lékařsky zajímavý stav nazývaný albinismem. Pleť lidí takových jakož i vlasy jsou nápadně bílé, zornička září karmínově jako granát

a i bledá duhovka má nádech růžový. Lidé tací štítí se světla a vidí lépe večer než ve dne, z příčin, jež pozdější líčení objasní.

Výminka tato není příliš častá a zavdala pohnútku k prapodivným míněním. Do dnes kolují po Čechách boudy, kde ukazují albina (č. kakrláka), jakožto člena zvláštního národa, jenž při bouři do písku se zahrabává, v noci jen na lup vychází a shnilými rybami se živí. Čtenář pochopí, že všechno povídání takové je prostým podvodem. Albinismus vyskytuje se u všech národů i u černochů, vedle toho také u zvířat. Každý zajisté slyšel vypravovati o bílých slonech, bílých vrabcích, myších a podob. Všecko to je zjevem zvířecího albinismu, jenž zejména u králíků je častým. Každý venkovan zajisté viděl králíky bílé s červeným okem. Toť právě příkad nejjasnější.

V obyčejném životě nevíme o žilnici mnoho, avšak jak útlým a jak důležitým je ústrojím, dovíme se bohužel až příliš zřetelně v chorobách její. Namaháme-li oko své přílišně na slunci, může se snadno státi, že se žilnice zanítí; člověk ztrácí částečně svůj zrak, na místo zevnějšího světa obklopeno je oko ohnivými koly, zářivými hvězdami, modrými, zelenými plameny a podobně. To všechno vyskytuje se klidně bez všelikých bolestí, a kdo není zraku svého dbalým, a nechová se stavu svému příslušně, může oslepnouti. Ostatně ale ani lékař u nemoci té valně nezmůže. Pomocí zvláštní úpravy, dovede si týž sice vnitřek oka osvětlit a poznati, oč běží, avšak věc sama je mu nepřístupnou, a jednání jeho příliš často marným.

Měl bych vlastně nyní pozornosť svou věnovali, jedné z nejzajimavějších částíc oka — čočce; že však se již jednou v temnějších krajinách po-

hybuji, a na obrazivost čtoucího vůbec nároky činím, ponechám snahu čtenářovu v plném její napjatí, a pohovořím ještě o tak zvané sítnici, co poslední z vrstev, na které přicházíme, pakliže bychom se snažili z venčí jeden list oka po druhém slupovati. Sítnice, jemňounká to, ostatně ale ze své strany zase velmi složitá blána, je rozvětvení nervu zrakového, kterýž jak praveno, celkem ze zadní strany do oka ústí, bělmo protíná a nad žilnicí se ve spůsobu blanky rozvětvuje. Jako žilnice má i sítnice z předu v objemu duhovky veliký otvor, o jehož vyplnění ještě promluvím. O bláně samé nesnadno mnoho srozumitelného povídati, právě proto, že ani obrázek by neposkytnul důstatek jasnosti, ana žilnice je vůbec z nejtemnějších, a k rozluštění nejnesnadnějších částí našeho těla i pro znalcovo drobnohledem ozbrojené oko. Jestiť složena ze sedmi vrstev, a každá z těchto pak zase z různých součástic se skládá; všecko to však je pouhému oku nepřístupno, tak že po názoru mém nejlépe učiním, pakli-že jako u sluchu jen na nejvšeobecnějším obrysu zraku nepřístupných částic přestanu. Podotýkám jen, že na zevnější, žilnici přikloněné straně, nachází se vrstva zvláštních různých at tak dím kolíčků, druhu dvojího. Jedny z nich jsou k vidění nevyhnutelnými; o úkolu druhých není mnoho vědomo.

Na jistém místě sítnice, uloženém blízko na vnější straně nervu zrakového, sestupují se kolíčky k vidění nutné v hustý chumáč nazvaný v lékařském světě žlutou skvrnou. Ve žluté skvrně nachází se vedle k zraku potřebných a as tak kuželce podobných kolíčků, jen něco málo kolíčků druhu jiného. Týž upomíná tvarem svým na veslo lehké loďky; ovšem jsou obě částice ty tak ne-

patrné, že zvětšíme-li je tisíckrát, vidíme je teprvé as na palec dlouhé.

VIII.

Vyváznuli jsme tuším ze značného nebezpečí, ukončivše kapitolu o žilnici a sítnici; a našel-li se čtenář k řádkům těm, který by bez zívání celý odstavec byl pročetl, věru počnu věřiti v zázraky. Na štěstí však doufám, že odstavec osmý bude míti zajimavější látku za předmět; a proto odvážím se smělejším okem vyhlížeti budoucnosti vstříc. Budu totiž mluviti o tak zvané čočce oční. Jest sice nepochybno, že ten, kdo nevěnoval studiu přírodnímu zřetele žádného, čočku z vlastního názoru znáti nebude, avšak zde tuším popis vystačí, aby si čtenář osvojil názor aspoň poněkud správný. Mluvil jsem pořád, že na přední straně nachází se i v žilnici i v sítnici kulatý otvor, objemný jako duhovka; — nyní mohu tehdejší poznámku vyplniti tím, že otvor ten je proto, poněvadž za duhovkou je stejně s ní vysoká a široká čočka, jejíž okraj zasazen je ve zvláštní blány i s žilnicí i sítnicí těsně souvisící. Jak čočka vypadá také není nesnadno zrovna povědĕti. Název její udělen jí pro podobnosť s luštěninou stejnojmenou, jen že čočka oka není tak ploskou jako obyčejná čočka, nýbrž spíše podobna je čočce vařením nabobtnalé. Prvý pak na ní pohled překvapí novostí svou. Kdybychom vyloupnuté oko z poraženého kusu hovězího dobytka prořízli ze zadu počínajíce, vyklouzne tu mezi mnohým skelnatým slizem, také čočka, lesklá jako křišťál anebo brillant. Kdybychom ji položili na papír potištěný, tu vidíme, že literky tištěné značně zvětšuje, rovnou měrou jako zvětšující sklo. Tutéž úlohu ostatně také hraje

jako čočky skleněné ve fysikálních přístrojích vůbec, k. p. v dalekohledu, avšak otázka ta dozná svého rozřešení později.

Řekli jsme, že čočka zasazena jest na okraji žilnice a sítnice prostředkem zvláštní kruhovité blány. Doložím nyní jestě, že upevnění čočky vůbec dosti značné jest, spočívát celá v jemném úplně průhledném váčku, jenž právě s kruhovitou blánou těsně souvisí. Tím je právě čočka poměrně dosti pevně zasazena. Rána oko postihující na příklad pěstí zasazená, může přední aneb zadní část jemného pouzdra čočkového roztříštiti a čočka nemajíc více opevnění svého, spadne do přední komory aneb na zad do vnitřní dutiny oční. Zkalí-li se čočka, t. j. doznají-li prvky, ji skládající, jakési přeměny u výživě, tu vidíme v zorničce bílou matnou, perleti podobnou plochu místo dřívějšího černa. Zjevu tomu říkáme zákal čočky bílý, v obyčejné pak mluvě cink anebo-li bělmo. Lidé zákalem postížení nevidí, zjev to, který by byl zajisté trudným, kdyby nebylo lze jej skoro ideálně odstraniti. Zákal bílý se totiž dá odstraniti operací s výsledkem výborným, přes to, že nemoc postihuje lidi staré, jsouc jaksi výsledkem slabé výživy tělesné. Zde jedná lékařství na základě starobylé leč slavné zásady, kteráž dí: Odstraň příčinu a odstraníš i výsledek. Překáží-li čočka zkalená jasnému vidění, tu ji na základě vědeckých základů odstraniti nutno. Učení toto jest již prastaré. Lékaři pak, jak za to mám, odvážili se výkonu takového nepochybně na základě zkušeností při poraněních nabytých. Viděli zajisté, že rány, jenž vymknutí čočky za následek měly, se zacelily, aniž by byla ztráta zraku nastala. Geniální některý jednotlivec odvážil se následkem toho odstraniti i zkalenou čočku, kteráž

tedy nepotřebnou jest, a počínání jeho navrátilo tisícům slepých zrak.

Odstraňování zkalené čočky má vůbec zajímavé dějiny. Za starých dob jezdívali po městech a trzích lidé, kteří „cink“ vyřezávali“. Za veliké slávy, mnohdy za hlučné fanfáry trub — snad pro to, aby křik nemocných se přehlušil — vyveden byl slepý na zvláštní lešení, kdež mu čočka odstraněna. Poněvadž pak jest úspěch operace takové okamžitý — nemocný ihned vidí — tu sestupovali nemocní dolů s jásotem, provázeni blahopřáním kolem stojících. Operatéři ti byli výborně honorováni za své výkony, přes to, že jednání jejich bylo surové. Oni nápodobili úraz nahodilý, vpáčili prostě čočku na zad, kteráž pak do dutiny sklesla. Následkem počínání takového dostavovaly se z husta všeliké záněty oční a — sotva padesát ze sta operovaných uchovali zrak svůj. V našem století zdokonalila se však operace tou měrou, že pravidlem ze sta více jak devadesát devadesát čtyři až šest) zraku operací nabývají. Jest to zajisté ušlechtilým zařízením, že máme ve světě nyní zemí ustanovené lékaře oční, kteří osleplým zase zrak navracují. Mladí lidé nadávají často naší době po plné hubě, co však koná svět na ulevení útrap jednotlivců, o tom málo kdo se zkusil mysliti.

Když byla čočka odstraněna,*) nahradí prázdné místo odstraněním povstalé, lesklý mok — přední komory i vnitřku oka a tím stává se oko zase průhledným. Zajímavo jest, že někdy, avšak v případech velmi sporých, zákal oční sám se zahojí. Čočka zkalená stává se někdy více a více vetchou,

*) Popsal jsem počínání takové podrobněji kdys v časopisu „Lumír“ r. 1876.

a sklesá někdy sama, zejména při prudším pohybu, jako skoku, pádu a podobně, do vnitř oka, následkem čehož takto postižení náhle zase zraku nabývají. Bohužel jest zjev tento, jenž k mnohému dobrodružnému vypravování pohnutku zavdal, velice vzácný. Avšak známá vypravování o lidech, kteří byvše po dlouhá léta slepí, v stáří náhle prohledli, patří nepochybně v obor tento. Možná, že i slepý Tobiáš podobným jakýmsi spůsobem zraku nabyl.

IX.

Uvedeme-li si na paměť to, co až dosud jsme o oku slyšeli, připomeneme li si tedy, že oko jest útvar kouli podobný, jehož povrch představují nečetné, na spůsob cibulových vrstev, v sebe vsouvnuté blány poměrně velmi tenounké — tu vidíme, že zbývá ještě u vnitř oka značný prázdný prostor, po jehož vyplnění jest se nám ptáti. Vnikáme-li z předu, tu jest nám prodrati se do prostoru tohoto tedy rohovkou, zorničkou a pak čočkou; vnikáme-li se strany, tu proniknouti nutno — bělmo, žílnici a sítnici. Dutina takto zbývající obnáší skorem čtyři pětiny obsahu celého oka, jest tedy dosti prostorná. Jest pak vyplněná měkkou, průhlednou šťávnatou látkou, již zoveme *sklinou*. Kdo neviděl hmoty této, ten nejsnáze si ji představí, pomyslí-li na obyčejný rosol, jakého nabýváme na příklad vyvařováním telecích nožiček. Bezbarvý, lesklý, průhledný takovýto rosol — nejvíce by se asi sklině oční podobal. Sklinu zahaluje jemná blána, tak že uchovává stále týž tvar. Poněvadž pak čočka jest na zadní ploše své značně vypouklá, tu nutně musí obsahovati sklina, kteráž pro zahalující blánu svou, jistou

pevnou podobu uchovává, na přední ploše své příslušnou prohlubeninu pro vypouklou plochu čočky. Následkem toho také nepodobá se kouli, nýbrž spíše ledvině neb fazoli. Sklina jest důležitou částí oka při vidění, zkalení její značí zatemnění zraku. Ve zdravém těle jeví velmi jemné a nepatrné složení z menších částic buničných, jako jiné části tělesné, vniknou-li tedy do ní někdy hrubší malá tělíska, jako na příklad pohyblivé buňky, tu mýlí nás to velice, připadáť nám to jakoby předměty takové nacházely se venku mimo tělo naše a podobaly se muškám. Zjevu tomu říkají Francouzi „létající mušky“ (mouches volantes). Zanítí-li se sklina, tu nastává v ní z pravidla zkalení a zrak tím velice trpí. Někdy se stane, že po udeření v tvář praskne některá ceva krevní v oku, načež krev řinoucí se z ní vniká do skliny, což ovšem velice jest na pováženou. Avšak slyšíme-li v obecném životě, že někdo dostal facku, až se mu v očích zajiskřilo, tu nesmíme to ještě nijak vztahovati již k podobnému výronu krevnímu. Pouhé otřesení oka bez povážlivější změny hmotné postačí, aby podobné jiskry vyvolalo, jak později ještě uvidíme. Zajímavo je, že sklina může za zvláštních okolností nabýti barvy. Tak se stává u zvířat červenou, krmíme-li je mořenou (červeň barvířská), u lidí silnou žloutenkou trpících bývá žlutou a p. Ba v zvířecím oku i hlísti uvnitř oka pozorováni byli. Tak viděli někteří v oku prasete, v sklině zárodek tasemnice, jiní viděli podobný zjev u psa, koně ba i u tetřívka a u ryb.

Zde nutno ještě doložiti o nervu zrakovém několik slov. Jako ucho, jest i oko pouhou úpravou, kteráž přenáší dráždění z venčí přicházející na nerv smyslu příslušící a nerv pak o dráždění

tomto podává zprávu mozku. Nepotřebuju pak podotýkati, že dráždění takové v prostém životě představami zoveme.

Nerv zrakový vchází do dutiny oční, již jsme s hůry s homolí či jehlancem byli srovnali, otvorem ve hrotu jehlanu tohoto umístěném a vniká do oka na zadní a vnitřní ploše, proniká bělmo, žilnici a rozpletá se v přečetné praménky, jěž do sítnice vnikají. Osvětlíme-li uměle vnitřek oka pomocí vydutého zrcadla, tu vidíme uvnitř oka, na vnitřní jeho straně kulatou skvrnu, světlejší nežli její okolí; skvrna tato jeví křížem se probíhající cevy krevní a značí místo, jímž nerv zrakový do oka vniká. Jest pak roznětvení nervu tohoto nejvnitřnější částí sítnice, o kteréž jsme pravili, že sedm vrstev ovšem nesmírně tenkých obsahuje. Než vniká do oka, jest nerv zrakový za husí brk tlustý a silnou pevnou blanou obklopený. Tím také jest dosti pevný a nepřetrhne se tak snadno. Stalo se již, že ranou pod okem zasazenou přerušilo se všeliké spojení oka s kostrou až na nerv. Oko pak viselo ven v tváři. Lékař, jenž nešťastnou příhodu tuto pozoroval, domníval se, že oko je ztracené a chtěl je prostě uříznouti, avšak šťastnou náhodou tak neučinil, nýbrž oko prostě zpět do dutiny oční vpravil — a raněnému tak oko zachránil.

Tím jsme popsání blan očních i vnitřek oka jakž takž vyčerpali. Jest nám nyní promluviti dále o některých vedlejších úpravách, jež jsou při vidění nevyhnutelnými.

Takovými úpravami jsou především svaly oční. Víme dobře, že stojíme-li nepohnutě, v okolní svět nazírati můžeme v rozsahu velmi značném tím spůsobem, že očima svýma pohybujem. Tak můžeme, aniž bychom hlavou hnuli, dívati se do

výše i do hloubi, v pravo i v levo. Příčinu pohyblivosti takové snadno lze vypátrati. Pamatujeme si zajisté, že každý pohyb tělesný zakládá se na stahování se jistých svalů. Tak i pohyby oka stávají se možnými pomocí malých proužků svalových, kteréž upevněny jsou jednak na koštěných částech dutiny oční, jednak (t. j. druhým koncem svým) na oku samém. Tím že se sval takový stáhne nastává pohyb oka v tu stranu, kde stahující sval se nachází. Zjev tento zajisté dosti jest pochopitelný, neb oko není nikde těsně upevněno, svaly oční však jedním koncem upevněny jsou na nehybné kosti, druhým pak na pohyblivém oku; zkrátí-li se t. j. stáhnou-li se, nastane pohyb oné části, kteráž jest pohyblivá a tou právě jest oko. Svalů takových jest šest. Čtyři jsou přímé, dva šikmé. Přímé probíhají od hrotu známého jehlanu, jejž dutina oční tvoří k zevní, vnitřní, hoření a dolení straně oka. Umístění svalů šikmých jest složitější a nebudu suchým popisem jeho se namáhati, vímť, že nebylo by mi lze přesného názoru popisem takým se dodělati.

Proto však pochopitelno jest, jak na příklad přímé svaly působí. Zkrátí-li se sval hořejší, obrátí se napřed oko vzhůru, zkrátí-li se dolejší, obrátí se dolů. Toť v zásadě působení svalů těch. Avšak ve skutečnosti jest úloha svalů těchto složitá, zejména tím, že může více svalů těchto najednou se stahovati, a tím vznikají všeliké pohyby oka stranou. Dílem se ještě o úloze svalů těchto zmíníme, avšak uvedená část postačí, aby neodborný čtenář utvořil si představu o úpravě této.

Avšak svaly tyto důležitým jsou ještě činitelem při souladu lidské tváře. Zmínili jsme se již několikráte, jak nepoměrně důležity jsou jednotlivé vlastnosti oka pro krásu tváře lidské. Předůležitou

jest v příčině této také ještě poloha oka. Každá úchylka z polohy obyčejné ráz tváře lidské velice ruší. Úchylkou takovou jest zajisté především šilhání. Tvář člověka šilhavého jest nápadnou, a byť i jinak všem požadavkům dostačila, nemůže zvána býti krásnou. Ba v obyčejném životě přičítáme šilhavému mnohé vlastnosti, jichž mnohdy postrádá. Přenášíme nepravidelnosť oka na povahu šilhavého a domníváme se, že šilhavý člověk je potměšilý a bůh ví co ještě. Také vtipkujem na šilhavé — z téhož nepochopitelného důvodu, pro který nám i velký nos jest nápadným.

Snad nedůvěřujeme šilhavému proto, že se — následkem rady své — při rozhovoru nedívá nám v oči. Příčiny šilhání jsou mnohonásobné. Často bývá toto vrozeno, jindy zbývá po těžkých nemocích. Spočívá pak celá tato úchylka od stavu pravidelného v tom, že jeden z uvedených svalů očních stal se následkem toho neb onoho vlivu kratším. Zkrácení takové má jako jindy při stahování se pravidelném v zápětí přiklonění oka v tu stranu, na které se zkrácený sval nachází, a tak můžeme šilhati do vnitř i zevnitř, nahoru i dolů. Zajímavo je, že nepatrnou operací lze často nepříjemnou tuto nemoc vyhojiti tím, že se totiž zkrácený sval na onom místě, kde s okem spojen jest, odřízne, načež může druhý opáčně působící sval vadu vyrovnati obyčejným stažením. Mladá děvčata přes to, že nepatrná jinak operace tato jest velmi bolestivá, milerády se jí podrobují — čemu by se také mladé děvče nepodrobilo, aby zbavilo se hyzdícího jakéhosi vlivu na tvář?

X.

Takto jsme se obeznámili aspoň poněkud s ustrojením oka a jest nám nyní vyložiti, jakým spůsobem vidíme. Mimochodem připomínám, že mnoho jsem ještě opominul, co pro ustrojení oka nemálo jest důležité — nepromluvil jsem na příklad hrubě o víčkách očních a žlázách slzních a jiném, avšak nechci zůmyslně přeplňovati mysl čtoucího příliš velikým počtem anatomických udání, a raději na vhodném místě při líčení dalším o některých úpravách takových promluvím. Zde si tedy na prvém místě předkládáme otázku, jakým spůsobem je možno, že mysl naše nabývá dojmů zrakových. Jakým spůsobem vidíme?

Netřeba mi tuším připomínati, že zodpovědění otázky takové nemůže se obmeziti na nějakou stručnou větu. Vyžaduje-li možnost vidění úpravu tak složitou, jakou oko právě, jak jsme viděli, jest, bude i spůsob, jímž se vidění samo uskutečňuje jistě složitý.

Jaký jest účel oka, snadno si vyčteme. Jestit zajisté tím, čemu za našich dnů po Čechách říkají „čidlo“, což jest jakási pomocná úprava, pomocí kteréž poměry zevnějšího světa převádíme do nitra našeho. Viděli jsme, že ucho i s četnými podrobnostmi svými slouží k tomu, aby zvuk, jenž, jak víme, zakládá se na jemném chvění, dráždíti mohl nerv sluchový, kteréžto dráždění dopraveno byvši do mozku poskytuje tomuto právě pocit jednotlivých zvuků.

V nejširším slova smyslu má zrak za úkol poznávati pocity světla. (I světlo však, jak učení lidé našich dob souhlasně učí, vzniká chvěním). Jest tedy i oko úpravou, kteráž světlo zachycuje

a tak přeměňuje, že dráždí nerv zrakový, kterýž pak opětně jednotlivé pocity do mozku dopravují.

Nesmím však zapomínati, že duch lidský těsně připoután je k mozku. Co tkne se mozku i ducha se týká. Nemylteż se, laskavý čtenáři, že tvrzením takovým dotýkati se snad chci starobylých utkvělých názorů o nesmrtelnosti duše aneb mravní stránky lidské. Nikoliv, toho jsem dalek. Víry také se nechci tknouti, vímť dobře, že ani učeností sešedivělý člověk neví o podstatě duše hrubě více než bloudnílek náboženský. Avšak popříti nelze, že výkony mozku neodlučitelny jsou od toho, co zoveme projevem duše — nechť si jsou to myšlenka, cit neb vůle. Avšak právě ona neznámá síla, kteráž mozek pobádá k onomu výkonu, jejž zoveme myšlením, jest — duše, o níž do dnes nevíme, abych děl s duchaplným spisovatelem, více — než že nemá křídel.

Že pak výkony mozkové ztotožniti lze s obyčejnou činností duševní, o tom pochyby více není. Jsou lidé, jichž mozek zakrněl ve všech svých částech, což jest vada obyčejně vrozena, a hle, jak jeví se duch lidí takových? Mikrocefalové („lidé malé hlavy"), jak lékaři stav takový zovou, jsou lidé neschopní duševního výkonu, jsou bez paměti, bez citu, nečistí, nemohou mluviti — slovem jsou nižší než zvířata. Hle, tak projevuje se malý zakrnělý mozek. Může-li býti pochyby o tom, že výkony mozku totožné jsou s výkony duše? Duše v případech takých zajisté nepotřebuje býti ve své podstatě porušena, avšak ona úprava, pomocí kteréž vládne, se vzdělává, pomocí kteréž cítí, jest porušena — a lidé takto stížení, jedva tělem člověku se podobají.

Tak také slouží mozek duchu lidskému za skladiště vědomostí. Pomocí nervů smyslových

nashromažďuje si člověk hojnost všelikých pocitů a dojmů, kteréž utkví na jednotlivých částech mozku a na základě pokladu tohoto činí si duch představy o venkovském světě. Že i pocity v jednotlivých částech mozku upoutány jsou, přesvědčují nás moderní výzkumy vždy více. Ukázalo se na příklad v nové době, že zničení jedné části povrchu mozkového má v zápětí slepotu jednoho oka a p. Důkaz to zajisté dosti patrný, že pocit světla dopravuje nerv zrakový do mozku, kdež příslušná částice, ať tak dím, za úlohu má pocit takový si pamatovati.

Z toho již vidíme, jakou úlohu mají smyslové pro ducha lidského. Novorozené dítě přichází na svět s duší prázdnou, mozek jeho ovládá sice tlukot srdce a dýchání i jiné, avšak to vesměs jsou výkony, k nimž netřeba duše, dýchání i tlukot srdce děje se samovolně a byť i jistá část mozku obé řídila, tož není k pravému pochodu zapotřebí vědomí.

Avšak jak mile dítě otevře oči, jak mile zaslechne prvé zvuky v okolí svém, změní se již stav duše jeho. Zvuk, pocity světla počínají tkvíti v mozku, na základě pocitů činí si dítě představu o světě vnějším — a tak počíná vychování. Smysly stává se člověk člověkem. Mozek jest — ať tak dím, archivem pro všecko vědomí a snažení lidské — v něm jsou uloženy. Duše pak z archivu tohoto vybírá a vládne.

Srovnání takové — zajisté jako každé koliv — kulhá, avšak přibližně postačí, aby vymýtilo všelikou dobrodružnou představu o duši a vědomí.

Však již jest na čase, abychom se vrátili po takovém odbočení k původnímu cíli.

Jak tedy vidíme?

XI.

Slavné museum jedno v Paříži, zvané museum umělecké a průmyslné,*), chová v jednom sálu svém zajímavou úpravu, kteráž stále a stále poutá pozornost širších kruhů obecenstva. Je to totiž budka, podobná as tak větší budce strážnické, přidělané k oknu, kteréž jest zakryto. Pouze malý otvor zbývá v zapěření, a otvorem tímto padá světlo do budky a ozařuje poněkud protější stěnu. Okno však ústí do ulice velmi živé, vejde-li někdo do budky, tu vidí na ozářené stěně veškerý život po ulici, vidí lidi asi šest palců dlouhé sem a tam choditi, vidí prodávače a podobné, což poskytuje obraz velice zábavný a obecenstvo obyčejně se při pohledu na to rozesměje. Úprava tato nám znázorňuje částečné zařízení oka i účel jeho. Však dříve ještě jeden příklad.

Fotografie známá je za našich dnů zajisté již po celé Evropě. Také poměry, na nichž se fotografování zakládá, nejsou neznámé. Fotografický přístroj skládá se, jak víme, z kostkovité skříně, kterouž lze podle potřeby zvětšiti neb zmenšiti. Na jedné ploše jest otvor, a v tomto zasazena jest roura se sklem, na protější straně zasazena je — celou stranu zaujímající deska z kalného skla. I kostkovitá tato skříň není ničím jiným než podobnou temnou komorou jako ona budka v musée des arts et métiers. Na matné oné zadní desce zobrazí se každý předmět, jejž před otvor na přední ploše postavíme, třeba jen, aby temno v skříni bylo co možná úplné. Jestit právě vlastností světla, že dovede přenésti úplný obraz předmětů všelikých do prostory temné, do

*) Musée des arts et métiers.

níž vnikati mu jest otvorem malým. Paprsky světla ozářující předmět takový a současně otvorem malým do prostory temné vnikající dovedou přesné zobrazení předmětu takého v prostoře této učiniti. Podotknouti toliko sluší, že obraz předmětu jest v komoře temné obrácený. Tak zajisté vidíme člověka před fotografickým přístrojem stojícího na matné desce skleněné zobrazeného nohama vzhůru. Fotograf pak obraz ten na lučebných látkách — zejména na sloučenině stříbra zachytí, a odtuď pak přetisknouti — po další přípravě — jej může na papír —

Srovnáme-li si ustrojení obou těchto krátce vypsaných úprav s okem našim, tu vidíme, že i toto jeví tutéž zásadu. Kostkovitá prostora fotografického přístroje zastoupena jest u zraku — okem kulovitým. Na přední ploše vidíme průhlednou rohovku, a za ní malou zorničku. Zornička jest otvorem do komory temné, kteráž v oku, jak se pamatujeme, vyplněna jest sklinou. Světlo tedy zobrazuje předměty vnějšího světa na zadní ploše oka a sice jako v přístroji fotografickém, obráceně. Fotograf zachycuje obraz pomocí lučebných látek a sloučenin, a oko taktéž vystrojeno jest.

Třeba si jen vzpomenouti, že nejvnitřnější blanou oční jest sítnice, to jest pokračování nervu zrakového. V sítnici vyskytující se prvky obraz zachycují, bývají totiž světlem drážděny, dráždění toto pak přechází nervem do mozku, kterýžto jako sídlo vědomí pak o podráždění uvědoměn bývá, vímeli o tom, že prvky sítnice (popsané kolíčky) bývají světlem drážděny tu *vidíme*. Dalším přemítáním o předmětu tomto dovídáme, se jakou úlohu má černá žilnice — jeť právě úpravou, která činí vnitřek oka skutečně temným, která činí stěny

oční neprůsvitnými. Jest to tedy srovnání oka s přístrojem fotografickým dočista správné. V dalších kapitolách seznámíme se s důležitějšími podrobnostmi při vidění. Povšechná črta tato předeslána k vůli tomu, aby čtenář porozuměl lépe vývoji celé nauky o vidění.

Světlo jest tedy příslušným dráždidlem nervu zrakového, oko pak jest temnou komorou, na jejíž zadní stěně paprsky světla, předměty světa vnějšího zobrazuje.

Podotknouti chci dodatkem k odstavci tomuto, že nejnovější zkoumání o oku dodělalo se výsledků zcela zvláštních a zdá se na základě toho, že podobnost oka s fotografickým přístrojem je úplnější ještě než hořejší porovnání naznačilo. Nalezli totiž (zejména zesnulý professor Bole v Římě), že v oku na sítnici se nachází za živa zvláštní nachová látka, kteráž brzy po smrti se rozkládá a ztrácí. Oční tento nach má, jak se obecně soudí, nemalý vliv na vidění. Podobá se totiž, že barvivo toto sítnice vyměšuje stále, pokud se oko dívá, a že světlo přenášející podoby venkovského světa do vnitř oka v barvivu tomto podobně jako na připravované desce fotografické skutečný obraz vnějšího světa otiskuje. Tento obraz — změna to, patrně lučebná nachu očního — teprvé as kolíčky v sítnici dráždí a dráždění toto pak dále do vnitř mozku pokračuje. —

XII.

Víme tedy již v zásadě, jakým spůsobem vykonává oko naše úlohu svou a potřebujeme jen připomenouti ještě jednou, že, víme-li o podráždění

nervu zrakového, také již vidíme. Vidění, podobně jako slyšení a ostatní smyslové výkony naše, nejsou ničím jiným, než vědomím, že ten neb onen nerv byl drážděn.

Avšak neposkytuje nám pouze světlo zorničkou do vnitř oka vnikající pocit zrakový. Každé jiné podráždění nervu zrakového připadá nám jako pocit světla. Zmínili jsme se již nahoře, jak si lze vysvětliti „zajiskření se v oku“, kteréž nastává někdy po utrpěné ráně. Zde, kdy máme pocit světla, aniž by se světlo takové v zevnějším světě jevilo, pouze podráždění nervu nastalé otřesením při ráně má za následek, že vidíme dotčené jiskry. Příklad takový není jediný. Zavřeme-li oči a tlačíme-li na víčko — což ovšem také postihne oko, vidíme stranou k nosu světlý kruh. Tlačíme-li na oko silněji, objeví se v světlém kruhu u prostřed temná skvrna. I tento pocit světla jest následkem hmotného podráždění nervu zrakového. Vejdeme-li do světnice zcela zatemněné a koulíme-li zde rychle očima, t. j. pohybujeme-li očima rychle sem a tam, vidíme blesky. Zde patrně pohyby oční zase nerv zrakový dráždí. Kašleme-li ve tmě, jiskří se nám před očima. Toto nastává tím spůsobem, že při kašli nemůže krev z žil krevních do srdce volně odtékati. Tím se žily přeplní a přeplněné žíly v sousedství nervu zrakového a jeho zakončení tísní jej, což opětně jako dráždění nervu tohoto vůbec pocit světla v zápětí má. Tolikéž dráždění oka proudem elektrickým má za následek pocit světla. Zjev tento objevil a popsal slavný náš Jan Purkyně.

Vedle toho však i onemocnění mozku spůsobu všelikého budí u nemocného pocity zrakové. Tak vidí někteří jistou chorobou mozkovou stížení lidé všeliké barevné kruhy, plameny, jiskry a podobné,

což se zejména zhusta vyskytuje, nastal-li ku hlavě mohutnější příboj krve, zjev to, jemuž lékaři překrvení říkají. Avšak k nejzajímavějším zjevům v oboru tomto náleží zajisté to, čemu říká se obecně „hallucinace.“ Při rozličných chorobách mozkových stává se totiž, že nemocní mají pocity, vidí rozličné přízraky, slyší hlasy, čichají zápachy — a vůbec všeliké pocity, jakéž jindy smysly vůbec duchu poskytují, mají, aniž by ve světě okolním příčiny pocitu takového se nacházely. Lidé hallucinacemi trpící vyskytují se zhusta v blázincích a choroba duše jejich zakládá se hlavně pak na tom, že domnělé pocity zrakové, sluchové a p. si jakoby skutečné vykládají.

Klamy smyslů zjevy takové zváti nelze, ač se tak děje, poněvadž smyslové při tom úkolu žádného nemají. Spíše hledati sluší příčinu jejich — v neznámých až dosud změnách dužniny mozkové. Hallucinace sluší rozlišovati ovšem od přeludů. Stane se totiž, že vidíme jakýsi předmět, avšak, připadá nám, že má předmět taký zcela jinou podobu, zcela jiné vlastnosti, nežli ve skutečnosti, my trpíme přeludem. Přeludu předchází tedy cosi skutečného ve světě mimo nás, hallucinaci však nikoliv. Mužstvo lodi jedné pohřbilo kdysi zemřelého kuchaře svého, obvyklým na moři způsobem, to jest uvrhli mrtvolu prostě do moře. Za několik dnů na to zdálo se k nemalému uděšení všech, že kuchař pohřbený kráčí po moři, ba zdálo se jim to tím pravdivějším poněvadž přízrak domnělý měl jako nebožtík kratší nohu. Když však připluli blíže, viděli, že domnělým kuchařem, byla částka po moři plující ztroskotané lodi. Toť přelud zraku!

Choromyslný jeden slyše bouřku, vykládal si hrom za střelbu z děl a měl za to, že na blízku svedena bitva. Jinému nemocnému se zdálo, že

štěkající psi, kokrhající kohouti — jemu nadávají. — Toť přeludy sluchové.

Podobně trpělo dítě přeludem hmatu, kteréž domnívalo se, že je někdo napadnul, když mu vítr čepici s hlavy byl sejmul. A tak i ostatní smysly ještě přeludy zkaliti se mohou. Přeludu odpovídá tedy cosi skutečného. Leč hallucinacím dojmy zvenčí nepředcházejí. Slepý může trpěti hallucinacemi zraku a hluchý hallucinacemi sluchu. Mohou pak klamy tyto přihoditi se nejen onemocněním dotčeného nervu smyslového, ale i, jak již praveno, onemocněním mozku, a sice i u lidí duševně zdravých i duševně nemocných.

Známý německý knihkupec Nicolai dokonce hallucinace své popsal. Viděl postavy lidské v rozličně zbarveném rouchu. Ty pak s ním i mluvily. Avšak Nicolai byl si vědom, že trpí pouhým přízrakem. Choromyslný, jak již praveno, vědom si toho není. U choromyslných také z pravidla hallucinace onemocněním mozku samého nastávají. Choromyslný věří naprosto ve skutečnost přízraků, svých, a nelze ani vzdělanému to vymluviti. Pisatel sám marně odbýval široký výklad o hallucinacích, vzdělanému jednomu muži, kterýž domníval se, že mu lidé po telefonu nadávají. Nemocný byl o skutečnosti klamů svých tak přesvědčen, že nemálo se rozčilil, když se mu vykládalo, že všecko to je pouhý klam. Francouzskému lékaři jednomu řekl při příležitosti podobné jiný nemocný: „Jsou-li má pozorování klamná, pak musím pochybovati i o tom, co vy mi povídáte, musím pochybovati, že vás vidím.“

Mohou pak býti hallucinace buď jednoduché aneb složité. K prvním čítáme pocit jisté barvy, světla, jistého zvuku a podobné, k druhým čítati budeme zjevy, jaké Nicolai viděl. Někdy jsou

přízraky takové mlhavé, nejasné, jindy jsou nad míru zřetelné. Trvati pak mohou bez ustání anebo vyskytují se jenom chvílemi. Lidé v skutečnosť hallucinací svých věřící mohou se státi velmi nebezpečnými, neboť mnohdy diktuje přízrak nemocnému, aby vykonal to či ono, tak aby zavraždil někoho. Ředitel pražského blázince ušel kdysi jen náhodou smrti, kterou mu hrozil choromyslný — jemuž Maria panna nařídila, aby jej zavraždil.

Hallucinace zraku mohou — abychom aspoň jednu z příčin jejich uvedli — nastati po nemírném pití. Někteří dlouho vášni takové oddaní lidé vidí z husta myši, krysy, žáby, malé čerty a podobně. Hallucinace tyto jsou pro pijáka *téměř* význačné, a sluší míti především podezření na pijáctví, stěžuje-li si nám někdo, že trpí vylíčenými přízraky.

U choromyslných se ovšem vyskytují zjevy takové v pestrosti velikolepé. Jsou lidé, kteří vidí stále ohnivé psy, kostry. Jeden nemocný domníval se, že vidí stále vedle sebe žlutě oblečeného člověka. Dívka, která žila v cizoložství s pánem svým a tomuto při zavraždění manželky jeho napomáhala, viděla ve vězení každého rána rakev se zavražděnou paní. U jiných však se hallucinace střídají, avšak nechci přes příliš se o předmětu tomto šířiti. Zmíním se ještě o hallucinacích zraku u lidí v poušti cestujících. Poutníci tací trpící hlad, žízeň a zemdlení, vidí někdy celé karavany, vojska, stromy a podobné. Zde patrně podráždění mozku uvedenými okolnostmi vzbuzené, příčinou hallucinací takých jest. Známo jest, že v římských dobách legie vojska zahynuly v domnění, že stopují nepřítele!

Tolik o zajímavém předmětu tom.

Vidíme z toho, že můžeme míti domnělé po-

city všech smyslů, aniž by příslušné nervy rozdráždění nějakého doznaly. Z části naznačili jsme poměr ten u sluchu, zde jsme jej pouze doplnili.

XIII.

Předmět právě námi líčený jest ovšem vyjimkou od pravidla. V obyčejném životě téměř bez výminky bývá světlo skutečné, ve světě okolním vznikající, příčinou našich pocitů zrakových.

Světlem takovým jest světlo sluneční neb umělé. Světlo sluneční jest za obyčejných poměrů bílé, vniká-li však světlo toto předmětem, který dovede je rozložiti, tu vidíme, že skládá se vlastně z celé řady barevných světel. Předměty, světlo sluneční rozkládající, jsou na příklad hranoly skleněné aneb kapky vodní. Padají-li paprsky světla na padající krůpěje dešťové, rozkládají tyto taktéž světlo sluneční v jednotlivé barvy a vzniká duha. Vypravuje se, že u velikých vodopádů — jako u vodopádu Viktoria na řece Zambesi v Africe — kdež u velikou hlubinu řítící se voda v millión kapek se roztřišťuje — taktéž duha vzniká, což jest pochopitelno; neboť nastávají tak poměry podobné jako při dešti. Totéž nastává často při dětských zábavách ve vodě, stříkají-li koupající se na sebe, tu rozkládají krůpěje tyto taktéž světlo sluneční a na vodě vzniká slabá duha.

V duze vidíme jak známo tyto barvy: Červenou, pomerančovou, žlutou, zelenou, indigově modrou a fialovou. *Vnikají-li všecky tyto barvy současně okem na sítnici, nastává pocit barvy bílé.*

Vnikají-li však současně jen některé barvy do oka, tu jsou poměry ty složitější.

Především sluší poznamenati, že vnikají-li současně dvě barvy duhové na sítnici, nastati může pocit barvy bílé. Tak platí o barvách: červené a zelené, modré a pomerančové, žluté a fialové. O tom můžeme se prostým pokusem přesvědčiti. Vneseme-li na kruh paprskovitě a podle jistých poměrů všechny barvy duhové a točíme-li kruhem takovým poněkud rychle, zdá se nám, že je kruh bílý. Uděláme-li polovici (obě musejí býti určitým způsobem nestejné) kruhu takového červenou a druhou zelenou i točím-li opětně kruhem tím, vzniká opětně pocit barvy bílé. Totéž platí i o ostatních uvedených párech. Říkáme, že se barvy ty pospolu doplňují v bílou, a zoveme je doplňkovými.

Smísíme-li jiné dvě barvy takovýmto způsobem, či lépe, necháme-li jiná dvě barevná světla vnikati v oko, vzniká barva třetí. Tak dává na příklad červené a modré světlo pospolu světlo bělavě fialové. Podobným spůsobem vzniká i z tří a více barev podle okolnosti rozličná barva nová. Červená modrá a zelená dávají barvu bělavě modrozelenou. Takovým spůsobem vznikají všecky barvy vesmíru. Světlo sluneční padá na všecky předměty stejnoměrné, měly by býti tedy vlastně všecky předměty bílé, avšak předměty takové rozličným spůsobem jisté barvy pohlcují, bývají tedy ozařovány jenom smíšeninou několika barev aneb jen jednou. Podle toho, které barvy předmět ozařují, vzniká podobným spůsobem, jako s hůry naznačeno, dotyčná vlastní barva předmětu. Ozařují-li všecky barevné paprsky jistý předmět, aniž by tento některou pohlcoval, tu zdá se býti bílý. Pohltí-li všecky, jest černý.

Není pak to lhostejné, pozorujeme-li dvě rozličně zbarvené plochy aneb předměty vedle sebe aneb každý o sobě zvlášť.

Především sluší poznamenati, že jednotlivá barva vyvolává v okolí svém dojem barvy doplňkové. Tomu třeba takto rozuměti: Vezmeme-li desku na příklad červenou a přilepíme-li do prostředku malý lístek bílého papíru, mnohem menší než-li je červená ona deska, a pohlížíme-li upjatě na papírek ten, tu zdá se nám býti zeleným. Zelená barva jest právě doplňkovou červené. Připevníme-li však místo papírku bílého, zelený, tu zdají se býti obě barvy živější, mohutnější — doplňkové barvy vedle sebe se tedy vzájemně sesilují. Postavíme-li před bílou stěnu prut tak, aby stín jeho mohl na ni padati a ozáříme-li obě červenavým světlem, zdá se býti stěna také červenavou, kdežto stín prutu jeví se zelenavým. Zjev tento zakládá se na právě vysvětleném pravidle. Podobných zajímavých výjevů známe několik. Vložíme-li malé tmavozelené políčko do světlezeleného, zdá se býti mnohem tmavším, vložíme-li světlezelené políčko do většího tmavězeleného, zdá se býti světlejším.

Neméně zajímavé jsou poměry světla a temna k sobě. Jasně ozářený předmět zdá se býti v temném prostoru větším. Na tomto zjevu zakládají se mnohé oblíbené kousky „kouzelnické“ a j. Naopak připadají nám temné předměty menšími, postavíme-li je před ozářenou plochou. Pouhá tečka světlá — byť i přesně kulatá byla, zdá se býti v temnu podoby hvězdovité. Také veškeré hvězdy na modrém nebi zdánlivé své podoby tímto zjevem nabývají. Proto také pochopíme, proč se nám za jasné noci osvětlená srpovitá část měsíce zdá býti větší než ostatní neozářená polovina. Je to týž klam, ve který nás uvádí jasný předmět na temné ploše. I tento větším se zdá.

Pozorujeme-li však každým okem barvu jinou, to jest oddělíme-li si stěnou obě oči tak, že každé

v jiný prostor vyzírá, a vložíme-li v každý takovýto prostor barevnou plochu, tu podlehláme všelikým poměrům. Mimo jiné mohou, jsou-li barvy také rozličné, splynouti pospolu, a zdá se nám pak, že vidíme barvu jedinou, smíšením obou dřívějších povstavší. Jindy převládá jedna v prostoru takovém se vyskytující barva docela nad jinou a podob. více.

Čtenář nesmí zapomínati, že mluvíme zde stále o barevném světle. Červené a zelené světlo pospolu v oko vnikajíce, budí dojem bílý. Kdybychom však smísili barvy malířské, červenou a zelenou pospolu, nenastane ovšem nijak barva bílá. Nemísíme ť pak světla, ale látky, z nichž jedna červené a druhá zelené světlo odráží. Co smíšením jejich vznikne, to na základě učení o barevném světle určiti se nedá.

Známý německý malíř Hildebrand, jenž kolem světa cestoval a množství skvostných krajinomaleb vyvedl, používal mnohdy poměru barevného světla. Tak na příklad věděl, že červené a zelenavé světlo poskytují pospolu dojem světla žlutého, z té příčiny pomaloval místečka, jež chtěl učiniti žlutými, jemnými čárkami zelenavými a cinobrovými, oboje světlo pak splyne v jedno a dívajícímu se zdá vlastně strakaté takové místo žlutým.

XIV.

Světlo tedy jest příslušným dráždidlem oka. Podráždí-li v oku nerv zrakový, máme pocit světla. Avšak podráždění nervu déle trvá, než vliv světla a následkem toho podlehláme mnohému klamu.

Příklad nám nejasnou snad poněkud větu tuto

dostatečně ozáří. Vytáhneme-li pod večer z kamen oharek a točíme-li jím po tmě v kruhu, tu vidíme ohnivý kruh. Vlastně bychom měli viděti pouze oharek na spůsob ohnivé tečky, kteráž otáčí se kruhovitě. Avšak každá změna místa dráždí již nerv zrakový, následkem toho vysazen jest nerv nepřetržité řadě dráždění jednotlivých, poněvadž však okamžité dráždění vzbudí v nervu déle trvající podráždění, tu stává se, že vidíme ohnivý kruh místo pouhé tečky. Udeříme-li v strunu, zní, to jest, chvěje se, čímž vznihá podráždění nervu sluchového, avšak kdybychom sebe bedlivěji na strunu přihlíželi, přece nevidíme chvíti se ji. Děje se to příliš rychle, nežli aby mohl zrak každý výchvěj o sobě pozorovati, jeden splývá s druhým a tu se nám zdá, že struna se nehýbe. Z tétéž příčiny budí padající raketa dojem ohnivého pásu.

Na zjevu tomto zakládá se několik zajímavých přístrojů, z nichž, nemýlím-se, prvý vynalezl Jan Purkyně. Nakreslí-li se řada osob rozličného pohybu a sestaví-li se tak, že možno na ně koukati malým otvorem, tu zdá se, pohybujeme-li obrázky těmito rychle za sebou, že vidíme osobu jen jedinou, která však rukama a nohama pohybuje. Toť zásada, na níž se Purkyňův přístroj zakládá — zajisté nic jiného, než že podráždění nervu zrakového déle trvá než dráždidlo samo.

Se zjevem tímto souvisí těsně několik jiných, neméně zajímavých. Díváme-li se upřeně a po delší dobu na nějaký jasně ozářený předmět, tu zdá se nám i pak ještě, když oči již zavřené máme, že předmět ten vidíme. Zejména předměty, jež se nám líbily, a jež jsme tedy tím upjatěji pozorovali, zřetelně takto při zavřených očích vidíme. Zajímavo je, že jednou může takovýto obraz

při zavřených očích míti jednou tatáž světlá a tatáž stinná místa jako předmět skutečný, kdežto jindy zase chovají světlá i stinná místa u porovnání s předmětem, jejž představují, opáčně.

Díváme-li se po delší dobu na tentýž barevný předmět, tu zdá se nám po chvíli, že předmět ten není více tak živě zbarven jako dříve, podíváme-li se však rychle pak na stěnu bílou neb černou, připadají nám jakoby byly zbarveny v barvě doplňkové. Podíváme-li se upjatě na příklad na červenou pokrývku na posteli a zabloudíme-li na to na sousední bíle natřenou zeď, tu zdá se nám býti tato zelenou. Toť jsou vesměs zajímavé podrobnosti, jež osvětlují mnohonásobné zvláštnosti nervu zrakového, jež však co do podstaty své nám dosud temnými jsou.

Naše století vůbec k barevnému světlu a k barvám vůbec pečlivěji přihlíží nežli doby jiné, a zejména malířské umění vyznačuje se za doby naší mnohonásobně snahou po barvách nádherných. Také oči lidu si na barvy více navyknuly. V českých písních máme toho stopy přehojné. Chce-li píseň národní vyznačiti zvláštní nějakou vlastnost opěvaného předmětu, užívá často barvy. „*Červená* růžičko, proč se nerozvíjíš.“ „Koulelo se koulelo, *červené* jablíčko.“ „Holka *modrooká*.“ „*Zelená* se louka“ atd. Jindy tak nebylo. Řekli jsme již na hoře, že staří Řekové nevšímali si, jsou-li bohyně modro- nebo černooké, ale přezdívali jim volo- a sovookých. V básních Homerových zřídka kdy nalézáme u předmětu líčeného naznačenou barvu. Z toho soudili mnozí učení lidé, jednou že staří národové neměli od přírody daru vnímati barvy, po druhé, že Homér byl k barvám slepý, po třetí, že týž básník patrně přetrpěl nějaký zánět oční a trpěl pak potom vlčí mlhou atd. Všecky

tyto ukrutné výklady jsou nepotřebné, pozorujeme-li národy nevzdělané za doby naší. I tito si barev nevšímají, ač je znají, a zejména je jim barva modrá a zelená, v přírodě tak zhusta se vyskytující, lhostejná. Jedině červená a žlutá, kteréžto jsou v přírodě vzácnějšími, poutají pozornost jejich a líbí se jim. Také Homér a staří národové vůbec nalézali se v stavu podobném a barev právě vyjma červenou a žlutou, hrubě se nevšímali. Nevšímačnost taková ovšem nesmí jako neznalost vykládána býti.

XV.

Nejen barev, ale mnohých ještě poměrů jest nám si povšimnouti, chceme-li porozuměti vidění a proto na čase již, pole toto opustiti.

Díváme-li se na svět, nemyslíme na onen spůsob, jakým vidění se děje, nepomýšlíme na to, že na sítnici obrazí se předměty světa vnějšího — nýbrž přenášíme dojmy a pocity své do prostoru mimo nás, v němž právě předměty viděné dlí, a nabýváme tak názoru o skutečnosti světa našeho. Proto říkáme, že je tráva zelená — vidíme právě trávu zelenou, a nejsme si pouze pocitu svého, jakož i podráždění sítnice, vědomi.

Vidění pak nám usnadňují především svaly oční, jichž působivost s hůry jsme nastínili. Pomocí jejich pohybujeme očima a můžeme tak bez všelikého namáhání velikou plochu, aneb řadu předmětů přehlednouti. Aby se pak mohlo oko snadno pohybovati, navlhčují je stále rozličné výměšky (zejména slzy), následkem čehož se oko o vnitřní plochu obou víček — povlečenou zvláštní blanou, již zoveme spojivkou oční — snadno, bez velikého namáhání tře.

Má-li však oko duchu našemu přesně sloužiti, jest zajisté nutno především, aby bylo komorou skutečně temnou, podobně jako přístroj fotografický. Jak víme, vniká světlo do vnitř oka otvorem v duhovce, zvaným zorničkou. Jest pochopitelno, že by oko nebylo vždy stejně temné, kdyby otvor v duhovce tedy zornička, byla neproměnlivou. Světlo, při němž na všeliké předměty pohlížíme, jest rozličné. V pravém poledni, kdy na příklad slunce mohutně svítí, jsou předměty mocněji ozářené než za soumraku. Kdyby tedy za svitu slunce aneb za jiného osvětlení byla zornička stejně širokou jako za soumraku, tu bychom zajisté sotva asi viděli. Za tou příčinou jest nutně zapotřebí, aby se zornička podle mohutnosti osvětlení, při němž se díváme, byla rozličně širokou, při jasném světle tedy úzkou — tak aby vnitřek oka temným zůstal, při nedosti jasném více širokou, tak aby dostatečné, k zobrazení předmětů na sítnici potřebné světlo, do vnitřku oka vnikati mohlo. Úloze takové ovšem zornička dostojí, jsouť kolem ní rozložená vlákenka svalová, kteráž dle potřeby jí zúžují aneb rozšiřují. Jest pak úprava tato tak dokonalá, že slouží, aniž by byla vůlí ovládaná. Světlo samo na ni tak působí, že bezděčně zorničku tak zúží neb rozšíří, jak toho právě potřeba jest. A sice zúžuje světlo zorničku, kdežto temno ji rozšiřuje. Postavíme-li někoho proti světlu a zakryjeme-li mu oko rukou, tu se v temnotě takto nastalé zornička samovolně rozšíří, jakož se přesvědčiti můžeme, odstraníme-li kvapně zakrývající ruku. Jedva že však ruka odstraněna byla a oko vysazeno zase vlivu světla, již se zornička před zrakoma našima zase rychle zúžuje.

Tím tedy jedné podmínce vidění zadost učiněno. Nedosti ale na tom! Mok v přední komoře

oční, čočka a sklina slouží k tomu, aby paprsky rozptýlené do oka vnikající spojily a tou měrou odchýlily, aby vytvořily ne sítnici obraz předmětu, na nějž pohlížíme. Svět však jest prostranný, veliký počet předmětů rozloženo v něm ve všeliké dáli a paprsky světelné, jež z předmětů těchto do vnitřku oka našeho vnikají, podlé povahy a zvláštního ustrojení všech čoček („zvětšujících“ a „zmenšujících“ skel vůbec), vytvořily by pro rozličnou vzdálenosť předmětů jinde než na sítnici obraz předmětů těchto. Slovem, kdyby veškerá úprava oka, jež k tomu slouží, aby jimi paprsky jen na sítnici tvořily obrazy všelikých předmětů, byla neproměnlivou, viděli bychom jedině předměty v jisté vzdálenosti od nás umístěné. Vzdálenost tato by měla určitou míru podle vypouklosti čočky oční. — Tak to vidíme také na fotografickém přístroji.

Člověk, jenž se fotografovati dá, nestojí vždy stejně daleko od přístroje, následkem toho nevzniká na zadní desce přístroje přesný určitý obraz jeho. Fotografický apparát má jako oko čočku, ovšem skleněnou, a také čočka tato paprsky světla od původní dráhy jejich odchyluje a tou měrou řídí, že na zadní straně komory obraz vytvořují. Zde však jest čočka nehybná, nutno tedy zříditi poměry jinak. Podle vzdálenosti předmětů před přístrojem vznikl by totiž jednou obraz za zadní stěnou, jednou před ní, čemu odpomáhá fotograf tou měrou, že může následkem úpravy podobné jako při tahací harmonice, komoru zvětšiti aneb zmenšiti, tak že potřebný, přesný a určitý obraz vždy na zadní stěnu přístroje zachytí. Avšak oko úpravy takové nemá. Víme, že je nehybné, a proto kdyby nebylo pomoci jiné, mohli bychom viděti toliko předměty v určité a jedině možné vzdálenosti,

kteráž by se dala vypočísti z průměru oka a křivosti čočky. Avšak tomu všemu odpomoženo jinak a neméně dobře. Nalezeno totiž duchaplnými pokusy, že se při zírání na blízké předměty stává čočka oční tlustší, při zírání do dálky zase tenší čímž umožněno, že na sítnici paprsky světelné zřetelný obraz předmětů vytvoří. Tyto změny průměrů čočky prostředkuje kruhovitý sval kolem čočky hlavně v duhovce umístěný. Stahováním se tohoto mění se tloušťka čočky právě. Také tyto změny obou čoček dějí se bezděčně a vždy, aniž by o tom duch náš věděl, upraví se čočka tak, jak toho ku vidění potřebujeme.

XVI.

Poměry vidění jsme až dosud však zúplna neosvětlili. Všecko, což jsme až dosud vylíčili, platí jak pro jedno oko tak pro druhé. Kdyby nebylo jiných okolností, bylo by zajisté jedno oko zbytečným; neboť jedním okem vskutku v čas nouze vystačíme — jestiť jednookých na světě počet nemalý. Avšak kdo zdravýma očima obdařen jest, pohlíží na svět očima oběma najednou; dlužno tedy zde uvážiti mnohé.

Nakreslíme-li si na papíře kruh a pohlížíme-li na něj pouze pravým okem, vidím jej zajisté zcela správně; pohlížíme-li na něj levým okem, vidíme jej taktéž správně, když pak pohlížíme na kruh oběma očima zároveň, nvidím kruhy dva, ale jenom jeden. V čem tedy hledati sluší tu okolnosť, že pohlížejíce oběma očima na jistý předmět vidíme tentýž pouze jednoduše a ne dvojatě.

Příčinu toho hledati sluší hlavně v tom, že osy obou očí se sbíhají. Myslím si totiž, že čára,

již bychom si učinili mezi středem rohovky a středem sítnice, jest jednou z os očních. Díváme-li se jedním okem na jistý bod, tu nazýváme čáru, již bychom si mezi bodem tím a středem sítnice učinili, osou zrakovou. Při vidění jest dotčená osa oka pouhým prodloužením osy zrakové a tu pak osy zrakové obou očí, pospolu se sbíhají. Bod, na němž obě oči spočívají, jest východištěm pro osy zrakové, odtuď rozbíhají se tyto směrem k jednotlivé sítnici. Šilhá-li člověk, tu nevidí z počátku, než si oči na změněné poměry navyknou, předměty jednoduše, ale dvojitě, to pak proto, poněvadž následkem onemocnění jednotlivých svalů očních, oko postížené není s to, aby zraková jeho osa s osou druhého oka jako jindy se sbíhala a protínala. Tím ovšem vlastní stav věci dostatečně neosvětlen. Neboť střízlivě přemítající člověk nemůže zajisté ještě pochopiti, proč vidíme i při tom poměru os zrakových, předměty, na něž oběma očima pozíráme přec jen jednoduše. Jestiť přes to jisto, že se na *každé* sítnici viděný předmět zobrazí, že tak vznikají současně dvě fotografická zobrazení předmětů pozorovaných. Proč tedy duch náš nemá pocit obrazů dvou ale jen jediného.

Přesný, odůvodněný výklad dosud nám podati nelze, a dlužno vypomoci si pouhou domněnkou. Než domněnka podaná dosti se víře podobá a protož ji tuto zdělím. — Obecně se totiž za to má, že svůj pocit zrakový přenášíme z vnitra oka, kdež, jak víme, dráždění nervu zrakového se děje. Má se to se zrakem jako se sluchem. Slyšíme-li zvoniti na sousední věži, tu víme dobře, kde zvuk ten vzniká i přenášíme jej zcela přesně na ono místo, kde vzniká, a říkáme, na věži zvoní. Podobně přenášíme obraz viděného předmětu z obou sítnic do prostoru na předmět, jenž se na sítnici naši

zobrazuje. Osy obou očí však se sbíhají a tak spadá obraz obou sítnic na jedno místo v prostoru, vidíme předměty jednoduše. Nad to pak přispívá okolnost tato ještě k tomu, že vidíme předmět jako takový a nikoliv pouze jako plochu. Vidíme-ť zajisté každým okem na předmětu poněkud jinou plochu, tím právě že se zrakové osy obou očí sbíhají. Následkem toho vidíme oběma očima z předmětu poněkud více než okem jediným a tím, že obraz sítnic na předmět samý přenášíme, vidíme jej jako skutečný a nikoliv pouze jako plochu.

Přenášením tímto vysvětlujeme jinou ještě okolnost. Vzniká totiž na sítnici podobně jako na matné desce přístroje fotografického obraz obrácený vzhledem k předmětu. Tím pak, že zase jednotlivé části do prostoru na příslušné místo v prostoru přenášíme, vidíme předměty přímé a nikoliv obrácené, vidíme předměty skutečné. Že pak v skutku správně vidíme, o tom nás hmat každé chvíle přesvědčiti může, můžeme hmatem se přesvědčiti, že se v přírodě předměty v skutku tak chovají, jak je vidíme a ne jinak.

Tož jsou tak v povšechných rysech načrtány poměry vidění. Zbývá zajisté ještě mnohé, avšak vzpomenu-li si, že mám nakresliti obraz pouze povšechný, tu myslím, že podáno s důstatek. Podrobnější vylíčení spadá v dosah odborného studia, a o to zajisté čtenáři populárního spisu neběží.

Proto také pominul jsem líčení dráhy — jíž se paprsky světla v oku ubírají a podobné jiné. Pominul pak jsem ji po uvážení zralém.

Uloha zraku při pěstění ducha lidského, úloha to obrovská, je sama sebou zřejmá. Zrak stále a stále podává nám dojmy nové, seznamuje se s přírodou, uměním, vědou — při čemž ovšem sluch druhem mu jest věrným. Oba jsou přední sluhové lidského ducha: Jimi především stává se člověk člověkem. —

Oddíl čtvrtý.

O chuti.

I.

Učení lidé čítají chuť s čichem za smysly nižší, oba smysly ty prý nevzdělávají hrubě ducha lidského sloužíce spíše účelům jen tělesným. Nelze mi proti tomu nic namítati. Avšak se své strany považuji chuť za smysl s představami a dojmy velmi živými, ať si již pak je smyslem nižším čili nic. Uvažme si, jak užíváme hojně v obyčejné mluvě dojmů, které nám smysl tento poskytuje. Mluvíme o „sladkém“ úsměvu, „sladkém“ okamžiku, píseň zbožná zve dokonce Krista „nejsladším“, mluvíme dále „o hořkém“ pláči, „hořkém“ hostu, „hořké“ vzpomínce, o „kyselé“ tváři, „kyselém“ úsměvu — slovem není téměř dojmu smyslu tohoto, jehož bychom nepřenášeli v mluvě své na pojmy jiné — dostatečný to tuším doklad k tvrzení, že by smysl tento poskytoval dojmy velmi mohutné. Nad to ještě i pojmů chuti — jak uhlédáme — vlastně nepříslušících, jako peprný, trpký, palčivý a p., avšak v obyčejné mluvě chuti přičítaných rovnou měrou jako „slad-

kého, hořkého, kyselého“ užíváme. Dojmy dále, jichž nám „chuť“ poskytuje, jsou tak mohutnými, že pouhá vzpomínka na to, jak ten či onen předmět chutná, vyvolá v nás skutečnou proměnu částečnou našeho ústrojí. Jak působí to na příklad na troubícího hudebníka, koušeli někdo vedle něho do nezralého jablka? Známá je stará anekdota, že kdosi zmařil celý koncert na dechové nástroje tím, že postaviv se vedle hudebníků vytáhnul citron a žvýkati jej počal. Podobně „se dělají“ mnohému „sliny v ústech“, slyší-li vyprávěti ovšem s dostatečnou živostí o pokrmu jemu zvlášť milém. Německý spisovatel Hauff sepsal kdysi povídku, v níž směšně napodobil vrstevníka svého Klaurena, jehož některé citlivé povídky i do češtiny přeloženy. V povídce té, vlastně v epilogu k ní, vypráví, že potkal kdysi mladíka, který mu sdělil, že čteli popis dobrého oběda v Klaurenových povídkách, tak se rozehřeje, jako by sám skvostné hostiny té požíval, tak že zapotřebí má jen jísti při čtení kus obyčejného chleba, aby si vykouzlil nejskvělejší hostinu. Posměšná tato anekdota není bez jádra, tuším, že jasně nasvědčuje tomu, že dojmy, jichž pomocí chuti nabýváme, tak jsou živé a mohutné, že pouhá vzpomínka na ně velice živě je vyvolá. Sem také spadalo by uvedení toho, jak s druhé strany pouhý pohled na nemilý pokrm vzbudí v nás dojem nejvyšší ošklivosti. Vypravuje se o lidech, kteří omdleli, viděli-li nemilý některý pokrm, jako skopové maso, česnek a podobně.

Příklady podobné čtu v hojné míře v známém spisu Bastianově o člověku v dějinách. Abbé de Villedier míval od nejútlejšího svého mládí takou ošklivosť před masem, že nebyly ani hrozby ani prosby učitelů a rodičů jeho s to k požívání masa ho donutiti. Teprvé jsa třicet roků stár, naučil se

znenáhla jíst polévku hovězí. R. 1844 musil býti francouzský jeden voják z vojny propuštěn, poněvadž nedovedl jísti maso, před nímž měl takovou ošklivost, že by byl raději hladem zahynul, než by ho byl okusil. Podobně vypravuje se o lidech, kteří upadli do mdloby, když požili jen něco málo jahod nebo cukr. Jasné to svědectví o mohutnosti dojmů smyslem tímto poskytovaných.

Vedle toho však zasahuje chuť nesmírně hluboko do společenských poměrů našich. Jí k vůli plovou lodě, jezdí vlaky, jí k vůli rybář rybaří, lovec loví, oba odvažujíce se někdy skutků život ohrožujících. Abych aspoň jedním příkladem ukázal, jaký díl má služba smyslu tohoto vliv na poměry životní, zdělím tuto, že r. 1876*) spotřebovala Praha 59.654 litry likérů, 6545.379 litrů rumu a líhu, 672.872 litrů vína, 3143 litrů moštu, 131.783 litrů octa, 11.965 kusů hovězího dobytka, 30.030 telat, 35.463 ovcí a koz, 12.622 jehňat a kůzlat, 357 selat, 7260 kusů vepřového dobytka, 5,393.718 kilogrammů čerstvého masa, 326.306 husí, kachen a kapounů, 373.279 kuřat a holubů, 141 jelenů, 269 divokých vepřů, 767 srnců, 1635 kilo zvěřiny vůbec, 48.793 zajíců, 15.659 bažantů, 77.423 koroptví, 326.079 kilo rejže, 40.830 kilo krup, 6980.701 kilo mouky, 586.412 kilo chleba, 21158.417 k. pšenice, 11011.458 k. žita, 680.866 k. másla atd.

Ohromná tato massa do Prahy dopravená, a ač zde snad nesněděná poskytuje přec jen obraz, jakou měrou v jediném městě služba chuti hraje úlohu v dopravě a v poměrech společenských vůbec.

Nesmíme si ovšem plésti chuť s potřebou pokrmů a vůbec s potřebou předmětů k vý-

*) Vyňato z denních listů Pražských r. 1877.

živě nutných, avšak chuť jistého předmětu tak těsně splynula s ním, že nelze nám hrubě oba od sebe odlišovat, a že volíme — ačli můžeme jen pokrm takový, o němž víme, že poskytne chuti naši představu příjemnou, tak že otázka v písmě uvedená: „co budeme jísti?“ skorem nikdy není doslovně myslena, a u nesčíslného počtu lidí třeba ji tlumočit ve smysl „jak budeme jísti“? Israelité měli dle slov Starého zákona na poušti pokrmu dostatek, a přece osobní svobody si tolik nevážili, aby nebyli zatoužili po egyptských — pro ně druhdy otrockých — hrncích masa.

Slovem úvod můj ku kapitole o chuti měl jen dokázati, že chuť je smysl mocný, s představami nad míru živými.

II.

Nic není u chuti lákavějšího jako stopovat historické poměry smyslu tohoto, stopovat, jak lidé všech věků a všech národů bažili po tom, jak by se domáhali pokrmů lahodné dojmy budících, jak by dobře jedli. Největší mužové, největší národové holdovali požitkům chutě, tak že vlastně doklad ku názoru, že by představy chutí poskytované byly ohromně živými, nacházíme vlastně co nejpřesněji v dějinách národů a životopisech velikých mužů. Diogenů bylo málo, kteří by se byli spokojili ohlodáváním syrové kravské nohy jako proslulý drzec tento. Podobně nenacházíme mnoho mužů, jako byl Baruch Spinoza, který značné své jmění chudým rozdal a sám se broušením skel živil! Říkalo se o Napoleónu prvém, že nedbal požitků kuchyňských, avšak právě Napoleón měl svou polní kuchyni tak zřízenou, že mohl, kdykoliv

si jen přál, jíst, nelze tu tedy mluviti o nějaké zdrženlivosti.

Čím se dala svésti Eva v ráji? Zdaž lahodným dojmem zraku či sluchu — nikoliv, jablkem, tedy předmětem na chuť působícím, událost to zajisté trefně mohutnost dojmů chutí poskytovaných dokazující. Ovšem souvisí modloslužba chuti dosti těsně jak se zdá se vzdělaností, aspoň nelze nám o nejstarších národech mnoho význačného se dopátrati. O braminech víme, že v nejstarší době byli vegetariani, podobně přezdívali Řekové Egyptanům „chlebožroutů“, poněvadž masa nepožívali, avšak u obou těchto národů dá se vegetarianství vysvětliti náboženskými názory; ostatně kdo ví, jak si pokrmy své příjemnými činili. Aspoň znali již Egypťané různé druhy koření a vypravuje se, že při stavbě pyramidy Cheopsovy zaplatilo se jen za ředkev, cibuli a česnek 1600 talentů stříbra. Egypťané dále přísahali na cibuli; jasné svědectví to, že i v obmezených názorech vegetariánských příjemné chuti jednotlivých pokrmů dobře si povšimnuli. Podobně prý spotřebovali na perském dvoře denně za jeden talent stříbra česneku — summy to ohromné. Tak aspoň čtu ve spisu Hehnově o bylinách kulturních a zvířatech domácích.

Jedva že však národové leskem pravé vzdělanosti odívati se započali, vystupuje již kultus chuti. Vidíme to v Řecku, kde záhy oblíbili sobě hostiny s nádhernými pokrmy. Řekové jedli prý velmi horké pokrmy, tak že bylo zapotřebí jisté otužilosti k tomu o veliké hostině současně se vzdělanými Řeky dojídati. Jedlíci prý, aby se otužili, strkali jazyk do horké vody, podobně i prsty, poněvadž tenkrát neznal svět, jako my, vidliček. Jakýsi Pitylos prý v Řecku nad míru vynikal

rychlým jedením, a čtverák ten ošidil svět tím, že si obalil jazyk rybí blanou.

A jak zajímavá je postranní historie velikých řeckých filosofů! Veliký Sokrates dobrému pokrmu i nápoji přál — zejména prý jako piják vynikal a k zármutku své dobré ženy, pověstné Xanthippy hostiny strojil, aniž by jí byl v čas ohlásil, že hosty pozval, tak že se stalo někdy, že hosti u něho se špatně měli. Podobně vznešený Plato dobrému pokrmu přál a jmenovitě fíky rád měl. Že i jiní a jak se zdá četní mudrcové řečtí rádi se dobře najedli, nasvědčuje otázka prostého jednoho občana řeckého, kterýž se filosofa jednoho ptal, kterak to přijde, že mudrci tak rádi se dobře najedí? Načež prý se mu trefné odpovědi dostalo, zdaž myslí, že dobré věci jsou jen pro hlupáky. Ostatně Epikurejská škola filosofická, kteráž učila, že blaženost tělesná je předním údělem člověka, a tudy i dobrý pokrm nad míru důležitou roli hraje, dokazuje, jak vysoko pokračujícím vzděláním co do kultu chuti Řekové se byli dostali — titéž Řekové, kteří v dobách Homerovských byli vegetariány, a jichž Homer tak střízlivě o pokrmech mluví.

Největší přepych provozovaly Atheny, jichž hojné lodě lahůdky ze všech končin světa přivážely. Bohatí Atheňané leželi při hostinách na nádherných čalounech kolem svých stolů a nechali si během hodování před sebou otrokyně zpívat, hrát a tančit. Ba Řek Achestrades napsal prvou kuchařskou knihu, a pověst dí, že muž ten sběhal země i moře, aby se naučil znáti, co živlové ti nejlepšího k snědku chovají; zkušenosti své pak uložil ve verších, z nichž každý prý byl výtečným předpisem — bohužel se kniha ta ztratila.

Leč umělosť a labužnictví Řekův nepatrnou

je u porovnání s Římany, kteříž tuším do dnes zůstali nedostižitelnými mistry. Ovšem z počátku byli mysle skromnější, a onen konsul, který vaře si k večeři řípu, zlato nepřátel zamítnul, ukazuje, jak skromně aspoň, dokuď vzdělanosti nedosáhli, si počínali, leč když podrobili si svět a bohatství ze všech krajů soustředilo se v Římě, jehož líná lůza mnohdy na útraty státní vyživována býti musila, vyvinul se v labužnictví u nich přepych do dnes obecně známý. Kdo neslyšel o tom, že boháči Římští krmili muraeny v rybnících svých masem otročím? Zajisté raffinovanosť, jež bohdá nikdy obdoby nedozná.

Sallustius M. Piso byl slaven kdysi hostinou, v níž celá prostranná jídelna šafránem posypána byla. Za císařů lidé zbohatnuli chovem sviňů, platících tehdá za lahůdku. Podobně počali jísti Římané první pávy, ne že by byli výbornými ale že byli drahými, a historie uchovala jméno šťastného člověka, který prvý upekl páva. Byl jím proslulý řečník Hortensius; a jakýsi Ausredinus, který tou dobou chovem pávů se zanášel, na to do roka zbohatnul, když se bylo pojídání pávů moderním stalo. Později však nepřestávali na požívání masa, když to sevšednělo, počali jísti jen mozky páví, a vypravuje se o hostinách, na nichž spotřebovány tisíce mozků pávích a jazyků slavičích. Císař Antonius daroval kuchaři svému po dobré hostině — město. Claudius, manžel chvalně známé Messaliny, daroval otcevrahu život a statek, když mu byl zdělil tento tajemství, jak se jakási paštika rybí připravuje. Slovem praví Brillat-Savarin, že Římané okusili všecko od cvrčka až do pštrosa. Z Afriky jim nosili lanýže, ze Španěl králíky, z Gallie šunky, z Řecka bažanty atd. atd. Podobně dali si nositi a pěstovali maliny z hory

Idy a třešně z Pontu, znali saláty, šafrán a p. — oni byli již před tisíci roky tam, kde začínáme býti my teprvé nyní, kteří známe mnohdy zeměpisná místa jen odtud, že něco dobrého tam roste a se upravuje. Upozorňuji jen na piškoty ze Spaa.

Jako v pokrmech tak i v nápojích Římané hověli přepychu. K vínům mísili vonná kvítka, přidávali k nim vonných kořenní a podobně.

Hostině vůbec se předkládalo pravidlem dvacet mís a i více; balsamická vůně vanula jídelnou v průběhu hostin, otroci pobíhali majíce každý odbor svůj co nejpečlivěji určený, heroldové předcházeli každému pokrmu odznačujíce chlubnými slovy, jaký pokrm přijde a z čeho je upraven. Takovým spůsobem dovídali se hosté, že přichází mísa s pěti sty mozky pštrosími, či s pěti tisíci jazyky ptáčků, kteří naučení byli mluviti! Přepych to zajisté pro nás víře nepodobný! Jaký div, když požírali bodří Římané, byl-li žaludek jejich plným, davidla, aby si uvolnili a po chvíli opětně novou silou posvátné své úloze věnovati se mohli.

Který smysl může vykázati se takovou modloslužbou, takovou pozorností!

Řím i s chorobnou svou vzdělaností a osvětou rozvalil se, po Italii zaduněla noha divých národů a kultus žaludku upadnul v zapomenutí na dlouhou dobu. Čteme-li, že za dob Karla Velikého nosívali na stůl pečené pávy i se skvělým jich ohonem, tu věru nebudeme chtíti srovnávati nemotorný takovýto přepych, s vybroušeným vkusem Římanů. Barbarové, kteří před ním a v těchže dobách po Evropě se proháněli, syrové maso jedli a z lebek nepřátel svých opojné nápoje popíjeli, dbali o labužnictví právě tak jako o vzdělání a spokojili se s málem.

Teprvé když po Evropě ku konci 14. a 15.

století počínala vzkvétat křesťanská vzdělanost, setkáváme se opětně s labužnictvím a opětným přepychem. Při svatbě vévody Jana Bedřicha Saského s princeznou Sibyllou z Jülichu hostěno po devět dní 31.688 lidí. Na počátku 16. století tiskli již Němci kuchařskou knihu, kteráž udává navedení k připravování rozličných lahudek. A o něco starší česká kniha kuchařská znala již několik třicet spůsobů, jakými lze kapra ustrojiti.*) A tak pokračovalo labužnictví až k dobám, kdy francouzský dvůr i mrav ovládnul vzdělanou Evropu, až k Ludvíku XIV. a XV. O Ludvíku XIV. vypravují se báječné historie. K dvanácti talířům polévky, kteráž na stole kolovala, potřebovalo se 64 liber masa. Za jeho vlády zároveň s pánem jmenovali vždy jmeno jeho kuchaře. Jakost kuchaře byla dobou tou tak důležitou, jako žádný snad jiný společenský ohled. Také si páni na kuchařích co možná nejvíc zakládali (Brillat-Savarin). Panování Ludvíka XIV. také tím se vyznamenává, že vynalezeny za něho likéry. Byl-li Ludvík čtrnáctý takým labužníkem, a přihlížel-li, jak o něm kronikáři vypravují, stejnou měrou i k množství i k jakosti, tu není divu, bral-li podle „Journal de Santé de Louis XIV.“ i stokrát za rok projimadla. Podobným spůsobem holdovalo se i za nástupců Ludvíka čtrnáctého ve Francii žaludku a chuti, ale nejen ve Francii, nýbrž v celé Evropě, která se tehdy po francouzském mravu opičila. Tou dobou platily jmenovitě játra rybí za pochoutku nevšední a předkládány o hostinách pouze hostům vznešeným. Při poží-

*) R. 1575 vydal jakýsi Knaus německou knihu s názvem: Patero kněh o božském a ušlechtilém daru filosofického, drahého a podivuhodného umění vařiti pivo. Tuším, že název ten směr doby trefně charakterisuje.

vání jejich dělány verše i rýmy, jejichž název se v Německu do dnes udržel, jsou to tak zvané Leberreime. V tomtéž čase také ohromně plýtváno šafránem, jejž dávali do pokrmů hlavně k vůli barvě. Zejména v Polsku prý i celou unci (35 grammů) šafránu do některé krmě namíchali. Podobně platily v 17. století za lahůdku: pečená telecí slezina, štika s kapustou anebo zelím, štěrbákový salát (endivie), smrže a p. Také ryby byly velice oblíbeny. Anglický král Jindřich I. zemřel následkem nemírného požití ryb. Nepovedu věc rovnou měrou dále. Kde jsme dnes, nepotřebujem vykládati, kuchařská literatura je ohromnou; jídelní lístek velikých hostin koluje knihami kuchařskými, a i u nás, když v Čechách stlučeme nějaký veřejný banket, novinami ohlašujeme, co se tam jedlo. Slovem jsme tam, kde byli jiní vzdělaní národové, s tím rozdílem, že bohatí jednotlivci nestaví přepych svůj v ohledu tomto tak na odiv jako druhdy. Toliko máme tu výhodu, že nám dary celé země jsou na snadě — což u Římanů v rozsahu tak značném nebývalo.

Odznačil jsem po názoru jiných chuť za smysl nižší. Avšak viděli jsme, jak význačně osvětluje tvrzení takové, třeba jen ledabyle broditi se historií.

III.

Úkol ochutnávání a zkoušení předmětů co do chuti vůbec, přidělen jest jazyku.

Jazyk jest pružná celkem ohnutému klínu podobná útroba. Skládá pak se hlavně ze svalů a z povlaku, jemuž říkáme sliznice. Že svalstvem rozumíme to, čemu v obyčejném životě říkáme hlavně maso, měl jsem tuším již vícekrát příležitost

podotknouti. Svalstvo pak tvoří velikou většinu jazyku. Již z té příčiny náleží jazyk k nejvíce jedlým částicím zvířecího těla. Mimo to bývá ale svalstvo to neobyčejně šťavnaté, tak že jazyky některých zvířat platí za pravou lahůdku. Přátelé koňského masa tvrdí, že i koňský jazyk vyniká těmitéž vlastnostmi jako jiné jazyky na př. vepřový či hovězí.

Jazyk lidský jest především útrobou velmi kluzkou. Rozličné žlazy jak v dutině ústní tak po jazyku umístěné odměšují hojný hlen, který kluzkosť tuto zaviňuje. Pouhými prsty nelze udržeti jazyk. Při výkonech lékařských, kdy nejednou zapotřebí bývá jazyk povytáhnout, dlužno proto užívati nejrůznějších úprav. Různé klíštky vynalezeny, ba i nití v některých případech třeba prodíti jazyk, aby nesklouznul zpět. Při uspávání chloroformem před chirurgickou operací — jak se to za našich dnů pravidlem děje, stává se někdy, že spícímu jazyk nejsa ovládán vůlí mimovolně k chřtánu se sníží, následkem čehož i nebezpečí zadušení hroziti může. V případu takovém nutno jazyk okamžitě povytáhnouti, načež nebezpečí ihned mizí, avšak k povytáhnutí takému bývá právě některé ze zmíněných úprav nutně zapotřebí.

Upevněn jest jazyk hlavně ku vnitřní ploše čelisti dolenní, za druhé ale ku zvláštní, polokruhu podobné kůstce, kteroužto snadno nahmatáme, sjedeme-li prstem od brady dolů ku krku. Jest pak asi deset centimetrů od hrotu brady vzdálena. Ještě snáze ji na svém těle nahmatáme, najdeme-li si na svém krku tak zvaný ohryzek či jablko Adamovo (hrtan); tento má na hořejším svém konci zářez podobný V snadno hmatný), o prst dále nad zářezem tímto nacházíme obloukovitou kůstku, zvanou kostí jazykovou. Na této a podobně i na

vnitřní ploše dolejší čelisti, odpovídajíc celkem bradě upevněna je hmota svalů, podstatu jazyka tvořící. Svaly ty podmiňují pohyblivosť jazyka, v obyčejném životě dosti značnou. Víme všichni, že hrotem jazykovým snadno prohledáme a prozkoumáme celou dutinu ústní, že lze ním ohmatati každý zub svůj. Někteří lidé však dovedou nad to ještě mnohem více. Německý lékař Michel vypravuje, že viděl člověka, který jazykem svým mohl vniknouť za mandle, pod měkké patro ústní a dále i do dutiny jícnové, tak že i zadních otvorů nosních, do dutiny této ústících, dotknouti se mohl. Podobným zjevem je as pověstné polknutí jazyku, jímž se dle pověsti usmrcovali druhdy otroci američtí. Skutek tento není ovšem bez báječného nádechu, avšak zjištěný případ Michelův dokazuje, že podobného cosi skutečně možným jest. Třeba jen co možná násilně obrátiť jazyk tak, aby hrot jeho přišel hluboko k měkkému patru, a učiniti násilný pohyb polykací, tím spůsobem snad se může jazyk tak velice zaklíniti, že člověk dotčený na zalknutí umírá.

Podobně jako do vnitř, může člověk i mimo dutinu ústní na venek jazyk svůj v míře značné povytáhnouti; lidé, kteří hrotem jazyku svého nosu neb brady dotknouti se umí, jsou zjevem každodenním. Viděl jsem nedávno Vídeňského jednoho lékaře, kterýž uměl tak úžasnou měrou jazyk vypláznouti, že za ním prostým okem viděti bylo lze otvor do hrtanu, jakož i záklopku nad otvorem tímto upevněnou. Mimo to lze ještě jazyk různým spůsobem zkroutiti rourovitě, lasturovitě tak, že vskutku nutno považovati jazyk za nejpohyblivější část těla našeho!

Zvláštním zjevem zajisté je, že považuje se vyplazování jazyka za věc při nejmenším nehezkou.

V čem dlužno příčinu nazírání takého hledati, nevím. Snad to nějaký zbytek starého jakéhosi mínění, snad to ale také je jen částkou obecné choulostivosti vůči rozličným částem tělesným podobně as jako ošklivosť při pohledu na plíce, střeva či jiné útroby lidské. Choulostivosť tato je tak obecnou, že dětem co možná pečlivě ošklivosť jednání takového vštěpujeme trestajíce je nejednou i tělesně.

Mimo na svaly je jazyk také i na cévy krevní bohatý, je útrobou velmi krevnatou a operace na jazyku vykonávané vyžadují značného úsilí, aby neuvrhly operovaného do nebezpečí. Podobně i rány zasazené v obyčejném životě ostrými nástroji nebezpečnými jsou, avšak vyskytují se velmi zřídka, hlavně tenkrát, když někdo nůž by v ústech držel a při tom poranění nějaké v tváři utrpěl. Nejčastějším poraněním jazyku jest pohmoždění zuby, udávající se zejména v záchvatu padoucí nemoci, kdy nemocný často jazyk mezi zuby má a při tom silně do něj zatíná. Vzácnější je opaření jazyku horkým pokrmem, anebo naleptání žíravou některou látkou, zejména při pokusech samovražedných. Avšak jsou známy příklady, ve kterých se i koule z pušky do jazyku zahojila.

Podobně vzácná ač nebezpečná poranění je uštknutí hmyzu a jedovatého plazu této části lidského těla. Takové může nastati zejména při pojídání svěžího medu, kdy celou částku strdi nejednou do úst béřeme; náhodou skrytá v strdi včela může pak do jazyku píchnouti, což má za následek prudký otok, spojený nejednou i s nebezpečím zadušení. Zvláštní podobný příklad udal se jednou u hocha, jenž míval ve zvyku před obecenstvem nevinným užovkám hlavy ukusovati. Jednou položil do úst místo užovky jedovatou zmiji, která jej

uštknuvši vzbudila tak velmi nebezpečný zánět jazyka. Druhdy se domnívali, že i šťáva ropuchy na jazyk přiložená prudký zánět tohoto budí a francouzský lékař Dupont vypravuje o sedláku, kterýž utrpěl prudký zánět jazyku tím, že snědl následkem sázky živou ropuchu. Co na vypravování takém pravdy, nevím; pokusem na králíku na př. by se však snadno dala záležitosť tato rozhodnouti.

Jazyk však je v lékařství vůbec důležitou útrobou, a byl jí ještě více než se naučilo lékařství z prací Čecha Škody a Francouze Laenneca znáti methody vyšetřovací, na základě jichž stalo se poznání nemocí spůsobem, jejž dlužno řaditi podle nejpřesnějších věd, jakou je silozpyt a mathematika. Před tím dlužno bylo lékařům všímati si všech podrobností na těle nemocného a teprvé na základě podrobností těchto hádati s pravděpodobností na nemoc. Tenkráte také bylo zkoumání jazyka výkonem mnohem důležitějším nežli dnes. Zejména se vědělo ode dávna již, že při nemocech žaludečních bývá jazyk bíle povleklý, kterážto okolnosť ovšem do dnes má svou cenu; rozdíl jen v tom hledati dlužno, že dnes se považuje povlak jazyka za následek téhož vlivu, kterýž vzbuzuje chorobu žaludeční, kdežto jindy se domnívali, že mezi oběma částěmi těmi je jakési spojení, následkem jehož jazyk při chorobě žaludeční taktéž změny jeví. Přečasto se v povlaku takém pozorují pod drobnohledem různé plísně, kterýmžto tvarům, jak známo, lékaři našich dob u veliké většině, velikou váhu na vznik všelikých nemocí přičítají. Jisto jest, že jako „moučnivka“, známá nemoc dětská, vyznačující se tvořením malých ostrůvků a vředů na sliznici ustní i okrajích jazyka, bujením vlákenek plísňových podmíněna

jest, kteréž usazují se na povrchu, a buňky i ostatní tkanivo tělesné ničí.

Podobně jako v nemocích žaludečních i při jiných chorobách ještě jazyk změn doznává. Tak mívá na příklad při hlavničce (tyfus) hnědý povlak atd. Jindy bývá stupeň vlhkosti jeho známkou dosti důležitou. Tak bývá u ran špatných, rozmíšením krve a smrtí vůbec vyhrožujících, jazyk suchým, drsným, upomínaje na jazyk šelem, o nichž je známo, že pouhým líznutím jemnou pleť až do krve zdrásati dovedou.

Leč ani svaly, ani cévy krevní nejsou oněmi částicemi, pomocí jichž ochutnáváme, — ústrojí chuti dlužno hledati na povrchu. Řekli jsme, že růžový povlak jazyku — kterýžto povlak však je růžový pouze u nekuřáků — nazýváme sliznici, kteráž jest blanou tenkou zahalující svalstvo jazykové. Přihledneme-li však k sliznici té, tím že na vypláznutý jazyk v zrcadle se podíváme, vidíme, že není nijak hladkou, nýbrž že, zejména na hořejší ploše jazykové, plná bradavek jest. Podrobnější zkoumání pak ukáže, že bradavek těchto jsou na jazyku druhy tři. Předně vzadu na jazyku vidíme 7—12 největších bradavek, seřaděných ve dvou čarách, kteréž pospolu tvoří uhel ku špičce otevřený, za druhé, veliký počet bradavek tvaru podobného houbě či palici. Bradavky tyto umístěny jsou četněji, zejména na hrotu jazyku, jakož i na okrajích tohoto. Před zrcadlem je poznáme po živější, červené barvě, avšak na jazyku, který ztratil nejhořejší vrstvu povlaku svého, jako na příklad u kuřáků vypadají jako leskle bílé hrotky, rozseté po povrchu jazyka. Třetí, nejčetnější a nejmenší bradavky, nitkám či vláskům podobné, dodávají jazyku jakéhosi aksamitového lesku, u šelem jsou pak tak vyvinuty, že do krve zdrásají jemnou

kůži. Nejméně četné jsou bradavky tyto v zadu na konci jazyka, tedy na tak zvaném kořenu jazykovém. Ve všech bradavkách ukryty jsou malé cevky krevní, v bradavkách houbovitých však jsou hojné nervy. U žab pozorováno, že na povrchu bradavek jsou zvláštní veliké buňky, z nichž každá spojena je s jemnou nitkou nervovou. O výkonu tří těchto částic tělesného ústrojí však se domluvíme později.

IV.

Avšak než podrobněji úlohu jazyka při ochutnávání ohledáme, nutno nám odbočiti z koleje vytčené a zastaviti se k vůli jasnému obrazu u jiných úkolů útroby této. Těm také malinká tato kapitola věnována.

Jazyk neslouží jen chuti, nýbrž také mluvě lidské. Řeč ovšem jest vlastností člověka jen a jen schopností duševní podmíněnou, t. j. výkonem, jehož říditelem jest mozek, a to říditelem v každém ohledu. I pouhé vyslovování nepatrných vět jest výsledek nervového spojení s mozkem, tím více ovšem je řeč výkonem mozkovým, tlumočí-li samostatné myšlenky mluvícího. V tomto ohledu jsou sluhové mozku především hrtan („ohryzek“) jako úprava, v níž zvuk, podobně as jako v nástroji hudebním vzniká, za druhé ale rty, jazyk a měkké patro. Jazyk má při mluvení velmi důležitou úlohu, častokráte již vytknutá pohyblivosť jeho mu zde platné vykonává služby tím, že různým způsobem tvar svůj přeměňuje aneb hrot, aneb okraje k tvrdému patru, či k zubům, či k rtům blíží, vzbuzuje hlásky. Tak vyslovujeme na příklad hlásky *s*, *š*, *l*, *r*, *n*, *d*, *ď*, *t*, *ť*, *c*, *č* snad výlučně pomocí jazyka, avšak i samohlásky by bez určité pomoci útroby

této vysloveny býti nemohly. Vedlé toho i u jiných hlásek (jako *g*, *k*, *m*, *a* atd.), tak platné služby koná, že ztráta jeho téměř znamená — ztrátu řeči. Kdo viděl kdy truchlivý výraz člověka, jemuž nutno bylo vyjmouti jazyk, dovede oceniti význam ztráty té. Já sám přiznávám se, že mi nikdy nebylo tak nevolno, jako kdy jsem pomáhal při některé operaci takové. Lékař také co možná šetří, aby aspoň úzký proužek při operaci také zachoval; postačíť malá část — jen je-li dostatečně dlouhou, aby řeč nemocnému zachována byla. Příčinou ztráty jazyka bývá jedna z největších metel pokolení lidského — rakovina, kterouž zde nápadně častěji zakouší muži než ženy.

Abych však ukázal, jak čistě duševním, či vlastně lépe, mozkovým výkonem jest řeč, uvedu tuto některé doklady. Při ochrnutí mozku ztrácí lidé někdy řeč. Jazyk je zdráv, nervy činnost jeho ovládající také, avšak mozek, jenž činnost nervů těchto ovládá, doznal pohromy a proto nelze nemocnému mluviti. I koktání, tedy vada, kterou bychom na prvý pohled jen za nemoc jazyka vyhlásili, trápí člověka s jazykem zcela neporušeným. Za starých dob hledávali příčinu jeho v jakési křeči některých svalů jazykových i prořezávali svaly ty ovšem marně. Francouz Colombat, který zkoumal 600 koktavých, tvrdí, že u žádného z nich vadu jazyku nenašel. Spíše je příčinou koktání: dědičnost, chybné vychování — připomínám tuto na mistrné líčení Pravdovo v „Učiteli z Milešovic“, ve kterémž ukazuje, že jen chybný návyk byl příčinou koktání mladého panáčka, dále choroby, ovšem jen některé mozku, a konečně otrávení některými jedy, hlavně na mozek a míchu působícími k. p. líh v podobě piva aneb kořalky, což ovšem téměř vesměs jsou vlivy na změně mozku

sídla to ducha se zakládající. A podobně téměř všecky vady řeči zakládají se spíše na chybném ovládání jazyku než na chorobě jeho. Vadně mluvíme následkem choroby jazyku; zřídka jen při poranění a zánětech jeho, kdy myšlénka může býti správná i ovládání svalů jazykových, kdy však přes to vše nemluvíme správně, poněvadž chorobně změněný jazyk není s to dostáti úkolu svému. Případy ty jsou mnohem vzácnějšími oněch, ve kterých v nervech příčinu chybné výslovnosti hledati třeba.

Řeč jest tedy mohutností lidskou čistě na vynikajících vlastnostech mozku lidského závisící, avšak *vykonavatelem* její jsou právě uvedené část i a mezi nimi na prvém místě jazyk, kterýž spolu s jinými dává myšlénkám člověka výraz, na základě jehož lze mu se svými soudruhy tak vynikajícím spůsobem obcovati.

Vedle řeči má jazyk důležitou úlohu při požívání pokrmů. Zuby podané sousto rozmělňují, jazyk však sousto přendavá a obrací tak, aby jednak zuby je rozmělniti mohly, jednak aby se smísilo se slinami a doznalo tak potřebných změn lučebných. Když pak rozžvýkané sousto putovati má požerákem do žaludku, tedy polknuto býti má, tu odpraví je jazyk šmahem na konec svůj, uzavře před ním dutinu ústní tak, že při pohybu polykacím do jícnu a požeráku sklesnouti musí. Nemyslemež si pak, že úloha tato jazyku jest jen jaksi úkolem nepatrným; objasním příkladem aspoň jeden případ, kdy jazyk zrovna služby životní důležitosti vykonává. Stává se tak při tak zvaném vlčím jícnu. Známé vrozené rozštěpení pysku, zvané ve vědecké i obecní mluvě pyskem zaječím, spojeno bývá někdy s hlubšími změnami těla novorozencova, zejména sdružuje se s rozštěpením

tvrdého patra ústního, kteryžto zjev právě vlčím jícnem zoveme. Při chorobném rozštěpení tomto souvisí volně dutina ústní s dutinou nosní, tak že tekutiny z prvé do druhé volně přecházeti mohou. To však by znamenalo, že požité mléko mateřské, kdyby nebylo odpomáhající úpravy, by vytékalo nosem, dráždíc všemožně útlé ústrojí dětské. Zjev taký by nutně měl brzkou smrt novorozencovu v zápětí. Avšak jak uměle napomáhá zde výživě jazyk, který obklopí prs mateřský tou měrou, že utvoří rouru neústící do oné štěrbiny v tvrdém patře a dítě obyčejně dosti správně ssaje a vyživuje se, až lékařskou operací se štěrbina ona zacelí, načež i výživa i později mluva bez obtíže se dějí.

Tolik o rozličných úkolech jazyka. Tuším že i skrovným tímto náčrtkem, dotýkajícím se věci jen v rysech nejpovšechnějších, veliká důležitosť jazyka lidského je dokázána.

V.

Vraťme se však k původnímu účelu svému. Dojmy, jež chuť mysli naší poskytuje, jsou sice mohutné, jak jsme již z předu dokázati se snažili; avšak barvitosť jejich jest nepatrná. Jak bohatý jest zrak, jemuž nekonečná řada barev stále nové obrazy maluje, jak bohatý jest sluch, jenž vnímá jen zvuků pravidelných co do barvitosti celou řadu! A ubohý labužník, jemuž je vkusná hostina tolik co jinému hudební skladba, či nádherný obraz, spokojiti se musí skromnou, ba nepatrnou řadou základních, od sebe se lišících dojmů. Kdyby vystrojil si hostinu sebe skvělejší, hostinu, ku níž by dary přispěly všechny díly

světa, všecky vody mořské, i říční, nelze mu ku konci přece nic jiného říci, než že veliká jeho symfonie bude míti pouhé čtyry tony, že chuť jeho nebude míti jiného požitku — než slaného, kyselého, hořkého a sladkého — a nic více. A přece je labužnictví takovým ctěním smyslu, že podobného cosi nenacházíme ni u zraku ni u sluchu. Zde dlužno připomenouti, že rozkoše labužníkovy nejsou vyvolány pouze látkami chuti lahodícími, ale že je dobrá hostina zároveň požitkem i chuti, i čichu, ba částečně i hmatu. Tak působí zejména některá koření na hmat, který i v jazyku velmi útlé sídlo své má. Jenom tak si můžeme vysvětliti kultus labužnický, který prostými dojmy jednoduché chuti, jako je „sladké, kyselé, slané, hořké“ skorem opovrhuje a vyhledává vždy pokrmy, jež zároveň i uvedeným dvěma smyslům lahodí.

Chuť tedy zná jen čtyry pocity! Jazyk pak je, jak již několikráte poznamenáno, tlumočící útrobou mezi pokrmem a středem pocitů i dojmů — mozkem. Nejcitlivější místo co do chuti nacházíme vzadu na konci či kořenu jazyku. Po něm řaditi dlužno okraje a pak teprvé přední část ústrojí tohoto. Na spodině jazyk neposkytuje žádných pocitů co do chuti. Hledáme-li pitevné sídlo chuti na jazyku, tu vidíme, že především bradavky, jež jsme líčili jakožto houbě podobné, k výkonu líčenému slouží. Podobně těší se i 7—12 velikých oněch bradavek na konci jazyka témuž výkonu, kde tedy bradavek těchto nejvíce nahromaděno, tam je také jazyk v ohledu našem nejcitlivějším. Vzpomeneme-li si pak na to, že na okrajích jazyka a na hrotu jeho jsou bradavky houbovité nejhojnějšími, a že 7—12 velikých oněch bradavek umístěno je na konci jazyka, tu vidíme,

že pitevné umístění a vlastnosti životní souhlasí, řekliť jsme, že nejcitlivějšími částěmi jazyka ohledně chuti jsou — kořen a okraje.

Že však bradavky ty jsou skutečně vlastností takovou obdařeny, vidíme při jednoduchém pokusu. Bradavky tyto jsou prostým okem viditelny; položíme-li na některou z nich zrníčko některé prudce chutnající, ku př. silně hořké látky, tu má osoba, s níž se pokus děje, skutečně pocit hořkého, kdežto dostane-li se zrníčko silně chutnající látky mezi dvě bradavky, či na místo, kde náhodou bradavky není, nemá osoba zkoušená pocitu žádného. Při tom ale tvrdí ještě učení lidé, že hrot jazyka hodí se k okoušení jemnému, kdežto zadní části jazykové sílou poskytovaných pocitů se vyznačují. Hrotem jazyka tedy především můžeme holdovati jemnému labužnictví.

VI.

Pocity však základní — pocity tedy hořkého, kyselého, slaného a sladkého líší se opětně, co do mohutnosti, kterouž na jazyk účinkují. Hořké látky chutnáme i tenkrát ještě, když jsme k nim byli přimísili nesmírné množství vody, což platí přibliživě i o látkách kyselých; avšak věci slané a sladké nesmíme přílišně zřediti, chceme-li chuť jejich postihnouti. Víme již z hospodářství svého, že octa přidáváme k jistým pokrmům mnohem méně, než k jiným cukru a přece nabýváme zcela určitě kyselé chuti. Mnohem však patrnějším jest zjev tento u látek hořkých. Pokusy shledáno, že chinin, látka sice velice hořká, až odporná, avšak nikoliv v příčině této nejmohutnější — dodává ještě jednomu stu tisíců stejných dílů vody hořké

chuti; kdežto jeden díl soli, rozpuštěný as v šesti tisících dílech vody, jen zřídka kdy poznati lze. Citlivost jazyků vůči chininu jest dvě stě jedenáctekrát větší než vůči soli. — Hořké látky vůbec nejživější pocity nám poskytují.

Zajímavo však jest, že položíme-li zrníčko některé, určitě chutnající, na jazyk, pocit dotýčný nenastupuje ihned, mimo to ale nenastává stejně rychle u všelikých látek. Velmi rychle chutnáme slané předměty, po nich teprvé sladké, pak kyselé a nejvíce pomalu hořké. Avšak tímto zjevem nesmíme si vysvětliti na příklad okolnost tu, že rdesnovité rostliny, byvše rozkousány, teprvé po delší chvíli pocit palčivé hořkosti vzbuzují. Spíše lze se domnívati, že šťáva bylinná teprvé po smíšení s hlenem ústním určité takové chuti nabývá.

Vedlé toho však závisí pocity chuti ještě na rozličných okolnostech, zejména má zrak a vůbec vzpomínky na chuť přerozličné působení. V některých krajinách českých uchovávají máslo převařené v nádobách, jež tvarem svým na zcela jiným účelům sloužící nádoby upomínají. Okolnost ta jest tak podivná, že i nejlepší máslo se člověku při uvidění stavu tohoto protiví. Nápoj obyčejně nám nechutná tak z hrnce jako z pěkné sklenice, a vím případ, ve kterém si piják odvyknul pivo, když mu bylo soustavně podáváno v modré sklenici. Říkal, že nepije pivo, nevidí-li ho. Podobně dále nechutná pokrm stejně dobře po tmě a na světle, a kdybychom my civilisovaní národové měli jísti pečeni lžící, věru že by nám to krušně připadalo. Znám, abych dále vliv jiných okolností uvedl, jednoho umělce českého, který při jídle přihlíží k tomu, aby pokrm zevnějškem svým vábil, a jest nešťastným, dostane-li se mu neuhlazeně aneb nepěkně vypadajícího jídla. Celé

množství věcí — jako některé sýry, mušle a p. nejí, poněvadž nepěkně vypadají.

Něco podobného u jiných smyslů tak ostře vyznačeno nenacházíme. Neúhledný sedmihlásek láká nás zpěvem svým více než nejkrásnější páv, a ani si nežádáme, aby zpěvaví ptáci krásné péří měli. Jinak je ovšem ve světě převzdělaném. Krásně zpívající avšak ohyzdná operní zpěvačka jest nám z pravidla značně méně milou než stejně zpívající zpěvačka krásná a podobně. Leč po všechným pravidlem se zjev takový obmeziti nedá a volky nevolky jest nám chuti přičísti tu zvláštní vlastnosť, že na příjemnosť pocitů, jí poskytovaných, pocity smyslů jiných určitý mají vliv.

Pocity chutí poskytované, vyznačují se však dále ještě mnohými jinými vlastnostmi.

Po obraze jednom můžeme se směle podívati na obraz mistra jiného a nalezneme, že dojem jedním obrazem poskytovaný, neruší působivosť druhého; podobně můžeme vyslechnouti po některé arii z Gounodova Fausta, třeba českou národní píseň „červená růžičko proč se nerozvijíš“, a myslím, že poslouchání obého bude nám požitkem. Kdybychom ale měli jísti za sebou kyselou okurku, kandysované ovoce, salát řeřichový, mandlovou pokroutku a pečenou solu aneb makrellu mořskou, tu tuším divně bychom si požitek vychvalovali! Jak se vlastně tato okolnosť má, nedovedli učení lidé vypátrati, ví se jedině, že lze některé rozličně chutnající látky, jako slané a kyselé, hořké a kyselé zcela dobře ba s jistým příjemným pocitem požívati, kdežto jiné: jako sladké a kyselé, sladké a slané působí nepříjemně na nervy naše. Zde věda je v podruží umění kuchyňského, neboť všecky tyto tak „důležité pravdy“ vypátralo člo-

věčenstvo lžící a vidličkou a nikoliv elektrickým přístrojem.

Ba silnější barvitosť jednoho a téhož pocitu chuti, ruší vnímání pocitů méně silně zbarvených. Okusíme-li na příklad v určitém případu kávu, řekneme, že je sladká, a nemýlíme se; okusíme-li a požijeme poněkud více na příklad medu, tu poznáme sice, že jest med sladším kávy, kdybychom ale po medu kávu okusili ještě jednou, tu nedovedeme více určitě se vysloviti, zdaž káva ta je sladkou čili nic; dráždíť med nervy chuti trvale, a slabší nové podráždění brzy po podráždění silnějším se přihodivší, neposkytuje více pocitu dosti mohutného. I tato zkušenost učiněna lžící a ne při stolku vědátorů.

Konečně má také na pocit chuti vliv teplo a studeno. Vařící látky stíží lze ochutnati, jestiť zde pocit hmatem poskytovaný (totiž popálení) mnohem určitějším a mohutnějším, než pocit chuti. Podobně se to má také s předměty studenými. Jíme-li mražené, tu je prvý pocit při vpravení sousta do úst, — studené, pak teprvé chutnáním — sladké. Celkem pak lze říci, že nejvhodnější k ochutnání jsou předměty teplé as 10—35 stupňů dle Celsia.

VII.

Nutno ale k vůli určitějšímu vylíčení ještě jednou vrátiti se k vlivu smyslů jiných na pocity chuti. Víme z dřívějších výkladů, že dutina ústní otvírá se na zad do dutiny hltanové, do níž zároveň ústí také obě dutiny nosní. Následkem toho mohou látky zapáchající aneb vonící přímo při požívání působiti na čich; nehledě ani k tomu, že zápach jejich před tím než v ústech zmizí, také

již do nosu předem vniká. Následkem toho jest příjemný požitek, jejž máme při požívání některých pokrmů důležitou sloučeninou pocitů chuti a čichu zároveň. Takovým spůsobem je pití některých výborných vín, vyznačujících se při tom chutí, jakož i tím, čemu říkáme u vína „bouquet“ jako na příklad vína moselská a burgundská, příjemným proto, že poskytují nám současně libé pocity chuti i čichu zároveň.

Kdo by pak zkusil píti na příklad výborné moselské „Liebfrauenmilch“ se zacpaným nosem, seznal by, že nepije nic právě příjemného. Podobným spůsobem nejsme s to rozeznati chuť na příklad skořice při zacpaném nose atd. Vůbec všecka vonná koření, všecky vonné nápoje i pokrmy, jež požíváme s oblibou v domnění, že lahodíme jen nervům chuti své, dráždí současně také nervy čichové!

Podobně ale mají vliv ještě pocity hmatu na pokrmy a chuť jejich. Řekl jsem již nahoře, že příliš horký aneb příliš studený pokrm působí tak živě na jazyk i dutinu ústní — kteréž obojí jak víme, jest současně sídlem hmatu — že pro mohutnost pocitu takového nelze nám rozeznati, jak pokrm takový v ústech se nalezající chutná. Tím ale úloha hmatu při pokrmech nijak ještě nevyčerpána. Říkáme v obyčejném životě někdy, že jistá věc má chuť palčivou, jiná peprnou, jiná zase trpkou a podobně. Ani jeden z uvedených pocitů nelze nám vměstnati do úzkého rámu uvedených čtyř základních pocitů chuti. Příčina spočívá právě v tom, že pocity tyto nám poskytuje hmat a nikoliv chuť. Jedině hmatem rozeznáváme předměty trpké, svrašťující a podobně. Že však v obyčejném životě přehlížíme, že jazyk jest zároveň útrobou, sloužící hmatu, přičítáme všecky

tyto pocity prostě chuti. Tak jest tedy pití mělnického našeho vína na příklad, současně příjemným pocitem hmatu, chuti i čichu.

Zde ostatně také máme asi klíč k tomu, proč jest labužnictví nejurčitějším ctěním pocitů poskytovaných smysly. Výborná hostina dráždí současně hmat, chuť i čich, jest konečně i více méně příjemná oku — ký div tedy, že po dobré hostině tolik lidí touží.

VIII.

Přihlížíme-li k ocenění, jakéhož se dostává v nitru našem jednotlivým pocitům chuti, nabýváme zkušeností přepodivných. Rozumím oceněním takým úsudek lidský o příjemnosti neb nepříjemnosti pocitů jednotlivých!

Barvy sepnuty jsou zákonem o harmonii a souladu, zvuk, jenž povstává nepravidelným chvěním jisté hmoty, vyloučen jest bez další debatty z oboru příjemnosti — a učení o příjemnosti pocitů chuti opuštěno drsně všelikými badateli vědeckými a vydáno v šanc vládnoucím duchům se lžící, vidličkou a nožem v ruce. Dá se jedině říci, že čím je člověčenstvo vzdělanějším, čím více přihlíží k čistému kabátu a k mýdlu, tím že je vyběravějším v příčině této.

Obecenstvo nevzdělané má co do příjemnosti pocitů chuti program mnohem barvitější a bohatší. Číňané jedí kočky, psy, jezevce a krysy, kteréžto lahůdky visí prý v krámech čínských řezníků podobnou měrou jako u našich lahůdkářských krámů srnci a bažanti. Totéž platí o ostrovech v jižním moři. Král Zanzibarský předkládá na slavnostní tabule z pravidla prý ragout z mladých psů. Tolikéž i v Australii požívají prý rádi někteří tu-

zemci „roštěnou“ psí. Na Ceyloně považují se za zvláštní pochoutku sloní nohy nakládané v palmovém octě a posypané cayenským pepřem. Také myši, které si, máme-li právě peníze, k večeři předkládati nedáváme, platí leckdes za vítanou lahůdku. Pařížané je ovšem po čas obležení 1870 za lahůdku nepokládali, avšak jedli je z nouze přec. Za to však platí za zvláštní pochoutku u Eskymáků, kteří prý je chytají, za ocásky k sobě vážou, a tak jich na sta na zimu schovávají. Také Číňané jsou, jak již praveno, milovníci myší a zejména krys. Když přibyli někteří členové národa tohoto poprvé do San Francisca, pozorovali ku své veliké radosti podle břehu a v stokách množství velikých krys, i jali se je k veselé zábavě tuzemců honiti. Uzené krysy prodávají se v Číně na lodě za proviant. Tam staví prý se celé zdi z láhví se širokými hrdly. Krysy zalezou do láhví, upraví si v nich hnízda a odkájejí tam svá mláďata, jež pak bývají k požitku vybírána.

Dobře také jedí občané v krajinách severních, jimž je neobyčejnou lahůdkou nepřežvýkaný obsah sobího žaludku. Eskymáci jídají rádi maso nahnilé. Ve východní Indii a v Brasilii jídají larvy jistého hmyzu, jenž žije na palmách; na Javě pak pondravy chroustů, Indiáni v Kalifornii a tuzemci Nového Hollandu jedí housenky a pupy motýlů. Z larv včel připravují obyvatelé timorští zvláštní krmě. Mravenci všeho druhu jídají se v Brasilii, Guyaně buď tak, jak se chytají, buď v oleji vařené, aneb v polívkách. Obyvatelé Nového Hollandu a Nové Kaledonie jedí pavouky každodenně.

Hadů nejvíce sní se prý v Australii. Jedovatým vytáhnou se zuby s jedem, načež se tělo buď opíká aneb jí syrové.

Vybírám jednotlivosti tyto z celé spousty ji-

ných, jak jsem je během času nastřádal, a nemohu patrně pravdivosť všeho odpřísahnouti, avšak mnohé vyjmuto jest ze spisů ctihodných cestovatelů a zasluhuje víry. Vysvítá pak zajisté z toho všeho, že na tom božím světě jíme všecko co běhá, skáče, lítá, plove a se plazí, že jen tenkráte uchylujeme se od pravidla, když nás zkušenosť byla poučila, že požití tohoto neb onoho pokrmu nám budí nepříjemnosti tělesné aneb otravuje.

O příjemnosti ani nemůže býti řeči. Všecko co jest jedlé, jest také některému národu příjemné. Vzdělaný svět nachází ale příjemností méně a méně, poněvadž ovládán jest dojmy, jež nabyli jsme smysly jinými. Co se nám na pohled aneb při hmatu jeví hnusným, to přečasto je nám i za pokrm ošklivým. Chuť jest smyslem republikánským, ba nihilistickým, nemá v příčině dotčené ani zákonů ani práva.

IX.

Smutnou podnikám úlohu. Chci vykládati o poměru chuti k duchu, o službě smyslu tohoto při vzdělávání lidském. Úloha nesnadná. Příliš vzdělaná chuť je majetkem drahým a majitele svého přečasto o poslední groš odírá.

Zdá se, že chuť slouží jedině výživě těla. Každý z pocitů její může nám býti podle okolností příjemným, z toho vysvítá, že chuť slouží k tomu, aby nám požívání pokrmů usnadňovala, aby nám nebylo žvýkání a tělesná výživa vůbec obtížnou prací. Uvážíme-li, že výživa naše tvoří podstatu našeho života, tu není úkol chuti nedůležitý, ona upravuje poměry výživy vůbec. Příjemnosť a nepříjemnosť chuti však není vůdcem

správným. Veliká část jedů na příklad jest ovšem chuti nepříjemné, avšak také mnoho zdárných léků nepříjemně chutná, tak na příklad odporně hořký chinin; nelze se tedy v oboru tomto na chuť spolehnouti, to pak tím spíše, že mnohý jed dokonce dosti snesitelně chutná. Avšak u potravy jest nám chuť z pravidla dosti správným vůdcem, a z pravidla jest potravina nesnesitelně chutnající, zároveň zdraví našemu nepřístojná. Výminky jsou ovšem četné a mnohý člověk nedovede pozříti věc jinému chutnající a jinak prospěšnou, avšak vedlé výminek těchto jest přece možno tvrditi, že jest chuť strážcem výživy.

Oddíl pátý.

O čichu.

I.

Mezi smysly lidskými zaujímá čich místo zastrčené, ba přímo poslední. Utiskovatelů čítá legii: příroda i člověk sám svorně na něm se prohřešují. Z nejčastějších nemocí těla našeho jest zajisté rýma, která nás určitě, byť i na krátko, čichu zbavuje. Ze sta lidí mívá aspoň padesáte jednou do roka rýmu. Čich tedy na čas nejčastěji ze všech smyslů ztrácíme. Poměr ten byl by u jiných smyslů na pováženou; byl by to zajisté stav smutný, kdybychom určitě věděli, že na příklad každý rok jednou na některý čas oslepneme. A rýma objevuje se časem v rozměrech úžasných. R. 1812 překvapila francouzskou armádu od Salamanky ve Španělích utíkající prudká bouře a následkem této dostalo rýmu několik tisíc vojáků.

Dějiny lékařství vypravují o pravých epidemiích rýmy, podotýkajíce, že při pochodu svém na žádný směr se neváže a stejnou snadností od východu k západu, jako od severu k jihu se šíří. Od roku 1830 do 1832 obešla podobným způsobem celou zeměkouli. Roku 1823 byla rýma epi-

demickou ve východní Indii, roku 1837 v Dánsku, ba r. 1852 dostalo se i naší Praze na několik měsíců podobného nadělení.

Příčinou rýmy bývají nejčastěji vlivy povětrnosti, jako náhlé přechody z horka do zimy a naopak, vlhký vzduch a podobně. Nos bývá v té příčině za často trpitelem za ostatní části tělesné. Jsou lidé, kteří bezpečně onemocňují rýmou, smočí-li si nohy. Učení lidé říkají při takovém poměru, že jest nos místem menšího odporu vůči škodlivým vlivům. Krásný to výraz, který má pouze chybu tu, že nevíme, je-li pravdivý čili nic.

Vedle vlivů dotčených sluší mezi příčinami rýmy uvésti některé výpary, zejména platí prý tak o výparech stok, nečistotu z měst odvádějících. Také vůni rozličných bylin lučních se podobný vliv přičítal. Jestiť známo, že lidé při senoseči seno sušící za často rýmou zachváceni bývají. Říkalo se, že příčinou toho jest vůně, zejména tomky vonné a p., avšak bedlivé prozkoumání poměru tohoto ukázalo, že při sušení sena, vynikají z povadlých bylin nepatrné, jen drobnohledem viditelné částice, jež do nosu vnikají a zde drážděním svým rýmu budí. Možná, že platí totéž o květoucím žitě, jehož vůně tolikéž prý rýmu budí. Vypravuje se o člověku, který prý ztratil čich, kdykoliv k růži přivoněl. Dostal prý vždy následkem přivonění rýmu.

Také vůně kozlíku otupuje čich. Stejný účinek mají výpary čpavku a některých jiných hrůzně zapáchajících lučebnin.

Jako smyslové ostatní má i čich zvláštní svůj nerv, jenž mozek o pocitech čichu spravuje. Onemocnění nervu tohoto mívá pochopitelným způsobem tolikéž ztrátu aneb aspoň značné seslabení smyslu v zápětí. Vyrůstá-li na příklad z kostí

blízko v nervu tohoto nádor, který na něj tlačí, tu plyne z toho zajisté nejdříve seslabení a pak ztráta čichu. Avšak také jiné onemocnění, jako zejména mozku a jeho plen mívá někdy účinek podobný. Člověk jeden spadnuv s koně na hlavu cítil do smrti nepříjemný zápach. Pitvání mrtvoly jeho zjistilo chorobu mozkovou. V blázincích dosti často nalezáme choré, kteří trpí přeludy čichovými. Viděli jsme ženštinu, která si ustavičně naříkala, že po ní výkaly házejí. (Předpokládáme tu ovšem, že jsou všecky nemoci duše nemocí těla, zejména ale mozku, podmíněné.) I hmyz, vnikající do nosu, spůsobuje vnitřní ochuravění a následkem toho ztrátu čichu.

Poukazuju jen k pověstnému případu, v němž se usadila jednomu člověku stonožka v nose. Ve Východní Indii známa jest nebezpečná nemoc nosu „peenash“ zvaná, kterou zaviňují barvy některých druhů hmyzu. Všechna takováto rušení mají dočasnou aneb trvalou ztrátu za následek, a byla by velice povážlivými, kdyby nebyl čich smyslem dosti podřízeným, jehož ztráty, byť i trvalé, organismus příliš neželí.

Jako ale příroda tak i člověk také sám za okolností takových s čichem věru po macešsku zachází. O nose nelze v tak zvaných vznešených společnostech mluviti. V honetní anglické rodině aneb společnosti nesmí prý se pronésti z důvodů slušnosti slovo „břicho“, nos v té příčině stejně je proskribován. V jedné francouzské veselohře zamítá dívka svého ženicha mezi jiným také z té příčiny, že mluví stále o nosu. To ostatně mi pochopitelným jest. Za tím však dosti o nosu promluvíme o něm v kapitole zvláštní.

Tisícové lidí šňupou. Francouzové málo, nejvíce jen ve věku pokročilém. Němci, obzvláště

Bavoři, šňupou bez tohoto obmezení, a známý ostrý tabák, „prysil“ je v některých krajinách národním pokrmem nosu, ostatně my Čechové nemáme si z hruba co vytýkati. Čich šňupákův však velmi často záhy odumírá; hrubší odstíny rozeznává sice ještě jakž takž, ale jemnějších pocitů pro něho není. Milióny lidí kouří, kuřák zahalený v oblak dýmu bývá stejně nepřístupný jemnějším pocitům čichovým. Velkoměšťák ubijí, týrá svůj čich každodenně hrůznou směsicí dýmu a jiných nepříjemných výparů a na venkově počínají si spůsobem skorem stejným, — bývát téměř na každém dvoře blízko u oken hnojiště. Journal amusant přinesl kdysi v této příčině dobrý vtip, jehož nemohu opomenouti. Je noc: Dva manželé se koukají z okna na ulici, kde čističi stok provozují nekalé své úmysly. Tu dí paní: „Ach tenhle zápach mi připomíná vždy půvaby venkova.“ Tuším, že to trefná karakteristika všech vesnic skorem. Byli také (a jsou tuším dosud) tu a tam lékařové, kteří odporučovali při nemocech prsních každodenní návštěvu chléva kravského, jehož výpary — tedy výpary látek po většině hnijících — nad míru prý jsou zdraví prospěšné. Kdo chce viděti, jak výpary ty zdraví prospívají, navštiv na příklad některou rodinu kravařovu v stáji přebývající, trvám, že nabude podivného názoru o prospěšném působení tohoto „léku“.

Čich lze právem nazvati popelkou mezi smysly. Porovnejme jen tyto vespolek! Jaké místo královské zaujímá na příklad zrak a sluch. Celé výtvarné umění slouží požitkům zrakovým. Celý svět litoval Miltona, že oslepnul maje krásnou ženu! Sluchem zase vnímáme nejpřístupnější umění — hudbu, slyšíme jím řeč! Podobně, ba u jistých lidí nejpříznivěji odchována jest chuť. Tisíce lidí

starají se v životě svém jen o dobrou kuchyni. Literatura kuchařská jest imposantní. Sám Dumas starší nepovažoval za nižádné snížení napsati kuchařskou knihu. Proslulá madame Ratazzi, která Dumasa často k sobě zvala — činila prý tak také k vůli tomu, že Dumas při příležitosti takové upravil z pravidla výtečnou hostinu. Kniha Urbaina Duboisa, kuchaře u pruského dvora, nejlepší to ze všech novověkých spisů, zaujímá dva folianty. Jules Janin napsal o nich nadšenou kritiku. Slavný hudebník Rossini osobně chodil kupovat potřeb svých pro kuchyni. Veliký básník Jean Paul jedl prý neskonale rád svítek. Hmat by se zdál takto na pohled také zavrženým, avšak toliko na pohled. Viděli jsme, jak důležitou úlohu má při udržování rovnováhy tělesné, hmat ale také udržuje pokolení lidské. Již pouhé tisknutí ruky je něčím. Víc jest již hubička, o níž horovali, horují a horovati budou přemnozí povolaní i nepovolaní básníci atd. Biskup jeden Štýrský políbil Anežku, manželku Rudolfovu jsa její krásou unešen. Cnostná Anežka stěžovala si na to u Rudolfa a tento vyhnal biskupa ze země. Zajisté jedna z dražších hubiček na světě.

A čich? Připouštím, že je čichu fialka totéž, co uchu Lisztova rhapsodie, aneb co oku obraz Siemieradzkiho, avšak kdy kvete fialka! a také pak jediná po několik dní člověku je přístupná záhy opadávajíc. Totéž se má s růží a některými jinými květy, jejichž příjemná vůně vůbec je uznána, ač i zde četli jsme o ženštině, která sice vůni růže bílé snesla, kdežto jí růže červená působila mdloby. Avšak jen o krok dále a již s nejpříkrejšími protivami se setkáváme. Voňavkářský krám by měl býti právem nosu totéž, co oku galerie obrazů aneb uchu koncert; avšak nepřehledná řada lidí nesnáší voňavek vůbec. Na

pižmem páchnoucího muže ukazujeme prstem, chceme-li jej trefně odznačiti, řekneme — „napouští se voňavkami“ — a tím zajisté u posluchače příznivého dojmu nevzbudíme. Voňavek užívá se skorem jen ve světě aspoň poněkud vzdělaném, ale i zde přemnohým jsou patchouli, pižmo a ambra, na příklad, nesnesitelnými. Totéž platí o moderních voňavkách. Moderní juchtová voňavka, kteráž v posledních dobách tolik sensace natropila, by asi divně dojmula prostého zdravého venkovana. A co říci lze o parfumu jockeyův, jenž připomíná člověku koňský stáj?

O nevzdělaných národech mimo Orient málo je v ohledu tomto známo. Do Sudanu vozí prý se celé koráby kozlíku (baldriánu), obyvatelé tamní potírají prý tělo své tuky, jimž byliny této přimíseno. Náš baldrián hrubě příjemným není. Římané milovali jasmín; byla jim prý vůně květů těchto nejpříjemnější, dnes nenajdeme mnoho ctitelů keře tohoto. Římané ostatně i do vína voňavky dávali. Podobného kolísání v tak širokých mezích u pocitů smyslů jiných nenalezáme!

V příčině pokrmů, vlastně zápachu jednotlivých potravin a koření, je čich teprvé vybíravý. Španělé na příklad koření všechny pokrmy rozmarinou. Číňané mísí ke každému zase ricinový olej. Na obojím by nos náš nenaleznul přílišné záliby. My ostatně také milujeme někdy zvěřinu, když zapáchá. Jsou kuchařové, kterým je aroma česneku u velikého počtu pokrmů nevyhnutelným, ale jsou také lidé, kteří při zápachu byliny této přímo onemocňují. Zápach po česneku stal se ostatně osudným pro celý národ. Hehn vypravuje, že Židé druhdy byli prvními šířiteli česneku, následkem čehož patrně zvláštním spůsobem zapáchali. Odtuď povstala známá světová přezdívka národa

židovského, která uchovala se až na naše doby. Podobně má se věc se sýrem, syrečky atd. Vypráví se, že ženština jedna, kdykoliv sýr ucítila, z nosu krváceti počala.

Z širokých těchto mezí, v nichž působnost čichu umístěna, vysvítá jasně nepatrná úloha čichu v životě lidském. Čich nemůžeme nahraditi ve smyslu podobném jako zrak hmatem, sluch zrakem a podobně; za to však můžeme býti bez čichu, aniž by nedostatek takový ve výkonech našich nás podstatně rušil.

Dalo by se na nejvýše říci, že čichu přidělena jest jakási kontrola nad ostatními smysly. Zrak a hmat uvádějí nás v jakýsi prostor, čich pak přesvědčuje nás o vzduchu, zde se nalezajícím, což by vůči úloze, jakou čistý vzduch v organismu našem hraje, nebylo úkolem nepatrným. Avšak čich jest právě v příčině této rádcem na nejvýše nespravedlivým. Mnohé škodlivé jedy zapáchají příjemně. Psotnina na př., jejíž pověstný lučebný příbuzný — cyankali, od pověstného processu Choriňského, u samovrahů i vrahů tak jest oblíbený, voní příjemně jako hořké mandle, avšak několikeré přivonění k ní usmrcuje, kdyby tedy čich zde byl rozhodujícím činitelem při počínání lidském, vážné škody by natropil. Totéž platí o jiném prudkém jedu — zvaném „amylnitrit“; týž zapáchá velmi příjemně po hnijících jablkách, kteroužto vůni, jak známo, zejména německý básník Schiller miloval. Totéž platí o aetherech, které u větší dávce vdýchány byvše, omamují, přes to, že některé z nich nad míru příjemně zavánějí. Ba nejen to. Jsou v novější době někteří učenci, kteří tvrdí, že hnijící látky, jichž mnohostranný škodlivý vliv na tělo lidské obecně se uznává, počínají býti škodlivými, když přestávají zapáchati.

Pokud zapáchají, jsou vlhké a částice jejich nevnikají tudíž do vzduchu a nemohou působiti škodlivě, jakmile však uschnou, přestávají sice páchnouti, ale zároveň může proudění vzduchu volné z nich částice dráti a do plic lidských zanášeti. Mínění toto v značné míře pravdě se podobá.

Tak by tedy čich lidský měl úlohu velmi nepatrnou, poskytuje totiž některé příjemné pocity při pokrmech a nápojích, a osvěžuje někdy unylý organismus.

Homeopathie přidělovala mu druhdy důležitější úkol nežli vědecké lékařství dob našich, kteréž v tomto ohledu obmezuje se toliko na některé léky povzbuzující. Některé vonné tresti pomáhají při křísení omdlelých, tolikéž pak mohutně dráždící čpavek. Jinak je úloha čichu při vpravování léků dnes velmi nepatrná.

Zdá se, že u člověka jest čich pouze jakýmsi zakrslým zbytkem onoho rozvoje, jaký vidíme u zvířat, jímž vykonává zajisté služby velmi podstatné.

Slavný Lubbock pozoroval, že již mravenci, kteří jak známo po kyselině mravenčí ostře páchnou, při sledování stopy soudruhů svých čichu používají.

Podobně a snad značněji slouží čich u zvířat vyšších, zejména v příčině vyhledávání potravy, avšak toť jsou okolnosti přes příliš známé. I ptákům přičítá se bystrý čich, avšak v tomto ohledu mnoho bájí vymysleno. Tak zajisté spadá vypravování o havranech, kteří čichem rozeznávají, má-li myslivec ručnici nabitou čili nic, v obor myslivecké „latiny“.

II.

O pruderii, jakou vzhledem k nosu tu a tam shledáváme, již jsme promluvili. Sem spadá také tato zajímavá anekdota: Když se na francouzském divadle v Paříži provozoval poprvé Shakespearův Othello, zaměnili pověstný šátek, na němž zauzlení tragedie této visí, za drahocenný nákrčník. Obecenstvo pařížské nebylo prý by sneslo potupu, aby se před ním veřejně na jevišti vyslovilo slovo „mouchoir“ (šátek na nos), ani „foulard“, jež znamená šátek vůbec, nesvolili! Francouzské obecenstvo divadelní od těch dob, jak sami dobře víme, značně pokročilo.

Z částí obličej tvořících vyniká nos nejvíce a nejnápadněji. Tím již přirozeným spůsobem tvar jeho má značný vliv na krásu tváře. Představme si Levého Evu ve skupině „Adam a Eva“, obdařenou velikým nosem a vznešená její tvář ihned změní se v karikaturu. Římané říkali: „Non cuique datum habere nasum“, t. j. není každému dáno míti nos; ti zajisté důležitosť podoby nosu záhy ocenili, ač později rčení toto jiného ještě významu nabylo. Aesthetika tváře uznává za krásné nosy, pouze nos římský a řecký. Řecký nos, jak známo, nemá žádného zářezu mezi čelem a počátkem svým, čehož výtečný příklad vidíme na slavné Venuši milosské, kteryžto drahocenný poklad chová, jak známo, Louvre v Paříži. Nos římský je zahnutý; poprsí císaře Tiberia je vzorem nosu takového. Jiné nosy za krásné neuznávají; tupý nos našeho národa neplatí za hezký, ba stal se terčem všelikých tak zvaných vtipů zejména u sousedů našich na Dunaji. Avšak tupý nosíček v hezké tváři dívčí dodává této zvláštního pikantního nádechu. Říkají krásám takovým:

krása ďábelská, beauté du diable. Krásný nos má býti úzký a s tváří souměrný; jeho otvory (nozdry) nesmějí býti veliké a barva jejich má býti lehce růžovou. Nos šňupákův podle toho pojmům krásy rozhodně nevyhovuje. Papež Innocenc XII. proklel všecky šňupáky. Papež Benedikt kletbu tu zrušil r. 1756, poněvadž sám šňupal. Dříve než kletbu tu zrušil, byl v ní ovšem sám také. Bedřich II., král pruský, byl velikým šňupákem. Četl jsem kdesi, že si nosíval tabák v kapse u vesty. Vůbec bývalo jindy, jak se zdá, šňupání více váženo, důkazem čeho byl obyčej, že vznešení lidé dávali druhdy začasté darem zlaté tabatěrky.

Jistý Angličan, jak čtu v nepatrném jednom spisku, cenil prý krásné nosy tou měrou, že dámě, o níž se domníval, že má nejkrásnější nos, celé své jmění (120.000 liber sterlinků) při smrti své odkázal. Divocí národové o vlivu nosu na krásu tváře zajisté jsou také přesvědčeni — jinak by ho nezdobili různými kroužky. Vypravuje se také o Samojedech, že na pozdrav nosy se dotýkají. Těm jest tedy nos jaksi ctihodný.

Fysiognomika udílela nosu vždy značnou úlohu v příčině posuzování vlastností duševních. Špičatý nos udílejí novellisté hlavně klepuchtivým, přistárlým pannám. Fysiognomikové tvrdí, že špičatý nos zlostného člověka značí. Lehkomyslní lidé mají podle téhož učení dlouhý, tenký nos, tupý nos značiti má lehkověrnosť a prostotu, poněkud ohrnutý nos jest prý známkou drzosti, dole tlustý známkou lenosti, veliký a vůbec tlustý známkou surovosti. Kdo chceš učení tomu věřiti, tomu radost nepokazím. Srovnáme-li ale „pravdy“ tyto s tváří některých vynikajících lidí — aspoň tak jak je na podobiznách vidíme, poučíme se o

věcech divných. V dole nápadně tlustý nos vidíme na příklad na podobizně anglického romanopisce Waltera Scotta. Scott byl podle toho líný člověk; kde při své lenosti však mohl sepsati ohromnou řadu románů svých, nemohu pochopiti. Schiller má dlouhý, ohnutý nos, dle „zákona“ byl tedy drzý. Goethe měl veliký tlustý nos — byl tedy surovým. Shakespeare měl dlouhý tenký nos, byl tedy lehkomyslný, taktéž i vlašský básník Ariost. Byron má nos poněkud tupý — byl tedy sprostákem a lehkověrcem. Jean Paul a náš veliký Purkyně měli nosy malé — byli tedy podle toho rozmařilci, atd. Viděti z toho, jak souhlasí propracované učení o fysiognomice se skutečným stavem věcí! Věru že škoda času takovými vynálezy utráceti čas.

Mnoho velikých mužů mělo veliké nosy; podotýkám ihned, že není opak také pravdivým, jinak bychom měli velkonosých výtečníků až příliš mnoho. Obrovské nosy měli starý římský král Numa Pompilius a poslední Ferdinand Neapolský. Veliké nosy vidíme na příklad u Napoleona I., u Newtona, a dále, jak již praveno, u Goethea a u mnohých jiných. Avšak podotýkám ještě jednou, že nepostačí míti veliký nos, aby byl člověk hned výborným.

České matky přisuzují nosům docela známky pravdodatné. Sáhají dětem na nos (arci jen žertem), chtějí-li se přesvědčiti, zdali toto pravdu mluví, čili nic, a říkají pak, je-li nos tvrdým, že mluvilo pravdu, je-li měkkým, že lhalo. Kolikráte slýcháme říci malé dítě: „Maminko! když to není pravda, tak mi sáhněte na nos.“

V obyčejném životě často klade se sídlo chytrosti do nosu. Kdo něčemu nepříjemnému vtipně vyhnouti se dovedl, o tom říkáme: „Ten měl

nos“, jakoby byl nosem svým nepříjemnosť aneb nebezpečí napřed cítil. Podobně říkáme, že jsme „cítili“, že udalosť ta či ona takto se přihodí. Říkáme dále člověku, který si nějakým spůsobem byl uškodil, „aby se chytil za nos“, snad odvozeno je přísloví toto, z okolnosti, že kdokoliv něco nepříjemného cítí, za nos se beře. Říkáme také, že ten neb onen nechává se „voditi za nos“ (podvádí-li ho totiž někdo, či tropí-li si z něno šašky). Rčení toto již v doslovném znění význam svůj má, kdo by se za nos voditi dal, zajisté by hloupým byl, podobně tedy ten, kdo lstí dosti průzračnou kla mati se dává, za nos voditi se nechává.

Řekli jsme, že nos z částí obličej tvořících, nejnápadněji vyniká; čím větší nos, tím je tvář nápadnější a na tom zajisté spočívá zárodek nesčíslných vtipů na veliký nos páchaných. Žádná nepravidelnosť neb výstřednosť tělesná není tak směšnou, jako veliký nos, avšak oprávněnosť této směšnosti není snadno vyzkoumati. Mně zdá se vůbec vtip na tělesné vady velmi malicherným. Ale přes to bylo vtipkování na veliký nos před nečetnými roky zrovna epidemickým. Kdo zanášel se psaním epigramů, napsal jeden na veliký nos. Němci, jako všude, i zde byli důkladnými; satyrik německý Haug sepsal na sta útržek na veliký nos páně Wahlův. Ani našeho Čelakovského vtipkářská tato nemoc neušetřila, obecně znám jest epigram jeho počínající slovy: „Od osmi hodin do devíti, viděli ho lidé branou jíti.“

Že se všeliké novoroční knížky, humoristická „alba“ a komické slovníky podobnými vtipy jen jen hemží, nepotřebuji podotýkati. Mladík jeden, obdařený velikým nosem, zamiloval se do hezké dívky a dal si po přání její část požehnání svého — operací odstraniti. Pochybuji, že byl hrdina ten

naším krajanem, slýchámeť u nás říkati: „Pro jednu pannu, klobouk na stranu," a zase „kdyby byl mužíček, jako paleček, jen když je mužíček." Povídaje ostatně již jednou anekdoty, nemohu si odepříti také tuto, již kdysi v německém jednom časopise jsem četl. Na berlínské klinice professora Langenbecka měla býti vykonána na mladé dívce operace, zvaná utvoření nosu, — dívka byla totiž neznámým mi spůsobem tuto ušlechtilou část těla svého ztratila. Všecko bylo připraveno a dívku již uspávali. Avšak polou zmámená, vztýčila se ještě na operačním stole a zvolala: „Pane tajný rado (Langenbeck), kdybych směla prositi o římský nos." Tuším, že anekdota tato důležitosť nosu zajímavě označuje.

Mnozí národové vítězíce nad nepřáteli svými padlým nosy uřezávají. Když byli Saraceni v středověku Sicilie dobyli a později loupežně až k břehům provence-ským zajížděli, uřezala si abatyše jakéhosi kláštera se čtyřiceti jeptiškami nosy, aby se takto před útoky na čest svou pojistily. Jeden papež (Sixtus) nařídil, aby se za trest uřezávaly nosy všem, kdož větší některé krádeže se byli dopustili.

Podle rozličných tvarů nosu vznikly i všeliké názvy. Pitva zejména rozeznává více druhů nosů než choulostivá aesthetika; známe nosy orličí, psímu podobné (nasus simus), špičaté (avicularis), nos prolomený (sedlovitý) jaký dle Cicerona měl známý Catilina, ohrnutý atd. U každého nosu je ovšem pitevní podstata tatáž, a toliko tvar části nos tvořících, podmiňuje vlastní tvar nosu. Díváme-li se na kostru lebky, vidíme místo nosu pouhý otvor, obrysem svým hrušce poněkuď se podobající. Nad tímto otvorem klene se za živa a za pravidelných poměrů jako jehlanovitá střecha měkká

část nosu. Opakuji, za pravidelných okolností, neboť některé nemoci, jako zejména tvrdošijný vlk a jiné s oblibou na nose se vyskytují měkké své sídlo bořice. Mezi očima umístěn jest začátek nosu (přísloví dí tedy právem: „Projedl by nos *mezi očima*“). Zde tvoří jej dvě podlouhlé silné kůstky, zvané nosními i můžeme je v naznačené výši snadno nahmatati. Na ně směrem k zemi pojí se dvě trojhranné chrustavky základními svými na hraně nosu spojené. Hrot nosu pak tvoří opět dvě chrustavky, zvané postranními, dolejšími. Dutina nosní ukryta jest ve dvou kostech hořejší čelist tvořících. Je přepažena ve dva oddíly; v zadu tvoří přepažení toto dvě kosti (nahoře sítní, v dole radlicová), v předu měkká chrustavka. Nahoře odděluje dutina nosní od dutiny lební podstata uvedené kosti sítní, v dole od dutiny ústní ploché výběžky obou kostí čelistních.

V dutině nosní vidíme ještě v každé polovici na zevní ploše kosti podobné lasturám, dvě z kůstek těchto jsou výběžky příslušné poloviny kosti sítní. Veškerý vnitřek vykobercován jest růžovou blanou, nazývanou sliznicí nosní. Zánět blány této nazývá se — rýmou.

Toť tak kondensovaný popis součástek nosních. Podrobnějšího vypsání se vzdávám, boje se, že již i přes nečetné tyto řádky oko čtenářovo bez pozoru přelétlo.

Na kostře nosní upevněno jest jedenáct nevelikých svalů. Činnost družiny této není valná, vidíme ji hlavně v práci při silnějším vdechnutí. Luxus ovšem jest umělost větřiti nosem po způsobu zvěři. Přes všecky tyto vrstvy položen jest silný povlak v podobě kůže. Osud barví ubohou kůži tuto některým pijákům na červeno, jako na věčnou památku. Z dobrosrdečnosti prozrazujem

tuto, že radí se proti rudému takovému nosu nejvíce umývání vodou zvanou Kummerfeldskou. Z tétéž dobrosrdečnosti prozrazuji tuto, že umývání takovéto není nic platno.

Slavný anatom vídeňský Hyrtl vypil nosem několikráte po sobě tři koflíky odvaru ibišového, aby vyléčil si tvrdošijnou rýmu. Viděl jsem jednou „umělce“, který nosem na dvě píšťaly pískal, jednou prim a druhou sekund. Tuším, že to je nejvyšší fruktifikace nosu.

Ztráta nosu není hotovým neštěstím. Předně se přihodilo již mnohokráte, že utnutý nos byv přišit, zase se přihojil. Vypravuje se dokonce, že německý chirurg Dieffenbach přišil se zdarem utnutý nos, jejž byl pes již sežral. Psa zabili a nos mu z žaludku vyňali.

Za druhé zhotovují chirurgové nosy umělé. Z kůže na čele vyřízne se kus, aby souvisel s ostatní kůží a dal se pak zakroucením posunouti na místo nosu. Z kusu takového vyrobí se podoba nosu, který se okraji svými přihojí. Názory chirurgů zde líší se od názoru obecenstva beznosého. Co chirurg podařenou, krásnou operací nazývá — není již také krásným nosem. Indové, u nichž uřezávání nosů bývalo častým trestem, operaci tuto, rhinoplastika zvanou, již před nesmírným počtem let vynalezli. Dnes ovšem nachází se na lepším stupni.

Jindy také mimo čelo, brávala se kůže k utvoření nosu potřebná z jiného člověka. Oběma bylo ovšem tak dlouho u sebe dlíti, až se nos přihojil. Vypravují se o tom historie až báječné; avšak vypravování tato nejsou veřejnosti přístupna. Vedle operace dá se nos také upraviti z látek všelikých, kteréž se zbarví a v případu, že se práce podařila, jest náhrada taková dosti dobrá.

III.

Zkušený policejní agent pozná mezi tisíci spořádaných lidí jednoho darebáka. Podobnou schopnost měl by projevovati čich. Avšak jak jsme již podotknuli není příjemnost a nepříjemnost pocitů čichových žádným měřítkem hrozícího nebezpečí. Teprvé zkušenost nás učí, kterých příjemných pocitů dlužno se stříci, a teprvé zkušený čich pozná škodlivý výpar. Jinak jest uznati, že čich co do jemnosti oproti mnohým páchnoucím látkám značně správně si počíná. Policií čichu poznáváme zkažené potraviny, kteréž by zdraví našemu škodlivými býti mohly, podobně rozeznáme mnohé škodlivé výpary v obydlích — na příklad výpary uhelné atd. Slovem, přes všechny nedokonalosti dlužno přec jen čichu přičísti úkol zdravotní policie v životě lidském. Čichem pak poznává člověk plynovité škůdce zdraví svého mezi tisíci ba miliony částicemi jiné neškodné látky. Dva příklady postačí. Ze plynů, vyvinujících se v kanálech — hlavně z látek odpadkových — jest z nejškodlivějších sirovodík. Čtenáři pamatují se snad na případ, jenž se udál před časem v Praze na Malé straně, kde čistitel stok obecných, sestoupiv na dno kanálu jednoho, ihned plynem tímto otráven skonal. Takové otrávení sirovodíkem opakovalo by se mnohem častěji, kdyby nás čich před tímto nepříjemně páchnoucím plynem, který již v malé dávce obtíže žaludeční způsobuje, s podivuhodnou bystrostí nevaroval. Prof. Virordt v Tubinkách tvrdí, že mezi millionem částice vzduchových jednu částici sírovodíku, ba ještě méně, čichem poznati můžeme. Stejně ostrým jeví se čich naproti čpavku. Rozředíme-li čpavek tou měrou, že jedna jeho částice smíšena jest s třiceti třemi tisíci částic

vody, cítí čich náš dle zkoumání fysiologa Valentina vždy ještě čpavek ve smíšenině této.

Ostatně není bystrost čichu u každého člověka stejná. Některé nosy vynikají neobyčejnými schopnostmi nad ostatní, při čemž nesnadno lze rozhodnouti, zda následkem cviku anebo větší štědrosti přírody. Nejprvé uvedu za příklad některé Evropany, tedy lidi, postavené přírodou povšechně na stejný s námi stupeň schopnosti. Známý podivín, berlínský lékař Heim — mimochodem řečeno autor i hrdina mnohých všeobecně známých anekdot — uměl pouhým čichem rozeznávati kožní nemoce. Kdo ví, jak nesnadné je rozeznávání nemocí těchto i za pomocí všech smyslů, ocení ohromnou schopnost nosu Heimova. Ve starém spisu „Magazin des Ausserordentlichen," počátkem tohoto století v Praze vydávaném, čísti lze podobných příkladů více. Tak prý Angličan Charleton dovedl čichem děti na dálku poznati. V Praze žil prý kdysi jistý mnich, který čichem vdané a nevdané osoby rozeznával — totéž vypravuje starý pražský professor Marcus Marci a Kronland i zdá se tudíž, že vypravování ono není bez pravdivého jádra. Kardinal Albani rozeznal prý čichem mladou ženu od staré. Jeden muž, jehož jméno řečený spis neudává, rozeznal prý svou ženu mezi celým zástupem jiných žen a v Německém Brodě bývala prý kdysi dívka, dcera jistého myslivce, která čichem stopu zvěři vypátrala, ba na Korsice žil kdysi venkovan, který čichem poznával, z které krajiny ostrova kdo pochází.

Naslouchajíce vypravování podobných historek nemůžeme než přiznati se, že kdybychom smysl tento tak naprosto nezanedbávali, i v tomto ohledu bychom nutně značné dokonalosti dosáhnuli. Vždyť jsou známy čichové schopnosti všech divokých

kmenů a také běloši, kteří mezi těmito jako lovci žili, dospěli záhy na tentýž stupeň dokonalosti, jako nevzdělaní jejich přátelé. Indiáni severní Ameriky rozeznávali, než v bídný nynější stav svůj upadli, pouhým čichem Evropana i černocha od svých soukmenovců. Na souostroví Antillském dovedl prý tuzemec jeden čicháním k pouhé stopě na zemi totéž rozeznati.

Divoši na ostrově Papeiti čichali k předmětům, jež jim Evropané za zlaté podávali a vraceli po této originelní zkoušce zcela správně věci z kovu falešného. V „dějinách podmanění Ameriky“ píše Washington Irwing, že za časů Kolumbových Indiáni vesměs stříbro od cínu čichem rozeznávali. Tuzemci na ostrovech australských z dáli poznávají po dýmu čichem jakost dřeva hořícího. Jsou to vesměs schopnosti, umělost čichu našeho závratně přesahující. Dvacet ze sta Pražanů rozezná čichem sotva pelyněk od balšámu nebo routy a přece jsou byliny tyto nesmírně rozšířené a jich vůně jest nápadna. Malé vzdělávání tohoto ladem ležícího smyslu nebylo by zajisté na škodu.

Nerv čichový mezi všemi ostatními nervy smyslovými u člověka prvý se vyvinuje. Na spodině mozku vynikají z předu u dospělého člověka dva kýjovité výběžky hmoty mozkové, z nichž nesčíslné menší dílky v podobě lesklých nitek nervových vycházejí, kteréžto berouce se k četným otvorům v kosti sítní (odkuď její název) na půdě lebky, kostí touto procházejí a v hořejších částech dutiny nosní se rozvětvují, hlavně po dvou lasturovitých výběžcích kosti té, lépe v sliznici, jež veškerou dutinu nosní, jako jemný koberec vykládá. Anatom Max Schultze druhdy v Bonnu studoval ukončení nervových nitek těchto; dospěl v bádání svém k tomu výsledku, že nejjemnější

vlákna nervová spojena jsou se zvláštními buničkami v sliznici nosní umístěnými. Buničky tyto lze viděti jasně teprvé po ohromném zvětšení pomocí drobnohledu — pětsetnásobného zvětšení jest zapotřebí, nežli je vidí oko jako čočku s dvěma výběžky, což učinilo je ovšem dřívějším badatelům s méně dokonalými nástroji nepřístupnými. Buňky tyto umístěny jsou mezi ostatními buňkami sliznice a sice tím spůsobem, že jeden výběžek, na němž viděti lze dvě malé naběhliny, přivrácen do dutiny nosní, kdežto druhý se spodinou ostatní tkani sliznční sousedí.

Látky, jež čichem rozeznávati můžeme vcházejí do nosu v podobě plynové. Jedině v této podobě může je čich poznati. Avšak zároveň jest k účelu tomu třeba, abychom ostřeji vdechli. Výběžky nervu čichového prostírají se totiž jen v hořejších krajinách nosních a jsou vzduchu při obyčejném vdechnutí téměř nepřístupny; má-li se nám tedy dostati pocitu čichového, musí býti proud vzduchu do nosu vnikajícího a s páchnoucími plyny smíšeného, mohutnější, aby narážely vlny jeho i v hořejší krajiny dutiny nosní a zde dráždily výběžky oněch buniček Schultzových; dráždění toto pak spůsobem neznámým sděluje se vláknům nervu čichového, jež převádí pocit ten do mozku a tak nabýváme poznání, je-li látka vonnou čili nic. Pevná hmota aneb kapalina, byť více zapáchaly, nevyvolávají, byvše v dutinu nosní vpraveny, pocitů čichových. Naplníme-li nos kolínskou vodou, aneb ambrou, neucítíme karakteristické vůně látek těchto, ba naopak spíše čich na delší dobu umrtvíme. Hyrtl vypiv, jak praveno, nosem třikrát tři koflíky odvaru ibišového, ztratil na delší dobu čich svůj — druhdy prý výtečný — na prosto, ba původní jemnosti nikdy prý více nedo-

sáhl. Totéž vypravují o sobě lidé, kteří k vůli utišení krvácení z nosu studenou vodu nosem srkali. —

Aby se nám dostalo pocitu čichového, netřeba častěji opětovaného přivonění — t. j. silnějšího vdechnutí proudu vzduchového. Ba naopak, přivoníme-li vícekrát k látce nějaké, slábne čich vzhledem k látce té, a po velmi častém přivonění pak úplně vyhasne. Fialku cítíme jen ze začátku, voníme-li k ní častěji, necítíme více příjemné začáteční vůně. Kardinál Richelieu v životě svém tolik se k voňavkám navoněl, že na sklonku života jistá nepříjemná vůně jedině mu příjemnou byla. U každého pocitu čichového sluší, podobně jako u chuti, líšiti hmat od čichu. Dutinou nosní vníme totiž také ještě pocity teploty a hmatu, a hlavně pocity hmatu druží se těsně k pocitům čichovým. Říkáme na příklad „palčivá vůně“ čpavku, kyseliny octové, hořčice a p. však nesprávně; neboť pocit takový není již vůní nýbrž pocitem hmatu, ovšem valně nepříjemným.

Že v obyčejném životě ujímáme čichu celou řadu pocitů a klademe je na vrub chuti, pověděl jsem při chuti. Nejhorším národem jsou v příčině této Švábi, kteříž užívají slova „schmecken“ (chutnati) i pro vonění. Tak jim na příklad chutná dobře růže a podobně.

Tolik o smyslu tomto známo dnes. Věru méně než pouhá abeceda. Fysiologie nazývá čich smyslem nízkým, an ku vzdělání našemu hrubě nepřispívá a neobrací také k němu valného zřetele, ba nepřivedla to ani k roztřídění pocitů jednotlivých jako u smyslů jiných.

Říkáme: něco chutná sladce, hořce a p. Podobného prostého roztřídění ani u čichu nemáme — patrno, že si v obyčejném životě smyslu tohoto

málo všímáme. Kdybychom podobně k sobě vůně shledávali, narazili bychom na obtíže nekonečné, neboť každý člověk by o podobnosti také soudil jinak. Říkáme o některých látkách, že voní aethericky — avšak rozlišování takého skorem jen učebníci se přidržují, označení také do širších vrstev neproniklo.

Nemyslím však, že by věda sporými těmito známostmi o čichu se uspokojila. Zvláštní schopnost jeho, jaká tu a tam probleskuje, nepřipouští na mysl, že by u vychovávání a vzdělání vždy měl býti zanedbáván. Leč dříve propracovati se dlužno základními pojmy a pak teprvé možno budovati samostatně. Německý professor Gustav Jaeger v příčině této předstihnul veškeré vrstevníky své o několik honů — chceť poznávati duši čichem. Každé tělo zvířecí i lidské zvláštním spůsobem prý páchne, zvláštnosť zápachu takého příčinu prý má — v duši, kteráž zápachem se projevuje. Podle něho bylby tedy čich naprosto nejdůležitějším smyslem. Jaeger odvolává se i na české rčení „sčuchnouti se“, na důkaz, že národní duch důležitosť čichu v příčině posouzení duše lidské poznal atd. Výklady jeho berou se v srázné výšiny. A zdá se, že duše professora toho nevoní docela správně. — Když také shromážděným přírodozpytcům německým v Badenu o svém vynálezu vykládal — dostalo se mu vypískání.

Myslím, že právem.

Jinak podotýkám, že i pocity čichové ostře na mysli tkví. Přenesli jsme odtud mnohé do života.

Řekneme-li, že nám něco nevoní, tu ostře odznačili jsme nepříjemnosť jisté okolnosti.

Příjmy a vydání

spolku pro vydávání latinských knih českých

od 1. ledna do 31. prosince 1879.

Příjmy	zl.	kr.	*Vydání*	zl.	kr.
Zůstatkem z minulého roku .	11	78	za sazbu, tisk, papír a vazby (à conto)	5283	17
příspěvky členů za VI. ročník	142	18	za účty sběratelské, knihkupecké a lístky legitimační . .	38	40
příspěvky členů za VII. ročník	16	—	na expedici . . .	146	93
příspěvky členů za VIII. ročník	158	70	honoráře spisovatelům	1405	—
příspěvky členů za IX. ročník	163	10	služné expeditorovi	600	—
příspěvky členů za X. ročník	169	78	taktéž sluhovi . .	412	—
příspěvky členů za XI. ročník	284	43	za inseráty v časopisech	91	22
příspěvky členů za XII. ročník	1446	94	za pojištění zásob u Pražské měst. pojišťovny za r. 1879	15	07
příspěvky členů za XIII. ročník	5084	85	nájemné	150	—
příspěvky členů za XIV. ročník	509	75	drobné vydaje úhrnem	20	59
za jednotlivé knihy strženo	71	69	zůstatkem v pokladně na r. 1880	12	74
taktéž na expedici	115	92			
	8175	12		8175	12

Rozvaha dne 1. ledna 1880.

Jmění vůbec	zl.	kr.	*Dluhy vůbec*	zl.	kr.
Hotovost koncem roku 1879 . .	12	74	Členům zakládajícím . . .	735	49
Zásoba knih:			Členům přispívajícím na rok		
V. ročníku ve	31	68	1880	509	75
VI. ročníku „	215	16	Knihtiskárně dr.		
VIII. ročníku „	318	67	Ed. Grégra .	6353	59
IX. ročníku „	1959	30	Geograf. ústavu		
X. ročníku „	2746	10	Ed. Hölzela ve		
XI. ročníku „	2554	56	Vídni (za mapu		
XII. ročníku „	2515	26	Moravy a Slezska)	1335	—
XIII. ročníku „	3442	75	za inseráty . .	74	79
dřevorytiny a cliché .	537	18	Převádí se spolkové č. jmění	5358	95
inventář . . .	34	17			
	14367	57		14367	57

V PRAZE dne 1. ledna 1880.

Jindřich Šmidt,
t. č. účetní.

Gabriel Žižka,
t. č. pokladník.

Frant. Šimer, **Václav Černý,**
t. č. přehlížitelé účtů.

Seznam

p. t. sběratelů Matice lidu 1879.

	Počet členů
Aloj Frt., Chlumčany	8
Assmann Aug., Kardašova Řečice	11
Barták Josef, Klatovy	30
Bečvář Kar. L., Hostíně	11
Benoni Václ., Polička	22
Bensinger S., Praha	3
Bensinger S., Vídeň	3
Beran F., Mýto	4
Beránek F., Libšice	12
Bláha E., Čakovice	15
Blažej Frt., Praha	20
Brodský H., Roudnice n. L.	177
Brtva Frt., Kladno	22
Břeněk J., Imramov	24
Buča A., Náměst u Brna	11
Bukovský, F. Nov. Bydžov	15
Capel Fr., Hračovice	5
Čink, Praha	28
Čančík F., Pardubice	49
Čáslav, okresní výbor	34
Čermák Val., Kvasice	16
Černochová J., Olomúc	15
Čoček Ferd., Příkazy	11
Daněk Vl., Záhlinice	12
Deutschmann C., Přerov	5
Dienstbier Jan, Liblín	12
Dousek Frt., Č. Brod	6
Duda Ant., Zákolany	11
Dvořáček Em., Bystřice	22
Eger F., Benátky	18
Filip Mat., Protivín	16
Francán M., Počátky	25
Grégr dr. a Ferd. Dattel, Praha	570
Hába Petr, Sobotka	35
Hallama E., Prostějov	45
Havlová Josefa, Turnov	5
Herrmann Jos., Velvary	15
Hertl B., Kroměříž	12
Heyne H. A., Hořovice	20
Hobl J., Kouřím	11
Hobl J., Nymburk	10
Hoblík Frt., Kolín	186
Hoch Jos., Hrubčice	23
Holakovský, Chrudim	67
Holtsche Josef, Jindř. Hradec	35
Hölzel Ed., Olomúc	32
Horaždovice, okr. výbor	22
Houba Čeněk, Chotěboř	36
Hrdina Ant., Mn. Hradiště	13
Hruška K. Ed., Votice	22
Hruška Václav V., Chrášťany	14
Hubáček Alois, Boskovice	5
Hübsch A., Kostelec n. L.	11
Hynek Al., Praha	62

	Počet členů
Jakoubek H. V., Králův Městec	16
Janda Ant., Budyň n. O.	24
Janke Frt. J., Dvůr Král.	41
Janský Karel, Tábor	24
Jarolímek Peregrin, Malenovice	13
Jelínek Kar., Borohrádek	13
Jelínek Jan, Třebíč	27
Jeništa J., Brandýs n. O.	16
Jičín, okresní výbor	11
Jirousek J. A., Kozlany	8
Jurenka dr. Hanuš, Březnice	50
Kabeš St., Skalsko	12
Kalina Ant., Něm. Brod	35
Kalita Josef Šeb., Mšeno	44
Kamarýt Jos. L., Habry	10
Karafiát Fr., Brno	7
Karas Frt. Lad., Zbiroh	17
Kárník Josef, Kolín	70
Kaska J., Lomnice u Jičína	11
Kavka K., Nový Bydžov	70
Knüpfer Alfred, Broumov	11
Knížek Jan B., Libáň	33
Kober I. L., Praha	87
Kormout Lud., Ústí n. O.	23
Kotzura K., Klatovy	17
Krause F., Jilemnice	60
Křeček J., Česká Skalice	20
Kretschmer Aug., Starnov	16
Kriegler F., Jaroměř	10
Krondl Ant., Přerov	26
Krušina J., Červený Kostelec	7
Kupka F., Třebechovice	22
Leger, Lužany	12
Lácha M. J., Netolice	22
Leicht B., Budohostice	12
Lodr Jan, Choceň	16
Louda V., Hor. Bučice	49
Lomnice u Třeboně, Občanská záložna	15

	Počet členů
Maasch C., Plzeň	8
Maixner Jan, Hořice	42
Makovička Frt., Rataje	13
Malina Jan, Jaroměř	49
Maňhal dr., Jinec	15
Maxa Jan, Manetín	4
Mařan Jos., Újezd	11
Máša Martin, Tišnov	22
Matěna J., Dvůr Král.	15
Mattuška Alois, Jindř. Hradec	15
Mayer Dan., Libochovice	29
Menšík F. J., Žirovnice	12
Micke Bedř., Doubravice	5
Mikuláš a Knapp, Karlín	57
Mikulášek Jan, Záběhlice	5
Moc Frt., Náchod	13
Mrva J., Zlatá Olešnice	15
Mudra, Praha	15
Myslík Jan, Sušice	11
Myška Jos., Nová Kdyň	5
Nehasil F., Holešovice	11
Nekola A., Velím	35
Nešněra V. P., Ml. Boleslav	150
Neubert Frt., Slané	26
Neubert J., Louny	29
Nigrin F. A., Vysoké nad Jizerou	15
Novák Fr., Ústí n. Orl.	11
Novotný J., Kunštát	12
Novák V., Třeboň	26
Ordelt Hynek, Přerov	11
Otto J., Praha	66
Pacovský Lad., Malešov	35
Pacholík Kar., Klenovice	11
Palice Ant., Lužec	22
Pašek Jan, Jičín	69
Pažout Fr., Kladno	22
Petřík E., Praha	30
Plhal Edek, Opatovice	13
Literární společ. v Plzni	275

	Počet členů
Podzimek F., Železnice u Jičína	11
Pospíšil J., Hradec Kr.	292
Preclík Frt., Plaňany	36
Procházka Jan, Holubice	12
Procházka Aleš, Praha	5
Prunar J., Domažlice	11
Pruša Jos., Radonice	11
Pučelík Jakub, Merklín	4
Pulpitel Josef, Kamenice	12
Ráček M., Polná	8
Radimský J., Nová Paka	24
Rakovčík Valentin, Rájec	12
Rambousek Jos., Bechyň	12
Raušar Frt., Blovice	12
Rathouský Kar., Rychnov n. K.	66
Richter Josef, Klecany	11
Ryba M., Nechánice	11
Řehák Josef, Velvary	33
Řivnáč Fr., Praha	72
Sakař Frt., Kutná Hora	24
Schiebl J., Plzeň	12
Schmiedová Fr., Rokycany	21
Schwarz Jind. Fr., Přestice	24
Sekera Frt., Hlínsko	16
Semily, okresní výbor	27
Skopalík Fr., Tlumačov	5
Skořepa Petr, Smiřice	11
Sládek Ant., Přibyslava	17
Slavinger Frt., Příboř	34
Soběslav, okresní výbor	20
Sojka Filip, Charvátec	17
Soltécz L., Turč. sv. Martin	4
Spěvák Ant., Hora Kutná	11
„Stálci“, spolek, Praha	119
Steinhauser Vend., Plzeň	42
Sterzer, Mělník	40
Stöhr Jan, Vamberk	22
Straberger Jan, Bavorov	6
Stropek L. A., Budějovice	13
Stýblo B., Praha	9
Stýblo Josef, Klobuky u Slaného	23
Surma Karel, Ždětín	11
Šah Jan, Záhřeb	23
Šašek J. F., Velká Meziříč	43
Šašek Fr., Žďár	6
Šíma Josef, Vys. Mýto	28
Šimek V., Písek	20
Špoutil Ant., Nymburk	120
Šprongl Josef, Písek	25
Šťastný Josef, Byšice	11
Švorha Jan, Peruc	11
Tichý Jan, Horní Jelení	11
Tolmann B. E., Hradec Králové	117
Tůma A., Vys. Mýto	18
Urbánek Jos., Vrb. Lhota	5
Urbánek F. A., Praha	113
Vaněk Jos., Sluštice	7
Váša V., Čáslav	51
Vávrů Iv., Lubláň	5
Veselík J. G., Litomyšl	72
Věšín dr., Vranné	16
Vičar Josef, Humpolec	82
Slovanská beseda, Vídeň	16
Vojtíšek F., Rožďalovice	16
Vondráček K. Vl., Humna	11
Vokoun R., Slané	45
Vondra Jiří, Litomyšl	18
Wallenfels V., Příbram	100
Wesnitzký F., Výškov	11
Winiker C., Brno	12
Winkler C., Brno	127
Záruba Martin, Praha	14
Zelenka Em., Kosmonosy	150
Zuman Ant., Žamberk	22
Žákovský V., Olomúc	19

Naše staré obrázky.

Povídky

od

Františka Dvorského.

II.

Matice lidu ročníku XIV číslo 4.

(Běžné číslo 82.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1880.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1880.

Z kláštera.

Světlo dohořívalo, oharek čadil. Kouř z mosazné visuté lampičky před krucifixem na tabulce malovaným točil a vznášel se jako ranní letní obláček nad obrazem „narození Krista Pána“, mračil se nad „potopou světa“, jakoby rozbouřené moře vlnami svými kouřiti se začalo, konečně stáhl a zastavil se jako hrozivé večerní mračno před zasmušilým obličejem panujícího krále Ferdinanda Druhého. A „pobožná“ paní Gertruda ani nepozorovala, že „věčné“ světlo dohasíná. Vykoukala z okna do zahrady, jakoby mezi stromovím a v uličkách z všelijakého pleteného umění zahradnického někoho hledala. Několikráte ohlédla se do pokoje a čekala zda dvéře se otevrou, a když nikdá nic nebylo opět z okna se vyklonila. A tak ještě dosti dlouho rozkošnou svou zahradu si prohlížela. Konečně pes zaštěkal. „Paní“ sebou trhla, zavřela rychle okno a v pospěchu přes drahý koberec po zemi rozestřený klopýtla, sotvy že lehce se zachytila pozlaceného cherubína, jenž, dobře k podlaze jsa ukován, ještě s jedním andělem křídloma svýma chránil malý stříbrem a zlatem ozdobený oltáříček, při němž „nábožná“ matrona dle navyklosti modlitby své pánu Bohu obětovala.

„Ježíš a Maria!“ vzkřikla přidušeným hla-

sem. „Již vidím, že mne svatý Koloman napomíná, aby světlo, lampa“ . . . a již ze svého „alambiku“ vonný olej přinášela, aby věčné světlo posilnila. Ohořelý knot novou stravou oživen prsknul, rozhodil několik hvězdiček na oslavu před svaté obrazy a počal za večerního již šera vypůjčeným světlem prorážeti mračna čmoudu, kteráž před chvílkou byl nadělal. Paní Gertruda zatím rozsvěcovala ještě svíce v přišroubovaném na zdi svícnu a odříkávala nábožnou modlitbičku nalezenou v Jerusalemě v hrobě svatém: „Pozdravena buď přesvatá hlavo spasitele, pozdraveny buďte předrahé líce Krista Ježíše, přesvaté oči, milostné slzy“ a urovnávajíc polštářky na židličkách: „Pozdraveny buďte rozpjaté ruce, přesvatá krev, prsa kopím prohnaná, bolestné všeckny rány i nejsvětější duše v přehořkém umučení pro mě až do smrti soužená“ ... A když nábožně křížem se požehnala a po pokoji se rozhlédla, ozářovaly již věčná lampa a hořící svíce plným světlem veliké bohatě ozlacené růže na stropě a táflování po stěnách malířským uměním a rozličnými figurami ozdobené, i na těch zelených po zemi kobercích jako zlaté míhaly se žluté květy. Jezulátko na obraze se usmívalo, jakoby znovu bylo se narodilo, vlny mořské nad „potopou světa“ se utišily, mraky ze zachmúřeného čela královského se vytratily a křídlatí cherubínové svítili zlatým leskem nebeské slávy. Gertruda blaženě se usmála, ohlédla se jako mžikem do zrcadla a popošla několik kroků ke dveřím, aby přivítala vzácného svého hosta.

Dvéře pomalu se otevřely, do pokoje vstoupil velký černý mnich s širokým podvázaným kloboukem. Paní uchopila ho rychle za ruku, sňala mu klobouk z hlavy, podívala se mu nějak nedůvě-

řivě do jeho černých očí a polohlasitě se ho tázala: proč ji tak dlouho nechával v očistci?

Zablýsknutím oka rozhlédl se po pokoji, položil pomalu pravou ruku na hlavu její, a polibiv ji na čelo pravil přitlumeným vážným hlasem: „Vždyť se můžete na mne bezpečiti.“

„Pěkné ubezpečení! tolik dní musím zuby sušiti,“ pravila vyčítavým hlasem. „V pouhé pravdě již jsem myslila, že mne pán dokonce opouští, když žádné poselství nepřicházelo. Čekala jsem jen kdo dvéře otevře a ono nikdá nic. Chtěla jsem oustní poštu k svému v tom světě nejmilejšímu vypraviti a jej z gruntu srdce co nejpoctivěji pozdraviti, aby věděl, že jsem stále celým srdcem lásky ku pánu otevřena, ale když jsem zase nechtěla, aby služka začasty do jeho kvartýru ode mne chodila.“

„Dobře učinila, dcero Sionská, že starou naši upřímnost po služebné neotřepávala. Vždyť předce víš, má dušičko věrná, že bych ti jiného vzkázati nemohl, než že tebe věrně miluji a že stále tvůj, má srnéčko, nezměnitedlný až do motyky a lopaty zůstanu.“

„Dovol, za odpuštění prosím, můj nebeský jelínku,“ a na sesle s polštářiky se posadili, „že srna tvá, raněna jsouc láskou, po čerstvé a pramenité vodě touží. Nediv se, mé srdce, že tak tuze se starám o svého milého, vidíš, již jest darmo zapírati“ a ze židličky vstala. „Hleď! mne v rukách ubývá a v půli přibývá, hleď! cos mi udělal.“

„Pulcherrima mulierum! ó! nejkrásnější z žen!“ a ruku okolo šíje jí položiv s veselým odpovídal úsměvem: „Ach! má všechna milovaná, celá vinšovaná, všechna rozkošná, milostná holubičko, mé nebeské očičko! Tichou musíš býti ovčič-

kou. Nehořekuj, upokoj se. Čeho se bojíš? Dosti máš na milosti mé, srdce mé stále bdí, všechno vidí, cítí, slyší a zpytuje. Protož, dcero má Jeruzalemská, pokornou, poníženou musíš býti, abys byla nebeskou nevěstou srdce mého.“

A na krok od ní odstoupiv a ruce sepnuv pokračoval posvátným hlasem: „I nejblahoslavenější rodička boží kořila se a velebila Hospodina, že ji milostí naplnil, nebo jest veliké věci učinil ten, kterýž mocný jest. Tak tehdy i ty, milá Gertrudo, oči, srdce k zemi skloň a jako onen strom, jenž svůj spanilý, červený květ v noci zavírá a skrývá a teprv před východem slunce opět rozvinuje, i ty zavři, ukrej se před lidmi, před světem, nezjevuj se žádnému, až když toho láska má žádati bude. Jsouť věci na světě, kterých schválně dopouštěti se nemusíme, ale poněvadž hříšné nejsou, nemnoho proto se nepokojiti máme, neboť láska všechny zlé i nebezpečné věci dobré činí.“

A když paní Gertruda zářícím okem na něho pohlédla, vyndal z kutny lesklý růženec a na krk jí ho zavěsiv konejšil udivenou dále: „Na tento tajemný provázek, svatý růženec, často oči své obracej, hrdličko nebeská. Tímto pokladem církevním, marianským růžencem a klíčem nebeským, z něhož kape nevinná krev Krista Ježíše, pokoj dosáhneš na zemi a slávu na nebi. Kolikrátkoli růžencem skrze „zdrávas“ pannu Marii pozdravíš, tolikráte nejblahoslavenější tělo její polibíš. Kolik krůpějí ve vodách mořských, kolik zrneček písku na pouštích afrických, co prášků na zemi a listí na stromích, tolik milostí z klínu růženecké královny pršeti bude na tebe jako rosa nebeská, kdykoliv jej modlitbou na rtech svých zavěsíš.“

Polibivši třikráte tajemný růženec, o němž

dávno již vypravovati slyšela, svěsila hlavu a nesmělým hlasem prosila za odpuštění. „Svatý“ muž, jenž vždy k uspokojení svému dovedl s ovčičkou svou si zahráti, smiloval se i tenkráte.

„Pokoj, odpuštění!“ zavolal.

A když bázlivě oči k němu pozvedla, rozevřel rámě a slovy: „Sem na prsa má!“ kázáníčko své ukončil.

„Nábožná“ milá uposlechla. Po několikerém polibení a objetí slíbila na znamení svého polepšení putnu svíček na oltář panny Marie darovati s doložením, budeli se takové světlo líbiti, že ho dá ještě více nadělati.

„Všechno jest odpuštěno! upokoj se, zahrádko má, již na vždy. Neboť než bych tě opustil, s tebou se rozloučil, spíše smrt podstoupím, mou duši za tvou duši, mé tělo za tvé tělo hned obětuji a umříti chci jako tvůj věrný a upřímný až do poslední hodiny, amen!“

Takové vřelé vyznání vřelejším ještě polibením utvrzené probudilo kající Magdalenu ze snu o nebeských radostech. Vzpomněla si, že jest již čas, aby po takovém pokání a domácím kázáníčku také na večeři pomyslela. Ačkoliv již třicetiletá vymkla se lehce z tuhého objetí „svatého“ muže, poskočila si zrovna před oltáříčkem a běžela přes dlouhý pokoj ke dveřím, obrátila, usmála se a když její vyvolený pozdviženým prstem jí chtěl pohroziti, vyklouzla. Mnich jakoby se chtěl usmáti, obrátil se; pohlédl lhostejně na svaté obrazy a poněvadž si s nimi zahrávati ani jim kázání učiniti nemohl, chodil po pokoji.

Za chvílku dali se nějací nesrovnalí lidé za dveřmi do hádky a ňákou divnou disputací o šelmě vedli, a když hřmotný velitelský hlas je utišil, ozval se sípavý, žalostivý zpěv: „Ach! kterak místo zpí-

vání všech devět kůrův anjelských naříká, pláče a kvílí v tuto přežalostnou chvíli . . .“ Mnich pospíchal ke dveřím, aby bedlivěji naslechl, ale hlas sotvy že dozpíval: „ó ty předůstojná panno!“ zmlkl, dvéře se rozlítly a anjelští kůrové pomalu vcházeli.

První byl indiánský pečený kohout, jejž paní Gertruda na cínové míse sama nesla, za ní na pekáči měděném seděli dva ušpejlení kapouni, kteréž držela panna Ančička a za nimi vlekl Ondřej dva veliké pocínované žbánky s dobrým „červeným.“

„Svatý“ muž sepnul ruce, sklonil hlavu na stranu a když kohout na stůl se posadil, kapouni se položili a džbánky byly postaveny, otázal se „domácí paní“: o jaké šelmě venku rozmlouvali a který „kantor“ prozpěvoval?

Paní obrátila se a ukázala s úsměvem na služebníka, jenž zlostně na Anču pohlížel.

„Tahle zde“, počal zajíkavě, „tahle žlutonohá, volatá, bezzubá, okatá, lehkomyslná opice mě šelmou, starou šelmou jmenovala a že šelmou až do smrti zůstati musím, povídala, urozených pánů mně nadávala, „můj milý holečku“ mi přezdívala, za hrdého člověka mne vyhlašovala a tak z úst svých mě hanlivými slovy plundrovala. A poněvadž já žádná šelma nejsem, nýbrž člověk k obrazu božímu stvořený a také šelmou jsem nikdá nebyl a nic šelmovského neučinil, vaše milost uznati ráčí, že jako člověk dobrý a poctivý takové peské její uštknutí na sobě nechati nemohu.“

„Ale příteli! proč dals se ve zlou vůli s dobrou Ančkou? vždyť za jedním stolem s ní sedáváš,“ ptal se mnich, a jako by odpovědi nechtěl vyčkati, za stůl se posadil.

„*Dobrou* Ančkou? Já jsem s ní vždycky se snášel, ale od té chvíle co si usmyslila, abych si jí do

srdce uvázal, jako svou milou salutiroval a v lásce cvičil, závist její se po mně stále pase a jediné není chvíle, aby mi žluči své nepodala. A takž tahle *dobrá* Ančka, když jsme k vaší milosti nyní šli procesím a já počal zpěvem oslavovat „anjelské plesání“, potrhla se na mne, že prý jako „starý“ kantor nemotorně vykřikuji, a když jsem ji za to drbnul slovem: že žena jest trpké koření, osopila se na mne nadávkami, aby dobré jméno mé vyprázdnila.“

„Ach! co to na mne zarmoucenou sčítá?“ zaplakala Anča, „nač jsem jak živa nepomyslila.“

„Svatý“ muž zrovna zabodl nůž do prsou indiána a s potěšením na talíři jej obracel, až ta fňukna s tou svou muzikou jej vyrušila. Pozvedl hlavu, stáhl obočí a — paní již ukázala ke dveřím: „Jděte, jděte! dnes nebudu dělat rychtáře.“

Ančka již za sebou dvéře zavírala, ale Ondřej ještě stál a když mu paní opět pokynula, aby odešel, pokýval hluboce hlavou a se slovy: „Pán Bůh račiž toho božího daru vašim milostem i dědicům žehnati a se vším potěšením dáti požívati,“ odešel.

Mnich pohlédl udiveně na svou hostitelku, kteráž, že Ondra na rozumu jest snížený, na smích promluvila.

„Nějak divnou hádankou naši tajnost rozlušťuje,“ odpověděl nedůvěřivě. „Zdá se mi býti chytřejší, než si myslíte.“

„Nebojte se! jestit nedostatečného rozumu. Bláznovskými výpověďmi svými sám sebou se potýká, mluvil by, nevím co. A tak se v tom nějak vždycky jako moucha v pavučině zmate a zaplete, až když na něj vzkřiknu, potom uleví.“

„Svatý“ muž více neodpovídal. I on někdy od své duchovní přísnosti ulevil, nebo „kdybych stále

přísným byl, nikdy bych žádného obveselení neužil," přemýšlel chytrý mnich, a protož aby tím prospěšněji duchovním věcem oddati se mohl, musel nějakou kratochvílí se občerstviti. I svatý Ignacius v příhodný čas si zahrál, svatá Alžběta, královna uherská, také si mírně zažertovala i zatancovala bez ujmy pobožnosti, ano i svatý Jan Evangelista, takový vznešený člověk, ničemnou věcí někdy čas mařil a s koroptvičkou v ruce se obveseloval: — proč by on, vždycky horlivý, mysl svou drobet nepovyrazil a tělu nějaké občerstvení nepovolil? A příhodnějšího času i místa pod sluncem nebylo, zvláště když paní Gertruda pořád předkládala, nalívala a jednu skleničku za druhou připíjela; někdy jako náhodou prst svůj ve víně omočila a aby pro zdraví své nejmilejší takové víno se vší chutí vypil, pobízela.

A „ze všech vyvolený" pochvaloval krocana, kapouny a když z lásky sklenici vína prstem oslazeného jedním douškem vypil, několikráte zdvořile si zamlasknul a usměvavou tváří pokyvuje počal do nebe vychvalovati mistrné šaty své hostitelky, milostné oči, líbezné hnutí krásného těla ...

A tak slovy, pohráváním, všelikými smíšky, oka mhouřením, jako když páv ohářku svou v pěkné kolo před samicí rozprostírá, chtivé tělo její svůdně dráždil. A „všemi cnostmi ozdobená" Gertruda ani očí nezamhouřila a uší sobě nezacpala, aby ho neviděla a neslyšela.

Takovými rozprávkami vedle pokrmů a nápojů srdce své sytili, spolu se prsténkovali, jednak ona jemu aneb on jí prsten na prst strkal, nebo z prstu, jak by veliký býti měl prsten, míru si brali. A když srdce nábožného muže k milování nakloněné ohněm milosti příliš bylo zahořelo a plamen lásky rozpálil již i ústa, rámě jeho, až

je líbáním a objímáním měkkého těla „své paní“ ochlazovati musel, ona to vše netoliko mile, ráda přijímala ale vřelými nesčíslnými polibky a tisknutím mu odplacovala a žár lásky jako rozdmychovala. A když miláček něco šeptavě promlouval, že bílé tělo její jest krásné nad krásu všech dcer lidských, zraněné srdce její blažeností lásky již omdlívati začalo, třásla se v rukou jeho jako chycená koroptvička . . .

Líbezné vůli „svatého“ muže již nic nepřekáželo, jen že — za dveřmi zahlaholil zpěv Ondřejův: „Hoja, boja, dítě moje, líbíť mi se srdce tvoje. Hejsa, vejsa za Moravou, pěknou holku namluvenou. Hejdum, hajdum, miluji ji . . .“ A hned na to zahlučelo hubování: „Vary! lehkomyslná opice! pryč opice! styď se! co ty se ptáš? jdi a nestůj tady přede dveřmi, pryč! sic tě zmlátím, že se musí čert zasmáti i jeho stará máti.“

Paní Gertruda všechna polekaná z náručí svého frejovníka se vypletla a s láním: „Já mu sakramentu dám!“ přes pokoj běžela a když dvéře vytrhla, proti vcházejícímu Ondrovi skočila a šňupajíc mu kolikráte mezi oči, křičela: „Co ty šelmo hromobitá sem jako biřic přicházíš?“ A tak s hrozným zlořečením, hromováním na něho se obořovala, až i pěst již na něj vzpřáhla a již, již udeřiti jej chtěla, ale „svatý“ muž, aby rozdivočenou svou holubičku ukonejšil, přiskočil a ruku své nejmilejší lehce zachytiv jako žertem se otázal: „Víšli pak, jaký má býti dobrý čeledín?“

A Ondřej jako v zpovědnici odpovídal: „Čeledín měj uši tenké, ruce věrné, nohy rychlé a mlčelivá ústa.“

„Uhodls pohádku. A proč medle křikem a zpěvem bouříš dům a laješ všem na potkání?“

„Vždyť stála u dveří, když jsem šel i vběhla

mi do síně naproti a vyskakujíc opět mi lála a utrhavým svým jazykem špičatě mne týrala. To aby člověk byl kamenem aneb špalkem, aby takové lehkomyslné osobě pod nohama ležeti měl a jí nic neříkal.“

„A co zde chceš, lotře? Měls již dávno jinde viseti! Proč nehledíš si práce své? kdo tě, ke všem rasům, sem posílá? proč zrovna tady své kejklsoky provozuješ?“

„Paní má milostivá! byste dlouho zdráva byla, prosím, že mně sprostáčku svému odpustíte, že jsem zvyklý na službu vaší milosti poslušně hleděti. Bohdá na pánu Bohu to ještě na modlitbách svých obdržím, že mé služby proti té ošemetné a falešné osobě vážiti sobě budete a jako vzácná, zkušená paní mne neopustíte.“

„Dosti, již dosti toho šaškování! rozumíme tomu, na blázny to. Co mnoho to příliš. Mám s tebou už čerta dosti. Psí dni již minuly. Co ti zase mozkem v tvé kotrbě hýbe?“

„Dobré noviny, pěkné zázraky a potěšitedlné zprávy.“

„Nech si to všechno a jdi na kata, aby ti dal šilink.“

„A kam pošlem naši šafářku?“

„Jakou šafářku? Vezmi ji s sebou, aby jí také vymrskal!“ vzkřikla Gertruda, kteráž z frejovné lásky slovy vyplésti se nemohla a tudíž nějak nerozmyslně a spurně odpovídala.

„To bude pěkná před čertem ochrana,“ zasmál se Ondřej.

„Co, ty lehkomyslná šelmo, se směješ?“ zahurtovala paní a sklenici, již právě zvedala, aby se napila, před nosem mu obracela.

„A kdoby se nesmál! Vždyť ji všechnu zlý

duch pomačkal, když muže jejího odnášel, a teď ji ještě na rasa odsuzovati ráčíte.“

„Kdyby tebe raději byl nyní odnesl.“

„Ale ona hrozně prosí, abyste ji přichrániti ráčila.“

„Proč?“

„Aby toho více nečinil.“

„Kdo? co?“

„Čert aby ji více nemačkal.“

Ostré oko mnichovo zarylo se do jeho tváře a paní Gertruda okázala na dvéře.

„Jdi!“

Ondřej pomalu se obraceje otázal se ještě „tichým duchem“: „A jakou dáme odpověď na tuto cedulku z dalekých krajin?“

„Kdo ji přinesl?“ a lístek z ruky mu vytrhla a na stůl hodila.

„Nějaké pachole ji v kuchyni zanechalo s ponížením oznámením.“

„Zase emigrantská žebrota!“

„Máme mu dát truňček piva, až pro odpověď se navrátí?“

„Konev, korčák, pánev? ne? já budu krmit a napájet kacířské tuláky! Dost ty se u korbele nasedíš.“

„Když ústa schnou, rád své smutné srdce truňkem obveselím.“

„Ty dnes hrubé šle na sebe béreš. Aby ale korbel rozum tvůj příliš nezatmíval, půjdeš na vinici a dohlídneš zdali „pod zeleno“ nebo „na tvrdo“ kopají, „zanášejí“ anebo co dělají, a po všecken ten čas tam u Jeleny zůstaneš, aby se jí nestýskalo. Pro tvé šaškování průsteru tam máš dosti.“

Ondřej, jenž někdy snažil se, aby nevděčnou zahrál úlohu domácího šaška, ač nad takovou no-

vinou neměl srdce zarmoucené, neodvážil se tenkráte ani „tichým duchem“ odpovědíti, obávaje se prudší ještě nevole své „milostivé“ paní, jejíž ruky dotknul se polibením jako „v rukavičkách.“

„Počkej“, pravila paní polibením ruky ukouejšena, neboť z žáru lásky již také trochu povychladla, „abys na vinici nezapomněl babky, odry, rozvody ukládati a Jeleně připamatovati, aby v pobožnosti se cvičila, tu máš na připamatovanou“ a sklenici vína mu podala.

A „mužík blázen“ ochutnávaje „červené“ kýval hlavou a pochvaloval si je slovy: „Takové dobrou mysl činí, zármutek zapuzuje, sny plodí bezpečné a“ — sklenici vyprázdniv — „pokolení lidskému život právě blahoslavený způsobuje.“

„A aby nad vinicí tesklivé srdce tvé pro dnešek ještě úplně se potěšilo, vypij ještě jednu,“ usmál se „svatý“ muž.

„Opilství jest sladký jed, oulisný ďábel, lahodný hřích,“ zažehnával Ondra první doušek z druhé sklenice na mnicha pohlížeje, a při druhém napití obrátiv se ku své „vrchnosti“ pomaloučku propovídal: „matka vší nešlechetnosti, všeho zlého pramen, kořen všeliké nepravosti, původ hříchův a skormoucení hlavy.“

Mnich zatřásl hlavou, usmál se a pravil: „Nyní když vtip máš ostřejší, pověz nám, co máš s tou šafářkou, abychom věděli, jakého „dátum“ *) se dotýkati bude.“

„Nu, to již ráčíte rozuměti, když před zlým duchem nemá pokoje, že „velkého dátum“ se dotýká.“

„Ale jen pospěšně,“ připomenula paní.

---

*) Tehdy často užíváno takového slova, jehož rozum jest: podstata věci, na čem věc záleží.

„Nu, když čert někoho odnáší, dlouho to netrvá a takž i s naším nebožtíkem Kubou v Březně to dlouho netrvalo. Dej mu pán Bůh věčnou slávu; povídají, že byl trochu spohanilý a snad i heretik. Pán Bůh odpusť všechny hříchy! nic sobě dnův svátečních a nedělních nevážil, děvky v neděli i v boží svátky před mší svatou na louky a do zelí na trávu posílal, máslo prý tlouci dal, do kostela několik již roků nechodil, rouhanlivě a s posměchem prý mluvíval, že mu na tom nezáleží: jeli kostel prázdný, jen když stodoly má plné a — sumou v osidlech pohanských docela se zamotal. Ale vzal pán Bůh na něj divnou metlu, aby skrotil tu přílišnou rozpustilost pohanskou a lidskou jeho vzpouru. — Bylo to v neděli před svatým Barnabášem, když za pozdního již večera se svou manželkou z Boleslavi domů se navracel. Sotvy že z města vyšli, něco nad nimi se vznášelo. Byli prý oba jako omámeni a celí přestrašeni, sotva že domů trefili. Když ulehli a Kuba všelijakými vymyšlenými posměchy ženu svou konejšil i sebe oklamával, že to černé mračno bylo — počalo něco ve světnici bouřiti, tlouci, až je velká hrůza obešla. Šafářka poznamenala se svatým křížem a když muže svého pohubovala, že jest to zajisté ztrestání boží pro jeho bezbožnost, pozvedla peřinu, nakoukla do světnice a na kolik mrákota mdlých její očí rozeznávati mohla, viděla na zemi něco černého ležeti. Chytila se peřiny, ale již ji to studenou rukou ohmatávalo, o peřiny se otíralo a postel s ní zdvihalo, až když počala vzývati blahoslavené jmeno vítězné bohorodičky bělohorské, od postele její to dále šlo, kočku u kamen to třepalo, dávilo a potom oknem zařinčelo. Šafářka ulekla se náramně, zpomínajíc ale svatými slovy bělohorské rodičky přidušeným hlasem se tázala: jestli zlé či

dobré, aby oznámilo a pokoj dalo. Ale neodpovídalo. I zdvihne za chvilku hlavu a zrovna k oknu pohlídne a vidí — rány boží! — jak čert s její mužem točí v povětří. Bůh na něj to zřetelně dopustil, že nebyl dobrý křesťan ale lotr heretik. — A šafářka přišedši ráno ke mši a ke zpovědi svaté vyprávěla lidem o tom divu i napomínala je, aby dokud živi při jiné víře nebyli než při samospasitelné katolické a kacířům se svésti nedávali.“

„A kde jest můj šafář?“

„Jak s ním pán Bůh naložiti ráčil, zdali dosud v moci zlého ducha zůstává, to jest v rukou božích.“

„A co tomu lidé říkají?“ otázal se mnich.

„Šafářka pláče, že muže ztratila, čeládka očekává, co tomu vrchnost řekne a poddaní se smějí, že co by tomu milostivá paní říkala, že sobě brzy jiného šafáře dobře zjedná, kdyby prý jim tak bylo o snopy jako vrchnosti o šafáře, že by jim z nouze a psoty bylo pomoženo; pak prý by se ani čerta nebáli.“

„Ó! já je čistě ulaji, já jim pomůžu, že jim dobře nebude, já jim takových posmíšků trpěti a kacířstva přehlížeti nebudu; uvidíme brzy, jsouli křesťané nebo pohané.“

„Oni pána Boha milují, milostivá paní!“ zvolal Ondřej, jehož rozmarný hlas náhle v úzkostlivý byl se proměnil, „vždycky dobře, poctivě se chovali, žádnému svévolně neškodili, křivdy nečinili, pokoje, svornosti následovali a žádné pověsti zlé o nich nikdá nebylo.“

„A co ty nějakým starším jich se činíš a na své hlavě hříchy jich zavazuješ?“ odsekla paní Gertruda.

„A vždyť vaše milost ví, že jsem se tam na blízku narodil a na chalupě byl poddaným, a pak

také věděti ráčíte, že je ta uherská, skytská zběř hrozně soužila, že mnozí mají zcela pustou dědinku, jiní zhola nikdež nic ani toho obydlíčka, kde by hlavy své svinouti mohli. A poněvadž po loňské veliké neúrodě, někteří neřkuli snopu žita ale ani zrna ovsa a hrstky slámy nemají, ale všecko buď vyprositi nebo za hotový peníz sobě musí koupiti, s manželkami a dítkami svými z ovesných plev, hlavčin a sekaniny sobě na chleb mouky strojí, a takž pokrmem hovadům náležitým hrozný hlad zahánějí."

„A *proto* snad mám plakati a ošemetnost jejich nechati? Proto mají nad církevním nařízením a přikázáním božím se zapomínati? proto nemají sobě neděle Páně a dnův svátečních vážiti a na trávu čeládku posílati? Nevím, kterak pan děkan Boleslavský s tou věcí učiniti chce, ale mně se zdá, kdybych tomu jako vrchnost nic neříkala, že by dlouho nebyli křesťané ale spíše pohané. Viděti, že ještě velice hrubě kacířstvím zapáchají. A poněvadž já spasení duší poddaných svých žádostiva jsem a aby svatá církev od takových světských lidí v pohanění, posměch vydávána nebyla, ale vážněji ctěna a tomu všemu jich šibalství konec učiněn byl, protož přísné pod pokutou těžkou dám jim nařízení, aby do kostelů na kázání, k službám božím chodili a k tomu přidržáni byli, třebas opětně tou zběří uherskou. A jestli pán Bůh darem ducha svatého srdce jich neosvítí a oni k úplnému poznání (ale ne polovičnému jako nyní) víry svaté katolické přivedeni nebudou, spravedlivé bude, aby pro takovou neposlušnost ti vojáci je všechny třebas postínali a ohněm spálili, neboť žádného nejsou hodni ušetření. I nemohu se dosti vynadiviti té všetečnosti, že osmělueš se přimlouvati za ty, kteří skutečného za-

sluhují trestání. Snad nechceš také býti takovým bezbohem.“

„Paní má milostivá!“ odvětil Ondřej žalostivým hlasem, „srdce mé jest proto tesklivé, že nad slovy mými z neopatrnosti pronešenými proti těm ubohým lidem těžce jste se pohnouti ráčila, a protož prosím pro Boha, aby vaše milost laskavou tváří a okem k smilování nachýleným na své poddané, až na hlavu snížené, popatřiti a co slovem, poklesnutím mým jsem provinil, to k nerozumu a sprostnosti mé přičísti jste ráčila. Jen ty ubohé lidi, kteříž pro bídu a nouzi téměř ani hlavy pozdvihnouti nemohou, šanujte. Slzy nešťastných, a byť i hříšníkův, jsou tak vzácté a příjemné anjelům božím jako víno nejlepší, a nám křesťanům také nesluší, abychom člověka hned zamítali a v nenávist brali, když oči jeho slzou se zalívají. Ke komuž pak jinému ti lidé ubozí své outočiště míti mohou po pánu Bohu všemohoucím než k vaší milosti? Neboť když toho všeho, co za mladých let z práce rukou, v potu tváře své vypracovali, nashromáždili a k starožitnému věku si dochovávali, skrze tu loupeživou zběř vojenskou jsou zbaveni, o to připraveni a loni sotva zrno do země vsité sklidili, kam jinam mají jako poddaní se utéci?“

„Mlč, již mlč! ty ani snad sám nevíš kdo jsi, že mluvíš jako zmámený,“ okřikla milostivá vrchnost svého služebníčka. „Kdo tě k tomu ustanovil? kdo ti dal k tomu moc? Nedomnívej se, abych bláznem býti měla,“ ofoukla se její milost, „a vaši ošemetnost, ačkoliv to dosti opatrně děláte, nepoznávala. Dosti divně se mnou kejklujete, ti „ubozí poddaní“ strkají neupřímnost, faleš, podvod na jiné a jiné lidi, a tudíž hříchu, lží zoumyslna se dopouštějí a to všechno pro samé zlé chování.

A kdyby Rýn hořel!“ dupla si, „ti zatvrzelí, urputilí kacíři a poloviční křesťané ku poznání *pravé* víry přijíti musí, aby sobě pokoj zde časně a potom věčně zjednali.“

„Inu arcit, lidé soudí toliko zjevné věci proto, že ukrytých vyzpytovati a vystihnouti nemohou. Každý jest nejpovědomější své vlastní osoby, cokoliv učiní zlého neb dobrého, to vše klade se do svědomí jeho. Kdo ujde soudu lidského, neujde soudu božího a svého vlastního.“

A „svatý“ muž kývaje hlavou a pohlížeje bádavým okem na Ondřeje, jakoby vyskoumati chtěl, na kterou vážku slova klade, promluvil: „Hyne, hyne vroucnost křesťanská a velmi rozmáhá se pohanská svoboda. Přes všechna císařská nařízení kostely téměř prázdné bývají, ti zatvrzení pobloudilci duchovních lidí málo a nic dokonce sobě váží, a takž ten světský lid bez slova božího planí, v službách božích vetší, v hrozné roztržky na různo jde, z jednoho zlého do druhého tápá a duše své v zatracení zavozuje. I nepostačí pánu Bohu ta metla loňské částečné neúrody, musí jinou vzíti ostřejší, moru, hladu, aby skrotil ty sektáře, od církve katolické odřezance, kterýmž nic líbiti se nechce ani klíče církve svaté, ani očistec, jen ty jejich jedovaté bludy. Jsouť jako nerozumná hovada, hned od přirození zplozená k zahynutí. Srdce mají obvyklé loupeži, jsou synové zlořečenství, studnice bez vody, mhly větrem zbouřené, jimžto mrákota tmy chová se na věčnost. Trpíli kdo z nich, netrpí pro Krista ale jako vražedlník, zloděj a zločinec.“

„Ach! že se země neotevře a nepohltí je!“ zvolala s okem ke stropu obráceným „nábožná“ Gertruda.

„Protož bohulibá jest cesta, dcero Sionská!

kterouž zamýšlíš poblouzené ovčičky k stádu Páně a do jediného ovčince církve katolické přivésti.“

„A vy, duchovní otče!“ promluvila se sepjatýma rukama, „aby ty zbloudilé, předrahou krví nevinného beránka, pána a spasitele našeho Ježíše Krista vykoupené ovce opět očistěny, ozdobeny a na pravou cestu spasení přivedeny býti mohly, přátelsky za to prosím, že svatou missií k tomu nápomocen býti ráčíte. Pán Bůh vám toho bude odplatitelem a já vždycky odměňovati se nepominu.“

„Jestliže v tom vůle boží, aby církev svatá rozmnožena a ztracené ovce pánu Bohu získány byly, na cestu rád se vypravím.“

„Jižť nebude dobře,“ propověděl Ondřej polohlasitě s povzdechem.

Milostivá paní nerozumějíc a nevědouc zdali služebník vůli její pochvaluje čili opět slovem se jí protiví, jako žertem ale dosti zhurta promluvila: „Co zase povídáš? Mlč, jdi, habruj se! Boj se Boha a čerta, pamatuj se, aby také někdy tebe v tvých rozpustilostech zlý duch neodnesl anebo aby tvou ošemetnost něco tělesného nepotkalo.“

A služebníček šel, ale předce ještě se zastavil. „Mám to pachole bez odpovědi pryč poslati?“

„Jaké pachole?“

A Ondra ukázal na psaní na stole ležící.

„A tak? I co mi potom! Řekni mu: jen ať se od nás za tím žebravým kacířem co nejspěšněji odstěhuje.“

Služebníček kývnul hlavou a když za sebou zavřel, zastavil, ušklíbnul se a zabručel si starou průpovídku: „Pána sobě za přítele neklaď, psa proti srsti nehlaď, s k..... se nevaď, — pán tě zbije, pes tě zhrýže a k.... tě zhaní, co vezmeš na ní.“

„Vidíte, jak ten jedovatý had se plazí, jenž

oulisným slovem ucho věřících nadýmal," ukazoval černý mnich za odcházejícím. „Had kam toliko hlavu strčí také celý proleze. Bazilišek jediným oka mhouřením a vzhlédnutím jed vypouští a srdce nakazuje. Ó, milá Gertrudo! takoví tělo i duši unavují, křesťanskou lásku zastuzují, pobožnostem překážejí a ničemnou kratochvílí svou nebezpečni bývají, a — protož musí vypuzen býti, aby . . ."

Ale Gertruda neposlouchala. Převracela list na stole pohozený, trhala z něho pergamenový proužek, jímž pevně svázán byl, a když jej dosti zmodrchala, pásku odtrhla, otevřela a rychle přehlídla, obrátila se k „svatému" muži, jakoby odpovědi u něho hledala.

A mnich domnívaje se, že „paní" slovům jeho snad nerozuměla a proto k němu se obrací, ukázal opět za odešlým Ondřejem a pravil: „Když za ty heretiky tak se přimlouvá, zdaliž pak sám není ňákým husitou nebo jen vlažným katolíkem?"

„I byl od pátera kapucína po třikráte examinován, připověděl všechno věřiti, zpovídal se, přijímal," odpovídala netrpělivě, „ale zde," ukazujíc psaní, „jest něco jiného. Vizte a raďte!"

„Svatý" muž uchopiv psaní a obraceje je ku světlu tázal se: od koho?

„Jen čtěte!"

„Z srdce upřímného manželského od pána Boha všemohoucího, Gertrudo, manželko má milá . . ."

„S tím vinšem mne ušetřte a začněte hned co chce," vytrhla ho „paní". A mnich radostně na ni pohleděv a potom na papír poklepnuv odříkával posměšným hlasem dále: „Tobě musím požalovati svůj bídný los života, z něhož mně mimo svrchovaného pána Boha a Tebe, manželko má drahá! žádný jiný pomoci nemůže. Oznamuji žalostivě, jakých v tom roce těžkostí, zármutku

a teskností já v pravdě zarmoucený a v tomto světě nad jiné miserabilis persona jsem pocítil, až i častokráte slzí svých hojně vylil, ba div že i hrdla nepozbyl. Již v této mé pohostinnosti a exiliu v pravdě až k rukověti dohořívá, nebo co jsem tak sebou obilíčka z Čech vzal, to se již dotrávilo a peníze doutracují, již v nedostatku a miserii veliké postaven jsem, tak že nač živ býti za některý den míti nebudu, snad co tak ještě svých klínotků zde a šatů chodících mám, v rozdílných místech prozastaviti musím. A poněvadž poslední kus chleba kupovati musím a malého peníze pro své vyživení odkad zde vzíti nevím, tak již musím nebohý suché kůrky hrýzti. Nemám zde ani v celém království Českém nyní žádného přítelíčka kromě pána Boha a potom Tebe, manželku mou milou; věk můj již také přes poledne k večeru se chýlí a k šedinám přichází, a předce mne (přes všechna k Tobě vypravená poselství) ani kusem chleba nefedruješ, ač při odchodu mém velice jsi se zakazovala, připovídala až i pod zatracením své duše se zavazovala a mě těšila, že mne nechceš opustiti, a nyní? kdybys snad viděla, že umírám, nade mnou malou outrpnost neseš, skoro žádného nemáš smilování a čím mi spravedlivě jsi povinna, nic neodvozuješ a mne, manžela svého, takovou chudobou mořit dopouštíš. Což k tomu smutný a zarmoucený říci mám, že jsem se toho dočekal, že jsem tak od Tebe opuštěn? Pán Bůh to na mne přepustil, jemu samému jako spravedlivému soudci křivdy své poroučím a na srdci svém je snáším. Ale poněvadž nade mnou tak dokonce se zapomínáš a žádného milosrdenství míti nechceš, a moji nedostatkové nedají mně mlčeti — sám do Čech přijedu s takovým upomínáním, že se dveří nespustím a tlouci, volati

nepřestanu dotud, dokud v spravedlnosti své kontentirován nebudu. . . . Proč na hrozné sliby své, proč na upřímnost a lásku manželskou jsi zapomenula? proč jsi mnou opovrhla? Já‘t nejednou nežli mnohokráte jako věrný manžel skrze poctivé a šlechetné osoby i upřímným psaním toho jsem při Tobě vyhledával, abys sobě usmyslila a ke mně jako manželka se odebrala, ale Ty ani nenavštívilas mne z lásky v pohostinnosti mé. Co pán Bůh spojil, toho člověk nerozlučuj. Pamatujž na duši, co jsi slibovala před Bohem i před lidmi! na toliž jsi vlastní krví svou se zapisovala? . . . Již Tvou dokonalou vůli zvěděti chci, nebo mně není možná, věř, toho déle snášeti. Zatím žehnej Tě pán Bůh, jehož milost a ochrana račiž býti s námi se všemi. Dán ve Frajberce na den sv. Nikodema mučedlníka léta Páně 1629.“

„Dost, již dost!“ vzkřikla, „nevyřkněte jeho jmeno. Raději bych se pod zemí viděla, nežli tuto zlou novinu uslyšela. Dosti jsem toho odplakala a odželela, že tak ode mne odběhl a mne na holičkách jako zanechal a nyní“ — při tom dala se do ženského pláče, — „ještě heraltovati a mně jako v oči vytýkati a psaním svým mě obouzeti se neostýchá. Ale tu máte ten jeho vždycky obyčej, aby mne plundroval. Doufám a poníženě uctivě za to prosím, že mne chudou katolickou ženu otcovsky zastati a ochrániti ráčíte.“

„Již jest to dávno zkušeno, že milostivý, dobrotivý a spravedlivý pán Bůh vroucí modlitby vždycky uslyšel a v sebe doufající neopustil,“ potěšoval ji mnich, „a takž i nyní na slzy opuštěné ženy se rozpomene a zachrání tě před tím, jenž na tobě vyklamati a vystrašiti chce duši i statek tvůj.“

„Nikdy jsem se toho nenadála, že od něho tak

špatnou odměnu sobě vysloužím. Po kolik let mne svým kacířstvím sužoval a nyní zase vnově tak přenáramně proti mně válčí, že bych slzy krvavé nad tím vylévati musela, kdybych pána Boha za dar ducha svatého a srdce svého osvícení vroucně nebyla vzývala.“

„Nevydávej se v žádné spolky s nepřítelem, neposlouchej rady jeho, zavři uši, zatvrď srdce své, buď přísnou, neustupnou. Laskavá slova ušima až k srdci pronikají. Pomni, žes celé srdce své pánu Bohu obětovala, všechnu lásku jemu jedinému posvětila! Svatokrádeže bys se dopustila, kdybys z té slibem Bohu obětované a posvěcené lásky něco zase ujímala. Stůj pevně, žádej pomoci boží. On tě neopustí, Jeho láska tvou přichrání, abys tak Jemu samému živa byla.“

„Ach! kterak jsem v té s ním živnosti za těch několik let se napracovala, tak jako nějaký pacholek služebný s mozoly krvavými; dosti nesnadné a někdy i za nemožné mi to přicházelo a předce jsem všechno s pláčem mnohým a slz vylévaním vykonávati musela. V divné jsme svornosti jako manželé spolu živi byli od té ohavné rebelie. Do kostela nechodil a mně jíti nedal, tím více ale po hospodách dnem i nocí se válel, po vypovědných nekněžích se sháněl, peníze na ně sbíral a skládal, v domě, v pokojích svých je přechovával, aby jemu i jeho adherentům z postily kalvínské čtli, kázali, prostý chléb a víno pod obojí způsobou podávali. A když jsem se na to němě dívati nechtěla a jemu připomínala, že své hospodářství jak v roli tak v příbytku zanedbává, opouští a promrhává: opovážlivým svým jazykem mně nevážně odpovídal, mnoho ubližoval a tak za dobrodiní mé zle mi se odměňoval a protivenství činil. A k tomu na živnůstku naši veliké závady uvedl,

z nichž se dosaváde vyplésti nemohu a snad do smrti dluhy platiti musím. A tak mne nebohou zavedl. Všechno jsem to snášela a svou křivdu pánu Bohu poroučela, až nepodařilý manžel můj z návodu snad zlých lidí a kacířstvím svým příliš zaslepen toho všeho dotvrdil a od statečku i od manželky své do cizí země odběhl. S hořem velikým a s bolestí srdce jsem se od něho odloučila a všechna jako ztracená, utrápená manželka lítostí se mořila a nemalou škodu na všem jsem pokusila. A takový nevypravitedlný mrhač statku a rušitel manželstva nemá na tom ještě dosti, ale opovažuje se mne dále dotýkati a jako řkouc duši mou pohltiti usiluje, abych po světě mezi kacíři s ním se toulala. Však milosrdný, všemohoucí Bůh, pravdy svaté milovník, na přímluvu blahoslavené panny Marie z bludu kacířského mne vyvésti a pravou cestu ukázati ráčil. Tudíž mně lživý, utrhačný jazyk jeho ublížiti moci nebude a já, zarmoucená žena, jako ovčička pod stráž pastýřskou svaté církve navrácená říkaje z úst hltavého vlka budu vysvobozena, abych ostatní čas života svého v pobožnosti stráviti mohla.“

„Srdce jest počátkem činů a skutkové tvoji k nebi již volají. Ó dcero Sionská!“ zvolal radostně, „polož mne jako znamení na srdce tvé, polož mne jako znamení na ramenu tvém! . . . Že jsi s myslí, srdcem k nebi pozdviženým bláznovské té lásky se odřekla, že jsi okovy, jimiž jsi s ním byla spoutána, hrdinsky roztrhla a ostrým nožem přílepky tvé k němu náchylnosti odťala, již prozpěvuj se svatým Davidem: „Zrušils, Pane, okovy mé, Tobě obětovati budu oběť chvály a jméno Tvé vzývati budu.“

„Jako ovčička před pastýřem svým na kolena padám a slzavě prosím, že mne od toho ukrut-

ného kacířského tyrana osvobodíte, abych s ním v manželství zůstávati a s ním odejíti nemusela.“

„A což kdyby domů se navrátil,“ a oběma rukama klečící Gertrudu pozvednul, „což kdyby na potkání řekl: ‚Neznáš mne? já jsem tvůj‘; — co odpovíš?“

„Já nejsem tvá!“ odvětila radostně. „Jediného nejmenšího slova do mé smrti s ním mluviti, jeho viděti sobě nežádám, na všechna jeho psaní, vzkazování odpovědi ani pozdravení nikdy nedám, raději smrt podstoupím a v tmavém žaláři umříti chci.“

„A aby spasení duše tvé nikdy více v nebezpečenství uvedeno býti nemohlo a z rodu urozené krve tvé šeredná ta poškvrna a hanba kacířství smazána býti mohla, zlatým poprosíš listem otce svatého za zrušení toho falešného manželství. A pak celou budeš nebeského ženicha nevěstou.“ Při tom za ruku ji vzal, k sobě přitáhl a Gertruda jako bez pobudky k němu se posadila . . .

V kuchyni při vyprázdněném korbelíku dlouho a dlouho čekal služebníček, aby pana Kravařského z Bavorova s lucernou domů doprovodil, neboť tehdy žádný bez světla na ulici nočního času vyjíti nesměl, ale nedočkal se, světlo dohořelo a Ondřej usnul.

* * *

„Ale tu v rohu byl dub mezní a již ho není,“ pravil Ondřej.

„Ten podhnil a upadl, a lidé ho rozebrali,“ odpověděl starý vinař.

„Musí nový býti vsazen a dubové nesmí více pohnívati. Jsou nová práva. Jsem vyslán s přísnou instrukcí od její milosti, aby starobylý řád a nové právo zde na vinici zachováváno bylo.“

„Starobylý řád a nové právo? Jsou ňáká nová práva, nový řád viničný?“

„Což nevíš, že již přes dvě léta máme nová práva? „Milostivý“ král, „milostivá“ práva, Nový svět, noví lidé!“ A pozvednuv hlavu vážným provídal hlasem: „Jaký řád já zde za právo pro tebe i budoucí dědice tvé uznám a nařídím, to ti hned vyspecificíruji. Předně a nejprvé na tom jsme se snesli, aby, poněvadž letošní vína ještě sebrána nejsou, předloňské nám dal koštovati; víno však musí býti dobré, jak zrostlo, a ne zbryndané a zplundrované, aby snad nějaká příčina k nezdraví našemu dána nebyla. Za druhé, tomu konečně chceme, aby nám míru spravedlivou dával a ne žejdlíkův nedolíval anebo jiné fortele nespravedlivě při podávání nám vína užíval, neboť bys za takové oklamání nyní i na časy budoucí vinice této prázden býti musel. Za třetí a konečně, dopouštíme také, aby chasa nějakou hudbou, tancem, světskou písničkou a rozprávkou obveseliti nás mohla. Na tom, Bartoni, jistou vůli naši naplníš. — A nyní brachu! když přísný mandát jsme vykonali, upřímně si spolu jako „staří“ promluvíme. Vidíš, že mne ten ouřad zapotil a plíce vysušil.“ A pot z čela šátkem si utíraje, promlouval: „Tento „fačalík“ tváře osuší, ale hrdlo nezavlaží, a protož jdi, vykoštuj ňákou bečku a přines džbánek vína, kteréž by k výbornému truňku se hodilo.“

„Nu, chvála pánu Bohu! že ste s tím „novým“ právem u konce,“ zasmál se Bartoň. „Já o tom novém právu nerad slyším, všechna naše stará poctivost před ním do nebe utekla a ačkoliv jest „milostivé“, předce nám pokoje dáti nechce.“

„A což pak jsme ti, Bárto, nedali dost milostivou instrukcí?“

„Dejž to nebeský pán Bůh! pane Ondřeji,

aby vašimi ústy mluvila naše milostivá vrchnost, pak bychom volněji dýchati mohli.“

„Inu, milý brachu! nyní svět se točí jako kolo, měj přítele věda koho. Chceš-li vrchnost dobrou míti, musíš si pro ni do nebe jíti, v Čechách nelze ji najíti.“

„Pravda, pravda! Nu, pobudeme, nebudeme.“

„I budeme, budeme! navždy zde *v našem* pobudeme. Však oni nás odsud, ač by rádi chtěli, neodhryznou a třebas jim již zlaté rohy vzrostly. Fortuna má někdy divné mouchy, když někoho na nejvyšší stupeň postaví, také jej hanebně podvrátí a do nejnižší potupy přivede. Víš, že i naši hrdla svá pod meč skládati museli. Ale“ — a jakoby mezníky hledal, ohlížel se — „o tom si ještě porozprávíme. A nyní jdi, podívej se do sklepu a přines nějaký „dar boží“. Vyber dobré a příhodné, ne abys mne donucoval k „tvrdému a příkrému,“ kteréž přes půl léta na čepě máš, s ním se jako s octem cejkáš a jež přespolní ani domácí „pro zlost“ píti nemohou.“

„Takového ani krapky nemám,“ odvětil vinař s úsměvem a rychlým krokem odcházel.

„Bárto! Bárto! počkej, nepospíchej! rameno Kristovo! jakým já jsem nedbalcem! Dlouhou, zbytečnou mluvím řeč a ani jediným slovíčkem nepozeptám se na zlatý štěp, na milostivou naši dívčičku, kteráž krásou na té světské pláni září jako světice. Bárto! zapomenutý Bartoni! kde máš hlavu, žes mi hned a přede vším neoznámil, zdali si v tom vyhnanství u tebe nestýská? másli pak ji ve dne v noci na paměti?“

„I upokojte se, pane Ondřeji!“ odpovídal vinař. „Vždyť já milostivou slečnu jako své oko opatruji, jest povždy zdráva jako rybička a červená jako růže, a při tom v čistotě a svatě živa jest,

nemalé pochvaly zasluhuje. Šlechetná, pobožná, dobrá panna. Podle nejvyšší možnosti se vším jsem se zachystal, abych nějakou kratochvíli jí způsobil. Stokráte jsem již na to se rozpomínal, jak bych jí pro radost pobožného mimochodníčka *) zjednati mohl, ale když žebrákova mošna na to nestačí a můj plesnivý valášek k chůzi jest trochu lenivý. Však aby milostivá slečna v této zapomenutosti vždy svou radost v čem míti a někdy si výsknouti mohla, zapomenul jsem na přísné rozkazy, že zde mimo našeho ovčáckého a selského psa s ufatou přední nohou žádných honících psů chovati se nemá, a koupil jsem jistě „z pravé ruky“ milostivé panně mladou plavou chrtičku dobré „šlechty“ s dobrým „počátkem“, říkají jí „Spěšná“. Ač není ještě vyštvaná, zná „zejce“ dobře. Slečna již několikráte s toulcem na pleci po záhonkách za ní si poběhala a já jsem v tom za tovaryše jí se propůjčoval. Ale nyní, když zajíc již rychlejší jest, ač chyrtička „dobře se ukázala“, milostivá slečna štváti nechce, obává se, aby se jí „Spěšná“ v tom kamení zde nepotloukla. A tak duchovním svým pobožnostem dokonale se oddala, sotva že za jasného počasí na procházku si vyjde. Někdy nad těmi na pergaméně malovanými svatými modlitbami a zlatými písmenkami hlavu skloní a něco jako slza jí z oka k srdci padne. Snad se na máteř svou rozpomíná, snad si trochu postýskuje.“

„Pojď rychle, pojď! abych s ní již mluviti mohl,“ pobádal ku spěchu Ondřej.

A když k letohrádku s věžíčkou na vršku vystaveném se přiblížili, strčil Ondřej Bártu do dveří se slovy: „Jdi a opověz nejmenšího služebníčka.“

*) Kůň, kterýž se lehce nese a nepoklesá.

A sotva že po stavení s železnými mřížemi, okenicemi a pevně kovanými dveřmi se poohledl, vracel se již starší vinař a za ním v patách přiběhla Jelena.

„Pojď, již pojď! můj dobrý příteli," zavolala slečna.

A Ondřej ruku jí líbaje, několik slov na omluvu svou promlouval.

„I vždy jsi vítaný," odpovídala usměvavě. „Ráda bych s tebou některé slovo promluvila. Děkuji ti, Bartoni, žes mi přivedl tak milého hosta."

A již vešli do domu.

Bárta zavřel těžké dvéře a s veselou tváří k pracujícím vinařům se navracel. Za chvílku se zastavil, pozvedl hlavu a pohlížel upřeně na cestu ku Praze vedoucí, kterouž chvátali tři lidé v selském oděvu. Vzpomněl si, že krávy, ovce i jiný dobytek bez stráže byl vyhnán hochem na pastvu, a poněvadž nedávno celé stádo dobytkův v nedaleké vsi viditedlně od lupičův zajato a odvedeno bylo, litoval, že nemá s sebou „šroubovanou" ručnici anebo halapartnu; chtěl již na vinaře křičeti, ale byl od nich ještě daleko.

Bartoš nebyl bázlivý, ale toho času k víře nepodobné loupeže se dály ve dne i v noci po celém Českém království. Nejsilnější mříže, železné okenice vylamovány, zdi podkopávány, čehož v Praze na sta bylo příkladů.*)

Když hodný kousek cesty byl uběhl a od

*) „I byl takový strach," praví současný letopisec, „že mnohý člověk jda do vsi nebo jsa na poli jak koho uhlídal, hnedky utíkal, ješto mnohdykráte byl člověk pokojný, dobrý aneb kněz aneb ženy po své potřebě jdoucí neb jedoucí, avšak bylo všeobecné jednoho před druhým utíkání a se ukrývání."

svých vinařů byl ještě vzdálen „na zavolání“ počal na ně křičeti. Dělníci slyšíce svého staršího volati a vidouce ho ukazovati na protější stranu, kdež sedláci pospíchali, ustali od práce a motykami, lopatami a tyčemi viničnými ozbrojeni šli „pánu“ svému naproti. Několik slov se svým starším promluvili a všichni proti sedlákům namířili, kteříž vidouce hrozivé jich posuňky, potřásli hlavami a obrátivše se pospíchali nazpátek.

Nastal shon. Sedláci každý jinam utíkal, jedva nohy nevzali na ramena; deset vinařů domnělé lupiče „pánu“ svému nadhánělo. Konečně jednoho ve vlčatém kabátě, jenž těm zlým lidem vyváznouti nemohl a na mez poklesl, uhnali. Obrátil se proti nim a okřikem se na ně osopil: co chtějí? že nic nemá, že jest chudák. Vinaři již nad ním tyčemi, lopatami i motykami se potřásali; Bartoň však vida, že „lupič“ jest všecken zplundrovaný a žádné nemá zbraně, pokynul dělníkům, aby se utišili, a po krátké se zbíděným člověkem rozmluvě odváděl jej sám nahoru na vinici. Ženy vinařův, kteréž s dětmi svými u ohňů a hrnců byly seděly, shlukly se v hromadu k živémurokování, hrozíce za hrozného vřeskotu poplašených dětí měchačkami „tyranskému“ nepříteli. Až když „starší“ několika slovy jim všechno vypověděl a je ukonejšil, k hrncům svým se navrátily.

*

V pokoji „kontrfekty“ některých „božích svatých“ a blahoslavených mučedlníků a mučedlnic ozdobeném seděla Jelena v černých aksamitových šatech před nevelikým stolem, na němž ležela otevřená kniha, na jejíž sežloutlých pergamenových listech v moři malých černých písmenek leskly a

svítily se zlatem, živými barvami malované velké písmeny. Vedle jiných malých knížek a popsaných lístečků položena byla košile s hedbávným černým vyšíváním. Pod stolem ležela chrtička „Spěšná“. Několik kroků od stolu seděl Ondřej maje obě ruce dlaněma na kolenou položené a oči k Jeleně obrácené jakoby rozkazu očekával.

„Vinšovala jsem sobě již dávno s tebou mluviti, aspoň na hodinku, nebo jest to hrozně pilná věc, ale když mi toho štěstí nepřálo. S lítostí tomu vyrozumívám, že poručnice jako krevní přítelkyně nade mnou sirotkem tak se zapomíná, že mi nikdy ani nic nevzkáže, ani se na mne nepozeptá, mne nenavštiví, na prosby mé do Prahy mě k sobě nepozve a tudíž mne zde jako ve vězení drží.“

„Já jsem také sem vyslán z trestu,“ promluvil Ondřej.

„Z trestu? Proč, proč že jsi sem vyslán?“

„Abych pozor dával na kopání a aby se vám, milostivá panno, prý nestýskalo.“

„Abys dával pozor na kopání a aby se mi nestýskalo?“ usmála se trpce. „Víš, že jsem byla vždycky tobě, jako věrnému někdy pana otce mého služebníku, vším přátelstvím nakloněna, i nyní jsi mi vítaným, milým hostem, ale že tebe z trestu má paní poručnice sem poslala, dosti mně to za bolestné přichází. Vidím, že mne jako chudou děvčičku již zcela opouští a na připomínání nejmilejší mé paní mateře a na své vlastní zámluvy málo dbá.“

„Ona o vás neví, vás nezná, proto že věděti a znáti nechce, milostivá slečno!“

„Tak! ? A proto se mnou tedy jako s podruhyní v Praze nakládala, mně tu nejmenší světničku vykázala, všechno všudy přede mnou jako před zlo-

dějem i mé vlastní šaty zamykala, klíče všechny pobrala, že takměř do čeho převléci jsem se nemohla, mně na vzdory, co nejhoršího mohla, činila, skoro mi oči vytýkala a dosud mne jako nějakého otroka moří.“

„Ona měla vždycky o sobě zlé jméno a tvrdší srdce nežli Farao Egyptský, když Mojžiš činil divy a zázraky. Ona na nic nedbá, žádného poslechnouti nechce, jen svého „svatého“ muže.“

„Tedy srdce své mu opět otevřela a lásku ukázala?“ tázala se radostně.

„K veliké hanbě se jí to od lidí poctivých přičítalo, že k muži svému jak náleží se nechovala, sobě i jemu posměch, hanbu činila, v své tvrdošijnosti stále trvala, však nyní když pomalu již čas přicházel, aby k němu se navrátila, obměkčila konečně své srdce a učinila poslední pořízení čili kšaft manželské lásky: poněvadž prý jako věrná a upřímná manželka s kacířem živa býti nemůže. Aby však duše její k zatracení předce někdy pro jeho kacířství přivedena nebyla a sobě snad zoufati nemusela, „svatý“ otec mocí klíčův Kristových „podle zákona božího“ manželství mezi nima rozloučí.“

„Odkud to všechno víš?“

„Před některým dnem přineseno psaní z Frajberku, a poněvadž pan manžel opovážil se jí napsati, že jest již ve veliké bídě skoro jako v „miserii charvatské,“ zasmála se, že může některý rok na odpověď čekati a tak sobě se „svatým“ mužem pro to psaní vedla, jako by Bůh Bohem nebyl. Hrozným hněvem se zapálila a co jí slina k hubě přinesla „výskočným“ svým jazykem nekřesťansky mluvila, jemu přezdívala a divných chytrostí, nepravd a příčin, kudy a jak by s ním rozloučena býti mohla, vymýšlela.“

„Tak? a o jakém to mluvíš „svatém“ muži?“

„Inu o „svatém“ muži; vždyť pán Bůh snad brzy na ně vzpomene a rodinu jim dáti ráčí.“

„Ondřeji!“ zvolala Jelena káravým hlasem.

„Nejsem takový bezbožný člověk, abych snad nějaké řeči roznášeti, ji omlouvati a před Bohem i přede vším světem křivdu jí činiti měl, že s ním „pod fochem“ duchovního jednání nenáležitě se chová, hoduje, zbytečné truňky činí, že již velice daleko s ním přišla a tuze se zavázala, nemusí se tomu věřiti, ale když u lidí v nemalou podezřelost vešla, že jest se s ním „ztratila.“

„Ondřeji!“ zvolala rozhorleně.

„I já bych viděl raději císaře tureckého smrt nežli slyšel takové lidu rozprávky; neboť kdyby naše milostivá paní — poručnice — vyzvěděla, že já něco vím anebo, čehož Bože nedopouštěj! že něco takového rozprávím, mohlo by z toho pojíti snad něco horšího. Pán Bůh rač to mezi námi dvěma, až by k tomu přišlo, sám spokojiti. Ale poněvadž vím, že slova má na světlo nevyjdou a jako v popel a nic se obrátí, protož mohu ještě před vámi, milostivá panno! zatajiti, že když pan manžel ji více neturbíruje a „svatý“ srdce její kontentiruje, žádné více není naděje, abyste s ní, podle přípovědi, za hranice Českého království se dostala.“

„Měla by se za to ustydnouti, ale ať si činí co se jí líbí, co mi po tom. Nač bych já jí z písku řetěz pletla? Ať si sama „chodcovský“ *) plášť své rozedrané cti sešije a splete a svědomí své očistí. Jen kdybych věděla, kterak mám činiti, abych za mateří svou odjeti mohla anebo co poručnice udělati zamýšlí. Ať mi odvede rodinné klenoty, zlato, stříbro a mou výpravu a já ráda ochrani-

*) Chodcovský tolik jako žebrácký.

telku svou, kteráž do rodiny naší jako oulisný had se vplížila, opustím.“

„Když za ochranitelku vám vydána a milostivá slečna jí jako obětována byla, povinností její bylo o svěřenou ovčičku se starati, aby nyní, když k letům rozumným jste přišla, z velikého bohatství to maličko najíti jste mohla; ale nevím — jestli z toho něco zbylo.“

„Co mi to jaksi pod kličkou vypravuješ? snad by se nade mnou ubohou, chudou děvečkou tak nezapomenula, že by mně dědictví mé pobrati chtěla! Doufám, že všechno, co jí svěřeno bylo i s tím co mi za ten čas přibylo, do nejmenšího puntíčku mně navrátí i ty dvě klisenky, které pro svou potřebu a radost jsem si koupila, jinak bych mocí práva a spravedlnosti toho vyhledávati přinucena byla.“

„Právo! spravedlnost!“ usmál se Ondřej. „Doveďte právo až na vrch práva, spravedlnosti předce nenajdete. Co jest *nyní* právo? Pavučina, vrabec proletí a na mušce vina. Domníváte se, slečno! že žena, kteráž všechny magistráty, ouřady světské, tribunály, konsistoře zbouřiti a na brány Říma tlouci dovede, aby se „svatým“ mužem před svým manželem v bezpečnosti a bez překážky „v poctivosti“ živa býti mohla, domníváte se, že si „dictum“*) nezjedná, aby od vás molestirována nebyla?“

„A proč mně to teprv nyní a ještě jako v nějakém stínu oznamuješ, proč jsi mi to již dávno neoznámil?“

„Vím, co náležitá povinnost věrného služebníka káže, ale nevěděl jsem o tom všem, teprv v poslední chvíli se mi vyjasnilo.“

---

*) Slovem „dictum“ začínala výpověď soudu.

„A proč by mně se tak státi a dědictví odňato býti mělo, když ode mne žádná příčina k tomu dána není a nikdá se tak žádnému bez příčiny nestalo?“ zvolala udiveně. „Silnou víru ku pánu Bohu mám, že mi pomůže a právo lidské milost mně prokáže, abych spravedlnosti své užiti mohla. Snad i přátelská má poručnice, třebas nad sebou i manželem svým tak se již zapomenula, nade mnou ubohým sirotkem se slituje, a nebudeli chtíti toho pro mne učiniti, snad pro mou přemilou paní mámu, pro památku nešťastného otce mého mně toho popřeje. Však by jí to před Bohem i před lidmi nic neslušelo a já bych také slzami svými každé chvíle neustydlou tvář její smáčeti nepřestávala, až by srdce její nade mnou zaplakalo.“

„A kdybyste, milostivá panno! plakala a naříkala, až by cizím lidem srdce usedalo a vaše v krvavou růži se rozpučilo, *její* srdce by se v kámen zavilo, aby nevidělo vaše oko žalostí mříti. O! já jsem srdce i duši její až na dno prohlédl, vyzpytoval. Manželka, kteráž muže svého nechá hladem říkaje mříti, ač jí statek od něho jen pod fochem v dědictví postoupen byl, aby za babku jej prodati nemusel; žena, jež zbědované své poddané do smrti by uštvala, jen aby svému frejovníku se zalíbila, paní Gertruda, ač modlitbičkami a vzdechy svými pannu Marii i se všemi malovanými svatými až nad nebe pozvedá a v slzách svých mrtvého Krista Ježíše by utopila, pánu Bohu za živa do nebe ráda vlezla, předce všemi skutky svými dědičným jest nepřítelem božím. Její bůh jest v železné truhle zavřený a pod několika zámky odpočívá. Jest trochu lakomá a proto o žádného bližního nestojí ani vlastních přátel neráda vidí. A poněvadž se svým „svatým“ dobrou má chuť k jídlu i pití a „hladce“ se strojí a také ráda by

byla bohatá, pobrala by svým příbuzným co by mohla a kdyby je i schuditi měla. A od *takové* ženy, milostivá slečno! očekáváte, že na slzavé prosby opuštěné dívčičky se ohlédne a křesťansky spravedlivě k vám se zachová? Spíše, aby vám nikdy nic vraceti anebo některého peníze pro hanbu jako almužnu dáti nemusela, připravte se i na jiné věci.“

„Netrýzni mne, zbav mě toho strachu, jímž mě děsíš, abych úklady její prohlídnouti mohla, dříve než mě rána zasáhnouti může.“

„Horší strach než sama bída,“ říkávají, „ale my se strachovati ještě nemusíme, nebezpečenství není ještě přede dveřmi, než otevře, my již doma nebudeme.“

„Pro odplatu boží tě prosím, již mluv, abych věděla . . .“

„Nemáme ještě na spěch, abychom již utíkali.“

„Kam a proč?“

„Poněvadž paní Gertruda k manželi svému více se nenavrátí, nedovolí také vám za paní mateří odejíti.“

„Snad by se toho neopovážila?“

„Žena, kteráž dovede, říkaje na obrat, zrušiti přísahu nejbližšímu z bližních, muži svému, před Bohem učiněnou, neostýchá se také sobě nic nevážiti slibu třebas několikráte opětovaného, a ještě při tom sepne ruce, oči k nebi obrátí a zaříkati se bude, že koná dílo Bohu milé.“

„A co by zamýšlela se mnou počíti?“

„Dala by vám habit udělati a strčila by vás někam za dvéře klášterní.“

„A což kdybych já nechtěla?“

„Budeteli v moci její, nevymkneteli se jí z rukou, musíte tu píseň poslouchati, kterou bude zpívati.“

„Že bych *musela* do kláštera? Já ale nepůjdu a nepůjdu.“

Chrtička pod stolem vstala.

„Jestli zde zůstanete, *musíte*. Pamatujete se snad, jaký před některým rokem vydán byl dekret, aby sirotci a mládež vyššího stavu opět nějakou nevážnou rebelii nezačali?“

„Co mi po tom? Jak živa jsem na něco takového ani pomysliti neuměla. Když vojna začala, tehdy jsem děvče malé, nedospělá, let ještě nedošlá byla, tudíž jsem nemohla někoho k něčemu snad nutkati. Vždyť mne má milá máti v té děsné noci, když ubohého pana otce mého z domu odváděli, před zbraní žoldákův pod svou svrchní sukní přichraňovala. Co mám tudíž na takové vykládání dekretu a rozumu dávání odpovědíti?“

„Inu arci, ba právě, že jste tenkráte byla ještě jako dívčička mdlého rozumu, ale nyní, milostivá slečno! do kláštera zavříti byste se dáti musela, aby „dobrý řád, pokoj a svornost v království“ zachován býti mohl, a abyste od „svaté matky“ církve katolické někam do světa k pohanům neutekla.“

„Tak? Dosti dlouho mne zde zdržovali, aby mě tomu „svatému náboženství“ vyučili, ale nyní když k rozumu jsem již přišla, zde dlouho nezůstanu a kdybych v poslední sukni a kradmo odběhnouti měla, za svou přemilou mateří odejdu. Jen až můj nejmilejší se navrátí.“

„Na něho já také se vším se spolehám. A kdy se vrátí?“

„Kdybych přenešťastná věděla! Tolik žalosti snášeti musím, div se mi srdce nerozpukne lítostí. Nadiviti se nemůžu, že mi nikdy nic nevzkazuje, kterak se má, jeli zdráv. Šest již

dlouhých měsícův neviděla jsem toho, jejž miluji, a jestliže „upřímné srdce mé“ brzy mne příchodem svým nepotěší, nebude mně možná živu býti. Ach! kýž jen čtvrt hodinky mohu s ním mluviti a jemu všeckny své bídy povědíti, aby mně pomohl z mého velikého trápení. Snad již na mne zapomněl, snad již nějakou milejší než já jsem má? Všechna jsem se mu důvěřila a on mne opouští a o mne nedbá!“

„Milostivá panno! již vás co nejpěkněji prosím, upokojte se! Že by pan Karlovský na vás zapomenul, nevěřím a nikdy bych neuvěřil. Pod nebem není té panny, pro kterou by na vás zapomenouti mohl, vždyť přes tři „letě“ ve všech věcech slušných a jemu možných jako poctivý mládenec věrně vám sloužil, všelikteraké znamení lásky prokazoval, Bohem sobě to osvědčoval a sumou na vašnostinu milost celý se odevzdal. Že pak vám nic nevzkazuje a žádné odpovědi na vaše psaní nedává, nedivte se tomu, jako vyhnanec nemá žádného bytu svého stálého a kde jen přijde doma jest. On jináče neučiní, neboť není žádný šantročník, žádné falešnosti jste u něho nepoznala, a jestli ráčíte míti od někoho nějakou zprávu omylnou, že by vám měl nazpátek jíti, tomu nevěřte, lidé jsou zlí a falešní. Jen ho, milostivá slečno! nedůvěrou svou nešiďte a bude brzy všechno upřímně dokonáno.“

„I vždyť já dobře vím, že jest můj nejmilejší z celého světa a já jeho upřímná a žádného jiného. Ale když jsem tak smutná a zarmoucená, dobrý Ondřeji; ani toho dne není, abych neplakala, že jsem tak opuštěna. Jak mám v úzkostech svých býti ukojena, když vyrvána jsem z náručí milované mateře a odloučena od svého nejmilejšího na světě.

Kdyby tak trvati mělo na dlouze, srdce mé takového rozloučení nesnese.“

„Bohdá, že brzy přinešeny budou noviny, mám toho jisté zprávy.“

„Noviny, zprávy? od koho?“ zvolala Jelena a chopila Ondřeje za ruku. „Můj zlatý, dobrý Ondřeji!“ a po tváři ho hladila, „povídej, vypravuj kdy?“

„Nu, to já zrovna povědíti tak hned neumím, kdy který den a kolikátou hodinu, ale že brzy, brzičky přijde, na to se můžete bezpečiti.“

„Karlovský!?“ vzkřikla radostně.

„To já také nevím, jestli pan Karlovský to byl, jenž na znamení svého příchodu po poslu, kterýž minulého týdne přinesl psaní nešťastného pana manžela, tuto velkou zlatou záponu s pelikánem vám, krásná panno, odeslal, abyste pro něho s ní chodila.“

„Zasluhuješ domluvy, proč jsi mne tak dlouho trápil?“ a klínot prohlížejíc líbala, na ňádrech si oslušovala, na Ondřeje usměvavě se ohlížela a jednotlivá slova o zlatém srdci, věčné lásce, o věrnosti až do smrti pomalu si propovídala. „Ale on nás v Praze nenajde“ a při slově tom se zarazila, jakoby něčeho se ulekla. „Nedej Bože! aby do tenat mé poručnice upadl, ta by ho do šatlavy jako kacíře jistě zatáhla. Milý, dobrý Ondřeji! jdi, jdi do Prahy, všechno na tom záleží; vzkaž, napiš mu dva aspoň řádky nebo nějak dobře to udělej, aby věděl kde jsem, jinak jest všechno ztraceno.“

„Bůh ví! já bych rád všechno učinil, co si jen přáti ráčíte, ale vždyť musím bedlivý pozor dávati na kopání a aby —“

„Neopouštěj mne!“ vskočila mu do řeči a ruce sepnouc prosila: „Pro Boha! dobře víš, jak

jsem nešťastná, neopouštěj mne! Víš, že nemám otce, máti daleko a pomoci nebes mezi těmi lidmi že se nedovolám.“

„Ale proč takovou starost sobě i mně činíte? Vždyť tomu, kterýž po poslu k paní Gertrudě vyslaném tuto zlatou záponu odeslal, jsem vzkázal i také znamení důvěry, kam na rozmluvení s vámi najíti se dáti má, tajně jsem odeslal.“

„Náležitě jsi všechno opatřil. Až pán Bůh mně odtud pomůže, odměním se ti.“

A „Spěšná“ hlavu Ondřejovi na koleno položila.

„Bohdejž! bych vám sto let sloužiti mohl. Každá služebička vám prokázaná jest mi již velkou odměnou.“

„Můj dobrý, věrný Ondřeji! já se příchodu jeho nebudu moci dočekati. A jak se mám na návštěvu jeho připraviti? Košili kmentovou dnes právě jsem došila, vidíš, jak se ti líbí vyšívání?“

„A proč černým hedvábím ste jmeno a to poupátko vyšila?“

„Ani nevím, tak mi to připadlo. A mám mu dáti také psaní, kteréž jsem s prsténkem a věncem za ním poslati chtěla? Dvakráte jsem začala psáti a teprv po třetí jsem ukončila. Přečti je a pověz mi, mámli je ještě přepsati, zdali by mně za zlé neměl.“ A lísteček mu podala.

Ondřej popošel k oknu a četl: „Mé nejmilejší srdce! Mé milé dítě! Líto mi jest velice, že jsem tak dlouho mé zlaté srdce neviděla ani s ním nemluvila. Všechen ten čas jsem v samém zármutku a bolesti strávila, a kdybych toho měla dočekati, že bych vzáctné osoby jeho měla zbavena býti, dny života svého bych dokonati musela. Prosím pro Boha, pro tu upřímnost, kterou k němu mám a budu mít až do smrti, ať mne neopustí. Prosím

pro tu bolest, pro ty slzy a těžkost, v které jsem to psala (a na znamení víry slzy na tomto psaníčku odsílám), ať mi také zůstane upřímný až do smrti. Ale také prosím, mé robátko! ať není smutné; já jak jsem začala býti tak zůstávám, Tebe v srdci tak zavřeného mám jako prvé, věř mi to, mé jediné v tom světě potěšení, že z upřímnosti psáno. Můj dobrý manželi! prosím Tebe, abys tam dlouho nezůstával a své srdce dlouho zde v zármutku nenechával. Já neřkuli za jednu hodinu na naši lásku se rozpomínám, ale každou minutu líbám ty zlaté očičky, do Tvého srdce se zavírám, a tak bude mé a Tvé srdce jedno srdce. A s tím se pěkně poroučím a zůstávám upřímná, věrná manželka až do smrti...

Prosím, mé dítě! za pěkné pozdravení nejmilejší paní mámy, též prosím za odpuštění, jestli jsem něco pochybila. Tisíc políbení očičkám. Pánu posílám košili, již jsem ušila, aby v ní pro mne chodil, též prstének a věneček. Když to má, jako by mne měl. Já jeho stále na ruce nosím. S tím jsem Tvá, jak víš kdo jsem ...

Ó! by Bůh těm zlým lidem ani štěstí ani požehnání nedal."

„Nu, pěkně, silně jste ho do svého srdce láskou zapečetila," oslovil Ondřej po přečtení psaníčka pannu Jelenu, kteráž nepohnutě svým slovům byla naslouchala. Myslí její snul se šťastný sen lásky. Oslovení svého věrného služebníčka neslyšela; teprv když dále promlouval, aby lásku svou před světem na tak dlouho zatajila, až by slib manželský podle zákona se vykonal, zvláště ale před zlou poručnicí aby se na pozoru měla — slovy těmi jakoby ze snu se probudila, hlavičku naklonila a ostýchavým hlasem se tázala, zda

svému nejmilejšímu nějakým slovíčkem neublížila a jestli se na ni proto hněvati nebude.

„I co vám napadá! Jak pak byste s ním měla pěkněji mluviti? Kdyby vzáctné panny klenot láskou všecken byl tak ztrápený, že by na polovici umrlý byl, takovou upřímností musí býti opět do ráje života přiveden. Zajisté, až na tajné rozmluvení k vám se najde, že neopomine za takovou lásku každý prstíček bílé vaší ruky políbiti a i tu rosu vašeho srdce paprskem oka svého ozářiti. Ale co znamenají poslední slova: „aby Bůh těm zlým lidem ani štěstí ani požehnání nedal?“

„I poněvadž mé srdce bylo tak zarmoucené, že mne nebe tak opustilo,“ odvětila.

„Nu, tomu by žádný nevyrozuměl a já tomu nevěřím. Ale to při vůli vaší zůstává příčinu té průpovědi v tajnosti zachovati.“

„A proč se ptáš?“

„I poněvadž — milostivá slečno — poněvadž takové vysoké zařeknutí úsměvu plačícího dítěte divně sluší, a poněvadž takovou za nynější doby památnou propovídku také někdy si odříkávám,“ odpovídal rozpačitě.

„A poněvadž velmi zatmělou mi dáváš odpověd a i já ukrytou příčinu tvou bych ráda poznala, protož jasně mi odpověz.“

„Již jsem, milostivá panno! pověděl, že tu průpovídku také umím z paměti.“

„A kdes jí se naučil?“

„Za našich „blažených časů“ jde po všem národě.“

„Také ti ublížili?“

„Zkazili nás na dlouho všechny a mě také.“

„A kdo?“

„Svatý muž.“

„A vždyť pravils, že chodí k naší poručnici?“

„Chodí, ale nezná mne.“

„Ty mluvíš v pohádkách.“

„Jest to také jen pohádka, pro kterouž já se někdy se spravedlností světskou ještě dám do hádky.“

„Prosím tebe, vypravuj mně ji.“

„Jest to všední událost našich dnů a trochu hrubá pro vaši ušlechtilou duši.“

„Prosím tě, jen vypravuj. Vždyť víš, že i já ze svého života mohu povídati pohádku, o kterouž bude před Bohem někdy rozpor mezi spravedlností a nynějším milosrdenstvím.“

„Jsou to ale temné postavy, kteréž jako had do ráje člověka se vplížily, snad by stíny jich nevinné vaše srdce zalekly.“

„I neboj se, nejsem více dítětem. Třebas plných osm let od útlé mé mladosti mne cvičili, abych všeho světského se strachovala a zavržení své v zalíbení měla, předce krev Michaloviců ve mně nepřerodili, nepřevrátili. Ani děsné jejich peklo a hrozný očistec mne neustrašily. Nebojím se. Každého dne připomínám si v modlitbách mučedlnickou smrt otce svého, znám svatá slova v posledních okamžicích života jeho pověděná, nám všem sirotkům jako závětí odkázaná, nebála jsem se, říkaje každého dne, pohlédnouti na zbělalou lebku otce svého, slyšela jsem v mostecké Pražské bráně posmíšky lidí bídných, světa vyvrhelů a mužů s hlavou vyholenou, jakéž nad památkou drahého otce mého si ztropili — a ruka má jim ani do tváře sáhnouti, ústa na ně naplíti, ani tělem trhnouti jsem před svými strážnými nesměla, a ty myslíš, že bych snad zastrašiti se mohla tvou smutnou pohádkou? Jen vypravuj!“

„Pověděl jsem, milostivá slečno! že jest to

jen všední pohádka a já nevím s kterou kapitolou začíti.“

„Jen již všech omluv zanech a vypravuj všecko, co se bylo stalo.“

Ondřej máchnul rukou, naklonil trochu hlavu a počal.

„Inu, bylo to asi k slunce západu na jaře, nebyla ještě louč zapálena, asi tak k sedmé hodině večer, myslím, že to bylo v máji, ale dojista nevím, seděli jsme s Verunkou na lavici u kamen k oknu obrácení, a paní máma její, dejž jí pán Bůh radost věčnou! ležela na posteli nemocná. A když jsme tak sami seděli, otázal jsem se jí asi dvakráte: Inu, Verunko! chcešli pak mne? a podával jsem jí ruku, a ona na to se zasmála a odpověděla: „Nu chci“ a také ruku mi podala. Po té hned vstala, vyndala ze své truhlice hedvábný šátek, jejž schválně na jarmarce byla koupila, a na potvrzení lásky budoucího manželstva sama do rukou mi jej podala, a já zase stříbrný prstének na prst jí navlékl. Držel jsem ji jako svou nevěstu za ruku a paní máma slyšíc a vidouc co se děje, slabým promluvila hlasem: „Dejž vám pán Bůh štěstí! To ti mohu, Ondřeji, v pouhé pravdě říci, že můj holoubek od maličkosti žádného nemiloval a žádnému hubičky nedala.“ Verunka rozsvítila louč, zastrčila ji do zdi nad pecinku a na mne zakývala. Klekli jsme oba u postele naší paní mámy, aby na ten vyjevený úmysl dala nám své požehnání. A paní máma pozvednouc hlavu z podušky a kostnatou svou ruku nám podávajíc pravila: „Tak to nechávám jak sám Bůh chce. Požehnej vám pán Bůh! Milujte, milujte se, holoubkové, jak již má cesta jest krátká, ráda bych vás uhlídala . . .“ ruce jako k modlitbě sepnula, hlava její do podušek opět sklesla a při tom usnula.

Byli bychom rádi brzy ze všedního dne udělali svátek, ale když Verunka podušky ještě a nic jiného neměla. A tak jsem ještě dosti dlouho za ní chodil, až veřejná řeč povstala nejen ve vsi ale i ve vůkolí, že jsem již její.

Mimo dům ani krokem jinam nešla než na pole a do kostela, a proto i že byla tak pracovitá, vždy více jsem ji miloval. Často jsem jí zamilované písničky zpívával a kolikráte jí sobě na klín posadil. A když již všemu tomu svadbou konec jsme učiniti chtěli, přišel „svatý" muž vaší paní poručnice do vsi na missie. Nebyl jsem tehdy doma, odešel jsem někam na krátký čas přes pole. A poněvadž lidé před „svatým" utíkali jako před vlkem a kostel prázdný zůstával, chodil se svou vírou po domích. Ukazoval lidem nebe a bral od lidí výkupné, aby se nedostali do pekla. Obrázky, ňáké provázky s kuličkami, křížky, otčenáše a mše svaté dobře zaplacené měly z „pohanů a kacířů" nadělati křesťanů. Ale u Verunky nebylo tolarů ani mnoho bílých grošů. Musela se tedy jinák dostat do nebe.. Hned první den dal jí modlitební knížku a vložil do ní nějaké divné prý svaté obrázky. Omlouvala se, že jí přijmouti nemůže, poněvadž z ní modliti se nedovede, že nezná písmenky, ale „svatý" jí odpověděl: jen aby si je nechala a obrázky v knížce si přehledávala.

Druhého dne přišel opět, aby ji učil modlitbě. Vzal ji za ruku, aby s ním šla do zahrady, poněvadž nemocná paní máma prý by jim v pobožnosti překážela. Verunka nechtěla a zaplakala, ale nevím proč. Musel tudíž ve světnici cestu do nebe jí ukazovati. Posadil ji na lavici, vyhledal z knížky obrázek a když jí ho položil na klín, poklekl před svatým obrazem a počal líbati — upracované ruce a kvetoucí růže mé nevěsty. Vy-

trhla se mu, shodila obrázek i s knížkou na zem a podvodný kramář přešlapávaje po papírových svatých na podlaze rozházených, konejšil rozhněvanou pannu slovy: že jí dá tolar, aby mu byla milostiva.“

Jelena sebou trhla, uchopila na stole ležící pargaménovou knihu, vzpřáhla ruku jakoby někoho udeřiti chtěla, a když ruka opět jí sklesla, pobídla Ondřeje, aby dále vypravoval.

„Odešel a nepřišel více. Když jsem se navrátil, byla Verunka všechna zarmoucena; neviděl jsem nikdy před tím podobného při ní zármutku. Vypravovala mi s plačky o falešném „svatém“ zlé noviny. Domlouval jsem jí, aby si z toho nic nedělala, že již půjdu k vrchnosti i k panu faráři, aby nad náma kříž udělal. A šel jsem. Pokorně a pro odplatu boží jsem prosil, ale pan purkrabí mně odkládal, abych měl strpení, že k dobrému dosti času a farář mi odpověděl: že to nemůže býti. A tak jsme sobě ještě několik neděl svou lásku a upřímnost rozjímali, naříkali a sebe potěšovali, že předce, dáli pán Bůh! budeme svoji jiným na vzdory. A opět jsme šli prositi. Však na všechny naše ponížené žádosti vrchnost ani pan farář povolení k oddavkám nám dáti nechtěli, a poněvadž žádné příčiny nalezti nemohli, aby netrpělivého ženicha a nevěstu posužovati mohli, poručil purkrabí vzíti ubohou pannu, abychom prý tak často jeho nenabíhali, a dal ji do kopání trní a rumování mezi zloděje a lotry odvésti. Po dva týhodny kopati a rumovati musela. Při té práci jí ani kusu chleba nedali, neboť purkrabí zapověděl, že prý já jí dosti masa a chleba pošlu. A tak ubohá dívčice své slzy místo chleba za pokrm míti musela. A předce přes to všechno jako orosená růže v tom trní krásou svou vykvétala.

Když na třetí týden skrze rychtáře poručeno měla, že vedle přísného nařízení zase do rumování postaviti se má, sepnula ruce nad hlavou, zaplakala a těžce sobě naříkala, že neví proč by tak nevinně trpěti a takovou potupu a hanbu snášeti měla. A poněvadž jsme odnikud v své chudobě pomoci očekávati nemohli, aby nám kdo v té těžkosti pomohl, byl jsem já rádcem: aby Verunka sama k purkrabímu šla a na mne se odvolávala, že bez milého svého nepůjde, neboť jestliže proto snad trestu zasloužila, že v stav svatého manželství vstoupiti chce, že milý její vše za ni podstoupí a že nežli by k takovým, s jakými robotiti musela, přirovnávána nevinně býti měla, že raději pod meč hlavu svou dáti chce.

I šla a k tomu všemu ještě přidala, že čím více pro mne trpěti bude, tím více že jí budu milejší. A vrchnost jí odpověděla: že jí udělá tu počestnost, že jí dá železný obojek a že ji katem dovésti dá a její milý že musí s ní jíti.

A tak jsme šli. Verunka s pláčem a já, abych jim pověděl: že kdyby ji vedli na šibenici, že se dám za ni nebo aspoň vedle ní oběsiti. Přivítali nás se smíchem: že prý nám může býti pomoženo, když mermomocí na sebe zapomenouti nemůžeme a nechceme."

„I dali přede mnou v poutech odvésti Verunku opět do kopání a mne, když jsem jim slov prý nenáležitých podával, do šatlavy strčili; a tak s námi ubohými, chudými lidmi divně nakládali, jakož se často jinde i s jinými přiházelo. Zbili mne kyjem, potom dali mne za hlavu do židle a mrskali mne velmi hrozně a nekřesťansky."

Pes zaštěkal.

„Po tom po všem zbití a mrskání dali mě do věže, kdež po dvanácte měsícův v ukrutném smradu

seděti mne nechali. Konečně jsem byl z trestu toho vyproštěn. Vyšel jsem z tmavé díry na boží světlo všecek na těle sešlý, na zraku snížený; zdálo se mi, že jsem již jako nad hrobem postaven. A k tomu ještě mezi tím časem přišel jsem o všecko jměníčko své, kteréž jsem koliv měl; ani toho klásku na poli, ani jediného hovádka mi nenechali. Všecko mně ta skytská zběř vojenská pobrala. I chaloupku po otci zděděnou z gruntu mi vypálili, tak že ani hlavy kde skrýti jsem nemohl. Grunt vzala mi vrchnost, poněvadž prý jsem se protivil. Abych statečku svého na vrchnosti soudem byl dobýval, musel bych do posledního nebeského soudu čekati, abych za milosrdenství byl prosil, nebe bylo a jest příliš vysoko a do pekla hluboko.

S chalupou ztratil jsem i bývalé přátele; někteří pro mou velikou chudobu, jiní, že jsem ve věži seděl, jako by mne neznali. Nevěstu mou do Prahy zavedli, když jí byli namluvili, že jsem umřel, a na hrobě Verunčiny paní mámy drn již se zelenal . . . Obydlíčka svého jsem neměl a prací v zplundrované dědině živiti se také jsem nemohl. Ačkoliv nohy mé přílišným pohodlím ve věži jako trochu schromly a v kládě, do níž každého týhodne jednou na zámek zavírány byly, jako zdřevěněly, dal jsem jim předce věděti, že se vydáme do Prahy, aby se narovnaly.

Slunce z hor vycházelo, když jsem z rodné své vesničky jako zloděj utíkal. A předce byla duše má zarmoucená, až slzy oči zalévaly. — Na cestě živil jsem se almužnou mezi dobrými a poctivými lidmi a potěšoval se ve svých bolestech nadějí, že ztracenou svou pannu naleznu.

Byl jsem ve veliké Praze již několik měsíců a Verunky jsem ani jediným okem nespatřil.

Ztrápil jsem se velmi, že jí do smrti své již želeti musím.“

„A nenalezls jí?“ tázala se smutným hlasem Jelena.

„Jedenkráte v neděli odpůldne, když slunce zimními mraky se přikrývalo jakoby svítiti nechtělo, procházel jsem se opuštěný po městě a poněvadž mnoho lidí na ulicích nebylo, rozprávěl jsem s dotíravou zimou jektaje zubami. Má modrá letní župice byla již trochu rozedraná. Abych úplně nezmrzl, přitlačil jsem se do chumáče lidí, kteříž před kostelem sv. Anny se shloučili a na kostelníka, až „boží dům“ otevře, čekali. Ale staré, studené baby s šedivými dědky špatně mne zahřívali i s tím pekelným ohněm, o němž, že pan páter kázati bude, si vypravovali. Na štěstí malý tlustý mužíček v černé sametové čepičce již otvíral. Shrnuli mě také do kostela. Rozhlížel jsem se po těch ozlacených svatých, obdivoval jsem vystrojenou pannu Marii dukáty a bílými groši vyšperkovanou a přemýšlel jsem o tom pekle, kteréž za chvílku objeviti se mělo . . . Kostel až do posledních koutů se naplnil. Ženy, baby v sprostých kytlicích žehnaly se křížem, šepetily otčenáše a po odříkané modlitbičce vždycky některou sousedku pomluvou trochu zcuchaly, paní v hedbávných šatech po mladých pánech se ohlížely, a — již ministrant zazvonil, dvéře u oltáře se otevřely a černý mnich vystupoval na kazatelnu. Lidé poklekli, pokřižovali, pomodlili se s ním otčenáš a když ještě jedenkráte velikým svatým křížem všechno shromáždění byl požehnal, spoutal si obě ruce dlouhým řetězem, zařinčel a počal temným hlasem kázati o pekle, o věčné tmě, o žalostivém pláči, přehrozném křiku, bídném skučení a kvílení,

o hladu, smradu, hořící smůle a červu svědomí i zubu skřípení.

V kostele bylo šero, lidé ani nedutali. Rudou tvář mnichovu ozařovaly dvě svíčky na kazatelně rozsvícené, černé oči jeho svítily jako pekelný plamen, obojky okovů na rukou, kdykoliv je sepnul, cvakaly jakoby ledové kry v pekle se lámaly a když na kazatelnici třískal, na lidi ukazoval, pouta z rukou trhal a křičel: „ty a tys také jeden ze zatracenců v!“ opět okovy zařinčely, jakoby ozbrojený arcisatanáš na obrněném koni po mučírně prokletců se projížděl. A když tu krajinu zapomenutí až do nejposlednějších maličkostí vymaloval, počal se hádati s židovskými, řeckými a římskými mudrci, zažehnával je svatými Izidorem a Kryšpinem, všemi svatými a světicemi i Kristem pánem, posvětil je pannou Marií, nakapal na to slzy skroušeného křesťanského srdce, shodil pouta z ruky, rozpřáhl rámě a povznešeným volal hlasem: „Ó! milí křesťané! ovčičky Krista Ježíše! pohleďte též a pozdvihněte hlav vašich, jižť přibližuje se vaše vykoupení. Pojďte ke mně všickni, kteříž ste zarmouceni a obtíženi a já potěším a pomůžu vám!“ A pekelnými mukami skormoucené tváře shromážděných jakoby na ně paprslek z nebe byl zasvítil, vyjasnily se, ženy si oddechly, však — rázem sebou škubly, oči vytřeštily, vzkřikly, mužové žasli i já jsem trnul — okovy u dveří chrámových silněji než na kazatelně zařinčely, zoufalý výkřik otřásl kostelním klenutím; mnich na kazatelně máchal rukou, zvedal, ukazoval krucifix a skrz dav lidu tlačila se na smrt bledá, na rukou i nohou spoutaná dívka k oltáři.

Ustrašený lid tlačil se ke zdi před hříšnicí pekla, za níž těžkým krokem pospíchali čtyři žoldáci s halapartnami. Před oltářem poklesla na

kolena, zachytila se oběma rukama archy a zakvílila. Lid všecek byl ztrnulý, já jsem se třásl, žoldáci před oltářem stáli, mnich sestupoval z kazatelny. — Dívka pozvedla skloněnou hlavu, pomalu bázlivě obracela tvář svou k lidu a vidouc proti sobě přicházeti kněze jako ptáče před luňákem bolestně zapištěla. Počal ji krucifixem žehnati. Dívka máchla několikráte rukou, jakoby mnicha od sebe odehnati chtěla a z třesoucích se rtů trhala se jí slova — kletba zlá. Nedokončila. Klesla vysílena. Jednou rukou držela se oltáře. Páter do sakristie utekl .. Co se dále kolem dělo, nevím nic. Nohy pode mnou klesaly, před očima dělaly se mi mžitky. Krev se ve mně zpěnila, srdce mé silně zabušilo, štěstí lásky se v něm ozvalo a všechen útisk, bída, trápení ledovou rukou mnou zatřásly. I sebral jsem všechny své síly, zahřměl jsem hlasem: „Verunko!“ porazil jsem několik bab a hedvábných šatů a skokem byl jsem před oltářem, abych milou svou vyrval z nebezpečí. Zachytil jsem halapartnu. Skočil jsem, jak se říká, na tvrdo. Dráb vedle stojící mne ostrou svou partizánou přes ruku silně udeřil, až krev vystříkla a krůpějemi svými zbarvila bílá rozhalená ňadra Verunčina, jež částečně přikrývaly dlouhé, zmatené její vlasy. Ani oka neotevřela. Nepoznala mne .. Svalovité ruce mne ze zadu chopily a vyvedly nebo spíše vynesly z kostela. Byl jsem opět v šatlavě. Každého dne mne vyslýchali: proč prý zákonu jsem se protivil? a poněvadž jsem po vůli jich neodpovídal, byl jsem *také* kacířem.

I přišli patres kapucíni a učili mne katechismu. Třikráte mne examinovali a když jsem byl na duši zralý a na ruce zdravý, táhli mě k zpovědi. Po přijímání měl jsem za takový vý-

stupek z trestu v „palečnicích“ třikrát voděn býti po městě. Však jedna hedbávná paní, kteráž tehdy také v kostele seděla, přímluvami svými od takového trestu mě osvobodila, začež „člověčenství“ své jí přiřknouti a věrnost až do smrti jsem zaslíbiti musel. A tak jsem naší paní Gertrudy poddaným.“

„A kterak se dálo s Verunkou?“

Ondřej přejel si rukou po čele a vzdýchl si z hluboka.

„Smutný konec vzala ... Z kopání a rumování dal ji purkrabí k přímluvě „svatého“ muže do Prahy zavézti za příčinou vyučení se katolickému náboženství, aby prý byla někdy poctivou ženou. Přechovávali ji v klášteře sv. Anny v nájemním pokojíku. Za některý čas s žádným mluviti nechtěla. Ale had, jenž k ní přistoupil a jí jako za ochrance vydán byl, dovedl i k nemluvné líbezně mluviti. K tomu přišlo ještě lidské namluvení, navedení — a ona jako mdlá ženská konečně řečem uvěřila, zapovězené jablko jako naše matka Eva v ráji jedla a k pádu přišla. A tak ji ten „svatý“ podle své líbezné vůle pěkně opatroval a ona v nové víře čistě prospívala. Nejdříve šněrovačku s okrouhlými šosy a puntem, tak jakž na šněrovačku náleží, nosila a když se v té ornátové šněrovačce již počernila, v bílém střevíčku na špaličkách, v punčoškách barevných, v sukni po francouzsku chodila a fěrtuch tupltykytový, obojek, výkladek, klobouk jako vzáctný fraucimor i pérko za kloboukem nosila, také prý mívala okolo hrdla korály a dukáty. A když tak krásně opatřena, ale také již k veřejné hanbě jako bídnice přivedena byla, přestal ji „svatý“ muž vyučovati, poněvadž ve své víře dostatečně prý utvrzena byla.

Pozdě již poznávati počala, že co na slepou víru půjčila, více jí navráceno býti nemůže. A k tomu ještě z klášterního domu byla vypovězena. Chodila prý za ním, prosila ho pro Bůh, aby si ji opět k sobě vzal, a když ho k tomu přivésti nemohla a korály i dukáty utratila, živila se nějaký čas žebrotou, až ji ode dveří domovních vyháněli. A když ani hadříčkem sebe přikrýti a soustem chleba nasytiti se nemohla, přišla její chvíle. Chtěla z bídy se vysvoboditi . . . Utratila dítě, zřezala mu hlavičku a nevěděla prý za mačí zrno co jest bylo, pachole-li nebo děvče, byloli jest živo či nebylo, ani prý nezaplakalo a ukryla je do chlíva mezi trávu. Sebe zabíti již nemohla, zastihli ji. Dali ji katu . . . Den před smrtí vedli ji do kostela, aby se zpovídala. Divnou náhodou zrovna kázal „svatý“ muž, kterýž ji z ráje života do pekla zavlekl. Snad že řeč kněze a zvláště poslední slova: „jižť přibližuje se vaše vykoupení, pojďte všichni, kteříž jste zarmouceni a obtíženi . .“ duši její rozohnila, a aby zachovala život, zachytila se po starodávném zvyku oltáře, odkudž také odejíti nechtěla. A poněvadž na ni světské právo v kostele sáhnouti nesmělo, musela býti den a noc hlídána, až ji farář na rozkaz arcibiskupův z kostela propustil, aby trestu vydána byla.“

„Dobrý můj Ondřeji!“ zvolala Jelena a uchopila skleslou jeho ruku: „Já jsem si posteskla a tys mne přátelsky slovem i skutkem“ . . . a slzu si stírala, — „však mne nyní srdce bolí, poněvadž v zármutku tvém nevím jaké poskytnouti útěchy. Bůh sám tě potěšuj! bohdejž by se ti na všem šťastně a potěšitedlně vedlo až do posledního dne tvého života! Ale jedinou jen ještě, prosím, dovol mi otázku. Nezabolí tě rána, ne-

zakrvácí srdce tvé, kdykoli uzříš hada, jenž tě zbavil ráje života?“

„Víte dobře, milostivá slečno! že svým šaškováním a sumou bláznovstvím milostivou svou vrchnost veselím. Jako chudý člověk pokorně, poslušně a pokojně chovati se musím a nechcili na některém stromu viseti, služebníkem krobiánem býti nesmím. Někdy arciť sám se bojím, že hlavami v hromadu se strhneme, ale poněvadž k pánu Bohu suplikací jsem zadal, aby takové nepravosti bez pomsty nenechal, čekám, až mne k pomstě zavolá. Zatím ponížiti se musím, neboť svou hlavou přemoci jeho nemohu. Ale bohdá! že mu ještě na tomto světě píseň zazpívám a kdybych ho již z brány pekelné měl vytrhnouti, aby opravdu věděl, jaká na něho v pekle čeká nepříjemná muzika. A protož ať ještě některý den nebo rok pod mračnem svého obočí na světě se prochází, na lidi štěká, je dere, trhá, dáví, — ze mne ovce nebude.“

Chrtička skočila ke dveřím a zaskučela.

„Ó! by Bůh těm zlým lidem ani štěstí ani požehnání nedal.“

„Amen, amen, amen!“

A jako ozvěna ozval se za dveřmi silný hlas Bartoňův: „Již jest amen všeho toho povídání. Takových poutníků nyní po světě sem tam běhá, marně se toulá a dům od domu vytlouká na kopy. Zde není Jerusalem, ani Řím a papež, nemocný zde také žádný není, aby vám něco poručil a protož jděte zase s pánem Bohem někam do kláštera, kde ňákého kradeného od vojákův vyžebraného koně naleznete.“

„Který pak služebník boží až sem zabloudil!“ zasmál se Ondřej. „Snad nemyslí zde na vinici činiti pokání a naše vinné tyčky a mezníky líbati?“

„Snad jest umdlen," promluvila Jelena. „Prosím tebe, jdi, podívej se, aby si odpočinul a občerstvil se."

„Nu, uhlídáme jaký jest to mníšek, kterýž si jedná koníčka, aby nemusel pěšky ku své jeptišce," propovídal usměvavě, a když dvéře otevřel, vyskočila „Spěšná" a Ondřej zavolal: „Rameno Kristovo! Milostivý pane! Barto! co pak nevidíš, že jeho milost není z těch, kteří polykají andělíčky? Dobrý přiletěl andílek, milostivá slečno!" A dvéře do kořán otvíraje oznamoval: „Šlechetný mládenec z rodu vzáctného, jenž život poustevnický v čistotě si vyvolil, k nám připutoval, zde sobě místo příhodné za hospodu klášterskou oblíbil a . . ."

Jelena vidouc svého nejmilejšího radostně vykřikla. Nábožná tvář poustevníkova zazářila jakoby viděla nebe otevřené. Popošel rychle několik kroků, poklekl, líbal ruku své světice a když mu chrtice v tom pracnami brániti chtěla, povstal, podal poutnickou svou hůl Ondřejovi a shodiv hábit, obejmul a polibil horoucně svou Jelenu.

„Nu teďko Bárto! by byl čas, abychom tu kyselici načali," připomenul potichu Ondřej, ale Bartoň drže džbánek vína v ruce ani sebou nehnul ani neodpovídal, koukal všecek udivený na sametový stříbrem protýkaný pláštík a na lesklý meč divného poutníka; až když Ondřej dlouhou holí poutnickou jej štouchnul, obrátil se a mlasknuv na chrtici, odcházel.

„Hospodáři!" zavolala slečna, „prosím tebe, pošli sem Anežku."

„Hned, hned! milostivá slečno!" odvětil Bárta podivav se ještě jednou na vzáctného poustevníka.

„A ty, můj Ondřeji! přijď také brzy. Mám pilné věci," pravil pan Karlovský.

„Vždy jsem na službu povinností zavázán,“ odpověděl s úklonou a odešel za vinařem.

Mezi tím časem, co poutník za upřímné psaní líbal zlatou svou dívčici, andělským srdéčkem ji jmenoval, všecek k milosti se jí poroučel a že srdce své jí na vždy zachová, jí sliboval, pochutnával si Ondřej ve světnici Bartošově na „loňském a předloňském“ a vykládal, jaký jest pan Karlovský poutník a proč v tom přestrojení chodí. A když ukončil s Bártou a otrhaným sedlákem, jenž před chvílí jako pošta poddaných z Boleslavska na vinici přiběhl, společně sklenici vína si připil: aby pán Bůh těm zlým lidem ani štěstí ani požehnání nedal. A tak spřáteleni blíže k sobě si poposedli a sedlák jim vypravoval: poněvadž stodoly mají prázdné, že shánějí šavle, ručnice, halapartny, kuše, toulce, aby mohli pod červeným praporem do čeho mlátiti. A až budou vším zachystáni a k šturmu se udeří, že prý také přijde Žižka s kalichem.

Dvéře se otevřely, kudrnatá hlavička ukázala se na prahu, vyřídila vzkázání, aby již šel a odběhla. Ondřej vstal, pobídl sedláka a šli.

*

„Koho mi to přivádíš?“ tázal se pan Karlovský ohlížeje se po dveřích, které panna Jelena za sebou zavírala.

„Nesu psaní, ale obálka jest trochu potrhaná,“ odpovídal Ondřej na sedláka ukázav.

„Odkud?“

„Z Boleslavska. Posílají nějaké vzkázání, ale nemusíte je, milostivý pane! ani čísti a sobě dáti předkládati. Kdyby tenhle zde byl němý, roze-

draná jeho chudoba na tu psotu dosti těžkou vede žalobu.“

„Kdo tě sem posílá?“

„Dobroviční, Stránovští, Zvířetičtí, Valečovští, Kuřivodští,“ odpověděl sedlák.

„Mluvíš pravdu?“

„Sama pravda mne vyučila mluviti.“

„Znáš heslo?“

„Červený prapor s bílým kalichem.“

„A proč sem na vinici přicházíš?“

„Poněvadž váš průvodčí pan Jiřík v hospodě „u Medvídků“ na Perštýně, kamž jsem byl odkázán, mě sem poslal.“

„Odkud ho znáš?“

„Známe se již ode dávna. Byli jsme spolu přede dvěma lety v Boleslavi zavřeni, poněvadž jsme tomu polskému mnichu zazpívali: „Kdo nebere z obojího dle rozkazu Pána svého, boj se pekla hořícího.“

„A co žádáš?“

„Prosíme upřímným srdcem pro pána Boha, jest nás pět set zbraní jakž takž opatřených, abychom pod červeným praporem také bojovati mohli.“

„Co vás k tomu dohání?“

„Vrchnost, víra, žoldáci a nevyslovitedlná bída. Chceme se osvoboditi.“

„A kdo jsou největší vaši dobrodinci?“

„Ty mužské jeptišky, kapucíni. Jeden jest Polák, říkají mu Belza, druhý Němec jmenem Stanislav. První jest děkanem, druhý jeho kaplanem v Boleslavi. Ti dva hnědí mniši u nás svět převracejí. My jako poctiví vždycky pokojně jsme se chovali a chováme, ale oni pokoje nám dáti nechtí. Již předchůdce jich Akvila*), také zlé pa-

*) Orel.

měti, jenž zlatý kalich ze svatého našeho Sionu v Boleslavi dolů shodil a sekyrou roztloukl,*) do nás drápy své zatínal, však tito dva celé peklo na nás vyštvali. Nejprvé do nádvoří na zámek Boleslavský nás sehnali, kdež přísahati a pod propadením hrdla i statku vedle předříkávání „toho hnědého“ zavazovati jsme se museli k poslušenství církve katolické. Několik nás hned do šatlavy dali, poněvadž prý jsme jako „zarputilí“ trucovali“; ostatní „pobloudilé ovce“ propustili a je napomenuli, aby se na to zdravě rozmyslili. — Po šesti nedělích, když jsme katolický katechismus jim odříkali, z vězení nás propustili a poslali nás domů. Zatím ale naše chaloupky, sušírny bedlivě prošťourali, knihy pobrali a na popravišti spálili. Zapověděli nám modlení, čtení i zpívání v domích našich a poněvadž nám, jako Boleslavským jich komisaři, živnost zastaviti nemohli, pobídli vrchnost, aby nám do nebeského království pomohla.

A noví cizí páni pomáhali. Mezníky při dědinách a lukách našich, které od několika set let pokojně v zemi seděly, nám vyhazovali, cesty kamením a trním zavozovali, mimo robotní čas na kopání nás honili, nesnesitedlnou kontribucí nám ukládali, děti naše, kteréž jsme sobě s mnohou péčí jako podporu stáří vychovávali, od nás pryč brali a je dle své libosti k službám otrockým oddávali, a tak nás pod tyranským jhem ukrutně sužovali. A předce, ačkoliv jsme pobožně podle svatého evangelia živi byli a pána Boha chválili, říkali o nás, že ještě vlkem ořeme, že nám českým roháčům musí jinak rohy sraziti. I dali nás v moc vojákům, kteréž si na nás z Uher zavo-

*) Stalo se léta 1624, 19 srpna. Na místo kalichu postavil na štít dřevěnou sochu panny Marie.

lali, aby prý nám neupřímným šelmám, sedlákům, ukázali mesiáše, kterého si žádáme.

Jestliže dříve jedna bída druhou honila a nouze ze všech stran nás stále svírala, ti žoldáci nám potom hůře škodili a nás hubili nežli rána morová. Komu ještě chaloupka s ornou dědinkou, loukou nebo ňáká štěpnička a chmelnička zbyla, neboť skoro všickni- o všeckno jsme v ta léta přišli, již se musel i s tím rozžehnati. Hůřeji nežli katané ti „naši přátelé“ s námi zacházeli. A kdyby kamenné srdce bylo, nad takovou bolestí a žalostí naší splakati by muselo.

Sotva že do vsi na divokých koních přicválali, jako satanáši řvali, křičeli: „Jísti, píti!“ Všeckno jsme jim snesli, aby se najedli, napili. Za několik dní pokrmů více ve vsi nebylo, za to ale sedlák záda nastaviti musel a ta rota bezbožná nás holemi vyplácela. Potom krávy, drůbeř a co ještě ve vesnici zbylo, pojedli; vozy, koně židům za babku prodali, za víno vyměnili a užralí s tím drahým darem božím hůře než hovada zacházeli, vínem po zemi lili a my jsme hladem bledli, chřadli. A když ničeho již nic nebylo, katansky nás trápili, aby peníze, ukryté poklady na nás vymučili. V hrobích poklady hledali, těla napolo zpráchnivělá převraceli. Manželky, dcerky naše za vlasy k sobě tahali, rvali a když úpěly a k Bohu volaly, ústa jim šatem zacpali. Na kolena před nimi jsme padali, prosili, aby aspoň dcerky, manželky ušetřili: hrozili nám mordováním ...

I šli jsme hladem celí „zbízení“, okrvavení a skoro nazí ku své vrchnosti a jako bídní nad svým losem jsme naříkali, svých dítek, manželek, statků želeli a čím jsme toho ubozí zasloužili, se tázali, když všecknu daň a berni jsme zaplatili? A cizí páni se smíchem nám odpovídali: že jsme

ovce bloudící, až uvěříme prý v pravého syna božího, že s námi jako s rebelanty zacházeti nebudou. Ale poněvadž prý Čechové všickni jsou Barabášové, že zatím není naděje, abychom byli lepšími. A s tím nás domů vyhnali.“

„Kdo jsi veselý, zasměj se, kdo hněvivý, hněvej se,“ propovídal Ondřej s trpkým úsměvem, „neboť to jsem často slýchal do mých uší, že slovo Páně zůstává na věky, roboty a dávky taky. Kdo co má, tomu berou, kdo nic nemá, toho perou. Ale že bych já byl Barabášem, milostivý pane . . .“

Karlovský hleděl k nebi, jakoby se modlil a z hluboka si zavzdýchl: „Suď je ty, ó Bože! a osvěť světlem svým vášnivou jich slepotu.“

„A poněvadž jsme spravedlnosti, ochrany dovolati a jinam utéci, obrátiti se nemohli, neboť jako u nás i jinde se dálo,“ vypravoval sedlák, „a proti těm uherským ďáblům s holými rukami postaviti se nemohli, což nám zbývalo, než role, chalupy s mnohým slz proléváním a úpěním opustiti a od těch svých „nouzí“ do neúrodných skal a tmavých lesů, říkaje, v poslední košili se ukrýti, abychom aspoň živůtek zachránili. A tak jsme s dítkami, manželkami bloudili, kam nás pán Bůh obrátil. Toulali jsme se a běhali semo tam po lesích a horách jako štvaná zvěř anebo seděli ve skalách jako syslové z díry nesměle vyhlídajíce, zdali snad i v ta nedostupná místa rota uherských dráčů za námi nepřikvačila. Paty jsme měli stále pohotově. A předce nás přepadli. Připlížili se od zadu. Vyčichal nás křtěný židák se svým ténkým rypákem, aby několik obřezaných zlatých*) z křesťanských duší vydělal. Bylo jich třidcet a nás z několika panství asi sedm set, — a předce

*) Židé zlatou minci uřezávali.

ani deset nás nebylo, abychom se dvěma mnichům, židovi a ostatním žoldákům postavili. Pláč, jekot, kvílení a hrozné naříkání hučelo po lysých horách, jakoby nás již železnými metlami mrskali. Mnozí prchali jako rozplašená lesní zvěř, někteří na stromy vylézali, jiní spínajíce ruce k nebesům volali: „Kde jest ten, od něhož pochází dešť a rosa nebeská?“... Několik nás jen nepohnutě zamračeně stálo, jakobychom losem k pohanění nepřátelům vydáni býti museli. Žoldáci nás hlídali, za ostatními sháněli se ozbrojení dlouhými ručnicemi ti dva vyběhlí mniši, Polák s Němcem a žid. — Přivedli několik uplakaných žen, dětí a kmetů.

Potom nás k dlouhému provazu, jednoho za druhým, rukami uvazovali a při tom až do krve nás kyjemi prali a pohlavkovali. A tak okrvavené táhl nás žid za provaz do Boleslavi k zpovědi. Podivné nám dali v zpovědnici rozřešení. Zaklínali nás boží rodičkou, hrozili nám, jestliže do lesů opět se navrátíme, že všecky naše vesnice vypáliti a nás postínati dají a ty nejzarputilejší v lesích ještě zůstávající na kola a na rožny přivedou.

Takovou novinou ustrašeni a vyděšeni vraceli se naši k domovu. Na polo mrtví, až k zemi snížení starci, mužové hadry jako žebráci nuzně odění a ženy s dítkami hladovými navraceli se po dlouhém čase ku svým chaloupkám. Těšili se, že za času zimního předce teplejší budou rodné chaloupky nežli studené skály a že snad ňákého milosrdenství a slitování se dožebrají.

Slunce mrakem zastíněné kladlo se za hory. Byl soumrak. Vítr fičel po nezoraných ještě strništích, rozhazoval hadry od nahého těla mužů, cuchal šediny kmetů a bičoval nemilosrdně vyschlé nepřikryté prsy žen a zmořené tvářičky při nich spících nemluvňat. Když od svých vesniček asi

na čtvrt hodiny vzdáleni byli, večerní obloha zazářila a v očích všech jako rázem zablýsklo. Vesnice hořely. Zoufalý výkřik žen, starců, dětí, mužů a veliké rozpálené chomáče z našich chyší letěly k nebesům. Běželi na kolik vyskočiti mohli, aby ohni odolali. Již sto jen asi kroků od vesnic svých vzdáleni, zůstali jako přimrazeni stát. Ač oheň, jenž z jedné střechy na druhou se zmítal, válel a plamenné jazyky žárem svým vyděšené tváře, větrem rozváté vlasy vracejících se osadníkův skoro již ožehávaly, předce krev v žilách jim stydla, srdce mrazem tuhlo. Věc k víře nepodobnou viděli. Mezi šlehajícími plameny a v dýmu míhaly se příšerné postavy Uhrův na divokých koních. Objížděli vesnici, zapalovali slaměnými pochodněmi kde ještě nehořelo, tlačili koňmi svými několik v chalupách zbylých osadníků až k hořícím zdem a trhali ženám, kteréž s dítkami svými před ohněm utíkaly, chatrné šátky z hlavy. A za nimi jako anděl pomsty s dobytým mečem sháněl se jich nejvyšší, sekal, vyháněl je z vesnice. Snad se mu zželelo té bídy nešťastných, nevinných lidí .. S hrozným proklínáním a ďábelským výskotem ujížděli. Vítr, jenž za nimi se točil, zanášel dým a sypal jiskry na jich hlavy.

A naši smutně jako sochy stáli. Až když první chalupa na ohnivou hromadu se sesula a kotouč jisker v černém dýmu nad ní se zatočil, trhlo to jich srdcem. Některým slza dolů spadla, jiní spínajíce ruce na zem poklesli. A tak v zoufalém pláči a naříkání přes celou noc trvali, až všechno v rum a popel bylo obráceno.

Ráno když slunce na skřehlé údy jich vysvítilo, viděli všechnu svou krutou bídu. — Někteří obávajíce se, že by z pustých, neosetých rolí, z popele chaloupky své vyživení míti a že

by pro přílišnou chudobu na těch „nouzích“ přes zimu vyseděti a kontribucí odváděti nemohli, s žebráckou holí do cizích zemí se odebrali. Ostatní však shlukli jsme se s ženami i dítkami v hromadu a rokovali. Požalovali jsme nevypravitedlné bídy své samému pánu Bohu a ačkoliv jsme nevěděli, kde ten kousek chleba přes zimu sobě obstaráme, čím na jaře role osejeme a kde v čas již nastávající zimy pod širým nebem se skryjeme, předce všichni na tom jsme zůstali, že rodných svých dědin nikdy a nikdy neopustíme. Ač chudé příbytečky naše na dokonalou zříceninu přivedeny a prachem položeny byly, shrnuli jsme se předce s nebožátky svými, dítkami a manželkami, do těch zařícených spálenišť jako do doupat. Zůstávali jsme pod zemí, ve sklepích, třásli se zimou, hladem a poněvadž žádného dobytečka jsme neměli, zapřahovali jsme se sami do pluhův, abychom tu zdupanou domácí půdu opět si zorali. Nějaké telátko nám dobří sousedé přihnali a některý snop obilí a slámy darovali, a tak jsme s dobrodiním lidským, žebrotou, prací a co ženy s děvčaty na kuželi vypředli, bídně a přesmutně se živili a dalšího povolnějšího času čekali. Ale žádného milosrdenství a slitování vrchnosti jsme nepoznali. Stejně nekřesťansky jako dříve nás sužuje, však škůdce lidské, kteříž dobré lidi loupí a jim chléb z úst berou a na to po krčmách pesky živi jsou, netrestá.“

„Při sám Bůh!“ zvolal Karlovský, „dostaneli se který z těch škůdců do mé školy, žádný přítel mi ho nevyplatí ani máti nevypláče. — Že jste vedle neupřáhlého, neustupného předsevzetí vrchnosti své i těch mnichů, kteříž v zákony přirozené nenahlídli, jakž se říká „pro zimu do dýmu jíti museli“ a doma zůstali, dobře jste

učinili. Víra jest dar boží, lidé toliko samému Bohu svědomím svým zavázani jsou a žádnému z lidí; i já, my všichni modlitby naše s vámi spojujeme a věříme, že třebas pravda na chvíli potlačena byla, předce Hospodin nám svobodu v pravém náboženství dáti ráčí. Ale jako o víru chtějí nás i o naše dědictví a statky pod jmenem kontribucí připraviti a je žoldákům a jich náhončím v moc dáti. A protož jestli dědiny své opustíme, po cizích krajinách jako vyhnanci k zahanbení svému se potloukati budeme, vydáme opuštěnou svou vlast nepřátelům jako v loupež, kteří ji čím dále vždy více hubiti a v ní plemeniti se budou. A kdybychom potom i někdy chtěli, až by opět zlaté slunce svobody nám zasvítilo, do vlasti své se navrátiti, nebudeme moci. Cizí děti, kteréž v ní by se zahnízdily, neznaly by a znáti by nechtěly pravé, přirozené syny české země. Nikdy více bychom nebyli pány své země ale jen nájemníky, nádenníky cizinců.“

Sedlák hlavou pokyvoval a Ondřej tahal ho za ruku, až se ohlídl.

„Tak vidíš, kazajku máš skoro na cancory a předce ani rukou nehneš, když ti ji někdo chce svléknouti. Nu, nedívej se tak dlouho na mne, ale pověz mi, jestli u vás znáte čápy nebo žabanty?“

„Přilétávali k nám každé jaro.“

„Nu dobře. A co pak o něm víš?“

„O čápu?“ usmál se sedlák. „Do čeho mne chcete zaplésti? Co mám povědíti, abych lehčeji z toho vyváznul než čáp z konopí?“

„Vida chytráka, jak s čápem umí točiti! A co víš ještě?“

„Že kde jest mnoho čápů, bývá mnoho žab.“

„Také někdy málo, jako pod tyranskou vrch-

ností poddaných. Pamatuj si to. A již ničeho nic nevíš?“

„Nevím.“

„Neslyšels nikdy pohádku o zvířatech, že čápy matku, otce svého, když pro starost létati nemohou, obstoupíce je, na svá křídla vloží a kdež nejlepší pastva jest, tam s nimi zalétnou a nakrmíce je do sytosti, zase do hnízda donesou?“

„Neslyšel.“

„Tedy si ji pěkně v paměti uschovej a kdyby toho bylo potřebí, vyber si z ní naučení: máteli ze země utíkati, když matka vlast nezdárnými dětmi všechna se sestarala a pomoci jich potřebuje.“

Karlovský bolestně se usmál a promluvil: „Jestli se rozběhneme, nezůstane poctivé duše v Českém království. Nepřátelé naši zazlili jsou se jako meč .. I mne ze všeho oloupili, v noci ven z otcovského domu vystrčili a do cizích zemí vyhnali. A předce, ač již tomu několik let, vlast svou jsem ani na krok neopustil. Hlad, nouzi, bídu, všelijakou psotu v svém přestrojení, v své neznámosti snáším, někdy almužnami se živím, jen abych *v české* zemi někdy konec života svého dosáhnouti mohl.“ — Na chvílku se zamlčel a položiv ruku na rameno sedláku pravil: „Abyste všichni na mizinu přivedeni nebyli, aby vás nedotloukli a abyste z prachu a bláta, do něhož ste uvrženi byli, opět povstati mohli, přijdu a s boží pomocí rozvineme válečnou korouhev. Jdi, posilni, povzbuzuj zoufající nadějí konečného vítězství.“

Ondřej ukloniv se, zachytil sedláka za ruku a odcházeje prozpěvoval: „Ó! kde jsou starých Čechův ruce na takové cizozemce, nynější se jen dívají . . .“*)

*) Z Dačického „Prostopravdy“.

* * *

V hostinci „u černého orla“ na staroměstském náměstí Boleslavském již svítili. Několik starožitných sousedů, kteří každodenně na korbelíček „sladkého“ nebo na žbánek „hořkého“ se scházeli, dnes časněji než kdy jindy — byla sobota — již za soumraku se sešlo, aby nějaké noviny uslyšeli. Seděli ve veliké hostinské světnici v koutě u fermežovaného stolu na dlouhé dubové lavici u zdi a na barvených kolem rozestavených židličkách. Svíčky v cínovém svícnu o dvou cívkách osvětlovaly vážné, zarostlé tváře vzáctných měšťanů, kteříž pýchu a kroj cizího národa na sebe ještě nebyli přijali. Víčka cínových žbánků a dřevěných korbelíků klapala a sousedé při „dobrém“ boleslavském rozmlouvali. Hovořili o své domácnosti, rozpomínali se na „zlaté, staré časy,“ blahořečili památce paní Johanky z Krajku, měštky Kateřiny Militké, Petra Voka z Rožmberka*) a jiných, kteříž vždy z milosti a štědroty pána Boha s poddanými svými se veselili; žalostili na nepokojná léta, na velikou snad od počátku světa nejtěžší kontribucí, potěšovali se na vzájem, a když to nešlo — zaháněli tesklivost notnými doušky. Panna Baruška, kteráž za nálevním stolem u dveří na vysoké stoličce seděla a všelijakými velkými, malými konvicemi, korbelíky jako před zraky hostů ukryta byla, musela cýchy i prostěradla, kteréž pro svou „poctivou“ výpravu si šila, odložiti, aby „bílé i červené“ pivo z velkých nálevek, kteréž čeledín ze sklepu přinášel, hostům, kteříž hospodu již naplňovali, šeňkovati mohla.

„I dej vám pán Bůh dobrý den!“ přivítal pan

*) Dobrodinci města Boleslava Mladého.

Kupecký kantora Zachariáše, jenž ke svým se posadil. „Dal bych vám poctu, však“ — a víčkem na prázdný žbánek klepaje volal: „Baruško! miluško!“ A když po malé chvílce plný žbánek na stůl postavila, povstal a podávaje jej panu Zachariášovi promluvil: „Nu a jak se máte?“

„Tak s nouzí.“

„A jaké čerstvé noviny?“

„I divné příhody. Jakés nechutné, nevonné planety nám opět, jako přísloví, prosmrdají. Pán Bůh rač je milostivě změniti a v potěšné obrátiti.“

„Jakže? planeta, kometa, div nebeský? světlá, temná? s dlouhým ocasem?“ tázali se všichni.

„Na vévodství u Jičína ze čtvrtku na včerejšek spatřín jest na obloze nebeské sloup veliký od poledne k půlnoci postavený, vedle něho množství chvoštišť ohnivých též i kříž krvavý ukázán.“

„Pán Bůh rač dáti, aby to vše k dobrému, k napravení nepřátel sloužilo, abychom my již na nejvýš zarmoucení od dalšího zlého, moru, hladu uchráněni byli,“ pravil a sepnul ruce pan Kupecký.

„A na jakou stránku takové nebeské znamení si vykládají?“ tázal se Kryštof řemesla svého pekař.

„Sedláci i poddaní měšťáčkové tamější před přespolními o takovém světlém znamení božím velmi zatměle rozprávějí, tak že člověk rozum jich řečí jako stín lapati musí. Velmi jsou zaleknuti. Krávy, koně, ovce, peřiny a co mohli pokradmu odnesli do lesů a mezi skály pěkně si pouklidili, a kteří ještě se svými dobytky doma zůstávají, velmi plaše sedí a na cesty do lesů se ohlídají.“

„Rozuměti tomu, že ta hra na vévodství i na vůkolních tam panstvích tomu chce; pán Bůh rač jim pomocníkem býti a šťastné vítězství dáti,“ vykládal Kupecký.

„Kněz Pohádka, kterýž zde kratičký čas dě-

kanoval, na své bohaté prebendě v Sobotce také prý přísný regiment provádí," podotkl Zachariáš Krumlovský.

„A poněvadž na Kostecku i na vévodství těžkých metel na sebe naměřených se obávají a již skoro všichni k žebrotě a na mizinu pro ty mnichy přivedeni jsou, jakýž div! že do lesův se rozběhli, tak že v některé vsi živé duše nezůstává. A aby ubozí ti poddaní od toho jha, těch žoldákův i mnichů, kteříž jim jako na hrdle leží, osvoboditi se mohli," promlouval Kupecký zvýšeným hlasem a pozvednuv žbán k přípitku sousedy vyzvati chtěl, avšak — ohlídnuv se po hostech, postavil žbánek tiše na stůl, aby víčko neklaplo — ukončil tichým duchem: „sedí zde císařský." Potom se štědře napil, jakoby ve žbánu celý se skrýti chtěl a vzdychl: „Nebudeli ochrany z nebe, tehda nám všem běda!"

„Ta jest již na cestě," usmál se kantor. „Dva vartýři od nebeské brány maní a trefuňkem skrze naši bránu svatovítskou zejtra do Boleslavi vtrhnou a po vůkolí se rozkvartyrujou. Již prý se prohlásili, že zahálčivým sousedům Boleslavským i vůkolním poddaným, kteří by hned do nebe nechtěli, žádného hojemství*) nedají, ale pomocí vojákův do nebeského království je poženou. Náš branný, kterýž jako uherský pes, když za večera poctivému člověku bránu otevříti má, na české krajany štěká, laje na boží rány i na všecky sakramenty, z poručení pana děkana svátečně se vystrojí a vrata dokořán otevře, aby prý již jednou ty kacíře Čechy čert s tělem i s duší vzal."

„Nu, to bude čina," **) usmál se Kryštof. „Ja-

*) Hojemství tolik jako odklad nebo lhůta.
**) Čina asi tolik jako boží dopuštění.

kým asi způsobem naše mužská jeptiška*) zítra na kázání jim pomáhati bude, aby na nás katolickou písničku vynunal,**) kolikráte asi svou hrubou rukou do svědomí nám sáhne, kolikráte nenáležitě zakleje, abychom se sklesli a hlavu srazili, toho s velikým potěšením očekávati můžeme. A poněvadž prý u něho jako u Němce žádného milosrdenství není, zajisté že — aby radost naše byla úplná — hroma na nás pošle, aby nás pobil, čerta, aby nás pobral, kata, aby na kolo, rožeň nás vstrkal a na šibenici pověsil.“

„A předce se může tomu dobře rozuměti, že každý z nich stádo sobě svěřené proto pase, aby mléko pil a vlnou ovcí svých se odíval, neboť kdyby důchody své zouplna nebral, nic by na to nedbal, kdyby i duše naše ouprkem do propasti pekelné vstupovaly,“ prohodil kantor.

„Pravda, svatá pravda,“ promlouval pekař Kryštof. „Tolary, tvrdé tolary církev novou vzdělávají. Od křtu, oddavek i pohřbu nedášli kopu nebo dvě, do nebe nepřijdeš. Máši ale peněz dost, vykoná ti páter Stanislav povinnost církevní i v krčmě, když v kouli nebo v karty hraje, jako nedávno v Michalovicích děťátko při pivě okřtil.“

„Jsou nyní těžké časy a nouze mezi lidmi, zvláště mezi poddanými od dávných časů snad největší, ale — zač by náš Polák své Kačičce prsteny, stříbrné pásy, „orumpanty“, damaškové sukně kupovati mohl, aby se svou dcerkou hladce se nésti, po Boleslavi se toulati a lidem divné barvy těch svých ornátů ukazovati mohla?“ usmál se kantor.

*) Když l. 1625, 20 dubna na místo děkana do Boleslavi dva kapucíni přibyli, nazýval je lid obecný, poněvadž nikdy před tím takových kněží neviděl „mužskými jeptiškami.“

**) Vynunati jako vylouditi.

„A jakž pak by náš zvláště milý pan Stanislav tance provozovati, v strašáka hráti, na koních v krátkých šatech s peřím za kloboukem skoky na rynku se projížděti mohl? a když kůň jízdou tak přetáhne, že scepení, zač by si nového koupil? Vždyť by se z něho veliký desperát učinil, čehož bychom hrozně litovati museli.“

Podkovy pod okny zacvakaly a než hosté od stolů svých se poohlídli, již rány na okované dvéře domovní padaly a po šenkovně i celým domem rozlehl se výkřik pátera Stanislava: „Raus, raus!“ A když třískání na dvéře vždy bylo silnější a výkřiky po druhé i po třetí s větší vždy zuřivostí se opětovaly, rozsvítil hospodář svíčku ve velikém dřevěném svícnu zastrčenou a pobídl u dveří stojícího čeledína svého, aby se podíval s ním ven: proč pan páter před otevřenými dveřmi tropí takový pekelný povyk. Sotva že hospodský v síni se světlem se objevil a na koně ve dveřích stojícího si posvítil, počal jej páter, jenž do síně na koni vjeti chtěl, pro nízkost však veřejí ve dveřích státi musel, německy i česky traktirovati „šurkem, huncvutem, psem, zrádcem“ a když čeledín se ozval, že pro koně jsou zadní vrata otevřena, lítla za nadávkou hůl skrze síň a vyrazila hostinskému svícen z ruky. Hospodář zaklel, bouchnul dveřmi u šenkovny a některým hostům na otázky s pošklebným odpověděl posuňkem: „páter Stanislav.“

Kantor Zachariáš se usmál, že opět nová bída na ně připadla a rota bezbožníkův přitáhla, načež Kupecký tichým duchem odpovídal: „Pán Bůh rač s námi býti a svatý pokoj dáti. Snad dobrému jmenu a poctivosti naší proti právu a řádu křivdu neučiní, když ho slovy pěknými odbydeme.“

„My vždycky pamatujeme dříve na řád a právo

než na sebe, a předce nás nikdy před cizáky neochrání. Není pro nás psáno.“

A již vcházel s velkým hřmotem do šenkovny páter v reverendě a za ním se motal truňkem přemožený hrobník Kurc. Posadil se ke stolu, za nímž seděl jediný host — voják, poručil si půlku vína a dal se s „císařským“ do německé rozprávky. Po chvílce vstal, rozhlídl se po světnici, jakoby hledal svého hrobníka (jenž u kamen svou obtíženou hlavu na stůl položil a usnul) a popošel do kouta ke stolu, za nímž vedle jiných seděli Kupecký s Kryštofem a Zachariášem. I počal jim hned neuctivá slova podávati: proč jako cvrčkové a trpaslíci do koutů zalezají a beranní své hlavy dohromady strkají? A když mu žádný ani pohledem neodpovídal, sáhl po sklenici a uštěpačným hlasem promluvil: „Nu pekaři, nalej, ať se spolu napijeme.“

„Dal bych vám poctu, ale nemám,“ odvětil Kryštof a korbelík k sobě přitáhl.

„Piješ z prázdného? Aha! již ti nestačuje, protože ničím nejsi. A co ty, stará šelmo, říkají ti Kupecký? viď? ty pro mne také nemáš na prodej?“

„Již jsem také dopil, nemíním tu dlouho seděti.“

„Ty starý! byls také konšelem? viďte hudlaři? a již vás oba čert z toho ouřadu sházel a proto nemáte teď na pivo. Hleď! huncvute, ty i ty! kdybyste mi byli poctu dali, byl bych některého z vás udělal primasem. Mám doma českou veš na řetízku, při obnovení rady pustil bych ji na stůl a až byste dlouhé vaše vousy na stůl vundali, do které špinavé brady by vlezla, toho bych uďal primasem. Abyste však vaše suché huby předce

něčím zavlažiti si mohli, dám vám zejtra za krejcar piva nalíti.“

Kryštof sebou trhnul, uchopil korbílek jakoby mu jej i s pivem mezi oči vylíti chtěl, ale palec svezl se až k víčku, otevřel je a — „neotírejte se o nás, nehuncvutujte, když vám žádné příčiny nedáváme. Když ste pod truňkem, zůstaňte s vaší všetečnou nadutou myslí doma a nedávejte k svádě úštipnými slovy příčinu.“

„Co že to tvůj zmotichaný mozek, ty beranní hlavo, povídá? ty mne chceš spravovat? já jsem více zapomněl nežli ty umíš, ty, ty, ty!“ a do očí jako nějakému psu rukama vidliček mu podával a na něj vrčel.

„Ustyďte se!“ zvolal Kupecký. „Zanechte takových ohyzdných, nepříkladných slov, nenadávejte nám v hrdlo lži, pamatujte se! Bylili jsme na onen čas v těch a takových povinnostech postaveni a nyní že nejsme, za to pánu Bohu děkujeme, však proto poctivými lidmi nyní jako i prvé jsme a zůstáváme.“

„Kdo tu dřívější radu sadil, aby ho hrom zabil, aby více nesadil! vždyť ste nespravedlivě viselci soudili,“ ušklíbl se kněz a zavřenou pěstí přes stůl se potřásal a hrozil jakoby uhoditi chtěl až o klobouk kantorovi schválně zavadil a na stranu mu jej posunul. Však Zachariáš s hurtem se na něj obořil: „Proč také ke mně příčinu béřete? Kdybyste vy mně taková slova pověděl, já bych od vás toho strpěti a snésti nemohl.“

„Ty?“

„Já!“

„Ty pse lysý! Ještě v tobě také pikhartská víra vře, ty kluku a šelmo tuplovaná! Do školy! do školy! nanes dříví, táhni! umej v kostele lavice a nevyplachuj si svou klukovskou hubu, nebo

ti tvůj měkký hřbet tvrdou holí přeměřím, ty šelmo pohanská!“

A Zachariáš pěst rozpřáhl, aby ho od stolu odstrčil, však hostinský již přiskočil ze zadu a popadl kněze, a ač týž jako nějaká včela do něho se dal a bil, táhl ho ke dveřím. Za ním vynášel čeledín ospalého Kurce. Kněz i hrobník sakramentovali, láli, zlořečili a hudci, jeden v modré župici a druhý ve vlčatém kabátě, kteříž v tu chvíli do hospody se nahodili, spustili se svými dudkami i píšťalou a plným hrdlem na cestu jim zazpívali: „Braniž se milý lve směle a roztrhej nepřítele . . .“ *)

Když před domem čeledín pátera na koně opět posadil, hrobníkovi uzdu do ruky dal, cestu ku děkanství jim ukázal a hospodský knězi pohrozil, že kardinálovi žalovati bude, páter zadek od sedla pozdvihl a reverendou zatřásl.

■

Sotva že se rozednilo, seděl již děkan Belza mimo obyčej v čeledníku u kamen. Ruce měl na břichu sepjaty. Přemýšlel jakým pěkným kázáním ty boleslavské prašivé ještě ovce by vytrestati měl. Panna Kačenka počítala vejce, kteréž starý zvoník z košíku na mísu vykládal a při tom pošeptmu žádost sedláků Jemnických hospodyňce přednášel, aby se svatou zpovědí ještě za některý den, až by se k tomu lépe připraviti mohli, jim poshověno bylo.

„Jen dvě kopy jich v obci sebrali, a za to mám s panem páterem jednati? Ať jdou, kam chtějí. Za to jim ani pozdravením nepoděkuji,“ ušklíbla se.

*) Z Dačického „Prostopravdy“.

„Co?“ trhl sebou Belza. „Kolik kop?“

„Jen dvě kopy bídných vajec. Neračte jim v tom „folkovati“, když nejsou štědřejší.“

„Dvě kopy? Jdi, běž tam, hned ať jdou k zpovědi, že poroučím, a kostel ať již jest otevřen.“

A zvoník, jenž poslední vejce z košíku vyndaval, pospěchem a strachem některé potlačil a panně čistou zástěru potřísnil.

„Starý nemotoro!“ zahubovala a pokálenou zástěrku na ruby i líc před panem páterem obracela.

Belza již vstal a byl by zvoníka pohlavkem uhodil, kdyby kostelník zrovna jako skokem do čeledníku byl nevrazil a všecek vyděšený nevykřikl: „Zráda! milostpane, zráda! Již jsou zde!“

„Kdo? páni pátres?“

„I ne, sedláci.“

„Ať čekají. Jdi, vezmi ty dvě kopy vajec a hoď jim je i s mísou na hlavu, já jim pak dám s holí rozřešení.“

„Milostivý pane! oni prý jsou ozbrojeni a táhnou k Sobotce?“

„Ozbrojeni? k Sobotce? Co by ďáli v Sobotce?“

„Nevím, ale lidé prý viděli kometu. A my to také na naší zdi máme.“

„Co, co viděli? kde? co máme na zdi?“

„Kometu s dlouhým ocasem — viděli — a na zdi to máme napsáno.“

„Co máme napsáno? kde, na které zdi?“

„Na naší, milostpane! na našem děkanství.“

„Co?“

„To já nevím. Ale nezbední lidé, kteří před děkanstvím se sbíhají, nadávají a jeden jim to předříkává.“

„Doskoč pro rychtáře, zbuďte pátera Stanislava a . . .“ pochytě hůl běžel ven v ranním obleku.

Kačička napřed, kostelník a zvoník za ním. Pan děkan již v síni točil holí okolo hlavy, jak tu boleslavskou lůzu rozháněti bude, jen ještě několik kroků a již jim cestu od děkanství ukáže, ale — „Ježíš Maria!“ vzkřikla náhle Kačenka i chytila se za hlavu (když ji pan páter mimoděk byl udeřil), a slepice, kteréž v síni jako vždycky nasypanou snídani pokojně zobaly, výkřikem a šramotem vyplašeny s hrozným kdákáním skrze otevřené domovní dvéře na ulici vyletovaly. S chechtáním a křikem hrnuli se lidé ke dveřím, aby viděli, jaký jestřáb drůbeř z domu vyplašil. Někteří do dveří se vtlačili, jež kostelník zavříti chtěl, pro lidi ale nemohl. Smích, že takové slepičky, jakou pan páter v náručí do čeledníku si unáší, nikdy neviděli, kdákání slepic, které ještě přes hlavy lidem lítaly a pláč Kačenčin ozýval se po síni děkanské, až zvoník s ostatní domácí čeládkou kostelníkovi přišel na pomoc, aby nezbednou chasu vytlačiti a dvéře na klíč uzamknouti mohli.

Za chvílku zase někdo dvéře vytrhl. Přes práh vyskočil a utíkal na kolik mohl starý zvoník, za ním vymetl děkan pohlavkem kostelníka, poněvadž dvéře nezamkl, když na děkanství přiběhl, potom vyhrnul se sám mezi zevlující lid, aby strhl velikou na zdi nalípnutou ceduli.

Zvoník utíkal, aby hledal rychtáře, kostelník s velikým klíčem ještě po pohlavku klopýtal ke kostelu, aby otevřel a „do kostela“ zazvonil, děkan v čeledníku u okna třásl cedulí a potřásal se na svou nejmilejší Kačičku, aby již s tím brekem umlkla a „famosum libellum“ *) vyslechla. Ale hospodyňka, ač jí hlava již nebolela, předce ještě plakala, poněvadž se na ni utrhl; kostelník nic

*) Potupný list.

pořádně nezvonil, jen nějak zvoncem trhal jako zděšený a — Belza v kapuci utíkal z děkanství.

Po celé skoro Boleslavi byla vřava. Na staroměstském náměstí bylo plno lidu, zvláště před domem u „černého orla“ rojili se přespolní i domácí ve velikém chumáči. Rozmlouvali, křičeli, hromovali, nadávali, písně potupné zpívali o papeži, kardinálech, králi a živými posuňky nahoru na „černého orla“ ukazovali.

A zvláštní to bylo divadlo. Veliký drak pod korunou papežskou černou barvou na domě byl namalován a před ním stáli Mistr Jan Hus a Martin Luter s knihami jakoby se s ním hádali, a hrozná šelma šerednou tlamu otvírala jakoby je shltiti chtěla. A když lidé dost se nadívali a naukazovali, vykřikovali někteří: že Hus byl dobrý, svatý člověk a Martin také dobrý a učený, oba že pro víru trpěli a kdož je zapírají, že jsou zrádci a lotrové. Mezi takovým hlasitým nábožným rozjímáním počal někdo v zadu křičeti: „Ani ty ani hrom žádný nerozkazuj nám!“ A za tím hlasem počali jiní vykřikovati: „Stůjme o svou dobrou poctivost! Nedejme se více mučiti a mordovati!“ A po takovém volání počali se s třemi dráby, kteříž do shloučení lidu se přitřeli, chumlati a ty sousedy, které již za obojky a za rukávy drželi, jim vydírati až je vytrhli a s láním vyjednaných potvorníkův a několika pohlavky drabanty zahnali.

Lidu vždy více přibývalo, zbíhali se ze všech stran. Výkřiky hlučely, žerty, posmíšky šuměly po celém náměstí.

A ze zámku přicházelo „právo“ s císařskými i bubeníkem. Chtěli k „černému orlu“ se protříti, ale pro veliké množství pevné jako zeď ne-

mohli. Zůstali státi. Bubeník zahrměl na buben. Když lid se utišil, počal rychtář městský Jan Sádlo silným hlasem volati, aby ho okolo všudy mohli slyšeti: „Jest rozkaz panský, aby ste sobě pokoj dali a domů šli. Nepobízejte, nepodněcujte jiných k bouři. Jestli co komu ublíženo od kohožkoli, připovídám vám a každému, že bude v tom od práva opatřen dostatečně.“

Ale lidé hlavami vrtěli, někteří na rychtáře nesrozumitedlnými slovy vrčeli, jiní křičeli: „Nemluvte, pane rychtáři! Vždyť páni i vy spíše zastáváte katany než dobré sousedy.“

Bubeník udeřil na buben. A rychtář opět promluvil: „Z rozkazu panského napomínám vás, abyste domů šli. Poslechněte!“

Ještě ani nedopověděl, vykřikl jakýs mladý, vysoký muž s bílým pérem za kloboukem, jenž stál na pokraji těch, kteříž v hromadě byli: „Nepřestávejte na žádném nic, když vás nechtí v ničem zastati. Nebojte se!“ A kord vytrhnuv v povětří jím zatočil a po dláždění břinknul, až se zasvítilo.

Rychtář se ušklíbl: že by takové tři kordy zhryzl, a sedlák ve vlčatém kabátě, jenž blízko něho stál, pověděl: „Nevím, snědl-li bys jeden. Však by vám ty vaše špísy, halapartny i ten váš meč a pancíř nepostačily, kdybychom jedny počali, všechno bychme to na vás zmačkali.“

A již přiskakovali někteří až mezi dráby a žoldnéře s láním a hromováním: aby takový a takový všechny pány zabil.

Poněvadž rychtáři těžko bylo na to hleděti a toho poslouchati vykřikl: „Když nechcete domů, tehdy jděte si k čertu pro lepší hlavu,“ a vytrhnuv meč pokynul drábům a žoldnéřům, aby některé brali. Drželi již toho ve vlčatém kabátě

a jednoho v modré župici, jenž okolo shloučení běhal, křičel a nejvíce se právu protivil.

Však již také hrozným hlasem mnozí volali: „Kdo jste dobří, stůjte při sobě a braňte dobré své tovaryše!“

A všechno množství, jež chvíli tiše na jednom místě stálo, počalo se opět rojiti. Sypali se na rychtáře, strkali jím, chytili se jeho meče chtíce mu jej vydříti a žoldnéřům i drábům počali špísy i halapartny zmítati. Zajaté chytili v půli a vytrhli je. Něco málo vystříklo krve. „Právo“ nemohlo lidu odolati. Rychtář sotva že se dodral meče, jejž mu byli vyrazili, drábové a žoldnéři mající rozlámané halapartny v rukou, ohlíželi se jakby s celou hlavou ušli. — A s pravdou měli se čeho obávati, jak z té malé šarvátky vyváznou, Posuňky i slova krví podrážděného lidu byly již hrozivější. Rychtář sotva že meč v hrsti udržel. tahali se s ním, strkali žoldnéře i drabanty a kdo jen mohl také je uhodil. Byli jako poražený nepřítel, jenž zajmouti, na milost se dáti nechce a brániti se nemůže. Sádlo rozloživ ruce vzdychnul si: „Pane Bože! již nevím kterak činiti, abych je ukrotil.“

Jeden z drábů nakloniv se k svému nejvyššímu pošeptal mu radu do ucha: „Pojďme domů.“ Pán mrknul, a ozbrojené „právo“ rychlým krokem opouštělo bojiště. Rychtář rád by byl jako hlava prvním mezi dráby, ale styděl se utíkati. Na štěstí pospíchal mu primas Hubáček s radou a některými konšely na pomoc. Za primasem běžela plačící jeho žena a prosila ho, aby nikam nechodil, že tam nic neprospěje, při každém slovu ruce stiskla, ale manžel nic neodpovídal. Paní ještě jedenkráte trhla muže svého za rukáv, aby sobě pokoj dal a domů šel, až se to spokojí: však pan

primas vida ozbrojené pomocníky práva utíkati, běžel s „pány“ k rychtáři, aby je zastavil. Sádlo zapomenuv na svou rychtářskou důstojnost, běžel z rozkazu panského za svými žoldáky. Drábové vidouce, že již i jich pán utíká, a myslíce, že lid je honí, udeřili se ještě více v nohy. Lidé, kteříž rychtáře i dráby ubíhati viděli, smáli se, pro kterého čerta tak utíkají? A mladá chasa slyšíc posměchy starších pustila se za rychtářem a hnala se za ním jako dešť křičíc neustále: stůjte! stůjte!

Před zámkem rychtář ještě jednou se obrátil a vida za sebou čertovinu domníval se, že jest již zle, i třísknul vraty a — primas Hubáček promlouval se vší úřadní vážností před „černým orlem“ k shromážděným rebelantům: „Ou! sousedé a vy ostatní! jakž to sobě vrchnosti šetříte od pána Boha vám zřízené? Milí páni! Spokojte se, však vám žádný nic neudělal. A protož bych radil vám ...“

„Abys domů šel, však tobě do toho nic není,“ domluvila z úst v uši paní primasová.

„Prosím tebe, zanech toho a mlč, mlč, hloupá ženo! Neprotiv se mi!“

Paní ušklíbla se na takovou odpověď, škubla zlostně muže za rukáv a odběhla.

„Hrome! nech mě!“ zalál primas a obrátě se udeřil pohlavkem pachole, kteréž za ním stálo, až se zatočilo. Chlapec zaplakal.

„Chcešli, dám pěstí,“ osupil se.

„Nebijte, pane primase! však vám nic neublížilo,“ okřikl ho sedlák ve vlčatém kabátě.

„I ty vyjevený hrome! dám i tobě pěstí!“ a napřáhl.

„To jest u vás právo? Milý brachu! šetři, abys pod svůj krov se dostal.“

A primas hned kordem trhl a vzkřikl: „I ty

potvorníče!“ A muž ve vlčatém kabátě zachytil mu ruku.

„Vyjednaný zrádce, lotře! proč mi držíš kord?!“ osupil se hněvem všecken zarudlý a trhnul rukou podruhé, ale nemohl zbraň z pošvy vytrhnouti.

A již strhl se pokřik, že páni chudé lidi mordují. Bůh ví, jakby s primasem byli naložili, kdyby v tom pan děkan s velebnou svátostí k nemocnému se starým zvoníkem a pacholetem touže cestou, kde „páni“ stáli, nebyl pospíchal. Ačkoliv, jak tehdy v obyčeji bylo, žákovstvo před knězem nábožné písně neprozpěvovalo a nejsvětější pod nebesy nešeno nebylo, ale jen v ciboriu prostě zakryté, poklekli konšelové, rada s primasem a uličku udělali, kudy sluha boží práci vážil. Ostatní však lid velmi neuctivě při tom se choval, a ač zvoník velkým zvoncem lidem skoro do uší zvonil, žádné reverencí nečinili, jako sloupy stáli a ani klobouků a čepic nesňali.

„Páni“ sotva vstali a kolena si oprášili, přiběhl jako zděšený páter Stanislav křiče: „Kdož ste katoličtí, pojďte, poběhněte! Již jedou!“

„Kdo, kdo?“ vyhrkl Hubáček.

„Páni patres missionarii.“

Primas si mlasknul, podíval se ještě jednou pohrdlivě na ty rebelanty a táhnul se svým vojskem, konšely i radou, z bojiště, aby se připraviti mohl na slavné přivítání.

Stanislav zatím běžel na děkanství, sháněl zvoníka, kostelníka, hrobníka a poněvadž žádného doptati se nemohl, vyběhl sám na věž, aby zvoněním oslavil příjezd katolických spasitelů. Však nějak se mu nedařilo s tím velikým zvonem. Nedovedl ho rozhoupat. Železné srdce o zvon se tlouklo jako by někdo šturmoval. Lidé z domův

na ulici vybíhali domnívajíce se, že někde hoří anebo že nepřítel táhne ku městu.

Sotva že páter na zvonici hlavního chrámu panny Marie dozvonil a dolů sběhl, počal branný u svatovítské brány z rozkazu panského svolávati lid výstřely z moždířů k slavnému příchodu „pánů missionářů.“ A lidé se opět hrnuli. Kteří při „šturmování“ ze dveří jen vykoukli a doma zůstali, nyní předce vyběhli, i mnozí z těch, jenž na náměstí před „černým orlem“ stáli a na draka s korunou, mistra Husa a Martina Lutra dost a dost se nadívali, rozběhli se, aby také „tu slavnost“ viděli.

Primas, císařský rychtář s kordy, konšelové, písař, servus, děkan, páter Stanislav, kostelník, ministranti přeběhli staroměstské náměstí a ani si těch „rebelantů“, kteří ještě před „orlem“ stáli a nějak živě o vzbouření sedlském a příchodu sedláků rokovali, nevšímli. Moždíře u brány bouchaly, starý zvoník s hrobníkem zvony panny Marie a sv. Jana Křtitele rozhoupali, — v hromadě „rebelantů“ se to nějak zachumelilo, sedlák ve vlčatém kabátě s dudkami, Ondřej v modré župici s píšťalou zahráli, lidé zavýskli a již jako s nějakým procesím také ku bráně městské s veselou muzikou se ubírali. Blíže zámku, kde ulice ku bráně se zahýbala, zůstali státi.

Páni, chodci, baby žebravé, děti, ženy, chasa ulici celou od brány zacpali a drábové s rychtářem městským sbíhající se lid s křikem velikým odháněli a tudíž také „rebelantům od černého orla“ přístup zabraňovali. Ondřej se sedlákem a padesáte asi silných páží roztrhlo řetěz drábů a vedrali se až před bránu k panům páterům, primasovi,

konšelům a několika mendlíčkům,*) kteříž toužebněji než všichni ostatní příchod missionářů očekávali, aby naučenou písničku zazpívati mohli.

„Již jdou!“ ohlašoval posel děkanovi.

„Již jdou! již jdou!“ oznamoval primas radě, konšelům, konšelové písaři, písař servusovi; a „již jdou!“ hlučeli lidé po ulici hlavy zvedajíce, aby je viděti mohli.

„Již jedou!“ křičel z daleka druhý posel mávaje rukama a když všecek uřícený přiběhl, opět vykřikl: „Již jedou!“

„Jedou?“ tázal se kvapně Belza.

„Jdou a jedou“, odpovídal posel.

Branný na pokynutí primasovo ještě jednou z moždíře vystřelil. Mendlíčkové zazpívali a duchovní i světské panstvo se hnulo, aby šlo kousek cesty naproti. Po silnici z Podolce nahoru jel velký krytý vůz. Páni pospíchali, mendíkové běželi, aby již, již vzácné hosty vítati mohli. Asi dvacet kroků před vozem se zastavili a když vůz je dojel, zůstal na pokyn primasův také státi. Mendlíčkové a páni obklopili vůz a Belza počal přednášeti: „Budiž poděkováno nejsvětější Trojici svaté za přenesmírnou dobrotu, kterouž nám prokazovati ráčíte, budiž vzdávána čest rodičce boží se všemi svatými i anjely nebeskými, že z nepokojné bouře chcete nás uvésti k portu utišení. Chvaliž vás všechno zdejší pokolení zemské křesťanské i spohanilé a vzdávejž vám chválu nekonečnou na věky věků. Amen!“ A děkan dvířka visutého vozu otvíraje uklonil se a po jeho příkladu (jen že mnohem hlouběji) všichni ostatní. Nad sehnuté

*) „Mendík, mendlíček“ chudý školák, živící se zpíváním dům od domu nebo podporami ze špitalu nebo od dobrých lidí.

hlavy primasa, konšelů, písaře, servusa vyklonila se z vozu všechna zářící paní Gertruda a uchopíc zaleknutého děkana za ruku děkovala nábožnými slovy za takové uvítání. A když ještě Ančka vedle paní také hlavu vystrčila a hlasitě se usmála, zakoktal Belza: „Kde jsou páni patres?“

„Jsou již zde?“ odpovídala paní.

„Čekáme je touženě.“

„Přijdou touto cestou z vévodství?“

„Z vévodství?“ snad z Prahy?“

„Jinou si obrali cestu, jeli přes vévodství. Dnes zajisté přijedou. Já jsem také přišla na svatou missii a abych se pozeptala na svého šafáře.“

„Jakého šafáře?“ tázal se trochu již nevrlý děkan.

„Toho, kterého čert odnesl,“ odvětila s úsměvem.

„Nevím, nepamatuji, ale o tom až . . .“ a lehce se ukloniv kývnul na kočího, aby jel. Vůz se hnul. Mendíčkové spustili, páter Stanislav je zakřiknul, primas a konšelové na sebe tázavě pohlíželi, branný již poklekl žehnaje se křížem, drábové strkali lidmi, servus přiběhl z rozkazu pana primasa, aby nesmekali, že ti, co jedou, nejsou „svatí“, lidé se smáli, baby se modlily a když vůz přijížděl ku bráně, dudky zahrály, píšťala zapískala a ti, kteříž za Ondřejem a sedlákem ve vlčatém kabátě stáli, spustili hospodskou písničku: „Hej muziko žením se dnes, kmotře! švakře! bud vesel kdes. Hola, hola! pískejte mi, žením se dnes, huj! hrejte mi . . .“ Ačkoliv klečící branný rychle se vzchopil a velkými klíčemi, kteréž v sepjatých rukou držel, lidem hrozil a staré ženy hlasitě se modlily, aby bohaprázdné zpívání křikem přemohly, předce písnička z úst do úst přeskakovala, pronikavý zvuk popěvku přelétl za chvílku jako

ptáče od brány až ku zámku a celé bzučící hejno jako z jednoho hrdla zazpívalo: „Hola, hola! píškejte mi . . .“

Chumáč lidu, jenž před i za branou čekal a cestičku volnou nechával, se hnul a jako u víru se zatočil i baby se do toho vpeřily. Vůz dále nemohl. Kočí obracel zpátkem. Paní Gertruda vzkřikla na sluhu, aby zastavil. Trhl koňmi, skočil z vozu a otevřev dvířka počal skládati. „Její milost“ ač před několika okamžiky rada by si byla zavýskla radostí, sestupovala nějak bojácně a rozhlížela se uděšeně, za ní z vozu strachem skoro vypadla panna Ančka, poněvadž ji žádný nezachytil. Smích a pokřik zahlučel divoce, jakoby proud vody náhlezastavený vzkypěl a střikl nad jejich hlavami. Paní a služka se zachvěly, koně se vzepnuli div vůz nezvrátili a již se vyřinul proud lidu ze brány s rozpustilým popěvkem, strhnuv sebou paní i služku, naproti pánům, kteříž s nějakým příchozím nábožným rozmlouvali. Byl to obyčejný poutník v hábitu šňůrou přepásaném, jakých tehdy po Čechách nemalý počet se procházel. Proto také Belza, ač mu „votum honestum“ učinil, jen jako z povinnosti mu poděkoval a nepříliš zdvořile se ho otázal: kdo by byl a čeho by vyhledával?

„Jsem bídný nad jiné nešťastný muž,“ odpovídal poutník podpíraje se o dlouhou hůl na hořejším konci křížem ozdobenou, „z cizích vracím se krajin do vlasti své, abych spatřil opět nešťastnou zemi, abych hledal almužny u těch, jimž jsem všechno svěřil, všechno dal.“

„A kde máš list fedrovní, jakým podpisem a jakou pečetí utvrzený?“

„Nemám žádného. Vypravil jsem se jako poctivý beze všech cizích přímluv do království,

doufaje že ve vlasti, ač křížem božím navštívené, dobří lidé útulku mi předce poskytnou.“

„A jakým řídíš se tedy zákonem, když opovrhuješ církevním ustanovením? Proč vysvědčení si nezaopatřils, že oděvem svým neoklamáváš prostý lid?“

„Spravuji se zákonem božím všem vůbec vydaným, světlem světa, kšaftem Krista Ježíše.“

„A jakou mi dáš jistotu, žes nepřestoupil zákona božího, že jsi synem církve katolické, že nejsi zamotaný v osidlech kacířských?“

„Mně netřeba jistoty. Slova má dávají pravdě vždy svědectví a protož nepotřebuji vysvědčení na papíře. V srdci mém svítí svatá slova lásky, kterýmiž hovořil Ježíš Kristus, jakáž vyznávají ústa pravého křesťana na zemi a jakýmiž mluvilo se na počátku světa prvé nežli krev syna božího byla vylita. A že takovým slovům odpovídá a s nimi mluví všechen zákon boží, ptej se písma.“

„Jakou *mně* to dáváš odpověď! Přišels, abys dožebrával se almužny a mluvíš jako nějakého velkého statku pán. Listu nemáš a chcešli, abychom tě vedle možnosti své také „fedrovali,“ musíš toho uctivějšími slovy, ponížanější prosbou vyhledávati. Nemysli, že snad *my* poctěni budeme, když tobě prokážeme skutek milosrdný.“

„Nechci obtěžovati každého koho potkám, přišel jsem ke svým, abych žádal.“

A tak nějak nemohl jeden druhému podle rubriky trefiti.

Proud lidu se zastavil. Paní Gertruda se svou Ančkou stála přes silnicí zrovna naproti poutníkům. Přes několik lidí za ní ukrýval se Ondřej se sedlákem.

„Nu, když jsi tak vysoký a tobě ničeho ne-

třeba, proč jsi přišel sem? Mohls ještě za hranicemi zůstati," ušklíbl se Belza.

„Pravil jsem již, že domů se navracím."

„Viděti, že jest nějaký poběhlec," zašeptal páter Stanislav děkanovi do ucha. „Račtež tedy přísněji s ním začíti. Ať odpoví, chtěj nechtěj, jakého jest náboženství."

„Takovými posmíšky mne neošálíš a bohdá i náš lid v svá osidla neuvedeš. A poněvadž se mi zdá, že opovážlivými slovy počínáš pravdu boží i vrchnost křesťanskou zlehčovati, pohnu nyní já svícnem tvým z místa a počnu tebe z úst svých vymetati." Odpověz s pravdou: jestli piješ z kalichu? Pokrývatili budeš pravdu nějakými vytáčkami, budiž jako zlořečený pokrytec zatracen na věky věkův. Mluv!"

„Já pravdě nikdy neodpírám," odvětil klidně. „Úmluva krve mezi Bohem, námi i mnou učiněná mluví skutkem pod způsobem vína slovy Kristovými posvěcena. „Vezměte, jezte a pite z něho všichni, toť jest krev má, kteráž se za vás vylévá na odpuštění hříchův, to čiňte na připomínání smrti mé." A všichni, kteříž z jednoho chleba jíme a z jednoho kalichu pijeme, jedno jsme. A protož nezatracujte!"

„Spohanilý! Takovými slovy odvozuješ lid od církve svaté, takovými posměchy potupuješ nejvyšší vrchnost křesťanskou svatou církev obecní? Zlotřilý! Padni k nohoum, umývej je slzami, nebo —"

„Před hrozbou člověka nikdy jsem se nezachvěl, bojím se jen mdloby těla, abych někdy slovem proti smlouvě s Bohem nezhřešil a za to hlavní*) pekelní nebyl učiněn. Protož nevyhrožujte."

---

*) „Dřevo hořící hlaveň slove." Pekelné hlavně slovou zatracenci. *Kom.*

„Odvolej! nebo“ — a zdviženou pěst mu k tváři přiměřil.

„Slunce pravdy rukou tvou mi nezastíníš! Bůh nás poctil světlem svým a my jeho ctíme světlem jeho. Co Bůh ustanovil, nemůže se k tomu zákonkem lidským nic přidati ani ujíti, neboť sám Kristus pán, věčná pravda, mluví: „Já jsem svědek věrný a pravý.“ Kterakž pak pro spasení boží mám proti němu svědčiti a kde mám těch svědků hledati?“

„Takovým skřekem každá noční sova dennímu ptactvu spáti nedá!“ vzkřikl děkan. A potom hned ex abrupto počal ho znařikati: šelmou, zrádcem, podvodníkem, lhářem, oslem, chlapem a při tom k nosu mu šňupal.

„Apoštolové nepoličkovali a zakladatelé klášterů neustanovili, aby mniši kněžím světským fary odnímali,“ odvětil poutník. „Lépe by bylo, aby mniši slíbenou čistotu řádu zachovávali a . . .“

„Huncvute!“ vzkřikl páter Stanislav a vyrvav poutníku hůl přes hlavu nemilosrdně jej udeřil, až krev z obličeje vyskočila a hůl se přerazila. „Pse, šelmo, zrádce! nejsili šelma, braň se mi!“

„Nuže! tedy násilníkům brániti se musím!“ zvolal a shodiv poutnický hábit meč vytrhl. Ocel nad hlavami panskými se zablýskl. Výkřik strachu, pohrůžky, zlořečení i divokého smíchu zaječel mezi diváky. A již počal se proud lidu opět nějak hrozivě točiti jakoby přes vykázané jemu břehy se přelíti chtěl. Vichřice vášní počala jimi zmítati.

Paní Gertruda, kteráž hned při prvním pohledění na poutníka jako ostnem bodnuta sebou škubla, vytrhla se první z řady, když poutníka krváceti spatřila. Za ní provalil se proud přes silnici a otočil servusa s ostatními pány. Primas s císařským rychtářem potrhli se již také za kordy, když

neznámý poutník ocel vytasil, Belza se shýbal po přeražené holi s křížem, aby také čím brániti se mohl, rozježený páter Stanislav chtěl opět novou udeřiti ránou s holí na břitký ocel poutníkův, když muž v modré župici za obojek jej zachytiv málem by ho byl porazil.

„Milosrdenství!“ vzkřikla Gertruda na děkana vrhnouc se pod meč na prsa manžela svého.

Pan Mikuláš z Bubna svěsil meč a pohleděv vroucně na svou kající choť, objal, polibil ji na čelo s tichými slovy: „Má drahá ženo!“ A paní Gertruda hlasitě zavzlykala.

„Neplač, nehořekuj více. Jsme opět a již na vždy svoji!“ konejšil a opět ji líbal dobrý muž. „A předce slzy tvé jsou očím mým vzácnější než veliké diamanty, jež svítí v černých vlasech tvých a štkání tvé v srdci mém líbezněji zní nežli zvuk obražených perlí v uchu tvém. Slza tvá sprchne jako rosa nebeská na srdce mé, pláč tvůj spojí opět dlouho od sebe odloučené duše naše.“

„Ve hrozném nebezpečenství jest duše tvá! Těžká závora jest mezi náma! Veliká neshoda v našem manželství a protož nyní hned v jednání s tebou vydati se nemohu, abych spolu s tebou nezahynula.“

„Jakže? manželství naše, kteréž nás spolu usnoubilo, má nás rozvésti? Manželství, na jehož zachování křesťanstvu nemálo záleží, poněvadž jest jeho počátkem a kořenem, čisté manželství drahou krví Kristovou spojené — má býti tobě záhubou? Proč? Jaká mdloba srdce tvé zachvátila, že takovými nerozvážlivými odpovídáš slovy?“

„Nemohla bych se docela pánu Bohu oddati. Jdi, honem běž,“ a prstem na kněze ukazovala, „pros, volej za milosrdenství, utec se k nim, duši svou dokořán jim otevři, poslušně, vděčně duchovní

radu od nich přijímej, krucifix obejmi, k prsoum jej přilož, rány jeho zulíbej, oči, ruce k nebi zdvihni a s největší pokorou modli se, abys nevešel v pokušení. Potom pán Bůh tobě nikdy zblouditi nedopustí."

„Jen kdo počíná pravdu boží zlehčovati, vydává se v nebezpečenství, že převrácený smysl pravdy drží za ryzí pravdu. S pláčem prosím ve dne v noci Hospodina, abych nezrušil přísahy, abych proti smlouvě s Bohem nezhřešil, proti duchu božímu rouhání se nedopustil: a nyní mám ústy svými proti pravdě mluviti? „Milujeli mne kdo," pravil syn boží, „přikázání má zachovávati bude. Přikázání i příklad dal jsem vám, jako já jsem činil, chci, abyste i vy též činili. Učiníteli to, přátelé moji budete, zůstaneteli v řeči mé pravé, učedníci moji budete a poznáte pravdu, dám vám ducha pravdy, kteráž vás vysvobodí." Nehorším se nad mdlobou tvou, manželko má milá! srdečné mám s tebou utrpení, ale prosím, napomínám tebe, jednej v duchu Krista Ježíše, jenž sedí na stolici milosrdenství svého a pokoj nám ranami svými uprošuje, pokloniž se i ty před milosrdenstvím jeho, abys uvedena nebyla v zoufání a abys dosáhla hříchů odpuštění."

„Pamatuj, žes Bohu zaslíbená!" zavolal a na hlavu jí ruku položil vysoký černý mnich, jenž skrze dav lidu od brány až k rozmlouvajícím se protlačil.

Gertruda zachvěla se jako list, páteři, páni a servus s písařem radostně pokyvováním hlavy pozdravovali, a kající choť odvrátila se od svého manžela, aby „svatému" muži ruku polibila.

„Kdo tebe sem zavolal, pane Kravařský z Bavorova, abys drsným svým jazykem rušil naše rozmlouvání?"

„Nedbej jeho slov," promlouval mnich dále, „nechť tě vábí, loudí, tobě lahodí a před tebou v nejpěknější slova se obláčí: jestli tenkráte setrváš a před hanebným svůdcem, nevěstkářem duší lidských . . ." nedopověděl. Pán z Bubna nestydatými slovy k hněvu popuzen udeřil mečem po mnichovi. Ocel zazvonila, smekla se po krunýři, jímž mnich pod kutnou byl obrněn, a zranila lehce ruku paní Gertrudy.

„Zlotřilý zrádce!" vzkřiknul Kravařský, potrhnuv k sobě štkající paní. „Chopte se ho jako vražedníka, mordýře těla i duší. Vytrhněte meče! Sem partizány! Zatkněte zrádce, škůdce země, jinak i vás hněv císaře a krále zachvátí!"

„Odpusť, drahá ženo!" zavolal pan Mikuláš žalostně, chtěje ji z rukou mnichových vyrvati; však již primas, rychtář a ostatní páni k kordům se schápali a na hlavu pána z Bubna zlomená poutnická jeho hůl opět udeřila.

„Nastojte! nastojte!" zahřměl český pán odrážeje mečem svým zbraně na sebe napřažené. A již Ondřej, sedlák ve vlčatém kabátě a za nimi mnozí jiní, vidouce věrného českého pána v nebezpečí, na „právo" i pátery se shrnuli a muž muže rukou chopili. Za chvílku všichni v takový chumel se stočili, že nevěděl kdo s kým jest. Jeden s druhým se trhali, strkali, rvali a bili se vesměs.

„Páni" vidouce, že jest již zle a že lid ničeho se nebojí a nechce a nechce poslechnouti, zastrčili kordy a šetřili skoroli je kdo uhodí. Báli se, aby jim někdo nedal pozadu a tak aby poddaní vrchnost svou na zemi snad neporazili a dokonce nestloukli. A poněvadž by ani na rathouze nevěděli, kteří a kdo to byli, co se na ně sápali, museli nějaké udeření nemilostivým pohlavkem odpouštěti, prositi a napomínati: „Milí sousedé!

ale můj milý Matěji! milý bratře! páni přátelé! nechte toho, spokojte se! dejte sobě dobrý pokoj, prosíme vás jako své milé bratry . . .“ A v lomoz, lání, prosebná slova a nářky hlučel hlas sedláka, jenž přeraženou holí s křížem nad hlavami pánů mávaje volal: „Sem! sem! vezměte tyto zrádce za vrch a osvoboďte krotkou holubici z drápů černého krkavce!“

Ještě nedomluvil a na Starém městě při hlavním chrámu k šturmu udeřili. Veliký zvon panny Marie zalkal takovým silným hlasem, že všichni na silnici u Podolce shromáždění sebou trhli a k městu se obrátili. Druhá, třetí rána! Za pannou Marií rozplakal se i sv. Jan Křtitel a za nimi ostatní zvony na věžích Boleslavských.

Děkan, páter, primas a ostatní úzkostlivě na sebe pohlížejíce jeden druhého se tázali: „Co jest toho?“ a když vážné jich rozumy na takovou otázku odpovědíti neuměly, ohlíželi se po někom, aby do města doběhl. Primas kývnul prstem na servusa, jenž škubaje sedláka za kabát také ho napomínal: „Co ty na „právo“ saháš! proč chceš býti vrchnost naši? což ty lotře . . .“ a již byl u nohou svých pánů; sedlák ho odhodil jako zadní zběř, aby šel a sloužil vrchnosti, když bez něho býti nemůže.

Zvony žalostily jako snad nikdy jindy. Lidé se rozbíhali, někteří úprkem utíkali ku bráně křičíce: hoří! hoří! Křikem a zvoněním na poplach ulekaní páni vyzdvihovali hlavy, rozhlíželi se po střechách, však podezřelého kouře ani ohně nikde neviděli. Potřásli moudře hlavami, rozhlédli se kolem sebe a poznavše, že skoro všichni domácí utíkají a jen ti, kteří ničeho ztratiti nemají s neposlušnými přespolními sedláky ještě je obkličují, byli by pomalu dostali strach, kdyby se to s jich důstojností a s jejich kordy bylo srovnávalo. Co

činiti? Aby radu drželi, nebylo širokých vyřezávaných židlí a zeleného stolu.

„Půjdeme do radní světnice, milostiví páni, abychom tu šarvátku zde napravili?“ prohodil servus vida úzkostlivé tváře svých vrchností.

Primas kývnul přívětivě hlavou na svého služebníčka, jenž ohledávaje odřená až do krve kolena a roztrhané kalhoty, ukázal na pána z Bubna a velkého mnicha, jako by říci chtěl: „co s těmi zde?“

Primas podíval se na konšely, jakoby hledal odpovědi. Poněvadž ale moudré jich tváře žádné nedávaly, musel služebníček za ně odpovídati.

„Pošleme sem ještě čtyry halapartny, aby je hlídaly.“

Primas přisvědčil a řekl: „Tedy půjdeme.“ A šli. Servus napřed a vrchnost za ním. Několik udělali kroků, sotva že do řady se srovnali, a tvrdošijní sedláci, nemajetná čeládka městská jakoby jich ani neviděli a servusa neslyšeli, nehnuli se z místa. Hleděli na černého mnicha, v jehož náruč toulila se paní Gertruda v bílých krví trochu potřísněných šatech, jako holubice pod křídla havranní. Před nimi stál na stráži městský rychtář s třemi dráby, asi půl kopy odřených bab a řada mendlíčků, jako hejno starých odraných ptáků s neopeřenými ještě mláďaty. Přes padesáte asi lidí od kající Gertrudy vzdálen rozmlouval pan Mikuláš s Ondřejem, sedlákem a některými svými poddanými z panství Březenského. Malička píď země dělila šlechetného muže od „nábožné“ ženy. Ušel hezký kousek světa a nyní nemohl několik kroků více učiniti. Byla to propast, kteráž je dělila. Pán z Bubna všemu porozuměl, aniž mu třeba bylo výkladů. Ondřej, jenž ránou zkrvavené pravé oko jeho černým zavazoval šátkem, pozo-

roval, že i levé oko páně Milulášovo vlhne slzou. Jediný Ondřej viděl tu perlu, kteráž spadla z mužné tváře jako poslední oběť do propasti . . .

„Nu, pusťte, pusťte! milí braši! však ť bude napraveno, jdeme na rathouz," napomínal prosebně servus, ale žádný sebou nehýbal.

„Neslyšíte? či máme vás jinak křísiti?" rozhorlil se služebníček a počal je hrozivými slovy trestati. „Chceteli, pojďte taky, máme šatlavu dost velikou . . ." A sedlák jeden odpověděl: „Ba hodni ste všichni šatlavy; však my vás také jednou opatříme."

„I ty selský pacholku! Co že? Vaše milost, pane primase! tenhle se na nás sápe a nechce si dáti pokoj . . ."

Sedlák na něj opřáhl. Servus uskočil a šlápl na nohu panu primasovi. Primas vytrhl as půl kordu z pochvy, ale již tlačilo je zpátkem všechno množství s jásavým pokřikováním. Služebníček se svou vrchností utíkal. Zastavili se. Poznali, jaké to nebezpečenství zvony Boleslavské opovídají.

Po silnici na vysoké stráni, kteráž táhne se k Podolci, valil se proud ozbrojeného lidu. Veliká rudá korouhev s bílým kalichem vála větrem, ozlacené její nákončí svítilo v paprscích slunečních. Dupot, ržání koňstva, břinkot zbraní, vrzání těžkých i lehkých vozů sedlských, zasmušilý nábožný zpěv rozlehl se po údolí odrážeje se od vysokých zdí někdy hrdého sídla Boleslava Mladého a slavného Sionu Bratří českých.

„Páni" uhnuli se z cesty. Přeskočili příkop a drželi se plotu. Služebníček přelezl jako veverka a pobízel vrchnost za sebou.

„Zde, milostiví páni! budeme za větrem a nebude se nám prášiti do očí."

A uposlechli. Hlava královského města jako

vždycky i tenkráte byla první při takovém vážném počínání. Kord jeho několikráte o plot uhodil, sametové černé hedvábím vykládané kalhoty trochu se odřely, pan primas i s konšely nějak se třásli, — ale pro blaho obce ledacos musí se podniknouti.

„Ostrý vítr dnes silně profukuje," promlouval servus pomáhaje „pánům" z plotu. „Setřásá listí ze stromů a třese člověkem, jakoby již zima se svou krutou rotou na nás přikvačila." A vzav upoceného pana primasa za ruku, pobízel dále: „Milostivý pane! Jen za strom račte se ukrýti před tím větrem, však brzy se utiší."

A nechtěl se stišiti. Primas stál již za stromem i ostatní úřad v slušné vzdálenosti také se držel stromů a předce se jim nohy nějak třepetaly. Servus, jenž stál u nejvyšší své vrchnosti, vida, že milostivý pán na celém těle se chvěje, až jektá zubami, ohříval ho slovy, aby trochu přešlapoval, že zima přejde. A panu primasovi byla hrozná zima. Veliké krůpěje potu padaly z jeho čela a svlažovaly opadalé suché listí pod stromem, div že se opět nezazelenalo.

Přes půl tisíce sedláků na koních, na vozích a pěšky mušketami, šavlemi, halapartnami, kovanými cepy, rovnými kosami, sekyrami ozbrojených táhlo po silnici nahoru s modlitbou a zpěvem ku městu. Lid na cestě shromážděný vítal je s jásáním. Sedlák ve vlčatém kabátě přiblížil se k jich vůdci a promluvil s ním několik slov. Mladý jezdec, jenž po boku jeho jel, skočil s koně a šel pěšky. Několik ujeli kroků. Pronikavý zvuk polní trubky zakřičel vzduchem, Karlovský zablýsknul mečem kolem hlavy a selští válečníci rázem se zastavili. Vůdce spustil meč až k hřívě svého koně, válečná trouba zahlaholila a korouhevník skláněl rudý prapor až k zemi před pánem z Bubna.

Po srdečném pozdravu a krátkých slovech s Karlovským promluvených vyhoupl se pan Mikuláš na kůň, jejž mu mladý jezdec byl předvedl, ohlídl se ještě jedenkráte za svou „nábožnou“ ženou a vjížděl se zbouřeným selským lidem do brány. Asi padesáte městských obyvatelů, kteříž zvoněním poplašeni ku bráně se shrnuli, aby několika ručnicemi, zarezovatělými partizánami a jinou starou zbraní nepříteli odpírali, přidali se k vůkolním sedlákům a táhli s prozpěvováním a za veselého hlaholu válečné trouby pod rozvinutou korouhví „rebelů“ městem královským k Sobotce. Lidé vybíhali z domů nebo dívali se z oken a pavlačí na „selské zbouření“. Za chvíli zvony umlkly, v Boleslavi bylo opět ticho.

Jen dole na Podolci a před bránou šlo to ještě nějak zmateně. „Svatý“ muž konejšil opět rozplakanou Gertrudu, že na takového svůdce pomsta boží přikvačí, páter Stanislav neuměl pochopiti jakým právem mohou selští rebelanti modliti se k svatému Václavu a vzývati jeho jméno jako patrona utlačeného lidu; Belza huboval, proč císařská posádka vojenská třidceti mužů, kteráž předce v Boleslavi proto ještě zůstala, aby katolíky chránila, ty psy neznabohy nepostřílela; primas těžce oddychoval a šátkem se utíraje naříkal, jak tím větrem prostydnul, konšelové bázlivě se ohlíželi, zdali snad ještě nějací za nimi nejedou; kostelník nesl poutnický hábit pána z Bubna, servus poskakoval radostí před pány, že tu bouři šťastně přestáli a cestou ku bráně všickni mudrovali, co by proti tomu selskému nepříteli ještě podniknouti měli.

Pan Kravařský položil urozenou „nábožnou“ do vozu a sám se k ní také posadil, mendlíčkové zpívali, baby se modlily, drábové a něco drobné

čeládky, kteráž „svatého“ hlídala, smáli se panně Ančce, že musela běžeti za vozem, poněvadž ji žádný nechtěl naložiti, když právě Belza ku bráně přikvapil a smíšky zakřikl slovy: „Do kostela! do kostela!“ A děti, baby i ostatní drůbež bojíce se pana děkana utíkali, až jeden přes druhého klopýtali.

Za chvíli zazvonili „na hrubou“ a kázání. Hlavní dvéře u děkanského chrámu panny Marie byly dokořán. Lidé trousili se do kostela postranními dvířkami. Jen ta pomíchaná drůbeř, kteráž od brány utíkala, vhrnula se vraty chrámovými a postavila se před kazatelnou. Přední stolice u velkého oltáře, na nichž cedulky se jmenem, kde kdo při službách božích klečeti a seděti má, přibity byly, ještě skoro prázdné zůstávaly, ani polovice „pánů“ nebylo ještě na svých místech. A předce již pan děkan vešel do sakristie. Za „úřadem“ seděli jen dva „literáti“ před velikými krásně malovanými kancionály, kteréž někdy vzácná měštka paní Kateřina Militká, dobroditelka města Boleslava Mladého, vděčné paměti, nemalým nákladem zříditi dala. Nejlepší zpěvák Zachariáš Krumlovský krčil se v koutě s Kryštofem pekařem a panem Kupeckým při tichých rozprávkách. Belza vstoupil na kazatelnu. Někteří z nábožných v kostele shromážděných s radostí a potěšením očekávali slova božího, jiní s jakousi slavnostní hrůzou pohlíželi na kazatelnu. Po obvyklém pozdravení křesťanském: „Pochválen buď pán Ježíš Kristus“ a po odříkaném otčenáši četl kněz evangelium sv. Matouše o zkáze Jerusalema a když ukončil slovy: „tamť bude pláč a skřípení zubů,“ počal svatá slova vykládati.

„Ano pláč a skřípení zubů a zůstaven nebude kámen na kameni, kterýž by nebyl zbořen. A co

také jiného by přijíti mohlo! Domníváte se, že co svatý evangelista pro židy psal, já snad také nevěrným židům jsem četl? I nikoliv! Vám, té hrstce v Kristu shromážděných, těm prázdným stolicím, těm zde nepřítomným bradáčům, kteříž majíce jiným ku příkladu v kostele býti a nábožností jako svíce hořeti, před slovem božím nejinak než jako čert před křížem utíkají. Poněvadž ale stolice pro myši stavěny nejsou, pojďte vy i vy“ a na babičky, žebráky, mendlíčky a jinou drobotinu pokyvoval, „a v stolicích poklekněte.“ A dřevěné stolice oživly; hlavičky z nich vykukovaly, jen tu a tam vyčnívala nebo nad nimi klátila se svraštělá hlava babičky nebo nějakého dědečka jako suchý bodlák nad čerstvými květy záhonu. A děkan pohlížeje na stolice jakoby ovčičky své počítal, pravil: „Ještě málo vás. Aby počet byl doplněn, pojďte i vy v koutech, abyste z kostela před ukončením nevyběhli a světské věci si nešeptali, neboť murmur in ecclesia est diaboli resonantia. I vás tam na kruchtě, kteříž hlasité majíce vzdávati chvály Hospodinu, při tom často sedíte a spíte aniž víte co zpívati a hráti, i vás napomínám, abyste takové ospalé služby boží se vystříhali, neboť se to pánu Bohu nelíbí. — Tak! A teď vám meč boží trochu v krku obrátím.

„Vidítežliž tyto všecky věci?“ píše svatý Matouš v kapitole 24. „Amen, pravím vám, že budou hladové a morové a zemětřesení a vydají vás v soužení a budou vás mordovati a budete v nenávisti u všech národů.“ A kdo že bude tak opovrženým, zlořečeným? v které zemi bude hlad a mor? Židovské země není více, Izrahel po světě jest rozprášen. Jiný ale jest národ, jiné království, kterémuž jako oněm Židům, že pomordováni, vykořeněni a rozptýleni budou, podobně přijíti

musí. Království *České* jiným národem osazeno, cizím v loupež, v posměch, opovržení dáno bude. Národ *český* pomordován, po všem světě roztroušen býti musí, poněvadž Bohu a jeho milosti císaři a králi věrný nebyl a nezůstal. Ano! pomordováni, vypáleni, ve psí dáni, od svých krbů vyhnáni budete. A jakž by také jináče býti mohlo! Poláci, Němci, Uhři, Turci i ti Židé jsou lepší, daleko lepší nežli vy bezbožní, nešlechetní rouhači. A předce se stále a stále ještě vyvýšujete. Však Bůh jest mocný, jistě čas přijde a vy na mne zpomenete, že skloní vaše hrdé, tvrdé hřbety. Divím se jen tomu, že Všemohoucí tuto zemi, toto království, ten český lid, ta města i vás, ano i toto vaše město hůřeji netresce, že vaší tvrdošijnosti a křesťanské spankartilosti tak dlouho se dívá, ale — jméno Jeho budiž pochváleno — jistou mám naději, že dlouho nečinně dívati se nebude a takovou zarputilost a spohanilost na vás i vašich potomcích pomstí. Na vás, také na vás vymstí se spravedlivý Hospodin. Neboť jako celé království jest již zatracené a všecken národ český prokletý takž i vy, město bratrovraha Boleslava, českého Kaina, prašivé jste ovce a potupníci boží. U vás hned od Žižkovy rebelie jedovaté učení kalvínské se hnízdilo a svůj pelech mělo a ještě nyní poddati se nechcete a vlkem ořete.“

Úřad za uchem pomalu se zadrbal a babičky hlasitým šeptem modlily se otčenáše.

„Proč se škrábete a jen šepetíte? Bojíte se s hlasitou modlitbou předstoupiti před trůn boží? proto jen šeptáte a jako hříšníci se drbete? Vidím, že již zrcadlo před vás blížeji musím postaviti, abyste se lépe zhlíželi. Slyšte a vizte tedy. Bůh můj i váš někdy z rukou mých krve vaší požádá. I kterakž vám folkovati a přehlédati mám

nepravosti vaše, když hlavu církve, svatého otce, nějaký váš troup jako čerta na stěnu maluje a vy s hloupými chlapy jako černí ševci při tom výskáte, na dudky hrajete a nekřesťanské písně zpíváte? Jakou zasluhuje město vaše pokutu na tomto i na onom světě, když na místě vítání nábožného muže, tohoto svatého mnicha, jenž právě do chrámu božího vchází jako anjel z nebes k nám poslaný, když frejířskými písničkami, hulákáním a troubením oslavujete selské rebely i s jich vůdcem, tím starým pikhartským lotrem Mikulášem z Bubna?... Aj! pohleďte na tuto krásnou, bohabojnou paní, kteráž vstupuje do kostela jako nevěsta vystrojena, aby prosila Hospodina za smilování, za odpuštění hříchů nepodařilého manžela svého, toho vašeho shrbeného zrádce pána Březenského. A jaké vy učiníte pokání za hříchy vaše, abyste usmířili rozhněvaného pána Boha a milostivou vrchnost vaši?.. Ejhle! urozená, nábožná na holá poklekla kolena a prach smáčí slzami a vy? zase jako šelmy v hlavě se drbete a snad na tu rotu bývalých predikantů i s těmi v prachu země zahrabanými pikhartskými plesnivými psy se rozpomínáte? Nu, jste rovněž tak dobří jako oni! Čert by ďábla rád přichránil! Však ti potvorníci přes hranice do Čech nesmějí a z pekla na svět nemohou, ačkoliv by s vámi rádi se shledali. Chceteli vandrujte za nimi. Kat vás doprovodí a duši vaši do pekla odevzdá, kdež vás přátelé vaši toužebně očekávají. Jistou mám zprávu, že vaši předkové s Jidášem v pekle došky dělají a po holomcích se ohlížejí, kteří by jim slámu podávali. — Vidíte jak se stmívá. Nejspíše pro vás posílají, snad některého z vás čert již drží v pazourech — obraťte se!“ —

Páni potřásli hlavami a nesměle, nějak sty-

dlivě přes ramena se ohlíželi, mendlíčkové, jakoby vrabce rozplašil, ze svých míst vylítli a jeden druhého prohlíželi, babičky a dědečkové křižujíce se vyzáblou rukou po těle jezdili, literáti kancionály v obou rukou před hlavami si drželi, aby smích před čertem zakryli a — Belza hřímal dále. „Není za vámi? třesete hlavami? snad již do vás vlezl? Nevěříte? i věřte mluvím pravdu. Neníli všechno pravda co povídám, ať mne čert vezme a neřkuli jeden ať mě třebas všickni čerti seberou a do pekla odnesou.*) Já se jich nebojím, postavím se i před samým satanášem. A aby snáze ke mně mohli i okno jim otevru.“ Okénko ve zdi kostelní u kazatelny vytrhl a vrtě sebou, bázlivě okolo i za sebe se ohlížel a křičel: „He! kde jest kde který, kýž jde, kýž mne vezme! A aj! šelma žádný nepřichází! Myslíte, kdybych pravdy nemluvil, že by se nějaký nenašel? a proč by mně toho také jako vám neudělal? má k tomu moc. Však bojí se, ne snad proto, že jsem těmi prsty svěcený“ a čtyry prsty vzhůru zdvihnul, „ale že svatou mluvím pravdu a poněvadž bych *já* jeho chytil za pazoury.“ Kněz oběma rukama v drápy roztaženýma v prázné okno hmátl a v tom — sršivý křivolaký blesk před oknem dolů sjel a hrom s hrozným udeřil třeskotem.

---

*) Letopisec města Boleslava Mladého a po něm kněz a spisovatel J. Flor. Hammerschmied přiznávají: že děkan Boleslavský Josef Belza ač ničehož neopomenul, čím by zatvrzelá srdce nekatolíků obměkčil a k poznání pravé katolické víry přivedl, předce meze řeholnické ano křesťanské opatrnosti někdy přestoupil, u příkladu kázaje: „Neníli víra katolická pravá a dobrá, ať mne čerti vezmou a v pekle za mou práci ať hořím,“ anebo „že spíše luciper spasen bude nežli Luther.“ Táž chyba také s druhým kapucínem knězem Stanislavem, Němcem, vládla.

„Pán Bůh s námi!“ vzkřikli a vyskočili všichni v kostele přítomní ohlížejíce se po panu páteru a po klenutí kostelním.

Belza bouchnul oknem, otřásl se a když v Kristu shromáždění trochu se utišili, počal opět rozprávěti. „Viděli, slyšeli ste? již i všemohoucí pán Bůh, ten nejspravedlivější rychtář nebeský, mně oznamuje v tento neobyčejný čas, že Jidáš ráčí svého bičíce čerta pro vás posílati. Snad že ten posel z pekla na cestu vám také ráčí zatroubiti tarara, tarara! jako těm dnešním sedlákům, abyste měli jízdu veselou. Protož ještě jedenkráte pravím vám, že ste s čertem ve spolku a že duše své ste mu již na tomto světě v nájem zadali.“

Rachotivý hrom z těžkých mračen se prolamoval a náhlý dešť třískal do oken. Kněz vida, že nábožní posluchači rozhlížejí se po kostele — odpočinul si. Liják proudem se lil po oknech hledaje cestičky, kudy by se dostal do kostela, poněvadž však silné staré sklo mu tam nedalo, stříknul někdy vzdorovitě skrze skuliny na zapoceného kazatele. Několika krůpějemi ochlazen a snad že nechtěl a nemohl pustiti se v zápas s poslem božím, jenž silným ozýval se rachotem, vykládal slovo boží dále tichým a skoro plačtivým hlasem.

„Toho jsem se nikdy nenadál! Buď Bohu žel! mé upřímnosti. Ó, jak vždycky srdce mé k vám, k této obci bylo nakloněné! A za mou věrnou práci i upřímnost tak se mně odměňujete! Víte, že jsem při kázání omdlel, že ste mne do sakristie odnesli, na mne fofrovati a vodu mezi oči líti museli. Měl jsem a mám dosti trápení i nabíhání ze všech stran i divné pohrůžky od těch heretikův a sektářův se mi dály, ba i na kostnici všelijaké divné věci proti mně psali, ale jaká

nyní faleš, neupřímnost, ošemetnost mě skrze vás potkává, to budiž již samému pánu Bohu požalováno!

Jako služebník boží v tomto smrtedlném životě Hospodinu sloužím a tudíž jsem v cechu s anjely nebeskými, kteříž jako čistí duchové ustavičně patří v tvář velebnosti boží a chválí veliké jméno Jeho v nebesích — a předce, ó zlořečené, zlé srdce lidí nešlechetných! Jako bych vám za blázna byl vystaven na mé cti beze vší příčiny tímto zrádným lotrovským spisem“ — a papír velikými písmenami popsaný rozbalil, na všechny strany z kazatelny ukazoval a jakoby na výklad hrubých písmen i silnějšího hlasu bylo zapotřebí, opět zahřímal, — „mne haníte a plundrujete. Kdo tu ceduli zrádnou na děkanství přilepil? Nevíte, kdo takové zrády se dopustil? ... A poněvadž ani já při vší pilnosti doptati jsem se na toho lotra nemohl, musím veřejně vám odpovědíti, abyste věděli, že všechno, co zde stojí, tenkráte se stalo, když čert byl malé pachole.“ Papírem zatřásl a prstem na něj ukazoval.

„Že kuchařka má jest zlá vlčicě?“ Co komu zlého učinila? Prvé byla dobrou, když půjčovala pecen chleba, druhý i třetí, dva žejdlíky soli, másla nového, medu, vajec několik kop, hrnéčků, vařeček, švestek na povidla, oleje dřevěného, octa vinného. To byla dobrá? — Druhý punkt: „že při křtu a při oddavcích nemalé šacuňky ukládám?“ Kdo to říci může? Jeronym kožešník ode křtu mně nic nedal, nádeník Pavel také nic i mnozí jiní, tuť tedy jest pravda co v koši voda. Třetí punkt: „abych nakládal s lidmi lépeji, sice že pošlete na mne ouřad?“ i zde jest pravda, co se peklo v nebesa obrátí. Já vašemu ouřadu nenáležím. Jednoho Boha mám, jednoho pana kar-

dinála; jak on uradí s konsistoří, tak musí býti. Který člověk poctivý by se nepohnul hněvem nad takovou lehkomyslností? Šelmo anglická, hunc-vute! Všichni, každý náramně se tomu diví, jaká jest proti mně, duchovní osobě, zde ve vašem městě nevážnost. Nedávno potkal jsem jednoho sedláka a on mi ani ruky nepolíbil, jen tak smeknul beranici; uhodil jsem ho v ústa, abych mu přidal vážnosti. *Proto* nemá proč na mne se hněvati. Nejsem poddaný světský ale své duchovní vrchnosti. — Jiný punkt: „že na mrtvé lidi nemilosrdně žaluji a jim po smrti pokoje nedám?“ Ví se dobře jak pěkně pobožné byly ty žáby vaše anglické, kteréž zhubily biskupství v království Českém; celému světu známo jací dobří to byli katolíci, kteří vyhodili z okna místodržící císaře římského. Zde máte důkaz vy všetečné, falešné huby, vy slepí, malovaní katolíci! Vy milosrdní lidé! zaplatiž vám pán Bůh hanbou věčnou takové milosrdenství jako zaplatil židům lupičům smrt nevinného svého syna Ježíše. A konečně: „že půjdete žádati o jiného kněze?“ Pro rány boží! Nepamatujete se, že dával jsem některým z vás i hovádkům vašim jísti? Počkejte! litovati budete. Ale u vás jest lítost jako při katu. Ó, ústa plná nepravdy! ó, úskoční, lživí lidé! vyučili jste se v pekelné škole, viďte vy synové knížete temnosti? vy klamači, falešní žalobníci! Připovídali jste, synové pekelní, polepšiti svých životův, ale mouřenín nerad pouští od své špíny. Kdo jest povědom mravův vašich plných úskokův, lsti a falše, hned pozná, že ste z oněch, kteří křičeli proti Pánu: ukřižuj! ukřižuj! Však Bůh pro nevděčnost vaši dopustí na vás oheň, pomsta boží přimstí, oheň spálí vaše domy, vy buřiči a puntovníci!

„Víte o tom, že pod řádem a právem takového lotrovství“ — a papírem zarachotil — „nemá se žádný dopustiti, že vedle práva městského za to jako zrádce čtvrcen býti má — však poněvadž ten lotr, kterýž takovou lež předstíral správci církevnímu jako židé Kristu pánu, sám se nepronáší, pánu Bohu ještě jedenkráte to poroučím a toto zlořečení na něj dávám. Nechť tebe nemine záplata jako zrádce Jidáše, nechť tobě nepožehná, zlořečí věčná pravda, ať zalejí se krví lživá ústa, kteráž nevážně důstojnost kněžskou tupila. Pane Bože všemohoucí! blahoslavená panno Maria! všickni svatí! pomstěte mé křivdy. Bože dejž! aby místo požehnání vždycky zlořečení měl, aby on, dítky jeho a ještě dítek dítky až do čtvrtého kolena chleba žádostivi byli. Dejž Bože! aby při smrti utěšené hodinky neměl a aby ani na tomto ani na onom světě za zrádcovství takové dosti učiniti nemohl, byť chtěl jakýmikoliv odkazy, almužnou neb jináče toho ze svědomí svého zbýti. Běda jeho duši! běda jeho svědomí! Za svou nepravost a ošemetnost vydej těžký počet před pánem Bohem. Věřím Všemohoucímu, že podle zlořečení mého jemu se stane. Amen.“ — A aby svaté naučení potěšitedlně ukončil, ještě jedenkráte mrtvé dobrodince města na čerta odsoudil, nepřítomné zhaněl, z přítomných některé drbnul, svaté písmo po kusu trhal, něco napověděl a toho nedokonaje hned do světského povídání se dal, za vlasy se rval, knihou i rukou o kazatelnici tloukl, čerta jim s hrozným křikem předkládal a když hodně potvornými jmeny všechny zplundroval, ubíral se vítězoslavně z kazatelny. Páni i všichni ostatní hlavy měli jako hříšníci skloněné, báli se na pana děkana pohlédnouti. Jen jedno děvčátko z řady dítek z první stolice se vytrhlo, naproti mu běželo

a s křikem: „táto! táto!“ ho vítalo. Belza trhnul jím za ruku, sklopil hlavu a v Kristu shromáždění oči pozvedli, staří po tichu a děti hlasitě se zasmáli. A tak po tom „dobrém“ kázání více smíchu nežli slzí bylo. I skrz uplakaná okna sluníčko vyskočilo a na všechny se zasmálo . . .

Páter Stanislav sloužil mši svatou a „nábožná“ Gertruda „svatému“ muži dlouho se zpovídala, aby odpuštění hříchův dosáhla, že se svým manželem — kacířem — mluvila.

* * *

„Těžká práce!“ povzdychl si hlasitě Ondřej kopnuv motykou do země.

„Však já se ničeho nebojím a nelekám. Nám Čechům by již mohly strachem rohy na hlavách vzrůsti, kdybychom se všeho báli.“

A opět se sehnuv kopal dál až jiskry z křemenův pod prstí ukrytých vyletovaly.

„Jen prště jiskry, lítejte, aby ten suchý, udupaný český troud se vznítiti mohl. Snad přijde, ano povstane opět z Čechův muž, jehož neudusí více dým nějaké hranice, ten zbědovaný český lid vyšle opět do světa proroka, aby opět zazářil, svítil, ukázal lidem cestu do země zaslíbené. Viď Mistře Jene?“ a o motyku se podepřev pohlížel na kamenou sochu, před níž jámu vykopával. „Nu? či neznáš mne v tom novém svém přestrojení? Přemalovali, překřtili tě, z kalendáře vymazali, však předce jsi naším svatým Mistrem Janem Husem a já tvým věrným Ondřejem, třebas na čas v Klášteře Hradišti u jeptišek musím býti zahradníčkem.*) Však až sluha Michalovicův po-

*) Klášter Hradiště někdy sídlo Cisterciáků, nebyl nikdy klášterem ženským.

slání své zde vykoná, půjdu zase do světa za svou další povinností. Zatím nehněvej se Mistře, že na místě bývalých vonných lip, kteréž zpěvem svých povětrných obyvatelův tě obveselovaly, panské pahejly“ — a uchopiv na zdi položený mladý stromek topolový do jámy jej postavil — „že takový neplodný štěp před svatou tvář tvou vedle rozkazu panského musím zasaditi. Pláně hodí se nyní arciť nejlíp do květnatého někdy sadu českého, jejž naši spasitelové poplenili, podkovy žoldáckého koňstva zadupaly, milovníci slova božího opustiti museli; takový špičák jest nejlepší okrasou nynější české planiny, z níž světlí paprskové sluneční se vytratili, v níž nalézti nemohou kořeny úrodných štěpů dosti vláhy a pokrmu.“ A zasypávaje kořen mladého stromu promlouval: „Tak! daleko plazící se kořání tvé zhubí, zmoří kousek zbylého ještě zeleného osení, červ ze štěrbiny kůry tvé se rozleze a hmyz z listí tvých rozlétne se po českém poli, aby obral, co ještě zbylo. Však až nové jaro u nás v Čechách rozkvete“ ... a nakouknuv otevřenou brankou ve zdi klášterní, usmál se a vběhl do zahrady.

Naproti němu šla mladá, růžencem opásaná konvrška s hlavou skloněnou.

„Pán Bůh rač dáti zdraví vaší velebné milosti i celému konventu,“ pozdravoval Ondřej zůstav několik kroků před ní státi.

Jelena pozvedla hlavu, něco jako paprslek radosti zasvítilo v zavlhlém oku, zahrálo si po bledé její tváři.

„A při tom všechno nejlepší dobré vinšuje vašnosti dobře známý a povědomý služebníček, na ten čas v klášteře zatímní zahradník.“ A při pozdravení vykláněl se šelmovsky na všechny strany.

„Ondřeji! Ondřeji!“ zvolala bolestným hla-

sem a máchnouc rukou, jakoby říci chtěla, že všechno ztraceno, zakryla si oči.

„Nu! vždyť já také žalost nad tím nemalou mám, že jsem pod tak nerozšafnou vrchnost jako služebník boží se dal a světa všeho se odřekl, však proto předce, ač dobré jméno kláštera zlehčovati nechci, smutná tvář zasmáti se dovede, když někdo s dobrou novinou mne navštíví a co se mému milému známému dobrého přihodilo vypoví.“

„Ach! Bože nejmilejší! jak velkým křížem navštíviti jsi mne ráčil. Zachovej mě v své svaté milosti, Hospodine!“ A sepnouc ruce k nebi tvář obrátila, potom hlavu pomalu skloníc na Ondřeje pohlédla a pravila: „Ondřeji! S žalostivou myslí toužím tobě příhody velikého neštěstí, kteréž těžce a bolestně na srdci svém snáším. Rodina Michaloviců snad nikdy více kříže zbavena nebude. Já nikdy více budoucího svého života pokojně, šťastně nestrávím. Ode všech jsouc opuštěna a všeckna na tom světě nešťastná, komu z lidí slzy, bídy své žalovati mám? Kde jest nyní na světě spravedlivost, milosrdenství? kde srdce upřímné?“

„Jen několik kroků, prosím, milostivá slečno!“ a ujav Jelenu za ruku vedl ji ke zdi vysoké, jež ohražovala klášterní zahradu. „Tak! zde před tím novým blahoslaveným“, ukázav na předělanou sochu Mistra Jana Husi, „můžeme si osudy své vyprávěti, on nic nepoví a žádný nás neuvidí; a kdyby snad sem někdo zabloudil, — já jsem při své práci a vaše velebná milost jako konvrška po zahradě může se procházeti.“

A vzav motyku do ruky kopnul do země.

„Já zatím podle milostivého poručení své vrchnosti k vysázení těchto nových panských stromů jámy udělám a při tom s vaší velebnou milostí

nějaké noviny si povíme a zarmoucená srdce svá potěšíme.“

A opět kopnul. „Proč pak bych byl zde zahradníkem? Zde, prosím, milostivá slečno! zde, račte pohleděti, ty boží muky,“ ukázav na sochu, „kteréž na místě knihy svatého písma do ruky mu vstrčili, jsou všech nás Čechů nyní věrným obrazem. To figurové znamení umučení syna božího na kříži jest řetězu našich trápení na srdci našem záponou.“

A pod motykou se zajiskřilo. Ondřej na kříž pohleděl.

„Kristus z mrtvých vstal, i my veliký těžký kámen hrobový z těla našeho odvalíme, hrob náš se otevře, vzkříšení na nás zavolá, abychom nikdy více ubičováni, ukřižováni nebyli. Však k tomu zapotřebí nám všem silné víry, odhodlanosti, obrany a ne naříkání. Třebas stokráte sklamala naděje vaši milost, předce nesmíte, milostivá slečno! býti malého srdce, slabé duše.“

„A když k nám nikdo nemá lásky a každý jen svého dobrého stará,“ odpověděla Jelena jako bezduchá.

„A kdyby ještě více srdce celého světa proti nám se zatvrdilo, jen když se budeme milovati jako bratří a sestry! Láska hory přenáší, svět přemahá. Kdo lásky nemá, ničeho nemá.“

„Což jsem tak nešťastná, že i ty mne trápíš? Ty snad předce víš, že žádný mě s ním nemůže rozloučiti než smrt, a že než bych se jeho zbavila, hned té hodiny bych pro něho ráda umříti chtěla. Kdyby všechno mé myšlení na tváři mé napsáno bylo, abys srdce, duši mou viděti mohl, jináče bys nenašel.“

„I vždyť já jsem nikdy ani nepochyboval a dobře věřím, že slib svůj až do smrti zachovati

ráčíte," promlouval Ondřej s úsměvem. „Však právě proto tak slzavě vaše milost každé chvíle nemá žalostiti, neboť proč pak já jsem zde zahradníčkem?"

„Což pak mně to všechno zpomůže, když nás již rozdělili a já barvu a vůni od květu lásky v těchto zdech klášterních odděliti musím."

„Neračte činiti sobě, milostivá slečno! těžkosti pro toho, který předce vaším bude."

„A když nás již spolu rozžehnali? Já jedné hodiny pokojné nemám, já musím žalostí umříti, jestli to déle trvati bude, nebo již polovic umrlá jsem. Hroznou bolest někdy srdce i hlavy cítím, zdá mi se, že dlouho živa nebudu."

„Nenaříkejte, upokojte se! Ta, kteráž proti vaší milosti stále popouzela, sama již nemá v ničem žádného božího požehnání" ...

„Gertruda?" zvolala hlasitě.

„Ano, Gertruda, kteráž jako ovčička před pastýřem svým na kolena padala a slzavýma očima výpověď nebo „dictum" od tribunálu duchovního v příčině rozvedení od svého manžela si zjednala, paní Gertruda, kteráž pánu Bohu za rozloučení manželství s horlivou okázalostí na modlitbách děkovala, nyní v hanbu, lehkost, potupu lidem všem jest vydána; paní Gertruda někdy žena pána z Bubna osiřala a všech přátel jest zbavena. Pán Bůh na ni dopustil. Nyníčko sotvy jest jí popřáno na statku někdy manžela jejího jako v podružství se živiti."

„To slzy mé, kteréž jako modlitby k Bohu jsem odsílala, zalily strojené růže štěstí na její tváři, to ta krev ze srdce zmořených, štvaných lidí, její poddaných, k Hospodinu o pomstu zavolala! A pro Bůh! jak se to všechno dálo? Vždyť já za ten dlouhý rok v těchto zdech klášterních,

kromě jednou tebe, neviděla jsem člověka světského, s kterým bych několik slov promluviti mohla.“

„Inu, vaše milost ví, že po odchodu někdy pana manžela jejího ukryla se do příliš tmavého stínu; ten „svatý“ muž a černý jeho klobouk paprsky světla a pravdy navždy jí zastínil. Nechtěla prohlednouti a předce musela. Vaše milost ví, že při naší válečné (bohužel nešťastné!) výpravě na Kostecku a vévodství, paní Gertruda v Boleslavi s manželem svým se setkala a po krátké rozmluvě opět s pánem z Bubna se rozešla, potom hábit, v němž přestrojený do Čech připutoval, na děkanství prohlížela a v něm psaní paní mateře vaší milosti nalezla. Na místě, aby vedle žádosti paní matky vaši milost z Čech již propustila . . .“

„Ó podvodná, nevěrná ženo! Ten kříž, jenž v pošmourném tomto příbytku klášterním srdce mé proniká, ta metla trápení, kteroužs tím na ubohou starou máti mou vložila, padniž jako kámen na bezcitné srdce tvé,“ přetrhla Jelena vypravování Ondřejovo.

„Za nedlouhý tedy čas, několik měsíců potom, když vaši milost do kláštera strčila, abyste prý jako sirotek vedle dekretu císařského v pobožném křesťanském životě dobře se zvedla, Gertruda počala býti nemocna. Odstěhovala se potaji, aby čeládka o nemoci její nezvěděla, do nějakého osamělého domečku na břehu Vltavy, povídali, že k rasovi, kdež chtěla nemoc svou odbýti. A když čas její přišel a děťátko okřtili, paní Gertruda kšaftovala. Mnich, jenž v hlavách lože jejího seděl, předříkával modlitbu s napomínáním, aby se s pilností a nábožně modlila. Přišli dva chudí sousedé s jich rychtářem. Nemocná nemohla, nechtěla s nimi však již mluviti, jen kývla rukou na

ně, aby odešli, i šli pryč. Potom promluvila ku svému mnichu: „Oni myslí, že já hned umru. Ty dobře víš, co mně kdo dlužen, všechno dobře opatříš.“

A mnich skloniv se k nemocné vykládal jí své sermony o nestálosti života lidského v tomto bídném světě, v kterémž všichni poddáni jsme smrti. „Všechno co se narodilo umříti musí, člověku nic jistějšího není jako smrt a nic nejistějšího jako hodina smrti.“ A když takovými slovy ji přihotovil, aby duši svou milou v božské ruce poručila — vytáhl nějaký popsaný papír a péro, aby podepsala, však nemohla již. Mnich vzav její ruku za ni podepsal. Potom vešel do síňky, aby zavolal na rychtáře a sousedy. A když s odkrytými hlavami před něho se postavili, prosil jich, poněvadž prý ona živa nebude a pro budoucí památku, dříve než s tímto světem se rozloučí, odkaz učiniti chce, aby šli na svědectví. Pokývnuli poslušně a když ve světnici papír na stole podepsali, pokleknul mnich a pravil: „Moji páni! prosím, modlete se pánu Bohu, pokud milá duše v těle, aby pán Bůh ráčil hříchy odpustiti.“

Modlili se za chvílku. Pak odešli, aby prostěradlo na máry připravili, nebo již nehty paní Gertrudě černaly . . .

A předce neumřela. Za některý čas odstěhovala se, lidé nevěděli kam; dítě prý ale umřelo.“

„A proč jest Gertruda na svém statku jako v podružství?“

„Poněvadž jej v nemoci panu Kravařskému podpisem ruky své i svědkův postoupila a sobě do smrti skrovnou jen výživu vymínila.“

„Pán Bůh na ni dopustil. Snad nyní pomyslí na svou duši a nahlídne do svého srdce. Ona ví,

že všeho toho jest příčinou, nad čímž já každé chvíle žalostiti musím.“

„Jsou tam na statku cizí nějací lidé úředníky, pány, kteříž ji všelijak odbývají. A k tomu všemu jako jedna ovce nemá se nyní ke komu utéci, poněvadž pastýř její více o ni nedbá a jiné do ovčince shání.“

„Tak ji opustil?“ promluvila Jelena jako v nepaměti. „Co pak pán z Bavorova, jemuž Gertruda, zapomenouc se nad sebou i manželem svým, všechno dala, ani krůpějíčku krve v srdci svém nemá, aby se na ni rozpomenul a ji vysvobodil?“

„Tak věrné služebnice, jako ona byla, nikdy nedostane. A předce musí na vždy zapomenouti. Vzkázal jí: aby se více po něm nebláznila. A paní Gertruda, kteráž se svým „svatým“ mužem vždycky oddávala se do vůle boží a jeho, nyní již jakoby nevěděla co se s ní děje, mluví zmateně. Poslala mu vzkázání: že prý ví o jiných, kteří by jí rádi sloužili, jen aby řekla; však ona že žádného více nechce, že bude jeptiškou a že půjde kam ji oči ponesou, že se vdávati nebude, nechť prý již přijde kdo chce.“

„Ubohá!“

„Někdy prý sedává na rozcestí a když lidé do kostela jdou, za almužnu prosí, pláče, naříká na nešťastnou hodinu svého s manželem rozloučení a ještě nešťastnější svého s pánem z Bavorova seznámení. Žaluje lidem na svůj vdovský los, z něhož ji žádný již nevysvobodí“ . . .

„I já snad budu tak zaopatřena, i já nešťastný život svůj v samotě musím stráviti, snad dříve do země se vdám než z klášterního tohoto vězení budu vysvobozena.“

„I Bůh nedá, aby jeho srdce od vašeho odtrhli. Vaše milost jest a zůstane panu Kaplířovi,

nebo jak se nyní před světem jmenuje panu Karlovskému, jediným potěšením v zarmoucení, jedinou radostí v úzkostech. Bůh vás neopustí než k většímu štěstí přivede.“

„Já také na tom světě žádného milejšího nemám než jeho. Nevěřím klášterním klevetám, víra má k němu jest stálou jako skála proti vlnám našeho nešťastného osudu.“

„Jakým klevetám? Co pak ty svaté panny také si něco světského povídají?“

„Zde „silentium“ aneb mlčení se nezachovává. Klevetnice život klášterní ještě tesklivějším a obtížnějším činí. A takž i o něm a o mně, nebojíce se „disciplíny“ a mrskání, vypravovaly, že když prý na útěku od Trosek do hor Krkonošských kyrysníky Valdštýnskými byl dohoněn, odřeknutím se mé osoby z těžkého ušel vězení a od smrti se vykoupil.“

„Tak vida! bledé panny s hlavou skloněnou vedle kůru a nemocných také o kyrysy a helmy se starají! Kdyby to nebylo proti „reguli“, já bych jim pověděl, poněvadž jsem vedle pana Kaplíře na zpěněném koni uháněl, že ač jsme viděli z hor lesknouti se slunce na ocelových kyrysích žoldáků toho zrádce národa, předce našich lehkých českých hazuk dotknouti se nemohli, tudíž také pan Kaplíř ze Sulevic té cti jim nedopřál, aby s ním mluviti mohli. Co ty zde povídají, nevěřte a nezarmucujte se pro to hrubě.“

„I vždyť já nevěřím nic, byť celý svět proti němu mluvil, jináč neudělám.“

„Však brzy žárlivé panny poznají, že čas k sňatku se přibližuje, ženich na svatbu se chystá a vaše milost nevěstou do smrti že nezůstane.“

Jelena okem zazářila.

„A jak dlouho ještě mám zde v tom klášteře nadarmo býti?“

„Buďte pokojná. Přičiníme se k tomu, abyste dlouho zde se nemučila. Zítra o sedmé hodině ranní“ — a Ondřej ohlížel se po celé zahradě — „přiklusá sem asi půl kornety jízdy v císařských barvách, aby nějaký vykrmený skot a ovce z ovčince vybrali a panny z kláštera trochu rozplašili. Při takové příležitosti, až stará panna abatyše s lamentováním ze dveří klášterních vyběhne a panny se skroušeným srdcem z hóry za ní se vysypou, aby vojáky viděly, vyjde i vaše milost, a několik vyvolených z vojska některou pannu i s vaší milostí zaskočí, na koně vyhoupnou a odnesou. Na cestě potom jednu po druhé zase upustíme, potratíme a než slunce skloní se za hory v bezpečném s vaší milostí budeme úkrytu.“

„A kdo, kdo ty vojáky povede?“ vyhrkla Jelena.

„Kdo?“ usmál se Ondřej, „kdo pak jiný než ten, jenž potaji v království se zdržuje, aby vaši milost osvoboditi mohl. Její milost paní máti toužebně již očekává — prosím račte odejíti, přijíždí velebný“ — a několikráte rukou rychle máchnul, aby odešla.

Jelena odcházela. Ondřej zašlapával kořen nově zasazeného stromku.

Za chvílku uháněl na koni tryskem okolo zahrady nějaký pan páter jako kavalír s boty rejtarskými a ostruhami ozlacenými. Byl to kněz Stanislav, jemuž někdy v Boleslavi hříšné duše a na ten čas v Klášteře Hradišti berušky klášterní k správě duchovní byly svěřeny. Sotva se zastavil pod krovem kláštera, vyběhlo několik pěkně v prsténky a v páteře korálové vystrojených panen. Vítaly ho jako dcery otce svého vlastního. Kněz

poštipkával je do tváře a pohrával s nimi, až fortna za ním se zavřela. Přišel je zpovídati.

* * *

Měsíc trochu z mraků vysvítil. Tři jezdci klusali úvozovou cestou.

„Brzy již musíme v Libošovicích býti. Znám dobře cestu," promluvil první. „Támhle již se černá kostelní věž."

„Jen abychom celou ves nezbourili a po tom celodenním ukrývání a bloudění odpočinouti mohli."

„Jest nám toho potřebí, zvláště pak tobě, má drahá! Za týden budeme za hranicemi."

„Šťastněli projedeme."

„I bohdá šťastně! Buď pokojná. Není žádného nebezpečí. Nic zlého se nestane. Vždyť máme císařské kabáty."

„Ale na vévodství?"

„Zítra ráno vstaneme k „slavnosti boží," kterouž v Čechách ještě vykonáme, jako sedláci," konejšil Karlovský plachou Jelenu.

„Ještě svítí," oznamoval Ondřej. „Rychtář Jakub rád si popije. Smluvíme se brzy."

Za několik minut stanuli před hospodou na návsi.

„Hej! rychtáři, já řku, slyšíš?" zavolal první jezdec skočiv s koně a již jednou i podruhé na dvéře zatloukl.

Šenkýř poslal děvečku, aby pohlídla, kdo to tluče u dvéří. Sotva že otevřela, vzal jí jezdec světlo z hrsti, strčil jí uzdu od koní do ruky, posvítil ostatním dvěma na cestu a již vkročili do světnice.

Rychtář seděl s manželkou svou ještě u stolu, babička s dívčicí u kolovrátku v koutě předly.

„Právě jsme se stolu sklidili, vzáctní pánové! Však něco vždy bude, co nám pán Bůh požehnati ráčil," uvítal rychtář příchozí, kteříž s podáváním rukou omlouvali se několika slovy, aby jim za zlé neměli, že nočního času je navštěvují.

Hospodář i hospodyně, kteříž byli uvykli viděti jen surové žoldáky, stáli u prostřed světnice za hezkou chvíli plni udivení, prohlížejíce si hosty, jíž jako nějaká vrchnost vystrojeni byli. I babičce zastavil se kolovrátek a vňučce její nit se přetrhla. Zvláště ten mladší pán s krásnou dívčí tváří jim se líbil. Dávno již neviděli tak krásné aksamitové černé ustrojení, takový lesklý krátký meč a pěkné péro za kloboukem, jejž ani z hlavy nesundal. Snad by byli i počítali zlaté knoflíky na spodním kabátci a zlaté třepení na přehozeném pláštíku, kdyby je byl nevytrhl hlas na dvoře čekající zapomenuté děvečky, aby někdo šel ke koňům. Hospodář potáhl rychtářku za sukni, aby přinesla tu uschovanou šunku a truňk piva, sám pak běžel na dvůr, aby koně opatřil. Za nimi vytratily se ze světnice babička s dívčicí.

Po chvílce vraceli se opět všichni do světnice přinášejíce uzenou kýtu, talíře a cínovou nádobku s vínem.

A když vše již bylo připraveno a snešeno, nechtěli hosté bez toho býti, než aby hospodář s hospodyní, babička s dívčicí také za stůl přisedli. Což bezděk učiniti museli. A tak pojedli, popili a potom dali se do rozprávky o všelijakých věcech, z kteréž vyrušil je křik a bušení na okenice. Hospodář vstal, vykoukl oknem na dvůr, hosté na sebe pohlédli, rychtářka vyskočila, dcerka schoulila se v koutě i babička ukryla se za svůj kolovrat a třesoucí rukou hledala přetrženou nit.

Opět nové mlácení až dřevěná okenice pra-

skala. Pes domácí štěkaje od vrat na záhrobec pobíhal, na okno předními nohami se stavěl a štěkotem hospodáře volal.

„I bohdejž bys byl raději šel někam stranou a my tobě na cestu nepřišli," zabručel rychtář ven odcházeje.

„Nu, snad se mi dnes, šenkýři, opět propůjčíš a mne provodíš?" pravil páter Stanislav vcházeje do světnice.

„A když tak začasté sem i tam projíždíte," odpovídal rychtář, „dnes, velebný pane, ač má dobrá vůle jest, vás fedrovati nemohu."

„I však ty předce jako člověk svědomí dobrého . . ."

„Dnes jest již pozdě."

„Nu, nechme toho zatím. Jdi a přines truňk v cínovci ale ne zákyslý."

„To také nemohu, již nemnoho ho mám, zde panstvo již má ostatní zamluvené."

„Cože?" vzkřikl páter a sáhnuv do kapsy vyhodil na stůl hrst černých stříbrňákův, „cože povídáš ty, šelmo? jdi, hned jdi, běž a víno nalej, já za ně zaplatím," a uchopiv žbánek před hosty postavený vyprázdnil jej jedním douškem. „I za to zaplatím, abys mne tak málo si nevážil. Zde máš!" a na rozházené na stole peníze ukazoval.

„I já tak všetečný nejsem, pane páter, abych se ujímal peněz, které mně ještě nenáleží . . ."

„Jen milý hospodáři jděte a přineste zbytek toho červeného, já, až mně také nalejete piva za krejcar, za tu poctu se poděkuju", pobízel Ondřej šenkýře.

Kněz drže ještě žbánek v ruce podíval se na člověka, jenž se opovážil řečí o něho se otírati a příčinu k zlé vůli dávati, rád by byl za takovou

nevážnost mu dal poliček, ale — host rytíř, kterýž seděl vedle mladého svého soudruha, vstal a přívětivým slovem omlouval horlivého sluhu svého.

„Znám ho, jest můj od mnoha let, vždy dobré vůle byl, nikdy žádného dříve času nesoudil, veliká snad jen žízeň všetečným slovem hospodáře do sklepu pobízela. Je-li pravda, milý Ondřeji?“

„Mně se chce píti, milostivý pane! Když chci dáti pár grošů za pivo, doufám, že se mně proto nic zlého nestane.“

„Inu pravda, pravda. Vidíte, pane páter, že žádnému ani dítěti nechtěl ublížiti. Pojďte, zasedněte, a vy, hospodáři, nalejte, přineste všechno co máte. Nemíníme dlouho seděti a proto bysme rádi užili chvíle, abychom něčeho se z krajiny dověděli, kdež před svým domů odchodem přenocujeme.“

„I novin dosti, až nazbyt,“ pravil kněz usednuv za stůl, „až hrozno poslouchati jak se v té bývalé Sodomě, v české zemi děje. Proti jisté vůli a zápovědi císařské, našeho nejmilostivějšího pána a otce, ti staří kacíři, neznabozi stále ještě se puntují a přísnému trestu světskému propadají. Celé, všechno to království České by mělo býti arestirováno, poněvadž ale nemáme takového velikého rathouzu, kam bysme je všechny obeslati mohli, protož zatím přísné pomstě boží k poslednímu soudu je odsouditi musíme. Já, kdybych mohl, ruce i nohy všem bych svázal, aby ze země utíkati a scestné své náboženství za hranicemi provozovati nemohli.“

„Milosrdenství boží jest větší nežli lidské prohřešení, snad i těm „kacířům“ pán Bůh odpustí,“ dal jako za odpověď rytíř podávaje vínem naplněný cínovec páterovi.

„Vidím, že jste, vzácní pánové, dobří kato-

líci," promlouval kněz a pozvednuv hlavu nahnul žbánek k ústům, — „ale jak může spravedlivý Hospodin těm pobloudilcům odpustiti, když — dobré máš dnes hospodáři červené — když i osoby ještě nezletilé, konvršky klášterní z místa svého, kdež před zkázou duše své v náboženství samospasitedlném opatrovány byly, s přestrojenými poběhlíky, kacíři, do Sodomy neznabohů za hranice utíkají, aby se tam pelešiti mohly."

Hosté za stolem, jako by jim prška šlehla do očí, sebou lehce trhli, Ondřej vstal jakoby někoho chtěl na plac pobídnouti i šenkýř od rychtářky se obrátil, kolovrátek babičce i dívčici zavrčel, jakoby nit se měla již přetrhnouti.

„Konečně snad takový hrozný příběh se někde udál," promluvil host rytíř vykláněje se přes stůl ke knězi, jenž opět žbánek pomáhal vyprázdňovati.

„Někde? zde, zde tři míle odsud v Kláštěře Hradišti, dnes, dnes — nějaká — nevím jak se jmenuje, — nějaká plachá laň, kteráž dosti dlouho již v úkrytu klášterním pozůstávala a sotva že k rozoumku svému přicházela nad zaslíbením, povinností svou se zapomenula, světské rozkoši se oddala a nenáležitě s vojáky utekla."

„S kým že uprchla?"

„S kým? to právě nevíme, však domýšlíme se, že matka její — z Michalovic se jmenuje ta lotryně — že máti její, paní Michalovicová, kteráž po justifikací svého manžela, kacíře, z Čech ušla, snad tomu nechtěla, aby dcerka její v svatém náboženství katolickém déleji trvala a také ji k tomu přinutila, aby z království odběhla."

„A byl ste při tom?"

„Byl-li jsem při tom? S vytrženým mečem, s dobytou zbraní jsem se za těmi lotry sháněl, a již, již z těla, ze hřbetu jich bych byl i krev vy-

lil, kdyby koníček můj ze vsi byl jíti chtěl. Dal jsem totiž k šturmu udeřiti, sedláci se zběhli a křik i povyk lidí hovádko mé tak zastrašily, že přes všechno domlouvání dále jíti nechtělo. Musel jsem sestoupiti s koně a za uzdu jej z vesnice vyvésti, abych ty lotrasy v náležité a dostatečné vězení a trestání vzíti mohl, ale — poněvadž koníček můj šturmování, křik i z druhé a třetí vesnice uslyšel, nechtěl klusati, všecek se třásl a já zase pospíchaje byl bych pomalu na zemi upadl. Nepřátelé slova božího zatím ustupovali až konečně mně i sedlákům z očí se ztratili a někam do hor tryskem uháněli.“

„A nepoznali ste z nich žádného?“

„Ani slova jsem s nimi mluviti a do tváří jich pohlédnouti nemohl, neboť příliš utíkali a proto jsem se vrátil na faru. Ušli tak mému trestání i ta zlotřilá, kteráž nad povoláním svého stavu duchovního se zapomenula. Však spravedlivé pomstě boží“ a při tom obličej vzhůru pozdvihl a rukama třepal, „zajisté neujdou.“

„Divné, předivné věci nyní na světě se dějí,“ promluvil rychtář, „a kolik jich asi bylo?“

„Kolik jich asi bylo? houf, půl kornety a snad více, všickni byli ozbrojeni jakoby táhli do boje. Kdyby jen o den, o dva byli se opozdili, tři sta kyrysníkův bychom z vévodství byli zavolali, kteří pro reformací tam přijedou.“

„Pán Bůh s námi! opět tři sta kyrysarů!“ zvolal rychtář. „Bohudíky! že nejsme na vévodství.“

„I sem, sem, k vám na Kostecko zajedou; právě proto jedu do Sobotky, aby zdejší kacíři zkusili, majíli tvrdší lebky nežli Valdštýnské kyrysy.“

„A medle proč, pane páter, tu boží metlu sem citirujete?“ tázal se šenkýř.

„Proč? protože i zde na panství jasné kněžny paní Polyxeny, kterouž pán Bůh všemohoucí dlouhá léta zachovej na zdraví, poněvadž i zde, kde vrchnost vždycky byla a zůstávala katolickou i za času toho slepého českého psa Žižky, že i zde na Kostecku Bohu i vrchnosti zpronevěřilí nyní také se nalezají a všeliké pikle a punty strojí, a protož zapotřebí jest jim hřbety trochu ostrým ocelem naklepati.“

„Tak! a vždyť my o žádných takových nic zde nevíme,“ pravil rychtář, „proč tehdy, pane páter, na takovou divokou chasu voláte, aby nás plundrovali, na domy naše tloukli, když my již spíme, nad námi vůli svou prováděli, jak by se jim líbilo, když jsme nikomu nic neublížili?“

„Jen se na mne potrhej! Snad jsi sám takový, že ty kacíře zakrýváš? Dlouholi pak tomu, co odtud z Libošovic, z Markvartic a — nevím z kterého ještě hnízda vaši husitští farářové byli vyhnáni? Dávnoli tomu, kdy ti proklatci z vaší krajiny na horu Tábor chodili a snad ještě se tam kradmo scházejí? Dej si pozor, neobořuj se tak s hurtem a ňáko klobouk na hlavě tak na stranu si nedávej, jako bys chtěl také příčinu si proti mně brátí, sice, rychtáři Jakube, Valdštýnští kyrysníci i tobě hlavu zbarví do červena.“

„A jak pak mám mlčeti a ani slova tomu neříci, když takové šelmy do tichých našich dědin vskočí a všecky nás pro nic za nic zloupí a zplundrují.“

„I nejsou šelmy! Pro svaté náboženství bojují. Snad ty jejich šimly u vás se ještě napásti a naší svaté katolické víry obrancové najísti se budou moci. Máš pěkné louky, rychtáři, a velkou hospodu,“ odpovídal s výsměvem kněz Stanislav.

„Vím, dávno vím, že jste pán šlechetný a

když pěkně poprosím, že mi nějakou „salvu quardu“ dáti ráčíte,“ usmál se šenkýř.

„Stráž? tobě před hospodu abych dal stráž?“ smál se vínem rozjařený páter.

„Ano, ano, velebný pane! nějakou „salvu quardu“. Když můžete tři sta takových kolohnátů na nás zavolati, smíte také dva chlapy před vrata mně postaviti, které bych vyživiti dovedl, anebo aby to bylo lacinější, prosím jen za napsanou „salva quardu.“

„Ty blázne! myslíš, že takový kousek papíru, třebas i s podpisem rytmistrovým, anebo dva koně by zabránili hladovým a žíznivým jezdcům cestu do hospody? Tvůj zelený věník i s věchtem nad vraty ti ožerou; nebo, třebas ty šelmo, jak říkáš, ničím vinen nebyl, předce, pro primo takoví horliví zapálení bojovníci vždycky do hospody první vpád učiniti musí a sub numero secundo, proto na Kostecké panství nepřijedou, abyste je za vaše kacířství s prázdným vybyli. Špižírny a sklepy otevříti musíte. Bohu potom poděkuj, jestliže s ženou a dcerkou hrdla zachráníš a hospoda tvá ohněm zkažena nebude.“

Kolovrátek v koutě, jenž při vypravování stále vrčel, najednou se opět zastavil. Babička, kteráž na pana pátera s udivením hleděla, pozvedla ruku, aby kříž udělala, v tom niť se jí do ruky zamotala. Na místě kříže jen tažením rozevřených prstů ve vzduchu a zděšeným obličejem vňučce své ukazovala, co je zlého očekává.

„Na mou věru! velebný pane, kdybych byl věděl, jakou přinesete novinu, vrata bych vám byl neotevřel.“

„Cože ty šelmo? co to povídáš?“

„Že vám nyní vrata neodevru, abyste na dě-

kanství do Sobotky jeti a pro ty lupiče poselství vypraviti nemohl.“

„Tys šurk! hned, bez meškání mi dej kůň osedlati!“

„A když i měsíc za mraky se skryl před těmi vašimi kyrysary.“

„Proč se směješ, lotře? Již dej mi koně sedlati! Bůh ti to nahraď vrchovatě! Máš dítě. Pamatuj a pozor dej, aby lesklým kyrysům Valdštýnským vaše došky a šindelové střechy na cestu třebas i za tmavé noci brzy neposvítily a kacířské oči vaše, kteréž vzdorem jiskří, nezatopily slzami.“

„I pro pána Boha! velebný pane, vždyť já žádnou hádku nechci začínati a zvláště nočního času. Ráčíteli pro nějaké pod žertem pověděné slovo hněvem proti mně popuzeni býti, prosím, aby ste ráčili na to již pozapomenouti a toho do jiného času si poodložiti.“

„Tys také dobrý jako všichni ostatní ti zdejší pokrytečtí rebelanti, a bezbožné své všetečnosti s těmi kacíři dříve neodvykneš, dokud vás z toho teplého hnízda na chvíli do světa nevyženeme.“

„I to raději půjdu odtud, velebný pane, když tak myslí ste ode mne odvráceni, abych vás nepohněval.“ A vzav žbánek odcházel.

„Ty vždy nějakým dobrým způsobem pryč se chceš dostati. Tehdy ještě nalej a kůň ať jest osedlán, pacholek půjde před koněm a posvítí mi.“

„A co by sobě ti Valdštýnští, pane páter, na mně ulovili, kdyby mne z hospody vyhnali? to sami račte považiti. Neměl by jim kdo a co nalévati,“ zasmál se šenkýř.

„Mlč již, mne tvým nevážlivým jazykem nepřemluvíš a neoforteluješ. Jdi!“

A rychtář šel. Mezi tím pan páter hostům za stolem, kteříž po celé takové rozmlouvání jako

němými byli diváky, vypravoval o těch bohaprázdných vlcích hltavých, kteříž věrné ovčičky zadáviti hrozí i v tomto povždy tichém Soboteckém údolí. A vida, že vzáctní hosté zvědavě naslouchali, počal tajemným hlasem: kdyby prý nebylo rady, potěšení otců duchovních, že by museli ti, kteříž svaté víry katolické se přidržují, pro křivdy a útržky jim činěné ve své nevinnosti zoufati, a kdyby jim právem světským asistirováno nebylo, snad by i o hrdla přišli. „Neboť ty kacířské bestie ani se zpovídati a odpuštění hříchův svých velebnou svátostí oltářní opatřiti si nechtí.“

„Co tedy s nimi činiti?“ promluvil starší host.

„Ničeho ještě zde neokusili a proto až k neuvěření zbujněli. Za nějaký prý týden nebo kdy ti staří hříšníci, kteří dříve na hoře Tábor se scházeli, někde v nějakých skalách zde na Kostecku prý plakati a nějaký takový sbor nebo schůzi odbývati budou, a proto — proto jsme kyrysníky objednali a já do Sobotky a potom za den nebo dva do Jičína jedu, abych je uvítal.“

„A kdy přijedou?“ prohodil trochu všetečně Ondřej.

„Kdy?“ odpovídal kněz pohrdlivě, „za tři, pět dní, za týden, to nevím určitě, však přijedou.“

„Lucerna již jest rozsvícena, kůň čeká, až ho čeledín vezme za ruku,“ zasmál se rychtář postaviv plný žbánek na stůl.

„My se ještě napijeme a . . .“ nahnul cínovec k ústům. „Poslouchej, Jakube Ječný, jestli pak tvůj pohunek umí křičeti: „verdó!“ když někoho potkáme, abychom věděli, co jest zač?“

„I vždyť byl také soldátem, ví, že musí všechno učiniti, co mu poručíte. Nařídil jsem mu, aby vás ňáko pěkně do kvartyru doprovodil.“

„Nu, tehdy pojď a vrata si zamkni, ty šelmo!“

A vykloniv se hostům odešel. Rychtář šel za ním, aby dům zavřel. Ze dvoru zahlučel ještě do hospody pronikavý výkřik „verdó!“ Ondřej se zasmál hlasitě, babička s vnučkou se pokřižovali. Pan páter učil čeledína pravidlům vojenským.

Za chvilku vstoupil rychtář do světnice. „Již jsem po něm vrata zavřel. Chvála pánu Bohu! že již odjíždí. Dobře jest člověku býti dále od něho než blížeji. Ne kněžský ale donkavalírský život vede; kdyby měl nějakého srdnatého rejtara, mohli by spolu po světě lecjaks se toulati a čas mařiti.“ A k hostům za stůl zasedl, kteříž ještě dali se do rozprávky.

* * *

Svítalo. Tři sedláci Kostečtí šli polní cestou. „Děkuje pánu Bohu obilí velmi pěkně na polích stojí, až milo na to pohleděti,“ pravil první.

„Však kdyby ta zima nebyla bývala milostivá, nevěděli bychom smutní lidé kromě pána Boha kam o pomoc se utéci,“ rozkládal druhý. „Neboť vrchnost naše nepocitelně, nekřesťansky s námi zachází, snad kdyby mohli a směli i k plouhům by nás na místě koňův a dobytka zapřahali. Místo jednoho, dvou dní v týdnu nyní od pondělka až do soboty nás robotami sužují, a když až ku podivení velkou kontribucí shledati nemůžeme, exekvirují, nás za krky bráti chtějí, vojáky na nás do vesnic posílají a dobytky nám berou.“

„Nejináče smýšlím, nežli že nás neřkuli o statečky ale snad i o hrdla připraviti obmýšlejí,“ dokládal třetí. „Již takových cizích zprávců hospodářských i duchovních po panstvích všude nasázeli, že kdybychom byli železní s nimi neobstojíme. Farář Lomnický rychtáře Košovského obna-

ženým kordem v kostele dvakráte před kázáním přes rameno udeřil a z kostela mu jíti poroučel; a když ho lidé slovy trestali, že to nenáleží v chrámu Páně tak sobě počínati, hrozil jim, nadával, že i je také zbije a vyžene.“

„Také jsem slyšel, jak obecní lid plundruje a na věčné zatracení, čehož milý pán Bůh rač zachovati, odsuzuje. Mrtvá těla dříve pochovávati nedá, dokud desátku každý neodvede, a aby třebas prý u šibenice nebo v pekle je pochovali, za odpověď dává. Ze vsi Košova ho pro Bůh a pro milosrdenství boží prosili s pláčem, že ho spokojí a dá pán Bůh všecko zapraví, aby jim mrtvé děťátko dovolil pochovati, a předce toho neučinil, řekl: že Uher nezná milosrdenství.“

„Všeho do času, dá pán Bůh všemu konec svým časem,“ potěšoval výhrůžně druhý sedlák sebe i ostatní.

„Támhle jdou kmotři ze sousedství,“ ukazoval první, „pohleďte! a zde vycházejí již Samšinští. Pospěšme, abychom s nimi trochu pohovořiti mohli.“ A krokem rychlým sestupovali po stráni k Samšině.

Za chvílku rozmlouvali již s Mladějovskými, Samšinskými sousedními kmotry o robotě, o zlém povětří, o ouskocích a fortelích vojenských, jak podvodně lidi najímají na vojnu a o všelijakých jiných nekřesťanských ohavách. Snad by byli o takových lamentacích Bůh ví jak dlouho povídali, kdyby na pokraji lesnatého hřbetu, z něhož tu a onde skaliny vyčnívají, nebyli setkali se s jinými mnohými sousedy ze Skalska, z Trosek až i z Kosmonos, Valečova, Obrub a odjinud. Nové nastalo vyptávání a povídání.

Za nimi trousili se po jednom, po dvou sedláci, měšťáci z blízkých i odlehlejších vsí a městeček, a všickni ztráceli se v temnu jehličnatého

lesa, jenž v sobě ukrývá malý skalní svět „skály Prachovské“. Bludiště lesnatých dolin a skalnatých površí oživlo. Ze všech stran, mimo již jmenovaná místa, od Rovenska, Turnova, Valštejna, Velíše pospíchali mužové, ženy i výrostkové úžlabinami, slujemi, po pahorcích a skalách, jedni „Fortnou“, druzí „Krkavčími skalami“, opět jiní přes „Hromovou roklí“, až se sešli v „Starém a malém Hrádku“.

Na velkém, trávnatém, trochu pahorkovitém prostranství, jež vysoké jedle zasloňovaly, kupili se lidé v hromady, rozmlouvali, vítali, líbali se.

Mezi příchozími zvláštní pozornost na sebe poutal stařičký muž s bílým dlouhým vousem, jejž služebník jeho při chůzi podpíral. Lidé ustupovali s uctivostí před starcem a uklánění hlavy jej pozdravovali. Posadil se umdlen na vyvýšeném místě vedle zbytků rozbořených zdí, kdež někdy kostelík stával. Po chvílce utřev si pot z čela a podepřev se na poutnickou svou hůl počal promlouvati k některým shromážděným, kteříž okolo něho se shrnuli: „Křesťané i všecka osádko v Kristu milá! Zajisté, že vám dobrým lidem, kteříž k „slavnosti boží“ se shromážďujete, v pravdě dobře známé, povědomé jest, kterak já nehodný služebník boží přes čtyřidcet a několik let v povinnosti církevní jsem trval a za poslední doby soužení, protivenství rozličná, z vlasti vyhnání až i ukrutné, železné, těžké vězení jsem snášel, protože pravdy boží, manželky a dítek svých s dobrým svědomím opustiti jsem nechtěl. Místka farního jsem zbaven byl a takž nouzi, bídu velikou snášeti musím, a jináče nikterakž leč fedruňkem dobrých, pobožných a milosrdných duší křesťanských živ býti nemohu. K vám také důvěrně se utíkám

a za nějaký laskavý dárek pro hojnou odplatu boží se vší šetrností žádám.“

A přítomní ani nevyčkavše konec prosebné řeči „panu otci“, jenž z úkrytu mezi nimi opět se ukázal, kdo seč mohl býti udělovali po šesti, třech i méně penězích.

„Modlitbami svými chci se odsluhovati,“ děkoval stařec, „a pána Boha všemohoucího prosit připovídám, aby takovou dobročinnost a lásku mně prokázanou na tomto i onom světě vynahražovati ráčil všechněm právě věřícím a života věčného očekávajícím pobožným, křesťanským srdcím.“

A ženy mimo peněžité dárky ještě koláčem, sýrem, chlebem i nějakou kapkou vína „pana otce“ dařily, jenž uschlou ruku až nad hlavu svou zvedaje žehnal jim slovy: „Doufej, dcero! víra tvá tě uzdravila.“

Teplý větřík zašelestil živým i svadlým listím po skalinách roztroušeným, zahrál si vrcholky mladých stromů lesních a zanášel k roztouženým srdcím shromážděných slova nábožné sedlské písně: „Ó! svatý, svatý, milý Václave“ . .

Mnozí pohlíželi na cestu, kteráž vede z „Javorového dolu“ nahoru k „Hrádku“, jiní opět obraceli se na jinou stranu, kdež nad malou lučinkou na skále visely pobořené zdi hradební někdejšího hrádku „Strací nůžky“, očekávajíce kudy přijde průvod „slavnosti boží“, a někteří zadívali se na velikánskou skálou zarostlou bránu, domýšlejíce se jako ve snu, že snad se otevře a svatý Václav se svým vojskem již přijede. Nedočkaví vybíhali již naproti, však sotva že zmizeli v cestě lesní, již opět s velikým chvatem se vraceli.

Za nimi pospíchala všechna uřícená žena s vlasem rozcuchaným, v rozedraném někdy dra-

hém oděvu, s urvanou suchou snětí v ruce, na niž se podpírala.

„Proč utíkáte?“ křičela a zvednouc větev pohrozila jim. „Vždyť vás již mám. Nyní mi neutečete. Kde máte sekyry, motyky, palice a hole? Proč se nearmírujete? Slyšíte zpívání?“

A větrem vanula opět slova písně: „Patrone a kníže vší České země“ . . .

„A vy zbraní nemáte? Slyšte!“ a ruce sepnouc prozpěvovala: „Zastaň se nás v tento převelmi nebezpečný čas“ . . Slyšíte prosbu, modlitbu lidí soužených?“ a do země se zadívajíc vzdychla: „než co jest, když já jim pomoci nemohu.“ A rukou máchnula: „Předce, předce! nevinná krev ustavičně na pomstu boží volá. Slyšíte?“ vzkřikla pronikavě. A postoupíc několik kroků blíže k shromážděným, odtrhla šat ze záňadří a lebku s lidským hnátem v pravici nad hlavu svou pozvedla.

Ženy vzkřikly tlačíce se v hromadu k duchovnímu otci, mužové s udivením pohlíželi na počínání zšílelé ženy.

„Vizte slavného českého pána, vizte hlavu pana Mikuláše z Bubna, jenž také pro kalich a pravdu boží do dalekých končin světa z vlasti své utéci musel, ejhle! jeho ruku, kteráž nejednu srazila hlavu tureckou i jiných krvelačných vašich nepřátel, vizte! tato ruka třímala meč, jenž vás v boji křesťanském více posilňoval, rozmnožoval nežli na sta jiných.“

Kuba někdy šafář Březenský, jenž pro pána z Bubna od sedláků před dvěma roky poslán byl, aby vedl rebelii na Kostecku a vévodství, poznav bývalou svou vrchnost, paní Kedrutu, protlačil se k ní a ujav ji za ruku přívětivými přimlouval jí slovy: že jeho milost pán, chvála Bohu!

v dobrém zdraví se vynachází a bohdá brzy do Čech se navrátí.

Gertruda položivši prst levé ruky na ústa zašeptala: „Nemluv toho, Kubo, pomni na svou duši. Mlč, nemluv, však budeš brzy jináč mluviti. Umrlčí ptáci letí. A ty nemáš ani stlučenou ručnici. Třebas čertu a své ženě se vymknuls někdy z náručí, těm se neubráníš.“

A vytrhnouc se mu vzkřikla: „Toho zde neposlouchejte!“ a hnátem o lebku zarachotila až hlína ještě neuschlá z ní na zemi se sypala.

„Tento slavný český pán nevrátí se nikdy více! Na cestách byl oloupen a vydrancován, až do bídy upadl a zahynul. Ó, Bože! jaká nekřesťanská křivda“ — a plačtivé lkání dusilo její slova — „chleb z rukou jsem mu vydřela, pláč, naříkání chudých lidí neslyšela, a to všecko jen pro to zlé srdce ... Však zvíš a uhlídáš, pane Kravařský!“ a rukou do lesa zahrozila, „že tě pán Bůh podivně a hrozně, než tomu málo mine, ztrestati ráčí. Ach! Bože všemohoucí! slituj se nad slzami mými, kteréž před stůl trůnu tvého padají, smiluj se na vysokém nebi nade mnou, abych mohla bídný život svůj ukončiti a zde mezi hroby pohřbíti věrného manžela svého a kvítím i mechem přižloutlým přiodíti.“ A potrhnouc za sebou šafáře, běžela za rozbořenou zeď, aby suchou větví pod zeleným mladým stromem hrob vykopala a cizí někde nalezené kosti s pláčem velikým do něho uložila.

Shromážděný lid, jenž s udivením naslouchal promlouvání a výkřikům zmatené ženy, již se chtěl také za ní shrnouti, však „slavnost boží“ procesím již přicházela. Z „Javorových dolů“ táhla se dlouhá řada lidí, na některé sto. Několik předních bylo v pěkných oděvích, mezi nimi kněz v bílé komži, za nimi asi padesáte ručnicemi

ozbrojených, ostatní pak všedně až i nuzně vystrojeni.

Slunce přeskočilo již paprsky svými vrchole jehličnatého lesa a ozářovalo vráskovité, utrpené tváře mužů i žen a růměné líce jich dětí klidem svátečním... Pahorky „skal Prachovských“ vysokým věncem zelených stromů ověnčené, skály sluncem ozářené, dlouhým mechovitým šatem oděné, listím a květy zdobené slavily s nábožnými shromážděnými jarní svátek vzkříšení. I ta mladá travička nasbírala si perel, rosy, aby se vystrojila. Byl první máj.

Lidé usedli pod stromy, na zříceniny kostela i zapadlé hroby hřbitova, někteří skupili se v hromadu; pan Karlovský, Jelena, paní Hubryková ze Samšiny rozestavili se kolem „pana otce“; Ondřej se sedlákem ve vlčatém kabátě postavili před kněze stoleček, na nějž dali krucifix, dvě svíce hořící, tři nádoby vína a kalich skleněný. Kněz vystoupiv na několik velikých na sebe položených čtverečných kamenův a rozevřev černou knihu počal čísti evangelium sv. Lukáše kapitolu 10: „Potom pak vyvolil Pán i jiných sedmdesát, a poslal je po dvou před tváří svou do každého města i místa, kamž měl sám přijíti. A pravil jim: žeň zajisté jest mnohá, ale dělníků málo; protož proste Pána žně, ať vyšle dělníky na žeň svou. Jděte ž. Aj! já posílám vás jako berany mezi vlky“...

A knížku nad hlavu pozdvihnuv zavolal: „Aj! já posílám vás jako berany mezi vlky“ a opět opakoval: „jistě jako berany mezi vlky.“ Nebo za nynějších hrozných časů vrchnosti tohoto světa s ovcemi a beránky Kristovými hůřeji nežli vlci, tyranštěji nežli Turci a pohané zacházejí; ovce, berany to jest pravé, věrné služebníky, učitele čistého slova božího sužují, nad vylitou krví ovčiček

své obzvláštní potěšení, radost a kochání mají, je trápí, ven z církví vypovídají, ze země vyhánějí.*) Milí, dobří lidé! Nikdy, nikde na vší zemi nebyl žádný lid tak v šanc dán, nikdy, nikde nebyl žádný národ všelijakými záhubami zbaven svých řádů, svého důstojenství jako národ český. Ač prý nejsme hodni, jak o nás říkají, aby na nás slunce svítilo, předce, milá osádko v Kristu! předce neučinil pán Bůh takové milosti žádnému národu po tisíc a několik set let jako zase národu českému! Z pouhé milosti a lásky své božské i na zemi tuto českou, na národ náš a předky naše milé Hospodin okem milosrdenství pohleděl, od hříchův je obmyl, poslav k nim kazatele slova a zákona svého božího, kteříž z temnosti bludův lid vyvedli a ku poznání pravdy boží ohnivým slovem jej posvětili.

Rádi slýcháváme o svých předcích, kterýmž Hospodin, jako někdy lidu z beder Jakubových, v plamenech Kostnických, v táborech válečných pomocí svou svatou dával šťastná vítězství. V kronikách to máme tištěno, psáno i v pamětech svých dobře chováte, kterak vždy hrdinským a právě českým příkladem, beze lsti a fortele, jakž jest přísloví, čisté slovo, zákon boží, vlast, jazyk i národ proti nepřátelům obhajovali, ochránili a až na naši paměť jako nejdražší klenoty nám zůstavili a dochovali. Bylo by příliš obšírné vyjmenovávati všechna jména těch svatých, hrdinských mužů i žen, kteříž pochvaly, vší poctivosti i věčné památky potomkův, tudíž i naší, před pánem Bohem i přede všemi lidmi na celém světě hodni jsou; nám zapotřebí jenom horlivým srdcem a upřímnou

*) V podobná slova a rozum učinil začátek kázání senior Bratří Boleslavských na den sv. Lukáše l. 1622.

myslí rozpomenouti se na své předky, z jejichž beder a krve hrdinské jsme zrozeni a duchem jich k životu posvěceni, abychom pro věčnou svou památku také právě českým příkladem pravdu slova božího v štěstí i neštěstí čistou zachovali, vůli, zákon boží do svých duší, srdcí přijali a tudíž pro slovo boží i života svého se opovážili. Protož stálí, setrvanliví buďte, neohlídejte se na to, kterak nyní s vyvolenými božími se zachází, jaké soužení, trápení, vyhánění z měst, městeček i vsí snášeti musí, nestrachujte se toho, raději všecko své pozemské opusťte a Pána se přidržte, nežli byste od pravdy boží, slova jeho svatého, odstoupili, na lidské zaslíbení nedbejte a těšte se, že jména vaše zapsána budou v nebesích. Bůh opět pravdu, víru v sluhách svých obnoví, opět vzbudí český svůj lid, aby káral, trestal. Pomněte na svatého Mistra Jana Husa, proč zabit byl, vizte v svatém písmě Daniele proroka, slyšte pláč Jeremiášův!“

„Nyní podobno jest království České městu vypálenému, v němž stavení na základy padlo a se obořilo, kamení na hromadu se sesulo a na zříceninách církví božích les vyrostl, v němž dravá zvěř se pase. Zde antikrist příliš se rozmohl, jako oblak se rozšířil, beze vší bázně všecko zde spravuje, žádného se nebojí a tak ohavnost po všem všudy. Odešel odsud Kristus ukřižovaný, odešel odsud duch Ježíšův.“

„Ó, moji milí synové a dcery! Nenaříkejte, že násilí trpěti musíte, neplačte, že tak mnoho vylito krve křesťanské, že tisíce a tisíce nevinných jest zmordováno, nekvilte, že i ta naše matka, ta naše sirá vlast, ta nebohá země česká tu prolitou krev dětí svých píti musí, že ze všech stran jest soužena a žalostí obklíčena. Třebas ste o statečky své byli připraveni, zloupeni a na že-

brotu přivedeni, předce lid český v zemi této nikdy a nikdy vyhuben nebude, království České ve věčné bídě a porobě nezůstane. Důvěřujte v Boha! Spravedlivý Hospodin pomstí krev, slzy nevinných až před tváří jeho o pomstu zavolají. Všichni lidé mají zaslíbení, že neodejdou od trůnu jeho, dokudž by nebyli uslyšáni. Já‘ příjmu vás a budu vám za otce, dí Pán. A protož radujte se, že jména vaše napsána jsou v nebesích.“

A kněz sestupovav z kamenů počal prozpěvovati a za ním všecken zástup slovy kněze posilněných mužů a plačících žen rozzvučel se silným hlasem písně: „Ctěmež posla nebeského, Ježíše syna božího.“

Když poslední dozněla slova nábožné písně, postavil se kněz ke stolečku a otázal se přítomných: „Litujeteli hříchů svých?“ a všickni nahlas odpověděli: „Litujeme.“ Potom přistupovali jeden po druhém ke stolečku a poklekli. Kněz položil na hlavu každého dva prsty a podávaje mu hostii a víno z kalichu pravil: „Doufej synu, dcero, víra tvá tě uzdravila.“ A když tak všickni se skroušeným srdcem s Bohem se smířili, poklekli a modlili se: „Milosrdný, litostivý, lásky plný Kriste Ježíši! Nepohrdej prosbami utlačeného lidu tvého, sešliž ze Sionu nám polehčení, posilnění duše, srdce i rukou našich. Pomoz a učiň dobře zemi, vlasti naší, i každému domu, v němž slovo tvé svaté lásky příbytek má, aby církev tvá, učení tvé svaté jako růže z Jericha štípena a vzdělána byla. Dejž pokoj naší zemi, kdež tvá pravda proti zlému světu hájena byla. Nakloň srdce nepřátel našich ku pokoji, svornosti a lásce křesťanské . .“

Nedokončili.

Dva mniši v černých sukních až do země v průvodu šesti konšelů, městského rychtáře Jičín-

ského a třidceti mušketýrů vévody Friedlandského vpadli do shromáždění. Křik úzkosti, zděšení a hněvu vyrazil z úst shromážděných, kteříž prosili Boha za smilování, požehnání a lásku křesťanskou.

Nad černými sukněmi jezovitů na zemi roztočil se černý mrak na nebi a zakryl kousek modré oblohy, kteráž nad prostranstvím „Hrádku“, jež zelené jedle vysoko ohražovaly, se klenula. Mniši s rychtářem Rechánkem a vojáky prodírali se hustými řadami klečících a vstávajících porážejíce ženy, starce v pravo v levo, napřažené ručnice mušketýrů tloukly odpírající mladé, silné ruce mužské, zde onde sedlák i některý voják padl na zemi i s mušketou.

Jezovité nejdříve se prodrali a k stolku přiskočili. Svíčky se stolu spadly, kalich skleněný na „slovo boží“ se převrátil a o knihu na dvé se přerazil. Kravařský z Bavorova chopil se kněze Václava Lipena *) s výkřikem: „Ej! ty lotře! již jsi jednou hrdla odsouzen, tenkráte katu neujdeš,“ a mžikem na zemi jej povalil. Kněz na kámen upadl, krev rozlila se mu po tváři. Lipen zastenal: „Pusť mne!“ Kravařský prohodil s úštipkem: „Až v šatlavě.“

V tom také již druhý mnich, vysoký Burnatius, shodiv přeražený kalich se stolu a chytiv „zákon“, chtěl knihou udeřiti starčičkého kněze, jenž chvějícím se hlasem promluvil: „Neber nám knihy, však jsi na ni nic nepřidal.“

„Co tys tu také klampal?“ osopil se mnich. „Jsou to tvé ovce?“ a na shromážděné ukázal, „mně a ne tobě jsou poručeny.“

---

*) Václav Lipen, starší kněz bratrský v Boleslavi Mladé; pro náboženství vězněn a pod ztrácením hrdla vyhnán ze země.

„Jdi!“ odvětil přísně stařeček, „a čiň pokání za své odpadlictví.“

„Nebratruj mi, však jsi se mnou ještě na bratrství nepil a raději staré nohy natáhni, abys odsud utekl, nežli vás posekáme,“ a starcem zatřásl až zavrávoral.

Lidé, kteříž nejblíže stáli, vzkřikli: „Pro Bůh! braňte naše pastýře!“ Však žádný z nich neodvážil se, aby je z rukou velikých mnichů vytrhl. A tak se sepjatýma rukama, prosíce a plačíce, nečinně na povalené pastýře se dívali, a kdyby sedlák ve vlčatém kabátě (jenž s Ondřejem a Karlovským Jelenu a paní Hubrykovou na stranu do lesa byl odvedl, aby přichráněny byly), nebyl přiběhl, snad by jako pravé ovce i na utíkání před vlkem se byli dali.

„Nebojte a braňte se!“ vzkřikl sedlák.

Na takové pobídnutí lidé k zemi se shýbali a po kamení se ohlíželi.

A již skočil sedlák na pána z Bavorova. Někteří vidouce takovou jeho odhodlanost vzchopili se také a — tahali mnichy za rukávy, aby své „otce“ osvobodili. A nyní černý obr pod silným ramenem českého sedláka počal stenati. Několikráte vymknula se ruka mnichova z železného objetí, aby kacíře podrápala, však opět svalovité rámě ji sevřelo. Zarudlá tvář pana Kravařského až do krve již byla vztekem zbarvena, velké svítící černé oči sršely, stenající hlas v širokých jeho prsou se rozječel a sevřeným hrdlem vyrazil, zaryčel jek, řvání zápasícího obra. Vůkol stojící o několik kroků couvli a kteříž „vlčatému“ pomáhali, zachvěli se, jenom tvář sedlákova byla jako kamenná, ani řasa nad okem se nepohnula. Pán z Bavorova zaječel, zařval podruhé hlasem hromovým a přes všechnu tíži, kteráž ho tlačila, po-

vstal s napnutím všech sil svých, setřásl několik těch, kteříž rukávů jeho se chytali, však hřmotného kacíře, jenž odtrhl jej rázem od zkrvavělé již kořisti, sprostiti se nemohl. Sedlák sevřel jej mozolovitou rukou ještě pevněji a cloumaje i zatáčeje jím, vyváděl poraženého mnicha za pokřikování shromážděných před „Starý Hrádek“, kdež pokynem ruky mu ukázal, aby odešel, slova nepromluviv.

Výstřely z ručnic, lomoz zbraní, pronikavé výkřiky zahučely vzduchem. Sedlák pustil mnicha a pospíchal ku svým.

Mezi tím, kdy sedlák Kravařského ven vyvlačel a kostnatý Burnatius stařičkému knězi smrtí hrozil, již Karlovský, Ondřej s ozbrojenými padesáti muži, kteříž na druhém konci prostranného místa stáli, přikvapili a s mušketýry, rychtářem i konšely Jičínskými, jížto za jezovity trochu se opozdili, se setkali.

Několik kroků od sebe vzdáleni, zastavili se. Rychtář chtěl něco vykládati o potupnících a přestupnících zákona, konšelové o poslušnosti poddaných, osmáhlí, sešedivělí, v bojích vycvičení mušketýři Valdštýnští pohlíželi pohrdlivě na těch několik ozbrojených kacířů, domnívajíce se, že ani zbraň jak živi v ruce neměli, — však rychtáři nezbylo ani času, aby dříve nežli řeč spustí, kabát si upnouti mohl, konšelové ani úst otevříti nemohli, a Valdštýnští, kteříž přišli jen „českým psům“ na postrach, ani mušket své nabíti nemohli. Karlovský se svými padesáti na žoldáky udeřil. Zbraně třeskly, oheň z ručnic vyskočil, několik mušketýrů skleslo i rychtář padl na zemi a kousl do trávy, konšelové i s dlouhým Burnatiem před „robotníky“ jako v hony utíkali, ostatní Valdštýnští jako staří vojáci vrhli se s prázdnými ručnicemi na „kacíře“,

kteříž jim ukázali, že také nejsou ve zbrani novotnými hospodáři.

Několikráte železné zbraně udeřily. Valdštýnští couvali, „kacíři“ tlačili je do lesa. V klení a výkřiky zraněných hlučel z dálky bouřící hrom.

Skrvavělý kněz i starý „pan otec“ v průvodu některých ztráceli se ze shromáždění poděšeného plačícího lidu, aby na tvrzi Samšinské před nebezpečím se zachránili.

Ržání koňů vzduchem zatřáslo, les jakoby se zachvěl.

Od „krkavčí skály“ přiběhla Gertruda a lomíc rukama křičela: „O, Bože! pane jediný! ó, rodičko boží! Běžte ovce, utíkejte! Již jedou. Valdštýnští holomci jsou již zde, jest jich mnoho, ženou se jako divoké stádo, aby vás ukrutně pomordovali. A ten, ten, jehož jsem vykrmila, je na vás přivedl. Tady, tady utíkejte!“ a napřed běžíc divokými posuňky za sebou přestrašený lid pobízela. Někteří za ní se hrnuli, jiní ohlížejíce se, jakoby u pana Karlovského a jeho ozbrojenců, kteříž za mušketýry Valdštýnskými do lesa se pustili, hledali pomoci, otáleli.

Blesk nad černými oblaky se rozkřížil a snad i s mračnem na zem dolů sjel, neboť v lese mezi stromy také se zablýsklo a zatemnilo. Kyrysníků Valdštýnských, kteříž před Prachovskými skalami pro neschůdné cesty s koňů svých slezli, byl plný les. Mezi lesklými jich helmami černali se obr mnich a dlouhý Burnatius.

Prodírali se mlázím nebo skrze močály mezi starým stromovím. Křoviny pod těžkým krokem a železnou jich rukou se lámaly, veliké boty pod mech do močálu se bořily. Proklínali kacíře a celý boží svět. Palaše jich v temnu lesa strašlivě

svítily jako ohnivé blesky mezi černými mraky. Mušketýři vidouce tři sta „nesmrtelných“ obrátili se a počali přes všechen udatný odpor tlačiti Karlovského i se všemi ještě padesáti do Starého Hrádku.

Rychtář, jenž před chvílkou do boku smrtelně byl raněn, když uslyšel blížiti se lomoz zbraní a křik Jičínských a vida, že „kacíři“ utíkají, pozvedl hlavu ze země, ukázal rukou na prchající, zsinalá ústa se odevřela a slabým hlasem: „do šatlavy“ komandoval. Konšelové však již se nevrátili, aby vojáky na takové nařízení panského služebníka upozornili, a mušketýři, kteříž s kyrysary za „robotníky“ se drali, rychtáře neviděli, neslyšeli. Rechánek obrátil se, natáhnul dlouhé nohy a smrt zavřela ústa jeho na vždy.

Karlovský, sedlák, Ondřej i padesáte ozbrojených vidouce velikou přesilu nepřátel, prchali před jistou smrtí. A Valdštýnští hrnuli, hnali se za nimi jako s vichrem o závod, jenž přihnav těžký mrak z hor do kraje, otřásl rázem hustým lesem, čepejřil vrcholy jedlových stromů, zacloumal jich větvemi a ohýbal mladé i vyrostlé statné kmeny až praskaly. I na nahých skalách a zbytcích zdí stočiv se jako divoký, rozmetl z nich něco toho uschlého a zeleného listí a trochu toho mechu na hlavy poděšených v divokém zmatku prchajících.

Hrozné to bylo zakončení modlitby a zpěvných hymnů utištěného lidu za svatý mír. Modré, před chvílí nábožné nebe bleskem zahořelo, vichr ječel, hrom bouřil, rachotil, z oblaků se dolů prolamoval a na zemi výstřely karabin a ostré palaše ukazovaly, jak se naklonilo srdce nepřátel ku pokoji, svornosti a lásce křesťanské. Těžké krůpěje deště padaly na zemi, již také skropila krev raněných a umírajících „kacířů“.

„My jsme smutné divadlo světu i nebi, nepřátelé tepou, vraždí nás a my se za ně modlíme," promluvil Ondřej na pokraji lesa.

„Za smetí a ohryzek nás mají," prohodil trpce sedlák.

„Veliký jest rozdíl, daleká jest cesta mezi námi a jimi, jako nebe od země a světlo od temnosti," odpovídal Karlovský.

„A předce jsou nám opět na blízku," podotknul Ondřej ukázav na tři jezdce, kteříž nedaleko lesa objížděli.

„Snad nás chtí doprovoditi?" usmál se sedlák.

„Bohudíky! hleďte!" ukazoval Karlovský, „paní Hubryková s Jelenou tamhle vystupují na stráň Samšinskou, jsou již v bezpečí."

„Laně jsou v úkrytu, i my bychom těmto slídným psům, kteříž po našich šlépějích čenichají, ušli, kdyby za nimi jiné hladové šelmy se nehnaly. Vizte! celá smečka!" upozorňoval Ondřej. „Ti nejsou vyžlíci, to jsou skučivé ukrutné šelmy . . ."

Dvacet asi jezdců zrovna proti nim klusalo.

„Však na nás nedoskočíte, jste předce jen štěňata, třebas hodně vyrostlá."

Rána za ranou z karabin vzduchem zaštěkla.

„Pse šibeničná!" vzkřikl Ondřej. „Hleďte, jak na nás zavrčeli. Pomalu by mne byl chmátl po noze," a na strom pohlížel kam koule zajela. „Musíme trochu hloub do lesa, aby ti psi cestu ztratili."

Za chvílku zmizeli v úžlabinách lesa.

Valdštýnští žoldáci až do pozdního odpoledne stále objížděli skály Prachovské, aby žádný z „českých kacířův" jim neuniknul. Honili se za nimi po polích, jakmile někteří z lesa hlavu vystrčili, stříleli, sekali po nich nebo svázané mladé dívky za koňmi vlekli jako kořist válečnou.

Slunce zapadalo. Valdštýnští již odejeli. Bylo ticho polem, lesem. Příroda se vybouřila, omládla, ale lidé věčným bojem proti sobě se unavili, umdleli až k smrti. Paprsky velikého zapadajícího slunce ozlacovaly orosenou zeleň lesův, polí, lučin. Vzduchem třásly se zvuky večerní písně, již skřivánek z nebes dolů na zem nesl. Z těl umírajících „kacířů“ krev crkala a nad mrtvolami robotníkův porůznu po polích ležících havran poletoval, krákoral.

Kolem lesa kráčeli Karlovský, Ondřej a sedlák, kteříž teprv k večeru skalní sluje opustili a na cestu se vydali.

„Ejhle! nejkřesťanštější ze všech zemí, naši vlast!“ zvolal Karlovský ukázav na mrtvoly mladé dívky a staré ženy, kteréž napolo vysvlečené blíže cesty lesní ležely. „Nejsmeliž my, milovníci pravdy, zákona Páně a vlasti své pro samou toliko milost ku pánu Bohu a lásku k jazyku svému za nejhorší lidi a psance odsouzeni?“

„Ó! by Bůh těm zlým lidem ani štěstí ani požehnání nedal! Nebudeli ochrany boží, na velikou cizí bídu a snad na věčnou porobu přijíti musíme,“ odpovídal sedlák.

„Nebudeli, nebudeli . . . Takovou žalostivou lamentací kdybychom třebas každodenně i té nejvyšší vrchnosti na nebesích posílali a velice pohnutedlně jí psali, sobě nepomůžeme. Však budemeli sami z pohanění, útisků se vymaňovati, vlast svou obhajovati, potom nemusíme ani pascetl si jednati, abychom ze země se vystěhovati mohli. Pak také i Gedeonové a Machabejští povstanou, kteříž nikdy za útrpnost a lásku křesťanskou žebroniti nebudou, potom ani před takovými praktikáři a bičicem s dvěma holomky, jako ti zde,“

ukázav na několik osob, kteréž vstříc jim pospíchaly, „se báti, třásti nemusíme.“

Kravařský z Bavorova, Burnatius s Jičínským bičicem a dvěma mušketýry po odtažení vojáků Valdštýnských na Prachově ještě zůstali, aby živé, kteříž se opozdili, mezi mrtvými sbírali.

„Ej! to jest můj tlustý, velký páter, kteréhož jsem z lesa vynesl a s ním ten dlouhý kostnatý,“ zavolal sedlák. „S těmi černými brzy bychom byli hotovi, uložili by nám za pokání několik zříkati modlitbiček a několik dáti bílých grošův, však co s těmi zbytky Jičínské armády?“

„Připravte se k obraně,“ velel Karlovský, „zde není vyhnutí; do lesa již daleko a také nesluší nám třem před pěti utíkati.“

Šli si naproti. Setkali se v širém poli.

„Námť jest oběma nebo aspoň jednomu z nás zde umříti a kdyby Rýn hořel!“ promluvil hlasitě Ondřej, když již několik jen kroků od sebe byli vzdáleni.

Kravařský zaslechnuv poslední slova: „by Rýn hořel,“ kteráž někdy byl svou paní Gertrudu naučil, trhnul sebou, pohleděl ostře na Ondřeje a vyhodiv ruku prstem proti němu namířeným vzkřikl: „Ej, lotře! znám tě, znám! Tenkráte trestu a boží neujdeš odplatě.“

A černý mnich vzpřímiv obrovskou svou postavu a třemi kroky postoupiv naproti, zůstal státi. Vytrhl rapír pod kutnou opásaný. Oči jeho plály, ocel zablýskla. Za ním suchý Burnatius také nějaký mečík vytahoval, bičic holí hrozil a dva mušketýři ohledávali křemeny na ručnicích.

Karlovský, Ondřej s napřaženými banditkami a sedlák se svým tesáčkem připraveni stáli čekajíce útoku.

Pán z Bavorova vida proti sobě namířené

bambitky trochu v svaté své horlivosti ochladl a káravým jako hlasem promluvil: „Zdá se mi, že vy ste také bludní ňáci rebelanti, snad ste také byli součastni schůze těch lotrů, šelem křesťanských?“

„Byli jsme, byli mezi dobrými lidmi a šelmy nás rozehnaly,“ odpověděl pichlavě Ondřej.

„Kdo lotry zastává, jest jim roveň,“ namířil znovu řeč pán z Bavorova. „A co mluvíš, v hrdlo lžeš jako šelma jedovatá a za to aspoň padesáte ran musíš vytrpěti.“

A Ondřej proti tomu: „A čeho by byl hoden syn, kterýž svou máteř pláštěm za krk bije? jakého trestu zasluhuje ten, jenž vyrostl z beder národa a stal se jeho vrahem?“

„To na mne mluvíš?“ vzkřikl Kravařský.

„Na tebe a na tebe!“ odpověděl Ondřej s důrazem. „Hle! krev šlechetných, kteříž dnes umírati museli pro pravdu svatého evangelia, z šatu tvého kape, vítr stená pláčem žalostným osiřelých žen a dítek, a ty ještě nejsi napojen a nasycen? Tyrane! Nepálí tě krev, jež po zemi a šatu tvém se rozlila? neozve se nikdy srdce tvé, nezaskučí duše tvá nikdy nad posledním vzdechnutím umírajících, nevinně zvražděných? Ej! škleb, sopti, vztekej se satane! Viď, přišels, abys zašlápl i nás? Však i nad tebou černý mrak se zavěsí a blesk smrti z něho na tvou hlavu sjede“ — z banditky Ondřejovy oheň zahořel a — Burnatius v hlavu udeřen sklesl.

„Lotře! potvoro! zatracenče!“ zařval pán z Bavorova, a přiskočiv zranil bodnutím — sedláka.

„Starý hade!“ vzkřikl Ondřej a vytrhnuv tesák sedlákovi z ruky hnal se na Kravařského, jenž již potácel se zraněný ranou pana Karlovského v náruč

mušketýrů, kteříž z ručnic jako na slepo vystřelili. Byli také tajní kacíři.*)

„Předivný soude boží!“ zvolal Ondřej, když zraněného sedláka podpírajíce, na kolik mohli rychlým krokem odcházeli. „Chtěl jsem pomstiti ubohé nešťastné oběti, bídu, trápení lidu, chtěl jsem zaplatiti dluh, jejž smrt Verunčina právem svědomí dlouho na mne dobývala — a v okamžiku tom, kdy s dobytým rapírem nějak divně se zatočil a postranně zde přítele uhodil, udeřil jsem z banditky v hlavu neznámého mně člověka, jenž ani nic nepromluviv na zemi poklesl. A ta smilná šelma, jíž při tom jen klobouk dolů spadl a kteráž kouskem olova uškrábnuta položila své tučné tělo v náruč zaplacených žoldáků snad za krátký čas po kořisti opět bude slídit opět bude se vztekati, zuřiti hůře nežli smrt“ . . .

Tma šířila se po obzoru. Stráž noční, měsíc, stál již na obloze.

* * *

„Statuta! statuta!“ vzkřikla abatyše, když se „starší“ pannou dvéře klášterní za visitátorem panem Kravařským a knězem Stanislavem na dva zámky byla uzavřela. „Já také vím čím se spravovati. Znám svou starou reguli a nepotřebuji vaše nová statuta!“

„Prvé žádná statuta nebývala,“ promluvila rozhorleně „starší“ panna, „a předce v klášteře dobrý řád a pokoj vždycky býval.“

„Jako pravá matka všech jak o těla tak i o

*) Ve vojště císařském vzláště však vévody Friedlandského velmi mnoho bylo nekatolíků.

spasení duše jich bedlivou péči mám, každodenně je napomínám se vší pilností, — a on takovými prudkými a důtklivými slovy na mne se obořuje. Ať mi něco prokáže, já mu v tom budu státi a dám odpověď, aby se pravda poznala.“

„Pěkné, krásné dával pan visitátor naučení, když nás tak ubroukal, uplísnil, že na nás kusu cti nenechal.“

„Nikdy v žádném podezření jsem nebyla, že bych snad v něčem scestném pannám povolovala anebo něco nenáležitého jim přehlídala, ve dne v noci se o to starám, aby jednoho těla a jednoho ducha jako nevěsty Krista pána byly, vím, že jako vrchnost v den poslední nejspravedlivějšímu soudci před trůnem Jeho božské velebnosti ze všeho počet hrozný vydati musím, — a on se opováží tak mé duši ubližovati a mé srdce ztížiti!“

„A při tom tolik „křiká“ a s hurtem na všechno se vyptává, tak že sprostný člověk neví, co mu odpovídati.“

„Po každé visitací se mnou se hádá, hrýže a mně vyčítá, že panny na sebe žalují.“ . .

„I v jiných klášteřích se vynachází. Nic nového. Všudy koukol mezi pšenici se míchá.“

„A vždy, a vždy na tu mladici kacířstvím nakvašenou ukazuje, že se u mne polepšila jako řemen v ohni. Proč prý přísnější disciplinou, mrskáním a postem toho ďábla z kacířského těla jí nevyženu.“

„Bodejť! To by trestání nemělo žádného konce! Což nebyla dosti dlouho vězením opatřena, že ji vojáci unesli?“

„A vedle toho — ačkoliv to vina její nebyla — předce jsem jí dala ještě notnou kapitolu. Co pak jsem se do ní jako včela nedala? Nekřikala jsem na ni, div! že jsem jí mezi oči nevskočila?

Nepotáhla, neškubla jsem ji několikráte za šaty? nestrhla jsem jí čepec s hlavy? neprala jsem jím o zem? neběhala jsem všechna rozhněvaná, nefičela, nebouřila jsem až hrozno bylo? Vždyť přede mnou, bojíc se, když ruku jsem zdvihala, abych jí snad několik jistých pohlavkův nevyťala, vždyť hrůzou přede mnou do své komůrky utéci musela a tam do takového pláče a naříkání se dala, až panny ze svých cel vyšly a ji těšily. Potom tři dni všeckna byla bez sebe, že jsem nevěděla, živali jest či umrlá.“

„Co pak ji všem cnostem, povinnostem křesťanským, bázni boží, svatým modlitbám, žalmům kajícím a jiným pobožným věcem nevyučujeme?“

„Nedala jsem v její komůrce okno dopola zazdíti a hustou mříží opatřiti, aby mnoho světla neměla? A když stále a vždy více byla teskliva, nezmenšila jsem jí portiones jídla? Nedávám jí v postní dni na místě spravedlivých krmí toliko nudle, hrách, knedlíky a k tomu podobné vaření?“

„A předce proti ničemu nerepce, řečí ani skutkem pokoj neruší, sestry naše k svádě nepoňouká, hlavou zpurně nehází a ve všem jináč pobožně živa jest. Jsem dosti stará, nepamatuji však tak trpělivé konvršky.“

„Co tedy mám činiti? Mám z kláštera šatlavu udělati a v ní býti biřicem? Jaký s ní mám ještě šust začíti? Snad ji za vlasy popadnouti, zprostovlasiti a pěstovati truc pacholka?“

„Račtež, prosím, milostivá panno abatyše, již hněv svůj dobrotivě utišiti. Vždyť vedle církve svaté nařízení a regul řádu všechno pro zvelebení života klášterního, pro rozmnožení pobožnosti vždycky vykonávati jste ráčila, tak že nikdy žádná zlá zpráva na ouraz vaší důstojnosti roznášena nebyla. Že pak ta od mateře své odloučená panna

k službě pánu Bohu, blahoslavené panně Marii i všem božím andělům dosud odevzdána není, za to vaše milost nemůže.“

„Ráda bych, aby ta věc k brzkému opatření přivedena byla, ale když žádné není naděje, že by profesí vykonala a svaté velum *) dobrovolně přijala.“

„Bylo by nejlepší když „vejlum“ přijíti nechce, aby raději k „domoví“ odeslána byla, neboť již všechna není k sobě podobna a v zavření klášterním chodí jakoby mysl její ve snách byla. Včera ráno když šla na „primu“ **) nohy se pod ní třásly a v kůru omdlela, musely ji vynésti a křísiti. Potom v komůrce své tolik žalostivě plakala, až se ve mně všecko „sirdce“ obrátilo.“

„Co jsem se toho Bavorova naprosila, když mi ji po tom únosu všecku zděšenou od té paní ze Samšiny přinesl, aby ji jiným místem opatřil; neboť když taková na ni líčí se osidla, že se obávám ještě něčeho horšího, aby snad naposledy i mne se sestrou převorou a ostatními pannami i ovcemi a těmi našimi kravičkami vojáci neodnesli: a on do očí se mi rozchechtal až jsem se nad tím zhoršila.“

„Odpusť mu pán Bůh, že za upřímnou mateřskou starost takovým nerespektirováním vaši milost odměňuje.“

„Buď na něho žalováno na výsosti, že tak vyhledává dobrého našeho kláštera.“

„Nic dobrého mu milo není a také nic dobrého za jeho přítomnosti se nikde nestalo. Nejináče smýšlím a jináče tomu rozuměti nemohu, nežli že to nové nařízení jen z jeho hlavy jíti

*) Professí: slib řádu; velum: závoj, duchovní roucho.
**) První ranní modlení.

musí, aby ta přenešťastná Michalovicovna opět za železnou mříží za tři měsíce uvězněna byla; neboť jako všechny sestry náležitou láskou od vaší milosti jsou opatřeny takž i ta zarmoucená panna dostatečně již ztrestána byla.“

„Také nad tím velmi těžké svědomí mám, abych ji pro nic za nic do čtyr zdí jako zazdíti dala a toho se lekám, aby dokonce nejen na těle ale i na duši nezahynula.“

„Bojím se, bojím, aby ji to předčasně do hrobu nepřivedlo, neboť kdykoliv na její ztrápenou tvář a vlhké oko pohlédnu, srdce mé lítostí až umdlévá.“

„Ačkoliv nikdy žádným ustanovením jsem se neprotivila, předce bych soudila, že by lépe bylo, aby s láskou a v tichosti slovy potrestána byla, spíše by se napravila.“

„A od koho by duchovním a řeholním věcem dále vynaučiti se mohla, když by živého člověka neviděla? Takové málomyslné panně jest zapotřebí přívětivé útěchy, mateřského napomenutí, čerstvého vzduchu, aby na těle i na duši trochu pookřála. Vždyť od té doby nikdá ani před fortnu nevychází a nic zlého neprovinila, proč by tedy měla býti zase žalářována? Co prvé učinila, to učiniti musela a předce při tom koruny panenské čistoty zbavena nebyla.“

„Jest bez toho jako omámená, málo jí, v noci prý málo spí a pláče vždycky.“

„A stále Bohu žaluje. Včera před kumpletem šla jsem do její komůrky, abych ji k poslední večerní modlitbě doprovodila, poněvadž ráno tak churava byla. — Zůstala jsem za ní státi, nepozorovala mne. Seděla u stolečku před tou velikou pargamenovou knihou a čtla si nahlas slova: jak ti srnci, ovce a hovada z dobré se pastvy radují, kterak louky se zelenějí, pole kvitne a stro-

mové rozličné vydávají ovoce . . . Potom ruce sepnouc hlavu k nebi pozdvihla a zvolala: „Bože! Bože!“ a na knihu se skloníc zaštkala tak bolestně, že bych málem byla také nad ní zaplakala. Havraní rozpuštěné vlasy zakrývaly bledou její tvář a na malované svaté písmenky slzy padaly. Ještě několik slov o své matce, nějakém zlatém srdci propověděla a když jsem jí ruku na rameno položila, orosenýma očima na mne pohleděla a tichým duchem pravila: „Ráda bych umřela.“ Když jsme na kůr odcházely, musela jsem ji vésti, nebo se všechna jako chycené ptáče chvěla. Posilňovala, potěšovala jsem ji slovem, milostí boží, načež mi jako za odpověď dala: „Kdyby mně milostivý Bůh mé hříchy odpustiti ráčil, skoro bych raději byla pod zemí. Já vždy více se trápím, až smrti mi se rovná. Máli tak povždy býti, zab mne, neb raději chci rukou tvou umříti nežli mučením svých nepřátel.“

„To že pověděla?“ ptala se s úžasem abatyše.

„Ano. Bojím se, aby snad o rozum nebo i ze zoufalství o hrdlo nepřišla, kdyby to nějakým prostředkem změněno a přetrženo nebylo.“

„A když ten z Bavorova sobě tak zamyslil, tu mladici si „zavzal“ a žádného pokoje jí dáti nechce?“

„Neračtež milostivá panno abatyše tomu dlouho se dívati a jako vrchnost kláštera . . .“

„A ještě na mne dotírá a na osobu mou sčítá, proč ta panna mateře své se zbaviti nechce a do řehole vstoupiti choulostiva jest.“

„On vždy jednu věc s druhou dohromady po německu plete, aby své zlosti zástěru najíti mohl, a protož vaše milost zajisté takového přičítání jako Nikodym židovského strachu si nevšimne a tu smutnou dívku . . .“

„Vždycky jsem ty křivé řeči jeho Bohu svému obětovala a myslila, že snad již jednou přestane; poněvadž však vidím, že při něm žádného konce a upamatování není . . .“

„A vaše milost vždy ze všeho součet řádný učinila a po pánu Bohu nejvyšší vrchnost pana arcibiskupa ve všem všudy spokojila . . .“

„A ten Bavorov sobě tak počíná jakoby zde pánem byl dědičným . . .“

„Vaše milost ve vší pokoře vysoce důstojnému knížeti panu kardinálovi jako poslušná duchovní dcera přednésti může, aby tu ubohou dívčici na milost přijíti, bezděkou vinu jí odpustiti, žaláře osvoboditi a snad i k mateři ji odeslati ráčil. Při tom může vaše milost jako vrchnost také povědíti jakým hněvem ten pan visitátor proti nám byl popuzen a myslí svou všechen od nás odvrácen, jak nás ctil vedle své vůle, do jakého křiku se dal . . .“

„Předneseme a povíme: jeli to s nařízením, aby do povinností a officií mých ve všem všudy se míchal, poddaným klášterským bitím hrozil a s páterem zpovědníkem, kdykoliv se mu zlíbí, do kláštera přicházel.“

„A tu že s mladými některými pannami jako s nějakými služebnými děvečkami, jako světský se světskými, rozpráví . . .“

„V breviáři při modlení, když na mladice kouká, že častokráte a hrubě pobloudí.“

„A tak všechny jeho řeči zahanbíme a o to se pokusíme, aby nikdy více jako visitátor k nám nepřišel. A kdyby předce spravedlivé tužby naše vyslyšány nebyly a on nás zase molestiroval, ukážeme mu, že ještě naším klášterem nevládne; nepodáme mu jinšího k obědu nežli jelita, hrách a kyselé zelí . . .“

„A na místě piva a vína trochu pramenité vody.“

„Budeli chtíti potom něco přednášeti, řekneme, že to vše jen ze zlosti činí a vždy na nás smekne, poněvadž my chudé panny zvěřinou, kapouny, krocany a veltulínským*) jeho traktirovati nemůžeme. Tak dojista se ho zbavíme a potom, milostivá panno, v komůrce naší „Te Deum laudamus“ si zazpíváme.“

„Tak, tak! má drahá Febronie.“

A „starší“ panna abatyši objala a políbila se slovy: „Pán Bůh rač sám vaši milost pozdraviti na těle i na duši a života prodloužiti na prosbu svaté mé modlitby, jako někdy „králi“ Ezechiášovi učinil.“

„Pán Bůh rač býti na věky pochválen. Nu nech, nech, má milá! Mohlo by bez toho všeho býti, ale když se vždy více vysokomyslným svým duchem pozdvihuje a nás sužuje, nebude jiné pomoci. Musíme tak učiniti. Naposledy by i nám jako někdy paní Březenské to tak vyvedl. A nyní na kůr horas říkati.“

* * *

V Jičíně na věži jezovitského kostela v zvony zvonili. Lidé scházeli se k službě boží hojněji než kdy jindy. Dva „kacíři“, kteříž prý před některým týdnem někde u skal Prachovských jezovitu Burnatia společně byli zabili, v síňci kostelní byli vystaveni, aby se lidé na ně podívali, dříve nežli je na popraviště zavezou. Stáli pod silnou stráží mušketýrů u dveří kostelních držíce každý v spoutaných rukou černou voskovou svíci hořící, na prsou

*) Znamenité víno.

měli pověšenou černou tabulku a na ní bílou barvou napsaná slova: „Synové zatracení. Jako shnilí, jedovatí oudové církve svaté, kteříž dobré lidi kazili a zlou rukou pomazaného Páně ukrutně zamordovali, v kázeň vzati a na hrdle ztrestáni budou.“

První byl v modré župici, druhý ve vlčatém kabátě. Byli to Ondřej a sedlák, kteříž na hranicích vévodství byli polapeni, do Jičína zavezeni a jako „podezřelí“ odevzdáni jezovitům k examinování. „Patres“ poznali hned, že to jsou tažní kacířští ptáci, kteříž na svých cestách „ubohé“ lidi bludy krmili a jedem kacířství napájeli. Na visitací kláštera právě přítomný Kravařský z Bavorova šel se také na ty rouhače a protivníky boží podívati. Poznav Ondřeje a sedláka pozdvihl hlavu prsknuv jako ještěr jim do tváře. Slovem jeho byli usvědčeni jako kacíři a vražedníci. Dáni byli útrpnému právu. Nezapírali. Vyznali bez mučení, že bráníce se kněze Burnatia zastřelili. Zabitý však byl jen jednou kulí udeřen, učiněn tudíž dotaz: kdo z nich vystřelil? Hlásili se oba. Jeden přes druhého se stejnou horlivostí dokazoval nevinu svého spoludruha. Soudcům byla taková věc divná až nepochopitelná. Poněvadž ale po výroku účastného svědka, pána z Bavorova, jenom jeden z nich byl ozbrojen banditkou a druhý tesákem, oba však k činu se hlásili, domníval se soud, že snad za nějakou zásluhu zabití kněze jezovity si přičítají a protož odsoudil je oba na smrt. Ortel poslán k nahlédnutí nejvyšší vrchnosti, vévodovi z Friedlandu, jenž toho času meškal při vojště. Posel přinesl kratičký písemní rozkaz, nepřijdeli do měsíce jiné rozhodnutí, aby je odpravili. A měsíc již minul.

Bylo po mši. Lidé vyhrnuli se z chrámu, plichtili se mezi mušketýry v předsíni a kyrysary,

kteříž právě před kostel byli přijeli, přebíhali po ulici, někteří hubovali, povídali něco o čertu, že s tou svatou inkvisicí také na popraviště vyjede, aby ubohé křesťany zmučil a zmordoval, jiní otupěle na všechno pohlíželi, několik jen málo sousedův Jičínských, kteříž na katolickou víru z gruntu již byli převráceni, láli a vyhrožovali všem kacířům.

Kněz jezovita, jenž byl sloužil mši svatou, stanuv na prahu dveří kostelních pohlížel bádavě na odsouzence, jichž černé svíce až k rukojeti již dohořívaly. Po chvílce mrsknuv okem na shloučený zevlující, pobíhající lid a vida přicházeti „právo“ s biřicem přistoupil k ortelovaným. Zažehnav je oba velikým křížem promluvil k nim tichým duchem. Ondřej i sedlák zavrtěli hlavou. Jezovita se zamračil a shasnuv svíce v jich rukou pokynul „právu“. Biřic ze síně je vyvedl a aby na káru vsedli jim poroučel. Nechtěli. Mušketýři srovnavše se v řady otočili je kolem do kola, kyrysaři palaše vytáhli. Buben zavířil jako by na lermo udeřeno bylo, trubka jezdců zaječela, podkovy těžkých koňů po neurovnaném dláždění cvakaly, kola staré káry skřípala a za ní kráčeli spoutaní dva „kacíři“. Nad hlavami jich zaklinkal umíráček.

„Neshodli jsme se,“ pravil Ondřej k sedlákovi. „Musíme tudíž oba hlavy nastaviti.“

„Divili se, že tak osmělí jsme a jeden na druhého zapírati smíme,“ odpovídal sedlák. „Však což na tom! za chvíli bude konec toho trampotování.“

„A předce, věř mi, nerad umírám. Ani já kousek toho strastného života, jak pravíš, si mnoho nevážím, ale svatou svou povinnost dosud jsem nevykonal. Víš, že nešťastného starého pána z Mi-

chalovic byl jsem služebníkem a dcera jeho že opět jest jako uvězněna v klášteře . . .“

„Však pan Kaplíř ji osvobodí.“

„Pamatuješ si prorocká slova starožitného toho pána: „že byloli kdy zle v království Českém, to po naší smrti bude?“ A vidíš ty ubohé některé křesťany, jak za námi táhnou jako zmámeni?“

„Ó, Bože! nechtějž zapomínati se nad utištěným,“ vzdychl sedlák.

„Nevidíš, nepoznáváš na těch nebohých lidech, že slzy a modlitby, kteréž nám káže naše učení, špatnými jsou zbraněmi proti našim nepřátelům? Což nám prospívá všechen svatý pláč, což všechno naříkání, volání: „Běda, přeběda nám! Ó, Bože! povstaniž vzhůru, vztáhni ruku svou“, když sami nedovedeme probuditi, zapáliti srdce, duši naši, když sami nevztáhneme ruku proti těm, před nimiž, při všem našem mučednictví, pomalu nám v zemi naší nezbyde tolik místa, kde bychom se ukrýti mohli? Víš již, proč nerad umírám?“

„A když jsme všichni v naší zemi jako ztracený v boji houf. Vůdce nemáme.“

„Však proto předce býti nesmíme jako němí psi, kteříž štěkati a brániti se neumějí proti zlému člověku.“

„Pravda. Hle! mrak černý při poslední naší cestě přikrývá krajinu.“

„Slunce proto blesku nepotratí a tito zde,“ ukázav na dva jezovity, kteříž s „právem“ a biřicem také mezi lidem na popraviště je provázeli, „nám cestu k nebi našemu již nezabrání. Třebas ze svých tvrzí a pevností — z kláštera — národ náš již si podmanili a všechna místa v něm dobře osadili, třeba zemi naši potoky krve zaplavili, slzami nešťastných zalili a to smutné několikaleté již v Čechách divadlo všechno vystrojili, jehož i my

dva malými jsme figurami, předce pevnou víru mám, že lid náš nezpronárodnějí a srdce všechněch od otců našich neodvrátějí. Jakými jsme povždy byli, zůstaneme. I my umíme umírati!“

„Již s cestou poslední chvílka našeho života dochází. Jsme na místě.“

„Fendrych! Fendrych!“ volal nějaký hlas dosti z daleka, a všechen houf lidu vida běžeti nějakého člověka, jenž rukou mával nad hlavou, počal také na fendrycha křičeti.

Kyrysaři a za nimi průvod zůstali státi. Vůdce vojska slyše volání obrátil koně a vjel mezi lid, skrze nějž se prodíral posel drže nějaké psaní nad hlavou.

Fendrych přijav a rozpečetiv psaní zajel na místo, kde „právo“ s odsouzenci stálo, aby jim sdělil nařízení vévody z Friedlandu.

„Právo“ s jezovity i biřicem hluboce se uklonilo, obnažilo hlavy a nábožně naslouchalo slovům milostivé vrchnosti, jimiž změněn a opraven rozsudek nad kacíři na ten rozum: poněvadž oba k činu zabití kněze Burnatia se hlásili, jeden však druhého úmyslem dobrým, šlechetným od trestu osvoboditi chtěl, aby losem se rozhodlo, kdo z nich má býti popraven. Který pak od smrti by štěstím osvobozen byl, ihned na svobodu aby byl propuštěn s tou však výminkou, aby do tří dnů vévodství na věčné časy pod ztrátou hrdla prázden byl.

„Právo“ s ostatními opět se uklonilo a něco o moudrém rozsudku rozmlouvalo.

Fendrych kývnul na bubeníka a odsouzence, aby blíže k němu přistoupili.

Buben položen na zemi a fendrych vyňav z kapsy dvě kostky podal je na smrt odsouzeným, aby o život kostky metali.

„Kacíři“ se slovy: „Ve jmeno boží!“ se ob-

jali, políbili, rukou si potřásli. Ondřej ještě něco z úst v uši sedlákovi tiše pověděl a již na pokynutí fendrychovo vrhnul kostku na buben.

„Jedna!“ oznamoval bubeník a vůdce nahnuv se s koně pohlížel na kostku.

Ondřej trpce se usmál.

„Šest!“ ohlašoval opět bubeník, když sedlák byl kostkou hodil.

Fendrych pohlédl na buben a na sedláka, a nevida při něm ani nejmenší radosti, oznámil mu vlídným hlasem: „Jsi svoboden!“

Sedlák popatřil bolestně na usmívající se tvář Ondřejovu a zaplakal.

Fendrych potřásl podivením hlavou a zavolav dva mušketýry, ukázal rukou: „Vyveďte jej!“

Sedlák chtěl ještě jedenkráte Ondřeje obejmouti, však mušketýři mu nedali. Již ho odváděli.

Lidé vidouce „kacíře“ osvobozeného radostným pokřikováním ho doprovázeli. A sedlákovi slzy tekly po tvářích.

Buben třikráte zahřměl, trubka zahlaholila.

Všichni, kteříž za odcházejícím sedlákem pohlíželi, obrátili se k tomu v modré župici, jemuž bičic, poněvadž na ten čas mistra popravního v Jičíně neměli, ruce na zad vázati a oči šátkem zastříti chtěl; na snažnou však žádost jeho svoleno, aby s volnou rukou a nezakrytým okem směl umříti.

Fendrych pokynul, šest mušketýrů z řady vystoupilo.

Ondřej vida smrt již před sebou, vztáhl ruce k lidu a zavolal: „Otevřete oči své, popatřte na sebe...“

Bubeník zahřmotil na buben a polnice vzhůru

zatroubila, aby slova odsouzencova slyšána býti nemohla. A opět stichly.

Vůdce palaš vysoko nad helm pozdvihl a Ondřej rozpřáhnuv ruce vzkřikl: „Učte se umírati!“ Šest výstřelů rázem zahučelo. „Kacíř“ padl na zemi.

Když léta 1631 spojenec hrdinského krále švédského Gustava Adolfa obojetný kurfiršt saský Jan Jiří s nemalým vojskem do Čech vtrhl, přidružilo se pod prapory saské několik tisíc vyhnanců českých v malých i velkých houfech, aby zbědovaný lid český osvobodili a vlasti své k staré svobodě a samostatnosti dopomohli. Z předních mezi nimi byli pan Mikuláš z Bubna a mladý Kaplíř.

Bylo na začátku prosince 1631. Přede zdí Kláštera Hradiště zahlaholily polnice. Korneta jízdy s vlajícím českým praporem vedena pánem z Bubna před vraty klášterními se zastavila. Karlovský skočil s koně a v průvodu sedláka někdy ve vlčatém kabátě pospíchal k fortně. Zazvonil. „Starší“ panna okénkem vyhledla. Karlovský zdvořilými žádal slovy, aby po vůli staré, těžce nemocné paní Michalovicovny dcera její, panna Jelena, z kláštera propuštěna a jako nevěsta jeho v ochranu mu vydána byla.

Panně Febronii zvlhlo oko. Otevřela dvéře na chodbu, ukázala rukou ženichovi, že „sestry“ za nábožného prozpěvování vystrojenou jeho nevěstu vynášejí na márách — z kláštera.

Podivínové.

Román

od

J. I. Kraszewského.

Vydání nové

spisovatelem přehlednuté a opravené.

S povolením spisov. přeložil

Fr. L. Hovorka.

Matice lidu ročníku XIV číslo 5.

(Běžné číslo 83.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1880.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1880.

Díl I.

Připomenutí spisovatelovo.

Román tento byl napsán bezmála do polovice druhého dílu roku 1848, pokračování jsem pak na nějaký čas poodložil a možná, že bych jej byl, jako mnoho jiných prací, vůbec ani nedokončil; avšak právě tehdy ztratil „Týdeník Petrohradský“, hlavní své spolupracovníky, takže bylo nutně potřebí, aby sloupce své jinak vyplnil; i obrátilo se vydavatelstvo listu prostřednictvím slovutného metropolity Hołowińského, ke mně, žádajíc, abych nějakou delší prací odpomohl tísni tenkráte dosti citelné, nyní ovšem již opět vyrovnané.

Abych vyhověl žádosti důstojného metropolity, (dnes již zesnulého), jemuž na osudu časopisu záleželo, dokončil jsem ihned „Podivíny“, a zaslal je „Týdenníku“, jenž vytisknuv I. díl, a pouze část dílu II., postoupil později celý román kněhkupci Wolffovi. Wolff pak vydal „Podivíny“ teprvé po několika letech, vlastně r. 1853.

Když dnes román ten opět přehlížím a opravuji, neuznávám toho potřebu, abych na něm mnoho měnil, hlavní pak myšlénku a postavy nechci zúmyslně přepracovati, ponechávaje všude ráz prvotní byť i starý. Šlo mi o postavy, které by byly ideály v našem světě možnými a živými, nikoliv však

nepodařenými mrzáky. Vím sice, že jim mnoho vytýkati lze, avšak nechtěl jsem ani pana Hrabu, jenž svým karakterem vyvolal odpor, ani Irenu jinak představiti. Ač se jim na ideály mnoho nedostává, jsou aspoň podivíny . . . Ostatně, kdybych je byl dnes jinak pojal, musel bych tvořiti zcela nový román, jenž by vyžadoval změnu již v základu; bylo-li by to ve prospěch věci, těžko předvídati.

Román ten mimo příznivé kritiky měl větší úspěch nad jiné, byl lépe přijat, než jsem očekával; nepřipisuji to jeho ceně, ale snahám a touhám, jaké vzbudila základní myšlénka. V Hrabovi snažil jsem se podat vzor člověka, jakých potřebujeme, a on instinktem čtenářů povznešen za bohatýra románu, ač jiné postavy hlavnější v něm hrají roli. Ne bez příčiny vytýkáno Ireně: trochu zbytečného mužství, trochu lvího karakteru, který však po dobré úvaze musíme jí zůstaviti . . . . . Není to ideál náš, ale bytosť živá, podlehající slabosti věku i času, jako všickni: bez toho byla by chladnou a všední.

O umělecké ceně tohoto obrázku nepřináleží mi souditi: vím, že jsem ho psal se zápalem, že jsem ty postavy miloval srdečně a přivykl jim, jak známým, celý ten obrázek pak zdál se mi živým snem z minulosti, jakoby skutečností mlhavou.

Žitomíř, dne 16. června 1856 r.
Drážďany, 1871 r.

I.

Panu Edmundu Sušovi ve Varšavě.

V Turčí Hoře, 20. září 184—

Milovaný Edmunde! Ó! ó! ó! polituj mne, dopřeje-li ti spůsob tvého života a rozličné zahálčivé zaneprázdnění tolik času, abys mne mohl litovati. Jsem konečně v Turčí Hoře a nudím se do úmoru. Neočekával jsem nic jiného, avšak naděje moje vyplnily se vzdor nejvšeobecnějšímu pravidlu úplně, nezklamal jsem se nikterak. A ne dosti, že se nudím zde, jak jsem řekl, ale celý můj obzor, kamkoli jen se vůkol podívám, jest jen široko daleko rozložená siná a temná nuda. Můj Bože! a vy se tam ve Varšavě tak krásně bavíte. Zlobím se, když si na to vzpomenu, v srdci se vzmáhá žárlivost a v hlavě buší nepokoj: hněv můj pak končí obyčejně zíváním! Naučil jsem se zívat, naučil jsem se spát, dívat se přes půldruhé hodiny z okna a počítati trámy ve stropě, při čem dávám pilně pozor, jsou-li rovné; naučil jsem se počítati suky a hřeby v podlaze; neboť musíš věděti, že jsou zde stropy z trámů a podlahy z prken sosnových, přibitých nejprimitivnějšími

cvoky, s vyčnívajícími hlavičkami. Ale — ani Krakov nebyl jedním dnem zbudován: dovíš se všecko, jen buď trpěliv, jen trochu trpěliv.

Víš dobře, že jsem byl zadlužen a pronásledován závistivým osudem (sloh divadla Rozmanitosti), zrazen Lorou, hrdlován nelitostně Šmulem Malštejnem a blízek uvěznění, poněvadž mé povinnosti nebyly v žádném poměru k mé kapse: vzpomněl jsem si konečně v šťastné chvíli (právě v čas), že mám velmi bohatého děda, bezdětného to starce, na jehož ohromné dědictví číhali vzdálení příbuzní. Víš také, že neoddolatelná moc pokrevenství táhla mne k němu, že se mi náhle zachtělo pobytu na vsi, lovu, samoty, zátiší, vzdáleného ústraní i odpočinku. Víš i to, jak jsem se loučil s dobrými soudruhy, při láhvi šampaňského, jak opojen Montebellou i nadějí, usedl jsem ve vozíku, jejž jsem byl před tím na Alfredovi vyhrál, a za zvuků poštovské trubky pustil jsem se v kraje neznámé. Zůstávil jsem za sebou v žalu neukojitelného *Maryho*, jemuž jsem povinnován asi dva tisíce zlatých za poslední snídaní, čarovnou Loru, dobré přátele, jež jsem posledně obehrál umožniv si tak odjezd i Šmula Malštejna, jenž si snad rve sivou svou bradu a zvedá oči k nebi, domnívaje se, že jsem pro cnosti své unešen byl za živa na voze Eliašově do oblak.

A dojista nikdo z vás, již mne nyní oplakáváte, nepopře ctností mých. Vyhodil jsem snad někdy žida ze dveří, štval jsem na něho psy aneb jsem jej zbytečně peskoval? Nevážil jsem si každého z nich pro peníze, které mi již poskytnul aneb snad ještě dáti mohl? Byl jsem k nim úslužným jako markýz francouzský (minulých věků) a štědrý jako ruský bojar... Anebo, řekl jsem snad Loře, když mne ohyzdně sklamala, nejmenší ne-

zdvořilost, která by volala o pomstu? Vždy jsem ji uctivě pozdravil a nečinil jsem jí ni nejmenší výčitky. Kdož sečte všecky mé ctnosti, kteréž nyní vstupují přede mne a klaní se mi s tváří propuštěných sluhův!...

I vy, přátelé moji, musíte uznati, že vyhrávaje, byl jsem vždy v dobrém rozmaru, bral jsem za hotové peníze vaše pěnovky a povoloval jsem vám v banku úvěr... Prohrávaje pak platil jsem hotovými do poslední rozbité bankovky. Uznáte, že jsem se k pití nedal nikdy pobízet (leda při mizerném víně), sekundoval jsem třeba to páchlo vězením a střílel jsem se se lvy vrátivšími se přímo z Paříže, o jichž výborných střelách podávají důkazy terčové desky u Lepagéa a Devirmesa.

Bohužel! Nic není na světě méně užitečného nad ctnosti panické. Co z nich mám dnes? Vtip, umění, zkušenost, jichž jsem v milované Varšavě tak draze nabyl, jsou zde mrtvým kapitálem. — Jsem v Turčí Hoře.... to postačí. Poněvadž však jí ty neznáš a nevíš tudíž, co je to Turčí Hora, musím konečně počíti od počátku, uznávaje k svému žalu teprv nyní, že jsem začal od konce.

Povoz můj kolísal se po nerovné dlažbě na most pražský, a já, zahalen v plášť, dělal jsem, jakobych spal, pouze chvílemi vykukoval jsem přimhouřeným okem na svět, zda-li mne nepoznal Šmul Malštejn aneb projíždějící se Lora. První by mne byl chytil za límec, druhá za srdce, a vrátili by mne. V duchu jsem pohlížel na svět, s kterým jsem se loučil. Město plno hluku a ruchu jako včera, nikomu nic nescházelo, nikdo necítil, že odjíždím, jako by mne ani nebylo.

Nepozoroval jsem, že by kdo po mně truchlil. Rozmrzen takovým nevděkem, setřásl jsem prach

Varšavský s nohou svých a klnul jsem v duchu městu, které beze mne pokračovalo ve svých zábavách. Když jsme se na předměstí loučili se zříceninami městského života a postilion si rázně zatroubil, spal jsem již ....

Sny své ti nebudu vypisovat, ač bych, nudě se zde přílišně, měl právo líčením svých snů list prodloužiti; vždyť jest psaní jedinou mojí zábavou. Je mi tě však líto, mám posud tak dobré srdce jako jindy.

Když jsem se probudil, minuli jsme již Milostnou, za soumraku pak zmocnila se mne trpká tíseň. Přemítal jsem v duchu, co asi děláte a záviděl jsem vám. Oni se baví! a nikdo na mne nevzpomíná! Lora sedí snad na kolenou pana generala, hladí mu sivou bradu a nečerněné vousy; Šmul půjčuje Stanislavovi, tak jako mně půjčoval a Mary krmí maloměšťácké žaludky do Varšavy přibylých občanů, kteří nevědí čemu se více diviti, zdali tomu, že tak chutně jedí, či tomu, že tak draze platí!

Z myšlenky přicházeje na myšlenku dostal jsem se různými cestami až k trpkým úvahám o sobě samém a své budoucnosti. Octnuv se na tomto neobyčejném stanovisku, podivil jsem se z počátku nemálo. Stav ten byl mi cizí, a řídil jsem se v něm pouze svým instinktem.

Sirotek, utrativ co jsem měl, zadlužen, bez přátel (odpusťte, zdá se, že jsem tenkráte nevěděl, co jsem mluvil), bez rodiny, bez touhy i naděje v srdci stal jsem se ke všemu lhostejným a maje pouze sto dukátův svého jmění, vozík a nezaplaceného Stášu (Stášu zove nezaplaceným, poněvadž jsem mu dlužen za dvě leta služné) pustil jsem se na rozbouřené moře příhod a osudu. Jedu k dědovi, který mne nikdy neviděl, a snad sotva

ví, že žiju, neboť jsem se k němu nehlásil od doby, kdy matkou donucen psal jsem mu dvouřádkové blahopřání k svátkům. Jak mne asi přijme? Jaký bude míti výsledek cesta má? Zdaž děd žije? Jaký je? Takové a těm podobné otázky tanuly mi na mysli a nevěděl jsem, jak k nim odpovědíť. „Zkusíme to," opakoval jsem si v duchu.

O podivínském svém dědu věděl jsem pouze to, že je velice bohatý, a velmi starý, a že bydlí v Polesí na březích Sluči. Nadál jsem se, že mi bude zajisté velmi obtížno, abych si jej naklonil a jemu se zalíbil.

Z rána vzbudil jsem se po různých snech a dumách, jízdou celý roztřesen, unaven. Dojeli jsme k městečku Bělé, u něhož trčí starý zámek, tuším Radziwiłovský, bílými žebry svými jako kostra velryby, zbavená masa i tuku a povržená od rybáků na břehu mořském. Zde odpočinuvše trochu, brali jsme se dále a dorazivše do Břešti, nabyli jsme teprvé geografického poučení. Dozvěděl jsem se totiž, že jsem měl jeti na Lublín a Chelm aneb Vlodavu. Jak pravý Varšavan měl jsem Polesí za Litvu a hledal jsem Sluči kdes okolo Vilna aneb Grodna. Omyl ten byl sice brzo napraven, avšak stydím se za to, ač jsem se opět smál, že bez dráhy poštovní, s najatým vozkou, jsem dospěl přece k žádoucímu cíli své cesty.

Leč nebudu ti líčiti nudné a zdlouhavé toulání se po kraji, o kterém ponětí míti nemůžeš, nevida ho na vlastní oči. Kraj to divoký, hrůzný, smutný, a obydlen pouze vesničany, židy a ekonomy: aspoň nikoho jiného jsem nespatřil.

Jsa zvyklý obydlí pohodlnému, se všemi zbytečnými pomůckami k životu, pečlivé úpravě, která v městech i nedostatek zakrývá, divil jsem se přes tu chvíli, jak mohou lidé v takové bídě, v tako-

vém nedostatku, nečistotě a zápachu jen dvě hodiny přežíti? První nocleh v jakési hrůzné jámě, kterou zde dobrou krčmou nazývají, zdál se mi býti celou věčností pekel.

Vesničané, jež staré selanky i nové romány tak úchvatně líčí, zdáli se mi spíše děsnými usmolenci, které obdařila nouze a dlouhé otroctví zvířecí šeredností: v světle takovém jsem si je nepředstavoval ani před několika sty lety.

Však ani příroda nepůsobila na mne dojmem půvabnějším než onen, jaký činili na mne lidé a vše co lidského. Příroda v našem okolí neztrácí ani v říjnu, jak víš, zcela své vděkuplnosti a je příjemnou, zde není snad ani máj půvabným. Ohromné planiny pokryty jsou kupami bláta; lesy jsou prořídlé, žlutý písek jehličím promíchán a nad tím vším nebe šíré, smutné, někdy jako uplakané, vzduch naplněný nepříjemnou vlhkostí.

Konečně, nevím již kolikátého dne mého cestování, když mi již došly doutníky i tabák, a nedostávalo se mi francouzské vodky i čokolady a pokroutek u Lessla na cestu koupených, dozvěděl jsem se, že jsem pouze tři míle mizerné cesty (jiné zde není) od Turčí Hory a milovaného děda vzdálen.

Vyznávám se, že mi srdce bušilo mocněji při vzpomínce na odpočinek, nežli při vzpomínce na veleváženého starce, kterého jsem měl poznat; potřeboval jsem prozatím spíše odpočinku, než děda. Obleknuv čerstvý modní oděv, poněvadž byla hodina ranní, bez fraku, usedl jsem do povozu a vyhlížel jsem, brzo-li se ukáže očekávaná brána.

Bohužel! Jel jsem tři míle blátem, nejméně šest hodin, a teprve kolem poledne oznámil mi vozka, že krčma, u které právě koně odpočívali, náleží již do okršku panství Turčo-horského. Chtěje

z prvního předmětu souditi na majitele, vyhlédl jsem zvědavě ke krčmě.

I! pomyslil jsem si, jestli dědoušek vyhlíží tak jako ta krčma, jedu asi nadarmo. Představ si chatu tak mizernou, že již nemůže býti horší, čtyry nízké sloupy, pobité neotesanými kládami, okénko na půl v zemi, střecha zeleným mechem porostlá, komín na spadnutí, vrátka šikmá: slovem nejbídnější salaš ve světě. I soudil jsem, že stařec jest asi již slabý a nedbalý, že vládnou lidé za něho a vláda jejich že nevede k ničemu. Však koně se hnuli dále. Konečně vyjeli jsme z nudného a jednotvárného lesa na široké pole, v dáli pnula se hora stromy zarostlá. Ze středu sivých již haluzí vznášela se bílá věžička kostelní a temné kopule ruského chrámu; ničeho více jsem nedostřehl. Cesta vinula se středem píščitých lánů žerděmi ohražených, a na ní byly vyryty pouze koleje nekovaných kol. Blíže Turčí Hory vyjeli jsme znovu na příkrý násep, pod kterým stály skřivené a od moučného prachu šedivé mlýny, přejevše pak několik můstků v pravdě poleských, octli jsme se konečně v městečku.

Turčí-Hora totiž zve se městečkem. Abys věděl, co zde tím jmenem nazývají, popíšu ti je. Nemám co dělat, papíru a inkoustu mám posud dost. Slyš tedy, či raději čti a pouč se. *Ab uno disce omnes.* (Hle! má stará školská latina dere se na světlo boží)! Blátivou ulicí vjel jsem v tak zvané městečko: po obou stranách stojí černé chalupy, mezi nimi tu a tam pořádnější bílé, toliko po pás očerněné a takovou též barvou kolem oken a dveří natřené. Ohromná smetiště před obydlími svědčila o starožitnosti domů. Staré hrušky, ověšené ušmouravými plachtami, zastiňovaly spuchřelé, dřevěné střechy. U prostřed bylo ná-

městí: zde, v pěti krčmách, které vypadaly jako zpité, podpírajíce se na různé strany a jedna o druhou a v dvaceti mizerných domkách s fantastickými pavlány, bydleli židé. Dle množství židů řídí se název místa.

Kde je pouze jeden žid — víska; kde jich je více — městečko: čím větší počet židů, tím místo lepší a průmyslnější. Dodatečnými pak znaky města jsou: církev, stará a těsná, odřený, někdy bílý kostelíček a krámy. Budovy tyto zaujímají střed náměstí v Turčí Hoře; byly snad kdysi před dávnými lety též slušné, ale dnes vidět holé krokve ve střeše a okna zablácená. Před nimi, pod vyčnívající střechou jest městská váha. Dům s pavlánem o jednom poschodí, nad nímž byla dříve zvonice, zval se někdy radnicí. Cestou posázenou vrbami nemilosrdně ořezanými, na které jsem uvázl pouze dvakráte, nikoliv však nebezpečně, neboť mně podložili sochory, ukázáno mi ke dvoru.

Vysoké ploty kolem sadů táhly se, jak jsem se domýšlel, za širokým příkopem; všude stromy. Mezi haluzemi jejich uzřel jsem konečně očekávaný dvůr: vysoká zděná brána vedla na nádvoří, jehož jednu stranu tvořila veliká temná budova, s vysokou střechou a četnými komíny; dále stála obydlí čeledínská as podobně stavěná, jež kryla zděná střecha s erbovou korouhví na hřebenu atd. Val kolem bývalého zámečku, na jehož místě povstal později onen dvůr, ohražoval ještě budovy, vypráhlý příkop zarůstal stromy a křovinami. Za dvorem tekla Sluč hlubokým řečištěm.

Dvůr mého děda působil na mne jako starožitnost, neboť něco podobného jsem ještě nikdy neviděl. Dřevěné stěny budovy měly okna dosti velká, jež však se skládala z větší části z malých tabulek v olovo zasazených. Pavlán na čtyrech

sloupec se vypínající, s lavičkami dokola, vydlážděn byl cihlami, které v prostřed hluboce byly vyšlapány.

Když vozík můj zvolna zatáčel do vrat, uzřel jsem několik postav zvědavě vybíhajících z domu, kuchyně a čeledníku, jež si chtěly prohlédnout přijíždějícího. Stanul jsem: Šedivý muž, v krátkém kabátci a v jezdeckých kalhotech kůží pošitých, s bičíkem v rukou, jehož sivá očka byla obočím téměř zarostlá, zastavil mi cestu hned v průjezdě. Zdálo se, že očekává otázku. Já zatím měřil jsem ho navzájem očima, chtěje uhodnout, kdo by to as byl. Tvář pokrytá vráskami, vous hustý, ústa červená, v uchu kroužek, kníry obrovských rozměrů vzhůru zakroucené, doplňovaly fysiognomii; z pod kabátce čouhal tumpachový řetěz, náležející, jak jsem se domýšlel, k ohromným stříbrným hodinkám.

„Jest pán doma?“ tázal jsem se dosti zdvořile (víte, že jsem vždy zdvořilý, i tehdy, když jsem nejvíce unaven a mrzut).

Sluha (kdož pak jiný) prohledl mne i vůz pozorně, vyňal zvolna z úst doutník, který teprvé nyní mezi knírami jsem zahledl a odplivnuv si odpověděl mi hlasem dosti chraplavým:

„Ano.“

„Mohl bych s ním mluvit?“

„I proč ne?“

Postoupil o krok.

„Ukažte mi, prosím,“ řekl jsem, „kudy mám jíti?“

„Rovně do sálu,“ odvětil, „a potom na pravo.“

„Bez ohlášení?“ otázal jsem se.

„Jak to?“ divil se sluha.

Teprvé nyní jsem si vzpomněl, že jsem na

vsi a že jsou zde jiné obyčeje. Svleknuv svrchník, šel jsem hledati milého děda.

V síních visely na parozích trouby, torby, bejkovce, šňůry, obojky, dva zajíci a svazek jeřábův.

„Snad není," pravil jsem si v duchu, „sedmdesátiletý téměř stařec ještě lovcem: to jistě lidé u něho tak hospodaří, zastanu ho dojista v pohodlném křesle u krbu."

Po té otevřel jsem dvéře tak zvaného sálu a vešel jsem do dosti temné jizby, jejíž okna vycházela na zarostlý břeh Sluči. Stěny polepeny byly starými papírovými čalouny, jejichž vybledlý vzorek byl velmi fantastický: mezi lodyhami obrovských květin procházeli se dámy i páni, pastýři a pastýřky. Od stropu visel porculanový svícen, pokapaný voskem. Pohovka i křesla byly kdysi bílé, zlatem lemované, dva stoly, v koutech dva krby kachlové, v kterých se právě topilo, — toť celý sál, ostatně v něm nebylo ani živé duše. Podlé návodu šel jsem v pravo, odkud zaznával ke mně mocný hlas; mimovolně slyšel jsem úryvek rozmluvy:

„A byl na místě?"

„Byl, jasný pane."

„A jistě ví, že losové jsou v oboře?"

„Praví, že se na ně díval."

„A ohlásil jsi nadháňku?"

„Ještě včera."

„Proč u sta ďáblů, dosud nepřišli! Již mají býti na místě. Pošli ihned poklasného, lovčího, hajné s karabáči, aby popohnali opozdilé!"

Nečekaje déle vešel jsem do síně na pravo. Dva lidé s jezevčími torbami přes rameno stáli u protějších dveří, a jakás šedivá, malinká osůbka trochu zavalitá, břichatá, širokých ramenou,

procházela se po pokoji: měla na sobě takový zelený kabátec, jaký jsem již viděl u vchodu, jenže trochu novější, karabáč přes plece, juchtové boty a čapku na ucho přitlačenou.

Osůbka ta změřila mne, když jsem vstoupil vkusně oděn, okem nedůvěřivým; hlas zanikl jí na rtech.

„Přál bych si vidět pana podkoního: neřekl byste mi, pane, laskavě, kde ho najdu?“

„Pana podkoního Sumina?“

„Ano.“

„A co mu k čertu chcete?“

„Přijel jsem k němu.“

„K němu? Jistě v nějaké záležitosti?“

„Nikoli, chci ho pouze poznati.“

Malý staroušek nedůvěřivě pohlížel mi v oči, vzdychl jsem si, zlobě se v duchu na tyranii sluhů, kteří nechtějí dopřáti ubohému stařečkovi, aby se viděl s přibylými k němu hosty.

„Což pak Vás pan podkoní tak zajímá,“ pravil opět stařec, „že ho chcete, pane, poznati?“

„Dovolte, pane, nebudu se Vám zpovídati,“ odvětil jsem trochu živěji. „Mohu s ním mluviti?“

„I vždyť s ním mluvíte, mladý pane! mluvíte s ním. Já jsem podkoní Sumin.“

Ustoupil jsem několik kroků, nemoha pochopiti, že by ten člověk měl býti mým dědem, jehož jsem si stále představoval slabým, chvějícím se, vetchým starcem.

Řeč, kterou jsem chtěl děda osloviti, uletěla mi, slova vázla mi v ústech.

„Jsem Jiří Sumin!“ vyhrkl jsem konečně ze sebe, blíže se s uctivostí.

„A! Jirka! Jirka! pan Jiří! Kýho ďábla! kdo by se byl toho nadál! ha! ha! ha!“

A stařec vrhl se mi v objetí.

„Jirka! věru! počkej! Máš rodinné rysy! Ať jsem šelma, máš! Hej! Malcovský! Jene! Pavle! Matěji! Odvolejte lid z honby! Dovol, ať si tě prohlednu. Skutečně rázný jsi chlapík, pouze trochu schlípený! Jak jsem rád, že tě vidím. Ale u čerta, co tě zahnalo až v poleské hory a lesy?“

„Přijel jsem úmyslně z Varšavy, bych poznal milovaného děda.“

„Děda! děda! nenazývej mne tak, hochu! to raději podkoním, aneb jak sám chceš. Hleďte: úmyslně z Varšavy! Bezpochyby jsi lovec a zachtělo se ti honby.“

„Ba ne!“

„Jakže, ty nejsi lovec? a proč?“

„Na neštěstí nejsem, ale mohu být.“

„Baže! ač ne tak snadno! Ale posaď se a uhosti se.“

Co jsme takto mluvili, shromáždila se čeleď v ohromném počtu u dveří. Chování její bylo patriarchalní a fysiognomie důvěrná a usmívavá. Můj děd dal rozkaz, aby okamžitě věci moje zanešeny byly nahoru, a sám dobyv z hluboké kapsy klíče na srnčí nožce zavěšené, otevřel skříni, vyňal láhev s gdaňskou vodkou a kus perníku.

„Unaveným pocestným takový truněk přijde vhod,“ řekl mžouraje na mne, „není-li pravda? Na tvé zdraví, pane Jiří!“

Milovaný Edmunde, pochybuji, že ti dovedu vše vhodně vypsati, byl jsem překvapen a cítil jsem se hluboce sklamána. Očekával jsem sice, že se budu nudit, ale nikdy takovým způsobem. Myslel jsem, že najdu slabého starce, jenž oplývá pohodlím jsa od sluhů ošetřován, kašlajícího, vážného a napadl jsem poleského Nimroda, křepkého a

silného, jak los, živého a čilého, jenž nosí klíče v kapse, pije nejméně čtyrykráte denně vodku, a zajídá ji míchanicí, jí uzené klobásy a sedmkráte v týdnu jezdí na honbu ve vozíku, na kterém jsem jel pouze jednou a utržil jsem si takové píchání, že jsem myslel, že umru na místě. Chceš-li poznati pana podkoního, měj ještě trochu trpělivosti a dočti list do konce. Hned prvního dne musel jsem s ním jeti na hon na losy. Dali mi jakousi starožitnou pušku, která vážila jistě čtyrycet liber, neboť mi rámě od ní oteklo; cestou pak jsem ozábl, nastudil se, opil jsem se obyčejnou vodkou, (neb s gdaňskou se nevyjíždí na hony), jedl jsem studenou klobásu a vrátil se večer, ve středu lovců, sborem prozpěvujících:

Zajíc leží pod mezí ....

O bože! co to za barbarský kraj, jaké tu obyčeje! K večeři dána mně, jenž jsem byl zvyklý na úpravnou kuchyni Maryho, jakási starožitná patriarchální potrava, o které jsem neměl ani zdání. Rista má i já div jsme úžasem neoslepli.. Představ sobě krupník s uzenou husou, jakous předpotopní kaši se slaninou a pečivo (zvlášť pro mne připravené) suché jak slečna M .... A víno! ó to víno! Proč tě tím sladkokvasnicovým vínem nemohu vyčastovat?! Byl to uherák v hrnci přivežený ze sousedního městečka, ne nepodobný oslazenému octu. Nedivil bych se, kdyby to v lékárnických láhvích se signaturou nějaké mixtury bylo podáváno. Pan podkoní naléval a doléval, já pil ze zdvořilosti a šel jsem spát, maje bolení hlavy.

Ubytovali mne „nahoře.“ Představ si ohromné dva pokoje, studené jak Siberie, ohromně vysoké, bez dvojitých oken, bez záslon, bez okenic a s chvě-

jící se podlahou. Lůžko na čtyrech sloupech, s květnatými nebesy, které moli ještě nedožrali; stůl s ulomenou nohou, šest kulatých seslí, s děravými sedadly. Na štěstí praskal v krbu oheň obrovskými plameny, celá kláda olšová hořela.

Můj Stanislav vztekal se zlostí, nevěda kam složit zavazadla a kde se umístit; já trpěl, mohu to říci bez chlouby, jako anděl. Starý podkoní sám mne do ložnice doprovázel, ohmatal tvrdou matraci, uznal, že je přespříliš měkká pro mladého člověka, ohřál se trochu u kamen a odcházeje sdělil mi, že v těchto parádních pokojích meškal před padesáti lety vévoda Radziwill, který byl po deset dní v Turčí Hoře na lovu. Mohl-liž jsem mu říci, že to vše mému pohodlí nepostačuje, když se tím uspokojil vévoda?

Znamenáš, že mi dali, co měli nejlepšího: jiné hosti ubytují v předsíni neb u písaře hospodářského, který hraje v prázné chvili neunaveně na housle. Stanislav krčil ramenoma, bručel a huboval, takže jsem si s ním nevěděl rady. Šukal s voskovými svícemi po celém domě, shledávaje tisícerá nám nutné drobnůstky, o jichž potřebě nikoho přesvědčiti nemohl, neboť jich zde ani podle jmena neznali.

Sotva že jsem ho dovedl uprositi, aby již zanechal té přílišné starostlivosti o mne. Když jsme se chtěli uložiti, slyšel jsem ho na novo proklínati.

„Co je ti?“ táži se.

Stašovi dali slamník senem vycpaný, na místě matrace: ubožák proklínal ze všech sil ves i cestu.

„Pane!“ volal, „vraťme se do Varšavy: zůstaneme-li zde tři dny, lidé po nás seberou jen kosti. Nedostal jsem po večeři čaje. Spát musím na slamníku.“

„Přivyknem," řekl jsem s povzdechem.

Tak minul první večer a bohužel! i dni následující. Musel jsem v pravdě všemu přivykati. Děd zdá se poctivým a dobrým člověkem, ale nemohu se s ním nikdy shodnouti. Honby, hospodářství, rozhovor o dávných časech, spory s lidmi o stéblo slámy: to jest celé jeho živobytí. Od mnoha let nebyl mimo ves a les ve světě: můžeš tudíž souditi, že nepochopuje, co se v něm děje.

Na mne pohlíží jako na podivína a co hůře, má mne za velkého pána, buď opravdu, aneb jen na oko, stále se mne vyptává na mé statky ve Velkopolsce. Ano statky, ty jedině víš, jak jsou daleko ode mne!

Odpovídám mu jen povrchně: netroufám si přiznat se, v jakém stavu se nalezám. Co do bohatství mého děda, o tom již nevím co soudit a jak myslet. Majetek ohromný a stěžování na nedostatek stále větší, o groš zdá se býti nouze, ač se jim ve spořivosti snad nikdo nevyrovná: zlatovku mají zde za věc velkou; dukát, který jsem daroval miláčkovi děda, Malcovskému, prohlížen byl se všech stran s obdivem a uctivostí. Vidím dle všeho, že jsem se pustil nepravou cestou. Ničemu zde nerozumím: ani jich účtům, ani zaměstnání, ani stavu jmění. Tázal jsem se, zda-li se někdy baví, mají-li sousedstvo?

„Ano, bavíme se výborně," odvětil pan podkoní, „lovíme celý rok: zvěře s dostatek, a sousedstvo výborné: nejbližší jest kněz probošt, unitářský pastor se ženou, výbornou ženuškou (mají osm dětí); dále pan místosudí, pan lovčí, pan kapitán atd."

„A dámy?"

O společnosti dam nemají, jak se pravdě podobá, ani zdání; aspoň na moji otázku odpověděl

drahý dědoušek nejdříve otevřením úst do kořán na znamení úžasu; pak, trochu pomaten, dodal živě:

„A nač bychom se u čerta s babami tahali, co pak je nám samostatným zle? I kdyby jich nebylo ani na světě, dobře bychom bez nich žili," dodal na polo žertem, „vám, mladým se arci líbí dámská společnost! No! no! snad by se nalezla i u nás. Jsou zde dámy velmi slušné a ne právě nehezké."

Více, než co píšu, jsem se nemohl dovědět; ale buď spokojen, listů mých nebude se ti nedostávat a v nich se dočteš dalších mých osudů, příhody to nového Robinsona. Loučím se s tebou prozatím z celého srdce; pozdravuj ode mne Loru, Maryho a třeba i Šmula, jen mu neříkej, ničemovi, kde mne má hledat, nebo by mohl i sem poslat za mnou upomínače. Buď zdráv .... do příštího listu."

II.

Panu Edmundu Sušovi ve Varšavě.

Nový-Svět, č. 1605.

V Turčí Hoře, dne 25. září.

Počínám se konečně obeznávat trochu ve světě, v kterém se pohybuji, a přivykat mu. Bytu, stravě, zaneprázdnění, ano i úmorné dlouhé chvíli jsem pomalu přivykl. Pouze můj nešťastný Stanislav je v stálých rozpacích a nejméně pětkráte za den rve si vlasy z hlavy a proklíná, což zove šílenstvím. Včera jsem zíval; právě když jsem se kladl v ono veliké lože, které jsem ti stručně

popsal v minulém listě, dorážel na mne Stáša opět. Poctivý, nezaplacený Stáša! On jediný mne zde baví.

„Pane!“ zvolal s tváří herce divadelního, Skarbka velkého v melodramatě, „jaké jsou úmysly a záměry Vaše?“

„Mám v úmyslu spát,“ odpověděl jsem, zapaluje si doutník.

„Nechcete mi, pane, rozumět!“

„Ba nerozumím.“

„Co z toho všeho bude?“

„Nevím.“

„A kdož pak to má vědět?“

Pokrčil jsem rameny.

„Budeme zde ještě dlouho?“

„Dokud nás nevyženou.“

„Prosím Vás, laskavý pane,“ dodal, klaně se mi, „račte mne odtud vypravit, já zde žíti nemohu.“

Usmál jsem se.

„Bůh jest mým svědkem, nemohu,“ dodal. „Předně, je zde horoucí peklo, za druhé lidé chytří a zlí jak sto ďáblů a za třetí, neumějí zde ani žít ani mluvit a já dojista z nouze a nedostatku umru.“

„Vidím, že jsi pohodlnější, než já?“

„Nevím, divím se jen, pane, že to můžete snésti.“

„Musím.“

„Pane, vraťme se do Varšavy, zaklínám Vás při všem, co Vám milého, zhyneme zde. Lid divoký, život zvláštní, žádné slušné tváře, oděvy, vozy, jídla, zvyky asiatské, předpotopní: ne tu nelze vydržeti. Což nevidíte, pane, jak slábnu?“

„Ubohý Stášo! rozčiluješ se a hlava ti jde kolem, buď jen trpěliv.“

„Jen uvažte, pane, zda-li já zde, zda-li my

zde můžeme žíti? My, kteří jsme tisíce projedli v Berlíně, Poznani a Varšavě, uprostřed nejlepší společnosti, uprostřed nejhlučnějších zábav, ve středu nejbujnějšího života, my zde máme tak marně plesnivět a hynout?“

„Proč máme hynout?“ řekl jsem po tichu.

„Nepochopuji, pane, a divím se, že tak lehce všemu přivykáte; já, prostý sluha, zmírám, mru: vždyť tu nemám ani co čísti. Hynu, pane!“

„Ubohý Stášo! Doufám však, že ti jedu nedali.“

„Co den mi ho dávají: stůňu po vodce, po jídle, od lůžka, od společnosti, od vzduchu. Což, pane, necítíte, jak zde vzduch přesycen smolným dýmem? Včera chodil jsem po městečku, hledaje zdaž někde lidské tváře nespatřím, ó jak je mi krušno!“

„A našel jsi?“

„Potvory, pane! Víte, pane, že zdejší ženy, eh! varšavské hokyně podobnější jsou ženám, ty zde pouze že na čtyrech nohách nechodí.“

„A! pochopuji, proč ti zde tak krušno, barbare šeredný, nedostává se ti zde ladných tváříček.“

„Jasný pane!“ pravil Stáša, vzpřímiv se, „ne žen, ale *slušné společnosti.*“

Smál jsem se plným hrdlem.

Stáša dodal:

„I ať je, pane, všecky čerti vezmou!“ a odešel.

Usnul jsem rozveselen jeho rozmluvou, z které jsem ti zde vypsal pouze část horší.

Chtěl bych ti v tomto spise (jak vidíš, učím se místnímu jazyku) poslati doplněk mých výzkumů o dědu i kraji, v kterém meškám: ale posud ani tomu, ani onomu nerozumím.

Nejpodivnějším mi je, že bohactví pana podkoního pochopiti nemohu: všickni praví, že jest bohatý, vím sám, že mu náleží ohromné statky, dluhů nemá, aneb jestli jich má, jsou zcela nepatrné; a tu z blízka přihlížeje, vidím nepochopitelnou skrblivosť až lakotě podobnou, slyším samé jen nářky na zlé časy. Jest dojista jakýsi klíč k této záhadě, kterého ještě nemám. Nikde znaku zámožnosti, jak já ji pochopuji, všude samé tajemství a záhadné věci. Vyjížděje s dědem na hony, viděl jsem množství jakýchsi nachýlených ohromných budov, stojících po polích. Tázal jsem se ho, co to jest? Odpověděl mi s úsměvem, hladě si bradu:

„Což u čerta, to nepoznáváš? vždyť jsou to stohy.“

„A co je to stoh?“ tázal jsem se.

Podkoní se smál, až se za boky popadal a odvětil mi, natahuje se na vozíku.

„Dobrý jsi hospodář! Je to sklad obilí uprostřed pole.“

„A k čemu toho tolik?“

„Zásoby, synku, zásoby!“

Spočítal jsem těch zásob několik desítek i osmělil jsem se pak otázati se děda, proč naříká stále na zlé časy a nouzi o peníze, proč neprodá třeba jen část svých ohromných zásob?

„Co pak jsem bankrotář, abych vyprodával ze zásob!“ vzkřikl hněvivě.

Považ! groše u nich není vidět, vzdýchají, a naříkají, kdykoli se sejdou, mluví jen o těžkých časech, i ač je kupců dost: obilí hnije na poli na pospas myším. V tom jistě vězí nějaké tajemství! Nevím, zda by's pochopil, kdybych ti obšírně popsal dům mého děda; já zas navzájem nemohl bych ti rozluštiti Edipovu tu záhadu. Představ

sobě, že žijou zde úplně spořádaně, není zde onoho živlu, který u nás sluje žitím, není tu ruchu, živosti, tomu všemu se co nejpečlivěji vyhýbají. Pan podkoní pravil mi na příklad, že předešlého roku chtěli vésti přes Turčí Horu dráhu poštovskou, čím by se okolí bylo oživilo, snad i obohatilo. Co tomu řekneš? Děd se tomu opřel.

„Nač potřebujem poštu," odvětil, „aby mi sem silnice navedla vřavu, sběhy a cizí lidi i nevítané hosty? Nechci tomu!"

Včerejší den jest též určením dne příštího: lidé, věci, řeč, obyčeje, pojmy, všecko zůstalo „včerejší" neb „předvčerejší". „Onehdy" znamená zde časem „před několika lety".

Počínajíc od koně, které se strojí v chomouty 17. věku až do parádních bot s třapcemi, jaké nosí můj děd, jest opět všecko zde ne dnešní. Žijou jen po den, všeliká novotina jest jim hříchem, chtěli by čas za póly zadržet, kdyby měl čas póly a nejmilejším by jim bylo, kdyby se mohli vžíti do starých časů.

Jsou bohati a neužívají!

V domě panuje největší šetrnosť: děd nosí hlavní klíče při sobě, jen méně důležité svěřuje Malcovskému, všechny jiné donášejí se večer pánovi a zavěšují na vyznačeném hřebu v jeho ložnici. V bytu již od kolika let ničeho nezměnili, ničeho neopravili: ucpávají jen díry, které zub času vyhlodal. Šatí se, jak se šatili od věků; novota, ten živel našeho živobytí, jest jim hříchem a nejodpornějším zjevem. Mysli si, můžeš-li, jak mi zde jest!

Neumím mluvit jejich jazykem, nedovedu se ani obracet podle zdejšího obyčeje. Buď oni se smějí mně, aneb já se jim divím, nebo smát se nemohu a abych řekl nechci. Děd je upřímný,

ale začíná mne poznenáhlu zpovídati; táže se mne především od nějakého času na velké mé statky tak starostlivě, že počínám se znepokojovat.

Jestli mne skřipne ještě jednou, vyznám se mu ze všeho. Hostinný je velmi a rád by mne upřímně pobavil, činí se dosti; avšak vymýšleje stále něco nového, nepřijde nikdy na jinou zábavu, než na honbu.

Jakkoliv̌ěk jsem připraven na všecko, nemyslím, že bych zde dovedl na dlouho žíti, jak se vůbec říká žít. Poněvadž jest však vždy dosti času střelit se v lebku, mohu i já ještě počkat, již ze zvědavosti, neb mne to zdejší jejich žití zajímá jako nerozluštitelná hádanka. Buď zdráv a šťasten! Loučím se s tebou do příští pošty.

Tvůj Jiří.

P. S. Se slzami v očích čtu zde starého lonského *Kurýra Varšavského*, v jehož několika číslech zavinuty byly moje lakované botky. Má pro mne vnadu nevýslovnou: vypráví mi o minulosti, ač slovy nehledanými a to ještě úlomkovitě. Avšak dobré i to — ó! neocenitelný *Kurýrek!* Jaký to sloh! jaká rozmanitosť předmětův! co důvtipu v hádankách! co karakterů v insertech! dýše z něho Varšava, bije z něho její život!

Představ si, že se mi nedostává doutníků! Tabáku také nemám, posílají pro ně pěšího posla šest až deset mil; i pálím zatím, z nešťastného návyku, cos, co zde nazývají Zalibockým (raději Zabijáckým). Umřel by's zlostí. Otravuji se. K čemu zvyk nepřivádí. Stáša stal se nemluvným a zádumčivým, necídí mi již ani boty, dokládaje, že jest to na Polesí věc zcela nepotřebná.

III.

Milovaný Edmunde!

Konečně začínám poznávati zdejší sousedstvo. Byl zde včera pan kapitán. Blahopřej mi k poznání kapitána! Představoval jsem si při tom titulu vojáka, jakousi postavu z pověsti. Napoleonistu, neb cos podobného: sklamal jsem se. Představ si osobu oděnou tak, jak se řemeslníci na Praze, na předměstí varšavském, nosí, v popelavých ošumělých šatech, bledou, zvadlou, jež se koří panu podkonímu až po kolena, pokornou až k šibalství, nestydatě pochlebující a žvatlavou jak mlýn. Představ si, že takového hosta, kterému bych, potkav ho na silnici, dal dva zlaté almužny, přijímá děd co nejsrdečněji, posadí ho na první místo, častuje výborně a baví ho starostlivě po celý čas návštěvy. Při tom neskrbí ani kapitán ani pan podkoní navzájem se zdvořilostmi, „pane dobrodzieju“ a „caluji nożky,“ slyšíš v každém třetím slově, však to nic nestojí.

Mimo to, jestli se nemýlím, posmívá se jeden druhému, ač velmi zdvořile.

Musím ti však přece stručně popsati ten první kvítek, který nalezl jsem zde na pustině, rozeberu ho, jako botanikové determinují nalezené rostliny. Vzrůst dva lokte, celý .... (do následujícího listu to výměr důkladný), hubený, malý, ruce dlouhé, zakončené obrovskými prsty, nohy mohutné, trochu přihrbatělý, hlava pololysá, šedivá, oči sivé, usmívavé, přitom pokradmo chytře střílející, pod nosem roste mu vous, má to být vous kapitánský, jest ale úplně zanedbaný, jak zelí pod plotem. Není to vous, onen pěkný vous, jenž jest okrasou mužné tváře, jest to pouhý zvědavec, který nahlíží do všech pokrmů a snaží se

přivlastnit si jejich zbytky. Tvář hubená, líce vpadlé .... Jest asi téhož věku jako můj děd. Kabátec jeho jest nejspíše shotoven ze staré pokrývky, tabatěrku nosí v kapse, růžencový řetízek od tumpachových hodinek, váček na tabák na knoflíku u kabátu zavěšený, sešitý z tříhranných různobarevných hadrů.

To máš kapitána. Ať ti ho Brodovský aneb Norvid okreslí. Avšak co nikdo nepopíše nevida ho, jest výraz jeho tváře. Jaká to schytralá pokora a ty dvorné jeho poklony! Něco krásně liščího. Divil jsem se svému dědu, že se mu o závod koří a se ponižuje. Milovaný sousedá a dobroděj pobyl u nás až do soumraku, načež odjel na prostém vozíku s třemi bídnými herkami. Za vozku i sluhu sloužil mu prostý chlap v haleně, který zatím v předsíni bafčil po domácku z dýmky.

Když odjel, řekl jsem dědovi:

„Prosím Vás, co je to za bídnou a nepatrnou osobu! Musí to být velmi schudlý šlechtic?“

Děd můj se rozesmál.

„Opět *stohy*,“ pravil, zvykl si mé omyly nazývati *stohy*. „On že je chudý, ubohý! Tak tedy, Vy páni z Varšavy, se vyznáte v lidech!“

Vyvalil jsem na děda oči.

„Kapitán s celou svojí pokorou, jest, můj milý, nejtvrdším oříškem sousedům k rozlousknutí a sedí na penězích! Jest to pravý Crösus, boháč!“

„Boháč!“ ztrnul jsem.

„Což má dojista rodinu, pro kterou se obětuje a strádá!“

„Měl ženu, má syna, ale ten slouží ve vojště, nedostávaje ničeho z domova. Bydlí sám, starý lišák!“

Po tomto výkřiku děd se odmlčel, vzdychnul, zároveň mu šlehl jakýs pošmurný blesk z očí,

jejž jsem poprvé u něho spozoroval. Nepochopoval jsem, co to asi znamená, avšak děd hned na to rozveseliv se, dodal:

„Však já mu nevlezu do pasti!“

„Komu?“ tázal jsem se naivně.

„I vzácnému panu kapitánu! Ale ty hochu nic nevíš?“

„Skutečně, nevím docela ničeho, a nenadál jsem se, že by pan podkoní a kapitán se kousali, spíše jsem soudil z uvítání a rozhovoru, že se srdečně milujete.“

Starý si odprsknul a pohladil bradu.

„Jen trpělivost!“ zvolal, mluvě z pola k sobě, „*labor omnia vincit* . . .“ Vidíš, že i s hloupou latinou se dovedu ohánět. Ne, nezakousne nás pan kapitán!“

„Ale proč a z jaké příčiny brousil by si na Vás zuby?“

„Ty nic nevíš,“ odvětil děd, „a musil bych ti mnoho vypravovati.“

„Ba máte pravdu, milovaný pane podkoní, denně shledávám, že na Polesí v ničem se nevyznám, neboť nemohu ničemu porozumět: jiní lidé, jiný život, zvláštní poměry.“

Děd se mi podíval do očí, políbil mne v čelo, jakoby ho těšilo, že jsem tak znamenitě hloupý a směje se dodal:

„*O sancta simplicitas!* Mne kapitán jistě nezakousne!“

„Čekám dychtivě na poučení,“ šeptal jsem.

„Jest potřebí, abych ti nejprvé pověděl, co se zde kuje!“ pravil a patřil mi opět v oči, jakoby mi je chtěl zamalovat. „Věz tedy, že kapitán je nejmizernější bídák pod sluncem, jakého země nosí. Do ucha ti mohu i říci, že je to pravá šelma . . .“

„Takový by to byl člověk?“

„Ano, ano!“ mluvil děd můj zřejmě se rozhorluje. „Neznám horšího člověka! Představ si toho padoucha! Vlezl mi se svojí vesničkou do samého boku a snaží se přinutiti mne ku procesu: usiluje zamotati mne ve spor, aby k svému drobtu vydřel na mně lesy i luka od Turčí Hory. Však já nejsem slepý. Chtěl jsem již, abych ho předešel, koupiti tu nuzotu, ale ten nepoctivý Dražgievič mne zradil: dal se bezpochyby od něho uplatiti. Však já to Dražgievičovi oplatím: všeho do času. Jakmile vesničku koupil, počal ihned stran hranice na mne dorážeti. Miluju pokoj, a protož chovám se jen obranně. Až přijde čas, a strhne se bouře, potom, no! potom si zahrajem!“

Když pan podkoní pronášel ta slova, zablýskla mu v očích jakási tajná radosť. Nevím, ale zdá se mi, že zášť s kapitánem dávnější a urputnější býti musí, než pan podkoní povídá. Leč kdož ví? snad je si úplně jist, že s takovou rozkoší hledí vstříc sporu. Uprostřed té nečinnosti, jednotvárnosti a nedostatku zaneprázdnění, kdož ví, zdali bych, usadiv se zde, nečinil si honbu rozmanitější, na úkor sousedů. Jest to také zábava.

Podkoní snažil se v další řeči všemožně, aby mne přesvědčil, že mluví pravdu.

„Tak vidíš, koří se mi, obsypává mne pochvalami, já jeho též. On posýlá zvěřinu mně, já jemu, přejeme si navzájem ku jmeninám; objímáme a líbáme se, až nám za ušima praská. Z toho všeho cítím, že proces za dveřmi.“

„Tak ho tedy předejděte.“

„Proč pak? I ovšem, musíme se v životě přece jednou utkati.“

Z těch slov vyzíralo jakés tajemství, ale pan

podkoní zpamatoval se rychle, zamlouval to, ač nejapně.

Nuže jedna z tajností jich života: spor.

Však to pouze hazardní hra, nic více.

V prostotě ducha, neznajíce *lansqueneťa*, pouštějí se ve při. Druhá, třetí instance, to jsou u nich *parole*, *setlevy* i *quinzelevy*, *senat quitte ou double!* My hrajeme jen o tisíce, oni o miliony ... tomu konečně rozumím. Všude člověk člověkem. Nyní však tu s nimi k smrti nudno. Nemoha se navrátiti do Varšavy a nacházeje se v stavu beznadějném, přemýšlím již co počíti sám s sebou. Ještě několik téhodnů, na nejvýše několik měsíců a nepoznáš mne, milovaný Edmunde! oděv můj vyjde z mody, já sám sejdu, sestárnu, zhlupnu ...

Nezapomeň mi v prvním listě poradit co mám počíti sám s sebou. Ten prokletý Stáša namluvil mi dokonce, že uzdravování se v Polesí horší je choroby, věřitelů i vězení pro dluhy. Ó! — Zachraň svého

Jiřího.

IV.

Panu Edmundu Sušovi ve Varšavě.

V Turčí Hoře, dne 20. listopadu.

Dnes právě, dle výpočtu Stášova, uplynuly dva měsíce, co jsem zavítal v hostinný dům podkoního, a měsíc tomu, tuším, milý Edmunde, co jsi neobdržel listu ode mne. Ty se tam snadno bez něho obejíti můžeš, neb v městě člověk na člověka tak rychle zapomíná, jak rychle se zapomíná na včerejšího přítele pro dnešního!

Avšak přece se asi diviti musíš, že nepíšu, poněvadž bych tě, k smrti se nudě, měl zrovna

dopisy zasypávati! Mnoho věcí změnilo se od příbytí mého a tvůj Jiří se změnil také. Ano, ano, poslední měsíc působil na mne a působiti snad bude na celou budoucnosť moji. Poslyš jen, milovaný Edmunde.

Mohl bych započíti vypravování, cituje onen verš Shakespeara o mnohých věcech na zemi i na nebi, o nichž se nesnilo filosofům a mohl bych říci, že na Polesí jest mnoho a mnoho věcí, o kterých se nám filosofům dlažeb varšavských ani nesnilo. *Terra incognita*, a já Columbem!

Ve dvou dnech po návštěvě pana kapitána, o které jsem se Ti v posledním listě (pamatuji-li se dobře) zmínil, obdrželi jsme od něho listy, děd můj i *já*, ano i *já!* jimiž nás zval k honbě na losy i srnce. Pan podkoní bedlivě skoumal obálku i podpisy obou listů, aby se přesvědčil, zda-li jej kapitán nějak neurazil, a shodl se konečně na tom, že pozvání odříci nelze. Chtěl z počátku vypraviti pouze mne, ale rozmyslil si to a uváživ, že v tak delikátních poměrech, v jakých žil s panem kapitánem, musí velmi obezřetně jednati, aby jej ničím neurazil, usnesl se, že mne doprovodí do Kuřilovky. Přiznáš mi, že vesnička se pěkně nazývá. Co bych dal za to, aby's ji mohl spatřiti? Jest to Polesí nade všechno Polesí, díra a kout tak šeredný a spustlý, že by se ti zdál obraz, kdybych ho sňal daguerrotypem, pekelným výmyslem člověka, jenž na svět zanevřel. Dante dojista neznal končinu tu; byl by jí použil ve svém pekle a umístil v ní ty, kdož za živa marně po něčem novém se sháněli. Představ sobě chatu na písečné poušti, kolkolem bláto, za blátem nudný, ohyzdný les, pak opět písčiny a tak dále a tak dále. Blátem a lesem vinou se ouzké křivolaké úvozy přervané kořeny sosen a pahýly; ký div, když po cestě

takové onemocníš. Náspy nekonečné délky, mosty rozbité jak staré rukavičky, jámy, močály, díry atd. Taková asi vede cesta k vzácnému panu kapitánovi: a ta se ještě ke všemu nazývá velkou obchodní silnicí. Někdy jedeš půl dne a neuzříš lidské tváře; potkáš snad jen sedláčka, který tě pozdraví, a jejž snadno můžeš míti za medvěda ... Poušť! Sahara!

Vesnička opírá se z jedné strany o bláto, z druhé o písek, porostlý sosnovými křovinami, jest špinavá a začouzená dýmem, smutná; obyvatelé její mohou býti idealy nouze a spustlosti! Ženy nosí čepce na vysokých obroučkách, ušmourané kouřem, který zde zastupuje vzduch, a pod nimi vylezají rozcuchané vlasy, jež nikdy nečešou. Myjou se pouze o velkých svátcích; snad ani divochové indianští tak nevyhlížejí. Vše, co zde žije, skrývá se, a vykukuje jen skulinami na cestující.

Za vsí stojí dvůr, vroubený sadem a stromy, dům nízký má jen čtyry okenka, a ohražen jest vysokým plotem, vrata se nikdy nezavírají. Těsně vedle něho rozkládají se humna, stodoly a stáje; vše na jednom pouze dvoře skupeno v hromadu. Čtyři bídní chrtové a starý ovčácký usmolený pes s potrhanými ušima vítali nás u vchodu, mezi vraty stál hospodář, klaně se až k zemi a děkuje za štěstí, za čest a laskavou pozornost, jakou jsme mu prokázati ráčili, což bude, jak se vyslovil, věčnou upomínkou bídné jeho chatě a potěchou jeho stáří. Nikdy jsem se nenadál, že by má osoba mohla někoho tak šťastným učiniti!

Za takových hyperbolických pochlebenství, podobajících se spíše skrytým úsměškům, jež pan podkoní splácel panu kapitánu dvojnásobnou měrou .... vešli jsme na pravo do čisté jizby, posypané drobounkým jehličím. Pro mne byl to

krok nešťastný: klopýtl jsem na vysokém prahu a narazil hlavou o nízké dvéře.

Dva stoly, dvě skříně, čtyři rozbitá tvrdá křesla, tvořily celý nábytek, k jedné stěně přilehal na vnější straně obílený krb, na němž stál pro ozdobu samovar; na stropě namalovány byly jakés symbolické znaky a kříže, po stěnách visely obrázky pána Ježíše Boromejského, Mihalyńského a Lvovského, nejsvětější panny Marie Chelmské, Sokalské, Počajevské i Podkamenické; v koutě na malém stolku rozložena byla šachovnice: to celý salon. Vedle salonu nalezala se ložnice pana kapitána, kterou Ti však nepopíšu, poněvadž jsem do ní ani nenahledl. Ohromně tlustá dívčice a bosý sluha obsluhovali nás při snídani, kterou uvařili naproti v pekárně a vroucí ještě přinesli na stůl. Po snídani jsme si vyšli ihned na honbu a tvůj Jiří byl tak šťasten, že skolil ohromného losa.

Nevím, zdaž pro mou zručnost či z jiné příčiny nadchnul se pro mne pan kapitán. Obskakoval mne neustále, obsypávaje mne zdvořilostmi; bavil mne rozmluvou až do omrzení. Několikráte také učinil zmínku o mých statcích v knížectví poznaňském, ač nechápu, jak se o nich dozvěděl, při čemž se tak významně usmíval, že vzbudil pozornost pana podkoního.

Když po třetí nebo po čtvrté opět o těch statcích počal rozmlouvati, chtěje mne buď zúmyslně pokořiti aneb přiměti k tomu, abych se sám o nich vyslovil, ozval se děd s úsměvem výborně líčeným.

„Nevzpomínejte těch statků, pane kapitáne, neboť budíte v mém milém Jiříku neblahé upomínky. Víte zajisté, že se musel za příčinou sporu a pro útraty z něho vzniklé, statků těch skoro zříci.“

Slova dědova mne velice překvapila. Věděl

tedy již všecko. Ale odkud? a proč se s tím vytasil teprvé nyní?

Kapitán si zakroutil vousy a nalil vína v kalíšky, připíjeje na naše zdraví.

Rozmlouvali jsme po té o honbě; k večeru kapitán pozval nás ještě na čaj, tak že jsme se zdrželi déle, než jsme chtěli.

„Navštiviv milovaného příbuzného," pravil ke mně, „přejete si dojista poznati i jeho sousedstvo?"

„Ano, ano!" vpadl živě můj děd do řeči.

Bylo patrno, že chce dáti rozmluvě jiný směr. To snad bylo příčinou, že kapitán opět úmyslně se snažil ji udržet.

„Máme zde domy velmi příjemné," dodal usmívaje se.

„A v čele stavím dům, v kterém právě dlíme," přerušil ho politicky pan podkoní.

„Moje bídná chata, kterou jste, pánové, poctili svou přítomností, není toho názvu ani hodna; ale . . ."

„Nebude již na čase, abychom odjeli, pane Jiří?" obrátil se děd ke mně.

„Pro bůh! nepustím Vás ještě!" vzkřikl pan kapitán, vzchopiv se. „Koně nejsou ještě ani zapřaženi. Abych tedy se vrátil k započaté rozmluvě, zmiňuji se Vám především o domu . . ."

„Hrajete šachy, pane kapitáne? nebo dámu?" tázal se děd můj, patrně znepokojen.

Kapitán vyskočil, vytáhl z kouta šachovnici, a nespouštěje mne s očí, pokračoval:

„O domu pana Hraby . . ."

„Začněme, kapitáne . . ."

„Začněme . . . V skutku zajímavý to dům."

„Ano, ano . . . Pan kapitán má tah."

„Již jsem táhl . . . Bylo by záhodno, pane, abyste navštívil také sousedstvo: především tedy dům

pana Hraby, kterého my zde všeobecně zoveme podivínem; pak...“ Tu obrátil se k panu podkonímu s otázkou:

„Co slečna Irena, Vaše zřítelnice, meška stále ještě na vsi?“

To řka měřil se s dědem zrakem, jako by se chtěli pozříti, děd pak maje již ústa otevřená k odpovědi opět sevřel rty, sklopil oči a zdál se zabrán do hry.

„Jmenuji tedy,“ mluvil dále kapitán, „dům pana Hraby, slečnu Irenu, dům panstva Dudyčův...“

„To již není sousedstvo,“ řekl můj děd.

„Čítá se přece k sousedstvu našemu, vždyť tam nejsou z Turčí Hory ani čtyry míle a do Růměné, ku slečně *Ireně Vaší zřítelnici*,“ dodal s přízvukem, „snad není ani blíže.“

Podkoní mlčel, ale hryzl v zubech figuru právě sebranou se šachovnice; kapitán mluvil dále.

„Tím spůsobem milovaný děd Váš a vážený sousedmůj, dojista udrží vzácného vnuka u sebe co nejdéle. Obeznámiv se se sousedstvem a zvláště se slečnou Irenou, zřítelnicí pana podkoního, jistě nás pak tak rychle neopustíte. Jakkoli jest v Turčí Hoře, tak vzdělanému jinochu dosti příjemno, mohlo by se Vám přece zastesknout: svoji k svému, mladí touží opět po mladých.“

Přiznávám se ti, že to tvrdošijné vzpomínání jakési slečny Ireny a tvrdošijnější ještě o ní mlčení pana podkoního mne velmi zajímalo. Kapitán skončiv pohledl na mého děda, který již opět hryzl figuru a konečně řekl s důrazem:

„I ovšem! ovšem! Navštivíme sousedstvo: pana Hrabu i slečnu Irenu i panstvo Dudyčů, vše, co kolem nás žije.“

„Nu a pak byste neměl opomenouti rodiny, ač chudé.“

„Ba neopomeneme, můj dobrý pane," dodal děd červenaje se a vrtě sebou v křesle, „navštívíme i tu rodinu, všechny navštívíme."

Nevěděl jsem dosud ničeho o rodině, o které se mluvilo, nikdy mi o ní pan podkoní dříve nepovídal. Udiven tázal jsem se po ní.

„Zapomínáš, milovaný Jiří," odpovídal děd, obrátiv se prudce ke mně a odkašlávaje, „že jsme včera ještě o nich mluvili ....."

„A to mluví o těch pan kapitán," zvolal jsem, vida, že děd chce, abych hrál komedii a ihned přijal jsem ochotně roli. „Právě jsme se *k nim* ubírali."

Kapitán pohlédl na nás se strany a umlkl. Krátce na to, rozloučivše se s kapitánem srdečně a při nejmenším pětkráte u stolu, na prahu, v síni, ve vratech a na stupátku u vozu a vzdavše ještě na voze srdečné díky, odjeli jsme.

Pan podkoní do půl cesty zarytě mlčel a supal jen v špatném svém rozmaru, až konečně, jakoby mimovolně zvolal:

„Dal ti co proto, dal!"

„Snad ne mně?" otázal jsem se ho, směje se.

„Ano! ano! tobě!" probouzel se. „Poslyš," řekl zhurta, „ten lotr kapitán vyzval nás jen proto na honbu, aby si z nás mohl do vůle tropit úsměšky."

„To je možná!"

„Jest to patrné. Poslyš, již čas, abychom spolu promluvili upřímně."

„Mluvím vždy upřímně."

„Ba! člověk byť i někdy mluvil upřímně, přece klame, ale já chci, abys se mnou promluvil, od srdce k srdci, rozumíš. — Je to pravda, že jsi přišel o celý svůj majetek?"

Tato náhlá a neočekávaná otázka mne pomátla.

„Jak to víte?“ tázal jsem se.

„Jak to vím, tak to vím, avšak je to pravda?“

„Nebudu Vám ničeho tajiti: chudoba cti netratí.“

„Ba právě že ne, srdce moje, avšak hejření a marnotratnosť nectí člověka. Není-li pravda!“

„Jestli jsem co promarnil,“ odvětil jsem s hrdostí, dojat nemile tonem, s jakým mluvil pan podkoní, „jestli jsem co prohejřil, bylo to mé vlastní a doposud nikoho o nic nežádám.“

„Aj! aj! Stal se z tebe zarputilec, jak vidím. Nepromarnil's jen svoje, aneb snad vydělané, ale to, co ti rodiče v potu tváři pracujíce, nashromáždili a zůstavili. Ano, dosud na nikom ničeho nechceš, avšak co počneš, až ti dojde poslední? He! Mluv upřímně a bez vytáček. Jsi jako loutka, pouze pro salon a pro město, jen abys jedl, pil a se bavil; avšak kdy budeš pracovat?! Odpověz mi, můj drahoušku, co myslíš dělat?“

Překvapen, zaražen jsem mlčel.

„Mluv, milovaný Jiříčku, mluv!“ dodal děd. „Přece nebudeš sedět věčně v Turčí Hoře, čekaje na mou smrt, což zajisté není hezké, a omrzelo by tě, neboť tak brzy ještě neumru.“

„Pane podkoní!“ zvolal jsem, „nadužíváte svého poměru ke mně: to se nesluší!“

„A dej mi pokoj s komediemi! mluv bez obalu, co zamýšlíš. Snad se chceš bohatě oženit?“

„A kdyby bylo tomu i tak,“ řekl jsem, „ale jistě k nikomu pro nic nepůjdu a nikoho o nic nežádám.“

„Chceš se tedy oženiti pro peníze?“

Děd si nevrle odplivnul.

„Nuž, odložme již škrabošky,“ pravil dále, „mluvme upřímně. Ty jsi slyšel, že jsem bohatý,

přijel jsi sem, doufaje, že něčeho ode mne dosáhneš. Naleznuv pak šlechtice nerozhazujícího a podivína, nevíš nyní kudy kam, není-li pravda?“

„Dovolte, abych mlčel, pane podkoní, jsem příliš rozčilen, než abych Vám odpovídal.“

„Jen mlč, drahoušku, já již dopovím za Tebe, chceš-li.“

Takového tonu děd dosud ještě nikdy vůči mně neužíval, i končil takto:

„Chci vědět, co Ti ještě zbývá, pane Jiří, abych Ti, možná-li, poradil. Nemysli, že se zde s námi sedláky budeš dobře baviti; uhlídáme, co se dá pro Tebe udělati.“

„To znamená, že se mne chce pan podkoní jakýmkoli spůsobem sprostit,“ odpověděl jsem. „Nic snažšího, nežádám ničeho a zítra odjedu.“

Mluvě to, sám jsem dobře nevěděl, kam bych měl odjeti: před očima se mihaly Kavkaz, Alžír, Španěly i Amerika.

Děd můj pokrčil ramenoma a tázal se:

„Pane Jiří, což mne máš již za takového sobíka, jenž nemá v srdci jiskry příchylnosti? Nevyháním Tě, neodříkám se Tě. Avšak“, dodal proklínaje, „to ten darebák, s dovolením, kapitán jest všeho vinen: žluč mi vzkypěla. Nechať dopovím. Nebudu Ti tajit, že mám zde příbuzné, mám k nim i povinnosti, jsou zde různé osoby, s kterými během života vešel jsem v závazky: majetek můj jest z větší části již přiřknut . . . . .“

„Ale pro boha! pane podkoní, kdo táže se Vás po majetku, kdož vtírá se Vám?“

Znovu pokrčil ramenoma, udeřil se netrpělivě do kolenou a zvolal:

„Slyš u sta ďáblů! pane Jiří. Učiň to k vůli svému dědu a nech mne vymluvit.“

Umlkl jsem, on pak pokračoval:

„Avšak nemám v úmyslu vydědit Tě zúplna: zůstavím Ti památku, o tom buď ujištěn. Vím, že mi neporozumíš, když Ti řeknu, že v Tobě upřímně miluji krev vlastní a přece toužím, abys odtud se vypravil. Přeji si, abys někde jinde vyhledal místo k svému zotavení. Nedovedu se vyjádřiti, anebo nechci, věru nevím, jak bych se vyplet. Tyť mne jistě z něčeho podezříváš. Nu! u sta ďasů! mysli již sobě, co chceš, miluji Tě, a toužím zároveň, abych se Tě zbavil, nu a rád bych, aby's co nejdříve odtud odjel.“

Ztrnul jsem, avšak neměl jsem tolik odvahy, abych se na děda hněval; vřela v něm vášeň, jejíž příčiny nemohl jsem se dopátrati. Celé jeho jednání bylo mně záhadou. Jeho potyčky s kapitánem, jeho nepokoj a bázeň, to tajnůstkářství doma dávaly mi na jevo, že se v životě mého děda skrývá cosi, co nemohu prohlédnouti a vyzvěděti, a proto jsem přijal jeho vyjádření, aniž bych se cítil uražena a odvětil jsem skoro se smíchem.

„Zítra odjedu, pane podkoní.“

„Ano, zítra odjedeš, nevěda kam, s hněvem v srdci: to nechci. Ale věru — hm — co dělat, pověz mi upřímně,“ a vzal mne za ruce, „co Ti zůstalo?“

Mezitím jsme přijížděli ke krčmě, z které náhle padlo světlo na tvář dědovu i spatřil jsem ji tak rozrušenou, že jsem až žasnul.

„Co z toho budete mít, pane podkoní,“ odvětil jsem, „když Vám to povím? Buďte jist, že nepřijmu od Vás ničeho a že bych spíše žebral u cizích, než abych měl na sebe uvaliti podezření, že toužím po Vašem; věřte mi, že takové touhy jsem nikdy v srdci neměl. Chcete, pane podkoní, věděti, proč jsem přijel sem? — Nuže, neměl jsem se kde

ukrýti před svými věřiteli a chtěl jsem uniknouti vzpomínkám vlastního života nad zmařenou snad mladostí a výčitkám svědomí. Svět jest široký!“

Pan podkoní zaskřípal zuby.

„Má silného ducha,“ zašeptal, „ale což? statků nemá, hlavy nemá, ne! ne!“

Řka to, znovu obrátil se ke mně.

„Slyš, pane Jiří,“ pravil rozhodně, „jestli mi tu hanbu učiníš, že mne opustíš v hněvu, snad mnou opovrhuje: zaklínám se Ti svou ctí, že pojedu za Tebou a budu Ti v patách jako stín, dokud se nesmíříme. Teprvé snad v Americe budu Ti moci vysvětliti, proč, ač Tě horoucně miluji, snažil jsem přece Tě odtud vypravit . . .“

„Zítra odjedu,“ odvětil jsem chladně.

„A já s Tebou.“

„Budu se těšiti Vaší společnosti.“

Sotva jsme se navrátili do Turčí Hory, kterou jsem pozdravil s úplně jiným pocitem, než jak jsem ji ráno opouštěl, uklonil jsem se dědovi a žádal jsem o svolení, bych se směl odebrati do svého pokoje. Děd z počátku na to neodpověděl, stisknul mi pak ruku a zašeptal po tichu:

„Pro Bůh, smiluj se!“

Ráno byli jsme ještě svorni; večer odcházel jsem od děda s chladným srdcem, nedbaje proseb jeho.

Stáša spal již v koutě, neboť navykl si na Polesí spaní, které by se mohlo poeticky nazvati nekonečným: od rána do noci nic nedělal, než spal. Když jsem se ho tázal, proč pořád spí, odpovídal mi melancholicky:

„Proto! pane, aby se mi aspoň zdálo něco lepšího o tom bídném zdejším kraji.“

Vzbudil jsem ho.

Rozbolela mne hlava a proto odebral jsem se ihned na lůžko; Stášovi jsem pravil:

„Stanislave! Objednej koně na sedmou hodinu ráno, zítra odjedeme.“

Z počátku tomu nevěřil, myslel, že s ním žertuji a stál jako ztrnulý; když jsem však rozkaz opakoval, padl mi k nohoum.

„Pane! opravdu odjedeme?“ zvolal. „Smím tomu věřiti. Odjedeme do Varšavy!?“

„Koně na sedmou hodinu,“ opakoval jsem.

„Budu celou noc konati přípravy a ručím, že se neopozdíme.“

Nemohu ti vypovědíti, co se s ním stalo .... lítal jako šílený po schodech, křičel, hlomozil, rozkazoval, a nedal mi do rána spáti.

Záhy přede dnem stál již vozík na cestu upravený u vrat, tlumoky byly přivázané, Stáša již v oděvu cestovním; pouze koně scházeli.

Rázem o sedmé na mých hodinkách, které se shodují na sekundu s hodinkami Stášovými, objevil se Stáša ve dveřích bledý se sklopenou hlavou, a smutnou tváří. Ještě nepromluvil a již jsem poznal, že se muselo cosi přihoditi na překážku našeho odjezdu, po kterém tak velice toužil.

„Jsou koně objednáni?“ tázal jsem se.

„Budou zde brzo?“ opakoval jsem.

„Ó! pane, sám ďábel se nám do toho vpletl!“ zvolal, a rval si dlouhé své vlasy. „Zatrolený to kraj: zde se nic neděje lidským spůsobem. Všude jinde v Evropě, se Vám, pane, snadno řekne, ať jsou tu koně o sedmé, a stane se, ale zde ...“

„Nuže pojedem tedy o deváté.“

Víš, milovaný Edmunde, jak směšně vážným spůsobem dovede se Stáša tvářit, když se rozhněvá. Ačkoliv jsem byl nemile dojat za příčinou opozdě-

ného odjezdu, bylo mi do srdečného smíchu. Zapomněl jsem na vlastní bídu, patře na něho.

„Představte si, pane," mluvil dále, — „ještě včera večer letím do toho schátralého městečka — jmena města ani nezasluhuje — ptám se na poštu, — vysmáli se mi do očí. Já hlupák, zapomněl, že zde ani pošty není. Najmu tedy vozku, myslím si. Vrazím do krčmy, kdež se setkám s Malcovským; kdož ví, co tam v noci dělal. — „Dobrý večer." „Dobrý večer. A co zde děláte, pane Stanislave?" „Hledám koně." „Jakto koně?" pravil podávaje mi šňupec zeleného tabáku; tabák jest u něho věcí hlavní a každého ním častuje. Šňupnul jsem si upřímně, neboť jsem byl dosud v růžovém rozmaru. „Koně hledáte?" tázal se opět. „Ano, poněvadž zítra odjedeme." „Už zítra" a kroutil hlavou „a kolik koní potřebujete?" „Čtyři nám postačí." „Čtyři! pochybuji, že byste jich tolik v městečku shledal: všickni vozkové odjedou s moukou do Břešti." A odešel. „Zajdu k vozkovi, skutečně prý nemá koní, ale říká mi to vzdychaje a škrábaje se za ušima takovým způsobem, jakoby ho každé slovo mnoho stálo. Jdu ke druhému, třetímu, táž odpověď. Rozzloben počal jsem prohlížeti stáje: koní všude dost, čert ale ví, proč nám je nechtějí pronajmouti."

„Co si počneme," tážu se, „půjdeme tedy pěšky!"

„Mohli by nám dáti koně ze dvora."

V tom vešel můj děd, který se již ubíral na honbu.

„Kam se chystáte?" otázal se. „Váš vůz jest připraven k odjezdu."

„Odjedu, pane podkoní, to jest, snad odjedu, neboť v městečku nelze žádných koní obdržeti, ač jest jich tam dosti."

„Není možná," odvětil starý pán usmívaje se. „Pan Stanislav snad špatně hledal: vždyť je zde asi deset vozků."

„Na mou čest," podotknul Stanislav vážně, klada ruku na srdce, „hledal jsem všude, však koně dostati jsem nemohl."

„To jsou snad již pronajati, neb obyčejně touto dobou jezdí s moukou do Břešti."

„Ba právě," odvětil Stanislav.

„Ale proč tak spěcháte?" prohodil podkoní ke mně.

„Musím," odpověděl jsem krátce a suše.

Starý pokynul dvorně Stášovi, aby se vzdálil, a usedl vážně a klidně v křesle, někdy pozlaceném. Včerejší bouře již patrně přešla a utišila se.

„Nehněvej se, můj Jiří," počal, prosím Tě u památky otce Tvého i matky Tvé, abys se nehněval na starého. Ručím ti slovem poctivého šlechtice, že ani netečnost, ani lakota nemluvily včera ze mne, jak by's snad se domníval! . . ."

Mlčel jsem. Pan podkoní vzal mne za ruku; stisknuv ji odpověděl jsem po chvíli:

„Věřím rád, že tomu tak, avšak přejete si sám, abych odjel, řekl jste mi to včera přímo. Nuže odjedu a nenajdu-li koně, půjdu pěšky. Odejdu sice bez hněvu, avšak s žalem v srdci; jak bych mohl zde zůstati jsa podezříván ze zisku-chtivosti, z vypočítavosti."

„Nepochopils mne. Ten kapitán, ten šeredný kapitán je vším vinen: vzkypěla ve mně žluč, pravím Ti, takže jsem mluvil věci, kterých lituji, a prosím Tě srdečně, abys mi odpustil: Odpusť a zůstaň. Nebudu Tě tu dlouho zdržovati, avšak aspoň pět dnů můžeš mně ještě věnovat i buď jist, že jsem tě přijal milerád, avšak jsou okolnosti . . . ."

Máchnul rukou.

Přiznávám se Ti, že zvědavost má dosáhla nejvyššího stupně.

„Dnes, kdybych chtěl, nemohu jeti," pravil jsem, „poněvadž nemohu dostati koně, ale zítra, milovaný dědoušku, anebo jakmile Stanislav koně obstará, musím jeti a odjedu."

Po krátkém rozmýšlení vyňal starý z kapsy silný závitek a položiv ho na stůl, řekl:

„Ať již jedeš nebo nejedeš, musíš přijmout ode mne tento malý dárek."

Zdráhal jsem se a ustoupil jsem jako opařený.

„Přijmeš?" řekl.

„Nikdy!"

„Jsou to dva tisíce červených zlatých, a chci, aby's nimi počal na novo domáhati se majetku. Nedávám ti jich darem, ale půjčuji Ti je: přijmu od Tebe úpis."

„Děkuji," odpověděl jsem, „spíše umru, než abych něco vzal darem aneb půjčkou od pana podkoního."

„Hrdá duše! hrdá duše!" zašeptal starý, vida, jak jsem rozčilen a pohlednuv mi ještě v oči, jako by mne chtěl zkoumat, schovával do kapsy závitek na stole ležící.

„Dnes tedy neodjedeš?" řekl.

„Ne, ale odjedu neodkladně, jakmile dostanu koně."

Přemýšlel chvíli.

„Obdržíš koně, kdy se Ti zlíbí, ač bych si přál, abys pozdržel se aspoň ještě pět dní."

Tím skončila naše rozmluva. Děd chtěl mermomocí, abych jej provázel na honbu, avšak odřekl jsem mu. Nejel tedy také, vypraviv pouze své lidi. Den ztrávili jsme doma a nedbajíce pozdní jeseně, procházeli jsme se po zahradě. Byl to jeden z těch řídkých dní, jakých bývá u nás,

podle otřepaného přirovnání básníků, před samou právě zimou, jako jasných chvil v stáří. Slunce ještě trochu přihřívalo, dlouhé hedvábné pavučiny snuly se po suchých haluzích a větvích s listy odumřelými. Tu a tam rozkvétalo pozdní poupě. Ač nejsem příliš důtklivý, té chvíli před samými mrazy naplnil mne pozdní tento květ smutnou náladou. Ticho bylo v přírodě; pole tu právě požaté, tam již zaseté a zelenající se; lidé veselí, neboť nebyli hladovi, stromy stavící na odiv purpurové a zlacené cáry svých šatů, v které se zahalují, pokud koberec zimní nahotu jejich nepřikryje.

Nevím proč, avšak vůně jesenního vzduchu prosáklého mlhou činila na mne zvláštním svým zápachem smutný, ač nikoliv nepříjemný dojem. Nepoznával jsem se.

Rozmluva s panem podkoním, z mé strany netečná, z jeho nepokojná sice, leč dosti srdečná, vedla se, jako když drkotají vozy po cestách poleských, poskakujíce z pahejlu na pahejl, neb vlekouce se zvolna po písku. Šli jsme na zahradu, potom do nádvoří. Naproti dvoru jest starý val zámečku, který zde stál před lety, a na jehož sklepeních a základech zbudováno to, co se nyní zove novým domem. Na valech rostou staré lípy a duby, uprostřed nich nalezá se kamenná lávka. Děd libuje si zde velmi, pohlíží odtud na město a okolí a časem střílí zde do terče. Rozhovořili jsme se. Pan podkoní, začav o Stanislavovských časech, zapředl se v tak rozvláčné vypravování, že slunce schylovalo se již k západu a my seděli ještě na lávce. Vítr vál západní, červené měnivé slunce osvěcovalo sice ještě spoře zeleň polního osení, avšak podzimní chládek pronikal již dosti

citlivě naše údy. Náhle uprostřed té tišiny, uprostřed klidu slyšíme dupot a hvizdot.

Děd můj se zachvěl, povstal prudce z lávky, pohledl na mne, a patrně v rozpacích, má-li jíti, či zůstati, pravil konečně s výrazem zřejmého nepokoje ve tváři:

„Hned se vrátím!“ a spěchal odtud.

Rychle zmizel mi z očí. Nemohl jsem pochopiti, co to všechno znamená. Ze zvědavosti pohlížím na nádvoří a vidím skrze stromy před vchodem dámu na koni, za ní dva lidi pečlivě oděné, sličný povoz a v něm jakous druhou paní. Vidím, jak můj děd se blíží, jak příchozí vítá a rychle provází je do pokojů; Malcovský ještě rychleji zavádí koně a vůz do stájí.

Děd mi sice přikázal, abych na něho počkal, avšak záhadným tímto zjevem pobádán, neměl jsem v úmyslu zcela ho poslechnouti a spěchal jsem do dvoru. Potkal jsem děda uprostřed nádvoří. Byl jaksi pomaten a nucená jeho lhostejnost byla velmi nejapná.

„Kdož pak to přijel?“ tázal jsem se.

„Eh, kdosi ze sousedstva, osoba to divná ... má známá, to jest, byl jsem kdysi jejím poručníkem; navštěvuje mne časem ... Takto dost příjemná osoba!“ —

„Přijdeš k nám?“ tázal se, pohlížeje mi pátravě v oči.

„A jakž by ne, již jdu.“

„Avšak Ty se snad budeš nudit, budeš vyrušen ze svého poklidu. Je to podivná žena. Kdybys chtěl, mohl bys zůstati ve svém pokoji. Čiň však jak se Ti líbí; nežádám, abys se nutil k zdvořilosti věda, že miluješ samotu.“

„Naopak, půjdu s Vámi, pane podkoní, a pomohu Vám baviti hosti.“

„Jsem však přesvědčen, že se unavíš, a potřebuješ odpočinku před odjezdem.“

Děd mně zřejmě zbraňoval a právě proto jsem si umínil stůj co stůj spatřiti tuto paní. Se smíchem vzal jsem děda pod paží a, ač se všemožně snažil, aby se mně vykroutil, vešel jsem s ním zároveň do tak zvaného sálu.

Dovol mi, abych obšírně vylíčil, koho jsem zde nalezl. Cítím, že chvíle ta jest chvíle velká a slavná, a zároveň rozhodná v mém životě. Nesměj se, nesměj! Není to láska, jaká se srdcem zahrává, aniž by se ho trvale dotknula, jest to jakýs pocit mohutný, posvátný, jest to mocná vášeň, o níž jsem neměl posud ani tušení. Vychloubal jsem se dosud, že mne v desíti dnech i anjel omrzí; avšak posud mne nenudí ani její zjev ani moje touha, nejsem přesycen! Slyš tedy, a čti, máš-li tolik trpělivosti, abys list tak hanebně psaný přeslabikoval.

Podkoní se zřejmou nechutí a patrně se zdráhaje, vešel se mnou do salonu; chvílemi bledl a červenal se, jako zločinec při činu polapený; a opět maje hlavu sklopenou, tahal se po svém obyčeji za sivou bradu. Na krbu sálal oheň rudým žárem. Uprostřed sálu proti ohni seděla na křesle mladá ztepilá dáma bledé pleti, tvář její ač hrdá byla přece velmi příjemná, veliké černé oči rozhlížely se směle kolem. Oděna byla v aksamitový kabátec, nožky vězely v safiánových botkách, ruka pohrávala bičíkem. Kolem hlavy vinuly se v prstencích krátké kadeřené vlasy; pěkné, vysoké hladké čelo klenulo se nad slíčnou její tváří jako kopule nad svatyní. Neviděl jsem posud tak krásný zjev na zemi a zdálo se mi, že vše to pouhý, pravdě nepodobný sen. Bál jsem se, aby mi náhle neunikla s očí, nerozplynula se

ve vzduchu. Vedle ní seděla druhá dáma mnohem starší, avšak také krásná. Na první pohled mohl's poznati, že první neokusila dosud života, druhá pak že s trpkou minulostí pochovala i naděje. Netečný výraz obličeje jevil zároveň smutek, jenž netouží po vyléčení; mohl jsi ze tváře její hlubokými vráskami zorané zřejmě vyčísti, že je jí svět lhostejným, že ním pohrdá. Dáma ta nezdála se ani zvědava; pohled byl chladný a mrtvý. Sevřené její rty jakoby chtěly říci: Co je mi po vás, co vám po mně?... Dámy ty, jakoby úmyslně vedle sebe postavené, tvořily úplnou protivu: zdálo se, že první vstupuje teprv do života, s vírou ve vše, čeho dosud neokusila a po čem touží; druhá nepřála si ničeho více, leda pokoje, aby se skončila již tragická komedie, která se nazývá životem. Takový byl první dojem, jaký na mne dámy učinily a snad se nemýlím.

Pomysli si, jak jsem byl překvapen. Nenadál jsem se, že spatřím dámy, které zde zajisté nebyly na místě, byly mi jakýmsi fantastickým zjevením. Postava, oděv, vše do nejmenších podrobností prozrazovalo, že jsou to bytosti z jiného kruhu světa. Představ si dvě palmy na poleském blátě: tak mně připadaly ty dvě dámy u pana podkoního. Vstoupiv do sálu ztrnul jsem a vzpamatoval jsem se teprvé, když mne děd již představoval:

„Můj vnuk, Jiří Sumin; paní Lacká, slečna Irena L....."

Představiv mne na kvap a nevrle zůstavil mne na prahu a popošel k slečně Ireně, něco jí do ucha šeptaje.

Nemusím snad dodávati, že dáma v amazonském obleku byla slečna Irena, druhá paní Lacká.

Ke slečně Ireně pan podkoní byl, jak jsem soudil, v důvěrném poměru.

Měl jsem pokdy, abych se mohl se slečnou Irenou pohledem směřiti, vzájemné to a němé uvítání, které často o celé budoucnosti rozhoduje. Byl jsem rozmrzelý již svým postavením, na blízkou ač neurčitou dobu ustanovený můj odjezd přiváděl mne nyní do jakýchsi rozpaků, a není tudíž divu, že byl i můj rozmar zvláštní, byl kousavým, posměvavým, pohrdal lehkovážně vším, počínaje od hospodáře domu.

Sotva pozdraviv dámy, které mně na pozdrav můj rovněž tak odpověděly, jedna totiž netečně, druhá hrdě, usedl jsem, spíše vrhl jsem se do starého fotelu, stojícího u okna do zahrady, opřel jsem se o ruku a díval jsem se na staré černé sosny a bezlisté haluze košatých lip.

Obě dámy pohlížely na mne z počátku jako na divoké zvíře; patrně nemohly pochopit, co zde v hlubokém Polesí hledá tvor mající civilisované vzezření? Děd posud ještě zmatený, ač nechápu proč, chodil od jedné k druhé, se zvláštní však otcovskou pozorností a pečlivostí nevýslovnou točil se okolo slečny Ireny: přisunoval i odsunoval jí křeslo, podával jí sám vodu a časem se v ni zahleděl, jako v krásný obraz.

Po nějakou dobu utichla rozmluva takřka zúplna, toliko pan podkoní dámám cosi důvěrně šeptal, načež ony potichu mezi sebou mluvily, já pak nemaje v úmyslu s nimi se sblížiti, mlčel jsem pohrdlivě. Musím se však přiznati, že velmi krásná tvář slečny Ireny i její přítomnosť u děda a neobyčejný její zevnějšek, napínaly silně moji zvědavost. Přál jsem si blíže ji poznati, avšak částečně moje hrdost, s části i nesmělosť (snad poprvé) bránila mi, abych k ní se přiblížil.

Konečně vstala slečna Irena z křesla a vzavši se stolu pohozenou kytici podzimních květin, v které převládaly safírové ostny, zvané u nás máčky, počala se procházeti po pokoji. Pohyby a chůze její byly královské; stopoval jsem ji žádostivýma očima. Paní Lacká majíc hlavu sklopenou a ruce na prsou složené pohlížela v krb, zdálo se, jako by unavivši se odpočívala. Podkoní provázel očima Irenu a časem obdařil i mne nepokojným pohledem.

Konečně rozpředla se mezi námi všeobecná, prosaická a všední rozmluva.

Irena rozetnula gordický uzel a zastavivši se naproti mému křeslu tázala se mne lhostejně:

„Opustil jste dávno Varšavu?“

Podkoní, jakoby nechtěl dovolit, abych sám ústa otevřel, pospíšil si za mne s odpovědí. Já pouze kynutím hlavy přisvědčil.

„A jak dlouho se hodláte ještě zdržet?“

„Zítra odjedu,“ odpověděl jsem tiše.

„Tak brzy Vás omrzelo naše Polesí?!“

Usmál jsem se trpce, pohlížeje na pana podkoního a odpověděl jsem:

„Neměl jsem ani času je poznati.“

„A snad ani touhu?“

„Té by se mi nikterak nedostávalo, ale jiné okolnosti nedovolovaly mi posaváde na to pomýšleti.“

„Jak to?“ tázala se tonem nejpřirozenějším, „vy byste mizerné záležitosti života materialního kladl nad touhy a zábavy mužského pohlaví? Vy byste, honě se za marnivými záležitostmi, obětoval jim poznání krajů a lidí, jež jest vždy velmi poučné a zajímavé?“

Otázky ty přímo mne se týkající pronešené dá-

mou mně úplně neznámou, překvapily mne nesmírně. Byla to snad zkouška, snad léčka vyzpytovati, kdo jsem. Pochopíš snadno, že by mnohý lev varšavský na mém místě buď neporozuměl, aneb by odpověděl nějakou otřepanou obyčejnou frází, aby dal rozmluvě jiný směr. Já však ač slovy jejími náhle vzrušený, pochopil jsem ihned účel jejich a odpověděl jsem:

„Lidé i svět, slečno, jsou všudy titéž, a ty cáry, které se zovou jich krojem, jejich obyčeje, zvyky, místní ráz, jsou pouze útvary, které se různí na pohled, zakrývajíce přírodu všude stejnou. Nepoznal-li jsem čeho, mohu se toho domyslit.“

Pohledl jsem při tom na podkoního, který v rozpacích čechral si vlasy, a pokašlávaje vstal a blížil se k Ireně, která stála naproti mně, pohrávajíc si s kyticí.

Já seděl s tváří lhostejnou, ač mi nebylo volno. Těch několik slov zdálo se akordem dvou hudebních nástrojů, které se zkoušejí, jsou-li souhlasně naladěny.

Pohledli jsme na sebe. Teprve nyní uslyšev z její úst několik slov, viděl jsem, že mám před sebou dámu nejen krásnou, ale i vzdělanou, jeden z typů našeho věku, ženu, jejíž duch rovněž tak spanilý jako obličej, možnoli ten název duchu dáti.

Jaké asi byly poměry mezi ní, dámou tak vzdělanou, a panem podkoním, člověkem tak prostým? Povídal sice cosi o poručnictví, ale nemohl jsem pochopiti, jak jeho vlivem mohla vyzouti se ze všedního života našich žen a dostoupiti na stanovisko daleko vyšší.

„Domyslit, domyslit!“ opakovala poslední mé slovo, procházejíc se opět po pokoji. Jest „arci možno mnohých věcí se domyslit, avšak zajisté

též potřebí mnohému se učiti. Snažme se poznat lidi, a pak teprvé naučíme se znát člověka. Svět a lidé nejsou hádankou snadno rozluštitelnou, někdy nestačí celý život, abychom ji správně rozluštili. Kdo se pouze domýšlí, utvoří si často nesprávný pojem o celém světě i o člověčenstvu, utvoří si vše dle své vůle a libosti; v stycích pak s jinými lidmi neshodnou se jeho vlastní představy, a on nemůže pochopiti příčinu svých klamů.“

Tak asi mluvila, dobře-li si slova její pamatuji. Považ, můžeš-li, jak mne uchvátila slova z úst tak pěkných bezděky vržená, bez obalu, přirozeně, aniž by je hledala aneb očekávala pochvalu. Byl jsem zaražen, vida, že jest si v řeči tak jista, sebe důvěřiva nedadouc se nikterak zmásti ani mým velkoměstským zevnějškem ani mým stoličním původem. Nebudu ti vypisovati svůj dojem, nebo bych to ani nedovedl a není také místa v listě tomto, bez toho již příliš dlouhém.

Podkoní byl již hněvem až rudý a stopoval mne stále zrakem svým. Seděl jsem dosud u okna.

„Není věru hodno, o světě a lidech se něčeho domýšlet aneb se poučovat. Čím blíže je poznáváme, tím více ztrácejí na ceně.“

„Vždy?“

„Aspoň velmi často.“

„Kde vzalo se u Vás ve Vašem mládí toto rozumování?“ tázala se postavivši se proti mně. „Nechci tvrditi, že je to snad maska, kterou si nalíčí herec, než vyjde na jeviště? Připouštím, že jste, pane, upřímný.“

„O! díky Vám za to, slečno! Jsem upřímný a mluvím jen to, co myslím.“

„Dobře! A nyní odpovězte mi upřímně: s jakým dojmem odjedete z našeho zákoutí?“

„Nevím, posud jsem o tom nepřemýšlel.“

„O tom není třeba přemýšleti: to je věcí citu.“

„Dosud zdálo se mi Polesí zcela poctivým, ač velmi divokým krajem,“ řekl jsem usmívaje se. „Z posledního arci vyjímám dům svého děda, a vše, co jsem dnes poznal.“

„O jen zanechte zdvořilůstek.“

Můj pan podkoní, nemoha se již zdržeti, vmísil se konečně také do rozmluvy, ač dosti neobratně:

„Žádal jsem jej a žádám dosud, aby se pozdržel déle,“ pravil poněkud zmateně a obrátil se ke krbu, by tam cosi urovnal, „avšak on si umínil odjeti . . .“

Usmál jsem se. Irena pohledla na mne i na děda, zdálo se, že se něčeho domýšlí.

„Pan podkoní asi špatně prosil. Což kdybychom se snažili my vás ještě pozdržeti už k vůli tomu, abyste poznal lépe naše zákoutí?“

„Ha! ha!“ usmál se příkře můj děd, dmuchaje nepokojně v oheň. „Toho neuprosíme, nedá se uprositi: dal své slovo, že odjede.“

„Komu dal slovo?“ tázala se Irena více děda, než mne.

Ale podkoní v té chvíli dával rozkaz, aby se přinesl čaj a tvářil se, jakoby byl neslyšel. Já mlčel též. Důvěrnosť její s mým dědem byla ještě nápadnější než dosud: vzala ho za ruku a pohlížejíc mu v oči, tázala se naléhavě:

„Komu dal slovo?“

„Kdo?“ odpověděl pan podkoní, dělaje, jakoby byl již zapomněl, o čem se mluvilo.

Irena odstrčila trochu netrpělivě jeho ruku a zvolala:

„Ubozí starci, jak krátkou mají paměť!“

Tím skončila se první episoda. Rozmlouvali

jsme pak spolu vždy živěji o rozličných věcech. Jakoby lačnila v rozmluvě po nových myšlenkách, po sporu, rozpřádala stále rozpravy, které se jedna z druhé vyvýjely. Děd nadarmo se snažil, aby tomu zabránil, usedl konečně u krbu a hluboce se zadumal. Paní Lacká též zatvrzele mlčíc pronesla sotva několik slov, pohlížejíc s jakýmsi skoro politováním brzy na mne, brzy na Irenu, brzy na děda.

Přinesli čaj. Irena posadila mne vedle sebe a paní Lacké, děda pak z druhé strany a počala hospodařiti, jako ve vlastním domě. Náhle rozhlednouc se po stole a ochutnavši chleba, obrátila se k podkonímu:

„Vidím, že milovaný pěstoun můj neočekával dnes našeho příjezdu, neboť nedal pro mne ani chleba upéci.“

„Ó! již se peče!“

„Nemáte mému podivínství hověti. Sluší se, aby člověk byl takhle vychován, nevěda, co ho čeká v budoucnosti?....“ Potom dodala: „Ale na místě, aby se mi pan podkoní poděkoval, že přispíšila jsem si s návštěvou, která se měla státi teprvé za *pět* dní, je tak mrzutý, jakoby byl na honbě ani losa nezastřelil. Když pravila za *pět* dní, vzpomněl jsem si, že děd si přál, abych aspoň ještě pět dní u něho zůstal, i pohledl jsem na něho s lehkým úsměvem. Utkali jsme se zrakem, děd byl opět pomaten, a ukrývaje to, vstal, aby psy vyhnal z pokoje.

Však i Irena byla vše viděla a uhádla dojista oč jde, neboť pohleděla soustrastně na starouška, pokrčivši ramenoma.

Po čaji mluvili jsme opět o kraji, o literatuře, o vsi, o městě a pod. až do večeře. Několikráte vmísila se do řeči smutná paní Lacká, tichý hlas

její chvěl se a myšlénky její postrádaly orlího vzletu nápadů Ireniných. Po večeři byli jsme již známi, jako bychom byli leta pohromadě prožili; a mně vrátil se rozmar a odvaha, a kdyby mně byl časem nepřipadl na mysl můj odjezd, řekl bych, že poprvé v životě jsem se cítil v duši své šťastným. Divné mi bylo též, že dámy nechystaly se k odjezdu, až zaslechl jsem jak Malcovský dal upraviti pro ně komnaty, které dosud vždy bývaly zamknuty: měly tedy přenocovati. Potvrdila to Irena, obrátíc se k dědovi.

„Poručník můj dojista nevypudí mne dnes od sebe? Noc je temná a já jsem unavena.“

„Slečno Ireno! slečno Ireno!“ volal se zápalem podkoní, lomě rukama, „taž se raději, zda-li bych Tě pustil v noci na bezcestí i s Tvou odvážlivostí.“

„Vizte, ještě mne pohanil, na místě díků!“ řekla, přiblíživši se k němu a tisknouc mu ruku. Děd pojal ji za bílé její prstíčky a kvapně je zulíbal; pak se ohledl na mne, odskočil a zasmál se.

„Hahaha!“ zvolal ke mně, „i stáří se někdy pobouří! Štěstí, pane, že mám již svých sedm křížkův — jinak by mne na mou věru, mohla ta modrá očka ještě daleko zavésti.“

To pověděv, vrhl se zřejmě unaven na pohovku.

Já byl již s dámami či spíše se slečnou Irenou, neboť paní Lacká stále seděla mlčíc a zadumána, již jako starý známý, smáli jsme se spolu, žertovali jsme a zapřádali rozmluvu stále veselejší. Náhle uprostřed rozmluvy ustala Irena a pravila vážně k podkonímu:

„Poručníku, hněvám se na Vás.“

„Na mne? A proč?“

„Dopustil jste se velkého přestupku! stal jste

se sobíkem. Ptáte se, proč? Není to sobectví, když nedovolíte, aby na Polesí, kam tak zřídka host z teplejších krajů zavítá, mimo čápy, jichž tu máme dosti, host Váš navštívil sousedy a zvláště mne? To věru není hezké.“

Podkoní se začervenal.

„Přijel tak na krátko.“

„To Vás neomlouvá ani dost málo; však kdyby nebylo kapitána, který mi sdělil, že máme hosta v Turčí Hoře, ani bych byla o tom nevěděla a byl by nám opět šťastně ujel.

Děd, při zmínce o kapitánovi, zbledl, vyňal šátek z kapsy a nepozorovaně udělal na něm uzel. — „Ten kapitán!“ — zabručel tiše pro sebe, „nový vroubek! dobře! budeme jednou účtovati.“

„Musila jsem,“ pokračovala Irena, „chtíc vyhověti vrozené své ženské zvědavosti si pospíšiti s příjezdem svým do Turčí Hory. Nyní Vám určím trest za takový přestupek: musíte .....“

„Co poroučíš?“ řekl živě podkoní.

„Dobře jste se ptal, pane podkoní! Ano, ve jménu Vaší přízně ke mně, poroučím Vám, abyste svého vnuka zde zadržel a nepouštěl ho zítra odsud. Nechť u nás ještě zůstane, chtěla jsem říci na Polesí.“

Děd se krčil a kysele ba a nesrdečně se usmívaje blížil se ke mně. O! O! kéž bysi byl viděl, jak mne prosil a zároveň mi kladl v ústa odpověď.

„Neodjedeš, milý Jiříku, viď, že neodjedeš! Ta tvá nutná záležitost může se listem vyříditi, není-li pravda? Nu zůstaň, beru to na sebe: slovo dané, a svatým je slovo šlechtické, se musí dodržeti, a byť to stálo cokoli.“

Takto mluvil děd dlouho, tak že jsem byl již netrpěliv, až konečně Irena, která, jak se mi zdá,

spíše ví a rozumí než já, co se s ním děje, pověděla mu cos do ucha a děd můj okamžitě zcela jiným spůsobem žádal mne, abych zůstal. Pochopíš, že jsem prosbě jeho vyhověl, ne k vůli němu, ale k vůli ní.

Dost pozdě odebrali jsme se z pokoje: neboť ač v Turčí Hoře noc obyčejně o deváté počíná, a ač pan podkoní nejednou významně pohlížel na hodinky, nevšímala si toho Irena. Též pobídky do ucha šeptané paní Lackou byly u ní bez výsledku, přijala je roztržitě a nevlídně. Konečně o jedenácté počal děd nemilosrdně zívat a procházet se a když ani to nespomáhalo, řekl bez obalu, že jest čas, jíti spat.

Nahoře zastal jsem Stášu v růžovém rozmaru, domníval se, že již zítra na jisto se vydáme na cestu. Jaké bylo jeho ztrnutí, když jsem mu pověděl, že ještě nějaký čas zůstaneme. Ze zoufalosti vyšel mlčky z pokoje a vrhl se oblečen na lůžko.

Dlouho, dlouho chodil jsem po komnatě, zahloubán v rozkošné dumání. Spanilá, krásná Irena tanula mi na mysli, měl jsem ji stále před očima. Kdo je to asi? Jaké jsou její poměry k panu podkonímu? jaké je její postavení společenské?... Nevěděl jsem ničeho a těžko bylo se něčeho dozvěděti. Chtěl jsem poslat Stášu na výzvědy, ale ten sklamán ve své naději na odjezd, nebyl k ničemu.

Když jsem se druhého dne probudil a vyslal ho na výzvědy, nebyli již hosté v Turčí Hoře: záhy z rána odjely dámy, jedna podle zvyku svého, koňmo, druhá povozem. Zmizely. Když jsem vešel do sálu, v kterém jsem je včera spatřil, kde jsem prožil tak rozkošný večer, tu svěží upomínka zdála se mi krásným snem.

Podkoní seděl zamyšlený před vyhaslým krbem opíraje ruce o kolena; zdálo se, že přes noc sestárnul a ve tváři jeho zračil se nepokoj, smutek, hluboké utrpení. Uvítal mne mlčky. V jeho pohledu jevila se tlumená nechuť a hněv ke mně; přese všecko byl velmi zdvořilý. Když jsme si přáli navzájem „*dobrého jitra*“, nemohl jsem se zdržeti, abych se neotázal, kam se poděly dámy. Pohledl na mne kysele.

„Ty dámy? . . . odjely již.“

„Tak rychle? tak záhy?“

„Nechtěl jsem jich zdržovati,“ odpověděl. „V domě, kde jsou sami mužští, jsou takoví hosté nevítaní: člověk neví, jak jich přijmouti.“

Za chvíli jsem se opět otázal: „Kdo je slečna Irena.“

„Hoši! Větroplachové,“ řekl starý, krče rameny. „Každá hezká, a ne právě hloupá ženská zvrátí Vám okamžitě hlavu. Není bohatá, je chudá! Již i ty na ni myslíš! Zanechal bys ji.“

„Pane podkoní! Co Vás napadá! Něco jiného je na někoho mysleti, a opět něco jiného je býti prostě zvědavým. Viděl jsem ji jen jednou, a poněvadž mne zajímala . . .“

„Tu máš! již ho zajímala!“ prohodil hněvivě, „již ho zajímala! Hlele! Již ho zajímala!“

„Zajímala mne originálností svou i chtěl bych vědět . . .“

„Vědět? Co vědět? Mnoho-li má věna? co? Jest to dcera chudého souseda, dívka dosti svévolná a zkažená: a to vše chceš vědět? k čemu to? Proč?“

Umlkl jsem, jak přirozeno.

„Však bude ti přece vyhověno,“ dodal kysele. „Odpoledne pojedeme do Růměné.“

„Do jaké Růměné?“

„Ruměná jest víska slečny Ireny.“

„Slečna Irena má tedy vísku!“ zvolal jsem nerozvážně.

„Tu to máme! tu to máme! již by's chtěl se oženiti, neboť má vesničku,“ zvolal děd. „Více není potřebí! Vesnička se pak projí a žena opustí. O ne, panáčku, ne! Tu smetanku kocour nesmlsá,“ pravil pro sebe.

„Pane podkoní! dnes s Vámi nelze mluviti, jste ve velmi zlém rozmaru.“

„Ano zmocnil se mne špatný rozmar. Je to řízení boží! Jsem snad mladý větroplach, nezbeda jako Ty, abych se smál a tancoval celý život jako loutka?“

„Odpoledne tedy,“ pravil jsem, „pojedeme do Ruměné.“

Děd přisvědčil pouze kývnutím hlavy. Chtěl jsem odejíti, abych promluvil se Stášou o cestě, avšak vrátil jsem se ode dveří, tázaje se děda, jestli bychom nemohli jeti na mém pěkném vozíku? Podkoní nade vše očekávání mé souhlasil s tím, neb jeho Danglovská pryčka byla ve správě u kováře a vozík se nedávno polámal. Pak jsem ještě darem a prosbou snažil se udobřiti Stášu, aby zanechal zoufalosti a žalu nad sklamanou nadějí, a připravil mi všecko k návštěvě.

Věděl jsem tedy již, že slečna Irena byla majitelkou vísky, avšak máli rodiče, neb příbuzné a jaké aneb kdo by vůbec byla, nechtěl mi nikdo povědíti. Dorážel jsem na Malcovského, který usmívaje se krčil ramenoma a odpověděl:

„Je, jasný pane, vesskou dcerkou, poručenkou našeho pána! Ano, velmi dobrá to dáma!“

Nabyv tolik objasnění odejel jsem po obědě, při kterém jsme slova nepromluvili, k Ruměné.

Cesta ač písečná byla přece o něco lepší než ke kapitánovi. Podkoní mlčel skoro celou cestu, přerývaje mlčení pouze poznámkami, jež se mu někdy namanuly při pozorování hospodářství.

„Tak mne, slota, přece neposlechl, nezasel zde napřed, hm! Pole je špatně připravené, pýru všude vidět“ a t. p.

Ač se šeřilo a chýlilo k západu, měl jsem přece dosti času prohlednout si okolí. Blížili jsme se k Růměné. Nikdo mi to sice neoznámil, poznal jsem to však po nepokoji pana podkoního, jenž pohlížeje před sebe začal sebou ve voze vrtěti. V krátce vjeli jsme do široké ulice, vysázené starými lipami, a postlané již žlutým listím. Na konci jejím vypínaly se husté košaté stromy, z nichž jsem soudil na zahradu; na pravo se blýštěla hladina rybníku, v němž se zhlížela gotická kaplička; uprostřed ulice bělal se velký dvůr. Stavení hospodářská stála o něco dále v levo.

Z ulice vjeli jsme do nádvoří porostlého, nyní již arci sežloutlým trávníkem, jenž byl vrouben stromy, pod nimiž květly ještě tu a tam podzimní byliny. Dům sám postrádal úplně poleského vzezření. Byl sice bez patra, avšak měl vysokou podezdívku, k němu přiléhala pomorančnice, v průčelí nalezal se krytý pavlán, v jednom rohu věžička, poskytující vyhlídku do okolí. Předsíň byla zasklenná, plna nejrozmanitějších květin, vkusně rozestavených.

Překvapení mé rostlo. Dům slečny Ireny zdál se oasou u prostřed pouští, a byl by svou skvělou a pečlivou úpravou i Paříži ku cti sloužil. I byl zajisté mile překvapen i ten, kdož byl zde již poněkud obeznámen; což teprvé já, jenž jsem nic podobného neočekával, ač mohl jsem podle majitelky souditi na její obydlí. Podkoní stále mrzut a zamračen jak pozdní podzimek shodil v před-

síni starodávní svůj plášť a šel napřed, prováděje mne salony, v kterých bylo všude znáti duši vděkuplné ženy, dotknutí se její něžné ruky. Rozestavení květin, rozložení draperií, ty tisíceré drobnůstky tak uspořádané, že navzájem jedna doplňovala druhou, vše svědčilo o péči, s jakou dům spravován, i o velkém vkusu majitelky?

„Co je to přece za dámu? Kde byla vychována? zde přece nemohla stále žíti?“ tázal jsem se v duchu, procházeje skrze pokoje, v kterých drahocenné obrazy a sochy poukazovaly nejen na velké vzdělání, ale i zároveň na velkou zámožnost. Konečně dostali jsme se do malého salonku, který byl rozličnými věcmi až trochu přeplněn. Byly tu pohovky, fotely, stoly, stolky, konsoly, náčiní malířské, potřeby k vyšívání, jinde opět květináče, ohromné vázy s keři z tropických krajin a t. d.; všude pak kde zbývalo místa, vyplňovalo je na sta kněh. Překrásné piano od Erarda se zlacenými ozdobami, sténalo takřka pod tíží naházených not. Na pohovce a třech křeslech rozprostřena ležela portiera ještě nedohotovena, skládající se z rozličných našívaných kousků. Ani zde jsme nenalezli ještě nikoho; náhle však se otevřely postranní dvéře a nimi vešla do pokoje Irena s paní Lackou. Podkoní postoupil proti nim, snaže se, dodati si veselé tváře.

Irena oděna byla v šat fialový z těžké látky, stažený v pasu tkanicí takové též barvy, ruce vězely po loket v černých síťových rukavicích, vlasy byly hladce přičesány; paní Lacká měla šaty černé po krk upjaté beze všech okras.

Těžko jest mi vylíčiti Tobě, jak krásné byly obě dámy, spanilejší arci byla Irena. Očekával jsem ještě více osob, snad otce, matku, babičku: avšak nikdo více se neobjevil. Irena uvítala nás

sama jako hospodyně domu: odejmula ihned podkonímu čapku a rukavičky, které obřadně držel v rukou, přisunula mu křeslo, ukázala mi na druhé a sama usedla. V každém pohybu jejím, v každém pokynu rukou bylo plno nevylíčitelného vděku.

Večer uprchl mi tak rychle, že ti nemohu vylíčiti, prchl jako ranní sen: zůstal mi pouze dojem jedné z nejšťastnějších chvil v životě.

Děd můj mlčel a nedal se rozveseliti, převracoval brzy knihy všude ležící nebo četl časopisy, brzy procházel se po pokoji, stíhaje nás zvědavým zrakem, plným nepokoje. My oplývali myšlénkami a spanilá hospodyně, která asi již dávno s nikým nemluvila mimo nejbližší sousedy, byla čilá a veselá. Přiznám se Ti, že tato žena z počátku tak vážná, jež pojímala život člověka z tak vysokého stanoviska, vynikala daleko nad všední dívky, zdála se mi býti čímsi nadpozemským. Styděl jsem se v duchu, že jsem tak zbytečně promarnil své mládí, svá nejkrásnější leta. Zdálo se mi, že na perutích svého ducha povznáší i mne a ukazuje mi, jak jiný je svět pozorovaný s hůry, jak docela jiné jest povolání a povinnost člověka, než jak jsem se dosud domýšlel.

Každý její výraz svědčil o svěží myšlence, v níž bylo cos neočekávaného. Sama klidná a vážná, mluvila o sobě téměř tak přísně, jak se mluvívá o jiných: odkrývala bez milosti své vady. Dávala se mi poznati bez bázně, všedním ženám vrozené, která je sice velmi zdobí, častěji však jest pouze přikrývkou jejich slabostí.

V její přítomnosti pohlížel jsem směle v budoucnost, vzmužil jsem se. Povzbuzen upřimností její počal jsem také bezděky vyprávěti o svém životě.

Děd, který, jak pozoruji, daleko lépe zná moji

minulosť, nežli jsem myslel, dopomáhal mi se zvláštní jízlivostí, jež měla býti žertem, ku zpovědi, odkrývaje vše, co se mohlo zdáti špatným. Někdy pohledl na Irenu, jakoby říci chtěl: „Zde ho máš, sám se Ti kreslí.“

Irena však nejevila ani známky, že by ponětí její o mně utrpělo mou zpovědí; naopak, jednala se mnou vždy důvěrněji, vždy více přátelsky. Sympathie má k Ireně byla stále mohutnější, zdálo se mi, že jsem již dávno s Irenou známým; z pohledu, z pohybu jejího soudil jsem na její minulost, mně úplně neznámou, a poznával jsem ji. A hle! čím více spadala rouška minulosti z božského jejího zjevu, tím jasnější stálo to božství přede mnou, krásnější a dokonalejší: bližší poznání nezbavovalo jí kouzla, nýbrž povznášelo ji k ideálu.

Jednání dědovo zůstávalo mně úplným tajemstvím, ba záhadou. Když Irena mimoděk, aniž by snad chtěla vyrušiti starce, zmínila se o kapitánovi, zabručel znovu podkoní: „Vezmi ho čert! vezmi ho čert!“ rděl se a škubal si vousy.

Bylo patrno, že mezi mým dědem a kapitánem nejednalo se pouze o louky a lesy, nýbrž že záští jejich má daleko vážnější a starší původ, nežli podkoní přiznával. Vždyť se mi dříve ani nezmínil, že Irena jest příbuznou kapitánovou.

Zdrževše se přes noc, ubytováni jsme byli v zahradním domku, kde nás čekaly pohodlné a prostranné komnaty. Z oken mého pokoje byl pohled na rozsáhlý rybník, za nímž černaly se v dáli sosnové lesy. Několik knih leželo v přihrádce u lůžka, nahledl jsem do nich ze zvědavosti: všecky byly mi neznámé a ještě nové, jakoby úmyslně pro mne vybrané. Četl jsem také dlouho a spíše dumal jsem s knihou v ruce.

Druhého dne ráno vzbudil mne sluha tázaje

se: zda-li bych nechtěl býti společníkem slečny Ireny na ranní projížďce? Použil jsem vítané příležitosti, abych slečnu ještě blíže seznal a rychle se obleknuv spěchal jsem k hlavní budově. Koně již stáli pohotově. Nechtěje nás bezpochyby samotných pustiti, vsedl též pan podkoní, ač byl velikým nepřítelem bezúčelných projížděk bez chrtů, na nízkou ryzku pro něho uchystanou a doprovázel nás.

Paní Lacká ukázala se nám pouze v okně, prosíc Irenu, aby mnoho nedováděla. Irena tak oblečena jako při příjezdu do Turčí Hory, vyšvihla se lehce na bujného oře a pustila se kvapem před námi v ulici. Pobodnuv svého koně následoval jsem ji, pan podkoní měl mnoho nesnází se svým koněm, který byl zároveň neslýchaně tvrdohlavý jako většina ryšavých koní a snad i lidí. Irena jela kolem zahrady a rybníka k lesům: řídila s takovou neohrožeností a zároveň lehkostí koně svého, že Ti nemohu ani vypsati, leda bych se znal v kreslení a měl tužku v ruce. Obyčejně bývají dámy, které koňmo jezdí, koněm zaujaty: ona, jakoby koně svého nedbala, vedla s námi živou rozmluvu; krajina dokola otevřená poskytující šírý rozhled podala nám nit k myšlenkám, které vyvinuvše se pestře letěly v kraj zapomenutí, kde uložily se jako korály a lastury, ukryté na dně mořském. Pan podkoní byl stále mrzutější a bral jen časem v rozmluvě podílu, zlobě se napořád s koněm.

Jeli jsme zvolna podle lesa na břehu rybníka. Z jedné strany klenuly se nad námi haluze stromů, zbavené již listů a zeleného jehličí; z druhé strany pohrávaly vlny se žlutým pískem popohánějící větrem. Úzká stezka vinula se mezi lesem a vodou. Ticho posvátné a klid panovaly vůkol, toliko

ze zdálí zaznívalo k nám časem hrčení vozů anebo kusé, nesrozumitelné zvuky lidské. Irena ukazujíc na obraz přírody před námi se rozprostírající, zvolala:

„Můj bože! možno-li toužiti po městě?“

„Zeptejte se Jiřího,“ řekl zlostně podkoní, brodě se rybníkem k Ireně.

Irena pohledla na mne zvědavě, avšak čtouc odpověď v mých očích, že v té chvíli po městě netoužím a neteskním, pravila:

„Toliko, kdo nechce myslet, touží po městě; nejsa v žádném svazku s přírodou, i prázden citu a myšlenek žije uměle, touží omámiti a ohlušiti se, považuje život za hříčku. Uprostřed toho hluku a vřavy, uprostřed té směsice dojmů, rozrušujících nitro člověka, nezbývá mu ani času, aby o sobě přemýšlel.“

„Ubezpečuji,“ pravil jsem, „že jest mi město úplně lhostejné, avšak —“

„Avšak jaké?“

„Město přece jest živlem, kterým se stanoví ruch a duševní pokrok celého národa.“

„Prosím, město žije tím, co mu ze vsi dovezou: a jako na trhu zásobuje se každodenně venkovským zbožím, tak i pro duševní život třeba mu taktéž ovoce venkovské práce. Většina znamenitých spisovatelů, aneb lépe, velikých myslitelů, žije a žila na vsi. Jan Jakub, jakož i více jiných nechtěli žíti v městě: hledali ves a její zátiší.“

„Filosofka!“ zvolal můj děd.

„Chceme-li mysliti užitečně, třeba vnořit se v sebe sama,“ pravila dále, „v městě pak jest člověk stále vyrušován, rozčilen, přesycuje se dojmy. — Mimo to člověk v městě se kazí, jsem o tom přesvědčena. Pohled na tolikeré zlo, které se nám

v městě co den staví před oči, nemůže býti na nás bez vlivu: stírá z nás svěží barvu mladosti.“

„Staré zásady!“ ozval se opět pan podkoní. „Tím neobrátíš, Ireno, světáka, který neprožil by zde s námi ani několik neděl.“

„Proč?“ otázal jsem se.

„Proto,“ odpověděl starý, ušklíbaje se, „že zde není žádných divadel ani hereček, šumivých plesů, zábavných večerů a her; život zde plyne jednotvárně jako hodiny: tuk, tuk, tuk!“

„Pravda, jednotvárně, až hrůza jednotvárně!“ zvolala Irena.

„Ta jednotvárnost je právě štěstím,“ pravil jsem. „Bojíme se pouze, abychom neztratili to, čeho si vážíme.“

„Štěstí! štěstí!“ mluvila Irena jakoby k sobě. „Ano! Snad ten klid vesský a ukryté zátiší: jiného štěstí zde není.“

„O! jest zde ještě jiného štěstí!“ zvolal jsem.

„A Vy v ně věříte?“ tázala se, obrátivši se ke mně, bolně se usmívajíc. „Šťastný člověče! Naděje v štěstí jest již štěstí samo!“

Umlkli jsme. Podkoní a jeho kůň obrátili se k návratu. Též Irena pustila svého oře cvalem a tak rychle jedouce stanuli jsme záhy u vrat. Koně pana podkoní stáli zapřažené.

„Co to?“ tázala se hospodyně.

„Odjedeme,“ odpověděl starý.

„Jak je to možná?“

„Pan Jiří pospíchá,“ řekl podkoní.

„Je to pravda, pane Jiří?“

Mlčel jsem nemoha ani potvrditi slova dědova, ani nechtěje jich popříti. Irena šeptala mu znovu cos do ucha: děd se vzpíral a potřásal hlavou; zavedla ho konečně v galerii a zde mluvila s ním

tak dlouho, tak živě a účinně, že konečně kázal vypřáhnouti.

Avšak setrvav na prosbu Ireny, upadl v nejhorší humor. Nemoha se na nikom vymstiti, než na mně, dával mi to svým spůsobem zřejmě na jevo.

Vidím však, že jsem list protáhl nad slušnou míru i končím jej rychle, či spíše nedokončený přerývám. Z následujícího dozvíš se o osudech věrného svého přítele

Jiřího.

V.

V Turčí Hoře, dne 23. listopadu.

Milovaný Edmunde! Nevím opravdu, kde jsem přestal v posledním svém listě; jest mi však potřeba s někým se sdělit a vyprávět mu o svém pobytu na Polesí.

Tuším, že přestal jsem tam, jak podkoní překonán prosbou či rozkazem Ireny (tak nebo tak, jest to pro mne vždy nepochopitelné), zůstal se mnou v Růměné.

Sotva že jsme druhý den vstali, spatřil podkoní oknem kozáka přijíždějícího z Turčí Hory. Vyběhl mu vstříc, všecek znepokojen. Bylo také proč; správce oznamoval, že kapitán, kořistě z nepřítomnosti dědovy, loví v lesích turčohorských; nevzdálil se sice příliš od hranice Kuřilovky, avšak honil právě v oboře, kde byly srny a kde nikomu nebylo dovoleno střílet.

Musel bys znáti loveckou náruživost podkoního, abys si mohl představiti, jak zuřil obdržev takovou zprávu. Okamžitě dal koně zapřáhnouti a konat přípravy na cestu, sám chodil prudce po pokoji, vyhlížeje chvílemi z okna zdali již nespatří vůz a stále opakoval:

„Zastřelím tě, šelmo!“

Irena snažila se upokojiti ho tím, že snad lidé z přílišné horlivosti ho nadarmo pobouřili mylnou zprávou. Děd se však nedal uchlácholiti nechtěje ji ani vyslechnouti.

Několikráte pohledl tázavě na mne jakoby chtěl vyzvěděti, zda-li jej vyprovodím; konečně obrátiv se ke mně pravil přímo:

„Očekávám, že pojedeš se mnou!“

„Samo sebou se rozumí!“ odpověděl jsem.

„Proč se rozumí?“ tázala se Irena. „Nač by odjížděl pan Jiří? Já bych právě prosila, aby zůstal; až se bude chtíti navrátit, dám mu koně neb vůz, jak si bude přáti.“

„A proč by nejel se mnou?“ otázal se opět podkoní.

„Poněvadž by jel s panem podkoním zcela zbytečně, mně pak je milým hostem.“

Poděkoval jsem ukloniv se.

Podkoní významně pohledl na ni a sevřel rty.

„Milým!“ opakoval skrz zuby.

„Ostatně,“ pravila Irena, „k večeru ho propustím. Očekávám na dnešek návštěvu obou pánů Hrabů, a tu se mi zdá, milovaný poručníku, že by neškodilo, aby je pan Jiří poznal.“

Děd obrátil se zoufale, uchopil čapku a rukavičky a spatřiv předjížděti vůz pravil s důrazem k Ireně:

„Jako poručník Ti dávám, milá slečno, výstrahu. Je to mladý hoch a k tomu měšťák, hlava popletená lehkomyslnými ženami, rci mi, čeho se asi bude domýšleti, že ho zdržuješ? Nadarmo se chudák ještě zamiluje. Nadarmo!“ pravil ještě jednou s důrazem, „jistě nadarmo, ať mne bůh tresce!“

„Děkuji Ti, milovaný poručníku, za výstrahu,“

řekla Irena, smějíc se rozpustile, ale mám o panu Jiřím příliš dobré ponětí, než abych něčeho podobného o něm se domýšlela. Zdržuji jej jen proto, poněvadž mne baví a čas nám rychle uplývá, mně i jemu, jestli si přílišně nepochlebuju. Kdyby však mimo dvornost a přízeň chtěl si osobovati právo k čemus jinému, víš, milovaný poručníku, že bych mu bez cizí pomoci řekla v tvář, co o něm soudím. Znáš mne přece!“

To řkouc, podala mu ruku a starý vskočiv do vozu, kázal prásknouti do koní a uháněl rychle k ohrožené obořе. Vyprávěl mi pak, jak se setkali s kapitánem. V skutku zabloudil milovaný soused v cizí oboru, ale dokazoval, že se tak stalo jen z neznalosti hranic, že zde ani jednou nevystřelil a obdržev výstrahu, ustoupil ihned do vlastních lesů. Podkoní zvěděv od svých lidí, že leží nedaleko hranic pod duby, odebral se ihned tam, nevšímaje si toho, že nebylo více proč se zlobiti.

Kapitán poskočil mu vstříc, zasypával ho políbky, objímal, hladil jej a násilně posadil jej vedle sebe na kmen, nepřipustiv ho ani k slovu.

„Ale u sta hromů!“ zvolal konečně rozjitřený podkoní, „já sem vlastně přicházím, abych se s Vámi povadil. Neboť Vy, pane kapitáne...“

„Se mnou se svadit?“ přerušil jej soused, „se mnou? My se spolu hněvati? Ó! pane! Vy se mnou, jehož si tak vážím a miluji jako otce! se mnou, jenž bych za vás smrt podstoupil! Ne, ne, neočekával jsem něco podobného!“

„Ale k čertu! proč tedy zabíháte do mých lesů? Vždyť přece víte, že jsem lovec a znáte hranice.“

„Já že jsem vyvedl cos podobného, já že jsem zúmyslně překročil meze Vašeho statku? Srdce

mi rvete, milovaný pane podkoní; i dojista nemyslíte do opravdy, že bych toho byl schopen!“

„Ale proč jste vlezl do mé obory?“

„Pouhý omyl, zabloudil jsem. Tažte se svých lidí, jestli jsem honil, jestli jsem střílel?“

„Ale psy jste pustil a srny mi poplašil.“

„Psi zaběhli sami. Víte, milý pane podkoní, co jsou psi, když větří! Což teprvé, když již zvěř zočí! Odpusťte.“

„Hněvám se.“

„Na mne se hněváte? Mohl byste se hněvati na svého sluhu, na svého přítele?! Ne, ne! Vy žertujete pouze a naháníte mi strachy.“

„Nežertuji. Kdyby to bylo snad jinde, ale v Zajámí lovit? Nejlepší můj revír!“

„Ale což pak jsem honil?“

„Poplašil jste mi celé stádo srn!“

„Slyšte,“ vskočil mu kapitán do řeči, „zde má ruka: dávám Vám čestné slovo, že jsem neměl v úmyslu způsobit Vám nepříjemnost. Zlovte celý můj les, ani neceknu; Vaše meze nepřekročím více ani nohou. Jen nehněvejme se!“

Podkoní, rád, nerad musel se konečně udobřiti, ale bručel stále a mrzel se v duchu.

„Dojista, že jeden druhému nechodíme úmyslně do lesa,“ pravil kapitán, podávaje podkonímu vodky a zákusek, „nebylo však záhodno, pane podkoní, abychom postavili mezníky na hranici?“

„Mezníky na hranici? o ano!“

„I já z celého srdce s tím souhlasím. Od kopce ku kopci zasadíme mezníky a budeme pak míti určité rozhraní. Souhlasíte?“

Kapitán mluvil tak přesvědčivě o nutnosti mezníků, že děd, boje se jako náruživý lovec o svoji zvěřinu, svolil, aby se zasadily. Bohužel! nenapadlo mu v té chvíli, jakou zradu kapitán kuje.

Avšak vraťme se do Růměné. Vysměješ se mi, milovaný Edmunde. Znal jsi mne zcela jiným; a budeš považovati dojista za žert, když Ti napíšu co nejupřimněji z hloubi srdce: Miluji a miluji bez naděje! Ty i já znali jsme pouze lehkou lásku salonův varšavských, která se končí tak jak začíná, ničím; znali jsme též jinou, o které víme, jak se končí a jež nemá původ svůj v srdci, nýbrž v kapse. My jsme vlastně lásku nepoznali, neboť ten posvátný čistý pocit nelze k onomu ani přirovnati, abychom jej neprofanovali.

Cítím se nyní znovu zrozeným, jsem jiným člověkem: věřím, doufám, žiju. Svět, který pro mne již ztratil půvabu, zdá se mi opět novým, svěžím, vábivým. Práhnu po práci, po strastech, bych smyl hříchy své minulosti. A to všecko jest dílem ženy! Ne, nemohu psáti dnes více. Buď zdráv!

Tvůj

Jiří.

VI.

Panu Jiřímu Suminovi

přes Lublín, Chelm, Luck, Kořec, v Turčí Hoře.

Ve Varšavě, dne 5. listopadu.

Milovaný náš Jiříku, milovaný, poctivý poutníče, jak se máš? Neumřel jsi ještě z omrzelosti? nesnědli tě vlci neb medvědi? Nezabil Tě zoufalý Stáša? neotrávili Tě oprávnění dědicové pana podkoního? Žiješ ještě? žiješ? My vykonali jsme za Tebe u Maryho již smuteční obřady, pronesli jsme dvě pěkné, ač krátké smuteční řeči pohřební, z kterých jedna zněla: Ubohý hoch! druhá: Hlu-

pák a po všem! Poznenáhlu jen začínáme se probírati z těžkého smutku a siroty své a z velkého žalu po Tobě. Zapomínáme.

Jediný toliko Šmul Malštejn nezapomíná a zatvrzele trvá ve svém žalu; Mary pak, jemuž jsi cosi dlužen, posud věří v Tvé zmrtvých vstání, a doufá s pravdivým heroismem, že mu zaplatíš. Nadarmo se mu vysmíváme: on trvá na svém. Co se týká Lory, miluje Tě nyní mocněji, než když jsi zde byl, mluví jen o Tobě, stále vzdychá po Tobě: všední to žena, miluje to, čeho nemá.

Alfred, na kterém jsi vylákal vozík na cestu Ti potřebný, snesl hrdinsky, že nečekaje na odvetu, odvezl's svou kořist v nepřístupné kraje, jež, ovlažené slzami Ovidia (nevím, kde jsem to četl, ale to je vedlejší) proměnily se na památku těch drahých slz římského poety, na věky věkův v močály a bláto.

Snes i to mužně, když Ti povím, že město žije, vře a kypí, ač Tebe zde není, jakoby zde nikoho neubylo, ničeho se nedostávalo; ovšem, že blížící se zima dodává městu života. Tak v našem životě *umělém*, kde veškerá přirozenosť odumírá, plyne nový ruch v kostnaté články společenstva.

Co se mne týče, milovaný Jiříku, vidím, že si hraješ v listech svých vždy více na moralistu, a člověka *citlivých nervů*, a ač doufám, že Tě uzřím co nejdříve v mnišském oděvu, kázajícího nám zkaženým u kapucínů, přiznávám se Ti přece, že nemám ni nejmenší ochoty za Tvým příkladem vzdáti se svých starých obyčejů a zvyků, a že netoužím po tak zvané nápravě života. Bohužel! jsem zatvrzelý hříšník, a nevydržel bych v tiché němé atmosfeře nevlídné vsi. Nedovedu si představit, jak tam žiješ a čím žiješ. Nenapravím se už dříve, pokud neobjeví se pakostnice aneb až se

ožením; to však se opět nestane, dokud mi nevypadají zuby a dokud si nedám nových zasadit. Pak vyhledám bohatou dcerku kupce neb řezníka z Prahy*) a odeberu se na odpočinek, kaje se zároveň ze svých hříchů. Sděl mi, prosím Tě, pravidelně, co se tam s Tebou dále bude dít; neboť víš, že Tě miluji beze žertu; a mimo to budu pozorovati v Tvých dojmech a myšlenkách (nemluvím o příhodách, nebo ty jsou čistě osobní), jak by mně asi bylo, kdybych byl odsouzen zoufalostí a chudobou k podobnému vyhnanství? Zajímavé to pro mne studium.

U nás pranic nového; V nedostatku novinek nečiní na nás nic dojmu a proto se jen bavíme, abychom se aspoň trochu osvěžili.

Šmul staví se netečným a netáže se ani po Tobě; Lora zalíbila se jednomu z dvou mladých knížat . . . víš, tomu, co nikdy nemluví, jedni myslí, že nemluví proto, poněvadž nechce, jiní opět tvrdí, že mluvit neumí. Je s ním velice spokojena, neboť není žárlivý. Nežárlí prý ani na ženu, ani na (jakž to tam u vás jmenujete?) ani na . . . Vida, barbarský náš jazyk nemá ani výrazu k označení stavu Lory**).

Právě se chystám do divadla. Dávají dnes v divadle „Rozmanitosti“ novou hru od Kořeňovského: móda káže mi jít, ač se Ti přiznávám, že miluji pouze balet nade všecko. Rozumím nejlépe poesii pěkných nožiček a dívčích vnad!

Nuže, buď zdráv! Tvůj Ti vždy nejoddanější

Edmund Suša.

P. S. Kdyby jsi se snad nějakou náhodou

---

*) Předměstí Varšavy.

**) Pan Edmund Suša se mýlí, staří Poláci nazývali ženu toho druhu „paní dušičkou.“

chtěl k nám vrátit, nezapomeň, že z Polesí vozí se obyčejně do Varšavy: 1) srna neb divoký kanec, 2) soudek naložených ryzců a 3) lanýže. Lanýže jsou u nás vzácností; víš, že po nich toužíme a že jsou u Maryho nekřesťansky drahé. Nezapomeň!

VII.

Panu Edmundu Sušovi ve Varšavě.

V Turčí Hoře, dne 24. listopadu, ráno.

Nevím, proč Ti tak obšírně příhody mé vypisuji, věda, že se mi jen vysměješ. Musím však s někým sdílet své pocity a myšlenky — proto píšu. Ano, nepoznali byste mne, nepoznali! —

Po odjezdě podkoního zůstal jsem v Růměné; že jsem tak učinil velmi ochotně, netřeba mi dokládati, avšak nemysli, že jsem chtěl, jak se u nás mluví a činí, z toho kořistit.

Musím se Ti přiznat, že skutečně miluji, avšak následkem několika výrazů mého děda a více následkem dojmu, jaký na mne činí vážný obličej královské Ireny, nemohu Ti ani vyjádřiti, co se v srdci mém děje, ba ani nedovolím si toho se domýšleti. Napsal jsem Ti, tuším, slova, která Irena pronesla, když podkoní odjížděl. Děd podezříval mne prostě, že chci se bohatě oženit, neboť ví, že jsem nuzák a ona milionářka; a nikdo by nesoudil jinak; miluji tedy a mlčím. Uzavřel jsem se sám v sobě a jsem na oko lhostejným, což mne mnoho stojí. Snáším utrpení to s hrdostí. Jest mi příjemné pro ni trpěti, cítím, že trpím stále mocněji a lichotím si tím. Vypuzuji ze sebe starý egoismus a přetvořuji se v nového člověka.

Dopoledne minulo jak den předcházející, rychle, mimovolně. Obě dámy byly zaměstnány svojí prací, já jim předčítal. Jak jsou krásné! Jedna plna života, síly, citů; druhá sice na sklonku mládí a smutná, znavená utrpením, mlčí a jest ku všemu lhostejná! Posud jsem se skoro nezmínil o paní Lacké, ač, kdyby nebylo Ireny, mohla by mne svou tajemností neobyčejně zajímati; avšak před sluncem bledne smutná hvězda. Nejednou tázal jsem se sama sebe: co asi přetrpěla? odkud ta předčasná její lhostejnosť a proč vším opovrhuje?

Chtěl jsem vyzvěděti o ní něčeho od slečny Ireny; ta však odbyla mne vyhýbavě, paní Lacká pak sama mluví málo a nikdy o sobě: nevím tedy posud, kdo je a jaká jest její minulost.

Na odpoledne očekávali jsme návštěvu pana Hraby, o kterém se vyjádřil děd, že ho všeobecně nazývají *podivínem*. As okolo čtvrté hodiny zavzněl dusot koní a Irena vzchopila se tak živě, že jsem již napřed záviděl novému hosti.

„Pan Hraba přijíždí!“

„Pan Hutor Hraba,“ dodala paní Lacká s důrazem. „Vyslovuj celé jméno jeho, Ireno.“

„Jak divně se ten pán nazývá?“ podotknul jsem.

„Shledáte,“ pravila s úsměvem Irena, „že jest to člověk divnější jména svého. Varuji Vás, mějte se na pozoru.“

Usmál jsem se.

„O! nesmějte se, pane! Snad jste mi nerozuměl. Člověk to strašný svou ctností a prostotou.“

Právě se otevřely dvéře a vešel očekávaný soused! ale odpusť mi, že nepíšu list delší a že tak nad míru krátký Ti posílám. Psáti v této

chvíli nemohu, nedovedu; chci pouze mysliti a býti sám sebou. Buď zdráv! Příští poštou více.

Jiří.

Listy Jiřího, tvořící počátek našeho vypravování, tímto úryvkem se končí. Musíme tedy vyprávěním nahraditi, čeho se dále nedostává.

VIII.

Noví hosté, starý pan Hutor Hraba a syn jeho Jan, neučinili z počátku na Jiřího velkého dojmu. Očekával, že uzří podivíny.

Hutor Hraba, jejž zvali také starým, dojista pouze na rozdíl od syna, byl muž prostředních let. Název starý nebyl ospravedlněn ani jeho věkem, ani tvářností snad ustaralou. V jeho posud svěžích rysech zračila se příjemná povaha a dobrota. Mohl míti okolo padesáti let, avšak byl svěží a v plné síle, toliko na skráních počínal mu již šedivěti krátce přistřižený vlas. Byl mužné urostlé postavy, pěkný jeho obličej mohl sochaři sloužiti za vzor klidné síly a sebevědomí, jež se pojilo s nejvyšší lahodou a rozumem.

Při pohledu na něho poznal jsi ihned, že mohutnosti té mu nedodávalo ani tak tělo, jako spíše duše.

Vysoké, hladké čelo do pola bílé, od pola opálené, klenulo se nad tmavýma očima, které jasně se lesknouce směle se rozhlížely zpod tmavých brv. Nos sarmacký, pod ním svislý vous a ruměné rty zdobily tvář, vážnou a klidnou s příjemným úsměvem doplňujíce fysiognomii, kterou by dovedl malíř lépe štětcem naznačit než romanopisec, veškeré tahy tvořily pěkný celek. Choval se prostě, poněkud sice po vojensku, avšak

ne bez mužského vděku. Široká prsa, rozložená ramena, vůbec statná postava, odpovídaly pěkné tváři, jež měla ráz slovanský a čistě domácí. Zřejmo, že se nesmísil s krví, která v žilách jeho proudila, žádný cizí živel.

Oděn byl sice prostě, avšak bylo přece patrno, že odbývá návštěvu v cizím domě, měl na sobě šedý kabát z tenkého sukna, takový též ostatní oděv a černý hedvábný šátek na krku. V rukou držel čapku, podobnou střihem vesnickým čtyrhranným čapkám, jakých na Polesí v letě vůbec nosívají.

Syn, jenž vešel za ním, byl právě tak oděn jako otec, lišil se od něho pouze tváří. U něho byl typ slovanský sloučen s jakýms jiným typem neznámého původu: vlasy jeho byly temnější, vlastně černé, oči plné života, pleť snědá, ostatně byl otci podoben. Jeho postava, obličej rysů poněkud jemnějších i s těmi usměvavými ústy připomínaly otce, takže musel i cizinec na první pohled poznati, jaká páska je pojí.

Rozhlédnuv se po saloně, postoupil starší k hospodyni, klaně se jí s úsměvem veselým a důvěrným.

Irena povstala živě z pohovky a podávajíc hostu upřímně ruku, pozdravila ho též srdečně:

„Již jsem Vás toužebně očekávala.“

„Děkuji za poklonu. Znáte mne, milostivá,“ pravil starý pan Hraba, klaně se vůkol, „že neumím příliš dvorně mluviti, avšak co řeknu to plyne z hloubi srdce a jest upřímné. Děkuji Vám z hloubi duše své, děkuji!“

Jiří byl proti pánům Hrabům předpojatý a proto vítal příchozí s jakousi bázní a uctivostí, když hospodyně navzájem je představovala. Starý Hraba pozdravil jej srdečně, přitom však si též

kvapně sice leč dokonale prohledl mladíka, a usedl pak za kulatým stolkem. Syn se zatím přiblížil k paní Lacké, která je uvítala patrně znepokojena a s hrdou lhostejností a i nyní odpovídala k otázkám sotva půl slovem.

Irena ještě jednou děkovala Hrabovi za návštěvu.

„Divím se, slečno, že mi za to děkujete," odvětil Hraba, usmívaje se, „Vy, kteráž mne tak dobře znáte a tak dobře mi rozumíte. Nezasluhuji žádných díků, neboť veškeré návštěvy mé pochodí buď z egoismu, aneb z povinnosti. Egoismus však je lidskou slabostí, a za vykonanou povinnost nezasluhujeme ani chvály ani díků."

„Jakže, milovaný sousede, Vy byste se stýkal s lidmi pouze proto jen, že je Vám to příjemným aneb že jste k tomu přinucen?"

„Račte dovolit," odpovídal host s úsměvem, opíraje se o křeslo. „Obyčejně jezdí lidé k lidem na návštěvu, aby zabili čas, aneb z povinné slušnosti, anebo konečně z příčin, které si sami vysvětliti nedovedou, na příklad ze zvědavosti!"

„A Vy, milovaný sousede?" tázala se Irena s nádechem ironie.

„Dobře, že se smějete již napřed, milostivá, dáváte mi aspoň na srozuměnou, že není hezké, sama sebe chváliti. Já však nemám v úmyslu se chlubiti. Nejsem lepší jiných, nejsem prost lidských vad! Ale vraťme se k návštěvám."

„Ano, proveďme nejdříve jejich fysiologii."

„Ano," mluvil zvolna Hraba, „a tu musím především podotknouti, že nejezdím na návštěvy proto, abych zabil čas, neb čas svůj cením nade všecko. Čas můj jest má budoucnost, nejpřednější a nevyhnutelný to prostředek k mému zdokonalení; obyčejné tak zvané slušnosti světa ne-

uznávám potud, pokud jí nerozumím. Navštěvuji pouze, koho miluji a po němž toužím; neb tomu, koho nemiluji, nemohu býti užitečným.“

„A!“ zvolala se smíchem Irena, „připomínáte mi, jak Vás posledně přijal kapitán.“

„To je nepatrné.“

„Škoda, že to nevíte,“ pravila hospodyně, obracejíc se k Jiřímu, „kdyby nebyl zde přítomen bohatýr scény, vyprávěla bych Vám tu historii, zasluhuje toho.“

Pan hraba sklopil oči a na chvíli se zamyslil.

„Vypravujte, libo-li Vám,“ vyzval pak Irenu, zamlčev, se, jakoby přemýšlel, „aspoň pozná neznámý host souseda, kterého všickni zovou jen *podivínem* a to ne bez příčiny.“

„Nuže vykořistím tudíž povolení Vašeho,“ pravila rychle Irena, obrácená na polo k Jiřímu, na polo k panu Hrabovi. „Především si představte, že soused můj, pan Hraba, vytknul si zásady *pokroku* a pravidla života, jež se valně liší od těch, kterými se řídíme my ubozí.“

„Nerůzní se, ne, ale směřují snad směleji k cíli.“

„Jaký jest cíl Vašeho života?“ tázala se Irena. „Není-li to pro nás záhadou, již snad nikdy nerozluštíme?“

„Jakou záhadou?“ řekl pan Hraba. „Cílem mého života jest, býti užitečným bližním a duchem i skutkem povznášeti se co nejvýše.“

„Nuže.“

„A proto jsme povinni k vlastnímu zdokonalení, k vypěstování vlastních sil svých, používati všech okamžiků života. To jest cílem, kterýž jsem si vytknul.

„Hlavním pak k tomu prostředkem?“ tázala se vážně Irena.

„Naše rozmluva béře na se tvářnost kázání; a proto se vyjádřím jen krátce. Prostředkem tím je u mne práce a obětování se. Bez namáhání a obětí neprospějeme ani lidské společnosti, ani sobě samým.“

„Vidíte,“ přerušila ho Irena, obrátivši se k Jiřímu, „jakým jest můj milý soused. A nejsou to snad jen prázdná slova, nýbrž nastíněn nimi směr jeho života, tak jednal vždy a bude jednati. Nemůžete si snad ani představit, že, přidržuje se těchto pravidel, musí zakusiti často podivných příhod.“

Jiří se usmál.

„Všickni vidíme,“ pravil, „podobný cíl před sebou; ale jíti k němu směle a přímo, nedovolují nám někdy společenské naše poměry, nechceme-li podstoupiti se společností lidskou krvavý boj.“

„Ano boj musí podniknouti, kdo chce naplniti velké své poslání,“ ozval se pan Hraba.

„Opět jsme odbočili od našeho vypravování,“ zvolala Irena, „vraťme se k němu. Kdykoli pan Hraba soudí, že někomu může býti prospěšným, radí mu slovem i činem, nabídne se třeba neznám a nepožádán, přichází jako... jak to jmenujete, pánové, po latinsku?“

„*Deus ex machina*,“ zašeptal tiše syn, pohlížeje s láskou a úctou na otce.

„Tak asi. Ale nepodaří se mu vždy, býti prospěšným a zhusta bývá mu, přijde-li mezi rozvášněné soky, snášeti z obou stran nezdvořilé odmítnutí. Před několika téhodny nedohodl se kapitán, můj příbuzný, s panem podkomořím o hranice, což se mu často přihází. Oba jsou nad obyčej popudliví, s tím pouze rozdílem, že kapitán dovede popudlivost svou utlumit a přemáhá se, jsa na oko lhostejným, kdežto podkomoří nedbá

ničeho a okáže se takým, jakým je, byť by se pak musel i styděti. Zvěděv pan Hraba, že se zuřiví odpůrcové tito mají sejíti, předvídal již napřed, že by se mohli dopustiti všelijakých zbytečností, když se sejdou po dlouhém sporu tváří v tvář. Chladná krev kapitána musela tím více rozjitřiti prudkého podkomořího a hněvivé výbuchy starce by zajisté, jak očekávati se dalo, neusnadnily smír, nýbrž by jej spíše odročily, ne-li na vždy, aspoň na dlouhou dobu. Když tedy můj vzácný soused zvěděl, že se sjedou, umínil si, že zavítá k nim v týž den jako prostředník, ač byl oběma takřka cizím.“

„Dodejte, slečno,“ řekl pan Hraba; „chcete-li již nepatrnou oběť povznésti na neobyčejný čin, že jako celé sousedstvo, tak i kapitán a podkomoří mne nemilují, a to dojista jen mojí vinou.“

„Sjezd byl u pana podkomořího: dva právníci, ti pánové sami a ještě někdo ze sousedů, tuším pan Didyč měli býti přítomni. Pan Hraba zjevil se neočekávaně.

„Není snad potřebí vše vypravovati,“ řekl host, „skončilo se vše tím, že se přece obě strany shodly.“

„Ano, shodly se na tom,“ dodala smějíc se Irena, „že pana Hrabu nezdvořile požádaly, aby je opustil.“

„Čím jste si, pane, toho zasloužil?“ otázal se Jiří.

„O! patřilo mi to zajisté! Jest mým zvykem mluviti vždy a všude každému pravdu do očí. Jsa otázán, netajím toho, co si myslím. Trvám, že jest to povinností člověka, jenž ctí sebe sama i ty, s nimiž má co činiti. Pouze dětem nepovídáme vždy plnou pravdu a to proto, že by ji snad nepochopily.“

„Ale kdo pak miluje pravdu?“ namítla Irena.

„Pravda se sice leckomus nelíbí: je to dosti hořká strava, kterou raději podáváme, než přijímáme a které se musí dříve přivykati.“

„Konec konců pan soused dal oběma stranám tak velkou dávku pravdy, že byl jako nevítaný . . .“

„Vypravujte, slečno, vše, jak se událo, netajte panu Jiřímu ničeho, hůře než jako nevítaný.“

„Ano, bohužel! že skoro vyhozen musel prchnouti z domu podkomořího. — To Vám bylo aspoň naučením, abyste se podruhé nemíchal do cizích záležitostí.“

„Prosím, to mne na neštěstí neodradí,“ řekl pan Hraba. „Jestli desetkráte jdu na darmo, snad se mi podaří po jedenácte docíliti, po čem toužím. Ostatně kdyby namahání mé i bez výsledku bylo, konal jsem aspoň svoji povinnost a ta zůstane nezměněnou navždy.“

„Ale přiznejte se, pane sousede,“ namítla opět Irena, „že jste pověděl oběma pánům příliš ostrou pravdu do očí?“

„Nikoli, pouze úplnou. Jest mým pravidlem do očí říci vše, o nepřítomných mluviti mírně a o nepřátelích osobních vůbec nemluviti, neboť se obávám, že by pak mohly na úsudek můj míti vliv i city, které k nepřátelům chovám.“

„To je sofistika!“ ozvala se paní Lacká. „City že nemají míti na úsudek vlivu? Což rozum sám soudí vždy spravedlivě? City jsou často lepší soudce než rozum.“

„Možná,“ odvětil pan Hraba, „avšak soud rozumu je bezpečnější. Ostatně souhlasím s úsudkem citu příznivého, nepřipusťme však nikdy k soudu záští.“

Slova pana Hraby, vypravování Ireny a celá

rozmluva učinily na Jiřího zvláštní dojem: nikdy neslyšel cos podobného. Myšlénky a úvahy ty, plné hlubokých pocitů, zaznívaly v jeho sluch, jako hlasy z jiného, neznámého mu světa. Nalezaje se v kruhu, z kterého k němu doletaly, zdál se sám sobě malým a nepatrným se svým egoismem. Avšak slova ta nezůstala na něho bez účinku. Jiří byl spůsobilý uvažovati o sobě samém i o celém světě, a nad to hlásala pěkná ústa Ireny novou nauku, kterouž vtělenou viděl před sebou v panu Hrabovi. Jsou lidé, jichž morální síle vše podlehá, již mají nepochopitelný vliv na blížní. Takovým byl právě onen *podivín*, který pouhým zjevem svým naplnil lidi buď hrůzou a nepokojem, aneb láskou a velebením. Nikdo nedovedl si vysvětliti city, jakých doznával spatřiv ho, divil se sám sobě, avšak podlehl. Zlý člověk se před ním chvěl, a cítil v sobě takový postrach, že nevydržel jeho pohledu a hleděl záhy uniknouti; kdo pak měl v sobě jiskru dobra, v kom byl šlechetný zárodek, ten se rozehřál a patře na toho člověka a poslouchaje ho, cítil se povznešeným na duchu, silnějším, smělejším a blaženějším.

Takový asi dojem učinil pan Hraba na Jiřího. Záhy seznal z vlastní úvahy, že posud šel falešnou dráhou, několik těchto slov ukázalo mu na dráhu novou a pravou.

A na té nové dráze zářily mu co majáky významná slova: zdokonalení, práce, oběti, láska k blížnímu, odvaha. Mladé, nepokažené, pouze ohlušené srdce jeho zabušilo, vzrušilo se v ňadrech a Jiří pravil si v duchu: „Děkuji ti!“ Jest sice přechod z přesyceného života egoismu, jemuž svět i žití lidské pouze lesknoucí je hříčkou, na krutou dráhu povinnosti a práce velmi nesnadný, ba zdá se mnohému i nemožným; však kdo má v sobě tolik

síly, aby se obrátil ku pravdě, učiní to, co Jiří, dotknut nevědomky prstem strážného anděla, kterýž bdí nad ním, aniž by o tom věděl.

Jiří skloniv hlavu v ruce, zamyslil se. Byl tak zadumán, že nepozoroval, co se děje vůkol něho. Rozmluva již odbočila dávno na jinou dráhu, změnivši úplně dosavadní svůj směr. Mluvilo se o kraji, obyvatelstvu a o blízkých volbách v hlavním městě provincie.

Jiří vzpamatovav se, pozvedl oči.

Pan Hraba odpovídal právě vážným hlasem k otázce Ireny.

„Pojedu," pravil. „Nevím, proč bych ve chvíli pro obecné dobro tak vážné měl se vzdalovati? Jest sice mnoho takových, kteří pokrývajíce své hlupství a svou netečnost děravým pláštíkem vyšších cílů, vzdalují se podobných shromáždění, řkouce, že k ničemu nevedou, že jsou neužitečné. Není tomu tak. Všude a vždy může člověk, jenž má dobrou vůli, býti prospěšným."

„Zajisté," odvětila Irena, „avšak meze jsou dnes tak těsné!"

„Těm, kdo je neznají. Nechci tupiti své krajany, ale bohužel! většina jich nesnadno zodpoví netečnost svou před budoucností. Mluvíme sice dosti, avšak málo pluníme aneb zhola nic. A právě nyní jest marné bědovati se založenýma rukama."

„A co jest nyní přirozenějšího?" zašeptala z ticha Irena.

„Ano, tak se jen zdá. Ale povinností muže je setříti slzu, za kterou se má stydět a tou samou rukou, která ji setřela, chopiti se práce."

„A když při tom bolí srdce?"

„Práce mírní bolest."

„A když nedostává se síly?"

„Práce dodává a tuží ji.“

„A když nevidíme před sebou kýženého cíle?“

„Pak třeba jen protříti ještě jednou oči, neboť pouze slzy brání nám, že nevidíme před sebou cíle. — Cílem jsme my všickni; ne snad jednotlivě, ale veškerenstvo. Každá nehoda, jež nás stihne, byť i na oko nevinná a nahodilá, vleče s sebou prach a kal; není nehody, která blíže posuzována, mohla by se nazvati nezaslouženou. Každý bol spůsobujeme si vinou vlastní. A tudíž má býti v úpadku první povinností naší, starati se, abychom se duchem pozdvihli, očistili z kalu a upravili si dráhu k zdokonalení a morálnímu povznešení.“

„Ano! ano!“ pravil Jiří se zápalem, „jednotlivec i národ, chtějí-li žíti, nesmí hořekovati malomyslně na bojišti, nýbrž musí pohřbíti, co umřelo, aby se zachovalo, co žije!“

„Vzal jste mi, pane, slova ta z úst,“ dodal s úžasem Hraba. „Šlechetné city nehasnou v člověku rychle, potřebí pouze je rozehřáti, když umdlévají, a potom dále s nimi pracovati.“

„Práce! A nic než práce! je refrain všech Vašich písniček,“ zvolala Irena. „Opravdu, strašíte až příliš samou prací.“

„Radila bych,“ prohodila paní Lacká sarkasticky se usmívajíc, „abyste si přečetl, co o práci napsal z duše své Byron ve Kaině.“

„Neustále vybízíte ku práci,“ pravila Irena. „Nebylo by divu, aby nás pak neodstrašila.“

„Já že prací straším? to Vy spíše se práce bojíte. Nepochopujete dosud dobře význam práce a proto snad se jí lekáte; není však věcí tak zlou. Práce je tvořiti. A jest větší rozkoší než tvořiti a vyráběti něco, co před tím nebylo; ať se domáháme citů, myšlének, aneb hmotných výrobků,

vždy tvoříme. Tvoření pak provázeno jest svízelem i rozkoší a právě tak i práce. Leč svízele jsou pouze pomíjející a dočasné, rozkoš pak trvalá a nepomíjející.“

„Zasloužíte pochvalu,“ ozvala se paní Lacká, „že tak snadno tvoříte theorie a je vykládáte. Bohužel, není zde nikoho, jenž by též tak lehce je bořil, ač soudím, že by to nebylo příliš nesnadné.“

„Čekám a poslouchám!“ řekl Hraba.

„Což zmohu já slabá žena proti takovému odpůrci?“ pravila dále paní Lacká s hořkou ironií. „Dovolím si však otázku, jest-li každá práce taková, jak ji vylíčil povrchně pan odpůrce? Mám za to, že máme více druhů práce a především dvě velké kategorie, zúplna rozdílné: práci totiž duševní a práci mechanickou; první zároveň člověka povznáší, druhá působí mu pouze strasti. Přebírati bílý mák od černého jest také prací, pochybuji však, že by ji pan Hraba podstoupil s rozkoší.“

„Ba skutečně!“ pravil s úsměvem tázaný, „avšak jsou též dva rozdílné druhy lidí: jsou lidé, kteří myslí a lidé, již pranic nemyslí, aneb jen tak málo, že jim přebírání máku poskytne dosti látky k přemýšlení. Každý však člověk má zálibu v práci jemu obzvláště příhodné, a takovou vykonávaje může býti užitečným. Odpustíte mi, milostivá paní, řeknu-li, že i mák přebírati jest morálně lepším než zaháleti, a tím i prospěšnějším. Nejedna žena, kdyby ji v mládí byli naučili trpělivosti buďsi spřádáním hedbávných látek nebo přebíráním máku, jak to za starodávna skutečně bývalo, nebyla by v budoucnosti své tak nešťastnou a necítila by břemene svého neštěstí,

neboť by se jí dostávalo sil, aby je mužně snášela.“

Posledních několik slov, namířených snad proti paní Lacké dotklo se jí velmi nemile, tvář její se zarděla hněvem a ona zatnuvši rty schýlila hlavu ničeho neodpovídajíc.

Pan Hraba končil právě zvolna a významně, když syn jeho, jenž dříve vstal a bezděky postavil se k oknu, díval se chvíli ven, pak přiblížil se k otci patrně rozčilen, ač se snažil pohnutí své ukrýti; vida však, že otec nevěnuje mu pozornosti, šel opět k oknu, a velmi pilně cosi pozoroval, pak obrátil se, přešel na oko lhostejně po pokoji a nepromluviv odešel.

Obě dámy a zvláště Irena sledovaly ho mechanicky zrakem a bylo zřejmo, že by rády byly zvěděly tajemnou příčinu jeho odchodu, neboť pohledly významně na sebe. Též Hraba, ač posud ničeho nepozoroval, obrátil se náhle k oknu, vyhledl ním a zachvěv se, povstal, aby se podíval určitěji. Za ním vstali všickni ze svých míst, nevědouce, oč se jedná, ale soudíce z rozčilení pana Hraby, že ne nadarmo přikročil tak prudce k oknu.

„Co se stalo?“ tázala se Irena spěchajíc kvapně od stolu taktéž k oknu.

Hraba pohlížel mlčky a bledý oknem; zdálo se, že v mysli o něčem přemítá.

Sloup hustého dýmu dole krvavě zbarvený vznášel se na půlnoční straně nad lesy a zahaloval celou krajinu.

„Hoří! požár!“ ozvaly se dámy.

„Ano, požár!“ opakoval Hraba, „a zdá se mi, že hoří u mně. Ale třeba by tomu nebylo tak, jest přece povinností každého, kdo má zdravé ruce, přispěti nešťastným.“

A uchopiv čapku spěchal ku dveřím.

Jiří ho zadržel.

„Dovolte, pane,“ řekl, „bych vás doprovodil. Mám zdravé ruce, nejsou sice práci zvyklé, avšak nepohrdejte nimi. Dejte mi koně, pojedu s vámi: sám bych snad zabloudil, nebo neznám krajiny.“

„Pojďme! pospěšme si!“

Ve dveřích pozoroval Jiří pohled Ireny mu žehnající i odcházel s dvojnásobným zápalem a odvahou.

Na prahu již, loučíc se s nimi, stanula Irena.

„A já bych měla zůstati?“ otázala se. „Což my ženy nejsme k ničemu?“

Tváře její zaplály silným ruměncem; zazvonila.

„Pojedu s vámi! Koně sem!“ zvolala na vcházejícího sluhu, „pro pana Šumina a pro mne! Umím-li jezdit pro zábavu, dovedu jeti i k požáru. Nezachráním-li nikoho, pomohu aspoň těšiti.“

Paní Lacká přikvapila k ní znepokojena a rozhněvána, avšak nadarmo snažila se domluvami odvrátiti ji od myšlenky jeti k požáru. Irena nedala se přemluviti.

„Vrátím se brzy,“ pravila rychle, „nic se mi nestane; je vidět, že to není daleko. Budu tam snad prospěšna: budu ošetřovat zachráněné, nezmohu-li se na nic jiného. Vždyť žena není tak slabá, jak se Vám zdá. Není-li pravda, pane,“ obrátila se k Hrabovi, „anebo nemám jeti? Překážela bych snad?“

Hraba byl v rozpacích.

„Zůstaňte raději doma,“ pravil, „večer se blíží a cesta špatná. Zůstaňte, prosím, je již pozdě a bude brzy tma.“

„Však požár nám svítí! Dovolte mi, pojedu s Vámi, koně sem! koně!“

A vzavši rychle klobouk, přehodila vlněný plášť a šátek, a spěchala na nádvoří, nedbajíc více

domluv paní Lacké. Zde pohlížela netrpělivě brzy ke stájím, brzy na požár, stále se šířící.

Konečně se ozval dupot koní ze stájí. Starý i mladý Hraba měli koně své, na kterých přijeli; pro Jiřího osedlán byl vraník, pro Irenu její miláček bělouš, též všickni lidé ze dvora, podle dávného zvyku, vsedli na koně, aby provodili svou paní.

Po cestě bylo viděti též mnoho jezdců ze vsi spěchajících o závod k požáru; neboť Irena vymohla na vesničanech prosbami a přívětivým jednáním tolik, že nebylo potřebí ani nátlaku a rozkazu, aby přispěli bližnímu. Všichni ustali od práce, vsedali na kůň a uháněli k místu, kde hořelo.

V průvodu čeledi cválali páni Hrabové, Irena a Jiří. Bylo to zajímavé skupení, v čele žena, neboť oř její byl nejslavnějším běhounem v okolí, za ní zástup lidí, uprostřed nichž vynikal starší pan Hraba pěknou bledou avšak zároveň mužnou a klidnou svou tváří, jemu po boku jako jeho odlesk, ač poněkud smutnější syn, s druhé strany zasmušilá i náruživá postava Jiřího. Všickni mlčíce pobodali upocené koně. Cestou množil se zástup lidmi, ze vsi.

Oči všech směřovaly k ohromné záři. Oheň, rozdmychován větrem, šířil se vůčihledě. Sloupy hustého černého dýmu, mezi nimiž vytryskovaly rudé jiskry, valily se vzhůru, rozkládajíce se široko na pravo i na levo, někdy poněkud klesajíce, avšak pouze, aby po chvíli pnuly se tím mocněji zaplavujíce obzor.

Statek pana Hraby ležel za lesem a cesta k němu vedoucí byla křivolaká a vyjezděnými výmoly dosti nebezpečná pro uhánějící jezdce a jich koně: mnozí také byli přinuceni uvolniti v jízdě.

Pouze Hrabové, Jiří a Irena uháněli klusem, nedbajíce překážek ani zatáček, což svědčilo o jejich odvaze a zápalu, s jakým spěchali ku pomoci. Někdy mihnula se před nimi kaluž, rozstříklo se bláto pod kopity koní, zachrastila větev, zašelestilo listí a koně postrašeni vzpínali se. Jezdci však nepopustili.

Konečně počal les řídnouti a dým stále hustší dral se k nim skrz haluze stromů, až uzřeli krvavě ozářený obzor požáru. Víska ležela ještě za loukou a návrším as malé půl míle vzdálena a oheň osvětloval již celou krajinu i cestu, kterou kvapili jezdci. Když vyjeli z lesa, shledal starý Hraba, že domněnka jeho bohužel byla pravdiva, ves jeho hořela a vítr hnal plameny ze stodol na stodoly, jež vydány byly i se zásobami podzimními za kořist zhoubnému živlu.

„Ó stokráte by mi bylo milejší, kdyby moje vlastní stohy a stodoly hořely!“ pravil s povzdechem pan Hraba. „Ubozí lidé! ubozí lidé!“

A pobodnuv koně k rychlejší ještě jízdě, minul i Irenu a hnal se úprkem na návrší.

Strašný, však majestátný objevil se mu odtud pohled. Temné již nebe ozařováno klenbami krvavého dýmu; blízké lesy, kostelní vížka, zdi kapličky, obrážely se v tmavorudé záři. Stodoly plály jako hranice pohřební, tu žlutým, tu červeným a opět sivým plamenem a dýmem, jenž vznášel se nad vesnicí jako mohutný šedý baldachýn s krvavými třásněmi, větrem rozechvíván a zmítán na různé strany. Praskot bořících se budov, po němž plameny vždy mocněji vybuchovaly, pokřik lidí, truchlivé zvuky zvonů a děsné šumění podzimního vichru, provázelo sborem neštěstí. Čím více blížili se jezdci, tím ruději oblévala je zlověstná zář, tím pronikavěji zaznívál

k nim křik, až srdce v prsou usedalo. Z daleka ozývající se nářky, jichž příčinu každý znal a představoval si ji snad ještě strašnější nad skutečnost, působily pocity strachu a bolesti. Irena byla bleda, oko její plálo při pohledu na hořící vísku, řídila už jen mechanicky koně. Jiří jedoucí vedle ní, ač zmítán podobnými city, nemohl zdržeti se, aby na ni nehleděl a nepravil sám u sebe, že zápal zvyšuje její krásu i povznáší ji na nejvyšší stupeň. V té chvíli zdála se mu Irena bytostí nadpozemskou, ideální, jakou pouze v chvíli šťastného nadšení stvořiti mohl mistr čarodějným štětcem na plátně.

Již byli u vsi: úpal ohně sálal až k nim, dusivý dým tísnil jejich dech, různé hlasy velké scény sjednotily a slily se v mohutný sbor smuteční, jehož zvuky srdce lidské nikdy nezapomíná. Kvapem hnali otec i syn utýrané již koně přes nízké ploty a zahradní záhony. Jiří i Irena následovali jich příkladu.

Vítr vál jim v oči dým a jiskry, koně plašili se, postrašeni padajícími ohnivými došky, které lítaly jako zapálené smolnice, roznášejíce vůkol neštěstí. Půda postlána byla dohořívajícími snopy a uhelnými škváry. Dostihli již stodol a poněvadž v tu stranu požár ještě se nerozšířil, záleželo právě zde na rychlé pomoci. Kůň pana Hraby, s něhož jezdec stanuv u cíle, seskočil, klusal úprkem známou mu cestou ku dvoru a stájím.

„Pán! pán!“ ozývalo se radostně vůkol.

„Děti, tam na tu střechu!“ křičel Hraba ukazuje rukou, „sbořte stodolu Vasila, abychom učinili ohni přítrž!“

A již dral se lid místní i přibylý na budovu; avšak v té chvíli ozval se opět křik.

„Chaty chytají! chaty hoří!“

Pan Hraba spěchal těsnou cestičkou mezi hořícími stodolami v ulici k obydlím. V skutku chaty stojící podle zvyku naproti stodolám v široké ulici, počaly již hořeti. Zde shromážděno bylo nejvíce lidí; každý hleděl zachrániti, co mohl, jiný oplakával již lomě rukama, co ztratil, aneb bál se o to, co bylo ohroženo.

Jedna chata, celá již v plameni, hořela nad jiné silněji a prudčeji. Lidé odhazovali z nádvoří uchráněné nářadí; v tom ozval se děsný výkřik a zoufalý nářek; žena jedna spěchala k chatě lomíc a spínajíc ruce nad hlavou.

„Mé dítě! mé dítě! Kde je mé dítě!“ bědovala zoufale. Muž její stál mlčky před hořící chatou, pohlížeje vytřeštěně do plamenů, jež zasáhaly již do vnitř, naplňujíce síň dýmem. Sotva že starý Hraba bědování zaslechl, rozhodnul se ihned, a netázaje se po ničem v okamžiku vrazil do dveří chaty. Syn, spěchající za ním uzřev to, zarazil se na chvíli a stanul ztrnulý; nevida však otce vraceti se, vrhl se taktéž do domku, jenž hrozil již sesutím a zmizel v kotoučích dýmu.

Vesničané, jenž milovali pána svého jako otce, obklopili chatu, nedbajíce dalšího hašení.

V tom syn i otec objevili se s dítětem na rukou ve dveřích a vyrazili z nich začouzeni sice dýmem, ale zdrávi. Ohromný jásot rozlehl se vzduchem.

A matka dítěte?... Padla před ochrancem děcka jejího na kolena a vztáhnuvši ruce po svém jedináčku, přitulila ho k prsoum a omdlela.

Hraba nečekaje díků, byl se rychle vzdálil na druhou stranu ohrožené ulice, stavěl lidi do řady od studně k ohni, sám podával vědra, chválil, prosil a rozkazoval.

Jako všude na Polesí potřebí bylo všeho úsilí

byť i milovaného pána, aby lid přiměl k hašení. V krajině té ctili za dávných pohanských dob oheň jako boha a lid tamní ze starého zvyku dosud nerad ulévá požár, z chat plamenem ještě nedotknutých vynášejí obyčejně stoly ubrusem pokryté a vítají oheň — boha chlebem a solí jako hosta.*)

Příklad pana Hraby působil na vesničany a otužil je proti předsudku, že oheň bude se mstíti těm, kdož ho ulévají. Bez rozdílu stáří slézali ohrožené chalupy a trhali je, aby zabránili šíření se požáru. Mladý Hraba s Jiřím, jemuž nebezpečí před Irenou zdálo se rozkoší, byli všude prvními. Irena zatím ošetřovala děti, jež se k ní tulily, a těšila naříkající ženy.

Požár, kterému čelila nyní silná vůle, a jemuž obezřetní vůdcové kladli v cestu překážky, počal již ochabovati. Na střechách ohrožených domů seděli čeledínové a sluhové z Ruměné, jimž podávali domácí lidé nádoby s vodou. Jiří a mladý Hraba pracovali stejně s ostatními. Krvavá zář ztrácela znenáhla na své mohutnosti, dým řídnul a pouze budovy, již shořelé, živily ještě v základech svých malé plaménky. Pan Hraba postaviv stráže k spáleništi udělil přiměřené rozkazy, a vida, že nehrozí žádné nebezpečí více, spěchal ku svým hostům, aby je pozval do dvora k odpočinku a zotavení. Zvláště Irena měla oddechu již zapotřebí, opouštěly ji síly. Rozčilení, jízda koňmo a činnost její při požáru připomínaly jí, že jest přece jen ženou. Koně přikvapili jako na zavolání a

*) Byl jsem roku 1837 sám svědkem podobného obřadu na Polesí volyňském ve vsi Omelnu. Pak musila polonahá stařena třikráte obejít požár, aby prý zamezila další šíření se ohně.

všickni vsedavše na ně, jeli zvolna se ohlížejíce a rozmlouvajíce ke dvoru.

V dáli na návrší bylo viděti v temnu starých stromů bílé zdě nízkého domku. Široká cesta, hluboce okopaná vedla k němu. Tu a tam pod starými duby a lipami, které budovu vroubily, rozestaveny byly jednoduché široké lávky patrně pro více osob upravené. Sloužily k odpočinku nejen pánům, ale i vesničanům z roboty se vracejícím.

Za návrším blyštila se hladina širokého čistého rybníka.

Nikde nebylo viděti té hledanosti, zapáchající cizinou, kterou u nás tak často možno nalézti vedle zřícenin a pouště; všude panoval pořádek a čistota; prosté sice, však vkusné budovy svědčily o rozšafnosti majitele. Jiří poučen již o majetnosti pana Hraby divil se, že používá za obydlí jen tak skromného domku a tak prostých hospodářských budov, bez přepychu a zbytečných ozdob.

„Jistě bydlíte obyčejně v jiném dvoře?“ ptal se Jiří mezi rozmluvou.

„Nikoli,“ odpověděl s úsměvem hospodář. „Vím, co Vám klade v ústa tuto otázku: divíte se zajisté, že při svém bohatství bydlím tak skromně. Avšak bohatství nemá nám sloužiti k záhubě a právě přepych nás ničí, dělaje z nás nevolníky těla a čině duši chabou a malátnou. Proto se varuji přepychu a zbytečného pohodlí, nejen k vůli sobě, ale i k vůli synu. Proč má přivykati tomu, co jest zbytečné, co pak nevyhnutelně potřebuje, nechť si opatří, nedbaje svízelů a nepohodlí.“

Takto rozmlouvajíce přijeli do dvora.

Dvůr nebyl velký, pouze nízkou zdí ohražen, avšak čistý; vše, co tvořilo jeho ozdobu, bylo prosté, nenádherné a přece obýval dvůr ten milionář.

Světlo v oknech svědčilo, že očekávali hospodáře a snad i hosty. Několik lidí a hochů stejně oděných vyběhlo před vrata a vítalo bez zbytečné poníženosti, avšak srdečně navrátivšího se pána i hosty. Z jejich chování vyzíral cit a oddanost, nikoliv nucená pokora a otrocká poníženost.

Jiří se divil každým krokem.

Pokoje, do kterých vešli, byly dost prostranné, neměly však ani vykládaných podlah, ani stropů a stěn, přeplněných zbytečnými freskami, které je obyčejně zdobí: slovem, nikde nebylo nic neprospěšného. Pohovky, stoly, dokola prostá křesla z měkkého dřeva, zrcadla v černých rámech: to byl veškeren nábytek.

Irena se cítila tak unavenou, že ji musel pan Hraba svěřiti péči své příbuzné, paní Kvasovské, která u něho bydlela. Sám ani si neodpočinuv, neboť zvyklý byl práci, umyl se pouze a převlekl a přiloživ náplastě na popáleniny, jež si při požáru utržil, vrátil se k Jiřímu.

„Pozoruji zvědavost v očích Vašich," pravil, „i rád bych ji uspokojil; ukážu Vám sebe i vše, co mne obklopuje, s upřímností hospodáře, jenž se chce trochu pochlubit. Musím Vám mnoho objasnit, však k tomu nestačí dnes času. Zůstaňte, pane, u mne přes noc a zítra, žádám Vás o to."

Vděčné stisknutí ruky bylo odpovědí Jiřího; nechtěl však dříve odpočinouti si, pokud by nebyl uspokojen stranu Ireny. Ta však záhy zotavivši a posilnivši se, vsedla do vozu a loučíc se s Jiřím připomenula mu s úsměvem, že jej bude ne-li zítra, tož po zejtří dojista v domě svém očekávati, dnes pak že pošle ihned k panu podkonímu posla se zprávou, proč se Jiří zdržel.

Po odjezdě Ireny doprovodil mladý Hraba Jiřího na druhou stranu domu, kde bylo několik hostinských pokojů. Jiří byl opět překvapen, pokoje ty byly opatřeny pohodlím a přepychem, vůbec vším, čemu lidé „dobře vychovaní“ jsou přivyklí.

Vcházeje tázal se pohledem, co to opět znamená a mladý Hraba odpověděl s úsměvem:

„Já i otec můj jsme zvyklí prostě žíti, avšak staropolská pohostinnosť nedovoluje nám, abychom neposkytli obyčejného pohodlí tomu, kdo bez něho těžce se obejde.“

„Byl bych se snadno bez něho obešel,“ řekl Jiří, zarděv se.

„Však bychom Vás byli také ubytovali v obyčejném pokoji,“ odpověděl rychle Jan, „kdyby nebyly všecky pokoje právě zaujaty. Jest zásadou mého otce po přátelsku jednat s mladíky jako jste Vy a já, ale zároveň s andělskou něžností. Nikdy by nenutil k zbytečné pohodlnosti někoho, kdo jí ve svůj prospěch může ještě odvyknouti, vyhoví toliko starcům, jimž se stalo pohodlí nutným..... Však dobrou noc! Na shledanou do zítřka!“

Jan odešel; Jiří se vrhl na lůžko. Spánek jeho však byl nepokojný. Snil o požáru, o Ireně, o jízdě koňmo a o tisíce jiných hrozných i pěkných věcech. Probudil se záhy, zvědavost vzbuzena vším tím, co včera viděl, nedala mu déle spáti. Oblekl se tedy rychle a vyšel po tichu do zahrady.

Mohl nyní ve dne vše obezříti lépe, co včera viděl jen v pološeru. Vzduch byl ještě nasycen čmoudem ze spáleniště, který se vznáší obyčejně dlouho nad shořelými budovami; jitro však bylo krásné, teplé, podobné jarnímu, bílé vzdušné mlhy rozplývající se lemovalo zlatem vycházející slunce.

Před Jiřím rozprostírala se směrem k rybníku a říčce prostranná zahrada, čistě upravená, plna květin, poskytujíc malebný pohled. Uměle seřaděné skupení stromů, jedle a sosny, topoly, které arci již tratily stříbrné své listí, v dáli točité cestičky uprostřed trávníků tvořily zahradu, jakých je na Polesí po řídku.

„To přece jsou věci zbytečné," řekl Jiří pro sebe. „Přistihl jsem Spartána při hříchu."

Zaslechna ze strany hlasy, postoupil k místu, odkud zaznívaly. Poznal mezi nimi snadno důstojný hlas starého pana Hraby, který vstal před slunce východem, aby se poradil se svojí obcí.

Několik slov, jež zvědavý Jiří zaslechl, přesvědčilo jej, že se zde jedná s lidmi jinak, než u nás obyčejem. Poměr pána a robotníka, tvořící dva konce společenského řetězu, jenž je vzájemně pojí, byl zde spíše patriarchálním rodinným svazkem, vzpruženým oboustrannou shodou. Neslyšel podlízavých slov z jedné ni hrdých odpovědí z druhé strany.

Radili se pokojně a když pán ujal se slova, svědčily tichá úcta a souhlas, že vesničané dobře chápali. Starý Hraba mluvil k nim spíše jako otec a zároveň jako bratr, slova jeho byla otcovská povahou a bratrská soucitem.

Když se Jiří přibližoval, končil právě Hraba svoji řeč k sedlákům upřimnými slovy:

„Teď, děti mé, nezpomůže nám pláč a nářek, jest nám spíše dvojnásob pracovat. Ze své strany učiním pro Vás vše, co mohu, avšak přičiňte též Vy svých rukou. Dám Vám dříví s dostatek, pomohu Vám, o chléb buďte bez starosti, nebude se Vám ho nedostávati, jen si zbudujte rychle své chaty, nebo blíží se zima!"

Potěšeni odcházeli právě pohořelí, když Jiří přistoupil a hospodáře pozdravil.

„Tak záhy vzhůru?“ tázal se pan Hraba, vstávaje z lávky u vchodu.

„Vadilo Vám snad něco v spánku?“

„Tak trochu, toužil jsem viděti a slyšeti Vás. Nezapírám, že jsem zvyklý spáti dlouho do dne, ale dnes se stydím za ošklivý ten návyk.“

Hraba podíval se mu do očí.

„Gratuluji Vám,“ řekl. „Skutečně, co zveme dnes civilisací, objeví se, přihlédnem-li blíže, pouze přehnaným přepychem všelikého druhu a jsou lidé, kteří dokazují, že to jsou květy nejvyšší civilisace: nenásledujme v tom vzhledě západu. V hlavních městech žalují po každém plesu demokratické listy: kolik chudých rodin mohlo se zbytečným vydáním obživiti. Na tyto vzdechy odpovídají obyčejně důvtipní novináři strany protivné: „Spočítejte, kolik průmyslníků nalezá obživy z plesů a panského přepychu!“ Mají bohužel také pravdu. Tyje-li však v těle lidském jedna část na úkor druhé, zoveme to chorobou; a rovněž tak jest v životě společenském. Přepych obživuje, ne však potřebné, nýbrž pouze ty, kteří se mu poddávají; jiné třídy tím trpí. Mimo to neškodí přepych jen těm, jimž výživy odnímá a již by snad promarněným nákladem mohli zachováni býti, on škodí hlavně těm, kdo v něm žijí. Octli jsme se, začavše o spaní, v rozmluvě jinde. Budete mne snad viniti z logické nedůslednosti: avšak vím dobře, o čem jsme začali a kam dojíti zamýšlím. Dlouho spáti, jest taktéž ošklivým návykem přepychu. Jest to nepřirozený následek zvrhlého živobytí, neboť škodí zdraví, ničí ducha, ubíjí čas a nepřináší žádného užitku. Stáváme se přepychem slabými dětmi.“

„Pozoruji, že pokládáte přepych za zhoubu veškeré lidské společnosti.“

„A nade vše národu našemu,“ dodal Hraba. „Máme velké svaté závazky: jest nám povznesti se z morálního úpadku, zotavit se na duchu i na těle. Přepych pak, je-li kde na místě, nechť jest údělem šťastných .... Nepřítel přepychu nesmí však též u sebe nic zbytečného na odiv stavěti,“ pokračoval. „Pozoroval jsem včera ještě, že Vás pobádala hlavně zvědavost, abyste poznal člověka překročivšího meze dovolené originálnosti. Taková zvědavost jest dle mého náhledu pocitem šlechetným; pouze zle užívána může býti zlem. „Zvědavost jest stupeň do pekla“, praví Jezovité, já však tvrdím naopak, že bývá často krokem k napravení se. Zvědavost je touha duše. A mojí povinností je, abych ji u Vás uspokojil. Nuže,“ dodal vesele, „jsem Vám k službám. Podle mého domu poznáte mne nejlépe. Nuž pojďme!“

Hospodář provázel Jiřího domem. První pokoj známe již od včerejška; byl zastaven pohovkami, pokrytými temnými žíněnkami, nábytkem z měkkého dříví, stěny pouze obílené, prostý krb. Přešli mlčky. Za ním byl druhý pokoj, prvnímu skoro podobný; měl však více oken do zahrady.

Jiří, vida odtud pěkný kus sadu, usmál se a tázal se pana Hraby:

„Myslím, že přistihnu Vás přece, že jednáte proti svým zásadám? Nenávidíte přepychu: a není zahrada tato, zaujímající tolik půdy, vyžadující tolik píle, a zajisté také nákladu, věcí zbytečnou?“

„Jsem Vám povděčen za tuto otázku, neboť mohu objasniti důkladněji své zásady. Na pohled jest tak, jak jste se vyjádřil, ale v pravdě má se věc jinak. Člověk není živ pouze chlebem a po-

třeby jeho neobmezují se jen na pudy živočišné, jichž ukojení jest ovšem podmínkou lidského života, avšak nikdy životem samým. Pěknější stránkou člověka jest život duševní: a duchu je zapotřebí krásy. Krásu pak nelze určiti přesnou definicí, jakou ji obdařili esthetikové, nazvavše ji ideálem. O! to nešťastné slovo „ideal“ tvoří často největší skvrnu v tváři lidské! Nazvali ideálem vše, co splniti se obávali, jsouce líni, aby dostoupili nebes a snesli si ideál na zemi. Nuže! Krása je pokrmem duševním. Duch myslí, duch práhne po společnosti velkých lidí, po vykonávání šlechetných skutků, snaží se rozřešiti bytost boží i svou, celou krásnou přírodu. A toho snaživého ducha živím knihou, rozmluvou, uměním a těmi obrazy přírody, jichž dnes vyhledávám v zahradě. Mé duši je obraz ten, na pohled zbytečný, pokrmem, ano potřebou; v něm vidím minulost lidstva i kolébku jeho ztracenou, o které nám báje povídá: v obraze tom vidím i jeho budoucnost, ku které zvolna a pracně postupuje. To jest ráj, který mám na mysli. Objasnil jsem Vám, proč pěstuji sad. Mohl jsem si ho zříditi, poněvadž mně zbývalo dosti úhorů, aniž bych sedlákům musel ubírati pozemků, jichž mají hojnost; na upravování zahrady vydávám pak pouze, co mi přebývá. Pot lidský dosud nikdy neukájel mé ideální potřeby. Pečuji, by v tom ráji neskanula slza lidská, nevydral se povzdech.“

Jiří poslouchal s napnutou pozorností trochu zvláštní výklady pana Hraby; nemohl či nechtěl ničeho odpovědíti.

V tom otevřel hospodář dvéře a host žasnul, — neboť viděl před sebou dlouhou galerii, již tvořily z jedné strany obrazy, z druhé skříně s knihami.

„Zde jsou také mé zbytečnosti!“ zvolal pan Hraba. „Zpovídám se najednou ze všech hříchův svých: to jsou pokrmy pro mou duši. Nemám krásných spřežení, nemám parádních koní ani kočárů, nevaří mi francouzský kuchař, nelpím na malichernostech, jimiž nás moda zaplavuje; ale libuji si v knihách a v umělecких dílech. Vizte, pane,“ dodal, „zde jsou výtečné obrazy na plátně, výtvory to našich i cizích umělců, svědčící o vítězství mysli lidské nad obmezenými prostředky. Jest to vítězství člověka nad látkou, věčná jeho chlouba, důvod pro nesmrtelnou jiskru v něm. Tvořiti, poněvadž to působí rozkoš, oblékati myšlenku v tělo, poslati ji v svět co nemluvně, by snad co obr světem otřásala, to dokáže jen člověk. Avšak nebuďme na to příliš hrdi; každé črtnutí, každý nástin svědčí též o slabosti a obmezenosti člověka.“

Jiří přistoupil nejprvé ku knihám, ač je neodporučovaly ani krásné skříně, ani skvělá úprava, vůbec nic na povrch vábného. Zabýval se dosud málo literaturou, zvláště domácí, a proto žasnul, spatřiv zde takové řady drahocenných památek minulosti; skvosty ty, jež potomstvu dávají svědectví o dávném našem stavu, hromadily se zde v bohatých sbírkách. Pouze jedna velká skříň byla věnována moderním výtvorům cizím, ostatní bylo vše polské, jazykem neb duchem.

Na protější straně visely obrazy, vybrané s rovnou pečlivostí. Vyzíraly z nich dějiny nenahraditelné minulosti, podobizny velkých mužů národa, nadšení vlastenecké neb věrné nápodobení našeho okolí.

„Tato sbírka,“ pravil Hraba, „mne stojí nejvíce, avšak každý boháč jest mravně zavázán,

vynakládati na sbírky podobné a na biblioteku. Chci synovi zůstaviti spíše takové poklady než peněz, ač i těch bude míti s dostatek. Ostatně by se spokojil i s méně, nebo dovede pracovati. Desky, které zde, pane, vidíte, doplňují se sbírkou rytin řadu mých obrazů. Jsou zde pěkná, někdy mistrovská díla, o kterých jste snad ani neslyšel. Zde vizte starý oltářní obrázek Jana Vlka, zde opět nadšenou práci Jana z Nissy, tvář matky boží od Víta Stvoša, dále výtvory Lubeneckých, Kuntze, Leksického, Čechoviče, Ploňského a Sumgleviče.

Snad se budete moci, pane Jiří, ve sbírce té později lépe obhlednouti. — Jest to můj přepych a snad i hřích; ale svědomí mi nemůže vyčítati, že bych zanedbával nutnější závazky života, hově zalíbení v dílech umění a umělecké fantasie: především nejsem diletantem. Jakkoli považuji umění za tak potřebné jako chleb a vzduch a pokládám ty za nezralé, kdož je neuznávají, říkajíce, že je nepotřebují, dávám přece jen přednost svým povinnostem k bližnímu.“

„Jste, pane, až příliš přísným,“ řekl Jiří.

„Jest zapotřebí býti přísným, zvláště k sobě, jinak nemohl bych býti spravedlivým. Vše činiti pro lid, ničeho pro sebe, jest mou zásadou. . . . Pojďme dále!“

Vešli do malé zbrojnice, překrásně uspořádané. Jiří, který se lépe vyznal ve zbraních než v knihách a v obrazech, obdivoval bohatství zde nahromaděné jak výborem tak i úpravou.

„To jest také část mého přepychu,“ pravil pokorně hospodář, „však musím i zde se omluviti.“

„Zde není potřebí omluvy.“

„Jen poslyšte. Objasním rád vše do podrobna,

jest to moje slabost. Myšlénka ve mně uvězněná dere se na svobodu, musím ji pronésti, je mi pak snáze. Sbíral jsem starožitnou zbraň a kupuji novou z dvou příčin. Byli jsme národem bojovným, zbraň jest tedy naší charakteristickou známkou a zdá se mi, že by mohla nejvíce mluviti k naší paměti. Na ní, v ní, v její okrasách a ozdobách jest snad více ducha a historie, nežli se domnívají ti, kdo o starožitnostech přednášejí a píší. Ty meče, buzdygány, bulavy, sekery, čekany, luky, koše, burdýře, ručnice, karabely, tulichy, damascenky, štíty a šípy, kopí a rohatiny byly dlouho jediným náčiním našich předků, větší část jich zemřela s nimi v rukou, na prsou, po boku. Jsou to tedy drahé a často krví sbrocené památky: každá rezavá skvrna může býti slzou zmírajícího na poli válečném, neb poslední krůpějí krve bohatýra. Co se týče různé zbraně nové, chtěl jsem míti zároveň i pro syna. Jsmeť nyní až příliš zženštilí: a proto potřebujeme dnes velice všeho, co tělo tuží a sílí, dodávajíc mu odvahy a zručnosti. Civilisace v cizině jde falešným směrem: zkvétajíc v přepych, jenž je bujným listem bez ovoce, váže v pouta, oslabuje a činí z člověka pouze pěknou hříčku, jíž schází jen pouzdro a bavlnka. Já pojímám jinak pokrok a civilisaci; proto snažil jsem se vychovati syna především na otužilého muže. Nadaná hlava nevadí, by tělo bylo silné: liché je sofisma, dokazující, že jedno se udržuje na úkor druhého. Zdravé síly duše nejen neničí síly těla, ale jsou s nimi v stálém příměří. Naučil jsem se nejdříve sám, nyní učím syna, aby se ničeho nebál, co se zdá přímo vražedným zhejčkaným synům našeho věku. Umíme snášeti hlad, zimu, nedostatek: jedním slovem, umíme trpěti. Za prostředek k otužení sil pova-

žuji ku př. honby za nestálého povětří, nepohody a tělesných svízelů. Oba umíme také kopat, orat a bavíme se prací v zahradě."

„Jakže? Vy kopáte a ořete?" tázal se Jiří.

„Ano," dodal klidně Hraba, „v celé vsi nenajdete člověka, jenž vede lépe brázdu nežli já."

„Vy jste šel i za pluhem?"

„Ne jednou. Nebyla to však s mé strany žádná choutka, abych se vyznamenal, ani podivínství, ba ani hříčka neb zábava: účel můj byl zcela jiný, vážný."

„Nuže, jaký? prosím Vás snažně o vysvětlení. Což to nedovede každý sedlák?"

„Ano, dojista; avšak právě své sedláky učil jsem hospodářským pracím. Zabývati se pracemi ručními a polními jest všeobecně jaksi v opovržení; lid selský sám již jest nedůvěřivým, jest tudíž zapotřebí, abychom osobně mu okázali, že povolání rolníka, jenž v potu tváři světu dobývá chleba, není nižší neb méně zasloužilejší než zaměstnání jiné. Stokráte opakoval jsem svým rolníkům, že ctím stav i práci jejich. Povznésti je morálně jesti povinností naší. Kdo jim dává na jevo, že opovrhuje jejich obětí, jejich prací, páše hrubou neslušnost. A proto, kdož chce povznésti sedláka i na duchu, musí přáti myšlénce, že práce polní není na překážku vzdělání ducha, že ruka, která pluh zdvihá, jest ušlechtilejší než mnohá, krytá rukavičkou."

Jiří nevycházel z úžasu.

„Ale co Vám pomůže, jdete-li s nimi někdy za pluhem? Právě to považovati budou za libůstku, za druh zábavy."

„Ano, nesoudili by jinak, kdyby všecky mé činy nepotvrzovaly, že mám pro rolníka úctu. Vůbec se u nás považuje za vyznamenání, když se vezme sedlák do dvora, a on sám se má za vyššího; u mně děje se naopak. Sám ctím šediny svých starých hospodářů a po mně váží si jich i ostatní; žádný z mých vesničanů nezatouží po jiném stavu nad svůj, a snaží se toliko, aby pokud možno, ušlechtil svou duši i tělo. Při snaze své, abych jim zjednal blahobyt tělesný, nezapoměl jsem, obrátiti jich city na pravou dráhu, aby si zamilovali dobré, a aby uznávali, že i jejich duše má své potřeby. Docíliv toho, neobávám se již o jejich budoucnost. Velké a opravdové reformy se však nedají vykonati rychle. „Práce kvapná, málo platná“, praví přísloví. Též v přírodě roste a tvoří se vše dlouho; pouze zničení je náhlé. Proto ani nedoufám, že dokonám, o čem jsem snil a co bych si přál učiniti pro sedláky; někdo to však za mne uskuteční. My začínáme a potomci naši končí; zaséváme a zrno nepadne nadarmo.“

Při těch slovech vešli do prostranné jízby, podobající se jídelně. A bylo tomu tak. Právě se připravovala snídaně.

„Zde jíme!“ pravil Hraba.

„Dle zvláštní této jídelny soudím, že míváte často hosty?“

„Mýlíte se,“ odvětil hospodář, „nejčetnější moji hosté, jsou lidé domácí; jsme zvykli stolovati po staropolsku, s celou naší čeledí. Jest to obyčej patriarchální, jako býval celý poměr pána k sedláku poddanému v dávných časech, o kterém se dnes mluví jen posměšně, poněvadž se zhola nepochopuje. Dříve pán i sedlák byli jednou rodinou, avšak jako jsou v rodinách zlí otcové, tak byli

i zlí pánové u sedláků: leč to byly pouze výminky. Poněvadž se pak nemohu zcela obejíti bez služebných, snažím se aspoň obmeziti jich počet. Aby pak můj sluha necítil ponižujícího svého stavu, dbám o jeho vzdělání. Přijímám a vychovávám v naší školce sirotky, kteří mi posluhují a ta čeládka zasedá se mnou za stůl a jí to, co já.“

Jiří žasna pohlížel na pana Hrabu. Hraba se usmál.

„Můj milý pane,“ pravil. „Naše šlechta zasvěcuje obyčejně sluhy ve své vady a návyky, činíc je účastnými svých nečestných slabostí: proč bych já neměl jich připustiti ke stolu? Obsluhují mne velmi ochotně a srdečně, služba jest jim spíše uctivostí prokázanou mladšími starším, než těžkým, nevolnickým břemenem. Moji sluhové mluví se mnou svobodně; myšlénky své, mají-li jaké, sdělují mi bez bázně: mohou se usmáti i zamračiti, kdy chtějí, nepokládám jim to za hřích. Mám na mysli, že člověk zastávaje místo sluhy, nevyzouvá se ještě z práv člověka. A proto nečiním z nich dřevěných loutek!“

„Vy tedy se chcete se všemi sbratřiti, neuznávaje, že uctivost, poslušenství a vzdávaná pocta jsou odznaky, jimiž se projevuje rozhodný, přirozený stav duše? Vždyť se předce dělí společnost lidská na vyšší a nižší a zdá se mi nedůstojným, aby tyto pojmy byly jen tak naprosto vyhlazeny z knihy života.“

„Ano máte pravdu, ale stejná víra vyhlazuje tyto pojmy. Moji sedláci ctí a milují mne zároveň, ač jejich úcta jeví se spíše jako láska k staršímu bratru neb otci, a nevyplývá z bázliveho nevolnictví. V člověku vidím především člověka a bratra. Jestli mne ctností, smýšlením,

duchem převyšuje, o čemž mě poučí vnitřní nezkažený můj cit, uznávám ho starším a vzdávám mu čest jako staršímu bratru; jest-li jest mne nižším a obmezenějším, nepohrdám ním, naopak má větších nároků na moji lásku a cítím, že mám k němu povinnosti."

„A což je-li nešlechetný, zlý, nebo v zlém zatvrzelý?" tázal se Jiří.

„Budete míti, pane, tolik trpělivosti, abyste vyslechl celou mou theorii?" otázal se starý Hraba.

„Proč ne? Právě toho jsem velmi zvědav."

„Prosím tedy o drobet trpělivosti, nebo nemohu se vyjádřiti pouze dvěma slovy. Poměr člověka k ostatním lidem označuji třemi slovy, která však jsou obsažena v jednom, jež slove *láska*. Láska k vyšším duchem jest *velebení a ctění*, k rovným *bratrství*, k nižším neobmezené milosrdenství. Abyste však lépe porozuměl, vyslovím se obšírněji. Vše, co velkolepé, povznáší a ušlechťuje mne, byť bych sám nebyl schopen takové velkosti. Duše obrací se k velkosti a dokonalosti jako květ ke slunci. Čest k vyšším je ctěním ideálu, ku kterému oni směřují. Pouze slepci neb hlupci, kteří nevidí, mohou záviděť a plát ničemnou nenávistí. Velcí lidé jsou paprsky ideálu, který se snesl na zemi. Pochopiti velkost, zblížiti se k ní, ctíti ji, snažiti se, jí dosíci: k tomu vede čest, kterou mám k vyšším duchem.

Těm, již jsou mně rovnými, jsem bratrem. V neznámém pak člověku ctím především lidskou jeho bytost, poznám-li ho, hledám v něm ctnosti; a ač mi jeho vady bijí do očí, vím, že není člověka, jenž by měl pouze vady, každý má nějakou byť i ukrytou ctnosť aneb schopnosť k ní.

Jaké jsou povinnosti bratrství, učí nás evan-

gelium, plné věčně pravdivých a v pravdě božských předpisů. Láska má se jeviti obětováním se, sebezapřením, soucitem, sbratřením, které sjednocuje. Kdo praví, že miluje lidskost a lpí na dnu včerejším, nestaraje se o jitro, ten lže. *Kdo miluje, ten pracuje.*

Ku kleslým bratrům duchem i srdcem mne nižším víže mne táž láska, která stanoví poměr lidí k lidem. Jestli člověk klesl úmyslně, lituji ho jako slepce; klesl-li náhodou nebo tak zvaným osudem, jest tím více hoden našeho politování; a jest naší povinností, abychom ho hleděli zachrániti, milujme jej více než šťastných: přinášejme oběti, abychom jej vyrvali záhubě. A budete se ptáti, jak se chovati máme k těm, kdož jsou zlí, zvrhlí a zatvrzelí? Zde má člověk dvojí povinnost: zhnusí se mu zlo i faleš, a on jest povinen, aby faleš i zvrhlost nazval vlastním jménem všude, kdekoli ji vidí. Zlaté okolky neučiní ze zvrhlosti ctnost; a tudíž nemějme k ní žádného ohledu, neomlouvejme ji; srdce musí mlčeti, nebo jde tu o nejsvětější věc člověka na zemi .... o pravdu. *Kdo pravdu nectí, koří se zlému.*

Leč odsuzujíce nepravost, máme přece ještě i povinnosti k člověku zločinnému. Musíme věřiti, že lze ho napraviti; ačkoliv jest nám jeho nepravost hnusná, máme v něm přece milovati bratra a jako bratru mu sloužiti. Čím níže poklesl člověk, tím více jest nám starati se, abychom jej povznesli, neboť sám se nepovznese. — Moje prostá a ubohá theorie života společenského opírá se o lásku. Nejvyšší pak nepravostí zdá se mi samolibost, neboť jest zárodkem nepravostí jiných; nejvyšším pak květem lásky jest posvěcení se, obětování se. *Nemiluje, kdo se neobětuje.*

Ačkoli svět materielní jest podle některých protivou světa duchovního, podle jiných pouze nejasným jeho obrazem: vychází i v světě materielním vše, co lze nazvati láskou, na obětování se. *Kde zavládla samolibosť, nastává úpadek.*"

„Tudíž by se dle Vás poklesky ani netrestaly?"

„O! o tom by bylo dlouho rozprávěti. Společnost lidská má účastenství na poklescích svých členů; vina člověka spadá na společnost, která připustila, aby poklesl. Lze trestati poklesek, jenž byl vykonán se svolením neb účastenstvím soudce?... Nikoli! Zde nastává jiná povinnosť odstraniti nebezpečného člena, aby nekazil ostatní, a vyléčiti ho, to jest napraviti. Trestní zákon má zváti se zákonem opravním."

„A trest smrti?"

„Trest smrti je pozůstalostí věků barbarských. Jest sice kratší odstraniti na vždy toho, kdo nám překáží, ale spravedlivější jest, přivésti ho na pravou cestu?"

„Jsou však lidé, jichž nelze napraviti."

„Tak se někdy soudilo, avšak koho nenapraví rok, toho snad změní leta. Život je darem božím: jediný bůh může ním vládnouti, nikdo nemá práva, bráti ho o své vůli."

Tím skončila se rozmluva, nebo právě vešel Jan a hoši přinášeli snídani.

Do jídelny vstoupili vesele a směle hoši deseti- až čtrnáctiletí, stejně odění v popelavé kabátce a široké spodky, s krátce přistříhanými vlasy; snášeli ubrusy, talíře, mísy a vše potřebné k pokrytí stolu. Tváře jejich i lesknoucí se oči dokazovaly, že se jim daří dobře. Ruměné líce, jasný pohled, volné pohyby, veselé štěbetání dosvědčovaly, že služba jejich není těžká. Pokryli

stoly prostými ubrusy, však z čistého bílého plátna, rozestavili obyčejné, neotlučené talíře, vedle nich kladli chléb hrubý a černý, avšak svěží a příjemně páchnoucí, a opět spěchali letem ke kuchyni. Pro Jiřího bylo prostřeno zvláštní náčiní starožitné práce, jemné ubrusy, české sklo. Tak i v klášteřích, když mají hosty, vyznamenávají je úpravnějšími příbory a vybranějšími pokrmy.

Než se snídaně přinesla, vstoupila, svolána zvonkem větší část čeledínů mimo ty, kteří byli zaneprázdnění při požáru, v poli a při robotnících. V čele jich kráčel pojezdný, muž s dlouhými vousy, jenž měl dozor nad stáji a psinci, a řídil honby; za ním vstoupil učitel zámecké školy a hospodářský písař, několik služek a výrostků, nesoucích mísy s pokrmy.

K snídaní předloženo jedněm mléko, jiným knedliky, smažené brambory a krupicová kaše. Sluhové zasedli vedlé pánů a hošíci, rozestavivše mísy, posadili se na konci stolu k míse s kaší. Pan Hraba a syn jeho, zvyklí snídati jako lidé pracující, jedli s chutí a vesele. Rozmluva mezi pánem a sluhy byla volná, nenucená, jako otce s dětmi. I chlapci tu a tam míchali se do řeči, prozrazujíce bystrost ducha, bez bázně, aniž by tajili dojmy, jakých doznávali. Učitel školy tázán byv na jejich pokrok, poukazoval na pilnější, nad čímž ostatní se rděli studem. Byl to jediný trest, jakého používáno, nebo tělesně nebyl nikdo trestán. Včerejší požár zavdal látku k rozmluvě, které se brzy všickni účastnili, vypravujíce, jak povstal oheň neostražitým sušením lnu, co se dělo, aby se mu zabránilo, a jaké utrpeny škody. Jediný Jiří málo jedl, málo mluvil, avšak pozorně poslouchal, nepřestávaje se diviti. Bylo v pravdě zajímavé podívání na společnost, složenou z tak

různých živlů a tak se shodující. Hospodář, aniž by se ponižoval, přispůsobil svá slova k pojmům výrostků, k výrokům svých sluhů. Též Jan rozmlouval vesele a rázně s robotníky, vyptával se jich, těšil je i bylo zřejmo, že v té velké rodině všickni se milovali, žádný nemilý pocit nerušil té harmonie. Tváře všech byly jasné, nikde nebylo pozorovati potměšilého úsměvu, ani tlumeného hněvu neb závisti. Obsluha byla rychlá a výborná, vzdor tomu, že hoši pohlíželi jedním okem na své misky, druhým na talíře těch, jimž posluhovali. Konečně skončilo se snídaní. Hraba vstal první a za ním všickni. Též Jiří vstal, stydě se, že mu předloženo zvláštní snídaní, čaj, káva a anglické příkrmy, to jest: vejce, šunka, pečivo a pod. a že byl tak z celku vyloučen.

„Nyní," pravil k němu hospodář, „libo-li Vám, prohlídneme si trochu hospodářství. Nebude to dlouho trvati: ukážu Vám pouze to, co jest u mne jiné než jinde, neboť ostatní by Vás nezajímalo. Jste však zvyklý procházeti se pěšky?"

„Nebyl jsem zvyklý mnohým věcem," řekl Jiří, bera rukavičky, „chci však přivykati; — na honbách s panem podkoním učinil jsem již počátek."

„Nuže tedy pojďme a začněme od kaple." Jiří neodpověděl i vyšli. Kaple stála v zahradě, o samotě, vroubena stromy. Právě vcházel do ní na modlitbu kapucín, jenž byl kaplanem u pana Hraby. Mše konána byla záhy z rána. Prohlédli si kapli pouze z prahu, byla pečlivě a pěkně upravena, ve vnitř pak okrášlena bohatými ozdobami, jichž se v domě tak střežili.

„Jest to arci neshoda," vykládal hospodář, „avšak učinil jsem tak, poněvadž se mi to zdálo

potřebným. Dům Páně má býti spanilejším domu našeho.“

Tak rozmlouvajíce o bohu a víře, obešli kapli a přešedše kus zahrady, tvořící zároveň nádvoří, přišli k úpravné budově, z které jim vstříc zaznívaly veselé hlasy mládeže. Byla to škola pro děti ze dvora a ze vsi. V dosti velké čisté jizbě, zastavené lavicemi, vykládal učitel, sedě za povýšeným stolem, dítkám, které zvědavě naslouchaly, obsypávajíce jej otázkami. Vyučovalo se zde jiným směrem, než jinde. Obyčeně se obmezují na vesnických školách na čtení, psaní a počty. Pan Hraba určil zcela jiný pořádek: čtení, počátky psaní a počty byly věcí dodatečnou. Učitel musil rozvíjeti mladé mysli rozhovory, jichž předmětem byly výklady o světě fysickém, o člověku a p. Bylo to vyučování patriarchální, takové asi, jako v prvotních dobách, když starci vykládali mladším svá podání. Děti naslouchaly, dotazovaly se a bez mučení zachovávaly v paměti zásadní vědomosti, které rozvíjely znenáhla jejich schopnost. Čtení, psaní a počty tvořily dodatečnou mechanickou část nauk.

Hodiny vyučovací mijely mládeži takřka nepozorovaně a čarovně, neboť nauka, provázena zajímavými výklady bez učených podkladů, byla podávána tak prostými výrazy, avšak zároveň plnými poesie, že působila na děti jako pověst neb babičkou vypravované bájky.

„Čtení, psaní a počítání považuji takřka za poslední a nejméně závažnou část vyučování,“ vysvětloval pan Hraba Jiřímu. „Přemítal jsem: Naučí-li se záhy čísti, co budou čísti? Nezáleží jen nám, nýbrž daleko více lidu, jenž jest národem, na tom, jaké knížky mají tvořiti duševní jeho po-

travu; i jsem přesvědčen, že jest lépe, když nečte nic, nežli knihu špatnou. Nám uvědomělým hned tak kniha neuškodí, avšak prostému lidu může malinká částka jedu, náhle podaná, býti smrtelnou. Máme dosti příkladů, že se zhusta pokazili nezkušení sedláci, kteří poznavše litery, čtli co se jim do rukou namanulo, a že se z nich stali ti nejhorší lidé. A nedivte se: v předpokojích svých pánů najdou povídačky o Rinaldinim neb podobné báchory, a ty jim spletou hlavu nadobro. Psáti knížky pro lid jest tak velikým úkolem, že v celé evropské literatuře znám pouze málo kněh, které vyhovují. A přece jak velký a krásný to předmět! Spisovatelé naši však nechtějí zaměniti tichou zásluhu za potlesk, jakého doznávají, píšíce pro všecky... Hoši vycházející z mé školy, mají základní znalost všech důležitějších vědomostí. Učitel vykládá jim slovy srozumitelnými populární medicinu a povšechné zásady fysiologie člověka i živočicha, sedlákům pak sděluje vědomosti potřebné v hospodářství a poučuje je o tom, co jest s ním v nejbližším spojení.“

Takto rozmlouvajíce, vyšli ze školy a Jiří pozoroval s rozkoší, že děti jasné své oči obracely s důvěřivou a veselou něžností za panem Hrabou.

Nedaleko školy nalezala se opatrovna, uspořádaná vedle vzorů osvědčených v cizině; několik vážnějších žen bdělo zde nad hromadou nemluvňat a dětí; ženy ty nebyly cizí, nýbrž matky, vybrané z žen vesnických. Dále prohlédli si dílny, v nichž učily se pod dozorem mistrů odrostlé děti, které měly chuť k řemeslům. Velká truhlárna, kovárna, dílna soustružníků, krejčí, ševců a řemenářů, měly více neb méně tovaryšů a učenníků. Všude pracovalo se s chutí a vesele, jasné tváře, smělé pohledy svědčily o zdraví dělníků; nikde nebylo

těch bledých opilců, kterých nalezáme obyčejně na vsích.

Jiří vyslovil panu Hrabovi své podivení.

„Mohu se v skutku chlubiti," řekl hospodář, „že jsem vykořenil u nás opilství, ač se mi to dařilo dosti těžce. Nedávám lidu vinu, neboť jsme tím původně sami vinni. Krčmy naše byly a jsou odedávna hnízdy všelikého zla a krčmáři i židé jsou opravdovými pomocníky satana. Upracovaný, znuzený lid často hledá ze zoufalství útěchy v opilosti, pije a musí píti, neboť mu všude podávají nešťastnou vůdku, ukazujíce k ní jako k jedinému prostředku proti utrpení, jenž oslazuje bídný život chuďasa. Sedlák, jemuž se daří lépe a jenž vidí budoucnost před sebou, nepije. A protož chtěje zlepšiti stav lidu selského, ukazoval jsem jim stále nejen ohyzdné následky opilství, ale obětoval jsem ochotně bídný zisk z krčem svých zvelebení lidu. Zakázal jsem co nejpřísněji prodávati vůdku ve větší míře, též píti ji v krčmách zrazoval jsem co nejdůrazněji. Každý béře si nyní vůdku domu, a tam se mu jistě nedostává chutě a tisíce příčin zdržuje ho od opilství. Vedle toho bdí zvláštní dozorce stále nad krčmami, aby kalíšek kořalky zdraví a silám potřebný, nepřestoupil hranice škodlivé celému životu sedláka.

Poněvadž jsem vyhnal pijavice sedláků, židy, musel jsem je jinak nahraditi, nebo žid byl sedláku bankéřem, rádcem, kapitalistou, třeba lichvářská půjčka byla jen okamžitou pomůckou ničíc později zúplna hospodáře. Tato malá budova zde je bankou vsi: tu nachází každý pomoc v potřebě, již snadno splatí přinášeje splátky týdně i častěji. První základní kapitál banky je majetkem mých sedláků a pochodí z příjmů, které vynesly pozemky, upravené v několika letech společnou prací.

Vedle banky zřídil jsem hromadný soud, složený a volený co rok valnou hromadou staršiny, který rozsuzuje všecky spory, jež by snad vznikly nejen mezi sedláky, ale i mezi dvorem a nimi. Sám se poddávám dobrovolně tomu soudu, jenž posud nikdy, ručím za to, nerozsoudil nespravedlivě, neuvaliv na sebe ani stínu neslušnosti.

„A nyní," pravil vesele Hraba, bera Jiřího pod páží, „vraťme se do dvora, neboť nemám, čeho bych Vám více ukázal, ač jste dojista více očekával, než jste viděl. Jest zde jen to, co by každý svědomitý a poctivý člověk u sebe měl zaříditi. Rozumí se, že Vám neukazuji svých cukrovarů ani hospodářských strojů ani jiných přístrojů toho druhu, vůbec věci, které spatříte všude. Nepovedu vás též do nemocnice, nebo chci Vás ušetřiti nepříjemného pohledu, ač nemocnice má je snad spořádanější, než jsou podobné ústavy ve vsích jiných. Má nemocnice líší se od jiných jedině tím, že já ji sám denně prohlížím a vydržuji při ní dobrého lékaře i lékárnu; přijímám do ní pouze ty, kdo nemají nikoho, jenž by je obsloužil doma, neboť vždy je lépe býti v chatě se svými v smutné hodině bolesti, než v nejpohodlnější nemocnici.

Kdyby nebylo bývalo včerejšího požáru, provedl bych Vás ještě po vsi a ukázal Vám budovy a zařízení hospodářské, zcela rozdílné od jiných na Polesí; ale dnes nemohu uspokojiti zvědavost Vaši, poněvadž panuje ve vsi žal; i ctím bolest bratří — lidí. Ne bez namahání podařilo se mi nakloniti lid ku změně života i obydlí. Poctivý ten lid ctí všecko staré daleko více než my; bojí se změn, nebo neočekává, že by mu byly ku prospěchu, v drobnostech pak lpí zatvrzele na minulosti: a jako obýval od věků bídnou chatu ve společnosti svého dobytka a spával na vlhké zemi,

uprostřed dusného dýmu, tak chce stále bydleti, tak chce, aby žily jeho děti.

Změniti tedy uspořádání chaty, zavedené již od předkřesťanských dob, vyvrátiti podání, které se víže na práh, krb i kout a pec, působilo mi dojista nemalé nesnáze. Nedoléhal jsem však na změny ukvapeně a nebudoval jsem pro sedláky švýcarských domků, v kterých by si zasteskly, cítíce se jako v cizině; rozšířil jsem pouze budovy staré, očistil, zidealisoval jsem material, jaký jsem našel pod rukou. Chaty v mé vísce jsou nyní větší čistší, a pořádnější; nezměnily však své staré fysiognomie, pouze dým, zdraví škodlivý odvádí se nyní komínem, pec postavena jest z cihel, okna zvětšena a tím světnice světlejší a vzduch lepší. Dobytek konečně oddělen od lidí a umístěn v blízkých chlévech, neb vyžaduje dozoru. Nelitoval jsem pozemku na nádvoří. Zahrada i sady, které zpočátku pěstoval můj zahradník, jsou nyní vesničanům předmětem zvláštní péče, jsou jim milé a přinášejí užitek.“

Právě stáli na návrší; Jiří mohl odtud obezříti část vsi, požárem netknutou. Měla vzhled pořádného městečka. Množství stromů vroubilo obílené chalupy, prostrannější a vyšší než obyčejné chaty. Nedaleko kostela pnula se nemocnice a uprostřed návsi, jež se podobalo náměstí, byly sklady potřebnějších věcí pro vesničany, mezi nimi stála malinká a těsná krčma.

„Zdá se mi, že zde máte také krámy?“ tázal se Jiří.

„Jsou to pouze sklady, které udržuji svým nákladem. Městečka, do kterých sedlák pro všeliké drobné potřeby v neděli obyčejně zajíždí, jsou přeplněna hladovým a bídným židovstvem a tudíž právě tak zhoubná jako bývalé krčmy. Ač ne-

mohu zabrániti, aby vezl a prodával v městě své zbytečné zásoby, starám se aspoň o to, aby tam ničeho nekupoval. Sůl, tabák, radlice, železo a podobné výrobky, najde vždycky v mém skladě, v ceně nižší, než v městě, a lepší hodnoty. Na výměnu přijímám obilí v cenách nejvyšších, ať ho potřebuji neb ne. Mimo to zřídil jsem vedle skladu kancelář, kde přinešené obilí se vždy přijímá a hotově platí. Jsem taktéž obchodníkem, kupujícím hovězí dobytek, koně, ovce, vepře, vlnu i len, nemám při tom na zřeteli zisk, ale chci usnadniti odbyt výrobků, které obyčejně skupují od nich židé za ceny nízké a nespravedlivé, působíce jim škodu. Doložím ještě k Vašemu uspokojení, že se nenabízím nikdy a nikomu jako kupec. Nutiti rolníka ku prodeji a koupi, byť byla pro něho sebe prospěšnější, pokazilo by vše. Abych vzbudil v něm důvěru, hleděl jsem si ji získati zkušeností. Z počátku mi nedůvěřovali, váhali, podezřívali mne a dlouho sloužily sklady mé více sousedním vsím, než mým; znenáhla však se přesvědčili o mé nezištnosti; a dnes nejen že netratím, ale vyznávám se studem, že mám při obchodech těch zisk.“

Jiří vracel se všecek udiven a rozrušen s panem Hrabou do dvoru. Po cestě rozmlouvali ještě o tom, co viděli.

„Sousedé Vás zajisté následují?“ podotknul Jiří. —

Hraba usmál se bolestně.

„Kdyby tomu bylo tak,“ řekl, „ale je hůře, oni mne nenávidí a zlobí se na mé podivínství, neboť tak spílají mým podnikům. Nikdo nechce pracovati k zavedení nového a lepšího: a přece není žádné novotiny bez práce a bez boje. Překrucují tedy mé úmysly, mluví o nich co nejše-

redněji a činí ze mne strašidlo. Upadl jsem v nenávist u svých sousedů a to jediné mne těší, že jsou mezi nimi přece někteří spravedlivější, kteří mne mimovolně ctí.“

„Měli by se učiti, následovati.“

„Nenásledují, nebo chtíce tak učiniti zúmyslně, zadali by své samolibosti; následujeme obyčejně mimovolně, nevědouce o tom. Rozumné následování bylo by obětováním své samolibosti a na to se málo kdo zmůže.“

„Pravdą, avšak člověk obětuje rád svou samolibost, touze po zisku a zde je tolik zisku!“

„V zisk můj nikdo nechce věřiti: zatvrzele tvrdí všickni, že se připravím na mizinu. Jest to podivné. O hráčích a marnotratnicích, jimž se vznáší úpadek nad hlavou, neřekne nikdo, že se ničí a společnost ostatní stýká se s nimi ochotně; avšak měj zalíbení v umění, knihách, obrazech a t. pod., obětuj na to část svého jmění a zítra již rozšíří se všeobecné mínění, že se ničíš, že spěješ k svému úpadku.“

„Dovolte, bych podotknul, že neděje se tak bez příčiny,“ pravil Jiří, „máme tisíce příkladů, že se staly úpadky v předních našich rodinách, poněvadž špatně počítaly a vrhaly se o překot ve vydaje, nepřiměřené k jich jmění.“

„To je pravda,“ odvětil Hraba, „viděli jsme mnoho pánů, kteří si přivezli z Italie, Francie a Němec bibliotéky a obrazy, aby je doma opět prodali se škodou. Však neopatrnosť těch, již považovali za čest nikdy nepočítati, a nevěděli, co se v jejich sáčku děje, neoprávňuje nás, abychom odsuzovali každého. A do dnes jsou považováni za bankrotáře a nemají úvěru, kdo kupují obrazy a knížky. Kráčeli již k domu, když vjížděla

kvapem do nádvoří bryčka, tažená třemi statnými koni. Seděl v ní ne mladý již muž, trochu tlustý, hřmotné postavy. Měl přehozený zelený španělský plášť a kouřil z ohromné pěnovky s růžencovým troubelem. Vozka po krakovsku oděný popoháněl koně, upravuje si stále čapku s pavím brkem. Obličej občana sedícího v bryčce byl nadutý a svědčil o domýšlivosti, oči smály se šibalsky; bylo pozorovati, že má o své vážnosti nenepatrné vědomí. Spatřiv příchozí udeřil vozku do zad a kázal zastaviti. Slezl zvolna a nazvednuv trochu čapku, přiblížil se k panu Hrabovi.

„Ctěný sousede!“ zvolal vztahuje žilovatou ruku a usmívaje se protektorsky.

„Vítám Vás,“ odvětil chladně hospodář.

„Přijel jsem na přezvědy,“ mluvil host dále, „viděli jsmu včera u Vás oheň a domýšleli jsme se, že hoří dvůr a stohy: však dovídám se, díky bohu, že vyhořela pouze část vsi.“

„Bylo by mně milejší kdyby byly mé stohy shořely!“

„Žertujete, vážený sousede. Chlap si pomůže, a ač obnáší škoda několik tisíc rublů, ne-li více...“

„Ovšem, já bych však spíše snesl tu škodu, než ubozí sedláci.“

„I jděte, pane, se svou lidumilností! Pokazíte nám chámy.“

„Chámy?“ opakoval s podivením Hraba.

Umlkli. Příchozí kráčel s vážnou tváří supaje, k domu; Hraba provázel jej mlčky a s výrazem nespokojenosti.

„Přijel jsem však k vůli něčemu důležitějšímu,“ pokračoval pan Samurský, přibylý soused. „Blíží se volby: pojedete k nim?“

„Pojedu jako obyčejně, jest to má občanská povinnost.“

„Pojedete?“ opakoval Samurský, jako by tomu nebyl rád. „A zajisté,“ dodal, „máte již vyhlídnuté kandidáty?“

„Budu voliti ty nejpoctivější.“

„Pravda; neboť, bohudíky, naše obyvatelstvo,“ pravil soused odfukuje si a pohlížeje po straně na Jiřího, „skládá se ze samých poctivých a hodných lidí.“

„Kéž by tak bylo!“ pravil Hraba.

Samurský se kousl do rtů.

„Nu, koho míníte voliti za maršálka?“

„Maršálkem,“ odvětil zvolna Hraba, „má býti ten nejpoctivější. Maršálek representuje nejosvícenější část obecenstva: šlechtu; zvolme, anebo při nejmenším povinni jsme zvoliti toho nejlepšího, nejhodnějšího, kterým se pochlubiti můžeme. Representantem šlechty, jemuž připadá nejsvětější úkol, aby přihlížel k poměrům dědiců země a sedláků, má býti člověk nejen povolání tohoto hodným, ale jenž by úřad svůj i ochotně, svědomitě plnil.“

„Jenž by nepřipustil, aby nám policie seděla stále na krku,“ pravil soused.

„Daleko více, jenž by nedovolil utiskovati lid.“

„Především zemany,“ vpadl Samurský.

„Především sedláky,“ odvětil Hraba. „Zemani se tak snadno utiskovati nedají, majíce prostředky k obraně, sedlák však nemá obrany žádné, mimo zoufalost, a přivádíme-li ho k té, vrháme se v nejstrašnější odpovědnost, neboť hrozí zvrácením společenského pořádku.“

„Tak! tak!“ kroutil hlavou Samurský, „ale uznáte, že zde nejde tak o lid, jako o nás. Maršálek musí především býti bohatým, aby slušně representoval okres.“

„Jak to myslíte?“

„Musí přece přijímati . . .“

„Láhve a mísy!“ pravil se smíchem Hraba.

„Nu, i to je potřebné!“

„Nejméně, milý pane.“

„Však nejedná se o to, nač bychom se přeli. Jedná se o to, koho zvoliti? Netajím se, že bych rád znal Vaše smýšlení a komu dáte svůj hlas: mám k tomu své příčiny.“

„Přiznávám se Vám, že dosud nevím, koho bych měl voliti, nepřemýšlel jsem o tom. Věc ta vskutku vyžaduje rozmyslu.“

„Nač se dlouho rozmýšlet?“ přerušil jej Samurský. „Máme již kandidáta, je to pan Palivoda z Konopat.“

„Pan Palivoda? ha! ha! ha?“

Co máte proti němu?“

„Mnoho, milý sousede.“

„Jak to! což není boháčem, jenž dovede čest okresu obhájiti? Má váhu i u policie, neboť se dobře zná s gubernátorem, býval u něho na plesích, a má styky i v hlavním městě.“

„A proto mám voliti pana Palivodu?“

„Ke všem všudy, co chcete více, je to člověk ctihodný.“

„Jak to myslíte?“ tázal se náhle Hraba.

Samurský se začervenal.

„Kdož může tvrditi, že není ctihodným?“

„Počkejte, sousede. Napřed mi povězte, koho nazýváte ctihodným?“

„Ale prosím Vás,“ zvolal tlustý občánek, kaboně se, „to ví přece každý.“

„Mně se zdá, že ne.“

„Ctihodný to muž, důstojný, vzácný, to asi vše jedno. Šibalství nevyvedl žádného.“

„A to již dosti, aby se nazýval ctihodným?“

„Na mou čest, tu opět já Vám nerozumím.“

„Poslyšte tedy. Ctihodným člověkem jest u mně, kdo nejen zlého nečiní, ale kdo působí k všeobecnému dobru dle své povinnosti.“

„A co máte proti panu Palivodovi, neb vězte, že jsem jeho příbuzný?“

„Vím, že jste příbuzným,“ odvětil klidně Hraba, „a nemám osobně ničeho proti panu Palivodovi, avšak nezdá se mi, aby byl zvolen maršálkem.“

„Prosím Vás, proč?“ naléhal hrději Samurský, zakládaje ruku za kabátec.

„Přejete si, pane, zvěděti ode mne úplnou a svědomitou pravdu? Buďte jist, že Vám ji řeknu.“

„Prosím, račte se vyjádřiti.“

„Vyhovím Vám. Palivoda může býti takto ctihodným člověkem, dosud však se nestaral, aby si získal toho názvu. Nesrovnává se s matkou, poctivou to stařenou, které by si měl vážiti, a dává zlý příklad; má na mysli pouze hejření, karty a zábavy a pak vím bezpečně, že by nikdy neúřadoval sám, nýbrž svým sekretářem a dovolte, takový spůsob úřadování není zajisté důstojným.“

Panu Samurskému valila se po těchto slovech Hrabových krev do hlavy, rděl se a supal. Z počátku nemohl slova pronésti, až konečně potlačiv v sobě vztek, pravil prudce, bije se v prsa:

„Dovolte, pane, dovolte! opravdu nesnesu, co mně příbuznému pana Palivody zde pravíte ....“

„Mluvím pravdu, kterou jste si přál.“

„Především, co komu potom, jak žije s matkou? To jest záležitost rodinná.“

„Dejme tomu.“

„A co se týká jeho života, což neprožije každý vesele své mládí? Hanobí to snad jeho karakter?“

„Hanobí, pane sousede.“

„Jakže? karty, zábavy a děvčata, bylo by tak strašným proviněním! K čemu je člověk mladým?“

„Zajisté ne k vůli kartám a hejření.“

„A proto by snad nemohl býti dobrým maršálkem?“

„Nejen že nemůže býti s těmi vlastnostmi dobrým maršálkem, ale vůbec ani dobrým člověkem.“

„Opravdu!“ zvolal rozzlobeně Samurský, „to je osobní nenávist!“

„Naopak, pane sousede, Palivoda mne velice zajímá, a to proto, že má vedle svých vad i dobré vlastnosti, kterými by mohl býti přiveden na dráhu lepší. Pravím to Vám, neboť jako jeho příbuzný jste zavázán, přispěti ne snad k jeho maršálkovství, ale k jeho napravení.“

Samurský se odvrátil.

„Hej! Petře!“ zvolal na vozku, odjedem!“ A obrátiv se k panu Hrabovi pravil: „Domluvil jsem s Vámi. Má úcta!“

A otočiv se dosti neslušně, vsedl rychle do bryčky, vrhl na Hrabu ještě hněvivý pohled a odjel.

Hraba zůstal chladný a klidný, a uklonil se hluboce spěšně odjíždějícímu panu Samurskému.

„Není-li pravda,“ pravil k Jiřímu, „že jest nutno jeti do okresního našeho města, kde se budou odbývati volby na shromáždění občanském. Kdybyste nespěchal do Varšavy, požádal bych Vás, abyste jel se mnou. Poznal byste lépe venkov a venkovské městečko, a nebylo by to bez prospěchu pro Vaši všeobecnou znalost světa.“

„Velmi ochotně bych jel s Vámi,“ pravil Jiří.

„Nu! a snad můžete odjezd svůj odložiti?“

Jiří se zamyslil a váhal.

„Pojedem!“ řekl Hraba, „skutečně pojedem a to již zítra.“

„Nejsem připraven, vyjel jsem si pouze na den.“

„Pošleme pro sluhu a pro Vaše věci.“

Jiří měl v úmyslu zdržeti se déle, nedostávalo se mu pouze záminky: přijal proto ochotně návrh pana Hraby. Okamžitě poslán jízdní posel do Turčí Hory s lístkem k Stášovi.

„Vedle poučení snad se i pobavíme,“ řekl Hraba. „Jsa mladý a zvyklý žíti v městě, toužíte zajisté po zábavě. Jsem přesvědčen, že bude uspořádán taneční dýchánek; a kdož ví, zda-li i slečna Irena nezavítá do městečka.“

Jiří neodpověděl, ale srdce v něm mocně zabušilo.

Podivínové.

Román

od

J. I. Kraszewského.

Vydání nové

spisovatelem přehlednuté a opravené.

S povolením spisov. přeložil

Fr. L. Hovorka.

Matice lidu ročníku XIV číslo 6.

(Běžné číslo 84.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1880.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1880.

Díl II.

IX.

Každý z mých čtenářů zná aspoň několik okresních městeček naší*) vlasti. Tento v životě venkovském tak důležitý živel představuje se nám až na nepatrné zevnější odchylky skoro všude stejně. Nečisté, chatrné dláždění, neb písčité a blátivé uličky, dřevěné domky, mezi nimi na okrasu několik zděných budov, farní kostel s jedním neb dvěma kláštery, pěkný chrám sborový s vysokou věží, nezbytná trestnice, hlavní strážnice, v níž si obyčejně hrají židovské děti, a jsme s popisem hotovi. Do města vede brána, při které v došková dřevěné budce jsou na stráži dva židé s železnými pruty, aby se nepašovala do města vodka. Bohaté židovstvo bydlí obyčejně nad řekou neb rybníkem. Mimo to má každé okresní městečko ještě svůj hôtel a kulečník, cukrárnu, poštu a okresní i zemský soud. Maršálek šlechty, starosta, jímž bývá obyčejně spoluobčan restaurateur, sudí, několik duchovních a učitelů okresní školy, pak místní velitel, v jehož správě jest invalidovna, a několik rudonosých čtvrtních tvoří honoraci městské společnosti.

K důležitějším osobnostem, na které bych byl málem zapomněl, patří pak ještě tajemník pana

*) Rozumí se v ruském Polsku.

maršálka, jenž značí v kanceláři více než maršálek sám, ačkoli tento opět na ulici mnohem výše nosí hlavu, dále okresní lékař a několik lékařů s volnou praxí atd. atd.

Jádrem obyvatelstva jsou židé a měšťané, kteří nosí v neděli dlouhé pestré pláště granátové barvy, vysoké beranice a vysoké boty s podkovkami, ve všední den pak chodí v kožichách a halenách a bosi. Jeden, dva až i deset zájezdných hostinců, z nichž nejslušnější navštěvuje výhradně jen honorace; cukrárna, mizerný hôtel (v kterém zemané stravují se jen, když není maršálek doma), krámy s výrobky domácími i zahraničnými: tvoří obchodní živel městečka.

Byl bych zapomněl, že v mnohých městečkách bývá i knihkupectví. Jest to krámek zastrčený někde v koutě mezi dvěma jinými krámy; z jedné strany prodávají podešve, z druhé punčochy. Majitel knihkupectví, jež se obecně zove „bibliotekou“, prodává vedle knížek varšavského původu i jiné varšavské výrobky z nového stříbra, z kůže, slámy, někdy zabývá se též prodejem smíšeného zboží, slovem činí se jak může: neboť knížky neposkytují výživy ani těm, co je píší ani těm, co je prodávají.

V bibliotéce zaujímají první místo překlady francouzských románů Sue-ho, Dumasa, Thiers-a (těchto obyvatelé městečka nekupují, nejsouce zvyklí tak surové stravě) a překlady Paula de Kock-a; mimo to naleznou se tam dvou- a třísvazkové romány a básně Laskovského, Bohuckého atp. Čítárna obsahuje vedle toho asi dvacet svazků bruselského vydání francouzských novinek (nejnovější vydání před deseti roky), a když ty se roztrhají, doplňují se novými. *Tajnosti Pařížské* jsou zde dosud v oběhu. Obezřetný a zručný židáček nečeká však, až někdo přijde do

krámu, nýbrž obchází denně všecky zájezdné hostince a vnucuje své knihy každému dveřmi i okny.

Leč nechme na pokoji ubohé knihkupectví a vraťme se k našim městečkům. Nejsou vedle těchto všeobecných známek tak jednotvárné, jak bychom si mysleli. Jako u lidí tváře, ústa i oči mění výraz obličeje, tak jest i u městeček celkem sobě podobných. Každé má jakousi zvláštnost; jedno má krásný sad zrovna nad silnicí, jiné se honosí zříceninami bývalého zámku, a opět jiné má pěkný zájezdní hostinec, někde jezdí maršálek s trojspřežením atd. Okresní městečko, o kterém je řeč, leží blíže Turčí Hory a Ruměné, (ač jsem je dosud na žádné mapě nalezti nemohl) a má všecky vlastnosti, jež jsme výše vylíčili, a ještě mnoho jiných. Tvořilo někdy podhradí starožitného zámku, jest velmi nečisté, ač se rozkládá nad splavnou řekou a nad rybníky, které by mu byly okrasou, kdyby je nevroubily židovské domky, z nichž do nich vtéká všechen kal a špína. Na potěchu archaeologů zachovaly se ještě valy bývalého zámku a starobylá synagoga z XVI. věku, pak radnice s nachýlenou věží. Mimo to nalezá se zde pěkný nový kostel, několik starých pošmourných a tmavých kaplí, dvě ulice, v kterých i s vozem možno se obrátiti, prostranné náměstí, četné dřevěné domky se zděným neb živým plotem a několik zděných budov. Na náměstí jest asi deset zájezdných hostinců s širokými černě natřenými vraty; řada špinavých krámků vábí kolemjdoucí a spustlá strážnice, obklopená smutnými topoly, slouží nyní dětem za rejdiště a ženám domkářů za příhodné místo k rozvěšování prádla. Naproti ní a staré radnici, v kteréž nyní zasedají jen sovy a vrabci, stála nejpořádnější v celém městě vyhlášená a za první uznávaná

hospoda. Majitelem její byl žid. Prostranná pohodlná ta budova byla i zevnějškem půvabná, neboť měla zeleně, žlutě a modře natřené okenice, zelená a žlutá vrata a červenou střechu. Položení bylo velmi výhodné, sklady a hôtel nalezaly se nedaleko, cukrárna zcela na blízku, pošta vzdálena jen několik kroků, okresní soud hned vedle, zemský naproti u radnice. Cestující měli odtud příjemnou vyhlídku, viděli lidi vcházející a vycházející z hôtelu, bryčky zajíždějící před poštu, soudní úřadníky, drábы provázející vězně k soudu a opilce vrávorající před nejslavnějším výčepem v městečku.

Hospodář, důstojný Abraham, s dlouhou sivou bradou, v černém kabátci až po paty, požíval daleko široko nepoškvrněnou pověst nejpoctivějšího výčepníka; neboť vracel majitelům staré krabice u něho zapomenuté, děravé měděnice i polámané desky na boty; a bral pouze dvakráte tolik co jiní. Malované okenice jej k tomu dostatečně oprávňovaly. Mohlo se mu svěřiti i padesát rublů ve stříbře, aniž se majitel musil obávati, že je zpronevěří, bral za zprostředkování výměny pouze po groši z ruble. Dům Abrahamův nenazýval se nadarmo hospodou, kdežto ostatní výčepy v městě sluly prostě krčmami neb zájezdnými domy. Dvě sloupové svítilny krášlily vchod právě jako před poštou, dodávajíce hostinci důstojného vzezření; světla v nich nebylo však nikdy právě jako na poště. Abraham nechtěl dávati zlý příklad: čekal a byl hotov jej následovati. Abraham byl na to hrdým a vypravoval každému novému hosti, že u něho meškali kdysi tři generálové divisí, jeden německý kníže (dodával *zahraniční*), též dva domácí hrabata nikdy jinam nezajeli než k němu:

vozkové jejich nesnesli by takového ponížení, což teprvé lokajové?

Vozy potřísněné blátem, vystlané slamou a tažené bídnými herkami, na kozlíku s vozkou v hrubé haleně, nepřejely nikdy vysoký práh jeho hostince. Samé jen kočáry, polokočáry a kryté bryčky vsouvaly se vážně skrze zelenožlutá vrata. Též o nocleh nesměl žádati jen tak všelijaký pocestný; domácí podomek s aksamitovou čapkou nepustil by ho do ložnice, určené pro vyvolené. Podomek ten platil hospodáři několik rublů za právo, že mohl posluhovati v jeho domě, a tím lze si vysvětliti důstojné jeho stanovisko.

Hospoda byla velmi rozsáhlá. Na jedné straně rozkládaly se místnosti hostinské, na druhé byly spací komnaty, a za nimi kulečník a síň upravená na způsob cukrárny, kterou místní znalci vynášeli nad patentovanou cukrárnu Švýcara Caricata, nedaleko rohu, ozdobenou zevnitř ohromným štítem, na němž namalovány byly kupy mraženého, dortů, zavařenin a čokolád; uvnitř s obrazy, představujícími historii Viléma Tella.

Abraham s rodinou svojí obýval pokoje při kulečníku a cukrárně. Byl to žid neobyčejně domýšlivý, nezdvořilý k přijíždějícím jen v bryčkách, mluvil hrdě i s pány, u přítomnosti prosté šlechty nadýmal se nesnesitelně; a proč by také majitel takového hostince nebyl pyšným? Byl bohatý a peněžníkem skoro všech větších zemanů, jimž buď sám půjčoval peníze, nebo prostředkoval půjčky, znal historii celého okresu a poměry všech svých klientů s důkladností hypoteční knihy. Znal i to co v žádnou knihu se nevpisuje a má tak často veliký vliv na poměry: povahu, zvyky, náklonnosti i tajné návyky. Memoiry Abrahama byly by bez odporu nejlepší kronikou okresu, ale bo-

hužel! Abraham neměl v úmyslu, je napsati, kniha účtů byla jediným jeho dílem v tomto oboru.

Zajedeme do městečka v chmurný večer pozdního podzimku: nebe je zahaleno sněhovými mraky, vítr skučí po náměstí, v kostelích zvou zvonky k večerní pobožnosti. Do městečka sjíždí se bryčky, kočáry a vozíky: neobyčejný ruch věstí, že nastala městečku nějaká vážná doba v jeho životě.

Cukrárna jest velkolepě osvětlena čtyrmi lojovými svícemi; u hôtelu vyvěsili červenou svítilnu, jejíž jedna strana zalepena jest tmavým papírem od cukru; u vrat zájezdních domů křičí pilní podomci, derouce se o přijíždějící; na náměstí slyšeti prudké hádky a klení židáků, vozky práskající bičem. Okna hostince Abrahamova září plným světlem; velká brána jest ještě otevřena, nádvoří osvětleno, stáje přeplněny cizími koňmi. V jiných krčmách městečka jest též živý ruch, přibylí hosté poznávají a vítají se, vtírající se židé hulákají, vozkové hlomozí. Uprostřed toho hluku zaznívá kolovrátek hrající každých pět minut jiný valčík, Beethovenův aneb Schubertův, jejž však na jisto neskládal ani jeden ani druhý. Po tvrdé vyschlé dlažbě městečka klapou trepky a boty nad míru činných židů, již spěchají zotvírati své krámy, třeba již byla pozdní doba večerní.

Proč městečko tak vzrušeno, dozvíme se nejlépe u Abrahama. Zde v síni u kulečníku, zasedli dnes na místě obyčejné společnosti úřadníků zemského a okresního soudu hosté vzácnější, zavítavší z okresu.

V čele jejich sedí pan Jeremiáš Petryllo, jenž vyniká nad ostatní ne sice hlavou a úřadem, ale nenasytným žaludkem. Byl někdy dědicem tří vsí, dnes se musí spokojiti s malou zadluženou ves-

ničkou. Pan Petryllo kouří z dlouhého čibuku a popíjí právě čaj s rumem. Někdy zakroutí si vous, pohladí si tučné bříško a zabručí cos nesrozumitelného. Dobrý to človíček a jako všem dobrým lidem začíná se již i jemu na světě nevalně dařiti.

Tři vsi zmizely jako dým za samého veselí, a ač z nich zůstala pouze malinká část, nepozbyl předce pan Petryllo humoru a, jak u nás říkáme, rozumu a fantasie. Lidé ho milují, starosť mu sice svraští někdy čelo, když pomyslí že zůstaví dvě děti takřka bez chleba: jest však na světě málo lidí bez chleba? A proto se pan Petryllo těší, jak může: při sklenici zapomíná na útrapy, na zlatém jejím dnu topí zármutek. V mládí sloužil Petryllo při vojsku. Poněvadž lze se tam naučiti dobrému i zlému, vycházejí z něho nejdokonalejší hospodáři i pobudové. Pan Petryllo vystoupil z vojska s probuzenými vášněmi a když po smrti svého otce zdědil značné jmění, staral se, aby je vesele a rychle prohejřil. Manželka jeho byla trpělivá žena, a nikdy se neprotivila poctivému svému muži, kterému vytýkala pouze jedinou vadu, že byl veliký hejsek, chodil za ženskými a nemiloval domov, leda když přijímal hosti. Odpustila mu všecko, neboť ho skutečně milovala. Avšak rozmařilost a nepořádek nebyly jedinou příčinou ztráty jmění: pohltily ho též nerozvážná almužna a opravdu dobré skutky. Vševědoucí jedině věděl, učinil-li Petryllo více zlého neb dobrého.

Za ním seděl pan Tyburcy Kaletyńský, suchý, prostý šlechtic s černým vousem na osmáhlé tváři, jenž maje původně jen padesáte tisíc jmění páčil je dnes na milion. Oženil se s bohatou ženou, jejíž léta a obličej nepřipouštěly, aby musel býti na ni žárlivým v stavu manželském. Pan Kale-

tyńský pracoval, pracuje, a střádá groš ke groši, žije skromně, nikomu nic nečiní a zmáhá se znenáhla na pána. K politování však byli jeho poddaní; bylo by věru příjemnější býti jeho koněm neb psem, neboť ty krmil a vážil si jich, lidí nešetřil; ale za to měl dosti peněz na hotovosti, stohů a zásob. Vůbec se o něm říkalo: není lepšího hospodáře nad Kaletyńského, mohl by býti všem vzorem. Ano měl svědomí dosti široké a peněz ještě víc; a peníze jsou u nás hlavní věcí. Kaletyńský mluví málo, usmívaje se pouze šibalsky, poněvadž ví, že mu každý přisvědčí; o groš se hádá zarputile a beze studu. Chudé považuje za tajné boháče, kteří jsouce lenochy žebrají pouze ze ziskuchtivosti a chytrosti, půjčujíce potají kapitály na úroky. Kdykoli přijde k němu chudý, vypráví pověst o žebráku, který nosil v holi své tisíc červených zlatých. A proto nikomu ničeho nedá. Kdyby se byl naučil axiomu, že dávati almužnu jest protiviti se vůli boží, byl by ho zajisté vždy upotřebil.

Vedle něho seděl pan Ogolevič, známý pouze co vášnivý hráč v karty, jimž obětuje život svůj, je veselý a hloupě domýšlivý, nevěda proč. Statný jako Herkules, stále jen křičí, je vždy ochoten k zápasu, k jízdě o závod a k pití; typ to u nás příliš známý, než aby bylo zapotřebí jej blíže popisovati. Každý okres má svého Ogoleviče: *mutatis mutandis.*

Dále krčí se poněkud již vyžilý staroušek v tmavém kabátě, s krátce ostříhanou šedou hlavou, a bledou tváří, srká mlčky po kapkách svůj čaj, pokašlává a podařili se mu přijíti k slovu, mluví vážně, jakoby deklamoval a nekonečně dlouho, užívaje zvláštních výrazů a nevšímaje si příliš, je-li řeč jeho logickou. Jesti to zámožný zeman,

jenž se chce stále ženiti. Samým hledáním nevěst sestárnul a nesčíslněkráte podveden stal se nevrlým, mrzutým podivínem; usměje-li se však na něho naděje, je vesel až k dětinství, mimo to je výborný žvanil. V okresu ho zovou věčným ženichem. Jmenuje se M. Rzežycký.

Vedle něho sedí mladý jeho příbuzný, vrátivší se nedávno z Berlína. Pavel Chrysostom Rzežycký kouří doutník s cizozemskou grandezzou a ukazuje udiveným šosákům moderní svůj kabát neslýchané délky, přes nějž nosí neobyčejně krátký svrchník. Čas určený k studiím za hranicemi promarnil; co získal z přednášek, jež málokdy navštěvoval, z rozmluv a různého čtení, plete si v hlavě a mluví tudíž nesmysly, trefí-li na hlupáky, mezi kterými je považován za velmi moudrého. V jiné společnosti mlčí zatvrzele, dokazuje tím, že není tak hloupý, jak se zdá. Zahálka jest přední jeho cností.

Za ním přisedl poctivý Cyncyrankievič, člověk neznámého původu, kterého posud nikdo neocenil. Jest nejponiženějším sluhou celého okresu, jedlík a přítel ve všech domech, kde se může dobře a hojně najísti. Zasedá ostatně k malému preferanci, k vistu o tři groše, a když se trochu napije, hraje i výše. Nejraději však zasedá k plnému stolu v jídelně. Do očí chválí každého nad obyčej, aby ho jinde opět pomluvil. Umí to dosti zručně a obratně, lituje, kývá hlavou a vzdychá. Požádán dosvědčí vše bez výminky, umí také hrát na klavíru a jest ochoten brnkati po celou noc. Mimo to jest dobrý ladič pian, učí jízdě na koni, přihlíží při stříhání ovcí, kreslí dívkám vzorky, opisuje kuchyňské předpisy a dvoří se starým pannám. Neví se dosud, umí-li cídit i boty, soudě však dle jeho vlastní obuvi, zdá se, že má i k tomu

talent, aspoň se chlubí, že umí vyráběti výborné leštidlo. Jest posud svobodným a vzal by si ženu jakoukoli, jen kdyžby byla bohata. Jest majitelem zadlužené části vsi, kterou obdržel dědictvím, a tu má již po třicet roku v nájmu; má také tři koně, z nichž jeden je na dobro slepý, druhý málo vidí a třetí pokulhává. Jeho vozka slouží mu zároveň za lokaje. Kouří cizí tabák z pěnovky, zašité v kožené pouzdro, má pušku dvojku a škatulku s tajnostmi.

Nikdy nejí a nepije na své útraty, když však jí a pije za cizí, jest rozmarným a vyzván ku svědectví nikdy ním neskrblí. Cyncyrankieviče dobírají si všickni, on však se koří každému a každého objímá, vyhodí-li ho někde dveřmi, vrací se oknem, bez hněvu, bez záští. Není-li to poctivá povaha?

U krbu na vynikajícím křesle rozložil se dosavadní pan maršálek, hlava okresu. Sedí s podloženou nohou, po orientálsku, snad na důkaz genealogie, že pocházíme z Východu. Nedaleko od něho stojí jeho sekretář Šerepatka, tlustý to člověk, ohromného vzrůstu, zarostlý černým vousem, s velkým prstenem na ukazováčku, na zeleném kabátě má v dírce záslužnou stužku, sloužíť okresu již patnáct let. Maršálek, také tlustý pán, nosí šat černý, mluví velmi hlasitě, neboť uznává za nedůstojno maršálka mluviti po tichu. Dobrý to člověk a byl by ještě lepším, kdyby nemiloval peněz nade všecko. Jest ochoten i dobře činit, jen když se mu to trochu vyplácí: mimo vlastní prospěch nechápe ničeho a nerozumí ničemu. Bez sekretáře nedovede se obejít ani na chvíli, jeho rozum vystačí pouze v kapesních záležitostech. Jeho hlava jest sice plná mělkých konceptů a žertů, nedovede však rozluštit ani jednu vážnou myšlenku. A proto potřebuje všude a ve všem

sekretáře, mimo vyjednávání se židy, těm udílí maršálek radu sám. Je-li v úřadě sám, a má-li o nějaké záležitosti rozhodnout, nenamáhá se a protahuje s odpovědí tak dlouho, dokud nepřijde sekretář; pak teprvé začne vyjednávat znova, dbaje pečlivě umluvených tří znamení. Zavrtí-li sekretář hlavou, dokazuje zeman marně, že jeho majetek zůstává neprávně a nespravedlivě v sekvestraci; jestli ji schýlí na prsa, těší maršálka, že může záležitost ihned příznivě rozluštiti, složí-li ruce na prsou, odkládá ji maršálek do rozmýšlení. Při tom jest obyčejně nezbytně potřebí, aby se dříve interesent domluvil s panem sekretářem. Nevím, proč jest sekretář zvyklý skládati ruce na žaludek. V městečku se roztrušuje, že činí tak z obavy před cholerou, aby měl stále v teple tak vážný orgán života.

Vedle jmenovaných nalezáme zde ještě kapitána z Kuřilovky, kterého již známe, jest oděn nedbale jako obyčejně, znečisťuje mizerným tabákem vzduch v pokoji a metá poklony a pozdravy na všecky strany. Dále pan Samurský, rozpráví hlasitě, s tváří spíše žoldnéře než diplomata. Pak jest zde mladý Palivoda. Důstojný kandidát důstojného křesla maršálkovského lehtá pány voliče vždy plným stolem a nadějí na tříleté příjmy.

Pana Palivodu musíme čtenářům blíže vylíčiti: neboť jest to typ u nás známý a charakteristický, a zasluhuje, aby byl čtenářům představen s všeobecnou pečlivostí. Pan Palivoda jest vysoký blondýn, zdravý, čilý a silný, rysy tváře jeho byly by pěkné, kdyby jich sám nehyzdil nejpodivnějšími posuňky, kterými chce si dodati vážnosti. Brzy přimhuřuje oči, odchyluje při tom spodní ret, aneb je zase široce otvírá, k nebi pohlíželeje, časem pouze jedním mrká, druhé pak zůstává

pokojné, nebo chmuří a povznáší brvy, jakoby je tahal šňůrkami. Ruce, nohy, hlava, ramena, všecky části těla jsou u něho v stálém pohybu bez nejmenší příčiny; nikdy nestojí přirozeně, neusedne pokojně, ani nejezdí obyčejně; stoje kolisá se, že strach, aby neupadl, sedá náhle a vrtí se v křesle; když jede, vyhazuje, kroutí se v sedle a křečovitě se roztahuje. A tak zaháleje vede život velmi činný.

Dlouhý bledý vous spadá m na vyholenou bradu, vlasy na hlavě, záhy prořídlé, činí lysinu, zbytek češe v týl. Nosí obyčejně krátkou kozačku podšitou v zimě prostým kožíškem: spodky ohromně široké jsou vyšívané koží, kavkazský opasek stříbrem vykládaný, na krku jasněčervený neb modrý šátek, nedbale zavázaný. Na malíku leskne se mu prstének. Pěkný chrt sedí u jeho nohou, potřásaje bronzovým obojkem.

Kolem Palivody jest vždy dosti mladíků. Vypráví jim o svých koních, jichž přednosti popisuje s tou sebedůvěrou, jakou dává síla, mládí a peníze.

Bylby směšným, kdyby nebyl strašným, nikdo neodváží se, aby se mu vysmál neb opřel při vyprávění o koních, psích a kočkách, obávaje se jeho pěstě, šavle, bambitek a všech možných následků, jakých může míti v zápětí urážka Palivody.

Mimo tyto vady zaviněné spíše vychováním, nelze Palivodovi upříti šlechetnosti, ačkoli co den vyvádí hlouposti, vrhající často stín na jeho charakter. S matkou, nejlepší ženou na světě, rozhněval se z návodu soudruhů a když mu jednou vytýkala pustý jeho život, odsekl jí:

„Tomu baby nerozumějí!“

Ač se od té chvíle nevidí s matkou, právem uraženou, chová k ní náležité ohledy a dbá z daleka všech její potřeb.

Časem přihodí se, že má nějaký spor se židem, poněvadž mu nedodržel slova. „Eh co žid! pijavice! odírá nás všechny!“ říkává, omlouvaje se.

Lehkomyslnost a záliba v zahálce jsou zřídla všech jeho vad. Nenavykl si z mládí, všímati si svých povinností, nyní nedbá jich staraje se jen, jak by si učinil život příjemným; první a nejhlavnější věcí u něho je: užívat. A takových lidí je u nás v různých třídách a všude, kteří nemajíce důvěru v budoucnosti žijí pouze z dne na den snažíce se dnešní den využitkovati zcela pro sebe.

Palivoda nedbá žádného vážnějšího zaměstnání: loví, hraje v karty, pije jakoby o závod, vyhledává pochlebníky a vyhybá se společnostem, k vůli kterým by musel frak a bílé rukavičky obléci, střílí do terče, jezdí koňmo, miluje volnou zábavu atd.; je-li sám, nudí se. A to již nám podává o něm úsudek: kdo sám sobě zůstaven se nudí, nemá důvěry v sebe a jsa dříve či později odkázán k samotě, bude hleděti, aby sám sobě unikl. Vyhledává pak společnost v opilství, aneb ohlušuje se prostopášností. Dokud jsou peníze, jsou i přátelé a žije se dosti dobře v tom životě. Není dne, aby nebylo ochotných druhů k zábavě.

Dnes právě sešel se kruh četných přátel Palivodových; tváří se vážně, ale křičí radíce se o příštím jeho maršálkovství. Někdy povznese se z hluku hlas vážný, důrazně přesvědčující o potřebě nějakého kroku; avšak takový monolog jest brzy ohlušen ukrutnou mnohomluvností ostatních.

Samurský, hlava kruhu, našeptává kandidátovi rady a vypravuje mu o své návštěvě u pana Hraby. Mládež přisedá a naslouchá zvědavě.

„Uhlídáme!“ volají smělejší. „Ať jen se ukáže, dáme mu pořádné naučení!“

„Dejte mu pokoj, nehněvejte ho raději," domlouvá zamyšlený Palivoda.

„Jakže hněvati ho nemáme?" zvolal se strany mladík s černým vousem.

„Máme nechat stále po sobě jezditi? Za to, že Ti čte levity a káže morálku, budeš se mu ještě kořiti? Ne! Ne! Touží po naučení, nuže! dostane se mu ho!"

„Zvolna, zvolna, pane Josefe, nedopaluj se, nebo se popálíš!" pravil Palivoda. „Ubezpečuji Tě, že Ti zajde chuť, jakmile ho spatříš. Nehněvám se na něho proto, co mluvil, možná, že měl i pravdu a věř mi při mém přátelství, že je neradno ho dráždíti."

„Uhlídáme!"

„Uhlídáme!"

A hlasitější rozmluva opětně přešla v šepty výkřiky a bručení.

Podkoní Sumin, který s jinými přibyl taktéž do městečka, spíše však k vůli obchodu obilnímu než úradě volební, najal si ze spořivosti mizerný a smradlavý byt, ale laciný, v židovském domě u příbuzných svého hospodského, a nenalezal se proto na předběžném shromáždění u Abrahama. Také zde nebyli ani Hrabové, ani mladý Sumin, neboť ti přijeli teprvé později a neměli posud času vyjíti do městečka, upravujíce se a odpočívajíce po cestě.

Mezitím rozpřádaly se za kulečníkem živé rozmluvy, jichž hlavním předmětem byla volba pana maršálka.

Starý maršálek doufal, že se udrží; Palivoda a jiní, kteří si přáli, aby mohli nastoupiti na jeho místo, nepřestávali ho ujišťovati, že jej budou podporovati.

Tichá strana držela se pana Kaletyńského.

Ten viděl opět v maršálkovství pramen plynoucích hojných užitků z porad, a v případu potřeby výhodu, že by mohl beztrestně nadužívati zákona. Vypočítav zisky i ztráty, váhal ještě, a byl by se uvázal v úřad maršálka pouze ku přání občanů, jak se vyjádřil, hlavně však k vůli důchodům maršálkovským.

Mnozí, jako kapitán, pro tajemnou svou povahu, Cyncyrankievič opět z úslužnosti, které navykl, nedávali na sobě znáti, komu dají své hlasy.

Cyncyrankievič bedlivě uvažoval, u koho by byly obědy nejchutnější a nejhojnější, kdyby se stal náčelníkem okresu a nechtěl si při tom nikoho rozhněvati, neb věděl, že nejhorší oběd je lepší než žádný, nikoho si tedy nechtěl udělat nepřítelem. Přítomnost maršálka sedícího u krbu nedovolavala ani straně Palivodově ani jiným hlasitě se raditi, avšak jakmile maršálek se sekretářem zmizel ve dveřích, ihned se rozpřádaly rozmluvy stále živější.

Kapitán dlouho přemýšleje, vyčistil konečně pečlivě dýmku prohlednuv ji při svíčce až na dno, vyfouknul ji a vyškrábal zápalkami (nebyl nikterak vybíravým při užívání prostředků), na to ji zavázal pevně do vaku a ohmatav pozorně uzel, obrátil se konečně ku straně, která nesouhlasila s přátely Palivodovými a radila se tiše v koutě. Spočítav osoby očima, rozvažoval ještě poněkud, pak ale strčiv nos mezi radící se a naslouchaje ještě chvíli, počal tichounce mluviti takto:

„S dovolením, velectění pánové!“

„Aj! i pan kapitán jde s námi,“ ozval se pan Cyncyrankievič, který se vždy počítal rád za celek. — Mluvili o budoucím maršálku.

„Račte,“ prohodil kdos se strany.

„Dovolte mi, pánové, pronésti též svou myšlenku,“ pravil kapitán.

„Třeba dvě!“ odvětil pan Petryllo, směje se a potřásaje břichem, že se mu vtip povedl.

„Co povím, nechť však zůstane mezi námi,“ dodal kapitán ještě tišeji, ohlížeje se pozorně a tiskna se do středu, „nechť nikdo nezví, že to pochází ode mne.“

„No! no! jen střelte, kapitáne, vystřelte směle!“

„A už tedy krátce a dobře! Zvolme kandidátem pana Sumina.“

„Co Vás napadá!“

„Co mne napadá?“ opakoval uražený kapitán, vzpřímiv se, „poslyšte jen!“

„Posloucháme.“

„Sumin jest starý, bohatý, svobodný, i proč by nemohl jako jiní sloužiti okresu a spoluobčanům? Kuchaře má dobrého, to vím, a nemá-li takového, jaký se na maršálka sluší, tož ho může snadno míti. Sekretář bude za něho všechno vykonávati, jako za jiného a kuchař bude strojiti, neboť bude míti z čeho i zač, mimo to je Sumin člověk opatrný, poctivý, netkne se našich základních peněz ani jiných, také si jich nedá vzíti.“

„Opravdu, to není zlá myšlenka,“ řekl Petryllo. „Mohl by na příklad uspořádati honbu pro celý okres, se snídaním a šampaňským!“

Všickni se hlasitě rozesmáli, kapitán však neustoupil.

„Nu, nu, smějte se, smějte! Smích zůstane smíchem, ale já nevidím pravé příčiny, pro kterou bychom neměli o tom přemýšleti.“

„Vždyť je Sumin pecivál!“ ozval se jeden.

„A stařec!“ dodal druhý.

„A nudný podivín!“ řekl třetí.

„Člověk však poctivý a bohatý!“ podotkl kdos jiný.

„A zvěřina u něho non plus ultra!“ zašeptal tiše Cyncyrankievič.

„Srny se stolu nesejdou.“

„A víno má staré,“ dodal Petryllo zvolna.

„Pravda, že ním skrblí, ale jakmile bychom ho povznesli na první místo v okresu, kdož ví, zda-li bychom se klíčem od srdce nedostali i do sklepů.“

„To vím aspoň,“ horlil dále kapitán, rozpaluje se, „že by nelitoval ničeho; ale jen tiše, pánové, a potajmu. Jakmile se dozví Sumin o záměru našem, bude ihned protestovat: nůže tedy jazyk za zuby: uhlídáme. Já se zavazuji, že ho prohlásím za kandidáta. Abychom mohli překonati všecky, je nejlépe zvoliti podkoního. Nynějšímu váženému maršálkovi našemu, kterého ctím a miluji.....“

„Vysoce cením a zbožňuji!“ dodal Cyncyrankievič, nemeškaje přiznati barvu.

„Destiluji a preparuji,“ parodisoval po tichu Palivoda.

„Kterého si vážím!“ končil kapitán, „jest již třeba, pánové, aby si odpočinul. Neupírám též schopnost vzácnému panu Palivodovi...“ (Stál nepozorovaně po straně).

„Nejvzácnější to člověk, mladý muž, plný nadějí,“ podotkl vážně Cyncyrankievič, „a uctivý, navštivte ho o půlnoci, a najdete u něho stůl pokrytý.“

„Však pan Palivoda,“ mluvil kapitán, „může na maršálkovství počkat. Podkoní je dobrý člověk....“

„Nejhodnější z lidí!“ opakoval stále labužník Cyncyrankievič.

„Podkoní jest muž důstojný, vážený a hodný, zastoupí slavně okres, však prosím ani slova...“

„Jakto skoupý?“ tázal se nepokojně nedoslýchavý Cyncyrankievič a všickni nevyjímaje ani kapitána začali se smáti a se smíchem se rozešli.

Cyncyrankievič taktéž se chechtaje, obrátil se v stranu, kde se pil čaj, doufaje, že se někdo nad ním smiluje a nabídne mu sklenku čaje, po níž tak toužil.

Nová myšlenka, vržená kapitánem, vešla ihned v oběh mezi lidi a původce její vytratil se z hostince Abrahamova, sám k sobě se potutelně usmívaje.

Druhého dne bylo viděti v nádherném domě Iciga, souseda Abrahamova, čilý shon služebnictva. Pěkný vídeňský kočárek stál v průjezdě. Zavazadla ještě neodklizená svědčila, že v něm přijely dámy; čilé švitořivé služky, laškujíce se sloužícími, sbíhaly každou chvíli pro něco do vozu.

„Jene!“ volala jedna, „vodu pro paní!“

„Pavle!“ křičela druhá, „jest již lahůdka pro paní připravena?“

„Zelený čaj pro paní!“ ozývala se třetí.

„Jene! Oknem táhne průvan, zavřete je!“ volala opět jiná.

Všude živo. V kuchyni, v předsíni i v pokojích. V kuchyni pekli a smažili již kuchař v bílé zástěře a dva kuchtíci, ač byla teprvé devátá hodina.

V pokojích s okny na ulici bedlivě upravených, pokrytých koberci, vykouřených a ozdobených množstvím nepotřebných titěrností, bez kterých se dámy dobře vychované nemohou obejíti: ustoupil židovský zápach kadidlu, nářadí bylo zručně pokryto a rozestaveno, tak že nebylo znáti

ani jeho židovský původ. Viděti bylo ze všeho, že přibyla do městečka „velká paní“ podle židovské definice, snad v naději na zábavy, které mládež připravovala, chtíc kořistiti ze sjezdu. Domácnost „velké paní“ zabrala celou draze najmutou polovici domu; z obyvatelů druhé polovice nepřekročil nikdo práh, mimo hospodáře po tichu šukajícího, jehož rodina stísněna kdes v koutě.

O deváté hodině ráno otevřely se okenice a služky lítaly jedna přes druhou pro čaj, pro vodu, lahůdky, koberce, pro Jana i Pavla. „Velká paní“ seděla v hlavním pokoji na pohovce, obložená poduškami a majíc stoličku s polštáříkem pod nohami. Prostřední stůl pokryt květovaným ubrusem, byl přeplněn titěrkami, hodícími se k tisícerým potřebám. Každá láhvička měla svůj účel, každá škatulka, třeba dosud netknutá, určena byla pro jiný druh churavosti, kterou jistě vyléčí; šátečky napuštěné vodičkami rozličné vůně, silice pro různé slabosti atd.

Paní měla na sobě bílý župan, stažený v pasu hedbávnou šňůrou, čistý čepeček na hlavě, jasně popelavé rukavičky na malinkých ručkách, před sebou knihu, kterou nečtla, jsouc zadumána. Představovala dámu asi třicetiletou, ač byla mnohem starší; úsilovné snaze však se dosud podařilo udržeti krásu, která by při menší bedlivosti u jiné ženy již dávno byla prchla. Spanilost té paní zachovala se velmi šťastně v celém svém lesku. Léta jej nezničily, utrpení nezanechalo stop; ani pilný pozorovatel nebylby dostřehl na tváři její plné ještě mladistvého vděku, že se i jí dotknul bol. Neobyčejným uměním dovedla zachovati přirozené vnady. Čítala třicet let a několik, avšak tvář a oči vinily matriku z klamu. Pleť její byla bílá jako slonová kost, lehký ruměnec pokrýval

její líce, zoubky leskly se v ústech jako perličky, mohutný kadeřavý černý vrkoč poukazoval na mladoučkou ještě ženu. A přece již tomu dvacet a několik let, co šla od oltáře! Pěkné černé oči, zdobené řasami, které by básník přirovnal ke křídlám vlašťovky, svědčily o přirozené živosti, ač výraz jejich prozrazoval náklonnost k tesknotě, ke smutku, snad bez příčiny. Při zdravém ruměnci, při zřejmém blahobytu a štěstí, bylo viděti na ženě té, že jest nespokojena. Zdálo se, že vyhledává pouze příčiny k žalosti, kterou jí působí rozdrážděná obrazotvornost.

Chorobná tato náklonnost neujímala jí však vděku, ale činila ji snad ještě interesantnější a vnadnější. Byla rozmazlená jako děcko. Tak krásné ženě nemohlo nic ubrati krásy, nic nedovedlo ji zhyzditi. Tvář, vzrůst, nožky i ruce byly v dokonalé, podivuhodné souměrnosti. Nadarmo by byl někdo hledal u ní něco méně pěkného, méně vděkuplného, jež by neodpovídalo celku: nemusela se obávat sebe zkoumavějšího pohledu, sebe přísnější kritiky. Bylo však také viděti, že krásu svou vysoce cení: věděla, že jest krásnou, a snažila se, aby se krásnou udržela; to jí dodávalo zřejmého znaku.

Vedle ní seděla na nízké stoličce as patnáctiletá dívčina, schýlená nad prací. Byla také bohatě a vkusně oblečena, avšak nebyla již tak krásná jako starší paní. Podobna byla matce, avšak nebyla tak vděkuplna: všude dovolila si příroda nějakou odchylku. Rysy měla tytéž, vzrůst však nebyl tak ztepilý, scházel jí též zvláštní výraz krásných očí, ruce její nebyly již tak jemné, ani nožky tak báječně malé, též vlasy postrádaly silně černé barvy a bohatosti matčina vrkoče. Za to ale byla to dívka dobrá, přítulná, dítě, jež umí milovati a za-

slouží, aby bylo milováno. Pletla punčošku, pohlížejíc starostlivě a nepokojně na matku, jakoby chtěla myšlení její uhádnouti, rozkaz její předejíti. A opět zase upřela své zraky na práci, jakoby výhradně celou její mysl zaměstnávala. Paní byla stále zamyšlená, a mlčela, dívajíc se do otevřené francouzské knihy, aniž by čtla.

V tom otevřely se dveře předpokoje a šelest hedbávné sukně oznamoval vcházející dámu. Krásná paní nevrle sevřela ústa a položila ruku na čelo: dceruška chtěla již pospíšiti, aby nepřipustila vtírajícího se hosta, když tu na práhu ukázala se již paní Lacká. Hospodyně spatřivši ji zvedla se rychle z pohovky a pohodíc knížku na zem zvolala s radostným výkřikem:

„Lasio! Lasio! milovaná moje Lasio!“

Na to se obě paní obejmuly tak srdečně, jakoby při nejmenším polovička té srdečnosti nepocházela ze srdce (z čeho je předce nepodezřívám). Dcerušku uklonivší se pohladila paní Lacká po tváři; zacházenoť s ní vedlé toho, že jí bylo patnáct let, vůbec jako s děckem a nosila posud krátké dětské sukénky. Když paní Lacká se usadila, odebrala se dívka do druhého pokoje.

Unavena rozčilením i radostí (co všecko neunaví člověka?) klesla krásná paní na pohovku občerstvujíc se vůní kolínské vodičky.

„Ach dovol, ať si oddechnu! Jsem radostí příliš rozčilena, že tě vidím tak neočekávaně!“ pravila slabým a přerývaným hlasem. „Jaké to štěstí! Jaké překvapení!“ dodala po francouzsku.

„Odkud přicházíš a co zde děláš?“

Než paní Lacká, zvyklá mluviti lhostejně, odpověděla na otázku první, obdržela již opět jinou. Krásná paní nedočekavši odpovědi, mluvila

dále svým volným a harmonickým hláskem, v kterém bylo znáti mnoho přehnanosti.

„Přijela jsem teprvé včera. Cesty jsou strašné, a zde opět vzduch dusný, byt šeredný, samý čoud, cítíš jej? a těsno zde, stropy tak nízké, všude průvan! O mé zdraví horší se denně!“

„Můj bože! co je Ti?“ tázala se paní Lacká. „Mně zdálo se, že vyhlížíš mnohem lépe než já.“

„Oh! působí na mne každé unavení, z cesty jsem si přinesla horečku, zdá se mi, že se mi poněkud svraštila tvář a oči zapálily. Na prsou mne bolí stále, stále!“ dodala, kladouc ruku k srdci, potom vznesla ji na čelo a přitiskla, jakoby ji hlava bolela.

Obě umlkly.

„Můj život,“ ozvala se po chvíli, „je nekonečný řetěz utrpení, řetěz trestníka, přikovaného na galejích,“ a znovu povzdechla.

„Ale pověz mi také Ty má drahá, co se s Tebou děje? kde jsi? jak se Ti vede?“

„Jak mně je, ráčila jsi se tázati?“ odpověděla paní Lacká s obyčejnou ironií, „inu žiju. Ty znáš můj život, v nic nevěřím, ničeho nedoufám, ničeho se nebojím, nikoho nemiluji...“

„Jakto, ani mne?...“

„Tebe miluji!“ doložila paní Lacká smutně, ale s úsměvem. „Jest to však láska ženy k ženě.“

„Pořád táž!“ zašeptala krásná paní.

„Pořád!“ opakovala paní Lacká, „nuže, proč se tedy ptáš, a Ty?“

„Já? já opět trpím, stále trpím.“

„Máš aspoň útěchu ve svém děcku.“

„Útěchu? Utrpení! Osud mi nedal milovaného děcka; udělil mi dítě, pro které srdce mé nebije; když se na ni podívám, pláči nad osudem očekávajícím ji jako ženu. Takovou mám útěchu.“

„Přece nejsi sama, tak ukrutně sama jako já," odvětila paní Lacká.

„Ach, má drahá, jest cos horšího než být samotnou. Jest to býti ve dví a přece samotnou' vezdy jedinou, když nám nikdo nechce, nemůže, neumí porozumět a s námi cítit. Stále jsem nepochopena, stále sama!" dodala, přivánějíc ke kolínské vodě. „Celé mé žití tak uprchlo! Ale Ty, má drahá, Ty," dodala s povzdechem, z hloubi prsou velmi uměle vyvinutým, „Ty máš družku života, která tě miluje, ctí, pochopuje!"

Paní Lacká usmála se šibalsky a zároveň bolestně: „Jak se líbí," odvětila, spouštějíc hlavu, „Irena je vzor ženy, jest anjel, mrzí mne jediné: že ji nikdy nedovedu ocenit, a ona mne nikdy pochopit. Nemůžeme se nikde shodnouti."

„Co pravíš? Jak jsem se sklamala, já se tak těšila k vůli Tobě, já myslela...."

„O! zdaleka jest všecko krásné."

„Ale zázraky se o ní vypravují."

„Snad podivínství, neb jest opravdový podivín, mezi námi řečeno."

„Jak to? pověz mi vše, všecko, jsem nesmírně zvědava; rychle!" počala krásná paní, zapomínajíc na svou slabost a nachylujíc se k paní Lacké.

„Abych Ti ji označila jedním slovem, povím ti, že nejmilejším její společníkem je ..... pan Hutor-Hraba."

Krásná paní vykřiknula, vyskočila jako uštknuta, otřásla se a klesla do podušek, s výrazem největšího rozčilení, zavírajíc oči a tisknouc dlaň k srdci.

„Nyní snad již chápeš, co to za ženu?" dodala paní Lacká.

„Jaký to podivín!"

„Výstřední jako Angličanka, nudná jako kniha o morálce, ... jak Němec, když si usmyslí rozohniti se.“

„A ten pán tam bývá často?“

„Velmi často.“

„Vídáš se s ním?“

„Byl u nás posledně před několika dny; jest naším nejbližším sousedem.“

Paní Teréza byla tou zprávou ohromena.

„To mne tedy i Ty budeš již haniti!“ dodala tiše.

„Já? proč?“

„Nezapírej! mluv zřejmě! on se umí tak zručně vyjádřovat!“

„Ale já ho nenávidím!“ zvolala Lacká. „Je to nejnudnější podivín, jakého jsem v životě seznala.“

„Mluvíš upřímně?“ tázala se paní Teréza, náhle potěšena, vynořivši se z pohovky.

„Můžeš o tom pochybovati?“

„Těší mne Tvé vyznání: to mne omlouvá v mých vlastních očích; nebo vyznám se Ti, nejednou vyčítala jsem si chování své, nejednou pochybovala jsem, zda dělám dobře.“

Paní Lacká pokrčila rameny.

„Ale tu je potřebí, abys znala můj bídný život, aby jsi cítila, jak já a aby vzbuzena byla lítost Tvoje nade mnou ubohou, a zároveň abys zaslouženě opovrhovala s tím člověkem. Je to tvor nejtvrdší, nejnelitostnější, nejukrutnější na světě. O! nevím, zda jsem Ti to již vyprávěla?“

Paní Lacká, vědouc, že Teréza ráda o sobě vypráví, nevybízela ji.

Vzdor tomu však Teréza povzdechnouc a zahleděvši se trochu v sebe a trochu do zrcadla naproti zavěšeného, mluvila takto dále:

„Představ si mladé rozmazlené děcko, jakým jsem byla já, když jsem se dostala ve spáry toho člověka. Na mne usmíval se svět, pro mne byly potřebou, ba nutností a životem zábavy, cestování, mne vábila božská Paříž, čarovná Italie, oděvy, divadla, plesy, vše, co baví mladé ženy! A jaký mne očekával osud. Z přinucení stala jsem se ženou podivného jakéhos Spartána, který vše to haněl, který mi odmlouval ve všem, až do krajností. Chtěl mi namluviti, že nejmilejší zábavou je pohled přírody, zpěv ptáků, přemýšlení, tichá rozmluva, procházka! Chtěl mne uzamknouti jak vyhnance na poušti, pozbaviv mne znenáhla všeho: povozů, koní, oděvů, novotin atd. Při chatrném mém zdraví, jež pouze stálou péčí a bedlivým ošetřováním udržuji, chtěl mi vyrvati všecko pohodlí života, chtěl mne zatvrzele uzdraviti vzduchem, činností, prací! Při vzpomínce na toho tyrana pojímá mne mráz. Kéž by to byl aspoň tyran v melodramatu, bez masky, který by měl odvahu ukázati se takým, jakým je v skutečnosti. Ale on! S úsměvem na rtech káže Ti slaďounkou moralku, zdá se na oko dobrým a soucitným až do výstřednosti, avšak je falešným, předstíraje mé vlastní dobro, mučil mne pozvolna, ssál ze mne život, ten nešlechetný! A když uplakaná, zemdlená, klesala jsem bez vlády, tu klekal přede mnou a přísahal mi, že mne miluje, že mne zbožňuje.... líbal moje nohy. O! nechci vzpomínat, byl to pouhý klam. Kdyby mne byl miloval, byl by pro mne vše učinil; avšak nechtěl mi přinésti žádnou oběť, nevzdal se ani drobtu svého přesvědčení. Všecky světské ohledy, jichž důležitost a význam tak cítím, nepovažoval za nic. Hynula jsem, přinucena ukazovati se ve světě jinak než jak stav můj i jmeno vyžadovaly. Óh ukrutník!

ukrutník! Předstíraje, že je povinností naší dávati dobrý příklad, mučil mne neustále, odpíraje mi ve všem. Nechci Ti ani vše vypisovati. Konečně . . .“

„Konečně dali jste se rozvésti“, přervala paní Lacká, aby urychlila konec vypravování.

„A blahořečím té hodině, v které jsem se odhodlala a osvobodila se z pout; zdálo se mi, že počínám znovu žíti. Avšak stálo mne to mnoho: musela jsem se opříti jeho prosbám, zaklínání, býti lhostejnou k vynuceným jeho slzám, zamykala jsem se, utíkala jsem před ním! Vida, že mne nepřekoná, nalezl jiný spůsob, aby se mně pomstil. Ty víš, že jsem byla poslední dědičkou starožitného domu a jmena Hutorů: rodiče moji vyžádali si na něm, aby jmeno to připojil k svému. On také předstíraje tehdy, že mne miluje vášnivě, učinil po přání jejich: nazval se, jak žádali. A jmeno to mi drahé přešlo na miláčka mého, Jeníčka: on je má střežiti, aby nezaniklo. Snad proto, že jsem ho milovala od kolébky dvojnásobně; ač miluji Josefku také, možná však srdci rozkazovati? Proto, aby prodloužil moje utrpení, nedovolil, abych si vzala k sobě Jana, předstíraje, že bych ho zhejčkala a zkazila, ponechal mi pouze tu chladnou nesnesitelnou Josefku! Josefka to druhý on!“

Při posledních slovech zakryla si paní Teréza oči a počala se chvěti. Paní Lacká, ač byla zvyklá podobným symptomům, přece obávajíc se nervosného záchvatu, pospíšila podati jí občerstvující soli a trochu vody s pomerančovým květem.

Po chvíli minulo nebezpečí a rozmluva mezi přítelkyněmi se rozpředla na novo.

„Jak jsem se podivila,“ prohodila paní Lacká, „zvěděvši o tvém příjezdě. S chatrným svým zdravím odvážíš se na zábavu, snad k vůli Josefce?“

„Josefka nechodí posud do zábav,“ zvolala

paní Teréza, „vždyť je ještě dítě! Ale ty víš, že hledím svou bolest ošáliti a omámiti. Zábavy mne sice netěší, avšak chrání mne od zoufalosti, v kterou bych jinak upadla.“

„Uhlídáme se tedy na dnešním dychánku!“

„Ano, přijdu také! Dovleku se tam s jedem v srdci, a se smutkem na čele; kdybych se tak úsilovně neléčila, dávno bych klesla pod břemenem utrpení. Omamuji se, šálím se, abych bolest ohlušila!“

Paní Lacká se usmála a zašeptala po tichu:

„Nebojíš se, že se tam setkáš s ním?“

„S ním? Nenavštěvuje zábavy a konečně je mi to lhostejné. Je zde?“

„Zdá se mi, že ano.“

„Myslíš?“ tázala se paní Teréza trochu nespokojeně. „O! to by mi mohlo pokaziti zábavu?“ A sklopila hlavu. „Jan přišel dojista s ním! Vždyť jest s ním všude: mohla bych ho snad spatřiti! Ale ne, ne! nemluvme o tom: cítím, že to účinkuje zhoubně na mé nervy. Mluvme o něčem jiném, začala's o přítelkyni své Ireně?“

„O přítelkyni?!“ podotkla ironicky paní Lacká. „Ha! ha!“

„Tedy i ona jest nějaká podivínka?“

„Nejpodivnější to pod sluncem bytost; kdyby byl tvůj muž mladší, byla by to právě žena pro něho, váží si jeden druhého a rozumějí si.“

Paní Teréza potřásla rameny.

„Je to tedy nějaká obluda!“

„O krásná obludka! Představ si dámu, která jezdí koňmo, ochraňuje lidi při požáru, vymývá rány a léčí je a celé hodiny vede poučné rozmluvy se sedláky a s jejich dětmi; čte německé filosofy, aby se jim vysmála, nevěří v Balzaca a jeho znalost ženského srdce, hraje na pianě jako Liszt,

a kreslí krajiny jako Colome, nepřeje plesům, zábavám, netouží po cestování v cizině a snad i tajně spisuje, nebo má často prsty inkoustem počerněné. A k tomu všemu myslí si výstřední náboženství . . . .“

„Jen dále, jen dále! jsem opravdu zvědava! Mluv, prosím Tě! Zajímá mne svou originálností. Divné to stvoření.“

„Ostatně dobré, jak pravíš, stvoření, ale hrdopyšné, nepojímá nikterak světa jak jest. Ohnivá to hlava a hází myšlenkami nejvážnějšími jako skořápkami od ořechů.“

„Kde byla vychována?“

„Taž se spíš, kde se nevychovala. Pěstounem jejím byl známý Ti original, starý podkoní Sumin. Miluje ji jako děcko; blouznil, aby z ní udělal cos nadobyčejného a to se mu povedlo: vychoval ji na výborného podivína. Nejhůře, že dostala se z počátku do rukou domácích učitelů a učitelek, našich krajanů, kteří ji hlavu převrátili, takže ji potom ani Francouzky, ani Angličanky, ani cesta po Evropě nedovedly napraviti. Jest ztracena. Měla u sebe konečně slečnu Wilbu, Angličanku: a ta jí dodala, nebo byla taktéž neobyčejně originální ženou. Snad jsi slyšela o ní? Chtěla jít hlásati evangelium do Indie, soudíc, že ženy rovněž tak jako mužové, jsou povolány napravovati a obraceti na víru . . . . A Irena byla schopnou žačkou. Vdá se snadno, neboť je strašně bohata a nehledí vysoko. Ale běda tomu šťastnému! Mně se zdá, drahá Terézo, bojím se, aby nezískala Tvého Jana.“

Mimo nadání paní Hrabová se toho nelekla, tázala se pouze zvědavě:

„Mého Jana?“

„Proč by tam pan Hutor-Hraba se synem tak často dojížděl?“

„Vždyť je syn ještě děcko.“

„A ona je starší, zajisté starší!“

„Zřejmo, že se líbí její podivínství podivínovi.“

„Líbí, líbí! On ji velebí, zbožňuje! Nalezl svůj svého, Terézo! Hleď tomu předejít, nebo Ti zničí syna.“

„O! beze mne Jan neučiní ničeho!“ odpověděla matka spokojeně. „Ale pověz mi, moje drahá, je-li do opravdy krásná?“

„Aspoň není ošklivá!“

„Jmeno má hezké . . . .“

„Jmeno? dětinství!“

„Odpusť, já tak nesoudím: jmeno jest u mne věcí velkou, velmi velkou! A povídáš, že je bohatá?“

„Ano, neslýchaně! Ale bude-li sama jměním vládnouti, nepotrvá dlouho: dělí se o to, co má, s celým okresem.“

„Jaká to škoda, že jest takový podivín!“ ozvala se paní Hrabová. „Opravdu! Janovi je právě zapotřebí ženy pěkného jmena, pěkných tváří a bohaté jako ona.“

„Jak to? proto že je bohatá!“ vzkřiknula paní Lacká potřásajíc silně rameny.

„O! jak křivě mne posuzuješ! Já že bych cenila vysoko marné zlato? Moje Lasio, i Ty mi nerozumíš, jak vidím!“

Obě strany protestovaly, předstihujíce se soucitností a přátelskými omluvami, až konečně zabočila rozmluva na vzájemné stesky. Paní Hrabová byla v stěžování si nevyčerpatelnou, a kdyby se byl nalezl ochotný posluchač, byla by naříkala celý den nad svým osudem.

A byl osud ten vskutku tak krutý, že stál jí tolik slz a bolestí? Soudilo se všelijak; ale většina „velkého“ světa byla na straně ženy proti mužovi.

Hraba neměl přátel, neboť jest málo lidí, jenž by pravdu milovali a soudili o věci jinak než povrchně.

Krásná, vděkuplná a stále na svůj osud naříkající Teréza byla v očích všech nešťastnou obětí.

Jakby také bylo jinak? Nežalovala-li sama, slýchalo se aspoň o její žalobách, Hraba však mlčel hrdě a neomlouval se: byl tedy vinným.

Chladný na pohled a drsný Hraba miloval ji v mladých svých letech s celou silou svého citu. Rodiče jeho nepřáli sice tomu sňatku, avšak uprosil jich a překonal je, i s nevěstiny strany kladly se překážky, avšak zvítězil i nad těmi a přemohl je všecky, třeba musil i oběti přinésti; zdály se se mu lehkými: obdržel konečně milovanou bytost za družku života.

Vítězství jeho zdálo se úplné; avšak byl to teprvé počátek kruté války.

Teréza, krásná jako anděl, ale rozmazlená a samolibá jako zkažené dítě, dávala mu z počátku naději na štěstí úplné. Miloval ji náruživě a prožil tak několik let obdivováním toho božství, až se přesvědčil k svému zármutku, že krásné ty líce madonny krášlí ženu plnou marnivosti a lehkomyslnosti, a proto ustanovil se, že bude věnovati všechnu péči, aby si ji sám vychoval a povznesl ji na stupeň, na kterém toužil ji viděti.

Jakkoli umínil si postupovati zvolna, an byl ještě vášnivě zamilován, jakkoli byl shovívavým a ústupným, přece již první kroky na dráze k mo-

rálnímu povznešení Terézy byly heslem domácí války. Teréza nemohla pochopiti, že by se jí kdo mohl opříti, byla zvyklá, že posud každý byl jí slepě poslušen.

Zpozorovavši odpor u muže, nazvala ho tyranem. Co pan Hraba vytrpěl, těžko vypsati, ale trpěl mužně a bohatýrsky pro své přesvědčení, nebo cítil, že by měl osud své ženy na svědomí: zdálo se mu povinností, co činil. A tento pocit tlumil šílenou jeho lásku, s kterou podnikl válku, všem tajnou, nikomu nepochopitelnou, stav se tak neuznaným hrdinou. Jediný anděl strážce nad ložem jeho, viděl v mysl i city jeho, a mohl se diviti i zaplakati; ostatní svět mu nerozuměl a tupil ho.

Krásná Teréza nudila se sama sebou, omrzel ji muž i svět, potřebovala tudíž zábav, cest, pestrých oděvů, knížek, jimiž by dráždila svou obrazotvornost, třeba tím rozum nezískal a v srdci se tvořily falešné pocity. Poznenáhla opřel se Hraba rozhodně její přáním; chtěl ustáliti její zdraví pohyblivým užitečným zaměstnáním, chtěl uchlácholiti její obrazotvornost a přivésti tak ji k skutečnému životu.

Marné namahání! Teréza počala plakati, byla netrpělivou, a vidouc, že jí slzy a prosby nepomáhají, vyhrožovala. Hraba, maje čisté svědomí, které mu pravilo: Vytrvej do konce! zacházel s ní jako s nemocnou, ale nedovedl ji vyléčiti, snad proto, že ji příliš miloval. Každou téměř chvílí pochyboval, je-li na pravé dráze a pozastavoval se, nemoha snésti její pohledů, slz a zoufalosti. Několik let uplynulo v takovém boji: muž trpěl, žena však stala se hrdinkou románu.

Jsa nepřítelem všeho přepychu, dovoloval

krásné ženě více, než se snášelo s jeho svědomím, avšak všemu přece nemohl připustiti.

Tak ku př. odepřel jí jemně sice ale rozhodně cestování za hranice, poukazuje na vydaje, které by v zápětí měla výprava, jak si ji umínila Teréza, chtíc cestovati s četným služebnictvem a vůbec spůsobem velmi skvělým.

Na místě plesů, které chtěla neustále dávati, představoval jí Hraba světější povinnosti, jež plníc spůsobila by si trvalejší zábavu a potěšení než je chvílkové omámení.

Ale krásná Teréza, rozmazlené děcko, nechtěla o povinnostech ani slyšeti, plakala, churavěla, dostávala křeče; a když konečně zbavena byla i parádního spřežení, skvostných livrejí a francouzského kuchaře a měla se podrobiti skromnější domácnosti, pronesla strašný výrok: rozvod.

Hraba, milující ji se všemi jejími vadami, slyše o rozvodu, bylby v zoufalosti svolil ke všemu, po čem práhnula, toliko pomyšlení na budoucnost dětí zdržovalo jej.

Přemohl tedy své srdce, odstonal hrozbu a umíniv si vychovati děti, jak mu svědomí kázalo, prosil Terézu na kolenou, aby aspoň rok byla mu povolnou, a pokusila se, změniti své názory o životě, což by jí zajisté nestálo tolik, jak si představovala.

Ale Teréza vypudila jej, spílajíc mu tyranů, šeredů a nešlechetníků. Hraba, nedávno po nemoci na zapálení mozku, ochuravěl znova nebezpečně.

Než se uzdravil, odjela žena, nehodlajíc se více vrátiti. Jí se netklo, že ležel na smrtelné posteli, bez naděje života; ani dětí nezůstavila u něho, jež by jej těšily. Silné však tělo přemohlo

chorobu: nabyl opět zdraví. I snažil se zase všemožně, aby žena smířila se s ním .... nadarmo!

Následovala smlouva, bez rozvodu rozdělili se manželé úplně, i o děti, dcera zůstala u matky, syn při otci.

Od té doby se neviděli: každý z nich šel svou cestou. Paní jezdila za hranice, čítala do únavy francouzské romány, účastnila se plesů a churavěla jako dříve; Hraba vychovávaje syna vedl život drsný a pracoval. Leta minula, avšak neutlumila v Hrabovi, jenž se dovedl přece přemáhati, mocné city náklonnosti k ženě; šediny počaly již kryti jeho skráně, vášeň však v něm nehasla, spíše vzmáhala se.

Krásná Teréza, žena bez srdce, splácela lásku jeho pohrdáním, téměř nenávistí. Nikdy mu nemohla odpustiti, že se jí protivil, a jednal s ní, jak s milovaným, avšak zkaženým děckem. Přivykla vládnouti, nepochopovala, co je poslušenství: již pomyšlení, že by mohla přijíti v podnoží, rozzuřila ji k šílenství.

Paní Lacká, o jejíž osudech a minulosti později se dovíme, byla přítelkyní její mladosti; neviděly se dávno, trvaly tedy vzájemné výlevy, nářky a pomluvy velmi dlouho. Teréza rozčilena a znavena neočekávanými dojmy, neměla ani tolik síly, aby se dala obléci, a šla se podívat po městě, jak zamýšlela z počátku. Přítelkyně bavily se až do večera; Jozefka pak v druhém pokoji, čekajíc na zavolání matky, trávila den o samotě zabývajíc se pletením.

Mezitím v městečku zemané pilně se navštěvovali, radíce se o příštích volbách, zvláště o volbě maršálka.

Bývalý pan maršálek se svým sekretářem snažili se, aby získali většinu na svou stranu; panu

sekretáři se posud panovalo příliš dobře, než aby cítil toho potřebu děliti se o vládu s někým jiným, neboť nikým nemohl by snad tak mocně vládnouti, jako tímto poctivým maršálkem, jenž dbal již pouhých jeho znamení.

Tentokráte měli však statečného odpůrce. Neunavný kapitán horlil, běhal, mluvil, intrikoval, jen aby zvolen byl maršálkem podkoní Sumin, který nevěda o spiknutí zatím spokojeně spal.

Myšlenka kapitánova, díky jeho přičinění, nabývala stále nových stoupenců; a poněvadž nebylo lepších kandidátů, dalo se s jistotou očekávati, že bude zvolen starý myslivec: strana Palivodova, již podporoval pouze mladý výkvět šlechty, několik hejřilů a břichopásků, považovala se sama za ztracenou.

Samurský, který připisoval nešťastný zdar kandidatury Palivodovy panu Hrabovi, snažil se již od rána, aby ten „aristokrat, jenž chce jako kantor udávati tón," vyzván byl na souboj.

„Vyzvi ho tedy sám!" voláno na něho se všech stran.

„Byl bych hotov tak učiniti, moji pánové," pravil Samurský, máchaje rukama, div že nevytlouk troubelem všem oči, „učinil bych tak za všecky; ale ač se mi mužnosti nenedostává, biju se hanebně a udělal bych Vám ostudu."

Mladík, včera tak mocně vyhrožující, dnes již pouze Palivodu podněcoval, váhaje sám vystoupiti. Uprostřed hluku a šumu, v nějž se mísil břinkot vidliček, ťukání sklenek a výstřely zátek, ukázal se mezi dveřmi nejneočekávanější host na světě — pan Hraba.

Všickni ztrnuli, jediný Palivoda postoupil mu s dvorným úsměvem vstříc a Samurský chytaje ho

za šos, šeptal, políkaje chleb, kterým měl ústa nacpaná:

„Vidíš, vidíš, doneslo se mu! Tchoř bude Tě prositi za odpuštění, bude se Ti omlouvati. Drž se a v potřebě vyzvi ho! Jdem všichni s Tebou!“

Jakoby neslyšel, podal Palivoda ruku přibylému a pozval jej k snídani, avšak vážný Hraba poděkovav vzal jej na stranu.

„Chci Vám říci dvě slova mezi čtyrma očima,“ pravil a vzav hostitele pod paží, odešel s ním do vedlejšího pokoje. Samurský spěchal po prstech za nimi, šeptaje:

„A při nejmenším nechť odprosí veřejně Tebe i mne!“

Ale dvéře zavřely se mu před nosem, dříve než dokončil.

„Milý pane Konstanty!“ pravil pan Hraba, bera ho za obě ruce a pohlížeje mu upřímně do očí, „kdybych nectil rodičů Vašich, neměl bych k Vám takové náklonnosti a nemiloval bych Vás vůbec, neviděl byste mne u sebe. Nepřicházím k Vám k vůli žádné volební intrice: můj krok jest přátelským.“

Palivoda mlčky se uklonil.

„Chcete přijmouti radu starého přítele domu a upřímnou výstrahu člověka, který by vás rád viděl v společenstvu na takovém stupni, na jakém býti máte? Neurazí Vás má rada?“

Palivoda mimovolně cítil, že musí ustoupiti. Něco nevysvětlitelného mu bránilo postaviti se panu Hrabovi na odpor tak, jako se obyčejně stavěl proti jiným. Odpověděl tedy, jsa pohnut, zvolna:

„Proč bych nepřijal dobré rady?“

„Těší mne Vaše úslužnost,“ odvětil Hraba, „Samurský sdělil Vám dojista, co jsem mu řekl,

když ke mně přijel, vybízeje mne, abych volil Vás za maršálka. Řekl jsem mu cos podobného, co opakuji nyní Vám do očí: Panu Palivodovi zapotřebí dříve, aby uspořádal spůsob svého života, aby se smířil s matkou a odstranil darmochleby, kteří ho svádějí k prostopášnostem, ubíjejícím čas i peníze; a až to vše vykoná, pak budu jej voliti s radostí třeba za gubernátora.“

Palivoda byl zmaten, červenal a pýřil se.

„Máte tedy za to,“ řekl v rozpacích, „že chování mé není takové, jaké by mělo býti?“

„Ano, a pravím Vám to upřímně do očí. Před cizími bych Vás snad hájil, do očí však musím Vás pohaniti. Jste mladý, silný, bohatý muž a neděláte nic, pouze se veselíte, pijete, hrajete v karty a krmíte darmochleby, podporujete jejich zahálčivost! A Vaše jednání s matkou?“

„Trvám, že nejsem nikomu povinen skládati účty!“ odvětil Palivoda popuzen.

„Odpusťte, bohu i lidem jest člověk povinen skládati účty z každé své činnosti. Bůh soudí tajné činy člověka svědomím, zřejmé jeho skutky posuzují opět lidé. Z těchto činů pak skládá se společenský život a člověk dává zlý neb dobrý příklad.“

„Ale dovolte, pane,“ zvolal živěji Palivoda, „kdo jste, abyste mi dával poučení?“

„Jsem Váš upřímný přítel, starší Vás a zkušenější a jsem zavázán svým svědomím říci Vám pravdu.“

„Já se ale o ni neprosím!“

„Pověděl jsem Vám ji bez prosby a nyní čiňte, co chcete. Srdce máte dobré, šálí Vás pouze Vaši přátelé. Je mi Vás líto. Rozmyslete se. Přišel jsem s nejupřímnější ochotou k Vám a to jen k vůli Vám.“

„Děkuji, děkuji," pravil Palivoda, kroutě si vous, „ale . . ."

„Pozoruji", přerušil ho Hraba, „že zdržuje Vás falešný snad stud, abyste uposlechl hlasu, s kterým se v duši své shodujete. Učiňte to znenáhla, nepozorovaně; nejdříve změňte spůsob svého života, smiřte se s matkou a odproste ji. Povězte mi upřímně," dodal, „činí Vás šťastným život, jaký vedete? Nezmocní se Vás uprostřed toho víru časem smutek, lhostejnost, ano i zoufalost? Uspokojují Vás Vaše zábavy? Považujete mámení to za štěstí? Povězte!"

Palivoda svěsil hlavu a umlkl. Pak ale náhle hlavu povznesl a maje ještě slzu v oku tázal se pana Hraby, chtěje se vyhnouti přímé odpovědi:

„Ale co máte proti mému maršálkovství? Abych Vám řekl pravdu, nedbám o ten titul."

„Zde se nejedná také o titul, milý pane Konstante. Maršálkovství je velkým i pěkným břemenem; a cítíte v sobě síly, abyste je unesl?"

„Ano, tak jako nynější maršálek zastanu je také."

„To je hezké! Náš maršálek v skutku má pouze titul. Ale uvážil jste, co jest to vlastně maršálkovati? Máte sílu opříti se závazkům, poměrům, příbuzenství, prosbám, přízni, nejednou i hrozbám; máte sílu hájiti záležitosti vdov a sirotků, Vám v ochranu svěřených, jakož i záležitosti sirotků jiného druhu: totiž poddaných v poměru jejich k majitelům statků? Máte s dostatek vytrvalosti, rozvahy a chladné krve, abyste zastupoval okres všude, obětoval se k jeho dobru, udržoval v něm pořádek a spravedlnost, dovedete kárati, kdy káže tak pravda; a příti se, když to vyžaduje svědomí, pronásledovati lupiče a lotry,

a opět je před katem chrániti? Máte k tomu všemu síly? Mluvte!“

Palivoda stál překonán, nevěda co odpovědíti; bylo ale znáti, že slova ta vtiskla se v hloubi jeho srdce: styděl se pouze to uznati.

„Víte co, milovaný pane Konstanty, konečně povím Vám nejhlavnější. Vidím ze všeho, že zvolen býti nemůžete, a byť se Vaši přátelé sebe více přičinili, nač se tedy vydáváte jisté porážce?“

„Myslíte, že jisté?“

„Dojista! Lépe zříci se dříve a otevřeně kandidatury.“

Mezitím po bouřlivé úradě v prvním pokoji vrazili sem bez pozvání Samurský s panem Pruckým, oba rozčileni, s tvářemi bouři věštícími.

Pan Prucký vstoupil směle, odstrčil Palivodu, který ho zdržoval, a postaviv se přímo před Hrabu zvolal mohutným hlasem:

„Ty prosby a vytáčky Vám nepomohou. Urazil jste našeho přítele Konstanteho, mluvě o něm lživě před Samurským a uraziv jeho, urazil jste i nás, jeho přátele; ve jmenu všech žádám Vás o dostiučinění.“

Hraba pohledl s úsměvem lítosti na pana Pruckého, pak na Palivodu, jenž zde stál mlčky a zaražen, hryže si vousy.

„Jaké chcete, pane, dostiučinění?“ odvětil zvolna Hraba.

„Buď odprosíte veřejně aneb se budeme střílet!“

„A proč mám odprositi?“

„Pro to, co jste mluvil před Samurským o Palivodovi. To musíte odvolat!“

„A když neodvolám?“

„Tak se budeme střílet!“

„A potom?“ tázal se ho Hraba.

„Jakto, vy žertujete?“ řekl Prucký.

„Ne, nikoli! Jest to záležitost, příliš vážná, než abych žertoval. Chcete mermomocí, abych Vás zmrzačil?“

„To ještě uhlídáme!“

„Jest to jisté!“ řekl Hraba. „Mám jako vyzvaný první výstřel.“

„Budiž.“

„Nechtěje Vás zbaviti pravé ruky, potřebné k hlazení vousů, budu Vám tudíž muset postřeliti levou, nebo zabíti Vás nemyslím! Máte se ještě tolika věcem v životě učiti, že by bylo nemilosrdné, Vás o život zkrátiti.“

Prucký a Samurský, vedle nadutosti byli poněkud zmateni chladnou krví a úšklebky Hrabovými; Palivoda se rozesmál hlasitě. Vyzvaný pohlížel na ně lhostejně.

„Nuže,“ pravil, „vyzýváte mne ještě, pane?“ Nebylo možno ustoupiti.

„Ano! vyzývám!“ zvolal Prucký. „Uhlídáme, co je na té chloubě.“

Hraba přiblížil se s povzdechem k mladému člověku, který nadarmo se snažil v pohledech soudruhům čerpati odvahu, rychle ho již opouštějící.

„Milý pane Prucký,“ řekl zvolna. „Nežertujme déle. Palivoda nemá mi za zlé, co jsem řekl: porozuměli jsme si snadno; či jste snad osobně mnou uražen?“

„Ano, jsem uražen. I kdyby ničím jiným, to již Vašimi žerty.“

„Za ty žerty, chcete-li, upřímně Vás *odprosím*, ač jste byl sám jejich původem, a mimovolně se mi z úst vymknuly, když jsem Vás viděl tak rozhorleného. Věřte mi, souboj není věcí tak velkou a pěknou, abychom se ním chlubili. Užíti odvahy, jakou nás obdařila příroda, k tomu, abychom

stáli naproti kuli bratrské a do bratrských mířili prsou, jest tolik, jako užíti jí co nejhůře.“

„Co tím zamýšlíte?“ otázal se Prucký, nabývaje opět odvahy, a počal si znovu kroutiti vousy.

„Chci se vyhnout souboji,“ odpověděl Hraba, „souboji bez vážné příčiny, která by jej omlouvala. Souboj se mnou Vám nedodá nových vavřínů, a mně bude velmi příkrou výstředností.“

„Vyhnouti se již nelze: musíme se bíti!“ zvolal Prucký, hladě si vousy.

„Z mé strany pouze jediná podmínka,“ řekl chladně Hraba.

„A! Tak i podmínky! bohudík!“ zabručel zlostně Prucký.

„O! ano, chci podmínky! Pan Konstanty má zajisté s sebou bambitky?“

„Mám výborné, Lazzaro Cominazzo.“

„A jistě nabité?“

„Nedávno.“

Prucký rozhledl se kolem, zdálo se, že tratí odvahy.

„Prosím tedy pouze,“ dodal Hraba, „abych Vám směl ukázati, jak střílím, neboť se mnou jíti v souboj, jest tolik, jako vydati se jisté záhubě.“

„To jest odporná domýšlivost!“ vzkřikl vyzývající nespokojeně.

„Nazývejte to, pane, jak chcete; pan Konstanty zapůjčí mi laskavě své bambitky a vyjde s námi do zahrady.“

Všickni hrnuli se za Hrabou, který vyraziv mocnou rukou dveře židovské jizby na zimu zabedněné, první vstoupil v nádvoří. Přesvědčiv se, že místo zvolené ku zkoušce je ohraženo vysokou zdí, postavil Hraba na třicet kroků prkno, dal do něho zatlouci deset hřebů a vzav zbraň, pravil ke Pruckému:

„Jestli jednou jen chybím, můžete se mi směle vysmáti.“

To řka, za hlubokého mlčení, jež nikdo z přítomných nerušil, vystřelil Hraba desetkráte, a deset hřebů vyraženo z prkna.

„Bambitky jsou velmi dobré,“ pravil, obrátiv se k Palivodovi a vzav Pruckého za ruku, dodal: „Povězte mi nyní, pane, zda měl bych svědomí, kdybych se bil s vámi?“

Prucký bledý blkotal.

„Něco jiného je střílet do prkna, něco jiného do člověka!“ zvolal Samurský.

„Dojista!“ pravil Hraba. „Bude-li si pan Prucký přáti, jsem mu k službám.“

Tu se však vložil v to Palivoda a oba protivníci podali si ochotně ruce; Hraba odešel postranními dveřmi.

„Ctění pánové!“ řekl Palivoda, když se za Hrabou zavřely dvéře — „je to člověk, kterého si vážím, nejen proto, že tak pěkně střílí, ale pro jeho karakter a mužnost, s jakou přichází k člověku, aby mu řekl hořkou pravdu. Vyznávám se Vám, je mi krušno, že si ho musím vážiti, ale nemohu jinak! Otevřel mi oči. Vzdávám se kandidatury na maršálkovství, nehodí se pro mne.“

„Jakže! ty ustupuješ?“ zvolali mladí pánové, obstoupivše Palivodu.

„Byl by's tak slabým?!“ vzkřikl Samurský, mávaje troubelem.

„Nazvi to třeba slabostí, anebo jak chceš, ale jisté je, že nebažím více po maršálkovství a že nechci býti kandidátem.“

„Tak, tak!“ zvolal Samurský, lomě rukama, neboť vyhlídky, v které doufal při zvolení pana Konstanteho rozplynuly se v nivec. Počítal, že

má již v kapse správu vsi přilehající k jeho poplužnímu dvoru.

„Ano, vzdávám se!“ odpověděl Palivoda. „Vaše vůle byla nejlepší; ale seznal jsem v čas, že bych si způsobil pouze ostudu.“

„Byl by jsi zvolen! při sám bůh, byl by jsi zvolen!“ křičel Samurský.

„Ne!“ odvětil chladně Palivoda.

„Jak to ne?“

„Namáhali bychom se zbytečně. Nechme toho!“ zvolal, směje se, „pryč s namáháním a klopoty; vsedejme raději na koně, a bavme se vesele. Ať si je maršálkem, kdo chce. Uvítám ho!“

Samurský se rozhledl, odplivnul, usedl, až křeslo pod ním zaskřípalo a máchnuv rukou počal bafati silně z dýmky; konečně odhodil dýmku, nasadil čapku a odešel mlčky a rozzloben, bruče do vousů

„Pracujte pro někoho! Nevděčník! Myju si ruce!“

Mládež, nevyjímaje ani Pruckého, jenž aby zakryl svou porážku, počal vyprávěti o čtyrech soubojích a osmi snídaních na místě soubojů, dala se svorně do pití. Žertovali o ranních příhodách, mluvili o bojovném duchu pana Hraby; protivník jeho zaklínal se, ručil čestným slovem a přísahal, že k souboji není tak zapotřebí zručnosti a umění jako odvahy a štěstí: tak jim uplynul čas do večera při obyčejné zábavě, při kartách, pití a hovoru. Pouze Palivoda zmizel asi na hodinu. Vrátil se však zamyšlen, rozčilen, nechtěje se súčastniti více ani ve hře ani v pitce.

Nastal večer a s ním dýchánek, na kterém se mělo súčastniti vše, co vynikalo v okolí a městečku. Ženy a dcery některých zemanů vyžádaly si, aby směly na ten den přijeti do městečka;

taktéž ženy úředníků a měšťanů připravovaly se, že zaujmou přední místa na pohovkách, při tanci a u večeře. Jest sice zvykem vysmívati se zábavám provincialním, a jsou vskutku dosti často směšné, přece však žádný ples v hlavním městě, se svými formalitami, pařížskými střihy a nejvkusnějším zevnějškem nevyrovná se co do malebnosti zábavě v městečku okresním. Jest tu nejen větší rozmanitost a více kontrastů, nýbrž i veselosť mnohem volnější a nenucenější než v hlavním městě.

Vejděmež na chvíli do osvětleného sálu a rozhlédněme se po společnosti četně se zde shromáždivší; nikdo neschází na plesu v okresním městečku — leda nešťastný kancelista, jemuž krejčí nedošil kabátec, takže nemůže v něm dělati sensaci; anebo jiný menší úředník, jemuž švec v čas nedodal obuvi! Sál jest skoro přeplněn; hosté buď se procházejí lenivě po sále, aneb popíjejí v buffetu. Židé vtírají se mezi vrata a pohlížejí zvědavě do oken, aby mohli druhého dne vyprávěti, jaký frak měl pan soudce a jakou sukni měla paní správcová, co dělal pan maršálek atd. Nikdo není ze zábavy vyloučen, i toho, kdo nemá přístupu do vnitř, zajímá ples svým spůsobem, druhého dne každý ví o něm cos vyprávěti.

Ples v městečku, o němž je řeč, nebyl však zcela podoben svým druhům: vynikal větší uhlazeností a úpravností; pořádali jej zámožnější rodiny a snažily se dodati mu rázu velkoměstské zábavy lepšího tonu.

Obyčejná městská společnosť neodepřela sice účastenství v zábavě, avšak pohlížela na ni se strany předzvídajíc, že bude zábava příliš aristokratickou. Nakvašenější hlavy zamýšlely i postaviti se pořadatelům na odpor, podezřívajíce je z nekalých

záměrů. Husarský důstojník, nacházející se právě na dovolené, hřmotný a silný jako lev, sliboval, že na zlost aristokratům bude říditi sám hudbu dle své vůle: jiný opět chtěl se slečnou N. zahájiti tanec. Ač nebyl dosud nikdo uražen, snížen aneb zanedbán, konaly se přece přípravy, jak započíti boj proti aristokratům. Na štěstí nezamýšlel nikdo z lepší společnosti postaviti se při tanci do první řady, aneb zaujmouti místa za přední považované; obmezovaly se tedy choutky nespokojenců pouze na pokoutní úsměšky a šepty.

Avšak nejevili všickni takovou nechuť proti bohatším. Když se z rána rozneslo, že zavítají členové nejvyšších kruhů v okresu a že poctí zábavu svou přítomností paní Hrabová, slečna Irena a více jiných veličin, které obyčejně meškají za hranicemi v cizině: nastalo všeobecné napnutí a očekávání. Radosť leskla se i na tváři maršálka, který z povinnosti úřední byl hospodářem na plesu i na tvářích jeho zástupců a jich manželských poloviček.

Sekretář, co zástupce pana maršálka, uznal, že třeba rozmnožiti svíce, a přemýšlel pouze, jak by na nich získal — nebo zisk míti musel. Kdyby je počítal dráž, získal by hotově, kdyby udal větší spotřebu, získal by svíce.

Po dlouhém rozmýšlení rozhodl se ponechati si dva tucty svíček, neboť cena stearinu byla příliš známá, a nedalo se mnoho připočítati. Mohl sice účtovati vosk a páliti lůj, ale skvrny na fracích jej mohly prozraditi, a sekretář byl člověk svědomitý.

Zábava slibovala býti četnou vzdor tomu, že jí přisuzován předčasně ráz aristokratický od těch, kteří všude vidí aristokracii, kde jí není; kdo se nezamýšlel baviti, šel se aspoň podívati, jiní opět

chtěli tam býti, slyšíce, že bude zábava hlučná; někteří dali si již připraviti stolky ke kartám, zvláštní síň pro kuřáky atd. I pan podkoní Sumin, který nikdy nebýval na hlučných zábavách, rozmýšlel se, když mu sděleno bylo, že Irena bude na plesu a zvláště když se dozvěděl, že vnuk jeho Jiřík přijel s panem Hrabou do okresního městečka. Škubal si bradu, plísnil Malcovského jak obyčejně, když byl v nesnázích a rozpacích, odplivoval, dupal a hluboce přemýšlel, potom odhodiv lžíci, kterou pojídal k večeři kaši s husou, dal si upraviti granátový frak se zlatými knoflíky, pocházející od velké dvorní slavnosti, popelavé kalhoty a boty s varšavskými třapci.

Všecko poukazovalo k tomu, že i pan podkoní připravuje se na ples, čeho co svět světem ještě nebylo. Právě, u prostřed příprav, vstoupil Jiří do židovské světnice, kterou děd jeho obýval. Staroušek nepřijal jej příliš laskavě, avšak veliká nedočkavost zračila se v špatně líčené lhostejnosti a v zdvořilém jeho chování.

„A! pan Jiří!“ zvolal, spatřiv ho ve dveřích.

„Přijel jsem s panem Hrabou, abych poznal městečko.“

„Nu a co zde poznáš? Hm — poslouchás podivína, který ti hlavu poplete, nadarmo tratíš čas! Chceš snad poznati Abrahama, Jonáše? To bych měl chuť ukázati ti také svého hospodáře Mojžíše. Zajímavá to figura: vous na půl lokte a nos právě takový.“

„Jest zároveň zábava: jakýs dýchánek.“

„Ach zábava! Varšavákovi zachtělo se okusiti i naší šosácké zábavy.“

Jiří svěsil hlavu a usedl mlčky; pan podkoní hryzl rty a bubnoval prsty po stole; náhle projel

mu mozkem nějaký výborný nápad, vyskočil, vrhl se na vnuka a líbaje ho, zvolal:

„Jiříku! miláčku můj! u všech ďáblů! mám pro tě krásný návrh! Uhlídáš!“

„A jaký! pane podkoní?“

„Povídám, zvláštní, převýborný návrh u všech ďasů! Měl by's mně za to při nejmenším aspoň ruku políbit. Mám pro Tebe skvělou partii.“

„Jak to partii, v kartách?“

„Ne, ne, nevěstu, sličnou nevěstu!“

„Nemyslím se vůbec ženiti.“

„Hlouposti! kdož by z Vás, schudlých paniců, nechtěl se bohatě oženit, jen kdyby mohl. V srdci u Vás pusto; abyste si kapsu naplnili, jest Vám věcí nejpřednější!“

„Pane podkoní,“ vzkřikl Jiří rozhněván.

„Poslouchej lépe!“ řekl podkoní, počínaje se mrzeti, „poslouchej lépe a pozorně. Přijel jsi, tuším, s panem Hrabou?“

„Ano.“

„Nu a nevíš, že má pan Hraba ženu sličnou jako anděl, s kterou nežije, protože mu utekla, jest to člověk k nevystání, podivín, ztřeštěnec; pak má sličnou dcerušku, přítulnou, dobrou, poctivé to stvoření a především bohatou bez mála jako slečna Irena. Ten podivín Hraba, jak se zdá, chce svůj majetek rozděliti mezi děti, a tu bude míti ještě více než Irena. Rozumíš mi: hezká, milá a přítulná. Irena je hrdá, nedá sebou vládnout, a to dítě je poslušné, dobré, bázlivé. Rozumíš mi? Dnes na plesu,“ dodal důrazně, „seznámím Tě s ženou pana Hraby: jsem s ní velmi za dobré; potom Tě zasnoubím, budou se domýšleti, a nebudu jim to vyvraceti, že's mým dědicem a Turčí Hora něco znamená! — přijmou Tě, oženíš se, a budeš bohat, šťasten a basta!

Ať mne všichni ďasi vezmou. Nu, co tomu říkáš?“ tázal se na konec, tiskna Jiřího.

Jiří stál jako socha, chladný, takřka rozhněvaný.

„Milý pane podkoní,“ pravil bolestně se usmívaje, „děkuji srdečně, ale ženit se nechci, ani mi nenapadlo!“

„Jakto, drahoušku, jistě?“

„Ba jistě!“ odpověděl Jiří s důrazem.

Podkoní pohledl mu v oči, odvrátil se a zvolal:

„Klameš mne, srdéčko! Nu, ale udělej mi to k vůli, pojď na ples se mnou: Seznámím Tě. Učiníš mi to k vůli?“

„Proč ne? Seznámím se co nejochotněji.“

„Hraba dojista nebude na plesu, nebo nikdy nechodí do zábav, je tedy zcela přirozeno, aby jsi šel se mnou.“

„Ale i Vy, pane podkoní, nechodíváte do zábav, jak jsem slyšel.“

„Ovšem, ovšem, ale tentokráte půjdu; Malcovský již čistí granátový frak. Jdi zatím, obleč se, přijď a pojedem.“

A starý Nimrod poleský mnul si ruce a dupal radostí, mluvě sám k sobě: „To byla šťastná myšlenka!“

„Mezi námi řečeno,“ dodal rychle, zpola jako by k sobě, zpola k Jiřímu, „Irena jest svévolné, pokažené stvoření. Mám ji rád, ale lítosť mne pojímá při pohledu na ni. Je to snad slušné, běhat ke každému požáru?“ Jiří mlčel. „He?“ tázal se starý.

„Má srdce a cit.“

„Ano, ano, má srdce a sice zlaté!“ vzkřikl zapomenuv se podkoní, „andělské srdce!“ Ale ihned přistihnuv se, dodal chladněji: „Ztřeštěná to

hlava, ale srdce — nu, kdož ví. Poznej napřed dcerku pana Hraby, je to zvláštní stvoření, povídám Ti neviňátko!“

Jiří pokrčil rameny. A poněvadž bylo na čase, aby se oblékal, rozloučil se mlčky s dědem a odešel. Na ulici potkal se s kapitánem, který se procházel jako by na stráži před vraty mizerného zájezdního domu, najatého ze spořivosti. Na knoflíku u kabátu měl zavěšený nezbytný pytlík na tabák, tabatěrku v kapse, v zubech hryzl dýmku. Jakmile kapitán spatřil Jiřího, běžel k němu, vítal a objímal ho, pak uchopiv se jeho ruky, vlekl ho takřka násilně do své jizby.

Kapitán bydlel ze spořivosti nejen u žida, ale poněvadž byly byty drahé, společně se židem. Když vešli do malé jizby, sházel z pohovky židovské knihy, župany a sukně, aby udělal hostu místo.

„Víte co, pane?“ začal kapitán klaně se a nachyluje se Jiřímu k uchu, „víte, co se stane? Dejte mi čestné slovo, že nikomu nesdělíte, co Vám řeknu.“

„S radostí.“

„Pan podkoní bude zvolen za maršálka.“

„Tak!“ pravil Jiří lhostejně. „Nu, to je dobře!“

„Zajisté, že dobře. To máte, pane, první novinu o našich volbách.“

„Těší mne velice; avšak proč má to býti tajemstvím?“

„Pst! právě proto jsem Vás zastavil, abych Vám to vyložil a ještě z jiné příčiny chtěl jsem s Vámi si pohovořiti. Pro okres jest to důležité, aby zvolen byl pan podkoní. Mohl byste se, pane, o záměru tom dozvědět jinde a starému sdělit, co se připravuje, my však si nepřejeme, aby se o tom dověděl.“

„A proč?“ tázal se Jiří.

„Hm! Proč! Protože pan podkoní nechce býti maršálkem; a když ho zvolíme, pak musí ním být!“

„Ale proč má ostatně býti maršálkem?“

„O! o tom by bylo dlouho co povídat, a není času, rozumíte, pane, je to na všeobecný prospěch. A nyní k druhé věci. Mohu s Vámi mluviti upřímně?“

„Co nejupřímněji, jest-li libo!“

„Nuže, dbáte-li rady upřímných přátel, můžete se zde, pane, dobře oženiti. Nespouštějte Irenu z očí, pane.“

„Odpusťte, pane kapitáne, musím Vám říci, že se na Vás pro Váš návrh hněvám,“ zvolal Jiří. „Neznám slečnu Irenu blíže, pak se nezamýšlím ještě ženit a proto nemohu souhlasit s Vaším návrhem.“

Kapitán se zamyslil a bafnul z dýmky do očí kolem jdoucí židovce.

„Vrátíte se tedy do Varšavy?“ otázal se.

„Ano, a to již brzy.“

„Nebylo by snad pro Vás lépe zůstati zde u pana podkoního?“

„Nic mne tu nevábí.“

„Nevím již, řekl-li jste mi to sám či vážený děd, že statky velkopolské Vám již nepatří.“

„Ba nepatří.“

„Proč byste se tedy nepřičinil, abyste získal statků nových? Ku příkladu zde v Polesí. Je tu sice samý písek, ale k čemu jsou voli? K čemu voda? A vydaje žádné; groš, který získáte, hned tak neodejde. Přál bych si, pane, Vás pozdržet v těchto stranách . . .“

„Jsem Vám velice povděčný, ale proč se o mne tak staráte?“

„Milý pane!“ řekl kapitán, tiskna Jiřího a

rozplývaje se samou radostí, „zamiloval jsem si Vás na první pohled, ctím Vás, ostatně suďte, jak chcete. Pronajmu Vám krásný dvůr a laciný a co se týká výplaty, to vezmu na sebe; zaplatíte mi pouze procenta.“

Jiří vzchopil se udiven a odpověděl chladně:

„Nemám práva, žádati na Vás takové oběti, anebo ji přijmouti.“

Kapitán posadil násilím Jiřího na pohovku.

„Poslyšte, pane. Nevěřím sice, že člověk člověku jest něčím povinen, avšak může mu činiti dobře, dokonce, když jej to nic nestojí; he? či mne máte, pane, snad v podezření?“

„Odpusťte, ale beřete tak podivného podílu na mém osudu . . .“

„Nu, to by bylo to nejmenší, možná, že mám při tom svůj prospěch.“

„Přiznám se Vám, že nechápu, oč se jedná, a proto nemohu se v žádné vyjednávání pustiti, pokud věc dokonale nepoznám.“

Kapitán se zamyslil, poškrábal.

„Víte co, pane?“ řekl, „dejte mi pouze slovo, že neodjedete dříve, pokud byste se neviděl se mnou, prosím Vás o to.“

„Souhlasím.“

„Půjdete na ples?“

„Jdu se svým dědem.“

„Jakto! i pan podkoní půjde? A to musím jíti i já!“ zvolal kapitán. „Hej! Řehoři! frak a žitomířské boty.“

Jiří se rozloučil s nepochopitelným kapitánem a odešel do svého bytu. Bydlel společně se starým a mladým Hrabou. Zdálo se, že se právě o čemsi radili, když Jiří vstoupil. Byl zamyšlen a smuten a vůbec takový, že by musili jeho soudruzi, uzřevše jej, míti ho v podezření, že prohrál mnoho v kar-

tách, anebo že se mu přihodilo ještě něco horšího, nebyl již dávno tak nevrlým a v tak strašném rozmaru.

Starý Hraba měl jako vždy jasné čelo poctivého člověka, jež nelze zachmuřiti; avšak byl poněkud rozčilen, zdálo se, že se mu kmitl v očích poslední zážeh nedosažené vášně, jako by slza neuschla ještě v oku. Povídal synovi něco velmi tklivého. Syn poslouchal s úctou a pokorou.

Jiří vstoupil po prstech, aby je nevyrušil z rozmluvy a odebral se hned do své jizby, chtěje se co nejrychleji převléci.

„Půjdete na dychánek?“ otázal se ho starý Hraba.

„Půjdu se svým dědem,“ odpověděl Jiří.

„A můj syn taktéž.“

„A Vy?“ tázal se Sumin.

„Já“ pravil Hraba v rozpacích, „já snad přijdu jen na chvíli aneb zcela ne.“

„Což i takovou zábavu zavrhujete?“

„Nikoli, nezavrhuji. Mladým je nutná zábava, starým opět větší společnost; vymění se tu myšlenky, setkáváme se s lidmi zcela jinými než v soukromí; ale já mám své příčiny, proč snad nepřijdu. Bavte se dobře za sebe i za mne!“ dokončil smutně a usmívaje se odešel.

X.

Jiří Edmundovi.

Změní-li se člověk, změniti se musí i spůsob jeho psaní: neboť řeč a jeho písmo kreslí toho, od něhož pochodí. Odpusť mi, nemohu však více opakovati dřívější listy, veselé a pusté, jsem zcela

jiný, nepoznal by's mne, a snad bys mne zapřel. Dávno jsem Ti již nepsal, ač cítím potřebu, někomu se svěřiti. A poněvadž nejsi tak obojetný a bez srdce, jako jiní, kteří by si ze mne ztropili smích, kdybych jim psal, píšu opět jen Tobě, Edmunde, neobávaje se, že mi odpovíš výsměchem.

Nevím již, o čem jsem Ti psal posledně: však na tom nezáleží. Jsem již od několika dní v okresním městečku, měl bych spíše říci od několika měsíců, nebo ty dni ač jsou krátké, vyváží celá léta v dřívějším mém životě.

Znáš z dřívějších mých listů tajemného pana podkoního Sumina, rovněž i skoupého kapitána a vzácného pana Hrabu, s kterým se zde posud stále stýkám. Načrtl jsem Ti jej v několika svých listech. Před nedávnem měli jsme v městečku ples, na který sjelo se četné obecenstvo. Irena byla jako vždy a všude královnou plesu, vynikajíc ne snad svým podivínstvím, ač ji všecky dámy zovou podivínkou, ale krásou, rozumem a vděkem nevylíčitelným. Můj děd točí se neustále okolo ní ne nepodobeň kvočně, která rozvírá křídla nad jediným svým kuřetem: tak bděl nad ní a bránil k ní přístupu, zvláště mně. Výborným manévrem pěstounské své strategie snažil se vzdáliti mne od Ireny, vytknuv mi jiný cíl. Seznámil mne s krásnou na pohled a rozmazlenou paní Hrabovou, která má bohatou dceru na vdaní.

Paní ta, nemajíc v té chvíli po ruce žádného obdivovatele, přijala mne velmi vděčně, poněvadž mluvím dosti dobře francouzsky a slušně se pohybuji, avšak nepředstavila mne dceři své, přijímajíc mé holdy sama pro sebe. Co do mne, nelíbila se mi ta přezralá, ač značná krása. Připadá mi jako zjevení z jiného světa: nestvořené pro nás a tak delikátní, tak nešťastné, a choulostivé,

že obávati se třeba, aby příliš mocný povzdech ji nezabil, nerozbil jako hrom! Bál jsem se jí dotknouti rukou.

Jak zcela jiná je Irena.

Kéž bys ji viděl v kruhu mládeže, která kolem ní obletuje, točí se, tiskne a hromadí. Klidná, veselá, metá směle a sebevědomě ostré pravdy do očí panicům, takže, domohše se toho, aby s ní zapředli rozhovor, odcházejí poraženi, překonáni.

Nemohl jsem se dostati do očarovaného kruhu: děd můj zařídil vše tak, že paní Hrabová zajmula mne na celý večer. Nadarmo snažil jsem se jí se vyrvati; tu mně dala podržet šátek neb lahvičku, aneb mne posílala pro sloužící, a opět jsem s ní musel tančit; — tančí vášnivě — slovem: byl jsem nucen stále se jí dvořiti, ač jsem okovy ty hryzl. Jsem od přírody i zvykem dvorným a tato má hloupá dvornosť upoutala mne. Nemohl jsem se ani na chvíli vzdáliti; očima a srdcem byl jsem při Ireně; tělo mé přikula slušnosť a dvornosť má k nervosní dámě, která mi v náhradu líčila svou chorobu a své neštěstí.

Nevyrval jsem se dříve z její rukou, až unavena a schvácena chystala se k odjezdu; doprovázel jsem ji až k vozu, pomohl jsem jí vsednouti, zavřel jsem za ní dvířka a letem spěchal jsem k Ireně. Irena však uvítala mne s hrdostí: z pohledu jejího jsem se domýšlel, že se děd jako obyčejně o mne již postaral.

„Bavil jste se příjemně?“ tázala se mne šibalsky.

„Příjemně či nepříjemně, nikdy však tak, jak jsem chtěl a doufal,“ odpověděl jsem.

„Ale vždyť jste přece prosil děda, aby Vás seznámil s tou paní?“

„Já?“ vzkřikl jsem, kousaje se ve rty, „já že jsem ho prosil!“

Pohledla na mne a zašeptala tiše:

„Buď Vy, aneb podkoní, hrajete výborně komedii!“

Nepromluvil jsem více ani slova; nechtěl jsem děda obviňovati, ač mi vyvedl pěkné šelmovství. Irena chovala se ke mně zcela jinak než jindy. Sotva jsme vyměnili několik lhostejných slov, vstala, stěžujíc si, že jest již unavena a že se nudí. Byl jsem v rozpacích. Provázel jsem ji očima, a chtěl jsem hned za ní odejíti z dychánku; na prahu dostihl jsem kapitána, který zadržel Irenu a rozmlouval s ní živě.

„Jaký to neocenitelný člověk, ten pan podkoní se svým šibalstvím,“ pravil k Ireně, chytaje mne za ruku, „ani snad nevíš, má drahá sestřenko, co dnes vyvedl panu Jiřímu!“

„Panu Jiřímu?“

„Ovšem! Obětoval ho na pospas paní Hrabové, starý šibal! a ke všemu všude vyprávěl, že tak učinil k vlastní jeho žádosti; nejspíše mu to vyvedl proto, aby pan Jiří si znechutil pobyt zde a vrátil se co nejdříve na své statky do Velkopolsky ... Dobrý, poctivý podkoní jest velmi pečlivý! Rád by pana Jiřího co nejrychleji vypravil odsud, boje se, aby nezanedbal doma pilnějších záležitostí.“

To pověděv, uklonil se odcházející Ireně a zadržel mne.

„Vizte,“ šeptal mi do ucha, „sestřenka jest v špatném rozmaru! he? Co ji znám, neviděl jsem ji takovou. To něco znamená! Kdybych byl mladým jako Vy, domýšlel bych se. Neodjíždějte, pane, neodjíždějte! Kdo ví, co se nestane!“

A pustiv mne, zmizel. Právě jsem se octnul

mezi dveřmi, když mne zachytil starý podkoní. Obejmul mne srdečně.

„A co, u všech batalionů ďáblů!“ zvolal, „Ty zamýšlíš již odtud odejíti, bez večeře a hladov? Bude se Ti zdáti o cikánech! Nebyl by jsi hoden slouti Polákem, kdybys šel spát s prázdným žaludkem. Styď se! styď se! Pojď se mnou! Nepřipustím tomu, abys se tak kazil; ale Ty's, jak vidím smutný a zamyšlený! Trochu brzo! Což Tě již očarovala krásná paní? Viď, že je krásná? ha! ha! o lotře! lotře!“

„Krásná paní, díky Vám, dobrý pane podkoní, krásně mne též nudila.“

„Tere-fere-kuku! střílí baba z luku! Kdo se nepřičiní nemá. Nuď se! Pamatuj na dceru: chceš-li dceru, musíš se zalíbiti napřed matce!“

„Prosím Vás, pane podkoní, dejte mi pokoj s dcerou!“

„Aj, aj, podívejme se! Když mu nejlépe radím, zamítá radu jako Spartán. Známe Vás, ptáčkové, po peří! Nu! Pojďme jíst! pojď!“

Vešli jsme cukrárnou do tajemné malé jizby, do které pustili děda mého a s ním i mne teprv po udání hesla. Pokoj ten byl přístupen pouze zasvěcencům — byla to herna. V zakouřené, dlouhé síni, podobné spíše díře, bylo živo: jedni jedli, druzí seděli kolem zeleného stolu a hráli. V banku bylo tisíc i více dukátů. Víš, že jsem hrával vášnivě, a proto bych lhal, kdybych řekl, že mne nelákal pohled na hru. Neviděl jsem již dávno jinou hru mimo mariáš s dědem. Pohled na hráče mne vábil, pouspalá vášeň se ozvala. Mezitím poručili jsme si večeři a děd můj, vzav mne pod paží, přiblížil se ke stolku, a jako by mne pobádal, seznamoval mne po řadě se všemi hráči, prohodiv někdy jako mimochodem:

„Jak! Ty už nehraješ?“

Kladl mi ty otázky, jako by mne vyzýval; v očích jeho zračilo se cos nepochopitelného; viděl jsem v nich nelibost i nedočkavost a opět vášeň mně nesrozumitelnou, ale prudkou, ač se ji snažil utajiti.

Při večeři častoval mne děd výborným uherským; objednal pak v neslýchané marnotratnosti ještě šampaňské a pil sám se mnou jako o závod. Víš, že i já umím píti, on ale lil víno do sebe, jako by mu nesmělo do hlavy vstoupiti. A při tom se ani nečervenal, ani nebledl, ani nemluvil rychleji neb zdlouhavěji. Aby mi dodal chuti, vypil sám skutečně šest lahví vína, množství vodky a porteru. Na konec, vida, že ještě nejsem spitým, dal přinésti punč. A když jsem byl skoro opilý, nutil mne ku hře. Nadarmo jsem se vzpíral; staré návyky ozývaly se hlasitěji a silněji než rozum. Záhy počaly se mi přítomné osoby míhati v kotoučích dýmu a já opilý přisedl jsem ku hře s několika dukáty. Děd, jako satan pokušitel, postavil se za mým křeslem, a vnutil mi závitek dukátů, šeptaje:

„Na polovic.“

Ty víš, Edmunde, jak hraju šťastně. Ač jsem nachmelen dále pil, nebo děd volaje: „Máš-li mne rád,“ stále dával přinášet punč; usedl jsem ku kartám a počal jsem náruživě hráti. Proti všelikým pravidlům pobádal mne podkoní k ohromným sázkám a dlouhému dodržování; ale na štěstí či na neštěstí padala mi neslýchaně příznivá karta, vyhrál jsem pět i šestkrát po sobě, tak že jsem na konci hry nalezl před sebou okolo dvou tisíc červených zlatých. Byl jsem však již tak strašně zpitý, že jsem stál sotva na nohou. Podkoní, jako by měl nade mnou útrpnost, navrhl mi, abych šel

na svěží vzduch a vsadil mne do svého povozu. Očekával bys to od toho zrádce? Tak jak jsem byl zpitý, němý, hluchý, zavezl mne, hádej kam?... K Ireně. Chtěl jsem ustoupiti z pokoje, ale stál jsem již naproti ní, stál jsem jako vinník na pranýři. Podkoní mnul si vítězoslavně ruce, smál se, prosil za odpuštění, hovořil. Stanul jsem na prahu, náhle vystřízlivělý. Poněvadž mi nebylo možno udržeti se na nohou, chytil jsem se za křeslo, i cítil jsem, že mi ze zoufalství, z krvavé bolesti, tekou slze po tváři.

„I sedni, Jiříku, kdož pak nevidí, že je Ti za těžko udržeti se na nohou. O! slečinko, to je chlapík! a jak pije! a v karty hrá; vyhrál kolem dvou tisíc červených zlatých! Je to chlapík, slečno!“

Tak mne odporučiv, pohledl na Irenu, na jejíž tváři jevil se výraz pohrdání, byla smutná, vážná, přísná zároveň.

Mlčel jsem, ale přál jsem si umříti. V tom vešli rychle kapitán s panem Hrabou.

Při pohledu na kapitána stal se podkoní, jako by ho vodou polil, náhle vážným, nesmírně dvorným a úslužným, styděl se. Hraba zdál se přísný jako soudce povolaný k soudu. Na kapitánovi bylo pozorovati zlomyslný úsměv vítězství, po chvíli, jako by mne teprvé zpozoroval, zvolal:

Aj, aj, i Vy zde, pane?“

Smál se celým hrdlem.

„Máte to neocenitelného děda!“ řekl, objímaje podkoního, div ho neudusiv. „Je to vzor příbuzného! neocenitelný ochrance! Neviděl jsem ještě, aby přijal někoho tak obětovným srdcem jako vnuka: Pomysli si, drahá sestřenko, že ho opil, ano opil!“

Nadarmo snažil se děd obrátiti rozmluvu jinam.

„Však i sám pan podkoní pil a vypil as deset

lahvi! Ale hlava jeho je ocelová. Maje pak nad nad vnukem lítost, posadil jej násilím ku hře," dodal kapitán, obrátiv se pak k dědovi, který pouze rty zatínal, očima koulel a pěstě svíral, hotov udeřiti, pravil: „Ha! ha! ha! Štěstí ještě, že Vašemu vnuku přála Štěstěna!"

Viděl jsem ještě, že Irena pohledla na mne s lítostí, na děda s výčitkou.

Hraba přiblíživ se ke mně, šeptal mi cosi do ucha, čemu jsem v své nepříčetnosti nerozuměl. Na to mne s pečlivostí bratra a přítele vyvedl pomalu z pokoje.

Na cestě neřekl mi ani slova, odvezl mne a uložil na lůžko a odešel, odevzdav mne na starost Stášovi, který již věděl jak se zachovat v takových případech. Druhého dne z rána zmocnila se mne zoufalost, spílal jsem si a lítal jsem šíleně po jizbě. Nový můj přítel navštiviv mne přivřel opatrně dvéře a pravil sedaje v křeslo:

„Vidím na Vaší tváři a očekával jsem toho, že Vás bude mrzeti včerejší Vaše příhoda, nehkuli neštěstí, nebo jak možná jinak nazvati nehodu, že jste se ukázal v takovém stavu před osobami, které ctíte."

„Ó! nemluvte o tom, pane!" zvolal jsem.

„Naopak, mluvme o tom," řekl vážně. „Nebo můžete se státi nevinnou obětí zvláštních okolností. Musel bych Vám mnoho vypravovati, než byste mi, pane, porozuměl. Znáte, pane," tázal se po chvíli, „minulost svého děda?"

„Neznám jeho minulosti, a nechci ho vůbec znáti .... Dnes ještě odjedu."

„Jen zvolna, pohovoříme si upřímně. K čemu se něčím tajiti. Kapitán mi sdělil, že nemáte, kam jeti; přiznejte se mi, pane, třeba by Vás to stálo přemahání."

„Najdu si místo, kde bych mohl zhynout!“

„Ale proč chcete zhynout?“ otázal se Hraba.

„Poněvadž se mně zhnusilo, býti déle živu,“ zvolal jsem.

„Pro všecko jest léku.“

„Pro všecko, vyjímaje mne,“ odvětil jsem s trpkostí. „Dovolíte, pane, abych k Vám mluvil upřímně? Zamiloval jsem se do slečny Ireny hned jak jsem ji spatřil ponejprv; vím sice a věděl jsem ihned, že je to šílenství, ale nemohl jsem se opříti svým citům! A včera objevil jsem se před ní v takovém stavu, že jsem na vždy zahanben a potupen v její očích. Co mi tedy zbývá?“

„Dokázati dalším jednáním svým, že to byla jen náhoda.“

„Cit nerozumuje a dojem nelze zastříť. To, co se včera stalo, je nesmazatelné a zničilo mne.“

„A což, jestli slečna Irena ví, že jste se nepoddal dobrovolně nepříčetnosti a že jste nevyhledával hry o své vůli?“

„Dojem zůstane!“

„Snad Vás pouze polituje.“

„Tím hůře! Kdo lituje, ten nedovede milovati: máme slitování pouze nad nižšími než jsme.“

„Posuzujete příliš ostře, pane Jiří,“ řekl Hraba. „Nuže, ospravedlňuji Vás, avšak povím Vám pravdu: toho všeho by nebylo, kdybyste měl v životě pevné a nezlomné zásady. Nehněvejte se, znám Vás posud málo, ale mluvím vždy pravdu, třeba neznámým. Není nikdy třeba píti nad míru, a nikomu k vůli; volím spíše hněv, než bych se snížil pod zvíře. A potom, sluší se hráti v karty?“

„Jak to?“

„Karty jsou zábavou divochů neb dětinských lidí: maří čas, učí chtivosti, činí hráče hloupými a budí nejhrubší vášně, vedouce k nejškodlivějším

rozmařilostem. A proto zavrhuji hru v karty. Nechť si hrají Indiáni a lidožrouti nebo lazzaroni Neapolští! ale my....“

„Vy tedy hru v karty zúplna zavrhujete?“

„Ano. Jako zbytek barbarství a znamení úpadku.“

„Ale je to zápas s osudem! Je to....“

„Tak se omlouvají hráči: Je to však hloupá výmluva, můj milý pane. Jde jim hlavně o to, aby vyhráli, anebo aby se hrou rozčilili. Jest však slušno hledati rozčilení ve hře? Což byste k vůli rozčilení dopustil se i vraždy a zločinu, kdyby toho potřeba kázala? Hra demoralisuje. Nejeden přisedl ku hře co poctivec a vstal v několika hodinách od hracího stolku jako ošemetník. A když o tom víme, budeme se dobrovolně vrhati ve zkázu? Ne! nikdy! A proto není potřebí hráti!“

„Máte pravdu!‘ zvolal jsem. „Na mou čest, že více hráti nebudu.“

„A učiníte velmi dobře. Můj bože! Život je tak krátký a svěřen nám pouze, abychom se povznesli k bohu, a máme jej promarniti hrou?? Místo abyste v zoufalosti bloudil a hynul, jest pouze potřebí, abyste změnil spůsob živobytí, a rozhodnul se k činu.“

Nabyl jsem opět odvahy; pan Hraba mluvil dále:

„Odřekněte se zahálčivosti a karet, a obraťte život k jedinému cíli: abyste ho zužitkoval pro sebe, pro bratry, ku prospěchu svému a k vlastnímu zdokonalení.“

„Ano! Avšak kde najdu k tomu síly, jsa zoufalým v srdci, tak že se mi všecko hnusí?“

„Snažte se! Zoufalost jest znakem slabochů. Jen hlupák zoufá!“

„Což nemůže člověk nikdy klesnouti?“

„O, ano!“ pravil pan Hraba smutněji a tišeji, „člověk je pouze člověkem: poklesnouti je věcí lidskou; ale povznésti se opět, to jest zásluha, vítězství!“

„Poraďte mi, pane, co mám činiti?“

„Pracujte!“ odpověděl Hraba.

„Ale kde a jak, a s čím začnu?“ pravil jsem.

„Nejvýhodnějším jest dnes pro nás polní hospodářství,“ jal se opět mluviti Hraba. „Ale nemyslete, pane, že bych Vám radil, abyste se obohacoval krvavým potem lidí: to není hospodářství, to je zločin! Pochopuji jinak ten spůsob života. Možno hospodařiti bez útisku, šířiti zvolna kolem sebe blahobyt, osvětu; pochopíme-li náležitě svou povinnost, můžeme býti spasitelem obklopujícího nás lidu a sami vésti život činný, mužný. Jest třeba, abyste trochu se odcizil „velkému světu“, jak se to u vás nazývá, a obrátil se myslí k bohu, rozumem k sobě a citem k lidem. Užil jste v mladých svých letech s dostatek příjemností života. Je třeba, abyste se vymanil z náklonnosti viděti život pouze se strany zábavné a marnivé.“

Hraba mluvil, já poslouchal, a víš, co se stalo se mnou za změnu? Dal jsem si všecko povědíti a umínil jsem si, říditi se dle toho, jak mi radil. On a kapitán vyhlídli mi nedaleko Turčí Hory a Ruměné osiřelý statek a já jej najmu. Věříš tomu, Edmunde?

Nešťastná výhra, jejíž polovinu marně jsem se snažil odevzdati dědovi, výhra, která mne pálí na dlani, která mne zničila v očích přísné Ireny, stala se základním kamenem mé budoucnosti. Dnes podpisujeme smlouvu nájemní, vyplatím peníze a v březnu převezmu své nové hospodářství.

Ireny a děda svého nechci více viděti. Jí se více neukážu, poněvadž se stydím a lekám se jí, neboť ji miluji; děd můj pak mne zradil, odstrčil, ač nevím posud příčiny; proč bych se mu tedy vtíral? Od posledního večera hryzlo jej sice svědomí, přicházel ke mně, posýlal ke mně, a dověděv se, že kapitán a Hraba činně mi pomáhají a že zůstanu na blízku, mručel nespokojeně nabízeje mi ochotně sám pomoc. Neodpověděl jsem mu, nebo ctím jeho šediny, ale dal jsem mu pocíti, že jsme si od onoho strašného večera cizími.

Směj se, libo-li Ti, já spěchám k pronajímateli, abych se konečně dohodnul o nájmu. Zapadliska, tak se zove mé hospodářství a dobře se tak zove, leží as dobrou míli od Turčí Hory a tři čtvrtě míle od Ruměné, s kterou hraničí. Podkoní přišel ke mně, zrazoval mi, že to samý písek a bařiny, že tratím čas i peníze; vidím, že by mne chtěl dále odehnati, ale já držím se Zapadlisk. Nevím ještě proč, avšak děd snaží se odvrátiti mne od Ireny; nu, kdož ví, snad ji více nespatřím! Hraba poznav, co se v srdci mém děje, nebo jsem mu ničeho netajil, těší mne, ač marně. Jsem přesvědčen, že on i kapitán mi budou upřímně pomáhati; kapitán učiní tak arci jen na vzdor mému dědu.

Budu se snažiti všemožně, bych poznal minulost dědovu a rozřešil tak mnohé záhady, jimiž jsem obklopen. Zatím se s tebou loučím.

Tvůj

Jiří.

XI.

Edmund Jiřímu.

Bůh můj svědek, že Tě nechápu z listů Tvých, těžko vyznati se v kaši, v kterou jsi zabředl. Dosud lámu si hlavu a nemohu rozluštiti, jakou tam hraješ roli, proč Tvůj příbuzný stal se Tvým nepřítelem? Pochopuji jediné, že's zamilován, že miluješ: to jsou obyčejné příhody, já sám jsem byl již často v podobném postavení; ale lásku svou bereš, miláčku můj, — dovol, abych ti to řekl po přátelsku — příliš do opravdy; podle mého není v lásce stránky vážné, ba ani rozumné. Láska rozumná, chladná a vážná jest nesmysl.

Ubohý Jiříku! Vysvítá ze všeho, že jsi vždy byl náchylným k německé sentimentálnosti, ač jsi to skrýval jako zbankrotělý švihák podšivku ošumělého svrchníku.

Jak jsi nyní smutný a mravný a zamilován do svého Hraby, toho věčného karatele, kterého nemohu ani cítit. Přiznám se Ti, že z Tvé polesné Odyssey mne zajímá jedině episoda podkoního a kapitána, kteří jsou v stálém sporu a stále se objímají.

Nebohý Jiříku, lituji Tě z celého srdce! Jak tam můžeš jen žíti? co z Tebe bude? Přál bych Ti z celé duše, aby's dosáhl toho štěstí a těšil se doživotné přízni své královny Ireny, ale svědomí mi nedovoluje. Jsi mezi námi řečeno, velký slaboch a ta žena dostane Tě pod pantofel; vedle toho je nasáklá sentimentalností pana Hraby; nevím, nebudete-li kopati spolu brambory v zahradě, jestli se za sebe vezmete. Učiníte tak, abyste dali dobrý příklad! Chceš slyšeti mé rady? —

Měl jsi nájem pověsit na hřebík, s dvěma tisíci červených zlatých měl jsi se vrátit do Varšavy, tím bys si byl na rok zabezpečil živobytí veselé, šťastné! Snad bys během roku i vyhrál. Nuže, táhlo by se to i déle.

Příliš mlád chceš zakončiti svou dráhu, mohl's počkati, až se dostaví známky, které vedou obyčejně k podobným koncům: lysiny, ztráta zubů atd., pak teprv byl by čas rozvažovati a oženiti se s nějakou zazobanou vdovičkou nebo s bohatou dcerou obchodníka. Ale co? Ty bys neuposlechl dobré mé rady: jsi nyní člověkem přísných zásad jako kapucín. Hyneš! Ó! Jak je mi Tebe líto! ano, skutečně Tě lituji! Co se stane se Stášou? Snad by's mi ho sem mohl poslati? Nemůžeš ho beztoho nyní k ničemu potřebovat. Dal bych mu, to jest, přislíbil bych mu to samé služné, co Ty, a z karet mohl by u mne taktéž získati mnohý groš. Můj pan Pavel opustil mne, pod záminkou, že nedostával služného. Hlupák! kdož je tím vinen? nehlásil se nikdy dvakráte a okrádal mne za to nemilosrdně, chodil v mých fracích do zábav v Saské zahradě.

Ale k čemu Ti to všecko vypravuji?

Jinou zprávu pro Tebe nemám.

Lóra již opustila generála, anebo on ji: jest to asi jedno, a dostala se za podíl bankéři ***. Je šťasten, že sebral ohryzky po generálovi. Co má to spanilé dědictví, nosí klobouk více na stranu, zároveň si upravil byt a zve nás na dychánky. Lóra hrává domino, inu: stáří se blíží! Vdá se co nejdříve, to je jisté. Šmul se Ti poroučí, řekl jsem mu, že jsi se stal kapucínem. Těšilo ho to, tvrdí, že Tě svědomí přinutí zaplatiti dluhy a chválí velice Tvou morální nápravu života. Mary vrátil se z Paříže a zařídil se bez firmy na kra-

kovském předměstí; jeho nástupce v anglickém hôtelu dělá k tomu kyselou tvář. — Adieu!

Tvůj

Edmund.

XII.

Jiří Edmundovi.

Můj bože! Jak Tě lituji. Budeš se smáti, že takto počínám svůj list; avšak po přečtení Tvého posledního dopisu, v němž mi připomínáš dávné mé živobytí, takže je mohu porovnati s nynějším, nemohl jsem se zdržeti toho výkřiku, ač opakuji pouze, co Ty voláš ke mně se svého stanoviska. Jsme tedy vyrovnáni!

Líto mi Tě do opravdy a nezávidím Ti. Z Vašeho městského života věje na mne pustý chlad. Sedím opravdu v zátiší, obklopený knihami, v nečetné společnosti lidí myslících, dlouhá chvíle se mne úplně straní, ano nedostává se mi času. Tak rychle ubíhá.

Posud jsem neviděl Ireny. Než jsme se rozešli z okresního městečka, byl děd můj několikráte u mne, chtěje mne s sebou vzíti nazpět do Turčí Hory, avšak poděkoval jsem mu a odřekl: proč bych tam také jel?

Hraba poskytl mi zatím nevelký domek na jednom ze svých poplužních dvorů, domek, v němž druhdy sám bydlíval; opravdu po přátelsku obdařil mne vším, co může učiniti příjemným samotářský život, jaký vedu, knih mám s dostatek: ale nemysli, že jsou to ona bruselská vydání francouzských románů, které nám půjčovali Merzbach a Sennewald, abychom o nich co znalci vazby mohli mluviti ve společnostech. Začínám poznávati svět

se stanoviska zcela jiného, skutečného ač neméně poetického a velmi poučného. Mými společníky jsou oba Hrabové a někdy kapitán, kterého sice nemiluji, avšak jsem mu díky zavázán, nebo mi velice pomohl. Mám zbraně, koně, psa, lesy, klid a pokoj! Stáša se stále chystá do Varšavy; píchá prý ho v boku, dokazuje mi, že mne musí opustit k vůli svému zdraví, ač prý nerad mne zanechá na té poušti: zatím zabývá se mými ručnicemi.

Domek můj jest asi stejně vzdálen od Ruměné i od Turčí Hory, stojí v lese na návrší: několik vesnických chat obklopuje jej; za nimi rozkládají se ohromné lesy. Ač jsou zasmušilé, zdají se mně dnes velice milé. Každému z Vás bylo by zde smutno, pusto jako ve vyhnanství. Tři pokojíky tvoří celý můj byt! Uvnitř panuje největší prostota: nábytek je ze sprostého dřeva a neozdoben. Stáša se s ním nemůže spřátelit: hází křesly, jakoby je chtěl rozbíti, strká s opovržením nepokryté stoly, časem se zahledí pln zoufalosti do stropu s trámy, směje se jako Othello při pohledu na sosnovou podlahu a opět vede dlouhé monology o neokrášlených krbech a komínech: ale přece neutíká. V skutku je veliký rozdíl mezi bývalými fotely, potaženými karmazinovým aksamitem, a křesly kartonem pokrytými. Hraba mi dal kuchaře a čeledína ke koním, pak pohodlnou bryčku (svůj kočár jsem prodal Palivodovi), k níž jsem koupil od něho čtyry straky.

Koně jsou zde takřka bez ceny: kdybych je dopravil do Varšavy, získal bych groš na groši.

Dny plynou mi lehce a živě: honím, přemýšlím, čtu, jezdím k Hrabovům, a časem zahledím se z daleka na Ruměnou, kam jíti nesmím a ne-

chci. Jen jednou viděl jsem Irenu z daleka, jedoucí na koni z volna po břehu rybníku, doufám, že mne nepoznala: já však ji poznal anebo spíše tušil!

Dovídám se od kapitána, že se podkoní všelikým spůsobem staral a namáhal, aby Irenu vypravil do města neb za hranice; ale nepodařilo se mu to: Irena nechce se hnouti ze vsi. Nyní již všemu rozumím, chce, aby byla ode mne vzdálena, a musím se zármutkem vyznati, že podkoní má pravdu! Podkoní má srdce!

Budu Ti vypravovat jeho román.

Před dávnými časy žila v okolí dívka krásná jako Irena, a velice k ní podobná, jmenem Karolina.... Byla to dcera velmi bohatých rodičů, sousedících s Turčí Horou, a spojených svazky přízně s domem Suminů. Karolina velmi záhy ztratila matku, a starý pan číšník, její otec, zůstal jediným ochráncem sličného a milého děcka. Blízký příbuzný pana číšníka (nynější pan kapitán), tehdy mladý jinoch, a děd můj, taktéž mladý, tehdy páže J. král. Milosti, byli do ní stejně zamilováni a ucházeli se o slečnu Karolinu.

Tím povstala mezi soky nepřízeň, zášť, ano i nenávisť, trvající dosud: děd můj však byl šťastnější a získal srdce slečny Karoliny. Třikráte se ti pánové, pod různými záminkami, nebo nikdy mezi nimi nebylo řeči o skutečném původu zášti, setkali v urputném souboji na palaše: po každém souboji objali se srdečně a přísahali si věčné přátelství.

Když kapitán konečně viděl, že se nevyrovná podkonímu, který prý tehdy byl krásným, svěžím a příjemným jinochem, čemu dnes arci dosti těžko věřiti, snažil se, aby ho jakýmkoli spůsobem odstranil a vypudil.

Starý pan číšník nemohl dohlížeti příliš na dceru, ač ji velmi miloval, nebo musil jezdit na sněmy, píti a vésti spory. Dům jeho naplněn byl stále vřavou a tlumem pánů šlechticů. Přicházeli k němu buď na poradu buď k vůli jmeninám, narozeninám, ročnicím a smlouvám, aneb za příčinou národních a náboženských slavností, takže panovalo u pana číšníka veselí takřka bez ustání. Číšník musil vítati hosty pohárem u vchodu a loučiti se s nimi s kalichem v ruce, a neměl tudíž pro stálé úrady, objímání, přehlížení dokumentů a vybírání sněmovních kandidátů ani času, aby se ohlédnul po dceři.

Toho použil podkoní a dojížděl potaji do Ruměné; když staří v síních pili a křičeli, prožil v lípovém stromořadí se slečnou Karolinou celé dny i dlouhé večery, maje za svědka pouze paní Čerkaskou, vzdálenou příbuznou, jejíž dozoru svěřena Karolina. Paní Čerkaská takto nejlepší a nejpoctivější žena na světě, měla tu slabost, že se jí líbilo líbání rukou: a podkoní líbal konce její prstů a nazýval jí Lověnou, což se jí také velice líbilo. Takovým způsobem získal si kdykoliv přístup ku slečně. A vše to vyslídil opět kapitán, stál na stráži a bděl, a když zamilovaní pomýšleli již na sňatek a podkoní chtěl žádati pana číšníka o svolení, předešel ho kapitán a vylíčil panu číšníku věci tak, že ho strašně pobouřil.

Povstal náramný poplach: paní Čerkaská musela okamžitě opustiti dům a Karolinu zamkli do kláštera, podkonímu pak sděleno, že ho uvítají kyji, jestli že se ukáže v domě. Starý číšník by byl ochotně vdal dceru za podkoního, avšak byl rozhněván tím, co nazýval skvrnou domu a podvodem, i přísahal u přítomnosti několika osob, že nevdá Karoliny za toho, kdo se o ni ucházel

zrádně a bez jeho vědomí získal její srdce. Marné byly prosby a přímluvy ostatních Suminů: stařec zůstal neuprosný, nedal se obměkčiti ani slzami milované dcery a vyznáním její náklonnosti k panu podkonímu. Odpovídal na slzy a prosby její zamračeně a s čelem zachmuřeným: *Quod dixi, dixi!* (Co jsem řekl, řekl jsem).

Litoval snad později kvapné a nerozvážné přísahy: avšak nemohl ji zrušiti, byť by to vyžadovalo i štěstí jeho dcery. Přísaha byla tehdy ještě přísahou; dnes by se našlo dosti příčin k jejímu zrušení.

V krátce na to odbývala se svatba Karoliny se starším již starostou .... Můj děd pokusil se třikráte v zoufalosti o unešení Karoliny nejdříve z kláštera, potom z domu otcovského; poprvé mu prostřelena ruka, po druhé musil se bíti s kozáky, kteří ho stíhali, a po třetí skočiv se zdi, polámal nohy. Kapitán běděl nad Karolinou.

Odbyla se hlučná svatba, při níž tekly potoky slz provázené povzdechy; kapitánu a podkonímu zbyl pouze vzájemný hněv a nenávisť. Nedali však nikdy na jevo příčiny svého nepřátelství, objímali se tehdy jako dnes a škodili a činili si příkoří jak mohli.

Kapitán vstoupil do vojska; podkoní pohřbil se na vsi a snažil se ohlušiti v sobě žal, zoufalství a vášeň; i mstil se nevinné zvěři, stal se náruživým lovcem.

Mezi tím umřel číšník; a brzy na to narodila se starostovi dcera; avšak matka její, smutná a krásná Karolina přivinuvši děcko k prsoum, s bolestným úsměvem na rtech zemřela. Po smrti zbožňované bytosti snažil se podkoní, aby si získal přízeň souseda starosty, nebo jen tak se mohl přiblížiti k děcku Karoliny. Kapitán byl tehdy

vzdálen i podařilo se podkonímu zjednati si důvěru starosty, poslouchal jeho vypravování o roli, kterou hrál v konfederacích, půjčoval mu peníze a při tom bděl nad Irenou.

Starosta zemřel a sirotek svěřen poslední vůlí jeho ochraně a poručnictví mého děda.

Náklonnost jeho k Ireně jest snad větší než otcovská, jest vášnivá, a blíží se až k šílenství. Žije jen v ní a pro ni; v ní vidí jediný jasný pramének své minulosti, v ní chová jedinou blahou upomínku.

Pochopíš nyní, že musel příchod větroplacha jako já, vzbuditi u něho obavu. Bál se, aby okolnosti nás nezblížily, aby Irena nedostala se člověku bez zásad, bez charakteru, bez budoucnosti, nebo tak mne děd posuzoval a ne bez příčiny. To objasňuje celé jeho jednání i jeho snahu, aby mne opět co nejrychleji vypravil z domu, jakož i jeho nechuť ke mně a hněv. Kapitán činil mi dobře, ale pouze na příkoř starému nepříteli. Pobádaje mne k pití a ke hře, činil tak podkoní snad jen na zkoušku a kdybych byl oddolal, byl by snad maje o mně lepší ponětí poskytl mi i naději; avšak zabil jsem se sám svou lehkomyslností. Edmunde! nikdy nebuď úslužným jako jsem byl já: hloupá ta dvornost připravila mne o vážnost u něho i u ní a zničila mne: trpím nyní za to.

Kapitán těší mne tím, že děd můj stane se maršálkem, což jej od Ruměné vzdálí. Jak vidím, provdal by kapitán sestřenku svou za kohokoli, jen kdyby věděl, že člověk ten bude odpůrcem podkoního. A z té příčiny namáhá se, aby provedl kandidaturu podkoního na maršálka a podporuje mne, podkonímu na vzdor.

Podkoní, jak doslýchám, sedí utrápený a zasmušilý doma; v Ruměné přijímají prý ho dosti

chladně; on se hryže, nebo miluje Irenu. Též ona je prý smutná a mrzutá, nechce však odjeti do ciziny. Mé sousedství znepokojuje děda nemálo: je stále ve strachu o svůj poklad, aby se nedostal v nehodné ruce, a stará se tisícerým způsobem, aby se mne zbavil. Pouze jemu mohu přičítati nesnáze, jaké mne zde potkávají. Málem by mne byli odtud vypravili postrkem, od stanice k stanici, snad až do Velkopolsky. Jsa obviněn, že se zde zdržuji bez pasu, měl jsem veliké opletání s policií a bylo zapotřebí zaručení pana Hraby i kapitána, aby mi dovoleno bylo zde zůstati.

Utíkal jsem se k podkonímu, jako k příbuznému, avšak nebyl v čas potřeby nikdy doma. Co tomu řekneš? A přece mám k tomu starci úctu, ač se mne tolik natýral; jeho hluboce zakořeněný cit musí ji vzbuditi; za to nemohu přilnouti ke kapitánovi, ač mi pomáhá; vidím ve všem ukrytou jeho žluč, každý jeho výraz, sladký jako med, zdá se mi žlučí otráven, jeho úklona ji skrývá, pohled ní sálá.

Málo jest opět lidí, kteří by vábili k sobě silou rozumu i srdce tak jako neocenitelný starý Hraba. Jaký to člověk! lze o něm říci s nadšením, pocházejícím z hloubi srdce. A proč i zde, jako v každém životě lidském, je červ, který hryže to dobré ovoce?!

Rozkol jeho se ženou jest pro něho dvojnásobným neštěstím: nedbá sice, že tento poměr vrhá na něho pohanu, nebo čisté jeho svědomí zápasí mužně s veřejným míněním, ale považuje to za zlý příklad a pak miluje svou ženu vášnivě, miluje ji s mladickým zápalem do dnešního dne. Ano, ten před časem sešedivělý člověk je zamilován jako dvacetiletý mladík až k šílenství. Nevěděl jsem toho, neb to tají, ale vím o tom, nebo čeho

se lidé o lidech nedovědí? Před lidmi ukrývá pečlivě slabost svoji. Jeho krásná paní splácí mu vášnivou náklonnost opovrhováním a skoro nenávistí. Nevím, je-li strašnější a bolestnější postavení člověka, který měl poklad a ztratil jej, anebo toho, kdo pouze po něm toužil a neměl jej nikdy. Vidí, že jest pro něho nedosažitelnou a domnívá se, že ztratil štěstí, a to předce jen vlastní vinou. Viděl jsem ho na plesu státi v temném koutku, se založenýma rukama, bledou tváří, jak ji sledoval očima a slzy se mu třpytily na brvách. Ona ho neviděla; nebo kdyby ho byla spatřila, byla by uprchla jako před upírem. Ubohý člověk! Zasvětil život vážným a svatým závazkům obecného blahobytu, a sám u vnitru svém překonává vášeň, kterou přemoci práhne a nemůže.

Pokoj, v kterém bydleli, když žili pohromadě, jest dosud uzavřen, a zůstal v takovém stavu, v jakém ho ona zanechala. Do pokoje toho nesmí prý nikdo mimo něho vstoupiti. On jediný se v něm zamýká, zalévá květiny, trudně pohlíží na nábytek prachem pokrytý, zmíraje trapnými pocity a upomínkami. A ona? Ona se šatí a baví; s pohrdáním a s postrachem vzpomínajíc jeho jmena. Lidé ji nazývají jemnou, cituplnou, nervosní ženou!! a jeho? — chladným člověkem, bez srdce, bez citu, domácím tyranem!! Nuže, lze věřiti úsudkům lidským, jež jsou vesměs podobné?

Ač ho nevidí, bdí Hraba nad ní: ona ani neví, čí pečlivostí urovnány jsou všecky svízele a nesnáze, na které člověk co chvíli naráží, a jež jí jsou zcela neznámé.

Jako rozmazlené děcko Štěstěny, nedomýšlí se ani, čí ruka odstraňuje z její cest všeliké překážky a pečlivě ochraňuje ji před nejmenším utrpením.

A jakou má za to odměnu? Jedinou útěchou jeho jest zdárný syn, jehož vychovává a jímž se těší, a pak svědomí, nebo veřejné mínění a lidé vůbec jsou proti němu.

Syna vychovává tak, aby zbožňoval svou matku, a béře před ním všecku vinu na sebe, jen aby jí v očích dítěte něčím nesnížil. Přičítá neshodu s ní svému podivínství, aby mohl Jan s náklonností k ní spojiti i úctu. — — —

Jest ale již čas, abych se s Tebou rozloučil, Edmunde! Budu Ti nyní častěji psáti. Jest mi to potřebou, jakýmsi spůsobem zpovědi.

Pokořením se člověk povznáší, zdokonaluje; avšak proč Ti vykládám theorie zpovědi, vždyť jsi se od dětinství nezpovídal, a pocity náboženské zanikly v Tobě, aniž by se byly kdy v Tobě vznítily. — Objednej mi, prosím Tě, u Evansa přenosný mlátící stroj čtyrkoní, pak stroj zasévací a žací; peníze na tyto důležité pro mne předměty zašlu Ti zároveň s dluhem Šmula i Maryho, abych se s nimi vyrovnal, jako se všemi, kteří mi důvěřovali. Dluh vždy tíží: a k čemu nésti břímě, když se ho můžeme zbaviti?

Vždy Tvůj

Jiří.

XIII.

Jiří Edmundovi.

Zima plyne v našem ponebí zvolna za obyčejných svých příznaků: mrazu, slot, deště a sněhu. Ty ani nevíš, co se děje mimo město; u Vás vzbudí na chvíli pozornost leda silný dešť, já zde přivykl již pohlížeti v tvář přírodě a zajímati se její změnami.

Řekneš asi: No, ten je již na posledním stupni k úplnému zblbnutí — budsi; poněvadž však vím, co o mně lidé Tobě podobní souditi mohou, nelekám se jejich úsudku. Nemohu se dočkati jara, nebo v březnu převezmu svůj majetek, toužím již po práci, po činném životě a cítím, že mi v něm bude lépe.

Postavení mé nezměnilo se v ničem: týž tichý a malý domek jest mým úkrytem, titéž lidé kolem mne. Stáša stále ubírá se do Varšavy jako čápi a vlašťovky na jaře. Nenamítám ničeho, ale vidím, že se mu počínají líbiti honby; kdož ví, nezůstane-li na té „poušti“ k vůli srnám a zajícům? Pouze chvílemi ještě zmocňuje se ho nespokojenost a vzdychá již málokdy.

Irena je mi stále blízkou a stále nepřístupnou: můj děd je na stráži, ale i bez té stráže neodvážil bych se tam pohlednouti. Zdaž ví, že jsem jí tak blízko, zdaž vzpomene si někdy na mne, napadne jí, že jsem zde ponejvíce jen k vůli ní? Vím, cítím to, že ze všech těch přání nemůže se nic vyplniti, přece však jsem jí mnoho povinnován. Kdyby nebylo jí, nikdy bych se byl nepozdvihl, nepoznal bych Hraby, nepochopil bych život a promarnil s Vámi (odpusťte trochu přísný výraz) zbytek svého mládí. Snad mi bude teskno, prožíti sám léta, která dělí nás od stáří a zemříti pak s nevyhaslou vzpomínkou, růžovým vínkem na své hlavě: o! má-li se tak státi, nechť stáří přijde rychleji, nechť přikvačí hbitě! Leč mírním se. Hraba by mi řekl, usmívaje se lahodně, že nežijeme pouze svému srdci, ani ne pro lásku ženy, ale pro lásku lidí, k vůli všechněm.

Kapitán navštěvuje mne často, to jest kolikkrátkoli jede z Ruměné do Kuřilovky. Ačkoliv jsou mi zprávy z toho místa velmi milé, z úst ka-

pitána chutnají jako pokroutky podávané na nečisté červotočité misce. Ale jsem hladov, velmi hladov a nehledím příliš na misku.

Posledně pravil mi s tajenou radostí, že podkoní, s kterým se tam setkal, má zamračenou tvář, jaké od dávna u něho neviděl. Rozumí se, že kapitán dělal, jako by ho to nesmírně mrzelo, jako by se ho to bolestně dotýkalo. Slečna Irena jest prý mrzutá, smutná a přece nechce odjeti; vyptávala se kapitána na mne (jestli mne nešálí): a kapitán přivedl prý, jak praví, rozmluvu na příhodu po plesu, směje se nehodě, kterou mně připravil pan podkoní.

„Hm! opil se!“ zvolal starý hněvivě, „lil jsem mu snad v hrdlo? Spil se jako obyčejný mladý větroplach!“

„Odpuste,“ odvětil prý kapitán, „odpuste, vážený, drahý sousede, ale vy jste ho nutil prosbami jako po staropolsku, není-li pravda? při našem přátelství, že tomu tak a ještě hůře . . . .“

Podkoní kousal se do rtů, škubal si vousy a dupnuv si, mlčel; Irena usmála se na něho škádlivě.

„A že hrál, není taktéž jeho vinou,“ pravil prý dále kapitán, „vždyť jste ho sám posadil ku hře.“

„Já?“ tázal se děd nepokojně.

„Nu ovšem, vždyť jste přece hráli na polovic. K čemu to zapírati? Dědoušek je pohostinný, velmi pohostinný!“ řekl kapitán, obrátiv se k Ireně. „Viděl jsem sám, jak mu dával peníze.“

Podkoní vrhl se na křeslo, pohlížeje ostře na kapitána; ten však přisedl ihned k němu a zasypával ho dvornostmi, ubezpečuje jej svou úctou, oddaností, vážností atd. Tak mi popisoval výjev ten sám kapitán, usmívaje se dle svého způsobu,

špoule jeden koutek úst do výše a přimhuřuje sivé své očko.

Irena prý se tázala, proč meškám tak samoten? a podkoní prý podotkl: „A což! Blázen stává se ze zlosti podivínem; brzy však odjede do Varšavy, vím to: vyvezou ho odtud, nebo mu již prošel pas.“

„Ano,“ prohodil kapitán, „prošel mu pas, ale zaručil jsem se s panem Hrabou za něho a zůstane.“

„Jaká to škoda!“ zabručel starý a třel si lysinu, „nevěděl jsem, že je to možná: byl bych ručil sám za něho.“

„Ale o tom, že mu pas prošel, jste věděl?“ pravil kapitán.

„Měl jsem za to, že odjede.“

„Vždyť pronajal Zapadliska!“

„Ovšem, ale smlouva prý se zruší; ostatně k čemu najímá statek?“

Tím skončila rozmluva.

Druhého dne po návštěvě kapitána přijel k velkému mému podivení pan podkoní. Uvítání z mé strany bylo velmi chladné, ač úcty plné. Starý měl jako unavený bojovník fysiognomii smutnou a snažil se marně, aby ji vyjasnil. Objímal mne velmi srdečně, vyptával se na záležitosti týkající se mého pasu a konečně otázal se po dlouhých oklikách:

„Co soudíš, můj Jiří: jsou statky Suminů ve Velkopolsce lepší než najatá Zapadliska? Srdce mi káže, bych Tě přesvědčil, že nejsem takový, jak si myslíš. K čemu máš hníti zde? Jest to sice velmi dobré i pěkné, že chceš zde zařídit si hospodářství, ale vrať se do svého.“

„Kam se mám vrátiti?“ ptal jsem se lhostejně.

„Nu! do svého! Hlavnější dluhy jsem již

zaplatil," pravil zvolna, vytahuje papíry z postranní kapsy u kabátu a podávaje mi je.

Ustoupil jsem, červenaje se.

„Díky," pravil jsem, „za Vaši starostlivost, ale nemohu přijmouti žádné oběti. Od památného mi večera po návratu z Kuřilovky rozhodl jsem se, že ničeho nevezmu a nepřijmu od pana podkoního."

„Což myslíš, u sta párů zajíců, že se Tebe jen ledačím chci zbaviti? Nuže, přesvědč se, že jsem hotově zaplatil, ani méně, ani více, než tři sta tisíc zlatých polských, které jsi prohejřil."

Ztrnul jsem. Člověk, který haštěří se doma půl dne se židem o pět grošů, vydal patnácte tisíc dukátů za mé statky velkopolské. Nechtěl jsem svým uším věřiti.

„Buďte, pane podkoní, přesvědčen," pravil jsem, zotaviv se z překvapení, „že jsem Vám povděčen, ale nepřijmu ničeho, byť šlo třeba o miliony. Díky novému spůsobu mého života, zmenšily se mé potřeby: dovedu pracovati, a nežádám oběti od nikoho. Velmi mne těší, že naše statky velkopolské dostanou se v ruce děda a ochotně vzdám se všech práv svých ve prospěch jmena Vašeho."

„Dobrá, mladíku!" řekl starý, „a což když je postoupím někomu cizímu. Co potom?"

„Třebas! nejsou již mé a je mi to lhostejno. Hrob mých rodičů v městském kostele není však a nemůže býti cizím příslušenstvím, ten mohu vždy navštíviti a zaplakati nad ním. Konečně nemám práva mysleti . . ."

Děd pohledl mi v oči.

„Jest to karakter," zašeptal, „ale kdo ví? hm!" Chtěl mluviti, když jsem začal váznouti.

„Pane podkoní!" pravil jsem však rychle,

„mluvme upřímně, bez okolků. Kdo by o ničem nevěděl a celé Vaše jednání pozoroval, měl by o srdci Vašem a o nás obou nejpodivnější pojem. Nemyslete, že já snad posud neznám všechněch příčin . . . Snažíte se, pane podkoní, vzdáliti mne od Ireny, přičiniv se již dříve, abyste mne ponížil v její očích, abych na ni vůbec pomýšleti nemohl. Bojíte se mne; přiznám se, že je to pro mne pocta: mohu býti hrdým.“

Podkoní vyskočil z místa.

„Kdo pak ti takové hloupé žvasty namluvil?“

„Nebylo třeba mně něčeho namluviti, mohl jsem se sám snadno domysliti.“

„Domysliti se? oho!“

„Máte, pane podkoní, divný názor o ženách a ještě podivnější o mně. Z čeho soudíte tak zatvrzele, že mám nějaký záměr?“

„Ale nemluv, k zlému není mnoho času potřebí.“

„Což jsem tak zlým?“

„Dovol,“ pravil tiše, spíše bručel, „uznáš, že jsem o Tobě, milý vnoučku, nemohl míti lepšího ponětí, když jsem znal Tvou minulosť daleko lépe, než jsi myslil a i dnes, drahoušku, nevěřím v nápravu Tvého života, jako nevěřím v nynější jaro. (Máme teprvé únor a teplo je neobyčejné): přijdou ještě sněhy i mrazy a vichřice.“

Umlkl jsem, neboť zde by byly nespomohly ani sliby ani přísahy; zahalil jsem se hrdě ve své přesvědčení, jako Španěl ve svůj plášť a mlčel jsem.

Děd můj mluvil dlouho, nevyrušoval jsem ho. Vrátil se k statkům mým velkopolským, pokoušel mne nimi, ale nadarmo, činil útok na různé strany, ale nechtělo se mu dařiti: před několika měsíci byl by mne darem svým učinil šťastným, dnes mi bylo vše lhostejné.

„Co tedy zamýšlíš?“ zvolal konečně netrpělivě. „Máš-li v hlavě Irenu, tu Ti pravím před bohem, že je to marné!“

„Vždyť tam ani nechodím.“

„Tím hůř.“

Rozesmál jsem se.

„Co tedy mám počíti, aby bylo lépe?“ otázal jsem se.

„Jeď si do Velkopolsky, buď zdráv a piš mi někdy,“ odvětil starý netrpělivě.

„Proč bych tam jel?“

„Což myslíš, že zde něčeho docílíš? Ne, ne. ne! mýlíš se! Irena pojede se mnou do Emže.“

„A já budu hospodařiti v Zapadliskách.“

„A z Emže do Švýcar, do Říma, do Neapole, jest to dávný náš záměr.“

Povzdechl jsem pouze a dodal:

„A já budu hospodařiti v Zapadliskách.“

„Hospodář si u všech všudy, kde chceš!“ pravil, a vtisknuv čapku na uši vyrazil do síně.

Vyprovodil jsem jej mlčky a s úctou; usedl rozzloben do bryčky a ujížděl silnicí k Ruměné.

Včera zastavil se opět u mne pan Hraba vraceje se z Ruměné; mluvil mnoho o Ireně, neboť si ji váží vysoce a miluje ji otcovsky. Pravil, že jest smutná. Podkoní nutí ji takřka, aby jela do Emže, do lázní, předstíraje její slabost, pak z lázní do Říma; ale Irena nedala se dosud překonati vzdor úsilovnému nalehání pěstouna i paní Lacké, která by ráda vozila své nudy po světě. Irena zamýšlí zůstati doma. Podkoní je ve spiknutí s lékaři, ale ani to nepomahá. O mně nebylo vůbec řeči. Podkoní jsa na procházce s panem Hrabou, vytasil se úmyslem, že by rád Irenu provdal.

„Poručnictví,“ pravil, „jest velkým břemenem. Milujem-li toho, jehož jsme poručníkem,

pak nelze ani spáti, ani jísti a člověk se může starostmi uhrýzti. Kdybych ji provdal, jak chci i myslím, nabyl bych spokojenosti, seděl bych při nich, lovil bych ve dne a večer bych odpočíval při krbu. Bděl bych pouze, aby jí na světě bylo dobře a pana manžela bych střežil. Ale dostřež se srdce ženského. Není-li zaujato, snaž se je zaujmouti — sklameš se!“

Po dlouhých okolcích toho spůsobu vyzpovídal se konečně panu Hrabovi, že by syn jeho byl podlé všeho nejlepší partií pro Irenu a že by si přál, aby pojal Jan Irenu za manželku.

Hraba poděkoval mu srdečně.

„Prokazujete mi, pane podkoní,“ pravil, „velkou úctu a důvěru, povím to mému synu; též víra, jakou máte v jeho povahu, jest pro něho pěkným svědectvím. Avšak dovolte, že musím záměrům Vašim na odpor se postaviti: manželství nemá se tvořiti rozumem a účtováním; naši staří říkávali, že sám bůh v nebi uzavírá sňatky. A nad to má můj syn již v srdci přízeň, kterou sleduji a na niž hledím otcovskou pečlivostí, a slečna Irena ....“

„O! její srdce jest volné!“ vzkřikl starý, „byl bych sám vinen, kdyby bylo pro někoho zaujato. Ale střež sebe více ženu,“ opakoval, „sklameš se!“

„Volné zajisté, ale jestli posud netihlo za synem mým, bylo by ho asi těžko přemluviti.“

„Ale, pane Hrabo, zkusme to aspoň.“

„Můj syn jest již zamilován.“

„Zamilován! Jak je to možná, aby znaje Irenu, již může míti a milovati, obrátil se k jiné? To je zločin, pane!“

Hraba se zasmál srdečně.

„Co mohu míti proti tomu,“ pravil, „zde není rady.“

„Nu! a koho miluje Váš syn? V celém okolí není ženské, která by byla pro něho.“

„Je to dcera chudých rodičů, vychovanka chudé rodiny. Ostatně se o tom dovíte později.“

„Ale jak se jmenuje?“

Hraba neuznal toho potřebu, aby pověděl dědovi jméno. Podkoní uražen, že Hrabové mohli jinou osobu postaviti do jedné řady s Irenou, škubal se ze zlosti za bradu — a odešel.

Z této dědovy bázně mohl bych se domýšleti, že nejsem slečně Ireně úplně lhostejným, že to starý vidí a ne nadarmo se obává; avšak smím býti tak domýšlivým?

Ne! ne! jsou to u děda strachy poctivého srdce, které zaslepuje oddanost k Ireně. Irena může mysliti pouze s lítostí a politováním na nešťastníka, který stanul před ní podobnější zvířeti než člověku, bez vlády, nepříčetný . . .

Buď zdráv! s tímto listem zasýlám Ti peníze na zaplacení mých dluhů, odešli mi kvitance a piš mi.

Vždy Tvůj

Jiří.

XIV.

Edmund Jiřímu.

Varšava, dne 28. února 18 . . .

Když jsem obdržel peníze, váhal jsem dlouho, mám-li je vydati tak, jak jsi ve svém šílenství naznačil. Milovaný Jirko, dovol, abych Ti otevřeně řekl, že jsi do pravdy strašně zhloupěl: kdo splácí dluhy své dobrovolně, s rozvahou, bez přinucení? Je to šosáctví a hanba pro nás; měli

jsme Tě za soudruha a Ty dáváš tak zlý, ba velmi zlý příklad. Všichni věřitelé budou nyní chtíti, abychom se jim správně zaručili a budou se domnívati, že mají právo vymáhati toho na nás.

Chtěl jsem se ty peníze buď vypůjčiti aneb je uložiti v spořitelně, aby Ti přibylo úroků, až se co nuzák vrátíš do Varšavy, což posud očekávám. Konečně však rozhodl jsem se učiniti, jak jsi mi přikázal, nevadí mi to, ale abych nelitoval Tvého šílenství. Když byl Šmul povolán ke mně a já mu zvěstoval, že chci tvou směnku, vytřeštil na mne oči, jako by nechápal, potřásl pak hlavou a zahloubal se konečně do ohromné jasněčervené tobolky, břichaté jak pan N . . ., která má vnitřnosti svázané známou ti černou tkanicí, umazanou jako on sám. Nastrčil na nos okuláry, sedl a počal převraceti nekonečnou zásobu směnek, které dělil systematicky na tři přihrádky: směnky propadlé a pouze *pro memoria* chované, směnky pochybné (na dvě kategorie rozdělené) a směnky jisté jako zlato. Ty's byl v přihrádce prostřední, ale hraničil jsi již s první.

„Věříte, pane," řekl Šmul, „že z této přihrádky podařilo se mi teprvé dvakráte v životě obdržeti peníze. Jednou zaplatil mi pán, jenž se krásně oženil; a snad i pan Sumin se taktéž oženil a přijede zajisté do Varšavy, když platí."

„Nikoli, neoženil se a nepřijede do Varšavy."

„A proč tedy platí?"

„Co chcete? Činí tak z blouznění, ochuravěl na svědomí."

„Ajvaj! jaká to pěkná choroba," řekl žid, kývaje hlavou. „Jaká škoda, že nelze s jistotou věděti, kdo jest k ní náchylným. Jak by to bylo dobré pro nás! Nu!" dodal, „jest tak těžce churav, že platí i úroky?"

„Zákonité!“

Žid ani slova neodpověděl.

„Snad dědil?“ tázal se pak, „a zajisté mnoho!“

„Nikoli!“ odpověděl jsem.

„Nu, pak stal se nábožným,“ řekl k sobě. „Něco na spůsob toho.“

Po té jsme se rozloučili: Šmul sebral peníze, svinul tobolku a uložil do náprsní kapsy na srdce, prose mne, bych přijal list pro Tebe, který Ti posýlám se svým a zároveň se směnkou. Jest to vděčné poděkování a nabídnutí se pro případ, že by's se uzdravil, což oba já, i Šmul, pevně očekáváme.“

Mary mne rozhněval: sebral peníze, jakoby to bylo přirozenou věcí, býti zaplacenu.

Divný to člověk, neřekl ani „zaplať Pán Bůh.“ Podotkl pouze: „Tak pan Sumin nás tedy více nenavštíví?“

„Ne, pane, usadil se na venkově, a povede ku prospěchu své vlasti hospodářství.“

„Ah! tak!“

V tom byl vyvolán.

Lóra, která jest se Šmulem ode dávna ve stycích, ač se dnes již nevypoučí, ač půjčuje sama na úroky, béře na pořád vše, čím ji kdo obdaruje, jako kdyby dosud potřebovala .... z jedné strany shrabujíc, z druhé střádajíc. Nuže Lóra, jejíž zvědavost bezpochyby vzbuzena vyprávěním židovým, lapila mne včera v divadle. Byli jsme sami v loži.

„Je to pravda,“ tázala se, „že se ubohý pan Jiří usadil pro vždy na vsi?“

„Proč ho nazýváte ubohým?“

„Což jest možno žíti na vsi a nezubožit?“

„Ba právě, na vsi, a neviděti sličné Lóry,“ řekl jsem s francouzskou dvorností.

„O! bez poklon: já v ně již nevěřím, pronášejí-li se pouhými slovy. Nuže pane, povězte mi něco o něm.“

„Co Vám mohu povídat? Zařídil si hospodářství, zaplatil dluhy a hodlá pracovati.“

Lóra vzavši mne za ruku a děkujíc mi milostným úsměvem, tázala se dále: „Zamiloval se snad anebo docela se již oženil?“

„Nikoli, jak se zdá, ani jedno, ani druhé.“

„Opravdu ne?“

„Odkud u něho taková misantropie?“ tázala se po chvíli, a podle otázky té jsem soudil, že Tě Lóra hodlá podezřívati ze zoufalství nad její zradou a kojí se snad blahou nadějí, že ji tak hluboce miluješ, že by sis ji mohl .... Fi! fi! Ostatního se domysli, nemohu Ti to napsati. Závěrek rozmluvy potvrdil mé tušení. Lóra chce udělati všemu konec. Bankéř *** doplnil sumu, kterou si přála, aby se mohla již oddati ctnosti. Lze pozorovati, že se blíží kvapem chvíle ctnosti. I ptáčkové pelíchají a hadi svlékají kůži. Lóra jest nyní skromna jako patnáctiletá venkovská dívčina, přísná na sebe a příjemná, začíná nositi šaty po šíji a vidět na ní touhu, že by se ráda vdala.

A vdá se! Ještě nějaký rok neb dva bude půjčovati peníze, doplní jmění své na úděl bohaté vdovy, kterou potkalo s neštěstím štěstí. Na to odjede někam daleko do Mazovska na ves, snad na Litvu neb do Zmudži a stane se příjemnou zemankou, o jejíž přízeň a protekci ucházeti se budou sousedé, a student, který ji rok po svatbě svede k hříchu, bude se pokládati za Lovelace!

Vím však, že Tě povídání mé o Lóře nezajímá. Mně se nedaří zle: hrám šťastně v karty, jako vždy. Bydlím na Krakovském předměstí,

v přízemí, nedaleko Marého: a protož změň adresu a miluj toho, který Tě posud srdečně miluje, třeba Tě musil též litovati.

Edmund.

XV.

Jiří Edmundovi.

Zapadliska, dne 21. května 18...

Dávno již, milovaný Edmunde, neobdržel jsi ode mne listu: nediv se, stěhoval jsem se do nového hospodářství a započal jsem namáhavý závod. Nezbylo mi chvíle, abych byl mohl svěží své myšlénky snésti na papír. V okamžicích oddechu neměl jsem chuti sednouti ke stolu a psáti, neboť ruka byla unavena a hlava neschopna k nové práci.

Za to nyní chopiv se péra, podám Ti obšírnou zprávu o svých činech. Posílám právě pro své mláticí a secí stroje a dopravčí dodá Ti list tento; může býti tedy beztrestně dlouhý, neboť nejde po poště.

Ozbroj se zatím trpělivostí a poslouchej. Již jsem se přestěhoval do najatých Zapadlisk: je to rozsáhlý statek, hospodářství sice spustlé, ale v skutku výborný materiál k vyzískání jmění. Mám před sebou více zdrojů a dbám rady zkušenějších. Při jednom dvoře jsou stáda ovcí, v druhém vinopalna a pivovár, v třetím se vyrábí smola ve velkém rozměru atd. atd.

Od času šťastného mého mládí jest to, mohu říci, první jaro, kterého užívám. Prožil jsem jich sice mnoho, ale nepozoroval jsem toho: žil jsem jakoby nebylo mimo salon ani země.

Nezajímalo mne probouzení se přírody v sku-

tečnosti, vždyť jsem se mohl dočísti o něm z cestopisů francouzských. Dnes jsa z povolání hospodářem jsem stále na vzduchu pod prostým nebem, a mohu se zahleděti v jitřenku. Cítím, že naučím se více než z mnoha knížek a doznávám silnějších dojmů, než jsem se nadál. První toto jaro připadá mi jako odhalení opony na velkém divadle při počátku nového krásného dramatu, jehož rozpředení a konce neznám. Kdož může tušiti, jak se ten rok ukončí? nad čím ta opona spadne, zda-li nad mrtvolami, aneb nad veselým chorem s veselou písní?

Prožil jsem sklon smutné zimy, sivý, blátivý a chladný. Nebylo již nikde píce, lidé lomili rukama, patříce na hubený svůj dobytek, březen se končil a jaro nepřicházelo.

Konečně změnil se vítr, oteplil se vzduch, nastaly povlovné deště a s nimi rozplývala se sněhová skořápka do šumivých a zemi zvlažujících potoků. Jak se zaradovali vyhladovělí bočani, vidouce vyrůstati mezi křemeny svěží zeleň, zavítaly též divoké husy a holubi, zaradovaly se i čejky posud po močálech smutně křičící, jakoby volaly jaro a teplo. Konečně vystoupila primadonna náhle, neočekávaně: vody stekly rychle s pahorků, bláta utuhla, role oschla, louky zazelenaly se, stromy počaly pučeti, větve pokryly se listy; a pluh i radlice daly se do polní práce.

Rozumíš tomu všemu, můj milovaný měšťáníne? Pochybuji a zároveň Tě velice lituji. Ty vstáváš od zeleného stolku často s pocitem unavení, nechuti, někdy i nenávisti; já jsem sice také často podrážděn, vracím se však ze zelených luk s osvěženou myslí, s okřívajícím srdcem.

Jak mne zajímá probouzející se jaro! s teplejším vzduchem, jemným šelestem svěžích listů na-

vštěvují mne jako ozvuky jara vzpomínky mého mládí a usazují se mi na čele. Zatoužím po dětinských letech, ale mám dnes, čeho jsem nedávno ještě postrádal, — jich upomínku. Porovnávaje pak živobytí své nedávno minulé s žitím nynějším, vidím a cítím se velmi povznešeným.

Zabral jsem se činně do hospodářství. Můj Bože! Jaké jsou to v naší lidské společnosti velkolepé a zároveň i smutné poměry! Co tu rozličných povinností a závazků! Béru na radu rozum i srdce, chtěje jim vyhověti; v pochybnostech pak obracím se k poctivému podivínu Hrabovi. Jest to práce ohromná a ne tak snadná, jak se zdá, často jest obecný prospěch na závadu náhlým opravám, jest třeba pilné rozvahy, taktu a svědomitosti. Avšak mohu též mnoho ihned učiniti, nebo jest zde příliš mnoho zanedbáno. Hledím zachovávati přesnou spravedlivost k poddaným lidem; nevěří mi však, že bych i na dále tak vytrval, nespravedlnost stala se jim tak obyčejnou, že vešla u nich v život i návyk.

Lid jest bez odporu poctivý, ale dlouhé utiskování a bídné poměry jej pokazily. Lže, neboť ještě neví, je-li mu volno pověděti pravdu; krade, nebo posud nedomnívá se, že má majetek vlastní; spouští se, nebo ví, že jest potřebným a že ten, kdo ho potřebuje, se o něho musí postarati.

Snažil jsem se hned na počátku, zjednati si zásady v mém hospodářství. Neohlížeje se na výši nájmu statku, s kterým mi svěřena půda i práce lidí na té půdě, vypočítal jsem přesně, mnoho-li práce asi by mně ti lidé mohli spravedlivě konati a nežádám nic více nad to.

Sousedé přijali mé opravy s všeobecným rozhořčením, a jsou to přece lidé, kteří se sami pro

sebe domáhají svobod, jiným však odpírají i stín svobody a spravedlnosti.

Avšak vidím, že již po druhé rozepisuji se o odstavci Tebe nezajímajícím. Jsou to otázky, jež se Tě netýkají a jsou Ti cizí: dejme jim tedy pokoj. Budu Ti psáti pouze o sobě.

Usadil jsem se v hlavním dvoře panství Zapadliského, ležícím ve středu všech statků a uprostřed celého hospodářství.

Obývám velký zděný dům, avšak spustlý, je zřejmo, že rozliční nájemci jej zanedbávali, viděti to na opravách i spustlosti jeho.

Žena posledního nájemce upravila si nejspíše několik pěkných pokojů. Když pak musela místo opustiti, spustošila je nemilosrdně až po okna, zanechavši smutné svědectví svého hněvu. Jiný nájemce učinil ze sálu v přízemí nemocnici pro choré ovce; jiný opět použil komnatu malovanou na spůsob herkulánské tančírny za skladiště a věšel chomouty na mramorových krbech a maso v mahagonových přihrádkách. Nyní zbylo sotva několik pokojíků, jakž takž obyvatelných. Okolí domu vypadalo take strašně, nádvoří spustošeno, stromy pokáceny, všude smeti a odpadky; co se jen dalo urvati, urvalo a odneslo se, nezbyla ani klika u dveří. Uprostřed nádvoří vyjímají se smutně zbytky květinové zahrádky paní nájemnice mezi bejlím a smetím. Plot kolem ní zničili hlídači a polámali koně.

Stav polností podobá se na vlas stavu domu i nádvoří; považ, jakou mám práci. Ráno vsednu na koně a jedu do polí, nebo si rád vše prohlednu vlastníma očima. Kdo se spolehá na lidi, tomu i lidé špatně slouží, říkajíce: Sám nedbá mnoho o své, proč my bychom dbali? Jedu od robotníků k robotníkům, objíždím lesy, mezi jízdou přemý-

šlím často, dám se do hovoru se staršími a získám tak více nežli z kněh, sepsaných o hospodářství.

Mnohý stařec jest živá kniha. Vůbec jest vůkol mne živý svět, jejž nikdy nevyčerpají obrazy a obrázky z něho vzaté.

Vracím se na chvíli domů, neb i zde jest k lecčemus dohlednouti; odpočinu a spěchám znovu dále. Večer, vykonav přípravy na ráno, čtu, hraji, odpočívám.

Dříve mi byla hudba prostředkem k chloubě, nyní jest pro mne rozkoší, plyne mi ze srdce a jsem hrdým, že něco umím. Mám zde nesnadné skladby nynějších skladatelů, celou polovinu Mozarta, Haydna, Beethovena... poklady!

Někdy navštíví mne Hraba se synem, kapitán anebo někdo ze sousedů: a čas mi uplývá tak rychle, že bych jej rád zadržel, kdybych mohl. A vám v městě vleče se tak líně! Mám překrásné lesy, bohaté na zvěř, a rozsáhlé rybníky, tak že mohu loviti, kdy se mi zlíbí: slovem, mohu se bavit rozmanitě, a rozmanitost ta je nevyvážitelná. Věř mi, život venkovský jest skutečný život!

Město jest velké vězení, v kterém se baví vězňové jak mohou. Nepracují, protože pracovati nechtějí, a jsouce odkázáni na společnost sobě rovnou mají před očima jen člověka. Jsem šťasten, pokud může jím býti člověk s velkou vášní v srdci, ale s vášní čistou a šlechetnou. Trpím, ale libuji si ve svém utrpení a nechtěl bych je vyměniti.

Co den vyjíždím na pokraj lesů, hraničících s Ruměnou, pohlížím na dvůr v dáli, povzdechnu si a vracím se. Někdy vidím svým dvojitým divadelním kukátkem její nádvoří a časem i ji procházející se v zahrádce; kolem mne jezdívají povozy ze dvora i do dvora, a tu poslouchávám,

jak si o ní lidé vyprávějí; ostatní si mé srdce doplní. Stal bych se rád hodným té ženy, a cítím, že jí posud nejsem hoden. Dovedu vytrvati ve svých záměrech? Anebo budu uchvácen šílenstvím a zatoužím náhle po bývalém divokém živobytí? Ne! ne! to se nestane! Povznesti se jest tak krásné, znovu poklesnouti bylo by strašným zločinem. Odpusť mi, že Vaše žití nazývám pokleskem: jest jím, vidím to jasně.

Aby's si mohl představiti, že mne potkávají i neobyčejné a neočekávané příhody v očarovaném tom Polesí, které se mi z počátku tak divokým zdálo, musím Ti popsati jedno setkání se v skutku překvapující. Upozornil jsem Te, že list bude dlouhý, a proto nepášu na Tobě zrady z mé strany, mimo to miluješ lehké románky a to je román.

Několik dní tomu, jel jsem právě k hranicím Ruměné lesní cestou, málo komu známou a neupravenou, která se táhne podél starých valů zámku, dnes již porostlých hustým lesem. Pěkné to místo, valy dotýkají se z jedné strany Sluči, která je podmýlá; traviny pokryly kobercem jejich úpatí a staré duby šumí po stráních. Uprostřed dubin, jest místečko porostlé lesní trávou, plno mateřídoušky a různých vonných kvítků. Zde se vždy zastavím anebo jedu zvolna, abych se po místě rozhlédl; nyní mu dodalo jaro lesku a vděku; stromy mají svěží májovou barvu, listí jich voní, potůčky šumí spěchajíce do Sluči, tisíce ptáčků krouží kolem švitořivě a lítajíce se stromu na strom snášejí traviny, větvičky i broučky do svých hnizd.

Při záhybu cesty potkal jsem člověka prostředních let jdoucího od řeky se džbánem v ruce: mířil k valům. Poněvadž meška v okolních le-

sích dosti chalupníků a tak zvané nižší šlechty, nebylo by mne překvapilo setkání to, kdyby mne nebyl člověk ten zevnějškem svým zajímal. Byl to slušný, silný muž, zarostlý černým vousem, ještě ne starý, tvář jeho jevila hrdost, postava byla pěkna a ušlechtilá, rysy tváře výrazné. Byl jsem na svém pozemku a měl jsem tudíž právo, jej osloviti.

„Můj milý, odkud sem přicházíte?“ tázal jsem se ho.

„Co si přejete?“ odvětil, zastaviv se zvolna a postaviv džbán; pohledl mi v oči tak směle jako sobě rovnému. „Co pravíte, pane?“

„Chtěl jsem se optati, jste-li zdejší?“

Oděv jeho byl velmi prostý, na nohou měl dřevěnky přivázané koženými pásky, soukený kabátec, hrubou košili, křesivo a nůž za pasem.

„Odedávna zde bydlím,“ odpověděl mi se spokojeným úsměvem. „A Vy, pane?“

„Jsem držitel Zapadlisk.“

„A! Těší mne, že Vás poznávám: slyšel jsem již o Vás mnoho dobrého,“ řekl čistě po polsku a uklonil se mi beze vší zbytečné pokory; mluvil však hlasem přívětivým; uklonil jsem se mu navzájem. Postava i chování jeho počaly mne mocně zajímati.

„Kdo jste, pane?“ dodal jsem.

„Já? Jsem zdejším obyvatelem a bratr majitele statku Vámi najatého.“

„Bratr pana Dolského?“

„K službám, Dolský. Petr Dolský.“

„Jakže? Vlastní bratr? A v takovém oděvu, v takovém stavu?“

„V oděvu a stavu, který se mi líbí a který jsem si zvolil, je mi tak velmi dobře,“ odvětil, vzal džbánek a odešel k valům. Nemoha ho do-

honiti a nechtěje býti dotíravým jel jsem dále, zvědavost má však byla velmi napjata.

Navrátiv se domů ptal jsem se lidí na něho: všickni ho znali, ale nikdo nechtěl o něm mluviti, snad z obavy, aby pána svého v osobě bratra neurazili. Musil jsem se spokojiti s povrchní vědomostí, chodím často okolo valů, ale dlouho se mi nepodařilo s ním se setkati. Teprvé před několika dny vyšed na honbu potkal jsem se s ním zcela neočekávaně v lese. Oděn byl jako prostý chalupník, měl jezevčí torbu a pušku přes rameno; před ním poskakoval pes.

Počali jsme rozmluvu o věcech loveckých. S podivením našel jsem v něm člověka osvíceného, jenž mnoho četl, jeho fantasie byla však divně poetická, srdce raněné. Lesy vzbudily v něm podivné myšlenky. Kdo jej znal a byl mu přivyklý, necítil snad jich originalnosti; pro mne však bylo každé téměř slovo dobrovolného tohoto vyhnance překvapujícím.

Nebyl zarytým a přilnul ke mně již po druhém neb třetím setkání. Soudím však, že mnoho přispěla dobrá pověst, které zde u lidí požívám.

„Dovolte, pane," pravil jsem k němu, když jsme usedli k odpočinku, „bych se Vás otázal, co děláte v lesích, jsa přece zrozen k jinému společenskému postavení.

„Ó jsem zúplna na svém místě," odpověděl mi, „jest mi tak dobře. Nedivím se, že toužíte poznati mé postavení, a poněvadž nedělám z něho tajemství, objasním Vám je. Již od útlého mládí jsem považován za podivína; zdá se, že co takový umru. Jiní milují bohatství, pohodlné živobytí a přepych, já opět miluji prostotu, bídu a samotu. Bratr i já byli jsme chudí; statky, které máte od bratra v nájmu, nejsou naším dědictvím: nabyl

jich později bohatě se oženiv; v dětinství měli jsme skrovné podíly šlechtické. Podíl svůj odstoupil jsem bratru, ač nebylo to u mne žádnou obětí. Byl bych snad šel všední dráhou šlechtickou, to jest byl bych promarnil svou mladost, prohospodařil věk dospělejší, aneb zvolil si jeden z těch privilegovaných stavů, v nichž obyčejně páni šlechtici pohodlně lenoší, kdyby mne byl bůh či osud nevrhl na dráhu citů, čímž jsem snad i získal. Uhodnete snadno, jaké jsou to city," řekl s lehkým úsměvem. „Jest to slabost, na kterou jako na žlázy stůněme časem všichni. Mně ty žlázy," dodal s tonem napolo veselým, „nehojily se snadně, ani rychle: zůstaly uvnitř a zkameněly. Víte, pane, zamiloval jsem se ...."

„Nemuselo to býti asi tak kruté, když dnes o tom mluvíte tak lehce."

„Lehce mluvím, ale těžce cítím. Ó! milý pane, neurážejte mne. Kule uvázla v boku a sedí tam: nikdo ji nevyjme, až se tělo rozsype. Byl jsem chudý a zamiloval jsem se v děvčátko ne o mnoho bohatší, ale daleko více žádající než já. Snad měla právo, žádati více, byla krásná! Mohla se zaprodati draze! Jsa ní okouzlen, byl bych dal za ni miliony, kdybych je byl měl. Skládal jsem u její nohou srdce, ale srdce samotné; nabízel jsem jí svou poctivou bídu a dvé pracovitých rukou; přesvědčoval jsem ji, že bída není tak strašliva, jak lidé ji malují. Ona se jí bála jako nejvyššího zla na zemi. Ubohé děcko! jí bylo potřebí zábav, hraček, pochlebníků, hluku, klamu a potlesku jako rybě vody. A já jí mohl dáti pouze teplou chatu, vesnickou stinnou zahrádku a spokojený život v stínu starých lip, které jsem tehdy miloval."

Rozesmála se nad těmi oběťmi, ač mi byla trochu nakloněna: společně prožili jsme své dětinství. Usmívajíc se skrze slze odpověděla mi najednou:

„Chvěji se, můj Petře, při pouhé vzpomínce na bídu: mně mrazí při pomyšlení na tvou chatu i zahradu, v které bude asi více kopřiv než růží. Práce se mi nelíbí, potřebuji pohodlí, chci se baviti, a proto musím míti paláce, sluhy, koně, kočáry a krásný oděv. Bylo by mi nejmilejší, kdybych to obdržela z Tvé ruky, ale bídu s Tebou sdíleti, k tomu nemám síly. Učinil bys ze mne smutnou, mrzutou, nešťastnou ženu, která by Tě uhryzla.“

Ona mne milovala! kdož ví, snad miluje mne ještě, ale převládala u ní nad srdcem převrácená hlava, sličná hlava, z které patřilo dvé výmluvných očí!

Ach! proč mne ty oči tak nemilosrdně klamaly, slibujíce, čeho srdce odepřelo! .... Přemožen bolem, odešel jsem, ponechav si svou hrdost. Ona se brzy provdala za velmi bohatého člověka, zemana a pána tří vsí. Avšak brzy protančili jmění, přežili spolu rychle leta snivého štěstí a pak rozešli se. Kdož ví? snad se jí osud pomstil za mne, snad si nejednou připamatovala, že živobytí při naší bídě bylo jistější než v bohatství. Dnes ubohá žena, bez budoucnosti, bez rodiny žije z přízně lidské.

Zoufalý vstoupil jsem do vojska, ale koule se mi vyhnula, jako ona. Navrátil jsem se domů: neměl jsem ničeho, a že již přivykl jsem tuláctví a práci, tož jsem si vybral život podle svého vkusu, podle svého srdce. Žiju pod holým nebem, toulám se uprostřed lesů, lovím .... Bratr by mi dopřál chleba, ale nechci žíti z cizí milosti, ani z bratrské a nepotřebuji nikoho. Dokud jsem zdráv,

mohu se bez něho obejíti, a co mám od něho, to mu splatím, co nesplatím, to oddělám.“

„Kde bydlíte, pane?“ otázal jsem se.

„Nynější hnízdo mé,“ odvětil, „jest zde v Zapadliskách ve hradě (tak se zovou staré valy zámečku), ale já starý tulák nevydržím na místě, jsem brzy zde, brzy tam, jen abych chodil. Zde obyčejně přežiju tuhou zimu a jak nastane jaro, leto, jeseň, pušku na plece a hajdy do světa. Člověk v každém stavu duše hledá zaneprázdnění přiměřené jeho vlastnostem: já nalezl taktéž své vlastní. Staré mohyly, pomníky, valy zámků, hrady, zříceniny a rozvaliny, hřbitovy a pohřebiště: to jest mé království. Na sto mil ve vůkolí nikdo Vám neukáže lépe než já památky minulosti, zkamenělíny a znamenitosti země naší. Hledám památné starožitnosti, rozkopávám mohyly jako zloděj, bádám, zkoumám, co leží pod nimi, stopuji tajnosti hradů: žiju v minulosti a je mi tak dobře. Je to taktéž spůsob honby, mající své příjemnosti a mimo to pracuji bez konkurence. S tlukoucím srdcem blížím se k starému pohřebišti, na kterém se již prostírá věkovitý pažit, prohlížím ho, skoumám okolí a zapouštím rýč s ostražitostí, bázní a zvědavostí nevyslovitelnou. Z prvních hrud již poznává vycvičené oko stáří náspu: kousek obroušeného křemene, úlomek hlíněného hrnce, železko, kost s rezavou mědí zpovídají se mi z let uplynulých. Často někdo mne předejde, nikoliv k vůli vědě, nýbrž ze zvědavosti, hledaje v hrobech zlato! A opět často přetrvá hrob věky, střežen národní písní neb podáním lidu. Jaká to pro mne radosť, když najdu vše zachované, čeho ušetřil čas; vezmu do rukou kostru, drátem ovitou s růžencem a náramky, najdu v skleněné nádobě slzu, uroněnou před tisícem roků! To celá

historie. Co zde myšlének v nejdrobnějším úlomku! Z malého závitku drátu možno zpytovati celý věk! Co stál ten drát práce, čí ruce jej vytáhly, co značil a k čemu sloužil: zajisté široké to pole pro důmysl a bádání. Přemýšlím a čas prchá a já kopaje mohyly, blížím se k poslední, k své vlastní.

„Ty výzkumy dojista sdílíte s učenci?“

„Ha! ha! a k čemu to? Ó! ne! ne! Abych si nadělal velebitelů a kritiků: dva nejnesnesitelnější druhy lidí? dnes jest to mé království, můj majetek, mé poklady: proč se s někým děliti? Jsem skoupý! kdož ostatně jest tak moudrý, aby směle soudil z popelnic o popelu, ze zbytku o celku, z jizev o ranách? Jestli se mýlím, mýlím se pro sebe, neuvádím v omyl jiné a má obrazotvornost může bez výčitek svědomí budovati na zříceninách.“

„Nyní chápu, proč jsem vás potkal na valech.“

„Což tu divného? Je to můj byt.“

„Zdá se mi, že jsem tam neviděl žádného bytu.“

„Nejsme daleko; chcete-li, pane, ukáži Vám jej.“

„Budu Vám velice povděčen. Pojďme!“

Petr vstal a vedl mne přes lesy mimo silnici: znalť každý strom, zákoutí, rostlinu, louku a nad očekávání brzy objevila se přede mnou Sluč a nad ní zámeček křovím obrostlý. Nikde však nebylo viděti nějakého obydlí. Kudy se druhdy vcházelo do zámku, kde byla někdy brána a zvedací most, jehož zděné sloupy vyčnívaly ještě z pod drnu — tudy přivedl mne průvodce na zelenou louku, uprostřed valů. Na rozích označovaly poněkud vyšší pahorky místo bašt: nyní tam vyrostly duby a kolem jich větví pnul se divoký chmel a svlačec oplítal je zelenými věnci. Opatrný obyvatel zámku chodil stále jinými stezkami, aby nevyšlapal ce-

stičku ku vchodu, jejíž stopy by zradily jeho sbírky. Na jednom z nárožních náspů byla lávka z drnu, znamení, že zde žil člověk; z lávky bylo viděti velký obraz přírody nad Slučí, ničím neoživený a pustý: pouze řeka, lesy, širé pole, stromy, louky — avšak žádné vsi ani živé duše. Líbil se mi ten rozhled vlastně proto, že v něm lidí nebylo.

Sestoupivše z valů k řece, octli jsme se u rokle, tvořící šiji sklepu nad vodou, byla obrostlá divokým chmelem a bujným křovím, zakrývajícím rozsedlinu. Učiniv v rokli několik kroků spozoroval jsem šedou zeď a v ní silné, dubové, kované dvéře. Můj průvodčí vyňal z křoví klíč, otevřel je a vstoupil. Byli jsme v bývalých sklepeních pod zámkem. Dlouhou chodbou, v které visela na kolíkách postřílená zvěř a bělalo se uhaslé ohnisko s velmi bídným a nuzným náčiním, přišli jsme do sklepenní jizby o jednom zamřížovaném okně, obydlí to pana Petra. Zde obrátil se ke mně, usmál se a vítal mne jako hospodář.

Pokud se oči mé nenavykly na šero zde panující, nemohl jsem ničeho rozeznati. Byl to zvláštní útulek. Představ si jizbu, snad bývalé vězení neb úkryt pro výpad při obležení, s velmi malým okénkem nahoře, s kamenným krbem a komínem, jehož otvor nalezal se někde v ssutinách pokrytých křovím, i okno bylo zarostlé haluzemi a kapradinami. Uvnitř, ač nad řekou, bylo dosti sucho. Klenutí, podpírající sklepení tvořilo kabinet pro starožitnosti. Visely tu po zdích v systematickém pořádku zbytky rezavých zbraní, ohromné zubaté meče, veliké rzí vyžrané šišáky, řetězy sloužící za okovy, ostruhy na loket dlouhé, topory, štíty, střely, drátěné košile. Na podlaze stály v řadě popelnice, hrnky, ploské kameny,

jichž užíváno ku krytí hrobu, kamenné kule, hojnost starých náhrobků s nápisy, neotesané balvany z předkřesťanských dob a jiné starožitnosti.

Podivil jsem se té rozmanitosti předmětů a ohromnému jich počtu.

„To jest mé museum i archiv," řekl pan Petr, „a zde moje biblioteka," dodal, ukazuje nevelkou přihrádku s knihami, visící na stěně nedaleko lůžka. Lože bylo ze suchého listí, pokryté vlčí kožeš, nad ním visela novější puška, bambitky a krucifix pěkné práce. Níže u hlavy nad samým čelem spícího byla za sklem uložena malá ženská rukavička s podivně roztaženými prsty, jakoby hrozila aneb žertovala. Domýšlím se jejího významu: byla to poslední upomínka na mládí. Malá nenatřená skřínka ze sosnového dřeva stála otevřená při lůžku.

„Divím se, že Vás zde neokradou, když se vzdálíte na dlouho!" řekl jsem.

„A co by zde ukradli?" odpověděl potřásaje rameny, „staré železo? To se již k ničemu nehodí. Každý ví, že jsem chudý a bojí se mne proto, že já se nebojím nikoho. Lid má mne za čaroděje a podivína, ctí mne a bojí se mne; ostatně jsou ve světě i lidé, kteří mne milují. Jedno s druhým, nikdo mi neučiní nic zlého."

„A netrápí Vás samota?" otázal jsem se.

„Styďte se za tu otázku. Samota! Spůsobil jsem si ji sám, chtěl jsem býti samoten, abych mohl nazírati neobmezeným okem v minulost, aby se mi upomínky nerozplašily a nerozplynuly se. Konečně mám i zábavu, i práci, mám tu sbírky, jež mají pro mne cenu a zajímají mne. Rozmnožuji je zvolna co den."

To řka, vyňal z kapsy kamennou sekerku a položil ji vedle množství jiných do přihrádky.

„To jest moje společnost," pravil, „můj majetek, předměty skytající mi látku k přemýšlení. Miluji svůj život: když mi nedopřáno ztráviti jej s tou, která by mne byla učinila šťastným, děkuji aspoň, že popřáno mi, vyhledati si život snesitelný ano i milý. Po lidech netoužím, poněvadž jich nepotřebuji; avšak neodmítám jich, ano miluji je, ač z daleka. Proč bych jim přál zlé? Ostatně jsou lidé spíše hloupí než zlí: mám lítost nad nimi. Kdykoli mne trápí hořké vzpomínky i touhy, a tlačí se mi k srdci, usilujíce mne vzrušiti dám se do práce a pracuji až do posledních sil; tehdy stávám se na chvíli živočichem a duch můj usne.

Takové zápasy musím podstupovati s duší a pamětí: a vyhraji téměř vždy.

Zaneprazdňuji duši i mysl prací, zabývám i tělo až do únavy a zamítám tak požadavky nespokojeného srdce, podávaje mu pokrm, pokud ho mám. A kolik volných chvil, v pravdě šťastných děkuji již svým dumám nad ostatky naší minulosti! kolik příjemných hodin spůsobilo mi to staré haraburdí! Jsou to dobří moji přátelé! Jsou to stupně, po nichž se vznáším duchem a nořím se v uplynulé věky. Rozhlížím se odtud po světě, z té výše kreslí se mi v jiných barvách. Utrpení ustupuje a mlčí."

Tímto spůsobem mluvil ke mně dlouho, poslouchal jsem ho stále s větším napnutím, a když jsem se zmínil o jeho pokladech, vykládal mi pan Petr užívání všech starých zbraní, význam každého úlomku, vysvětloval mi všecko podle svého a odkrýval přede mnou minulost ze zpráchnivělých zbytků, rezí a prachem pokrytých. Poslouchal jsem jej do večera.

Spřátelili jsme se: zdá se mi, že jsem se mu zalíbil, neb pokud vím, nikoho k sobě nepři-

pouští a netvoří si nové známosti, ač se lidem zbytečně nevyhybá. Podivín tento podobá se v mnohém Hrabovi a má s ním mnoho společného, i názory jejich o světě se srovnávají; líší se pouze tím od Hraby, že mu často plynou z úst úsměšky.

Druhého dne vyšel jsem si jak obyčejně k hranicím Ruměné, bych pohledl na ten dům i okolí, které oživuje moje královna. Jaké bylo podivení mé, když jsem zde našel pana Petra, sedícího na pařezu, s očima upřenýma na Ruměnou a hluboce zamyšleného. Když jsem přišel k němu, vzchopil se a pohlížeje mi chvíli v oči, trpce se rozesmál.

„Nu!“ řekl, podávaje mi upracovanou dlaň, „nedělejme ceremonií; sedněme oba, patřme a dumejme a když spatříme mihnouti se bílé sukénky, bude se nám oběma zdáti, že vidíme své vyvolené. Ano, ano!“ dodal, „nezapírejte, pane, já taktéž nebudu se vymlouvati.“

Zřejmo, že mne již dříve vyslídil.

„Avšak koho Vy zde pozorujete, pane?“ otázal jsem se udiven.

„Což se nedomýšlíte,“ odvětil, „neměl byste se již ani tázati!“

I napadlo mi, že to byl snad první miláček paní Lacké a že se vypravovaná historie vztahovala k ní. Nemajíce již před sebou tajností, mohli jsme mluviti upřímně: vyptával se mne na ni s ohněm v oku jako dvacítiletý mladík.

„Je veselá?“ pravil, „je šťastná?“

„Není veselá, a myslím, že není ani šťastna; vždy mlčí, je podrážděná, smutná, tak jakoby na světě již ničeho nežádala, ničeho neočekávala.“

„V skutku,“ odpověděl, „nemám tedy příčiny tam pohlížeti. Není tam ta drahá moje bytost, kterou jsem v mládí tak miloval. Stárnem, hnijem za živa a měníme se ubozí. Praví se, že

z člověka nezůstává po letech ani prášek: jak by se tedy nezměnil cit v srdci, jež bylo tak různě zmítáno!"

„Ona žije nezměněná již jen zde," ukázal na své srdce, chopiv se za prsa, „více jí není nikde: rozplynula se ve vzduchu, rozprchla se v drobné částky, které větry zanesly na kalíšky květin, na kapky rosné, na zlaté obláčky i do tmavých dýmů. Ta žena, jež tam dnes žije, jest žena jiná téhož jmena; jest to žena vyžilá, povržená. Snad nezůstal jí na bílém čele ani koutek, kde by čistý políbek mohl se umístiti, nestydě se sousedstva. V srdci snad není udeření, jež bylo někomu nesloužilo, které by si někdo jiný nepřivlastňoval a pro sebe nevykládal. Dnes nemiluji *ji*, milují pouze vzpomínku na ni, a nechtěl bych té nové bytosti mně neznámé, která se z ní přerodila."

Vstal rychle, chopil silnou pravicí pušku a utekl do lesa.

Viz, Edmunde, jaké to pravdivé pocity! a nestydíš se, nazývati takové city nejhloupějším chvilkovým rozmarem? Zdá se mi, jakoby's křesal oheň do dýmky brilantem Velkého Mogola.

Buď zdráv! nemohu více psáti: musím na pole.

Tvůj Jiří.

Jak se máš? Mám opět po chvíli, užívám ji a píšu Ti. Představuji si, jak se Ti nyní z listů svých podivným zdáti musím: propast nás rozdělila. Oba na sebe pohlížíme s litostí, právě tak, jako když dva šílení v blázinci na sebe patří! Avšak ne! ne! to je špatné porovnání! Vidím svět, lidi, věci, sebe, nejsem šíleným. Vidím, jak se usmíváš s litostí: směj se, leč přijde čas, že můj list vzbudí u Tebe podivení a kdož ví, snad i Ty vyjedeš z toho městského ruchu, v kterém jsem

tolik let ztratil, abys vyhledal na venkově klidu, pokoje, oddechu?

Kdyby se mi dnes vrátila má mladší leta, svoboda a jmění, neužíval bych jich tak, jako dříve. Lituji let ztracených.

Není štěstí v hejřivém mládí nebo není trvalé, ani v přepychu ani v pohodlném žití, ani v četných zábavách, to všecko má za následek vyžilost a ochuzení; blaženým jest, kdo žije s klidným svědomím ve venkovském zátiší, vzdělávaje se a povznášeje svého ducha, blaho jest v svobodě ducha, v práci a v dumání. Mimo to narážíme jen na zdě krásně malované, marně se namáhajíce vejíti do tajemných zahrad a paláců za nimi.

Viděl jsem ji!

Pořád ještě jezdím na pomezí Ruměné a sedám tam na kraji lesa, odkud viděti dvůr i stromy v zahradě; přijde-li pan Petr, dumáme ve dvou, aneb rozmlouváme po tichu, zvolna, přerývajíce rozpravy dlouhými pomlčkami. Vybrali jsme si několik starých košatých dubů na pokraji lesa a zde zbudovali jsme vlastníma rukama boudu na spůsob salaše, otevřenou na straně k Ruměné, s dvěma lávkami z klád. Pan Petr, dobrý zahradník, nasázel kolem křoví, zasil chmel i svlačec a dnes nás to místo poutá k sobě, neli denně, aspoň velmi často. V jednom koutě uschována je hubka k zapálení dýmky, v druhém prostá nádoba, s kterou chodíme po řadě do nedaleké studánky pro vodu. Máme i ohnisko obložené kameny pro chladné večery, pro zimavá jitra a pro pošmurné dny. Pan Petr zde i spává přes noc, netoulá-li se po lesích, mohylách a pohřebištích. Právě tak jsme zde seděli před několika dny. Dolský mlčel a mračil se. Krásný den jarní skláněl se již k večeru: a Ty víš anebo spíše nevíš,

jak krásná jsou jitra i večery na jaře a na podzim. V těch dobách zdá se vše býti jiné, živější, silnější, veselejší než za plného dne. Den sám zřídka se různí; ale na počátku i na konci jaký to pohled vůkol, jaká vůně; myšlénky se v hlavě zrovna rojí. Jak dobře to zařídila prozřetelnost. Ve dne jest třeba pracovati, a aby nám nic nevadilo v práci, abychom měli do ní chuti, povzbuzuje, oživuje, občerstvuje a dodává nám sil ráno; večer pak nás křísí, dodává útěchy a káže zapomenouti na únavy.

Seděli jsme mlčky, zraky naše mířily v jednu stranu. Dolský se kabonil, jak časem u něho bývá, když se nedostává duši jeho potravy, aby se nasytila. Ubožák modliti se neumí; a proto jen válčí a poklesává.

Náhle zaslechli jsme dusot koní, ale teprvé, tehdy, když se již tak přiblížil, že se ukázaly zároveň i koňské hlavy na silnici před námi, pod salaší. Ouzká, písčitá cesta vede zde poděl lesů do krásné paseky, která náleží k Ruměné. Za koňmi ukázal se ihned volně jedoucí vozík: v něm seděly paní Lacká a Irena. Dolský vytřeštiv své černé brvami zarostlé oči ztrnul, já vyskočil z místa; Irena prohlížela si zvědavě naši boudu a poznavši mne, kázala zastaviti koně.

Lacká zbledla, odvrátila se rychle na druhou stranu a nepohledla již více k nám. Irena nedbajíc jí, poručila zastaviti a vítala mne vesele.

Přiblížil jsem se k ní; pan Petr zůstal v boudě jako zkamenělý.

„Konečně ač náhodou setkaly jsme se s Vámi. Co zde děláte?“

„Líčili jsme na zvěř,“ odpověděl jsem, „zde se svým sousedem panem Petrem Dolským a nyní

odpočíváme. Pan Petr slyšel se jmenovati, ale ani sebou nepohnul.

„Čím to je," tázala se mne tišeji, „že se nikdy u mne neukážete, ačkoliv jsme sousedé?"

Chtěl jsem lháti, ale přerušila slovo mé.

„Mluvme upřímně!" pravila živě. „Vy se stydíte?"

„Ano," odpověděl jsem.

„Jest to samolibosť, když chceme dokázati, jak velice jsme pány nad sebou. Nebylo by však vhodnější, když se nám již něco přihodilo náhodou či z vášně, vzíti lidem možnost, aby nás hanili a jíti dále dráhou, jakou jsme si naznačili?"

„Jsou lidé tak shovívaví, aby nehaněli?" přerušil jsem ji. „Jsou dojmy, které nevymizí nikdy."

„Ve všem, co pravíte, pane, zračí se náramná hrdost. Tedy proto, že jste jednou byl u mne trochu rudý a slabý," dodala s úsměvem, „mám býti trestána já a nemám Vás viděti opět zdravého?"

„Myslím, že jest to pouze pro mne trestem!"

Ona se trochu pomátla.

„Vám jest to, slečno, asi lhostejno," dodal jsem.

„Chcete, pane, abych Vám říkala poklony? Nenedostává se mi jich pro ty, kdo po nich touží: Není mi lhostejným, postrádati na Polesí společnost tak milého souseda jako jste Vy."

„Překonala jste mne," odpověděl jsem s úsměvem.

Pohledla na mne vážně a podala mi ruku.

„Nu! přijdete, pane, do Ruměné? Máte tam pouze několik kroků."

„Nevím."

„Jakto? Když Vás žádám!"

„Snad jen na oko a opětně pouze z dvornosti."

„Nuže, budu tedy nezdvořilá. Přikazuji Vám, abyste přijel! Ó jak jste zatvrzelý!!“

„Vy kážete, slečno?“

„Rozkazuji, poroučím, ano i hrozím, že Vás obžaluji u děda.“

„Přijedu tedy.“

„Co je to za člověka ten pan Petr?“ otázala se mne tichounce, prodlužujíc rozmluvu.

„Pohleďte, slečno, pozorně na svou družku, a domyslíte se mnohých věcí, jichž vyprávěti nemám času, ani svolení.“

Irena mimovolně hodila okem po paní Lacké a spatřivši ji téměř omdlelou, vrhla ještě jednou pohled na pana Petra a rozloučivši se, poručila, aby se co nejrychleji odjelo.

Dolský nepromluvil ani slova, seděl ještě dlouhou chvíli na lávce, pak vstal a neobrátiv se ani ke mně, odešel do lesa.

Nezdržoval jsem ho, nechtěl jsem ho v té chvíli těšiti, ani se mu nabídnouti za průvodce. Rozhrnul křoví a zmizel mi v houští z očí. Pochopíš, že jsem již druhého dne jel do Ruměné. Jako naschvál dostavil se též pan podkoní. Spatřiv mne, an vcházím do salonu, zčervenal nejdříve, potom zbledl, zatahal se za bradu, pohledl na Irenu, která sklopila trochu oči a ani nepozdraviv, jak byl zlý a hněvivý, odešel k oknu.

Paní Lacká nebyla v salonu a toho dne se vůbec neukázala; je prý churavá.

Hněv mého děda změnil se v krátce v jízlivé úsměšky, proti kterým mne Irena, nechtíc ho patrně podrážditi, jen slabě bránila, avšak bránila mne přece. Já snášel klidně jeho úštěpky jako cestující postižený v poli deštěm.

„Představuji vám, slečno,“ pravil, „svého vnuka, svého milého vnuka, nájemce Zapadlisk. Pronajal

je za vyhrané v kartách peníze, zajisté dobrý užitek ze zlého výdělku. Nenajal Zapadlisk jen tak ledabylo, hraničí s Ruměnou! a proto mějte se na pozoru, zacházejte opatrně s panicem!“

„Pane podkoní!“

„Je to mladík sentimentální a pije jako já, tím dosti řečeno; hraje pak ... utratil jmění, které by deseti chudým rodinám na vždy stačilo. A má ještě tolik zdraví, srdce i peněz, mnoho-li potřebuje jako nájemce Zapadlisk, jenž číhá na bohatou nevěstu. Ale sklame se!“ dodal potichu.

Má lhostejnosť k úsměškům děda ještě více podněcovala; nedal nám ani spolu promluviti a ač koně na něho již čekali, nebo měl v úmyslu dohlédnouti na mezníky, které toho dne měly se vytýčiti na hranicích Kuřilovky v Zajámí, zůstal přece. Chtěl spíše ztratiti kus země, než mne s ní nechati samotného. Irena byla k těm úsměškům chladnou a zdvořilou, nespozoroval jsem na ní ani stínu rozčilení. Což jest tak paní nad sebou? či má tak málo citu? Nevím. Nadešel večer: Starý mne vypravil a takřka vypudil, musel jsem odjeti. Nehnul se, aby dojem, který jsem mohl snad zůstaviti, zničil novými úsměšky.

Ó! kdyby se uskutečnila má předtucha a kapitán postavil mu mezníky přes jeho nejmilejší revíry a zabral mu kus lesa! Snad by to bylo pro něho poučením, aby jiným nečinil příkoří! Avšak nepřeju mu zlé: to by byla msta a msta jest pocitem zvířecím. Budiž mu odpuštěno, činí tak z náklonnosti. Proto ctěme a šetřme jej, ač nám působí bol. Buď zdráv!

Jiří.

XVI.

Irena miss F. Willbově.

Ruměná, 5. června 18...

Drahá moje Františko! Slíbila jsem Ti psáti často, aby's nezapomněla našeho jazyku, jemuž jsi se z lásky ke mně naučila, ale dostála jsem dosud špatně svému slibu: sotva jednou v měsíci dostávala jsi mé listy a dvanácte listů je jistě málo na tak dlouhý rok! Mně by bylo snadné napsati jich i více, ale bála jsem se, abych Tebe, pilnou ředitelku ústavu vychovávacího, nenudila po hodiny listy takového lenocha jako jsem já. Nevím, obdržela-li jsi můj květnový list. Listy mé prochází vůbec skrz tolikeré ruce, skrz tolik skříní poštovních a torb, vozů i lodí, že věru nechápu, jak dostihnou svého cíle. Napiš mi, jestli na Tebe dobře adresuji a zda-li listy pravidelně dostáváš; mrzelo by mne, kdybych psala pošetilé své listy poštmistrům a zvědavcům, aniž bych si přála, aby je kdo jiný četl mimo Tebe. Píšu ti celou duší: bylo by mi líto, kdyby se ztratily listy, v kterých Ti odhaluji své nitro. Slíbila jsem Ti, že budu psáti upřímně o všem, co se bude se mnou díti, jakobych ještě byla Tvou žačkou a družkou. Činím to svědomitě.

Prorokovala jsi mi brzkou lásku, brzké vdavky a štěstí. Proroctví Tvé se nevyplnilo. Lépe však čekati na ně, než plakati po něm.

Mladý pan *George*, o kterém jsem Ti již psala, jehož jsem tak podivně a neočekávaně poznala, a jenž učinil na mne tak silný dojem, že jsem se z počátku proto na něho i na sebe hněvala, jest stále ještě v naší krajině. Nemohu Ti

ani vypsati, jak mne vlastní srdce pokořilo v tom případě; nikdy jsem se od něho nenadála takové zrády: nadarmo jsem srdci představovala, že na tom šviháku malého našeho okolí není nic zvláštního, že v celku je jen ucházející. Nezpomohlo rozumování, ač do pravdy bylo dosti silné. Válčila jsem sama s sebou a pokořena konečně musela jsem vyznati, že nemám tolik moci, jak jsem doufala.

Můj pěstoun odhání ho, ač jest jeho vnukem, ode mne zatvrzele. Ty znáš pana podkoního, a víš, že mne poctivě miluje. Náklonnost jeho je časem až vášnivá. Pan podkoní vžil se do myšlenky, že je vnuk jeho větroplach, marnotratník a člověk bez zásad, mne nehodný, a stojí na svém; užil a užívá rozmanitých prostředků, aby ho odsud vypudil.

Můj *George* (proč můj? nevím co píšu) ztratil značný majetek, podkoní mu jej opětně zakoupil, aby jen od nás odjel co nejdáleji. Ale Jiří oběti té nepřijal, očekávala jsem to, a učinil dobře, velmi dobře. Snad se klamu, ale city, které na něm pozoruji (a kteráž žena jich nepozná?), změnily ho úplně. Z příjemného, ale pustého mladíka, jak jsem ho poznala, stal se pracovitý, vytrvalý a myslící člověk. Společnost poctivého Hraby velmi působila na jeho změnu. Věřím v jeho napravení, podkoní si však tropí z něho úsměšky, obviňuje ho ze ziskuchtivosti, svéhlavosti a šílenství; nedoufá v jeho budoucnost, předpovídá změnu a stále dokazuje, že Jiří je, čím byl, pouze pod jinou škraboškou. Já nejsem toho smýšlení, proč by člověk nemohl se státi lepším? vždyť má náklonnost k dobrému.

Ty jsi již zajisté uhodla, neb jsem se vyjádřila dostatečně, že ho miluji, omlouvám tedy

všecko a vidím v něm všecko dobré. Mýlím se snad? Bylo by to bolestné, ale kdybych se i mýlila, mohu hloupému srdci svému poroučeti?

Mám prý čekati i čekám a budu čekati ochotně: nespěchám ještě vdáti se, jest mi tak dosti dobře, ač trochu nudno. Cítím, že by mi mohlo být lépe, daleko lépe: ale snáším i to co mám, s nadějí. A tak mi čas ubíhá rychle.

Vylíčila jsem Ti, moje Františko, osudnou příhodu, když mi ho úmyslně ukázali opilého (a přece ani opilý neměl na sobě nic nešlechetného, zdál se pouze ubohým). Dlouho, dlouho jsem ho pak neviděla. Nechtěl ke mně více přijíti, ačkoliv ubytoval se velmi blízko v Zapadliskách. Stalo se tak jistě náhodou anebo osudem, a nikdy z vypočítavosti. Musila jsem ho opět sama přitáhnouti. Zdařilo se mi to velmi zručně, a nikdo mne nemůže viniti z toho, k čemu se Tobě v pokoře ducha přiznávám. Ty znáš silnici do mé paseky nad hranicemi Zapadlisk, jestli ji pro své Street a Square ještě pamatuješ. Tam seděl Jiří téměř každodenně při samé hranici a patřil celé hodiny z daleka na Ruměnou, tak asi jak to v románech bývá, není-li pravda? Nikdy bych o tom byla nezvěděla, kdyby nebylo náhody. Mám ve zvyku pozorovati okolí z mé věžičky nad oranžerií, kdež postavila jsem teleskop Mordounta, Tebou mi poslaný. Jest to velmi příjemné, dívati se na lidi, aniž by o tom věděli. Sleduji je, když soudí, že pouze jediná vševědoucnost je vidí! Teleskop Tvůj přibližuje dokonale předměty a jednoho večera, když jsem ho obracela na různé strany, mihnulo se mi cos na cestě k pasece. Podívám se tam, to on... pozoruji lépe, usedl, opřel se. Hloupé srdce! Jak mi mocně zabušilo!

Ne! ne! není to u něho klam, ale pravdivý

a hluboký cit. Co den, vyznávám se Ti jako u zpovědi, obracela jsem pak teleskop v tu stranu i viděla jsem, jak si tam s kýmsi druhým zřídil budku, přicházeli a seděli tam celé hodiny. Ostatního se domyslíš: zařídila jsem vyjížďku k pasece; setkali jsme se a já ho pozvala. On přijel a zastihl pana podkoního. Starý byl nemilosrdný; bylo mi ukrutně líto Jiřího, ale snesl všecko mužně, chladně, trpělivě, jak byl povinen. Jsem mu povděčna: zkoušel jen pro mne.

Po jeho odjezdě rozmlouvala jsem upřímně s mým drahým a nejpoctivějším strážcem. Sotva byl Jiří překročil prah, vrhl na mne podkoní prosebný pohled, jakoby mne žádal za odpuštění, líbal mně ruce a pravil pak tiše:

„Hněváš se na mne?“

„Kdybych mohla, pane podkoní, byla bych povinna tak učiniti.“

„Ubohé dítě,“ zvolal, „i ty zavrhuješ hořké léky. Ale,“ dodal se zápalem, „přiznej se mi upřímně, miluješ ho?“

Učinil otázku s takovým nepokojem, že jsem neměla tolik síly, abych se mu přiznala, nechtíc ho zarmoutiti. Podle ženského spůsobu pokrčila jsem pouze rameny.

„Je to větroplach! šibal! Není v něm nic dobrého! marnotratník, opilec, karbaník!“ zvolal, „neštěstí pro toho, kde se usadí, za groš se nelze na něho spolehnouti.“

„Proč?“ otázala jsem se.

„Pohleď jen, má drahá, jakou má minulost a můžeš si představiti jeho budoucnost: dluhy, odřené karty, potlučené láhve a opuštěné milenky. Chceš si vzíti, můj anděli, takové zbytky mládeneckého života?!“

„Ale vždyť je to obyčejný život naší ubohé

mládeže," odvětila jsem, „kde najdeme andělů? Proč bych nevěřila v jeho polepšení?"

„A! ba! Toto! Polepšení! Velké to slovo: polepšení! Ó! Bude tak dlouho hráti na polepšeného, pokud se mu nezošklivíš a pokud nepromarní Tvého majetku."

„Ale proč, pane podkoní, nechcete věřiti v jeho polepšení?"

„Protože nevěřím! Volil bych pro mého anděla," opakoval políbiv mi ruku, „takového, jenž by se nepotřeboval polepšovati. A to Jana Hrabu."

„Velmi dobrý, velmi vzácný to jinoch," odpověděla jsem, „vzdělaný, výborný, nesmírně milý, poctivý a rozumný, ale což, když není pro mne?"

„Proč? Tere-fere! proč? Proč není pro Tebe? Bah! Moje drahá! spojím Vás po staropolsku, a dost!"

„Ó z toho, můj milý pěstoune, nebude nic, vezmu si, koho budu chtíti, anebo se vůbec nevdám. Jestli mne milujete, lamte si hlavu a bděte, abych si nezamilovala, koho byste si nepřál, neboť...."

„A právě proto," zkřikl, „chtěl jsem puzen předtuchou vypraviti odtud toho ochlastu. Kdož může ručiti za nehodu? Já to vím! Pohled, slovo: za nic ručiti nemožno! Nu! osud mi vyvedl šibalství! a jako že jsem šlechtic, on Ti není lhostejným!"

„Může býti," odvětila jsem, „jsem jako každá žena; čím více se mi brání, tím více toužím. Proč jste učinil z něho, pane podkoní, zapovězené ovoce?"

Podkoní se chytil za vlasy.

„Ano, ano! již vidím opravdové neštěstí! Není jí lhostejný! zapovězené ovoce! Já jsem to tušil," mluvil k sobě, „toho mi bylo ještě zapotřebí! Bůh

mne potrestal! Celého života práce, starosti a péče... na zmar!“

Usedla a mlčela jsem; on přecházel mlčky po pokoji, přemýšlel, bručel a zlobil se. „Charakter má, ale kdož může věřiti! krev poctivá! ostatně at ho kati sperou! Nic po něm! nic po něm: ne! ne! Zmíral bych stále strachy!“

„Vždyť již učinil smělý krok k polepšení,“ přerušila jsem poručníka, když se trochu vybouřil, „a sám uznáváte, že je šlechetný.“

„A přece ho nechci a nechci,“ zvolal starý. „Byl bych v obavách celý život a věru toho mi není potřebí!“

„A kdybych ho chtěla rozhodně?“

„Víš co,“ řekl, zaraziv se, „vzdoruj a uvidíš, že se zastřelím!“

Přerušila jsem ho, ucpávajíc mu ústa.

„Pane podkoní, nebuďte tak horkokrevný. Což se sluší bez ustání někoho haniti a nepřesvědčiti se, nebylo by lépe jej pozorovati, stopovati a sledovati a neodříkati se záhy?“

„Mohu za to, že ten šelma hraje dnes na sentimentálního, vím co se stane zítra?“

„Dovolte, můj tatínku,“ dodala jsem, vědouc, že jej nejspíše uchlácholím, když jej pojmenuji tímto názvem z dětinství, „zapomněl jste na vlastní zásady. Nejednou jsem od Vás slyšela, že pivo, které se v mládí nevykvasí, za nic nestojí, že mladosti musí užívati každý, že i dítě odstůně své osypky a kašel.“

„Ano osypky, po kterých nezůstanou stopy; ale zde je něco jiného!“

Zamyslil se.

„Kdož ostatně ví,“ dodal měkce, „snad se vybouřil, však to dobrá krev Suminská!“

Rozesmála jsem se.

„Proč se směješ má drahá? Krev! Vy se nyní tomu smějete všickni, a víš co o Suminech píše Okolský, škoda, že nerozumíš latinsky.“

„To nic nevadí, jen mi to povězte. Jsem zvědava.“

Píše, ale ne Okolský, tuším Dlugoš, že bývali *viri ad potationem et largitionem proclines, canum et venationum studiosi* (to všecko pouze předmluva) ale *viri probi, audaces* i . . .“

„Ó! to je dlouhá litanie.“

„Směj se, směj, já tomu věřím: mnoho jest již v krvi, rodem i kohouti chocholatí.“

„Tedy z něho může něco býti?“

„Kat to ví! A což když zůstane na předmluvě?“ dodal starý a zamyslil se, chodě od dveří ke dveřím, potom přistoupil ke mně a řekl vážně: „Víš co, drahoušku, dej mi při nejmenším slovo, že hodříve nebudeš milovati, pokud Ti sám nedám dovolení, pravím *já sám.*“

„Kdož bude dávati slovo,“ odpověděla jsem, „což mne, tatínku, neznáte? Což jsem tak vrtkavá?“

„To je pravda, vrtkavá nejsi! Nu, jaká s tebou porada? Vždy stojíš na svém. Počkej, budu jej stopovati a z blízka na něho přihlížeti, ale jak se co ukáže . . . . .“

Políbila jsem ho v čelo, ale na místě poděkování, že se s ním mazlím, povstal prudce.

„Ó bože!“ zvolal, „u sto pytlů zajíců! ona ho přece miluje! nelízala by se tak!“

Se smíchem utekla jsem do druhého pokoje a starý zamračen vskočil do bryčky a odjel.

Tu máš vážnou scenu z dramatu mého života. Já ho miluji! ano, já ho miluji, starý to uhádl, ač se opravdu hněvám zároveň na něho i na sebe. Neb proč ho miluji, k vůli čemu? . . . . Nevím.

Láska nezná logiky. Není krásný (ale nemysli zase, že je ošklivý, nikoli), ale nač to všecko . . .

Prosím Tě, Františko, poctivá má přítelkyně, modli se, aby tento první pocit lásky byl posledním, bych nemusila jej tlumiti v sobě a s ním válčiti . . . . .

(Konec listu utržen).

XVII.

Jiří Edmundovi.

Pouze první krok byl obtížný: bývám v Ruměné častěji, ale pamětliv podezření, v kterém mě má děd a znaje svůj stav, neodvážím se nikdy jí povědíti ani naznačiti, co se v srdci mém děje.

Budu ji milovati, sníti o ní, trpěti i mlčeti; dosti mi, že ji mohu viděti.

Pan Petr nedal se mi po dlouhý čas polapiti. Od památného setkání se s paní Lackou stranil se mne, měl tvář hrozně zasmušilou a divokou, že jsem se ho sám bál, měl tvář zbojníka. Teprvé včera vylil si nashromažděnou žluč v trpkých úsměšcích, nemluvil ani o věcech lhostejných lhostejně; o cokolivěk zavadil, všude zazvučela struna bolestným jekem. Neodvážil jsem se, abych se ho tázal, jakých doznal dojmů, on též o nich nemluvil, leč bylo viděti, že setkání s ní ho bolelo, že viděl, jak od něho odvrátila obličej. Promluviv se mnou několik slov obrátil se náhle bez rozloučení a odešel do lesa.

Já zašel do Ruměné. Zde jsem odsouzen hráti divnou roli, stavěti se lhostejným. Děd stále mne podezřívá a co horší, povídá pořád před ní, že bažím jen, abych se bohatě oženil, a přece

jsem si nikdy tak málo bohatství nežádal jako dnes. Bohatství jest věc smluvená, závislá, jest to snad slovo bez významu, podmíněné. — Pro jednoho je bohatstvím dostatek chleba a slaniny, u druhého záleží v bryčce a koních, nebo v stříbrném náčiní; u jiného opět v mramoru a obrazech, ve francouzském kuchaři a v stu tisících důchodů a tak do nekonečna. Kdo má víc než my, zdá se nám bohatým. Jsme pouze dotud bohatými, pokud nám nepřibude nových starostí, pokud máme cos nového, co nám ještě nesevšednělo. Nejbohatší počíná se cítiti chudým, jakmile jest mu všedním to, co má.

Irena přijímá mne dobře, ale chladně, nezradí ani slovem, úsměvem nebo pohledem, co se děje v jejím srdci. Dobře jsem ji nazval královnou, neboť i nad sebou výborně panuje. Jsem hlupák! kdož ví, zda-li přede mnou co ukrývá? ... To je však jisté, ač jsem přesvědčen, že k ničemu to nevede, jak děd můj říká, že jsem rád okolo ní, že jest mi milo patřiti na ni, promluviti s ní a rozloučiti se pouze do shledání. A zítra ... zítra když mi bude smutno, zaberu se do práce. Nevycházím z udivení. Děd můj mne navštěvuje často v Zapadliskách, zvědavě prohlíží mé hospodářství, sleduje bedlivě, jak užívám svého času a jedná se mnou přátelsky, ač mi vždy ještě staví před oči moji minulost, jako pohozený rezavý řetěz, kterým jsem byl spoután, ale činí tak již delikátněji a ne s takovou zlovůlí, jako dříve.

Proč se tak zvědavě se mnou zabývá? .... Nevím. Nedávno přišel také Malcovský, a předstíraje honbu vyzval mého Stášu do lesů. Podotýkám, že Stáša má již mysliveckou žilku, a nedal se dlouho pobízet. Malcovský však vyptával se

ho jen na mne a snažil se Stášu opíti, jen aby se něčeho dověděl. Odkud ta zvědavost?

Malcovský mi též dohodil za úředníka jakéhos již obstárlého člověka, kterého s sebou přivezl a jejž jsem sám dříve několikkráte viděl v Turčí Hoře. Přijal jsem ho, snad jen proto, že jsem zvěděl, že ho můj děd propustil, poněvadž nedohlídl na zvěř. Stěžuje si sice na prchlivost pana podkoního, ale pronáší se o něm přece s úctou. Je to starý sluha Suminů, znal již mého otce, ať má tedy u mne kousek chleba.

Avšak vidím, že se Ti až přílišně zpovídám. Nu, to již Ti také sdělím, jaké neštěstí potkalo pana podkoního. Předně byl zvolen a potvrzen za maršálka a nastal mu nyní krutý boj sama s sebou. Chtěl by býti doma a zároveň zabývati se úřadem, který mu přece jen lichotí. Kapitán, jak přirozeno, jel k němu s blahopřáním a projevil při objímání, že se taktéž velice přičinil, aby se panu podkonímu dostalo té důstojnosti.

„A nechť vás vezmou ďábli!“ zvolal můj děd.

Pan kapitán však vyvedl mému dědu ještě horší kousek. Když jsem byl ponejprv za dlouhou dobu v Ruměné, vytyčovaly se právě mezníky na hranicích mezi Turčí Horou a Kuřilovkou. Kapitán kořistě z nepřítomnosti podkoního, podplatil jeho sluhy, opil je a naznačil čáru od kopce do kopce, dle libosti a tvrdí dnes, že byli přítomni zmocněnci podkoního. Novým tím ohraničením připadl mu nejmilejší dědův revír, jeho oko v hlavě, Zajámí, kde se jedině drží srny v lesích Turčohorských.

Hněv, zlost, bolest, zoufalost podkoního nedají se popsati, letěl ke kapitánu. Kapitán ho přijal s nevinnou tváří, jakoby o ničem nevěděl.

„I to, můj milý," pravil krče rameny, „Vaši vlastní lidé tu čáru označili a mezníky postavili, mám na to svědky."

„Moji lidé?! U sta batalionů ďáblů? To by leda ztratili hlavu, anebo se zbláznili? Odňali jste mi Zajámí!"

„Nu, vidíte, můj drahý pane! ale když ten revír podle svaté spravedlnosti náleží mně."

„Jakživ nenáležel, nenáleží a náležeti nebude!"

„Vždyť to vytknutá mez ukazuje?"

„A co mi do vaší meze! Nechci ji znáti! *Terminus a quo* souhlasím, *ad quem* také, ale *per quem* vypustili jste a vedli jste hranici mým borem. O! z toho nebude nic!"

„I bude, pane maršálku, bude a jest: Co vzaté, to svaté."

„Ufaté."

„Ufaté a svaté," řekl kapitán. „Jakkoli pana maršálka si vážím i miluji, nevrátím ani zbla."

„Nenazývejte mne maršálkem, prosím vás a ještě lépe nemilujte mne, ale vraťte. Jakto, pane, nestyděl byste se? Vždyť přece sám víte ....."

Co vím, můj milý, co vím? Nu co vím? Mez počíná zde a končí tam a co mi bůh z lásky své svaté uděliti ráčil, nevím. Jsem prostý člověk, pane maršálku, a za vše děkuji Bohu; a on mi vrátil revír, který byl po tolik let ve vašem držení. Ze mne všickni kořistí."

„A Vy trváte mermocí na revíru?"

„Ano, ano, můj drahý pane! Nemohu zavrhovati, co mi dal sám bůh. Bůh jest nejlepší soudce, to přece uznáte sám. Pane maršálku bez hněvu. Co zde pomůže hněv? Já Vás, vzácný a drahý příteli, ctím, miluji a vážím si Vás, ale ten v potu

tváři získaný kousek půdy, ten bídný kus země nemohu Vám dáti.“

„Ale vždyť není Váš!“ zkřikl můj děd.

„Dovolte, pane maršálku, je můj; mezníky stojí, a mezníky naznačili i postavili Vaši lidé.“

„To se buď zbláznili darebáci, anebo jste je podplatil!“

„Což bych já nebožák byl s to, podplatiti sluhy takového pána jako pan maršálek? Já ubohý šlechtic kořím se Vašim správcům již z daleka.“

„Nuže, ptám se Vás naposled,“ řekl můj děd, poskakuje, „vrátíte mi, pane, Zajámí či ne?“

„Jak Vás, pane maršálku, miluji a si vážím a stále dokazuji, že Vás ctím i vážím si . . . ale nevrátím. Na mou šlechtickou čest. Nemluvme více o tom!“

Děd můj vyletěl rozkacený do síně, a chtěl usednouti do bryčky, nerozloučiv se ani s hospodářem, ale kapitán ho chytil na prahu.

„Bez hněvu, pane maršálku, hněv tu nepomůže! Co se stalo, stalo se. Neopouštějte chatku moji s hněvem v srdci proti mně.“

„Co chcete, pane, u všech ďáblů! abych Vám ještě děkoval, či co? Dejte mi mé a jděte k čertu a nedáte-li, donutím Vás soudně.“

„Srdce mi vykrvácí, dojde-li k tomuto poslednímu prostředku, ale co si počnu, jsa utiskován. Děje se mi křivda a musím se brániti, ač Vás ctím a miluji.“

„Tedy proces?“

„Což jsem tím vinen?“

„Vy že nejste tím vinen a kdo tedy?“

„Osud, náhoda, *memorabile fatum*, ale dovolte mi říci, pane maršálku, ještě slovo. Právo jest při mně.“

„Jak to? — u všech! Nikdy jste neužíval Zajámí!“

„Vždyť jsem tam lovil!“

„To pravda.“

„A mám zápis plánu, kde stojí doslovně: Revír Zajámí *ante unionem* majetek vsi Kuřilovky, *lapsu temporis ad* Turča Hora *violenter* zaujatý.“

„Tak, tak!“ opakoval můj děd třesa se hněvem.

„A Vaši lidé, poctiví, svědomití lidé, znalí místa i práva postavili mezníky.“

„Dobře! dobře! uhlídáme!“

„Pouze bez hněvu v srdci,“ dodal kapitán, „já miluji pána . . .“

„I milujte si, pane, koho chcete a dejte mi pokoj se svým milováním.“

To řka sedl starý do bryčky a odjel. Byl jsem všeho toho očitým svědkem.

Druhého dne započal spor. Kapitán mne si ruce, klaní se, až mu v kříži praští, usmívá se a vítězí.

Je mně líto ubohého děda; tolik protivenství potkalo ho najednou! Spadl se, zmizerněl, zmalátněl, nedbá již ani o honbu. Nevím, podaří-li se mu vymaniti se z maršálkovství. Pan Hraba, jak praví z povinnosti, stále ho poučuje, jak má maršálkovati, jak se má tomu úřadu věnovati, aby neměl na svědomí zanedbávání svých povinností. Ztrápený podkoní přijíždí do Ruměné, aby si zde oddechnul a zde nachází opět mne, jenž jsem mu odporným. Nemá mne rád a stálá přítomnosť má u Ireny ho velmi znepokojuje. Pozoruji, že mne má v podezření, jakobych jej urážel. A není tomu tak. Ctím ho a miloval bych ho, kdyby se dal. Při originalnosti svého karakteru a divné živosti ve svém pokročilém věku a při své prostotě jest děd můj přece jen poctivý a cituplný člověk.

Slečna Irena snaží se obveseliti ho, jak umí a může, ale proti jeho zármutku jest to kapka v moři.

Paní Lacká ukazuje se znovu v saloně a není na ní ani pozorovati, že churavěla, jest takovou, jakou byla, chladnou, jízlivou, vyžilou. Myslel jsem, že se mne bude vyptávati, a nejspíše se stydí aneb myslí, že nikdo nepozoroval, co se s ní dělo . . . mlčí. Ireně jsem vyprávěl obšírně její historii, pak pana Petra a nynější jeho život; vylíčil jsem jí jeho karakter a popsal jeho byt. Nesmírně ji to zajímalo a učinilo to na ni silný dojem; tleskala do rukou a řekla mi:

„Musím viděti jeho byt pod zemí, jeho sbírky i jeho samého.“

„To se asi stěží podaří,“ odpověděl jsem, „jest to podivný, nepřístupný člověk, zvláště ženám.“

„Co mi do toho,“ řekla, „musíte to nějak zařídíti; zařiďte to, jak chcete, jen mi zjednejte přístup do zřícenin, abych poznala pana Petra.“

„Ukládáte mi těžký úkol, nejhůře pak bude nakloniti pana Petra, aby se Vám dal poznati; a potom, jak pojedete, slečno? . . . Sama tam jít nemůžete a paní Lacká nebude asi chtíti Vás provoditi,“ pravil jsem jí.

Irena se zamyslila.

„Paní Lacká?“ pravila, „zkusíme to. A bolný úsměv kmitl se jí kolem rtů.

„Připravte pana Petra,“ dodala, „a o mne se již nestarejte.“

Jaká zde porada. Pokusím se, snad se mi nějak podaří učiniti zadost jejímu rozkazu: ó jak bych byl šťastný! Avšak kudy do toho? Buď zdráv! Jdu, abych vyhledal Dolského a budu mu lichotiti, jak umím.

Tvůj Jiří.

XVIII.

Irena miss F. Willbově.

Dne 5. července 18.. v Ruměné.

V tomto listě, milovaná Františko, dozvíš se málo o mně. Co bych Ti mohla psáti nového, když kolem mne není nic nového?... Všecko bohužel! staré, vše jako včera! Miluji ho pouze snad více (ó jak jsem neprozřetelná!), a vídám ho častěji. Okouzlil mne: kdybych ho nemilovala, věru našla bych na něm snadno dosti škvrn a vad.

Podkoní jej pilně střeží, a pokud jen možná, snaží se přiměti mne k odcestování: nutí prý mne z pěstounské povinnosti. Jiří jest stále týž: vylíčila jsem Ti sice v prvním svém listě, že jest smělým a důvtipným; dnes se velmi změnil a změna ta zdá se býti rozhodnou, nebo pochodí z pevné rozvahy. Nacházím jej chladným, lhostejným, rozvážným, nepronese nikdy ani slůvka, jež by projevilo city, jež chová ke mně, jsem však o nich přesvědčena. Jeho postavení mu sice zabraňuje dáti své city na jevo, avšak proč se tak přemáhá? Odpustila bych mu trochu smělosti, ano i trochu opovážlivosti; znepokojuje mne, že se podává osudu s takovou pokorou. Zapotřebí, abych první učinila krok a vymanila jej z té dřevěnosti!

Poslyš však mé vypravování: bude Tě snad ještě méně zajímati, než obyčejné mé rozpravy, nebo nebudu psáti ani o sobě, ani o něm.

Meška u mne od nějakého času jakás paní Lacká: jest to ubohá paní, již stihl osud, jak se obyčejně mluví, krutý osud. Lidé rádi svalují svou

bídu na osud. V mládí zamiloval se do ní vášnivě jinoch; ona ho však zavrhla, proto že byl chudý, nemohla, jak se zdá, snésti myšlenky, aby obětovala svou budoucnost tichému domácímu štěstí! Bůh ji za to potrestal: ten, koho si vzala k vůli majetku, ztratil, co měl, opustil ji, a co hůře, či co lépe (nevím, jak Ty to posoudíš), její první náklonnosť k muži, kterého zavrhla, neutuchla v ní do dnes.

Dnes stala se paní své vůle, ale živobytí její podobá se nudnému, dlouhému, parnému dni letnímu, jehož trapná palčivost nemá konce: nic ji nezajímá, nic nebaví, v nic nedoufá. Nevyrušila ji ani příhoda, že se první miláček její zjevil v našem okolí, v sousedství Ruměné. Připomínám, že jest to člověk originální, zoufalství učinilo z něho podivína, jenž se straní lidí. Žije úplně samoten, zaneprázňuje se honbou a vyhledáváním mohyl na starých bojištích, toulá se po zříceninách zámků, starých valech a hřbitovech; sbírá starožitné tretky a vysmívá se lidem . . .

Zachtělo se mi, viděti ho: Jiří vyprávěje mi o něm, vzbudil moji zvědavost. Nestydím se za to, že jsem velmi zvědava; nakázala jsem Jiřímu, aby mi usnadnil seznámení se s ním a vymohl svolení, abych viděti mohla sklepy, které si zvolil za byt. Jiří se vynasnažil, aby vyplnil moji žádost a přijela jsem v umluvenou dobu do paseky, u budky Jiřího a toho pána zastavila jsem a šla jsem si k nim odpočinouti. Podotýkám, že jsem byla bez paní Lacké, sama se svou malou schovankou Jozefkou. Pan Petr Dolský, tak se jmenuje onen podivín, chtěl z počátku utéci, ale zadržela jsem ho několika slovy; pohledl na mne, váhal a zůstal. V několika okamžicích podařilo se mi, zapříst s ním živou rozmluvu, i vymohla jsem na

něm, že se uvolil, provésti mne v rozvalinách, které mu slouží za obydlí.

„Ale půjdete tam sama s tou malou?“ otázal se.

„A což kdybych nebyla sama aneb s někým mimo tu malou?“ odvětila jsem. Měla jsem na mysli paní Lackou, kterou chci s ním sblížiti.

„Pak bych Vás nepřijal,“ řekl klidně.

„Jak to! byl byste, pane, tak nezdvořilým k dámám?“ otázala jsem se.

„Proč mám býti dvorným k dámám, když jich nemiluji? Byl by to klam.“

„Děkuji za poklonu!“

„Jsou výminky,“ řekl usmívaje se.

„Výminkou je vždy, kdo je přítomen, to je známé. Já však nechci býti takovou výminkou.“

Znepokojil se.

„Ale upřímně,“ pravil, „proč nemáte býti výminkou?“

„Nejsem toho hodna,“ odpověděla jsem s úsměvem, „nejsem ani lepší, ani horší než jiné ženy. Chcete-li mne, pane, přijmouti, proč byste nepřijal se mnou zároveň někoho Vám známého snad i . . .“

„Tím hůře, je-li to známý!“ zvolal živě, a dodal patře na Jiřího a krče rameny: „Žvástal jak stará baba! Dojista znáte již moji historii, není tedy příčiny, abyste mne klamala. Chcete mne s ní sblížiti! K čemu to? Chcete mi vyrvat i vzpomínky?“

„Chci je oživiti.“

„To jest nemožné: ona jest dnes zcela jinou, podobná pouze té bývalé.“

„Jste tedy k ní lhostejný?“ tázala jsem se.

„Jsem jiný, pouze podobný a týž a ne ten; jazyk se mi plete a vypovídá mi službu. Též ona to, leč změněna!“

„Ano, neboť jest nešťastna!“ řekla jsem z ticha.

„Sama vinna,“ dodal s bolestí. „A já jsem šťasten, nemohu však říci s Quasimodem, že mám ustláno na růžích. Spatřiv ji, co bych získal? Štěstí, klid? Netoužím po klidu, k čemu mi chleb, kdy zubů není: mladé štěstí na stará leta! Odpusťte, paní, že tak mluvím. Nepřivykl jsem ženám. V srdci mém jest již jen popel a hlava těžká. Jsem spustlý tulák, jak vidíte, a nedovedu vzbudit city jmenem toho, jímž jsem někdy byl.“

„Kdož ví?“

„A k čemu se o to pokoušeti? Aby to podruhé bolelo? Nechci. Přijeďte paní sama s tou malou: přijmu Vás a to ne snad proto, že byste mne zajímala svou krásou, rozmarem a důvtipem, ale proto, že mne o to prosil Jiří a já Jiřího, ač žvástá, velmi miluji, právě tak jako svého psa Kastora, a to je mnoho!“

Jiří se rozesmál a uklonil se i já přijala bez úmyslu vystřelenou nedvornost, aniž bych se cítila uraženou.

Dotírala jsem na něho ještě dále, aby mne přijal s paní Lackou, ale Petr utekl do lesa, nedav mi více odpovědi. Počítala jsem na okolnosti a proto rozhodla jsem přijíti do rozvalin se svou společnicí. Neřekla jsem jí, kam a ke komu ji vezu. Jiří přijel pro nás koňmo, my jsme se za ním ubírali do lesa na malém vozíku a dále jen pěšky.

Pan Petr seděl na valech naproti řece a dumal; když nás spatřil a poznal, zdálo se z počátku, že zdřevěněl; nepohnul se z místa, upřel pouze oči na paní Lackou, která zbledla jako stěna a zmateně pravila ke mně, opírajíc se o mou paži:

„Co to je? Kde jsme? Kdo je to? Vraťme se!“

Patřila jsem stále na pana Petra, jenž zápasil sám s sebou. Konečně vzmužil se, usmál se hořce, vstal ze zelené lávky a uvítal nás mlčky.

Lacká se třásla jako osyka a oči její těkaly bázlivě kolem: poprvé viděla jsem ji v takovém stavu. Dolský dělal, jakoby ji neznal, a nepromluviv ani slova, vedl nás do podzemí.

Představ si sklep starého zámku, jakých plno ve vaší staré Anglii. Jest bohatý na starožitnosti, s jistým vděkem a pořádkem sestavené. Mimo to jest zde pouze lože ze suchého listí a nad ním visí, hádej prosím Tě, co? „ženská rukavička!“

Pan Petr vedl nás, jda napřed a stanuv uprostřed sklepenní jizby, v které bydlel, pravil s úsměškem:

„Není-li pravda, krásná paní, že Vás byt můj zajímá? Vypadá podivínsky. Je to hrob živého člověka, o jakých vypravují dětem chůvy, aby je uspaly. Bydlí zde člověk, který žije s mrtvými, nebo se mu živí zošklivili, který se odřekl světa a zakopal se za živa a to všecko proto, že mu řekla žena: Nechci Tě, neboť jsi chudý! Patřte paní, není to velmi zajímavé, ba skutečně!

Takový život vedu již několik let: den dni, hodina hodině jest podobná jako vejce vejci: a mohu ručiti, že se bol a zármutek nejlépe otupí, když ho hned od počátku užijeme až do kapky uzavrouce se s ním tváří v tvář. A poněvadž člověk od děcka v kolébce až ke starci nad rovem musí míti zábavy a hříčky své: i já si hraji, i já se bavím, bavím se — smrtí. Všecko, co jako já shnilo, spráchnivělo, skonalo, a rozsypalo se v prach, sbírám a kladu kolem sebe. Jsem taktéž mrtvý jako toto všecko; doplňujeme se systematicky. Není-li to, krásná paní, zajímavé?“ otázal

se, usmívaje se hořce. Paní Lacká umírala, opírajíc se o mou ruku, přece však neprchla: jakási zvědavosť táhla ji mocně ku předu.

„Všecko to," mluvil Petr se zápalem stále vzrůstajícím, „jest velmi divné a každý div se vysvětluje buď šílenstvím, bolem aneb hloupostí. Víte, co mne zapudilo sem? Jste paní zvědavé: povím Vám to ochotně.

Dávno již tomu, velmi dávno. V lese uprostřed sosen a bříz stál šlechtický domek; v tom domku žila spanilá dívka a vedle ní nedaleko bydlel mladý jinoch, který ji miloval a myslel hloupý, že stačí milovati, aby byl šťastným! Též ona ho poněkud milovala, tak asi jako se miluje to, čemu jsme přivykli; když ale přišla chvíle rozhodná, odpověděla mu: „Ty's chudák, já Tvou býti nemohu! Není-li pravda?" otázal se mé společnice.

Paní Lacká klesla a omdlela.

Petr vrhl se k ní: vynesli jsme ji na svěží vzduch, stříkali vodou a když osvěžena otevřela oči a přišla k sobě, tu ubohý tulák, kleče u nohou její, líbal jí ruce, nazývaje ji sladkými milostnými jmeny. Netrvalo to ale dlouho: po prvních slovech takto pronešených opanovala paní Lackou bázeň a pana Petra zoufalosť.

„Pro sukni," zvolal, „pro lesk, pro marnivé hříčky zabíti štěstí, které se nevrací, ztratiti mládí, obětovati srdce, zhubiti člověka?! O! Ty's nikdy neměla srdce v prsou," řekl živě, „a jestliže dnes trpíš, trpíš zaslouženě!"

To řka, utek do lesa.

Odvezli jsme s Jiřím bledou, vzrušenou ženu mlčky do Ruměné. Líto mi srdečně, že jsem jí způsobila takovou bolest, ale mohla jsem takové rozluštění předvídati? Jiří mi vyprávěl, že mu

měl Petr druhého dne se s ním setkav velmi za zlé, hněval se na něho a naříkal, že ji spatřil.

„Byl jsem dříve šťasten," volal, „nyní musím odtud prchnouti. Musím někde jinde hledati zapomenutí, klidu a kdož ví zda-li je více naleznu?"

Od té doby jsme ho již neviděli a Jiří praví, že podnikl dalekou cestu, nevíme kam. Paní Lacká, nad všeliké mé očekávání vrátila se druhého dne k své lhostejnosti, mlčelivosti a uštěpačnosti.

Pravila jsem Ti na počátku tohoto listu, který jsem vyplnila popisem podivné sceny, nemohouc se zdržeti, bych dojem svůj s Tebou nesdělila, pravila jsem Ti, Františko, že Jiří je chladný a nemluvný. Začínám se obávati, vidouc, jak se musí opanovati, že se mu nedostává srdce, že snad až přílišně ním štědřil. Avšak může-li, boje se podezřívání, projeviti své city? Obviňuji jej a zároveň ospravedlňuji; sama nevím, co chci. Můj pěstoun odjel na nějaký čas, aby se sprostil úřadu naň vloženého a za příčinou procesu s mým příbuzným, panem kapitánem. Ubohý člověk! A ke všemu znepokojuji ho já i Jiří! Piš mi, prosím, a věř, že jsem vždy Tvá

Irena.

XIX.

Jiří Edmundovi.

Právě tomu již rok, co jsem v tyto strany přibyl; celý rok minul mi jako jediná noc v zábavě, ač nebyl jsem příliš veselý, ale zažil jsem velmi mnoho dojmů a příhod.

Mohl jsem před rokem předvídati, co se stane se mnou? Diviš se asi, že po dlouhých a ča-

stých listech dříve, dnes tak zřídka a krátce píšu. Věř mi, není to mou vinou. Čím větší mne potkávají v životě protivy, tím častěji myslím na Tebe, milovaný Edmunde; ale psáti nemohu; co bych Ti také psal o tak jednotvárném životě, jako jest můj? Jaro odletělo, leto minulo a zlatá jeseň se přiblížila. V stálé práci neměl jsem ani chvíle oddechu: závistivá půda nedovoluje mi, abych odvrátil od ní zraku nebo ruky. V každé chvíli máš na co patřiti, co dělati, o čem mysliti; sbíráš ovoce ze včerejšího namáhání a připravuješ se zároveň k práci nové. Těžká to věc to hospodářství! U nás těžší ještě, než kde jinde, neb jsme v svědomí našem i před zákonem odpovědni za lidi, kteří od nás pouze záleží. Prostředníci mezi námi a lidmi jsou z větší části bez morálního vzdělání a svědomí a plní naši vůli, ač ji často přestupují horlivostí, snažíce se sedláky vykořistit.

Nesmím spustiti jich s očí. Vidíš tedy, že nelením a leniti nemohu, nebo mne dosud vyvolené zaměstnání svou novostí láká.

První to rok mého žití, co jsem se potkal s přírodou tváří v tvář: viděl jsem jaro, leto, které jsem dosud znal pouze z názoru a popisů. V sousedství neocenitelného podivína pana Hraby, z jehož rad a společnosti stále kořistím a pod dozorem člověka, který má mocný vliv na všecky, cítím se mocnějším vůči protivenstvím, která by mnou mohla otřásti. Hraba bdí nade mnou pečlivě a vida, že se nespolehám na něho, pomahá mi s obětovností, ku které je vždy v poctivém svém srdci ochoten. V skutku zvláštní to člověk, a přece jej společnost naše, sama ho nehodná, posuzuje přísně a nespravedlivě. Snáší mužně své mučennictví, s chladnou krví.

Za takových okolností nemá jediného přítele, jenž by na něho pohlížel příznivě, jenž by neodsuzoval každého jeho činu, nevykládal ve zlé každé jeho slovo. — Jest to velmi smutné. Mladí i staří, muži i ženy vysmívají se mu jako pošetilci, pronášejí o něm vtipy jako o hlupáku, litují ho jako šílence a křivě ho podezřívají.

„To udělal pan Hraba!“ říkávají s úsměvem spokojenosti, „pan Hraba! Nu což to divného? On ani jinak nemůže.“

Jsou i lidé, již mne ujišťovali opravdově, že má v hlavě mouchy a že není zdráv na duchu.

„Jste o tom přesvědčen?“ otázal jsem se.

„Jen se podívejte na něho, co činí.“

„A co dělá tak divného?“ bádal jsem dále.

„Ale prosím Vás,“ řekl mi na příklad kapitán, „nemůže se srovnati se ženou, s andělem trpělivosti. Na tom dosti.“

„Znáte jeho ženu?“

„Ovšem, nejkrásnější to žena v celém kraji, pravý anděl! On ale, pane, byl tak skoupý, tak divně s ní jednal, že ho musila konečně opustiti.

„Snad jest i ona divná?“

„Kde by se vzalo, pane! Postačí na ni jen pohlednouti, je to anděl! je to krása! a jak dobrá a příjemná!“

„A dále?“ otázal jsem se.

„A vizte, jak zachází s lidmi na svých statcích!“

„Snad špatně?“

„Nesmyslně, pane. Lidem potřebí, aby cítili hrůzu a on je pokazil tak, že již před nikým ani čapky nesmekají.“

„Ó! to je v skutku strašná věc!“

„A jedete-li kolem krčmy, nepovstanou.“

„To je ukrutné!“

„On je k tomu svádí svou shovívavostí; naposledy počnou i naši lidé něco si mysleti a k čemu to, pane, nač má chám mysliti a k čemu ta škola, ta opatrovna a jiných věcí, jichž jméno nelze ani pochopiti? Nepřežili tak jako dříve celé věky a nebylo jim dobře? On je kazí a nic více.“

„A co dále?“ tázal jsem se opět.

„Aneb i to,“ dodal kapitán, „sluší se milionáři, aby byl takovým skrblíkem? Nemá ani pořádného kočáru, ani sluhů v livrejích, jako jiní, ani kuchaře! A přijde-li kdo k němu, předloží mu krupičnou kaši, obyčejné víno a nic víc. Ale na nesmysly nelituje peněz a ničí se.“

„Jaké to nesmysly, prosím Vás?“

„Nu knihy, obrazy, zbraně, staré haraburdí a jiné hlouposti. Či uvěříte, slyšel jsem to z jistých úst, že dal za jeden a to malý obrázek tři sta dukátův?! Viděl jsem jej, neboť mi ho ukazoval, není na něm nic, já bych zaň nedal ani tři groše. Nemá zdravého rozumu a nudný je, pane, že člověk před ním na sto mil utíká; když začnete mluviti o pěkném počasí, udělá z toho ihned kázání. Pravím Vám, bojíme se ho jako ohně a utíkáme před ním jako před málomocným.“

Takový je úsudek sousedů o člověku, který z nich jediný pochopil své stanovisko a nevyhovuje žádné slabosti, nezapomíná žádné povinnosti.

Když mne jednoho večera zvali ke kartám a já odepřel říka, že jsem se zřekl hry v karty, vzkřikl pan Samurský se smíchem:

„Je na Vás vidět, že soudíte s panem Hrabou; dbáte jeho návodu! Jaké to hlupství zříci se karet! ha! ha! Jak je možná vzdalovati se spoečnosti a chtíti být rozumnějším ostatních? Nu,

neřekl bych ničeho, kdyby jsme se obehrávali, ale tak pro zábavu si zahrát, to přece není hříchem.“

„Prosím Vás,“ ptal jsem se ho, „jaký máte užitek ze hry?“

„Je to zábava, to dosti, ukrátí se čas.“

„Co pak Vás čas v naší společnosti tak tíží, že ho chcete zabíti co nejrychleji? Mrzí Vás život, abyste jej utrácel? Jste, pane, snad bídným, nešťastným, že chcete života pozbýti třeba kartami?“

„Co to za řeč? Nepřemluvíte mne, co pravda, to pravda: celý svět hraje v karty a co svět světem, nemohou se lidé beze hry obejíti. Hra malá je nevinná.“

„Od menší hry jde se ku větší.“

Pan Samurský nechtěl mne více poslouchati: i usedl k svému nešťastnému preferanci. Smějí se mi nyní, jako žáku pana Hraby. Nechť se posmívají.

Zavedl jsem na svém najatém panství všecky novosti, jimž jsem se u Hraby přiučil, též lidé se v nich vyznali záhy; po nějakém čase nedůvěry přijali je a jsou mi vděčni. Jest velký rozdíl mezi shovívavostí a spravedlností. Shovívati zlému, se nehodí a toho nečiním, neb bych k zlému pobádal; ale usnu vždy spokojeně, neb cítím, že nemám křivdy na svědomí.

Pravda, milý Edmunde, rok ten změnil mne velmi.... Myšlénky a výrazy, které dnes čítáš v mých listech, byly mi nedávno ještě nesrozumitelné, nepochopoval jsem jich význam. Utrácel jsem život, jak se událo, užívaje ho v zábavě, dnes myslím, pracuji a ač trpím ještě, jsem šťastnější než jsem byl, Ty se rozesměješ, starý větroplachu; směj se, ale prosím Tě, nelituj mne již.

Představ si, že se změnil i Stáša, ten vzor městských služebníků, rozmařilec, karbaník; všecky jeho vady slily se v jednu silnou a neškodnou

vášeň: Stal se z něho náruživý lovec. Nepoznal bys ani mne, ani jeho. Chodí v kazajce jako Malcovský, nosí kozinkové boty a ač si vždy ještě hledí slušnosti a čistě se odívá, vzala na sebe přece jeho zpanštilá tvář výrazu velmi mužného: jest opálen, otužen, pije vodku, jí klobásy a netouží již po Saské zahradě. Začíná chápati, že nestačí k štěstí lakované botky a že je možno i jinak býti ctihodným člověkem.

„Chceš se vrátiti do Varšavy?“ otázal jsem se ho ondyno.

„Vrátím se snad jednou, jasný pane, ale nyní nemám tak na pilno, jsem spokojen.“

„Pamatuješ se, jak jsi se durdil a stále utíkal?“

„To bylo něco jiného, pane, nyní jsme ve vlastním hospodářství a honba zde výborná.“

Usmál jsem se. Stáša již se spřátelil s tou zemí, jako já a co podivnější, stal se vážným: opičí se trochu po mně. Dobře tak; máme dvojnásobný užitek svého života, i ti, co nemyslí, jdou za námi, jako ovce.

Ale já Ti kreslím svůj stav a nepíšu Ti o tom, o čem bych především povinen byl psáti: o ní i o sobě.

Přes naléhání podkoního neodjela nikam; prožili jsme leto na vsi, a zdá se, že i na podzim i na zimu taktéž se neodebéře do města, neb netouží po něm. Jsem v Ruméné stále na jednom stupni: jsme dobří přátelé, nic více. O tom, co se v srdci děje, nepíšu: kdož by to psal!

Každým dnem, každou hodinou vzrůstá mi však potřeba, býti s ní, při ní; nevím, jak bych snesl vzdálení aneb rozloučení. A přece nevyjde z úst mých slova o pocitech, jež mne bouří. Ona je bohatá, já chudý! byl bych podezříván ze

žádosti peněz: musím tedy mlčeti, stále mlčeti... Budu mlčeti, snad mne nezapudí.

Děd můj jest ke mně již trochu povolnější. Podivná věc; ten člověk ví všecko, co se u mne, se mnou, kolem mne děje; zdá se, jako by sám neviditelně stále za mnou chodil. Vídáme se přece zřídka, avšak přesvědčil jsem se z rozmluvy s ním, že výborně zná každý můj krok. Měl bych snad domácího špeha? Nedávno bylo mi platiti část peněz za nájem podle učiněné úmluvy, nevyprodal jsem ještě a proto bych býval v rozpacích, kdybych nebyl jist, že Hraba mi věří i pomůže. Právě jsem se chtěl k němu ubírat, tu přijel můj děd a po krátké rozmluvě pravil:

„Přivezl jsem Ti peníze.“

„Jak to peníze?“ otázal jsem se.

„Vždyť potřebuješ na nájem a slyším, že jsi nevyprodal, nebo Tě Josef podvedl.“

„Máte pravdu,“ odpověděl jsem, „ale pomohu si.“

„Ovšem, vypůjčíš se! Nu, vypůjč se u mne.“

„Nikoli, milovaný pane podkoní, jsem Vám velice vděčný, ale...“

„Co? Ještě ceremonie?“

„Ještě a vždy,“ odvětil jsem.

Pohledl na mne a nenalehal.

„A kde to vezmeš?“ otázal se.

„U pana Hraby.“

„A Ty se spíše hodláš dlužiti u cizého, než u mne, svého děda?“

„Hraba mne nepodezřívá ze žebroty.“

„Eh! přestaň; u čerta, to jsou hloupé výmluvy: k čemu to, prosím Tě, nač mně bouříš krev?“

Umlkl jsem; starý chodil po pokoji.

„A již to skoro rok, co jsi s námi?“ pravil.

„Skoro rok,“ odpověděl jsem s povzdechem.

„Nu! a pojedeš do města?“

„Proč bych tam jel? Nic mne tam nevábí.“

„Inu tak trochu se poveselit?“

„Protiví se mi to.“

„Aj, aj! z Tebe se stal filosof!“

I chodil a mručel stále cos nesrozumitelného; slyšel jsem pouze v přestávkách:

„Kat to ví! Kat to ví!“

Z rozmluvy zvěděl jsem od pana podkoního, že výborně počítá, kolikráte a jak dlouho jsem byl v Ruměné.

„Odkud to vše víte?“ tázal jsem se ho.

„Odkud? a což nevědí sousedé, jak kdo doma sedí.“

„A já nevím, co se u pana podkoního děje!“

„Máš co's jiného v hlavě.“

„Co? To co Vy, pouze hospodářství.“

A! žerty ve zdraví! K čemu lháti? Starého neoklameš; starý vrabec nelapí se na vějíčku.“

„Snad mne nepodezříváte, pane podkoní, z penězokazectví!“

Pokrčil rameny a umlkl; potom zvolal, sedaje:

„Takovou dobu již zde meškáš a ještě jsi nepoznal svých příbuzných!“

„Jakých příbuzných?“

„Ubohých Suminů ze Zamalin.“

„Ano, uznávám svou vinu,“ odpověděl jsem. „Ale napravím ji a pojedu k nim.“

„Nu, to pojeď se mnou!“

„Velmi ochotně.“

„Povím Ti v tajnosti,“ dodal mrkaje očima a zahledě se ve mne, jaký asi dojem učiní na mne jeho slova, „že jsou dobří, ale strašně chudí a jest jich jako máku, uhlídáš. Lidé mne podezřívají, že odkážu majetek svůj buď mé zřítelnici aneb Tobě.“

„Já bych nepřijal žádného odkazu," pravil jsem důrazně.

„Nu, já to vím," pravil. „Ty nepřijmeš a slečně Ireně netřeba sypati, když má sama dost! he?"

„Zajisté," odpověděl jsem, „chudým jest jmění potřebnější, než jí."

„I Ty tak soudíš?" tázal se.

„Ba více, schvaluji myšlenku pana podkoního."

„He! he! Tobě snad se zdá, že jsem nějaký bankrotář, protože chodím v ošumělé kazajce. No! Turčí Hora, nechť si mluví, co kdo chce, jest zlaté jablko, drahoušku, pro dobrého hospodáře, a kdybych vytřásl kapsy, našly by se i kapitály a na dvou statcích velkopolských mám taktéž cosi, nu a snad by bylo i na hotovosti, stohy a zásoby mají taktéž svou cenu."

Lhostejně naslouchal jsem těm výpočtům a přerušil jsem děda.

„Věřím, věřím, k čemu mi to vypočítáváte? Málo nebo mnoho: vždy lépe dáti to chudším a potřebnějším."

„A pojedeme tedy k nim?" ptal se opět.

„S největší ochotou!"

Druhého dne vyjeli jsme společně s panem podkoním do Zamalin, několik mil od Turčí Hory vzdálených, krátíce si cestu honbou, nebo starý nevyjde bez psa a pušky.

Musím Ti popsati ty Zamaliny, neboť to náleží k doplnění obrazů, již dříve zaslaných, abys poznal kraj, v kterém žiju. Zamaliny, malinká vesnička ležící u Volyně, opírá se jedním bokem o poleské lesy, druhým o rozlehlá úrodná pole. Je to „zlaté jablko", neboť musíš věděti, že se zde tak nazývá každý majetek třeba prostřední dobroty, a tudíž i ta drobnůstka, ves, v které jsou tři dědicové a v níž mají Suminové tři či čtyry

chaty. Starý domek jejich stojí uprostřed vísky, jest ohražen jako za časů, kdy bylo potřebí z ohrad na Tatary střílet a opatřen velikou branou, s fortnou krytou slamou: nádvoří posázeno jahodinami, ovocná zahrada, v které rostou košaté jabloně a hrušky, studně, kolem stáje, nu, to asi celé hospodářství.

Vypadá zde vše ještě po staropolsku, dížky na mléko a máselnice visí na kůlech u plotu, na prahu leží krajáče, na drnu bílí se plátno, husa s housaty, krocani, kohouti, slepice a kachny procházejí se v nádvoří, v stájích a v obydlí jako ve vesnické chatě. Znáti je všade pracovitou chudobu.

Sotva jsme byli spozorováni, již kmitaly se postavy od brány k domku a z domku ve větším počtu hrnuly se k bráně.

Křik: „Pan podkoní! pan podkoní!“ bylo slyšeti ve dveřích a lidé z pekárny, ze stájí vystrkovali hlavy, aby se podívali na tak neobyčejného a vzácného hosta.

Stanuli jsme u prahu, kdež nás již očekávala celá rodina, mimo ty, kteří byli zaujati prací v poli aneb dozorem nad dělníky. Chudá rodina bývá vždy četná: bůh dává doškovému přístřeší bohatství, které mu nezřídka závidí zlatý palác. Napřed stála tlustá stařenka, matka pana Sumina, rodem Zaviská, jmenem Teréza, v pestrém županu, v bílém čepečku s velikými žlutými stuhami, s poctivou, usmívavou tváří, prozrazující náklonnost k povídavosti. Za ní stála snacha, žena prostředních let, dosti příjemná, ale poněkud bledá a churavá, byla podobně oděna a prostovlasá, s malinkým děckem na rukou. Dvě starší dítky držely se její sukně, a mladounká děvčátka opodál vykukovala ze dveří, dva hoši v školním oděvu čekali u sloupu, červenajíce se jako jablka,

aby mohli políbit ruku panu podkonímu. Napočítal jsem sedm dětí! Ale dívky starší a jedna, které jsem ihned nespozoroval, byly sestry pana Sumina, dcery paní Terézy. Všecko vrhlo se s křikem k nám, zarazili se však poněkud, spatřivše neznámého. Sotva se ale dověděli, že jsem Sumin a příbuzný a že přijel jsem úmyslně, abych je poznal: začali mne všickni menší v ruce a starší v tvář líbati. Stařenka nevědouc, jak mne má přijmouti, klaněla se pouze s úsměvem, nedomýšlejíc se, že jí políbím ruku; když jsem to však učinil, objala mne jako syna. Milé to obejmutí mateřské!

Hospodář a hlava domu nebyl doma; vyšel na pole k rozsévačům. Poslali pro něj husařku, z čehož husy kořistíce vešly v hejnu do síně a kejhaly, jedna smělejší zakejhala několikráte i do pokoje.

Nás posadili jak bylo možno nejlépe, na předním místě, celý dům snažil se nás uvítati. Ty nemáš představy o vnitřku takového domku, popíšu Ti jej tedy. Napřed těsný pokoj, zvaný společenský, ale v skutku těžko ho udržeti pouze pro hosty, nebo rodina je četná a dům malý. Nenajdeš zde ozdobného nářadí, drahocenných záslon a koberců, kterých se bojíš nohou dotknouti, nezírá na Tě salon, jenž chladem svým činí příkrý dojem na duši, jakobys vstoupil do sklepa. Zde plno života. Tam pohozena práce, zde rozestaveno nářadí, tu šátek na pohovce, vytažené šuple, před křeslem stařenky, poduškami vyplněným stál kolovrátek, v koutku kolébka, kterou ihned vynesly starší děti, práce dívek ležely na stole před námi. Nářadí prosté a opotřebené, nábytek, který s námi žil, k němuž přilnuly naše upomínky, a po němž bychom truchlili, ač jest starý a polámaný, neb

jsme mu přivykli a nejedna slza naše skanula naň. Nad krbem visely ozdobné staré hodiny, které však nešly; po stěnách obrazy, představující matrony s knihou a růžencem v rukou, starce s vyholenými bradami a genealogický strom vyrůstající z žaludku rytíře. Stařenka ihned mi na něm ukázala větev a lístek se jmenem mého děda. Vedle byla jizbička, v které bydlí stařenka s vnuky, jichž polovinu u sebe chová a dále pokoj hospodářů, s nimiž bydlí pouze dítě nejmladší. Naproti pokojík pro dívky a vedle pro studenty, to celý domek. Zapomněl jsem Ti pouze říci, že z pokoje hospodářů vedou skleněné dvéře do zahrady, aby se v létě nemuselo choditi přes pokoj stařenky.

Při vší chudobě bylo zde veselo a volno i viděti, že jim bůh požehnal, třeba nesypal zlatem.

Všecko se mi líbilo: i veselá, švitořivá stařenka i sama paní, trochu smutná a churavá, ale velmi pohostinská. Dbala o všechno a nespouštěla oka s dítek; dívky každou chvíli červenajíce se jako svěží jablíčka, mají ruměné, smělé i naivní tváře; studentíci patří nám zvědavě v oči, jsou rázní, rozpustilí a jak náleží svévolní. Nikdo nás zde z počátku jinak nenazýval než pány, ale podkoní i já protestovali jsme proti tomu i bylo viděti radost, když na místo pánů nastoupili bratříček a dědoušek.

Konečně se vrátil pan Sumin, vběhl do pokoje opálen, unaven, spocen; poklonil se dědu velmi uctivě a volal na lidi, na ženu, na matku, aby ho obsluhovali. Byl to suchý muž a bylo na něm vidět, že není zaháleče m: měl upřímný obličej, modré oči a světlé vousy, které vypadaly při opálených lících jako len. Líbali jsme se, jak na bratry slušelo a srdečně jsme se objali. Započal se ihned rozhovor — o nich a o jejich hospodářství:

o něčem jiném neuměli rozprávěti. Stařenka mazlila se s vnuky a dcerami, s dorostlejší již, smutnou dívkou a s dvěma mladšími; otec vybízel studenty aby deklamovali, ukázány nám ruční práce dívek, zuby nejmladšího děcka a Vlada, hoch z nejmladší drobotiny, rozhodně naléhal abych s ním šel prohlédnouti si zahrádku, hrušku i jabloň. Ač matka tomu bránila, šel jsem s ním a hromada dětí běžela za námi. Veselá ta rodina vyjasnila mi čelo: až jsem jim skoro záviděl i pobavil jsem se s nimi srdečně.

Prošli jsme zahrádku, seznámil jsem se se všemi stromy, s břízou Johanny, s hruškou Vlady, s jabloní Josefa; prohledli jsme květiny Julie i Helenky, pochválil jsem chlapce za jejich domácí práce, a vrátil jsem se do pokoje, kde se již pokrýval stůl, čistily koflíky, kypěl lesknoucí se samovar a připravovala se na krbu káva pro pana podkoního. Stařenka v nejlepším humoru stále se smějíc vyprávěla cosi panu podkonímu. Pan podkoní přerušil ji, líče jí své hospodářské klopoty a úspěchy.

Vstoupil jsem právě, když pravil, že ječmen sypal po dvou korcích a paní Teréza připomínala podkonímu, že je o pět let starší než on. Ubohá snažila se býti dvornou, jak mohla ... Posluha byla čilá a nepotřebovali jsme k ní sloužících, děti samy nás obskakovaly, strkaly se a rozlévaly samým chvatem, ale nebylo možná zakázati jim, aby nesloužily hostem.

Zde Ti podávám náčrtek rozmluvy.

„Pan bratr tedy má v nájmu Zapadliska?“

„Ano, téměř již rok.“

„Nu a jak se vede?“

Paní Teréza. „Zapadliska! počkejte, to jest majetek Dolských; ano, již vím, byli dva bratři,

dobří lidé: mladší zhynul na vojně a starší se oženil s Badylskou, tuším hraběnkou. Dostal s ženou jmění, neboť byla jedináček, rozená z Příjemských; dobrá stará rodina: velmi vzácný dům, ale přešel na přeslici. Pamatuji i . . .“

Pan Sumin. „Jak se daří v hospodářství?“

Já. „Obyčejně jako mladému hospodáři: přijeď bratře, ublídáš sám a pak mi poradíš.“

Pan Sumin. „S ochotou posloužím panu bratru.“

Podkoní. „Na honbu k němu jeď, mát lesy, že jich ani nezná!“

Pan Sumin. „Pan bratr jest myslivec?“

Já. „Kdybych měl k tomu času, ale hospodářství!“

Pan Sumin. „Ano, ano; i mně je tak! a ještě k tomu děti, zřídka se člověk může vypraviti, kdyby nebylo toho . . .“

Paní Suminová. „Nenařikej, drahoušku, lovíš dosti často.“

Podkoní. „Co dosti často, snad jednou za týden několik hodin — to nestojí za nic.“

Suminová. „A pan podkoní loví bezpochyby každodenně?“

Podkoní. „A co mám dělat? Střílím volavky. Nu a ke mně přijeďte také, pane Jene.“

Pan Jan. „Jak jen zaseji a chlapce do škol odvezu.“

Podkoní. „E! ba! to tak brzy nebude! Nu a jak se hoši učí ve škole?“

Pan Jan. „Starší vyšel s vyznamenáním a mladší, kdyby byl nestonal, byl by obdržel také vyznamenání, není-li pravda?“

Chlapík se zaruměnil a vlezl do kouta, pohlížeje s úsměvem na matku.

Paní Suminová. „Musím dědouškovi říci, že

mně i mým dětem nedal bůh zdraví; kdyby toho bylo, člověk by nežádal již více: ale ony jsou přece vesměs červené jako panské děti. Můj Vlada zdá se trochu zdravější, avšak bojím se o něho, nebo tak bylo i s tím tam, pokud nedostal zimnici. A od té doby stále chrchlá.“

„E, nenaříkejte, paní Janová,“ přerušila stará, které se příčilo mlčeti, „jak to vyroste, tak to zmužní. Oh! pamatuji, pane podkoní, svoje mládí: je tomu již hezky dávno, ještě za koruny, za Poňatovského. Bohudíky nyní mám síly dosti a bývalo, že matka moje Kunigunda Záviská z Drabských (Drabští z Velké Polsky, dobrá šlechta, jeden byl kanovníkem v Poznani) myslela vždy, že nevydržím, tak jsem byla mizerná. Jednou sám kníže Sapieha, když byl u mých rodičů ...“

V tom přinesli kávu; nastal shon, tu nalévali a dolévali kávu, tam přisunovali židle, matka krmila a napájela děti, starší podávali cukru a chválili suchary. Děti položivše po šlechticku ruce na stůl a brady na ně, pohlížely zvědavě na hody, nevtíraly se sice, avšak bylo na nich znáti, že jim suchary dělají laskominy.

Bůh ví, čeho nám tam nepředložili: hrušky, jablka, kávu, čaj, med, ořechy, housky, zákusky, cukrovinky, vše, co dům poskytnouti mohl, sneseno na stůl, všeho musili jsme okusiti. Hrušku vroubil sám pan Sumin, jablka přivezla od svých rodičů paní Janová, ořechy v Zamalinách mají prý zvláštní chuť i vůni, med červencový .... Jedli jsme s chutí, což patrně těšilo hospodáře a když začal rozhovor, stmívalo se již. Rychle zvali nás na noc, ale podkoní uděliv dětem dárky a vsunuv panu Janovi cos do ruky, promluvil ještě s každým zvlášť, a ubírali jsme se domů.

Všickni nás provázeli až ku vchodu, loučili

se a stáli tak dlouho u vrat, dokud nás bylo viděti. Rozloučil jsem se s těmi poctivými lidmi s opravdovým citem. Někdo jiný spatřil by zde snad tisíce směšností, ale zdaž nejsme všickni směšni podle svého, a kde dnes najdeš srdce poctivé, upřímné a ochotné. Vážil jsem si matku pro její lásku k dětem, otce pro pracovitosť, s jakou živí četnou rodinu, u pobožné stařenky líbil se mi veselý její duch a spokojenosť; děti pak zajímaly mne svou naivností a prostotou, s jakou mi všecko vyprávěly, co se jich týkalo.

Již jsme vyjížděli z brány, když se k ní blížil na koni jezdec, kterého jsem poznati nemohl. Zdálo se mi, že to Jan Hraba. Nevím, co by zde dělal. Podkoní tvrdil, že ho poznal a vrtěl při tom hlavou. Dosti, Edmunde, pro dnešek... Buď zdráv!

XX.

Edmund Jiřímu.

Včera byli jsme pozváni k hostině, kterou dával Stáša X.; byla tam řeč o Tobě, pili jsme na Tvé zdraví a vzpomínka ta i poslední Tvůj list přiměly mne, že Ti píšu. Ubohý sedláku, nešťastný Cincinnate! v brzce budeme se modliti v litaniích: Svatý Sumine.... oroduj za nás! Co se to z Tebe stalo!

Se strachem pohlížím na sebe od toho času, co Ty jsi oblekl na se roucho filosofa a hospodáře a stal se ctnostným; kdož ví, nepotká-li to neštěstí i mne! O! můj bože, musel bych se nuditi, jako Ty! Nebo i Ty se strašně nudíš, jen se přiznej, drahoušku, a udeř se skroušeně v prsa, ale vlezl jsi do pasti a nechceš se přiznati.

Ale ne! ne Mně se to nestane. Nejsem hloupý! Pro všecko na všecko nepojedu na ves. Je to jako smůla, dotkni se jí a přilepíš se. Já miluji město a v něm pouze jest mi jako rybě ve vodě. Ty mne již nudíš, milý svatý Sumine, mučenníku, nudíš mne svými morálkami, svými obrázky i svou opozděnou naivností. Kveteš na podzim, drahoušku. Piš mi již o něčem jiném. Ty, Tvůj Hraba, podkoní, ten blázen Petr, paní Lacká a celá hromada Tvých Polesáků tlačí mne již v hrdle jako polknutá kost.

Snad najdeš něco nového.

Skonči již se svou slečnou Irenou, s kterou žiješ v divném poměru; stýkáte se stále a neřeknete si, o čem oba výborně víte. „V devatenáctém věku!! Jestli Ti dobře rozumím, miluješ ji vášnivě. K čemu tedy čekati? Aby Ti ji někdo jiný vzal před nosem; což bezpochyby se také stane. Žeň se, přijeď do Varšavy a opusť to své nesnesitelné Polesí. Tu radu Ti dává nejupřímnější přítel Edmund.

Douška. Psal jsem v špatném humoru, prohrál jsem a jsem trochu churav: oběd u Mareho mi uškodil. Odpusť, a piš, o čem chceš, jen když budeš psáti, listy Tvé jsou mi potřebné, přivykl jsem jim jaksi; sedám po obědě v křesle a čítám je, až dřímaje usnu. To prospívá mé záživnosti. Piš tedy, o čem chceš, jen abys psal, a ožeň se, mužeš-li. Dixi.

XXI.

Jiří Edmundovi.

Včera jsem byl v Ruměné; zastal jsem paní Lackou samotnou při krbu, mlčela jako vždy jsouc

unavena, mrzuta. Tázal jsem se na Irenu, odpověděla mi, že jest churavá.

„Churava? leží?“ ptám se.

„Ne, neleží, ale bolí jí hlava, má rozčilené nervy,“ a pokrčivši rameny dodala: „Ostatně nevím, co je jí.“

„Ale není snad žádné nebezpečí?“

„Ó! nikoli, trpí tak trochu.“

Sotva jsme domluvili, otevřely se dvéře a Irena vešla, čilejší a červenější, než jindy, ale se zachmuřeným čelem.

„Slečna je churava?“ otázal jsem se. „Nechci býti dotíravým, a proto se Vám opět zdvořile poroučím.“

„Ó ne, jen račte zůstati, pane Jiří. Ano, cítila jsem se trochu unavenou, bylo mi jaksi nevolno, ostatně mi není nic.“

Usedli jsme, paní Lacká sebrala knížku, kterou před tím čtla a chvíli se procházejíc po pokoji odešla. Snad úmyslně.

Rozmluva naše byla z počátku lhostejná; Irena se mne tázala na Hrabu, na podkoního i na kapitána, podepírajíc se o pohovku, jakoby skutečně byla churava.

Podruhé chtěl jsem se rozloučiti a znova mne zadržela.

„Vaše přítomnost jest mi nutná, pane,“ pravila, „či toho, pane, nevidíte, že jste mi potřebný?“

„Zaplašim snad Vaše nudy?“

„Kdo se nudí?“ tázala se, „myslete si ostatně, co chcete.“

Pokrčila rameny. „Rok již tomu,“ pravila, „co se známe, a Vy mne, jak pozoruji, posud neznáte a nerozumíte mi.“

Umlkla.

„Vidíte, pane,“ řekla, nahýbajíc se pro knížku,

„jste mi potřebnějším, než myslíte; budete mi předčítati. Zde tu knížku v černých deskách. Jsou to listy Jakuba Ortize.“

„Tak smutnou knihu?“

„Jako já . . . to právě dobře.“

„Vskutku jste smutna, slečno?“

„Proč ne? Nikdo mi nechce rozuměti, ani Vy. A já sama chvílemi pochybuji o sobě . . . Nu, čtěte, pane.“

Četl jsem, kniha byla rozevřena. Nevím, znáš-li a pochybuji velmi, že by's znal listy Jakuba Ortize.

Kniha byla otevřena při listu z dne 29. dubna a musel jsem právě čísti slova, která podivně líčila můj stav i můj dnešní rozmar.

Došel jsem k místu, v kterém Ortiz líčí sebe i soudružku:

„*La pazza figura ch'io so quand' ella siede lavorando ed io leggo!*“

Irena právě vzala práci do rukou, pohledli jsme na sebe, usmála se smutně, já četl dále. Vím, že rozumíš pouze tolik jazyku vlašskému, abys pochopil libretto a proto Ti přeložím, co jsem četl: „Jak mne těší její postava, kdy ona sedí při práci a já čtu! Přerývám se za každým veršem, a ona? — Čtěte, pane, dále! — Začínám znovu čísti, leč než přečtu dvě stránky, počínám se chvěti i končím mrače nesrozumitelně. Teréza se hněvá.“

„Vskutku čtete, pane, tak rychle a nesrozumitelně jako Ortiz,“ přerušila mne Irena, „ač nemáte před sebou Terézy.“

„Mám čísti volněji?“ otázal jsem se.

„Volněji? jak mne nudíte, pane, tím svým poslušenstvím; čtěte, jak chcete.“

Čtu dále, ale tu následovaly stránky plné

citu, které mne při ní sedícího rozčilovaly. Nebezpečno jest čísti ženě, kterou milujeme a které to říci nesmíme, knihu plnou výrazů, která nás líčí, ústa, oči, hlas co chvíli naše vlastní city prozrazují. Minuli jsme historii Lorety a postoupili k 14. květnu. Četl jsem již dříve a několikráte listy Jakuba Ortize, a proto nechtěl jsem čísti dále.

„Čtete, slečno, tuto knihu poprvé?“ tázal jsem se.

„Poprvé.“

Chtěl jsem se vyhnouti listu ze 14. května, ale nebylo možno, musel jsem ho přečísti. Ty výrazy psané v jazyku zvučném, milém, zpěvném, plné citu, začaly na mne působiti, snažil jsem se skrýti své myšlenky, které se draly mocně do úst a hrozily již již vybuchnouti. Začal jsem pouze:

„*Si Lorenzo odilo .... la mia bocca umida amora di un bacio di Terese...*“

Irena se sklopenou hlavou pracovala i přeskočil jsem k druhému listu z téhož dne.

„*O quante volte ho ripigliata la penna e non ho potuto continuare ...*“

„Nemohu čísti dále,“ pravil jsem, zavíraje knížku.

„A proč.“

Měl jsem vyznání na jazyku, již jsem jí chtěl povědíti, že mi těžko čísti chladně, když srdce se bouří, avšak přemohl jsem se.

„Proč?“ tázala se opět.

„Poněvadž ... nechci, je to nudné!“ zvolal jsem. Budu vám čísti něco jiného.“

„Když se mi ale Ortiz tak líbí.“

„Mně se nelíbí ... Je rozvláčný, jednotvárný; obraťme aspoň několik stránek.“

Pokrčila rameny.

„Vidím,“ dodala, „že jste neslýchaně skromný;

vím přece, že Ortiz měl ústa zavlažená polibkem Terézy, čtěte popis toho okamžiku; jsem zvědava, jak to provedl umělecky: zdá se mi, že jest těžko zachytiti city na papír, uvázati je v slova.“

„Slečno, Vy jste chladná jako led,“ přerušil jsem ji. „Vy posuzujete tu knihu plnou citů pouze se stránky umělecké a on, vyhnanec, psal ji přece srdcem!“

„Myslíte, pane,“ tázala se chladně, „soudíte, že se píše srdcem?“

„Proč ne?“

„Kdo cítí, nepíše; výrazy citu jsou na nejvýše pouze jeho vzpomínky. Kdo usedne, aby o nich psal, ten již přetrpěl a procítil.“

Umlkl jsem, převraceje stránky knihy.

„Co do provedení uměleckého,“ pravil jsem, „nedostihuje Ortiz Werthera.“

„Werthera psal arcimistr, který nikdy necítil, ale znal výborně anatomii citu, jako Cuvier, který neviděl mastodontů a uhádl zákony jich organisace.“

„Zdá se mi, že nelze tak přísně posuzovati tvůrce milenky Faustovy?“

„Zdá se mi, že ano, neboť život spisovatele jest zkušební kámen.“

„Nikoli, slečno, mně se zdá, že jsou dva životy v životě básníka, jeden všední, druhý sváteční, často je dělí celý svět odporů, dva lidé splývají v jednom ... básník nemůže býti po celý život nadšen.“

„Jiskra byť i uhaslá, zůstane v něm stále.“

„Probíráme příliš těžkou otázku.“

Po chvíli dodala zatvrzele:

„Čtěte, pane, dále.“

Mně již vypadla kniha z rukou, patřil jsem na Irenu zrakoma, jakými pohlížel Jakub na Terézu, ale láska moje byla bázlivá, v nejistotě, co ji

potká, kdyby vyšla na jevo; bála se sletět na ústa. Tlumočily ji snad pouze oči. Cítil jsem, že bych měl utéci aneb odvážiti se všeho jedním slovem.

Irena pohlížela na mne s výrazem tak čarovným a mocným, že se tajemství duše mé vydíralo na povrch.

Takřka nepříčetný uchopil jsem klobouk.

„Kam pak?“ tázala se.

„Nevím.“ Nevím co jsem odpověděl, ale pohodil jsem znovu klobouk, jako jsem ho byl mechanicky vzal a usedl jsem opodál na křeslo.

„Co je Vám?“

Zoufalý rozmýšlel jsem se. Povím jí všecko a potom odjedu . . . uprchnu.

„Vy se mne, slečno, tážete?“ odvětil jsem horečně rozčilen. „Rok na Vás již patřím, rok trpím a mlčím . . . to dosti, to snad přes příliš. Nechť mne podezřívají, jak chtějí, nechť řeknou co chtějí, snad i Vy, slečno, odvrátíte se s opovržením . . .“

Irena byla zřejmě zmatena, mně zmíral hlas v ústech, cítil jsem, čeho se odvažuji, chtěl jsem dokončiti a nevěděl jsem jak.

„Vím, že překvapím Vás, když konečně vyřknu tížící mne slovo: Miluji!“

Přiblížil jsem se k ní živě: mlčela, povznesla pouze výrazu plné oči, patřila na mne dlouho, a konečně podala mi chvějící se pravici.

To bylo více než štěstí, to byla chvíle, pro kterou mé líčení nemá výrazu a kdož by mohl ji popisovati? Její ruka chvěla se v mé ..... byl to sňatek před očima boha; nebo žena jako ona nepodala by ruky, nechtíc se vázati na celý život.

Nevím jak dlouho jsme tak seděli, ona na pohovce, já při ní na křesle, v slavnostním nadše-

ném mlčení. Konečně vstala Irena zamyšlena a tázala se mne chvějícím se tichým hlasem:

„Smím Ti věřiti? Mohl bys pro chvilkový rozmar učiniti si hříčku z celého života ženy?“

Nevěděl jsem jak jí na to odpovědíti, přísaha byla by křivdila jí i mně, ale viděla mi na očích a z několika prázdných slov valem do úst se tisknoucích, že jsem neklamal, že jsem cítil.

Odjel jsem rozčilen až k šílenosti: píši ještě v horečce, zajisté to list poslední ... Šťastní nepíšou. Buď zdráv.

Jiří.

XXII.

Irena miss F. Willbově.

Ruměná, 11. listopadu 18...

Předem Tě prosím, abys se nedivila, milovaná Františko, délce tohoto listu; mnoho a mnoho věcí jest mi s Tebou sděliti: chci, aby's všecko věděla, chci, aby's přečtouc můj list, věnovala mi příznivou vzpomínku. Uznávám mocnost blahoslavení i sílu příznivého přání.

V posledním dopise*) psala jsem Ti, tuším, že vše jest při starém. Můj pěstoun neprotiví se sice již násilně všelikým snahám Jiřího, ačkoliv nepozoroval ani stopy a domýšlel se jich pouze z nahodilé náklonnosti, avšak kořistí posud z každé příležitosti, aby mne strašil budoucností. Bylo konečně viděti, že Jiřího bedlivě pozoruje a že sám nabývá o něm jiného přesvědčení, byl povolnějším,

*) Listu toho nemáme.

avšak mlčel. Když jsme jednou o něm mluvili, prohodil:

„Jest již jiným, nepravím sice, že není větroplach; ale má karakter, jest poctivá krev. Ostatně není tím vinen, že jsa opuštěný sirotek, šel, kam ho oči vedly.“

„Chvála bohu, že ho sám ospravedlňujete.“

„O, já ho neospravedlňuji! o ne! mýlíš se má drahá! Větroplach je a lehkomyslník, nu, ale co dělat; třeba ho vzíti, jak je.“

„Pravíte, že třeba ho vzíti?“ tázala jsem se se smíchem. Starý se polekal.

„Naopak, není třeba si ho bráti! K čemu si ho bráti, nechť si ho kati vezmou!“

Pohledl na mne, já se usmívala.

„A co,“ řekl, „snad se neucházel po straně o Tvou ruku, když jsem maršálkoval a se soudil?“

„Ba ne! leda bych já ho o ruku požádala: nevidím jiného spůsobu.“

Starý zalomil rukama.

„Pane podkoní, on mne miluje.“

„A ba! Žádná zvláštnost! nic divného!“

„I já ho miluji.“

Chytil se za hlavu, chtěl utéci, ale vrátil se!

„Nestraš mne .... opravdu?“

„Ano, miluji ho,“ opakovala jsem.

„Nyní zbývá jen,“ řekl trpce, „abych jel do Zapadlisk a žádal ho o ruku a pak zajel pro něho kočárem a přivezl ho do Ruměné! Krásně! překrásně!“

„Nu! a kdyby k tomu došlo?“

„Ale to je šílenství.“

„Nazvete to, jak chcete.“

„Aspoň počkej, až on Tě požádá o ruku.“

„Zdá se mi, že jest nesmělý a že se toho nikdy nedočkám.“

„On a nesmělý! děťátko! chudáček!“

„Ani slova mi nikdy neřekl.“

„Nu arci, není to špatná kalkulace! Umění cikánské!“

„Slušno tak o něm souditi?“

„Já nesoudím, já se bojím.“

„A bůh!...“

„E! má drahá, střeženého střeží bůh, já jsem Tvým pěstounem a nedám se oklamati. Slituj se aspoň a sečkej.“

„Budu tedy čekati.“

Políbil mně ruku.

„Ale až přijde k tomu, tatínku můj, nebudete se protiviti?“

Starý se ještě rozmýšlel.

„A což, Ty uděláš se mnou vždy, co chceš! Ó, jen kdybych měl více karakteru a moci nad sebou, nikdy bych k tomu nesvolil.“

Po rozmluvě té se mi vymknul a jak se sám přiznal, odjel kvapně do Zapadlisk. Tam snažil se namluviti Jiřímu, že nemám a nikdy jsem neměla citu; že jsem odbyla několik o ruku mou se ucházejících s úsměvem a nelitostně; že žiju jen hlavou; že jsem chladná a nevyzpytatelná, vůbec zrazoval jej, aby nečinil pokusu ucházeti se o mou ruku. Zbytečně se namáhal, nebo Jiří nikdy neměl podobné odvahy. Přiblížila se velká a rozhodná pro mne chvíle. Byla jsem poněkud churava, Jiří přijel. Lacká, jako vždy odešla, aby nebyla svědkem naší rozmluvy, která ji rozčilovala. Požádala jsem ho, aby mi předčítal. Na stole ležel náhodou, jakoby naschvál Jakub Ortiz. Znáš zajisté listy Ortize, vydal je Foreslo, tuším, poprvé v Londýně. Vybídla jsem ho, aby četl. Když přišlo k popisu vášnivé scény mezi Terézou a Jakubem, váhal a přestal čísti.

Marně jsem nalehala, nechtěl čísti dále; byl rozčilen, viděla jsem to. Sama snad netrpělivá přivedla jsem ho konečně k vyznání, které se stalo nám nutností a kterého se tak bál.

Promluvil konečně; neměla jsem síly a slov, bych mu odpověděla; podala jsem mu mlčky ruku a neotevrouce úst, seděli jsme dlouho, mluvíce pouze očima.

On mne miluje! cítila bych, kdyby mne klamal: nejmenší výraz, slovo, pohyb, prozradily by přetvářku a zranily by mne bolestně. On mne miluje. A já, k čemu to mám psáti, miluji ho neméně horoucně ... na vždy ... Při psaní těchto slov zvlhly mi oči, tolikráte v životě člověk píše „na vždy!“ ... a to „na vždy“ bývá tak krátké! Smutno a teskno mi i na prahu štěstí! ...

Neviděli jsme se druhého dne až večer. Teprvé když přijel pozdním večerem zároveň s panem podkoním, vysvětlilo se mi opozdění. Starý ztrávil celý den v Zapadliskách, ale nevěděl ničeho o včerejším dnu. Pan podkoní mně již od roku vyčítal smutek a tesknotu, a proto spatřiv, že mu spěchám vesele vstříc, pohledl na mne a na Jiřího i musel se domýšleti všeho. Vskutku byla jsem změněnou, šťastnou, omládlou a nemohla jsem bez příčiny změniti se tak náhle. Pošeptal mi ihned po straně:

„Aha! zajisté již po námluvách?“

„Hádejte, tatínku!“ pravila jsem žertovně.

„Ty's byla jistě hotova sama se mu nabídnouti!“ pravil chmuře brvy.

„Já? nikoli.“

„Tedy on! Smělec! Toho jsem neočekával!“

Trochu smutku, trochu závisti odráželo se na jeho tváři.

„On mi Tě vezme,“ řekl, „a Ty mne nebu-

deš milovati. On se na mne posud hněvá, že jsem ho tak zlobil.“

„Pane Jiří,“ zvolala jsem, „že milujete pana podkoního a nehněváte se na něho?“

Jiří divil se náhlé té otázce.

„Já? Kdož by pochyboval, že nemiluji děda, nemám hněvu a nemohu ho míti.

„I aby do Tebe,“ zvolal starý potřásaje hlavou, „což jsem Ti toho ještě málo nalil za krk? Nu, nyní jest ale všecko zapomenuto, není-li pravda!“

„Jak to nyní?“ tázal se Jiří.

„Či myslíš, že ničeho nevím?“

A můj starý poctivý Nimrod měl slzy v očích.

„Slyš, hochu“, řekl vážně — bůh tomu chtěl, stalo se, již bych si marně hlavu lámal, abych rozerval, co on svázal: zřejmo, že bylo Vám tak souzeno, ale pamatuj, pamatuj, že to nejsou placké žerty! Bůh ti dává anděla, ne ženu, rozumnou, spanilou, dobrou. Jestli se nepřičiníš býti jí hodným, jestli ji neučiníš šťastnou, jak bůh bohem i jak mne vidíš živého, pamatuj, že se pomstím, o! pomstím se bez smilování!“

Jiří mu políbil rámě, objali se a podkoní zaplakal, usedl pak u stolu a zamyslil se.

Líto mi bylo patřiti na něho, tak dlouho nedůvěřoval mému štěstí, tak mi je kazil svou bázlivostí, a nyní ho to tak tížilo. Vida nás oba šťastné zaviděl Jiřímu. Ubohý stařec! Jsem mu tolik povinna!

Večer měli jsme hosty, oba Hraby, kapitána a ještě několik osob. Kapitán, který věčně s podkoním válčí a nedávno odňal mu kus drahého lesa, dověděl se jako můj příbuzný první, že jsme si s Jiřím dali již slovo.

S nejvlídnější tváří přišel okamžitě blahopřáti panu podkonímu: viděla jsem je již smí-

řené po sporu, objímají se, povídají si dvornosti, klaní se až k zemi, podkoní po tajmu dupá zlostí, tak ho znepokojilo to blahopřání. Kapitán povídal mu celý večer o budoucím našem štěstí, jen aby ho dráždil.

Umluvili jsme všecko.

Nebudeme dělati velké přípravy svatební, nebudeme zváti svědky našeho štěstí: podkoní, poctivý Hraba a pan kapitán vystačí. Sňatek odbude se po tichu v naší domácí kapli; pak pojedeme do Velkopolsky k hrobu jeho rodičů, abychom si vyžádali jejich požehnání. Sousedstvo naše, jež očekává hlučnou svatbu, velice se sklame — co dělat? Nemohla jsem nikdy pochopiti hlučné svatby, člověk v tom hlomozu neslyší svého srdce. Ostatně, k čemu ze sebe v tak slavné chvíli dělati divadlo lhostejným divákům?

Nekončím listu, Jiří přijel, přerušuji jej pouze.

Dne 13. listopadu....

Poslyš ještě, co mi vyprávěl Jiří.

Byl u Hraby, když přijel tam podkoní s tváří tajemnou a šelmovsky se usmívající.

„A co sousede," tázal se u vchodu, „kde je Váš syn?"

„Můj syn, tuším, že na honbě," odpověděl hospodář.

„Jistě na honbě?"

„Aspoň se mi zdá."

Není právě příhodná doba k lovu. Máte, pane, trochu času „abyste mne vyslechl."

„Jsem k službám."

„Snad byste mohl se mnou jeti několik mil?"

„Proč ne?"

A obrátiv se k Jiřímu, dodal: „Ale pan Jiří?"

„Vrátím se ihned do Zapadlisk.“

„Ne, pan Jiří pojede s námi,“ řekl podkoní.

„Kam to?“

„Ó! Jak chce hned věděti kam. Nu a kdybychom jeli do Zamalin, navštíviti poctivé Suminy?“

„Milerádi,“ ozvali se oba a jeli.

Cesta zaváněla tajemstvím. Podkoní mnul si ruce, mlčel a stále vyhlížel, dojedou-li brzy; již bylo viděti dvorek i nádvoří. Podkoní vychyluje se z vozu ukázal starému Hrabovi koně přivázaného ke plotu.

„Aj, aj. Není to srnec pana Jana?“ Tak se zval jeho kůň.

„A vskutku,“ odvětil upřímně Hraba, „je to jeho srnec.“

„I co by zde dělal pan Jan?“ tázal se usmívaje se pan podkoní.

„A což,“ odpověděl chladně otec, „snad je návštěvou u Suminů jako my?“

„A zdá se, že dokonce velmi často, milý sousede.“

„Nic divného, jsou to velmi poctiví lidé.“

Podkoní soudil, že překvapí neslýchaně pana Hrabu, když pod chudou střechou zastane syna, a vida se sklamaným, umlknul. Tiše zajeli před bránu a vystoupili. Podkoní jda po špičkách a veda starého Hrabu, vstoupil do společenského pokoje.

Stařenka, matka Suminů, dřímala sedíc v křesle, s punčochou v rukou slečna Julie, její dcera, vyšívala u okna, Jan Hraba stál za ní a četl hlasitě.

Nic divného, že neslyšeli přijíždějících!

Podkoní ukázal na skupení to rukou, jakoby chtěl říci:

„Nuže!“

Otec se pouze usmál. Ale již se vzrušilo všecko v salonku. Stařenka s výkřikem: „A Ježíš Marja! pan podkoní!“ vstala z podušek; Jan odskočil uzardělý, a Julie sotva se uklonivši, uprchla.

Ponenáhlu přišlo vše opět do pořádku a ač bylo znáti zmatek na tvářích, veselý obličej poctivého Hraby, jenž byl zde nejdůležitější osobou, dodával všem srdce. Podkoní soudě, že jest potřebí, aby jasně ukázal otci, jaký poměr vábí syna do šlechtického domu, stále škádlil Jana slečnou Julií a Julii panem Janem.

Hraba, jakoby neviděl a neslyšel, vesele a volně rozmlouval o hospodářství s hospodařem, s paní Terézou o genealogii rodin oběma známých, s dívkami o květinách. Julie pohlížela na něho bázlivě, jako splašená laňka, jež prosí o slitování; syn byl smutný, ale klidný.

Chystali se již k odjezdu a povstali z křesel. Tu starý Hraba přiblížil se k paní Teréze, zdvihající se s namáháním z křesla, aby se rozloučila.

„Nepřišel jsem,“ pravil, „pouhou návštěvou k Vám, ale v příčině velmi vážné.“

Všickni zbledli, podkoní zaťal rty a čekal.

„Zde pan podkoní přijel se mnou, aby byl svědkem, že prosím o ruku dcery Vaší pro mého syna Jana!“

Stařenka nemohla promluviti ani slova, nevěřila uším, zalomila pouze rukama a klesla na křeslo.

„Vím, paní,“ mluvil Hraba dále, „odedávna o jeho náklonnosti k slečně Julii; vím, že jste se snažili, považujíce sňatek mezi nimi takřka za nemožný, dáti Janovi zdvořile na srozuměnou,

aby Vás přestal navštěvovati; vím, že Jan vytrval trpělivě i stále že miluje Julii, a že s ní v největší míře bude šťasten: znám všecko i prosím tudíž o ruku dcery Vaší pro Jana.“

Kdo popíše překvapení podkoního, radost poctivé chudé rodiny i pocit, s jakým se vrhl syn otci na šíji a stařence k nohoum!

Ubozí Suminové považovali událost tu za sen i plakali radostí, Julie se chvěla. Podkoní první zotavil se z překvapení, i uchopil Hrabu za ruku a šeptal:

„U všech ďáblů, mluvil's mi z duše! Nech Ti bůh odplatí.“

Slovem byla to scéna dramatická, a Jiří, jenž byl její svědkem, nemohl mi dost vynapovídati o ní.

Pozdě v noci odjeli a podkoni tázal se na cestě Hraby:

„A vy jste věděl o všem?“

„Věděl jsem to, pane podkoní; předně syn můj mnoho se s tím netajil; za druhé obracel jsem nejpilnější pozornost na něho. Staral jsem se poznati Suminy a přesvědčiv se, že slečna Julie, ač chudá, jsst hodna mého Jana, připravoval jsem se již dávno, že ukončím požehnáním započaté přátelství.“

„A co řekne tomu Vaše žena?“ řekl podkoní usmívaje se.

Hraba povzdechl. „Syn ji uprosí,“ odpověděl tiše.

„Pochybuji.“

Odpusť, milovaná Františko, že na místě listu posýlám Ti neupravenou scénu z románu, ale mne zajímala velmi i musela jsem ji s Tebou sděliti.

Na zítřek pozváni jsme všickni do Turčí Hory; buď zdráva, jdu se připraviti na cestu a posel právě odchází na poštu. Tvá

Irena.

XXIII.

Jiří Edmundovi.

I šťastní někdy píšou, milý Edmunde; nesliboval jsem Ti více listů i myslel jsem umlknouti, aniž bych dokončil naši historii, kteráž Tě tak nudila; ale návyk jest druhá přirozenost, navykl jsem si již Ti psáti o sobě. Věz tedy, že za několik týdnů odbude se tiše sňatek můj s Irenou, v domácí kapli, před několika pouze svědky; ihned po svatbě odjedeme na čas do Velkopolsky, na můj kdysi, dnes dědem zakoupený statek, který...

Ale poslyš od počátku. Musíš třeba proti své vůli list tento zažíti.

Já, Irena a několik ještě osob, pozváni jsme byli do Turčí Hory; nevěděl jsem, co to pozvání bude znamenati, leč dojížděje do dvoru, domýšlel jsem se, že se bude odbývati nějaká slavnost, povozy stály v nádvoří a vůkol panoval čilý ruch. Ze staré kuchyně valil se dým. Malcovský byl ve fraku; poznal jsem v průjezdě povoz mé paní i vběhl jsem rychle do pokojů.

Podkoní v granátovém slavnostním oděvu, na nohou s vyleštěnými botami, svěže oholen, uvítal mne srdečným, veselým obejmutím. Sál byl plný, jako nikdy před tím.

Přibyli všickni Suminové ze Zamalin, nevyjímaje nikoho; jediné pouze nejmenší děcko zůstalo doma s chůvou. Sotva jsem poznal poctivého Su-

mina, tak byl bedlivě ustrojen, že to skoro neslušelo jeho tváři!

Paní Teréza seděla ve velkém křesle, vypočítávajíc paní Lacké jako vždy rozrušené a mrzuté, předky Suminů i styky jejich s různými senatorskými domy. Lacká patřila na mouchy procházející se po stropě .... stařenka nedbajíc toho, pustila se v genealogické bludiště.

Děti bavily se s psi, starší dívky šeptaly si v koutku, Julie pouze seděla veselejší a smělejší při Ireně, která mazlila se s Vladou, chovajíc ho na kolenou. Vyprávěl jí směle o jabloni, houpačce i o zahradě v Zamalinách.

Hraba rozprávěl s panem Suminem o rolích a jich úpravě; kapitán jaksi rozkvašený, jsa pozván krčil pouze rameny a nevěděl co s sebou počíti, neb podkoní byl v dobrém humoru a tudíž neměl kapitán příležitosti, aby se s ním zdvořile přel.

Dán oběd. Po obědě vešel slavnostně podkoní s neznámým, ale mocně kancelářím a perem páchnoucím člověkem. Pozvednuv hlasu prosil nás, abychom vyslyšeli jeho poslední vůli.

Irena vrhla se k starému prosíc ho, aby den tak vesele započatý, nekončil tak smutně. Ale podkoní zvolna ji odstrčil a políbiv ji v čelo kázal čísti.

Tuto poslední vůle poctivého starce.

„Turčí Hora rozdělena dostane se z polovice Ireně, z polovice chudým Suminům.“

Tito slyšíce to a neočekávajíce toho, padli starému k nohoum. Jan však rychle vstal a podávaje mi ruku, pravil:

„Ty jsi byl bohatý a potřebuješ více než já. Rozdělím se s Tebou o dar dědův.“

„O! jaká to horečka,“ vzkřikl pan podkoní,

„dejte pokoj, bude míti i on dosti, nevyrušujte a slyšte.“

Mlčky objal jsem Jana a děd otíraje zvlhlé oči, vymknul se a nevrátil se, až když přišlo k sumě na statcích Velkopolských mně zapsané.

Vzpíral jsem se a nechtěl jsem přijmouti odkazu, ale děd s ohnivým zrakem uchopil mne za ruku, stiskl, až to zabolelo a šeptal:

„Slyš, to již není věc cti, ale nevhodný vzdor. Vím, že toho, možná, nebudeš potřebovati, ale já to chci.“

Umlkl jsem, slibuje v duchu, chudším Suminům ztrátu tu nahraditi. Irena taktéž nechce přijmouti tu polovinu Turčí Hory! ale starý nedá se nikterak přemluviti. Podkoní položil v odkazech nám učiněných podmínku, abychom bydleli při něm, dada nám pouze svolení jeti do Velkopolsky.

Třeba ho bylo viděti toho dne, jak byl spokojen. Smířil se se mnou úplně, mluvil o honbách, pil a pobízel jiných, a co chvíli líbal Ireně ruce. Třeba bylo též viděti tváří poctivých a nyní šťastných Suminů, kteří z bídy octli se náhle v bohactví. Následkem poslední vůle dědovy museli převzíti okamžitě ve svou správu část Turčí Hory, kterou jim přiřknul.

„Jan jest dobrý hospodář,“ pravil podkoní, „já jsem již starý, nechť si tedy vezme, co je jeho; já si vymiňuji pouze honbu v lesích a lidi k nadhánění třeba o žních.“

„Jakto o žních?“ tázal se naivně Jan.

„A co myslíš? he?“ tázal se podkoní pobouřen. „Ano! ano o žních! Ty si ostatně dělej co chceš, já musím na honbu a dost.“

Stará Teréza pleskla syna přes ruku, nebo

svědomitý hospodář byl hotov příti se o ty honby v čas žní.

Kapitán vyslechl čtení poslední vůle až do konce, pokrčil rameny a odjel domů, nerozloučiv se s nikým. Hraba se synem zůstal a na večer podkoní přisednuv k nám pravil klepnuv mne přes koleno a usmívaje i ohlížeje se kolem:

„Nu! díky bohu, že se již všecko skončilo, ale nahnal jsi mi strachu! Ha! Pamatuješ se, jak jsem se snažil vystrnaditi Té z Turčí Hory, jako bych byl tušil, že mi vezmeš Irenu. Myslel jsem: Takový větroplach, marnotratník, lehkomyslník, až mne strach rozmrazil, a předce padne do oka? K bídě není mnoho zapotřebí — a pak ji budu míti ještě já na svědomí. Přiznej se nyní upřímně, Jirko, že jsi mne nenáviděl?“

„Ne, ale měl jsem v srdci žal!“

„A máš posud?“

„Nyní? proč?“

„Nu, zapomeň!“ A obejmuv mne opakoval:

„Dobře, že již jest po všem, ještě mne mrazí po těle, dej bože, aby se skončilo vše k dobrému.“

Ztrávili jsme rozkošně večer, otevřeny vedlejší pokoje, v kterých dlela obyčejně Irena, když přijížděla do Turčí Hory; našel se i klavír, nebo podkoní pomýšlel na všechno, aby ni na chvíli něčeho se jí u něho nedostávalo, čemu byla přivyklá. Irena hrála nám i dětem do pozdní doby.

Suminové naivně ji vychvalujíce velmi mne pohnuli ano i rozesmáli. Ale kdožby neocenil a nevelebil duši její, která se jeví ve všem, co počíná. Ona nenáleží k těm tuctovým loutkám salonním, které hrají s lehkostí těžké *kusy* Thalberga i Liszta, aby ohlušili neznalce; hraje s citem a nejvíce staré mistry.

Dle krásy jich děl i prostoty poznávají se lidé, nebo to je hudba, která plyne z duše, a takových večerů je málo v životě!

Seděli jsme čtyři v koutku, Jan i Julie, já a ona a mluvili jsme dlouho, důvěrně uprostřed hlúku, jenž se nám zdál býti vzdálen. Já ji nemiluji, ne .... já ji velebím, jest více než žena, jest anděl, který snesl se na zem s paprskem slunce a mně se dostal! Zda jsem jí hoden? Ne! ne! Tisíc by bylo mne hodnějších, ale nikdo by jí dojista tak mocně, s větším zápalem nemiloval, nikdo by ji tak nepochopil a neocenil jako já. Edmunde! příští, poslední list napíšu Ti po svatbě.

Tvůj Jiří.

XXIV.

Turčí Hora, dne 27. prosince 18 ...

Trávím zde se ženou vánoční svátky; nový rok se blíží, chci Ti blahopřáti. Učiním tak krátce; přijmi mé srdečné přání. Několik týdnů jest ona již mou a musím si stále připomínati, že to pravda, že to není přelud, tak nepochopitelné je mi mé štěstí a přece musím v ně věřiti. Buď zdráv, drahý Edmunde, nepiš mi, nebudu míti času, abych Ti odepsal. Každá chvíle je mi drahá!

Tvůj Jiří.

Epilog.

Zbývá nám dle obecného zvyku doplniti román; musíme vylíčiti osud osob, které v něm čtenáři poznali. Nejsnáze by bylo skončiti jako ve starých bájkách; žili dlouho a šťastně a měli mnoho dětí; ale dnes to již nejde!

Povíme tedy několik slov o každém.

Hrabu nepřestali sousedé nazývati podivínem; on se své strany snažil se stále, aby se názvu toho stal hodným a jda přímo k cíli, neobětoval přesvědčení své, chtěje se snad státi populárním. Syn jeho nastoupil v šlépěje otce a manželství s Julií Suminovou jest jedním z těch řídkých svazků, které nepřestávají sousedům skýtati látku ke sporům.

Žena pana Hraby odjela za hranice a meška nyní ve Florencii, dceru vdala za jakés chudé vlašské knížátko.

Kapitán sedí v Kuřilovce, přemýšleje, čím by mohl rozzlobiti podkoního, ač ho jako vždy objímá a jako vždy nenávidí. Podkoní neméně horlivě zalézá na kapitána, i nevědí si rady. Spor o Zajámí skončil se smírem: revír přešel ve vládu dědice a co podkoní krve si rozčilil a kapitán srn postřílel, to jim zůstalo. Nyní připravuje se nový spor: jedná se o zalévání luk Kuřilovských vedením rour přes Turčí Horu. Vedle toho zůstala sporná otázka o dědictví, které připadá na Irenu z dob pěstounství pana podkoního a nedostává se nikterak kapitánovi příčin znepokojovati starého poleského Nimroda. Nedávno odloudil mu lesníka, který výborně vábil vlky. Podkoní se vzteká, ale jaká porada? Kapitán bije se v prsa, objímá jej, líbá a když mu udělá něco na příkoř, béře na se tak potutelnou tvář, že třeba odplivnouti a mlčeti.

Sňatek Ireny a Jiřího konal se tiše v Ruméné. Ztrávivše nějaký čas v Turčí Hoře, odjeli do Velkopolsky; když se navrátili, usadil se u nich podkoní, hodlaje pouze někdy navštíviti svoji chatku, jak ji zove. V Ruméné jsou lesy pěkné, na zvěř bohaté. Suminové ze Zámalin zaujavše několik

dvorů jim v Turčí Hoře přidělených, a chtíce na nich hospodařiti, jako ve svých několika chatách, dřou se strašně a plahočí se neustále.

Jan je někdy k nespokojenosti přiveden, a chce se vrátiti do Zámalin. Ale paní Teréza, z domu Zavilská, zdravým svým rozmarem a uvádějíc nekonečný počet příkladů přivede ho vždy opět na dráhu vytrvalosti.

Petr Dolský vrátil se po dlouhých cestách do svých rozvalin v Zapadliskách, smutnější, podivnější než jindy; časem navštěvuje Jiřího a provází ho na honby.

Paní Lacká odjela na Ukrajinu a bylo ji posledně viděti v Oděse.

Dolský se poznal s podkoním a podkoní naleznuv v něm lovce podle svého srdce, spřátelil se s ním velmi, vychvaluje lovecký pud, kterým dlouhé toulky a živobytí v lesích obdařily pana Petra.

Co ještě? domyslíte se toho snad, i bojím se, aby vypravování mé nezdálo se Vám býti příliš dlouhé. Proto . . . . .

konec dílu druhého a posledního.

V Grudku-Hubíně r. 1848—1849.

891.86
M427
1880
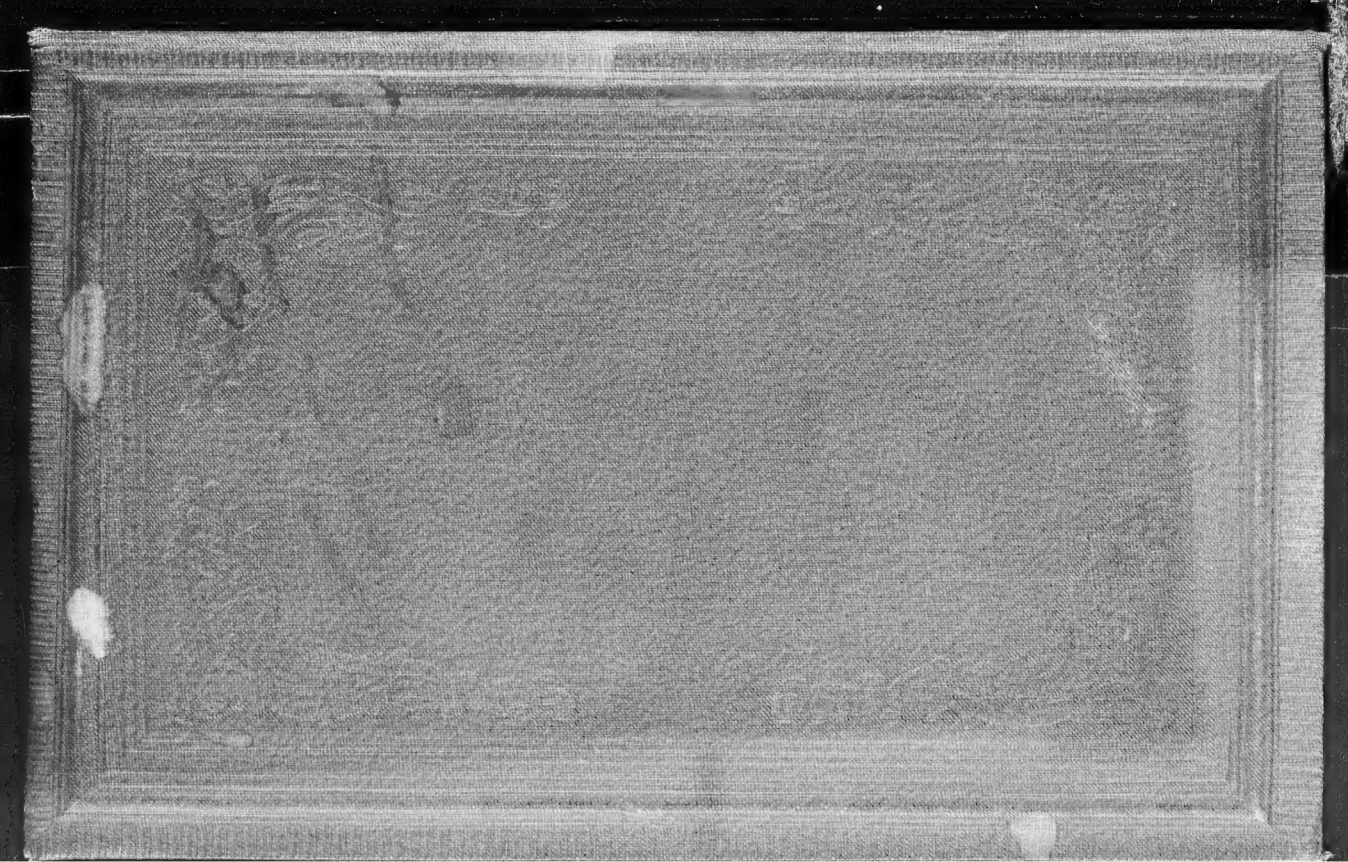
AUG 16 1957